This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

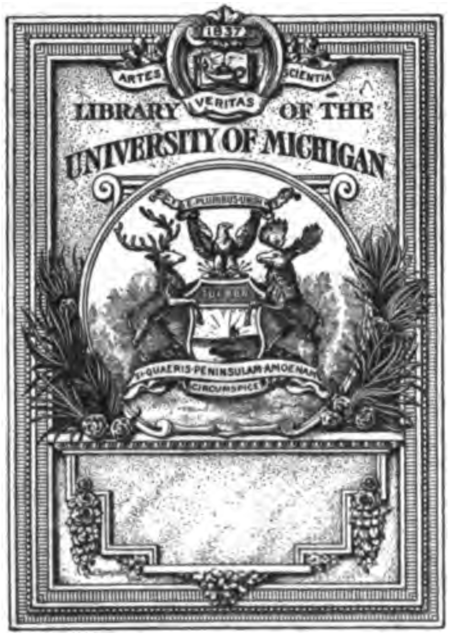
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

CJ
231
.E2

DOCTRINA
NVMORVM VETERVM

CONSCRIPTA

A

IOSEPHO ECKHEL,

THESAVRO CAESAREO NVMORVM, GEMMARVMQVE VETERVM, ET REI ANTIQVARIAE IN VNIVERSITATE VINDOBONENSI DOCENDAE PRAEFECTO.

3895-0

PARS II.

DE MONETA ROMANORVM

VOLVMEN VIII. ET POSTREMVM

CONTINENS

NVMOS IMPERATORIOS, QVI SVPERSVNT, PSEVDOMONETAM

OBSERVATA GENERALIA IN PARTEM II.

ET

INDICES IN VOLVMINA VI. VII. VIII.

EDITIO SECVNDA.

VINDOBONAE

SVMPTIBVS FRIDERICI VOLKE

MDCCCXXVIII.

CONSPECTVS VOLVMINIS VIII.

C. Valerius Diocletianus . . . . Pag. 1
M. Aur. Valerius Maximianus . . — 15
Eutropia . . . . — 27
Achilleus . . . . — 28
Fl. Val. Constantius I. *vulgo* Chlorus — 28
Helena Chlori . . . . — 33
Fl. Maximiana Theodora . . . . — 33
Gal. Val. Maximianus . . . . . — 34
Gal. Valeria . . . . — 40
Amandus . . . . — 40
A. Pomponius Aelianus . . . . . — 41
L. Domitius Domitianus . . . . — 41
Carausius . . . . — 42
Allectus . . . . — 49
Fl. Val. Severus . . . . — 50
Gal. Val. Maximinus *vulgo* Daza . — 51
M. Aur. Val. Maxentius . . . . — 55
Romulus . . . . — 59
Alexander tyrannus . . . . . . — 60
Val. Licinianus Licinius pater . . — 61
Val. Licinianus Licinius filius . . — 68
Aurelius Valerius Valens . . . . — 70
Martinianus . . . . — 70
Constantinus I. Magnus . . . . . — 71
Constantinopolis. Roma. . . . . — 95
Fl. Max. Fausta . . . . — 98
Fl. Iulius Crispus. . . . . Pag. 100
Helena Crispi . . . . — 102
Fl. Iul. Delmatius . . . . . . — 103
Fl. Hanniballianus . . . . . . — 104
Fl. Cl. Constantinus II. junior . — 105
Fl. Iul. Constans I. . . . . . . — 109
Saturninus III. . . . . — 113
Fl. Iul. Constantius II. . . . . — 113
Fausta . . . . — 118
Fl. Pop. Nepotianus . . . . . . — 119
Vetranio . . . . — 119
Nonius . . . . — 120
Fl. Mag. Magnentius . . . . . . — 121
Mag. Decentius . . . . — 123
Fl. Cl. Constantius Gallus . . . — 124
Constantina . . . . — 126
Sylvanus . . . . — 127
Fl. Cl. Iulianus . . . . — 127
Fl. Iul. Helena Iuliani . . . . — 142
Iovianus . . . . — 147
Valentinianus I. . . . . — 149
Valens . . . . — 152
Procopius . . . . — 156
Gratianus . . . . — 157
Valentinianus II. junior . . . . — 160
Theodosius I. Magnus . . . . . — 162

Aelia Flaccilla . . . . Pag. 164
Magnus Maximus . . . . — 165
Fl. Victor . . . . — 166
Eugenius . . . . — 167
Arcadius . . . . — 168
Ael. Eudocia . . . . — 170
Honorius . . . . — 171
Constantius III. Patricius . . . — 175
Galla Placidia . . . . — 175
Constantinus III. tyrannus . . . — 176
Constans II. tyrannus . . . . — 177
Maximus tyrannus . . . . . . — 178
Iovinus . . . . — 179
Sebastianus . . . . — 179
Priscus Attalus . . . . — 180
Theodosius II. . . . . — 180
Ael. Eudoxia . . . . — 184
Iohannes . . . . — 185
Placidius Valentinianus III. . . — 186
Licinia Eudoxia . . . . — 188
Iusta Grata Honoria . . . . . — 189
Attilla . . . . — 190
Petronius Maximus . . . . . . — 190
Marcianus . . . . — 191
Pulcheria . . . . — 192
M. Maecil. Avitus . . . . . . — 193
Leo I. . . . . — 194
Ael. Verina . . . . — 195
Iul. Majorianus . . . . — 195
Libius Severus III. . . . . . — 196
Procop. Anthemius . . . . . . — 196
Ael. Marc. Euphemia . . . . . — 197
Anicius Olybrius . . . . — 198
Glycerius . . . . — 198
Leo II. . . . . — 199
Zeno . . . . — 199
Leontius I. . . . . — 201
Iul. Nepos . . . . — 202
Romulus Aug. . . . . — 203
Basiliscus, Marcus . . . . . . Pag. 204
Ael Zenonis . . . . — 204
Anastasius . . . . — 205
Iustinus I. . . . . — 206
Vitalianus . . . . — 207
Iustinianus I. . . . . — 208
Theodoricus . . . . — 211
Baduila incertus . . . . — 212
Theia vel Thela incertus . . . — 212
Athalaricus . . . . — 213
Theodahatus . . . . — 213
Vitiges . . . . — 214
Baduila alter . . . . — 214
Theias . . . . — 215
Iustinus II. . . . . — 216
Sophia . . . . — 217
Tiberius II. Constantinus . . . — 218
Mauricius . . . . — 219
Phocas . . . . — 221
Heraclius I. . . . . — 222
Heraclius II. Constantinus . . . — 224
Constans II. qui et Constantinus . — 225
Constantinus IV. Pogonatus . . — 226
Iustinianus II. Rhinotmetus . . — 227
Tiberius IV. . . . . — 228
Leontius II. . . . . — 228
Tiberius V. Absimarus . . . . — 229
Filepicus Bardanes . . . . . — 229
Artemius Anastasius II. . . . . — 230
Theodosius III. Adramytenus . . — 230
Leo III. Isaurus . . . . — 231
Constantinus V. Copronymus . . — 232
Artavasdus et filius Nicephorus I. — 233
Leo IV. Chazarus . . . . . . — 234
Irene . . . . — 235
Constantinus VI. . . . . . . — 236
Nicephorus II. Logotheta . . . — 237
Stauracius . . . . — 237
Michael I. Rhangabe et Curopalata — 237

Leo V. Armenius	Pag.	238
Michael II. Balbus	—	239
Theophilus	—	240
Theodora Theoph. cum fil. Thecla	—	241
Michael III.	—	241
Basilius I. Macedo	—	242
Constantinus VIII.	—	243
Leo VI. Sapiens	—	243
Alexander	—	244
Romanus I. Lecapenus	—	245
Christophorus	—	245
Stephanus	—	245
Constantinus IX.	—	245
Constantinus X. Porphyrogenitus	—	246
Zoe Carbonopsina	—	248
Romanus II.	—	248
Theophano	—	248
Nicephorus II. Phocas	—	249
Ioannes I. Zimisces	—	250
Basilius II.	—	252
Constantinus XI.	—	253
Romanus III. Argyrus	—	254
Michael IV. Paphlago	—	254
Michael V. Calaphates	—	254
Constantinus XII. Monomachus	—	254
Zoe	—	255
Theodora	—	255
Michael VI. Stratioticus	—	256
Isaacius Comnenus	—	256
Constantinus XIII. Ducas	—	256
Eudocia	—	257
Romanus IV. Diogenes	—	257
Michael VII. Ducas et Maria	—	258
Nicephorus III. Botaniates	—	260
Alexius I. Comnenus	Pag.	260
Ioannes II. Comnenus Porphyrog.	—	261
Manuel I. Comnenus Porph. Ducas	—	261
Alexius II. Comnenus	—	262
Andronicus I. Comnenus	—	263
Isaacius II. Angelus	—	263
Alexius III. Angelus	—	264
Alexius IV. Angelus	—	264
Alexius V. Ducas Murzuphlus	—	264
Imperatores Latini	—	264
Theodorus I. Lascaris	—	265
Theodorus II. Angelus	—	265
Ioannes III. Vatatzes	—	265
Theodorus III. Lascaris	—	265
Ioannes IV. Lascaris	—	265
Michael VIII. Palaeologus	—	267
Andronicus II. Palaeologus	—	268
Michael IX. Palaeologus	—	269
Andronicus III. Palaeologus	—	269
Ioannes V. Palaeologus	—	270
Ioannes VI. Cantacuzenus	—	270
Matthaeus Cantacuzenus	—	271
Andronicus Palaeologus	—	271
Manuel II. Palaeologus	—	271
Ioannes VII. Palaeologus	—	271
Ioannes VIII. Palaeologus	—	271
Constantinus XIV. Palaeologus	—	272

Pseudomoneta.

De numis Contorniatis	—	277
De numis Tesseris, Spintriis, aliisque varii argumenti	—	314
De numis plumbeis	—	317

Observata Generalia ad partem II. hujus operis.

CAP. I. De consulibus Caesaribus.	Pag.	325
CAP. II. De proconsulibus Caesaribus	—	338
CAP. III. De nomine imperatoris.	Pag.	343
CAP. IV. De nomine Augusti	—	354

CAP. V. De cultu capitis Augustorum, Caesarum, Augustarum . . . . Pag. 360
CAP. VI. De titulo *Dominus noster*, et Βασιλευς Augustis Caesaribusque dato . . . — 364
CAP. VII. De nomine Caesaris . . — 367
CAP. VIII. De principe juventutis . — 371
CAP. IX. De pontificatu maximo, et Sacerdotiis Augustorum et Caesarum . . . . . . — 380
CAP. X. De tribunicia potestate . — 391
CAP. XI. De nominibus *Patris* et *Matris* in Augustis . . Pag. 450
CAP. XII. De nominibus *Pius* et *Felix*, tum a victis populis — 453
CAP. XIII. De numis consecrationum — 456
CAP. XIV. De numis Votorum . . — 473
CAP. XV. De legionibus et cohortibus, earumque signis . — 488
CAP. XVI. De numis inferioris aevi — 499

* * *

Indices III. in volumina VI. VII. VIII. — 527

DOCTRINA
NVMORVM VETERVM.

MONETAE ROMANORVM

PARS II.

COMPLECTENS

NVMOS AVGVSTORVM, CAESARVM, TYRANNORVM.

C. VALERIVS DIOCLETIANVS.

Humili genere in Dalmatia ortus, etsi idem Claudium Gothicum non rara tum quoque vanitate parentem suum palam jactavit. Propter scientiae militaris laudem honores omnes pervasit, functus etiam consulatu suffecto. Carum ad bellum Persicum prosecutus, hoc mortuo adhaesit Numeriano. Postquam hic V. C. 1037. P. X. 284 exeunte fere Septembre Arrii Apri praefecti praetorio insidiis, ut dictum, occubuit, cum quaereretur, qui dignus esset imperio, et optimi principis parricidium ulcisceretur, ipse apud Chalcedonem imperator eligitur [a]).

a) Tillemont. nota I. in Dioclet.

V. C. 1037. P. X. 284.
TR. P. COS. DES. II. P. M. P. P.
M. Aur. Carino Aug. II. M. Aur. Numeriano II. cos.

Aprum Numeriani percussorem ante tribunal protractum propria manu interficit, et vaticinium implet, quod praesagiebat, eum tum imperaturum, cum *aprum* occideret [a]). Bellum in Carinum parat. Ab hoc anno incipit celebris aera Diocletiani, quae et *aera martyrum* dicitur [b]).

Incerti hujus anni numi.

V. C. 1038. P. X. 285.
TR. P. II. COS. II. P. M. P. P.
Diocletiano Aug. II., Aristobulo cos.

Commisso apud Murgum Moesiae superioris prope Viminacium cum Carino praelio victus primum, mox hoc a suis caeso victor imperium solus obtinet. Maximianum Caesarem creat. Anno inclinante in Orientem proficiscitur.

Desunt anni hujus numi certi.

V. C. 1039. P. X. 286.
TR. P. III. COS. II. DES. III. P. M. P. P.
M. Iunio Maximo II., Vettio Aquilino cos.

Nicomediae Maximianum imperii collegam cum Augusti titulo sibi jungit. Hic Gallias auctoribus seditionis Aeliano et Amando turbatas componit. Diocletiani in Oriente gesta minus certa.

Et hujus anni numi ignoti.

V. C 1040. P. X. 287.
TR. P. IV. COS. III. P. M. P. P.
Diocletiano Aug. III., Val. Maximiano Aug. cos.

Consul III. cum Maximiano consule I. procedit. (Vide numum sequentem.) Maximianus iterum ac saepius Alemannos aliosque barbaros, qui Gallias invasere, acie superat.

Numus:

IMPP. DIOCLETIANO. ET. MAXIMIANO. AVGG. *Protomae duae laureatae utriusque imperatoris et consularibus trabeis indutae, manu sceptrum cum aquila praeferentes.*

IMPP. DIOCLETIANO. III. ET. MAXIMIANO. COSS. *Currus junctis quatuor elephantis cum rectoribus palmigeris; et insistit uterque imperator et his altior Victoria.* AV. max. mod. (Mus. M. Ducis.) AE. max. mod. (Theupoli.)

In hunc numum metallo, mole, elegantia in paucis conspicuum Norisius dissertationem bene longam scripserat, qua anni hujus consules, Diocletianum III., et Maximianum I. discordibus ad hunc annum fastis recte constituit. Cetera, quae in ea persequitur, nimirum quadrigas triumphales elephantorum designare Diocletiani victorias Persicas, minus sunt certa, aut historiae congrua, ut jam observavit Bandurius. Mihi verisimilius videtur, indicari utriusque Augusti processum consularem, ut magis

a) Vopiscus in Numeriano. b) Tillemont l. c.

patebit infra ex numo Maxentii cum typo simili, et ex iis, quae trademus infra in tractatu de consulibus Caesaribus.

V. C. 1041. P. X. 288.
TR. P. V. COS. III. P. M. P. P.
Val. Maximiano Aug. II., Pomponio Ianuario cos.

Maximianus bellum adversum Alemannos prospere prosequitur, alterum in Carausium, qui Augustum sese in Britannia dixerat, adparat.

V. C. 1042. P. X. 289.
TR. P. VI. COS. III. DES. IV. P. M. P. P.
Basso II., Quinctiano cos.

Carausium Britanniae marisque dominum frustra tentat Maximianus. Desperato successu eidem Britannia Augustorum consensu permittitur. (Vide infra in Carausio.)

Ignorantur numi.

V. C. 1043. P. X. 290.
TR. P. VII. COS. IV. P. M. P. P.
Diocletiano Aug. IV., Val. Maximiano Aug. III. cos.

Consul IV. conlega Maximiano consule III. procedit. Vterque imperator colloquii causa Mediolanum proficiscitur. (Tillemont.)

* * *

DIOCLETIANVS. AVGVSTVS.
Caput laureatum.
COS. IIII. *Imperator eques pacificatoris habitu.* AV. (Mus. olim de France Vindob.)

In alio:
CONSVL. IIII. P. P. PROCOS. *Imperator togatus stans d. globum, s. parazonium.* AV. (Mus. Caes.)

Nunc et proconsulatus in numis memorari incipit, quod frequens in marmoribus, in moneta usque modo incompertum. Vide infra tractatum de Caesaribus proconsulibus.

V. C. 1044. P. X. 291.
TR. P. VIII. COS. IV. P. M. P. P.
Tiberiano, Cassio Dione cos.

Diocletianus Orientis, Maximianus Occidentis res procurant.

* * *

DIOCLETIANVS. P. F. AVG.
Caput radiatum.
P. M. TR. P. VIII. COS. IIII. P. P. *Leo capite radiato gradiens fulmen ore gestat.* AE. III. (Bandur. juxta correctionem in praefatione. Liebe p. 346.)

Eundem typum vidimus quoque in moneta Caracallae ad annum V. C. 967, ubi vide mea observata.

V. C. 1045. P. X. 292.
TR. P. IX. COS. IV. DES. V. P. M. P. P.
Hannibaliano, Asclepiodoto cos.

Ad veterem a barbaris metum cum nova accederent pericula in Oriente a Persis, in Africa a rebellibus Quinquegentianis, et forte jam tum imperium in Aegypto usurpante Achilleo, Diocletianus Kalendis Martiis anni hujus, ut

contra alios opinatur Tillemontius [a]), Constantium Chlorum et Galerium Maximianum Caesares Nicomediae dixit, sic ut Diocletianus Orientem, Maximianus Herculius Italiam Africamque cum insulis, Galerius Thraciam cum Illyrico, Constantius Gallias, Hispaniam, Mauritaniam regerent.

Desunt numi certi.

V. C. 1046. P. X. 293.
TR. P. X. COS. V. P. M. P. P.
Diocletiano Aug. V., Val. Maximiano Aug. IV. cos.

Consul V. cum Maximiano Herculeo consule IV. Varia Augustorum et Caesarum adversus imperii hostes bella.

Numi incerti.

V. C. 1047. 1048. P. X. 294. 295.
TR. P. XI. XII. COS. V. P. M. P. P.
Fl. Constantio Caes., Gal. Maximiano Caes. cos.
Tusco, Anulino cos.

Incerta utriusque anni facta et numi.

V. C. 1049. P. X. 296.
TR. P. XIII. COS. VI. P. M. P. P.
Diocletiano Aug. VI., Fl. Constantio Caes. II. cos.

Hoc anno victus creditur Allectus, qui in Britannia caeso Carausio pro imperatore se gessit, et haec provincia ad obsequium revocata.

Incerti numi.

V. C. 1050. P. X. 297.
TR. P. XIV. COS. VI. P. M. P. P.
Val. Maximiano Aug. V., Gal. Maximiano Caes. II. cos.

Adversus Narsen Persarum regem missus a Diocletiano Gal. Maximianus primum victus, mox victor bellum magna imperii Romani gloria finit. Val. Maximianus Mauros Quinquegentianos subigit. (Tillemont.)

Numi certi desiderantur.

V. C. 1051. P. X. 298.
TR. P. XV. COS. VI. DES. VII. P. M. P. P.
Anicio Fausto II., Severo Gallo cos.

Nihil ad hunc annum memorabile, et incerti numi.

V. C. 1052. P. X. 299.
TR. P. XVI. COS. VII. P. M. P. P.
Diocletiano Aug. VII., Maximiano Aug. VI. cos.

Marcomanni debellantur. (Tillemont.)

* * *

DIOCLETIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

CONSVL. VII. P. P. PROCOS. *Imperator togatus stans d. globum, s. parazonium, in imo* ALE. AV. (Mus. olim de France Vindob.)

V. C. 1053. 1056. P. X. 300. 302.
TR. P. XVII. — XIX. COS. VII. P. M. P. P.

a) Nota XI. in Dioclet.

Fl. Constantio Caes. III., Gal. Maximiano Caes. III. cos.
Titiano II., Nepotiano cos.
Fl. Constantio Caes. IV., Gal. Maximiano Caes. IV. cos.

Nihil his annis ad memoriam illustre.

V. C. 1056. P. X. 303.
TR. P. XX. COS. VIII. DES. IX. P. M. P. P.
Diocletiano Aug. VIII., Val. Maximiano Aug. VII. cos.

Initio anni impulsore Gal. Maximiano famigeratam Christianorum persecutionem Nicomediae edicit. Romam profectus insignem triumphum una cum Herculio de victis inde ab adito imperio hostibus agit. (Tillemont.)

Deficiunt item numi certi.

V. C. 1057. P. X. 304.
TR. P. XXI. COS. IX. P. M. P. P.
Diocletiano Aug. IX. Maximiano Aug. VIII. cos.

Consulatum IX. Ravennae init. Aeger cum animo, tum corpore Nicomediam revertitur.

Numis certis caremus.

Numi vagi
ab anno V. C. 1037. P. X. 284. usque ad V. C. 1057. P. X. 304.

A. DIOCLETIANVS AVG. *vel* AVGVSTVS *addito etiam* P. F.
B. IMP. DIOCLETIANVS. AVG. *addito in aliis* P. F.
C. IMP. C. C. VAL. DIOCLETIANVS. P. F. AVG.
D. VIRTVS. DIOCLETIANI. AVG.
E. IOVIO. DIOCLETIANO. AVG.

Caput laureatum in AV. AR. AE. m. m. et AE. II. Radiatum in AE. III. Protome laureata d. sceptrum cum aquila frequenter in AE. m. m. Rarius cum corona ex lauro et gemmis in AV. apud Bandurium.

* * *

Vt lit. A.
AETERNITAS. AVGG. *Elephas cum rectore.* AE. III. (Bandur.)

Aversa ex numis Philippi sen. cognita.

* * *

Vt lit. A.
AVSPIC. FEL. *Dea stans d. tesseram, s. caduceum, pro pedibus parva figura manus attollens.* AE. III. (Bandur.)

Bandurius typum aversae, qui novus est, et tantum ex utriusque hujus Augusti moneta cognitus, ad utriusque initia imperii refert, quae commendari volebant liberalitate, et inter quae procurare felicitatem susceptis publice votis.

* * *

Vt lit. A.
COMITATVS. AVGG. *Duo equites citato cursu d. elata, s. hastam.* AV. (Mus. de France olim Vindob.)

Numum hunc Khellius in suo ad Vaillantium Subplemento, aliumque aureum cum simili aversa Bandurius in numis Constantii Chlori descripsere quidem, tamen, etsi epigraphen novam, neque hactenus in moneta conspicuam profiterentur ipsi, nihil de sensu epigraphes plane obscuro monuere. Si duo equites, quos aversa exhibet, imperatores sunt, ut visum utrique, ubinam

eorum *comitatus*, quem epigraphe enunciat? Si quid conjectura valeo, equites duo sunt Augustus ac Caesar, quorum hic illum ad bellum euntem comitatur, sic ut in numo praesente habeamus Gal. Maximianum Diocletiani *comitem*, in altero Constantii Constantium Maximiani Herc. *comitem*. Non obest, in numo legi AVGG., tanquam uterque esset Augustus, nam saepius hactenus vidimus, Caesarem in consortio cum Augusto dici Augustum. Ad haec uterque Augustus suum habuit comitem Caesarem.

* * *

Vt lit. C.

FATIS. VICTRICIBVS. *Tres mulieres stantes, quarum singulae s. cornu copiae tenent, et earum una seorsim d. gubernaculum, reliquae duae dextera simul unum idemque gubernaculum tenent.* AV. (Mus. Caes. et M. Ducis.)

Numi rarissimi, quorum partes aversae tantum ex Diocletiani et conlegae moneta cognitae sunt. Eos late explicuere Spanhemius, et ex eo Bandurius. Ex veteribus egregie operam suam commodat Procopius [a]): *habet vero* (Ianus) *templum in foro ante curiam paullo super TRIA FATA. Sic Romani Parcas vocare instituerunt.* Eadem cum Parcis componit etiam inscriptio metrica apud Maffeium [b]):

Telephus hac sede jucunda Pothusque quiescent,
Debita cum Fatis *venerit hora* tribus.

Tria fata praedicant etiam Fulgentius [c]), Gellius [d]), Ausonius [e]), et Apuleius [f]). Eadem ex natura sua in numo vocantur VICTRICIA, quo illa epitheto ornat etiam Claudianus [g]), justo sane, quando non in homines modo, sed superos quoque, quin et ipsum Iovem gravia exercent imperia, religione ut antiquissima, sic summis etiam ingeniis parum intellecta, nimirum *esse fata*, ut ait Lactantius [h]), *quibus dii omnes et ipse Iuppiter pareat. Si Parcarum tanta vis est, ut plus possint, quam coelestes universi, quamque ipse rector ac dominus, cur non illae potius regnare dicantur, quarum legibus ac statutis parere omnes deos necessitas cogit?* Hanc tamen earum feritatem serior actas coercuit, quae Iovem ausa est Μοιραγέτην, *Fatorum*, seu *Parcarum ducem* appellare [i]), aut, ut legitur in antiquo lapide, qui est apud nos Vindobonae, DIVINARVM. HVMANARVMQVE. RERVM. RECTOREM. FATORVMQVE. ARBITRVM [k]).

Signa Fatis in hoc numo addita dixi esse *gubernaculum* et *cornu copiae*, capta ex numo nitidissimo musei Caesarei. Monere istud necesse putavi, quia video, illud, quod Fata dextera tenent, male a Vaillantio et Bandurio taedam, a Froelichio in Cimelio Vindob. fusum appellari. Vtrumque hoc signum cum Fortuna cujuscunque nominis, Parcis, et Nemesi fuisse commune, innumera vetustatis monumenta docent. Atqui Fata, Parcas, Fortunam, Nemesin veteres aut esse easdem putavere, aut

a) Bell. Goth. L. I. c. 25. b) Mus. Veron. p. CLXX. 3. c) Mythologi L. I. d) L. III. c. 16. e) Eidyll. XI. 19. f) in Herm. Trismeg. g) in II. cons. Stilich. h) Instit. L. I. c. 11. i) Pausan. L. V. c. 15. k) Maffei Mus. Veron. p. 248.

nonnisi subtiliter, et secundum certos modos discrevere. Fata et Parcas plerumque nonnisi nomine differre, ex modo dictis tenemus. Tamen Ovidius sorores Parcas Fati esse dominas dixit [a]). Fato et Fortunae communes fuisse partes, passim creditum, de quo vide, quae plura adferemus infra ad numum Gal. Maximiani inscriptum FORTI. FORTVNAE. Elegans inter utrumque discrimen dedit Pythagoras, si ejus incerto biographo habenda fides [b]): *διαφερει δε της Τυχης ἡ Ειμαρμενη, ὁτι ἡ μεν ἑιρμον ἐχει, και ταξιν, και ἀκολυθιαν, ἡ δε Τυχη το ἀυτοματον, και το ὡς ἐτυχεν, ὁιον, το ἐκ τυ παιδος ἐις μειρακιον ἐλθειν, και τας καθ' ἑξης ἡλικιας ὀικειως διελθειν, τυτο ἑνος τροπυ της Ειμαρμενης.* ***Sic differt a Fortuna Fatum, quod hoc serie quadam, ordinate, et stato progressu fit, at in Fortuna inest motus spontaneus, et inconsultus, v. c. ex puero fieri adolescentem, et sic reliquas aetates ex lege pervadere, unius Fati modus est.*** At enim de Fortuna varia fuere veterum respectu Fati judicia. Teste Ioanne Lydo [c]) idem Romanis Fatum fuit, atque Fortuna. At ex mente Senecae [d]): ***Sic hunc*** (deum) ***Naturam voca, Fatum, Fortunam; omnia ejusdem dei nomina sunt, varie utentis sua potestate.*** Pausanias auctoritate Pindari unam Parcarum dixit esse Fortunam [e]).

At lubet etiam conjicere, quam ob causam istud Augustorum par Fata, et Victricia quidem, in monetae suae argumentum legerit. Noverunt hercle ipsi, si ambire imperium vellent, obstare sibi generis ignobilitatem, ac nascendi conditione esse se tales,

> ***Quales ex humili magna ad fastigia rerum***
> ***Extollit, quoties voluit Fortuna jocari*** [f]).

Fuere quidem omni aevo, quos merita, ac potissimum bellica turbulentis his temporibus, rei summae propius admoverunt, tamen et sic in tanto potentium aemulorum numero necesse illis fuit ***Sidus et occulti miranda potentia fati*** [g]), cujus adeo tanti beneficii memores has Fatis publice grates rependerunt. Idem, sed aliis verbis, dixere Augusti alii, cum se PROVIDENTIAE DEORVM debere imperium in numis professi sunt.

* * *

Vt lit. A.

F. ***in aliis plenius*** FEL. ADVENT. AVGG. NN. ***Mulier stans capite leonis exuviis tecto d. vexillum, s. dentem elephanti, pro pedibus leo.*** AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

FELIX. ADVENT. AVGG. NN. ***Idem typus, sed humi praeter leonem taurus quoque.*** AE. II. (Mus. Caes.)

Frequens est haec aversa in numis non Diocletiani modo, et Maximiani, sed et Constantii et Galerii Caesarum. Fuere, qui his numis Augustorum et Caesarum in urbem Romam adventum significari censerent, sed quid Romae cum exuviis elephanti, leone, tauro?

---

a) Trist. L. V. el. III. v. 17. b) ap. Photium cod. 259. c) περι Μηνων sub Ianuar. d) de Benefic. L. IV. c. 8. e) L. VII. c. 26. f) Iuvenal. Sat. III. 39. g) ibid. Sat. VII. 200.

Ad haec, ut jam in Tacito Aug. advertimus, hac aetate inscripto ADVENTVS. AVG. non semper adventus in urbem orbis principem intelligebatur. Alio igitur consilio Vaillantius et Bandurius Maximiani Herculei in Africam trajectum notari adseruere, qua in expeditione Mauros Quinquagentianos ad obsequium revocavit. Nam certum est, typum hunc totum esse Africanum, ut patet ex numo Val. Maximiani Aug. post resumptum ab hoc imperium signato, inscriptoque: CONSERVATOR. AFRICAE. SVAE, Verum quid adventus in Africam ad Diocletianum, quin et Constantium et Galerium, qui Maximianum ad hoc bellum comitati non sunt? Respondet Bandurius, tantam fuisse Diocletianum inter et Maximianum concordiam, ut in singulis majestas omnis imperii in solidum residere videretur, et quod ab uno horum factum esset, duceretur ad laudem etiam alterius pertinere [a]). Demus, mutuae benevolentiae causa communicatum fuisse honorem victoriae, cultum deorum, aliaque, quorum exempla jam etiam in M. Aurelio et L. Vero, in familia Severi, aliisque vidimus, verum qua ratione potuit dici Diocletianus venisse in Africam, qui eo pedem nunquam intulit? Paucioribus se expedit Vaillantius, promiscua, ait, esse emblemata horum imperatorum vel ob mutuam concordiam, vel quia sic monetariis videbatur [b]). Non impugno hoc viri praestantis judicium, quoniam revera communes omnibus frequenter fuere partes aversae, ut continuo videre licebit, at tum profiteri etiam cogetur, hujus imperii monetam ad singulorum historiam parum aut nihil conferre, et quod sequitur, inutiles cecidisse conatus, quibus a viris eruditis de uniuscujusque votis decennalibus aliisque factis chronologiae aut historiae causa pugnatum est.

* * *

Vt lit. B.

FORTVNAE. REDVCI. CAES. NN. *Mulier stans d. gubernaculum, s. cornucopiae, pro pedibus rota, in aliis globus.* AE. II. (Mus. Caes.)

Non aliud habemus exemplum insignitius promiscuae tum inter Augustos et Caesares monetae. Enimvero ut in his numis, qui sunt ipsius Augusti, aversa Caesaribus inscribitur, sic alii habentur numi Constantii et Galerii Maximiani Caesarum, in quorum aversa: FORTVNAE. REDVCI. AVGG. NN., quae aversa ad unos Augustos pertinet. Connectenda haec animadversio cum iis, quae modo continuo disputavi. Rotam, quae proprium fuit Nemesis signum, hic commodari Fortunae, non mirabitur, qui utramque deam unius fere fuisse naturae habitam novit. Vide, quae diximus alibi [c]), et dicemus infra in numis Gal. Maximiani.

* * *

Antica varia.

GENIO. POPVLI. ROMANI. *Genius virilis nudus cum modio supra caput stans d. pateram, s. cornucopiae.* AE. II.

Nihil his numis imperante Diocletiano tritum magis. *Genium populi Romani* jam saepe in moneta, et varie pictum vidimus, ut in numis gentis Cor-

a) Pag. 57. not. 3. b) Num. praest. T. III. p. 62. c) Vol. II. p. 552.

noliae, Augusti, quos descripsi in ejus moneta ad annum V. C. 734, Galbae, Vitellii, quos vide. Genium P. R. aureum in regione VIII. memorat Victor in descriptione urbis Romae. Vide, quae huc pertinentia observabo in moneta Iuliani II. ad numum GENIO. ANTIOXENI.

* * *

IOVIO. DIOCLETIANO. AVG. *Protome laureata d. hastam.*

HERCVLIO. MAXIMIANO. AVG. *Maximianus paludatus sedens s. globum, cui a sinistris adsidet Hercules; retro Victoria volans utrumque coronat, in imo* ROM. AE. max. mod. (Mus. reg. Gall.)

DIOCLETIANVS. ET. MAXIMIANVS. AVGG. *Vtriusque caput laureatum adversum.*

IOVIO. ET. HERCVLIO. *Imperatores duo laureati pateram super tripodem effundunt, superne Iovis et Herculis icunculae altari impositae, in imo* SMT. AV. max. mod. (Banduri.)

Vt lit. A.

IOVI. CONSER. IOVII. CONS. *Iuppiter stans d. fulmen, s. hastam, in imo* ANTS. AE. II. (Tanini.)

Ad horum intelligentiam numorum audiatur Victor a): *Huic* (Maximiano) *postea cultu numinis HERCVLEI cognomentum accessit, uti Valerio* (Diocletiano) *IOVIVM: unde etiam militaribus auxiliis longe in exercitum praestantibus nomen impositum.* Prior orationis hujus pars ipsis his numis, altera, ut jam advertit Bandurius, confirmatur eo, quod passim in Notitia imperii occurrunt *ala Iovia, legio Iovia, ala Herculia, auxilia Herculia, Herculiana, Herculensia etc.* Horum adhuc meminit Claudianus imperante Honorio b):

Herculeam suus Alcides, Ioviamque cohortem
Rex ducit superum.

Etiam narrat Sozomenus, agens de imperio Iuliani c), Iovianos hos et Herculianos numeros in exercitu R. nobilissimos fuisse, et imperatorem praesidii causa proxime secutos. Vide de hac Iovii Diocletiani, et Herculii Maximiani insania plura apud Spanhemium d), et Bandurium e), et infra ad numum Constantii I. inscriptum VIRTVS. HERCVLI. CAESARIS.

Hic Diocletiani in Iovem adfectus immensum numorum agmen parturivit cum ejus dei variis nominibus et effigie, ut: IOVI. AVGG. — IOVI. CONSERVATORI. — IOVI. FVLGERATORI. *Iuppiter fulmen in Gigantem vibrans.* AV. (Mus. Caes.) IOVI. PROPVGNATORI. — IOVI. TVTATORI. — IOVI. VICTORI.

* * *

DIOCLETIANVS. ET. MAXIMIANVS. AVGG. *Protome utriusque imperatoris laureata cum trabea, in utriusque dextera sceptrum cum aquila.*

MONETA. IOVI. ET. HERCVLI. AVGG. *Moneta stans d. bilancem, s. cornucopiae,*

a) in Caesarib. b) de bello Gild. v. 418. c) L. VI. c. 6. d) Tom. II. pag. 494. e) Pag. 13. not. 4.

ad ejus pedes massa metalli, cui ad dexteram adstat Iuppiter, ad sinistram Hercules. AE. max. mod. (Mus. Caes.)

Obvii utriusque imperatoris numi aenei maximae formae simpliciter inscripti: MONETA. AVGG. typo solito trium Monetarum. Praesens illustrior ob titulos *Iovii* et *Herculii*, de quibus ad numos praecedentes actum.

* * *

Antica varia.

M. SACRA. in aliis: MONETA. S. *in aliis:* SACRA. MONET. AVGG. ET. CAESS. NOSTR. *in aliis:* SACRA. MON. VRB. AVGG. ET. CAESS. NN. *Mulier stans d. bilancem, s. cornucopiae.* AE. II.

Numi per hoc imperium frequentes. Moneta, quam privata quidem cupiditas omni aevo, at nunquam ante publica Romanorum consecravit designatis aris templisque more aliorum numinum allegoricorum, teste ipso Iuvenali [a]):

etsi funesta pecunia templo
Nondum habitas, nullas numorum ereximus aras,

nunc tandem SACRA dicitur, scilicet propter ingentia emolumenta, quae in genus humanum confert, quo cavetur, ne seu adulterando, seu pondus minuendo violetur, habeaturque sacrosancta constitutis tanquam in sacrilegos poenis, ut constitutae fuere in eos, qui tribunorum pl. corpora violare ausi sunt. Vide, quae ad hoc argumentum plura commemorat Spanhemius [b]). *Sacra moneta urbis* deinceps etiam frequentius obvia, memoratur quoque in marmore Muratorii [c]), in cujus fine, sed juxta veram cel. Marinii emendationem [d]), legitur: CVRANTE. VAL. PELAGIO. V*iro* E*gregio* PROC*uratore* S*acrae* Mo*netae* V*rbis* VNA. CVM. PP. *(praepositis)* ET. OFFICINATORIBVS. Iam multo ante Antiochenses MON*etam* VRB*is* numis suis inscripsere, ut suo loco vidimus.

* * *

Vt lit. A.

PROVIDENTIA. AVG. *vel* AVGG. *Castra praetoria, prae quibus quatuor figurae paludatae super tripode sacrificant.* AR. Obvii.

Ad monumenta castrorum, quae in extremis imperii finibus ubique construi jussit Diocletianus, hunc typum jure refert Bandurius, quam in hoc imperatore laudem praedicat Zosimus. Quatuor figurae sacrificantes haud dubie sunt Augusti duo ac totidem Caesares. Similis typus est etiam in numis VIRTVS. MILITVM. - VICTORIA. AVGG: aliisque.

Ejusdem generis numi exstant etiam in moneta Maximiani conlegae. Horum unum omnino geminum cum capite Maximiani edidit Scipio Maffeius [e]), sed pro solitis inscriptionibus, quas modo commemoravi, circum castra praetoria legitur: VERONA. NPRITE. COND., quam epigraphen eruditus auctor sic explicat: VERONA. N*ova* P*orta* RITE COND*ita*. Difficile est praebere adsensum, praecipue cum auctoritatem, qua conditam a Maximiano novam portam confirmaret, non repe-

a) Sat. I. 112. b) Tom. I. p. 29. c) Pag. 260. 3. d) Frat. arv. p. 470. e) Verona ill. P. I. p. 147.

rerit, satisque in praesens habeat adfirmare, non modo talem, qualem diximus, esse numi, qui nunc est in museo suo, epigraphen, sed et similem alium exstare Venetiis in museo Capello. Ad haec mirum etiam videatur, jactatam hanc Veronae portam omnino similem esse castris praetoriis, quae in obviis Diocletiani, Maximiani, et coaevorum Caesarum numis exhibentur. Denique mirum etiam, novae portae beneficium tanti rem momenti visum, quod in publica tanti imperii moneta memoretur. Addo, non satis mihi videri probe Latine dici: *portam condere.* Nihil ausim probabile de mira hac epigraphe adfirmare.

* * *

Vt lit. B.

SALVIS. AVGG. ET. CAESS. AVCTA. KART. *in aliis:* FEL. KART. *Mulier stans utraque manu expansa ramum, vel fructus quosdam tenet.* AE. II. Numi obvii.

Obvia aversa in conlegarum quoque numis. Eam explicat Victor [a]): *ac mirum in modum novis adhuc, cultisque moenibus Romana culmina, et ceterae urbes ornatae, maxime Carthago, Mediolanum, Nicomedia. Auctam* ergo Carthaginem, nimirum superiorum beneficio Augustorum, cujus exempla aliquot dedi in moneta Severi anni V. C. 956 ad numum: INDVLGENTIA. AVGG. IN. CARTH., *felicemque* adeo hi praedicant numi. Sane urbis hujus excellentiam, qualis suo aevo constitit, his verbis extollit Herodianus [b]): *ἡ γυν πολις ἐκεινη και δυναμει χρηματων, και πληθει των κατοικωντων, και μεγεθει μονης* Ρωμης *ἀπολειπεται, φιλονεικησα προς την ἐν* Αιγυπτῳ Αλεξανδρῳ *πολιν περι δευτερειων. Etenim haec urbs, sive facultates spectes, sive incolarum frequentiam, sive ambitum, uni Romae cedit, quin cum ipsa etiam Aegypti Alexandria de loco secundo certat.* At pluribus post annis novam doluit exsistere urbem rivalem Constantinopolin, quam contentionem ingeniose describit Ausonius [c]):

Constantinopoli adsurgit Carthago priori,
Non toto cessura gradu, quia tertia dici
Fastidit, non ausa locum sperare secundum,
Qui fuit ambarum. Vetus hanc opulentia praefert,
Hanc fortuna recens. Fuit haec, subit ista, novisque
Excellens meritis veterem praestringit honorem,
Et Constantino concedere cogit Elisam.
Accusat Carthago deos jam plena pudoris etc.

Quod mulier manu tenet, sitne corolla, an ramus, spicae, uva, non satis apparet, neque qua ratione typus cum inscriptione connectatur. Epigraphe aversae est quaedam adclamationis formula. Lego in marmore Donii [d]): SALVO. AVG. FELIX. MATERNVS. CVM. FILIIS. Item [e]): ΣΑΛΒΩ. ΚΟΜΜΟΔΩ. ΦΗΛΙΞ. ΦΑΤΣΤΕΙΝΑ.

* * *

a) in Caesarib. b) Hist. L. VII. sub Maximino. c) Carm. 286. d) Inscr. Cl. I. n. 146. e) ibid. Cl. II. n. 158.

Vt lit. A.

VICTORIAE. SARMATICAE. *Castra praetoria, prae quibus quatuor figurae paludatae super tripode sacrificant.* In aliis: *Porta castrorum valvis apertis.* AR. Numi obvii.

Sarmatas a Diocletiano fuisse internecione victos narrant Eutropius, et Eumenius in Panegyrico, et *Sarmaticus Maximus* una cum Maximiano dicitur in marmore Gruteri [a]). Eadem aversa frequens quoque in numis conlegae et Caesarum.

* * *

Vt lit. B.

PRIMIS. X. MVLTIS. XX. *Duae Victoriae clypeum palmae adpendunt, cui inscriptum:* VOT. X. FEL. AV. (Olim musei de France Vindob.)

Vt lit. A.

VIRTVS. ILLYRICI. *Imperator eques, in imo navis cum quatuor vectoribus, et* TR. AV. (Tanini.)

Vt lit. A.

VOT. X. MVLT. XX. *Victoria globo insistens.* AE. III. (Bandur.)

Vt lit. A.

PRIMI. XX. IOVI. AVGVSTI. *Iuppiter sedens d. fulmen, s. hastam.* AV. (Banduri.)

Vt lit. A.

VOT. XX. *addito in aliis:* SIC. XXX. *intra lauream.* AV. AE. III. (Band. Mus. Caes.)

Vt lit. A.

VOTIS. ROMANORVM. *Duae Victoriae ex adverso stantes clypeum tenent, in quo:* SIC. XX. SIC. XXX. *in imo* AQ. AV. (Tanini.)

De his Votorum numis distincte agetur infra in tractatu de Votis Augustorum.

* * *

Vt lit. A.

VCVI. *inferne* T. *In aliis:* XCVIAQ. *In aliis:* XCVIIT. *intra lauream.* AR. (Mus. Caes. Band.)

Quidquid hactenus ad solvenda haec aenigmata ab eruditis adlatum est, male cecidit fatente etiam Bimardo [b]). Vide, quae de his plura notabimus infra in tractatu de numis inf. aevi. Aversae similes sunt in moneta conlegae et Caesarum.

V. C. 1058. P. X. 305.

TR. P. XXII. COS. IX. P. M. P. P.

Fl. Constantio Caes. V., Gal. Maximiano Caes. V. cos.

Gal. Maximiano Caesare seu hortante, seu cogente, accedente etiam causa valetudinis curarum taedio purpuram Nicomediae Kalendis Majis ponit, ut visum Tillemontio contra Petavium [c]). Conlegae exemplum eodem die Val. Maximianus sequitur Mediolani. Gal. Maximianus, et Constantius Chlorus Augusti, Severus et Maximianus Caesares appellantur, ipse privatus Salonam Dalmatiae locum suum natalem petit.

Fuisse spectatum magnis virtutibus summo fastigio dignis, scientia militari, vigilantia, mente excelsa, consilio in adversis prompto, tum etiam literarum studiis, comitate, moderatione, neque diffitentur ii ipsi, quorum interezat ejus omnibus in rebus auctoritatem et nominis existimationem elevari. Quod

a) Pag. 165, 7. b) ad Iobert. T. II. p. 154. c) in Dioclet. nota XIX.

primum Maximianum conlegam, deinde duos Caesares sibi adscivit distributis quadrifariam imperii provinciis, varie acceptum, et abunde in jus vocatum ab iis, qui πολιτικα scripsere. Verum justa reprehensione non caruere incredibiles sumptus in insanas substructiones facti, quibus provincias exhausit, ut praeter urbes alias Carthaginem, Nicomediam, Romam exornaret, quorum operum stupendas reliquias ostentat Roma in Thermis ab auctore Diocletianeis dictis, et Dalmatiae urbs Spalatro veteri Salonae adsita, structo illic sibi palatio, cujus magnificentiam ac immensum ambitum jam ex veteribus indicavit Constantinus Porphyrogenetus a), et quae supersunt rudera depinxit, et praeclaro sumptuosoque volumine vulgavit Robertus Adam Anglus b). Ejus etiam fastus intolerabilis visus, cum primus omnium post Caligulam ac Domitianum se palam Dominum dici, et adorari appellarique ut deum passus est, (verba sunt Victoris in Caesarib.) et regiae consuetudinis formam magis, quam Romanae libertatis in imperium invexit c). Atque idem ille, qui tot annis tanta cum gravitate rexit imperium, ut non modo conlegam Augustum, sed adlectos etiam Caesares concordes haberet, et in officio contineret, postremis tamen vitae annis Gal. Maximianum, quem ipse extulit, tyrannum passus nonnisi ex hujus arbitrio imperare coactus est, sic ut hujus voluntati in persequendis Christianis, ac denique abdicando imperio subscribere cogeretur, quanquam in hac hominis privati fortuna adeo sibi beatus videbatur, ut Herculio atque Galerio ad recuperandum imperium hortantibus respondere non dubitaret: utinam Salonae possetis visere olera nostris manibus instituta, profecto nunquam istud tentandum judicaretis. Tamen Victor, qui haec memorat d), morte voluntaria per formidinem consumptum addit, Constantini et Licinii suspiciones et minaces literas veritum. Mortuus est ex Tillemontii sententia anno post Christum 313 e), cujus res gestae et eventus hoc etiam fuere singulares, quod nullo hactenus exemplo imperium in plures est partitus, illud sponte abdicavit, et privatus in superos tamen relatus est, si fides Eutropio, etsi istud numis non confirmatur.

Vxor nominis incerti f), ex qua nata filia *Galeria Valeria* nupta Gal. Maximiano, de qua agetur infra in ejus numis.

Numi Diocletiani post abdicatum imperium.

Diocletiano et Maximiano etsi posita purpura servatum tamen *Augustorum* nomen, sed *Seniorum* titulo adjecto non marmora modo testantur, sed et numi obvii, quos posito imperio fuisse signatos ipsae aversae affatim docent. Ecce:

---

a) de administr. imp. ad Romanum fil. b) Ruins of the palace of Diocletian at Spalatro. c) Eutrop. d) in Epitome. e) Nota XX. in Dioclet. f) Tillemont. in Dioclet. p. 5.

A. D. N. DIOCLETIANO. BEATISS. *vel* BEATISSIMO. *vel* BAEATISSIMO. *(sic) vel* FELICISSIMO. SEN. AVG. *Protome laureata d. volumen.* In aliis: *d. ramum lauri, s. volumen.*

B. D. N. DIOCLETIANO. P. F. S. AVG. *Similis protome.*

C. D. N. DIOCLETIANO. AETER. AVG. *Caput laureatum.* (Band.)

D. DIOCLETIANO. SEN. AVG. *Caput radiatum.* (Band.)

E. D. N. DIOCLETIANO. B. S. AVG. *Protome laureata d. lauri ramum, s. duo folia.* (Olim in mus. Neumann.)

* * *

Advertendum in his inscriptionibus ad titulum *Dominus Noster*, quem nunc primum numi praeferunt, etsi *Deum et Dominum* conjunctis titulis jam viderimus Aurelianum et Carum. Si Norisium audimus, Diocletianus in numis primus omnium passim *Domini* titulum usurpavit, cujus exemplum successores imitati sunt, additque mox, usurpari eum a Diocletiano coepisse post annum Christi 287 debellatis undique hostibus [a]). Perperam. Nam etsi, ut supra ex Victore docuimus, appellari se dominum ac deum voluit, tamen titulus *Domini Nostri*, quamdiu imperium tenuit, ejus monetam non invasit, sed insertus primum est a successoribus Augustis in eos numos, quos reverentiae causa senioribus Augustis cudi fecere. Et abstinuerunt invidiosa hac appellatione ipsi etiam, qui proxime successere, Gal. Maximianus, et Constantius Chlorus, sed his decedentibus continuo invaluit, ut dicetur. *Beatissimi*, et *Felicissimi* nomina in his numis obvia sunt, et jam his ipsis vocabulis usum video Eumenium oratorem, cum sic de Diocletiano nunc privato loquitur [b]): *FELIX BEATVSQVE vere, quem vestra tantorum principum colunt obsequia PRIVATVM.* In unico tantum *Aeternus* dicitur, quanquam postremum istud ei, cum rerum adhuc potiretur, datum est, ut testantur aliquot marmora Gruteriana. Notandum etiam, numos omnes utrique Augusto privato dedicatos in dandi casu efferri. In numo E literas B. S. legendas *Beatissimo Seniori*, ex praecedentibus patet.

* * *

Vt lit. A.

PROVIDENTIA. DEORVM. QVIES. AVG. *vel* AVGG. *Duae mulieres stantes, quarum dexterior dexteram attollit, altera d. ramum, s. hastam.* AE. m. m. AE. II. (Band.)

Vt lit. E.

PROVID. DEORVM. QVIES. AVGG. *Idem typus, in area* A, *in imo* SM. SD. AE. III. (Olim musei Neumann.)

Numi similis rationis in utroque Augusto sunt obvii. Typus ipse *Providentiae*, et *Quietis* imagines praebet.

* * *

Vt lit. B.

QVIES. AVGVSTORVM. *vel* AVGG. *Mulier stans d. ramum, s. hastam.* AE. II. (Mus. Caes.)

Habes in hoc numo praecedentium

---

a) Dissert. in num. Diocl. p. 4. b) Paneg. Constantin. c. 15.

argumentum divisum. Etiam auctor incertus panegyrici Maximiano et Constantino dicti hanc utriusque abdicationem *Quietem* appellat [a]).

* * *

Vt lit. A.

VOTA. PVBLICA. *Navis, in qua Serapis sedens d. gubernaculum tractat, s. velum tenet, ante ipsum Victoria stat utraque manu alterum velum tenens.* AE. m. m. In alio: *Navis cum duobus velis Iside stante ad gubernaculum et altera figura prorae velum contrahente.* AE. (Band.)

Deinceps in numis sic inscriptis varia numinum, praecipue Aegyptiorum, simulacra comparere incipiunt, quibus facta *vota publica* pro principum incolumitate. Quae Aegyptia sunt, in his numis plerumque navigiis feruntur ex superstitione ejus gentis, de qua plura testimonia collegit Buonarrotus [b]).

* * *

Numi hujus classis cum aliis aversis perrari, neque hi memorabiles.

Numi Alexandrini.

Perfrequentes sunt hujus generis numi cum capite Diocletiani, sed et hoc imperante exspirant, et cum his numi imperatorii commatis peregrini plene desinunt. Ejus annos in numis his legimus a L. A. usque L. IЄ. Reliqua huc pertinentia vide Vol. IV. in ipsis Alexandrinis.

PRETIVM.

Aurei	R.
Argentei	vix R.
Aenei max. moduli	RR.
Aenei I. formae	O.
Aenei II. et III. formae	C.
Alexandrini	Є.

M. AVR. VALERIVS MAXIMIANVS.

Parentibus modicis natus apud Sirmium Pannoniae armorum commendatione viam sibi ad illustrissimos quosque honores aperuit, qua una opinione factum, ut cum Diocletianus ad ferenda imperii onera adjutorem circumspiceret, eum sibi, etsi inculto asperoque esset ingenio, collegam designaret.

V. C. 1038. P. X. 285.
CAESAR.

Maximianum non statim Augustum,

a) Cap. XI. b) Observ. istor. p. 424.

sed Caesarem principio fuisse, diserte adserunt Eutropius et Orosius. Vide ad hoc argumentum plura apud Pagium [a]), et Tillemontium [b]), cujus causa proferendus hoc loco numus sequens:

VAL. MAXIMIANVS. NOB. CAES. *Caput laureatum.*

MONETA. AVGG. *Tres monetae stantes.* AE. max. mod. (Band.)

Si numus hic hujus est Maximiani, Eutropii et Orosii sententiam insigniter confirmat. Eum Bandurius ex museo Magni ducis recitat. At vero turbat non parum, quod inter numos max. mod. Musei Florentini non memoratur, deinde quod forte est Galerii Maximiani, qui et *Caesar* fuit, et *Valerii* etiam nomen habuit.

V. C. 1039. P. X. 286.
AVGVSTVS. TR. P. COS. DES. P. M. P. P.

Kalendis April. Nicomediae a Diocletiano Augustus et *Herculius* dicitur. (Tillemont.) Reliqua vide in Diocletiano.

* * *

MAXIMIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

P. M. TR. P. P. P. *Imperator paludatus stans d. et s. signum militare, tribus aliis retro defixis.* AV. (Mus. Caes.)

V. C. 1040. P. X. 287.
TR. P. II. COS. P. M. P. P.

Vide annales in Diocletiano.

IMPP. DIOCLETIANO. ET. MAXIMIANO. AVGG.

IMPP. DIOCLETIANO. III. ET. MAXIMIANO. COSS. Aureum hunc numum max. mod. vide uberius descriptum in Diocletiano.

IMP. MAXIMIANVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*

CONSVL. AVGG. NN. *Imperator togatus stans d. globum, s. parazonium, in area Z. infra* SM. SD. AV. (Mus. Caes.)

V. C. 1041. P. X. 288.
TR. P. III. COS. II. P. M. P. P.

Vide annales ibidem.

MAXIMIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

COS. II. *Imperator eques pacificatoris habitu.* AV. (Mus. Caes.)

V. C. 1043. P. X. 290.
TR. P. V. COS. III. P. M. P. P.

Vide annales ibidem.

MAXIMIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

COS. III. *vel:* COS. III. P. P. PROCOS. *Imperator eques pacificatoris habitu.* AV. (Khell. Subplem. ad Vaill. Tanini)

V. C. 1046. P. X. 293.
TR. P. VIII. COS. IV. P. M. P. P.

Vide annales ibidem.

MAXIMIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

---

a) Dissert. hypat. cap. VII. §. 7. b) Nota V. in Dioclet.

CONSVL. IIII. P. P. PROCOS. *Imperator togatus et laureatus stans d. orbem Rom. gerit, s. togam colligit, et volumen tenet.* AV. (Bandur.)

* * *

IMP. MAXIMIANVS. AVG. *Caput radiatum.*

P. M. TR. P. VIII. COS. IIII. P. P. *Leo radiatus gradiens fulmen ore gerit.* AE. III. (Band.)

Bandurius, qui antea in hoc numo legerat COS. III. [a]), serius deceptum se professus est, legendumque COS. IIII. [b]). Exstat numus Diocletiani simillimus cum eadem omnino aversa, seu inscriptionem, seu typum spectes, quem descripsimus ad annum V. C. 1044. Vtriusque indiscreta ac perfecta similitudo persuasit primum Harduino, deinde Bandurio, numum utrumque non modo in una eademque officina, sed eodem etiam anno fuisse signatum non obstante diversa trib. potestatis ratione, quae inter utrumque imperantem intercessit [c]). Ejus conjecturae princeps causa fuit, quod haec aversa propter additum P. M. minus convenire Maximiano videretur, ne eodem tempore duo pontifices maximi statuantur. At enim licebit viro erudito esse securo, quoniam et Balbinum et Pupienum, tum non multo post utrumque Philippum, postea alios eodem tempore pontifices max. vidimus, ut in singulis observavimus. Quid quod idem Maximianus in numo aureo, quem supra ad annum V. C. 1039 proposui, sed qui ignotus fuit Bandurio, P. M. dicitur. Ceterum si revera utrique communes aversae fuere, quam parum utriusque numi chronologiae et singulorum historiae serviant, nemo non videt, ut jam supra ad Diocletiani numum FELIX. ADVENT. observavi.

Ad explicandum aversae typum recole, quae ad similem Caracallae numum anni V. C. 967 indicavi.

V. C. 1047. P. X. 294.
TR. P. IX. COS. IV. P. M. P. P.

IMP. MAXIMIANVS. AVG. COS. IIII. *Caput Maximiani Herc. leonis pelle amictum.*

MAXIMIANVS. NOB. CAES. ET. CONSVL. *Caput laureatum Gal. Maximiani.* AE. max. mod. (Band.)

Nonnisi hoc anno Gal. Maximianus processit consul primum. Quare numus hic ad annum praecedentem referri non potest.

V. C. 1052. P. X. 299.
TR. P. XIV. COS. VI. P. M. P. P.

MAXIMIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

CONSVL. VI. P. P. PROCOS. *Imperator togatus stans d. globum, s. parazonium, infra* SMAT. AV. (Mus. olim de France.)

V. C. 1056. P. X. 303.
TR. P. XVIII. COS. VII. P. M. P. P.

MAXIMIANVS. AVG. *Caput laureatum.*

---

a) Pag. 75. b) in praef. ad Tom. II. c) Band. in praefat.

CONSVL. VII. P. P. PROCOS. *Imperator togatus stans d. globum, s. parazonium, in imo* SIS. *vel* SMAT. *vel aliter.* (Mus. Caes.)

V. C. 1057. P. X. 304.
TR. P. XIX. COS. VIII. P. M. P. P.

MAXIMIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*
CONSVL. VIII. P. P. PROCOS. *Idem typus.* AV. (Bandur.)

NVMI VAGI
ab anno V. C. 1039. P. X. 286. usque V. C. 1057. P. X. 304.

A. MAXIMIANVS. AVG. *vel* AVGVSTVS, *addito etiam* P. F.
B. IMP. MAXIMIANVS. AVG. *addito etiam* P. F. *vel* P. *solo.*
C. IMP. C. M. A. MAXIMIANVS. AVG.
D. IMP. C. M. A. V. MAXIMIANVS. P. F. AVG.
E. IMP. C. M. A. VAL. MAXIMIANVS. P. F. AVG.
F. IMP. C. M. AVR. *vel* AVREL. VAL. MAXIMIANVS. P. F. AVG.
G. VIRTVS. MAXIMIANI. AVG. (Band.)
H. HERCVLIO. MAXIMIANO. AVG. (Vide infra in IOVIO.)
I. MAXIMIANVS. P. F. AVG.

Capitis cultus fere idem, qui in Diocletiano. Nonnunquam leonis exuviis tegitur, ut dicetur.

* * *

Praemonendum ad numos Herculii, communes fere utrique imperatori fuisse partes aversas, quas cum in Diocletiano jam recitaverimus, hic revocare supervacaneum. In hoc igitur quaerendi numi:

AVSPIC. FEL. — FATIS. VICTRICIBVS. — FEL. ADVENT. AVGG. NN. — GENIO. POPVLI. ROMANI. — MONETA. S. etc. — PROVIDENTIA. AVGG. — SALVIS --- AVCTA. *vel* FEL. KART. — VICTORIAE. SARMATICAE. — VTILITAS. PVBLICA.

* * *

Vt lit. I.

CONCORDIA. AVGG. ET. CAESS. NNNN. *Mulier sedens d. pateram, s. duplex cornucopiae.* AV. (Mus. Caes.)

Bandurio numus hic ex solo Occone cognitus fuit. Singulare est N quater positum, nimirum pro numero principum utriusque fastigii tum imperantium, cujus exemplum aliud in Diocletiani et Maximiani moneta vix reperias, cum in horum numis aliis legas tantum NN. vel NOSTR.

* * *

Vt lit. I.

FELIX. CARTHAGO. *Mulier adversa stans brachiis expansis quosdam fructus tenet.* AV. (Tanini.)

Eadem aversa est etiam in numo Maxentii filii.

* * *

Vt lit. A. Caput laureatum.

GAVDETE. ROMANI. *Duae Victoriae tenentes tabulam, cui inscriptum:* SIC. XX. SIC. XXX. *in imo* AQ. Quin. AV. (Mus. Caes.)

Insignem hunc numulum aureum, ac perelegantem jam vulgavit Morellius ex gaza Caesarea, sed Oenipontana, in

qua tum fuit, ante annos aliquot Vindobonam translatus [a]). Epigraphe aversae faustam adclamationem continet, nimirum *gauderent Romani* ob soluta vota XX. et suscepta XXX.

* * *

Vt lit. A. Caput laureatum.

GAVDIVM. ROMANORVM. *Captiva tropaeo adsidens puerulo mammas praebet.* AV. (Bandur.)

Aversa in sequentium imperatorum numis obvia, qua indicatur *gaudium Romanorum*, non modo quod victi essent barbari, et ab imperii finibus repressi, sed etiam cum uxoribus servire coacti.

* * *

HERCVLIO. MAXIMIANO. AVG. *Maximianus paludatus sedens etc.*

IOVIO. DIOCLETIANO. AVG. etc. AE. max. mod.

Numum hunc plenius descriptum vide in Diocletiano, quo loco et de *Herculii* titulo, quem Maximianus sibi sumpserat, nonnihil praeceperam, de quo, ut et de *Iovii* nomine, quod sibi adrogavit conlega, multa exstant testimonia in panegyricis ejus aevi, in quibus Diocletianus Iovi rectori coeli, Maximianus Herculi pacatori terrarum aequiparantur. *Hic est*, ait de Maximiano auctor incertus panegyrici ad Maxim. et Constant. cap. VIII., *qui nomen, quod accepit a deo principe generis sui, dedit vobis, qui se progeniem esse Herculis non adulationibus fabulosis, sed aequatis virtutibus comprobavit.* Ergo ut Diocletianus in numis suis perpetuo Iovis sui cultum crepat, ita et Maximianus Herculis sui, ut: HERCVLI. CONSERVAT. — DEBELLATORI. — INVICTO. AVGG. — PACIFERO. — VICTORI, illatis variis typis, quos exantlati copiosi ejus labores facile suppeditant, quorum etiam varii alii occurrunt in numis inscriptis VIRTVS. AVGG. Quae causa fuit, cur nonnunquam ejus etiam dei cultu in numis compareat, tecto nimirum leonis exuviis capite, cujus et heredem fecit filium Maxentium. Et vero si debellatos ab eo quaquaversum barbaros, velut monstra imperio exitiosa reputemus, poterat, si non Hercules, certe sedulus ejus imitator haberi. Bellicas has ejus laudes exornat, ac fortasse plus justo, marmor insigne Gruteri [b]), sed correctum a Marinio [c]):

MAGNO ET INVICTO AC
SVPER OMNES RETRO
PRINCIPES FORTISSIMO
IMP CAES M. AVR VALERIO
MAXIMIANO PIO FEL
INVICTO AVG COS IIII
P P PROCOS

Vt lit. B. Caput laureatum.

IOVIS. CONSERVATOR. *Iuppiter stans d. fulmen, s. hastam, pro pedibus aquila.* AV. (Mus. Caes.)

IOVIS in casu recto vetus in numis quoque modus, et necdum obsoletus. Sic IOVIS. CVSTOS in moneta Vespasiani [d]).

* * *

Vt lit. A.

a) Specim. p. 79. b) Pag. 281. 4. c) Frat. arv. p. 546. d) Vol. VI. p. 337.

IOVI. CONSERVATORI. N. K. L. Y. K. C. *Iuppiter stans amictus pallio d: fulmen, s: hastam, in imo* SMN. AV. (Mus. olim de France.)

Numus propter additas literas solitarias commemorandus, dignas sane Oedipo, aut huic suppare Harduino.

* * *

Vt lit. F. Caput leonis exuviis tectum.

IOVI. CONSERVATORI. AVG. *Templum sex columnarum, in cujus peristylio:* IOVIVS. AVG. *In aditu Iuppiter stans cultu solito.* AE. max: mod. (Mus. Albani.)

Numum hunc explicat alter mox laudatus cum epigraphe: IOVIO. DIOCLETIANO. AVG.

* * *

Vt lit. B. Caput radiatum.

PAX. AVGGG. *Mulier stans d. Victoriolam, s. hastam.* AE. III. (Bandur.)

Ex mente Bandurii numus hic ad id aetatis pertinet, quando inito cum Carausio Britanniae tyranno foedere, et permisso huic Augusti titulo tres eodem tempore Augusti fuere. Quod confirmatur eo, quod in Carausii quoque numis, neque in alterius cujuspiam imperatoris, haec epigraphe PAX. AVGGG. reperitur, quin et ipsa trium horum imperantium capita. Eodem modo explicandus numus Maximiani alter item AE. III., et inscriptus VIRTVS. AVGGG. apud Bandurium.

* * *

Vt lit. I. Caput radiatum.

SAECVLARES. AVGG. *Cippus, in imo* IAXX. AE. III. (Mus. Caes.)

Operae omnino pretium videtur, quae olim, cum memorabile hoc cimelium vulgarem [a]), laxius disputavi, propter argumenti dignitatem hoc loco restituere.

Dum singularem, et nemini antehac conspectum numum promulgo, jure dubitem, sitne inde eruditus lector plus voluptatis, an fastidii capturus. Vt gratus esse possit propter novitatem, sic displicebit sane, quod incertas ludorum saecularium leges magis adhuc involvit, ac perturbat. Non attinet in hac operis brevitate horum originem et causas ludorum commemorare, quas videre potes in operibus Val. Maximi [b]), Censorini [c]), Zosimi [d]), et qui in hos commentati sunt, recentiorum. At meas esse partes puto, in examen vocare, utrum Maximiani imperium inciderit in tempus celebrandis saecularibus ex vetere instituto idoneum. Ex certis scriptorum veterum, et numorum testimoniis duplex video his ludis tempus a Romanis praefinitum, unum, quod annis CX. constabat, quos legitimos fuisse fines teste Censorino creditum XVviris et Augusto, tum ex horum praescripto Horatio, cui tempus illud dicitur: *Certus undenos decies per annos orbis* [e]), et Zosimo, cui ex carmine Sibyllino dicitur ἐτέων ἑκατὸν δέκα κύκλος, *annorum centum et decem circulus.* Hos secutus terminos Augustus ludos saeculares celebravit anno V. C. 737, quod definite docent Censorinus, Dio, et numi. Augusti rationem secuturum se professus

a) Sylloge I. p. 107. b) L. II. c. 4. c) de die nat. c. 17. d) L. II. sub init. e) Carm. saec.

quidem est Domitianus, ut testatur Suetonius a), tamen, nescio cur, hos ludos celebravit V. C. 841. Magis religiose Augusto adhaesit Severus, cum is teste Censorino, Zosimo et numis ludos hos celebravit V. C. 957, nempe post bis elapsos annos CX. Secundum hanc legem iterari eos oportuit, ut diserte tradit Zosimus, post consulatum III. Constantini M. et Licinii, qui fuit annus V. C. 1066, nimirum ter elapsis annis CX., sed neglecto hoc tempore, atque iratis propterea diis rem Romanam ad eam infelicitatem prolapsam idem pueriliter conqueritur.

At sunt auctores graves, qui elapsis centum tantum annis agendos saeculares docuere, nimirum quod tot annos saeculum civile complectitur. Magnos ejus doctrinae vades citat Censorinus, Valerium Antiatem, Varronem, Livium. His adde Claudianum b), et D. Augustinum c), quorum testimonia brevitatis causa praetereo. Et video tam auctoritate scriptorum, quam numorum, hanc quoque legem in agendis saecularibus secutos imperatores, sed sic, ut eos annis urbis conditae saecularibus adcommodarent. Sic Claudium egisse saeculares anno V. C. 800, certum est testimonio Taciti, et Censorini. De Antonino Pio refert Aurelius Victor, annum urbis nongentesimum magnifice ab eo fuisse celebratum, atque haud dubie ludis saecularibus, etsi hanc vocem omittat historicus, sed idem quoque eam in proximis Philipporum omisit, quos certo constat fuisse saeculares. Ludos anno V. C. 1001 imperantibus Philippis actos fuisse saeculares, certum est cum ex eorum numis obviis, in quibus legitur: SAECVLARES. AVGG., tum ex testimonio Cassiodorii et Hieronymi referentium, ludos theatrales tum in Campo Martio fuisse celebratos tribus diebus ac noctibus populo pervigilante, quo docemur, acta tum ea esse, quae ludis saecularibus agenda praescribit Zosimus. Atqui anno quoque urbis conditae saeculari sacros fuisse ludos debitos, ex ejusdem Victoris verbis colligas, Romanorum impietati graviter irascentis, quod annum V. C. 1100 nullis solennibus frequentassent.

Haec uberius explicanda fuere, ut Maximiani saecularibus, quos numus hic eloquitur, ex alterutra lege idoneum reperiamus tempus. At enim omnis calculus, quem tentaveram, incassum cecidit. Adhibe edictum Augusti centum et decem annorum intervallo munus saeculare circumscribentis. Secundum hanc Augusti legem postremi ante Maximianum saeculares fuere illi, quos egit Severus anno V. C. 957. Adde annos 110, eris in anno V. C. 1067, cui teste ipso Zosimo proximi a Severo saeculares debebantur. At Maximianus jam anno V. C. 1058 imperium posuit, subinde V. C. 1063 a Constantino M. ad mortem adactus. Latius fallit lex altera, quae ludos saeculares anno V. C. saeculari adfigit. Hujus generis postremi fuere, quos celebravit Philippus V. C. 1001. Verum Maximianus ad imperium evectus V. C. 1039, caesus V. C. 1063 annum V. C. saecularem non attigit. Accedit, Maximiani sae-

a) in Domit. c. 4. b) de consulatu VI. Honorii. c) de Civ. Dei. L. III. c. 18.

cularibus obstare disertam orationem Zosimi, qui, cum tempus ipsum adsignat, quo post Diocletiani et Maximiani imperium celebrandi fuere, hoc ipso palam docet, eos intra horum imperium actos non fuisse, et si acti fuissent, an istud fugisset hominem horum ludorum superstitioni tam pertinaciter addictum? Tamen numus hic singularis, a quo omnis longissime abest fraudis suspicio, actos fuisse hos ludos aperte testatur, quos fuisse saeculares non epigraphe modo, sed et typus cippi, qui idem et in Philipporum numis ludorum saecularium symbolum est, plane persuadent.

At enim non solus hic est numus, qui actos alieno tempore saeculares, et silentibus iterum historicis testatur. Habet museum Caesareum binos argenteos Gallieni numos, in quorum uno SAECVLARES. AVG. legitur, in altero barbare SAECVLARHS. AVG., utrobique est typus cervi stantis, et in imo palmae ramus. Refert Bandurius, cui uterque hic numus cognitus fuit, visum nonnullis, temere Gallieni numo adplicatam aversam, quae ad Philippos pertineret. Verum qui istud credidere, non expenderunt, in Philipporum numis constanter scribi SAECVLARES. AVGG., geminato scilicet G, et in horum ima parte pro palmae ramo semper comparere notam aliquam arithmeticam, neque in horum aliquo repertum hactenus barbarum SAECVLARHS. Atqui si voles utrumque canonem, quem supra exposui, Gallieni temporibus accommodare, utrinque, ceu in Maximiano, adhaerebis.

Iam vero, ut ex utriusque imperantis numis palam fit, ab utroque munus saeculare fuisse editum, sic quam uterque in temporum ratione secutus sit legem, tam parum potest adfirmari, quam est pronum credere, unam utrique libidinem ac superstitionem legis instar fuisse. Sane et una libido impulit Neronem, ut, quod refert Suetonius a), cum in Graeciam trajiceret, certamina deinceps obiret omnia, et quae diversissimorum temporum fuere, cogi in unum annum juberet. Forte conjector nequaquam vanus videbor, si suspicer, placuisse ambobus Augustis, quorum cognitus erat in veterem superstitionem furor, contrahere longi saeculi tempora, ejusque elapso dimidio sacros hos ludos iterare. Istud si dabimus, facile quadrabunt tempora. Egit Severus postremos saeculares canonis Augustei V. C. 957. Adde ejus dimidium annos 55, habebis annum V. C. 1012, quo Gallienus numeravit trib. potestatem VII. Neque desunt argumenta, quae opinionem hanc reddant verisimilem. Constat, sub eadem haec tempora captum a Persis patrem Valerianum, cujus forte imperio gravissimi casus causa ad placandam deorum iram arcessiti sunt a Gallieno ludi extraordinarii. Idem calculus Maximiani quoque saecularibus favet. Anno V. C. 1001 peracti sunt a Philippis saeculares canonis Claudiani. Adde hujus dimidium annos 50, summa dabit annum V. C.

a) in Neron. c. 23.

1051, quo Maximianus egit trib. potestatem XIII. Iterandi hos ludos causa princeps fuerit adflictus tum imperii status grassantibus morbis bellisque cum internis, tum externis; quibus averruncandis reperti ludi saeculares teste Val. Maximo, Zosimo, et Horatio in Carmine saeculari. Satis constat, Gallieni imperium malorum omnium quadam eluvie fuisse concussum; *pax igitur deum*, ait Trebellius, *quaesita inspectis Sibyllae libris, factumque Iovi Salutari, ut praeceptum fuerat, sacrificium.* Similis causa Maximianum pertinacis in deos suos adfectus compertum impulerit, ut elapsum medium saeculum tempus idoneum videretur horum solennia ludorum iterandi.

* * *

Vt lit. G.

SALVIS. AVGG. ET. CAESS. FEL. ORBIS. TERR. *Moneta stans cultu solito, cui a dexteris adstat figura militaris d. Victoriolam, s. hastam cum clypeo, a sinistris mulier d. spicas, s. papaver tenens.* AE. max. mod. (Mus. Albani.)

Vt lit. A. Caput laureatum.

VIRTVS. ILLYRICI. *Imperator equo citato vectus hastam tenet, infra navis cum remigantibus armatis.* AV. (Bandur.)

Arduus hujus aversae explicatus ipsi Bandurio visus. Forte intelligitur virtus militis Illyriciani sub suis auspiciis militantis, dum ipse bellum maritimum adversus Carausium urgeret. Eadem aversa est etiam in aureis Diocletiani a), et Constantii.

* * *

Vt lit. D. Caput laureatum.

VIRTVTI. HERCVLIS. *Hercules Farnesius, infra* S. C. AV. (Mus. Caes.)

Antica varia.

VOTIS. X. — VOT. X. M. XX. — VOT. XX. AVGG. *vel* AVGG. NN. — XX. MAXIMIANI. AVG. — VOTIS. XXX. *scripta haec fere semper intra coronam.* AE. III. rarius AV. (Band. Mus. Caes.)

Vt lit. A. Caput laureatum.

XCVI. *vel* XCVIT. *vel* XCVIIT. *intra lauream.* AR. (Band. Mus. Caes.)

Similia aenigmata jam in Diocletiano obtulimus.

V. C. 1058. P. X. 305.
TR. P. XX. COS. VIII. P. M. P. P.

Purpuram sponte ponit Mediolani, et in Lucaniam secedit. Vide dicta in Diocletiano.

Numi Maximiani
post abdicatum imperium.

A. D. N. MAXIMIANO. P. S. AVG. *vel:* P. F. S. AVG.
B. D. N. MAXIMIANO. BAEATISS. *in* AE. III. (Mus. Caes.)
C. D. N. MAXIMIANO. BAEATISS. *vel* BAEATISSIMO. *vel:* BEATISSIMO. *vel:* FELICISSIMO. SEN. AVG.

In omnibus his est caput laureatum vel protome laureata d. volumen. Sunt fere omnes AE. II., paucissimi alterius metalli vel formae. Quae ad additos

a) Catal. d'Ennery.

titulos attinent, praecepta jam sunt in Diocletiano.

* * *

Vt lit. A.

GENIO. POP. ROM. *vel* POPVLI. ROMANI. *Genius nudus stans ante aram ignitam d. pateram, s. cornucopiae.* AE. II.

Vt lit. A.

HERCVLI. CONSERVATORI. *Hercules stans d. clavam, s. arcum cum exuviis leonis, in imo* PLN. AR. max. mod. (Bandur.)

Numus cum a metallo, tum volumine conspicuus. Ceterum numus huic plane geminus, sed AE. II. exstat in museo Caesareo.

* * *

Vt lit. B.

PROVIDENTIA. DEORVM. *Mulier stans d. ramum, s. hastam, ex adverso mulier nullo attributo.* AE. III. (Mus. Caes.)

Antica varia.

PROVIDENTIA. DEORVM. QVIES. AVGG. *Typus similis.* AE. II.

MAXIMIANVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*

QVIES. AVG. *Mulier stans d. spicas, s. hastam.* AE. II. (Band.)

Numus hic plane singularis; nam si percussus est, quo tempore Maximianus privatus vixit, cur ab aliorum more abludit epigraphe anticae? cur in aversa scribitur AVG. pro solito in his numis AVGG.? At etiam post resumptum imperium fuisse signatum verisimile non est; nam tum, cum totam Italiam seditionibus miscuit, vocabulum QVIES habuisset rationem dicterii. Ceterum non lubet esse ingeniosum in explicando numo, cujus a communi lege dissensus casui, aut monetarii ignorantiae, ut verisimile est, debetur.

* * *

Vt lit. C.

VOTA. PVBLICA. *Navis, in qua Serapis ad gubernaculum sedet, Iside velum tenente.* AE. II. (Band.)

Confer numum non multum absimilem Diocletiani, et quae ad eum observavi.

V. C. 1059. P. X. 306.

Fl. Constantio Aug. VI., Gal. Maximiano Aug. VI. cos.

Maximianus, qui testibus veteribus nonnisi invitus imperii insignia posuit, facile persuaderi se a Maxentio filio, qui imperatorem se per vim dixit, passus est, ut relicta Lucaniae solitudine in urbem rediret. Eo redux hoc, ut Tillemontio visum, anno a Maxentio imperator iterum adclamatur, anno sequente Severum Aug. Ravennae obsessum ac dediditium morte adficit, profectus subinde in Gallias Constantinum Caesarem data in matrimonium filia Fausta, et collato Augusti titulo sibi devincit. Romam reversus proprio filio Maxentio insidias comparat, quae cum fallerent, urbe excedere coactus ad Gal. Maximianum contendit hunc quoque dolo circumventurus. Qua spe delusus, omniumque jam odiis petitus arrepta fuga ad Constantinum generum posita iterum purpura, ut tanto certius incautum opprimeret, in Gallias proficiscitur, mox converso Arelatum itinere repositos ibi Constantini thesauros occupat, seque tertio a corruptis pecunia militibus Augustum proclamari jubet. Re intellecta propere cum lecto

exercitu adcurrit Constantinus, clausumque Massiliae et ad deditionem coactum imperii insignibus spoliat vitae tamen usu permisso. Facta haec judice Tillemontio usque ad annum V. C. 1061. Verum cum biennio post novas Constantino insidias moliretur, his per Faustam in maritum magis, quam patrem piam detectis, genus mortis eligere jussus laqueo sibi fauces elisit V. C. 1063 P. X. 310.

Hunc vitae exitum sortitus est vir Eutropio teste propalam ferus et incivilis ingenii, quique asperitatem suam etiam vultus horrore significavit. Magnus omnium confessione, cum dimicandum in acie et bello aperto fuerat, qua in laude ipso Diocletiano superior est habitus. At compertus est animi pusilli, deinde etiam abjecti, seu cum abjiceret imperium, quod retinere ardentissime cupiverat, seu cum resumptis privatae vitae taedio imperii habenis dolos virtuti substituit, innoxios illis, quibus parati fuere, sibi ad extremum fatales.

Vxor *Eutropia*, de qua, natisque ex ea liberis agetur infra.

Numi Maximiani
post resumptum imperium.

Restitutus imperio monetarios etiam honores sibi iterum vindicavit. Numos, qui ad hoc tempus pertinent, non paucos facile dignoscas. Certissimi hujus intervalli sunt ii, qui, retento *Senioris* nomine, vocabulis *Domini Nostri*, et dedicandi formula in dandi casu abstinent, qui modus in moneta utriusque Augusti privati reverentiae causa hactenus valuit. Alios aliae peristases in hanc classem cogunt, ut continuo patebit.

* * *

A. MAXIMIANVS.SEN.P.F.AVG. *Caput laureatum.*
CONCORD. MILIT. FELIC. ROMANOR. *Concordia velata stans dexteram Herculi porrigit, s. hastam tenet.* AV. (Band.)

* * *

B. IMP. MAXIMIANVS.SEN.AVG. *Caput laureatum.*
CONSERVATOR. AFRICAE. SVAE. *Mulier stans capite elephanti exuviis tecto, pro pedibus leo et taurus procumbentes.* AE. II. (Mus. Caes.)

Similem fere typum videre est in numis cum Diocletiani, tum Maximiani FELIX. ADVENT. AVGG. NN. Hic Quinquagentianos in Africa vicit, ut diximus in annalibus Diocletiani ad annum V. C. 1050, unde Africae et Carthaginis in eum adfectus, quem nunc conservandi causa imperii, quod invaserat, renovare nititur. Eadem aversa habetur etiam in Maxentio, ubi vide, quae observabimus, et Constantino.

* * *

Vt lit. B.
CONSERVATORES. KART. SVAE. *Templum sex columnarum, in quo mulier stans utraque manu expansa ramum.* AE. II. (Mus. Caes.)

Applica dicta ad numum praecedentem. Eadem aversa frequens quoque est in moneta Maxentii filii, et Constantini.

* * *

C. IMP. C. MAXIMIANVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*
CONSERV. *vel* CONSERVATORES. VRB. SVAE. *templum sex columnarum, in quo Roma galeata sedens d. globum, s. hastam.* AE. II.

Facile expediemus, cur numum hunc in praesentem classem recipiamus, etsi *Senioris* elogium absit. Non semper istud in his numis fuisse adhibitum, sequens numus invicte docebit, qui certe huc pertinet. Esse vero hujus loci, probatur eo, quod numi sic inscripti habeantur tantum cum capite Maximiani nostri, Maxentii, et Constantini, qui fuere Augusti synchroni, nullus cum capite Diocletiani. Et mirum sane foret, cum obvii sint in Maximiano, si in conlegio Diocletiani signati essent, nullum exstare cum hujus capite, quando constat, fere communes utrique fuisse aversas. Quos similes Bandurius cum aliorum imperatorum capitibus contulit, quoniam ex uno Mediobarbo capti sunt, negligendos puto. Nimirum Romam cruentis Maxentii et Severi factionibus atrociter vexatam redux ex Lucania et recepta purpura recreavit Maximianus, et, ut ajunt numi, *conservavit*, quod praestitum urbi beneficium oratoris more plurimum extollit auctor incertus panegyrici Maximiano et Constantino dicati capite X. et XI., in cujus honoris communionem admissi fuere etiam Maxentius, et Constantinus tum in speciem concordes, ut docent numi.

* * *

D. MAXENTIVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*
FELIX. INGRESSVS. SEN. AVG. *Roma galeata clypeo insidens s. hastam, d. clypeum, cui inscriptum*: VOT. XXX. *infra* PR. Est AV. (Mus. Caes.)

Numum hunc museis aliis ignotum merito summis encomiis adficit Khellius [a]). Comprobat enim, Maximianum sumpta iterum purpura ingressum Romam. Minus vero aeque, ut videtur, idem vir eruditus ex inscriptis VOTis XXX. colligit, definiri his annum V. C. 1059, quo, neque antea, incipere poterant vota tricennalia. Maximianus antequam abdicaret, annum imperii XX. jam attigit comprehenso simul tempore illo, quo Caesar tantum fuit; nam diserte auctor laudatus panegyrici eum praesentem sic adloquitur [b]): *te rursus vicesimo anno imperatorem, octavo consulem etc.* et infra [c]): *et te illis vigiliis, illisque curis, quas viginti annis expertus fueras, reddidisti.* At constat ex tot aliis numis, ineunte anno X. jam fuisse concepta vota XX., et ineunte XX. concepta vota XXX. Ergo cum Maximiani vota XXX. jam inivérint, antequam imperium posuisset, nequaquam inde erui potest annus, quo purpuram repetiit.

* * *

Vt lit. A.
VIRTVS. MILITVM. *Castra praetoria.* AR. (Mus. Caes.)

Divus Maximianus.

A Maxentio filio fuisse superum choro inlatum, numi ipsi satis docent.

---

a) Subplem. ad Vaill. p. 220. b) Cap. VIII. c) Cap. XI.

DIVO. MAXIMIANO. OPTIMO. *vel* SEN. FORTISSIMO. *vel* SEN. FORT. IMP. *vel* SEN. P. OPTIMO, *aut similiter*.

In aliis:

IMP. MAXENTIVS. DIVO. MAXIMIANO. IMP. *vel* PATRI.

Caput in his constanter velatum.

* * *

AETERNA. MEMORIA. *Templum rotundum, supra quod aquila.* AE. II. (Mus. Caes.)

MEMORIAE. AETERNAE. *Aquila stans.* In aliis: *Leo gradiens, supra quem in nonnullis clava.* AE. IV. (Mus. Caes.)

Prior typus est ex solitis consecrationis numis; alter propius ad Maximianum, nempe *Herculium*, pertinet; quare et in numis Constantii Chlori consecrati, qui et ipse Herculius fuerat, adhibitus est, non, ut censet Bandurius [a]), quia olim leo fortium virorum tumulis insculpi consuevit.

* * *

REQVIES. OPTIMOR. MERIT. *vel* OPTIMORVM. *vel* OPTIME. MERITO. *Imperator sedens d. extenta, s. sceptrum.* AE. IV. (Mus. Caes. Band.)

Numi Alexandrini.

Hujus classis numos existere a L. A. usque ad L. IA. saltem, a dignis fide praeconibus fuisse promulgatos, dixi in numis Diocletiani. De annorum inscriptorum calculo abunde egimus Vol. IV. in numorum hujus generis serie.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	R.
Aenei max. mod.	RRR.
Aenei I. formae	O.
Aenei II. et III. formae	C.
Alexandrini	C.

EVTROPIA.

Natione Syra. Habuit ex priore matrimonio *Fl. Maximianam Theodoram*, quam vitricus Maximianus Constantio Chloro Caesari denupsit. Ex Maximiano Herculio, in cujus illa manus alteris nuptiis pervenit, edidit *Maxentium Aug.*, et *Faustam* Constantini M. futuram conjugem, de quibus infra. Haec ex uno Victore sunt cognita [b]).

* * *

---

a) Pag. 106. b) in Epitome. c. 56.

Numus: GAL. VAL. EVTROPIA. AVG., quem ex uno Goltzio hausere Mediobarbus, et Bandurius, ne memorandus quidem. Verum exstitit serius F. Iosephus Maria Vidua Atestinus, qui Eutropiae numum sequentem prisci aevi amatoribus obtulit a):

GAL. VAL. EVTROPIA. *Ejus caput.*

SALVS. REIPVBLICAE. *Mulier stans, in imo* ANTЄ.

Si majore circumspectione usus esset vir eruditus, deprehendisset facile, numum hunc suum esse Flaccillae, quae fuit uxor Theodosii M., eamque corrupta per solitas artes capitis inscriptione evasisse Eutropiam. Sane numus simillimus Flaccillae, addito etiam in segmento inferiore ANTЄ est in museo Caesareo. Hactenus ergo hujus Eutropiae verum numisma non novimus.

ACHILLEVS.

De hoc Aegypti tyranno, ejusque vulgatis numis vide, quae diximus in serie numorum Alexandrinorum Volumine IV. pag. 96.

FL. VAL. CONSTANTIVS I. vulgo CHLORVS.

Natus patre Eutropio magni in Dardania nominis, sed multo illustrior matre Claudia, per quam, quod Crispum patrem habuit Claudii Gothici fratrem, hujus Augusti nepos fuit. Quod etsi ejus aetatis omnes fere scriptores adserant, dubitari tamen forte possit, an non verius adulatio hanc cognationem peregerit. Nam si haec adeo certa velimus putare, qua ratione Eumenius in panegyrico, quem Constantino dixit, dum ejus a Claudio originem persequitur, addere potuisset: *quod plerique fortasse adhuc nesciunt, sed qui te amant, plurimum sciunt* b)? Quidquid erit, seu verum, seu adfictum, istud fortunae decus cum ille virtutibus veris, ac cumprimis laude bellica et fortibus factis cumularet, a duobus Augustis, quibus propter negotiorum molem adjutoribus opus fuit, Caesar una cum Gal. Maximiano renunciatur ea ratione, ut quemadmodum hic Diocletiani, ita Constantius Herculii filius adoptivus haberetur, a quo et *Herculii* nomen abstulisse testatur Eumenius c), quod confirmant numi etiam, et verisimiliter *Valerii* quoque. Factum istud in Diocletiani annalibus diximus V. C. 1045. P. X. 292. Diem Kalendas Martias statuit Eumenius d).

Chlori cognomen, quo is vulgo ab aliis ejusdem nominis distingui solet, ei tribuunt Zonaras, Cedrenus, Nicephorus Callistus.

a) Raccolta di Calogerà T. V. p. 535. b) Cap. 2. c) pro restaur. schol. cap. VIII. d) in Paneg. Constantii cap. III.

Ab anno V. C. 1045. P. X. 292. ad V. C. 1057. P. X. 304.
CAESAR. PRINC. IVVENT.

Facta imperii administrandi divisione cuncta, quae trans Alpes Galliae sunt, Constantio committuntur. (Victor in Caesarib. c. 36.) Exinde tuendis provinciis suis intentus Francos in Batavis vincit, fugato caesoque Allecto, qui post Carausii necem Britanniam Augusti nomine rexit, eam insulam imperio iterum adjicit. Alamannos memorabili apud Lingonas praelio fundit.

* * *

A. CONSTANTIVS. CAES. *vel* NOB. CAES. *vel similiter.*
B. FL. VAL. CONSTANTIVS. NOB. CAES.
C. VIRTVS. CONSTANTI. NOB. C.

Bandarius aureum et argenteum protulit inscriptum D. N. CONSTANTIO. NOB. C. Cum neque Diocletianus et Maximianus, etsi Augusti, ante abdicatum imperium, neque collega Gal. Maximianus, neque ipse hic Constantius, cum Augustus esset, titulo *Domini Nostri* in numis usi essent, plus quam verisimile est, hos numos male esse descriptos, aut esse alterius Constantii. Ajebam, in numis; nam aliter se habet in marmoribus, quin et Eumenius dixit de nostro hoc Constantio [a]): *Domini nostri Constantii vere principis juventutis.*

Caput est laureatum in AV. AR. AE. II. radiatum in AE. III.

* * *

Praetereo aversas, quae Constantio cum Diocletiano et Maximiano communes fuere, quarum explicationem ex illorum moneta pete.

* * *

Vt lit. A.

COMITATVS. AVGG. *Duo imperatores in equis sedentes dexteris elatis, s. sceptrum.* AV. (Band.)

Numus rarissimus, tamen similis aversa exstat etiam in numo Diocletiani, quem vide.

* * *

Vt lit. A.

CONSVL. CAES. *Caesar paludatus stans d. globum, s. parazonium.* AV. (Mus. olim de France Viadob.)

Nisi omissus est consulatus numerus, erit numus anni V. C. 1047, quo processit consul collega Gal. Maximiano.

* * *

Antica varia.

HERCVLI. CONSERVATORI. — HERCVLI. CONS. CAES. — HERCVLI. VICTORI. *etc. variis et jam notis Herculis typis.*

Frequentior in Constantii numis est Herculis mentio, cujus cultum a patre adoptante habuit hereditarium. Reliqua huc pertinentia vide paullo infra ad numum VIRTVS. HERCVLI etc.

* * *

Vt lit. B.

PRAESIDIA. REIPVBLIC. *Duo milites hastati stantes junctis dexteris Victoriolam sustinent, inter utrumque barbarus flexo genu.* AE. III. (Mus. Caes.)

Haec aversae epigraphe hactenus ignota. Ea suapte satis indicat, in mi-

a) Orat. pro restaur. schol. c. VI.

litum virtute praesidia reipublicae esse reposita.

* * *

Vt lit. B. Caput radiatum.

PRINCIPI. IVVENTVT. *Caesar paludatus stans d. hastam, s. globum.* AE. III. (Mus. Caes.)

Principem juventutis Caesarem nostrum etiam appellat Eumenius loco, quem indicavi supra agens de inscriptionibus capitis Constantii nostri.

* * *

Vt lit. B. Caput laureatum.

VICTORIA. BEATISSIMORVM. CAESS. *Victoria insidens spoliis clypeo inscribit* VOT. X. AE. max. mod. (Mus. Theupoli.)

Vt lit. A.

VIRTVS. HERCVLI. CAESARIS. *Caesar eques d. hastam, s. clypeum.* AV. (Catal. d'Ennery.)

Praeclaro hoc numo confirmatur, quod principio ex Eumenio docui, Constantium ab adoptante Maximiano Herculii nomen fuisse adeptum, de quo ipso idem alio loco [a]): *Credo igitur tali Caesar Herculius et avi Herculis et Herculii patris instinctu tanto studium literarum favore prosequitur.* De his Iovii et Herculii ad successores propagatis nominibus sic loquitur Lactantius [b]): *Vbi sunt modo magnifica illa, et clara per gentes Ioviorum et Herculiorum cognomina, quae primum a Dioclete ac Maximiano insolenter adsumpta, ac postmodum ad successores eorum translata viguerunt? Nempe delevit ea dominus, et erasit de terra.* Sunt vero praeter Constantium nostrum alterutro hoc nomine pro vario adoptionis nexu in numis usi Gal. Maximianus, Maximinus et Licinius.

* * *

Vt lit. A. Caput laureatum.

VIRTVS. ILLVRICI. *Navis praetoria imperatore supra equite et hastam emittente.* AV. (Band.)

Vide supra numum similem Maximiani Herculii.

* * *

Vt lit. A. Caput radiatum.

VNDIQVE. VICTORES. *Imperator paludatus stans d. globum cum Victoriola, s. hastam.* AE. III. (Band.)

Similem epigraphen in Numeriani quoque numis vidimus.

* * *

Antica varia. Caput radiatum.

VOT. V. — X. — XX. *intra lauream.* AR. (Mus. Caes. Banduri.)

Antica varia. Caput laureatum.

XCVI. — XC. AQ. — XCVIT. — VCVC. *intra lauream.* AR. (Mus. Caes. Banduri.)

Vide numos similes in Diocletiano et Maximiano.

V. C. 1058. P. X. 305.
CONSTANTIVS AVGVSTVS.

Adhuc Caesar consul V. annum aperit conlega Gal. Maximiano Caesare V. cos. Kalendis Majis Maximianus Herculius Mediolani simul imperium abdicat, simul Constantium Augustum appellat.

* * *

CONSTANTIVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

---

a) Orat. pro restaur. schol. c. VIII. b) de Mort. persec. cap. ult.

CONSVL. V. P. P. PROCOS. *Imperator togatus stans d. globum, s. parazonium, in imo* SMAΞ. AV. (Mus. Com. de Vitzai.)

Cum simili aversae epigraphe et typo jam vidimus numos aureos Diocletiani et Maximiani.

V. C. 1059. P. X. 306.

Consul VI. procedit conlega iterum Gal. Maximiano Aug. VI. cos. Eboraci ex morbo obit die XXV. Iulii. (Tillemont.)

Princeps erat gravitate, moderatione, liberalitate, justitiae laude insignis, tum et in bonas artes, et qui eas professi sunt, beneficus. At praecipuum ejus ornamentum animus a cupiditate alienus, qui egere ipse, quam premere populos tributis etiam ferendis malebat. Nil adeo mirum, favisse eum religioni Christianae, ex cujus praeceptis haec derivatur humanitas et sapientia.

Vxor prima *Helena*, de qua agetur infra. Ex ea natus Constantinus M.

Vxor II. *Flavia Maximiana Theodora* Maximiani Herculii privigna, de qua, susceptisque ex ea liberis infra in ejus numis.

* * *

A. IMP. CONSTANTIVS. AVG. *vel* P. F. AVG. *etiam sine* IMP.
B. IMP. C. FL. VAL. CONSTANTIVS. P. F. AVG.
C. CONSTANTIVS. AVG.

Caput laureatum in AV. et AE. II. radiatum in AE. III.

* * *

Vt lit. A.

CONSVL. AVGG. NN. *Imperator paludatus stans d. globum, s. parazonium.* AV. (Mus. olim de France.)

Numus hic, quia consulatus numerus non additur, annum etiam praecedentem patitur.

* * *

Vt lit. A.

VICT. CONSTANT. AVG. *Victoria gradiens, pro cujus pedibus duo captivi.* AV. (Band.)

Notant historici, bellum a Constantio postremo hoc ejus anno cum Pictis et Caledoniis in Britannia gestum, in quo parta haec numi praesentis victoria.

* * *

Vt lit. C.

X. CONSTANTI. AVG. SMN. *intra lauream, intra cujus folia superne leguntur colligatae literae* NK. AV. (Mus. Com. de Vitzai, et alter similis olim in museo Abb. Neumann.)

Aversae epigraphen sic lege: *Decennalia Constantii Aug.* Non miremur, modo in moneta Constantii *Augusti* memorari vota decennalia, quando in ejus adhuc *Caesaris* numis jam legimus vicennalia. Haec enim non fuere vota Constantii, sed Diocletiani, de qua votorum numis inscriptorum ratione alibi copiosius agetur. Singulares sunt in hoc numo literae NK loco plane alieno positae. Verisimile est, iis indicari vocabulum NιΚη, *Victoria*, cujus ipsa effigies in aliis votorum numis saepe exhibetur.

* * *

Numi reliqui obvios hujus aevi typos offerunt.

Divus Constantius.

Quam cara posteris tanti viri fuerit

memoria, docent ejus consecrati nummi copiosi, iique varii argumenti. Praeter Constantinum, quem probabile est suae non defuisse pietati, Maxentium quoque id genus numos feriundos curasse, ex numis quoque tenemus. Continuo post mortem fuisse eum ab exercitu consecratum, tradidit Eumenius rhetor a), Inter deos relatum narrat quoque Eusebius b), et divus etiam dicitur in Kalendario Dionysii Philocali, et in indice natalium Caesarum, fixo ejus natali ad prid. Kal. April. c)

* * *

A. DIVO. CONSTANTIO. AVG. *Caput laureatum, vel velatum in AE. max. mod. et II.*

B. DIVO. CONSTANTIO. PIO. *Caput velatum laureatum in AE. II.*

C. DIVO. CONSTANTIO. PIO. PRINC. *vel* PRINCIP. *vel* PRINCIPI. *Caput velatum laureatum in AE. III. IV.*

D. IMP. MAXENTIVS. DIVO. CONSTANTIO. ADFINI. *vel* COGN. *Caput velatum in AE. II.*

E. DIVVS. CONSTANTIVS. *Caput nudum in AV.* (Pellerin Mel. I. p. 168.)

* * *

Vt lit. D.

AETERNA. MEMORIA. *Templum rotundum, superne aquila.* AE. II. (Mus. Caes.)

Supra vidimus numos cum simili aversa a Maxentio dedicatos Maximiano patri; en alios ab eodem dedicatos Constantio, quem jam *Adfinem*, jam *Cognatum* vocat, quod is Theodoram sororem, etsi patre ac matre non suis progenitam, uxorem habuit.

* * *

Vt lit. A. vel B.

CONSECRATIO. *Aquila vel sola, vel insistens arae.* AE. II.

Vt lit. E.

CONSECRATIO. *Rogus, supra quem imperator in quadrigis, infra* PTR. AV. (Pellerin Mel. I. p. 168. Liebe Goth. num.)

Numus hic singularis eo, quod veterem consecrationis ritum resuscitat.

* * *

Vt lit. C.

MEMORIAE. AETERNAE. *Leo gradiens, in area* RS. AE. IV. (Mus. Caes.)

Vide dicta in Maximiano ad similem consecrationis numum.

* * *

Vt lit. A.

MEMORIA. DIVI. CONSTANTI. *Templum rotundum, superne aquila.* AE. max. mod. (Mus. Caes.)

* * *

Reliqui: MEMORIA. FELIX. — REQVIES. OPTIMORVM. MERITORVM. typis obviis, vel jam ex moneta divi Maximiani cognitis.

Numi Alexandrini.

Sunt rarissimi. Soli anni Γ. Δ. certae fidei sunt cogniti. De his egi in Alexandrinis Diocletiani Vol. IV.

a) Panegyr. Constant. c. VIII. b) H. E. L. VIII. c. 13. c) Marini Fratr. arv. p. 387.

PRETIUM.

Aurei	RR.
Argentei	R.
Aenei max. mod.	RRR.
Aenei I. formae	O.
Aenei II. et III. formae	C.
Alexandrini	RRRR.

HELENA

Constantii Chlori uxor I.

Fl. Iulia Helena, ut eam appellat marmor Gruteri a), a nonnullis ejus aevi scriptoribus non modo vili genere orta, sed neque legitima fuisse Constantii uxor perhibetur, a qua tamen eam contumelia praeter alios Tristanus, Tillemontius, et Valesius b) justis argumentis vindicant. Evectus ad Caesaris dignitatem maritus V. C. 1045 P. X. 292 laetitiae primum, mox grande doloris ac patientiae argumentum uxori fuit, dum is eam Diocletiani et Maximiani Augg. jussu repudiare cogeretur, ut locum faceret Theodorae Maximiani Herculii privignae. Subinde a filio Constantino rerum potito summis honoribus adfecta, Augustae etiam titulo ornata c) senio tandem confecta obiit secundum Tillemontium V. C. 1081 P. X. 328. De ejus virtutibus, adfectu in religionem Christianam, peregrinatione Hierosolymitana multa scripsere Eusebius in vita Constantini M., Nicephorus, Sozomenus, Theodoretus, Suidas, Cedrenus, aliique.

Liberi: Horum unus *Constantinus*, subinde Augustus cognitus.

Numi:

Qui numi verisimiliter huic Helenae sint tribuendi (nam difficile est in Helenarum moneta et lubricum discrimen), inquiremus in Helena Fl. Iuliani.

FL. MAXIMIANA THEODORA

Constantii Chlori uxor II.

Ei mater Galeria Valeria Eutropia ex priore matrimonio, ignoto mariti nomine, quae hoc defuncto nupsit Maximiano Herculio, ejusque domui pri-

a) Pag. 284. 1. b) B. L. T. II. p. 557. c) Vide Gruterum, Muratorium, item D'orville Sicula p. 602.

vignam Theodoram intulit, quam Maximianus hic V. C. 1045 P. X. 292 Constantio Chloro creato ab se Caesari, priore uxore Helena repudiari jussa, collocavit, ut novo hoc vinculo eum sibi magis obstringeret. Reliqua ejus feminae fortuna ignoratur. Ex ea nati Constantio filii tres, filiae totidem.

Filii: Horum nomina ab aliis produntur *Dalmatius*, *Constantius*, *Hanniballianus*, ab aliis: *Constantinus*, *Hanniballianus*, *Constantius*, quam litem, cum ex numis decidi nequeat, historicis relinquo, de qua vide Tillemontium [a]). Patris testamento fuisse ab imperio exclusos, refert Libanius solo Constantino imperatore designato [b]). Quare neque Caesares fuere unquam, etsi haec dignitas nonnullis horum liberis obtigit.

Filiae: I. *Fl. Constantia* [c]) nupta Licinio Augusto. II. *Anastasia*. III. *Eutropia* mater Nepotiani Aug., de quibus vide plura apud Du Cange in familiis Byzant., et Valesium [d]).

Numi:

FL. MAX. THEODORAE. AVG.
Hujus caput.
PIETAS. ROMANA. *Mulier stans infantem unum, rarius duos in sinu gestat.* AR. AE. III.

Existimat Bandurius, indicari hoc typo pietatem Theodorae in liberos e Constantio susceptos. Forte certius ex vetere usu, quem in numis saepius observavimus, notatur pietas Augustae in puellas alimentares. Alii Theodorae numi nondum observati. Secundum conjecturam, quam in Helena Iuliani proponam, poterit verisimile videri, numos hos ea defuncta fuisse signatos.

PRETIVM.

Argentei puri, quales citat Beauvais	RRRR.
Aenei III. formae	C.
Alterius metalli aut formae non exstant.	

GAL. VAL. MAXIMIANVS.

Natus prope Sardicam Daciae novae genere pastoricio, ac pastorem ipse puer cum ageret, ab re dictus *Armentarius* [e]), sed quo nomine abstinent monumenta publica. V. C. 1045 P. X. 292 cum Diocletianus ad sustinendam irruentium barbarorum molem adjutores Caesares circumspiceret, ipse propter perspectam rei militaris scientiam ab illo adoptatur, et Caesar adclamatur collato suo *Iovii* nomine. (Vide infra in numis.) Sed chronologi alii hanc Con-

a) Nota II. in Constantin. b) Orat. III. c) Muratori Inscr. p. 260. 5. d) B. L. T. II. p. 548. e) Victor in Epit.

stantii et Galerii adoptionem in annum praecedentem retrahunt. Vide Mazzolenum a). Qua veri specie Eusebius binis disertis locis b) dicere potuerit, Galerium hunc inter quatuor hos principes quarto fuisse loco, prioremque habitum Constantium, non satis intelligo. Cui non videatur dignitate praestitisse Galerius, quem adoptavit princeps Augustorum Diocletianus, de se dixit *Iovium*, sibi adscivit generum, et secum in Oriente constanter habuit, cum tamen Constantius similia sua decora nonnisi ab altero Augusto Herculio traxerit? Potior ergo visus Eusebio Constantius per causam religionis, quia hic Christianis adversatus non est, at Galerius inimicus illi palam fuit. Ad haec plus dignitatis accessit Constantino M., quem is laudibus in coelum extulit, si is ab illustriore Caesare natus ferebatur.

Ab anno V. C. 1045 P. X. 292 ad V. C. 1057 P. X. 304.
CAESAR. PRINC. IVVENT.

Secundum propositam imperii divisionem Galerio Thracia et Illyricum committitur. V. C. 1050 Diocletiano jubente adversus Narseum Persarum regem profectus magna ab hoc clade vincitur. Conceptum ex sinistro eventu dolorem auxit Diocletianus, cum ad se reducem graviter primum objurgatum, deinde Caesarea purpura indutum mille passus currum suum pedibus sequi jussit. Quod ille dedecus non ferens collecto novo exercitu Narseum iterum aggressus acerrimo praelio fudit captis regis concubinis, liberis, ac thesauris, partaque post nobilissima pace. Ea victoria ut imperii fines, ita et victoris nativam ferociam auxit sinistro imperii fato, ut mox patebit.

* * *

A. MAXIMIANVS. CAES. *vel* CAESAR. *vel* N. C. *vel* NOB. C. *vel* NOB. CAESAR. *vel similiter.*
B. GAL. MAXIMIANVS. CAES.
C. G, *vel* GAL. VAL. MAXIMIANVS. CAES. *vel* N. C. *vel* NOB. CAES. *vel similiter.*

Caput laureatum in AV. AE. max. mod. et II. formae, radiatum in AE. III.

* * *

Vt lit. A.
CONSVL. CAES. *Imperator paludatus stans d. globum, s. parazonium.* AV. (Mus. olim de France.)

Numus est anni V. C. 1047 P. X. 294, quo conlega Constantio Caesare processit consul.

MAXIMIANVS. NOB. CAES. ET. CONSVL. *Caput laureatum.*
IMP. MAXIMIANVS. AVG. COS. IIII. *Caput Maximiani Herculii leonis spoliis tectum.* AE. max. mod. (Banduri in numis Maximiani Herc.)

Hic numus est ejusdem anni V. C. 1047, at Herculius jam anno praecedente processit consul IV.

Vt lit. A.
PRIMO. AVSP. *Hercules infans duos serpentes elidit.* AE. IV. (Mus. Caes.)

a) de trib. pot. p. 200. b) H. E. L. VIII. c. 5. et in vita Const. c. 18.

Praeclarum hunc numulum jam olim vulgavi [a]), Explendae epigraphes, quae est in aversa, duplex occurrebat modus, aut: PRIMO. AVSP*ice*, ut in numis Sept. Severi legimus: DIS. AVSPICIBVS., aut PRIMO. AVSP*icio*, qui posterior praeplacet; nam habemus in ipsius hujus aevi numis, Diocletiani scilicet et Maximiani Herc., scriptum AVSPIC. FEL., quod sane explendum AVSPIC*io* FEL*ice*. Pars igitur aversa felicis ominis modum habet ab Herculis exordiis captum, cujus in ipsis incunabulis virtute elisi serpentes primum fuere auspicium ac praeludium illustrium deinceps ejus factorum, ad cujus mores Maximianus Caesarea dignitate recens ornatus vitam suam conformare instituit.

* * *

Antica varia.

PRINCIPI. IVVENTVTIS. *Caesar paludatus stans d. hastam, s. globum*, in AV. vel: *d. signum militare, s. hastam*, in AE. III. (Mus. Caes.)

Vt lit. A.

VIRTVS. IOVI. CAESARIS. *Caesar lento equo vectus d. hastam.* AV. (Pellerin Mel. I. p. 168.)

Vt Constantius Caesar a patre adoptante Maximiano nomen Herculii, ita Galerius a patre adoptante Diocletiano abstulit nomen Iovii eximie istud numo praesente comprobante. Vide, quae de hereditario hoc nomine diximus in moneta Constantii.

* * *

Antica varia.

VOTIS. X. — X. M. XX. — VOT. XX. *intra coronam.* AE. III.

Vt lit. A.

XCVI. *addito in nonnullis* AQ. *intra coronam.* AR. (Mus. Caes. Banduri.)

Aversa numi postremi cognita ex moneta collegarum, etsi incerti explicatus.

V. C. 1058 P. X. 305.
AVGVSTVS.

Kalendis Majis Diocletiano et Maximiano dimittere imperium hortatu primum, tum per minas adactis una cum Constantio Nicomediae Augustus appellatur suffectis pro se Caesaribus Severo, et Maximino sororis filio, nulla his alia commendatione, nisi quod sibi addictos noverat. Multis intra sexennium per imperium excitatis turbis gravissimo ac turpissimo morbo correptus V. C. 1064 P. X. 311 incertum ubi, animam efflavit vir atrocitate morum, perfidia, odio in Christianos, quorum omni diritate persequendorum auctor ipse praecipuus Diocletiano fuit, ante omnes infamis.

Vxor I. *incerti nominis.* Ex hac filiam habuit incerti item nominis Maxentio subinde collocatam. Hac repudiata, ut inter IIIIviros Augustos et Caesares conventum, successit

Vxor II. *Gal. Valeria* Diocletiani filia, de qua infra, thalamo sterili.

Numi:

A. GAL. MAXIMIANVS. P. F. AVG.

B. IMP. C. GAL. VAL. MAXIMIA-

a) Sylloge I. pag. 111.

NVS. P. F. AVG. *aut similiter.*

C. IMP. MAXIMIANVS. IVN. AVG. (Band.)

D. IMP. C. GAL. VAL. MAXIMIANVS. IVN. AVG. (Band.)

Eidem et Bandurius tribuit numos non paucos inscriptos simpliciter: IMP. MAXIMIANVS. AVG., vel: IMP. C. MAXIMIANVS. P. F. AVG. Quoniam plerique Maximiani Herculii numi similiter inscripti sunt, typi vero inter Augustos et Caesares hoc aevo plerumque fuere communes, unum discrimen viro erudito superesse poterat, quod a lineamentis vultus petitur, verum istud utrum collatis utriusque numis obtineri possit, multum ambigo. Enimvero quo minus numos utriusque Augusti homonymi recte hactenus distributos credam, ipsum Bandurii judicium dubitare nos jubet. Is Galerii *Augusti* unicum aureum, argenteum nullum produxit, etsi copiosos ejus *Caesaris* in utroque metallo exhibeat. Vtrum verisimile, Augusto, qui sex ipsis annis summa, ac majore, quam conlegae, potestate imperio praefuit, tam paucos, aut etiam nullos in auro et argento dedicatos fuisse numos? Ergo ut dubium non videtur, plures ex numis iis, qui solum *Maximiani Aug.* nomen sistunt, ad Galerium pertinere, ita propter allatas causas vix existimo exstare criterium, quod utriusque numos discriminet, quanquam huic illive largiaris numos Maximiani nomine insignes, etsi forte peccaveris, peccatum erit ejus generis, quo neque historia, neque chronologia detrimentum patietur.

Maximianus hic dicitur IVN*ior* ob eandem causam, propter quam Herculius in numis suis dictus est SEN*ior*. Eorum sententia, qui Maximiani junioris nomine non nostrum hunc, sed ejus quempiam filium indicari credidere, jam etiam Bandurio displicuit a), et serius etiam Bimardo b).

Cultus capitis est ut in numis ejus Caesaris.

* * *

Vt lit. C.

PRINCIPI. IVVENTVTIS. *Imperator paludatus stans d. vexillum tenet, s. alterum.* AE. II. (Band.)

Mirum videretur, Galerium adhuc Augustum dici principem juventutis, nisi ejus jam copiosa habuissemus exempla, quanquam istud magis mirum in Galerio, cui praesto fuere Caesares, quibus titulus hic ex vetere instituto magis fuerat proprius.

* * *

Vt lit. C.

SECVRIT. PEPRET. *(sic)* DD. NN. *Mulier dexteram capiti admovet, s. hastam tenet, et simul cippo innititur.* AE. II. (Banduri.)

Existimo, numum hunc non multo post fuisse signatum, quam Diocletianus et Maximianus imperio excessere, ad eosque solos pertinere inscriptionem aversae, qua iis *securitas perpetua*, procurantibus eam novis Augustis ac Caesaribus, spondetur; nam hac aetate titulus *Domini Nostri* in moneta tantum his modo privatis impertiri solitus est,

a) Tom. II. p. 135. b) ad Jobert. T. II. p. 308.

sed quem paullo post cum Augusti, tum Caesares cupide arripuere. Vide dicta supra in Diocletiano post abdicatum imperium.

* * *

Numi reliqui: GENIO. AVGVSTI. vel EXERCITVS — vel IMPERATORIS. — vel POPVLI. ROMANI. etc. nihil non jam dictum offerunt.

Divus Gal. Maximianus.

IMP. MAXENTIVS. DIVO. MAXIMIANO. SOCERO. *vel:* DIVO. MAXIMIANO. SOCERO. MAXENTIVS. AVG. *Caput velatum.*

AETERNAE. MEMORIAE. *Templum rotundum, cui superne imminet aquila.* AE. II. (Mus. Caes.)

Ab his numis docemur, Maxentio Galerii quampiam filiam, ex priore utique matrimonio, nuptam fuisse, cum is aperte Gal. Maximianum *socerum* in moneta publica testetur.

* * *

DIVO. MAXIMIANO. MAXIMINVS. AVG. FIL. *Caput Galerii laureatum.*

AETERNAE. MEMORIAE. GAL. MAXIMIANI. *Ara quadrata ignita cum ramo ad mediam aram utrinque apposito, cui insistit aquila coronam rostro gerens.* AE. II. (Band. Theupoli.)

Vt Diocletianus olim Gal. Maximianum, ita hic Maximinum adoptavit, atque hoc jure sese Maximinus in numo praesente profitetur Galerii filium, qui natura ejus ex sorore nepos fuit.

* * *

DIVO. GAL. VAL. MAXIMIANO. *Caput velatum.*

FORTI. FORTVNAE. *Fortuna stans d. gubernaculum, s. cornucopiae, pro pedibus rota.* AE. II. (Mus. Caes.)

Fors idem quod Fortuna, cujus obvia in Latinis sunt exempla, neque inter Fortem, Fortunam, Casum, Eventum distinguit Cicero [a]), ut et Apulejus [b]): *Eventus autem vel Fors insunt omnibus permixta mundanis.* Fors Fortuna Romanorum dea fuit teste Varrone [c]): *Dies Fortis Fortunae appellatus ab Serv. Tullio rege, quod is fanum Fortis Fortunae secundum Tiberim extra urbem Romam dedicavit Iunio mense.* Confer et Ovidium [d]), qui praeterea Fortis Fortunae honores VIII. Kal. Iul. actos fuisse narrat. Serius alteram ei aedem struxere Romani in hortis, quos Iul. Caesar populo testamento legavit. Plutarchus, qui istud narrat, his eam verbis describit [e]): Τυχην, ἡν Φορτικην καλουσιν, ὁπερ ἐςιν ἰσχυραν, ἀριςευτικην, ἡ ἀνδρειαν, ὡς το νικητικον ἀπαντων κρατος ἐχουσαν. *FORTVNAM, quam FORTEM appellant, id est: valentem, dominantem, virilem, et tanquam vi vincendi omnia praeditam.* Et jam pagina praecedente dixerat, a Romanis Fortunam *Fortitudini* (τῃ ἀνδρειᾳ) *quodammodo cognominem factam*, nimirum *fortuna* quasi a *fortis.* A Fortuna regi omnia, omniaque ei subesse, passim a veteribus creditum. Quare et fortunam Plautus dixit *heram* [f]), et Ennius teste Cice-

a) de Divin. L. II. c. 6. b) in Hermet. Trismeg. sub fin. c) de L. L. d) Fast. VI. 773. e) de Fort. Rom. p. 319. A. f) in Mercatore bis.

rone [a]): *Vosne velit, an me regnare hera.* Insignis ad hanc causam locus Plinii [b]): *Toto mundo, et locis omnibus, omnibusque horis, omnium vocibus Fortuna sola invocatur, una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur, volubilis, a plerisque vero et coeca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque fautrix. Huic omnia feruntur accepta, et in tota ratione mortalium sola utramque paginam facit.* Iure adeo apud Lucianum [c]) Momus conqueritur, neminem amplius diis sacrificare velle, cum persuasum habeat, etsi infinitas illis hecatombas offerret, Fortunam tamen facturam, quae Fato sunt decreta. Elegans ejus potentiae imago apud Horatium [d])

Te semper anteit saeva Necessitas,
Clavos trabales et cuneos manu
Gestans ahena, nec severus
Vncus abest, liquidumque plumbum.

Nolo adcumulare veterum de Fortuna judicia, quae numero sunt infinita. Vide, quae in argumento simili observavi ad numum Diocletiani cum epigraphe: FATIS. VICTRICIBVS.

Quo sensu haec Fors Fortuna numo huic sit illata, minus pronum est adsequi. Adstituitur in imo rota, nempe qua Fortuna *volubilis* indicetur, de quo ejus ingenio eleganter iterum Horatius [e]):

Fortuna saevo laeta negotio, et
Ludum insolentem ludere pertinax
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alii benigna.
Laudo manentem; si celeres quatit
Pennas, resigno quae dedit, et mea
Virtute me involvo, probamque
Pauperiem sine dote quaero.

Cujus cum illam esse naturae novisset Tomyris, dixit Cyro felicitatis fiducia impotenti [f]): ἐκεινο πρωτον μαθε, ὡς κυκλος των ἀνθρωπηιων ἐςι πρηγματων, περιφερομενος δε ἐκ ἐα ἀει τες ἀυτες ἐυτυχεειν. *Illud cumprimis noveris, quemdam esse rerum humanarum orbem, qui revolutus facile non sinit unum eundemque semper esse beatum.* Fuit rota et Nemesis signum, cui certe plura cum Fortuna fuere communia. Observo adhuc, Fortem Fortunam a Terentio constanter adhiberi tum, cum res prospere cecidere, ut ad has voces advertit Donatus grammaticus.

Cur certum putet Bandurius, hos numos Licinii jussu fuisse vulgatos, non satis video.

Numi Alexandrini.

Habemus Alexandrinos Galerii, sed Caesaris tantum, numos a L. A. usque ad L. Δ. (Mus. Caes. Band.) de quorum calculo egi in numis Alexandrinis [g]). Cum hoc horum numorum series exspirat, numis deinceps Latine inscriptis, et ad modum monetae Romanae signatis, ut ibidem animadverti.

---

a) de Offic. L. I. c. 12. b) Hist. nat. L. II. p. 73. c) Concil. deor. d) L. I. carm. 35. e) L. III. carm. 29. f) Herodot. L. I. c. 207. g) Vol. IV. p. 96.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	R.
Aenei max. mod.	RRR.
Aenei II. et III. formae	C.
Alexandrini	RR.

GAL. VALERIA.

Ei pater Diocletianus, mater, ut nonnullis visum, Prisca. V. C. 1045 P. X. 292, cum pater novos ab se creatos Caesares, ut in officio permanerent, etiam adfinitatis vinculo sibi vellet obstringere, filiam hanc suam Gal. Maximiano, priore repudiare jussa, uxorem dedit. Si miserum fuit feminae lectissimae, jungi cum homine impurissimo, multo adhuc miserum magis, quod mortuo marito capiti suo impendebat, fatum. Nam a Maximino, cujus oblatas nuptias spreverat, ejecta in exilium, quas passa est injurias, tanto ferebat acerbius, quod ne quidem redire ad patrem tum adhuc superstitem, qui filiam ab ingrato saepe repetierat, permissum fuit. Pertinacibus, quibus premebatur, aerumnis finem tandem fecit Licinius, qui Thessalonicae comprehensam una cum matre securi percuti jussit, quod factum Tillemontius ad annum circiter V. C. 1068 P. X. 315 refert. Vnum miserae solatium, quod liberis caruit.

* * *

GAL. VALERIA. AVG. *Caput Augustae, raro lunae impositum.* VENERI. VICTRICI. *Dea stans d. elata pomum, s. stolam attrahit.* AV. AE. II. (Mus. Caes. Band.)

Cum hoc tantum typo satis jam cognito ejus occurrunt numi. Numum similem a Bandurio perperam tributum fuisse Salonino Gallieni filio, in hujus moneta dixi.

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Aenei II. formae	C.

AMANDVS.

Socio defectionis Aeliano Gallos, Bagaudas dictos, solicitavit, uterque mox

ab adcurrente Maximiano Herculio victus et mori coactus est V. C. 1045 [a]). Factum istud Theophanes in Chronographia ad annum Diocletiani XII. refert.

* * *

IMP. C. C. AMANDVS. P. F. AVG. *Caput radiatum.*

SPES. PAIVPIII. *Pallas stans d. hastam, s. clypeum humi positum.* AE. III. (Band.)

IMP. S. AMANDVS. P. F. AVG. *Caput radiatum.*

VENVS. AVG. *Dea stans.* (Pembrock Part. III. tab. 29.)

Soli sunt hi Amandi numi, spreto, quem obtrusit Goltzius.

A. POMPONIVS AELIANVS.

De hoc, ejusque numis Goltzianis vide, quae dixi Vol. VII. in Laeliano, et Q. Valente Aeliano post numos Postumorum pag. 448.

L. DOMITIVS DOMITIANVS.

Exstant numi cum Latini, tum Alexandrini Domitiani nomine inscripti:

IMP. C. L. DOMITIVS. DOMITIANVS. AVG. *Caput laureatum.*

GENIO. POPVLI. ROMANI. *Genius stans d. pateram, s. cornucopiae, pro pedibus aquila, in imo* ALE. *et variae per aream literae.* AE. II. (Band. Mus. Caes.)

Horum unum Bandurius argenteum dicit, sed videtur esse ex eorum genere, quos Galli *billons* appellant.

ΔΟΜΙΤΙΑΝΟϹ. ϹΕΒ. *Caput radiatum.*

L. B. *Serapis gradiens d. elata, s. hastam transversam, ponè palmae ramus.* AE. III. (Mus. Theup. Pellerin Mel. I. p. 235.)

Alius typo Victoriae. (Beauvais.)

Tristanus, qui numum priorem primus edidit, Domitianum hunc esse ipsum conjicit, qui teste Trebellio Aurelii tyranni dux Macrianum utrumque internecione vicit, ambitionis etiam immodicus, qui genus sese a Domitiano et Domitilla ducere praeferebat; praeterea hunc diversum non esse ab eo Domitiano, quem refert Zosimus imperante Aureliano cum nonnullis aliis in suspicionem rerum novarum venisse, sed brevi deprehensum poenas dedisse. Imperasse autem in Aegypto, indicari literis ALE. Alexandriam notantibus [b]). Cum Tristano video concordem etiam Mediobarbum, et in eadem sententia principio fuisse quoque Bandurium.

Cl. Beauvais, et auctor musei Theupoli numos tam Latinos quam Graecos Alexandrinos uni eidemque Domitiano, cujus meminere et Trebellius et Zosimus, tribuunt, sic tamen, ut ille ejus tyrannidem usque in tempora Diocle-

a) Eutropius. b) Comment. T. III. p. 217.

tiani differat, quod sensisse etiam Pellerinium video a), hic in Aureliani aetatem cum Tristano promoveat.

Omnium horum judicia, nisi magnopere fallor, manifeste peccant. Certum est contra Tristanum, et sequaces, numos Latinos ad aevum Diocletiani, aut eorum, qui proxime successerunt, pertinere, primum quia tota aversa, seu inscriptionem spectes, seu typum, item fabrica, et volumen, plane ex ingenio ejus imperii sunt, quae omnia jam pridem vidit eruditus Gallandus b), et hoc facem praeferente serius etiam Bandurius c); deinde quia Aureliani aetate nondum Alexandriae numi Latine inscripti signati sunt, qua tamen ex urbe hos Domitiani nostri numos emersisse inscriptum his ALE. dubitare non sinit. Ex quo ipso consequitur etiam, quoniam Latini hi numi percussi fuere tempore, quo Graeci feriri Alexandriae desivere, utrosque hos numos, tam Graecos, quam Latinos, ad unum eundemque Domitianum pertinere non posse, quae fuit, ut supra vidimus, nonnullorum opinio, et tempore praeire Graecos, sequi Latinos. Ergo etsi demus, Graecos tribui posse Domitiano victori Macrianorum, aut qui teste Zosimo sub Aureliano res novas molitus fertur, Latini certe tribuendi sunt alteri cuipiam ejusdem nominis, qui exeunte imperio Diocletiani et Maximiani, aut non multo post, posita ab his purpura, per bella tum civilia tyrannidem in Oriente arripuerit, quod reticuere historici, sed numi fateri cogunt. Conjicit Pellerinius, posteriorem hunc Domitianum saltem in annum III. prorogasse imperium, at unde? ex scripto in horum numorum area Γ. Verum nos in solitariis his alphabeti literis monetariorum, aut officinarum notas videmus.

PRETIVM.

Latini aenei II. formae (alii vix habentur) . .	RR.
Alexandrini	RRRR.

CARAVSIVS.

Natus in Menapiis, populo Scaldim inter Mosamque posito, rei nauticae eximie peritus, in coercendis Francis, qui ipsum etiam mare praedando infestabant, operam aliquamdiu utilem posuit. At cum praedae desiderio non optima rem fide agere videretur, intellecto, insidiis sese a Maximiano Herculio peti, imperium in Britannia invasit anno circiter V. C. 1040 P. X. 287, et tantum brevi copiis maritimis valuit, ut Maximianus, qui magnos in bellum

a) l. c. b) B. L. Tom. I. hist. p. 252. c) Tom. I. in praefat. et in Addendis.

navale apparatus fecerat, non modo de eo subigendo desperaret, sed etiam inito foedere Britanniam perduelli una cum Augusti titulo ultro permitteret. Ex quo tempore cum pacate suos regeret, ab Allecto perfide interimitur V. C. 1046 P. X. 293.

Vxorem ei fuisse *Oriunam*, nonnullis nuper creditum, reperto in Anglia Carausii numo, in cujus aversa legitur: ORIVNA. AVGVSTA, et caput muliebre. At verisimilius visum erudito Beauvais, aliisque, caput aversae esse deae Fortunae, et vocabulum FORTVNA, ut scribendum fuerat, a barbaro artifice in barbarum ORIVNA fuisse corruptum [a]). In lectione FORTVNA nuper acquievit etiam cl. Pinkerton [b]). Mirabiles conjecturas alias de verbo ORIVNA, quas legisse repudiasse est, habes in dissertatione anonymi cujusdam, digna tamen habita, quae insereretur Tomo VII. *dei Saggi di Cortona p. 239.*

Numi:

Numos hujus Augusti complures jam olim vulgavit Bandurius, sed eorum numerum mire auxit Taninius collectis iis, quos post Bandurium viri eruditi luce publica donavere. Vtut tamen copiosi sunt, in nostris terris vulgo perrarì habentur. Haec ejus moneta multos nacta est, qui ei illustrandae operam impenderunt, quorum commentarii in numis ipsis laudabuntur. Inter hos illustrior Genebrierus, qui opus edidit inscriptum: *Histoire de Carausius prouvée par les médailles, à Paris 1740 in 4.*, sed quod videre adhuc non licuit. Post hunc ejus numorum catalogum dedit Wilhelmus Stukeley M. D. in opere: *The medallic history of M. Aurelius Valerius Carausius Emperor in Brittain. London 1757 in 4to*, sed cujus partem tantum priorem ad manus habeo. In eo pervolvendo tantum ad numos, quos recitat, animum adverti, neglectis commentariis, qui, quod a mea numos explicandi ratione plane dissident, nullum mihi usum praestitere. Quis enim in eo viro non continuo Harduinum quendam Britannicum agnoscat, qui literas in Carausii numis frequenter inferiore loco positas v. c. RSR sic explet: R*utupii* S*ignator* R*ogatorum*, addito: *Signator est sculptor matricis. Roga est donativum honorarium.* (At nondum tempore Carausii, sed aevo infimo et luteo, et quidem in lingua Graeca et Latina. V. Ducangii utrumque Glossarium.) *Rogator idem significat, quod erogator, etc.* [c]) Ex horum ergo scriptis illustriores repraesentabo typos. Longum enim foret, atque instituto meo repugnans, etiam obvios commemorare. Nam testatur ipse Stukeleyus, se tabulis XXXI. numos Carausii omnino CCCX., eosque diversos omnes, intulisse [d]). Horum aversae numorum magis sapiunt aevum imperatorum praecedentium, quam Diocletianeum, et sunt etiam has inter aliquae novae. Hujus tamen meriti opus numorum ipsum non est, plerum-

a) Hist. abrég. T. II. pag. 170. b) Essay of Medals T. I. pag. 166. c) Pag. 66. d) Pag. 275.

que rude et difforme, luxatisque non raro inscriptionibus.

* * *

A. IMP. CARAVSIVS. AVG. *Caput radiatum.*

ADIVTRIX. AVG. *Protome Victoriae.* AE. III. (Tanini.)

Ejus iconem vide in *Saggi di Cortona* Vol. VII. p. 239. Captus est ex museo Kennediano. Similis epigraphe est in numo Victorini, sed cum alio typo.

* * *

B. CARAVSIVS. AVG. *Protome galeata radiata d. hastam, s. clypeum.*

ADVENTVS. AVG. *Imperator eques pacificatoris habitu, pro pedibus captivus.* AE. III. (Band.) In alio: ADVENTVS. AVGG. *Imperator in citato equo d. hastam evibrat.* AR. (Pembrock P. III. tab. 45.)

Signati haud dubie Carausio ex longiore quapiam expeditione in Britanniam reverso. Scriptum in numo altero AVGG. quid aliud quam Augustum cum Augusta sua nobis ignota significare possit, non video.

* * *

Antica incerta.

APOLLINI. CONS. *Pegasus.* AE. III. (Mus. d'Ennery p. 630.)

C. IMP. CARAVSIVS. P. AVG. *Caput radiatum.*

APOLLINI. CONS. AVG. *Gryphus.* AE. III. (Tanini.)

Pegasi cum Apolline nexus abunde cognitus, quin et gryphi, ut dixi ad numum Gallieni similiter inscriptum, ex quo tota haec aversa capta est.

* * *

Vt lit. C.

COMES. AVG. *Pallas stans d. oleae ramum, s. hastam.* AE. III. (Tanini.) In alio:

COMES. AVGGG. *Pallas stans d. hastam, s. clypeum, in area* SP, *in imo* MLXXI. AE. III. (Tanini.)

Exemplo aliorum Augustorum suum etiam numen, quod se comitari voluit, nobis manifestat. Palladem non belli modo, sed et sapientiae praesidem cum sibi comitem delegit, simul praeclaram suam indolem atque ingenium nobis manifestasse videtur.

* * *

D. IMP. CARAVSIVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*

CONCORDIA. AVG. *in alio:* CONCORDIA. MILITVM. *duae dexterae junctae, in imo:* R. S. R. Est AR. (Catal. d'Ennery p. 384. Haym.)

* * *

E. CARAVSIVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*

CONSERVATORI. AVGGG. *Hercules d. clavam, s. arcum, pone pharetra, in imo* ML. Est AV. (Tanini.)

Illustrem hunc per metallum numum index Taninius ex museo Ducis Devoniae citat.

* * *

F. IMP. CARAVSIVS. P. F. AVG. *Caput radiatum.*

CONSTANT. AVG. *Hercules stans d. femori admota, s. hastam, in area* S *et* C, *in imo* S. AE. III (Tanini.)

Rara in numis *Constantiae* inscriptio, et elegans constantiae imago Hercules.

* * *

\- - - CARAVSIVS - - *Caput Carausii radiatum et jugatum cum altero, ut videtur, muliebri.*

DIANA. *Dea sedens d. --- s. cornucopiae.* AE. (Mus. Pembrock P. III. tab. 29.)

Vt lit. A.

DIANAE. CONS. *Cervus, in imo* XX. AE. III. (Saggi di Cort. l. c.)

Dianam conservatricem in numis suis professus est etiam Gallienus, typo item cervi. In laudata supra dissertatione anonymi Angli de numo Oriunae exhibetur numus, in cujus antica proponuntur duo capita jugata, virile radiatum Carausii, quod pone est, muliebre. Offert haec effigies, ut videtur, arcum ex humero promicantem; sin istud, non dubitem esse Dianam conspirantibus etiam numis modo propositis, qui honoratam impensius a Carausio hanc deam confitentur, quamque adeo eodem modo sibi in moneta conjunxerit, ut Postumus Herculem, Probus Solem.

* * *

Vt lit. D.

EXPECTATE. VENI. *Duae figurae stantes, quarum altera muliebris s. tenet signum militare, et dexteram offert militi hastato adstanti, in imo* RSR. Est AR. (Haym.) AE. III. (d'Ennery.) In simili alio musei Bodleyani cl. Wise legit VENIES. p. 46.

Nova plane epigraphe, et hujus tantum Augusti. Eodem modo apud Maronem a) Aeneas adloquitur Hectorem: *quibus Hector ab oris exspectate venis?* Figuram muliebrem esse genium Britanniae, verisimile existimo, qui Carausium ad se, et capessendum imperium invitare videtur.

* * *

G. IMP. C. CARAVSIVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*

FELICITAS. *Quatuor puelli quatuor anni tempora significantes.* AR. (Pembrock P. III. tab. 45.)

Notus est hic typus cum *Felicitate* conjunctus, et confirmatur eo, quod supra monui, Carausium elegantiores nonnullos praecedentium Augustorum typos revocasse. In numo alio item argenteo FELICITAS. AVG. jungitur cum typo triremis (Tanini), hoc quoque moris veteris.

* * *

Vt lit. F. Caput laureatum.

FIDEM. MILITVM. NN. *Aequitas stans.* AR. (Mem. Trevoux in Nov. 1701. p. 246. Tanini, Catal. d'Ennery.)

Vt lit. F.

GERMANICVS. MAXV. *Tropaeum inter duos captivos humi sedentes.* AE. II. III. (Tanini.)

Tota haec aversa reperitur etiam in numis Gallieni et Postumi, unde epigraphes hujus explicationem pete.

* * *

Vt lit. F.

INVICTVS. AV. *Sol gradiens d. elata, s. globum.* AE. III. (Saggi di Cort. l. c.)

In eodem opere, et alibi exstant numi non pauci, qui Solis cultum praedicant, ut: ORIENS. AVG. typo simili, vel PACATOR. ORBIS. *Protome radiata Solis*, quae nomina ac typi frequenter reperiuntur in moneta Aureliani, Probi, atque eorum, quibus turbatus Oriens multa dedit negotia. Verum ad Carausium, qui ultimum Occidentem rexit, Orientis res non pertinuere, ex

a) Aen. II. 282.

quo iterum intelligas, ab ejus monetariis nuperos typos fuisse restitutos.

* * *

IOVI. CONSERVATORI. — STATORI typis solitis. (Tanini.)

* * *

Vt lit. G.

IOVI. ET. HERCVLI. CONS. AVGG. *Typus non additur.* AR. III. (Stukeley p. 272.)

Iovium Diocletianum, et Herculeum Maximianum conlegas suos praesidibus eorum diis Iovi et Herculi, hoc numo commendat Carausius.

* * *

Vt lit. E.

IOX. *Carausius paludatus eques d. hastam, s. elata.* AE. III. (Stukeley p. 91 et 97. Numi icon exstat pag. 51.)

Auctor numum hunc esse integerrimum testatur. Epigraphen explicat: IO *Decies*, eamque ad acclamationes publicas refert. Vocabulum IO continere formulam acclamationis, non dubitavero, tamen malim, litera X indicari vota decennalia. Quisque pro se aenigma explicet.

* * *

Antica incerta.

LEG. II. PART. VII. P. *Centaurus d. clavam, s. coronam.* AE. (Stukeley p. 235. 259.)

Typus similis in numo Gallieni.

Vt lit. F.

LEG. IIII. FL. *Leo gradiens rictu fulmen stringit.* AR. (Haym.)

Habet haec legio leonem quoque, sed sine fulmine, in numo Gallieni.

Vt lit. F.

LEG. VII. CL. *Taurus gradiens.* AE. III. (Tanini.)

Idem hujus legionis typus est etiam in numis Gallieni.

Antica incerta.

LEG. VIII. - - IN. *Aries stans, in imo* ML. AE. III. (Haym. Tanini.)

Non conspirat typus cum numo Gallieni, in quo haec legio habet taurum.

Vt lit. F.

LEG. VIIII. GE. *Taurus.* AE. III. (Tanini.)

In numis Gallieni alii sunt hujus legionis typi.

Antica incerta.

LEG. XX. V. V. *Aper.* AE. III. (Stukeley p. 197.)

Praeclare conspirat aversa cum lamina aenea, quam exhibet Buonarrotius [a]), in qua fingitur vexillum, infra quod legitur: LEG. XX. V. V., id est: *Valeria Victrix*, (ut in numo Victorini: VAL. VICTRIX.) et juxta aper currens.

Antica incerta.

LEG. XXX. VLPIA. *Neptunus d. delphinum, s. tridentem.* AE. III. (Stukeley p. 101. et 267.)

Eundem typum habet haec legio in numis Gallieni.

* * *

Vt lit. A.

MARS. VLTOR. *Mars gradiens d. hastam, s. clypeum.* In alio: MARTI. PACIFERO *cum solito typo.* AE. III. (Tanini.)

Vt lit. F. Caput laureatum.

ORIVNA. AVG. *Protome laureata sinistrorsum d. elata flagrum tenet, in corona laurea.* AR.

His verbis numum hunc, qui est in

a) Osserv. istor. tab. 38.

museo regis Galliarum, describit Taninius, utrum etiam ad veritatem, dubito; nam non satis respondet ejus imago aeri incisa, quae exstat in saepius laudatis *Saggi di Cortona*. Iudicium de hoc numo dedi altius, quo loco de credita Carausii uxore egi.

* * *

H. CARAVSIVS. ET. FRATRES. SVI. *Tres protomae jugatae, quarum prior radiata est Carausii, altera fors laureata Diocletiani, tertia cum leonis exuviis Maximiani Herculii.*

PAX. AVGGG. *Mulier stans d. oleae ramum, s. hastam, in area S et P, in imo C.* AE. III.

Singularem hunc numum, qui exstat Genuae in museo cl. abbatis Persico, ante annos non multos protulit cognitae vir eruditionis Gaspar Odericus scripta ad Cajetanum Marinium epistola, quae saeculi hujus anno LXXXII. inserta fuit commentariis Italicis, inscriptis: *Giornali de' Letterati*, qui Pisae vulgantur [a]). Eam deinde illustris auctor seorsim vulgavit typis Genuensibus. Tamen ἀνέκδοτος dici hic numus non potuit, pridem vulgatus a Stukeleyo supra laudato [b]), sed cujus opus et Oderico et Taninio video fuisse ignotum. Pretium huic cimelio faciunt non modo trium Augustorum protomae conjunctae, sed et inscriptio capitum, quam proposui, cujus similis alia in numis conspecta nondum est. Dubium non est, *fratrum* nomine intelligendos Carausium, Diocletianum, et Maximianum, quorum hi, ut diximus, primum Carausio adversi, subinde cum hoc honoris et potestatis societatem junxere. Hanc etiam Augustei inter tres conlegas nominis communionem confirmat scriptum in aversa AVGGG., et eandem in aliis quoque numis indicat scriptum v. c. LAETITIA. AVGGG. HILARITAS. AVGGG. etc. Plura Odericus in praeclara hac sua epistola adfert exempla, conlegas Augustos sese mutuo fratres appellasse.

* * *

I. IMP. C. M. AVR. V. CARAVSIVS. P. AVG. *Caput radiatum.* In alio:

K. VIRTVS. CARAVSI. *Protome galeata radiata d. hastam, s. clypeum.*

PAX. AVG. *solito Pacis typo.* AE. III. (Tanini.)

Numum priorem insigniunt addita plura et necdum cognita Carausii nomina *M. Aurelii Valerii* undecunque hausta. Verisimile tamen, Carausium, quo magis amicitiam cum nupero suo hoste testaretur, omnia Maximiani Herc. nomina sibi indidisse, non novo istud exemplo, sed jam pervulgato primorum Caesarum aetate, ipsis numis ejus fidem facientibus, ut vidimus in moneta regum Thraciae, Ponti, Iudaeae, aliorumque. *Marci* praenomen etiam numus sequens dabit.

* * *

L. IMP. C. M. CARAVSIVS. AVG. *Caput radiatum.*

PIETAS. AVG. *Imperator ad aram sacris operans.* AE. III. (Tanini.)

De praenomine *Marci* continuo egimus.

a) Tom. XLV. p. 205. b) Pag. 106.

* * *

Antica incerta.

P. M. TR. POT. V. COS. IIII. *Lupa cum geminis.* (Stukeley p. 252.)

Et tituli, et typus imperatorem efficiunt. Consulatus mentionem in nullo alio ejus numo factam reperi, et consulem Carausium fasti ignorant. Apparet ergo, illum more Romano processisse in Britannia, ut olim Postumum anctoritate sua processisse in Galliis diximus.

* * *

Vt lit. F.

PRINCIPI. IVVENTVT. *Figura paludata stans d. signum militare, s. hastam.* AE. III. (Haym. T. I. p. 293.)

De hac aversa agens Haymius satis mirari non potuit, quo pacto princeps juventutis dici possit Carausius, qui Augustus in numo scribitur, neque Caesar unquam fuit. At enim, cum haec scripserat, non novit ex numis exempla vetera jam inde a Gordiano. III. simul Augustorum, simul principum juventutis, de quo novo more vide quae observabo in commentariis de titulo principis juventutis.

* * *

Vt lit. F. Caput laureatum.

ROMAE. AETERNAE. V. *Templum sex columnarum, in quo Roma sedens, in imo* RSR. Est AR. (Haym, Tanini.)

Additum V haud dubie legendum *Victrici.*

* * *

Vt lit. K.

ROMANO. RENOVA. *Lupa cum gemellis, in imo* RSR. Est AV. (Band.)

Vt lit. F. Caput laureatum.

ROMANO. RENOV. *Idem typus.* AR. (Mus. Caes.) In alio simili ROMANOR. etc. AR. (Catal. d'Ennery.)

Legenda epigraphe *Romanorum renovatio*, nimirum cum partem imperii R. sibi ab invitis Carausius extorqueret, honesto, ut fit, vocabulo rapinam excusans.

* * *

M. IMP. C. CARAVSIVS. A. *Caput radiatum.*

TVTELA. AVG. *Mulier capite tutulato stans ad aram d. pateram, s. cornucopiae, in imo* LO. Est AE. III. (Band. Catal. d'Ennery.)

Eadem epigraphe est in numis Vespasiani, sed differt typus. Praesens exhibet genium muliebrem, cujus tutelae Carausii salus videatur commissa. Literis LO. notari Londinium, non videtur improbabile.

* * *

Vt lit. F.

VBERITAS. *Mulier stans s. tridentem dexteram jungit cum imperatore paludato adstante, et s. hastam tenente, in imo* RSQ. AE. III. (Pembrock P. III. tab. 45.)

Mulier haud dubie genius est Britanniae, qui, cum tridentem praefert, innuit, Carausio sese imperium potentia maritima stabilivisse, ac forte etiam navali commercio *ubertatem* regioni partam, probato jam tum propter insulae situm consilio, Britannos, si potentes beatique esse vellent, cumprimis rei maritimae, parandisque classibus intentos esse debere.

* * *

Vt lit. A.

VICTORIA. CEA. *Tropaeum cum captivis juxta sedentibus.* AE. III. (Band.)

Vocabulum CEA varie ab eruditis acceptum ait Bandurius. At Wisius testatur legendum GER., et intelligi *victoriam Germanicam*, nempe de Germaniae populis litora infestantibus [a]).

* * *

Vt lit. F. Caput laureatum.
VOTO. PVBLICO *scriptum circum lauream*, *intra quam:* MVLTIS. XX. IMP. *in imo* RSR. Est AR. (Tanini.)

Eadem adversa.
VOTVM. PVBLICVM. Ara quadrata, in cujus medio MVLTIS. XX. IMP. AR. (Tanini.)

* * *

Numus maximae formae cum epigraphe VOTIS. DECENNALIBVS, quia tantum ex pannoso musei Muselli catalogo proditur, tanti non fuit, ut a Taninio restitueretur.

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei	RR.
Aenei II. formae	RR.
Aenei III. formae	R.

ALLECTVS.

A Carausio summae rerum praefectus, ejus ipsius impia caede imperio potitus est quidem, sed triennio post a Constantio Caesare bello petitus, victusque ac interemptus perfidiae suae poenas exsolvit circiter V. C. 1049 P. X. 296.

Numi:

Vt Carausii numi propter varios utriusque partis modos sua habent merita, ita numi successoris Allecti nulla se re alia, quam majore raritate commendant.

Epigraphe capitis obvia est: IMP. (vel IMP. C.) ALLECTVS. P. F. AVG., vel tantum P. AVG. (Mus. Caes.) vel P. F. I. AVG. (Band.) ubi I legendum *Invictus*. In numis aliis, sed tantum Mediobarbi, legitur PIVS. FEL.

Caput in aureis est laureatum, in argenteis jam laureatum, jam (si non fallunt catalogi) radiatum, in aeneis semper radiatum.

Partes aversae typos habent obvios ac tritos, PAX. PROVIDENIA. ORIENS. SALVS., et similia, qualia fusius enarrare supervacaneum omnino existimo.

a) Mus. Bodley p. 339.

PRETIVM.

Aurei et argentei	RRRR.
Aenei III. formae	RR.

FL. VAL. SEVERVS.

Ex Illyrico humili genere advena, nulla laude, solis vitiis celebratus. Sed haec ipsa perversitas homini profuit. Nam cum V. C. 1058 P. X. 305 in locum Constantii, qui pro Herculio Augustus dictus fuerat, Caesar esset deligendus, eum Galerius, cujus intererat, cooptari aliquem, a quo sibi metus non esset, in imperium intrusit. Ergo, ut conventum erat, Kalendis Majis purpuram Mediolani ab ipso Maximiano Herculio accipit.

V. C. 1058. 1059. P. X. 305. 306.
CAESAR, PRINC. IVVENT.

In provinciarum partitione Italiam, Africam, et Pannoniam superiorem sortitur.

* * *

A. SEVERVS. NOB. *vel* NOBILIS *vel* NOBILISSIMVS. C. *vel* CAES. *vel* CAESAR.

B. FL. VAL. SEVERVS. NOB. CAES. *vel similiter.*

Caput fere constanter laureatum, etiam in AE. III.

* * *

Vt lit. B.

CONCORDIA. IMPERII. *Mulier stans d. hastam, in area* VI. *infra* SISB. AE. II. (Mus. Caes.)

Eadem omnino aversa, etiam si additas notas spectes, occurrit in numis Constantini et Maximini, sed adhuc Caesarum, qui omnes sunt in museo Caesareo. Vno ergo consilio signati sunt hi numi ad indicandam trium Caesarum concordiam, et exiguo quidem illo temporis intervallo, ex quo Constantinus a Galerio et Severo agnitus est Caesar, et antequam Severus a Galerio Augustus diceretur. Flatos hos numos fuisse Sisciae, ipsi eloquuntur, et quidem Severi jussu; nam Pannoniam superiorem, cujus oppidum fuit Siscia, Severo paruisse diximus.

* * *

Vt lit. A.

FELICITAS. CAES. NOSTR. *Mulier sedens d. caduceum, s. cornucopiae, infra* AQ. Est AV. (Mus. Caes.)

* * *

In numis reliquis: CONCORDIA. AVGG. ET. CAESS. NN. (Tanini.) GENIO. POPVLI. ROMANI. — PERPETVITAS. AVGG. — PRINCIPI. IVVENTVTIS. in AV. (Mus. Caes.) SAC. MON. VRB. etc. — SALVIS. AVGG. ET. CAESS. FEL. KART. — VIRTVS. AVGG. ET. CAES. NN. — VTILITAS. PVBLICA. etc. cum typis notis hujus aevi.

V. C. 1059. 1060. P. X. 306. 307.
SEVERVS AVGVSTVS.

Anno ex his priore mortuo Eboraci Constantio Severus in ejus locum a Galerio Augustus appellatur. Mox intellecto, Maxentium quoque Romae purpuram sumpsisse, bellum in hunc et ejus patrem Maximianum Herculium parat, eumque anno sequente Romae obsidet; verum a suis desertus Ravennam fuga elabitur, deditusque Herculio hoc jubente occiditur nondum exacto altero anno, ex quo ab eodem Caesar dictus est.

Filium reliquit *Severianum*, sed et hunc post sexennium Licinii jussu interemptum.

* * *

A. IMP. SEVERVS. AVG. *vel* P. F. AVG., *etiam sine* IMP.

B. IMP. C. FL. VAL. SEVERVS. P. F. AVG.

Capitis cultus, ut in numis ejus Caesaris.

* * *

Vt lit. A.

HERCVLI. VICTORI. *Hercules nudus stans d. clavam, s. pomum et exuvias leonis, in area* Z, *in imo:* S. M. S. D. Est AV. (Mus. Caes.)

Praeclarum hunc numum ante annos complures acquisitum olim tanto libentius vulgavi, quod, quo tempore illud scripsi, unicus is fuit Severi numus aureus cum titulo Augusti. Ab eo tempore binos addidit Taninius, quos inter unus est majoris moduli.

Numi ejus reliqui argumenta offerunt cognita.

PRETIVM.

Aurei Severi Caesaris	RR.
- - Ejus Augusti	RRR.
Argentei max. mod.	RRR.
Argentei formae ordinariae utrum existant, dubito. Vnum Taninius ex museo Caesareo prodidit, sed qui aeneus est. Quos alios duos addidit, ipse auctor esse argenti impuri adserit. Vnicum reperio a Bandurio vulgatum.	
Aenei max. mod. vel fere I. formae	RR.
Aenei II. formae	C.
Aenei III. formae	R.

GAL. VAL. MAXIMINVS vulgo DAZA.

Natus est hic in Illyrico ex sorore Gal. Maximiani, et cum adoleverat, greges duxit. Ab avunculo Caesare a pascuis ad exercitum evocatus facile nul-

lis etiam meritis omnes militiae gradus pervasit. V. C. 1058 P. X. 305, cum Diocletianus capto dimittendi imperii consilio Nicomediae Galerium Caesarem pro se Augustum appellaret, effecit hic, ut nepos Maximinus Daza adolescens tum adhuc, omnibusque, ac ipsi fere Diocletiano ignotus, Caesar pro se nominaretur inditis á se Galerii Valerii Maximini nominibus.

Ab anno V. C. 1058 P. X. 305 ad V. C. 1060 P. X. 307.
CAESAR, PRINC. IVVENT.

Maximino Syria, Aegyptus, et annexae his provinciae cessere.

* * *

MAXIMINVS. CAESAR.
MAXIMINVS. NOB. NOBILIS.
NOBILISSIMVS. CAES.
IOVIVS. MAXIMINVS. NOB. CAES.
GAL. VAL. MAXIMINVS. NOB. CAES. *aut similiter.*

Caput fere semper laureatum, raro galeatum, aut nudum, aut in AE. III. radiatum.

IOVIVS. Vt Gal. Maximianus nomen istud a Diocletiano per adoptionem sortitus est, ita Maximinus idem illud a Galerio jure adoptionis. Adoptatum vero fuisse, invicte docet numus supra in Gal. Maximiano descriptus, quem DIVO. MAXIMIANO. MAXIMINVS. AVG. FIL. dedicavit. Iovius etiam inscribitur in edicto, quod recitat Eusebius [a]).

* * *

Anticae variae.

CONCORDIA. IMPERII. — GENIO. AVGVSTI. — AVGG. ET. CAESARVM. NN. — CAESARIS. — POPVLI. ROMANI. — PRINCIPI. IVVENTVTIS. — SAC. MON. etc. — SALVIS. AVGG. etc. VIRTVS. MILITVM. in AR. (Mus. Caes.) VTILITAS. PVBLIC. in modum quinarii (Mus. Caes.), qui typi omnes inde a Diocletiano explicati jam sunt.

V. C. 1060 P. X. 307.
FILIVS AVG.

Maximinus indigne ferens, Licinium a Galerio Augustum se posthabito appellatum, eundem honorem quocunque sibi pacto extorquere nititur. Victus contumacia Galerius tollit Caesarum nomen, et se Liciniumque Augustos appellat, Maximinum et Constantinum FILIOS AVGVSTORVM. Haec ad verbum Lactantius [b]) dempto unico vocabulo, quod medicam manum exigit, ut mox dicetur, et egregie confirmatur numis.

* * *

MAXIMINVS. FIL. AVGG. *Caput laureatum.*

GENIO. AVGVSTI. *in aliis:* CAESARIS. *Genius stans d. pateram, s. cornucopiae.* AE. II. (Mus. Caes. Band.)

Eodem modo in Constantini M. numis legitur CONSTANTINVS. FIL. AVG. Haec a Lactantio narrata cum tam aperte enuncient numi, jure corrigendus ejus textus, in quo pro *Maximinum* prono errore irrepsit *Maxentium*, cum tamen

a) L. IX. c. 9. b) de Mortib. persec. c. 32.

etiam tacentibus his numis vel ex iis, quae praecedunt, Maximinus, non Maxentius intelligendus sit, ut jam monuit Grainvillius in epistola de simili Maximini numo, quae extat in Actis Trevolt. anni 1703 Martio, et in Electis Wolterechii, et copiose advertit Bimardus [a]), et Bandurius [b]). Accedit magni argumenti instar, quod istud *filii Aug.* elogium in nullo adhuc Maxentii numo observatum est. Habemus ergo in moneta novum titulum *Filii Augustorum*, quo loco alienum non videtur advertere, ejusmodi titulorum valorem ac pretium nonnisi ab arbitrio et aestimatione humana pendere. Erat tempus, quo appellatio *Filii Augusti* infra appellationem Caesaris esset. Ita de L. Vero, qui vivo Antonino Pio in privati semper modum habitus est negato constanter Caesaris honore, memorat Capitolinus [c]): *nec aliud ei honorificentiae ad nomen adjunctum est, quam quod Augusti filius est appellatus.* At nunc eo delapsa est Caesaris majestas, ut teste Lactantio [d]) Maximiano exprobraret Maximinus, quod *se ignobilem fecisset Caesarem*, isque, ut aliquid molesto homini tribueret, pro Caesare filium eum Augustorum appellaret. Alia, quae huc pertinent, vide ad numos similes Constantini M.

Ab anno V. C. 1061 P. X. 308 ad 1066 P. X. 313.

AVGVSTVS.

Non contentus, prosequitur Lactantius, hoc Filii Augustorum honore Maximinus, nam aliud petebatur, se ipsum ab exercitu Augustum proclamari facit, aegre tandem consentiente Galerio, quod et confirmat Eusebius [e]). Hoc mortuo V. C. 1064 P. X. 311 Asiae minoris provincias, quae huic parebant, invadit. V. C. 1066 moto stolide in Licinium bello Heracleam inter et Hadrianopolin vincitur, mox Tarsum fuga elapsus sumpto veneno miserabili morte exstinguitur, et tum adhuc declaratus hostis imperii, abolitis, quas tulerat, legibus, eversis statuis et monumentis publicis, caesis non iis modo, qui ei arctius adhaesere, sed universa etiam familia, poenas acerbas sane, sed justas dedit non solum vitae turpissimae, sed etiam inauditae crudelitatis, qua Christianos atrocius, quam qui praecessere, persecutus est.

Vxor nominis ignoti post mariti mortem tragicam abjecta in Orontem, liberi, quorum plures habuit, sed nomina quoque ignorantur, jam pridem propter superbiam palam exosi, supplicio adfecti. Eos a patre jam fuisse factos imperii consortes, tradit Eusebius [f]).

* * *

A. IMP. MAXIMINVS. AVG.
B. IMP. MAXIMINVS. PIVS. AVG. *vel* P. F. AVG.
C. GAL. VAL. MAXIMINVS. AVG. *vel* P. F. AVG.
D. IMP. GAL. VAL. MAXIMINVS. P. F. AVG. *vel* P. F. INV. AVG.

a) ad Iobert. T. II. p. 366. b) Pag. 164. 168. c) in Vero c. 3. d) l. c. e) Hist. eccl. L. VIII. c. 13. f) l. c. L. IX. c. 11.

E. IMP. C. GALER. VAL. MAXIMINVS. P. F. AVG.

F. IMP. C. GAL. VAL. MAXIMINO. P. F. INV. AVG.

G. MAXIMINVS. P. F. AVG.

H. MAXIMINVS. AVGVSTVS. *in* AV. (Mus. Caes.)

Cultus capitis, ut in numis ejus Caesaris.

* * *

Vt lit. E.

BONO. GENIO. IMPERATORIS. *vel* PII. IMPERATORIS. *Genius stans d. pateram, s. cornucopiae, infra* ALE. AE. II. (Mus. Caes. Band.)

Bonus Genius, Αγαθος Δαιμων Graecis dictus, ac praecipue Alexandriae, quo loco et hi numi signati sunt, publice cultus, etsi sub serpentis imagine, ut docent numi Alexandrini cum capite Neronis. Quo jure Maximinus *pium imperatorem* sese profiteri potuerit, qui divina omnia humanaque jura protrivit, ad hunc numum in severum examen vocat Bandurius. Sed enim idem ausus est Licinius, ut patet ex insigni numo musei Caesarei, etsi verius istud turpi Alexandrinorum adulationi tribuendum sit.

* * *

Vt lit. G.

CONSVL. P. P. PROCONSVL. *Imperator togatus stans d. globum, s. scipionem, infra* MA. Est AV. (Pellerin Mel. I. p. 168.)

Maximinum consulem in Fastis vix reperias. Ergo consul in Oriente processit, quod discrimen hac aetate saepius observandum. Vide Fastos Relandi ad annum Christi 312.

* * *

Vt lit. G.

GAVDIVM. ROMANORVM. *Captiva tropaeo adsidens infanti mammas praebet.* AV. (Band.)

Eandem aversam jam in Maximiano Herculio vidimus, quem consule.

* * *

Antica varia.

GENIO *variis additis nominibus.* — HERCVLI. COMIT. CAESS. NOSTR. Est AV. (Tanini.) — HERCVLI. VICTORI. — IOVI. *vel* MARTI. CONSERVATORI. — SOLI. INVICTO. COMITI.

Hae aversae potiorem ejus monetae partem constituunt, suntque fere AE. II.

* * *

Vt lit. B.

S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. *Aquila legionaria inter duo signa militaria.* AE. II. III. (Mus. Caes. Band.)

Praeclarum istud elogium primum Trajano publice decretum, subinde ab aliis principibus, sed raro adhibitum, hoc iterum aevo revocari coepit, ut non Maximini modo, sed et Licinii et Constantini numi testantur. Vide, quae ad numos similes in Licinio observabimus.

* * *

Vt lit. G.

VICTORIA. CONSTANTINI. AVG. *Victoria gradiens.* AV. (Band.)

Vt recte advertit Bandurius, hoc numo Maximinus Constantini de Maxentio victoriam V. C. 1065 P. X. 312 fremens frendensque celebrat, dissimulans tantisper dolorem, et omnibus in rebus potenti Constantino obsequens, sic ut edictum in Christianos revocaret. Sed

hoc adhuc anno hominem stolidum ratio et consilium deseret.

* * *

Vt lit. G.

X. MAXIMINI. AVG. SMA. *scriptum intra coronam.* AV. (Pellerin Mel. I. p. 168.)

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei puri	RRRR.
Aenei max. mod.	RR.
Aenei II. et III. formae	C.

M. AVR. VAL. MAXENTIVS.

Maximiani Herculii, et Eutropiae filius, etsi fuere etiam, qui suppositium crederent. Sive haec opinio, sive pessimi ejus mores in causa fuere, cur eum et pater Herculius, et socer Galerius praetereundum putarent tum, cum V. C. 1058 P. X. 305 duobus senioribus Augustis imperio abeuntibus novi Caesares designandi essent. Tamen hactenus dolorem continuit. Verum cum videret, ipsum etiam Constantinum V. C. 1059 agnosci Caesarem, id enimvero indignum ratus, populi studiis, quem sibi variis promissis devinxerat, fretus imperium in urbe arripit die XXVIII. Octobris, qua eadem post sexennium caesus est, ut dicetur infra.

V. C. 1059 P. X. 306.
CAESAR.

MAXENTIVS. NOB. C. *Caput laureatum.*

FELIX. CARTAGO. *Mulier stans utraque manu expansa ramum, aut florem tenet, infra* PK. Est AV. (Mus. Caes.)

Eadem aversa est etiam in numo patris.

M. AVR. MAXENTIVS. NOB. CAES. *Caput laureatum.*

SALVIS. AVGG. ET. CAESS. FEL. KART. *Idem typus.* AE. I. et III. (Tanini, Mus. Caes.)

Non convenit hoc loco numis cum historia hujus aetatis superstite. Sane Bandurius ad numum ex propositis primum adfirmare non dubitat: *cave credas, Maxentium Caesarem unquam fuisse, quem Augusti nomen continuo sumpsisse constat.* At vero Maxentium Caesarem tantum laudati hi numi certae fidei profitentur. Idem probaret etiam numus musei Theupoli: MAXENTIVS. PRINC. IVVEN., sed pro quo haud dubie legendum: PRINC. INVICT. Sitne principio tantum in Africa agnitus Caesar, qua in regione propter mentionem Africae et Carthaginis forte hi signati numi, an primum modestior nihilo plus appetiverit Constantino, cui tum Roma Caesaris tantum titulum detulit, et cum quo uno illi de honore contentio exstitit, an

a patre demum, cum imperium resumpsit, dictus sit ipse Augustus, tacentibus historicis decidi nequit. Istud certum ex his numis, ei sub ipsum ortum mox accessisse Africam.

Eodem anno:
AVGVSTVS.

Hoc Maxentii motu intellecto Galerius Severum mittit, ut perduellem ad obsequium revocaret. Quo in periculo patrem ex Lucaniae solitudine, ubi privatam hactenus vitam egit, evocat, et Romae Augustum iterum appellat. Anno sequente V. C. 1060 a Severo Romae obsessus, cum hujus milites pecunia corrupisset, aemulum Ravennam fugere compellit, ibique sponte dedititium ad mortem adigit.

V. C. 1061 P. X. 308.
CONSVL.

Rebus hoc anno inter tot Augustos mire turbatis, nullis certis consulibus, Maxentius mense Aprili se consulem conlega filio Romulo edici jubet.

* * *

MAXENTIVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*

FELIX. PROCESS. CONSVLAT. AVG. N. *Imperator togatus stans d. globum, s. scipionem, in imo* PR. Est AV. (Banduri.) AR. *sed praefixo in antica* IMP. (Mus. Caes.)

IMP. C. MAXENTIVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*

FEL. PROCESS. CONSVL. AVG. N. *Imperator in quadrigis elephantorum d. lauri ramum, s. sceptrum a Victoria superne volitante coronatur.* AE. II. (Banduri, Noris de num. Dioclet. p. 32.)

Alius, sed imperator sexigis equorum vectus. AE. II. (Mus. Princ. de Waldeck.)

* * *

IMP. MAXENTIVS. P. F. AVG. CONS. *Protome laureata d. sceptrum cum aquila.*

CONSERV. VRB. SVAE. *Templum sex columnarum, intra quod Roma galeata sedens.* AV. (Tanini.) AE. II. (Mus. Caes.)

Teste Victore a) Maxentius exstruxit Vrbis fanum et basilicam.

V. C. 1062 P. X. 309.
CONSVL II.

Consul II. cum filio Romulo item consule II. procedit. (Tillemont, Fasti Relandi.)

IMP. MAXENTIVS. P. F. AVG. CONS. II. *Protome laureata d. sceptrum cum aquila.*

CONSERV. VRB. SVAE. *Templum sex columnarum, intra quod Roma sedens d. globum, s. hastam.* AV. (Tanini.) AE. II. (Mus. Caes.)

Conservatores urbis se profitentur etiam in numis synchronis Maximianus Herculius, et Constantinus Caesar. Fuerint tum adhuc causae, cur mitius urbs habenda videretur, quam serius omni immanitate dilaceravit.

* * *

a) in Caesarib.

IMP. MAXENTIVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*
CONSVL. II. P. P. PROCONSVL. *Imperator stans d. globum, s. hastam.* AE. II. (Tanini.)

V. C. 1064 P. X. 311.

Bellum in Alexandrum, qui purpuram in Africa sumpsit, movet, eumque per duces facile vincit. Ejus defectionis obtentu Africam totam caedibus et rapinis adfligit, Carthaginem non Africae modo, sed imperii ea aetate ornamentum, incendit, subinde Romae de praeclara hac sua victoria triumphat. In urbis postea excidium versus quanta promiscue atrocitate in omnem aetatem, ordinem, et sexum saevierit, docebunt historici.

Deficiunt certi hujus anni numi.

V. C. 1065 P. X. 312.

Maxentius bellum pridem meditatum Constantino denunciat illata causa ulciscendi patris, quem is ad mortem adegit. Variis primum minoribus praeliis ad Taurinum et Veronam victus tandem die XXVIII. Octobris prope Romam ad pontem Milvium internecione caeditur, eoque propter fugientium multitudinem rupto ipse in flumen praeceps mergitur, Romamque ac imperium longa formidine, quam incredibilis morum ferocia, turpitudo vitae, et avaritia incussere, liberat, postquam sexennio imperasset, sic ut eadem die caederetur, qua imperium auspicatus est, teste panegyrico incerti auctoris, qui est in Panegyricis hujus aetatis pag. m. 242. cap. 16.

Vxor filia Gal. Maximiani, cujus nomen ignoratur. Filius certus *Romulus*, de quo infra in ejus numis.

Numi Maxentii Aug. vagi.

A. MAXENTIVS. P. F. AVG. *praefixo etiam* IMP. *vel* IMP. C.
B. MAXENTIVS. PRINC. INVICT. (Banduri.) *vel* PRINCEPS. INVICTVS. (Tanini.)
C. IMP. C. MAXENTIVS. P. F. INV. AVG.
D. IMP. C. M. A. VAL. MAXENTIVS. P. F. AVG.

Caput fere constanter laureatum in omni metallo ac forma. Rarius caput leonis exuviis tectum, quem cultum a patre Herculio hereditarium habuit.

* * *

Vt lit. A.
AETERNITAS. AVG. N. *Dioscuri stantes cum hastis singuli singulos equos capistro retinent. In nonnullis in horum medio lupa cum gemellis.* AE. II. (Mus. Caes.)

Post tot *Aeternitatis* typos hic novus, nulla tamen ejus certa ratione.

* * *

Vt lit. B.
CONSERVATOR. AFRICAE. SVAE. *Mulier crocodilum calcans d. signum militare, s. dentem elephanti.* AE. II. (Band.)

Numos hos signatos esse oportet sub initium ejus imperii, ut provinciae omnibus copiis instructae sibi benevolentiam conciliaret, de quo vide plura mox

infra in CONSERVATORES. KART. SVAE. Quam atrociter vero deinceps eam vexaverit, diximus ad annum V. C. 1064. Sitne animal, quod mulier calcat, vere crocodilus, licet istud testetur Bandurius, veniam, si dubitem, merebor. Crocodilus nequaquam Africae symbolum fuit, sed Aegypti, quae, utpote in Maximini potestate, ad Maxentium nunquam pertinuit. Supra in numis Diocletiani inscriptis: FEL. ADVENT. AVG. pro pedibus Africae leonem et taurum vidimus. Auctor musei Theupoli, cum similem numum describit, quale istud esset animal, definire non est ausus.

* * *

Antica varia.

CONSERV. *vel* CONSERVATORES. VRB. SVAE. *etc.*

Vide, quae ad numos sic inscriptos Maximiani Herculii post resumptum imperium disseruimus. Similem maximi moduli ex argento puro edidit Pellerinius. (Mel. I. p. 191.)

* * *

Vt lit. A.

CONSERVATORES. KART. SVAE. *Templum sex columnarum, in quo mulier stans utraque manu expansa ramum vel fructus tenet.* AE. II. (Mus. Caes.)

Perperam adserit Bandurius, duos principes, quos velut conservatores Carthago praedicat, Maxentium et Maximianum videri. At vero dubium non est, titulum hunc ad principes omnino tres pertinere, Maximianum Herculium, Maxentium, et Constantinum, cum is in omnium horum numis seorsim exstet. Ex his ergo numis invicte probatur, Africam et Carthaginem Maximiano iterum Augusto, et ejus filio Maxentio in locum Severi, cui destinatae fuere, adhaesisse, credo propter memoriam beneficiorum ab illo huic provinciae imperante adhuc Diocletiano testibus etiam numis impensorum, in ejusque honoris partem vocatum etiam Constantinum, cujus amicitiam rebus suis necessariam duxere. Quare cum supra ex numis Maxentii adhuc Caesaris viderimus, Africam sese mox ejus partibus adplicuisse, eodemque eam animo fuisse in patrem ad imperium reversum, certum est, Maxentium nequaquam demum post patris mortem, et victum Africae tyrannum Alexandrum eam sibi provinciam subjecisse, ut aliquibus ex dubia Zosimi narratione intellectum, sed jam etiam a Tillemontio argumentis ab historia petitis praeclare confutatum est [a]).

* * *

Vt lit. A.

MARTI. PROPAG. IMP. AVG. N. *Mars paludatus stans s. hastam, dexteram jungit cum muliere adstante, inter utrumque lupa gemellos lactans.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. A.

PRINCIPI. IMPERII. ROMANI. *Mars galeatus gradiens d. hastam, s. tropaeum super humero.* AV. (Theup.)

Mars propagator imperii, et idem *Princeps imperii Romani* nova sunt hujus dei elogia, quae Maxentii ingenium adinvenit.

Vt lit. A. et D.

---

a) Nota XXII. in Constantin.

PRINCIPI. IVVENTVTIS. *typis solitis.* AV. AE. II. (Band.)

Vt lit. D.

VICTOR. OMNIVM. GENTIVM. AVG. N. *Miles barbatus Victoriolam porrigit imperatori paludato stanti, ad cujus pedes altera figura supplex.* AE. II. (Band.)

Superbos id genus titulos sequens aetas adfatim suppeditabit, in nonnullis veros, in plerisque, ac praecipue in Maxentio, qui hostem externum non vidit, bellum nonnisi pudicitiae, alienis opibus, templis deorum indixit, plenos turpissimi mendacii.

* * *

Vt lit. A. In nonnullis caput Maxentii leonis exuviis tegitur.

VOT. QQ. MVL. X. — VOT. X. FEL. — VOT. QQ. MVL. XX. — *In alio cum epigraphe* VICTORIA. AETERNA. AVG. N. *legitur inscriptum clypeo:* VOT. XX. FEL. AE. III. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei et argentei puri	RRR.
Aenei max. mod.	RRR.
Aenei II. et III. formae	C.

ROMVLVS.

Maxentii filius, de quo aliud certum non tenemus, quam bis cum patre puerum admodum, ut vultus docet, processisse consulem (vide Fastos), mortuumque forte in altero consulatu a patre divum appellatum.

* * *

M. AVR. ROMVLVS. NOBILIS. CAES. *Caput nudum.*

IMP. C. MAXENTIVS. P. F. AVG. *Protome galeata d. hastam, s. clypeum.* AE. M. M. ex metallo duplice. (Mus. Caes.)

Numus mea sententia nimio suspectus, quod bona Italorum nostrae artis magistrorum venia, quibus fides probata fuit (nam ex Romano Carthusianorum museo Vindobonam transivit), dictum esto. Qui genuinum appellare volent, habebunt Romulum dictum quoque *M. Aurelium*, de quibus nominibus hactenus tantum ex Goltzii moneta constabat.

Divus Romulus.

DIVO. ROMVLO. NVBIS. CONS. *vel* NVBIS. C.

DIVO. ROMVLO. NVB. AVG. (Band.)

IMP. MAXENTIVS. DIVO. ROMVLO. NV. FILIO.

IMP. MAXENTIVS. DIVO. ROMVLO. NV. CONS. FILIO. (Theupoli.)

Caput in omnibus puerile nudum.

AETERNA. MEMORIA. *vel* AETER-

NAE. MEMORIAE. *Templum rotundum jam lapidibus quadratis structum, jam sex columnis suffultum, valvis jam clausis, jam semiapertis, cujus fastigio insistit aquila.* AV. Max. Mod. adpendens grana 309. (Pellerin Mel. I. p. 162.) AR. AE. II. III.

Quam fuerint varia eruditorum judicia in explicandis vocabulis partis anticae NVBIS. CONS. vel NV. FILIO, compendio recenset Iobertus, et qui in eum erudite commentatus est Baro Bimardus a). His recensendis immorari piget, quoniam judice etiam Bimardo nihil hactenus allatum est, quod vel probabilis conjecturae modum haberet. Neque mihi tantum est patientiae, ut Harduini sententiam super hoc argumento vel commemorem, vel refutem, qui τὸ NVBIS. CONS. explet legendo N*ostrae* V*rbis* BIS. CONS*uli*. Cl. de Boze conjicit, Romulum forte dici N*ostrae* V*rbis* FILIVM eo sensu, quo Cotiaenses Varum in numis dixere ΤΙΟΝ ΠΟΛΕΩΣ, *filium urbis* b). Ingeniose istud. Verum si quis dici potuit Vrbis *filius*, an et Vrbis *consul*, vel *Augustus?* Sed inter haec ambigua manum a tabula.

PRETIVM.

Aureus citatus ex Pellerinio	unicus.
Argenteus purus (Beauvais)	unicus.
Aenei II. et III. formae	R.

ALEXANDER TYRANNVS.

Aliis natione Phryx, aliis Pannonius imperante Maxentio in Africa propraefectus, cum ab hoc insidias sibi parari intelligeret, jam aevo invalidus purpuram induit, sed missis paucis cohortibus levi certamine confectus est V. C. 1064 P. X. 311. Vide Zosimum, et utrumque Victorem.

* * *

IMP. ALEXANDER. P. F. AVG.
Caput laureatum imberbe.

GLORIA. EXERCITVS. KARTH. *Imperator eques pacificatoris habitu, in imo* PRT. AE. II. (Pellerin Mel. I. p. 214. Tanini.)

Numus hic cum aliis hujus tyranni numis, et historicis parum conspirat, cum illi ejus faciem barbatam, hi provecta eum et debili aetate, at numus praesens imberbi eum, ac juvenili vultu sistat. Narrat Zosimus, fuisse huic Alexandro filium florente aetate ac forma decorum, quem sibi a patre dari obsidem petiit Maxentius. Quare malim filium hoc in numo exhiberi, quem si una a patre dictum Augustum statua-

a) Tom. II. p. 195. b) Mem. B. L. T. XV. p. 477.

mus, nihil adseremus magnopere repugnans ejus aetatis moribus ac licentiae, praecipue cum olim eadem Africa idem exemplum in duobus Gordianis dederit.

* * *

Eadem epigraphe. Caput laureatum barbatum.

INVICTA. ROMA. FELIX. KARTHAGO. *Africa stans spicas et uvam tenet, in imo* PK. AR. et AE. III. (Band.)

Eadem adversa.

ROMAE. AETERNAE. *Templi facies sex columnis fulta, in quo Roma galeata sedens d. Victoriolam, in imo* PTR. AE. III. (Band.) In alio: *Vir succincto habitu stans d. Victoriolam, s. hastam.* (Pembrock Part. III. tab. 30.)

Eadem adversa.

VICTORIA. ALEXANDRI. AVG. N. *Victoria gradiens, in imo* PK. AE. II. (Catal. d'Ennery p. 570.)

Eadem adversa.

S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. *Tria signa militaria.* AE. III. (Ibid. p. 633.)

Soli hi Alexandri numi hactenus sunt cogniti. Tamen placuit Goltzio, huic tribuere Alexandrinos Alexandri Aug. nomine insignes cum annis Α. Β. Γ. Δ., quo ejus praeconio decepti Tillemontius aliique hujus tyranni imperium in annum IV. prorogarunt. At enim numi hi aut per libidinem a Goltzio conficti sunt, aut sunt Alexandri Mamaeae; nam primum huic Alexandro nihil unquam in Aegyptum juris fuit, deinde Maxentii aetate nullos amplius in Aegypto numos Graecos fuisse signatos satis constat, ut jam in Diocletiano observavimus. Literas in imo positas PK. vel PTR. significare P*ercussus* K*arthagine*, vel TR*ipoli*, dubium non videtur, quoniam hae fuere illustres Africae urbes, extra cujus fines Alexander agnitus non est.

PRETIVM.

Aurei	O.
Argentei	RRRR.
Aenei II. et III. formae	RRRR.

VAL. LICINIANVS LICINIVS PATER.

Caeso V. C. 1060 P. X. 307 Severo, cum Gal. Maximianus alium suarum partium circumspiceret, persuasit Diocletiano et Maximiano Herculio, qui apud Carnuntum convenerant, ut in Licinio deligendo Augusto, homine agresti ac barbaro, consentirent, factumque istud die XI. Novembris ejus anni, etsi sint, qui sequentem malint. Quae tum provinciae novo Augusto administrandae traditae sint, non satis constat. Mortuo V. C. 1064 P. X. 311 Galerio, hujus provincias in Europa sitas sibi subjecit involante in Asiaticas Maximino.

Collisis inter se Constantino et Maxentio verisimile est hujus eminus dissidii spectatorem tantum fuisse, quin favisse potius Constantino, qui suam illi sororem Constantiam desponsaverat, nuptiis biennio post V. C. 1066 P. X. 313 perfectis. Eodem anno victo apud Heracleam Thraciae Maximino, qui bellum sibi intulerat, et Tarsi miserabili morte exstincto Orientem totum sibi vindicat. Anno sequente orto inter hunc et Constantinum bello, qui soli tum orbis arbitri fuere, multo utrinque sanguine fuso pax denique coaluit, qua Licinio Oriens cum Thracia et Moesiae parte, reliqua Constantino subjecta fuere. Ea cum per annos plures nulla aperta offensione, etsi ficta inter utrumque amicitia constaret, erupit denique V. C. 1076 P. X. 323 gravissimum ac postremum bellum auctore ipso Licinio violatas pacis conditiones palam querente, cujus is fuit exitus, ut acerrima pugna apud Hadrianopolin die III. Iulii victus, atque iterum juxta Chalcedonem XVIII. Septembris victoris arbitrio sese dedere cogeretur, a quo missus primum Thessalonicam, ac non multo post rerum novarum metu, ut creditum, morte adfectus est, ut militia bonus, ita artium omnium literarumque non rudis modo, ut esse debuit vir in agris natus educatusque, verum etiam eo usque osor, ut eas pestem ac exitium patriae appellaret, neque alia re magis delectaretur, quam cum viros praeclarum quoddam institutum professos tormentis subdere occasio fuit. Quo facto cum animum urbanitati et morum elegantiae invium abunde declararet, incredibilia non videbuntur, quae de ejus avaritia, fraudibus, ac infami libidine historia memoriae prodidit, et de arrogantia ac stupore eloquuntur numi.

Vxor *Fl. Constantia*, Constantii Chlori et Theodorae filia, Constantini M. soror. Caeso marito aliquamdiu superfuit a fratre liberaliter habita. Ejus hactenus numi non cogniti, nisi quos Goltzio fingere placuit.

Filius *Licinius*, de quo infra.

Licinius Pater utrum Caesar?

Diserte adserit Eusebius, Licinium antea Caesarem non fuisse, sed mox a Galerio appellatum Augustum. Idem testatur Lactantius, additque argumentum illo multo validius; nam refert, statuisse Galerium jam anno P. X. 305 sibi sociare Licinium Caesaris nomine, sed mutavisse consilium, ne filium cogeretur nominare, forte quod ille aetate anteibat, ut postea, addit, in Constantii locum nuncuparet Augustum atque fratrem. Haec aliaque argumenta, quae praeterea memorant Tillemontius [a]), et Norisius [b]), multum praestant paucis iis ex historia sumptis, quae Licinium antea Caesarem statuunt. Audiantur vero et numi. Quatuor produxit Bandurius, qui Licinium patrem omisso Augusti titulo Nobil. Caesarem faciunt. Vnum aureum, sed de cujus fide ipse dubitat, quia ex Stradae fonte haustus. Alterum aeneum maximae formae, in cujus aversa legitur EXERC.

a) Nota XIX. in Constantin. b) Diss. II. de num. Licin.

AVGVSTORVM captum ex Vaillantio, sed sibi non conspectum. At Vaillantii in hac causa non maxima est apud me fides, quem constat parum fuisse de numorum parte àntica solicitum. Ad haec, jam etiam additus capiti titulus D. N. dubitare non sinit, numum hunc esse potius filii Licinii, de qua peristasi mox plura. Supersunt aenei duo III. formae, quos Bandurius ex museis Fradeti et Chamillarti recitat, in quorum uno: IOVI. CONSERVATORI. altero: IOVI. CONSERVATORI. CAESS. Sed neque his testimoniis continuo videtur subscribendum. Nam cum utraque haec aversa obvia sit in numis Licinii filii, quin posterior haec nunquam alias in moneta Licinii patris comparuerit, verisimile est, si forte facies in his numis nonnihil sit exesa, aut si forte monetarii vitio ambigua sunt oris lineamenta, a viro praeclaro creditum esse patris numum, qui forte est filii; et quid tandem vetat post tot exempla suspicari monetarium incuriam, epigraphen, quae filii est, patris capiti adpingentem? At quo minus hi numi ad patrem pertinere possint, plane prohibet titulus D. N. in his numis Licinii nomina praecedens. An credibile, Licinium vixdum ad imperium adlectum et adhuc Caesarem ausum adrogare sibi titulum non modo suapte invidiosum, ut supra in numis Diocletiani, ex quo privatus vixit, docui, sed quo neque Galerius, cui obnoxius ipse fuit, neque eorum ullus, qui praecessere, in summo fastigio ac liberrima quidquid agendi potestate usi sunt? etsi serius, cum Augustus esset, veterisque instituti ac juris palam contemptor, fiducia potentiae non dubitavit primus omnium involare in superbum hunc titulum, eumque cum filio infante liberaliter communicare, de quo vide plura infra in Observatis general. sub titulo *Domini nostri*. Accedat denique illustre testimonium Norisii, qui multa in museis nobilissimis facta inquisitione ne unum quidem professus est se reperisse Licinii patris numum cum solo Caesaris titulo a). Ergo secundum certiorem et historicorum et numorum fidem Licinius simul ad imperium adlectus simul Augustus fuit.

Numi vagi

ab anno V. C. 1060 P. X. 307 ad V. C. 1076 P. X. 323.

A. LICINIVS. AVG. *vel* P. *vel* P. F. AVG. *vel similiter.*

B. IMP. C. LICINIVS. *raro* LICINNIVS. AVG. *vel* P. *vel* P. F. AVG. *vel similiter.*

C. IMP. C. *vel hoc omisso* VAL. LICINIVS. P. F. AVG.

D. IMP. LIC. *vel* LICIN. *vel* LICINIANVS. LICINIVS. AVG.

E. IMP. C. VAL. LIC. LICINIVS. P. F. AVG.

F. IMP. C. F. VAL. LICIN. LICINIVS. P. F. AVG.

G. IMP. FL. CL. LICINIVS. P. F. AVG. (Band.)

H. IMP. C. GAL. VAL. LICINIANVS. P. F. AVG. (Band.)

I. P. LICINIVS. AVG. (Band.)

a) Dissert. de num. Licin. cap. I.

Caput fere semper laureatum in omni metallo et forma, raro galeatum, aut in AE. III. radiatum, aut protome d. fulmen, s. sceptrum tenens, de quo agetur infra sub titulo IOVIVS.

* * *

Vt lit. G.

BONO. GENIO. PII. IMPERATORIS. *Genius stans d. pateram, s. cornucopiae, infra* ALE. AE. II. (Mus. Caes.)

Numus hic ignotus fuit Bandurio. Vide, quae in Maxentio ad similem aversam notavi.

* * *

Vt lit. A.

CONSVL. P. P. PROCONSVL. *Imperator paludatus stans d. globum, s. parazonium, in area astrum, luna, item* ISINT., *in imo* ANT. Est AV. (Mus. olim de France.)

Numus hic pertinet vel ad consulatum IV. anni V. C. 1068, vel V. et postremum 1071, nam tempore praecedentium consulatuum Antiochia, qua in urbe cusus numus, Maximino paruit.

* * *

Antica varia.

IOVI. CONSERVATORI. *addito in aliis* AVG. *vel* AVGG. *vel* AVGG. NN. *Iuppiter variis, iisque obviis typis, in vario metallo.*

Praecipua numorum Licinii pars sic inscribitur manifesto ejus in Iovem adfectu, cujus causa patebit ex numis sequentibus.

* * *

LICINIVS. AVG. OBDV. FILII. SVI. *Caput Licinii adversum nudum.*

IOVI. CONS. LICINI. AVG. *Iuppiter d. Victoriolam, s. hastam adversus sedens super basi, cui inscriptum:* SIC. X. SIC. XX., *pro dei pedibus aquila, in imo* SMND. Est AV. (Mus. Caes.)

Numus ob epigraphen anticae in paucis memorabilis. Ex pluribus eruditorum sententiis ea maximam habet veri speciem, quae literas OBDV. sic explicat: OB. D*ecennalia* V*ota* FILII. SVI, juvante judicium istud ipsa etiam parte aversa, quae numum percussum docet eo anno, quo Licinius vota X. solvit, et XX. suscepit, nimirum V. C. 1070 P. X. 317, qui idem imperii annus X. fuit. At vero eodem hoc anno ex praestantissimorum chronologorum sententia Licinius filius a patre Caesar est appellatus, et tum pro more vota tam quinquennalia, quam decennalia pro eo suscepta publice fuere. D solum jam Commodi aetate usurpatum fuisse ad notandos D*ecennales*, in ejus numis ad annum V. C. 939 vidimus. Quod si quis compendium illud explicare vellet legendo: OB. D*ecretos* V., nempe *Quinquennales filii sui*, vel cum Vaillantio: OB. *Data Quinquennalia*, nolim magnopere repugnare. At minime ferenda Norisii sententia eas literas explentis: OB*lationem* D*e*V*otam* in dissertatione de numo Licinii, ut egregie pro ejus viri more erudita, ita referta conjecturis partim propalam falsis, partim ejus generis, quales ars nostra jam nimio fastidit. Eum, qui legendum putavit: OB. DV*plicem* V*ictoriam* FILII. SVI, jam, ut oportuit, explosit Bandurius, quod infantem bis victorem statueret. Qua vero laetitia, et inter quae solennia egerint imperatores quinquennalia, vel decennalia filiorum suo-

rum, docebit Nazarius sub initium Panegyrici sui ad Constantinum.

* * *

DD. NN. IOVII. LICINNII. INVICT. AVG. ET. CAES. *Duae protomae laureatae Liciniorum patris et filii Victoriolam d. simul sustinentes.*

I. O. M. ET. VICT. CONSER. DD. NN. AVG. ET. CAES. *Iuppiter stans d. fulmen, s. hastam coronatur ab adstante Victoria, infra* SMKΓ. AE. II. (Mus. Caes.)

Eadem epigraphe. Similes protomae tropaeum simul d. sustinentes.

I. O. M. ET. VIRTVTI. DD. NN. AVG. ET. CAES. *Iuppiter s. hastam adstat tropaeo, infra* SMNTA. AE. III. (Mus. Caes.) Ex integerrimo hoc numo videtur corrigenda lectio Bandurii, IOV. pro I. O. M. scribentis.

Eadem epigraphe. Similes protomae Fortunae sigillum simul d. sustinentes.

I. O. M. ET. FORT. CONSER. DD. NN. AVG. ET. CAES. *Iuppiter stans d. Victoriolam, s. hastam, adstat Fortuna d. gubernaculum, s. cornucopiae, infra* SMKA. AE. (Mediobarbus ex museo suo, Tanini.)

In praeclaris his, et uni huic Augusto propriis numis observandi primum tituli DD. NN. et IOVII, sed de quibus opportunius agam infra in titulis; deinde praecipuus Licinii in Iovem suum adfectus, cujus causam infra in titulo *Iovii* exponam. Denique sigilla, quae in antica uterque Licinius manu sustinet, praeclare in aversa tum inscriptione, quam repetito typo explicata.

* * *

Vt lit. B.

SAPIENTIA. PRINCIPIS. *Noctua basi imposita inter clypeum, hastam, et galeam.* AE. III. (Band.)

Novus aversae modus. Neque enim adhuc haec vitae humanae magistra Sapientia locum in moneta Romana obtinuit, viliore prae virtutibus aliis loco habita, scilicet quae Romae templum, ubi decore habitaret, nacta non est, tot aliis vagae Fortunae constitutis [a]). Sapientiam exprimunt Palladis attributa omnia, quam *deam sapientissimam* oratorum princeps appellat [b]). Σοφος, *sapiens*, vetustissimo Graecorum aevo dicebatur πας τεχνιτης, vel χειρωνακτης, nimirum qui cum consilio, tum manuum ope insigne aliquod opus perfecit, qualem perhibent fuisse Daedalum, quibus studiis praeesse Pallas credebatur. Vnde apud Homerum [c]):

> Αλλ' ὡςε ςαθμη δορυ νηϊον ἐξιθυνει
> Τεκτονος ἐν παλαμῃσι δαημονος, ὁς ῥα τε πασης
> Ευ εἰδῃ σοφιης, ὑποθημοσυνῃσιν Αθηνης.
> *Sed velut amussis lignum navale dirigit*
> *Fabri in manibus periti, qui totam*
> *Callet artem praeceptis Minervae.*

Serius Pythagoras unam scientiam divini humanique juris *Sapientiam* dixit. Vide scholiastem et Eustathium ad hos Homeri versus.

Principe inter haec Minervae signa loco eminet noctua, sapientiae imago,

a) Plutarch. de Fort. Rom. b) Orat. pro Milone. c) Iliad. O. 410.

ac praeterea huic deae in deliciis; nam vigilare meditarique noctu credebatur, quod tempus consiliis maxime opportunum; unde et nox ἐυφρονη dicta ἀπο τȣ ἐυ φρονειν. Vide Vossium a). Causam etiam, cur sapientia noctuae tributa fuerit, Aesopus fabula lepida intulit, quam enarrat Dio Chrysostomus b). Ab avibus, inquit, invitatam noctuam, ut pro solis locis secum intra quercus tum primum natae laetos ramos habitaret. Illam contra suasisse, fugerent arborem, quae viscum genitura esset, certam generi perniciem. Quod illae consilium adspernatae, nato deinde visco cum facile ab hominibus caperentur, malo suo edoctas noctuae coepisse sapientiam admirari. Ergo haec avis a monendo perinde sapiens fuit credita, quam patrona ejus Pallas, de qua Festus c): *Minerva dicta, quod bene moneat. Hanc enim pagani pro sapientia ponebant.* Et idem alibi d): Promenervat *item pro monet.* Ceterum dolere posset haec artium magistra Pallas, suam sibi noctuam ab homine stupidissimo rapi, nisi videret ab eodem homine ignavo et imbelli patris fulmen possideri. Eadem aversa usus est etiam Constantinus M. In contorniato Honorii legitur SAPIENTIA typo Palladis.

* * *

Vt lit. B.

SECVRITAS. AVGG. *Imperator in quadrigis triumphalibus d. oleae ramum, infra* SIS. Est AV. (Mus. Caes.)

Videtur indicari securitas victo primum Maxentio, deinde Maximino utrique Augusto, Licinio et Constantino, parta, et dubitare non sinit numus praesens, impotentem Licinium everso aemulo triumphum, de victoria civili in quapiam Orientis urbe egisse. Modestior Constantinus eadem quidem inscriptione usus est, sed typo multum diverso, nempe solito Securitatis, quae columnae innititur.

* * *

Vt lit. B.

S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. *Aquila legionaria inter duo signa militaria.* AE. III. (Mus. Caes.)

Obvia aversa in Constantini, Maximini, et Licinii synchronorum moneta, et quoniam omnes hi numi tam typo, quam metallo ac etiam forma sunt simillimi, evidens est, uno omnes consilio fuisse percussos, decretumque hunc titulum principibus a senatu deferendi causa honoris, et quidem caeso Maxentio, quia hujus numum cum hac aversa nondum conspicere licuit. Istud si verum, numi id genus signati sunt ab anno P. X. 312, quo victus Maxentius, usque 313, quo Maximinus interiit.

* * *

Vt lit. A.

VBIQVE. VICTORES. *Imperator paludatus stans d. hastam, s. globum, hinc et inde captivus sedens, infra* PTR. Est AV. (Mus. olim de France.)

Similes aversae habentur in Constantino et Crispo, celebrari vero Augustorum ubique victorias, numus per se eloquitur.

* * *

a) Theol. gent. L. IX. c. 25. b) Orat. LXXII. p. 631. c) Sub Minerva. d) Sub Promenervat.

Vt lit. B.

VIRT. EXERC. *Vallum decussatum, cui insistit figura virilis nuda d. protensa, s. globum tenens.* AE. III. (Band.)

Hic typus in hujus aevi imperatoribus saepius redit. Esse vallum Ducangius conjicit; quo istud modo probet, ex ipso vide a), tum et Spanhemio b). Valli etiam formam habes in numis gentis Numoniae.

* * *

Vt lit. B.

VIRTVS. EXERCIT. *Vexillum inter duos captivos humi sedentes, cui inscriptum:* VOT. X. — VOT. XX. AE. III. (Mus. Caes.)

Antica varia.

VOT. XX. *inscriptum coronae, circum quam:* DOMINI. N. LICINI. AVG. *vel* INVICT. AVG. In aliis: VOT. XX. MVLT. XXX. *intra coronam.* AE. III. (Mus. Caes.)

Nomina ac tituli.

Privato nomen certum *Licinii* fuit. Additum *Liciniani* produnt numi et marmor, quod infra dabimus, et praenomen *Publii* numi bini apud Bandurium. *Galerii Valerii* nomina traxit a Galerio Maximiano adoptante. *Flavii* nomen in aliquot Bandurii numis repertum traxit certe a Constantio Chloro, cujus ex civili instituto filius fuit ducta ejus filia Constantia.

Iovius. Hujus appellationis auctor Diocletianus, quam is transmisit in Gal. Maximianum, hic in Maximinum, mox Licinium, scilicet lege adoptionis, Licinius denique in filium. Haec confirmata numis vidimus, tum iis, quae supra de hereditariis his nominibus in numis Constantii Chlori exposui. Atque hujus cum Iove cognationis causa tot Licinius numos cum ejus dei effigie feriri jussit, quot ante eum nemo, neque ingratus is adversus nepotem fuit. Nam ut Hercules olim filio Maximiano leoninum capitis integumentum, ita Iuppiter Licinio fulmen impertivit, quod ille, ut in antica nonnullorum ejus numorum videre est, manu terrifica vibrat, sed cujus aciem Constantinus Enceladus apud Hadrianopolin obtundet.

Dominus noster. Dixi supra in numis Diocletiani post abdicatum imperium signatis, huic primo invidiosum hunc titulum in numis datum, ut et collegae Maximiano Herculio, sed nonnisi tum, cum posito imperio privatae vitae sese dedere, si Aurelianum et Carum demas, qui conjunctos *Dei et Domini* titulos usurpavere. Fuit ergo delatus reverentiae causa, quemque Romani aversati sunt in imperante, tulere tamen in eo, qui fractus aetate, curisque pro republica susceptis in tranquillo otio consenuit, et velut medius inter imperantem et consecratum fuit. Enimvero Herculius, cum vitae privatae impatiens ad imperium redivit, simul Domini Nostri titulo valedixit, tanquam sibi iterum principi non amplius competeret. Abstinuerunt hoc titulo, qui proxime successere, Gal. Maximianus, Severus, Maxentius, Maximinus. Primum de-

a) Dissert. de num. inf. aevi §. 56. b) Tom. II. p. 218.

quod de patris numis cum credito Caesaris titulo, et olim de numis aliquot Tetrici junioris cum titulo Augusti tulimus.

PRETIVM.

Aurei . . . . RRR.
Argentei puri, AE. I. II. formae . . . . O.
Aenei III. formae . . . . C.

AVRELIVS VALERIVS VALENS.

Intrusus a Licinio, restituta deinde cum Constantino M. pace dejectus ab eodem, et vita privatus est. Haec ex Ammiano, Zosimo, Victore Tillemontius.

* * *

IMP. C. AVR. VAL. VALENS. P. F. AVG. *Caput laureatum.* IOVI. CONSERVATORI. AVGG. *Iuppiter stans d. Victoriam, s. hastam, pro pedibus aquila, in imo* ALE. AE. III. (Catalog. d'Ennery p. 635.)

Ex tot Augustis, quibus Valentis nomen ex veterum testimonio fuit, huic uni, cujus modo vitam paucis dedi, in numum praesentem jus est. Paullo ante Licinium Alexandriae, qua in urbe numus se signatum profitetur, moneta Graece inscribi consuevit, paullo post dejectum Licinium falsorum numinum argumenta e moneta ordinaria imperatorum exulare coepere, intra quod curtum intervallum unicum hunc reperio, quem dixi, Valentem. Eum Ammianus Caesarem quidem tantum dixit, at Victor alter imperatorem a). Inter tyrannos vicini temporis, nempe Constantio Chloro, et Gal. Maximiano imperantibus, Goltzius refert eum, qui, ut ipse jactat, in numo Alexandrino dicitur AT. KAI. Γ. IOTΛ. OTAΛENC. ET. CEB. L. A.

MARTINIANVS.

Licinius post varia sinistra praelia V. C. 1076 P. X. 323 bellum in Asia minore adversus instantem acriter Constantinum instaurans Martinianum officiorum magistrum sibi adscivit Caesaris nomine, ut Zosimus, et Victor alter docuere b), at secundum Victorem priorem cooptatum in imperium c). Verum dedere sese victoris arbitrio coactus una cum Licinio morte scenicum imperium commutavit.

* * *

D. N. MARTINIANO. P. F. AVG. *Caput radiatum.*

---

a) in Epit. c. 55. b) in Epit. c. 59. c) in Caesarib. c. 41.

IOVI. CONSERVATORI. *Iuppiter stans d. Victoriolam, s. hastam, pro pedibus aquila et captivus sedens, in area* XIIΓ, *in imo* SMNA, *vel* SMN. Γ. (Mus. Caes.)

Non exstant alii Martiniani numi. Citantur a Bandurio nonnulli cum epigraphe capitis: D. N. MARTINIANVS. P. F. AVG., sed hi ex Strada, Tristano, et Mediobarbo hausti sunt. Omnes, quos ipse viderit, aut ego, dandi casum offerunt. Percussos fuisse Nicomediae, non modo colligitur ex additis perpetuo literis SMN, sed etiam, quod Licinius extremo suo tempore apud hanc urbem consedit, et se una cum Martiniano dedere coactus est.

PRETIVM.

Aenei III. formae tantum, iique . . . . RRR.

CONSTANTINVS M.

Natus apud Naissum Dardaniae patre Constantio Chloro, matre Helena anno V. C. 1027 P. X. 274. Diem natalem Kalendarium Dionysii Philocali figit ad III. Kal. Martiss. Cum patrem Diocletianus V. C. 1045 P. X. 292 appellatum Caesarem in Gallias mitteret, filium Constantinum obsidis nomine apud se retinuit, et propter egregia morum ac virtutis specimina eximie dilexit. Diocletiano et Maximiano V. C. 1058 P. X. 305 imperio abeuntibus, ut patrem Augustum ex Caesare appellatum laetatus est, ita caput suum in gravissimis versari periculis conspexit, Gal. Maximiano, qui Diocletiano successit, neque dimittere ad patrem volente neque apertis insidiis abstinente. Quare clam Nicomedia fuga elapsus, mutilatis, ut persequentes retardaret, equis publicis sub initium anni V. C. 1059 P. X. 306 ad patrem in Britanniam evasit, quo non multo post Eboraci die XXV. Iulii exstincto ipse eadem die unanimi totius exercitus voluntate Augustus adclamatur, cujus suffragiis cum palam resistere non auderet Gal. Maximianus, qui sibi, quod Diocletiani esset successor, supremam in imperium, et ipsos etiam imperantes potestatem arrogaverat, Constantinum saltem Caesarem, atque istud aegre agnoscit, quo nomine subinde ejus numi feriri coepere.

V. C. 1059 P. X. 306.
CAESAR. PRINC. IVVENT.
Fl. Constantio Aug. VI., Gal. Maximiano Aug. VI. cos.

Constantino patris provinciae, Galliae nimirum, et Britannia committuntur. Galerius Severum Caesarem pro Constantio defuncto Augustum appellat. Paullo post Romae Augustum se item dixit Maxentius, patrique Herculio ex Lucania evocato purpuram reddit. Constantinus Francos et Bructeros vincit,

et pontem lapideum in Rheno prope Agrippinam inchoat a).

V. C. 1060 P. X. 307.
CAESAR. PRINC. IVV. COS.
Val. Maximiano Aug. IX. Constantino Caes. cos.

Constantinus hoc anno consul testibus fastis etsi mire turbatis procedit. Caussas adcuratius expositas vide apud Bimardum b). Severus Maxentium Romae obsidet, sed solvere obsidionem coactus captusque Ravennae Herculii jussu occiditur. Herculius ob hujus caedem Galerii vindictam metuens in Galliam proficiscitur, atque ibi Constantinum, ut benevolum eum sibi redderet, Augustum appellat data ei in uxorem filia Fausta. Revera Galerius Romae obsidionem adortus, sed a Maxentio depulsus et Italia ejectus Licinium pro Severo Augustum creat.

Numi Constantini Caesaris.

A. CONSTANTINVS. CAESAR. *vel* NOB. C. *vel* NOB. CAES.

B. FL. VAL. CONSTANTINVS. N. C. *vel* NOB. C. *vel similiter.*

Caput, vel protome laureata. Barbam inde ab Hadriano principibus placitam primus attondet. Ejus exemplum sequuntur successores ex eadem gente usque ad Iulianum.

* * *

Vt lit. B.

CONCORDIA. IMPERII. *Mulier stans d. hastam.* AE. II. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

PLVR. NATAL. FEL. *intra coronam quernam.* AE. III. (Band.)

Epigraphe hactenus et deinceps ignota, qua pius monetarius *plurimos natales felices* Constantino precatur. Ejus natales tres in Kalendariis produntur, unus naturalis, seu, ut vocabatur, genuinus, alter, quo creatus Caesar, tertius, quo Augustus. Vide haec comprobata apud Ducangium c).

* * *

Numi reliqui: CONSERVATORES. VRB. SVAE. *vel* KART. SVAE. — GENIO. POPVLI. ROMANI. — HERCVLI. CONSERVAT. CAES. — MARTI. PATRI. CONSERVATORI. *vel* PROPVGNATORI. — PERPETVITAS. AVG. — PERPETVA. VIRTVS. — PRINCIPI. IVVENTVTIS. — SALVIS. AVGG. ET. CAESS. FEL. KART. etc. quorum aversae hac aetate sunt obviae, et jam ex praecedentibus cognitae.

Eodem anno:
FILIVS AVGG.

Constantinus et Maximinus a Galerio *Filii Augustorum* appellantur, de quo titulo vide dicta supra in Maximino.

* * *

CONSTANTINVS. FIL. AVGG. *Caput laureatum.*

CONSVL. DD. NN. *Imperator togatus stans d. globum, s. scipionem, in area* Z, *in imo* SM. TS. Est AV. (Band. Baldin.)

Si nomine consulum, quos memorat

a) Eumenius Paneg. c. 13. b) ad Iobert. T. II. p. 376. c) Diss. de num. inf. aevi §. XLI.

xandro sola inductus conjectura memoraveram, eximie roborentur verbis Eumenii in panegyrico, quem circa annum P. X. 310 ad praesentem Constantinum dixerat. 'Is cum primum in hoc praeclaram corporis formam, fulgorem oculorum, venerandam pariter et gratam majestatem collaudasset, mox addit: *talem MAGNVM illum REGEM* (Alexandrum intellige), *talem Thessalum virum* (Achillem) *mente concipio*, *quorum summa virtus pulchritudini conjuncta celebratur* [a]). Idem infra ad eundem Constantinum [b]): *Vidisti*, *teque in illius specie recognovisti*, *cui totius mundi regna deberi vatum carmina divina cecinerunt. Quod ego nunc demum arbitror contigisse*, *cum tu sis*, *ut ille*, *juvenis et laetus et salutifer*, *et pulcherrimus imperator*. En tibi certum indubitatumque Alexandrum. Qui tam patienter audire auribus sustinuit, esse se Alexandri cum virtute, tum forma simillimum, num incredibile videbitur, eundem et Alexandri gestum aut vere adfectasse, aut se eo fingendum curasse? aut an ausus fuisset Eumenius tam impudenter palpari Constantinum, nisi novisset rem gratam facturum imperatori, Macedonum eum regi utrinque adsimilando? Haec quae modo disputavi, si verisimilia videbuntur lectori, Constantinum propter hunc elati oris gestum neque continuo cum Eusebio velut uni coelo adfixum statuemus, neque cum Iuliano amaris conviciis impetemus, si hominem eum aeque meminerimus, a quo nihil humani alienum. Ceterum inique Iulianus Constantino amorem lunarem exprobrat. Nam si turpe, habere lunam amasiam, multo turpius habere solem catamitum, quam infamiam passim ipse sibi in suis operibus adspergit, ut dicetur in ejus moneta.

* * *

AVGVSTVS. *Caput Constantini laureatum.*

CAESAR. *scriptum intra quernam.* AR. m. m. (Band.)

Perspicuum videtur, Constantinum feriundis his numis adfectasse decus servatorum a Maxentii saevitia civium sumpto exemplo ex numis Octaviani, cum quibus praesens typo conspirat. Teste Victore [c]) Maxentii nece incredibile, quantum laetitia gaudioque senatus ac plebes exultaverint, quos in tantum adflictaverat, ut praetorianis caedem vulgi quondam adnuerit.

* * *

Vt lit. B.

CONSTANTINIANA. DAFNE. *Victoria columellae insidens d. hastam*, *s. palmam*, *juxta tropaeum cum adsidente humi captivo*, *in imo* CONS. Est AV. (Catal. d'Ennery.) AR. (Tanini.) AE. III. (Mus. Caes.)

Iuvat proponere varia eruditorum de hoc numo judicia. Fuere, qui censerent, eo indicari Daphnen celebre Antiochiae suburbium, forte a Constantino aedificiis ornatum. At valde miratur Bandurius, potuisse eruditis in mentem venire, decoratum fuisse a principe locum, in quo oraculum ad Iuliani aetatem perdurasse constat. At enim

a) Cap. XVII. b) Cap. XXI. c) in Caesarib.

qua ratione purgabit Constantinum, qui teste Suida, quem citat Tillemontius [a]), apud eandem Daphnen mortuae matris pientissimae Helenae simulacrum statui jussit? Huic sententiae praefert aliam, quae hos numos ad Daphnen palatii Constantinopolitani partem refert, de qua scriptor anonymus Graecus, quem citat: *Daphne ita dicta est, quod statua ibi collocata esset, quae Daphne appellabatur. Ipsa autem ex urbe Roma delata fuit, ubi et oraculum erat.* Omnium maxime verisimilis sententia est jam producta a Gretsero aliisque, intelligendam Daphnen castrum, quod in Danubii ripa a Constantino exstructum tradit Procopius [b]), a quo in Notitia imperii appellatos videmus *Constantini Dafnenses.* Hanc sententiam amplexus quoque est Spanhemius, quem lege copiosius disputantem Tom. II. p. 613, ac praecipue in Observationib. ad Iuliani imp. Orationem I. p. 266.

* * *

Vt lit. A.

CONSTANTINO. P. AVG. B. R. P. NAT. *Imperator paludatus stans d. globum, s. hastae adnixus.* AE. II. (Band.)

Diu in his numis lectum BAP. NAT. pro BRP. NAT. veteres antiquarios induxit, ut crederent, esse eos certa ac sincera monumenta suscepti a Constantino baptismi, quos inter fuit Begerus quoque [c]). Inveteratum errorem feliciter difflavit Harduinus restituendo lectionem veram, ut eam proposuimus, eamque explendo: *Bono Rei Publicae Nato*, juvantibus marmoribus, quae exstant apud Gruterum pag. 159. 283. 284. 1023. Idem numus explicatur in Hist. Inscript. Tom. I. p. 259. Etiam Magnus Maximus, ejusque filius Fl. Victor in hujus numis dicuntur BONO. REI-PVBLICAE. NATI.

* * *

Vt lit. H.

CONSTANTINVS. AVG. *Victoria gradiens.* In aliis: *una pluresve laureae junctae.* AV. AR. AE. III. (Mus. Caes.)

CONSTANTINVS. MAX. AVG. *Caput laureatum.*

CONSTANTINVS. AVG. *Victoria gradiens, infra* CONS. AV. (Mus. olim de France Vindob.)

Notanda in his numis epigraphe capitis aut omissa in antica, et in aversam trajecta, aut in aversa repetita, cujus plura habentur in moneta Constantini exempla.

Vt lit. B.

CONSTANTINI. AVG. *Duae Victoriae stantes coronam una tenent, cui inscriptum* VOT. XXX., *in imo* T. Est AV. max. mod. adpendens aureos Hung. fere 8. (Mus. Caes.) *)

a) ad ann. P. X. 327. b) L. IV. de Aedific. Iustin. c) Thes. Br. T. III. p. 178.

*) Est hic numus pars illustris ejus thesauri aurei anno proxime elapso 1797, in Hungaria prope Szilagi-Somlyo monti Magurae adsitum reperti, et complexi numos aureos eo volumine, quo majores usque modo conspecti non sunt. Quas ego recentes musei Caesarei opes hoc adhuc anno cum eruditis communicare constitui. NB. *Praeoccupavit mors; cel. auctoris promissum XXVIII. annis post absolvit, dissertatione gallice edita: Notice sur les médaillons romains en or du Musée imp. et royal de Vienne trouvés en Hongrie dans les années MDCCXCVII et MDCCCV Vienne* 1826. *Ant. Steinbüchel, eidem thesauro caesareo numorum gemmarumque veterum et rei antiquariae in universitate Vindobonensi docendae praefectus.* Nota edit.

Conjungendae in praeclaro hoc, neque adhuc cognito numo binae epigraphes partes avulsae, sic ut sensus sit: VOT*a* XXX. CONSTANTINI. AVG.

* * *

Vt lit. H.

CONSTANTINVS. CAESAR. *Victoria gradiens.* AV. (Mus. Caes.) In aliis: *Tres spicae erectae.* AR. (Band.)

Epigraphe aversae Constantinum filium notat, ut mox eodem exemplo et Crispum videbimus. Typus trium spicarum allegoricus certe, cui explicatum nimio vagum quaesivit Bandurius. Verisimile est, quod censet Baldinius, indicari tres Caesares Crispum, Constantinum, Licinium in spem reipublicae succrescentes, aut verius, si extremis Constantini annis signatus est numus, existimo, intelligendos tres Caesares filios, suggerente judicium istud Eusebio, qui Constantinum in trinis filiis Caesaribus fecundum tritico comparat a).

* * *

Vt lit. H.

CRISPVS. CAESAR. *Victoria gradiens.* AV. (Band.)

Vt lit. A. et B.

CRISPVS. ET. CONSTANTINVS. IVN. NOB. CAES. *Vtriusque caput laureatum se respiciens.* AV. (Band.) In aliis: CRISPVS. ET. CONSTANTINVS. CC. *Idem typus, sed capita nuda.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

DEBELLATORI. GENTIVM. BARBARVM. *Duae figurae militares paludatae stantes, quarum dexterior galeata, s. scutum tenet, d. capiti puerali stantis innixa, sinisterior dextera extenta, s. paludamentum colligit, in imo* GOTHIA. TR. Est AV. (Morelli Specim. tab. VII.)

Vt lit. C.

DEBELLATORI. GENT. BARBAR. *vel* GENTT. BARBARR. *Imperator eques spiculum in captivum vibrat, sub equi pedibus alter prostratus.* AE. max. mod. (Band.)

Ad Gothos debellatos pertinent hi numi, de quo argumento agam infra ad numum: VICTORIA. GOTHICA.

* * *

Vt lit. G.

EQVIS. *(sic)* ROMANVS. *Imperator eques pacificatoris habitu, infra* SMN. AV. max. mod. (Mus. Caes.)

Singularem hunc numum explicare aggressus Khellius nihil reperit validum, quo posset aenigma expediri b), neque me ego magistro meo ausim feliciorem sperare, nisi forte ad *Principem juventutis*, quo Constantinus titulo, etiam cum Augustus jam esset, in numis frequenter utitur, adludit, atque hic κατ' ἐξοχὴν appellatur EQVIS ROMANVS, cum princeps juventutis idem esset ac princeps equestris ordinis. Notandum in hoc numo insolitum EQVIS pro EQVES.

* * *

Vt lit. B.

EXVPERATOR. OMNIVM. GENTIVM. *Figura militaris spoliis insidens inter duos captivos humi sedentes d. Victoriolam, s. hastam.* AE. max. mod. (Band.)

Plena est Constantini moneta novis immodicisque titulis, sed quos fastidias, etiam cum veri sunt. Vidimus in Com-

a) Vita Constant. L. IV. c. 72. b) Subplem. p. 238.

modi nomine Iovem *Exsuperantissimum*, tum vero Commodum ipsum *Exsuperatorium*, derivato etiam hoc nomine in mensem Decembrim.

* * *

Vt lit. A.

FELICIA. TEMPORA. *Quatuor Horae cultu solito.* AV. (Band.)

Vt lit. A.

FELICITAS. REIPVBLICAE. *Imperator sedens in suggestu adstantibus pone duabus figuris paludatis hastatis, infra tres figurae flexis genibus manum attollentes.* Quin. AV. (Mus. Caes.)

Nimirum parta felicitas barbaris ad petendam pacem adactis.

* * *

Vt lit. A.

GAVDIVM. ROMANORVM. *infra* ALAMANNIA. In aliis infra: FRANCIA. *Tropaeum, juxta quod mulier moesta humi sedens.* AV. (Mus. Caes.)

Vt lit. A. Protome Constantini capite nimbato d. globum, cui insistit Victoriola.

GAVDIVM. ROMANORVM. *infra:* FRANC. ET. ALAM. *Tropaeum, juxta quod hinc et illinc mulier moesta humi sedens.* AV. (Morelli Specim. p. 82.)

De Francis et Alemannis a Constantino saepe, et vario tempore devictis pleni sunt ejus aetatis scriptores cum sacri tum profani, tum et panegyricorum conditores. Vt suapte volupe est audire hostes suos bello attritos, sic poterant etiam Alemanni et Franci in sensu populi Romani, quem spectaculorum atrocitate supra modum delectatum novimus, *gaudium Romanorum* vere dici. Nam Constantinus noster teste Eutropio a) *caesis FRANCIS atque ALAMANNIS reges eorum cepit, et bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, objecit.* Atque ab hoc tempore *Ludi Francici*, qui notantur in Kalendario Philocali, quod Lambecius ex bibliotheca Caesarea edidit, agi coepere.

Praeter Franciam et Alemanniam vidimus supra etiam scriptum in imo GOTHIA in numo DEBELLATORI etc.

Nunc primum occurrit caput Augusti nimbo cinctum, cujus serius usus magis invaluit, ut dicemus in tractatu de numis inferioris aevi §. II.

* * *

Vt lit. A.

GLORIA. EXERCITVS. GALL. *Imperator eques pacificatoris habitu.* AV. (Band.) AR. (Mus. Caes.)

Vere dictum, nam exercitui Gallicano Constantinus laeta primordia et victum Maxentium debuit.

* * *

D. N. CONSTANTINVS. P. F. AVG. *Caput Constantini velatum, pone* A.

IN. HOC. SIN. *(sic)* VIC. *Monogramma Christi imminente astro, in area* S. C. Est AE. max. mod. (Mus. Pisani tab. 81.)

Numisma istud adeo multis ex causis est insolens, ut non verear propalam adulterinis accensere, neque a sententia dimoveri me patiar auctoritate adprobantium illud sive Mazzolemi in suis ad Pisani numos commentariis, sive recentiore cl. Toderini in dissertatione sua Italice scripta de Constantiniana crucis

a) L. X.

apparitione pag. 60. De monogrammate Christi agemus infra ad numum: SPES. PVBLICA.

Antica varia.

IOVI. CONSERVATORI. etc. numi in Constantino quoque obvii, de quibus vide, quae mox initio *numerum vagorum* monui.

* * *

Vt lit. A.

LIBERATOR. ORBIS. *Imperator eques d. elata, sub equi pedibus leo jacens.* AE. III. (Band.)

Novus titulus captus ex' conculcatis sive aemulis, sive barbaris, qui utrique orbi perniciosi fuere, et in hoc numo imagine conculcati leonis adumbrantur.

* * *

Antica varia.

MARTI. CONSERVATORI. — MARTI. PATRI. CONSERVATORI. — MARTI. PATRI. PROPVGNATORI. — MARTI. PATR. SEMP. VICTORI. *variis Martis typis.* AE. II. (Mus. Caes.)

Antica varia.

PRINCIPI. IVVENTVTIS. *typis variis in omni metallo et forma.*

Vt frequens est hic titulus Constantino etiam Augusto in numis adjectus, ita deinceps in Augusti cujuspiam numo non amplius reperitur.

* * *

Vt lit. A.

PRINCIPIS. PROVIDENTISSIMI. *Cippus, super quo noctua, et epigraphe:* SAPIENTIA, *hinc galea, illinc clypeus et hasta.* AV. AR. (Mus. olim de France, Band.)

Parum differunt hi numi ab aliis inscriptis: SAPIENTIA. PRINCIPIS, quos dabimus infra.

* * *

Antica incerta.

RECVPERATOR. VRBIS. SVAE. *Miles stans imperatori sedenti Victoriolam offert.* AE. III. (Catal. d'Ennery, Bimard ad Iobert. T. I. p. 272.)

Numi epigraphe ut nova, et insolens, sic proni explicatus.

* * *

Vt lit. A.

ROMAE. RESTITVTAE. *Roma sedens d. florem, s. globum zonis divisum.* AE. III. (Mus. Caes.)

Nimirum caeso urbis tyranno Maxentio, quo nemo atrocius Romae incolas adflixit. Vere secundum hunc numum refert Victor a), aegerrime populum Romanum Constantini mortem tulisse, *quippe cujus armis, legibus, clementi imperio quasi novatam urbem Rom. arbitraretur.*

* * *

Vt lit. B.

SALVS. REIP. *Pons lapideus trium fornicum, super quo Victoria gradiens s. tropaeum super humero, dextera imperatori insequenti cum hasta et clypeo viam commonstrat; utrique occurrit barbarus supplice gestu, infra figura fluvii decumbentis scripto juxta* DANVBIVS. AE. max. mod. (Pellerin Mel. I. p. 215.)

Vt lit. B.

SALVS. REIP. *Pons lapideus trium fornicum, super quo miles d. hastam mulierem fugientem et respectantem persequitur, aut forte viam commonstrantem insequitur,*

a) in Caesarib.

juxta aliae duae supplices flexis genibus; hinc fluvius humi sedens d. urnam, ex qua aqua profluit, s. arundinem, inde turris, in ipso flumine duae naves cum remigantibus, in imo: DANVVIVS. AE. praegrandis moduli. (Mus. Caes.)

De his numis, quia historiam juvant, curatius agendum. Primus numum his similem ante annos bene multos, scilicet 1559, edidit Sebastianus Erizzus a). Eum reticet Occo inter numos Constantini nostri. Alium ab Erizziano parum diversum inter numos suos exhibet Oiselius b), quem deinde in catalogum suum ad annum P. X. 328 recepit Mediobarbus, et, nescio, quo auctore, *aureum* pronunciat, cum tamen metallum taceat Oiselius. Mediobarbum haud dubie indicem secutus Baldinius inter aureos illi locum dedit. Bandurius id genus numos ipse non vidit, unumque testem Mediobarbum appellat. Eorum igitur fides major non est, quam quantam praestare possimus aut Erizzo, aut Oiselio, aut Mediobarbo. Istud adfirmare possum, numum ex his alterum, quem ex museo Caesareo indicavi, offerre multa, quae suspectum reddunt, aut potius plane condemnant, etsi mercem ex Romano Carthusianorum museo advectam probaverint Itali ejus aetatis antiquarii, et video, Froelichium quoque in eo adprobando fuisse difficiliorem c). Neque mitiorem meretur censuram is, quem ex Pellerinio stiti. Enimvero literarum in eo forma, si modo pictura archetypo respondet, Neronis aut huic vicinum aevum sapit, certe ejus aetatis, in qua sumus, non est. Non auderem diversum sentire a viro maximae in scientia nostra auctoritatis, nisi fateretur ipse, aliis quoque numum suum visum fuisse suspectum, quorum deinde judicia ut refelleret, nequaquam, quod faciendum maxime fuerat, argumentis a fabrica petitis absolvere numum laboravit, sed probare aggressus est, Constantinum perinde atque olim Trajanum lapideum in Istro pontem facere *potuisse*, quod nemo negaverit.

Suspectis igitur horum numorum testimoniis nondum adsentiri cogimur auctoritati Chronici Alexandrini, quod ad annum P. X. 328 refert, Constantinum *iterum ac saepius Danubium transgressum, et pontem in eo LAPIDEVM fecisse* (γεφυραν λιθινην), aut Theophanis idem narrantis d), et satis inepte factum istud jam anno imperantis Constantini XXII., jam XXIV. adfigentis. Pontis lapidei molimen in Danubio, quantus in Moesia fluit, majus est, quam ut sufficere ad fidem extorquendam possit Chronicon tot nugis naeniisque refertum. Et vero si is opere caementicio fuit, necesse esset, ejus hodieque aliqua exstare vestigia, ut exstant pontis Trajani duobus fere saeculis vetustioris, quae tamen adhuc per omnem ejus alveum comperta non sunt. Novi equidem, Constantinum in Rheno apud Agrippinam pontem lapideum anno P. X. 310 molitum, de cujus veritate dubitari nequit, cum istud adserat Eumenius in panegyrico, quem praesenti Constantino dixerat e). At quo tempo-

a) Discorso sopra le med. p. 567. b) Tab. 24. c) Cimel. Vindob. Parte II. p. XXV. d) in Chronographia. e) Panegyr. VII. cap. 13.

re haec dixit Eumenius, inchoatus tantum fuit, interruptum autem fuisse opus, eo colligunt eruditi, quod nullae ibi tantae substructionis in flumine supersunt reliquiae. Et vero consilium faciendi in Istro pontis lapidei tanto esse debuit priore impeditius, quanto Ister Moesiae Rhenum aquarum mole excedit. Vtriusque Victoris testimonia, quae nonnulli huc arcessunt, nihil decidunt, quorum ille in Constantino; *pons per Danubium ductus*, alter: *hic* (Constantinus) *pontem in Danubio construxit*, at neuter addit: *lapideum*. Quare vero est similius, non fuisse nisi navalem, qui si junctus fuit, ubi flumen ad exitum properat, quo loco propter collectas ex media Europa aquas immensus fertur, non minoris opus moliminis intelligemus, quam olim fuit Xerxis Hellespontum ponte jungentis, a tot scriptoribus copiose celebratum. Eodem in tractu Darium Hystaspis, cum bellum Scythis inferret, suum traduxisse exercitum facto in Istro ponte narrant Herodotus, Strabo [a]), et Trogus, sed et hic navalis tantum fuit. Comes Marsilius, quo loco de jactato hoc Constantini ponte loquitur [b]), perlustrato per omnem hunc tractum flumine, cum nullas reperisset tanti operis reliquias, narrat, auditu sese ab accolis accepisse, cum Danubius subsidere solet, prominere ex ejus superficie trabes ligneas paullo supra eum locum, quo Aluta cum Danubio miscetur. Vix credam, pontis lignei vel ipsas reliquias saeculis XIII. et amplius durare posse, in quod inquirant alii. Mihi ad causam praesentem satis esto, ipsi Marsilio totam eam viciniam, fluminisque meatum attente perscrutato nihil de ruinis caementiciis pontis Constantiniani unquam fuisse compertum. Quare nisi a viris pluribus rei numismaticae egregie peritis similem approbari numum intellexero, licebit de exstructo in Danubio ponte lapideo dubitare. Ceterum si veros demus hos numos, graphice secundum eorum typum dixit Eumenius [c]): *insuper etiam Agrippinensi ponte faciundo, reliquiis adflictae gentis insultas, ne unquam metus ponat, semper horreat, semper supplices manus tendat.*

* * *

Vt lit. A.

SAPIENTIA. PRINCIPIS. etc. Vide numos similes in Licinio, tum et alios Constantini inscriptos: PRINCIPIS. PROVIDENTISSIMI, quos supra dedi.

Vt lit. A.

SARMATIA. DEVICTA. *Victoria vario cultu.* AR. AE. III.

De bello Sarmatico et Constantini victoriis vide Zosimum.

Vt lit. A.

S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. *Aquila legionaria inter duo signa militaria.* AV. AE. III. (Band. Mus. Caes.)

Vide, quae ad numos similes in Licinio notavi.

* * *

IMP. CAES. FL. CONSTANTINO. MAX. P. F. AVG. *Protome laureata, in ambitu XII. signa Zodiaci.*

S. P. Q. R. QVOD. INSTINCTV. DIVINITATIS. MENTIS. MAGNITVDINE. CVM. EXERCITV. SVO. TAM.

---

a) L. VII. p. 409. b) Danub. T. II. p. 37. seq. c) L. VII. p. 409.

DE. TYRANNO. QVAM. DE. OMNI. EIVS. FACTIONE. VNO. TEMP. IV-STIS. REMP. VLTVS. EST. ARMIS. ARC. TRIVMPHIS. INSIGNEM. DI-CAVIT. *intra coronam lauream.* AE. max. mod. (Band. Pembrock P. III. tab. 89.)

Esse ex contorniatorum genere adfirmat Bandurius. Qualiscunque dicatur, mihi opus antiquum non videtur. Quidquid erit, elogium hoc idem omnino est, quod in hunc diem legitur in arca Constantini Romae prope amphitheatrum Flavium erecto causa victi Maxentii, et reipublicae ejus metu liberatae. Verba: *instinctu Divinitatis* ex multorum recentiorum mente ad famigeratam divinae crucis apparitionem, de qua continuo, sunt referenda.

* * *

Vt lit. B.

SPES. PVBLICA. *Serpens, cui insistit labarum, cui superpositum est monogramma Christi.* AE. III.

Hic numus exstat apud Ducange, ex quo eum Bandurius hausit, tum Oiselium a). Similem, eumque integerrimum vidi in illustri museo principis de Waldeck scripto infra CONS., id est: CONS*tantinopolis*. Iudicibus Ducangio et Oiselio indicat hic typus, in contritione veteris serpentis per nomen Christi *spem publicam* consistere. Me autem commonefacit ejus, quod narrat Eusebius b), Constantinum publice proposuisse effigiem suam, cujus capiti imminebat salutare signum, et sub pedibus erat diabolus draconis forma.

Si sacros infimi aevi scriptores audias, obvios esse oporteret Constantini numos crucis, aut etiam ipsa Christi insignes imagine. Testatus utrumque est Ioannes Damascenus c). *Pietatis*, inquit, *in Christum verum Deum nostrum praecipuum argumentum fuit, quod imperatorio ac publico numismati salutaris crucis, quod in coelo viderat, signum, Christique Dei hominis venerandam imaginem cum sua ipsus impresserit.* Et refert Sozomenus d), Constantinum imaginem suam seu in numis expressam, seu pictam in tabulis jussisse semper divino crucis signo inscribi et consignari. Haec si de consequentium imperatorum numis essent effati, lubenter eorum sententiae accederem. Verum excute universam Constantini monetam, nunquam in ea aut Christi imaginem, aut Constantini effigiem cruce insignem, reperies, nisi forte boni hi, ac religiosi viri in monumentis his cruces videre amabant, quae aut cruces non fuerunt, aut ut cruces Christianae intelligerentur, hoc consilio ab artificibus formatae non sunt. Constat enim, jam ante Constantini tempora cupidos ecclesiae patres res quascunque in crucis formam convertisse. Iustino martyri et philosopho cruces fuere vexilla, et tropaea, quibuscum, inquit, vos Romani semper in publicum proceditis, ac in eis vestri imperii et potestatis insignia constituitis, licet id ipsi non advertatis. Quin, addit, et morientium apud vos imperatorum imagines in hanc formam consecratis, eosque literis inscriptis appellatis de-

a) Tab. LIV. 11. b) Vita Constant. L. III. cap. 3. c) in Synod. ad Theophil. d) H. E. L. I. cap. 8.

aversa, intelligitur etiam Constantinus, numusque hic, quod verisimile, eodem anno est signatus, quo is primum consul fuit, dubium non erit, numum hunc ad annum, in quo sumus, pertinere, certumque non minus erit, jam hoc anno utrumque Caesarem dictum fuisse *Augustorum Filium*, quod factum in annum sequentem differt Tillemontius. Bimardus, qui numum hunc fuse explicat [a]), hunc titulum anno praesenti mecum vindicat, et nomine consulum intelligendos Constantinum et Maximinum filios Augustorum existimat. Bandurius recitata capitis epigraphe haec continuo subdit: *Caput non Constantini, sed Maximini laureatum.* At certum est testimonio Bimardi [b]), in hoc numo et epigraphen, et caput esse Constantini.

* * *

Eadem adversa.

GENIO. AVGVSTI. *Genius stans d. pateram, s. cornucopiae, infra* SIS. AE. II. (Mus. Caes.)

FL. VAL. CONSTANTINVS. FIL. AVG. *Caput laureatum.*

GENIO. CAESARIS. — GENIO. FIL. AVGG. *Idem typus. In numo priore in area* KPA., *infra* ALE. AE. II. (Mus. Caes.)

Advertendum, Constantinum tantum in provinciis Galerio et Maximino subjectis appellatum fuisse *filium Augustorum;* nam in suis agnitus jam fuit Augustus conferente honorem, ut diximus, Herculio, in quo dubium non est consensisse et filium Maxentium Italiae et Africae dominum. Vide hos numos copiose explicatos a Bimardo [c]).

V. C. 1061. P. X. 308.
AVGVSTVS COS.
Val. Maximiano Aug. X., Gal. Maximiano Aug. VII. cos.

Maximinus Augusti titulum invadit Galerio primum invito, mox cedente, et Constantinum quoque in ejusdem honoris societatem vocante. Hoc ergo anno Constantinus per totum imperium Augustus agnosci coepit. Fuere ergo eodem tempore praeter Maximianum Herculium Augusti omnino quinque Galerius Maximianus, Constantinus, Maximinus, Licinius, Maxentius. Constantinus Herculium compertis, quas sibi paraverat, insidiis Massiliae obsessum ad deditionem, et privatum iterum modum adigit.

V. C. 1062. P. X. 309.
Post consulatum Val. Maximiani Aug. X. et Gal. Maximiani Aug. VII.

V. C. 1063. P. X. 310.
COS.
II. post consulatum Val. Maximiani Aug. X., Gal. Maximiani Aug. VII.

Herculium novarum insidiarum convictum morte multat, Alemannos bello persequitur.

* * *

CONSTANTINVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*

CONSVL. P. P. PROCONSVL. *Impe-*

a) ad Iobert. T. II. p. 366. seq. b) l. c. p. 375. c) l. c.

rator stans d. globum, *s. sceptrum.* AV. (Catal. d'Ennery.)

V. C. 1064. P. X. 311.
COS. DES. II.
Gal. Maximiano Aug. VIII. - - - cos.

Moritur Gal. Maximianus. Ejus provincias invadunt Licinius, et Maximinus. Audito, a Maxentio suas Romae eversas statuas, bellumque adversum se per causam ulciscendae necis paternae parari, ad bellum ipse accingitur. Ejus causa Licinio sororem Constantiam provide despondet. Teste Eusebio conspecto in aere crucis signo cum inscriptione: *in hoc signo victor eris*, Christiana sacra palam suscipit, et crucem vexillis, clypeisque infert, de quo vide plura infra.

V. C. 1065. P. X. 312.
COS. II. DES. III.
Constantio Aug. II. Licinio Aug. II. cos.

Maxentii duces primum apud Taurinum, dein Veronam, ipsum denique Maxentium postremo praelio ad pontem Milvium prope Romam vincit, quo Tiberi hausto cruentum bellum desinit. Constantinus triumphans urbem intrat. Hoc anno Indictiones incipiunt.

* * *

CONSTANTINVS. P. F. AVG. *Caput diadematum cum margaritis.*

P. M. TR. P. COS. II. P. P. *Figura duplici cornucopiae insidens d. scipionem, in area astrum, in imo* PLN. AE. III. (Bimard ex mus. Rothelin B. L. T. XII. Mem. p. 425.)

V. C. 1066. P. X. 313.
COS. III.
Constantino Aug. III., Licinio Aug. III. cos.

Licinius Maximinum vincit paullo post Tarsi mortuum, totoque Oriente potitur.

V. C. 1067. P. X. 314.
COS. III. DES. IV.
C. Ceionio Rufio Volusiano II., Anniano cos.

Bellum Constantinum inter ac Licinium incertis causis motum, credo, mutua aemulatione ac diffidentia. Post varias in Pannonia et Thracia pugnas pax redintegratur imperio sic inter utrumque diviso, ut Licinio Oriens cum Thracia et parte Moesiae, reliqua Constantino cederent.

V. C. 1068. P. X. 315.
COS. IV.
Constantino Aug. IV., Licinio Aug. IV. cos.

CONSTANTIN. P. F. AVG. *Caput laureatum.*

FELIX. PROCESSVS. COS. IIII. AVG. N. *Imperator togatus stans d. globum*, *s. parazonium*, *in imo* S. M. T. Est AV. (Olim mus. de France.)

Eadem adversa.

P. M. TRIB. P. COS. IIII. P. P. PROCOS. *Idem typus*, *infra* PTR. Est AV. (Mus. Caes.)

De titulo pontificis maximi adhuc retento vide infra ad hunc titulum.

* * *

IMP. CONSTANTINVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*
TRB. P. CONS. IIII. P. P. - - *Imperator sedens d. globum*, *s. sceptrum*, *infra* TARL. AE. III. (Mus. Caes.)

CONSTANTINVS. MAX. AVG. COS. IIII. *Protome laureata d. globum cum aquila.*
SOLI. INVICTO. COMITI. *Sol stans d. elata*, *s. globum*, *in area* F., *infra* PLC. AE. III. (Mus. Caes. Band.)

V. C. 1069. P. X. 316.
COS. IV.
Sabino, *Rufino cos.*

V. C. 1070. P. X. 317.
COS. IV.
Gallicano, *Basso cos.*

Kalendis Martiis Crispus et Constantinus Constantini M. filii, et Licinius Licinii filius Caesares appellantur.

V. C. 1071. P. X. 318.
COS. IV. DES. V.
Licinio Aug. V., *Crispo Caes. cos.*

V. C. 1072. P. X. 319.
COS. V. DES. VI.
Constantino Aug. V., *Licinio Caes. cos.*

V. C. 1073. P. X. 320.
COS. VI.
Constantino Aug. VI., *Constantino Caes. cos.*

CONSTANTINVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*
FELIX. PROCESSVS. COS. VI. AVG. N. *Imperator togatus stans d. globum*, *s. sceptrum*, *infra* AQ. Est AV. (Mus. Caes.)

Antica incerta.
P. M. TRIB. P. COS. VI. P. P. PROCOS. *Imperator sedens in sella curuli d. globum*, *s. sceptrum.* AV. (Baldini.)

V. C. 1074. P. X. 321.
COS. VI.
Crispo Caes. II., *Constantino Caes. II. cos.*

V. C. 1075. P. X. 322.
COS. VI.
Petronio Probiano, *Anicio Iuliano cos.*

Ad hunc annum refertur bellum in Sarmatas, cujus et in numis fit mentio.

V. C. 1076. P. X. 323.
COS. VI.
Acilio Severo, *Vettio Rufino cos.*

Bellum cum Licinio nullis iterum causis satis apparentibus, sola, ut credibile, aemulatione motum. Licinium primo prope Hadrianopolin die III. Iulii, mox praelio maritimo duce Crispo, denique prope Chalcedonem XVIII. Septembris vincit, Nicomediae sponte dedititium Thessalonicam mittit, at paullo post contra datam fidem, ut nonnullis visum, occidi jubet.

V. C. 1077. P. X. 324.
COS. VI.
Crispo Caes. III., *Constantino Caes. III. cos.*

V. C. 1078. P. X. 325.
COS. VI. DES. VII.
Paulino, Iuliano cos.

Remotis aemulis et externis hostibus sui jam juris idolorum cultum persequitur et infestat, eorum multa templa aut solo aequat suffectis aedibus Christo sacris, concilio Nicaeno interest, cum episcopis in Christi divinitatem, et celebrandi paschatis tempus inquirit, eodemque tempore teste Eusebio [a]) vicennalia celebrat.

V. C. 1079. P. X. 326.
COS. VII.
Constantino Aug. VII., Constantio Caes. cos.

Romam proficiscitur, et paucos ibi menses moratus in Pannoniam abit urbem non amplius revisurus. Crispum filium, et Faustam conjugem inconsulte, ut creditur, et magna sua invidia occidi jubet. (Vide utriusque numos.) Constantinopolin aedificare incipit [b]).

V. C. 1080. P. X. 327.
COS. VII.
Fl. Val. Constantino, Maximo cos.

V. C. 1081. P. X. 328.
COS. VII. DES. VIII.
Ianuarino, Iusto cos.

Ad hunc annum pertinet marmor Ticinense plane ex vetere more [c]):

D. N. IMP. CAES.
FL. CONSTANTINO. MAXIMO
VICTORI. AVG.
PONT. MAX. TRIB. POT. XXIII.
IMP. XXII.
CONS. VII. PROCONSVLI

ex quo apparet etiam, Constantinum, ex quo Caesaream dignitatem suscepit, tribuniciam potestatem sibi vindicasse, ut computanti patebit.

V. C. 1082. P. X. 329.
COS. VIII.
Constantino Aug. VIII., Constantino Caes. IV. cos.

V. C. 1083. P. X. 330.
COS. VIII.
Gallicano, Symmacho cos.

Constantinopolin, inde a quadriennio aedificari coeptam magnifico apparatu dedicat. Vide infra in numis inscriptis CONSTANTINOPOLIS.

V. C. 1084. P. X. 331.
COS. VIII.
Annio Basso, Ablavio cos.

V. C. 1085. P. X. 332.
COS. VIII.
Pacatiano, Hilariano cos.

Gothos Sarmatis infestos, dein ipsos Sarmatas bello petit, et obsequentes esse jubet.

a) Vita Constant. L. III. c. 15. b) Theophanes Chronograph. c) Maffei Mus. Veron. pag. 370. 1.

V. C. 1086. P. X. 333.
COS. VIII.
Fl. Delmatio, Zenophilo cos.

V. C. 1087. P. X. 334.
COS. VIII.
L. Acontio Optato, Anicio Paullino cos.

V. C. 1088. P. X. 335.
COS. VIII.
Iul. Constantio, Cejonio Rufio Albino cos.

Imperium inter filios et ex fratre nepotes dividit, sic ut Constantino natu maximo ditiones Constantii Chlori, Constantio Orientem, Constanti Illyricum, Italiam, Africam, Delmatio nepoti, quem Caesarem hoc anno dixit, Thraciam, Macedoniam, Achaiam, hujus fratri Hanniballiano Armeniam minorem, Cappadociam, Pontum regis nomine tribueret. Vota tricennalia hoc anno soluta.

V. C. 1089. P. X. 336.
COS. VIII.
Fl. Popilio Nepotiano, Facundo cos.

V. C. 1090. P. X. 337.
COS. VIII.
Feliciano, Ti. Fabio Titiano cos.

In medio apparatu belli, quod lacessitus ipse contra Saporem Persam paraverat, contracto morbo decedit die XXII. Maji anno imperii XXXII. aetatis LXIV.

In aestimandis tanti principis moribus rebusque gestis cautio, ne, si scriptoribus Christianis fidem omnem habeas, Constantinum tibi non hominem, sed deum aliquem, si Christianorum hostibus, ut Zosimo et Iuliano, hominem gravissimis flagitiis coopertum, et si quid est homine impuro abjectius, fingas. Istud exploratum, illos non semper ejus vitae morumque incorruptos fuisse judices, ne scilicet in religionis Christianae vindicem invidiam derivarent. Vno ut exemplo utar, cum Zonaras aliqua ejus proferre vitia ordiretur, confestim velut injecta calamo compede, *at nolim*, inquit, *pravum quid et perversum de divino hoc viro vulgari* a). Praestabit audire Eutropium inter utrosque medium, neque vel adfectu vel odio in partes tractum, qui innumeras in eo animi corporisque virtutes claruisse adserit, militaris gloriae appetentissimum, usum fortuna in bellis prospera, civilibus artibus et studiis liberalibus deditum, adsectatorem justi amoris, quem sibi et liberalitate et docilitate quaesivit. Alii, ut haec ejus decora non inficiantur, fuisse tamen ambitionis immodicum, qua ductus parem non tulit, et bella civilia concupivit, in molliore corporis cultu nimium, in aedificando, ornandisque urbibus profusum, quibus sumptibus ut sufficeret aerarium, ad injustas saepe rapinas fuisse conversum. Sane rerum secundarum insolentia fuisse mutatum in pejus, profiteri non dubitat Eutropius, ut qui primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis esset comparandus, et adserit Victor, si his vitiis posuisset modum, opinione omnium,

a) Annal. L. XIII. c. 4.

qui eum votis ad usque astra extulere, haud multum abfuturum fuisse deo. Cum supplicium de Crispo praestanti virtute filio, et uxore Fausta sumpsit, etsi saltem in hac ex merito, tamen sive crudelitatis, sive praecipitis consilii notam jure abstulit, multumque inferior M. Aurelio est habitus, qui filium ad scelera proclivem, et perditis moribus uxorem tulit. Quod relictis avitis sacris Christiana palam amplexus est, ut intolerandum istud visum vetus institutum professis, sic omnibus encomiis a Christianae fidei cultoribus fuit celebratum; sed quas laudes corrupit, cum postremis imperii annis theologum se magis, quam imperatorem ferendo excessisse modum videretur, atque ex hac contentione istud obtineret denique, ut in celebri, quae tum agitabatur, de Christi divinitate controversia jam Catholicorum, jam Arianorum partes amplexus neutris satis faceret, multum adeo dissimilis sibi habitus, qui non multo ante datis severis literis hortari episcopos necesse duxit, ut (verba sunt ipsius Constantini) ab inanibus id genus ineptisque quaestionibus, quae puerilem magis inscitiam, quam sacerdotum sanam mentem sapiunt, neque ad totius religionis summam pertineant, aliquando sese abstinerent [a]). At gravissimum reipublicae vulnus inflixit, seu cum novam ad Propontidem Romam exstruxit, de quo agetur copiosius post Constantini monetam ad numos inscriptos CONSTANTINOPOLIS, seu quod non absterritus recentibus exemplis imperium inter tres filios duosque nepotes divisit totidem futuros aemulos, et litigatores in mutuam ruinam intentos.

Vxor I. *Minervina*, quam aliqui concubinam, non uxorem legitimam censuere. Fuit mater Crispi Caesaris. Ea numis caret.

Vxor II. *Fausta* Maximiani Herculii filia. De liberis ex ea susceptis agetur in ejus numis.

NVMI VAGI ab anno V. C. 1061 P. X. 308 ad V. C. 1090 P. X. 337.

Opportune hoc loco commemoranda aliqua, quae generatim ad nonnullorum numorum, quos hic articulus complectitur, aetatem possunt pertinere.

I. Horum aliquos verisimile est jam anno V. C. 1061 P. X. 308 signatos fuisse, quo anno a Maximiano Herc. dictum esse Augustum constat. Valuit igitur Augusti titulus jam tum non modo in provinciis Constantini, sed haud dubie etiam Maxentii, nempe Italia et Africa. Verum hi numi non dignoscuntur.

II. Creditum nonnullis, numos Constantini, qui Iovem, Herculem, aut alia superstitionis argumenta ostentant, feriri desivisse, ex quo is Christicolam sese professus est, quod factum diximus anno P. X. 311. Sed enim in numo supra proposito consulatus IV., quem inivit P. X. 315, adhuc *Sol invictus comes* proponitur, et eadem deliria legas etiam in numis Crispi et Constantini filiorum, qui ante annum P. X. 317, quo Caesares creati sunt, signari

a) Euseb. in Vita Const. L. II. cap. 64 — 69.

non potuere. Verisimile ergo, haec veteris cultus testimonia tum exulare ex moneta jussa, cum victo caesoque anno P. X. 323 Licinio rerum unus potitus audentior ad istud imperandum fuit. Revera in numis filii Constantii, qui eodem hoc anno Caesar appellatus est, falsae religionis indicia non amplius observantur. Non igitur satis haec numorum tempora distinxit Bimardus, cum adseruit, ex ipsis his numis palam fieri, Constantinum deinceps quoque continuasse monetam cum indiciis veteris superstitionis ferire [a]). Atque etiam vel ex hac causa suspectum videatur Zosimi testimonium, qui adhuc post motum loco Licinium patriis sacris et hariolis usum, et lustrationes propter caesum injuste Crispum Faustamque a flaminibus petiisse, tum in condita ab se Constantinopoli statuisse aedem Castorum, simulacra Apollinis et Rheae adserit, etsi negari non possit testibus ipsis scriptoribus sacris, nonnulla deinceps quoque a Constantino fuisse constituta, quae cum Christianorum institutis componi non possunt, qualia plura recenset Tillemontius, et nescio, utrum heroem suum, quem immodicis ubique laudibus in coelum effert, plene excuset [b]).

III. Numi, in quorum inferiore segmento scriptum CONS., ante annum P. X. 330 signati non sunt, quia Constantinopolis, cujus nota hae literae sunt, hoc demum anno dedicata fuit.

* * *

A. CONSTANTINVS. AVG. *vel* P. AVG. *vel* P. F. AVG. *vel:* P. P. AVG. *praefixo etiam* IMP. *vel* IMP. C.

B. CONSTANTINVS. MAX. *vel* MAXIMVS. AVG. *vel* P. F. AVG. *aut similiter*, *praefixo etiam* IMP.

C. VIC. *vel* VICT. *vel* VICTOR. CONSTANTINVS. AVG.

D. FL. VAL. CONSTANTINVS. AVG. *vel similiter.*

E. IMP. GAL. VAL. CONSTANTINVS. P. F. AVG. (Mus. Caes.)

F. IMP. CONSTANTINVS. P. F. INV. AVG.

G. D. N. CONSTANTINVS. MAX. AVG. *in aliis:* CONSTANTINI., *in aliis sine* MAX.

H. *Sine epigraphe. Caput Constantini diadematum*, *intextis nonnunquam diademati margaritis.*

Caput laureatum in plerisque omnis metalli et formae, etiam galeatum, vel protome cum variis attributis, rarius radiatum aut nudum. Frequenter caput cinctum diademate intextis margaritis. Semel caput tectum nimbo, de cujus forma et significatione agemus in tractatu de numis inferioris aevi §. II. Vide infra numum: GAVDIVM. ROMANORVM.

Notandum diadema, atque istud vel purum, vel unionibus aut gemmis illustre, quod deinceps perfrequens, nunc primum aperte imperatoris Romani caput ambit, jam olim in Constantino nostro observatum a Victore altero: *habitum regium gemmis et caput exornans perpetuo diademate.* Hoc vero partim spectaverit Iulianus, cum delicias ejus,

a) B. L. T. XV. pag. 109. b) Nota 59 in Constantinum.

vitaeque luxum amare perstrinxit, tum et comam muliebrem in modum ornatam, et quae ibi alia id genus probra velut in Sardanapalum aliquem maligne despuit [a]). Confirmat isthaec Chronicon Alexandrinum, quo teste Constantinus omnium *primus tulit diadema ornatum margaritis*, aliisque pretiosis lapidibus. Synesius, cum in aurea sua περι βασιλειας oratione libertate plus quam Graeca Arcadii, et ejus aetatis principum luxum destringeret, in haec verba loquitur interprete Petavio [b]): *quonam tempore Romanas res melius sese habuisse putas? num ex quo purpurati et inaurati estis, lapillosque ex montibus et barbaro mari quaesitos alios redimitis, alios subligatis, alios cingitis, alios appenditis, alios fibulatis, alios insidetis?* Ne vero intemperantius videretur locutus, jam supra offensionem vitavit hoc usus praeloquio [c]): *Nec enim istud tua culpa commissum, sed eorum, qui primi morbi illius auctores extiterunt, pestemque eam summo in pretio habitam temporum successioni tradiderunt.* Quibus verbis sugillari Constantinum, ex modo dictis colligi potest.

Observandum denique caput in coelum intuens, quale saepe in aureis ejus argenteisque numis occurrit, nullo altero ante ac postea exemplo. Audiamus scriptorum de hoc corporis habitu judicia. Ac primo quidem Eusebius in haec verba: *At vero quanta vis ferventis fidei ejus fuerit animae infixa, vel eo quis intelligat, quod in numis aureis ita imaginem suam exprimi curavit, ut videretur sursum intueri precantis more in Deum intentus. Ejus quidem numi exemplaria omnes Romani imperii fines pervasere.* Verum nisi magnopere fallor, hunc quoque capitis modum Iulianus, ut ejus omnia, derisui habet; nam huc collimasse videtur, cum narrat [d]), Constantinum in deorum concilium vocatum juxta Lunae limen adhaesisse; *eam enim*, verba sunt ejus, *prorsus deperibat, totusque in eam intuens nihil de victoria laborabat.* Sane gestus hic, quem numus refert, est hominis lunam aut sidera suspicientis; unde jocus. Nolim utrique scriptori in causa praesente omnem haberi fidem, quorum ille in Constantino suo nil nisi sanctum et coeleste, alter nil nisi sannis et opprobriis dignum videt. Forte aliud Constantino propositum non fuit, quam ut similis videretur Alexandro M., quem simillimo habitu fuisse effictum non scriptores modo veteres, sed et residua monumenta testantur, ut docuimus in ejus regis moneta. Forte et diadema ab hoc mutuatus est, quo primus imperatorum caput cinxit, nimirum ut et hoc eum referret, quem imitari volebat. Quid quod ab eodem *Maximi* titulum, quo saepe in numis utitur, cepisse videtur aucta in majus vanitate, cum Macedoni nonnisi *Magni* elogium tribueretur, de quo vide plura infra sub finem in nominibus Constantini. Huc facit cumprimis, quod militaris gloriae fuisse adpetentissimus Eutropio dicatur. Hanc ille cupiditatem si paullulum intendit, en tibi continuo alteram, ut non modo rerum gestarum laude, sed ore etiam, ac gestu prototypon suum referret. Quae hic de Ale-

a) in Caess. sub fin. b) Pag. 16. c) Pag. 14. d) in Caess. sub fin.

os a). Atqui idem vir sanctus paullo supra etiam eo bruta distingui ab hominibus adserit, quod hi in vultu nasum a fronte prominentem habent, qui manifestam ostendit crucis formam, cui propterea applicat illud Ieremiae in Threnis: *Spiritus ante faciem nostram Christus dominus.* Narrant Socrates b), et Sozomenus c), cum Alexandriae imperante Theodosio M. Serapidis templum destrueretur, inventos in eo esse lapides literis hieroglyphicis notatos, quae crucis formam referebant. Quis negaverit, similes literas fuisse mysticum Aegyptiorum *Tau*, quod crucem adsimilabat, in horum monumentis passim obvium? At malebat inepta Christianorum credulitas eas religioni suae vindicare, iisque venturam vitam portendi. Quod si forte fortuna bonis his viris oblata fuissent tetradrachma Attica, aut gravia illa Ptolemaeorum numismata aenea, quorum non paucis insculptum est monogramma XP ad eum plane modum, quo numi, de quibus continuo agam, notati sunt, quam amabo illis dentivissent dentes, ut divinam hanc notam palato suo adcommodarent, dejerarentque, salutare hoc signum, etsi aliud vellent monetarii, fuisse venturae veritatis praesagium quoddam, et praesensionem? Ad causam ut revertar, quod unum in Constantini numis Christiani cultus indicium reperitur, est monogramma Christi labaro in aeneis III. formae, inscriptis GLORIA. EXERCITVS, quorum aliquot exemplaria sunt in museo Caesareo, aut infixum areae numi aurei cum epigraphe VICTORIA. CONSTANTINI. AVG., quem protulit Bandurius et nos infra loco suo. Vt adeo ex numis pertinax ejus in vetera sacra odium, et adversum Christiana adfectus probari non possit. Numum Constantini cum inscriptione in aversa: IN. HOC. SIN. VIC., quem altius proposui, quique monogramma Christi offert, videri spurium, ibidem dixi.

Cum hic monogrammatis Christi primum injecta sit mentio, quod deinceps frequentem in moneta typum faciet, aliqua de eo paucis memoranda. Fingitur illud in numis hoc modo ☧ aut ⳨. Monogramma prioris modi conspicitur etiam in tetradrachmis Atticis, et in numis Ptolemaeorum gravis aeris, ut continuo diximus, sed incerta significatione. In numis hujus aevi sunt certae literae ἀρχαικαὶ nominis Graeci XPιςος, hujusque monogrammatis, et quale comparet in numis, veracem picturam dedere Eusebius d), et Lactantius e). In numis jam typum principem facit, jam inseritur labaro aut vexillo, jam in area numi solitarie excubat, jam aliis, ut patebit, comparet modis. Paullo altius diximus, in nonnullis jam Constantini numis illud vexillis infixum conspici, quod idem ejus jussu factum docuere Sozomenus, aliique. Permotum ad istud pium principem iidem ajunt, ex quo bellum in Maxentium meditans pendulam in aere post meridiem crucem cum toto exercitu conspexit, quod

a) Apolog. I. §. 55. b) H. E. L. V. c. 17. c) H. E. L. VII. c. 15. d) Vita Const. L. I. c. 31 et L. IV. c. 21. e) de Mortib. persec. c. 44.

factum, tacentibus adverſae partis scriptoribus omnibus, ab ipsius Constantini ore acceptum primus vulgavit Eusebius [a]), post ab eodem haustum tradidere plures, a nostrae aetatis critica vario adsensu acceptum, quod, quippe a meo instituto alienum, praetereo, et videri potest, ut scriptores alios taceam, in laudata altius Toderini dissertatione, et in eruditissimo opere Gibboni Angli [b]).

* * *

Vt lit. A.

VBIQVE. VICTOR. *in aliis* VICTORES. *Imperator paludatus stans inter duos captivos humi sedentes d. hastam, s. globum.* AV. (Band.) Quin. AV. (Mus. Caes.)

Hoc nomine praeter Constantinum nostrum intelliguntur etiam Licinius, et Constantinus junior, in quorum numis eadem occurrit aversa.

* * *

Vt lit. C.

VICTOR. GENTIVM. BARBARAR. *Imperator eques barbarum telo prosternit altero sub equi pedibus jam occiso.* AE. max. mod. (Vaillant.)

Numus est ejusdem rationis cum altero supra laudato: DEBELLATORI etc.

* * *

Vt lit. A.

VICTOR. OMNIVM. GENTIVM. *Imperator paludatus stans d. signum militare, hinc duo barbari flexo genu supplices, illinc captivus humi sedens.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Sociandus alteri simili: EXVPERATOR. OMNIVM. GENTIVM. Laudes toties ad taedium usque repetitae et exaggeratae, quas in nullius alterius moneta tanta copia et tam fecundo ad reperiundas novas ingenio obtrusas videas, dubitare faciunt de modestia, quam in Constantino supra modum praedicavere Eusebius, ejusque adseclae, juvantque Victorem alterum diserte adserentem, fuisse eum ultra, quam aestimari possit, laudis avidum. Numos hos forte esse Constantini junioris, verisimile dicam ad numum Constantii II. cum simili aversa.

* * *

Vt lit. G. sine MAX.

VICTORIA. AVGGGG. *Mulier galeata sedens d. Victoriolam, s. hastam.* AR. (Band.)

Forte hic numus certius est Constantini III. tyranni, ut dicetur in hujus numis.

* * *

Vt lit. B.

VICTORIA. GOTHICA. *Victoria stans d. coronam offert figurae galeatae et hastatae clypeo insidenti, et s. figuram inclinatam proturbat.* AE. max. mod. (Mus. Albani.)

De bello Constantini Gothico prolixe Tillemontius ad annum P. X. 332, et Spanhemius ad Iuliani Orat. I. p. 93. Verisimile est, ejus feliciter confecti causa constitutos ludos Gothicos, quos Kalendarium Philocali a Lambecio editum ad prid. Non. Febr. adfigit.

* * *

Vt lit. B.

VICTORIA. CONSTANTINI. AVG. *Victoria gradiens d. tropaeum, s. palmam, in area monogramma Christi.* AV. (Band.)

a) Vita Const. L. I. c. 28. b) Hist. of the decline of Rom. emp. chap. 20.

Rarum istud monogramma in numis Constantini, ac praecipue in aureis, ut dixi altius sub SPES. PVBLICA.

* * *

Vt lit. A.

VICTORIBVS. AVGG. NN. — VOTIS. *Victoria adversa stans clypeum tenet, cui inscriptum:* XX. Est AV. (Mus. Caes.)

Olim in hoc numo legi XXX. pro XX., ut videre est in Catalogo musei Caesarei. Verum cum Vota XXX. cum AVGG. NN. componi non possint, attentius eum iterum inspexi, et patuit, superiores clypei flexus τȣ X speciem praebere.

* * *

Vt lit. A.

VIRTVS. EXERCITVS. GALL. *Mars nudus gradiens inter duos captivos humi sedentes, d. hastam, s. tropaeum.* AV. (Mus. Caes.)

Huic respondet numus supra productus: GLORIA. EXERCITVS. GALL. Observandum hoc loco, Constantino non solum exercitum Gallicum ex hominibus conflatum praesto fuisse, sed coelestem etiam, si vera sunt, quae narrat Nazarius, sed orator, in Panegyrico, quem Constantino nostro dixit [a]), scilicet in ore esse omnium Galliarum, exercitus visos, qui se divinitus missos ad ferendam Constantino opem prae se ferebant. Eorum deinde formam, armorumque cultum describit, atque ex hac agminum coelestium apparitione non negandam esse fidem ait rumori veteri, etsi plerique fabulam maliat, primis reipublicae temporibus Castorem et Pollucem Romanis in acri praelio adsistere visos. Miremur hominum ejus aetatis patientiam, qui obtrusas sibi ab oratore insulso veteres has naenias accipere auribus sine molestia potuere, etsi id genus aniles fabulas non modo patienter tulit, sed credere se etiam professus est Iulianus dictus philosophus, uti in hoc docebimus. Similis aversa exstat in moneta Constantis Aug.

* * *

Vt lit. B.

VOTA. ORBIS. ET. VRBIS. SEN. ET. P. R. *Cippus, cui inscriptum:* XX. XXX. AVG. *impositus basi quadratae, infra* AQS. Est AR. max. mod. (Mus. Caes.)

Singularem hunc numum, qui epigràphen necdum in regno monetario cognitam sistit, haud ita pridem ex tenebris erutum museo Caesareo vindicavi, et aeri incisum stiti in ejus catalogo Tom. II. p. 560. Similis tamen numi saltem picturam vidit Morellius, ut ipse testatur [b]), nisi quod cippo inscriptum legitur: XX. XXX. MVL. FEL.

* * *

Vt lit. A.

VOTA. PVBLICA. *Imperator paludatus stans inter duas mulieres, quarum altera turrita Victoriolam ei porrigit, altera coronam.* AV. (Band.) In aliis: *Isis navi insistens et respiciens utraque manu velum contrahit.* AE. III. (Mus. Caes.)

Numos sic inscriptos jam vidimus in Diocletiano, et videbimus in Iuliano, ubi plura de hoc numorum genere monebuntur.

* * *

a) Cap. 14. 15. b) Specim. p. 80.

Antica varia.
VOT. V. — X. — XV. — XX. — XXX. in copiosis ejus numis, sed occurrunt etiam haec vota in numis aliis, qui alias habent partes aversas, ut adeo, si quis totam ejus votorum oeconomiam nosse volet, necesse sit omnem Constantini monetam scrutari, quod et in sequentibus imperatoribus observandum.

* * *

Vt lit. A.
VTILITAS. PVBLICA. *Mulier triremi insistens d. bilancem, s. cornucopiae, cui adstans miles dexteram porrigit.* AE. III. (Band.)

Eandem aversae epigraphen, sed alio typo vidimus in Diocletiano.

Divus Constantinus.

Consecratum Constantinum diserte docet Eutropius, appellatum DIVVM numi, factum tamen istud fuisse diversa ab eo ritu ratione, quo imperatores hactenus coelo adsertos vidimus, modoque, qui Christianorum legibus non repugnabat, verisimile est. Sane quos hujus argumenti superstites habemus numos, nihil profani, aut quod nostra possit stomachari religio, ostentant.

* * *

DIVO. CONSTANTINO. P. *Caput velatum et laureatum.*
AETERNA. PIETAS. *Miles galeatus et paludatus stans d. hastam, s. globum, cui in nonnullis insertum monogramma Christi.* AE. IV. (Band. Mus. Caes.)

DVCONSTANTINVSPTAVGG. *Caput velatum.*
Sine epigraphe. Imperator quadrigis sursum vectus, superne manus ad eum recipiendum extenta, in imo variarum urbium nomina. AE. IV.

Ad explicandam numi alterius epigraphen arcesso insigne marmor vetus vulgatum a Scipione Maffeio a):

DIVO. AC. VENERABILI
PRINCIPI. CONSTANTINO
PATRI. PRINCIPVM
MAXIMORVM
L. CREPERIVS. MADALIANVS. VC.
PRAEF. ANN. CVM. IVRE. GLAD.

Inquiramus primum in literas DV., quae inscriptionem partis anticae inchoant. Plerisque visum, eas ex praescripto numi praecedentis explendas legendo D*i*V*us*. Lubenter adsentirer, si post eas adstitueretur punctum, vel saltem intervallum justius, quo constaret, unum eas verbum instar siglarum constituere, quale est v. c. COS. pro CO*n*S., vel ut in numo sequente VN MR, vel *venerandae memoriae*. At cum omnes hujus epigraphes literae se aequabili lege consequantur nullo aut puncto, aut intervallo diremptae, non prohibemur, quo minus amplectamur explicationem aliam, si qua aptior sese nobis offerret. Visum aliquando, legi posse D*ivus* V*ictor*, cum quod Constantinus in numis copiosis dicitur VICTOR. CONSTANTINVS, tum quod is alteris his verbis constanter suas ipse literas inscripsit, ut passim videre est apud Eusebium.

a) Mus. Veron. p. 251.

At praeplacet modo praeeunte hoc lapide lectio D*ivus* V*enerabilis*. Postremae literae PTAVGG legendae certe sunt P*ater* T*rium* AVGG*ustorum*, nempe totidem filiorum successorum. Aliam sane eas explicandi viam ignoro, et confirmatur haec lectio verbis ejusdem marmoris: PATRI. PRINCIPVM. MAXIMORVM.

Aversae explicatum jam praecepit Eusebius, qui ipsum hunc numum secundum omnes causas sic describit [a]): *quin et numis insculpti sunt typi, in priore quidem superficie exprimentes beatum velato capite, in altera vectum quadrigis aurigantis more, a dextera sibi desuper occurrente sursum recipiendum.* Video, hanc imaginem jam antea applicatam iis, quos coelo destinavit antiquitas. Ita enim de Constantio Constantini patre Eumenius orator: *receptusque est consessu coelitum Iove ipso dexteram porrigente* [b]). Et serius Themistius, veteris ipse superstitionis cultor, in patris sui laudatione funebri, de qua oratio ejus XX. agit, fingit patrem sublimem ad aethera, coelumque subvectum junctis equorum immortalium bigis, et ab occurrente deorum geniorumque concione susceptum.

* * *

Eadem adversa.

Sine epigraphe. Imperator velatus et togatus stans manibus veste contectis, in area per transversum hinc VN, *illinc* MR, *infra variarum urbium nomina.* AE. IV. (Mus. Caes.)

Bandurius in his numis literas in area scriptas legit VNNR. Verum quam dixi, lectionem offerunt numi omnes musei Caesarei, qui sunt hujus argumenti. Eas explicandas V*e*N*erandae* M*emo*R*iae*, docebit numus proxime sequens.

* * *

Eadem adversa.

IVST. VEN. MEM. in alio: IVST. VENER. MEMOR. *Victoria stans d. bilancem, s. hastam et clypeum solo impositum, in imo* SMANB. AE. III. (Mem. Trev. 1723 Aout p. 1506.) In alio: *Figura stolata stans d. bilancem, s. vesti involuta, in imo* SMANZ. *vel* SMALB. AE. III. (Bimard B. L. T. XV. pag. 105.)

Nova in his numis omnia, et unius Constantini. Epigraphe aliis explenda videtur: IVST*ae* VENER*andae* MEMOR*iae*. Melius Bimardus loco indicato IVST*a* VENER*andae* MEMOR*iae* legendum censet, nimirum *soluta*, quo nomine antiqui intellexere pias exequias mortuis impensas.

NOMINA AC TITVLI.

Flavius.

Flavii nomen a patre Flavio Constantio habuit hereditarium, eoque jam in iis numis usus est, qui nomine suo post patris excessum signati sunt, sive Caesar tum adhuc tantum esset, sive filius Augusti. Quare mirum videtur, dicere Zonaram potuisse, Constantinum

a) Vita Constant. L. IV. c. 72.

b) Paneg. Constantin. c. 7.

post victos demum aemulos Maxentium et Licinium sese Flavium appellasse [a]).

Maximus.

Maximum se passim in numis dixit Constantinus. Eum sic vocatum dejerat Harduinus, non tanquam nomine honorifico, sed ex vetere cognomine gentis Valeriae, ex qua ortum Constantinum ipse unus novit [b]). Iobertum idem cum Harduino sentientem praeclare jam refutavit Bimardus [c]). Si, inquit, familiae nomen fuit Maximus, cur illud non legitur aut in numis patris Constantii, aut matris Helenae? aut cur illud non transmisit quatuor suis filiis, in quorum moneta nomen illud nunquam occurrit? Addo, si nomen istud familiae fuisset proprium, praecederet sane nomen Constantini, legereturque scriptum: MAX. CONSTANTINVS, ut in aliis: FL. VAL. CONSTANTINVS, quia tracta ex familiis nomina praecedere semper solent, at sequi honorifica. Sic nunquam legitur: GER. DAC. PART. TRAIANVS, vel PIVS. FELIX. COMMODVS, sed TRAIANVS. GER. DAC. PART., vel TRAIANO. OPTIMO, et COMMODVS. PIVS. FELIX. etc. Quod ait Harduinus, verisimile non esse, Constantinum adhuc juvenem superbo Maximi nomine usurum fuisse, ajo, minus istud mirum videri in ea saeculi hujus arrogantia et licentia, quando stante adhuc republica et coercita legibus ambitione Pompejus peradolescens Magni nomen sibi parare potuit. Verum quis Harduinum docuit, Constantinum tum, cum hoc titulo uti coepit, tam adhuc juvenem fuisse? Vultus, inquit, in numis sic inscriptis lineamenta. Pol! praeclari judices, quibus, praecipue in hujus aetatis artium prolapsione, litis hujus arbitrium permittas. Sed et Pagius Constantinum jam V. C. 1064 P. X. 311 fuisse in numis vocatum Maximum adserit [d]). Quo ille usus sponsore? numo, inquit, aureo et argenteo, in quorum antica legitur: IMP. CONSTANTINVS. MAX. P. F. AVG., in aversa VOTIS. V. MVLT. X., quae vota laudato anno suscepta fuisse ait. Verum unde hos numos hausit? Ex Mediobarbo, praeclaro et hoc judice. Quos ego, et Bandurius hujus generis numos novimus, in antica titulum MAX. omnes omittunt. Primus numus chronologicus, qui ejus honoris meminit, est is, quem in ejus consulatu IV. descripsi, quem inivit V. C. 1068 P. X. 315. Causa suscepti ejus tituli aut generatim tribuenda est notae ejus principis ambitioni, aut quia privatim Alexandro M. volebat similis videri, de qua ejus vanitate egi supra in numis vagis sub initium.

Pontifex maximus.

Exstant Constantini nostri numi, in quibus pontificatus maximi fit mentio, quem postremum legere est in numo anni V. C. 1073 P. X. 320, ut loco suo vidimus. Non tamen obstitit Christiana religio, quo minus secuti proxime imperatores pontificia hac potestate ad-

a) Annal. L. XIII. c. 2. b) Opp. sel. p. 431. c) ad Iobert. T. I. p. 280. d) Crit. Baron. ad ann. Chr. 311. §. 9.

huc uterentur; nam auctore Zosimo primus fuit Gratianus, qui pontificis maximi nomen et habitum sibi pro more delatum respuit. Sed de hoc argumento agemus in tractatu de Pontifice maximo.

PRETIVM.

Aurei et argentei	R.
Aenei max. mod.	RR.
Aenei II. et III. formae	C.

CONSTANTINOPOLIS. ROMA.

Occurrunt in museis omnibus numi, qui seu *Constantinopolis*, seu *Romae* nomine inscribuntur, et qui peritorum omnium judicio imperante Constantino, aut filiis signati creduntur, quibus adeo commemorandis nullus alius locus visus opportunior.

CONSTANTINOPOLIS.

Tandem etiam Romam, urbem illam aeternam, longa saeculorum patientia inter tot fortunae plerumque prosperae vices ad orbis imperium enixam suum coepit urgere fatum, et quae inde a principio nullum seu populum, seu regem externum aemulum sustinuit, urbem aemulam intra suos ipsius fines simul designatam, simul magnificentia, opibus, magnitudine sibi paene aequatam conspexit. Iam Diocletianus, et quos hic sibi adscivit conlegas, raro adesse in urbe, et quamcunque aliam terram metropoli praeferre visi, sive quod foris nati, et foris ad imperium vocati omnia alienis beneficiis, nihil privatim Romae debuere, sive quod, ut rerum omnium, ita etiam magnorum et illustrium nominum quaedam est satietas. Eodem correptus fastidio Constantinus, cum inter maximas virtutes ingenio esset ad res novas, et parandam nominis immortalitatem praecipite, cum primum everso Licinio rerum unus potitus est, novae Romae condendae adjecit animum. Enim vero ne ii quidem, qui omnes ejus res gestas in coelum extulerunt, habuere, quo possent consilium istud communis boni causa susceptum sibi persuadere. Cum diu anceps esset, in Byzantio adhaesit denique, quam ille urbem immensis substructionibus, ornamentisque cum novis, tum veteris Romae spoliis sic brevi nobilitavit, ut, hac una dempta, aliarum per imperium urbium, quibus ornandis saecula fuere impensa, nulla illustrior magnificentiorque jam tum haberetur. Dedicata est die XI. Maji V. C. 1083 P. X. 330, et ne ambigua esset posteris tanti moliminis gloria, de conditore Constantinopolis appellata.

* * *

CONSTANTINOPOLIS. *Caput muliebre galeatum laureatum cum sceptro.*

FELIX. TEMP. REPARATIO. *Mulier prorae insistens d. ramum, s. vexillum.* — RESTITVTOR. REIP. — VICTORIA. AVG. *Triremis.* In alio: *Victoria capite turrito sedens d. ramum; s. cornucopiae, s. pede prorae navis insistit*, etc. — VICTORIA. AVGG. NN. *Mulier capite turrito sedens d, ramum, s. cornucopiae.* Sunt omnes AE. m. m. Vide hos, et alios hujus generis descriptos apud Bandurium, et in Catalogo mus. Caes.

Verisimile est, mulierem, vel secundum alios numos Victoriam, quae prorae navis insistere fingitur, notare *Fortunam*, vel quod idem est, *Genium urbis*, Graecis Τυχην πολεως; nam refert Zonaras [a]), ejus signum stetisse alicubi Constantinopoli aeneum specie mulieris altero pede intra navim posito, quo aetate corrupto passim naufragia exstitere, restituto aversum periculum. Videri posset, adstituta navi indicari urbis per suum ad mare situm navigandi opportunitatem. Verum aliud videntur docere numi Bostrae Arabiae inscripti; TTXH. BOCTPAC. *Fortuna Bostrae* typo *mulieris stantis pede prorae navis imposito*, cum tamen haec urbs longe a mari distaret. Non dubitem additam Fortunae navim, ut alias gubernaculum, quia numen illud arbitrariam suam vim nuspiam magis, quam in mari exercet. De simulacro Fortunae urbis a Constantino fabricari, et una cum sua effigie stato tempore adorari jusso vide Chronicon Alexandrinum ad annum P. X. 330, si modo fides inepto huic anilium fabularum propolae haberi potest. Magis credibile, quod de Iuliano Apostata memorat Socrates [b]), eum publice sacrificia obtulisse Fortunae urbis Constantini in basilica, ubi et simulacrum Fortunae positum est. Haec Constantinopoleos Fortuna frequenter deinceps, praecipue in moneta aurea, recurret.

* * *

CONSTANTINVS. IVN. NOB. C. *Caput laureatum.*

CONSTANTINOPOLIS. *Victoria capite turrito sedens d. ramum, s. cornucopiae.* AE. max. mod. (Band.)

Hoc numo invicte probatur, jam imperante Constantino M. id genus numos fuisse signatos.

* * *

CONSTANTINOPOLIS. *Caput muliebre galeatum laureatum cum sceptro.*

Sine epigraphe. Victoria d. pede prorae navis insistens d. sceptrum, s. clypeum, infra variarum urbium nomina. AE. III.

Similium numorum ingens exstat copia, quos verisimile est tanto fuisse numero signatos, cum encaenia urbis peragerentur.

* * *

Eadem adversa.

VOT. XX. MVLT. XXX. *intra lauream.* AE. IV. (Mus. Caes.)

Teste Eusebio Constantinus vicennalia eodem, quo Nicaenam synodum anno celebravit, nempe P. X. 325 [c]). Sed perrarus hic numus et ignotus Bandurio feriri ante annum 330 non po-

a) Annal. L. XIV. c. 4. b) H. E. L. III. c. 11. c) Vita Constant. L. IV. c. 47.

tuit, quia hoc primum anno Constantinopolis nomen natum constat. Quo docemur praeterea, etiam annis peracta vota consequentibus horum factam in numis mentionem, quod amplius probabimus in tractatu de Votis decennalibus.

* * *

CONSTANTINOPOLIS. *Caput muliebre diadematum.*

P. R. *Mulier stans d. ramum, s. hastam transversam.* AE. III. (Mus. Caes.)

Hic quoque numus Bandurium fugit. Serviet cumprimis ad stabilienda ea, quae ad articulum sequentem sumus dicturi.

R O M A.

Recensebimus hoc loco numos, qui ROMA, vel POP. ROMANVS inscriptum offerunt, et eadem haud dubie aetate percussi sunt. Eos Bandurius signatos Romae dixit, cum haec alteram urbem sibi propemodum aequari, et in numis celebrari cerneret. At hos quoque videri apud eandem Constantinopolin signatos, ex iis, quae mox disputabo, verisimile fiet.

* * *

VRBS. ROMA. *Caput muliebre galeatum.*

Sine epigraphe. Lupa gemellos lactans, superne duo astra. AE. max. mod. In aeneis III. formae *inter duo astra visuntur corona, vel palmae rami etc.* In singulari musei Caesarei est *monogramma Christi, et in omnibus his in imo loco leguntur variarum urbium nomina.* (Mus. Caes. Band.)

Eadem adversa.

Lupa gemellos lactans intra specum, pastores duo foris adsidentes, et s. pedum tenentes, quorum utrique astrum imminet, inter se colloquuntur. AE. max. mod. (Mus. Florentin.)

Complures id genus numos recitat Bandurius, in quorum ima parte legitur CONS., certo indicio, hos numos signatos Constantinopoli, ad quod miror, virum adcuratissimum non advertisse animum, cum, ut diximus, id genus numos Romae cusos adfirmavit. At ne contradicere sibi per epigraphen videantur, sciendum, Constantinopoli inditum quoque fuisse *novae*, aut *secundae Romae* nomen constitutis in ea, ut in vetere, magistratibus, senatu, tribubus, ut videre est apud Socratem, Sozomenum, in Chronico Alexandrino. Neque non respondet typus lupae, quo secundum coloniarum morem ductam a metropoli originem testari voluit, non modo nomine dicta Roma, sed etiam re, quia cives Romanos complectebatur. Quapropter nova haec Roma in numis, perinde atque vetus illa, proposita fuit sub imagine capitis muliebris galeati, tametsi subinde, et satis quidem mature, nova excogitata fuerit novae Romae imago, haud dubie discriminis causa. Istud numi ipsi manifeste docent, in quorum aversa saepe proponitur utraque Roma, vetus et nova, et vetus quidem capite galeato et hasta armata, non raro d. Victoriolam praeferens, quo illa modo frequenter in primorum etiam imperatorum numis pingitur, at nova capite turrito, et pede navis prorae imposito, qualem

eam mox altius descripsi. Vtraque vario hoc habitu Roma jam in numis Constantii II., inscriptis: GLORIA. REIPVBLICAE, ac deinceps frequenter, in aureis praecipue, comparet, et observo, ad discrimen istud ipsos etiam infimi aevi scriptores advertisse animum. Corippus, quo loco narrat, Sophiam Iustini II. uxorem parasse amictum, eumque variis imaginibus intextis ornatum, cui Iustiniani defuncti corpus involveretur, subjicit [a]):

Addidit ANTIQVAM *tendentem brachia Romam*
Exerto et nudam gestantem pectore mammam,
Altricem imperii, libertatisque parentem.

In numo altero duos, qui adsident, ex pedo pastores facile agnoscas; verum quod duo sunt, et capite pileato, adstitutis etiam astris, videntur aliquid cum Dioscuris habere commune, forte cum adlusione ad typum, quod et ipsi hi infantes gemini fuere. Constat vero etiam ex iis, quae ad numos gentis Sulpiciae dixi, Dioscurorum cultum fuisse inter arcana fundati imperii, si modo in hoc numorum genus vetus superstitio admissa fuit.

* * *

FL. IVL. CONSTANTIVS. NOB. C. *Caput laureatum.*

VRBS. ROMA. *Roma galeata clypeo insidens d. Victoriolam, s. hastam.* AE. max. mod. (Mus. Caes.)

INVICTA. ROMA. FELIX. SENATVS. *Caput muliebre galeatum.*

Aquila stans expansis alis. AE. max. mod. (Tanini.)

ROMA. *Caput Romae galeatum.*

P. R. *Figura militaris stans d. hastam, s. clypeum.* AE. III. (Mus. Caes.)

Confer numum hunc cum postremo articuli praecedentis, ut certius intelligas, numos hos majore veri specie Constantinopolin pertinere.

* * *

POP. ROMANVS. *Caput laureatum, pone cornucopiae.*

Astrum. In aliis: *Pons, vel portus duabus turribus munitus profluente subtus aqua; in omnibus infra* CONS. AE. IV. (Mus. Caes.)

Applica numos hos iis, quae hactenus disputavi. Pontis vel portus typum nemo hactenus idonee explicavit. Vide Bandurium pag. 305 in nota 2.

FL. MAX. FAVSTA.

Maximiani Herculii, et Eutropiae filia. Eam pater V. C. 1060 P. X. 307 Constantino collocavit, cum sibi necessariam hujus opem, posteaquam imperium iterum adfectavit, intelligeret. Magis maritum, quam patrem reverita magnam ab illo gratiam inivit, dum collocatas ei a socero insidias vulgavit. Verum ut fidam semet uxorem, ita novercam pessimam probavit. Nam

a) in laud. Iustini II. L. I. v. 288.

ut privignum Crispum, qui filiorum suorum fortunae per aetatem obstabat, laqueis implicaret, intentatum sibi ab hoc incestum ementita, sive, nam utrumque traditur, inducta seditionis suspicione ita Constantinum irritavit, ut hic filium e medio tollendum curaret. Verum cum mox patrem perpetratae inconsultae caedis poeniteret, augerentque dolorem audita interea uxoris adulteria et libidines promiscuae, tot criminum ream in balneo suffocari jussit, quod refertur ad annum V. C. 1079 P. X. 326.

Liberi: *Constantinus*, *Constantius*, *Constans*, Augusti omnes. Alterius sexus I. *Constantina*, nupta primum Hanniballiano, dein Constantio Gallo. II. *Constantia*. III. *Fl. Iulia Helena* nupta Iuliano Aug. Vide de his Ducangium in Famil. Byzant.

Numi: -

FLAVIA. MAXIMA. FAVSTA. AVGVSTA. *Hujus caput.*

PIETAS. AVGVSTAE. *Fausta infantem in ulnis gestans sedet inter duas mulieres nimbum capiti suo impositum sustinentes, quarum dexterior caduceum oblongum tenet, pro pedibus utrinque par geniorum coronam sustinens, in imo* PTR. AV. max. mod. (Morelli Specim. p. 53.)

FLAV. MAX. FAVSTA. *Hujus caput.*

PIETAS. AVGVSTAE. *Fausta stans infantem s. gestat, d. alteri pro pedibus adstanti porrigere aliquid videtur.* AE. max. mod. (Vaill.)

Viri eruditi in numis his Faustam in filios piam vident. Non impugno, etsi plerumque inscriptione *Pietatis* in feminis Augustis indicari earum in puellas alimentarias pietatem hactenus vidimus. Sed poterat hoc aevo alia obtinere ratio. De nimbo, qui in praecedentis aurei parte aversa Faustae caput ambit, dictum in Constantino ad ejus numorum partes anticas.

* * *

FL. *vel* FLAV. MAX. FAVSTA. *Hujus caput.*

SALVS. REIPVBLICAE. *Mulier velata stans geminos infantes lactat.* AR. AE. III. In aliis: SPES. REIPVBLICAE. *eodem typo.* AV. AR. AE. III. (Mus. Caes.)

Numi obvii, ad quos obiter observo, neque in his, neque in privigni Crispi numis in parte inferiore observari literas CONS., certo argumento, et hunc et illam ante conditam Constantinopolin periisse.

PRETIVM.

Aurei	RRRR.
Argentei	RR.
Aenei max. mod.	RRRR.
Aenei I. et II. formae	O.
Aenei III. formae	C.

FL. IVLIVS CRISPVS.

Constantini M. et Minervinae filius, ejusque filiorum natu maximus. Nomen haud dubie illi inditum a Crispo Claudii Aug. fratre, a quo haec gens profecta, ut diximus in Constantio Chloro. Hieronymo auctore a) institutorem habuit Lactantium. V. C. 1070 P. X. 317 Kal. Martiis Caesar dictus est una cum fratre Constantino et Licinio juniore, et mox anno sequente processit consul. Iam bellis gerendis maturus habitus Francos vicit, mox V. C. 1076 P. X. 323 orto patrem inter et Licinium bello praefectus classis hujus duces in Hellesponto insigni victoria profligavit. Tam illustribus gestis clarum V. C. 1079 P. X. 326 pater instigante noverca Fausta magno nominis sui opprobrio interfici jussit, ut proxime in Fausta diximus. Factum istud anno XX. imperii Constantini diserte docet Sozomenus b).

Numi

Ab anno V. C. 1070 P. X. 317. ad V. C. 1079 P. X. 326.

CAESAR, PRINC. IVVENT.

A. CRISPVS. NOB. CAES. *vel similiter.*

B. IVL. CRISPVS. NOB. *vel* NOBILISS. CAES. *vel similiter.*

C. FL. IVL. CRISPVS. NOB. CAES.

D. D. N. CRISPVS. *vel* CRISPO. NOB. CAES. *vel similiter.*

E. CRISPVS. N. C. COS. II. (Band.)

Caput plerumque laureatum, aut protome laureata cum variis attributis, nonnunquam galeatum, rarius nudum.

* * *

Vt lit. C.

ALAMANNIA. DEVICTA. *Victoria s. pede captivum calcans d. tropaeum, s. palmam.* AE. III. (Mus. Caes.)

Antica varia.

BEATA. TRANQVILLITAS. *Cippus, cui inscriptum VOTIS. XX.; ei impositus globus, cui tria astra imminent, in area et infra variae literae.* AE. III. Plane obvii.

De his numis infra redibit mentio sub VOT. V.

* * *

Sine epigraphe. Caput laureatum. CRISPVS. NOB. CAES. *scriptum in medio numi, superne laurea, infra* SM. Est AV. (Mus. Vitzai.)

Numus perelegans, et deest in Bandurio.

* * *

Vt lit. C.

GAVDIVM. ROMANORVM. ALAMANNIA. *in aliis* FRANCIA. ut in numis patris. AV. (Band. Pellerin Mel. I. p. 168. Liebe Goth. num.)

Apertius ex hoc numo intelligimus, quod ante dixeram, patris res gestas memorari quoque in moneta filii.

* * *

Antica varia.

a) Chronic. ad ann. 317. b) H. E. L. I. c. 5.

IOVI. CONSERVATORI. — SOLI. INVICTO. COMITI. AE. III. (Mus. Caes.)

En veteris adhuc cultus reliquias perinde ac in moneta patris, de quo disserui in prolegomenis ad numos vagos Constantini M.

* * *

Vt lit. A.

IVVENTVS. *Figura stans dexteram admovet tropaeo, s. hastam.* AE. max. mod. (Band.)

Hujus aversae sensum collige ex numis M. Aurelii adhuc Caesaris.

* * *

Vt lit. A.

MONETA. VRBIS. VESTRAE. *Tres Monetae stantes cum attributis.* AE. max. mod. (Band. Mus. Medic.)

Similem aversam Bandurius memorat etiam in Constantino fratre, quin etiam, sed non satis fido auctore, in patre. Adverte ad insolentem formulam VESTRAE, in quam inquirerem, si in omnia hujus aetatis recens reperta inquirere operae pretium foret.

* * *

Antica varia.

PRINCIPI. IVVENTVTIS. *Caesar paludatus stans d. hastam, s. clypeum.* AV. AE. III. (Mus. Caes.)

Antica varia.

PRINCIPIA. IVVENTVTIS. *Figura militaris stans d. clypeum, s. hastam.* AE. III.

Tot exstant Crispi numi sic inscripti, ut credibile non sit in omnibus per errorem scriptum PRINCIPIA pro PRINCIPI, praecipue cum numi cum hac epigraphe typo differant ab iis, qui PRINCIPI offerunt. Notandum etiam, in unius Crispi moneta hanc occurrere epigraphen; nam quem similiter inscriptum Bandurius inter aureos Constantini jun. prodit, haustus est ex schedis Peirescianis, et nemini alteri conspectus. At huic adfines sunt numi Gratiani inscripti: PRINCIPIVM. IVVENTVTIS. Non videbor forte aberrare a scopo, si credam intelligi *principia juventutis* a Crispo in castris exacta, quorum imago est figura militaris partis aversae. Quae fuerint ejus adhuc juvenis clara facta bellica, supra diximus.

* * *

Antica varia.

SARMATIA. DEVICTA. etc. AE. III. (Band.) VBIQVE. VICTORES etc. AV. (Mus. Caes.)

Horum quoque numorum typi, ut plures alii, ex patris moneta fluxere.

* * *

Antica varia.

VOT. V. — VOT. V. MVLT. X. — VOT. X. *intra lauream, circum quam in plerisque scriptum:* CAESARVM. NOSTRORVM. *vel:* DOMINORVM. NOSTRORVM. CAESS. *In alio:* VOT. XX. *intra lauream, circum:* D. N. CONSTANTINI. MAX. AVG. AE. III. (Mus. Caes.)

Crispo vota quinquennalia, et quia haec revera solvit, etiam decennalia libenter permittimus; at difficiliores erimus in largiendis vicennalibus, etsi haec quoque non repugnent, quia finito anno IX. solvi solebant decennalia, et suscipi etiam vicennalia. Et hoc modo explicari quidem possent Crispi VOTA. XX., quae saepe leguntur in ejus numis, inscriptis: BEATA. TRAN-

QVILLITAS, vel: VIRTVS. EXERCIT., nisi pateret ex numo, quem hic postremum descripsi, etiam patris vota XX. Crispi monetae fuisse inserta, quod plene confirmatur numo Crispi apud Bandurium a): BEATA. TRANQVILLITAS. VOT. XX., et in cujus antica is dicitur CRISPVS. N. C. COS. II. Fuit is consul II. tantum annis 321. 322. 323., quorum postremo nonnisi annus VI. Crispi exivit, quae adeo Vota XX. nequaquam ejus esse possunt, sed patris.

* * *

Antica varia.

VOTA. PVBLICA. *Isis stans*, vel: *Mercurius stans*, vel: *triremis cum velo.* AE. III. (Band.)

Varia numina numis sic inscriptis solent inseri, ut aliquoties hactenus vidimus, quos fusius explicabo in moneta Iuliani.

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei puri vix exstant, demptis, qui in antica Constantini M. caput offerunt.	
Aenei max. mod.	RR.
Aenei I. et II. formae	O.
Aenei III. formae	C.

HELENA.

Vnus codex Theodosianus Lib. IX. tit. 38 l. 1 Crispum et Helenam conjungit, sed verbis tam obscuris, nisi corrupta sunt, ut difficile sit ex iis eruere, fueritne Helena quaepiam Crispi uxor. Lege Gothofredi commentarium ad hanc legem.

HELENA. N. F. *Hujus caput.* *Sine epigraphe. Astrum intra lauream.* AE. III. (Mus. Caes.)

Hunc numum Bandurius Helenae Crispi uxori tribuendum putat, utrum jure, disputabo in Helena Iuliani II. Literae N. F. legendae *Nobilissima Femina*, et eadem haec nomina tribuuntur etiam Faustae, forte uxori Constantii II.

PRETIVM.

Non exstant, nisi aenei III. formae, iique . . RRR.

---

a) Pag. 313.

FL. IVL. DELMATIVS.

Delmatius, sive Dalmatius, nam uterque modus reperitur in numis et scriptoribus, fuit filius Delmatii Constantini M. fratris, qui Censoris dignitate insignis fuit. Mater ignoratur. Constantino patruo charus, quem moribus referebat, factus est consul V. C. 1086 P. X. 333, et post biennium V. C. 1088 P. X. 335 dictus Caesar. Calocerum in Cypro rebellem adhuc privatus domuit, captumque ac vivum patruo stitit, qui eum flammis consumendum dedit. In celebri imperii divisione, quam Constantinus posteriore hoc anno constituit, Thraciam, Macedoniam, et Achaiam abstulit, verum mortuo Constantino paullo post a militibus necatur, V. C. 1090 P. X. 337, obtentu, a solis hujus liberis sibi velle imperari, connivente facile propter invidiam Constantio.

Ab anno V. C. 1088 P. X. 335 ad V. C. 1090 P. X. 337.
CAESAR. PRINC. IVVENT.

FL. DELMATIVS. NOB. C. *vel* CAES.
FL. IVL. DELMATIVS. NOB. C.
FL. DALMATIVS. NOB. C.

Caput laureatum, vel diadematum in omnibus.

In numis plerumque *Delmatius* dicitur, tamen etiam, etsi rarius, *Dalmatius*, ut docent numi complures musei Caesarei, et jam similem descripsit Ducangius. Quare miror, nullum cum posteriore hac epigraphe laudari a Bandurio. *Dalmatius*, sive *Delmatius* perinde est, nomen certe ductum a regione, quam Dalmatiam perinde ac Delmatiam dictam constat.

* * *

DELMATIVS. NOB. CAESAR. *Victoria gradiens d. coronam, s. ramum, infra* TES.

Sine epigraphe. Caput laureatum Constantini M. ARgenti puri. (Mus. Caes.)

Similes habentur inscripto Crispo, qui tamen minus rari sunt, sed hic rarissimus. Victoria haud dubie adludit ad castigatum armis ab hoc Caesare Calocerum, ut diximus.

* * *

Caput Delmatii diadematum.
DELMATIVS. CAESAR. *Victoria gradiens.* ARgenti puri. (Liebe Goth. num. p. 266.)

FL. DELMATIVS. NOB. CAES. *Caput laureatum.*
DELMATIVS. CAESAR. *Victoria gradiens, in imo* CONS. Est AV. (Tanini.)

Antica solita.
GLORIA. EXERCITVS. *Duo milites stantes cum hasta et clypeo intermedio signo militari uno vel duobus, quorum aliquibus insertum monogramma Christi.* AE. III.

Antica solita.
PRINCIPI. IVVENTVTIS. *Caesar paludatus stans d. signum militare, s. hastam, pone duo alia signa humi defixa, in imo* TSE. AV. (Band.)

Vt obvii ejus numi cum priore aversa, ita hic rarissimus. Neque exstant numi aliter inscripti.

PRETIVM.

Aurei	RRRR.
Argentei puri, quales descripsi	RRR.
Aenei I. et II. formae	O.
Aenei III. formae	vix R.

FL. HANNIBALLIANVS.

Frater Delmatii, cujus continuo numos vidimus. Eum primo patruus Constantinus M. *Nobilissimum* appellavit, subinde data in uxorem filia primogenita Constantina novo, et inde a Tarquinio Superbo inaudito titulo *Regem* dixit tributo illi Ponto, aut Cappadocia et Armenia Ponto vicinis, qui titulus confirmatur a numis et historicis. Spanhemius eum *regem regum* vocatum in Excerptis Valesii reperit [a]). Mortuo Constantino M. mox idem cum fratre fatum habuit; nam V. C. 1090 P. X. 337 Constantii jussu a militibus interfectus est per causam similem, non alios, nisi Constantini liberos sese dominos passuros. Vide Ducange Famil. Byzant. p. 49.

Vxor *Constantina* Constantini M. filia, ut dictum, a patre diademate et Augustae titulo ornata [b]). Caeso marito elocata Constantio Gallo.

* * *

FL. HANNIBALLIANO. REGI. (*in alio apud Ducange* FL. CL.)
Caput nudum.

SECVRITAS. PVBLICA. *Fluvius humi decumbens d. baculo innixus, juxta urna aquam evomens, et arundo, in imo* CONS. AE. III. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

SECVRITAS. REIPVBLICAE. *Typus similis.* AE. III. (Band.)

Conjicit Tristanus, hoc fluvio indicari Euphratem, qui Cappadociam a Syria et Armenia dividit, et quodammodo securitatem provinciae praestat.

PRETIVM.

Non exstant certi, nisi aenei III. formae, et hi . . . RRR.

---

a) T. I. p. 465. b) Philostorg. L. III. c. 22.

FL. CL. CONSTANTINVS II. IVNIOR.

Constantini M. ex Fausta filius natu maximus. De anno natali litigant eruditi. V. C. 1070 P. X. 317 dictus Caesar una cum fratre Crispo et Licinio juniore triennio post processit consul, et deinceps saepius. V. C. 1088 P. X. 335 imperium inter filios partitus pater Britanniam illi, Galliam, et Hispaniam largitur, nimirum quas ipse primum provincias habuit.

* * *

Animadvertendum ad hujus Caesaris numos, ei hactenus nemine repugnante tributos fuisse eos omnes, qui CONSTANTINVS. IVNIOR inscribuntur. Verum cel. Valesius dissertatione prolixa comprobare instituit, eos numos, qui epigraphen FL. CL. CONSTANTINVS. IVN. N. C. efferunt, non ad hunc, sed ejus patruum Constantinum, filium Chlori ex Theodora, Constantini M. germanum pertinere [a]). En rationes ejus in compendium redactas:

I. In numis sic inscriptis facies est magis senilis, et saltem annorum XXX. vel XXXV., qua aetate non fuit filius Constantini, mortuus circiter anno aetatis XXV. Alia etiam sunt in his oris lineamenta, alia fabrica, quam quae observatur in numis, in quibus FL. CL. abest. Hujus autem generis binos tantum vidit, eosque aeneos, in quorum uno est CLARITAS. REIPVBLICAE, altero: PRINCIPI. IVVENTVTIS, uterque in imo offert literas ATR., ex quo infert, eos apud Atrebates fuisse signatos.

II. Nullum ait sibi conspectum certum Constantini ejus, qui Magni filius fuit, numum, in quo hic FL. CL. diceretur; deinde in numis sic inscriptis semper esse caput nudum, nimirum ut frater Constantini M. distingueretur a filio certo imperii successore, cujus caput semper diadematum, aut laureatum est.

III. Nullo pacto credibile, Constantinum M. voluisse privare germanum alterius thori primogenitum honore Caesareae dignitatis sibi per ipsos natales debito, quem sane absque gravissima injuria, et totius imperii offensione negare non potuisset. Si Caesar fuit, ergo et suos habuit numos, eosque, quos indicavimus.

Hae viri eruditi rationes, quia aut aperte fallunt, aut infirmae sunt, nequaquam cogunt Constantinum alium a Magni filio diversum agnoscere, quod facile evincemus refutatis breviter ejus argumentis.

Ac primum quidem oppido vaga est lex, quam ab aetatis, lineamentorum, et fabricae discrimine repetit. Numi hi signati sunt eo aevo, quod parum in haec criteria subsidii confert, artibus jam in ipsa urbe plane prolapsis, et plerisque tum numis per barbaras provincias percussis, ex quo necesse sane est variare lineamenta nonnunquam, et fabricam.

a) Mem. B. L. Tom. II. p 513.

Quod si his Valesii regulis standum, facile erit, non unum, sed plures Constantinos Magnos in Augustorum syllabum conferre. Et qua tandem fiducia hac aetate oris lineamenta in judicium vocabimus, qua tanta fuit in his fingendis ruditas, ut ne quidem Constantini junioris Augusti numos a numis Constantini patris possimus discernere, quod mox infra queremur? Si artifices potuerunt confundere lineamenta aliena, an incredibile, eos uni eidemque adfinxisse indebita? Non negavero, in numis, quos laudat, nonnihil divergere lineamenta et fabricam; verum istud tribuendum officinae urbis externae, ex qua prodivere, non quidem Atrebatum, ut propter literas ATR. censet vir eruditus, sed Trevirorum; nam in similibus musei Caesarei numis legitur ATR. BTR. ΔTR. PTR.

Alterum argumentum facile est ex ejusdem musei numis evertere. Exstant in hoc aureus et aeneus: FL. CL. CONSTANTINVS. IVN. N. C. Caput laureatum; in utriusque aversa est PRINCIPI. IVVENTVTIS. Ex lege ab ipso Valesio lata numi hi propter lauream ad Constantinum Magni filium pertinent, ergo et hic *Flavius Claudius* dictus est. Deinde nescio, cur in hoc caput nudum stomachetur Valesius, cum et fratres Caesares Constans et Constantius nonnunquam nudo capite compareant, ut videre est apud Bandurium.

Denique si Constantinus M. injurius fuit in fratrem Constantinum negando illi Caesaream dignitatem, injurii etiam erunt dicendi Sept. Severus et Philippus, quorum ille fratrem Getam, hic Priscum intra privatam fortunam continuere, de quo ipso argumento plura disserui in numis Salonini. Et vero an non idem injurius fuisset in fratres minores Delmatium censorem, et Constantium patricium, si his neglectis, quos neglectos fatetur ipse Valesius, unum fratrem natu maximum dixisset Caesarem? An non his quoque per natales ad istud decus jus fuit? Accedit, quod neque certum sit satis, utrum alicui liberorum Constantii Chlori et Theodorae nomen Constantini fuerit, aliis aliud nomen statuentibus, ut in Theodora diximus. Quod suspicatur Valesius, hunc Constantinum forte ab ipso patre Chloro dictum fuisse Caesarem, liquido refellitur non modo auctoritate Libanii adserentis, a patre Chloro liberos ex Theodora testamento ab imperio fuisse exclusos [a]), et Zonarae, qui diserte refert, praelatum a Chloro esse Constantinum propterea, quod filii ex hac Theodora prognati minus ipsi patri ad imperium apti visi fuere [b]).

Ab anno V. C. 1070 P. X. 317. ad V. C. 1090 P. X. 337.

CAESAR, PRINC. IVVENT.

A. CONSTANTINVS. IVN. *vel* IVNIOR. N. C. *vel similiter.*

B. FL. CONSTANTINVS. IVN. N. C.

C. FL. IVL. CONSTANTINVS. IVN. NOB. C. *rarissime sine addito* IVN.

D. FL. CL. CONSTANTINVS. IVNIOR. NOBILISS. CAES.

a) Orat. III. b) Annal. T. II. sub fin.

E. D. N. CONSTANTINVS. *vel* CONSTANTINO. IVN. N. C.
F. D.N. FL. CL. CONSTANTINVS. NOB. C.

Caput plerumque laureatum, rarius galeatum, aut nudum, aut diadematum, rarissime radiatum, in aliis protome laureata cum variis attributis.

IVNIOR dicitur propter patrem, qui fuit Constantinus senior. Rarissime in ejus numis epitheton istud omittitur, sicut jam hoc vel addito vel neglecto utriusque numi (nam et pater aliquamdiu Caesar tantum fuit) commode possint discerni, ad quod discrimen nonnunquam multum conferunt ipsae partes aversae; nam v. g. PROVIDENTIAE. CAESS. vel VICTORIAE. LAETAE. PRINC. PERP. etc. in usu nondum fuere, quando Constantinus senior Caesar tantum fuit.

Numi: ALAMANNIA. DEVICTA. — VBIQVE. VICTORES, aliique repetendi non videntur, quia hae aversae ex numis synchronis patris et fratris Crispi jam abunde sunt cognitae.

* * *

Vt lit. A.

FELIX. PROCESSVS. COS. II. AVG. *Imperator togatus stans d. globum, s. sceptrum, infra* SIRM. AV. (Mus. olim de France.)

In hac aversa haud dubium sphalma latet. Quando Constantinus noster consul iterum processit, Augustus nondum fuit. Ad Constantinum M., aut Licinium sen. pertinere nequit, cum uterque consulatum II. obiverit, antequam junior noster Caesarea dignitate ornatus esset. Quare nulla hujus numi causa chronologiae habenda est ratio.

Vt lit. D.

GAVDIVM. ROMANORVM. *infra:* SARMATIA. *Tropaeum, juxta quod mulier moesta sedens.* AV. AR. (Band.)

Similes numos, sed inscriptos ALAMANNIA vel FRANCIA jam in patre et fratre Crispo vidimus, SARMATIA nunquam. Verisimile est, cusos cum hac aversa etiam numos patris; nam sive pater ipse per se bellum cum Gothis aut Sarmatis gessit, sive commisit filio Constantino bellum cum his gestum V. C. 1085 P. X. 332, ut prodidit Anonymus Valesii (Tillemont ad hunc ann.), certum est, honores bello partos patres inter ac filios fuisse communes.

Antica varia.

IOVI. CONSERVATORI. CAESS. — SOLI. INVICTO. COMITI. etc., ut in numis patris ac fratris.

Vt lit. E.

MONETA. VRBIS. VESTRAE. *Tres Monetae stantes.* AE. max. mod. (Band.)

Vide similem sub Crispo.

Vt lit. D.

SACRA. MONETA. VRBIS. *Tres Monetae stantes.* AE. max. mod. (Band. Mus. Pisani.)

Vt lit. E.

VICTORIA. CONSTANTINI. CAES. *Victoria thoraci insidens s. clypeum, cui inscriptum* VOT. X. *infra* SIRM. AV. (Mus. Caes.)

Confirmatur insigni hoc numo, quod paullo altius innui, a Constantino adhuc Caesare revera gestum bellum.

Antica varia.

VOT. V. — X. — XV. — XX. *intra*

lauream etc. AE. III. (Mus. Caes. Tanini.)

Vt lit. A.

VOTA. PVBLICA. *Caesar paludatus stans d. globum, s. hastam.* Vel: *Isis vel Anubis.* AE. IV. (Tanini.)

Vide de numis similibus plura in moneta Iuliani.

Vt lit. A. et B.

VOTA. VICENNALIOR. *Imperator togatus sedens dextera caput quoddam ostentat, s. bacillum tenet.* AE. III. (Band.)

In vocabulo VICENNALIOR. aut scalptoris erratum video, aut quis alius me edoceat, posse eam cum grammaticae legibus componi, nisi forte postremae literae dividendae sunt, et separatum sensum faciunt.

V. C. 1090. P. X. 337.
AVGVSTVS.

Patre hoc anno e vivis translato Augustus cum fratribus appellatur. Caesis paullo post Delmatio et Hanniballiano, factaque nova provinciarum, quas hi tenuere, partitione, cum sibi plus deberi a fratre Constante incassum contenderet, hujus provincias cum exercitu ingressus, sed a Constantis ducibus apud Aquileiam victus caesusque est V. C. 1093 P. X. 340, princeps, ut fertur, si ambitionem demas, praeclarae indolis.

* * *

Vt certum est, Constantinum nostrum, ex quo Augustus appellatus est, suos habuisse numos, qui, cum Caesar tantum esset, tot habuit, ita certum etiam, non exstare criterium, quo hujus Augusti numos a numis patris tuto saepe dignoscas. Meum judicium si minus valet, en tibi judicem valentiorem Bandurium. *Ceterum*, ait, *nullum hactenus numum reperire potuimus, quem ad Constantinum jun. Augustum referremus; ita omnes Constantini M. numis similes sunt* [a]. Idem repetit in praefatione ad Tomum II. Quos argenteos aliqui huic tribuunt inscriptos VICTORIA. AAAGGG. vel AAAAGGGG., pertinere ad Constantinum tyrannum, in hujus moneta dicetur. Reperio tamen unum, quem non dubitem huic tribuendum Constantino:

FL. CL. CONSTANTINVS. P. F. AVG. *Caput laureatum.*

SIS. *sine typo.* AV. (Pellerin Mel. I. p. 169.)

En rationes: I. Lineamenta juveniliora sunt quam pro patre Constantino. II. Nullus hactenus cognitus est Constantini M. numus cum nomine Claudii, at obvium illud est in moneta filii Constantini. III. Neque adhuc ullus repertus in omni patris moneta huic similis, sic ut in aversa aliud videre non sit praeter urbis nomen. At similes plures in fratris Constantis numis videbimus. Ex eadem causa nostro huic Constantino tribuendus erit numus inscriptus VICTOR. OMNIVM. GENTIVM, quem altius in moneta patris pag. 90 descripsi.

---

a) Pag. 333.

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei pari vix exstant, nisi max. mod., iique	RRR.
Aenei max. mod.	RR.
Aenei I. et II. formae	O.
Aenei III. formae	C.

FL. IVL. CONSTANS.

Constantini M. et Faustae filiorum natu minimus. A patre dictus Caesar V. C. 1086 P. X. 333, biennio post, cum imperium is inter filios partiretur, Italiam, Illyricum, Africam obtinuit.

Ab anno V. C. 1086 P. X. 333 ad V. C. 1090 P. X. 337.
CAESAR, PRINC. IVVENT.

CONSTANS. N. C. *vel* NOB. CAES.
FL. CONSTANS. NOB. CAES.
FL. CONSTANTIS. BEA. C.
FL. IVL. CONSTANS. NOB. C.
CONSTANS. IVN. NOB. C. (Mus. Caes.)

Caput fere laureatum tantum.

Iunior diserte dicitur in numo musei Caesarei, et fraudis suspicione absolvit simillimum alium, quem recitat Bandurius, sed adulteratum a viro quodam prave diligenti conjicit [a]). Quae monetario causa fuerit addendi hujus tituli, quo tempore senior Constans non exstitit, nisi quem finxit Harduinus, mihi incompertum. Sed enim neque necesse fuerat, Constantinum Caesarem appellare in numis juniorem, quia tum ejusdem nominis pater nequaquam Caesar, sed Augustus fuit.

In numis Constantis Caesaris aversas nonnisi obvias videas, v. c. GLORIA. EXERCITVS. — PRINCIPI. IVVENTVTIS. etc. Nobilior est:

Antica solita.
TRIVMFVS. CAESARVM. *Victoria adversa stans.* AE. II. (Tanini.)

V. C. 1090. P. X. 337.
AVGVSTVS.

Hunc honorem cum fratribus cepit defuncto patre. Triennio post Constantini fratris a ducibus suis, ut in ejus moneta diximus, apud Aquileiam victi provincias occupat, totique deinceps Occidenti imperat. Bella subinde cum Francis gerit, qui Gallias invasere. V. C. 1103 P. X. 350 insidiis Magnentii, qui Augustum sese in Gallia dixit, in Pyrenaeis montibus interficitur aetatis, quod nonnulli conjiciunt, anno fere

a) Pag. 362.

XXX. laudatus ab aliis, ab aliis vituperatus.

Ab anno V. C. 1090 P. X. 337 ad V. C. 1103 P. X. 350.

A.	CONSTANS. AVGVSTVS.
B.	CONSTANS. P. F. AVG.
C.	IMP. CONSTANS. AVG.
D.	D. N. CONSTANS. AVG. *aut similiter.*
E.	FL. CONSTANS. *vel:* CONSTANTIS. P. F. AVG.
F.	FL. IVL. CONSTANS. AVG. *vel* P. F. *vel* PIVS. FELIX. AVG.
G.	FL. IVL. CONSTANS. PERP. AVG. in AV. (Mus. Caes.)

Caput plerumque diademate vel laurea gemmis divite redimitum, saepius tamen in aeneis max. mod. laurea pura, in aureo Pellerinii, qui dabitur infra, caput radiatum. Etiam ejus protome cum variis attributis.

* * *

Vt lit. B.

BONONIA. OCEANEN. *Mulier stans in triremi s. clypeum, d. hastam intorquet in figuram natantem, ad proram triremis Victoria, ad puppim duo signa militaria.* AE. max. mod. (Band. Tanini.)

Bononia, hodie Gallis *Boulogne*, cui secundum tabulam Peutingerianam vetus nomen *Gesoriacum* fuit, hoc nomine nonnisi inde a Constantino a scriptoribus proditur, quorum testimonia vide apud Cellarium. Sed certissimum testimonium est, quod ex historico anonymo Constantini M. refert Anvillius a): *properans ad patrem Constantium venit Bononiam, quam Galli prius Gessoriacum vocabant.* Fuit oppidum Galliae Belgicae, magnoque in bello usui, quia perbrevis inde in Britanniam per Oceani angustias trajectus est. Ex hoc loco et Claudium in Britanniam trajecisse, scribit Suetonius b). Numum hunc Ducangius praeclare ex Iulio Firmico explicat sic ad Constantem scribente: *hyeme, quod nec factum est aliquando, nec fiet, tumentes ac saevientes undas calcastis OCEANI, sub remis vestris incogniti jam nobis paene maris unda contremuit, et insperatam imperatoris faciem Britannus expavit.* Similia refert Libanius c). Hujus expeditionis tempus verisimile facit subscriptio legis V. Codicis Theodos. L. XI. tit. 16. quae dicitur *data VIII. Kal. Febr. Bononiae Placido et Romulo cos.*, qui processere V. C. 1096 P. X. 343. Male hoc loco in Codice scribi Constantium pro Constante, jam vidit Iac. Gothofredus, (ad eand. legem, et iterum in Chronol. Cod. Theod. pag. XLIV.) et nunc hoc numo eximie confirmatur. Vide haec pleraque apud Ducangium d).

* * *

Vt lit. F.

FELICIA. DECENNALIA. *Genii duo, seu Victoriae coronam gestant, in qua* VOT. X. MVLT. XX., *in imo* TES. Est AV. max. mod. (Band.)

Vt lit. F.

FELICITAS. PERPETVA. *Imperator vultu adverso et habitu consulari sedens in*

a) B. L. Tom. XXVIII. p. 401. b) in Claud. c. 17. c) in Basilico. d) Dissert. de num. inf. aevi §. 88.

pegmate altiore, *capite nimbato dextera sursum elata, suppedaneo inscriptum* VOT. V., *in pegmate inferiore hinc et illinc adsidet figura juvenilis eodem habitu d. volumen*, *infra* SIS. Est AV. (Mus. olim de France.) AR. max. mod. (Band.) In alio: *Victoria gradiens d. lauream*, *s. tropaeum*, *infra* AQ. Est AR. (Mus. Caes.)

Argumentum prioris typi explicatu sane difficile, cujus causam in spissam eorum temporum caliginem merito conferas. Vide de hoc conjecturas parum probabiles cum Bandurii, tum Khellii a).

* * *

Antica varia.

FEL. TEMP. REPARATIO. *Phoenix gradibus insistens lauream rostro stringit.* Vel: *Triremis*, *super qua imperator paludatus stans d. phoenicem*, *in aliis Victoriolam sustinet*, *s. innititur labaro*, *in quo monogramma Christi*, *adsidente ad gubernaculum Victoria.* Vel: *Miles barbarum crinibus prehensum e specu*, *aut silvarum latebris protrahit.* Vel: *Miles equitem prostratum hasta petit.* Vel: *Imperator stans d. labarum tenet*, *in quo monogramma Christi*, *s. clypeum*, *adsidentibus humi duobus captivis*. Vel: *Imperator in equo citato hostem procumbentem ac supplicem hasta impetit.* AR. AE. II. III.

Typos deinceps usque ad Gratianum perpetuos et obvios semel descripsisse suffecerit. Natos fuisse post mortem Constantinorum patris et filii, argumento esto, quod certus hujus generis cum eorum capite non exstat. Ipsi explicatione non egent, cum nota aut prona certe symbola sint *felicis temporum reparationis*, ac praecipue phoenix avis, cujus imaginem jam vidimus in numo divi Trajani, tum et Hadriani cum epigraphe SAEC. AVR., nunquam feliciore ejus usu, quam cum significanda fuit temporum reparatio secundum ea, quae veteres de singulari hac avi commenti sunt. Vide Tacitum, Plinium, aliosque, tum prolixum carmen de phoenice, quod Lactantio tribuitur.

* * *

Vt lit. F.

OB. VICTORIAM. TRIVMFALEM. *Duae Victoriae stantes coronam una tenent*, *cui inscriptum:* VOT. X. MVLT. XV. *vel:* MVLT. XX. Est AV. AR. (Mus. Caes. Band.)

Constantem gessisse bella cum Francis, deinde Scotis constat, ex quibus *victoriae triumphalis* titulus arcessitus.

* * *

Vt lit. F. Caput radiatum.

TR. *in medio numi*, *nullo alio typo. In aliis:* SIS. *vel* MT. ES. Sunt AV. (Pellerin Mel. I. p. 169.)

Si Pellerinium audimus loco laudato pagina praecedente, signati sunt hi numi eum in finem, ut ex vexillis militaribus suspenderentur, qui fuit mos vetustus, idque tanto magis illi visum conjici posse, quia duplici foramine pertusi sunt. Vtrum istud videatur verisimile, praecipue in numis, qui modulum ordinarium vix excedunt, arbitretur lector.

* * *

Vt lit. F.

TRIVMFATOR. GENTIVM. BARBARVM. *Imperator togatus stans d. la-*

a) Subplem. ad Vaill. p. 251.

barum, cui inscriptum monogramma Christi, s. hastam, vel: *d. labarum, s. clypeum; in aliis a Victoria retro stante coronatur.* AV. AR. m. m. (Band. Mus. Caes.)

Aversa speciosior quam verior secundum numum paullo supra descriptum explicanda.

* * *

Vt lit. G.

VICTORIA. AVGVSTORVM. *Victoria gradiens d. lauream, intra quam scriptum* XXV.; *s. tropaeum, humi barbarus sedens elatis manibus, infra* SMNC. Est AV. (Mus. Caes.)

Numum descripsi propterea, ut tanto magis appareat turbata ratio, qua in votorum calculo imperatores usi sunt. Illi, qui ne totos quidem annos XVIII. imperio seu Caesar, seu Augustus praefuit, vota XX., sed et haec solum suscepta dabimus, at qua ratione XXV.?

* * *

Vt lit. D.

VIRTVS. EXERCITVM. *(sic) Quatuor signa militaria, quorum secundo inscriptum* A, *tertio* Ω, *superne monogramma Christi.* AR. max. mod. (Mus. Caes.)

En tibi jactatum aliquoties in Apocalypsi: *Ego sum alpha et omega, principium et finis*, nunc etiam ad contestandam in Deum unicum fidem huc advocatum. Simili oratione sincerum suum in Pollionem adfectum testatus est Maro, quando eum his verbis compellat [a]): *a te principium, tibi desinet.* Deinceps quoque utramque hanc literam non infrequenter in moneta intuebimur.

Vt lit. F.

VIRTVS. EXERCITVS. GALL. *Miles cum hastili tropaeum super humero gestans, ad pedes duo captivi.* AV. (Band.)

Similem aversam vidimus in numis Constantini patris.

Antica varia.

VOT. XV. MVLT. XX. — VOT. XX. MVLT. XXX. *intra coronam.* AE. IV. (Mus. Caes.)

Ejusmodi spectato numero vota, aliaque, quae in aliis Constantis numis proponuntur, qui volet, ad Constantis chronologiam exigat. Vide infra tractatum de numis votorum.

* * *

Vt lit. D.

VOTA. PVBLICA. *Isis stans in navi.* AE. IV. (Tanini.)

Vt lit. B.

VRBS. ROMA. *vel* VRBS. ROMA. BEATA. *Mulier galeata spoliis insidens d. Victoriolam, s. hastam.* AE. max. mod. (Band.)

Divus Constans.

Fuisse Constantem consecratum continuato etiam in principibus Christianis more, nequaquam dubito, verum non exstat ejus facti testis numus. Talem quidem promulgavit Mediobarbus, sed jam observavit Bandurius, male lectam anticae epigraphen, restituendamque Constantio Chloro, quod non advertit Mazzolenus, qui hanc Mediobarbi errorem propagavit [b]).

a) Eclog. VIII. 11. b) Animadv. III. p. 77.

PRETIVM.

Aurei et argentei	C.
Majoris moduli in utroque metallo	RR.
Aenei max. mod.	RR.
Aenei II. et III. formae	C.

SATVRNINVS III.

Aevum Gallieni, deinde Probi tyrannum habuit dictum Saturninum. Ad neutrum pertinere potest numus, quem describemus, quia aversam offert, quae utriusque Augusti aetate non valuit. At enim, ut haec aetatem sibi, in qua sumus, jure postulat, sic ab historicis omnibus, qui hujus aevi res gestas dictavere, Saturninus tyrannus plane ignoratur. Fuere tamen etiam, qui numi hujus fidem in dubium vocavere, ut testatur Bandurius a). Eccum.

* * *

IMP. CAE. SATVRNINVS. AV. *Caput radiatum.*

FEL. TEMP. REPARATIO. *Miles hostem equo prolapsum hasta confodit, in imo* BSIS. AE. III. (Band.)

FL. IVL. CONSTANTIVS II.

Constantini M. et Faustae alter filius, natus V. C. 1070 P. X. 317. Dies natalis in catalogo Caesarum proditur VII. idus Aug. b). V. C. 1076 P. X. 323 VI. idus Nov. ad Caesaream dignitatem fuit evectus. V. C. 1088 P. X. 335 ei pater in celebri provinciarum divisione Orientem administrandum dedit, ac biennio post, antequam moreretur, bellum in Persas demandavit.

Ab anno V. C. 1076 P. X. 323 ad V. C. 1090 P. X. 337.

CAESAR. PRINC. IVVENT.

A. CONSTANTIVS. NOB. C. *aut similiter.*

B. D. N. CONSTANTIVS. NOB. C. *vel similiter.*

C. FL. CONSTANTIVS. NOB. C. *addito etiam* D. N.

D. FL. IVL. CONSTANTIVS. NOB. C.

E. FL. VAL. CONSTANTIVS. NOB. C.

F. FL. IVL. CONSTANTIVS. NOB. CAES.

Caput laureatum aut diadematum,

a) in praef. ad Tom. II. b) Marini Frat. arv. p. 387.

raro nudum, et tum cautio, ne cum Constantii Galli moneta confundatur, ut in hoc dicetur.

* * *

Vt lit. A.

FELICITAS. ROMANORVM. *Quatuor armati et paludati hastas tenentes stant sub arcu.* AR. (Band.)

Videtur exhiberi Constantinus M. cum tribus filiis. Eadem aversa est etiam in numis ejusdem Constantii, sed Augusti, et in his duo tantum armati.

* * *

Vt lit. F. Protome laureata Constantii d. hastam tenens, s. clypeum, cui insculptus imperator eques praecedente Victoria, et adducta hasta in barbaros supplices irruens, pone subit turba militum.

GAVDIVM. ROMANORVM. *Vir paludatus altiorque stans d. hastam, cujus capiti manus superne e nube promicans coronam imponit. Ei a sinistris adstat vir eodem cultu, sed minor, quem adstans Victoria coronat; a dexteris alius eodem cultu, sed item praecedente minor, quem stans juxta figura militaris galeata amplectitur, in imo* MCONS. Est AV. praegrandis moduli adpendens aureos Hung. 74. (Mus. Caes.) Vide altius notam p. 82.

Numus hic propter pondus insignis inter fratres meriti, quia Constantium adhuc Caesarem appellat, signatus est intra annum P. X. 323, quo Caesaris primum dignitatem abstulit, usque ad annum mortis paternae 337, ex quo dictus Augustus. At quoniam facies Constantii plenior jam est, et maturior, malim signatum hunc numum paullo ante mortem patris, quo annum vitae saltem XX. egit. Iuvat conjecturam cultus militaris; nam eo ipso tempore bellum illi Persicum decrevit pater. Ad partem aversam quod attinet, virum, qui medius stat altior, non dubitem appellare Constantinum patrem propter venerabile senium pietatemque jam nunc coelitus coronatum, eum, qui illi a sinistris adstat, fratrem majorem Constantinum, qui a dexteris, fratrem minorem Constantem. Deest Constantius, jam in antica conspicuus. Capita gentis dominantis eodem modo in utramque numi partem divisa jam vidimus in numis Sept. Severi ad annum V. C. 954. Frater Constantinus a Victoria coronatur, quia revera eo ipso tempore victor fuit teste ejus numo: VICTORIA. CONSTANTINI. CAES. Adverte, jam nunc variam gentis regnantis dignitatem majore minoreve corporis mensura indicari, quod deinde in numis Byzantiorum obvium.

* * *

Vt lit. D. Caput laureatum.

GLORIA. ROMANORVM. *Mulier galeata sedens d. globum, cui insistit Victoriola, s. hastam, humi clypeus, in imo* TR. Est AV. max. mod. (Mus. Caes.)

Deest hic numus in catalogis hactenus vulgatis cum nomine *Caesaris.* Alios, sed cum typo aliquantum diverso, vide mox infra in numis Constantii, sed Augusti.

* * *

Vt lit. E.

VOTA. PVBLICA. *Anubis stans d. sistrum, s. caduceum.* AE. IV. (Theupoli.)

Vide infra similem in numis ejusdem, sed Augusti.

* * *

Numi reliqui: GLORIA. EXERCI-

TVS. — PRINCIPI. IVVENTVTIS. — VICTORIA. BAEATISSIMORVM. CAESS. etc. jam fere ex praecedentibus cogniti.

V. C. 1090 P. X. 337.
AVGVSTVS.

Mortuo hoc anno patre Augustus, et totius Orientis jam rector, bellum primum cum Sapore Persarum rege varia fortuna gerit. Subinde Occidenti prospicit inde ab anno P. X. 350, quo caesus frater Constans, Magnentii, Vetranionis, Decentii tyrannide turbato, quibus omnibus loco motis, ac cumprimis relata insigni apud Mursam de Magnentio victoria unus rerum potitus pacem restituit. Cum unus tantae moli non sufficeret, Constantium Gallum consobrinum Caesarem appellat quidem, verum propter morum asperitatem ad mortem adacto hujus fratrem Iulianum sufficit, eumque bello adversum Alamannos praeesse jubet. V. C. 1110 P. X. 357 de Magnentio Romae triumphat. Triennio post bellum adversus Saporem instaurans, audito sub ipsum iter, Iulianum, qui magnis rebus gestis Alamannos ad pacem compulerat, Augusti titulum in Galliis a militibus acceptasse, dilata interim vindicta coepta prosecutus Euphratem transit. At Sapore ad ejus adventum territo, et cum exercitu dilapso regressus et ipse, in Iulianum, qui jam Italiam, et Illyricum occupaverat, bellum instruit, verum in medio apparatu apud Mopsucrenen Ciliciae contracto ex aegrimonia morbo exstinguitur V. C. 1114 P. X. 361. Corpus Iuliano jubente translatum Constantinopolin, ibique honorifice conditum.

Habitus est ingenii stolidi, vani, arrogantis, in suspiciones patentis, ac tum in crudelitatem proni, atque istud non ab idololatris modo scriptoribus, sed Christianis quoque, qui, ut ejus in veterem superstitionem odium collaudarunt, ita ad ejus insaniam ingemuere, qua in controversis sacrae doctrinae quaestionibus agere ipse arbitrum est ausus, et episcopos inter se committendo tantum fere ecclesiae pacem turbavit, quantum qui eam ante persecuti sunt. Inter haec vitia fuisse tamen clarum eloquio, temperantem, egregiae tranquillitatis perhibent Eutropius et uterque Victor.

Vxor I. incerti nominis Iul. Constantii patrui filia, neque magis certa ejus reliqua vita. Sunt, qui *Faustam* appellatam conjiciant, quo nomine percussum numum post Constantium hunc ipsum prodam.

Vxor II. *Eusebia* patris consularis filia. Haec quoque sterilis, ut prior. Ejus numi necdum reperti.

Vxor III. *Maxima Faustina*, quam postremo vitae anno duxit incerto genere ortam. Ex hac mortuo marito nata Constantia ab eventu dicta Postuma, subinde Gratiano Aug. nupta. Faustinae numum edidit Mediobarbus, sed qui verius videtur ad Faustam Constantini M. pertinere.

Ab anno V. C. 1090 P. X. 337 ad V. C. 1114 P. X. 361.

A. CONSTANTIVS. AVG. *vel* AVGVSTVS, *etiam* P. F. AVG.
B. D. N. CONSTANTIVS. AVG. *vel* P. F. AVG.
C. IMP. *vel* IMP. C. CONSTANTIVS. AVG. *vel* P. F. AVG.
D. D. N. CONSTANTIVS. MAX. AVGVSTVS.
E. D. N. CONSTANTIVS VICT. P. F. AVG.
F. D. N. FL. CONSTANTIVS. AVG. *vel* PERP. AVG.
G. FL. IVL. CONSTANTIVS. P. F. AVG. *vel* PER. AVG. *vel* P. F. PERP. AVG.

Caput plerumque diadematum cum margaritis, rarius laureatum. Non infrequens ejus protome cum variis attributis.

* * *

Vt lit. B.

DEBELLATORI. GENTI. *vel* GENTIVM. BARBARARR. *vel:* GENTT. BARBARR. *Imperator eques variis additis.* AE. max. mod. (Tanini.)

Vt lit. B.

FELICITAS. ROMANORVM. *Fornix binis columnis spiralibus fultus, intus duae figurae paludatae hastatae stantes, infra* SIRM. Est AR. max. mod. (Mus. Caes.)

Videntur indicari Constantius Aug. et Gallus Caesar; nam et in hujus moneta hic typus exstat. Aversam similem, sed cum quatuor armatis vidimus supra in numis ejusdem Constantii, sed Caesaris.

* * *

Antica varia.

GLORIA. REIPVBLICAE. *Duae figurae muliebres cum hastis, quarum dexterior galeato capite est, sinisterior turrito, et simul d. pede prorae navis insistit, sedentes clypeum tenent, cui inscriptum:* VOT. XX. MVLT. XXX. *In aliis:* VOT. XXX. MVLT. XXXX. *In unico:* VOT. XXXV. MVLT. XXXX. Est AV. (Mus. Caes.)

En binis his signis utramque Romam propositam, veterem, quae dextera sedet, novam, quae capite turrito et adstituta navis prora distinguitur; ut dictum in numis inscriptis: CONSTANTINOPOLIS, quos post Constantini M. monetam descripsi. Moneta haec aurea in Constantio nostro magno numero exstat, verum rara in hac sunt VOTA. XXXV., nimirum quinquennalia decaeteridos III.

* * *

Vt lit. G.

GLORIA. ROMANORVM. *Mulier sedens d. Victoriolam, s. hastam, pede prorae navis imposito.* AV. Max. Mod. (Mus. Caes.)

Typo aversae iterum haud dubie indicatur Constantinopolis. Haec aversa obvia est in numis aureis inde a Gratiano. Duplex est hic numus in museo Caesareo, alter insignis voluminis, adpendens aureos Hung. 12¼ (Vide altius notam p. 82.) sed utcunque attritus, alter aureos tantum 5¼, sed nitidissimus.

* * *

Vt lit. B.

HOC. SIGNO. VICTOR. ERIS. *Victoria coronans imperatorem paludatum stantem, et d. labarum, in quo monogramma Christi, s. hastam tenentem.* AE. II.

Numus in Constantio nostro et Vetranione obvius, in Galba rarior. In numis Constantini M. ad numum: SPES. PVBLICA copiose egimus de Christi monogrammate illo jubente vexillo inserto, cum in bellum Maxentii exiret. Hoc in mediam aciem delato, qua parte maximum videbatur discrimen, cum certam semper victoriam referret, ut tradit Eusebius, et qui hunc exscripsere, factum, ut hoc signum valere unice ad victoriam crederetur, ex quo habemus rationem epigraphes: HOC. SIGNO. VICTOR. ERIS, quae haud dubie ipsi etiam vexillo addita fuit. Aliqui aversam ad ipsam crucem a Constantino in coelo conspectam referunt, juxta quam scriptum legebatur: EN. TOTTΩI. NIKA, *in hoc* (signo) *vince*.

* * *

Vt lit. B.

LARGITIO. *Imperator sedens medius mulieri capite radiato ad dexteram accedenti d. quid largitur, a sinistris stans mulier alia galeata s. hastam tenet.* AE. max. mod. (Band.)

Hunc numum varie explicant eruditi. Spanhemius Chifletium secutus typo figurae radiatae accedentis censet exhiberi Arsacem Armeniae regem, quem teste Ammiano magnificis muneribus Constantius est prosecutus. Gorius, qui in museo Florentino binos similes ex gaza M. Ducis edidit, typo mulieris capite radiato Constantinopolin, alterius mulieris galeatae Romam veterem, et factas his a Constantio largitiones exhiberi censuit. Nemo erit, qui non posteriorem hanc sententiam praeferre malit, praecipue si recolat ea, quae paullo supra de symbolica utriusque urbis imagine dixi, tametsi difficile est, certi quidquam adfirmare, antequam de ipso typo, nam in hoc describendo nimium variant auctores laudati, certiora habeamus. Novum nunc in numis nomen LARGITIO, cum antea pro hoc *Liberalitas*, *Congiarium* in usu esset. At enim proprium istud erat hujus aetatis vocabulum, unde *Comites privatarum*, vel *sacrarum largitionum*, quod probare supervacaneum.

* * *

Vt lit. A.

OB. VICTORIAM. TRIVMPHALEM. *Duae Victoriae stantes et tenentes clypeum, cui inscriptum:* VOT. X. MVL. XX. Est AV. max. mod. (Mus. olim de France Vindob.)

Similem aversam jam dedit moneta Constantis.

Vt lit. B.

SALVS. AVG. NOSTRI. *Monogramma Christi, in area hinc* A, *illinc* ω. AE. II. (Mus. Caes.)

Nova aversa, etsi jam cognitus ejus typus seorsim receptus. De monogrammate jam actum abunde, et de A. ω. supra in Constante ad numum VIRTVS. EXERCITVM.

Antica varia.

TRIVMFATOR. GENTIVM. BARBARVM, *ut in numis Constantis.* AR. max. mod. (Mus. Caes.)

Vt lit. G.

VICTOR. OMNIVM. GENTIVM. *Imperator paludatus stans d. labarum, s. clypeum, hinc duae figurae flexis genibus supplices, inde captivus sedens.* AV. (Mus. Caes.)

Eandem prorsus aversam vidimus in numo Constantini M., nisi forte hic tu-

tius Constantino filio tribuetur vel propterea, quod simillimus est descripto hic fratris Constantii numo. Diximus autem supra in moneta Constantini jun. Augusti, hujus numos vix discerni posse a numis Constantini patris.

* * *

Antica varia.

VOT. XV. MVLT. XX. — VOT. XX. MVLT. XXX. — VOTIS. XXV. MVLT. XXX. — VOTIS. XXX. MVLTIS. XXXX. Numi obvii fere in argento. Singulares sunt propter insolentem saltum bini argentei apud Bandurium: VOTIS. XXV. MVLT. XXXX. In aureo musei Caesarei, et apud Liebeum a). VOT. XXXV. MVLT. XXXX., quem lege de hoc votorum numero disserentem.

* * *

Vt lit. B.

VOTA.PVBLICA. *Anubis stans d. sistrum, s. caduceum.* AE. III. (Band.)

Similem jam dedimus supra in ejusdem Constantii, sed Caesaris numis. De his agetur copiosius post numos Iuliani.

PRETIVM.

Aurei	C.
Argentei	C.
Aenei max. moduli	RR.
Aenei II. et III. formae	C.

FAVSTA.

Exstant numuli hujus rationis.

FAVSTA. N. F. *Hujus caput. Sine epigraphe. Astrum intra lauream, infra* TSA. Sunt AE. III. (Mus. Caes.)

Cujus uxor fuerit Fausta, quae in numis his N*obilissima* F*emina* exemplo Helenae Crispi appellatur, omnino ignoramus. Quoniam nomen uxoris primae Constantii II. a scriptoribus reticetur, non improbabile visum Bandurio, hanc ipsam numorum praesentium Faustam Constantio primis nuptiis fuisse junctam. Tamen fatetur etiam, potuisse esse uxorem Constantini junioris. Quisque facile videt, macris rem conjecturis agi. Interea ego numum hic proposui, quod locus tamen feminae dandus fuit, et certe ad istud aevi pertinet. Istud denique observandum, numos hos simillimos esse numis, qui vulgo Helenae Crispi tribuuntur, sic ut in his scriptum HELENA, in illis FAVSTA totum discrimen peragat, de quibus vide, quae in Helena Iuliani observabo.

a) Goth. num. pag. 83.

PRETIVM.

Non exstant nisi aenei, iique . . . . RRR.

FL. POP. NEPOTIANVS.

Matrem habuit Eutropiam Constantini M. sororem, incerta patris fortuna. V. C. 1103 P. X. 350 Constante Magnentii insidiis caeso, et hoc Occidentis imperium usurpante inter haec turbida aliquid et sibi tentandum ratus sumpta purpura Romam invasit, sed post dies XXVIII. a Magnentii duce victus caesusque temeritatis et exercitae in cives crudelitatis justas poenas dedit.

* * *

FL. POP. NEPOTIANVS. P. F. AVG. *Caput nudum.*

GLORIA. ROMANORVM. *Imperator eques barbarum supplicem hasta impetit, infra clypeus et hasta fracta, in imo:* RO. *vel* RQ. *vel* RS. etc. AE. II. (Mus. Caes.)

Eadem adversa. In aliis: FL. NEP. CONSTANTINVS. AVG. *Caput corona gemmata redimitum.*

VRBS. ROMA. *Roma galeata sedens d. Victoriolam, s. hastam.* AE. II. (Band. Mus. Caes. Com. Vitzai.)

Cum posteriore capitis epigraphe editus est unus, sed mutilus a Bandurio, post a Pellerinio a), serius integerrimum vidi ipse in museo ill. com. Vitzai, quem et edidi in meis Num. vet. p. 316, ex quo tenemus, Nepotianum etiam Constantini nomen tulisse.

PRETIVM.

Non exstant, nisi AE. II. formae, iique . . . RRR.

VETRANIO.

Etiam Vetranio in Pannonia magister militum audita Constantis caede jam aetate invalidus imperium Sirmii invasit eodem, quo Nepotianus, anno V. C. 1103 P. X. 350. Aberat tum Constantius bello Persico distentus, qui intellectis turbis, quas in Occidente excitaverant Magnentius ac Vetranio, confestim advolat, et Serdicae invitatum ad colloquium Vetranionem corruptis prius ejus militibus ad ponendam purpuram adigit ejus anni die XXV. Decembris,

a) Mel. I. pag. 216.

cum vix menses X. imperium usurpasset. Permissa vitae venia reliquam aetatem Prusae Bithyniae a Constantio liberaliter habitus exegit.

* * *

D. N. VETRANIO. P. F. AVG. *Caput laureatum.*

HOC. SIGNO. VICTOR. ERIS. *ut in Constantio.* AE. II. III. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

SALVATOR. REIPVBLICAE. *Imperator paludatus stans d. labarum, in quo monogramma Christi, s. hastam, coronatur ab adstante Victoria, infra* ASIS. Est AV. (Mus. Caes.)

Nova est haec inscriptio, sed et barbara. Nam ab eruditis jam est observatum, vocabula *salvator*, *salvare* a Christianorum disciplina, et SS. Patribus inventa, pro quo melius Latine dicces *servator*, *servare*. Vide Seidelium in rarissimum hunc numum commentantem [a]).

Eadem adversa.

VICTORIA. AVGVSTORVM. *Victoria gradiens d. lauream, s. tropaeum, in imo* SIS. Est AR. puri. (Mus. Caes.)

Reliqui cognitis jam aversis: CONCORDIA. MILITVM. — GLORIA. ROMANORVM. — VIRTVS. AVGVSTORVM. — VIRTVS. EXERCITVM. Sunt omnes in museo Caesareo.

Vetranionis numum aeneum III. formae produxit Bandurius, in cujus antica legitur: VETRANIO. NOB. CAES. *Caput imberbe nudum.* Cum vir praeclarus numum ipse non viderit, sed eum solum ex schedis Hem. commemoret, licebit ejus fidem in dubium vocare.

PRETIVM.

Aurei et argentei puri	RRRR.
Aenei II. et III. formae	R.

NONIVS.

In catalogo musei olim d'Ennery numi bini vulgati exstant [b]):

D. N. NONIIVS. II. AVG. *Caput margaritis diadematum.*

FELICITAS. REIPVBLICE. *Mulier stans d. globum cum Victoriola, et labarum, in imo:* R. P. L. C. Est AE. III.

D. N. NONIIVS. M. N. V. *Caput nudum, in area* A.

VICTOR — NONA. *Duae Victoriae stantes tenentes clypeum arbori adfixum; clypeo inscriptum* OVI. AV. Q., *in imo* H. M. R. Est AE. III.

Vtriusque numi jam meminit Beau-

a) Electa Woltereckii pag. 301. b) Pag. 641.

valsius, suspicatus, esse posse Regaliani, cui nomen *Nonii* in numis fuit. Verum numos hos praeter Goltzium nemo alius vidit, sinceri nomine *Nonii* abstinent, ut vidimus volumine praecedente p. 461. Non puto, de novo hoc Augusto magnopere esse laborandum. Magis verisimile, esse cogniti cujuspiam Augusti, sed cujus nomen monetarii ruditate male est exaratum, cujus exempla in museis omnibus copiosa reperiuntur.

FL. MAG. MAGNENTIVS.

Originis minus exploratae, certe parentibus barbaris natus, sive Germani hi fuere, sive Britanni. Constanti Augusto propter belli specimina carus, et ad maximas ab eo dignitates evectus malam tantis beneficiis gratiam rependit, quando Augustoduni in Gallia V. C. 1103 P. X. 350 Augustum se palam dixit Constante non procul inde venationi vacante, et ubi insidias intellexit, profugo quidem, sed per submissos a tyranno percussores in Pyrenaeis montibus interfecto. Patrato parricidio omnes sibi provincias, quae Constanti olim paruere, subjicit, Nepotianum, qui audita Constantis morte imperium in urbe invasit, duce Marcellino vincit, et ad mortem adigit, Romam ipsam inaudita crudelitate dilacerat. Desperata cum Constantio concordia bellum parat, Decentium fratrem Caesarem dicit, sed victus anno sequente P. X. 351 apud Mursam Pannoniae in Galliam fugit, ibique bellum instaurat, sed victus iterum anno P. X. 353, cum nulla jam salutis spes superesset, fratre primum Desiderio, quem Caesarem appellavit, multis vulneribus paene confecto, deinde caesa matre se ipsum interimit. De ejus truculentis moribus incredibilia prodidere scriptores veteres.

Vxor *Iustina*, quam, Augustus cum esset, duxit, nupta serius Valentiniano I. Aug.

Ab anno V. C. 1103 P. X. 350 ad V. C. 1106 P. X. 353.

A. D. N. MAGNENTIVS. AVG. *vel* P. F. AVG.
B. IMP. MAGNENTIVS. AVG. *vel* IMP. C. — CAE. — CAES.
C. MAG. MAGNENTIVS. AVG. (Mus. Caes.)
D. FL. MAGNENTIVS. P. F. AVG. (Mus. Caes.)
E. FL. MAGNENTIVS. TR. P. F. AVG. (Mus. olim de France Vindob.) De literis insolentibus TP. mox infra.

Caput pleramque nudum, etiam laureatum cum margaritis.

* * *

Vt lit. C.

BEATITVDO. PVBLICA. *Mulier sedens d. elatā, s. hastam.* AE. III. (Mus. Caes.)

Aversa nova, et Bandurio ex uno Mediobarbo cognita, sed serius et Ta-

ninio. *Beatitudinem* tum in pretio fuisse habitam, praeter hunc numum docet marmor dedicatum Constantio: PRO. BEATITVDINE. TEMPORVM. DD. NN. CONSTANTI. ET. CONSTANTIS. etc.

* * *

Vt lit. B.

LIBERATOR. REIPVBLICAE. *Imperator capite nimbato eques dexteram offert occurrenti mulieri turritae s. palmae ramum et cornucopiae tenenti, in imo* SMAQ. Est AV. max. mod. (Tanini.) *Alius similis AV., sed moduli ordinarii.* (Band.)

Vt lit. A.

RENOBATIO. VRBIS. ROME. *Roma galeata sedens more solito.* AE. II. (Tanini.)

Vt lit, E.

RESTITVTOR. LIBERTATIS. *Imperator paludatus stans d. Victoriolam, s. vexillum cum monogrammate Christi, in imo* SMAQ. Est AV. (Mus. olim de France Vindob.)

Anticae variae.

VICTORIA. AVG. LIB. ROMANOR. *in aliis:* VICT. AVG. LIB. ROM. ORB. *Victoria et alia mulier s. hastam transversam tenens stantes tropaeum in medio positum dexteris tenent.* AV. AR. (Mus. Caes.)

En collectos Magnentii numos omnes, qui libertatem reipublicae, Romae, ipsius adeo orbis vindicatam, et hoc pacto urbem renovatam crepant, atque istud sese victo Nepotiano perfecisse jubet intelligi. Verum quam is fuerit praeclarus vindex, in ejus vita perstrinximus. Non praetereundum socium marmor apud Gruterum [a]) eidem tyranno dicatum, tanquam LIBERATORI. VRBIS. ET. ORBIS. ROMANI. RESTITVTORI. LIBERTATIS etc.

In numo ex adductis tertio post nomen MAGNENTIVS leguntur literae TR. Eum vidi ipse, et jam olim ex museo Franciano edidit Khellius [b]), tamen quid iis intelligi voluerit monetarius, neque ipse indicavit, neque ego conjectura adsequor.

* * *

Vt lit. A.

VICTORIAE. DD. NN. AVGG. *Victoria thoraci insidens clypeum tenet, cui inscriptum:* VOT. V. MVLT. X., *inferne astrum, et* AQ. Est AR. max. mod. (Mus. Caes.)

Duo in hoc numo Augusti colliguntur. Horum alter sitne intelligendus Constantius, an Vetranio, non satis liquet. Istud certum ex ejus aevi historia, fuisse tempus, quo utrumque observavit Magnentius, Constantium, ut ab hoc conlega agnosceretur, Vetranionem, quod cum hoc communem hostem Constantium metuebat. Inscriptio VOT. V. MVLT. X. aenigma visum Khellio est, quod nulla possit arte extricari. Nam qua ratione, ajebat, is, qui nonnisi trium annorum et medii spatio imperium tenuit, praestare potuit soluta quinquennalia, et suscepta decennalia [c])? Ad hunc rigorem si votorum numis inscriptorum oeconomiam exigere volet vir eruditus, nimium hercle saepe laborabit. Vide, quae de his votorum caussis prolixius disputabo infra in Observatis generalibus.

a) Pag. 281. b) Adpendic. ad Vaill. p. 259. c) Subplem. ad Vaill. p. 260.

PRETIVM.

Aurei et argentei	R.
Aenei max. mod.	RR.
Aenei II. et III. formae	C.

MAG. DECENTIVS.

A fratre Magnentio cooptatus Caesar V. C. 1104 P. X. 351, cum is urgente Constantio violentas sibi manus intulisset, fraternum secutus exemplum laqueo sibi fauces elisit P. X. 353.

* * *

D. N. DECENTIVS. CAESAR, *vel:* NOB. C.
D. N. DECENTIVS. FORT. CAES.
MAG. *vel* MAGN. DECENTIVS. NOB. CAES. *vel* N. CS.

Caput constanter nudum.

* * *

Partes aversae fere conspirant cum iis, quas in fratre Magnentio descripsimus. Quare eas recoquere inutile videtur. Memorandi tamen aurei, quorum alii inscribuntur:

VICTORIA. AVG. LIB. ROMANOR., alii:
VICTORIA. CAES. LIB. ROMANOR. (Vtrique in Mus. Caes.)

Decentius utrum Augustus.

Mediobarbus ex museo Faeschii nummum citat inscriptum: D. N. DECENTIVS. P. F. AVG., verum sitne hic numus sincerus, dubitat ipse Bandurius, habetque me sibi facile consentientem.

Bandurius aeneum maximae formae ex museo regio Etruriae obtulit cum epigraphe: IMP. DECENTIVS. NOB. CAES. Eum deceptum profitetur Gorius a), eique lectionem multo adhuc magis miram sufficit: MAG. DECENTIVS. NOB. CAES. AVG. Vtri horum habenda fides? Vterque certe numum ipse vidit. Opperiamur diluculum.

PRETIVM.

Aurei et argentei	RRR.
Aenei max. mod.	RRR.
Aenei II. et III. formae	C.

a) Mus. Florent.

DESIDERIVS.

Magnentii item frater, et ab hoc dictus Caesar, sed qua paullo post dignitate excidit crudeliter a fratre ipso Magnentio interemptus, ut in hoc diximus.

* * *

Ejus numi unis Goltzio et Stradae cogniti, neque ad eum pertinere puto contorniatum cum epigraphe DESID. NC., qui ei passim tribuitur, ut dicemus infra in tractatu de numis contorniatis.

FL. CL. CONSTANTIVS GALLVS.

Iul. Constantii, fratris Constantini M., et Gallae filius, Iuliani, quem proxime imperatorem dabimus, frater germanus natu major. Mortuo Constantino M., cum filius Constantius in suam ipsius gentem saeviret, et jam Galli nostri patrem, fratremque natu majorem e medio sustulisset, uni valetudini infirmae, ex qua brevi decessurus videbatur, servatam vitam debuit. Idem Constantius, qui mortem puero intentavit, patruelem Gallum V. C. 1104 P. X. 351, cum bellum in Magnentium meditaretur, Caesarem dixit abolito Galli nomine, suoque Constantii indito, ut diserte Victor [a]), eumque in Oriente reliquit ad arcendas Persarum incursiones. Verum cum ejus atrocitas morum ferri diutius non posset, Constantius ad se evocatum primum Petovione imperii insignibus exuit, deinde Flanone in Istria interfici jussit V. C. 1107 P. X. 354.

Vxor *Constantina* Constantini M. filia, Hanniballiani vidua, quam Constantius frater Gallo collocaverat, cum eum Caesarem dixit. Numis caret.

Criterium numorum Galli.

Cum Gallus noster eadem habuerit nomina, quae patruelis Constantius II., quamdiu hic Caesar erat, dubitatum non raro, utri tribuendi sint numi complures Constantii nomine insignes. Nam *Galli* nomen in numis certis non legitur ex causa, quam continuo dedimus, nisi certos velis appellare, quos Bandurius ex unis Tristano et Strada produxit. Ad hoc igitur discrimen servient leges sequentes:

I. Numi: CONSTANTIVS. IVN. absque dubio sunt Galli, qui *junior* dictus est propter seniorem Constantium Augustum.

II. Non minus Galli sunt, in quibus legitur FL. CL. Nam Constantium seniorem Claudii nomine fuisse usum, ex numis certis non constat.

III. Si in numo Constantii Caesaris nomine inscripto sese tibi offerat aversa, quae in usu nondum fuit, quamdiu Constantius senior Caesaris nomen tulit, talis numus certe erit Constantii Galli.

a) in Caesarib. c. 42.

Istud autem facile docebimur inquirendo, utrum talis aversa reperiatur etiam in numis Constantini M., aut filiorum Constantini et Constantis adhuc Caesarum, quos vidimus fere communes habuisse aversas. Si ergo ejusmodi aversam in horum quidem numis non reperies, sed tamen in numis Constantii *Augusti*, certum indicium, eam serius natam, et quod consequitur, tribuendum numum Gallo, qui tum ex Constantiis duobus Caesar tantum fuit altero jam Augusto. Exemplo serviant numi *Constantii Caesaris* nomine notati, in quorum aversa legitur: FEL. TEMP. REPARATIO. Cum haec aversa non reperiatur aut in numis Constantini M., aut synchronis filiorum adhuc Caesarum, at frequenter deinceps, ex quo hi Augusti fuere, sequitur, eam serius invectam Constantio seniore jam Augusto, omnesque hos numos cum nomine *Constantii Caesaris* in Galli moneta putandos. Idem judicium de numis: HOC. SIGNO. VICTOR. ERIS, aliisque. Haec animadversio magnam ambiguis his numis lucem suppeditabit.

IV. Quoniam in indicatis hactenus numis, qui certe sunt Galli, caput constanter nudum observatur, cavebimus Gallo tribuere numos, in quibus caput diademate, vel laurea ambitur, quod etiam criterium multum valet, cum Constantius senior raro sit capite nudo. Eodem exemplo Iulianus, quamdiu Caesar fuit, nudo semper comparet capite. Distinguit etiam Gallum, etsi nonnihil fallere possit hoc discrimen, facies oblongior, caput liberalius capillatum, crinibus fronti invergentibus. Haec indicia cum adsunt, non dubitat Harduinus, et post eum Bandurius, tribuere Gallo etiam numos, in quibus leguntur nomina FL. IVL., nam *Iulii* nomen hereditarium habuit a patre Iulio Constantio.

In has leges cum intuebimur, in utriusque Constantii Caesaris numis expeditum habebimus discrimen, in quo antiquarii veteres graviter offenderunt temere utriusque monetam miscendo. Quo loco et meum ipse peccatum profiteri cogor, cum in edito catalogo musei Caesarei numos aeneos: FEL. TEMP. REPARATIO, et argenteos: VOTIS. V. MVLTIS. X. Constantio seniori tribui, qui revera sunt junioris. Adeo curae secundae primis praestant.

Ab anno V. C. 1104 P. X. 351 ad V. C. 1107 P. X. 354.

A. CONSTANTIVS. CAES. *vel:* NOB. CAES.
B. D. N. CONSTANTIVS. NOB. CAES.
C. D. N. FL. CL. CONSTANTIVS. NOB. CAES.
D. D. N. CONSTANTIVS. IVN. NOB. C.
E. FL. IVL. CONSTANTIVS. CAES.

Caput semper nudum, pone in multis, sed aeneis tantum comparet litera A. vel Δ.

* * *

Vt lit. C.

FELICITAS. ROMANORVM. *Imperatores duo sub arcu stantes, d. hastam tenent.* AV. AR. (Band.)

Vide eandem aversam in numis Constantii II. senioris.

Vt lit. B. et D.

FEL. TEMP. REPARATIO. *Typis variis.* AE. II. III.

Numos cum hac aversa nostri esse Constantii, continuo diximus ad §. III.

Vt lit. D.

HOC. SIGNO. VICTOR. ERIS. *Typus, ut in similibus Constantii II.* AE. II. III. (Band.)

Criterium numi praecedentis etiam huc valet.

Vt lit. C.

VIRTVS. AVGG. *Miles stans d. Victoriolam, s. hastam, pro pedibus duo captivi sedentes.* AE. max. mod. (Band.)

Cum Galli aetate alter Augustus praeter Constantium seniorem non fuerit, saltem qui ab hoc agnitus esset, nomine AVGG. intelligendi sunt Constantii senior et junior, atque hic per consortium cum priore dicitur Augustus, cujus exempla jam alias saepe vidimus.

* * *

Vt lit. C.

VIRTVS. EXERCITVS. *Tria vexilla humi defixa, in imo:* S. M. K. Δ. Est AR. max. mod. (Mus. Caes.)

Illustris hic numus deest in locuplete catalogo Bandurii, neque in toto ejus opere hunc typum cum hac epigraphe sociatum reperio.

* * *

Vt lit. B.

VOTIS. V. MVLTIS. X. *intra lauream.* AR. (Mus. Caes.)

CAESAR. *Caput nudum.*

XX. *intra coronam quernam.* AR. max. mod. (Mus. Caes.)

Hoc numisma Bandurius Tomo II. pag. 333 per conjecturam Constantino juniori tribuerat, at pag. 418 Gallo, quod verisimilius spectatis ejus lineamentis, atque tunc *το* XX. indicabit vota XX., sed Constantii senioris, etsi pridem soluta.

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei	RR.
Aenei max. mod.	RR.
Aenei II. et III. formae	C.

CONSTANTINA.

Constantini M. filia, ex Hanniballiani vidua Constantii Galli uxor. Ambitiosa, moribusque aspera, in Bithynia eodem, quo maritus, anno ex febre moritur V. C. 1107 P. X. 354.

* * *

Ejus numum, inscriptum: FL. IVL. CONSTANTINA. AVG., solus vidit Goltzius, et post eum, sed tantum ex eo, vulgavere alii.

SYLVANVS.

Imperante Constantio variis muneribus cum laude perfunctus, ac denique Galliarum rector, sumpta ibi purpura facile ad obsequium revocatus morte perfidiae poenas dedit.

* * *

D. N. FL. SYΛVANVS. P. F. AVG. ex unius Goltzii fallace officina emersit.

FL. CL. IVLIANVS.

Filius Iul. Constantii, quem Constantini M. fratrem diximus, et Basilinae alterius tori, Constantii Galli Caesaris frater germanus natu minor. V. C. 1090 P. X. 337 mortuo Constantino M. parum aberat, quin a Constantio Aug., qui jam patrem Constantium sustulerat, occideretur. Servatus tamen est, quod ab infante septenni omnis insidiarum suspicio aberat. Educatus deinde apud Macellum Cappadociae una cum fratre Gallo literarum studiis totum se dedit, et inter Clericos adscriptus lectoris munus publice obivit. Gallo ad Caesaream dignitatem evecto ipsi quoque exire e solitudine permissum, ac tum variis in urbibus in philosophorum plerumque consortio vixit, quorum institutum et ipse quoque professus est. Fratre Gallo propter morum asperitatem caeso, cum Constantius adjutore sibi in administrando imperio opus esse videret, V. C. 1108 P. X. 355 Iulianum ad se Mediolanum accitum Caesarem creat die VI. Novembris.

Narrat auctor incertus Enarrationum chronographicarum, quem vulgavit Bandurius [a]), Theodosium M. numos omnes Iuliani imagine insignes conflari jussisse. Istud si verum, tám parum illi propositum istud e voto cessit, atque illis, qui ante eum simile quid tentavere.

Ab anno V. C. 1108 P. X. 355 ad V. C. 1113 P. X. 360.
CAESAR.

Iulianus ad vindicandas ab Alemannorum incursionibus Gallias a Constantio mittitur. Eos variis primum praeliis, demum P. X. 357 collatis apud Argentoratum signis internecione caedit.

* * *

A. D. N. IVLIANVS. N. C. *aut similiter.*
B. D. N. FL. IVLIANVS. N. C.
C. CL. IVLIANVS. N. C.
D. D. N. CL. IVLIANVS. N. C. *aut similiter.*
E. FL. CL. IVLIANVS. N. C., *aut similiter, praefixo etiam* D. N.
F. IMP. IVLIANVS. N. C. vel: NOB. CAES. (Mus. Caes. Band.)

Caput, ut fratris Galli, semper nu-

a) Imp. Orient. pag. 96.

dum, quoad Caesar fuit. Et narrat Ammianus a), cum Augustus a militibus salutaretur, jussum proferre diademá, at negasse eum, se unquam habuisse, adhibitum deinde in praesens torquem militis.

Imperatorem etiam, licet Caesar tantum esset, appellari in numis videmus. Nequaquam istud novi exempli, ut abunde diximus in moneta Salonini.

* * *

Vt lit. E.

GLORIA. ROMANORVM. *Imperator paludatus sedens d. Victoriolam, s. scipionem, cui ad sinistram adsidet mulier capite turrito, d. Victoriolam, s. hastam tenens, et pede dextero proram navis calcans, in imo* CON. *addito monogrammate.* AV. (Band.)

Mulierem adsidentem esse Fortunam urbis Constantinopoleos, patet ex iis, quae altius in numis inscriptis CONSTANTINOPOLIS diximus.

* * *

Vt lit. E.

VICTORIA. AVGVSTORVM. *Victoria seminuda insidens spoliis, et Cupido, vel genius alatus stans utraque manu tenent coronam, in qua* VOT. V., *in imo* CONSTAN. Est AV. (Band.)

Augustorum nomine intelliguntur Constantius Aug. et Iulianus Caesar, qui Augustus et ipse dicitur, nimirum in consortio Augusti, ut saepe alias vidimus. Suas vero ipsius victorias Constantio etiam imputat, nimirum ut praesagiverat Eusebia Constantii uxor, quae cum maritum hortaretur, ut Iulianum Caesarem appellaret, et Galliis praeficeret, his verbis cunctantem impulit: *nam sive*, ajebat, *fortuna prospera rebus agendis utetur, faciet, ut imperatori felices illi successus adscribantur etc.*

* * *

Vt lit. E.

Sine epigraphe. Corona laurea, in cujus medio astrum, infra T. CON. (Band. Mus. Caes.)

De hac aversa agetur in numis Helenae sequentis.

* * *

In numis reliquis: FEL. TEMP. REPARATIO. — GLORIA. REIPVBLICAE. — SPES. REIPVBLICE. (sic) etc. — VOTA. PVBLICA, quem postremum numum restituam infra post hujus Iuliani numos.

V. C. 1113 P. X. 360.
AVGVSTVS.

Constantius, sive quod revera subsidiis ad bellum Persicum egebat, sive quod elatum victoriis Iulianum verebatur, exercitus Gallicani partem ad se evocat. At milites istud indigne ferentes Iulianum Augustum appellant, eumque aliquamdiu seu simulate, seu serio cunctantem super scuto elatum populo ostentant circiter mense Martio hujus anni b). Constantius re intellecta apud Caesaream Cappadociae, qua in urbe tum per iter in Persas morabatur, datis severis ad Iulianum mandatis, ut coepto desisteret, iter in Persiam prosequitur. At Iulianus, cùm Constantium flecti posse desperaret, arma anno sequente P. X. 361 expedit, Italiam-

a) L. XX. b) Tillemont.

que et Illyricum occupat. Erat pro foribus bellum iterum civile atrox, nisi Constantio, qui aemuli facinus ultum iverat, in Cilicia defuncto flamma resedisset. Hoste remoto solus ipse Augustus Constantinopolin nemine obsistente intrat, et renovato cum Sapore Persa bello multis jam captis urbibus longius in hosticum progressus, at commeatuum inopia redire coactus, dum infestos quaquaversum Persas vi reprimere nititur, fortuito telo ictus ex vulnere in castris decedit die XXV. Iunii V. C. 1116 P. X. 363 anno aetatis XXXII. in ipso adeo juventutis flore, et in medio hactenus victoriarum cursu.

Quod in Constantino M. evenisse diximus, quem religiosa partium studia aut coelo intulere, aut Furiis excruciandum commisere, idem et in Iuliano evenire necesse fuit, ex quo repudiatis palam Christi sacris veterem superstitionem revocavit. Cavendum igitur cumprimis, ne in judicandis Iuliani meritis aut solis utamur eorum testimoniis, qui Christiana sacra amplexi sunt, quos inter praecipue nominandi Gregorius Nazianzenus, totumque scriptorum ecclesiasticorum agmen, aut solis eorum, qui deorum cultum longe praetulere, quos inter facile eminet Libanius sophista. Quo in partium conflictu istud accidit ad causam nostram opportunum, quod inter hos ipsos auctores fuere, qui Iuliani et virtutes aperiunt et vitia, moderati sane, et amici veritatis, ex quibus laudandus praecipue Ammianus Marcellinus idolorum ipse cultor, et Iuliani ad bellum Persicum comes, aequissimi vir judicii, ac consilii, illinc Aur. Prudentius, juratus certe polytheismi hostis, cujus de Iuliano judicium lubet hic proponere [a]):

Principibus tamen e cunctis non defuit unus
Me puero, ut memini, ductor fortissimus armis,
Conditor et legum, celeberrimus ore manuque,
Consultor patriae, sed non consultor habendae
Relligionis, amans tercentum millia divum,
Perfidus ille Deo, quamvis non perfidus orbi, etc.

Ex sanae igitur criticae legibus, si amplectamur ea, quae Christiani in eo laudanda, quae adversarii vituperanda duxere, fieri non poterit, quin sinceram habeamus, germanamque Iuliani imaginem. Accedit, quod etiam his remotis, quo ille fuerit animo, qua indole, incorruptum nobis suppeditent testimonium ejus ipsius scripta, quae insigni numero ad nostram usque aetatem pervenere.

His si fontibus ad causam nostram utemur, convincemur facile, fuisse Iulianum a libidine longe alienissimum, frugalem, parcum ciborum et somni, contemptorem opum, ut in exigendis tributis non molestum, ita in remittendis fisci debitis facilem, tenacem justitiae, et si qua alia sunt decora ex philoso-

a) in Apotheosi v. 449.

phiae praeceptis hausta, tum vero artibus omnibus literisque, et cumprimis Graecis insigniter eruditum, et quod maxime mirabile visum in viro, qui omnem anteactam vitam in philosophiae otio transegit, repente ad arma evocatum rudimenta belli inter victorias occoepisse. At eundem fuisse gloriae ac popularis aurae plus quam philosophum deceret, appetentem, peccantem interdum in iis ipsis, quae in Constantio culpaverat, nonnunquam in vindictam pronum, scriptores perhibent, non vero novisse imperare linguae, et abstinere amaris salibus aculeisque, ipsa ejus scripta adfatim testantur. Levitatis ac impotentis animi argumentum insigne, quod provocatus Antiochensium dicteriis et traductus acerbius, quod barbam aleret, et austeriore vitae consuetudine uteretur, cum contemnere angustae mentis vulgus oporteret, injuriam objecta oratione vindicavit, quam Μισοπωγωνα, *osorem barbae*, inscripsit, in qua, quam is multa inepta atque inficeta effutierit, in propatulo est, cujus exemplum lemniscatum infra in numis dabo. Cum deceat philosophum, aliorum aliter sentientium doctrinam patienter ferre, an ille germani philosophi partes implevit, cum Epicureorum, scepticorumque dictata iniquo animo tulit, et abolere adlaboravit? qua in re multo sane inferior habitus est M. Aurelio, qui stoicus ipse Epicureos tamen iisdem, quibus suos, beneficiis adfecit a). Descivisse a Christianis sacris crimini datum, ob quam causam ei *Apostatae* nomen velut proprium inditum *). Satis constat, adhuc puerum nonnullorum, quibus literarum causa familiarius utebatur, praeceptis ad vetera instituta fuisse imbutum. Auxerint ingestum odium episcoporum ejus aetatis dissensus, jurgia, et aliquorum non ferenda ambitio, tum vero conventus in locis disjunctissimis usque eo frequentati, ut in eorum commeatus saepe vehicula publica, et in viatica, nam publice praebebantur, fere aerarium deficeret, tam raro ex his colloquiis secuta pace, ut plerumque etiam odia intenderentur. Et quoniam harum auctores synodorum ipsi potissimum fuere Constantinus M., ac filius Constantius,

a) Vide Vol. VII. pag. 66.

*) Αποςατης is dicitur, qui partes, quas antea secutus est, aut institutum, quod professus est, mutata voluntate deserit. A vario ergo hominum judicio pendet, utrum haec a causa priore defectio laude digna sit, an vituperio. Hominis Epicurei ad Stoicos ἀποςασιαν probaverint Stoici, vituperaverint Epicurei. Fecit igitur ignorata vocabuli Graeci significatio, ut plerique, qui in admirando Iuliano modum excessere, irascerentur illis, qui *Apostatae* illum nomine, tanquam contumelioso, distinguere amant. Hos inter Voltairius: *Il n'y a pas encore longtems qu'on ne citoit son nom qu'avec l'épithête d'*Apostat, *et c'est peutêtre le plus grand effort de la raison, qu'on ait enfin cessé de le désigner de ce* surnom injurieux. (Suite des Mélanges de litterature etc. Tome IV. Ch. 63.) Contra non vererer Christianus ego, spectata ejus vocis natura ipsum Constantinum M. vocare Apostatam, quippe qui abjecto polytheismo Christiana sacra respexit.

tante magis utriusque in Christiana studiis irascebatur, quanto impensius utrumque, ac privatim Constantium propter continuatas domus suae caedes oderat, et odisse debuit. Ergo cum primum Augustus sine aemulo fuit, reserare deorum templa, illuc hostias incredibili numero adigere, ipse securi admovere manum, sic ut victimarius per ludibrium diceretur, ipse comportare ligna, accendere focum, exsecandis e cadaveribus extis Augustas cruentare manus, iisque inspiciendis consulendisque advertere animum, quam insaniam graviter perstrinxit Ammianus ipse, ut idolorum cultor, sic judex aequissimus [a]). Ad haec ominibus, visis secundum quietem, prodigiis miseranda superstitione fidem habere, vigiliis jejuniisque sese ad deorum occursum praeparare, quos saepe ex Olympo descendisse, ut ad amasium suum inviserent, ejus suaviter contigisse manus crinesque, et tam familiariter illo usos, ut ad extremum, quae sit Iovis, quae Minervae vox, quae Apollinis forma, quae Herculis, facile dignosceret, perhibet Libanius [b]). Hi si mores, atque hic animi habitus si potest praestare philosophum, nihil sane obstabit, quo minus Antonios, Pachomios, Hilariones philosophos praestemus, quos tamen ii ipsi, qui maxime Iulianum philosophum praedicant, solent ridere. Cumque error fanaticus, captusque superstitione animus istud maxime sibi habeat proprium, ut quemque susurrum, quasque aniles fabulas, modo causae suae serviant, sed quas philosophia jure condemnat, facile credat, nemini mirum videbitur, Iulianum libenter amplexum tradita civitatum ab ultima antiquitate prodigia, quae jam tum aniculas inter puerosque vix fidem amplius reperere. Miraculum Claudiae Vestalis, quae sola Matris deum navim adligata zona traxerat, cum late enarrasset, haec continuo subjecit: *quanquam scio, nonnullos ex iis, qui nimis sunt sapientes, haec tanquam muliercularum intolerabiles nugas contempturos. Mihi vero civitatibus ipsis major habenda fides videtur, quam scitis et elegantibus istis, quorum animula acri quidem indole praedita est, sed nihil sani contueri potest.* Haec cum legis, aude philosophum Iulianum cum philosopho Arpinate componere. Hoc suo adfectu cum exstinguere Christianum nomen cuperet, non ille Christianos, quod a moribus suis alienum erat, tormentis insectari voluit, sed modis aliis, quos omni crudelitate valentiores sperabat. Eorum enim pueros a ludis literariis arcuit, ne adulti essent ingenio ad evertendam superstitionem capace, deinde episcopos exules suis omnes sedibus restituit, ut inter se jurgiis odiisque collisi, ut antehac factum, Christianis ipsis essent despicatui. Demens, qui non reflexerat animum, opiniones humanis mentibus alte defixas amatasque non posse sive benevolentia, sive terriculis eradicari, et perperam tum cultum religiosum oppugnari quibuscunque machinis, quando ejus illecebrae jam magnam populi partem occupavere. Ac

a) L. XXII. c. 12. 14. b) Legat. ad Iulian. et in Orat. parental. c. 83.

denique si Christianae fidei praecepta ejus fuere naturae, ut Iuliani animum permovere ad adsensum non possent, an vere is philosophum sese comprobavit, quando repudiata illa veterem cultum male cohaerentem, ac propterea jam tum passim et sponte fastiditum maluit revocare? et cum satius tum fuisset, neutri adhaerere, tam immoderato illum studio amplecti, ut non possit ipsa superstitio, quo tempore maxime floruit viguitque, pertinacioris in se pietatis inter homines exemplum ostentare. Adeo verum est, summos etiam viros, quos inter Iulianum jure numeramus, dum praecipiti mentis suae ὁρμῇ nimium obsequuntur, et virtutes ipsas nimium intendunt, tum maxime philosophiam omittere, et sibimet ipsis multum detrahere de veris laudibus, quas communi orbis judicio promeriti videbantur. Iuliani vitam praeclare scripsit Bletterius Gallus, etsi illi religionis causa iratior, in opere *Histoire de l'Emp. Iulien l'Apostat* Parisiis annis 1735. 1746. 1776 in 12. edito; idem multa, quae ad Iulianum pertinent, inseruit operi alteri: *Histoire de l'Emp. Iovien* Parisiis 1748 et Amstelodami 1750 in 12 vulgato. At optime, ut ego existimo, de Iuliani philosophia, virtutibusque et vitiis judicavit Eduardus Gibbon Anglus [a]).

Vxor *Helena*, de qua infra.

* * *

Ab anno V. C. 1113 P. X. 360. ad V. C. 1116 P. X. 363.

A. IVLIANVS. AVG.

B. D. N. IVLIANVS. P. F. AVG

C. D. N. FL. IVLIANVS. P. F. AVG.

D. D. N. CL. IVLIANVS. P. F. AVG. vel: PP. AVG. vel: PERP. AVG.

E. D. N. FL. CL. IVLIANVS. P. F. AVG. vel: PP. AVG. etiam sine D. N.

F. D. N. CL. IVLIANVS. SEMP. AVG. (Ducange Fam. Byz. tab. XIV.)

Caput cinctum diademate gemmato. Diximus supra, Iulianum, quamdiu Caesar erat, uti diademate non solitum. Gestasse illud, ex quo Augustus fuit, non numi modo testantur, sed et Ammianus [b]): *Quinquennalia Augustus jam edidit, et ambitioso diademate utebatur lapidum fulgore distincto, cum inter exordia principatus adsumpta vili corona circumdaretur xystarchae similis purpurato.* Sed vilem hanc coronam in ejus Caesaris numis videre nondum licuit.

Cum privatus adhuc esset, barbam aluit, sed attondere eam jussus, cum ad Caesaream dignitatem vocaretur, ut fatetur ipse [c]), barbatus in numis, in quibus Caesar dicitur, non comparet. Numi ejus, deinceps Augusti, aut imberbem illum, aut, quod saepius, liberaliter barbatum sistunt. Dubium non est, prioris generis numos ad principia imperii pertinere, quando ancipite adhuc sua fortuna, et nondum omissa concordiae cum Constantio spe recepto cultu uti malebat; quae causa

a) The History of the decline and fall of the Rom. empire chap. XIX. — XXIV. b) L. XXI. c) ad S. P. Q. Athen. p. 274.

fuit, cur Christiana etiam tum sacra adhuc frequentaret. Paullatim sui securus barbam, quam inde ab Hadriano principibus honoratam primus posuit Constantinus M., et post eum ex eadem gente omnes, revocavit. Non impune. Nam palam ridebatur ab Antiochenis, tanquam qui barbam praeferret hircinam, quae tam esset pilis spissa, ut inde funes possent confici [a]). Convicium ut convicio rependeret, *per me*, respondit, *istud vobis licebit, at vercor, ut evellere illos possitis, neque delicatulas vestras mollesque manus eorum asperitas laedat.* Addidit barbae suae commoda alia, ut: delectari se discurrentibus per eam pediculis, ceu per silvam feris, obstare eam gulae, metu, ne una cum pane se pili miscerent, et esse impedimento dandis accipiendisque osculis [b]). Quae quidem modo commemorata eo usque intoleranda visa fuere delicatis nostrae aetatis Gallis, ut Bletterium Iuliani biographum obtestarentur amici, ab his verbis Gallice reddendis in popularium suorum gratiam abstineret [c]). *) Secundum Ammianum Iulianus adhuc Caesar barbam aluisse videtur, nam jam tum tanquam *capella, non homo*, et *hirsutus* in aula Constantii traducebatur [d]). Verum in numis hac dignitate insignibus imberbis semper est, et hoc dicterium ejus adhuc privati mores respexerit.

* * *

* *Vt lit. C. Caput barbatum.*
SECVRITAS. REIPVB. *Bos stans, superne duo astra; in nonnullis juxta bovem corona, cui insistit aquila; in imo variarum urbium nomina.* AE. II.

Hujus typi in numis Iuliani jam meminere Socrates [e]), et Sozomenus [f]). Nimirum alimentis Antiochiae praesente imperatore deficientibus oppidani, ut erant suopte ingenio ad cavillandum proni, taurum, ajebant, numis esse insculptum, ejusque exemplo perverti orbem terrarum. Nempe, ut aculeum explicat Socrates, cum ad aras deorum adsidue tauros immolaret Iulianus, aram et taurum numis jussisse insculpi. Quod ad aram attinet, fallitur certe Socrates; nam inter tot numos, qui cum hoc typo exstant, nullus adhuc cum memorata hac ara repertus est; sed nec Sozomenus ejus arae meminit. Neque etiam Bandurius in causa, cur ejusmodi numi signati sint, cum Socrate consentit. Existimat enim, quoniam Iulianus Aegyptiorum sacris pertinacius inhaesit, bove stante cum duobus astris intelligi Mnevin soli, et Apin lunae sacros. Revera quo tempore is Antiochiae moratus est, quaesitum solicite in Aegypto novum Apin, ac repertum denique, refert Ammianus [g]).

Id genus numi, praeterquam quod miro numero habentur, istud praestant etiam, quod in ima parte urbes, ex

---

a) Ammian. L. XXII. Socrat. L. III. c. 17. b) in Misopog. c) Hist. de Iovien T. II. p. 94. d) L. XVII. e) L. III. c. 17. f) L. V. c. 19. g) L. XXII.

*) Secus visum Voltairio, loco, quem paullo altius in nota indicavi. *Le peuple d'Antioche*, inquit, *insulte Iulien. Il ne se venge qu'en homme d'esprit, et pouvant lui faire sentir la puissance impériale, il ne fait sentir à ce peuple que la supériorité de son génie.*

quarum officina monetaria prodivere, distinctius atque alii numi exhibent. Ita legere in iis est: ANT. — AQVIL. — CONS. — CYZIC. — HERACL. — LVGD. — NIC. — SIRM. — SIS. — TES. additis variis notis arithmeticis seu Latinis, seu Graecis, quae adeo praeclare serviunt ad explicandas notas in hujus aevi moneta contentas. In aliis ejus numis, praecipue Votorum, adsidue item notantur urbes, quas inter reperitur etiam VRB. ROM.

* * *

Vt lit. E. Caput imberbe.

VICTORIA. DD. NN. AVG. *Victoria gradiens*, *infra* LVG. AR. (Mus. Caes.)

Omnia comprobant, numos hos sub initium imperii invito Constantio suscepti fuisse percussos, nimirum caput adhuc imberbe, scriptum DD. NN., quo comprehensus etiam intelligitur Constantius, antequam arma in hunc moveret, denique infra scriptum LVG*dunum* in Iuliani ditione positum, in qua sola ejusmodi numi majoris Augusti voluntati repugnantes feriri potuere.

* * *

Vt lit. E. Caput barbatum.

VIRTVS. EXERC. GALL. *Figura militaris barbarum in genua prostratum crinibus prehensum trahit*, *s. tropaeum*, *in area aquila fulmini insistens*, *et coronam ore tenens*, *infra* CONSTAN. Est AV. (Mus. Caes.)

Vt ex certis testimoniis constat, Iulianum palam ad veterem superstitionem fuisse reversum, sic tamen in ejus numis neque dicatas diis inscriptiones, ut: IOVI. vel MARTI etc., neque eorum propria signa aperte proponi videmus. Nam bos signatus in numis SECVRITAS., etsi, ut verisimile diximus, Mnevin, vel Apin notet, tamen in plures patebat explicatus, ut revera Socratem historicum aliter de hac imagine sensisse vidimus. Quid quod neque pontificis maximi titulum monetae suae inscripsit, etsi talem sese continuo post adscitum idolorum cultum palam professus est a). Quid vero sentiendum sit de numis VOTA. PVBLICA, in quibus obviae sunt deorum inscriptiones et signa, post Iuliani numos exponetur. Tamen, si fides Sozomeno b), *in publicis imaginibus curavit*, *ut juxta se pingeretur Iuppiter velut e coelo apparens*, *et coronam ac purpuram*, *imperii insignia*, *ipsi praebens*, *aut Mars ac Mercurius oculos in ipsum conjicientes.* Fuit igitur Iuliano certa quaedam constituta ratio, cur aut non auderet, aut non vellet cultum suum manifestare in moneta publica, quem aliorsum palam professus est. Sane in praesente numo nequaquam Iuppiter ipse imperatori coronam offert, ut istud in tabulis pictis fuisse propositum dixit Sozomenus, sed ejus vice minister fulminis ales, eodem quidem sensu, sed tamen modestiore. Adverto vero etiam, cum aquila insistens fulmini, et coronam ore stringens vetus fuerit legionis signum, et constet ex eodem Sozomeno c), Iulianum in pristinam formam commutasse signum illud nobilissimum exercituum Romanorum, quod Constantinus in crucis formam converterat, posse hoc aquilae typo intelligi restitutam hanc ipsam aquilam legiona-

a) Socrat. L. III. c. 1. b) L. V. c. 17. c) l. c.

riam, quae praeterea recte respondet inscriptioni: VIRTVS. EXERC. GALL.

Typus prehensi crinibus hostis, qui deinceps in Valentiniani moneta obvius est, humilis est imago inimici in servitutem abstracti, quae et elegantiorum temporum monumenta invasit. Sic in celebri gemma Augustea musei Caesarei milites Romani virum et mulierem barbaram capillitio arreptos trahunt. Eodem sensu Deriades Indorum rex apud Nonnum his verbis furit [a]):

Σημερον ἢ Διωνυσον ἐγω πλοκαμιδος ἐρυσσω,
Ἠε μοθος Βακχειος αἰστωσει γενος Ινδων.
Hodie vel Bacchum ego crinibus traham,
Aut pugna Bacchica exterminabit genus Indorum.

* * *

Antica varia.

VOTA. PVBLICA *variis deorum typis,* quos numos vide infra post numos Iuliani.

Antica varia. Caput imberbe.

VOTIS. V. MVLTIS. X. *intra lauream, infra* LVG. *vel* CON. Est AR. (Mus. Caes.)

Quinquennalia a Iuliano jam Augusto Viennae fuisse edita, diserte docet Ammianus [b]), cujus causa primum Lugduni eorum testes numi fuere signati, aliquanto serius iterati Constantinopoli.

* * *

Antica varia, capite in aliis barbato, in aliis imberbi.

VOTIS. X. MVLTIS. XX. *intra lauream.* AR. AE. III. (Mus. Caes.)

Quocunque utaris calculo, non potuit Iulianus, qui annos tantum septem, et menses fere octo sive Caesar, sive Augustus imperavit, solvere decennalia, et suscipere vicennalia. Ex quo efficitur, quo tempore solvit quinquennalia, suscepisse eum decennalia, tum vicennalia, nimirum ut recte ad hos numos observat Bandurius [c]), spe tantum, et cogitatione praecepta. Et vero complures ex his numis post peracta quinquennalia fuisse signatos, probant illi, qui caput imberbe sistunt; nam paullo post coepit promittere barbam, ut dictum. Magis mirare vota XX. in Ioviano septem mensium imperatore. Sed de hac votorum oeconomia agetur alibi.

* * *

Vt lit. B. Caput imberbe.

VOTIS. XXX. MVLTIS. XXXX. *intra coronam.* AR. (Band.)

Haec vota, etsi prioribus multo ampliora, difficultatem non creant; sunt enim Constantii, non Iuliani, atque hi numi signati fuere sub ejus imperii principium, quando nondum abjecta spe concordiae adhuc perrexit majorem Augustum observare.

PRETIVM.

Aurei	R.[1]
Argentei	C.

a) Dionys. L. XXXVI. v. 140. b) L. XXI. c) Pag. 429.

Aenei max. mod. . . . . RRR.
Aenei II. et III. formae . . . . C.

Numi Iuliani inscripti VOTA PVBLICA, aliique similis argumenti Iuliano vulgo tributi.

A. *1.* D. N. FL. CL. IVLIANVS. P. F. AVG., *in aliis* PP. AVG., *in aliis sine* D. N. *Protome Iuliani d. globum cum Victoriola, s. clypeum, cui inscripti gemini lactentes.*

VOTA. PVBLICA. *Anubis stans d. sistrum, s. caduceum.* AR. max. mod. (Mus. Princ. de Waldeck.)

2. Vt lit. A. Protome similis.

VOTA. PVBLICA. *Isis sedens Horum lactat.* AE. II. (Mus. Caes.)

3. Vt lit. A. Caput Iuliani barbatum diadematum.

VOTA. PVBLICA. *Isis cane vecta d. sistrum, s. hastam.* AE. II. (Mus. Caes.)

4. Vt lit. A.

Sine epigraphe. Currus binis Sphingibus super mari vectus, cui insistit Isis d. sistrum tenens; infra stat Harpocrates, ante currum canis posterioribus pedibus insistens latrat. AE. I. II. (Tanini, Band.)

B. *5.* D. N. FL. IVLIANVS. P. F. AVG. *Protome similis.*

VOTA. PVBLICA. *Isis et Osiris in aspides desinentes vasculum una sustinent, cui insistit aspis.* AE. III. (Band. ex Ducange.)

C. *6.* D. N. IVLIANVS. NOB. CAES. *Caput nudum.*

ISIS. FARIA. *Caput Iuliani imberbe corona gemmata cinctum.* AE. III. (Band.)

Numi similis argumenti, sed sine inscriptione imperatoria.

7. DEO. SANCTO. SERAPIDI, *in alio* SARAPIDI. *Caput Serapidis.*

DEO. SANCTO. NILO. *Fluvius barbatus humi sedens, d. arundinem, s. cornucopiae, juxta hippocampus, in area* B, *infra* ALE. AE. III. (Mus. Caes. Tanini.)

8. DEO. SERAPIDI. in aliis: VOTA. PVBLICA. *Capita jugata Serapidis et Isidis cum attributis manus attollentium. In aliis caput Serapidis tantum.*

VOTA. PVBLICA. *Anubis stans d. sistrum, s. caduceum.* AE. III. (Mus. Caes. Band.)

9. VOTA. PVBLICA. *Caput Isidis.*

VOTA. PVBLICA. *Anubis idem.* AE. III. (Mus. Caes.)

10. DEO. SERAPIDI. *Caput Serapidis radiatum.*

VOTA. PVBLICA. *Serapis stans d. elata, s. hastam.* AE. IV. (Mus. Caes.)

11. DEO. SERAPIDI, *in aliis* SARAPIDI. *Caput Serapidis cultu solito, in aliis imberbe radiatum.*

VOTA. PVBLICA. *Isis d. sistrum in mularum bigis.* AE. III. (Mus. Caes.)

12. DEO. SARAPIDI. *Caput Serapidis.*

VOTA. PVBLICA. *Isis navi insistens velum explicat.* AE. III. (Mus. Caes.)

13. DEO. SERAPIDI. *Capita Serapidis et Isidis.*

VOTA. PVBLICA. *Isis cani insidens d. sistrum.* AE. III. (Band.)

14. Eadem adversa.

VOTA. PVBLICA. *Isis stans figurae in genua prolapsae manum imponit.* AE. III. (Band.)

15. DEO. SERAPIDI. *Caput Serapidis.*

VOTA. PVBLICA. *Isis et Osiris in aspides desinentes una vasculum sustinent.* AE. III. (Band.)

16. Eadem adversa.

VOTA. PVBLICA. *Sphinx.* AE. III. (Band.)

17. Eadem adversa.

VOTA. PVBLICA. *Harpocrates stans dextera ori admota, s. cornucopiae.* AE. III. (Band.)

18. ISIS. FARIA. *Protome Isidis d. elata sistrum.*

VOTA. PVBLICA. *Isis cani praegrandi currenti insidens d. sistrum, s. hastam.* AE. III. (Mus. Caes.) In alio: *Isis gradiens d. sistrum, s. situlam.* Vide copiosas aversas alias, sed jam ex praecedentibus cognitas, apud Bandurium et Taninium, ab his commemoratas sub Helena Iuliani.

19. GENIO. ANTIOXENI. *Mulier turrita et velata rupi insidens, pro pedibus fluvius emergens.*

APOLLONI. *(sic)* SANCTO *Apollo stolatus stans d. pateram, s. lyram, infra* SMA. AE. III. (Mus. Caes.)

20. GENIO. CIVITATIS. *Caput muliebre velatum turritum.*

Eadem aversa. AE. III. (Tanini p. 318.)

En syllabum hujus classis numorum, neque tamen adhuc omnes recitavi; nam alios praeterea, sed ignobiliores, commemorant Bandurius, Taninius, aliique catalogi. Antequam de singulis agam, de universo agmine nonnulla sunt praecipienda.

Fuere, qui hos numos Iuliano jubente fuisse percussos adfirmarent, et esse ejus ad idolorum cultum conversi testes luculentos, quos inter miror exstitisse cel. Bimardum a). Temere istud, ac nullo auctore edici, vel ex eo liquet, quod nemo veterum, etiam eorum, qui copiosissime ea, quae pro revocandis idolis constituit, persecuti sunt, novitatem in numos quoque lege inductam meminerint. Quid quod praesto sunt argumenta, quae haud dubie contrarium docent. Horum catalogum numorum percurrenti continuo patebit, iis omnibus, demptis duobus postremis Antiochenis, natale solum esse Aegyptum. Quaeso, si Iuliani veterem iterum superstitionem revocantis jussu sunt signati, cur desunt numi Constantinopolitani, Cyziceni, Thessalonicenses, Lugdunenses, deorum Graecorum Romanorumve imaginibus insignes? An imperatoris lex ad solam Aegyptum valuit, aut haec sola imperatoris dicto audiens? Enimvero si ab his numis Iulianum idolorum cultorem probare quis volet, longius se, quam intenderat, progressum videbit; nam et Constantium II., quem acerrimum fuisse superstitionis hostem constat, oportebit idololatram confiteri, cum ejus exstent nu-

a) B. L. Tom. XV. pag. 114.

mi simillimi tam Caesaris, quam Augusti nomine insignes, in quorum aversa legitur: VOTA. PVBLICA typo Anubis, quibus adde numum Iuliani adhuc Caesaris supra num. 6. descriptum, et, ut patet, imperante adhuc Constantio signatum, quo tempore is Constantio adhuc obnoxius Christianum sese profiteri quomodocunque invitus debuit. Similem Constantini M. numum consulto praetereo; nam video posse responderi, fuisse signatum tum, cum adhuc Iovem, Martemque in moneta toleraverat. Denique similes numi occurrunt etiam sub Ioviano, Valentiniano, Valente, Gratiano, idololatriae nequaquam suspectis.

Enimvero omnia persuadent, fuisse in Aegypto vetus institutum, ut statis temporibus vota publica forte pro salute principum conciperentur, ac tum moneta cum imaginibus deorum, quibus supplicatum est, erogaretur. Sane inde a Diocletiano omnium fere Augustorum et Caesarum id genus numos habemus, suntque forma modisque multum diversis a moneta ordinaria Alexandriae signata. Quid quod hujus origo monetae forte altius est repetenda. Exstat in museo Caesareo aeneus Hadriani formae II. HADRIANVS. AVG. COS. III. P. P. *Caput laureatum.* X *Sine epigraphe. Isis praegrandi cani currenti insidens d. sistrum, s. hastam.* Numus hic commatis Romani certe non est, nam deest nota S. C., et multum ab hoc abludit fabrica, neque typus ipse adhuc in ullo certo ejusdem commatis numo observatus; at frequens est in hujus, de qua agimus, classis numis, ut videre est supra in numis 3, 13, 18. Huic adde similem Faustinae senioris in museo Theupoli. Vnde verisimile fit, Hadriano imperante, quem Aegyptiorum sacra cupide amplexum novimus, aliquid novi ritus votorum publicorum nomine fuisse invectum, et continuatum deinceps, et sub ipsis etiam, ut vidimus, principibus Christianis, ferentibus his adhuc inveteratos quosdam ritus, quos penitus evertere intempestivum visum, eodem nempe modo, quo Christianos tulit Iulianus. Hoc deinde imperante haec vota publica cum omni sua superstitione altius extulisse caput, et, quod sequitur, impune multiplicatos numos, nemini credo mirum videbitur cognito praecipue ejus in Aegyptia sacra adfectu. Cui illustrando argumento praeclare servit, quod refert Ammianus [a]), Dracontium monetae Alexandrinae praepositum per idem tempus ab oppidanis idololatris fuisse exanimatum, quod aram in moneta, quam regebat, recens locatam evertit. Dubium non videtur, a Iuliano in ejus locum suffectum fuisse hominem sui cultus, a quo verisimile est demerendi imperatoris causa ejuscemodi numos tanto fuisse numero percussos.

Plerique credidere, in his numis sub imagine Serapidis latere Iulianum, et sub altera Isidis Helenam uxorem. De Iuliano dubitare vix licet, quoniam in illis facies Serapidis nihil habet ejus, qualis ille in aliis monumentis proponitur, sed vix ambigua Iuliani lineamenta, et habuimus innumera hactenus

a) L. XXII.

exempla, quibus docemur, Augustos et Augustas numinis cujuspiam manifesto cultu fuisse propositos. Praeclare istud confirmat Libanius haec de Iuliano adfirmans [a]): πολλαι πολεις ἐκεινον τοις των Θεων παραστησαντες ἐιδεσιν ὡς της θεης τιμωσι, *multae cum urbes deorum formis efficium deorum instar venerantur.* Video praeterea, in similibus numis, quod jam adveitit Begerus [b]), protomen Serapidis amiciri paludamento Romani prorsus moris fibula ad humerum nexo, quod constat proprium fuisse imperatoribus gestamen. Quid quod et Anubis in his numis paludatus totus est, ex quo jure possumus conjicere, sub horum numinum imagine latere Iulianum, eidemque posse applicari, quod de consule apostata scribit D. Cyprianus, aut quisquis est auctor [c]).

Teque domo propria pictum cum fascibus ante
Nunc quoque cum sistro faciem portare caninam.

Idem de Helena adfirmari nequit, cujus non aeque explorata habemus oris lineamenta. Ad haec illa, quo tempore Iulianus Augusti nomen adsumpsit, supremum diem obiit, nisi forte mortuae imaginem ab Alexandrinis monetae fuisse illatam velimus statuere.

His generatim praeceptis ad typos singulos, si qui rariores sunt, aut quid observatu dignum offerunt, progrediamur.

Num. 3, 13, 18. *Isis cane vecta cum suis attributis.* Quoniam Isis dearum omnium, quae coelo, terrae, inferis imperant, virtutem, et potentiam, et nomina ipsa sortita est, ut praeter alios late docuit Apuleius [d]), facile multiformi huic deae quaecunque aut animalia, aut addita illi signa adcommodaveris. Eodem teste illa semetipsam appellat *reginam manium, quae inferorum deplorata silentia nutibus suis dispensat,* et mox infra: *Stygiam Proserpinam, et Hecaten.* At Hecates comitem esse canem, alibi copiose probavi [e]). Gestatur ergo Isis cane suo, ut Cybele leone suo. Propiorem rationem ipsa liberaliter suppeditat, cum teste Diodoro Siculo [f]) inter alia de se jactat: Εγω ἐιμι ἡ ἐν τῳ ἀστρῳ τῳ κυνι ἐπιτελλουσα, *ego sum, quae in canis sidere exorior,* quo factum, ut Sirius Isidis astrum nonnullis diceretur [g]). Fuisse vero et Romae Isidem hoc cultu effictam, docemur ex Dione, qui inter prodigia, quae Elagabalo imperante exstitere, recenset etiam, quod Isis, quae super templi sui pinnaculo cani insidet, faciem introrsum converterat [h]). Idem canis Isidem suam in pompa marina, quam numus num. 4. exhibet, ex eadem causa comitatur. Idem typus est etiam in numis Hadriani et Faustinae altius memoratis, et in Alexandrino Antonini Pii cum anno KA (Theupoli.), quo rursum comprobatur, praesentium numulorum patriam esse Aegyptum.

---

a) Tom. II. Orat. p. 330. b) Thes. Brand. T. III. p. 184. c) Opp. Cypr. edit. Paris. 1726. p. CLVII. d) Metam. L. XI. sub init. e) Numi vet. p. 243. f) L. I. c. 27. g) Schol. Apollonii ad L. II. v. 519. Theon ad Aratum. h) L. LXXIX. §. 10.

Num. 5, 15. ***Isis et Osiris vasculum tenentes, super quo aspis,*** haud dubie magnum et infandum mysterium objiciunt, a quo vulgando abstineo deorum iram veritus. Expertus eam est in illo scrutando curiosor Bandurius; nihil enim ex Apuleio, ad quem provocavit, probabile attulit.

Num. 6. ISIS. FARIA scriptum juxta caput Iuliani. Mirum profecto, ad rem adeo insolitam nihil observare Bandurium. Subit igitur suspicari, a viro praeclaro in numo non optimi operis creditum vultum Iuliani imberbis, qui revera Isidis esset.

Num. 18. ISIS. FARIA in hac numorum classe perfrequens. Dicitur *Faria*, vel *Pharia* ab insula Pharo Alexandriae objacente. De ea haec notavit Bandurius [a]): Isidem jam hoc nomine appellatam a Minutio Felice, etiam in Gruteri marmore legi ICIΔI. ΦΑΡΙΑ [b]), et apud Statium [c]):

Isi! Phoroneis quondam stabulata sub antris,
Nunc regina Phari, numenque Orientis anheli,
Excipe multisono puppem Mareotida sistro.

Haec erudite Bandurius. Atque hi Statii versus non praesentes modo numos, sed etiam Graecos Alexandrinos praeclare illustrant, in quibus eadem Isis tenens sistrum, et velum explicans (ut et in his Iuliani numis num. 12.) proponitur, adstituta etiam saepe Pharo turri in insula cognomine posita, insigni artificio structa a Sostrato Cnidio, ut navigantibus noctem illustraret, ut testatur Plinius [d]). Habes igitur ex hoc Statii testimonio causam nominis *Fariae*, habes sistrum, quod et in his numis Isis manu tenet, habes Isidem navigantium praesidem, quod et navis, cui insistit, velumque, quod explicat, significant; nam teste Cassiodorio [e]) *vela Isis rati prima suspendit.* Teste Luciano [f]) Io in vaccam mutata missa est in Aegyptum, ubi Isidis nomine Nili incrementis praeesset, ventos immitteret, et navigantibus opem ferret. Sed de hac Iside navigantium praeside lege praeclaram dissertationem abbatis Fontenu [g]), contractius apud Morcellum [h]), denique apud Zoëgam [i]).

Num. 18. *Isis gradiens d. sistrum, s. situlam.* Vtrumque signum Isidi proprium, et utrumque in Iside eleganter descripsit Apuleius [k]). *Iam gestamina longe diversa; nam dextera quidem ferebat aereum crepitaculum, cujus per angustam laminam in modum balthei recurvatam trajectae mediae paucae virgulae, crispante brachio tergeminos jactus, reddebant argutum sonorem. Laeva vero cymbium dependebat aureum.* De utroque item Servius [l]): *Isis est genius Aegypti, qui per sistri motum, quod gerit in dextera, Nili accessus recessusque significat, per situlam, quam sinistra manu retinet, ostendit adfluentiam omnium lacunarum, id est: fossarum, in quas Nilus stagnans recipiebatur.*

---

a) in Iuliano p. 427. b) Pag. 85. c) Silv. L. III. carm. II. v. 101. d) L. XXXVI. §. 18. e) Epist. XVII. f) Dial. Deor. III. g) B. L. T. V. Mem. p. 84. h) de Stilo inscr. p. 56. i) Num. Aegypt. p. 125. k) Metam. L. XI. l) ad Aen. VIII. 696.

Numus 7. exhibet *Deum sanctum Serapidem*, et *Deum sanctum Nilum*, utrumque cultu solito. De utroque alias saepe a me actum, ac praecipue Vol. IV, p. 29 et 36. Nilum ab indigenis religiose cultum praeter alios testatur quoque Eusebius a), et diserte testatur Sozomenus b), ei ex instituto majorum fuisse sacrificatum, ut uberius restagnaret. Ad hunc numum, qui utrumque hunc deum conjunctum exhibet, servit quod narrat Sozomenus c), praecepisse Iulianum, ut cubitus Nili juxta morem majorum ad templum Serapidis deferretur, cum annis proxime superioribus jussu Constantini M. ad ecclesiam portaretur. Denique apte in his numis junguntur Serapis ac Nilus, quia ille credebatur Nilum ad irrigandos agros adducere, ejusque regere et incrementa et decrementa d).

Reliqui typi in his Aegypti numis aut memorabile nihil continent, aut si qua sunt, jam satis in moneta Aegypti explicata fuere.

Num. 19. 20. Signati Antiochiae Syriae, et jam recitati in ejus urbis moneta. Etiam hos imperante Iuliano emersisse verisimile est. Antica offert *Genium Antiocheni*, id est: populi, specie mulieris turritae fluvio subtus emergenti super scopulo adsidentis, de qua imagine vide quae diximus in numis Antiochenis. Apertius scribitur in numis Romanis aevi Diocletianei: GENIO. POPVLI. ROMANI. De geniis populorum, urbium, locorum etc., quorum tutelae singuli commissi fuere, multa in variorum eruditorum operibus congesta reperies. Ad populorum, urbiumque genios quod attinet, de quibus nunc tantum nobis sermo, habemus in numis Nicaeae Bithyniae: ΑΓΑΘΗ. ΤΥΧΗ. ΝΙΚΑΙΕΩΝ, in numis Ephesi: ΤΟ. ΑΓΑΘΟΝ. ΕΦΕϹΙΩΝ, frequentissime solum ΤΥΧΗ, aut, ut in numis Germes Mysiae, et Attaeae Phrygiae: ΤΥΧΗ. ΠΟΛΕΩϹ. Graecorum Τυχην idem fuisse, quod Latinorum *Genium*, docuit Charisius grammaticus. Non tamen propterea erravisse dicendi sunt interpretes, qui Τυχην verterunt *Fortunam*, ut eos erravisse statuit Henricus Valesius e). Neque enim facile evicerit, quod visum fuit Charisio, visum fuisse etiam diversae aetati, variisque populis. Videmus, *Genios*, *Fortunas*, *Tutelas* nonnunquam a veteribus distingui, ut in marmore apud Maffeium f): GENIO. ET. FORTVNAE. TVTELAEQVE. HVIVS. LOCI, at constat etiam, haec numina, etsi a variis discreta demus, tamen propter descripti muneris adfinitatem saepe fuisse permutata atque confusa, quod fieri solet ac debet, quando judicia in rebus extra naturam humanam positis a populorum opinione, et saepe privato singulorum arbitrio pendent. His geniis oppidanos urbis suae tutelam credidisse, in vulgus notum, at non perinde cognitum, iisdem his geniis suum etiam natalem fuisse adsignatum. Narrat loco mox indicato Eusebius, Adrianum martyrio fuisse adfe-

a) Vita Const. L. IV. c. 25. b) VII. c. 20. c) L. V. c. 3. d) Jablonski Panth. P. II. pag. 236. e) ad Eusebii Martyres Palaest. c. XI. f) Mus. Veron. pag. 313. n. 3.

ctum προ τριων νωνων Μαρτιων γενεθλιων της κατα Καισαρεων νομιζομενης Τυχης ἡμερα, *ex ante III. nonas Martias, qui dies fuit natalis Genii, quem suum Caesarenses constituerunt.* Hunc equidem natalem cum ipsum existimo, quo civibus creditum urbem suam aut fuisse aedificatam, aut certe dedicatam. Ex hac lege natalis Genii Romae fuit XI. Kal. Maji, Constantinopoleos V. idus Majas, quo ea die dedicata est. Γενεθλιυς ἡμερας των βασιλιδων πολεων, *natales dies regiarum urbium*, Romae scilicet, et Constantinopolis, memorat quoque Sozomenus a). Ceterum templi Genii, quod stetit Antiochiae, meminere Ammianus b), et Iulianus Aug. c).

Pars aversa *Apollinem sanctum* praedicat ab Antiochenis in suburbio Daphne summa religione celebratum, non ingrato ad haec obsequia deo, nam pro his oracula eodem loco rependerat. Ea excepturus Iulianus ad templum istud accessit, paullo post sive fortuito, sive admotis ignibus exustum, ut narrant Sozomenus d), et Ammianus e).

FL. IVL. HELENA.

Constantini M. et Faustae filia, quam frater Constantius Iuliano collocaverat, cum Caesarem eum appellasset. Mortua est V. C. 1113 P. X. 360, paullo post, quam imperium in Gallia maritus arripuit, incertum, an morte naturali, an accelerata. Fuisse dictam Augustam, dubium non est, cum et soror Constantina Hanniballiani, deinde Galli uxor a patre Augusta dicta fuerit f).

Filium enixa quidem est, sed qui vix natus diem obiit.

Numi:

Hac distuli adcuratius examen numorum, qui *Helenam* inscripsere, quo nomine in Constantini M. familia tres cognitae fuere, eaeque conjuges Constantii Chlori, Iuliani, et forte Crispi. Quam hactenus in earum numis recte distribuendis incassum desudaverint Ducangius g), Gallandus h), Bandurius, aliique, in aperto est. Quare necesse visum, horum quoque censuram peragere, magis, ut eruditorum irritos hoc in judicio conatus meo quoque experimento comprobem, quam ut aliis me plus vidisse possim gloriari. Qua in causa si parum profecero, me eorum, qui praecesserunt, calamitate solabor. Lubet Helenarum numos secundum titulos, et nomina iis inscripta recitare.

Flavia Iulia Helena Aug.

1. FL. IVL. HELENAE. AVG. *Ejus caput.*
PAX. PVBLICA. *Mulier stans d. ramum,*

a) L. V. c. 17. b) L. XXIII. sub init. c) in Misopog. d) L. V. c. 3. e) L. XXII. f) Philostorg. L. III. c. 22. 28. g) Dissert. de num. inf. aevi §. 69. h) B. L. Tom. I. hist. p. 248.

s. hastam, in imo: CONSE. — TRP. — TRS. etc. AE. IV. numi obvii.

2. *Eadem adversa.*

PIETAS. ROMANA. *Mulier stans duos pueros in sinu fovet.* AE. III. (Tanini in Helena Chlori.)

Flavia Helena Aug.

3. FLAVIA. HELENA. AVGVSTA. *Ejus caput.*

FELICITAS. AVGVSTA. *Mulier stans d. oleae ramum, s. hastam transversam.* AE. m. m. (Tanini in Helena Chlori.)

4. *Eadem adversa.*

PIETAS. AVGVSTAE. *Helena stans s. infantem tenet, d. puerulo nudo adstanti pomum offert.* AE. m. m. (Tanini ibid.)

5. FL. HELENA. AVGVSTA. *Ejus caput.*

PROVIDENTIA. AVGG. *Castra praetoria, superne astrum, infra* SAR. AE. III. (Bandur. T. II. pag. 113.) Numi RRR.

6. *Eadem adversa.*

SECVRITAS. REIPVBLICE, *rarius* REIPVBLICAE. *Mulier stans d. demissa ramum, s. vestem colligit, in imo:* TCONST. — ARLS. *etc.* AV. (Mus. olim de France, Beauvais.) AR. (Tanini.) AE. III. obvii.

Helena Nobil. Femina.

7. HELENA. N. F. *Ejus caput.* *Sine epigraphe. Astrum in corona.* AR. (Band. T. II. p. 325.) AE. III. (Mus. Caes.) Numi RRR.

Helena Flavia Maxima.

8. HELENA. FL. MAX. *Ejus caput.*

Sine epigraphe. Astrum in corona. AV. (Strada, Tristan T. III. p. 733. Band. T. II. p. 441.)

Praesentem numum descripsisse suffecerit nulla deinceps ejus futura mentione, quia dubitari potest, an unquam exstiterit. Bandurius eum ex Tristano citat.

* * *

Helenae Iuliani ab antiquariis tribui etiam solent numi inscripti ISIS. FARIA, sed judicium istud minus certum, ut dixi in numis Iuliani.

* * *

De his, quos coram descripsi, numis varie ab antiquariis judicatum. Quos I. et VI. loco dedi, quique omnium maxime abundant, Mediobarbus, et, quod mirere, Bandurius quoque nullo discrimine jam Helenae Chlori, jam Iuliani tribuunt. Serius Bandurium suum ipsius vellicavit judicium, atque inter tres Helenas sequens statuit criterium a): Helenam, quae in numis FL. vel FL. IVL. dicitur, esse Chlori, quae N. F. appellatur, esse Crispi, quae demum FL. MAX., Iuliani uxorem. Addit, numos FL. et FL. IVL. propterea Helenae Chlori tribuendos, quod literae in horum numorum margine expressae eaedem in Constantini numis conspicuae sunt, in Iuliani vero longe aliae visuntur, quo argumento pridem Gallandum in laudata dissertatione usum video. Etiam nuper cl. Taninius numos loci I. partim Chlori, partim Iuliani Helenae adjudicavit.

a) in praef. ad Tom. II.

At vero sententiam Bandurii gravis urget difficultas. Ait, numos inscriptos FL. vel FL. IVL. pertinere ad Helenam Chlori. Verum si istud, qua ratione in ima numorum sic inscriptorum parte notari potuit CONS., etiam ipso judice certa Constantinopolis nota? Constat, quo tempore haec Chlori Helena mortua est, fere adhuc fuisse ignotum Constantinopolis nomen. Vnde sequitur, numos PAX. PVBLICA, et SECVRITAS. REIPVBLICE, in quibus novae hujus urbis nomen saepe legitur, hujus Helenae esse non posse, sed neque esse posse Helenae Crispi, cum et hic ante novum hoc nomen Byzantio inditum diem obiverit.

Hoc tamen non obstante sunt rationes non aspernandae, quae numos numero I. positos Helenae Chlori vindicare videntur, ac I. quidem in illis dicitur *Flavia Iulia*, quae ei fuisse nomina docet marmor Gruteri a). II. In his tantum numis notae in imo positae conspirant cum iis, quae in Constantini M. moneta observantur, et discrepant ab iis, quas Iuliani moneta exhibet. III. Plurimum probant conlati cum his Theodorae numi, quae fuit altera Chlori uxor. Simillimi enim inter se sunt, sive fabricam spectes, sive volumen, (nam utrique sunt aenei IV. formae) sive notas in imo collocatas, sive enunciandi modum insolentiorem in dandi casu, nempe in his HELENAE, in illis THEODORAE, quae omnia collecta eandem utrorumque aetatem arguunt. Cum ergo certum sit, Theodorae numos imperante Constantino M. signatos, eadem etiam aetas huic Helenae numo r classi tribuenda. Ast quo, inquies, modo difficultatem, quam tute ipse Bandurio objeceras, tolles, nempe *το* CONS. his quoque numis inscriptum? Ea sane aliter expediri nequit, quam statuendo, eos in mortuae memoriam a Constantino signatos, quod a vero nequaquam abhorret, quin et luculento Eusebii testimonio juvatur narrantis, Constantini jussu numos aureos cum imagine matris Helenae cusos b), quanquam videatur errasse in promulgando metallo, nam hactenus id genus aureus nondum compertus. Idem narrat Theophanes c), sed suppressa metalli mentione. At argumentum his multo valentius sufficit formula HELENAE dandi casu in his numis concepta. Novimus, inde ab Augusti aetate in numis, qui in mortuorum memoriam cusi sunt, valuisse dandi casum, atque ob eandem causam verisimile est, Theodorae quoque numos post hujus mortem fuisse percussos. Ex his ergo, quae modo disputavi, dubitare vix licet,

numum I. ex propositis esse Helenae Chlori.

Numus II. inscriptus PIETAS. ROMANA haud dubie etiam erit ejusdem Helenae Chlori, partim quia eandem habet capitis epigraphen, partim quia eadem aversa est etiam in obviis ejusdem Theodorae numis.

Numus IV. quoque ejusdem erit cum praecedentibus Helenae, nam eadem aversa, et in numis quoque maximi moduli reperitur in moneta Faustae, cui illa convixit. Varians capitis epigra-

a) Pag. 284. 1. b) Vita Const. L. III. c. 47. c) in Chronographia.

phe aliud non docet, quam numum hunc viva Helena fuisse signatum, quod et de sequentibus notandum.

Numus V. in parte aversa epigraphen et typum offert obvium in Diocletiano et conlegis, et cum Constantino M. desinentem, ut adeo eidem Helenae Chlori adimi vix possit.

Numi loco VI. descripti spectato capitis cultu, et notis infra positis aliam a praecedente Helenam sine dubio sistunt, cumque hae ejusdem sint rationis, cujus illae, quae in Iuliani moneta observantur, verisimile est, numos hos hujus uxori Helenae tribuendos. Adde, scriptum in his REIPVBLICE pro REIPVBLICAE in nullo adhuc Constantini M. numo observatum, at post hunc demum invaluisse, ac saepe occurrere in moneta Iuliani. Denique epigraphen SECVRITAS. REIPVB. in numis hujus Augusti novimus esse obviam.

Numus III. FELICITAS. AVGVSTA utri Helenae debeatur, plane incertum, cum haec epigraphe prorsus sit nova. Interim verisimilius videtur, Helenae Chlori tribuendum.

Numum VII., in cujus antica Helena *Nobilissima Femina* dicitur, et in aversa sidus intra coronam visitur, Bandurius, ut diximus, Helenae Crispi proprium facit, et per ipsum hunc titulum esse Helenae Iuliani negat, quoniam, ut ait, in more olim positum fuit, ut Augusto nata, si Caesari nupsisset, Augusta appellaretur, at Nobilissima Femina, si qua inferiores habuit natales [a]). Quod ego judicium non impugno, etsi dubitem, universim hunc morem valuisse. Typus quidem astri suffragatur Helenae Iuliani, quia cum simili aversa habemus numos Iuliani Caesaris, tamen vix credam, huic Helenae Augusti nominis honorem fuisse negatum, ut in ejus vita dixi. Potest ergo hic numus Helenae Crispi permitti, praecipue cum similis sit numo Faustae Nobilissimae Feminae, quam verisimile est fuisse uxorem unius ex Constantini M. filiis, ut diximus post numos Constantii II. Sed memineris, lector, valde esse incertum, utrum Crispi uxori nomen fuerit Helenae, ut in hac monei.

Ex his ergo probabilibus causis, donec certiores aliae accedant,

Helenae Chlori erunt numi 1, 2, 4, 5, et forte 3.

Helenae Crispi numus 7.

Helenae Iuliani numi numero 6 descripti.

a) Tom. II. pag. 325.

MONITVM.

Vt extrema imperii R. tempora longissime a vetere dignitate, praesidiis, existimatione distabant, sic et extrema ejus res nummaria nihil habet meritorum, quibus superioris aevi moneta excelluit. Quemadmodum enim haec partim ad antiquitatis scientiam praeclara ac copiosa attulit subsidia, partim artis perfectione, et dignitate imaginum oculos, animumque recreavit, ita, quae praesentis est aevi, raro aliquid offert, quod ad dictas causas valere possit, nihil vero, quod non modo juvare mentem oculosque possit, sed et ab ejus contemplatione non planissime absterreat. Quare cum numi veteres tantum propter has, quas modo commemoravi, causas soleant expeti, ubi hae deficiunt, licebit omittere explicandi, disserendique contentionem, quae olim propter argumenti praestantiam vires nostras atque ingenium exercuit. Veniam ergo merebor, si, quod monetae imperatoriae reliquum est, tanquam post legionum robur agmen iners, et ignavum, paucis verbis absolvam, magis ne quis, quod totius instituti partem efficit, abesse possit conqueri, quam ut dignum operae fructum facturum sperem, qui hercle ab hac argumentorum sterilitate, ingruente paullatim operis incredibili barbarie, ac tot ambiguorum nodis, qui vindicem necdum reperere, obtineri nequit. Quapropter quod ad facta historica attinet, Bandurii exemplo unum lubet sequi Ducangium, qui imperatoriam ejus aevi historiam complexus est in praeclaro opere, quod Familiae Byzantinae *inscribitur, et singulis imperatoribus subjicere numos modicis, cum mereri videbuntur, commentariis illustratos, additis insignioribus illis, qui post Bandurii catalogum in lucem prodivere. Enimvero tantum abest, ut ab hujus aetatis numis aliquam possit historia sperare opem, ut eam potius, si illis nitare, perturbent, impediantque. Lege, si lubet, quae de inscriptionibus veritati historicae in hujus aetatis moneta plane contrariis pridem conquestus est Bandurius* a).

a) Tom. II. p. 461 nota 3, et p. 456 nota 2.

IOVIANVS.

Fl. Iovianus natus in Pannonia continuo in caesi Iuliani locum suffectus, cum Sapore Persa pacem magis necessariam, quam honestam fecit quinque provinciis, Nisibique restitutis. Cum magnam administrandi juste imperii spem ostentaret, redux Dadastanae in finibus Galatiae et Bithyniae sitae mortuus in cubiculo repertus est P. X. 364 mense imperii VIII., annos natus XXXIII.

Numi:

D. N. IOVIANVS. P. F. AVG. vel: P. F. P. AVG. vel: P. F. PP. AVG. vel: P. F. PERP. AVG. vel: PPP. AVG.

D. N. FL. C. IOVIANVS. P. F. AVG. (Ducange Famil. Byz. Numi max. mod. reg. Gall. tab. XL.) Iovianum etiam marmora *Flavium* vocant, at nunquam *Claudium*. At numi hujus, quia contorniatus, non maxima est auctoritas.

Caput cum corona ex margaritis.

Partes aversae.

GAVDIVM. ROMANORVM. *Imperator sedens s. hastam, dexteram extendit versus figuram pro pedibus genuflexam, pone stat Victoria d. elata coronam, s. palmae ramum, in imo* CONSA. AV. M. M.

Illustrem hunc volumine et raritate numum edidit Taninius ex museo equitis Gascon Angli addito iconismo.

* * *

GLORIA. ROMANORVM. *Imperator paludatus stans sub porticu d. globum, s. hastam.* AR. (Tanini.) Etiam aeneum I. formae hic inscriptum citat Taninius.

* * *

MONETA. AVG. *Tres Monetae stantes.* AE. m. m. (Tanini.)

* * *

SECVRITAS. REIPVBLICAE. *vel:* REIPVBLICE. *Duae mulieres sedentes, quarum dexterior capite galeato, sinisterior turrito s. hastam, et s. pede prorae navis insistit, clypeum una tenent, cui inscriptum:* VOT. V. MVLT. X. *in imo:* SIRM. *aut similia.* AV. In aliis: *Imperator paludatus stans d. labarum cum monogrammate Christi, s. globum, pro pedibus captivus sedens.* AV. AR.

Major aureorum pars hanc habet epigraphen. Argentei sunt rarissimi, quorum unus est in museo Caesareo.

* * *

VICTORIA. AVGVSTORVM. *Typi ut supra.* In aliis: *Victoria stans d. coronam, s. globum crucigerum.* AV. (Banduri.) In aliis: *Victoria galeata nuda gradiens d. coronam, s. globum.* AV. (Banduri.)

VICTORIA. ROMANORVM. *Imperator paludatus stans d. labarum, in quo monogramma Christi, s. globum cum Victoriola.* AE. m. m. (Tanini.) AE. II. obvii.

Iidem Ioviani numi jam globum imminente Victoria, jam globum crucigerum offerunt. Prior modus ex vetere religione est, hic ex nova, et nunc primum comparet. Vtrinque eadem signi-

ficatio. Nam quod olim praestare debuit Victoria, modo praestabat crux; unde obvia illa in hujus aevi numis: HOC. SIGNO. (crucis) VICTOR. ERIS. In eadem sententia fuit Procopius, qui, dum equestrem Iustiniani statuam describit a), ait: *ϛαυρος ἀυτῳ ἐπι τȣ πολȣ ἐπικειται, δι' ȣ δε τηντε βασιλειαν και το τȣ πολεμȣ πεποριϛαι κρατος, crucem globo impositam manu gestat, per quam regnum, et in bello victoriam adeptus est.* Apertius Suidas de eadem hac statua loquens: (sub Ιȣϛινιανος.) *και τῃ μεν ἀριϛερᾳ χειρι φερει σφαιραν, ἐμπεπηγοτος τȣ ϛαυρȣ ἐν ἀυτῃ ὑποσημαινοντος, ὡς δια της ἐις ϛαυρον πιϛεως της γης ἐγκρατης ἐγεγονει, σφαιρα μεν ἡ γη, δια το σφαιροειδες τȣ ἀυτης σχηματος, πιϛις δε ὁ ϛαυρος δια τον ἐν ἀυτῳ σαρκι προσηλωθεντα θεον. Laeva quidem manu gestat globum, cui crux infixa est, quae significat, ipsum propter fidem in crucem terrae dominum factum. Globus enim is terra est propter rotundam ejus figuram; fides vero ipsa est crux propter incarnatum Deum illi clavis adfixum.* Bandurius, qui testimonia haec jam protulit b), multo vetustiorem ejus symboli usum reperire poterat in statua Constantini M. columnae porphyreticae imposita, quae stetit Constantinopoli, et quae teste Nicephoro Callisto c) *χρυσεον μηλον μεγιϛον τῃ δεξιᾳ κατεχων χειρι, ἐπανω τον τιμιον καταπεπηγυυ ϛαυρον, ingens aureum malum manu dextera gestavit, superne venerandam crucem infixam habuit.* En, quod scriptores praecedentes apposite, quod res est, dixere *πολον*, *σφαιραν*, ab imperito hoc historico vocatum *malum*, cum tamen saltem inde a Iulio Caesare, ut numi satis demonstrant, globus imperatoribus additus symbolum fuerit imperii orbis terrarum. Atque hinc factum existimo, ut rudiora nostrae quoque aetatis ingenia globum similem, quem hodieque Caesares Germanici in monumentis publicis praeferre solent, malum imperii, *Reichsapfel*, vocare ament. Non attinebat, hoc loco insulsitatis hujus meminisse, nisi volupe putarem, nonnunquam et ineptiarum cunabula nosse.

Victoria galeata, et nuda typus est, quem alibi videre non memini. Quae sit haec victoria sive Augustorum, sive Romanorum, praeterea cur dicatur AVGVSTORVM, cum tamen per breve hoc imperium unicus tantum fuerit Augustus, neglexit docere Bandurius, neque ipse supplere defectum ausim.

* * *

VOT.V. *vel:* VOT.V. MVLT. X. *intra coronam*, in obviis AR. et AE. III.

VOT. X. MVLT. XX. *intra coronam.* AR. (Mus. Caes.)

Mira postremi hujus numi epigraphe in Augusto VIII. tantum mensium, de quo agetur alibi.

VOTA. PVBLICA. *Isis sedens Horum lactat. — Duae mulieres tutulatae in serpentem desinentes ambabus manibus una sustinent hydriam, ex qua serpens emergit.* AE. II. — *Anubis d. sistrum, s. caduceum.* AE. III. — *Isis in bigis mularum d. sistrum*, in alio *bigas praecedit Anubis Isidem respiciens. — Isis stans in navi. — Anubis. — Harpocrates.* AE. IV. (Tanini.)

Vide numos similes explicatos in Iuliano.

a) de Aedif. Iust. L. I. c. 2. b) Tom. II. p. 445. c) H. E. L. VII. c. 49.

* * *

VRBS. ROMA. *Roma sedens cultu solito.* AE. m. m. (Baldini ad Vaill.)

Numi suspecti.

IMP. CAES. IOVINIANVS. etc. Nummum hunc Taninius ex museo Pembrock citat, in quo est Parte III. tab. 31. Nomen IOVINIANVS, quod nullus Augustorum habuit, tum et reliquae omnes causae satis evincunt, epigraphen male esse lectam, nummque alterius esse Augusti.

* * *

ADVENTVS. AVGVSTI. *Imperator eques pacificatoris habitu, praecedit miles cum labaro* XP., *sequitur Victoria, in imo:* ROMA. AE. m. m. (Tristan.)

Mirum, in numo Romano praedicari adventum Romae ejus Augusti, qui ex Asia pedem non extulit, neque ipsam etiam Constantinopolin, quae fuit Roma nova, intravit. Quare cum propter hanc causam, tum quod ejus praeconem unum Tristanum video, eum in suspectis interea habendum puto.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	R.
Aenei m. m.	RRR.
Aenei II. et III.	C.

VALENTINIANVS I.

Fl. Valentinianus patre Gratiano natus in Pannonia mortuo Ioviano Augustus appellatur Nicaeae anno P. X. 364. Continuo Valentem fratrem collegam adsciscit, eique Thraciam, Graeciam, et totum Orientem administrandum permittit, servatis sibi Illyrico, Africa, ceterisque Occidentis provinciis. Bella cum Alamannis, Scotis, Saxonibus, Quadis sive per se, sive per duces varia fortuna gerit. Vehementius in Quadorum legatos invectus apoplexia oppressus exstinguitur Birgitione in Pannonia exeunte anno Christi 375, princeps inter virtutes ac vitia varius.

Vxor I. *Valeria Severa*, quam privatus duxit, ex qua natus *Gratianus* subinde Augustus. Ejus numum finxit Goltzius. Qua repudiata, vel mortua

Vxor II. *Flavia Iustina* Magnentii vidua. Proles habuit *Valentinianum juniorem* Augustum, filias tres, *Iustam*, *Gratam* et *Gallam* Theodosio M. nupturam. Ejus numum unus vidit Goltzius. Eam propter formae praestantiam a Valentiniano fuisse concupitam, et viva adhuc Severa publice ductam uxorem, legemque propterea ab eo latam, ut cuivis liceret duas simul legitimas uxores habere, refert Socrates [a]), et ex eo

a) H. E. L. IV. c. 31.

plures alii. Verum istud inter fabulas jure collocat Baronius [a]).

Numi:

Numos Valentinianorum I. et II., nisi in quibus τo IVN. additur, qui certe sunt Valentiniani II., discernere difficile est, ut pluribus docebo infra in moneta Valentiniani II. Quare propositum est, hoc loco describere numos omnes, qui Valentiniani nomen omisso IVN. offerunt, permisso cuivis arbitrio, quam iis malit stationem adsignare.

* * *

D. N. VALENTINIANVS. P. F. AVG. vel: P. AVG., rarius AVG. solo.

Caput diadematum cum margaritis, rarius caput galeatum, idque in AE. II., si modo hi non sunt Valentiniani II., ut in hoc dicetur.

Partes aversae:

CONCORDIA. AVGGG. *vel:* AVGGGZ. *vel:* AVGGGS. *vel:* AVGGGK. — CONCORDIA. AVGGGG. *vel:* AVGGGGS. *vel:* AVGGGGH. *Mulier galeata sedens d. hastam, s. globum, d. pede prorae navis imposito, in imo plerumque* CONOB. In aliis: *Figura galeata sedens d. hastam, s. clypeum, in quo* VOT. X. MVLT. XV. *vel:* VOT. XV. MVLT. XX. AV. (Band. Tanini. Mus. Caes., sed de omnibus his sub Valentiniano II.)

* * *

FELIX. ADVENTVS. AVG. N. *Imperator eques pacificatoris habitu, in imo:* SMAQ. AV. m. m. (Mus. Caes.)

Cujus regionis, vel urbis adventus indicetur, incertum.

* * *

GLORIA. REIPVBLICAE. *Castrorum porta, desuper monogramma* XP. AE. III. (Tanini in Valent. II.)

* * *

GLORIA. ROMANORVM. *Duae mulieres sedentes, quarum dexterior capite galeato d. Victoriolam, s. hastam, sinisterior capite turrito d. Victoriolam, s. cornucopiae, d. pede prorae navis insistit.* AV. m. m. (Tanini.) In alio: *Imp. paludatus stans d. labarum, s. clypeo innixus.* AR. m. m. (Banduri.) In aliis: *Figura paludata s. labarum, d. captivum crinibus prehensum rapit.* AE. III. obvii.

Numos aeneos cum eadem epigraphe, in quorum adversa est protome galeata cum hasta, esse verisimilius Valentiniani II., in hoc dicemus.

* * *

MONETA. AVGG. *Tres Monetae stantes.* AE. m. m. AE. II. (Band.)

* * *

PAX. PERPETVA. *Victoria thoraci insidens una cum adstante puello nudo alato clypeum tenet, cui inscriptum:* VOT. V. MVL. X. *in imo* TES. In alio: *Victoria adversa stans utraque manu elata singulas laureas jactat, infra* TESOB. Vterque Quin. AV. (Mus. Caes.)

Numi ex nullo alio museo cogniti.

* * *

REPARATIO. REIPVBLICAE, in AR. et AE.

REPARATIO. TEMPORVM. AE. II. (Band.)

a) ad ann. Chr. 370.

RESTITVTOR. REIPVBLICAE, in omni metallo. (Band.)

* * *

SALVS. REIP. *Imp. paludatus stans d. labarum, s. globum cum Victoriola, pede captivum calcat.* AV. (Band.)

SALVS. REIPVBLICAE. A. *Duo impp. nimbati sedentes in throno communi d. globum, s. sceptrum crucigerum, infra* CONOB. AV. (Mus. Caes. in Valent. II.)

SALVS. REIPVBLICAE. *Quatuor signa militaria, infra* TCON. *cum astro.* AR. m. m. In alio: *Victoria tropaeophora gradiens s. captivum crinibus prehensum rapit.* AE. IV. (Vterque Mus. Caes.)

* * *

SECVRITAS. REIPVBLICAE. numi obvii AE. III.

* * *

TRIVMFATOR. *(sic)* GENT. BARB. *Imperator paludatus stans d. labarum, s. globum, juxta captivus genuflexus, infra* TR. OB. AV. (Mus. Caes.) AE. incerti moduli. (Band.)

* * *

VICTORIA. AVGG. *vel:* AVGGG. *vel:* AVGVSTORVM. *variis typis* in omni metallo, etiam AE. m. m. (Tanini.)

VICTORIA. D. N. AVGVSTI. *Victoria sedens una cum adstante puello alato clypeum tenet, cui inscriptum* VOT. V. MVLT. X., *in imo* TESOB. Est AV. (Mus. Caes.)

* * *

VIRTVS. AVGGG. in AE. III.

VIRTVS. EXERCITVS, vel: EXERCITI. in AR. et AE. II. III.

VIRTVS. ROMANORVM. in AV. AR. (Band. Mus. Caes.)

* * *

VOTA. PVBLICA. *Duo impp. nimbati sedentes d. elata volumen, pro pedibus hinc et inde captivus genuflexus, in imo* CONS. AV. (Mus. Caes.)

VOTA. PVBLICA. *Isis sedens Horum lactat*, vel: *Isis cani insidens d. sistrum, s. hastam*, vel: *Harpocrates.* AE. II. III. IV. (Band. Tanini.)

De similibus aeneis egimus in moneta Iuliani.

* * *

VOT. V. — VOT. V. MVLT. X. — VOT. X. MVLT. XX. — VOT. XV. MVLT. XX. — VOT. XX. — *intra coronam*, in omni metallo. Rarissimus est: VOT. XX. MVLT. XXX. AE. III. (Band.)

* * *

VRBS. ROMA. *Roma sedens.* AR. AE. m. m. (Band.)

* * *

Sine epigraphe. *Crux intra lauream.* AV. (Band.)

* * *

In hujus Valentiniani numis, tum et Valentis et Gratiani saepe memorantur officinae monetariae sic: OF. II. III. etc. vel: R. PRIMA, R. SECVNDA, R. TERTIA, R. QVARTA, et similiter, de quo argumento dicemus plura infra in tractatu de numis inferioris aevi.

PRETIVM.

Aurei . . . . C.

Aurei max. mod.	RRR.
Argentei	C.
Argentei max. mod.	RR.
Aenei max. mod.	RRR.
Aenei II. III.	C.

VALENS.

Fl. Valens a fratre Valentiniano sub ipsum imperii aditum conlega adscitus anno Christi 364 Orientis provinciis praefectus fuit, ut supra dictum. Procopium tyrannum ad Nacoliam Phrygiae debellavit, Gothos claris victoriis ad pacem compulit. Cum Sapore Persa Armeniae causa collisus omittere tamen bellum coactus est nunciata Gothorum incursione. Nimirum hi ab Hunnis sedibus suis ejecti cum ab improvido Valente agros, quos incolerent, impetrassent, versis in benefactorem armis Thraciam coepere depopulari, contra quos ex Syria profectus Valens, non exspectato fratris filio Gratiano cum Occidentis viribus adventante commissa pugna victus, et in agresti tugurio flammis exustus est anno Christi 378. A laude bellica commendatus, sed invisus orthodoxis, quia Arii doctrinam praeferendam duxit.

Albia Dominica uxor, cujus quoque nummum reperit Goltzius.

Nummi:

D. N. VALENS. P. F. AVG. epigraphe plerumque obvia.

D. N. VALENS. PER. F. AVG.

D. N. VALENS. P. A.

IMP. CE. VALENS. P. F. AG. in AE. III. (Mus. Caes.)

D. N. VALENS. MAX. AVGVSTVS. in AV. (Tanini. Mus. Caes.)

Caput diadematum cum margaritis, rarius protome gestans globum, vel Victoriolam, etc.

Partes aversae.

Omitto nummos ejusdem tenoris, quos jam in moneta conlegae Valentiniani recitavimus, scilicet: MONETA. AVGGG. — PAX. PERPETVA. — RESTITVTOR. REIPVBLICAE. — SALVS. REIPVBLICAE. — VICTORIA. AVGG. AVGGG. AVGVSTORVM. — VIRTVS. EXERCITVS. AR. m. m. (Mus. Caes.) VIRTVS. ROMANORVM. AV. (Mus. Caes.) VOTA. PVBLICA. AV. (Tanini.) VRBS. ROMA.

* * *

D. N. VALENS. MAX. AVGVSTVS. *Protome diademata cum margaritis d. elata, s. globum cum Victoriola.*

D. N. VALENS. VICTOR. SEMPER. AVG. *Imp. capite nimbato sexijugis adversus vectus d. elata, s. globum, ei binae Victoriae hinc et illinc advolantes coronam offerunt, in imo varia minuta sigilla inter literas* RM. AV. M. M.

Illustrem hunc numum, aureos Hungaricos X. adpendentem, Vindobonae anno 1721 museo suo intulisse, narrat Apostolus Zeno [a]). Eum anno sequente singulari dissertatione, et proposita ejus imagine illustravit Sebastianus Paulus. Similem nuper cl. Taninius ex museo Vaticano vulgavit. Valentis nomina ac tituli in utraque facie scripti res insolentior, tum mirum etiam, Valentem dici *Maximum*, quem honorem a fratris senioris Valentiniani moneta abesse videmus. Videtur ergo numus signatus fratre mortuo, et Valens subinde dictus Maximus, quia inter conlegas Augustos Gratianum et Valentinianum juniorem senior fuerat. Taninius hoc typo indicari Valentis de Procopio triumphum conjicit. Sigilla, quae imum segmentum occupare dixi, Taninius putat *donaria forsan populo danda.* Quidquid erit, istud certum, res similes eodem loco sisti in aureo insolentis propter pondus moduli inscripto GLORIA. ROMANORVM, de quo mox. Posteaquam haec scripseram, inlatus est museo Caesareo numus idem, sed qui pondere omnes, quorum modo memini, longe superat, adpendens aureos Hungaricos 62, estque pars illustris ejus thesauri, cujus mentionem feci altius pag. 82 in nota.

* * *

FELIX. ADVENTVS. AVG. N. in alio: FELIX. ADVENTVS. AVGGG. *Imperator eques pacificatoris habitu.* AV. (Band.)

Prior inscriptio et typus sunt etiam in Valentiniano, at non alter inscriptionis modus spectato AVGGG. Quoad vixit Valens, tres imperatores simul bis fuerunt, primum Valentinianus I., Valens, accedente serius Gratiano; mortuo subinde Valentiniano I. Valens, Gratianus, quibus accessit Valentinianus II. Sed quis sit hic adventus trium Augustorum, quem enunciat inscriptio, cum typus tantum unicum sistat, et in quam urbem, cum historia non doceat, eos aliquando unum in locum convenisse, ignoro. Satis ab aliis ejus aevi exemplis constat, omnibus coaevis Augustis fuisse datum, quod ad unum pertinuit.

* * *

D. N. VALENS. P. F. AVG. *Protome diademata cum margaritis.*

GLORIA. ROMANORVM. *Imperator capite nimbato et togatus equo lente incedente vehitur; ei occurrit mulier stolata tribus velut radiis ex capite sursum emicantibus, nisi turriculae verius sunt, d. extremam cinguli partem ad pedes defluam tenet, s. facem ardentem. In imo mulier supina humi jacens dextera tunicam in sinum colligit, ex quo quinque globuli, aut mala apparent, sinistra, ut videtur, cornucopiae tenet, juxta eam hinc* A, *illinc* N. Est AV. praegrandis moduli, adpendens aureos Hung. 118½. (Mus. Caes.)

D. N. VALENS. P. F. AVG. *Protome diademata cum margaritis d. elata, s. globum.*

Eadem aversa. AV. adpendens aureos 63. (Mus. Caes.)

a) Lettere Vol. II. pag. 179.

Nemo erit, qui non ad bina haec veteris monetae prodigia animum mentemque erigat, ex quibus praecipue numus is, quem priore loco proposui, plus quam duplum pondus habet ejus, qui hactenus omnes nobis cognitos suo pondere excessit, intelligo eum, quem proxime describemus. Sunt illustria haec cimelia pars ejus thesauri ante paucos menses ex terrae visceribus protracti, cujus altius pag. 82 in subjecta nota memini. Tamen ut ponderis sunt eximii, ita operis rudioris, quo fit, ut nonnullae hujus typi partes minus tuto describi possint. Nolo nunc in eo explicando adhaerere, cum ne urgenti typothetae moram injiciam, tum quia propositum mihi est, omnes ejus thesauri opes hoc adhuc, ut spes est, anno adjectis imaginibus aere expressis eruditorum oculis objicere.

* * *

D. N. VALENS. P. F. AVG. *Protome diademata cum margaritis.*

GLORIA. ROMANORVM. *Duo imperatores sedentes in communi throno capitibus nimbatis, dexteris elatis, s. singulos globos, infra* R. N., *inter quas literas duo folia, et totidem ponduscula campanulis prope similia.* AV. adpendens aureos Hung. 51½. (Mus. Caes.)

Praeclarum istud cimelium plures jam annos in gaza Caesarea servatur, repertus a piscatore in Hungaria inter Danubii vortices, oblatusque Francisco I. Aug., et ab eodem justo pretio redemptus. Ab eo, quo revixit, tempore inter superstites monetae veteris aureae numos spectato pondere principatum tenuit, donec repertae thesauri Somlyoensis opes in stationem humiliorem detrusere. Ejus imaginem dedit Khellius a), et restituit Taninius. Offert aversa utrumque ejus temporis orbis rectorem Valentinianum I. et Valentem. Quae inde alia ad illustrandam historiam elicere tentavit Khellius, conjecturarum labor fuit.

* * *

D. N. VALENS. MAX. AVGVSTVS. *Caput diadematum cum margaritis.*

GLORIA. ROMANORVM. *Mulier sedens in throno d. globum, cui insistit Victoriola, s. hastam, dextero pede prorae navis insistit, in imo* ROMA. Est AV. adpendens aureos Hung. 14. (Mus. Caes.) Vide notam pag. 82.

Alius similis. AV. adpendens aureos 8½. (Mus. Caes.) Vide eandem notam.

Similem in aversa et inscriptionem et typum jam vidimus in numis Constantii II.

* * *

GLORIA. ROMANORVM. in aureis ponderis ordinarii, ut in Valentiniano, obvium, tum et in AR. et AE. III. formae.

* * *

D. N. VALENS. P. F. AVG. *Protome diademata dextera elata, s. globum.*

PIETAS. DDD. NNN. AVGVSTORVM. *Tres figurae paludatae stantes, singuli d. hastam, s. clypeum tenentes, quorum medius altior est et nimbatus; qui ei ad sinistram adstat, aliquanto minor, atque hoc*

a) Subplem. ad Vaill. p. 266 et 270.

iterum minor is, qui ei ad dexteram adstat, sine nimbo uterque, in imo TESOB. Est AV. adpendens aureos Hung. 19¾. (Mus. Caes.) Vide notam pag. 82.

Alius similis, sed adpendens tantum aureos 15. Videtur percussus ex eadem matrice, sed pondus est contractius, quia adjectum, ut praecedens, exuberantem marginem non habet. (Mus. Caes.) Vide eandem notam.

Numi tam pondere, quam inscriptione et typo singulares. Tres figuras stantes esse totidem viros domus Augustae, triplicatum D et N dubitare non sinunt. Per Valentis imperium tres conlegae Augusti bis fuere, primum *Valentinianus* et *Valens* fratres, et Valentiniani filius *Gratianus;* serius mortuo Valentiniano I. *Valens*, ejusque duo ex fratre nepotes *Gratianus* et *Valentinianus II.* Prior trias in his numis locum habere non potest; neque enim tum negatus fuisset Valenti nimbi honor, qui aequa potestate rexit Orientem, qua Valentinianus Occidentem, quo modo paullo altius in numo vidimus utrumque fratrem in communi throno sedentem, et utrumque nimbo praefulgentem. Tenendum igitur, hos numos mortuo demum Valentiniano I. cusos, et qui stat medius, esse patruum Valentem propter aetatis reverentiam nimbi honore magis venerabilem.

* * *

RESTITVT. ORBIS. *Imperator paludatus stans d. labarum, s. Victoriolam.* AR. (Tanini.)

* * *

SECVRITAS. REIPVBLICAE. *Victoria gradiens, in imo:* R. TERTIA. Est AV. (Pellerin Mel. I. p. 169.) *Alius, sed in imo:* ANT. AR. (Tanini.)

Sola metalli nobilitas his numis pretium constituit, nam in aere obvii sunt tam in Valentiniano, quam Valente.

* * *

SPES. RP. *Duo imperatores capitibus nimbatis sedentes altera manu globos singulos, altera hastas tenent, in medio utriusque stat figura exigua, sed absque nimbo, supra cujus caput clypeus, in quo:* VOT. V. MVLT. X. Est AV. (Band.)

Dubium non est, utrumque hunc imperatorem esse Valentinianum et Valentem, puellum vero esse Gratianum imperio jam destinatum, qui, quia Augustus nondum fuit, nimbo caret.

* * *

TRIVMFATOR (sic) GENT. BARB. Est AR. m. m. Vide cetera similem, sed AV. in Valentiniano.

* * *

VICTORES. AVGVSTI. *Duo impp. sedentes globum tenent, pone Victoria volans utrumque coronat.* AV. (Tanini, Mus. C. Vitzai.)

* * *

VICTORIAE. DD. AVGGG. NNN. *Duae Victoriae gradientes.* AE. III. (Band.)

* * *

VOTA. PVBLICA. *Isis Horum lactans. — Harpocrates. — Fluvius decumbens. — Anubis stans d. sistrum, s. caduceum.* AE. III. IV. (Band. Tanini, Mus. Caes.)

VOT. V. *intra coronam* — VOT. V. MVLT. X. — VOT. X. MVLT. XV. (Tanini.) VOT. X. MVLT. XX. — VOT. VX. (sic) MVLT. XX. vel: VOT. XV. MVLT. XX. (Mus. Caes.) VOT.

XX. MVLT. XXX. AR. AE. IV. (Tanini.) VOT. XXX. MVLT. XXXX. (Mediob. ex Occone.)

De variantibus his votis vide suo loco tractatum singularem.

PRETIVM.

Aurei	C.
Aurei max. mod.	RRR.
Argentei	C.
Argentei max. mod.	RR.
Aenei max. mod.	RR.
Aenei II. et III.	C.

PROCOPIVS.

Natione Cilix, Iuliani apostatae propinquus, variisque ab hoc dignitatibus ornatus, hujus in acie caesi funus Tarsum deportavit. At cum rumor ferret, imperio se a Iuliano fuisse destinatum, primum in Chersoneso Taurica, deinde Chalcedone delituit, Constantinopolin tandem transgressus cognito populi in Valentem odio Augustum se dixit anno Christi 365, contractoque magno exercitu cum Valente advolante ad Nacoliam Phrygiae congressus victusque, et suorum proditione deditus diras ambitionis poenas luit anno 366, alligatus arboris inflexae ramis, iisque in se redeuntibus discerptus, ut narrat Socrates [a]).

Numi:

D. N. PROCOPIVS. P. F. AVG.

Caput barbatum, diadematum cum margaritis.

Partes aversae.

FEL. TEMP. REPARATIO. *in aliis:* REPARATIO. FEL. TEMP. *Imperator paludatus d. labarum, cui inscriptum monogramma* XP., *s. clypeo innixus, d. vede prorae navis insistit.* AE. II. (Mus. Caes.) In aliis: *Imperator paludatus stans d. labarum, s. clypeum; humi captivus sedens, in area monogramma* XP. AE. III. (Mus. Caes. Band.)

* * *

GLORIA. ROMANORVM. *Imperator eques d. elata coronam.* AE. III. (Band.)

* * *

SECVRITAS. REIPVBLICAE. *vel* REIPVB. *Imperator paludatus stans d. hastae, s. clypeo innititur.* AV. (Band. Tanini.)

Aurei Procopii numi sunt rarissimi, tamen non modo bini hi auctores, sed et Ammianus Marcellinus auream eum

a) Hist. eccl. L. IV. c. 5.

monetam cudisse testantur. Narrat enim hic a), Procopio ad imperium provecto continuo extitisse aliquos, qui *aureos numos effigiatos in vultum novi principis* circumferrent.

* * *

VOT. V. *intra coronam.* AR. (Mus. Caes.)

* * *

Sine epigraphe. *Crux in laurea.* AE. IV. (Tanini.)

Numum hunc, aliosque supra citatos, qui monogramma Christi exhibent, ait Taninius eorum adversari sententiae, qui adserunt, Procopium in idololatria educatum a Christiana religione alienum obivisse. Sin istud, etiam Constantinum M. favisse idolis dicendum erit, cujus numi non pauci, etiam posteaquam se Christianum palam professus est, idololatriae continent argumenta, aut etiam Gratianum impense Christianum, in cujus numo est Hercules.

PRETIVM.

Aurei	RRRR.
Argentei	RR.
Aenei II.	RRRR.
Aenei III.	RR.

GRATIANVS.

Natus Sirmii anno Christi 359 Valentiniano I. adhuc privato, et Val. Severa. Anno 367 octennis dictus Augustus conlegas habuit Valentianum I. patrem, et Valentem patruum, annosque natus fuit XVI., cum pater anno 375 diem obivit. Continuo Valentinianum fratrem germanum, quem legiones mox a patris morte Augustum dixere, conlegam et ipse agnoscit etsi vix adhuc quinquennem. Imperium deinceps sic fuit divisum, ut Gratianus obtineret Hispaniam, Gallias, Britanniam, Valentinianus Italiam, Illyricum, Africam, tamen sub fratris Gratiani tutela, Valens Orientem. Lentianos Alamannos, qui Rhaetiam incolebant, memorabili apud Argentariam Galliae praelio superat. Valenti gravi Gothorum bello in Thracia presso suppetias quidem tulit, sed jam acie victum caesumque reperit anno 378. Ergo barbaris in eo tractu undique praevalentibus Theodosium in Hispania exulem revocat, quem is, jam ante exilium barbarorum ad Istrum victorem, mox ineunte anno 379 Augustum appellavit, Valentisque provinciis praefecit. Adversus Magnum Maximum, qui arrepta in Britannia purpura Gallias invaserat, profectus,

a) in Valente.

sed desertus a suis, in fuga Lugduni interficitur anno 383, aetatis suae XXIV. princeps multis virtutibus clarus initio, serius in administranda republica segnior, sed propter fidei Christianae studium ut invisus paganis, sic orthodoxis defletus.

Vxor I. *Constantia* Constantii II. ex Max. Faustina filia postuma. Ejus numum dedit Goltzius.

Vxor II. *Laeta.* Ex utraque si liberos habuit, patri non superfuere.

Numi:

D. N. GRATIANVS. P. F. AVG. obvium.

D. N. GRATIANVS. AVG. in quin. AV. et AR. (Mus. Caes.)

D. N. GRATIANVS. PPP. AVG. in AE. III. (Band.)

D. N. GRATIANVS. AVGG. AVG. modus non infrequens in AE. m. m. item II. et III.

Postremus hic inscriptionis modus magnas inter eruditos excitavit lites, aliis eam aliter explentibus. Non lubet ejus dissidii historiam scribere, contentus indicare varias diversarum sententiarum stationes, scilicet Bandurium pag. 486, dissertationes alias, quae sunt in Memoriis Trevoltiensibus, quas conjunctas vide in electis Woltereckii inde a pag. 308, tum dissertationem aliam in iisdem Memoriis mensis Aprilis 1709 pag. 704, notam Bimardi ad Iobertum T. II. pag. 324, Audrichium in Instit. antiq. pag. 187, quos, qui volet, auctores adeat. Potiora eruditorum suffragia tulit lectio Harduini: AVG*usti* G*ener* AVG*ustus*, quia, ut diximus, Constantiam Constantii II. filiam uxorem duxit, cujus adeo causa honoris gloriari placuit. Est haec dissertatio in ejus Operibus selectis pag. 503, in qua numum Gratiani: GLORIA. NOVI. SAECVLI explicat, sed more suo chronologiae et historiae fidem pervertit. Cl. Beauvais dissertationem scripsit insertam subinde τοις *Saggi di Cortona* Tom. VII. p. 89, in qua is veterem Leibnizii sententiam, legentis: *Gratianus Augustorum Augustus*, approbat. Causa illi, quia in numo suo verba AVGG et AVG puncto ab se separantur, scripto nempe: AVGG. AVG. At enim in quatuor similibus, integrisque musei Caesarei punctum istud non comparet, quemadmodum universe in Gratiani moneta separantia haec puncta etiam post literas solitarias vocabulorum ἀρχαιζούσας constanter absunt.

Caput diadematum cum margaritis constanter.

Partes aversae.

Omitto iterum aversas, quas in coaevorum Valentiniani I. et Valentis moneta reperias, nempe: GLORIA. ROMANORVM. — REPARATIO. REIPVBLICAE. — REPARATIO. TEMPORVM. — RESTITVTOR. REIPVBLICAE. — SECVRITAS. REIPVBLICAE. — VICTORIA. AVGG. vel: AVGVSTORVM. — VIRTVS. EXERCITVS. AR. m. m. (Mus. Caes.) VIRTVS. ROMANORVM. AV. (Mus. Caes.) AR. (Tanini.)

* * *

CONCORDIA. AVGGG. *Mulier galeata sedens d. hastam, s. globum, pede d. prorae navis imposito.* AV. (Tanini.)

Trium Augustorum in hoc numo indicari concordiam, suapte patet.

CONCORDIA. AVGGGG. *Typus similis.* AV. (Band.) *In alio simili est* AVGGGGS. AV. (Mus. Caes.)

Bandurius subjectis post AV quinque G totidem personas Augustas indicari existimat, nimirum tres Augustos, duas Augustas. At mihi plane certum videtur, postremum elementum, quia formae est a prioribus diversae, et ejus, qua in devexi hujus imperii moneta saepe videbimus effictum fuisse episemon, seu numerum senarium, additumque postremo inscriptionis vocabulo, in hoc quoque numo eundem significare numerum, quod omnino confirmatur numo altero musei Caesarei, in quo additur S, quod et ipsum episemon est alterius formae. Confer numos similes Valentiniani I., in quibus: CONCORDIA. AVGGGZ. AVGGGK. AVGGGGH. Haud dubie ergo IV. tantum personae Augustae indicantur, quarum tres sunt ipsi Augusti, quartam conjicio esse Constantiam Gratiani uxorem, cui habendus hic honos visus fuerit, quia jam per ipsam prosapiam ad titulum Augusteum aspirare potuit.

* * *

FELICITAS. ROMANORVM. *Victoria gradiens.* AE. III. (Mus. Caes.)

* * *

FEL. TEMP. REPARATIO. *Imp. paludatus stans d. mulierem turritam procumbentem sublevat, s. Victoriolam.* AE. II. (Band.)

Epigraphe haec in Constante, et proximis impp. obvia, hoc aevo rarissima.

* * *

D. N. GRATIANVS. P. F. AVG. *Caput diadematum cum margaritis. Numum ambit latus margo, cui in orbem inserta sunt XV. capita humana.*

GLORIA. ROMANORVM. *Roma galeata in throno adversa sedens d. globum, s. hastam, in imo* TROBS. Est AV, adpendens aureos Hung. 16¼. (Mus. Caes.) Vide altius notam pag. 82.

Quid indicent capita XV. Gratiani caput in orbem ambientia, acutioribus divinandum relinquo. Aversae typus in hujus aevi moneta obvius.

* * *

GLORIA. NOVI. SAECVLI. *Imp. paludatus stans d. Victoriolam, s. labarum.* AV. (Tanini.) In aliis: *Imp. paludatus stans d. labaro, s. clypeo innititur.* AR. (Tanini.) AE. III. obvii.

Novus epigraphes modus, qui novi sub Gratiano auspicantis imperii gloriam significat. Quam prave ejus sensum detorserit Harduinus, diximus supra in partibus anticis.

* * *

PRINCIPIVM. IVVENTVTIS. *Imp. capite nimbato paludatus stans d. spiculum transversum, s. globum.* AV. (Pellerin Mel. I. p. 170.) AR. (Band.)

Huc refer ea, quae monui ad numos Crispi inscriptos: PRINCIPIA. IVVENTVTIS.

* * *

VOTA. PVBLICA. *Duo imperatores, quorum unus major, alter minor, sedentes.* AV. (Tanini.)

VOTA. PVBLICA. *Hercules nudus stans dextera ori admota, s. clavam elatam et leonis exuvias.* Quin. (Band.)

Mirus hac aetate typus, praecipue

in Gratiano acerrimo veteris superstitionis inimico.

VOTA. PVBLICA. Typis *Isidis*, vel *Anubis*. AE. IV. (Tanini.)

* * *

VOT. V. MVLT. X. AR. et AE. IV. — VOTIS. X. MVLTIS. XX. AR. m. m. — VOT. X. MVLT. XX. AR. — VOT. XV. (*in nonnullis* VX.) MVLT. XX. AR. AE. IV. — VOT. XV. MVLT. XXX. *(sic) semper scriptum intra lauream.* Sunt omnes in museo Caesareo.

* * *

VRBS. ROMA. *addito etiam* F., *id est:* Felix. *Roma sedens.* AR. AE. m. m. (Tanini.)

PRETIVM.

Aurei	C.
Aurei m. m.	RRRR.
Argentei	C.
Argentei m. m.	RR.
Aenei m. m.	RRR.
Aenei II. et III.	C.

VALENTINIANVS II. IVNIOR.

Patre Valentiniano I., matre Fl. Iustina natus apud Acincum Pannoniae exeunte anno 371 mortuo patre quadrimus Augusti titulum accepit adprobantibus mox etiam fratre Gratiano, et patruo Valente. Cum Mag. Maximo, qui caeso Gratiano praeter Britanniam Gallias quoque et Hispaniam invasit, foedus inivit, sed ab eodem non multo post ejectus Italia Thessalonicam cum familia evasit. Victo Theodosii virtute anno 388 Maximo occupatas ab hoc regiones recuperavit quidem, sed ab Arbogaste comite, qui omnem sibi potestatem arrogaverat, Viennae Galliae caesus est anno 392, cum annos XVI. imperium tenuisset. Communis fuit opinio, patre suo futurum fuisse praestantiorem, si vita superfuisset.

Numi:

Certi hujus Valentiniani numi sine dubio sunt illi, qui VALENTINIANVS IVN. id est: *junior*, inscribuntur, tametsi discrimen istud necessarium non fuit, quia ex quo hic imperium adeptus est, diem jam obivit pater Valentinianus. Magis mirum, jam olim Gallienum dictum fuisse *juniorem* in marmore Sponii [a]), etiamsi hoc nomine nemo alius Augustus exstiterit. At vero in numis, qui *το* IVN. non addunt, dubium est plerumque, sintne tribuendi Va-

a) Miscell. pag. 163.

lentiniano I, an huic II., an III. Placidio, si forte in hujus numis omissum est το PLA., quam difficultatem agnovit etiam Bandurius a). Fuere, qui existimarent, Valentiniani II. tantum eos esse numos, qui IVN. addunt, et qui PLA., esse tantum Placidii Valentiniani III. At enim quis spondere ausit, in his unis Augustis monetae omnia semper nomina fuisse inscripta, nullumque unquam omissum, praecipue cum, ut dixi, addere το IVN. necessarium non fuerit? Idem sentiendum de PLA. Valentiniani III. Censet Bandurius, in nonnullis certum posse discrimen reperiri, v. g. in numis cum epigraphe: CONCORDIA. AVGGGG. Quis enim, inquit b), paullo attentior negaverit esse Valentiniani junioris, quem constat, aliquamdiu cum Theodosio, Arcadio, et Mag. Maximo imperasse, cum Valentinianus I. duos tantum habuerit collegas, Valentem fratrem, et Gratianum filium? Verum unde constabat viro erudito, in his numis vocabulo AVGGGG. quatuor Augustos imperantes esse intelligendos, quin, quod saepe factum, femina Augusta in consortium reciperetur? Cum haec scriberet, non advertit animum ad numum aureum Gratiani, quem ipse vulgaverat, inscriptum: CONCORDIA. AVGGGG., aut, ut ipse legendum censet, AVGGGGG., quem cum explicat, ait, cum tribus tum imperantibus Augustis sociatas esse duas uxores Augustas c). Ergo stabilita haec a Bandurio lex semetipsam elidit. Quare nullo in his dubiis exitu rem in incerto relinquere praestat, et cum modo Valentiniani II. numos recensebimus, commemorare tantum eos, qui per additum IVN. certe hujus sunt Augusti, reliquis, qui eo carent, cujuscujus fuerint, in monetam patris trajectis. Istud unum praeterea observo, aeneos II. formae, in quorum antica est: *Protome galeata cum hasta*, X GLORIA. ROMANORVM. *Imp. paludatus stans in navi etc.*, Valentiniano II. videri tribuendos, quia id genus numi cum protome item galeata in Theodosio Valentiniani II. conlega sunt obvii, non autem constat, Valentinianum I. in numis suis hoc cultu fuisse propositum. Eos a Bandurio, aliisque nulla certa causa perinde uni, atque alteri tributos videmus.

* * *

D. N. VALENTINIANVS. IVN. P. F. AVG., et fors etiam:

D. N. VALENTINIANVS. P. F. AVG.

Caput diadematum cum margaritis; in aliquibus etiam: Protome galeata cum hasta, ut dictum.

Partes aversae:

CONCORDIA. AVGGG. AV. AE. III. (Band.)

CONCORDIA. AVGVSTORVM. *Mulier galeata sedens d. hastam, s. globum, s. pede navi imposito.* AV. (Band.)

* * *

FELIX. ADVENTVS. AVGVST. N. *Imperator eques.* AV. m. m. (Tanini.)

* * *

GLORIA. ROMANORVM. *Duae mulieres sedentes etc.* AV. (Mus. Caes.)

---

a) Pag. 455. 456. b) Pag. 491. c) Pag. 481.

* * *

GLORIA. ROMANORVM. *Imperator paludatus stans in navi d. elata, Victoria clavum moderante.* AE. II. (Mus. Caes.)

In horum adversa est protome galeata cum hasta, atque etsi in epigraphe desit *το* IVN., juniori tamen tribuendos puto ob causas, quas paullo altius dedi.

* * *

PERPETVETAS. *(sic) Phoenix radiatus globo insistens.* AR. (Band.)

Nova epigraphe, sed cum qua rite componitur phoenix, notus aeternitatis, aut saeculorum in numis index.

* * *

REPARATIO. REIPVB. — RESTITVTOR. REIPVBLICAE. ut in numis praecedentium impp.

* * *

SECVRITAS. REIPVBLICAE. *Victoria gradiens.* AE. III. (Mus. Caes.)

* * *

VICTORIA. AVGG. vel AVGGG. AV. AR. (Band. Mus. Caes.)

* * *

VIRTVS. EXERCITVS. — VIRTVS. ROMANORVM. AR. (Band.)

* * *

VOTIS. V. MVLTIS. X. *intra coronam.* AR. AE. IV. (Mus. Caes.) VOT. XV. MVLT. XX. *intra coronam.* AE. III. (Band.)

* * *

VRBS. ROMA. *Roma sedens.* AV. AR. AE. III. (Band. Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei et argentei	C.
Aenei max. mod.	RRRR.
Aenei II. et III.	O.

THEODOSIVS.

Natus circa annum 346 Italicae Hispaniae patre Theodosio, belliduce sui aevi, ut vulgo creditum, praestantissimo, sed quem Gratianus, nulla cognita culpa, nisi quod invidiae causam dederat, anno 376 mori Carthagine jussit. Ipse patris casu perculsus in patriam revertitur felici unice otio, vitaeque rusticae intentus. Caeso post haec a Gothis Valente, direptaque ab his impune Thracia cum resp. virum posceret, Gratianus Theodosium, qui jam juvenis praeclara virtutis experimenta dedit, ex Hispania evocat, eumque repressis fortiter barbaris illustre nomen adeptum conlegam adsciscit ineunte anno 379 permisso illi Oriente et Illyrici parte. Deinceps barbaros, qui examinum instar imperium invasere, qua comitate, qua armis ad obsequium revocat. Audita Gratiani morte, qui anno 383 in bello contra Mag. Maximum caesus est, filium Arcadium Augustum appellat, et Orienti praeficit, ipsum

deinde Maximum, qui non contentus Britannia, Gallia, Hispania, et permisso sibi Augusti nomine Valentinianum II. Italia ejecerat, bello petit, saepiusque victum, et captum Aquileiae mori jubet anno 388. Audito, Valentinianum II. ab Arbogaste caesum, et Eugenium Occidentem sibi subjecisse, filiorum alterum Honorium Augustum dicit anno 393, et Eugenium apud Aquileiam adortus difficili Marte vincit, et interimit, non multo post Mediolani exstinguitur ineunte anno 395, princeps propter omnes imperatorias artes in clarissimis numerandus, qui imperio R. praefuere.

Vxor I. *Aelia Flaccilla*, ex qua nati successores Arcadius et Honorius.

Vxor II. *Galla* Valentiniani I. et Iustinae filia, ex qua nata Placidia Valentiniani III. mater.

Numi:

D. N. THEODOSIVS. P. F. AVG. constanter.

Caput diadematum cum margaritis.

Numos, in quorum antica est protome adversa galeata hastata clypeata, esse potius Theodosii II., in hujus numis observabimus.

Partes aversae.

CONCORDIA. AVGG. AVGGG. AVGGGG. *subjecta plerumqne nota arithmetica* A, B, Γ, Δ *etc.*, *typis ex praecedentium moneta cognitis.* In omni metallo et forma.

* * *

GLORIA.ORVIS. *(sic)* TERRARVM. *Imp. paludatus stans d. labarum*, *s. globum crucigerum.* AV. AR. (Band.)

Nova epigraphe, prono ejus sensu. Verisimilius tamen numi hi sunt Theodosii II., ut in hoc dicetur.

* * *

GLORIA. REIPVBLICAE. AV. (Tanini.)

Et hic forte est Theodosii II.

GLORIA. ROMANORVM. *variis typis.* AR. m. m. (Mus. Caes.) AE. II. III. (obvii.)

* * *

REPARATIO. REIPVB. AE. II. III. (obvii.)

* * *

SALVS. REIPVBLICAE. *variis typis.* AR. AE. III. IV. (Band. Mus. Caes.)

Qui numi sic inscripti in antica habent protomen adversam hastatam clypeatam, puto esse Theodosii II.

* * *

TRIVMFATOR --- ARB. *Imperator paludatus stans d. labarum*, *s. globum*, *pro pedibus captivus genuflexus manibus revinctis.* AR. m. m.

Docentibus numis similibus Valentiniani I. et Valentis explenda epigraphe: TRIVMFATOR. GENT. BARB.

* * *

VICTORIA. AVG. AVGG. AVGGG. *subjecta plerumque nota arithmetica*, *ut supra.* — VICTORIA. AVGVSTORVM. *typis variis.* In omni metallo.

* * *

VIRTVS. AVGVSTORVM. AE. m. m. et III. (Band.)

VIRTVS. EXERCITVS. AR. m. m. (Mus. Caes.)

VIRT. EXERC. ROM. *Imperator paludatus stans d. captivum capite prehensum rapit, s. tropaeum humero tenet, in imo* CONOB. AV. (Tanini.)

VIRTVS. ROMANORVM. AR. AE. III. (Mus. Caes.)

* * *

VOT. V. MVLT. X. AR. AE. III. IV. (Band. Mus. Caes.) — VOT. X. MVLT. XV. AR. (Tanini.) VOT. X. MVLT. XX. AR. AE. IV. (Band. Mus. Caes.) — VOT. XV. MVLT. XX. AR. (Tanini.)

Perperam Bandurius huic Theodosio tribuit aureum ex Mediobarbo citatum cum epigraphe: VOT. XX. MVLT. XXX., cum ipse infra pag. 558 ex Ducangio moneat, Theodosium M. vicennalia non attigisse. Restituendus numus Theodosio II.

* * *

VRBS. ROMA. *Roma sedens.* AR. AE. III. (Mus. Caes. Banduri.)

VRBS. ROMA. FELIX. *Figura paludata stans d. labarum, s. Victoriolam, pro pedibus clypeus.* AE. III. (Mus. Caes.)

* * *

Sine epigraphe. *Tropaeum.* Quin. AV. (Mus. Caes.)

* * *

Quod supra conquesti sumus, Valentiniani I. et II. numos non posse certa ratione dignosci, idem in Theodosii I. et II. moneta experimur. Vide haec dubia laxius explicata infra in Theodosio II.

PRETIVM.

Aurei	C.
Argentei	C.
Argentei m. m.	RR.
Aenei max. mod.	RRR.
Aenei II. et III.	C.

AELIA FLACCILLA.

Ipsa quoque Hispana, Arcadii et Honorii mater. Post multa praeclarae virtutis documenta mortua anno 388 Gallae locum fecit.

Numi:

AEL. FLACCILLA. AVG.

Partes aversae.

SALVS. REIPVBLICAES. *Victoria sedens clypeo inscribit monogramma* XP., *in imo:* CONOB. AV. (Band.)

Novam hanc in numis scribendi rationem putat Bandurius. Verum additum S aliud non est, quam nota arith-

meticâ senarium indicans, cujus copiosa jam dedimus exempla.

SALVS. REIPVBLICAE. *Idem typus.* AR. AE. II. III. (Banduri.)

SALVS. REIPVBLICAE. *Flaccilla stans utraque manu ad pectus admota.* AE. II. III. (Band.)

Monogramma Christi intra coronam Q. AV. (Mus. Caes.) modo vere antiquus sit.

PRETIVM.

Aurei et argentei	RRR.
Aenei II. et III.	R.

MAGNVS MAXIMVS.

Natione Hispanus, sub Theodosio comite Theodosii M. patre stipendia in Britannia meruit, serius, anno 383, purpuram ibidem arripuit, an sponte, an coactus, incertum. Transgressus in Gallias magnum ex Gratiani transfugis exercitum conflavit, hocque facile oppresso, et interfecto Britanniam, Gallias, Hispaniam pacate tenuit, a Theodosio quoque M., et Valentiniano II. una cum Augusteo titulo sibi ex foedere permissas. Non contentus tanta fortuna cum Valentinianum II. Italia exegisset, bello a Theodosio M. petitus primum Sisciae, dein Petovione, denique Aquileae victus captusque perfidiam morte luit anno 388, quod tyrannidis quinquennium Pacatus *lustrale justitium* appellavit [a]).

Filium habuit *Fl. Victorem*, suis quoque numis celebratum.

Numi:

D. N. MAG. MAXIMVS. P. F. AVG. vel: P. AVG. vel: PP. AVG.

Caput diadematum cum margaritis.

Partes aversae:

CONCORDIA. AVGGG. *Mulier sedens, ut in praecedentibus.* AV. (Band.)

Trium tum imperantium concordia in hoc numo notatur.

* * *

FELICITAS. PVBLICA. *Figura stans d. Victoriolam, a qua coronatur, s. labarum.* AE. incerti mod. (Band.)

* * *

REPARATIO. REIPVB. AE. II. III. (Band.)

RESTITVTOR. REIPVBLICAE. *Imp. paludatus stans d. labarum, s. Victoriolam.* AV. AR. (Mus. Caes.)

SPES. ROMANORVM. *Castrorum porta.* AR. (Tanini.) AE. III. IV. (Band. Mus. Caes.)

* * *

VICTORIA. AVGG. *Duo impp. sedentes d. globum una sustinent, pone Victoria*

a) Paneg. Theodos. M. cap. 24.

volans. AV. (Mus. Caes.) In aliis: *Imp. paludatus stans d. Victoriolam, s. labarum.* In aliis: *Victoria stans.* AE. II. III. (Band.)

Mirum, in his numis nunquam Augustos duobus plures sive inscriptione, sive typo exprimi. Forte signati sunt, ex quo bellum cum conlegis coepit, et ipse praeter se, et filium Victorem alium Augustum non agnovit.

VICTORIA. AVGVSTORVM. *Victoria gradiens.* Quin. (Mus. Caes.)

* * *

VIRTVS. ROMANORVM. AV. (Band.) AR. Quin. (Mus. Caes.)

* * *

VOT. V. — VOT. V. MVLT. X. AE. III. et IV. (Band. Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	R.
Aenei II. et III.	C.

FL. VICTOR.

Mag. Maximi filius, puer adhuc Augustus a patre dicitur, audita patris caede ab Arbogaste, uno e Theodosii M. ducibus, e medio tollitur anno 388.

Numi:

D. N. FL. VICTOR. P. F. AVG. Caput diadematum cum margaritis.

Partes aversae.

BONO. REIPVBLICE. *(sic)* NATI. *Duae figurae paludatae sedentes, quarum, quae a dexteris est, altior; altera ut pueri, una globum tenent, superne Victoria.* AV. (Band.) AR. (Tanini.)

Numi hi, utut mendaces, tam inscriptione, quam raritate illustres sunt. Iam Constantinus M. in numis dictus est B*ono* R*ei* P*ublicae* NAT*us*. Taninius ad hunc suum numum recitat inscriptionem Sigonii:

DD. NN. MAG. CL. MAXIMO. ET.
FL. VICTORI. PIIS. FELICIBVS.
SEMPER. AVGVSTIS.
BONO. R. P. NATIS.

Sed eandem ex eodem Sigonio aliter recitat Reinesius [a]). Similis epigraphe est etiam in numis Gratae Honoriae Valentiniani III. sororis.

* * *

SPES. ROMANORVM. *Castra praetoria.* AR. (Band.) AE. IV. (Mus. Caes.)

* * *

VICTORIA. AVGVSTORVM. *Victoria thoraci insidens una cum adstante puel-*

a) Inscript. ant. Class. III. n. 63.

lo nudo alato clypeum tenet, cui inscribit: VOT. V. MVLT. X. Est AV. In alio: *Victoria gradiens.* AR. (Vterque musei Caes.)

* * *

VIRTVS. ROMANORVM. AR. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei	R.
Aenei III.	R.

EVGENIVS.

Arbogastes comes Valentiniani II. parricida, cum ipse propter sordidos natales aspirare ad imperium non posset, Eugenium artem nuper rhetoricam professum ut susciperet, persuasit anno 392. Ei sese continuo omnes Occidentis provinciae dempta Africa applicuere. Adversus tyrannum profectus Theodosius incertam primum belli aleam in pugna prope Ravennam expertus est, redintegrato postridie praelio, cum secum militaret aer, qui solito commotior pulvere hostes opplevit, et quod miraculi instar habitum, emissa tela in auctores retorsit, Eugenium vicit a suis continuo caesum anno 394.

Numi:

D. N. EVGENIVS. P. F. AVG.
Caput barbatum diadematum cum margaritis.

Partes aversae:

GLORIA. ROMANORVM. *Roma et Constantinopolis cultu solito sedentes, in area hinc* T, *illinc* R, *in imo* COM. AV. max. mod. (Mus. cl. abb. Bottari Clodiensis.) In alio: *Imperator stans d. labarum.* AR. max. mod. (Band.)

SALVS. REIPVBLICAE. AE. (Band.)

* * *

VICTORIA. AVGG. *Duo impp. sedentes media pone Victoria.* AV. (Band.)

Iure quaerit Bandurius, quis in hoc numo sit imperatorum alter. Verisimile est, esse Theodosium, quem sibi fore indulgentem speraverit, ut nuper fuerat Mag. Maximo.

VICTORIA. AVGVSTORVM. *Victoria gradiens.* AV. (Mus. Caes.)

* * *

VIRTVS. ROMANORVM. *Roma sedens.* AR. (Mus. Caes.) In aliis: *Victoria gradiens.* AE. III. (Band.)

VRBS. ROMA. *Roma sedens.* AR. (Band.)

Narrat Theodoritus [a]), Eugenium Herculis tutela fretum ejus imaginem praegestari in acie jussisse, sed quam superstitionem numi non comprobant.

a) Hist. eccl. L. V. c. 24.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	R.
Aenei III. vel IV.	RRR.

ARCADIVS.

Patre Theodosio M., matre Ael. Flaccilla natus circa annum 377 sexennis Augustus dicitur ineunte anno 383, accepitque regendum Orientem anno 394. Patre initio anni sequentis vita functo Orientem sibi retinuit, Occidentis provinciis fratri Honorio permissis. Non magis corpore, quam animo aeger et imbecillis otiosus ipse domi se continuit imperii cura hominibus turpissimis, Rufino primum, dein Eûtropio eunucho tradita. Illo invitante Gothi universam Graeciam vastaverant Lacedaemonem usque progressi. Non melius ab aliis barbaris cum Oriente actum. Inter has collabentis imperii ruinas diem ipse obivit anno 408, aetatis XXXI.

Vxor *Eudocia*, ex qua nati *Theodosius II.*, et *Pulcheria*, subinde Marciano Aug. nupta.

Numi:

D. N. ARCADIVS. P. F. AVG. epigraphe constans, sed

D. N. ARCADIVS. P. F. AVGVSTVS. in AE. II. (Mus. Caes.)

Caput diadematum cum margaritis.

Protome adversa galeata d. hastam super humero, s. clypeum, in quo sculptus eques, vel crux. In multis demissa ex alto dextera imperatorem coronat.

Partes aversae:

CONCORDIA. AVGG. AVGGG. AVGGGG. *subjectis saepe notis Graecis arithmeticis. Mulier galeata sedens d. hastam, s. Victoriolam, s. pede prorae navis insistit.* In aliis *eadem pro Victoriola tenet clypeum, cui inscriptum:* VOT. V. MVLT. X. AV. AE. III. (Band. Mus. Caes.) *Crux in medio numi.* AE. III. (Band.)

Multum se torquet Bandurius, sed, ut ipse fatetur, nullo operae pretio, ut eruat, qui in multiplicatis his G Augusti sint intelligendi.

* * *

GLORIA. EXERCITVS. AE. III. (Band.)

GLORIA. ROMANORVM. *Imperator nimbatus stans in curru 6 equorum adversus vehitur d. elata, s. globum, in area monogramma* XP., *in imo* CO. OB. AV. M. M. (Mus. reg. Gall.)

Numi hujus mole sua conspicui iconismum dedit Bandurius p. 527.

GLORIA. ROMANORVM. *variis typis jam cognitis.* AR. AE. II. III. (Band.)

* * *

NOVA. SPES. REIPVBLICAE. *Victoria spoliis insidens clypeo inscribit* XX. XXX., *in area astrum*, *infra* CONOB. AV. (Band. Mus. de France Vindobonae nunc musei Hunter.)

Miratur Bandurius, quo pacto Arcadius eo adhuc tempore, quo vota XX. jam solvit, dici potuerit, *nova spes reipublicae*. Varias ergo conjecturas adfert, quarum cruces libenter permitto iis, qui luxati hujus aevi numis artem criticam applicant.

* * *

SALVS. REIPVBLICAE. AE. III. IV. (Band. Mus. Caes.)

* * *

TRIVMFATOR. *(sic)* GENT. BARB. *Imperator paludatus stans d. labarum*, *s. globum*, *juxta captivus supplex*, *infra* AE. Est AR. m. m. (Mus. Caes.)

* * *

VICTORIA. AVGG. AVGGG. AVGGGG. *subjectis notis Graecis arithmeticis*, *typi varii pro ejus aevi genio*. AV. (Band. Mus. Caes.)

VICTORIA. AVGG. AVGGG. AR. AE. II. III. (Band.)

VICTORIA. AVGVSTORVM. AV. (Mus. Caes.)

* * *

VIRTVS. AVGG. *Imperator paludatus stans in triremi d. globum cum phoenice*, *s. labarum*, *Victoria ad clavum adsidente*. AE. III. (Tanini.)

VIRTVS. EXERCITVS. *Imp. paludatus stans d. hastam*, *s. clypeum humi attinet*. AR. m. m. (Mus. Caes.)

VIRTVS. EXERCITI. AE. II. III. (Band.)

VIRTVS. ROMANORVM. AR. AE. III. (Band.)

* * *

VOTA. ROMANORVM. *Imperator paludatus stans d. labarum*, *s. clypeum*, *humi captivus sedens*. AE. I. (Tanini.)

* * *

VOT. V. *intra coronam*. AE. IV. (Mus. Caes.) VOT. V. MVLT. X. AR. (Mus. Caes.) AE. IV. (Tanini.) VOT. X. MVLT. XV. AR. (Band.) VOT. X. MVLT. XX. AR. AE. III. (Band.) VOT. XX. MVLT. XXX. AE. III. (Band.) Etiam in aureo supra descripto legitur XX. XXX.

* * *

VRBS. ROMA. *Roma sedens*. AR. (Mus. Caes.)

VRBS. ROMA. FELIX. *variis typis*. AE. III. (Band.)

* * *

Narrat de Arcadio S. Prosper libro de promiss. et praedict. P. III. c. 34. *ne traderet ad se confugientes Armenos*, *bellum cum Persis confecit. Eo signo*, *antequam potitus victoria jam coeuntibus praelium militibus aeriae cruces in vestibus paruere. Vnde etiam victor auream monetam cum eodem signo crucis fieri praecepit*, *quae in usu totius orbis*, *et maxime Asiae hodieque persistit.* Aureos hos numos, indicatos a S. Prospero, aut quisquis est auctor ejus operis, hactenus videre non licuit.

PRETIVM.

Aurei	C.
Aurei max. mod.	RRRR.
Argentei	C.
Argentei max. mod.	RR.
Aenei max. moduli	RRR.
Aenei II. et III. formae	C.

AEL. EVDOCIA.

Arcadii uxor, natione barbara, nam fuit filia comitis Bautonis Franci, sed militia clari, et ad consulatum evecti. Moribus genus suum non inficiata ferociam quandam praetulit, tum et animum subdolum, quo effecit, ut maritum plane in potestate haberet, gravissimorum in imperio ipsa malorum causa. Arcadio juncta anno 395, vivere desiit anno 404, paullo postea, quam D. Ioannem Chrysostomum sede pontificia, et ipsa urbe ejecisset, unde piorum animos penitus a se avertit.

Numi:

Queritur Bandurius a), antiquarios praecedentes inique distribuisse numos, qui sive EVDOCIA, sive EVDOXIA inscribuntur, sancitque hanc legem: *si quis numus reperiatur cum iis temporum notis, quae in alterutram Augustam tantum conveniant, huic adscribuntor numi omnes, qui idem nomen praeferunt, qui diversum, alteri. Atqui Eudoxiae exstant numi, in quibus Theodosii jun. imperii anni, et consulatus consignati sunt, ideoque ad ejus conjugem pertinent. Igitur Theodosii jun. conjux fuit Eudoxia, Eudocia Arcadii.* Haec viri praestantis sententia ut sui parte haud dubie certa est, sic eam altera parte fallere non vane suspicor. Certa est pars prior, quae docet, numos muliebres, qui Theodosii jun. annos et consulatus inscripsere, ad ejusdem Theodosii uxorem pertinere, at non perinde certa pars altera, cum inde consequi arguit, numos inscriptos *Eudocia* esse uxoris Arcadii, inscriptos *Eudoxia* esse uxoris Theodosii II. Etenim ex aliis causis probabimus, numos aliquos, in quibus legitur *Eudocia*, sine dubio tribuendos uxori Theodosii II. Constat, neque istud ipse diffitetur Bandurius, *scriptores in utriusque Augustae nomine scribendo variasse*, ergo quae Eudocia, eadem etiam a monetariis Eudoxia scribi poterat, praecipue cum utrumque vocabulum ab eadem radice ducatur, et utrumque honorificam habeat significationem, et satis adfinem. Qui utrique tribuendi videantur numi,

a) Pag. 536.

dicemus continuo, tum et in numis Eudoxiae Theodosii II.

* * *

AEL. EVDOCIA. AVG. *Caput cultu solito.*

Numos sic inscriptos Bandurius Arcadii conjugi tribuit, ut modo dictum.

Sine epigraphe. Crux intra lauream. AV. AR. (Band.)

Similes numi sic erunt hujus Eudociae, ut tamen, si modo *Eudocia*, et *Eudoxia* perinde putamus, etiam esse possint Eudoxiae Theodosii. Sane gemina aversa est in numis inscriptis EVDOXIA. Accedit, numum similem anepigraphum typo crucis intra lauream non repertum fuisse Bandurio ante Valentinianum I., sed et hunc ipsum ajo Valentiniano III. restituendum, quia in hujus numis certis hic typus est obvius, et fatente ipso Bandurio discrimen inter trium Valentinianorum numos non semper liquidum est. Cum igitur hic typus ante Theodosium II., et Valentinianum III. in moneta non compareat, argui potest, numos similes non esse Eudociae Arcadii, cujus aevo is in usu nondum fuit, sed Eudoxiae Theodosii, quae cum Valentiniano III. posthac diutius vixit.

* * *

Bandurius huic Eudociae largitur aureos, in quorum aversa: VOT. XX. MVLT. XXX., sed quos esse Eudoxiae Theodosii, in hujus numis probare conabimur.

* * *

Haec si recte observo, de quo judicabunt eruditi, Eudocia Theodosii certos suos habet numos, at minus certos haec nostra Arcadii. Forte huic tutius applicari possunt numi inscripti: GLORIA. ROMANORVM, vel: SALVS. REIPVBLICAE, quos Eudoxiae alteri tribuit Bandurius. Sed vide, quae praeterea in hac notabimus.

HONORIVS.

Patrem habuit Theodosium M., matrem Ael. Flaccillam, natus anno 384. Decennis a patre dictus Augustus, hoc anno 395 mortuo sub Stilichonis tutela Occidenti praefuit. Principio satis prospera usus fortuna Gildonem in Africa rebellem, alios alibi compescuit. Stilicho Alaricum Gothorum, Radagaisum Hunnorum reges occupata jam media Italia elatos clarissimis victoriis repressit quidem, verum jam tum potiundi imperii consilia agitans, Alaricum in Italiam, alios barbaros in Galliam invitat, sed a militibus cum filio Eucherio Ravennae occiditur. At Alaricus nemine obsistente Romam obsidet, captamque anno 410 diripit, paullo post in Africam trajicere parans in Lucania moritur. Successor Ataulphus relicta Italia in Galliam conversus, ubi Gallam Placidiam fratri Honorio abductam sibi matrimonio junxerat, inde in Hispaniam, Barcinone e medio tollitur. Inter has in Italia turbas Alamanni vicinam Alpibus Germaniam, Franci Pharamundo duce Galliam Belgicam oc-

cupant, et Alani cum Vandalis a maris Balthici litore profecti, Galliasque emensi Hispaniam incursant, Burgundiones vicinam superiori Rheno Galliam per vim retinent. Tot malis undique prementibus Constantium bellica laude praestantem Augustum Honorius appellat anno 421, cum jam antea adfinitatem cum eo junxisset data in uxorem sorore Placidia Ataulphi vidua, ipse anno 423 morbo exstinguitur nullo ex binis uxoribus relicto herede, princeps ignavus et vecors, cui, si verum dixit Procopius [a]), salus Gallinae suae, quam *Romam* vocare solebat, salute urbis Romae esse potior visa fuit.

Numi:

D. N. HONORIVS. P. F. AVG. epigraphe constans.

Caput diadematum cum margaritis.

Protome adversa galeata d. hastam, s. clypeum, in quo eques, in aliis crux.

Caput galeatum barbatum. Est in áureis cum epigraphe VICTORIA. AVGGG. apud Bandurium, et in museo Caesareo, et Pembrock. (P. I. tab. 27.) Nihil ad singularem hanc barbae peristasin observat Bandurius. An fuit tempus, quo barbam aluit more veterum causa gravium calamitatum, quae imperium concussere, praecipue capta urbe aeterna, eamque posuit hac recepta?

Partes aversae:

CONCORDIA. AVGG. AVGGG. *subjectis notis Graecis arithmeticis.* AV. AE. III. obvii.

* * *

GLORIA. ROMANORVM. *Imperator stans in curru sex equorum etc.* ut in simili Arcadii. AV. m. m. (Band.)

Alii eodem modo inscripti obviis typis. AR. AE. II. III.

* * *

D. N. HONORIVS. P. F. AVG. *Caput diadematum.*

IVSSV. RICHIARI. REGES. *(sic) scriptum extra coronam, intra quam* B✝R, *in imo ramus oleae.* AR.

Singularis hic numus vulgatus exstat in Catalogo musei d'Ennery pag. 393. Addit ejus auctor, repertum esse apud Tolosates, ubi regnabat Theodoricus Gothorum rex, qui auctore Ferreras circa 449 filiam suam collocavit Rechiario filio Rechilae, Suevorum regi. Taninius, qui eundem numum restituit, addit tantum: *Richiarius Suevorum rex in monumentum pacis hunc singularem numum percutere jussit.* Vberius examen haud dubie promeritum est illustre istud cimelium, neque tam perfunctorie adserere decuit, signatum fuisse a Rechiario Theodorici genero. Hic testibus Idacio et Isidori chronico regnum Suevorum in Hispania adivit anno 447, at Honorius, cui numus inscribitur, fato functus jam est anno 423. Necesse ergo est, numum hunc pertinere ad aliquem Suevorum regem ejusdem nominis, qui imperante Honorio inter suos, aut eorum partem regnum obtinuerit, cuique e re visum fuerit, hunc Augustum palam observare. Eodem modo serius vide-

a) Bell. Vand. L. I. c. 2.

bimus, Gothicos Italiae reges imperatorum Orientis capita monetae suae inseruisse. Sed haec amplius inquirant ii, qui evolvendae barbarae hujus aevi historiae dant operam.

* * *

REPARATIO. REIPVB. AE. I. (Tanini.)

SALVS. REIPVBLICAE. AR. (Tanini.) AE. III.

* * *

TRIVMFATOR. GENT. BARB. *Imperator paludatus stans d. labarum, s. globum, juxta captivus.* AR. m. m. (Mus. Caes.)

* * *

VICTORIA. AVGG. AVGGG. *additis saepe notis Graecis arithmeticis, vel plene:* AVGVSTORVM. *Typi varii.* AV. AR. Obvii.

* * *

VIRTVS. EXERCITI. *vel* EXERCITVS. AE. III. (Band.)

VIRTVS. ROMANORVM. AV. AR. (Mus. Caes.)

* * *

VOTA. PVBLICA. *Duo impp. nimbati sedentes d. volumen, s. globum.* AV. (Tanini.)

VOT. V. MVLT. X. AR. (Mus. Caes.)

VOT. X. MVLT. XX. AR. (ibid.)

VOT. XXX. MVLT. XXXX. *inscriptum clypeo, quem duae mulieres galeatae thoraci insidentes tenent, in earum medio palmae ramus, in area hinc* R *illinc* V, *in imo:* COMOB. AV. (Mus. Caes.) In alio: *Imperator sedens d. elata volumen, s. sceptrum cum aquila.* AV. (Pembrock.)

* * *

VRBS. ROMA. *Roma sedens.* AR. (Mus. Caes.) VRBS. ROMA. FELIX. *Imp. stans d. labarum, s. Victoriolam.* AE. III. (ibid.)

* * *

Addi possunt ad numos Honorii,

D. N. HONORIVS. P. AVG. *Caput laureatum.*

ASINA. *Asina pullum lactans.* AE. III.

Taninius cum insolentem hunc musei sui numum explicat, satyricum statuit, eumque in Christianorum contemptum ab idololatris, quia Honorius veterem deorum cultum severis legibus repressit. Constare vero ex copiosis testimoniis, insimulatos olim fuisse Iudaeos aeque ac Christianos, capiti asinino divinos ab se honores haberi. Lubens in eruditi viri sententiam irem, si numus caput asini, non asinum totum exhiberet. Asini caput Iudaeis objecit Apion, quem refutat Fl. Iosephus [a]). De capite tantum loquitur Tertulianus [b]), Damocritus apud Suidam [c]), Minucius Felix [d]), qui idem infra apertius rem explicat, cum sit [e]): *Inde est, quod audire te dicis, caput asini rem nobis esse divinam. Quis tam stultus, ut hoc colat? quis stultior, ut hoc coli credat? nisi quod vos et totos asinos in stabulis cum vestra Epona consecratis etc.* quo is loco manifeste partem toti opponit. Minus ergo apte asina tota, et quod amplius est, una cum pullo fuisset proposita, si placuisset Christianorum sacris insultare. Apertius satyram eloqueretur numus alter, quem cl. vir ad confirmandum judicium suum

a) contra Apion. L. II. §. 7. b) Apolog. cap. 16. c) in Δαμοκριτος. d) in Octav. c. 9. e) ibid. c. 28.

advocat: ALEXANDER. *Caput leonis exuviis tectum.* ☧ D. N. IHS. XPS. DEI. FILIVS. *Asina capite erecto pullum lactans.* Existimat eques Victorius, qui numum edidit, in antica proponi Alexandrum Severum, qui teste Lampridio Christum coluit. Typum aversae ad idem culti a Christianis asini crimen vocat. At quo is nobis pacto in numi hujus parte antica certum Alexandrum Severum praestabit? Desunt omnes tituli Augustei, ad haec nullus exstat hujus imperatoris numus, qui caput daret leonis pelle tectum. At vero multos habemus Contorniatos cum eadem plane antica, in qua Alexandri M. Macedonis caput omnes agnoscimus. Atqui ut certum est, magnam Contorniatorum partem Honorio imperante fuisse signatam, sic dubium non videtur, Victorianum hunc numum ejusdem, aut vicinae esse aetatis, eundemque objicere Macedoniae regem, et perinde ac Contorniatos in pseudomoneta esse putandum, cuicunque deinde usui servierit. Aversae explicationem iisdem, quibus supra Taninianum, argumentis possum impugnare. At, inquies, ipsa Christi nomina juxta leguntur exarata. Verum an propterea certum, hunc typum convicii in Christianos causa fuisse repertum? Cur non potius symbolicum putamus, et ab ipsis Christicolis lectum, quos suam in Christum fidem variis symbolis et adlusionibus expressisse constat? Ejus exemplum unicum ut commemorem, saepe Christum piscis imagine adumbravere, cur istud? quia literae, vocabulum ΙΧΘΥΣ, *piscis*, constituentes, commode resolvi possunt in Ιησους Χριστος Θεου Υιος Σωτηρ, *Iesus Christus dei filius servator.* Ergo et asinae lactantis typo aliquid poterant significare notum sibi, nobis ignotum. Sed nimium diu in unico numo adhaereo, quem nulla auctoritas publica tuetur, sed facile quisquis in pseudomonetae gregem ablegabit. Buonarrotus veteris vitri fragmentum edidit, in quo fictus exstat asinus currens scripto juxta ASINVS a), ex quo iterum apparet, varias fuisse proponendi ejus animalis causas.

* * *

De pondere Honorii inscripto EXAGIVM. SOLIDI., similibusque aliis vide, quae dicemus in tractatu de numis inferioris aevi.

PRETIVM.

Aurei	C.
Aurei max. mod.	RRRR.
De numo insigni cum variis ornamentis parergis egimus Vol. I. in Prolegomenis cap. XII. §. 13.	
Argentei	C.
Argentei max. mod.	RR.
Aenei II. et III.	C.

a) Framm. di vasi di vetro tab. IX.

CONSTANTIVS III. Patricius.

Eum Honorius virtutis causa anno 411 exercitibus praefecit, cujus et fide et fortuna Constantinus tyrannus Arelate captus, Ataulphus Gothorum rex Italia exactus est. Hujus deinde anno 415 caesi viduam Placidiam Honorii sororem uxorem duxit anno 417, et cum propter merita, tum adfinitatem Augustus dicitur anno 421, sed septimo postea mense vivendi finem fecit.

Vxor *Placidia*, ut dictum. Ex hac nati *Placidius Valentinianus*, et *Iusta Grata Honoria*, de quibus infra.

Numi:

D. N. CONSTANTIVS. P. F. AVG. *Caput diadematum cum margaritis.*

VICTORIA. AVGGG. *Imperator paludatus stans d. labarum, s. Victoriolam, s. pede captivum supinum calcat, in area* RV., *infra* COMOB. AV. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

VICTORIA. AVGVSTORVM. *Victoria gradiens d. lauream, s. globum crucigerum, in area* RV., *in imo* CON. Quin. AV. (Mus. Caes.)

Hujus Augusti numi Bandurio fuere ignoti. Teste Beauvais tres tantum hactenus sunt cogniti, prior musei Caesarei, alter, regis Galliarum, tertius in museo d'Ennery. Nunc quartum possidet Taninius. Vide, quae de his numis praeclara dictavit Bimardus [a]). Additum quinarium AV. hujus item esse Constantii, non tam probat concordia lineamentorum, quam quod similis Victoriae typus, tum et literae R. V. nonnisi sub Honorio invaluere Constantii II. aevo ignotae. Hunc quinarium alibi editum non reperi.

PRETIVM.

Aurei tantum cogniti, iique . . . . RRR.

GALLA PLACIDIA.

Theodosii M. et Gallae filia. Roma ab Alarico capta velut obses detenta, subinde ejus successori Ataulpho nupsit Narbone anno 414. Marito caeso a Vallia fratri Honorio restituta, et Constantio patricio collocata, ut mox in hoc diximus. Hoc mortuo Constantinopolin profecta anno 423 privatam ibi vitam duxit. Honorio vita functo cum Iohannes imperium Occidentis usurparet, idque inique ferret Theodosius II., hic Placidiam cum Valentiniano

a) ad Iobert. T. II. pag. 383.

III. filio in Occidentem misit, qui sub matris tutela imperio praeesset anno 424. Vitam produxit usque ad annum 450.

Numi:

D. N. GALLA. PLACIDIA. P. F. AVG. epigraphe constans. In aureo uno musei Caesarei abest D. N. Nunc primum feminae Augustae dici Piae Felices incipiunt, usu inde a Domna Severi intermisso.

Caput cultu solito, cui in nonnullis manus ex alto coronam imponit.

Partes aversae.

SALVS. REIPVBLICAE. *Laurea, intra quam monogramma* XP. AV. (Mus. Caes.) In aliis: *Victoria sedens clypeo inscribit* XP. AV. (Band.) In aliis: *Victoria spoliis insidens lauream tenet, intra quam* XP. AV. AR. (Band.) In alio: *Placidia sedens in throno junctis in sinu manibus globum tenet.* AV. cum lato orbe ornato, de quo vide Vol. I. Prolegomena cap. XII. §. 13. In alio: *Crux in laurea.* AE. IV. (Tanini.) Memorandus denique: IMP. XXXXII. COS. XVII. P. P. *Mulier galeata sedens etc.* ut in numis Theodosii II., quos vide.

* * *

VICTORIA. AVGGG. *Imperator paludatus stans etc.* AV. Numus RRRR. (Band.)

* * *

VOT. XX. MVLT. XXX. *Victoria stans d. crucem oblongam.* AV. (Mus. Caes.) AE. II. (Tanini.)

Intelligenda sunt haud dubie vota filii Valentiniani III., at mirum, eadem non legi in hujus numis, etsi in his habeantur et vota praecedentia, et sequentia.

* * *

Crux, vel XP. *intra lauream.* AV. AR. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei et argentei	RR.
Aenei II. et IV.	RRRR.

CONSTANTINVS III. tyrannus.

Arrepta anno 407 in Britannia purpura, occupata etiam Gallia Arelate sedem fixit, post etiam Hispaniam sibi subjecit. Iam potentiori, quam ut dejici posset, Honorius imperium confirmat. Denique et Italiam meditans, cum passim provinciae ab eo desciscerent, a Constantio Honorii duce ad deditionem coactus et interfectus est anno 411. Filium habuit Constantem, quem item Augustum dixit.

Numi:

Hujus tyranni numi a non paucis hac-

terrus cum nummis Constantini M., aut ejus filii cognominis mixti sunt. Tamen facile discrimen dictant fabrica, cultus, typi, inscriptionum modi, quae omnia si hujus aevi monetam sapiant, ne dubita, numum huic Constantino tribuere. Idem dicemus ad numos Constantis ejus filii.

* * *

D. N. CONSTANTINVS. P. F. AVG.
FL. CL. CONSTANTINVS. AVG.
(Bandurius in aureo.)

Partes aversae:

VICTORIA. AVG. *Imp. paludatus stans d. labarum, s. globum cum Victoriola s. pede captivum calcat, in imo* TROAS. *vel* TROBS. AV. AR. (Band.)

Numum similem Constantino M. tribuit Ducangius jure istud impugnante Bandurio.

VICTORIA. AVGGG. *Idem typus.* AV. (Band.) AE. III. (Band. Pembrock, sed Bandurius suum juxta aureos fusum conjicit. Tamen et cl. Beauvais unum ex museo suo citat.)

VICTORIA. AAVGGG. vel: AAAVGGGG. *Idem typus.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Similem Ducangius Constantino II. juniori tribuit. (Fam. Byz. tab. IX.)

VICTORIA. AAAAVGGGG. *Mulier galeata sedens d. Victoriolam, s. hastam.* AR.

Numum hunc Begerus ad Constantinum II. refert a), idem fecit Bandurius b), sed monuit, scribendi rationem magis congruere aetati Constantini tyranni. Sin istud, verisimile etiam, argenteum inscriptum VICTORIA. AVGGG. cum eodem typo mulieris sedentis, quem Bandurius post Ducangium Constantino M. tribuit c), esse Constantini nostri. Constantini M. et filiorum aetate elementum G ter, quaterve multiplicatum in usu nondum fuit. In similibus dubiis magister optimus fabrica, aliique modi, quos memoravi. Vide et sequentem Constantem.

VICTORI. AAAVGGG. *Victoria gradiens d. lauream, s. globum, in area* AR. *in imo* CONOB. Quin. AV. (Mus. Com. Vitzai.)

Simili modo inscribitur etiam aversa filii Constantis.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	R.
Aenei	RRR.

CONSTANS II. tyrannus.

Praecedentis Constantini filius antea monasticam professus vitam a patre Au-

a) Thes. Brand. T. II. p. 811. b) Pag. 333. c) Pag. 254.

gustus dicitur, sed a Gerontio victus Viennae interficitur anno 411.

Numi:

D. N. CONSTANS. P. F. AVG. *Caput diadematum cum margaritis.* ✕ VICTORI. AAAVGGG. *Mulier sedens d. Victoriolam, s. hastam, in imo:* CONQuin. (Pellerin Mel. I. pag. 194. Mus. Caes.)

Propter causas, quas in patre dedimus, numi hi huic Constanti vindicantur, primum hanc legem ferente Pellerinio a). Nequaquam ergo dubito, similem argenteum, quem Bandurius Constanti I. tribuit b), huc quoque pertinere.

PRETIVM.

Argentei tantum, iique . . . . RRR.

MAXIMVS tyrannus.

Invitatus a Gerontio adversus Constantinum et Constantem purpuram in Hispania sumpsit anno 409, sed eam postea victo Gerontio exuit. Ejus deinceps fatum varie a scriptoribus proditur.

Numus:

D. N. MAXIMVS. P. F. AVG. *Caput barbatum diadematum cum margaritis.*

VICTORIA. AAVGGG. *Mulier sedens d. Victoriolam, s. hastam.* AR. (Pellerin, Mus. Caes.)

Eadem adversa.

VICTORIA. ROMANOR. *Idem typus.* AR. (Bandur. p. 578 in iconismo.)

Numum priorem edidit Pellerinius, et causas prolixe exposuit, cur eum non Mag. Maximo, qui sub Gratiano tyrannus fuit, sed huic tribuat c). Eas, etsi graves justasque repetere non attinet, quia omnes numi hujus peristases satis evincunt, eum uni huic sub Honorio tyranno esse tribuendum. Eundem numum reperi in museo Caesareo, et descripsi inter numos Petronii Maximi d), partim quia tum ad Pellerinii dictata animum non reflexi, partim quia inconsultius Bandurii judicium sum secutus, numum fere similem monetae Petronii inserentis e). At jam tum monui, meum numum partim causa barbae, quam Petronius non aluit, partim, quia aversae typus vix Petronii aevo competit, verisimilius ad alium quempiam Maximum pertinere. Iam ergo nunc dubitari nequit, omnes hos numos esse ejus Maximi tyranni, quem nobis praeclare indicavit Pellerinius.

a) l. c. b) Pag. 354. c) Supplem. IV. pag. 15. d) Catalog. Part. II. p. 526
e) l. c.

PRETIVM.

Argentei tantum, iique . . . . RRR.

IOVINVS.

Moguntiae imperium invasit anno 411, magnamque Galliae partem in verba sua adegit, verum collisus cum Ataulpho Gotho, quod Sebastianum Augustum appellaverat, rupta pace ab hoc Valentiae captus et mori jussus est anno 413.

Numi:

D. N. IOVINVS. P. F. AVG. Caput diadematum cum margaritis.

Partes aversae:

RESTITVTOR. REIP. *Imperator paludatus stans d. labarum, s. Victoriolam, s. pede captivum calcat, in imo:* CONOB. vel COMOB. AV. (Mus. Caes. Band.) In aliis: *Mulier galeata sedens d. Victoriolam, s. hastam, in imo* CON. *vel* KONT. AR. (Band. Mus. Caes.)

* * *

VICTORIA. AVG. *vel* AVGG. *vel* AVGGG. *Mulier galeata sedens d. Victoriolam, s. hastam.* AV. AR. (Band. Mus. Caes.) AE. III. (Pellerin Mel. I. p. 217 Tanini.)

* * *

VOT. V. MVLT. X. *intra coronam.* AV. AR. (Band.)

PRETIVM.

Aurei et argentei . . . . RR.
Aenei, nisi argenti pellicula obducti fuere, quod suspicatur Pellerinius . . . . RRRR.

SEBASTIANVS.

Iovini fratris beneficio dictus Augustus anno 412 paullo post ab Ataulpho Gothorum rege interfectus est.

Numi:

D. N. SEBASTIANVS. P. F. AVG. *Caput diadematum cum margaritis.* VICTORIA. AVGG. *Mulier galeata sedens d. globum cum Victoriola, s. hastam, in imo:* CON. vel KONT. AR. (Band.)

PRETIVM.

Argentei tantum . . . . RRR.

PRISCVS ATTALVS.

Natus in Ionia ad maxima Romae munia est evectus, denique anno 409 ab Alarico Gothorum rege, quo tempore hic Romam obsidione cinxit, imperator est appellatus. Verum cum altiores, quam pro praesente fortuna, spiritus gereret, anno vertente ab eodem Alarico dejectus est. Cum deinde resumpto per vices in Italia, Gallia, Hispania imperio histrionem Augustum ageret, anno demum 416 a Vallia Gotho Romanis traditur, ab Honorio in triumpho ductus amputata dextera in insulam Liparam relegatur.

Numi:

PRISCVS. ATTALVS. P. F. AVG. IMP. PRISCVS. etc. (Band.)

Caput diadematum cum margaritis.

Partes aversae.

GLORIA. ROMANORVM. AE. III. (Band.)

INVICTA. ROMA. AETERNA. *Roma sedens d. Victoriolam, s. hastam, in imo* CONOB *vel* COMOB. AV. AR. (Band.)

RESTITVTIO. REIP. *Imperator paludatus stans d. labarum, s. mulierem sublevat, in imo* CONOB. AV. (Band.)

VICTORIA. ROMANORVM. *Victoria gradiens, in imo* PST. AR. m. m. (Mus. Caes.) Quin. AR. (Tanini.) AE. III. (Band. Tanini.)

VOT. V. MVLT. X. *in corona.* AR. (Mus. d'Ennery.)

PRETIVM.

In omni metallo . . . . RRR.
Argentei max. mod. . . . . RRRR.

THEODOSIVS II.

Arcadii et Eudociae filius natus anno 401, data sibi anno proximo ineunte purpura, mortuo subinde anno 408 Arcadio Orientem regendum suscepit. De Vararane Persa nobilem victoriam retulit, et annorum C. inducias pepigit. Mortuo anno 423 Honorio Valentinianum III. consobrinum Occidenti praefecit. Ad bella etiam sacra paratus cum episcopis Christi naturam, litem tum mo-

ventibus Nestorio et Eutychete, sedulo examinavit. Codicem de se dictum Theodosianum publici juris fecit. Mortuus est anno 450.

Vxor. *Eudoxia*, de qua infra; unde Licin. Eudoxia Valentiniani III. uxor.

Numi:

Saepe diximus in moneta Theodosii M., utriusque Theodosii numos distingui vix posse. Quare et jam Bandurius professus est, malle se in iis collocandis aliorum, quam suum judicium sequi a). Agnovit etiam istud Ducangius, ac denique, sed timide, conjicit, numos in quorum antica est protome adversa galeata cum hasta et clypeo, esse junioris; eos, in quibus Augustus figura lusca exprimitur, seniori adscripsit b). Priorem hujus sententiae partem valde esse verisimilem, ipse existimo; nam in multis certis Theodosii II. numis observavi similem protomen, nunquam vero in certis Theodosii M. Nolim tamen propterea numos omnes, qui simplex Augusti caput offerunt, seniori tribuere, quia eundem hunc cultum praeferunt nonnulli certi Theodosii II. numi. Vide infra numos inscriptos VICTORIA. AVGG., et postremos typo crucis.

* * *

D. N. THEODOSIVS. P. F. AVG. epigraphe constans, nisi cum eam certa monetariorum peccata mutarunt.

Protome adversa galeata d. hastam super humero, s. clypeum, cui insculptus eques.

Caput diadematum cum margaritis.

* * *

CONCORDIA. AVGG. *vel* AVGGG. *additis notis Graecis arithmeticis. Mulier galeata sedens d. hastam, s. Victoriolam, d. pede prorae navis insistit* AV. AR. AE. III. (Band.)

* * *

GLORIA. ORBIS. TERRAE. *Imperator paludatus stans d. labarum, s. globum cruciferum, in area astrum, in imo* TESOB. AV. (Band.)

GLOR. ORVIS. *(sic)* TERRAR. *Reliqua ut in praecedente.* AV. (Mus. Caes.)

Dubitat Bandurius, utrum in suo, quem ex Ducangio cepit, vere legatur TERRAE, pro TERRAR. Alteram hanc lectionem disertam habet numus musei Caesarei. Dubitat deinde, utrius is Theodosii sit, nam similem alium jam in moneta Theodosii M. enarravit. Ego verius omnes sic inscriptos esse Theodosii II. conjicio, primum quia in antica est protome cum hasta et clypeo, deinde quia idem argumentum est etiam in moneta successoris Marciani, ut adeo haec aversa imperante hoc Theodosio orta fuisse videatur.

* * *

GLORIA. REIPVBLICAE. *Duae mulieres galeatae sedentes d. hastam, s. clypeum, in quo* VOT. V. *(forte XV.)* MVL. XX. AV. (Tanini.)

Similem Taninius jam Theodosio M. largitus est, non addita discriminis causa. Malim utrumque Theodosio nostro tribuere ob similem protomes typum.

* * *

GLORIA. ROMANORVM. AE. II III.

---

a) Pag. 558. b) Dissert. de num. inf. aevi §. 70.

Id genus numos auctores nostri passim in utrumque Theodosium conferunt, quin aliquam variantis sui judicii rationem dictarent. Forte omnes hi numi sunt unius Theodosii M.

* * *

IMP. XXXXII. COS. XVII. P. P. *Mulier galeata sedens d. globum crucigerum, s. hastam, juxta clypeus, s. pede prorae navis insistit.* AV. (Mus. Caes.)

Scriptum in numo Farnesiano IMP. XXXII. in dubium jure vocat Bandurius. Eorum quatuor variae matricis sunt in museo Caesareo, et in singulis idem numerus XXXXII. Numerus hic, quod hactenus insolitum, haud dubie annum imperii Theodosii indicat. Ergo cum is anno 402 dictus fuerit Augustus, annus XXXXII. caepit anno Christi 443, fuitque tum cos. XVII. testibus fastis, anno sequente consulatum XVIII. initurus. Cur solum hunc annum tam canore in aurea hac moneta signaverit, non inquiro, quia opinor perperam. Illud mirum, eandem aversam exstare etiam in numis uxoris Eudoxiae, sororis Pulcheriae, Gallae Placidiae Valentiniani III., et Leonis I., ad quos tamen neque hic annus, neque consulatus pertinuit.

* * *

REPARATIO. REIPVB. AE. II.

Hos quoque numos antiquarii promiscue utrique Theodosio largiuntur. Malim omnes permittere Theodosio M.

* * *

SALVS. REIPVBLICAE. *subjecta nota Graeca arithmetica. Duo impp. sedentes nimbati d. volumen, s. crucem.* AV. (Mus. Caes.)

Eadem inscriptio est etiam in numis Theodosii M. Nostri esse existimo eos, qui in antica habent protomen hastatam clypeatam.

* * *

SECVRITAS. REIPVBLICAE. *Imperator adversus sedens capite nimbato d. volumen, s. sceptrum crucigerum.* AV. (Tanini.)

* * *

TR. P. XXXVII. COS. XVII. P. P. *Figura sedens d. globum cum cruce, in imo* CONOB. AV. (Band. ex Mediob.)

TR. P. XXXXII. COS. XVIII. P. P. *Figura militaris d. labarum, s. globum.* AV. (Band. ex Mediob.)

Vt supra numi aetatem annis imperii expressam vidimus, sic in his more prisco numeris tribunicíae potestatis. Ergo cum Theodosius imperium auspicatus fuerit anno 402, trib. potestas XXXVII. cadit in annum 439, quo ipso anno processit consul XVII. Trib. potestas XXXXII. cadit in annum 444, quo ipso anno adivit consulatum XVIII. Videtur imperator solius vetustatis amore ductus veterem titulorum in moneta signandorum modum revocasse. Ceterum mirari subit, Bandurium numos moris hoc aevo tam insolentis ex unius Mediobarbi oraculo recitare, quin alibi à se conspectos potuisset adfirmare, neque et mihi contigit similem aut videre, aut in adcuratis catalogis, qui subinde vulgati sunt, descriptum legere.

* * *

VICTORIA. AVGG. *Victoria thoraci insidens clypeo inscribit* † XXXV., *in area astrum, et monogramma* XP., *in imo* CONOB. AV. (Mus. Caes.)

Rari hujus numi duplex exemplum

habet museum Caesareum. Horum unum jam edidere Frölichius [a]), et Khellius [b]), sed uterque perperam legit X. XXXV., cum prima nota non sit X, sed luculenta crux votorum numero pietatis ergo praefixa. Bandurius numum cum simili typo ex museo Brandenburgico recitat cum praetensa epigraphe X. XXX. Iure de hac dubitat vir eruditus, quia a decennalibus ad tricennalia saltus non fuit, etsi non unicum istud foret in his votorum numis perversi saltus exemplum. Ergo in hoc haud dubie quoque legendum: † XXX. Numi hi certe sunt Theodosii II. propter votorum numerum, ut jam dictum, et monebimus proxime, quin tamen in parte antica sit protome hastata clypeata.

VICTORIA. AVGGG. *vel* AVGVSTORVM *typis obviis.* AV. AE. III., sed qui perinde esse possunt Theodosii I.

* * *

VIRT. EXERC. ROM. *Imperator paludatus parvam figuram crinibus prehensam raptat, s. tropaeum super humero, in area astrum, in imo* CONOB. AV. (Pellerin Mel. I. p. 170., Mus. de France.)

Idem numus est etiam in museo Caesareo, sed cum epigraphe: VIRT. EXERC. ROME. nullo monetarii vitio, nam Æ adjectum nota arithmetica est, ut alias saepe vidimus.

VIRTVS. ROMANORVM. AR. (Band.) incerto tamen, utrius sit Theodosii.

* * *

VOT. XX. MVLT. XXX. *addita plerumque nota arithmetica. Victoria stans d. oblongam crucem.* AV. (Mus. Caes.)

VOT. XXX. MVLT. XXXX. *Mulier galeata sedens d. globum crucigerum, s. hastam, s. pede prorae insistit.* AV. (Mus. Caes.)

VOT. XXX. MVLT. XXXX. *Impp. duo habitu consulari sedentes, qui a sinistris minor, uterque nimbato capite, d. volumen, s. crucem tenent.* AV. (Band.)

In postremo hoc numo proponuntur Theodosius cos. XIII. et Valentinianus III. cos. III., qui una processere anno 430, quo et Theodosii nostri vota tricennalia soluta fuere. Vide notam Bandurii ad hunc numum pag. 559.

Sunt hi numi certe Theodosii II., quia Magnus vota XX. morte praeventus solvere non potuit. Vota anteriora, etsi ea numi Theodosiani memorent, non adduco, quia incertum est, utrius ii Theodosii sint.

* * *

Sine epigraphe. *Crux intra lauream, supra et infra* CONOB. Quin. AV. (Mus. Caes.) In aliis: *Crux vel* XP. *intra lauream.* AE. IV. (Tanini.)

Hi typi intra lauream Theodosii M. aetate nondum videntur in usu fuisse. Quare hos numos juniori tribuendos omnino existimo.

PRETIVM.

Aurei . . . . C.

---

a) Cim. Vindob. p. XXVII. b) Adpend. ad Vaill. pag. 283.

Argentei, saltem qui ejus certi sint . . . . O.
Aenei, si incertos demas . . . . RRR.

AEL. EVDOXIA.

Domo Atheniensis, mortuo patre ejecta a fratribus Constantinopolin abit, ubi Pulcheriae oblata adeo se huic partim per formae elegantiam, partim per praeclaras animi dotes, ingeniumque literis excultum commendavit, ut unam dignam crederet, quae fratri Theodosio nuberet. Celebratae nuptiae anno 421, datumque illi nomen Eudoxiae, cum ante Athenais vocaretur. Collisa cum marito Hierosolymas abiit, ibique marito superstes mortua est. Scripsit poetica, quae recenset Photius Cod. 183. 184.

Numi:

Dixi supra in numis Ael. Eudociae Arcadii uxoris, fluctuasse antiquariorum judicia in collocandis numis, qui vel AEL. EVDOCIA, vel AEL. EVDOXIA inscribuntur, sanxisse vero Bandurium, numos cum nomine EVDOCIA, esse uxoris Arcadii, alios cum nomine EVDOXIA, esse alterius, in qua sumus. Iam tum hanc sententiam leviter perstrinxi, dilato severiore examine in praesens tempus, quo hujus Eudoxiae numos enarramus, qui hanc controversiam maxime illustrant.

* * *

AEL. EVDOXIA. AVG. *Hujus caput.*

GLORIA. ROMANORVM. *Augusta sedens sinistra ad pectus composita, d. Victoriolam.* AR. In aliis: *Eadem sedens manibus ad pectus compositis; manus ex alto coronam ejus capiti imminentem tenet.* AE. III. (Band.)

Vtri Eudoxiae tribuendi sint hi numi, non satis apparet.

* * *

AEL. EVDOXIA. AVG.

IMP. XXXXII. COS. XVII. P. P. *Victoria sedens d. globum crucigerum, s. scipionem, in imo* CONOB. AV. (Band. ex Mediobarbo.)

Eadem epigraphe est etiam in numis mariti, quos vide. Quare dubium non est, hunc numum hujus esse Eudoxiae. Verum quod contendit Bandurius, ex ipso hoc numo probari, uxorem Arcadii dictam fuisse Eudoeiam, quia certa haec Theodosii uxor in moneta dicitur Eudoxia, numosque adeo secundum varia haec nomina distribuendos, in hoc virum praeclarum falli, ex sequentibus patebit. Ceterum mirum videtur, singularem hunc numum hactenus ab alio, praeterquam Mediobarbo, non fuisse conspectum.

* * *

AEL. EVDOXIA. AVG. *Hujus caput imminente corona.*

SALVS. REIPVBLICAE. *Victoria spoliis insidens monogramma* XP. *clypeo inscribit.* AV. AR. AE. III. (Band. Mus. Caes.)

Hi quoque numi utri competant, non satis per se eloquantur.

* * *

AEL. EVDOCIA. AVG. *Hujus caput.*

VOT. XX. MVLT. XXX. *Victoria stans d. crucem oblongam, in area astrum, in imo* CONOB. AV. (Band. Mus. de France.)

AEL. EVDOCIA. AVG. *Hujus caput.*

VOT. XXX. MVLT. XXXX. B. *Victoria stans crucem tenet, cui imminet astrum, infra* CONOB. AV. (Mus. excell. comitissae Bentinck Hamburgi.)

Numum priorem Eudociae Arcadii impertitur Bandurius, quia scribitur EVDOCIA, non EVDOXIA, suae nempe regulae fidelis, ego hunc et sequentem propter certas causas Eudociae vel Eudoxiae Theodosii. Aversa, qualis est in numo priore, in nullo exstat Arcadii numo, at obvia est in numis Theodosii II., ergo ea ab his in monetam uxoris fluxit. Eadem etiam aversa habetur in numis Gallae Placidiae synchronae. Nulla vero conditione vel ipse Bandurius volet numum alterum tribuere Eudociae Arcadii, quia hic Augustus vota XXX. non solvit, sed ad ea aspiravit tantum, obvium autem in numis Theodosii II. est legere VOT. XXX. MVLT. XXXX. Ergo manifeste fallit Bandurii lex, hujus uxorem tantum fuisse dictam Eudoxiam, non etiam Eudociam.

* * *

AEL. EVDOXIA. AVG. *Hujus caput.*

Sine epigraphe. *Crux in laurea.* Quin. AV. (Mus. Caes.)

Numos hos alteri huic Eudoxiae adjudicare non dubito, quia hanc aversam obviam novimus in numis Theodosii II., Gallae Placidiae, Valentiniani III., nunquam in moneta Arcadii.

AEL. EVDOCIA. AVG. *Hujus caput.*

Sine epigraphe. *Crux in laurea.* AV. AR. (Band. Mus. Caes.)

In moneta superioris Eudociae copiose comprobavi, praesentes numos perperam a Bandurio tribui Eudoxiae Arcadii, et adeo, seu EVDOCIA, seu EVDOXIA inscribantur, esse hujus posterioris. Ex quo apparet, utramque Augustam utroque promiscue nomine fuisse appellatam, quod et a scriptoribus factum. Sic et vetus moneta, et libri variant in *Dalmatius* et *Delmatius*, in Αμβǫαχια et Αμπǫαχια etc.

PRETIVM.

Aurei et argentei	RR.
Aenei III.	RR.

IOHANNES.

Primicerius notariorum, mortuo anno 423 Honorio imperium Ravennae invadit, reliquasque Occidentis provincias in partes trahit dempta Africa,

quam servavit Bonifacius. Quod indignum ratus Theodosius II. Occidentis mortuo patruo legitimus heres, consobrinum Valentinianum Augustum appellat, et cum matre Placidia in Italiam mittit. Bello post haec exorto Iohannes magis insidiis, quam partis adversae virtute e medio tollitur anno 425.

Numi:

D. N. IOHANNES. P. F. AVG. Caput diadematum cum margaritis.

Partes aversae.

SALVS. REIPVBLICAE. *Victoria gradiens d. tropaeum super humero, s. captivum trahit.* AE. IV. (Tanini.)

* * *

VICTORIA. AVGG. AVGGG. *Imperator paludatus stans d. labarum, s. Victoriolam, s. pede captivum calcat, in imo* CONOB. AV. (Mus. Caes. Band.) AV. m. m. (Pellerin Mel. I. p. 191.) AR. (Band.)

VICTORIA. AVGVSTORVM. *Victoria thoraci insidens scutum arbori impositum, in quo* XP., *tenet sublevante illud adstante parva figura.* AV. (Band.) In aliis: *Victoria gradiens.* Quin. AV. (Mus. Caes.) Quin. AR. (Pellerin Mel. I. p. 194.)

* * *

VRBS. ROMA. *Roma sedens.* AR. (Band.)

* * *

Sine epigraphe. *Crux in laurea.* AV. (Band.)

PRETIVM.

Aurei	RR.
Aurei max. mod.	RRRR.
Argentei	RRR.
Aenei IV.	RRR.

PLACIDIVS VALENTINIANVS III.

Pater illi Constantius patricius, subinde Augustus, mater Galla Placidia Honorii Aug. soror, ex quibus natus est anno 419. Patre mortuo Constantinopolin cum matre abiit, ac paullo post ipso Honorio anno 423 vita functo eum Theodosius II. adversus Iohannem Occidentis tyrannum in Italiam misit, ubi Caesar non multo post Iohanne purpuram sumpsit anno 425. Principio magnum imperio malum attulit Bonifacius rector Africae, hactenus fidus, et Iohanni palam inimicus, verum cum comparari adversum se insidias intelligeret, Gensericum Vandalorum regem ex Hispania evocat, qui continuo magnam Africae partem occupat, et Vandalorum in ea regnum constituit usque ad Iustiniani imperium duraturum. Varia deinde bella cum barbarorum eluvie gesta, Ae-

tio ejus aevi clarissimo duce exercitibus praefecto, illustriore ejus gloria ex pugna in campis Catalaunicis, qua victus Attila Hunnorum rex caesis suorum millibus CCC. Tamen hunc virum, cujus salute stare imperii salus credebatur, cum Valentinianus tanquam imperium adfectaret, caedi jussisset, ipse omnium a se aversis animis Petronii insidiis Romae occiditur anno 455.

Vxor *Licinia Eudoxia* Theodosii II. filia, de qua infra, ex qua nata *Eudocia*, a Petronio collocata filio Palladio, post horum caedem a Genserico in Africam abducta nupsit Hunnerico Genserici F., unde natus Hildericus; et *Placidia*, futura conjux Anicii Olybrii Aug.

Numi:

D. N. PLA. VALENTINIANVS. P. F. AVG.

D. N. PLACIDIVS. VALENTINIANVS. P. F. AVG. in AV. max. mod.

Qui numi literas PLA. addunt, nimirum ἀρχαικῶς vocabuli *Placidius*, esse Valentiniani III., dubitari nequit. At non perinde certum, eos tantum numos hujus esse Valentiniani, qui PLA. praefigunt, quia fieri poterat, ut in numis aliis etiam omitteretur. Sin istud, erunt haud dubie numi ad hunc Augustum pertinentes, quos passim Valentiniano I., vel II. tribuimus. Sed vide infra numum: VOT. XXX. etc. et ultimum.

Caput diadematum cum margaritis.

Protome adversa galeata d. hastam, s. clypeum.

Protome diademata cum trabea, d. volumen, s. crucem.

Partes aversae.

GLORIA. ROMANORVM. *Figura galeata sedens d. coronam, s. crucem.* AV. (Band.) In aliis: *Victoria gradiens d. crucem oblongam.* AR. (Band.)

* * *

IMP. XXXXII. COS. XVII. P. P. *Mulier galeata sedens d. globum crucigerum, s. sceptrum.* AV. (Band.)

Similis aversa est in aureis Theodosii II., cui uni haec epigraphe convenit. Vide ibi dicta. Vltro patet, numum similem a Ducangio perperam cum Valentiniani I. moneta fuisse permixtum.

* * *

SALVS. REIPVBLICAE. *Laurea, intra quam* XP. Quin. AV. (Mus. Caes.) AR. (Tanini.)

* * *

VICTORIA. AVGG. AVGGG. AVGVSTORVM. *variis typis.* AV. AR. (Band. Mus. Caes.) AE. m. m. (Band. Tanini.) AE. IV. (Tanini.)

* * *

VOT. X. MVLT. XX. *Imp. sedens d. volumen, s. crucem.* AV. (Mus. Caes.)

VOT. XXX. MVLT. XXXX. *typis variis.* AV. max. mod. (Band.)

Ex numis sic inscriptis memorandus sequens:

D. N. VALENTINIANVS. P. F. AVG. *Protome adversa capite galeato d. hastam super humero, s. clypeum.*

VOT. XXX. MVLT. XXXX. *Roma galeata sedens d. globum crucigerum, s. ha-*

stam, s. pede prorae navis insistit. AV. (Mus. Com. Vitzai.)

Rarissimum hunc numum Valentiniano III. tribuendum puto, non tam, quod vota tricennalia soluta memorat, in quae utrique praecedenti Valentiniano saltem jus verum non fuit, quam quod is, dempta capitis epigraphe, plane geminus est numis synchronis imperatorum Orientis. Ex quo apparet, Valentinianum III. nomini suo non semper alterum Placidii praefixisse, ut supra innui.

* * *

VRBS. ROMA. *Roma sedens.* AR. (Tanini.)

* * *

Sine epigraphe. Crux intra lauream. AV. AR. (Mus. Caes. Band. Tanini.)

Similem aureum edidit Bandurius, eumque tribuit Valentiniano I., quia in capitis epigraphe literae PLA. omissae sunt. Verum cum hic aversae modus ante Theodosium II. in hujus aevi moneta non compareat, malim eum Valentiniano III. restitui. Sin istud, oportebit statuere, aut epigraphen ex numo, forte non satis integro, non recte esse promulgatam, aut non in omnibus Valentiniani III. numis nomen PLA*cidii* fuisse praefixum, ut continuo probaveram.

PRETIVM.

Aurei	C.
Aurei m. m.	RRRR.
Argentei	RR.
Aenei max. mod. omissis contorniatis	RRR.
Aenei II. et III. formae, saltem certi	O.
Aenei IV. formae	RRR.

LICINIA EVDOXIA.

Theodosii II. et Eudoxiae filia nata anno 423, Valentiniano III. nupta anno 437, et post hujus caedem anno 455 Petronio Maximo, verum certior facta, hunc conjurationis in priorem maritum fuisse participem, vindictae cupida Gensericum ex Africa arcessit, eumque direpta Roma reducem adsectatur. Exactis in Africa annis VII. Constantinopolin cum filia Placidia abit. Reliquum ejus fatum non satis exploratum. De utraque ejus filia egimus in marito.

Numi:

LICINIA. EVDOXIA. P. F. AVG. *Protome cum corona radiata crucigera dependentibus utrinque margaritis.*

SALVS. REIPVBLICAE. *Mulier sedens d. globum crucigerum, s. hastam crucigeram, in imo* COMOB. AV. (Band.) AE. I. si modo genuinus, addito COMOB. (Tanini.)

Eadem adversa.
VOT. XXX. MVLT. XXXX. *Valentinianus, et Licinia stantes.* AV. (Tanini.)

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei	O.
Aenei saltem certi	O.

IVSTA GRATA HONORIA.

Filia Constantii III. et Gallae Placidiae nata circa annum 417, quod cum Eugenio procuratore consueverat, ventremque ex eo tulerat, a Valentiniano fratre palatio ejecta Constantinopolin ad Theodosium II. abit anno 434, Attilamque clam ad inferendum Occidenti bellum excitat. Iam Attilae matrimonio jungenda fuerat, cum hic sanguinis vomitu extinguitur.

Numi:

D. N. IVST. GRAT. HONORIA. P. F. AVG. *Hujus caput, quod imminens ex alto manus coronat.*
BONO. REIPVBLICAE. *Victoria stans d. crucem oblongam, in imo* COMOB. AV. (Mus. Caes. Com. Vitzai.)

Ergo quae imperii fuit vomica et exitium, natam se *bono reip.* palam profitetur. Vide similem epigraphen in numo Fl. Victoris, qui fuit filius Mag. Maximi.

* * *

SALVS. REIPVBLICAE. *scriptum extra lauream, intra quam* XP. AV. (Band.)

* * *

VOT. XX. MVLT. XXX. *Victoria stans d. crucem.* AV. (Band.)

Sintne vota XX. in hoc numo exarata fratris Valentiniani, an Theodosii II., non satis intelligo. Bandurius, nullo moto hac super re dubio, indicari fraterna Valentiniani adfirmat. Verum in nullo hactenus cognito Valentiniani III. numo inscripta legimus võta XX. soluta, neque in omnibus ejus votorum numis comparet Victoria stans. Est tamen tota haec aversa in moneta Theodosii II., ad quas causas vir cl. non videtur reflexisse animum. Videri ergo posset, intelligenda vicennalia Theodosii, praecipue cum, ut diximus, pulsa a fratre liberale apud hunc hospitium nacta sit. Verum repugnant tempora. Theodosius II. vota XX. solvit anno 420, at tum Honoria nostra vix trima fuit, et in aula patrui Honorii, necdum adeo Augusta, et nullo cum Theodosii rebus nexu. Nemo negaverit, validam esse utramque difficultatem, quam expedire non tento conjecturarum veritus inania, quibus tamen unis in his et historiae, et rei monetariae labyrinthis nitendum est, debili sane ad veritatem historicam fulcro, et saepe fallace. Ita Bandurius ad eundem hunc numum ait:

Quid vero si Honoria a fratre Augusta nunquam dicta sit, sed hunc honoris titulum ipsa sibi arrogarit ex Oriente redux? At enim an verisimile, in monetae eam publicae officinas suam potuisse porrigere potestatem? Ad haec in marmore Ravennate, quod ejus aevi Augustos Augustasque continet, diserte legitur: IVSTA. GRATA. HONORIA. AVG. a)

* * *

Sine epigraphe. *Crux intra lauream.* AR. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei tantum et argentei, iique . . . . RRR.

ATTILA.

Feroci huic Hunnorum regi jam inde a Mediobarbo tribui consuevere numuli argentei, in quibus hinc ATEVLA, illinc VLATOS. Satis nunc constat, esse monetam veterem Gallicam, et utrumque nomen hominum Gallorum, de quo vide, quae diximus Vol. I. in moneta Galliae § *Reguli Gallici.*

PETRONIVS MAXIMVS.

Si Ducangio fides b), filius fuit Mag. Maximi tyranni, a Theodosio M. dejecti. Valentiniani III. beneficio bis consul et Patricius, sed benefactori iratus causa oblati uxori suae stupri, eum collocatis insidiis interimit anno 455, et postridie imperium, et ejus viduam Lic. Eudoxiam invadit, quae tamen, comperto, novum maritum insidiarum fuisse conscium, Gensericum in Italiam invitat, quo appropinquante Petronius a furentibus Romanis in frusta discerptus est anno 455 tertio imperii mense.

Numi:

D. N. PETRONIVS. MAXIMVS. P. F. AVG. *Caput diadematum cum margaritis.*

VICTORIA. AVGGG. *Imperator paludatus stans d. crucem oblongam, s. Victoriolam, d. pede caput draconis calcat.* AV. AR. (Band. Tanini.) In alio: *Victoria sedens d. Victoriolam, s. hastam.* AR. Quin. (Tanini.)

* * *

VICTORIA. ROMANOR. AR. (Band.)
VIRTVS. AVGVSTI. AV. (ibid.)

* * *

Numos inscriptos: D. N. MAXIMVS. P. F. AVG. non esse hujus Augusti, sed alterius Maximi tyranni, dixi in hujus numis, quos supra ante monetam Iovini pag. 178 recensui.

a) Gruter pag. 1048. 1. b) Fam. Byzant. pag. 73.

PRETIVM.

Aurei et argentei	RRR.
Aenei	O.

Contorniatum, sed ejus adhuc privati, vide in hac numorum classe.

MARCIANVS.

Natus in Illyrico humili loco, sed propriis bello meritis illustris beneficio Pulcheriae Augustae, quae eum sibi maritum post Theodosii II. mortem delegerat, imperator anno 450 adclamatur. Attilae tributum annuum, quod decessor pendere instituit, continuare impune detrectavit. Administrato probe per annos sex cum semisse imperio moritur anno 457.

Vxor I. *anonyma*, quam privatus duxerat, ex qua nata *Euphemia* Anthemii Aug. uxor, de qua infra.

Vxor II. *Pulcheria*, de qua infra.

Numi:

D. N. MARCIANVS. P. F. AVG. *Protome diademata cum margaritis.*

ADVENTVS. S. D. N. AVG. *Imperator nimbatus eques pacificatoris habitu.* AV. m. m. (Pellerin Mel. I. p. 163.)

Adventuum numos pridem antiquatos illustri hoc numo restitutos a Marciano videmus. Exhibet is novum in Augusti titulis modum, nempe: S. D. N. AVG. Pellerinius haec verba sic legit: ADVENTVS. *Secundus Domini Nostri* AVG*usti*, et confirmat sententiam numo Perinthiorum Severi: ΕΠΙΔΗΜΙΑ. Β. *Adventus II.* Sed istud minus videtur verisimile, et magis existimo, solitarium istud S constituere partem titulorum Marciani, et quidem legendum S*acratissimi.* Nomen istud imperatoribus tributum nequaquam novicium. Iam Frontinus de Trajano dixit: *clara sacratissimi imperatoris nostri expeditio* [a]). Hoc autem, in quo sumus, aevo nihil hoc titulo, apud jureconsultos praecipue, magis tritum, cujus adferre exempla supervacaneum puto.

* * *

Eadem epigraphe. *Protome galeata adversa d. hastam, s. clypeum, in quo eques.*

FELICITER. NVBTIIS. *Marcianus et Pulcheria stantes nimbati dexteras jungunt, medius adstat Christus cum nimbo crucigero, in imo* CONOB. AV.

Praestantissimum istud cimelium, et hactenus unicum fuit olim Vindobonae in praeclaro museo de France, nunc Londini in museo Hunteriano. Exhibet is Pulcheriae cum Marciano nuptias ejus naturae, quas ne Vestales quidem erubescerent. Nimirum hac lege sibi

a) Script. rei agr. pag. 276.

maritum sumpserat, ut castae esse ad mortem usque liceret. FELICITER. NVBTIIS est adclamationis popularis formula in variis laetitiae causis, ac nuptiarum quoque usurpari solita. Est apud Iuvenalem a):

Signatae tabulae, dictum FELICITER, ingens
Coena sedet, gremio jacuit nova nupta mariti.

Similis typus est in numis Corn. Paulae Elagabali, in quibus finguntur Augustus et Augusta manus in fidei connubialis tesseram jungentes, sacerdote in utriusque medio capite velato adsistente. Imaginem hujus numi in Khellii Subplementis ad Vaillantium pag. 291 reperies.

* * *

GLORIA. ORVIS. TERRAR. AV. (Band.)

Eandem epigraphen, et typum fere similem vide in numis Theodosii II.

* * *

VICTORIA. AVGGG. *vel* AVGVSTORVM, *variis typis.* AV. (Mus. Caes. Band.)

* * *

Sine epigraphe. *Crux in corona.* Quin. AV. (Band.)

Sine epigraphe. *Monogramma in corona.* Quin. AR. (Pelleria Mel. I. p. 218.) AE. IV. (Mus. Caes. Tanini.)

PRETIVM.

Aurei	R.
Aurei max. mod.	RRRR.
Argentei	O.
Aenei IV.	RRR.

PVLCHERIA.

Nata parentibus Arcadio et Eudoxia anno 399 fratris Theodosii animum ad virtutem solerter instituit, meliorum eo imperante consiliorum, ut fertur, ipsa auctor. Fratre anno 450 mortuo Marcianum virum strenuum simul Augustum, simul maritum, sed salva virginitate, creat. Vide Marcianum, ejusque numos. Moritur anno 453 in sanctarum numerum relata.

Numi:

AEL. PVLCHERIA. AVG.

Caput diadematum cum margaritis. In nonnullis ab imminente superne manu coronatur.

Partes aversae:

IMP. XXXXII. COS. XVII. P. P. etc. AV. (Mus. cels. princ. Waldeck.)

a) Sat. II. v. 119.

Aversam suam cum sorore communicavit Theodosius II.

* * *

SALVS. REIPVBLICAE. *Victoria sedens clypeo inscribit monogramma* XP. AV. (Band.) AE. IV. (Tanini.)

* * *

VICTORIA. AVGGG. *Victoria stans d. crucem oblongam.* AV. (Mus. Caes.)

Aversa capta est ex numis mariti.

* * *

VOT. XX. MVLT. XXX. *Victoria stans d. crucem oblongam, s. stolam colligit.* AV. (Tanini.)

Aversam dedit frater Theodosius II.

* * *

Sine epigraphe. *Crux in corona.* Quin. AV. et AR. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei et argentei . . . . RRR.

M. MAECIL. AVITVS.

M. Maecilius Avitus Arvernus variis belli pacisque muneribus cum laude perfunctus audita Petronii caede exercitu et senatu adprobantibus Arelate purpuram induit anno 455. In debellandis barbaris propitia plerumque fortuna est usus. Aversos Ricimeris Gothi, et Majoriani animos cum videret, imperium sponte abdicat anno 456, et Placentinam ecclesiam regendam suscipit.

Numi:

D. N. AVITVS. P. F. AVG. vel PERP. AVG. vel PERP. F. AVG. — M. MAECIL. AVITHVS. (sic) P. F. AVG. (Band.)

Caput diadematum cum margaritis.

Partes aversae.

VICTORIA. AVGGG. *Imperator paludatus stans d. crucem oblongam, s. Victoriolam globo insistentem, s. pede barbarum calcat.* AV. (Band.) AR. (Mus. Caes.) AE. III. (Band.)

Magnopere laborat Bandurius, ut Aviti aetate tres Augustos colligat sigla AVGGG indicatos, ne quidem femina Augusta ad conficiendum hunc numerum tum satis idonea. Mihi verisimilius videtur, ea aetate το AVGGG magis ex consuetudine, quam certa causa fuisse additum, et soleo ridere eorum anxios conatus, qui in ejus aevi moneta certo omnia consilio scripta et efficta fuisse sibi persuasere.

* * *

VRBIS. ROMA. *(sic) Roma sedens.* AR. (Band.)

* * *

Sine epigraphe. *Crux in laurea.* AV. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei et argentei	RRR.
Aenei III.	RRR.

LEO I.

Thrax, Asparis Alani magistri militum artibus Orientis imperio Marciani morte vacuo praeficitur anno 457. Gensericum Vandalum omnia maria infestantem missa in Africam validissima classe bello petit, sed quam Genserici artes, corrupto, ut fertur, duce Basilisco Verinae Augustae fratre incendio paene attrivere. Magnus etiam a scriptoribus appellatus. Moritur anno 474.

Vxor *Verina*, de qua infra. Inde nata *Ariadna* Zenonis Aug. uxor, unde natus Leo II. junior Augustus. Alteris deinde nuptiis haec Ariadna Anastasii Aug. uxor exstitit.

Numi:

D. N. LEO. PERPET. AVG.
Caput diadematum cum margaritis.
Protome adversa d. hastam, s. clypeum, vel d. volumen, s. sceptrum crucigerum.

Partes aversae:

IMP. XXXXII. COS. XVII. P. P. *Mulier galeata sedens*, ut in numis Theodosii II., ad quem hanc aversam pertinere, palam est. AV. (Mus. olim de France.)

VICTORIA. AVGG. AVGGG. AVGVSTORVM. *variis typis.* AV. AE. IV. (Mus. Caes.)

* * *

VIRTVS. AVGVSTI. *Imperator paludatus stans d. crucem, s. labarum.* AV. (Mus. Caes.)

* * *

D. N. LEO. P. F. AVG. *Caput diadematum.*
Leo animal jacens, infra CON. AE. IV. (Pellerin Mel. I. p. 218. Tanini.)

Horum numorum typi ad nomen imperatoris adludunt.

* * *

Sine epigraphe. *Crux in laurea.* AV. (Banduri.)

PRETIVM.

Aurei	C.
Argentei	O.
Aenei IV.	RR.

AEL. VERINA.

Leonis I. uxor. Mortuo marito multarum ipsa turbarum causa. Moritur anno 484. De prolibus egimus in Leone.

Numi:

AEL. VERINA. AVG. *Ejus caput, quod ab imminente supra manu coronatur.*

VICTORIA. AVGGG. *addita nota arithmetica Graeca. Victoria stans d. crucem oblongam.* AV. (Mus. Caes. Tanini.)

* * *

Eadem epigraphe. Hujus caput. Sine epigraphe. *Crux in laurea.* AV. (Band.)

PRETIVM.

Aurei tantum . . . . RRR.

IVL. MAIORIANVS.

Avito Ricimeris ope imperio dejecto ipse purpuram anno 457 Ravennae sumit. Bello a Theodorico Visigotho, et Burgundionibus petitus fortiter tamen resistit, non aeque felix in expeditione adversus Gensericum suscepta. Denique Ricimeris insidiis e medio tollitur anno 461. Vir belli pacisque artibus, tum et justitiae laude summus, sed cui, ut dignum quid praestare posset, alius populus optandus fuit.

Numi:

D. N. IVL. vel IVLIVS. MAIORIANVS. P. F. AVG.

D. N. MAIORIANVS. P. F. AVG. Caput diadematum cum margaritis.

Protome galeata d. hastam, s. clypeum, in quo XP.

Partes aversae:

VICTORIA. AVGGG. *variis typis.* AV. AR. (Mus. Caes. Band.) AE. IV. (Band. Tanini.)

* * *

VIRT. EXERC. ROM. *Imperator paludatus d. captivum trahit, s. tropaeum super humero.* AV. (Tanini.)

* * *

VOTIS. MVLTIS. *Impp. duo sedentes d. volumen, s. crucem.* AV. (Band.) In aliis: *Miles stans d. hastam, s. clypeum.* AR. (Band.)

* * *

Sine epigraphe. *Crux in laurea.* AV. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei	R.
Argentei	RR.
Aenei IV.	RR.

LIBIVS SEVERVS III.

Natione Lucanus Ricimeris opera imperator constituitur anno 461. Sub hoc nihil amplius Galliae Romanis reliquere barbari. Vivere desiit anno 465. In lamina aerea legitur [a]).

SALVIS DD NN
LEONE ET LIBIO
SEVERO PP AVGG
CELIVS ACONIV
PROBIANVS PRAE
PRAET FECIT

D. N. LIB. vel LIBIVS. SEVERVS. P. F. AVG.

Caput diadematum cum margaritis.

Partes aversae:

SALVS. REIPVBLICAE *scriptum extra coronam*, *intus* XP. AV. (Band.)

* * *

VICTORIA. AVGGG. vel AVGVSTORVM *typis solitis.* AV. AR. (Mus. Caes. Band.)

* * *

VRBS. ROMA. *Roma sedens.* AR. (Tanini.)

* * *

Sine epigraphe. *Crux*, *vel* XP. *in laurea.* AV. AR. (Mus. Caes. Band. Tanini.) AE. IV. (Tanini.)

PRETIVM.

Aurei	R.
Argentei	RRR.
Aenei	RRRR.

PROCOP. ANTHEMIVS.

Nobili prosapia, et propriis per Orientem meritis illustris Euphemiam Marciani Aug. filiam uxorem duxit. Cum post Lib. Severi mortem senatus R., et Ricimer rei summam administrarent, atque interim Italiam lacerarent Vandali,

a) Mus. Veron. pag. 254.

Romani imperatorem sibi a Leone I. petiere, a quo missus Anthemius imperium adivit anno 467. Ortis inter ipsum ac Ricimerem simultatibus Romae occiditur anno 472.

Vxor *Euphemia*, de qua infra.

Numi:

D. N. ANTHEMIVS. P. F. AVG. vel PP. AVG. vel PERPET. AVG.

D. N. PROC. ANTHEMIVS. P. F. AVG. (Band. Tanini.)

Addit Bandurius epigraphen aliam ex Mediobarbo: D. N. ANTHEMIVS. VC., id est: V*ir* C*larissimus*, ex quo suspicatur, numum cusum fuisse, quando destinatus quidem in Oriente fuit imperator, at nondum Romae acclamatus. Taninius in similium uno legit PERPET. VIC., in alio PERPET. N. C. quae explicat, PERPET*uus* VIC*tor*, et PERPET*uus* N*obilis* C*aesar*. At vero omnes has explicationes irritas existimo. Omnes hi numi sunt quinarii aurei, et typo crucis intra lauream, et est horum similis in museo Caesareo, in quo distincte legitur: PERPET. VVC., quod potius pro contracto, sed monetarii ruditate luxato AVG. habendum videtur. Sed confer etiam numos Zenonis infra pag. 200.

Caput diadematum cum margaritis.

Protome adversa galeata cum hasta et clypeo, in quo eques.

Partes aversae:

SALVS. REIPVBLICAE. *Duae figurae militares stantes globum crucigerum una tenent, in imo* COMOB, *sed pro hoc in tribus musei Caesarei* CORNOB. AV. AR. AE. (Mus. Caes. Band.) In aliis praeterea *pendens in aere laurea, intra quam* PAX. Est AV. In aliis: *Duae figurae paludatae tenentes clypeum, in quo* PAX. Est AV. (Band.)

* * *

Sine epigraphe. *Crux vel* XP. *in laurea.* AV. AR. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei . . . . R.
Argentei . . . . RRR.
Aenei, dubium, an vere existant. Vide Bandurium.

AEL. MARC. EVPHEMIA.

Marciani Aug. et matris anonymae filia Anthemio Aug. denupta. Ejus reliqua vita incognita.

Numi:

D. N. AEL. MARC. EVFEMIAE. PP. AVG. *Caput diadematum cum margaritis.*

VICTORIA. AVGGG. *Victoria stans d. oblongam crucem, in imo* CORMOB. AV. (Ducange, Band.)

Bandurius hos numos sub Euphemia, Iustini I. uxore recenset, dubitat tamen,

an non potius in illos jus sit Euphemiae Anthemii. Audentior Taninius neglecta Ducangii et Bandurii auctoritate eos Euphemiae nostrae vindicat. Iure istud. Nam *Aeliae* nomen passim hac aetate hujus aevi feminis tributum fuit, et *Marciana* jure dicta fuit haec Euphemia, quia Marciani filia, nulla vero apparet causa, cur eodem nomine uteretur Euphemia Iustini. Denique sententiam confirmat scriptum CORMOB pro CONOB., quod tantum in Anthemii numis hactenus observavi.

PRETIVM.

Aurei tantum cogniti, iique . . . . . . RRR.

ANICIVS OLYBRIVS.

Vir illustris prosapiae, et maritus Placidiae, Valentiniani III. et Lic. Eudoxiae filiae. Mortuo Anthemio imperator acclamatur anno 472, sed post tres menses morbo interit.

Numi:

D. N. ANIC. vel ANICIVS. OLYBRIVS. P. F. AVG.

Caput diadematum cum margaritis, vel: Protome adversa.

Partes aversae.

SALVS. MVNDI. *Crux in numi medio.* AV. (Band.)

VIRTVS. ROMANORVM. *Roma sedens.* AV. (Tanini.)

Sine epigraphe. *Crux in corona.* AV. (Band)

PRETIVM.

Aurei tantum, iique . . . . RRR.

GLYCERIVS.

Imperium arripit anno 473, anno sequente deturbatur, episcopatu Salonae deinceps contentus.

Numi:

D. N. GLYCERIVS. P. F. AVG.

Caput diadematum cum margaritis.

Partes aversae:

VICTORIA. AVG. *vel* AVGG. *vel* AVGGG. *typis variis.* AV. AR. (Band. Tanini.)

Sine epigraphe. *Crux in laurea.* Quin. AV. (Mus. Caes. Band.)

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei	RRRR.
Aenei	O.

LEO II.

Zenonis subinde Augusti et Ariadnae filius avum maternum habuit Leonem I., qui nepotem imperatorem designavit anno 473, et anno sequente e vivis ereptus Augustum reliquit. Patrem Zenonem conlegam adscivit, ipse eodem anno 474 post X. mensium imperium mortuus est annos natus XVII.

Numi:

D. N. LEO. ET. ZENO. PP. AVG. Caput diadematum cum margaritis. Protome adversa galeata d. hastam, s. clypeum, in quo eques.

Partes aversae:

SALVS. REIPVBLICAE. *Impp. duo nimbati sedentes, minor is, qui a dexteris.* AV. (Band.)

Honoratiorem locum obtinet filius, nimirum qui patrem sibi conlegam adscivit, sed in sequentibus Zenonis numis videbimus, patrem quoque filio praelatum.

* * *

VICTORIA. AVGGG. vel AVGVSTORVM. *Typis variis.* AV. (Band.)

* * *

Non exstant numi hujus Leonis sine addita Zenonis patris mentione, aut si exstant, non dignoscuntur a numis Leonis avi.

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei et aenei	O.

ZENO.

Natione Isaurus, ducta Ariadna Leonis I. et Verinae filia domui Augustae adfinis. Mortuo anno 474. Leone I. hujus ex Ariadna filia nepos Leo II. imperium auspicatus patrem Zenonem sibi sociavit, sed paullo post exstinctus patrem sine conlega imperatorem reliquit. Gravem aemulum expertus est

Basiliscum, qui Augusti nomen invasit, quem aegre victum captumque ad mortem adegit. Variis deinde aliis bellis civilibus turbatum habuit imperium. Fertur haereticis fuisse addictus, tum et crudelis, et in victu intemperans, et denique ex crapula sui impos vivus sepulchro inlatus anno 491.

Vxor *Ariadna* Leonis I. filia, ut dictum. Mortuo marito nupsit successori Anastasio.

Numi:

D. N. ZENO. PERP. AVG., vel PERP. F. AVG.

D. N. ZENO. PERP. NC. Vide, quae de hac epigraphe mox notabimus.

IMP. ZENO. FEL. PERP. in AE. II.

IMP. ZENO. SEMPER. AVG. in AE. I. et II.

D. N. ZENO. SEMPER. AVG.

D. N. ZENO. ET. LEO. NOV. CAE. vel CAES. Singularis haec epigraphe est in insigni aureo cum aversa VICTORIA. AVG., quem Bandurius narrat repertum fuisse Tornaci in tumulo Childerici regis [a]), et in alio AE. I. formae cum aversa INVICTA. ROMA apud Taninium. Fuere, qui NOV. CAES. legerent NOV*us* CAES*ar*, at verisimilius est, scriptum NOV. pro NOB., et legendum: *Nobilissimus Caesar*, quemadmodum in hujus aevi numis legitur ORVIS. TERRAR. pro ORBIS. At mirarer vehementer, quid sit, cur Zeno et Leo dicantur Nobilissimi Caesares, qui Augusti certe fuere, tum et Zenonem praeponi in his numis Leoni, qui posterior haud dubie primus Augustus fuit, ut in hujus numis diximus, mirarer inquam, nisi constaret, de titulorum hac aetate confusione. Vidimus paullo supra, in hujus Zenonis numis legi epigraphen D. N. ZENO. PERP. N. C. Ait Bandurius [b]), eam male lectam, et, quod N videbatur, esse contractum AV. Verum in aureo integerrimo musei Caesarei est manifestum NC. Ad haec si Zeno et Leo simul sumpti potuere dici Nobilissimi Caesares, nescio, cur non et Zeno solus.

Caput diadematum cum margaritis.

Protome adversa galeata d. hastam, s. clypeum, in quo eques.

Partes aversae:

D. N. ZENO. ET. LEO. NOV. CAES. *Caput Zenonis barbatum diadematum cum margaritis, in imo* IIII.

INVICTA. ROMA. *Victoria gradiens d. coronam, s. tropaeum super humero, in area* S. C. *in imo* XL. AE. I. (Tanini.), AE. II. sed cum alia anticae epigraphe. (Band. Mus. Caes.)

De inscriptione partis adversae egi paullo supra. Mirum, post tot annos iterum in aeneos revocari notam S. C.

* * *

VICTORIA. AVGG. vel AVGGG. vel AVGVSTORVM. *variis typis, inter quos memorandus: Victoria spoliis insidens clypeo inscribit* XXXX. AV. (Band.)

Vota XXXX. in numo Zenonis, qui annos tantum XVII. imperando exegit, magnas Bandurio molestias dedere. Cre-

a) Pag. 600. in nota. b) Pag. 602.

dam, in hac perversitate omnem critices moram esse certam temporis jacturam. Similis est in moneta Basilisci, et Anastasii.

* * *

Sine epigraphe. *Crux in laurea.* Quin. AV. AR. (Band.) In aliis: *Victoria gradiens.* Quin. (Mus. Caes.) In aliis: *Miles stans d. hastam, s. cornucopiae, pede d. prorae navis insistit, in area* RV. Quin. (Mus. Caes.) In aliis: *Aquila expansis alis.* Quin. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei	C.
Argentei	RR.
Aenei I. et II.	RR.

LEONTIVS I.

Patricius, instigante Illo Orientis praeside adversus Zenonem Tarsi Ciliciae Augustus appellatur circa annum 482, subinde victus captusque Constantinopoli obtruncatus anno 488.

Numi:

D. N. LEONTIVS. PERP. AVG. *Protome adversa galeata d. hastam super humero, s. clypeum, in quo monogr.* XP.
VICTORIA. AVG. CONO. *Victoria stans d. crucem oblongam, in imo* CONOB. Est AV., ut videtur. (Ducange.)

D. N. LEONTIO. PERPS. AVG. *Protome adversa galeata d. hastam super humero, s. clypeum, in quo eques.*
VICTORIA. AVGG. *Victoria stans d. crucem oblongam, in imo* ANT. AV. (Ducange.)

D. N. LEONTIVS. P. F. AVG. *Idem typus.*
VICTORIA. AVGϤ. *Victoria adversa stans d. crucem in monogramma Christi exiens, s. globum crucigerum, in imo* CONOB. AV. (Mus. Caes.)

D. N. LEONTIVS. PERPET. AVG. *Protome adversa galeata d. hastam super humero, s. clypeum.*
VICTORIA. AVGVSTORVM. *Roma sedens d. hastam, s. porrecta globum crucigerum.* Est AV., ut videtur. (Ducange.)

Omnes hos numos Ducangius Leontio illi largitus est, qui Iustinianum II. Rhinotmetum imperio dejecit. Verum adcuratus Bandurius monendum lectorem duxit, idem in iis artificium, eosdem typos, easdem inscriptiones, quae in Leonis et Zenonis numis occurrunt, adverti, nec illius temporis numis magis similes eos esse, quam diversos a ceteris hujus aetatis. Quamobrem si revera Leontii numi dicendi sint, nec ullum in iis falsarii artificium deprehendatur, ei Leontio adscribendos videri, qui sub Zenone in Oriente rebellavit, et IV. ferme annos aequo Marte bel-

lum cum eo gessit. Haec praeclare Bandurius [a]). Idem cum viro erudito ferre judicium me jubet numus Leontii, qui est in museo Caesareo, in quo video omnia cum Bandurii sententia plane conspirare. Addo, non leve adferre pondus numum ex descriptis alterum, in cujus segmento legitur ANT. Vocabulum istud si, ut dubium non videtur, significat, eum Antiochiae fuisse percussum, Leontio alteri plane adversatur, cujus aetate principibus Orientis in Syriam pridem a Saracenis occupatam jus amplius non fuit.

PRETIVM.

Aurei	RRR.

Ex alio metallo non observati.

IVL. NEPOS.

Deturbato Glycerio imperium adit anno 474, quo vertente ipse quoque dejectus ab Oreste magistro militum, et in Dalmatia occisus est.

Numi:

D. N. IVL. vel IVLIVS. AVG. vel: P. F. AVG., vel: PERP. P. F. AVG.

Caput diadematum cum margaritis.

Protome adversa galeata d. hastam, s. clypeum, in quo eques.

Partes aversae.

SALVS. REIP. *extra lauream*, *intra quam monogramma* XP. AV. (Tanini.) In alio: *Victoria gradiens d. tropaeum, s. captivum trahit.* AE. III. (Tanini.)

* * *

VICTORIA. AVGGG. *Victoria stans d. crucem oblongam.* AV. (Mus. Caes.)

* * *

VOT. V. MVLT. XX. *intra lauream.* AR. (Band.) Forte melius: VOT. V. MVLT. X., ut est apud Taninium. AR.

* * *

VRBS. ROMA. *Roma sedens.* AV. (Band.) AR. (Tanini.)

* * *

Sine epigraphe. *Crux*, *vel* XP. *intra lauream.* AV. (Mus. Caes. Band.) In aliis: *Miles stans d. hastam*, *s. cornucopiae*, *pede d. prorae navis insistit*, *in area* RV. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRR.
Aenei	RRRR.

a) Pag. 697.

ROMVLVS.

Eum pater Orestes magister militum Augustum constituit anno 475. Verum Odoacer *) Herulus Italiam ingressus capta Roma Italiae se regem anno 476 appellavit Romulo in Campaniam relegato, atque in hoc occidentale Romanorum imperium desinit.

Numi:

D. N. ROMVLVS. AVGVSTVS. P. F. AVG.

Postremum hunc imperatorem per ludibrium pro *Augusto* appellatum fuisse *Augustulum*, testantur ipsi scriptores veteres, quos inter video Procopium [a]), et Evagrium Scholasticum [b]). Neque defuere antiquarii, qui hanc *Augustuli* appellationem in numis aut viderunt, aut videre sibi visi sunt, aut more Goltziano adfinxerunt. Nihilo mitius actum cum vero ejus nomine ROMVLVS, pro quo in numis nonnullis legerunt *Momulus*, vel *Momylus*. Nihil horum monstrorum in moneta vetere aut Bandurius, aut nobiles alii, adcuratique antiquarii deprehendere, statque illaesa vetus regula saepe a nobis repetita, vix exstare exemplum nominis, aut tituli infamis monetae publicae inserti. Quare vehementer miror cl. Taninium, qui hoc *Augustuli* commentum recoxit, sed nimirum ex numis Arschotanis, quos jam olim Bandurio, et nunc palam fastiditos nimium saepe per opus suum restituit. Sed idem ex numo musei sui nomen quoque MOMYLVS nobis offert. Istud si vere, ac citra dubium, et nulla lapsus monetarii suspicione sic scriptum legitur, justum hercle fuerat, lectorem certae hujus scripturae commonefacere, cum noverit, esse eruditos, qui obtrusis his nominibus fidem non habent.

Caput diadematum cum margaritis.

Protome adversa galeata d. hastam, s. clypeum, in quo eques.

Partes aversae.

SALVS. REIPVBLICAE. *Victoria gradiens d. tropaeum super humero, s. captivum trahens.* AE. IV. (Tanini.)

* * *

VICTORIA. AVGGG. *Victoria stans d. crucem oblongam.* AV. (Mus. Caes.)

* * *

Sine epigraphe. *Crux intra lauream.* AV. In alio: *Miles stans d. hastam, s. cornucopiae, in area* RV. AV. (Band.)

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei	O.
Aenei IV.	RRRR.

a) de Bello Goth. L. I. c. 1. b) Hist. eccles. L. II. c. 16.

*) *Hujus Odoacris numum argenteum (Quin.) ex Museo Caesareo publici juris factum et aeri incisum vide in dissertatione gallice edita quam supra p. 82. indicavimus.* Not. ed.

BASILISCVS, MARCVS.

Fiducia Verinae Leonis I. uxoris, cujus frater fuit, exercitibus praepositus rem adversus Gensericum praeclare gessit, Carthaginem recepit, sed muneribus illectus hostes mari evadere passus est, cujus causa proditionis Perinthum relegatus ibi usque ad annum 471 delituit. Instigante postea Verina sorore Zenonem in Isauriam ejicit, et Constantinopoli Augusti nomen sibi adsciscit anno 476, verum anno sequente a Zenone bellum reparante ad obsequium revocatus, et cum familia fame enectus est.

Vxorem habuit *Zenonidem*, ex qua natus *Marcus*, quem pater Augustum dixit, et sibi in numis sociavit, sed una cum patre Zeno interemit.

Numi:

D. N. BASILISCVS. P. F. AVG. — PERP. AVG. — P. AVG. — PP. AVG.

D. N. BASILISCVS, (vel BASILISCI) ET. MARC. P. AVG. nimirum Marcus filius cum patre sociatus, ut diximus.

Caput diadematum cum margaritis.

Protome adversa galeata d. hastam, s. clypeum, in quo eques.

Partes aversae.

SALVS. REIPVBLICAE. Γ. *Basiliscus et Marcus filius nimbati sedentes in throno, d. volumen, s. globum, infra* CONOB. AV. (Mus. Caes.)

Antica rarissimi hujus numi habet epigraphen utriusque hujus Augusti supra recitatam.

* * *

VICTORIA. AVGG. *Victoria sedens clypeo inscribit* XXXX. AV. (Band.)

Vide, quae supra ad numum similem Zenonis monui.

VICTORIA. AVGGG. vel AVGVSTORVM. *variis typis.* AV.

* * *

Sine epigraphe. *Miles stans d. hastam, s. cornucopiae, d. pede prorae navis insistit, in area* RV. AR. (Band.) In aliis: *Crux, vel* XP. *intra lauream.* AV. AR. (Band.)

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRR.
Aenei	O.

AEL. ZENONIS.

Basilisci uxor, idem denique cum marito fatum nacta.

Numi:

AEL. ZENONIS. AVG. *Hujus caput.*

VICTORIA. AVGGG. *Victoria stans d. crucem oblongam.* AV. (Tanini.)

Numi hujus Augustae jam meminit Beauvais, sed eum more suo non descripsit.

PRETIVM.

Aurei, iique . . . . RRRR.

MARCVS.

Vide numos patris Zenonis.

ANASTASIVS.

Domo Dyrrhachenus juvante Ariadna Zenonis vidua, quam paullo post hujus mortem uxorem duxit, Augustus appellatus est anno 491. Teste epigrammate Christodori credebatur genus ducere a Pompejo M. a) Cum Bulgaris, qui hoc imperante primum Thraciam incursaverunt, deinde Persis bella varia fortuna gessit. Reliquae illi turbae a pertinace religionis studio accessere, quando Eutychianis placitis imbutus, quod ipse credidit, stupido consilio ab aliis etiam toto imperio omnibus credi voluit, saepe adeo praevalentibus orthodoxorum viribus ad extrema deductus. Princeps fuit aequitatis studiosus, qui remp. foedis tributis adflictam sublevavit. Senio gravis fulmine, ut fertur, tactus obit anno 518.

Numi:

D. N. ANASTASIVS. AVG. — P. F. AVG. — PERP. P. F. AVG. — P. P. AVG. — PERP. AVG. — P. AVG. — P. A.

Caput diadematum cum margaritis.

Protome adversa galeata d. hastam, s. clypeum, in quo eques.

Partes aversae.

CONCORD. *praefixa nota arithmetica* Γ, Δ, I *etc.* I *magnum in medio numi.* AE. II. III. IV. (Band. Tanini.)

* * *

INVICTA. ROMA. *Victoria gradiens, in area* S. C. Quin. (Mus. Caes.)

* * *

VICTORIA. AVGG. *vel* AVGGG. *addita saepe nota arithmetica Graeca, variis typis.* Inter hos notandus sequens: *Victoria sedens inscribit clypeo* XXXX. Sunt AV. obvii. Posterior rarissimus. (Tanini.)

---

a) Brunck Analecta. T. II. pag. 471.

Vide de miris his votis quae dixi supra ad numum similem Zenonis.

VICTORIA. AVGVSTORVM. *typis variis*, quos inter: *Victoria thoraci insidens clypeum una cum genio alato tenet, cui inscriptum:* VOT. PC. AV. (Tanini.)

Clypei epigraphen explico: VOT*a* P*opuli* C*onstantinopolitani*.

* * *

Sine epigraphe. *Monogramma* XP. *in corona*. AV. AR. (Band. Tanini.)

* * *

De literis Є, I, K, M, quae majore forma inde ab hoc Augusto, et deinceps per plures imperatores aream mediam numorum aeneorum omnis magnitudinis occupant, agetur opportunius in tractatu de numis inferioris aevi.

* * *

Numos regum Gothorum Theodorici, Baduilae, Theiae, in quorum aversa est epigraphe, et caput Anastasii, infra perpetua serie recensebimus post numos Iustiniani.

PRETIVM.

Aurei	C.
Argentei	R.
Aenei omnis formae, etiam m. m.	C.

IVSTINVS I.

Natus in Thracia, ab Anastasio praefectus praetorio, hoc vita functo praeter spem, jam in senium vergens, literarumque rudis summae rei admovetur anno 518. Imperio per annos IX. cum laude administrato moritur anno 527.

Vxor *Euphemia*, et prolium, et haud dubie numorum quoque sterilis. Nam quos illi adjudicarunt antiquarii, esse verisimilius Euphemiae Anthemii, in hac dictum.

Numi:

D. N. IVSTINVS. AVG. vel: P. F. AVG., plerumque PP. AVG.

Protome adversa galeata, d. hastam, s. clypeum, in quo eques, in denariis aureis, rarius in aeneis III. formae.

Caput diadematum cum margaritis, in aureis minoris formae, et in omnibus aeneis cujuscunque formae.

D. N. IVSTIN. ET. IVSTINI. (vel IVSTINIAN.) PP. AVG. *Impp. duo nimbati sedentes.* AV. (Band. Tanini.)

D. N. IVSTINVS. IVSTINI. AVG. *Caput diadematum*, in AE. I. (Mus. Caes.)

Posteriores hi modi eloquuntur, sociantque Iustinum, ejusque successorem Iustinianum, quem Iustinus mensibus IV. ante suam mortem sibi sociavit.

* * *

Fatentur candide Ducangius et Bandurius, distinguere numos Iustini I. et II. laborem sibi videri, quem suas excedere vires semper sunt experti. Lege hoc super argumento justam fere dis-

sertationem Bandurii [a]). Istuc posse eniti cum negarent viri, quibus hujus aetatis moneta praecipuum fuit negotium, veniam merebor, si et mihi permissum putem desperare, atque in disponendis utriusque Augusti numis sequi legem quantumcunque vagam incertamque, quam sibi praefixit Bandurius.

Partes aversae:

ANNO. PRIMO., *in medio numi monogramma* XP., vel *Crux in corona.* AE. I. (Band.) AE. III. (Tanini.)

Iam nunc anni imperii monetae aeneae inscribi incipiunt, praecipue illi, in cujus medio sunt majoris formae literae I, K, M.

* * *

CONCORP. *(sic) praefixo* Є. I *crucigerum inter duo astra.* AE. III. (Mus. Caes.)

Similes aversae frequentius occurrunt sub Anastasio.

* * *

FLVRENS *(sic)* SEMPER. *Mulier stans d. hastam, s. clypeum humi attinet.* AE. II. (Band.)

Mendose scriptum FLVRENS pro FLOREAS. Eadem aversa est etiam in numis Baduilae, quos vide.

* * *

GLORIA. ROMANORVM. *Imperator paludatus stans d. elata, s. globum.* AR. (Mus. d'Ennery.)

* * *

VICTORIA. AVGGG. *addita nota arithmetica Graeca. Victoria stans d. crucem oblongam.* AV. AR. (Band.)

VICTORIA. AVGVSTORVM. *Victoria stans*, vel *sedens*, vel *gradiens.* AV. AR. (Band.)

* * *

VOT. XIII. *intra lauream.* AE. IV. (Mus. Caes.)

Novus vota computandi modus, nisi forte tum placuit vota secundum imperii annos numerare, ac tum numus praesens esset Iustini II.

* * *

Sine epigraphe. *Monogramma* XP. In aliis; CN. *intra lauream.* Quin. (Band. Mus. Caes.)

* * *

I. K. M. V. *majore forma in medio numi, eodem modo, ut in numis Anastasii. Additur saepe* ANNO *cum suo numero.* In AE. omnis formae.

PRETIVM.

Aurei	C.
Argentei	R.
Aenei omnis formae	C.

VITALIANVS.

Asparis Alani, ducis, magni sub Leone I. nominis nepos. Anastasio, quod

a) Pag. 624.

Eutychetis dogmata propugnaverat, omnibus palam exoso, cum valido exercitu Thraciam intrat, et a Constantinopolitanis imperator agnoscitur. Redactus in arctum Anastasius his legibus cum Vitaliano convenit, ut in orthodoxos saevire desineret, et exules episcopos revocaret. Ad sua regressus Vitalianus mortuo Anastasio a Iustino revocatur, et consulatu ornatur, verum Iustiniani, cujus obstruere spebus videbatur, technis interficitur.

Numi:

D. N. VITALIANVS. PP. AVG. *Caput diadematum* X VICTORIA. AVGOSTOR. *Victoria stans d. coronam, s. globum crucigerum, in imo* CONONV. *(sic)* AV. (Mus. d'Ennery.)

Eadem adversa, sed corrupta barbare epigraphe. X VICTORIA. AVSTO. *(sic) Victoria gradiens.* AV. (Tanini.)

PRETIVM.

Aurei tantum, iique . . . . RRR.

HILDERICVS.

Vandalorum in Africa rex. Ejus numos dedimus in moneta Carthaginis, cujus nomen praeferunt.

IVSTINIANVS I.

Iustini ex sorore nepos Augustus dicitur anno 527, et mortuo post IV. menses avunculo solus imperat. Plura bella Belisarii et Narsetis opera, praestantissimorum ejus aetatis ducum, feliciter gessit. Ille victo Gilimere Vandalorum in Africa regnum exstinxit, eamque imperio iterum vindicavit. Narsetis virtuti debetur eversum in Italia Gothorum regnum, jam antea victo captoque Vitige Belisarii ductu ad extrema redactum. Non pari semper fortuna bella cum Persis gesta sunt. Moritur in extrema senecta anno 565 a multis vitiis rumoris haud sane prosperi, e bellorum tamen gloria, etsi per duces gestorum, substructionum magnificentia, et vulgato juris codice, cui Iustinianei nomen inditum est, illustrem famam adeptus, illustriorem habiturus, si, quod queritur Procopius [a]), magis ad se imperii curas, quam episcoporum de religione dissidia pertinere putasset.

Vxor *Theodora* matrimonio sterili, ex scena in aulam accita, mulier foedis, et truculentis moribus. Lege Procopii Historiam arcanam.

D. N. IVSTINIANVS. P. F. AVG.

a) Bell. Goth. L. III. c. 35.

vel PP. AVG. aut similiter, saepe etiam valde mendose monetariorum ruditate.

Caput diadematum cum margaritis.

Protome adversa galeata d. globum crucigerum, vel hastam, s. clypeum, in quo eques.

Imperator adversus sedens d. hastam, s. globum crucigerum.

Alium anticae typum vide infra in SALVS.

Partes aversae:

ANNO *scilicet imperii*, *addito numero*, *plerumque scriptum juxta* I. K. M. in AE. omnis formae.

* * *

CONCORDI. *praefixa litera Graeca arithmetica*, *in medio numi* I *magnum.* AE. II. III.

* * *

GLORIA. ROMANORVM. *Imperator paludatus stans d. hastam*, *s. globum crucigerum.* AR. (Band.)

Huic addendus alius ex praestantissimis unus:

> D. N. IVSTINIANVS. PP. AVG. *Protome adversa galeata nimbata d. hastam praetendit*, *s. clypeum post humeros rejectum gestat.*

SALVS. ET. GLORIA. ROMANORVM. *Imperator eques capite galeato nimbato d. hastam praecurrente Victoria d. viam monstrante*, *s. tropaeum super humero tenente*, *in imo* CONOB. AV. max. mod.

Numi prioris aversa satis jam ex moneta praecedentium Augustorum cognita. At multo illustrior alter causa voluminis ac ponderis insoliti, nam diameter tres pollices Parisinos aliquantum excedit, et adpendit unicas V, drachmas fere III. Repertus est anno 1751 prope Caesaream Cappadociae inter rudera veteris substructionis egesta ad pedes XX. terra, et Ludovico XV. oblatus, eximium nunc publici, qui Lutetiae est, thesauri ornamentum. Reliqua ex dissertatione Bozii singulare istud cimelium illustrantis pete [a]). Ad ejus explicatum praetereundum non fuerat, quod de numis Iustiniani, inscriptis: GLORIA. ROMANORVM, perhibet Cedrenus [b]), nimirum tantam Iustinianum ex bellica Belisarii virtute cepisse voluptatem, *ὥςε ἐν μεν τῳ ἑνι μερει τȣ νομισματος ἑαυτον ἐγχαραξαι, ἐν δε τῳ ἑτερῳ Βελισαριον ἐνοπλον, και ἐπιγραψαι:* ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ Η ΔΟΞΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ, *ut uni numi parti effigiem suam insculpendam curaret*, *alteri Belisarium armatum*, *scripto juxta:* BELISARIVS GLORIA ROMANORVM. Numus similis cum expresso Belisarii nomine hactenus compertus non est, si illum demas, quem ex museo Petri Gyllii recitat Ducangius [c]), sed quem confictum suspicor; at fieri poterat, ut Cedreno numismata alterutrius generis, qualia modo descripsimus, cum epigraphe: GLORIA. ROMANORVM in oculos incurrerent, atque ipse in eorum aversa sisti Belisarium putaret. Atque hanc *gloriam Romanorum* victis tot imperii

a) Mem. B. L. Tom. XXVI. pag. 523. b) in Iustiniano. c) Dissert. de num. inf. aevi §. LXII.

hostibus non dubitavit Iustinianus suam quoque facere tribuendo sibi agmen cognominum a devictis gentibus captorum, *Alemanici*, *Gotthici*, *Francici*, *Germanici*, *Antici*, *Alanici*, *Vandalici*, *Africani*, quae praescripta leguntur variis legibus a se latis, et quidem statim prooemio suarum Institutionum, et exstant eodem ordine inscripta Graece in marmore, quod edidit Muratorius a). Tametsi horum aliquibus nimium προληπτικως usus est. Nam intolerandum plane visum Theodiberto Francorum regi, quod ille se Francicum, Alemannicum, tum et Gipedicum et Langobardicum appellaret, perinde quasi omnes hos populos sibi subjecisset, cepitque adeo consilium praeceps sane atque inconsultum, per Thraciam ad ipsam Constantinopolin penetrandi, sed quod effectu caruit illo fortuita morte interempto. Vide haec apud Agathiam Scholasticum scriptorem coaevum b). Verius sibi post annos plures Francici cognomen jure emeruit Francis teste eodem Agathia c) a Narsete apud Capuam ingenti clade fusis fugatisque. Video, titulis his omnibus, dempto *Antici*, usum quoque fuisse Ti. Constantinum Iustiniani successorem post Iustinum II. in prooemio Novellae suae. Ex quo verisimile, haec nomina tum quoque sic fluxisse in heredes, ut olim nomina Germanici, Parthici etc.

* * *

VICTORIA. AVGVSTI. — AVGG. — AVGGG. — AVGVSTORVM, *variis typis.* AV. AR.

VICTORIA. PRINCIPVM. *Victoria gradiens*, *in area* SC. AR. (Band.)

* * *

VOT. MVLT. HTI. *intra lauream.* Quin. (Mus. Caes.)

* * *

Sine epigraphe. *Monogramma* XP. *in laurea.* AR. (Band.)

* * *

I. K. M. Є. V. majore forma in medio numi, de quorum sensu, si qua dici possunt, agemus alibi. Praetereo insuper copiosos alios Iustiniani numos, in quorum aversa aliud non est, quam CN — PK, aliaeve literae vel solitariae, vel cum aliis junctae, quarum sensum nemo hactenus est adsecutus. Enimvero tuto potest omitti, quod sine fructu foret commemorandum, et si quis tanti putat, adire potest amplos catalogos Bandurii et Taninii.

* * *

Singularis est numus aeneus III. formae a Bandurio citatus, in cujus aversa est: THC. CЄB. KAICAPЄIAC, de quo vide quae notavimus in numis Caesareae Paniadis, cui numum hunc tribuendum existimo.

PRETIVM.

Aurei	C.
Aurei m. m.	RRRR.
Argentei	R.
Aenei omnis formae, etiam max. mód. . . .	C.

a) Pag. 467. 7. b) de imperio Iust. L. I. c) ibid. II.

REGES GOTHI.

Reges Ostrogothi fundato in Italia regno, ut continuo dicetur, numos quoque in monetam signavere, eosque partim autonomos, id est, nullum cum imperatoribus Orientis nexum professos; partim inserta horum effigie, quia horum tamen captare benevolentiam, multis in causis sibi profuturam, voluere.

THEODORICVS.

Rex Ostrogothorum, qui avitis circa pontum Euxinum sedibus pulsi Pannoniam obtinuere. Ipse navata Zenoni Aug. adversus Basiliscum eximia opera consulatus honorem abstulit. Italiam anno 489 ingressus Odoacrem Herulum acie saepius victum et Ravennae clausum ad deditionem et mortem adigit. Novi regni confirmandi causa cum vicinis Francorum, Visigothorum, Burgundionum regibus suarum matrimoniis adfinitatem contrahit. Multis rebus pace et bello summa virtute, consilio, ac moderatione gestis, etsi extremis annis in saevitiam flecteret, Boethio et Symmacho, viris praestantissimis et consularibus mori jussis, inchoato XXXIV. regni anno, secundum Procopium a) XXXVII. animam efflat anno 526.

Numi autonomi:

D. N. THEODORICVS. REX. *intra coronam.*

INVICTA. ROMA. *Protome galeata Romae.* AE. III. (Pembrock P. III. tab. 32.)

Narrat Procopius b), Theodoricum imperatoris Romani nomen respuisse, sola regis appellatione contentum.

* * *

D. N. THEODORICVS - - *scriptum in orbem.* V *in medio numo.*

Eadem aversa. AE. incertae formae.

Alterum hunc numum Mediobarbus ex Strada recitat. Verius in hoc numo videtur legendum ATHALARICVS, et erit ejus Athalarici, cujus numos paullo infra dabimus, quos inter unus est huic plane simillimus.

* * *

Numi cum capitibus Anastasii et Iustini I.

INVICTA. ROMA, *in medio numi* THEODORICVS *in monogrammate, superne crux.*

Epigraphe, et caput Anastasii, in aliis Iustini I. Quin. (Mus. Caes.)

THEODORICVS *in monogrammate intra lauream.*

Epigraphe, et caput Iustini I. Quin. (Mus. Caes.)

* * *

a) Bell. Goth. L. I. c. 1. b) l. c.

Meminit Gibbonus [a]) numi Veronae signati, qui sistit picturam palatii, quod sibi Theodoricus hac in urbe exstruxit, additque, in eo exhiberi imaginem antiquissimam et fidelissimam architecturae Gothicae. Ejus numi praeconem laudat Scipionem Maffeium [b]). At enim perperam numum vocat, qui aliud non est, quam sigillum, qualia ex aevo, quod medium vocamus, innumera supersunt, neque adeo tantae antiquitatis, quod facile peritus quisque inspecta ejus imagine intelliget.

PRETIVM.

Argentei	C.
Aenei	RRRR.

BADVILA incertus.

Baduilam regem memorant numi Anastasii, et Iustiniani, qui unus idemque esse non potest, quia Anastasius vivere desiit anno 518, et Baduila alter, cui et Totilae nomen, nonnisi anno 541 Gothorum regnum adivit, ut jam recte observavit Bandurius [c]). Accedit, inde a Theodorico, qui sub Anastasio regnavit, a scriptoribus et numis certos prodi ejus successores reges, Athalaricum, Theodahatum, Vitigem etc., denique Baduilam Totilam, quos inter Baduilae illi, saltem quod ex historia constet, locus esse nequit. Necesse ergo est, Baduilam, in quo sumus, fuisse regem quempiam barbarum, qui sub Anastasio vixit, sed cujus regnum ab historicis proditum non fuit. Vide et Bimardum [d]).

Numi cum capite Anastasii.

D. N. BADVILA. REX. *vel* RIX. *intra coronam.*
Epigraphe et caput Anastasii. Quin. (Mus. Caes.)

THEIA vel THELA incertus.

DOMNVS. THEIA. REX. *intra coronam.*
Epigraphe et caput Anastasii. Quin. (Band. pag. 612.)

Alius, sed: DOMNVS. THEIA. P. REX. Quin. (Bimard. ad Iobert. T. I. p. 463.)

D. N. THELA. REX. *intra coronam.*
Epigraphe et caput Anastasii. Quin. (Bimard. ad Iobert. T. I. p. 115.)

---

a) Hist. of the decline etc. ch. 39 pag. m. 27. b) Veron. ill. P. I. p. 231. c) Pag. 612. d) ad Iobert. T. I. p. 114.

Exhibent numi prioris loci Theiam regem, sed qui idem esse nequit cum Theia ultimo Gothorum in Italia rege, qui, ut infra dicetur, imperante Iustiniano periit, et forte imperante Anastasio, cujus imaginem partes anticae exhibent, necdum forte natus fuerit. Ergo Theia hic, vel Thela, sive idem uterque est, sive diversus, fuit barbarus quidam sub Anastasio rex, quem historia nominandum non putavit aeque ac Baduilam, de quo continuo egimus. Lege et Bimardum locis citatis.

ATHALARICVS.

Amalasuntha Theodorici filia natus avo succedit anno 526. Regno sub matris tutela probe administrato moritur anno 534.

Numi autonomi:

D. N. ATHALARICVS. REX. *intra coronam.*

INVICTA. ROMA. *Protome galeata Romae.* AE. III. (Mus. Caes.)

D. N. ATHALARICVS. REX. *scriptum in orbem, in medio numo* V *magnum.*

Eadem aversa. AE. IV. (Tanini.)

D. N. ATHALARICVS. *Rex paludatus stans d. hastam, s. clypeum humi attinet, in area* S. C.

Eadem aversa. AE. III. (Mus. Caes.)

Numi cum capite Iustini I. et Iustiniani.

D. N. ATHALARICVS. REX. *intra coronam.*

Epigraphe et caput Iustini I. Quin. (Mus. Caes.)

D. N. ATHALARICVS. REX. *vel* RIX. *intra coronam.*

Epigraphe et caput Iustiniani. Quin. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Argentei et aenei . . . . R.

THEODAHATVS.

Filius Amalafredae Theodorici sororis, suasu Amalasunthae consobrinae post Athalarici mortem anno 534 Gothorum regno praeficitur, paullo post eam ipsam, cui beneficium debuit, enecat. Tantum scelus graviter ferens Iustinianus arma in perfidum movet, eique Dalmatiam ac Siciliam extorquet, rex a Vitige in ejus locum suffecto interficitur anno 536.

Numi autonomi:

D. N. THEODAHATHVS. REX. *intra lauream.*

INVICTA. ROMA. *Protome galeata Romae.* AE. III. (Mus. Caes.)

D. N. THEODAHATVS. REX. *Protome regis corona arcuata redimita.*

VICTORIA. PRINCIPVM. *Victoria gradiens, in area* S. C. AE. II. (Mus. Caes.)

Numi cum capite Iustiniani.

D. N. THEODAHATHVS. REX. *intra coronam.*

Epigraphe et caput Iustiniani. Quin. (Mus. Caes.)

His adde quinarios complures, quos inter Bandurius aureum quoque ex Brandenburgico citat, in quorum antica est caput Iustiniani, in aversa monogramma, quod videtur in THEODAHATHVS resolvi posse, sententia tamen minus certa.

PRETIVM.

Argentei	R.
Aenei II. et III. formae	C.

VITIGES.

In Theodahati locum, ut diximus, electus anno 536, sed a Iustiniani ducibus bello petitus, denique captus Ravennae Constantinopolin abducitur anno 540.

Numi autonomi:

D. N. VVITIGES. REX *vel* RIX. *intra lauream.*

INVICTA. ROMA. *Protome Romae galeata.* AE. III. (Mus. Caes. Band.)

Numi cum capite Iustiniani.

D. N. VVITIGES. REX. *intra coronam.*

Epigraphe et caput Iustiniani. Quin. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Argentei	RR.
Aenei	R.

BADVILA.

Qui Vitigem secuti sunt, Hildibadus, et Eraricus, paullo post aditum regnum a suis occisi sunt, numisque carent. His anno 541 succedit Baduila Hildibadi consobrinus, qui idem esse creditur, quem scriptores Graeci *Totilam* ap-

pellant, de quo vide Bandurium a). Adversus Belisarium res suas utcunque tuetur, sed a Narsete victus in praelio occumbit anno 552.

* * *

Supra post numos Theodorici Baduilae numos dedimus, sed quem ab hoc Baduila Totila esse diversum diximus.

Numi autonomi:

D. N. BADVILA. (in aliis BADVELA) REX. *Protome regis adversa.*

D. N. BADVILA. REX. *intra coronam.* AR. (Tanini.) AE. III. (Mus. Caes.)

* * *

FELIX. TICINVS. *Caput turritum.* AR. (Mus. de France, nunc Hunter.) AE. (Band.)

De his numis vide quae diximus in numis Ticini, nunc Papiae, quae est urbs Italiae superae.

* * *

FLOREAS. SEMPER, *quod variis modis, ac valde mendosis in numis scribitur. Miles stans d. hastam, s. clypeum humi tenet.* AE. III. (Mus. Caes. Band.)

Similem aversam vidimus in numis Iustini I. Quare suspicor, numos hos forte certius esse Baduilae alterius, quem, ut altius diximus, certum est sub Anastasio vixisse, et qui forte regnum in Iustini imperium porrexerit, unde videtur aversam mutuatus. Forte eidem debebuntur plures alii ex autonomis his numis, quia temporis notam non continent, utri potius tribuendi videantur, Baduilae illi, an praesenti.

* * *

VIRTVS. EXERCIT. *Miles stans d. hastam, s. clypeum.* AE. III. (Band.)

* * *

Sine epigraphe. *Leo gradiens.* AE. IV. (Tanini.)

Numi cum capite Iustiniani.

D. N. BADVILA. REX. *vel* RIX *intra lauream.*

Epigraphe et caput Iustiniani. Quin. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Argentei	RRR.
Aenei	O.

THEIAS.

Baduilae succedit, sed sequente anno 553 in acie victus caesusque Gothorum in Italia regnum secum tumulo infert.

* * *

Ait cl. Beauvais, extare hujus regis numos argenteos cum aversa Iustiniani b), at horum ego nullum hactenus

a) Pag. 612. b) Tom. III. pag. 49.

in catalogis citatum reperi. Memoravimus supra numos inscriptos THEIA, vel THELA, sed qui Theiae praesentis esse non possunt, quia in aversa caput Anastasii offerunt.

Autonomi urbis Romae.

Regibus Gothis adpendicis instar subjicio numos sequentes, quos autonomos Romae jure dixeris.

INVICTA. ROMA. *Protome Romae galeata.* ℞ *Aquila stans, in area* X *infra* A, *vel* ·D· *vel* ·E· In aliis: *Duae aquilae alis expansis stantes sub arbore, in imo* XX. In aliis: *Lupa gemellos lactans, supra* XL, *infra* ·V·, *vel: supra duo astra, infra* XX. Sunt omnes AE. II. (Mus. Caes.)

Cum omnes hi numi ejusdem secundum omnes causas rationis sint, eandem etiam sibi aetatem postulant. Non longe erravero, si eos his temporibus tribuam. In hujus aevi numis nihil, ut vidimus, frequentius occurrit, quam INVICTA. ROMA, similisque protome. Ad eadem haud dubie tempora pertinent numi, hi quoque aenei II. formae: KARTHAGO typo militis stantis, in aversa caput equi, additis quoque variis numeris, quos descripsimus in numis Carthaginis. Quibus collatis jure licet conjicere, utriusque generis numos signatos imperante Iustiniano, ex quo is devictis Vandalis Africam, eversis Gothis Italiam Romano imperio restituit, iisque illatos typos utriusque urbis originem indicantes, nimirum Romae lactantes geminos, Carthaginis caput acris equi, tum aquilam imperii quoque R. vetus insigne, aquilas binas, quibus utraque Roma, vetus et nova, designatur. Ergo hoc adhuc aevo gemini a lupa nutriti veteris hujus Romae symbolum sunt habiti, et quidem quando jam priscae mythologiae miraculis ex novi etiam cultus praeceptis fides non amplius est habita. At poterat innoxie credi, etiam citra deorum opem infantibus maternam hanc curam a fera fuisse impensam, quando eadem hac Iustiniani aetate, qua numos hos cusos conjicio, in Piceno Italiae compertum fuit, infantem recens natum, solumque dilapsa metu matre domi relictum a capra praebito statis intervallis lacte fuisse sustentatum, cujus facti testis est Procopius αὐτοπτης [a]).

IVSTINVS II.

Iustiniani ex sorore Vigilantia nepos avunculo successit anno 565. Biennio post Narses multarum bellidux palmarum a Sophia Iustini uxore irritatus Longobardos arcessit, qui anno sequente Italiam occupant, novumque ibi regnum fundant, sola Roma imperatoribus relicta, et Ravenna, quae deinceps exarchatus Graeci nomine per annos 185 missis eo Constantinopoli praesidibus re-

a) Bell. Goth. L. II. c. 17.

gebatur. Bellum grave cum Persis gestum, utrique parti per vices fatale. Moritur Iustinus jam pridem ex morbis invalidus anno 578.

Numi:

D. N. IVSTINVS. P. F. AVG. vel PP. AVG. vel literis prave formatis.

Inscriptiones, in quibus Iustinus cum Sophia uxore jungitur, in hac vide.

Partes aversae:

ANNO *addito vario numero. In medio numi litera magna* K *vel* M *vel* I. AE. II. III.

Annus imperii postremus legitur XIII. apud Taninium, quem a Iustino inchoatum constat.

* * *

CONCORDIA. I. *magnum.* AE. III. (Band.)

* * *

FELIX. RESPVBL. *in corona.* Quin. (Band. Tanini.)

* * *

VICTORIA. AVGGG. *additis variis notis arithmeticis Graecis. Typi varii.* AV.

* * *

Є, I, K, M *forma majore, vel numeri* X, XX *intra coronam.* AE. II. III.

* * *

Sine epigraphe. *Monogramma Christi intra lauream.* AR. (Band.)

* * *

Commemorandus denique numulus aureus, in cujus antica est epigraphe, et caput Iustini, in X GABALORVM. De hoc numo, qui est apud Bandurium, et in museo Caesareo, egi in numis Gabalorum Syriae.

PRETIVM.

Aurei	C.
Argentei	RRR.
Aenei m. m.	RR.
Aenei sequentium formarum	C.

SOPHIA.

Ex aliquorum sententia neptis Theodorae Aug. Iustiniani uxoris. Ejus culpa perditam Italiam, in Iustino diximus. Per mariti valetudinem imperii res ipsa procurat. Vixit in Mauricii usque tempora.

Numi:

D. N. IVSTINO. ET. SOFIE. AVG. *Iustinus et Sophia sedentes media inter utrumque cruce.*

ANNO. KA. *in medio* X *et* M. AE. m. m. (Pellerin Mel. I. pag. 219.)

D. N. IVSTIN. ET. SOFIA. *Augustus et Augusta sedentes.*

Sine epigraphe. *Duae Victoriae alatae clypeum tenent, in cujus medio stella, subtus* K, *in imo* HM. AE. II. (Tanini.)

Ad utrumque pertinet marmor Africanum laudatum a Maffeio a): SALVIS. DOMINIS. NOSTRIS. CHRISTIANISSIMIS. ET. INVICTISSIMIS. IMPERATORIBVS. IVSTINO. ET. SOFIA. AVGVSTIS. etc.

PRETIVM.

Hi soli hactenus cogniti, et adeo . . . RRRR.

TIBERIVS. II. CONSTANTINVS.

Thrax, post insignia reip. munia a Iustino anno 574 dictus Caesar, anno 578 Augustus, illo paullo post mortuo imperium solus obtinuit. Persas gravissimis cladibus duce praecipue Mauricio usus repressit. A prudentia, morumque lenitate insigne nomen adeptus anno 582 in vivis esse desiit.

Numi:

D. N. TIB. CONSTANT. (rarius CONSTANTINVS.) PP. AVG.

D. N. CONSTANTINVS. PP. A.

D. N. TIBERIVS. P. A. in AE. III. (Band.)

D. m. frequenter pro D. N.

Protome adversa cum stemmate crucigero d. globum crucigerum, s. clypeum, in quo eques, *vel:* d. volumen, s. aquilam consularem, *vel:* d. hastam super humero, s. clypeum, in quo eques.

Caput diadematum cum margaritis, in quinariis AV.

Partes aversae:

ANNO *additis numeris. In medio* M *vel* K *magnum.* AE. omnis formae.

* * *

VICTORIA. AVG. AVGG. AVGGG. *additis numeris Graecis. Typi varii.* AV. AE. II. (Band. Tanini.)

D. m. CONSTANTINVS. PP. AI. *(sic) Ejus caput.*

VICTOR. TIBERI. AVS. *(sic) Crux, infra* CONOB. Quin. AV. (Mus. Caes.)

D. N. TIBERI. PP. AVG. *Hujus caput.*

VICTOR. MAVRI. AVS. *(sic) Crux, infra* CONOB. Quin. AV. (Mus. Caes.)

Postremus hic numus facile Mauricii insignes de Persis victorias depraedicat, verum explicare difficilius, quo pacto Mauricius in numo vivi adhuc Tiberii dici possit Augustus, qui nonnisi pridie mortis Tiberii nomen Augusti abstulit. Vide similes in sequente Mauricio.

* * *

I. K. M. *magnum, vel numeri* X. XX. in aeneis omnis formae.

a) Mus. Veron. pag. 460.

* * *

Sine epigraphe. *Crux in gradibus.* AV. (Band.) · AR. (Tanini.) In alio: *Duae cruces, major altera, altera minor.* AR. (Tanini.)

* * *

Narrat Gregorius Turonensis [a]), a Chilperico rege ostensos sibi aureos librales, donum Tib. Constantini, in quorum antica erat hujus epigraphe et caput, in aversa: GLORIA. ROMANORVM, idem imperator in quadrigis triumphalibus. Id genus numi hactenus reperti non sunt. Similem citavit Mediobarbus, sed jure propterea a Bandurio perstrictus [b]).

PRETIVM.

Aurei	R.
Argentei	RRR.
Aenei omnis formae	C.

MAVRICIVS.

Ti. Mauricius Cappadox ob res adversum Persas magna cum virtute gestas a Tiberio primum Caesar, serius dictus Augustus ei postridie mortuo successit anno 582, et continuo ejus filiam Constantinam sibi copulavit. Bella cum Persis, quae XX. jam annos duravere, composuit. Multa ab Avarum incursionibus perpessus, a Phoca, quem milites per seditionem ducem sibi praefecere, una cum uxore ac liberis interficitur anno 602.

Numi:

D. N. MAVRICIVS. P. F. AVG.

D. N. MAVRI. (vel MAVRIC.) TIB. (vel TIBER.) PP. AVG.

Dicitur *Mauricius Tiberius*, nimirum, ut ait Zonaras [c]): ἐγεγραφετο δ' ἐν τοις συμβολαιοις, Μαυρικιος ὁ και Τιβεριος. *Scribebatur in contractibus: Mauricius, qui et Tiberius.*

Protome adversa galeata d. globum crucigerum, s. clypeum, in quo eques, vel s. aquilam consularem, vel d. volumen.

Caput diadematum cum margaritis, in quinariis aureis.

Partes aversae:

ANNO *addito numero. In medio* I. K. M. *magnum, vel* XX. In AE. omnis formae.

ANNO. QVINT. *in medio* M *magnum, superne crucula, infra* E. *in imo* RAVEN. AE. II. (Mus. M. Ducis, Com. Vitzai.)

* * *

VICTORIA. AVGG. *vel* AVGVSTORVM. *variis typis.* AV.

---

a) Hist. L. VI. c. 2. b) Pag. 658. in nota. c) L. XIV. c. 12.

* * *

D. N. MAVRI. TIB. PP. AVG. *Hujus caput.*

VICTOR. TIBER. AVG. *Crux, infra* CONOB. AV. (Tanini.)

D. N. TIBER. MAVRI. PP. *Hujus caput.*

VICTORI. MAVRI. AVG. *Crux, in imo* CONOB. AV. (Tanini.)

Vt supra vidimus, Tiberium II. suas et Mauricii victorias in numis jactare, sic idem nunc a Mauricio factum videmus. Vide, quae ad numos similes in Tiberio monuimus.

* * *

D. N. MAVRIꝏ CIVS. *(sic)* PP. AV. *Caput diadematum cum margaritis.*

VIENNA. DE. OFFICINA. LAVRENTI. *Monogramma* XP., *hinc* A, *illinc* ω. Quin. AV.

Singularis hic numus fuit olim in museo Petri Seguini subinde cum regia Parisina gaza unito, aliud deinde ejus exemplum reperit cl. Boze, qui prolixam de hoc cimelio dissertationem scripsit, in qua Bouterovii et Ducangii sententias et conjecturas refutat a). Ejus commentarii summa est, signatos eos esse Viennae Allobrogum, non, quod parum concinne credidit Bouterovius, Viennae Austriae, non vero jussu Gontrani, vel Childeberti, qui Mauricii aetate Burgundionum reges fuere, sed nomine ecclesiae Viennensis, quae magnam tum auctoritatem, et testibus aliis ejus numis monetae signandae jus habuit. Haec cum a multis jam annis patronum habuerit Mauricium martyrem sub Maximiano Herculeo in vicinia pro fide caesum, videri verisimile, episcopum Viennensem in memoriam Mauricii Aug. hos cudisse numos, quod is non modo idem cum sancto suo patrono nomen, sed commune etiam quoddam fatum habuit, nam violenter a tyranno Phoca ad mortem raptus inter sanctas, et martyre dignas preces jugulum percussori obtulit. Haec conjectura utrum, ut est speciosa, ita aeque sit solida, dubitare licet.

* * *

Sine epigraphe. *Monogramma* XP. *vel crux in gradibus.* AV. AR. (Band. Tanini.)

* * *

D. N. MAVRIC. PP. AVG. AVG. *Mauricius capite nimbato togatus stans d. globum crucigerum, ei a sinistris adstat mulier capite nimbato s. crucem.*

Sine epigraphe. *Iuvenis togatus capite nimbato stans d. scipionem monogrammate* XP. *praefixum, juxta* H *magnum.* AE. I.

Similem Bandurius, sed exesa inscriptionis parte ex Ducangio vulgavit. Magis incolumem in museo Ainslieano conspicatus abbas Sestinius, eum, ut hic descriptum dedi, vulgavit, statuitque, in parte adversa exhiberi Mauricium cum uxore Constantina stantem, et ad utrumque referendum esse duplicatum in epigraphe AVG. In aversa sisti Theodosium juvenem, quem pater Mauricius quinquennem Augusti titulo decoravit. Iudicium istud tam certum putavit eruditus auctor, ut non dubitaret in

a) Mem. B. L. Tom. XV. p. 480.

ſine addere: *quod erat demonstrandum* a). Neque ego existimo, hac meliorem explicationem posse adferri, quam jam praeparaverat Bandurius b), ac propterea nescio, cur serius suae videatur sententiae diffisus; nam cum eandem epistolam ad verbum restitueret c), hanc certitudinis magistram formulam, quod solum utriusque epistolae discrimen constituit, omittere placuit.

* * *

H. I. K. M. *magnum* in AE. omnis formae.

* * *

Indictiones nunc primum notari in numis incipiunt formula IND. II. in AE. III. (Band.)

* * *

De officina CAT*anensi* Sicula, quae tantum Mauricii numis inscripta legitur, agemus in tractatu de officinis monetariis inferioris aevi.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	O.
Aenei omnis formae	C.

PHOCAS.

Mauricii caede imperium, perfidiae et crudelitatis praemium, consequitur anno 602. In bello praeterea contra Persas admodum infelix, cum undique civitates in tyrannum insurgerent, ab Heraclio Heraclii Africae praefecti filio in ipsa Constantinopoli obsessus, et a suis proditus infami, sed merito supplicio e medio tollitur anno 610.

Numi:

D. N. FOCAS. (vel FOCA) PP. AVG. vel PERP. AVG. vel P. F. A.

D. N. FOCA. NEPE. AVG. *Augustus et Augusta stantes, ille cum globo crucigero, haec cum cruce oblonga.*

NEPE istud tantum tunc additur, quando in parte antica Augustus et Augusta stantes proponuntur. Videri ergo posset, esse nomen uxoris Phocae, verum hanc dictam fuisse Leontiam constat. Nihil, quo nodum hunc solveret, reperit Bandurius.

FLAVIII. FOCAS. PERP. AVG.

Ait Bandurius, nullum sibi hactenus occurrisse Phocae numum cum addito Flavii nomine, miraturque adeo Mediobarbum, tot cum hoc nomine numos recitantem. Epigraphen, quam hic dedi, ipse non vidit, sed ex Ducangio excepit.

FOCA tantum, in AE. III.

Caput adversum cum stemmate crucigero d. crucem, vel d. volumen, s. crucem etc.

---

a) Tom. I. lettera XXI. b) Pag. 667. c) Tom. II. lettera VIII.

Caput diadematum cum margaritis, in quinariis AV.

Augustus et Augusta stantes, ut altius dictum.

Partes aversae:

ANNO *additis numeris, quorum maximus apud Bandurium reperitur* IIG, *qui videtur notare* VIII. in AE. omnis formae.

* * *

VICTORIA. AVG. — AVGG. — AVGGG. *additis frequenter numeris,* AVGVSTA — AVGVSTI — AVGVSTORVM, *typis variis.* AV.

VICTORI. FOCAS. AVG. *Crux.* AV. (Band.)

* * *

ΦK. *in laurea.* Quin. (Mus. Caes. Band.)

Vide infra numum Heraclii HK.

* * *

X. XX. XXX. XXXX. *vel sola in medio numo, vel adstituto* ANNO *cum suis numeris.* AE. variae formae.

PRETIVM.

Aurei	C.
Argentei	RR.
Aenei omnis formae	C.

HERACLIVS I.

Heraclii praefecti Africae filius a Constantinopolitanorum factione ad eripiendum Phocae tyranno imperium arcessitus, ex Africa cum classe appulsus, capto et interfecto Phoca delatum sibi Augusti nomen accipit anno 610. A Chosroe Persa in maximas primum angustias redactus, unitis deinde viribus in aciem progressus non omissa modo recuperat, sed Persidem ipsam depopulatur, et Chosroem ad mortem adigit. Heraclio imperante Muhammedes sectam suam condit, cujus successores Saraceni Syriam, Palaestinam, Aegyptum Romanis extorquent. Moritur anno 641.

Vxor I. *Fl. Eudocia*, mater *Heraclii Constantini.*

Vxor II. *Martina* sororis filia.

Numi:

D. N. HERACLI. vel HERACLIVS. PERP. AVG. vel PP. AVG. vel P. F. AVG.

Protome adversa d. globum crucigerum, aut similiter.

Caput diadematum cum margaritis, in quinariis AV.

Partes aversae.

ANNO *additis numeris*, in AE. omnis formae.

* * *

VICTORIA. AVG. AVGG. aut similiter. AV. AR. (Band.)

VICTORIA. HERACLI. AVG. *Crux, infra* CONOB. Quin. AV. (Mus. Caes.)

* * *

VIRTVS. *Victoria gradiens.* Quin. (Tanini.)

* * *

HK *simul juncta in medio numo, supra* XX. *infra* RAV. AE. III. (Band.)

Literas HK esse monogramma Heraclii existimat Bandurius, quo modo, inquit, et literae ΦK in numis Phocae hujus nomen continent. Verum et in numis Iustini I. leguntur literae CN, quae sane ad nomen referri nequeunt, ut adeo conjecturae hae debili fundamento nitantur.

* * *

I. M. *magna, tum et numerus* XX. AE. III. (Band.)

* * *

Sine epigraphe. *Crux in medio numi.* AR. (Band.)

* * *

Non moror numum aureum praegrandis moduli, quem ex museo regis Galliarum pictum stitere Ducangius, et Bandurius, qui exhibet triumphum Heraclii, et oneratur multis sententiis partim Graecis, partim Latinis, ex sacra scriptura haustis. Non esse synchronum Heraclio, jam agnovit Bandurius. Videtur ejusdem, aut similis prosapiae esse cum illis, qui serius eodem volumine confecti fuere, et se opus Pisani pictoris, Sperandei etc. profitentur. Similis, sed argenteus est etiam in museo Caesareo.

HERACLIVS cum filio HERACL. CONSTANTINO.

DD. NN. HERACLIVS. ET. HERA. CONST. (vel ERACLI. ET. ERA.) PP. AVG. vel: PERP. AVG.

Protomae duae cultu solito patris et filii, quarum quae a dexteris est, major, quae a sinistris, minor est.

Pater et filius sedentes d. globum crucigerum.

DD. NN. ERACLIORVM. Duae utriusque protomae.

Hanc epigraphen primus in aeneo III. formae reperit Pellerinius [a]). Reperit deinde similes Taninius III. et IV. formae.

Partes aversae:

ANNO. III. *in medio* M *magnum.* AE. III. (Band.)

Numi cum ANNO I. et II. nondum filium cum patre sociant; at perhibent etiam scriptores, ut recte observat Bandurius, filium nonnisi tertio imperantis patris anno Augustum fuisse appellatum.

* * *

DEVS. ADIVTA. ROMANIS. *Crux insistens gradibus, in nonnullorum area variae literae.* AR. m. m.

Quatuor hujus numi exemplaria sunt in museo Caesareo. Haec formula nunc primum comparet, deinceps frequentius, et Graece quidem. Videtur pia haec moneta signata ex eo argento, quod bellum Persis facturus deficiente aerario ex sacris aedibus ad hunc usum deprompsit [b]).

a) Mel. I. pag. 220. b) Zonaras L. XIV. cap. 15.

* * *

INDICTIONE. ZIII. *Crux globo insistens, in imo* XX. AE. III. (Band.)

Indictionum jam in numo Mauricii vidimus fieri mentionem.

HERACLIVS cum binis filiis.

Sine epigraphe. *Tres impp. stantes cum stemmatibus crucigeris d. globos crucigeros tenent.*

Aversae variae. AV. AE. m. m. AE. II. III. (Band.)

Ducangius Constantem II. cum binis conlegis in his numis exhiberi putat, contra Bandurius Heraclium cum Heracl. Constantino, ac altero quodam ex Martina nato, ex qua plures suscepit brevis plerosque aevi. Lege ejus notam III. pag. 685 et 690.

PRETIVM.

Aurei	C.
Argentei	RR.
Aurei max. mod.	RR.
Aenei reliqui	C.

HERACLIVS II. CONSTANTINVS.

Heraclii I. et Eudociae filius nascitur anno 612, anno sequente Augustus salutatur. Patre anno 641 mortuo imperium rexit una cum Heraclio, vulgo Heracleona fratre germano, et Martina noverca, sed hae venenum propinante quarto post mense exstinguitur.

Vxor *Gregoria*, ex qua natus *Constans II.*

Numus Heraclii II. consulis.

ERACΛIO. CONSVΛL *(sic) Protome juvenilis cum cruce in capite d. scipionem.*

X *in medio numi, in area hinc* N *illinc* M, *supra crux, infra astrum.* AE. III. (Pellerin Mel. I. p. 220.)

Vnicum istud est exemplum notati hoc aevo in numis consulatus. Ait Pellerinius, non constare, Heraclium nostrum a patre consulem fuisse creatum, at docemur testimonio Nicephori, eum quinquennem anno 617 processisse consulem, qua adeo occasione dubium non est singularem hunc numum fuisse signatum.

Numi Heraclii II.

Numos omnis metalli, qui eum cum patre sociant, jam in hujus moneta dedimus. Sequuntur numi ejus solius.

D. N. ЄRAKLIO. KONST. vel similiter.

Protome adversa d. globum crucigerum.

Protomae duae, una Heraclii II., altera vel filii Constantis, vel fratris Heracleonae.

Partes aversae:

DEVS. ADIVTA. ROMANIS. *ut in numis patris.* AR. max. mod. (Tanini.)

VICTORIA. AVG. *Crux.* AV. (ibid.)

M *magnum*, *vel* XX *in medio numi.* AE. III. (Band.)

Sine epigraphe. *Crux super gradibus.* Quin. (Tanini.)

PRETIVM.

Aurei	RRRR.
Argentei	RRR.
Aenei	RR.

CONSTANS II. qui et CONSTANTINVS.

Heraclii II. et Gregoriae filius, patre mortuo ab Heracleone avunculo Augustus dicitur anno 641, hocque paullo post relegato solus imperat. A Saracenis victus Africam, Aegyptum, Cyprum ab imperio avulsas vidit. Tot taediis animum depascentibus vagus deinceps in Italiam trajicit, belloque Longobardis indicto victor primum, deinde victus, expilata Roma in Siciliam transit, et aliquot ibi annis exactis Syracusis interficitur anno 668. Tanta mala orthodoxi scite a divina ira repetivere, quod is avi Heraclii exemplo Monothelitas impensius fovit.

Numi:

D. N. CONSTANTINVS. PP. AVG. aut similiter.

Protome adversa cum prolixa et lata barba (quae fere criterium numorum hujus Augusti constituit), d. globum crucigerum.

D. N. CONSTANTINVS. C. CONSTAN. aut similiter.

Protomae duae, quarum illa, quae a dexteris est, similem barbam promissam habet.

Partes aversae:

ANNO *additis variis numeris.* AE. variae formae.

Annus postremus hactenus repertus XXII.

* * *

DEVS. ADIVTA. ROMANIS. *Crux insistens gradibus.* AR. m. m. (Mus. Caes.)

Hoc numorum genus inde ab Heraclio I. non infrequens.

* * *

VICTORIA. AVG. *additis notis arithmeticis. Duo impp. stantes cultu solito.* In aliis: *Crux insistens gradibus.* AV.

* * *

M *magnum*, in AE. variae formae.

* * *

VICTORIA. AVGЧΘ. *Protome*

adversa cum barba prolixa, d. globum crucigerum.

Sine epigraphe. *Tres imperatores cum suis singuli globis crucigeris, in imo* CONOB. AV. (Mus. Caes.) AR. (Band.)

* * *

Epigraphe dubia. *Protomae duae adversae, altera major cum prolixa barba, altera minor imberbis.*

Sine epigraphe. *Duae protomae adversae imberbes media inter eas cruce.* AV. (Mus. Caes.)

Sunt hi numi voluminis exigui, sed metalli crassi et globosi, eorumque bina exempla sunt in museo Caesareo. Barba hirta et expansa haud dubie eos Constanti II. vindicat. Ergo qui illi in parte antica sociatur, est ejus filius Constantinus, qui successit, et, quos aversa sistit, duo alii ejus filii Heraclius et Tiberius, quos Caesares appellavit.

PRETIVM.

Aurei	C.
Argentei	RR.
Aurei variae formae	RR.

CONSTANTINVS IV. Pogonatus.

A patre Constante II. ad Augusteam dignitatem vocatus anno 654, cujus deinde in Sicilia anno 668 caesi mortem acerrimis poenis vindicavit. A Saracenis ipsam Constantinopolin classe infestantibus in arctum redactus, eos tamen non minus suorum virtute, quam artificio, adustis nimirum igne Graeco navibus, redire ad sua coegit. A Bulgaris, qui tum primum Romanorum ditionem vexare coeperunt, pacem tributo redemit. Moritur anno 685. Dictus fuit *Pogonatus*, etsi ejus barba in numis non tam appareat explicata, quam patris Constantis, nimirum sic vocatus a Constantinopolitanis, quia tenera cum lanugine Byzantio cum patre profectus, redux e Sicilia promissam barbam retulit [a]).

Vxor *Anastasia*, ex qua natus *Iustinianus*, qui successit.

Numi:

D. N. CONSTANTINVS. PP. AV. aut modo simili, plerumque plane barbaro, literis aut confusis, aut ex quibus vix sanum vocabulum conficias. Hujus Augusti numos per epigraphen, quae fere eadem est, vix a patris Constantis numis dignoscas. Igitur solum discrimen adferet diversus barbae modus, ut mox dictum.

Protome adversa cum stemmate crucigero d. globum crucigerum, s. clypeum, in quo eques, aut etiam sine hoc.

a) Zonaras L. XIV. cap. 20.

Caput diadematum cum margaritis, in quinariis AV.

Duae protomae impp. cum stemmatibus crucigeris, nempe Pogonati et filii Iustiniani.

Partes aversae:

ANNO *additis variis numeris, et* K *vel* M *magno.* AE. variae formae. (Band. Tanini.)

Numerus maximo provectus est XЧIII. in aeneo maximi moduli apud Taninium.

* * *

VICTORIA. AVG. *scriptura plerumque barbara, et variis typis, ut in moneta patris.* AV.

* * *

I. *vel* K. *vel* M *magnum, vel numerus* XX. AE. omnis formae.

* * *

D. N. SVICTORIA. *Protome adversa.*

VICTORIA. AVGVSTV. *scriptura barbara. Crux super gradibus, in imo* CONOB. AV. (Mus. Caes.)

Mira capitis epigraphe, si quod hoc aevo mirum videri potest.

PRETIVM.

Aurei	C.
Argentei	RR.
Aenei max. mod.	RRR.
Aenei reliqui	RR.

IVSTINIANVS II. Rhinotmetus.

Duodennis a patre Constantino Pogonato imperator dicitur anno 670, post cujus anno 685 excessum solus imperio praeest. Bella cum Saracenis et Bulgaris vario Marte gessit. Cum propter avaritiam et crudelitatem omnium in se odia concitasset, a Leontio copiarum Orientis duce capitur, resectisque naribus, unde *Rhinotmeti* illi nomen haesit, Chersonam mittitur anno 695. Tolerato X annorum exilio ope Bulgarorum restituitur quidem, verum cum crudelitatem supra quam credi potest, intenderet, in ejus locum Philippicus Bardanes imperator acclamatur, ipse inter has turbas violenta morte occumbit anno 711.

Vxor *Theodora*, mater *Tiberii IV.* qui in numis saepe cum patre sociatur, idem quoque cum patre fatum expertus.

Numi:

D. N. IVSTINIAN. PP. AV.

D. IVSTINIANVS. SERV. CHRISTI. *Imperator stans d. crucem gradibus insistentem apprehendit.*

Novus Augustorum titulus se *servos Christi* profitentium.

D. N. IVSTINIANVS. MVLTVS. A. vel AN.

Nova formula, qua Augustis *multos annos* precabantur, et quae in locum VOTIS. V. MVLTIS. X. successit. Dicebatur autem: πολυχρονιζειν τυς βασιλεις, *imperatoribus longam vitam precari*. Vide, quae ad numos similes notavit Ducangius [a]).

Protome adversa cum stemmate crucigero d. crucem, s. globum crucigerum, globo inscriptum PAX.

D. N. IVSTINIANVS. ET. TIBERIVS. PP. Protomae duae, Iustiniani major et barbata, filii Tiberii IV. minor et imberbis, dexteris stantem inter eos crucem adprehendunt.

De sociato filio Tiberio IV. paullo altius egimus.

Partes aversae.

ANN. XX. *in medio magnum* K *vel* M. AE. III. (Tanini.)

* * *

D. N. IhS. ChS. REX. REGNANTIVM. *Protome Christi prominente pone cruce dexteram benedicentis more erigit, s. librum Evangeliorum.* AV.

Nova epigraphe et typus, deinceps in numis perfrequentes.

IhS. CRIST. D. F. REX. REGNANTIVM. *Similis protome.* AV. (Mus. Com. de Vitzai.)

Singulare in hoc literae initiales D F. id est: *Dei Filius.*

* * *

VICTORIA. AVGV. *Crux insistens gradibus.* AV. (Band. Tanini.)

* * *

K *inter duas cruces, in imo* PAX. AE. III. (Tanini.)

Apparet ex numis, *Pacem* Iustiniano magnopere fuisse expetitam. Eam etiam supra globo crucigero inscriptam vidimus.

PRETIVM.

Aurei	R.
Argentei	O.
Aenei	RRR.

TIBERIVS IV.

Iustiniani II. filius, de quo, et de cujus numis egimus in moneta patris.

LEONTIVS II.

Orientalis exercitus dux primum, dein regendae Graeciae praefectus exoso

a) Dissert. de inf. aevi num. §. 43.

omnibus Iustiniano ad capiendam purpuram arcessitus imperatorem facile in potestatem redigit, et truncato naso Chersonam relegat anno 695. At cum bellum cum Saracenis infeliciter caderet, in ejus locum Tiberius V. vulgo Absimarus sufficitur, qui victum Leontium resectis naribus in monasterium detrudit anno 698. Eum post annos VII. Iustinianus II. solio restitutus in Circo ultimo supplicio adfecit.

Numi:

D. LEONTI. A. *Protome adversa diademata d. globum crucigerum.* VICTORIA. AVGVSϖ *Crux oblonga, in imo* CONOB. AV. (Tanini.)

* * *

Numos alios, qui hactenus ab antiquariis huic Leontio tribui consuevere, restituendos censemus Leontio I. Eos vide descriptos post monetam Zenonis Aug. pag. 201.

PRETIVM.

Aurei . . . . RRRR.

TIBERIVS V. Absimarus.

Tiberius, cum privatus adhuc esset, dictus *Absimarus*, adversus Leontium creatus Augustus in Creta, et Constantinopolin appulsus aemulum solio deturbat anno 698. Ipse a Iustiniano II. exule in urbem furtive illapso capitur, et vita privatur anno 705.

Numi:

D. TIBERIVS. PER. vel: PP. vel PE. AV.

Protome adversa cum stemmate crucigero d. hastam transversam pectori praetentam, s. clypeum, in quo eques:

Partes aversae:

VICTORIA. AVG. *vel similiter, scriptura valde barbara. Crux super gradibus, in imo* CONOB. AV. (Mus. Caes. Band.) AR. (Tanini.)

PRETIVM.

Aurei . . . . RR.
Argentei . . . . RRRR.

FILEPICVS Bardanes.

Bardanes Iustiniani II. odio dictus Augustus urbe regia facili victoria potitus

aemulum cum filio occidit, et Filepici sibi nomen imponit anno 711. Ipse propter vitae improbitatem ac sordes a conjuratis purpura et oculis privatur anno 713, cum annum cum semisse regnasset.

Numi:

D. N. FILEPICVS. MVLTVS. AN. *Protome adversa cum stemmate crucigero d. globum crucigerum, s. scipionem cum aquila.*

VICTORIA. AVGV. *additis numeris Graecis. Crux super gradibus, in imo* CONOB. AV. (Mus. Caes.) AR. (Tanini.)

* * *

D. N. FILEPICVS. MVLTOC. AN. *Idem typus.*

VICTORIA. IVSTA. *Crux super gradibus, in imo* CONOB. AV. (Band.)

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRRR.
Aenei	O.

ARTEMIVS ANASTASIVS II.

Pro Filepico ad purpuram vocatus anno 713, quo minus impendere curas reip. posset, militum seditione avocatus est, qui Theodosium quemdam Augustum constituerunt. Bello civili inferior imperium abdicat, et Thessalonicam recedit anno 716. Amissa subinde recuperandi cupidus ab imperante tum Leone III. mori jubetur anno 719.

Numi:

D. N. APTEMIVS. *(sic)* ANASTASIVS. MVL. *Protome adversa cum stemmate crucigero d. globum crucigerum, s. volumen.*

VICTORIA. AVGV. *additis numeris Graecis. Crux super gradibus, in imo* CONOB. AV. (Mus. Caes. Tanini.)

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei et aenei	O.

THEODOSIVS III. Adramytenus.

Tributorum apud Adramytium exactor a refractariis Anastasio militibus reluctans imperator creatur anno 715, verum comperto, eum bello adversum Saracenos gerendo imparem fore, facile, ut purpuram poneret, persuaderi

se passus est, quo facto inter clericos adscriptus est anno 717.

Numi:

D. N. THEODOSIVS. AVG.

Protome adversa cum stemmate crucigero d. globum crucigerum, s. volumen.

VICTORIA. AVG. *Crux super gradibus, in imo* CONOB. AV. (Band. Tanini.)

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei et aenei	O.

LEO III. Isaurus.

Obscura in Isauria prosapia genitum fortuna ad summa primum munia evexit, deinde ad imperium ipsum, posteaquam Theodosius purpuram sponte abjecit anno 717. Saracenos Constantinopolin ipsam obsidentes fortiter repressit. Illato sacris imaginibus bello piorum animos plane a se avertit, quo factum, ut passim provinciae ab eo deficerent, et Italia in libertatem sese adsereret. Moritur anno 741.

Vxor *Maria*, ex qua nata *Anna* nupta Artavasdo, de quo infra, et *Constantinus* Copronymus, qui successit.

Numi:

Vt multa in disponendis hujus aevi numis sunt incerta, sic ratio nulla satis idonea, quae persuadeat, qui numi Leoni III., qui IV, V, VI sint applicandi. Postremus post alios in his figendis laboravit Sestinius [a]), deditque amplum numorum catalogum, qui Leonis nomen inscriptum offerunt, eosque singulos certo cuipiam Leoni, ut sibi visum est, tributos. Verum neque hic, ut optaveram, satisfecit, cum plerumque judicii sui causam nullam adferat, raro solidam, quod evenire debuit nullis, aut infirmis ad dispellendas has tenebras subsidiis adjuto. Quo minus addita filiorum nomina possint lucem suppeditare, in causa est, quod forte accidit, ut omnes hi quatuor postremi Leones filium singuli haberent dictum Constantinum. Nos horum numos verisimili quadam ratione collocabimus, atque ubi ne veri quidem speciem habebimus, istud ipsum incertum indicare non verebimur.

Numi Leonis III. solius.

D. LEON. PP. AV. *vel:*
NO. LEON. P. A. MVL. *vel similiter. Protome adversa cum stemmate crucigero d. volumen, s. globum crucigerum.*

a) Lettere Tom. II. pag. 91.

VICTORIA. AVGV. *vel similiter. Crux insistens gradibus.* AV. (Mus. Caes. Tanini.) AE. III. (Tanini.)

Numi Leonis III. et Constantini V. filii.

Sunt numero praecedentibus multo frequentiores.

D. N. LEON. P. A. MVL. *Protome adversa cum stemmate crucigero d. globum crucigerum, s. volumen.*

D. N. CONSTANTINVS. NE. *Similis protome.* AV. AR. AE. III. (Mus. Caes. Tanini, Sestini.)

D. N. LEO. P. A. MVL. *Similis protome.*

D. N. CONSTANTINVS. *Protome super basi, ad ejus sinistram crux, infra* M, *ad latera hinc* ANNO, *inde* XX. AE. II. (Mus. Caes.)

LEON. S. CONST. *Protome Leonis et Constantini cum stemmate crucigero.*

M, *ad cujus latera hinc* XXX, *illinc* NNN, *supra crux.* AE. II. (Mus. Caes.)

Taedet omnes epigraphes modos, sola plerumque monetariorum ruditate diversos, nullumque adeo facturos operae pretium commemorare. Hos qui plene nosse volet, adeat Bandurium, Taninium, Sestinium.

Numi Leonis III., Constantini V. filii, et Leonis IV. nepotis.

D. LEON. P. A. MVL. *Protome adversa cum stemmate crucigero d. crucem.*

CONSTANTINOS. S. LEON. O. NEOS. *Protomae duae adversae.* AV. (Mus. Caes.)

Numi hi imperante Leone III. signari non potuere; nam quo is tempore fatis cessit, Leo IV. nepos natus nondum fuit. Cusi ergo sunt intra imperium Constantini V., qui patris memoriam renovatam voluit. Eundem Leonem III., sed ut avum, propositum videbimus in numis Leonis IV.

PRETIVM.

Aurei	C.
Argentei	RR.
Aenei	R.

CONSTANTINVS V. Copronymus.

Leonis III. Isauri filius, quod baptismo admotus lustralem aquam inquinaverat, unde ejus impietatem praesagivit urbis patriarcha haruspex, convicio *Copronymus* dictus est. Annus illi natalis 719, sequente dictus imperator, patrique successit anno 741. Artavasdum sui odio Augustum renunciatum vincit, et oculis orbat. In bellis adversum Bulgaros et Saracenos felix, sed laboravit crudelitatis infamia. Sacris etiam imaginibus patris exemplo

bellum indixit, quin negasse Christum ipsum, ejusque matrem fertur. Moritur anno 775.

Vxor I. *Irene*, mater *Leonis IV.*, qui successit.

Numi:

Eos, in quibus jungitur cum patre Leone III., vide in hujus moneta.

D. N. CONSTANTINO. PP. *Protome imberbis cum stemmate crucigero d. globum crucigerum.*

VICTORIA. AVG - - *Crux.* AV. AR. (Band. Tanini.)

Vix alii certi hujus Augusti numi habentur. Si qui sunt alii, forte cum aliorum Constantinorum numis permixti sunt.

PRETIVM.

Aurei	R.
Argentei	RR.
Aenei	RRR.

ARTAVASDVS et filius NICEPHORVS I.

Artavasdus thematis Armeniaci dux a Leone III. ob praestitam sibi fidem conjugium filiae Annae et Curopalatae dignitatem adeptus est. Mortuo Leone anno 741, cum aversos a filio Constantino V. omnium animos videret, obsequium exuit, eoque fugato Constantinopoli imperator agnoscitur circa annum 742, et sequente filium Nicephorum collegam cooptat. Versa fortuna ab aemulo Constantino V. vincitur, et cum filiis oculis privatur anno 743.

Numi:

Hos Bandurio ignotos serius aevum protulit.

D. NO. ARTAVASDO. *Protome adversa d. globum crucigerum.*

D. NO. CONSTANTINV. *Protome adversa d. globum crucigerum, in area duo astra.* AV.

Numum hunc, olim musei de Cleves, edidit Iobertus addito iconismo a). Quod in numo sibi sociaverit Constantinum V. aemulum, et natura hostem, istud mirum sane videatur. Neque enim historia meminit, inter utrumque aliquando pacem et foedus constitisse.

* * *

G. ARTAVASDOS. MVLT. *Protome adversa cum stemmate crucigero d. crucem ante pectus.*

L. NICHFORVS. MVLTV. A. *Protome juvenilis simili cultu.* AV. AR.

Aureum dedit Pellerinius b), argen-

a) Science des Med. Tom. II. p. 386. b) Mel. I. pag. 171.

teos binos addidit Taninius. Praeclare confirmant ea, quae de Nicephoro filio imperii conlega prodidere scriptores.

PRETIVM.

Aurei et argentei . . . . RRRR.

LEO IV. Chazarus.

Pater illi Constantinus V. Copronymus, mater Irene Chazarorum Chagani filia, a qua illi *Chazari* cognomen adhaesit. Natus anno 750, sequente imperator dicitur. Patris anno 775 mortui successor, quod haereticum se palam professus est, popularium odium incurrit. Gemmarum taetus cupidine cum coronam pretiosis lapillis distinctam, quam Mauricius in ecclesia dedicaverat, capiti imposuisset, erumpentibus ex capite carbunculis, ut ferunt ejus aevi scriptores, paullo post diem obiit anno 780.

Vxor *Irene* Attica, unde filius *Constantinus VI.*, qui successit.

Numi:

Praefatus sum ad numos Leonis III., difficile esse inter numos trium postremorum Leonum discrimen. Neque etiam Bandurius reperit numum vel unicum, quem Leoni IV. confidenter tribueret. Monui eodem loco, cl. Sestinium ope numorum musei Ainslieani certiora constituere fuisse conatum, ex cujus dictatis en tibi numos, quos Leoni huic commode proprios dabimus.

LEON. VSSESSON. CONSTANTINOS. O. NEOS. *Leo IV. et Constantinus VI. cum stemmatibus crucigeris sedentes d. volumen tenent, superne crux.*

LEON. PAP. CONSTANTINOS. PATHR. *Protomae duae Leonis III. et Constantini V. cum stemmate crucigero, in medio crux.* AV.

Numum hunc dedere Bandurius, et auctor musei Theupoli. Vterque eum Leoni VI. adjudicavit, et in excipienda vera inscriptione peccavit. Epigraphen, quam coram dedi, hausit Sestinius ex binis musei Ainslieani. Praeclare is conjecit [a]), in hujus numi antica sisti Leonem IV., et hujus filium Constantinum VI., in aversa Leonem III., et Constantinum V., Leonis nostri avum et patrem, quam sententiam addita quoque vocabula stabiliunt. Nam Leo partis aversae dicitur PAP., et vox παππος significat *avum*, non quidem, ut ait Sestinius, tanquam *vox vernacula barbara*, sed pure et antique Graeca, nam ea usi jam sunt Plato et Aeschines, aliique. Atqui Leonis IV. avus fuit Leo III. CONSTANTINOC. PATHR pro PATER se ipsum explicat. Quid significet barbarum verbum VS-

a) Lettere Tom. II. pag. 95.

SESSON partis anticae, nemo hactenus idonee explicare potuit.

* * *

Numos alios quos Sestinius Leoni IV. largitur, vide descriptos in moneta Leonis VI.

* * *

ΛЄΟ. *Imperator stans cum diademate crucigero d. crucem oblongam, s. globum crucigerum.*

Epigraphe Arabica. M *magnum, superne monogramma* XP. AE. III.

ΔΑΜΑϹΚΟϹ. *Idem imperatoris stantis typus.*

Eadem aversa. AE. III.

ΔΑΜΑΣΚΟΣ. *Idem imperatoris stantis typus.*

P
A M ◆
N Ω ◆ *nullo alio typo.* AE.
O ◆
ΔΑΜΑ.

Dedit hos numos Sestinius variis operis sui locis, et quidem Tomo II. pag. 87, 97 et 201, Tomo III. pag. 180. Aliquorum iconismi sunt tabula V. n. 6. 7. 8. Sunt in museo Ainslieano, et teste Taninio, qui eosdem numos restituit [a]), etiam in Borgiano. Sestinius, quem sequitur quoque Taninius, epigraphen Arabicam reddit: *Chazarus cusus Damasci.* Erit ergo verbum *Chazarus* nomen, quod Leoni IV. a materna origine inditum fuit, ut diximus. Cl. Adlerus, qui serius binos numos priores vulgavit quoque [b]), legit: *Cusus Damasci. Chazarus.* Interea non obstare existimat Sestinius, pro *Chazar* legi etiam posse *Chadar* reddito Arabice *Leonis* nomine, nam vocabulum illud Arabibus leonem significat. Quae posterior sententia multo mihi videtur probabilior, quia *Chazarus* verum ac legitimum nomen Leonis nostri non fuit, sed tractum a matre, et tantum a vulgo superadditum, qualia nomina a variis causis adjecta non facile monumentis publicis inseri consuevere. Causas, cur hos numos Sestinius huic potius Leoni, quam ejus nominis alteri proprios velit, auctor copiose proponit, quem adi [c]).

PRETIUM.

Aurei	RRR.
Argentei	RRRR.
Aenei	RR.

IRENE.

Athenis oriunda Leonis IV. uxor. Marito anno 780 vita functo imperium

a) Pag. 416. b) Mus. Cufic. Borg. Pars II. edit. II. Altonae 1795. pag. 170. c) Tom. II. pag. 87.

pro filio Constantino VI. tutorio nomine administravit. Imaginum cultum coacto Nicaeae concilio restituit. Post annos X. a filio materni jugi impatiente in ordinem redigitur, rursum praevalet, filioque effossis oculis inutili reddito veterem auctoritatem usurpat, donec a Nicephoro Logotheta capta anno 802, et in Lesbum deportata est, ubi anno sequente exstinguitur.

Numi:

EIPINH. BASILISSH. *Protome Irenes adversa d. globum crucigerum, s. crucem.*

Eadem in aversa epigraphe, et typus. AV. (Band. Tanini.)

* * *

Numos, in quibus jungitur cum Constantino VI. filio, vide continuo in hujus moneta.

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei in numis filii	RRR.
Aenei	O.

CONSTANTINVS VI.

Ex Leone IV. et Irene natus anno 771. Mortuo anno 780 patre, cum ipsum decennium matris tutelam pati cogeretur, hac tandem per vim amota solus imperat. Post annos VII. mater impotens et ambitiosa suae ope factionis filio oculos eruit, qui paullo post vivendi finem fecit anno 797.

Numi:

CONSTANTINOS. BAS. *Caput diadematum d. globum crucigerum.*

IRINH. AΓOVSTI. *Caput Irenes d. globum crucigerum, s. crucem.* AV. (Tanini.)

* * *

CONSTANTINOS. S. IRINI. EC. ΘEV. BASILIS. *scriptum in area numi.*

IHSVS. XPISTVS. NICA. *Crux insistens gradibus.* AR. (Tanini. Com. Vitzai.)

Numum similem vide in moneta patris Leonis IV. EC. ΘEV Graecum est, sed scriptum literis mixtis Graecis et Latinis pro EK. ΘEOT.

* * *

☩ CωNSTAN. *Protome adversa d. sceptrum.*

O. A. ΔIMITPI. *Protome adversa nimbata S. Demetrii d. hastam.* AE. III. (Pellerin Mel. I. pag. 222.)

Proponitur in aversa O Aγιος ΔHMHTPIος, qui imperante Gal. Maximiano martyrium Thessalonicae passus est, de quó vide plura in numis Theodori Ducae. Sitne hic numus hujus Constantini, et non potius alterius ex sequentibus, minus certum, dubitante etiam ejus numi praecone Pellerinio.

* * *

Taninius huic Augusto plures aureos applicat, in quorum aversa legitur: IHS. XS. REX. REGNANTIVM, verum non probat, eos alterius Constantini esse non posse. Bandurius hujus Augusti numum unicum adfert, eumque singularem captum ex Octavio Strada, sublestae adeo fidei.

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei	RRRR.
Aenei incerti.	

NICEPHORVS II. Logotheta.

Seleucia advectus, patricius et logotheta generalis Irenen Augustam solio deturbavit anno 802. Non multo post filium Stauracium sibi sociat. Homo omnibus vitiis coopertus in praelio adversum Bulgaros perit anno 811.

Numi:

NICEFOROS. BASILE. *Protome adversa cum stemmate crucigero d. crucem, s. volumen.*

STAVRACIS. DESPOIE. *(sic) Protome juvenilis cum stemmate crucigero d. globum crucigerum.* AV. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei	RR.
In aliis metallis	O.

STAVRACIVS.

Nicephori filius, et in imperio conlega. In praelio adversum Bulgaros, in quo pater periit, ipse graviter sauciatus, delatusque Constantinopolin vicariam potestatem transferre in uxorem Theophaniam parabat, sed praevenit Michael Rhangabe, quo sibi purpuram vindicante anno 811 Stauracius monasterio se inclusit, ibique anno sequente vitam finiit.

Numi:

In his cum patre junctum jam vidimus, neque ejus solius alii exstant. Quem citat Bandurius, nonnisi Stradam auctorem habet.

MICHAEL I. Rhangabe et Curopalata.

Theophylacti filius, ab avo dictus Rhangabe, subinde, ducta Procopia Ni-

cephori II. filia, Curopalata. Hoc in pugna caeso delatum sibi imperium primo recusavit, verum audito, a Stauracio oculis suis insidias comparari, purpuram induit anno 811. Vt praeclaris animi dotibus ornatus fuit, sic in praelio adversum Bulgaros infelix. Hinc concepta aegritudine, cum nuncii venirent, Leonem Armenium a militibus imperatorem adclamatum, lubens purpuram monachi habitu mutavit, cum annum unum, menses IX. imperasset.

Numi:

MIXAHΛ. BACIΛE. *Protome d. labarum, s. globum crucigerum.* IC. XC. *Protome Christi.* AV. AE. II. (Band.)

MIXAHL. *Similis protome.*

MIXAHL. *Similis protome.* AV. (Band.)

Nulla certa est ratio, numos hos huic Michaeli prae aliis tribuendi. In hoc ambiguo hanc illis stationem adsignare aliis, mihique placuit.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	O.
Aenei	R.

LEO V. Armenius.

Natione Armenius, unde et cognomen illi accessit. Imperatoriam majestatem deturbato Michaele sibi paravit anno 813. Hominem scelestum, ac perjurum, tantoque magis scriptorum calumniis petitum, quanto monachis ac clero infensiorem se praebuit, inter sacra conjurati confecerunt anno 820.

Filium habuit *Constantinum*, quem sibi conlegam adscivit, sed qui post patris caedem membris mutilatus, relegatusque miseram deinceps vitam duxit.

Numi:

Nullum hujus Leonis numum conspiciendum dedit Bandurius. Sequentem dedit Sestinius *), et pictum stitit tabula III. postremum:

ΛЄO. ΔЄCΠ. *Leo adversus stans,* KωNS. ΔЄC. *Constantinus filius adversus stans.* AE. III.

Quatuor fuere Leones, III. IV. V. et VI, qui Constantinum filium imperii conlegam habuere. Cur numum hunc Leoni V. adscribat, in causa est, quod vocabulum ΔЄCΠOTHC nonnisi post Leonem IV. usurpari in numis coepit. Possumus in hoc judicio acquiescere, quando solidius aliud praesto non est.

Alii, quos variorum catalogi huc vocavere, nullum idoneum criterium suppeditant. At enim numi plerique, quos in Leonem VI. transferunt antiquarii,

*) Lettere Tom. II. pag. 84.

et quos in hoc describemus, nescio, cur non et huic nostro possint applicari. Examina, si tanti putas.

MICHAEL II. Balbus.

Phryx Amorianus propter linguae vitium vocatus Balbus, Leoni V. primum charus, deinde propter conviciorum acrimoniam conjectus in vincula in eo erat, ut temeritatem morte lueret, cum a conjuratis caeso Leone e carcere protractus summae rei praeficeretur anno 820. Multa a Saracenis patitur, qui imperio Cretam et Siciliam detraxere. Mortuus ipse anno 829.

Vxor *Thecla*, ex qua natus *Theophilus*, de quo infra.

Numi Michaelis II. solius.

MIHAIL. BASILEYS. RM. *(sic) Protome adversa cum stemmate crucigero d. labarum, s. globum crucigerum, a dexteris e coelo manus apparet.*

IHS. XIS. REX. REGNANTIVM. *Protome Christi.* AV. (Tanini.)

MIXAHL. EC. ΘET. PISTOS. BASILEVS. POMAIΩN *scriptum in medio numo.*

IHSVS. XRISTVS. NICA. *Crux gradibus insistens.* AR. (Tanini.)

Vtrumque numum Taninius nulla satis certa causa hoc transfert, et nescio, cur prior aureus potius sit Michaeli II., quam hujus nominis primo tribuendus. Vox ΠIISTOS, *fidelis*, hoc adhuc aevo infrequens, post II. saecula frequentior. Bandurius nullum Balbi solius numum recensuit, omnes cum sociato Theophilo.

Numi Michaelis II. cum filio Theophilo.

MIXAHΛ. *vel:* MIXAHL. BASILEVS. *vel* BA. *Protome cum stemmate et globo crucigeris.*

ΘEOFIL. *vel:* ΘEOFILO. DESPIX *vel similiter barbare. Protome similis.* AV. (Band. Mus. Caes.)

MIXAHL. S. ΘEOFILE. EC. ΘET. BASILIS. ROMAION. *scriptum in area numi.*

IHSVS. XPISTVS. NICA. *Crux super gradibus.* AR. (Tanini.)

MIXAHL. S. ΘEOFILOS. *Protomae utriusque.*

M *magnum*, *hinc* XXX. *illinc* NNN, *supra crucicula*, *infra* Θ. AE. I. II. III. (Mus. Caes. Band.)

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRRR.
Aenei	R.

THEOPHILVS.

Michaelis II. Balbi filius patri sociatur anno 821, eique anno 829 mortuo succedit. Gravissimis bellis a Saracenis exagitatus moritur anno 842.

Vxor *Theodora*, unde *Michael III.* et forte *Constantinus* imperii conlegae.

Numi:

Eos, in quibus jungitur cum patre, vide in hujus moneta.

Numi Theophili solius.

ΘEOFILOS. *Protome cum stemmate crucigero, d. globum crucigerum.*
ΘEOFILOS. *Similis Protome.* Quin. AV. (Mus. Caes.)

ΘEOFILOS.BA. *Protome similis.*
ΘEOFILOS. BA. *Imperator crucem tenens.* AV. (Band.)

ΘEOFIL. BASIL. *Imperator stans galea cristata d. labarum, s. globum crucigerum.*
ΘEOFILE. AVGOVSTE. SV. NICAS, *sine typo*, AE. II. (Mus. Caes.)

ΘEOFILOS. BASILE. *Protome d. globum crucigerum.*
CVRIE. BOHΘH. TO. SO.)OVLO. E. *Crux.* AV. (Mus. Caes.)

Numum hunc jam olim vulgavi a), dixique, aversae epigraphen hactenus novam sic purius Graece efferendam: KΤΡΙΕ. ΒΟΗΘΕΙ. ΤΩ. ΣΩ. ΔΟΤΛΩ. *Domine, auxiliare tuo servo.*

ΘΕOFIL. BASIL. *Protome cum stemmate crucigero d. crucem, s. volumen.*
M *magnum, ad cujus latera hinc* XXX, *illinc* NNN, *supra crux, infra* Θ. AE. II. (Mus. Caes.)

* * *

Numi Theophili cum filiis Michaele III. et Constantino.

Vtrum sociati in his numis Michael et Constantinus Theophili filii sint putandi, gravissima dubia, ac jure quidem movet Begerus, ac primum quidem causa Michaelis, quem numi hi barbatum proponunt, cum tamen puer admodum fuerit, quando pater diem obiit. Constantini ex Theophilo nati veterum nullus meminit. Iusta esse haec dubia non inficiatur Bandurius, sed causam rejicit partim in historiae ejus aevi caliginem, partim in monetariorum ruditatem, infirmo sane effugio, sed quo tamen nos ipsos solamur; nam etsi difficultatem agnoscimus, adferre tamen causae desperatae remedium non valemus.

ΘEOFILOS. BASILE. Θ. *Protome cum stemmate crucigero, d. crucem, s. volumen.*
MIXAHL. S. CONSTANTIN. *Protomae duae Michaelis barbata, Constantini imberbis cum stemmate crucigero.* AV. AE. III. (Mus. Caes.)

a) Sylloge I. pag. 112.

PRETIVM.

Aurei	R.
Argentei	O.
Aenei variae formae	C.

THEODORA Theophili cum filia THECLA.

Mortuo marito pro filio puero Michaele III., donec adolesceret, imperium administravit. A filio subinde palatio pulsa in monasterium migravit anno 857.

Thecla Theophili et Theodorae filia a fratre Michaele eodem quo mater anno ex aula exacta palatii tum turbas monasterii solitudine commutavit.

Numi:

ΘEODORA. DESPOVNA. *Protome adversa cum stemmate crucigero d. globum crucigerum, s. crucem oblongam transversam,*

MIXAHL. S. ΘECLA. *Michael III. puer stans a dexteris cum stemmate crucigero, a sinistris Thecla cum stemmate crucigero d. crucem.* AV.

Primus hunc numum vulgavit Ducangius, sed metallum non addidit, secutus Taninius aureos binos ejusdem argumenti reperit. Numi hi sunt rarissimi.

* * *

Numum, in quo Theodora jungitur cum Michaele filio, vide continuo in hujus moneta.

MICHAEL III.

Theophili et Theodorae filius natus anno 836 continuo Augustus a patre appellatur. Mortuo anno 842 Theophilo mater pro filio impubere reip. praeest, sed hanc filius anno 857 materna monita pertaesus aula ejicit, solusque deinceps imperans Ignatio patriarchae Constantinopolitana sede deturbato famigeratum Photium sufficit. A Basilio Macedone, quem anno 866 imperatorem dixerat, vir omnium flagitiorum occiditur anno 867. Caruit prolibus.

Numi:

MIXAHL. S. ΘEODORA. *Duae protomae, a dexteris Michaelis, a sinistris matris Theodorae.*

IHSVS. XRISTOS. *Protome Christi.* AV. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

IHS. XIS. REX. REGNANTIVM. *Protome Christi.* AV. (Tanini.)

MIXAHΛ. *Protome adversa cum stemmate crucigero d. globum crucigerum.*

Eadem adversa. AV. (Tanini.)

MIXHAEL. IMPERAT. *Protome adversa d. globum crucigerum.*

BASILIVS. REX. *Protome Basilii adversa.* AE. I.

Singularem hunc numum narrat Taninius exstitisse in museo Savorgnan, et a cl. Liruti vulgatum, et illustratum. Nuper etiam museo Caesareo accessit.

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei	O.
Aenei	RRRR.

BASILIVS I. Macedo.

Humili prosapia in Thracia natus, e Macedonia Constantinopolin profectus, commendatusque Michaeli III. ad amplissimos ab hoc honores evectus, quin et adoptatus et imperator appellatus est anno 866. Ejus alienatum a se animum cum videret, et in alium inclinare studia, praeveniendum periculo ratus suum ingratus benefactorem obtruncat anno 867, et imperium solus retinet. Anno sequente Ignatium patriarcham exulem pulso Photio restituit quidem, eum tamen mortuo post Ignatio revocat, auctorem continuo schismatis, quod hodieque Latinam Graecamque ecclesiam separat. Moritur Basilius anno 886.

Vxor *Eudocia Ingerina*, ex qua nati *Constantinus* vivo adhuc patre mortuus, *Leo VI.*, et *Alexander.*

Numi Basilii I. solius.

BASILIVS. BASILEVS. *Basilius adversus sedens cum stemmate crucigero dextera quid tenet.*

BASILIOS. EN. ΘEO. BASILEVS. ROMEON. *scriptum in medio numo.* AR. AE. II. (Band. Mus. Caes.) In aliis: IHS. XPS. REX. REGNANTIVM. *Protome Christi.* AV. (Band.)

* * *

Numi Basilii I. cum filiis Constantino VIII. et Leone VI.

BASIL. C. CONSTANTI. BA. in aliis:

BASILIOS. ET. CONSTANT. AVGG. B.

Protomae duae cum stemmate crucigero d. crucem una tenent.

IHS. XRS. REX. REGNANTIVM. *Protome Christi.* AV. (Mus. Caes.)

BASILIOS. CE. CONSTANTIN. PISTV. BASILIS. ROMEO. *in area numi.*

IHSVS. XRISTVS. NIKA. *Crux super gradibus.* AR. m. m. (Tanini.)

BASIL. S. CONST. BA. *Duo imperatores sedentes labarum una tenent.*

BASILIVS. S. CONSTANTINOS. EN. ΘΟ. BASILEIS. POMAION. *scriptum in medio numo.*

Video, ab antiquariis omnibus numos, quos hoc articulo descripsi, huic Basilio, filioque Constantino tribui, neque causam adferri, cur huic potius, quam Basilio II. sint adjudicandi, qui fratrem Constantinum imperii socium habuit. Certus hujus Basilii est sequens, qui filiorum alterum Leonem conjungit.

* * *

LEON. BASIL. CONST. AVGG. *Protome media altior Basilii inter duas minores Leonis VI. et Constantini filiorum.*

BASIL. CONSTANT. S. LEON. EN. ΘO. BASILS. ROMEON. *scriptum in medio numo.*

PRETIVM.

Aurei	R.
Argentei	RRR.
Aenei	C.

CONSTANTINVS VIII.

Basilii I. et Eudociae filius, anno 868 dictus Augustus ante patrem puer moritur anno 879.

Numi.

Eos, in quibus sociatur cum patre, et fratre Leone VI., continuo vidimus, neque alii hactenus reperti, qui eum solum sisterent.

LEO VI. Sapiens.

Basilii I. filius alter quinquennis imperator dicitur anno 870, insidiarum in patrem accusatus in vincula conjicitur, sed non convictus absolvitur, mortuoque paullo post patri succedit anno 886. Varia, ac plerumque infelicia cum barbaris bella gessit. Moritur anno 911.

Vxor IV. *Zoe Carbonopsina*, mater *Constantini X. Porphyrogeniti*, et cum hoc in numis juncta.

Numi Leonis VI. solius.

LEON. EN. XW. BASILEVS. ROM. *Protome crucigera adversa cum stemmate crucigero d. labarum, s. volumen.*

IHS. XPS. REX. REGNANTIVM. *Protome Christi.* AV. (Tanini.)

LEΩN. EN. XΩ. EVSEBHS. BASILEVS. RΩMAIΩN, *scriptum in medio numo.*

IHSVS. XRISTVS. NICA. *Crux super gradibus.* AR. (Mus. Caes.)

LEON. BASILEVS. ROM. *Imperator cum stemmate crucigero, s. volumen.*

LEON. EN. ΘEO. BASILEVS. ROMEON, *in medio numo.* AE. omnis formae. (Band. Tanini. Mus. Caes.)

Hos numos Leoni VI. dedicant Bandurius, Taninius, Sestinius, at cur exclusum velint Leonem V., rationem justam non adferunt. Ego sane ejus judicii causam idoneam non reperio.

* * *

LEON. EN. XΩ. BASILEVS. ROMAIΩN. *Protome adversa barbata cum stemmate crucigero.*

MARIA. $\overline{\text{MA}}$. $\overline{\Theta\text{V}}$. *Protome adversa velata deiparae expansis manibus.* AV. (Pellerin Mel. I. pag. 172.)

Praeclarum hunc numum hujus esse Leonis modeste tantum conjicit Pellerinius.

* * *

Numi Leonis VI. cum filio Constantino X.

LEON. S. CONSTANTINE. EC. ΘEV. BASILIS, *scriptum in area numi.*

IHSVS. XRISTVS. NICA. *Crux gradibus insistens.* AR. (Sestini Tom. II. pag. 96.)

LEON. S. CONSTANTINE. EC. ΘEV. BASILIS. ROMAION, *scriptum in area numi.*

IHSVS. XRISTVS. NICA. *Crux gradibus insistens.* AR. (Sestini Tom. II. pag. 99.)

Numum priorem Sestinius tribuit Leoni IV., alterum Leoni VI. In utroque nullum reperias discrimen, nisi quod in altero additur vocabulum ROMAION, quod sive additum, sive omissum an utrumque numum satis discriminet, mecum credo omnes ambigent. Nullus dubito, utrumque unius esse Leonis, an Leonis IV., an VI., an etiam V., quia rationem discriminis aptam non reperio, non decido.

* * *

Numi Leonis VI. cum fratre Alexandro.

Soli hi in certis hujus Leonis numis sunt habendi, sed quos proxime dabimus.

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei	RR.
Aenei	R.

ALEXANDER.

Tertius Basilii filius jam a patre Augustus appellatus honorem hunc per fratris

etiam imperium retinuit. Hic posteaquam decessit, tutorem Constantini impuberis Leonis filii egit, sequente anno 912 exstinguitur.

Numi:

LEON. S. ALEXANGROS. *(sic)* *Vterque imp. sedens cum stemmate crucigero d. labarum una tenet.*

LEON. S. ALEXANGROS. BASIL. ROMEON, *scriptum in medio numo.* AE. I. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aenei tantum I. et II. formae . . . . RR.

ROMANVS I. Lecapenus, et filii CHRISTOPHORVS, STEPHANVS, CONSTANTINVS IX.

Sub Leone VI. inter imperii proceres, ejus deinde filio Constantino X. imperante in aulam vocatus, hujus primum gener, subinde eidem sociatus ad summum imperii fastigium ascendit anno 919. Elatior inde factus non se modo, sed et filium Christophorum, quem Augustum dixit, praeferre Constantino ipsi coepit. In mortui Christophori locum Stephanum et Constantinum filios Augustos dixit. Cum mortem sibi vicinam persentisceret, supremis tabulis primum Constantino X. locum reddidit, quod gravate ferens Stephanus, patrem in insulam Proten ejecit anno 944, ubi monachi institutum professus biennio post exspirat.

Vxor *Theodora*, ex qua nati *Christophorus*, *Stephanus*, *Constantinus IX.* Augusti omnes, et memorati in numis.

Numi:

ROMAN. ET. XPISTOFO. AVGG. *additis notis arithmeticis Graecis. Protomae duae cum stemmate crucigero patris Romani, et filii Christophori crucem una tenent.*

IHS. XPS. REX. REGNANTIVM. *Christus sedens.* AV. (Mus. Caes.)

* * *

ROMANO. XPISTOFOR. CE. CONSTAN. EN. XW. EVSEB. BASIL. R. *scriptum in area numi.*

IHSVS. XRISTVS. NICA. *Crux super gradibus.* AR. m. m. (Mus. Caes.)

Praeclare confirmat hic numus, quod jam observavit Bandurius, Romanum non se modo, sed filium quoque Christophorum Constantino praeferri voluisse.

* * *

CONS. C. RNOS. C. SHFM. *Tres impp. stantes cum stemmate crucigero.*

XRIST - - SΩPHA. *Protomae duae, quarum dexterior globum crucigerum, sinisterior d. globum crucigerum, s: crucem inclinatam tenet.* AV. [a])

a) Sestini Lettere T. II. pag. 20 et 202.

Sestinio interprete imperator medius est Romanus contracto RNOS indicatus, cui adstant filii Constantinus et Stephanus suis quoque indicati nominibus, literis SHFM barbare quidem, tamen satis commode Stephanum arguentibus. In parte aversa ait proponi Christophorum, hunc quoque Romani filium et Augustum, hujusque uxorem Sophiam, sed quod aegre persuaserit. Nam primum, cum Christophorus inter filios fuerit senior Augustus, verisimile non est, factum fuisse, ut a patre divulsus in aversam trajiceretur praelatis fratribus junioribus. Deinde quia verisimile est, ut comprobat Ducangius [a]), Stephanum et Constantinum Christophoro fratre vivo nondum fuisse Augustos, sed nonnisi post hujus mortem suffectos, qui tamen ex Sestinii mente in hoc numo cum fratre conjunguntur, tanquam una Augusti fuissent. Denique fatetur ipse vir eruditus, aversae epigraphen obscuram esse et mancam. Exspectandus igitur numus alter magis nitidus sanusque, qui nos de partis aversae caussis certius instruat.

Addo illustrem numum alium, cujus descriptionem nuper mecum communicavit cl. Cousineryus:

ROMANO. CONSTANT. STE-FANOS. CЄ. CONSTANT. ЄN. XѠ. B. R. *scriptum in area numi.*

IHSVS. XRISTVS. NICA. *Crux, in cujus medio clypeus cum effigie Romani, juxta scriptum* RѠMA. AR.

Primum inscriptionis hujus vocabulum eloquitur Romanum nostrum, quod sequitur CONSTANT., Constantinum X. filium Leonis VI., imperii conlegam, sed, ut dixi, postpositum, reliqua duo Stephanum et Constantinum IX. filios Romani. Apparet, Christophorum Romani filium natu maximum tum in vivis amplius non fuisse, quia in filiorum serie omittitur. Vide haec omnia congruentia cum iis, quae supra in Romani vita enarravi. Stephanus nunc primum certa fide in moneta comparet.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRR.

CONSTANTINVS X. *Porphyrogenitus.*

Leonis VI. et Zoes filius, quia natus in Porphyra, quod nomen palatii parti fuit, dictus Porphyrogenitus. Patre anno 911 composito sub tutela avunculi Alexandri Aug. fuit, quo paullo post e vivis erepto imperavit solus septennis, remp. administrantibus primum variis proceribus, deinde matre Zoe, denique Romano Lecapeno, qui filiam illi Helenam copulavit, et imperatoriam

a) Famil. Byz. pag. 146. 148.

insuper dignitatem sibi addidit. Subinde cum annos omnino XXV. cum Romano imperasset, primum hunc, deinde ejus filios Stephanum et Constantinum, hos quoque Augustos astu in exilium ejecit, solusque deinceps imperans Saracenos per tres orbis partes variis praeliis fregit. Literarum studiis delectatus scripsit libros, qui supersunt. Moritur anno 959.

Vxor *Helena*, ex qua nati *Romanus II.*, *Theodora* Ioanni Zimisci nupta, aliique.

Numi Constantini X. solius.

CONSTANTIN. A. *Protome adversa cum stemmate crucigero d. crucem, s. globum crucigerum.*
IHS. XPS. REX. REGNAT. *(sic) Protome Christi.* AV. (Tanini.)

CONSTANT. BASIL. RωM. *Protome similis.*
CONST. EN. ΘEO. BASILEVS. ROMEON *scriptum in medio numo.* AE. I. II. (Mus. Caes. Band. Tanini.)

Vtrum uterque hic numus tam certo sit hujus Constantini, ut alteri homonymo tribui non possit, nolim pertinacius pugnare.

* * *

Numum argenteum inscriptum in antica: EN. TOVTω. NICAT. BASILIS. CONS., quem Taninius huic Constantino obtulit, esse Basilii II., in hujus moneta demonstrabimus.

Numi Constantini X. cum matre Zoe.

CONSTANT. CE. ZOH. b. *Protomae Constantini et Zoes d. crucem mediam tenent.*
CONSTANTINO. CE. ZOH. bASILIS. ROMEON. *scriptum in medio numo.* AE. I. II. III. (Mus. Caes. Band. Tanini.)

Numi Constantini X. cum filio Romano II.

CONSTANT. ET. ROMAN. AVCC. bA. *Duae protomae cum stemmate crucigero d. crucem una tenent.*
IHS. XPS. REX. REGNANTIVM. *Protome Christi.* AV. (Mus. Caes.)

CONST. ΠORFYROS. CE. ROMANO. EN. Xω. EVSEB. RωMEON. *scriptum in medio numo.*
IHSVS. XRISTVS. NICA. *Crux gradibus insistens.* AR. (Tanini.)

Illustris hic numus *Porphyrogeniti* cognomen insuper commemorat. Repetitum videbimus in Basilio II.

* * *

CONST. ET. ROMAN. b. ROM. *Duo impp. cum stemmate crucigero globum crucigerum una tenent.*
CONST. ET. ROMAN. EN. XRIST. b. ROMEO. *scriptum in area numi.* AE. II. (Band.)

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRRR.
Aenei	R.

ZOE Carbonopsina.

Vxor Leonis VI., mater Constantini X., cum quo in numis jungitur, ut continuo diximus.

ROMANVS II.

Constantini X., et Helenae filius anno 959 patri succedit annos natus XXI. Per duces, ac praecipue Nicephorum Phocam multis cladibus Saracenos adficit. Ipse suapte mollis inglorium imperium morte finit anno 963.

Vxor II. *Theophano*, de qua mox. Ex ea nati *Basilius II.*, et *Constantinus XI.*

Numi:

Eos, in quibus sociatur cum patre Constantino X., in hoc vide.

* * *

RωMAN. BASIL. RωM. *Protome cum stemmate crucigero d. sceptrum, s. globum crucigerum.* RωMAN. EN. ΘΕω. BASILEVS. RωMAIωN. *scriptum in area numi.* AE. I. (Mus. Caes.) AE. II. (Mus. Vitzai.)

PRETIVM.

Aenei tantum, iique . . . . R.

THEOPHANO.

Hanc sibi Romanus II. vili genere ortam alteris nuptiis copulavit. Hoc e vivis sublato aliquot menses pro filiis impuberibus Basilio II. et Constantino XI. imperium administravit, donec Nicephorus Phocas a militibus Augustus dictus est, cujus deinde ipsa connubio potita est. Alteri quoque huic marito superstes vixit.

Numus:

ΘΕΟΦΑΝ. ATSOT. *Protome Theophanonis adversa d. sceptrum, s. globum crucigerum.*

ΘΕΟΤΟC. CΟΜΟSA. *Protome deiparae.* AE. II. (Band.)

Numi hujus unici iconem illustris Cuperus Bandurio miserat. Fecere detritae partis aversae literae, ut de epigraphe minus recte judicare possimus. Quanquam et vocabulum ΘΕΟΦΑΝ partis anticae non satis videatur probandum, cum aevi hujus mos ΘΕΟFAN exigat. Numus hic haud dubie tum cusus est, cum post mariti Romani mortem aliquamdiu sola imperio praefuit.

NICEPHORVS II. Phocas.

Illustri genere natus, et per Constantini X. et Romani II. imperia multarum dux palmarum, hoc mortuo insidiarum metu in Cappadociam abiit, ubi ab exercitu imperator est proclamatus anno 963. Constantinopolin profectus, coronatusque Theophanonem Romani II. viduam uxorem sumit, bellisque deinde contra Saracenos gerendis sedulo vacat. Ioannis Zimiscae ac Theophanonis insidiis denique succumbit anno 969.

Numi Nicephori II. solius.

ΘΕΟΤΟC. bHΘ. *(sic)* NICHF. DES. *Protome deiparae nimbata, juxta quam* M. Θ., *et altera Nicephori crucem una tenent.*

IHS. XRS. REX. REGNANTIVM, *Protome Christi.* AV. (Mus. Caes.)

NICHF. EN. XΩ. AVTOCRAT. EVSE. BASILEVS. RΩMAIΩ. *scriptum in area numi.*

IHS. XRISTVS. NICA. *Crux, cui insertus clypeus, in quo protome Nicephori, juxta literae ejus initiales* NICF. AR. (Tanini.)

Vide numum similis modi mox in Zimisce.

NICHF. BASILEV. RΩM. *Protome cum stemmate crucigero d. crucem.*

NICHF. EN. ΘΕΩ. BASILEVS. RΩMAIΩN. *in area numi.* AE. I. II.

Numi Nicephori II. cum Basilio II. privigno.

NIKH†OP. KAI. BACIL. AVG. B. P. *Nicephori et Basilii protomae crucem una tenent.*

IHS. XPS. REX. REGNANTIVM. *Protome Christi.* AV. (Olim Vindob. in mus. de France, nunc Hunter.)

NICHFOP. CE. BASIL. AVGG. SA. *Protomae, ut supra.*

Eadem aversa. AV. (Tanini.)

Numi prioris iconem ipsam dedit Khellius [a]). Basilium II. jam a patre Romano II. dictum fuisse Augustum constat. Docet deinde Ducangius ex Scylitze, eum septennem a Zimisce ad imperii consortium fuisse admissum [b]). Numi praesentes, testes synchroni et sinceri, diserte docent, eum a Nicephoro quoque pro Augusto observatum, et citat Khellius ad hunc numum testimonium Constantini Manassis, narrantis [c]), Nicephorum filiis Romani adfectum patris impendisse. Falsum igitur etiam, quod ait Bandurius, Basilium II. sub Nicephoro vitam privatam duxisse.

---

a) Subplem. ad Vaill. pag. 305. b) Famil. Byzant. pag. 144. c) Compend. chron. pag. 117.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRRR.
Aenei	R.

IOANNES I. Zimisces.

Nobilissimo natus genere Nicephoro ad occupandum contra Romani II. filios imperium auctor fuit, subinde incautum, quod offensam passus fuerat, oppressit, et semet imperatorem dixit anno 969. Solita illi cum Saracenis, Bulgaris, Russis bella. Veneno e medio tollitur anno 975.

Vxor altera *Theodora* Constantini X. filia.

Numi:

IHSVS. XRISTVS. NICA. *Protome in clypeo, quem quatuor cruces ambiunt, cui inscriptum:* IωAN. IωANN. EN. Xω. AVTOCRAT. EVSEB. BASILEVS. RωMAIω. *scriptum in area numi.* AR.

Singularem hunc numum olim ex museo M. Ducis vulgavi [a]). Mirus mihi tum, ac insolens hujus numi typus est visus, at is nunc socium in numo Nicephori II. Phocae, quem proxime dedi, nactus est. Quare recte etiam tum conjeci, eum nulli alteri, qui deinceps Ioannis nomen tulere, tutius posse tribui. Eo etiam praedicandum jure cimelium istud, quod nullus exstat alius, qui certo sit hujus Augusti. Nam alii copiosi, quos in eum conferre solemus, incerti sunt.

PRETIVM.

Argenteus tantum, isque . . . . RRRR.

NVMI IOANNI ZIMISCI VVLGO TRIBVTI.

EMMANOVHL. *Protome Christi, juxta* $\overline{\text{IC}}$. $\overline{\text{XC}}$.
IHSVS. XRISTVS. BASILEV. BASILE. *in area numi.* AE. II. (Mus. Caes.)

Hos numos ubique obvios Ducangius praeclare explicat ex iis, quae Scylitzes et ex hoc Cedrenus de Zimisce perhibent: *προσεταξε δε, και ἐν τῳ νομισματι και ἐν τῳ ὀβολῳ εἰκονα ἐγγραφεσθαι τȣ σωτηρος, μη προτερον τȣτȣ γενομενȣ. ἐγγραφοντο δε και γραμματα Ρωμαΐςι ἐν θατερῳ μερει ὡδεπη διεξιοντα:* ΙΗΣΟΤΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΤΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ, *jussit in numis et obolis proponi imaginem serva-*

a) Num. vet. pag. 317.

toris, quod antehac factum non est. In altera vero parte exarabantur literae Latinae in hanc sententiam: IESVS CHRISTVS REX REGVM. Vide hoc testimonium praeclare cum his numis conspirans, in quo tamen verba: *quod antehac factum non est*, sic sunt explicanda: antehac in numorum parte antica effictam protomen imperantis, at nunc protomen Christi. Vide haec apud Ducangium [a]).

* * *

His numis vere Zimiscianis conjungi solent numi copiosi alii, qui omissa imperantis vel effigie vel inscriptione imaginem Christi, vel crucis, vel sancti offerunt, atque istud hac una de causa, quia iis recensendis opportunior alius locus non est, cum de tempore non constet, quo signati sint. En horum illustriores aliquos.

EMMANTHΛ. *Protome Christi. Deipara cum infante sedens, ad quam accedunt tres magi munera offerentes, superne stella, in imo duae columbae.* Metalli incerti. (Band. ex du Cange.)

EMMAN8HΛ. *Servator stans. Crux, intra cujus radios distributa epigraphe:* IC. XC. NICA. AE. II. (Band.)

IC. XC. *Protome Christi.*

MP. ΘV. *Protome deiparae capite nimbato elatis manibus.* AE. II. (Mus. Caes.)

Vide numos similis argumenti alios apud Bandurium, et passim in catalogis. Ad eandem classem voco numum sequentem:

Protome adversa nimbata servatoris prominentibus pone crucis radiis.

ANACTACIC. *Templum rotundum, hinc et illinc miles excubitor humi jacens.* AE. II. (Tanini pag. 280.)

Numus hic, quem Taninius ex museo Card. Borgia protulit, pridem fuit cognitus, caussaque dissidiorum Sirmondum inter et Tristanum. Sistit aversa templum, quod Constantinus M. aedificandum Hierosolymis curavit eo loco, ubi fuit sepulcrum Christi, et ex quo surrexit, unde sacra haec aedes dicta fuit ANACTACIC, id est: *Resurrectio.* Hujus fabricam copiose celebrat Eusebius [b]), et multa huc congessit Henricus Valesius in epistola, quae exstat sub finem Epiphanii a se editi pag. 304, et in fine historiae ecclesiasticae Eusebii. Taninius hunc numum in moneta Constantini M. recensuit, at enim ex omnibus ejus causis satis apparet, eum multo serius fuisse signatum, et verisimiliter circum tempora, in quibus sumus. Neque etiam satis causae video, cur viri eruditi, quos memoravi, causam typi ab Hierosolymis usque petant, cum illustris ejusdem nominis ecclesia Constantinopoli quoque steterit. Narrat Sozomenus [c]), Gregorium Nazianzenum ibi in exigua quadam domo cum suis orationi vacare solitum, quae subinde in ecclesiae speciem fuerat commutata. Eam processu temporis prae ceteris regiae urbis ecclesiis evasisse illustrem non solum ob structurae elegantiam et amplitudinem, verum etiam ob

a) Dissert. de num. inf. aevi num. 26. 27. b) in vita Const. M. L. III. Orat. de laudib. Const. M. cap. IX. c) Hist. eccl. L. VII. c. 5.

assiduas, quae ex divini numinis praesentia ibi percipiuntur, utilitates. Vocatam autem fuisse *Anastasiam*, sive quod, ut existimat Sozomenus, Nicaenae fidei doctrina aliquamdiu ab haereticis oppressa Gregorii eo in loco concionibus *suscitata revixit*, sive quod secundum alios, cum aliquando populus collectus ibi celebraret, ac forte mulier praegnans ex superiore porticu delapsa illico exspirasset, facta continuo ab omnibus oratione confestim illa revixit, et una cum foetu servata est.

BASILIVS II.

Romani II. et Theophanonis filius a patre dictus imperator, neque hac dignitate exutus est, ut aliquibus visum, a successore Nicephoro Phoca, ut in hujus numis comprobavimus. Mortuo anno 975 Zemisci, a quo pariter honorifice habitus est, successit. Plus illi turbarum a seditionibus suorum, quam bellis externis accessit, quas tamen feliciter composuit. Bulgariam victis exactisque regibus in provinciam redegit. Moritur anno 1025, posteaquam annos omnino L. imperio praefuisset.

Numi:

Illos, in quibus cum vitrico Nicephoro II. Phoca jungitur, quaere in hujus moneta.

Reliqui ejus numi perpetuo fratrem Constantinum XI. sociant.

BASILIOS. ET. CONSTANT. AVGGV. *Protomae duae cum stemmate crucigero globum una tenent.* IHS. XPS. REX. REGNANTIVM. *Protome Christi.* AV. (Band. Tanini.)

BASILIOS. CE. CONSTANTIN. PISTV. BASILIS. ROMEON, *scriptum in area numi.* IHSVS. XRISTVS. NICA. *Crux super gradibus.* AV. AR. m. m. (Tanini. Mus. Caes.)

Vt Basilius II. fratrem Constantinum conlegam habuit, ita Basilius I. filium Constantinum. Arduum igitur est, rite collocare numos, qui Basilium et Constantinum sociant, ut jam observavi ad numos Basilii I. Taninius utriusque generis numos, quos hic apposui, et sub Basilio I. et II. recenset nulla discriminis, quod certe nullum est, addita causa, cum satis tamen appareat, eos alterutri tantum esse tribuendos, at cui, difficilis sane quaestio, cum utriusque imperium non magnopere distet.

* * *

EN. TOTTω. NICAT. BASILEI. C. CωNST. *Protomae binae Basilii et Constantini media inter has elegante cruce.* BASIL. C. CωNSTAN. ΠΟRFTROG. ΠISTV. BAS. RωMAIω. *scriptum in area numi.* AR. m. m. (Mus. Caes.)

Hunc numum latius olim in Catalogo musei Caesarei explicavi [a]), quia vidi, eum a Frölichio perperam Con-

a) P. II. pag. 552.

stantino X. Porphyrogenito adjudicatum a). Nolo, quae ibi dixeram, repetere, cum alioqui cuivis facile pateat, utriusque partis epigraphen pronum hunc, facilemque sensum efficere: EN. TOTTΩ. NIKAT*ε*. ΒΑΣΙΛΕΙ*ος* Κ*αι* ΚΟΝΣΤ*αντινος*, et in aversa: ΒΑΣΙΛ*ειος* Κ*αι* ΚΟΝΣΤΑΝ*τινος* ΠΟΡΦΤΡΟΓ*εννητοι* ΠΙΣΤΟΙ. ΒΑΣΙΛΕΙΣ. ΡΩΜΑΙΩ*ν*. Vterque imperator frater in his numis dicitur *Porphyrogenitus*. Et vero istud nomen ambo obtinuere teste inscriptione, quam ad Basilii II. numos citat Bandurius: ΕΠΙ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΤ. ΚΑΙ.ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΤ.ΤΩΝ.ΠΟΡΦΤΡΟΓΕΝΝΗΤΩΝ. κ. τ. λ. ex quo patet etiam, in hos numos Basilio I. et Constantino VIII. jus esse non posse, cum neuter Porphyrogenitus dictus fuerit. Numi ergo praesentes sunt soli, qui nostris tantum fratribus sine dubio competunt, cum alii omnes ut diximus, neque Basilium I. et eius filium fastidiant. Post haec satis mirari non possum, quo pacto Taninius unum eundemque hunc numum potuerit in moneta et Constantini III. et Basilii II. recensere.

* * *

BASILIOS. S. CONST. BASIL. *Vterque imperator crucem una tenet.*

BASILO. S. CONSTANTINOS. EN. ΘO. BASILEIS. ROMAION. *in area numi.* AE. II. (Mus. Caes. et alibi passim.)

Neque etiam de his satis certum, an ad Basilium I., an II. pertineant.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRR.
Aenei	C.

CONSTANTINVS XI.

Alter Romani II. et Theophanonis filius, Basilii II. frater, et in imperio conlega, hoc anno 1025 mortuo solus regnat. Cum prolibus masculis careret, Romano Argyro filiam Zoen despondet, eumque successorem designat. Moritur anno 1028.

Numi:

Obvius est in numis fratris Basilii II., quos vide.

* * *

CωNSTANTIN. BASIL. EVSEB. RωM. *Ejus protome.*

IHS. XIS. REX. REGNANTIVM. *Protome Christi.* AV.

Hunc numum Taninius ad Constantinum XI. refert, quia concavus, seu scyphatus est, qui fabricae modus sub praecedentibus Augustis nondum valuit. De hoc numorum genere pauca delibavimus Vol. I. in Proleg. gen. p. LXIV.,

a) Cimel. Vindob. pag. XLVI.

neque immorari longius operae pretium visum, cum de ipsa vocis *scyphati* origine non satis constet. Vide du Cangium [a]). Satis esto, hoc nomine nunc passim intelligi numos hujus aevi concaves in omni metallo.

ROMANVS III. Argyrus.

MICHAEL IV. Paphlago.

MICHAEL V. Calaphates.

Omnes hi numis carent.

CONSTANTINVS XII. MONOMACHVS.

Gente nobilissima prognatus, beneficio Zoes uxoris, de qua infra, Augusti titulum consequitur anno 1042. Imperium habuit turbis domesticis, et vicinorum barbarorum graviter concussum. Moritur anno 1054 nullo relicto herede.

Numi:

ƆΩNSTANT. ΛOSIŁE. (*sic*) RΩ. *Protome adversa cum stemmate crucigero d. labarum, s. globum crucigerum.*

IHS. XIS. REX. REGNANTIVM. *Protome Christi.* AV. (Pellerin Mel. I. pag. 172.)

Cur numum hunc Pellerinius Monomacho tribuat, causa illi una, quod ejusdem plane est fabricae cum altero Theodorae coaevae, quem paullo post dabimus.

* * *

ЄV - - - MONOMAXON. *Imp. stemmate crucigero et paludatus stans d. crucem oblongam, s. gladium vagina conditum tenet.*

ΔЄCΠOINA.CΩZOIC. *Deipara nimbata stans expansis manibus, juxta* MH̄. ΘV̄. AR. m. m.

Praestantem hunc numum ex museo cl. Cajetani Marini edidit nuper Antonius Benedictus in opusculo *Numismata Graeca* etc. p. 107. Literas ЄV commode auctor explet legendo ЄVσεβη, qui titulus in imperatorum hujus aevi moneta rarus non est. Typum stantis hoc cultu imperatoris auctor eruditus explicare quidem conatus est, at recte addidit, fore ut ea, quae dixit, divinatio potius, quam conjectura non nemini videantur. Non scripsisset haec, si

a) de num. inf. aevi §. 98. 99.

animum advertisset, eodem plane modo Isaacium in numis proponi, item Michaelem VII. Sed mox praeclara de nomine ΔΕϹΠΟΙΝΑ deiparae dato disserit. Sensus epigraphes ordiendo a parte aversa est: *Domina serva pium Monomachum.*

.. MONOMAX .. *Imp. togatus adversus stans d. crucem oblongam, s. globum crucigerum.*

IHS. XC. *Christus sedens.* AR. concavus. (Tanini.)

PRETIVM.

Aurei et argentei . . . . RRRR.

ZOE.

Constantini XI. filia, uxor primum Romani III. Argyri, deinde Michaelis IV. Paphlagonis. A Michaele V. Calaphate mulieris impotentiam verito in exilium pulsa favore plebis patriam, veteremque dignitatem recuperat, dejectoque Calaphate una cum Theodora sorore imperio praeficitur anno 1042, quo adhuc labente jam in grave senium vergens conjugem sibi Monomachum adsciscit, et marito adhuc superstite moritur anno 1050.

Numi:

Binos Ducangius ex Octavio Strada citat, sed haud dubie confictos, partim quia a nemine alio sunt conspecti, et auctor ipse eorum fidem elevat, partim quia ipsi hi numi naturae sunt ab hoc aevo alienae.

THEODORA.

Trium Constantini XI. filiarum postrema, Zoes, de qua continuo actum, soror. Detruso Michaele Calaphate anno 1042 cum sorore imperium administrat, donec Monomachus Augustus dictus est. Hoc anno 1054 et jam antea sorore Zoe e vivis ereptis summam potestatem recipit, et remp. cum laude sola gubernat. Moritur anno 1056.

Numi:

ΘΕΟΔΩΡΑ. ΑΥΓΟΥϹΤΑ. *Deipara capite nimbato, et Theodora cultu regio stantes defixum in medio labarum una tenent.*

IHS. XIS. REX. REGNANTIVM. *Christus stans.* AV. m. m. (Pellerin Mel. I. pag. 164.)

ΘΕΟΔΩΡΑ. ΑΥΓΟΥϹ. *Protome Theodorae cum stemmate crucigero d. sceptrum, s. globum crucigerum.*

IC. XC. *Protome Christi.* AV. (Pellerin Mel. I. pag. 172.)

ΘΕΟΔΩ. AVG. *reliqua ut in praecedente.* AV. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei tantum, iique . . . . RRR.

MICHAEL VI. Stratioticus.

Desunt numi.

ISAACIVS Comnenus.

A Theodora Aug. nuper Orienti praefectus deturbato Michaele VI. anno 1057 coronatur. Causa valetudinis imperium abdicat, et monachum induit 1059 designato successore Constantino Duca.

Numi:

ICAAKIOC. BACIΛЄTC. PΩM. *Imp. paludatus stans d. gladium nudum, s. vaginam.*

IHS. XPS. REX. REGNANTIVM. *Christus sedens.* AV. m. m. (Mus. Caes.)

De hoc numo sic Zonaras [a]. Quod Isaacius summum fastigium non deo, sed sibi adscripserit, argumento esse, quod in numis ξιφηρη ἑαυτον, *se gladium tenentem* proponi curavit. Melius ad numi imaginem mox infra: τῳ στατηρι ἑαυτον ἀνεστηλωσεν, ἀνατεταμενον την χειρα φερουσαν τε ξιφος γυμνον, *in statere se fingi jussit nudum gladium manu extenta gestantem.* Vide similia apud Ioannem Scylitzen sub hoc Isaacio.

Eadem epigraphe. *Imp. paludatus stans d. labarum, s. gladium vagina inclusum.*

Eadem aversa. AV. m. m. (Mus. Caes.)

ICAAKIOC. ΔЄCΠOTHC. *Imp. stans d. crucem, s. volumen.*

MP. ΘT. *Deipara stans manibus expansis.* AE. III. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei . . . . RRR.
Aenei . . . . RRR.

CONSTANTINVS XIII. DVCAS.

Ab Isaacio ad imperium vocatus illud suscepit anno 1059, illudque inter so-

a) Lib. XVIII. cap. 4.

lita cum barbaris bella vexatum a morte avocatus posuit anno 1067.

Vxor *Eudocia*, de qua in Romano Diogene. Ex ea nati *Michael VII. Ducas*, *Constantinus Porphyrogenitus*, *Andronicus*, quos continuo in numis Romani IV. conjunctos videbis.

Numi:

CONSTANTIN. O. ΔOVKAS. *Protome adversa cum stemmate crucigero, d. crucem, s. globum crucigerum.*

IHS. XPS. REX. REGNANTIVM. *Protome Christi.* AV. (Olim musei de France Vindob., nunc Hunter.)

CONSTANTINOS. O. ΔOTKAS. *Imp. stans d. globum crucigerum, cui adstat deipara d. elata, juxta quam* M. Θ.

Eadem epigraphe. Christus sedens. AV. concavus. (Ibidem et Tanini.)

KωNΠ. ΔC. O. ΔOTKAC. *Imp. stans d. labarum, s. globum crucigerum.*

Eadem aversa. AV. (Mus. M. Ducis.) In alio: *Christus stans.* AR. concavus. (Tanini.)

CωNSTANTIN. BASILEVS. Rω. *Protome, ut supra.*

Eadem aversa. AV. concavus. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRRR.

EVDOCIA.

Vxor primum Constantini XIII., deinde Romani IV. De ea actum in praecedente Augusto, et agetur in sequente.

Numi:

MIX. ЄVΔK. - - - *Eudocia stans altior super pulvillo d. sceptrum inter filios Michaelem, et forte Constantinum.*

IhS. XPIS. REX. REGNANTIVM. *Christus sedens more solito.* AV. (Mus. com. de Vitzai.)

Hactenus numus Eudociae sine consortio alterius mariti Romani IV. vulgatus non est.

Numos ejus alios vide in moneta sequentis Romani IV.

ROMANVS IV. DIOGENES.

Moriens Constantinus uxori Eudociae ea lege imperium pro filiis administran-

dum reliquit, ne iis vitricum induceret. At illa spreta jurisjurandi religione Kal. Ian. 1068 Romanum Diogenem in thalami, et imperii consortium vocavit. Ipse in pugna a Turcis captus, et pacis spe honorifice dimissus eandem, quam a barbaris foris, domi humanitatem expertus non est, a Michaele Duca privigno oculis privatus, et paullo post ex his vulneribus mortuus anno 1071.

Vxòr *Eudocia* Constantini Ducae vidua, ut dictum. Iunctam cum marito, filiisque ex priore toro susceptis continuo dabimus.

Numi Romani IV. solius.

ΘЄOTOC. BOHΘ. RωMANω, vel: Pω. DЄSP. *vel similiter. Imp. stans s. globum crucigerum, cujus capiti deipara adstans, supra quam* M. Θ., *dexteram imponit.* In aliis: *praeterea supra imperatoris caput ex alto manus porrigitur.*

IHS. XPS. REX. REGNANTIVM. *Christus sedens.* AV. (Mus. Caes. Band.)

ΘЄOTOKOC. RωMANω. *Similis typus.*

IC. XC. *Christus sedens.* AE. concavus. (Mus. Caes. Band.)

ΘHKO. RωMANω. ΔЄCΠOTH. Tω. ΔIOΓЄNЄI. *in medio numo.*

MP. ΘΥ. *Deipara cum figura Christi.* AE. incert. mod. (Ducange.)

Numi Romani IV. cum Eudocia uxore.

PωMANω. ΛΥVOMЄ. *(sic) Romanus et Eudocia stantes globum crucigerum una tenent.*

ΘKЄ. BOHΘ. *Protome deiparae cum figura Christi in pectore, in area* MP. ΘΥ. AV. (Band.)

Numi Romani IV. cum Eudocia, et privignis Michaele, Constantino, Andronico.

PωMAN. ЄΤΔKPIN. *(sic) Christus, juxta quem scriptum* IC. XC., *insistens pulvillo manus imponit capiti Romani a dextris cum globo crucigero adstantis, et Eudociae, quae ad sinistram cum simili globo adstat.*

KωN. MX. ANΔ. *Michael altior stans in medio d. labarum adstantibus ad dexteram Constantino, ad sinistram Andronico, utroque cum globo crucigero.* AV. concavi. (Mus. Caes., de France olim Vindob., nunc Hunter.)

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	O.
Aenei	RR.

MICHAEL VII. DVCAS et MARIA.

Constantini XIII. et Eudociae filius. A patre moribundo dictus Augustus an-

no 1067, non tamen regnare coepit ante annum 1071, quo Romanus IV. a Turcis captus, atque inde redux orbatus oculis periit. Eo imperante Turci oram Ponticam occupant, et Turcomaniae regnum statuunt. Deturbatus a Nicephoro Botaniata anno 1078 in monasterium migrat.

Vxor *Maria* marito in numis juncta, unde natus *Constantinus Porphyrogenitus.* Privato marito, et adhuc vivo Nicephoro Botaniatae nubit.

Numi Michaelis VII. solius.

ΜΙΧΑΗΛ. ΒΑCΙΛЄV. *vel* ΒΑCΙΛΟΔ. *vel similiter. Protome adversa cum stemmate crucigero d. labarum, s. globum crucigerum.*

IC. XC. *Protome Christi.* AV. concavi. (Mus. Caes. Band.)

ΜΙΧΑΗΛ. ΔЄCΠΟΤ. *Deipara et imp. stantes labarum una tenent.*

IHS. XIS. RЄX. RЄGNANTIVM. *Christus sedens.* AV. (Tanini.)

ΜΙΧΑΗΛ. ΔVΚΟC. ΒΑC. *Imp. stans ab adstante deipara coronatur.*

Eadem aversa. AV. (Band.)

ΜΙΧΑΛ. ΒΑCΙΛΟ. AVG. *(sic) Imp. adversus stans cum stemmate crucigero et paludatus, d. cruci, s. gladio innixus.*

ΘΚΙΧΛΘΙ. ΤΟV. ꞶΔΟΗΛ. *(sic) Deipara stans manibus expansis.* AR. concavus. (Tanini.)

Numi Michaelis VII. cum Maria uxore.

ΜΙΧΑΗΛ. S. ΜΑΡΙΑ. *Michael et Maria stantes crucem una tenent.*

ΘΚЄ. ΒΟΗΘ. *Protome deiparae Christum infantem in clypeo effictum in pectore tenens.* AV. (Band.)

ΜΙΧ - - - ΜΑΡΙΑ. ЄΝ. ΧΡΙCΤꞶ. ΝΙΚΑΤЄ. *Crux ornatior insistens gradibus, ad cujus dexteram protome Michaelis, ad s. protome Mariae.*

ΜΙΧΑΗΛ. ΚΑΙ. ΜΑΡΙΑ. ΠΙCΤΟΙ. ΒΑCΙΛЄΙC. ΡꞶΜΑΙꞶV. *scriptum in area numi.* AR. (Pellerin Suppl. IV. p. 19.)

Insolens Pellerinio visus est titulus ΠΙΣΤΟΣ, *fidelis*, quia hactenus imperatoribus hujus aevi, saltem in numis, non tributus, et causam adeo in Michaelis historia quaerit, cur eo usus fuerit. Perperam, nam posthac plurium imperatorum numi reperti sunt hunc titulum praeferentes, ut hactenus vidimus.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRRR.
Aenei	O.

NICEPHORVS III. BOTANIATES.

Orientis exercitui praefectus, nixus foedere cum Turcis inito imperium adfectat anno 1078, et Constantinopoli facile potitur Michaele vix audita ejus defectione monasterium incerto bello praeferente. Triennio post eandem experitur fortunam ab Alexio Comneno subactus, et in monasterium relegatus anno 1081.

Numi:

ΝΙΚΗΦΟΣ. ΔΕϹΠΟΤ. vel: ΝΙΚΗΦ. ΔΕϹ. ΤΩ. ΒΟΤΑΝΙ. *Imp. stans d. labarum, s. globum crucigerum.*

IC. XC. *Christus sedens.* AV. (Band.)

PRETIVM.

Aurei tantum, iique . . . . RRR.

ALEXIVS I. COMNENVS.

A Nicephoro ad amplissimos honores promotus oppresso benefactore imperium sibi vindicat anno 1081. Hoc imperante prima a Gallis ad recuperandam terram sanctam expeditio suscepta est, Alexio eorum consilia, quod suspecta sibi visa essent, clam saepe corrumpente. Moritur anno 1118. Ejus res gestas prolixe descripsit filia Anna Comnena in Alexiade sua.

Vxor *Irene Ducaena*, ex qua natus *Ioannes II. Comnenus*, qui successit.

Numi:

ΑΛΕΞΙΩ. ΔΕϹΠΟΤΗ. ΤΩ. ΚΟΜΝΗΝΩ. *Imp. stans d. labarum, s. globum crucigerum.*

ΚΕ. ΒΟΗΘΕΙ. *Christus sedens, juxta quem* IC. XC. AV. m. m. (Mus. Caes.)

Inscriptio utriusque paginae conjuncta hunc sensum facit: Κυριε ΒΟΗΘΕΙ. ΑΛΕΞΙΩ etc. Hi numi perinde convenire possunt Alexio II. Comneno. Taninius eos perinde Alexio I. et II. tribuit.

ΑΛΕΞΙ - - - *Protome d. sceptrum, s. globum crucigerum.*

ΜΡ. ΘΥ. *Protome deiparae manibus expansis, ad ejus pectus protome Christi infantis.* AR. III. (Mus. Caes.)

* * *

ΑΛΕΞΙΟϹ. ΔΕϹΠΟΤΗϹ. *Imperator stans d. labarum, s. globum crucigerum.*

Ο. ΓΕΩΡΓΙΟϹ. *Protome S. Georgii.* AE. III. (Mus. Caes.)

Aenei hi numi, quia Comneni nomen non addunt, perinde referri possunt ad Alexium III. Angelum. Hoc incerto eos Bandurius in utriusque moneta commemoravit.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRRR.
Aenei	R.

IOANNES II. COMNENVS PORPHYROGENITVS.

Alexii I. et Irenes filius, natus anno 1088 quadriennis Augustus dictus est, patrique anno 1118 successit. Cum cruce signatis parum prospere aliquoties pugnavit, felicius in Asia cum Saracenis. Contacta incautius teli cuspide toxico imbuta serpente latius tabo moritur anno 1143.

Vxor *Irene* Ladislai Hungariae regis filia, unde natus *Manuel* successor.

Numi:

IΩ. ΔЄCΠΟΤ. vel IΩ. ΔЄC-ΠΟΤ.ΤΩ.ΠΟΡΦΥΡΟΓЄΝΗΤ. *Deipara et imp. stantes, ut hactenus.*

IC. XC. *Christus sedens.* AV. concavi. (Mus. Caes.)

IΩ. ΔЄCΠΟΤΗ, *illinc retrograde* ΓЄΩΡΓΙ. *Imp. cum stemmate crucigero, et S. Georgius nimbatus paludatus s. nudum gladium tenens stantes crucem oblongam tenent.*

Eadem aversa. AV. max. mod. (Pellerin Mel. I. pag. 159.) AR. (Band. ex mus. Brandeburg.)

* * *

IΩ. ΔЄC. ΠΟΡΦΥΡ. *Imperator d. crucem, s. globum crucigerum, a sinistris sedet deipara manibus expansis in throno sublimiore.*

ΜΡ. ΘΥ. *Deipara sedet cum nimbo, d. elata, ante eam stant tres viri cum cucullis supplicum ritu.* AE. II. (Band.)

* * *

Supersunt hujus Augusti plures alii AEnei III. formae, sed cum notis inscriptionibus, et typis.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRR.
Aenei	R.

MANVEL I. COMNENVS PORPHYROGENITVS DVCAS.

Ioannis II. Comneni et Irenes filius natu minimus, quem pater praeterito propter crudelitatis indicia primogenito Isaacio ad imperium destinavit, quod

deinde adivit anno 1143. Mannelis infame est in historia cruce signatorum nomen, quorum exercitus insidiis et perfidia saepe attrivit. Post multa vulgata amentiae argumenta moritur anno 1180.

Vxor altera *Maria*, unde *Alexius II.*, qui successit.

Numi:

ΜΑΝ8ΗΛ. ΔΕϹΠΟΤΗ. ΤΩ. ΠΟΡΦΤΡΟΓΕΝΝΗΤΩ. *Imperator stans d. labarum, s. globum crucigerum, cujus caput imminens ex alto manus contingit.*

ΚΕ. ΒΟΗΘΕΙ. *Protome Christi, juxta* ΙC. ΧC. ΑΥ. AR. concavi. (Mus. Caes.)

ΜΑΝ8ΗΛ. ΔΕϹΠ. *Imp. stans ab adstante deipara coronatus.*

ΙC. ΧC. *Christus sedens.* Potin scyphatus. (Mus. Caes.)

ΜΑΝΥ - - ΚΟΝ - - *Imp. stans d. labarum, s. gladium.*

Ο. ΑΓΙΟ. ΕΥΓΕΝΙΟ. *S. Eugenius nimbatus stans d. cruci innixus, s. pectori admota.* AR. (Tanini.)

ΜΑΝΥΗΛ. Ο. ΘΕΟΔΩΡΟ. *Imp. stans a dexteris d. gladium, et S. Theodorus habitu militari s. gladium, crucem una tenent.*

ΙS. ΧΡ. *Protome Christi.* AR. (Tanini.)

* * *

ΜΑΝ8ΗL. ΔΕϹΠΟΤΗϹ. ΚΟΜΝΗΝΟ. ΔΟΤΚΑϹ. *Manuel stans d. palmam, s. sceptrum.*

ΙC. ΧΡ. Ο. ΕΜΑΝ8ΗΛ. *Protome Christi.* AE. m. m. (Tanini.)

Eadem epigraphe. Manuel stans d. sceptrum, s. ad pectus, cui manus ex alto coronam imponit.

Eadem aversa. AE. m. m. (ibid.)

* * *

ΜΑΝ. ΔΕϹΠ. *Ejus protome.*

ΓΕΟΡΓΙΟϹ. *Protome S. Georgii.* AE. IV. (ibid.)

* * *

Exstant praeterea copiosi AEnei omnis formae cum aversa Christi, vel deiparae.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRR.
Aenei	C.

ALEXIVS II. COMNENVS.

Manuelis I. et Mariae filius. Mortuo anno 1180 patre sub tutela matris imperium auspicatus est, triennio post jussu Andronici Comneni strangulatur anno 1183.

Numi:

Qui Alexii Comneni inscriptum nomen offerunt, nullum certum discrimen offerunt, sintne Alexio I., an II. adju-

dicandi. Si quos ergo huic II. largiri malis, eos in moneta Alexii I. quaere.

ANDRONICVS I. Comnenus.

Alexii I. nepos, impia Alexii II. caede imperio potitus anno 1183, cum in omnium odia propter crudelitatem incurrisset, a furibunda plebe discerpitur anno 1185.

Numi:

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟϹ. ΔΕϹΠΟΤΗϹ. *Imp. stans d. sceptrum, s. globum crucigerum, cujus capiti adstans Christus coronam imponit.*

$\overline{\text{MP}}$. $\overline{\Theta\text{T}}$. *Deipara sedens manibus veste obvolutis.* AV. concavi. (Tanini.)

Similis utrinque epigraphe, et typus aversae in AE. II. *et* III. (Band. Tanini.)

Omnes hi numi utrum sint Andronici I., an alicujus ejusdem nominis ex iis, qui sequuntur, incertum sane.

Edidit Taninius aeneum II. formae: ΑΝΔΡΟΝΙΚΟϹ. ΔΕϹΠΟΤΗϹ. *Imperator et angelus stantes etc.* Numos cum simili typo habet proximus Isaacius Angelus, et est in his typus angeli adlusio ad nomen, neque is hactenus ante hunc Isaacium in numis compertus est. Viderit ergo eruditus ejus cimelii praeco, an certa hoc in numo sit lectio ΑΝΔΡΟΝΙΚΟϹ, et pro hoc non potius legendum ΙϹΑΑΚΙΟϹ.

* * *

Numum aureum cum typo urbis Constantinopolis, quem Bandurius post Ducangium Andronico I. dedit, esse Andronici II. Palaeologi, in hoc disputabimus.

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Aenei	R.

ISAACIVS II. Angelus.

Andronico atrociter a plebe, ut diximus, interfecto imperator salutatur anno 1185. Fridericum Ahenobarbum gravem vindicem expertus est, quod sibi Palaestinam per Thraciam petenti obstitisset. A fratre Alexio oculis orbatus, et in carcerem conjectus est anno 1195, inde serius eductus, et dignitati restitutus armis filii Alexii, cum hunc quoque caesum intellexisset, moerore exstinguitur anno 1204.

Numi:

ΙϹΑΑΚΙΟϹ. ΔΕϹΠ. *Imperator stans, cujus caput superne coelestis manus contingit, d. crucem, s. gladium vagina clausum una cum*

adstante angelo tenet, *juxta quem superne scriptum* MAI. *inferne* XM. In alio: *juxta angelum inferne scriptum* XOXM. In alio: XXM. $\overline{\text{MHP}}$. $\overline{\Theta\text{V}}$. *Deipara sedens*. AV. concavi. (Mus. Caes.) AR. concavus. (Mus. Caes.)

Sunt etiam similes aenei cum vel sine adstante angelo, cujus imago haud dubie est adlusio ad nomen imperantis, quique propterea hunc coeli ministrum praecipue sibi propitium speraverit.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	RRR.
Aenei	R.

ALEXIVS III. Angelus.

Amoto per vim, et oculis multato fratre Isaacio imperium invadit anno 1195, verum a ducibus sacrae militiae, quos in patris vindictam animavit filius Alexius IV., bello petitus fugam arripuit anno 1203, subinde captus in carcere vitam clausit.

Numi:

Horum si quos habuit, pete ex numis Alexii I. Comneni, ut in hoc monuimus.

ALEXIVS IV. Angelus.

Isaacii II. filius, patre ex vinculis erepto imperator dicitur anno 1203, anno sequente ab Alexio V. Duca Murzuphlo occiditur.

Numi:

Hujus quoque aut nulli, aut incerti.

ALEXIVS V. Ducas Murzuphlus.

Alexii IV. sicarius anno 1204, eodem adhuc anno ex urbe fugitivus, in Peloponneso apprehensus inter cruciatus animam efflat.

Numi:

Vt in praecedente.

* * *

Cruce signati capta anno 1204 Constantinopoli, ejectoque Alexio V., cum adserere sibi Orientis imperium constituissent, BALDVINVM Flandriae comitem imperatorem dixere, quem secuti HENRICVS frater, PETRVS Alti-

siodori comes, ROBERTVS Petri F., BALDVINVS II. Roberti frater, quo imperante Michael Palaeologus Constantinopolin expugnavit anno 1261, et Latinorum in Oriente imperio finem fecit.

Omnium horum numi hactenus cogniti non sunt *. Dubius omnino est is, quem ad horum aliquem pertinere leviter conjecit Pellerinius a).

* * *

Ejecti urbe principe Graeci alibi sibi imperatores suae gentis constituerunt, quos modo una cum numis recensebimus.

THEODORVS. I. LASCARIS. Adhuc privatus Annam Comnenam Alexii III. Angeli filiam uxorem duxit, qua fiducia Latinis imperio interim potitis obsequium negavit, et Nicaeae purpuram induit. A Latinis aeque, ac Graecis exagitatus moritur improlis anno 1222.

* * *

THEODORVS. II. ANGELVS, Ioannis Angeli, qui et Comnenus, filius, Constantini Angeli nepos, qua de stirpe vide Ducangium b). Ditionem suam Epiroticam adhuc privatus justis accessionibus, quas Bulgaris, Latinisque per vim detraxerat, insigniter auget. Petrum Altisiodorensem, a Latinis imperatorem dictum, per insidias capit, et interimit. Hac fortuna elatus Thessalonicae purpuram sumit anno 1223, ibique coronatur. Post multa belli praeclare facta a Bulgaris victus captusque, oculis subinde orbatus liber tamen dimittitur, recuperataque Thessalonica imperium in filium Ioannem transfert, sed quem patre adhuc vivo in ordinem redegit Ioannes Vatatzes.

* * *

IOANNES III. VATATZES, jure uxoris Irenes, quae fuit filia Theodori I., hoc vita functo a Graecis Asiaticis Augustus dicitur. A scriptoribus etiam *Ioannes Ducas* vocatur, forte ex avorum aliqua adfinitate cum Ducaena familia, ut conjicit Ducangius c). Imperium per annos XXXIII. prudenter, ac magna rei bellicae laude administravit, et neglecta diu literarum studia revocare summa contentione adlaboravit, cognita praeclara ejus voce, in hominum coetu nihil esse rege et philosopho praestantius d). Obiit anno 1255.

* * *

THEODORVS III. LASCARIS, Ioannis Vatatzis filius. Lascaris cognomen sumpsit a matre Irene, quae Theodori I. Lascaris filia fuit. Moritur anno 1259.

* * *

IOANNES IV. LASCARIS, Theodori III. et Helenae filius imperium patris morte vacuum puer adit, non multo post a Michaele VIII. Palaeologo oculis erutis in carcerem compingitur, in quo reliquam vitam exegit.

* * *

a) Lettres pag. 184 b) Famil. Byzant. pag. 206. seq. c) Famil. Byzant. pag. 222. d) Greg. Acropolita cap. 32.

*) Sed innotuere serius opera *Cousineryi* et praecipue *N. D. Marchant*: Mélanges de Numismatique et d'histoire ou Correspondance sur les medailles et monnaies des empereurs d'Orient, des princes croisés d'Asie, des Barons français établis dans la Grèce etc. etc. Paris, chez F. J. Fournier le Jeune, libraire, Rue serpente No. 45. Metz, chez L. de Villy libraire. 1818. 8. Not. edit.

Hactenus binos Ioannes, tres Theodoros enarravimus, qui intra tempus, quo Franci Orientis imperium tenuere, in Graeciae parte pro Latinis Augusti sunt agniti. Vtriusque Ioannis numi certi nondum prodivere. Theodori nomine nonnulli sunt vulgati, verum non satis plana ratio, quae suo singulos Theodoro vindicare doceat. En tibi eorum catalogum additis conjecturis, si quae ad manum erunt.

Numi THEODORI nomine.

ΘЄΟΔωΡΟϹ. Δ8ΚΑϹ. — Ο. ΑΓΙΟϹ. ΔΗΜΗΤΡΙΟϹ. *Theodorus habitu regio indutus, et S. Demetrius nimbatus paludatus stantes una crucem oblongam tenent.*

IC. XC. *Christus sedens in throno, juxta quem hinc* IC *illinc* AK. AR. m. m. [a])

ΘЄΟΔΟΡΟϹ. ΔЄϹΠΟΤΗϹ. ΚΟΜΝΗΝΟϹ. Ο. Δ8ΚΑϹ. *Imp. stans d. sceptrum, s. globum crucigerum, ejus capiti manus coelestis desuper imminet.*

IC. XC. ЄΜΜΑΝ8ΗΛ. *Protome Christi.* AE. concavus. (Tanini.)

ΘЄΟΔωΡΟϹ. — Ο. ΑΓΙΟϹ. ΜΙ. *Crux gradibus insistens, hinc protome Theodori, illinc S. Michaelis.*

ΘЄΟΔωΡΟϹ ΔЄϹΠΟΤΗϹ. Ο. ΔΟΥΚΑϹ, *scriptum in area numi.* AE. II. (Tanini, Mus. Caes.)

ΘЄΟΔωΡΟϹ.ΔЄϹΠΟΤΗϹ. *Imperator stans.*

IC. XP. *Protome Christi.* AE. (Tanini.)

Numus I., isque reliquis illustrior, pridem mihi est cognitus, ex quo ejus statum mecum communicavit amicissimus mihi Cousineryus, olim nationis Gallicae apud Thessalonicam consul praeclari hujus cimelii possessor. Vulgavit, ut dixi, abbas Sestinius, et delineatum stitit tab. V. n. 13. Esse Theodoro II. tribuendum, conjecturam habemus probabilem sane. Constat, eum Thessalonicae sedem fixisse, coronatumque in templo urbis principe, quod S. Demetrio sacrum fuit, cujus magnus ibi fuit cultus, quia hac in urbe martyrii palmam Maximiani jussu abstulit, de quo vide Photium [b]). Cur is se Ducam nominet, tanquam ex illustri Ducarum stirpe prognatus fuerit, ut certa causa dari nequit, ita certum etiam, ex stirpe materna, quin et adfinitatibus, vanitatis plerumque causa, hoc aevo nomina capi consuevisse, ut supra in Ioanne Vatatze diximus. Neque vero etiam propter eandem illustrium cognominum libidinem incredibile, numum loco II. positum, in quo Theodorus praeter Ducam insuper *Comnenus* dicitur ad eundem Theodorum II. pertinere. Sane plures aliae fuere hoc aevo personae nobiles, quae aliis suis nominibus addidere nomina *Ducae Comneni*, ut videre est apud Ducangium [c]). Hanc in Theodoro nostro adscitorum nominum varietatem praeclare confirmat decretum Graecum, quo idem ille metropolitanae Corcyrensis ecclesiae vetera jura rata esse jubet, quodque aeri incisum et commentario illustratum ex praeclaro museo Iacobi Nanii Veneti vulgavit eruditus Clemens Biagius [d]). Desi-

---

a) Sestini Lettere T. II. p. 20 et 203. b) Cod. 255. c) Famil. Byzant. pag. 209 et 235. d) Monum. Graec. Lat. pag. 209.

nit illũ in haec verba: *μηνι Ιυνιῳ ἡμεϱᾳ πϱωτῃ ἐτει ϛψλϛ Θεοδωϱος ἐν Χϱιϛῳ τῳ Θεῳ - - ὁ βασιλευς και ἀυτοκϱατωϱ Ρωμαιων Κομνηνος ὁ Δυκας. Mense Iunio die primo anno 6736. Theodorus in Christo deo rex et imperator Romanorum Comnenus Ducas.* Decreti hujus conditorem Theodorum eundem esse cum Theodoro, de quo agimus, dubitari vix potest, quia et tempus, et locus conspirant. Vulgatum se profitetur anno ϛψλϛ, id est: 6736, qui fuit annus orbis conditi in computu Graecorum, qui incunabula orbis fixerunt ad annum 5508 ante Christum, quem numerum si a priore auferas, habebis annum post Christum 1228 vulgati decreti, quo ipso tempore floruisse Theodorum II. diximus. At diximus etiam, illum in Epirum fuisse dominatum, et plane verisimile adeo, in ipsam quoque Corcyram insulam, quae Epiro adsita fuit. Cum ergo is in eodem decreto se vocet et Comnenum, et Ducam, facile illi largiemur numum praesentem, quin etiam, qui sequitur, addito utroque nomine: ΚΟΜΝΗΝΟC. Ο. ΔΘΚΑC. De reliquis tribus numis, cujus sint Theodori, cum hoc nomine plures fuerint despotae, minus certum judicium.

Numum III. jam edideram ego in Catalogo musei Caesarei pag. 554, et ante me Frölichius, qui praeterea nonnulla de variis his Theodoris disseruit [a]). Ambo in parte antica deiparam Theodoro junctam vidimus, cum pro hac ponendus sit S. Michael. Nimirum in nostro extritae sunt literae Ο. ΑΓΙΟC. ΜΙ., quas offert Taninianus.

* * *

Numi duo, quos sub Theodoro Lascari descripsit Ducangius, hausti sunt, ut ipse fatetur, ex Strada, et fidei adeo dubiae. Vide ejus dissertationem de numis inf. aevi §. 68.

PRETIVM.

Argentei	RRRR.
Aenei	RR.

MICHAEL VIII. PALAEOLOGVS.

Dejecto Ioanne IV. imperium occupat anno 1260, et capta anno sequente Constantinopoli Balduini II. et Latinorum in Oriente imperium finit. Ecclesiam Graecam cum Romana conciliat. Moritur anno 1282.

Vxor *Theodora*, ex qua natus *Andronicus II.* successor.

Numi Michaelis VIII. solius.

ΜΙΧΑΗΛ. ΔΕCΠΟΤ. Ο. ΠΑΛΕΟ. *Christus, juxta quem* ΙC̅. ΧC̅., *pro cujus pedibus imp. genuflexus, quem stans pone deipara Christo sistit.*

ΜΡ̅. ΘΥ̅. *Protome deiparae manibus ex-*

a) Animadv. in num. vet. urb. pag. 129. edit. Florent.

pansis circumdata moenibus ac turribus Constantinopolis. AV. concavus. (Pellerin Lettres pag. 180. Tanini.)

Praeclaros hos numos explicabimus in numis proximi Andronici II.

Numus Michaelis VIII. et Andronici II. filii.

ΜΙΧΑΗΛ. ΔЄСΠΟΤΗϹ. ΠΑΛ - - *Imp. adversus stans d. femori admota, s. volumen.*

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟϹ. ΔЄСΠ - - ΠΑΛ. *Idem typus.* AE. III. (Tanini.)

* * *

In numo, quem Ducangius huc vocat, nullam probabilem, cur hujus Michaelis sit, causam video.

PRETIVM.

Aurei et aenei . . . . RRRR.

ANDRONICVS II. PALAEOLOGVS.

Michaelis VIII. et Theodorae filius hoc mortuo imperium adit anno 1282. Ab Andronico III. nepote bello petitus abdicat anno 1328, et aliquot post annis privatus moritur.

Vxor *Anna* Stephani V. Hungariae regis filia, ex qua natus *Michael IX.* a patre dictus Augustus, sed ante hunc mortuus. Vxorem is habuit *Xenen*, unde *Andronicus III.*, qui successit.

Numi Andronici II. solius.

ΑΝΔΡΝΙϹΟϹ. ЄΝ. ΧΩ. ΔЄСΠΟΤ. ΠΟΛ. ΡΟΜ. *(sic) Christus stans dexteram imponit capiti Andronici genuflexi.*

Protome deiparae manibus expansis, circumdata moenibus ac turribus urbis Constantinopolitanae. AV. concavus. (Liebe Goth. num. pag. 93.)

Numum huic similem Ducangius, ejusque assecla Bandurius in moneta Andronici I. Comneni descripsere, et Ducangius quidem in Familiis Byzantinis pag. 169, etsi olim in Andronicum nostrum Palaeologum inclinaret animus, scilicet in Dissertatione de inferioris aevi numis §. 68, et, quod magis mirum, ipse adferret argumentum, quod ad eum Palaeologo tribuendum maxime hortari debuerat, testimonium intelligo Pachymeris narrantis [a]), Michaelem Andronici nostri patrem immutasse veteres numorum typos, et parti eorum aversae urbem, sc. Constantinopolin, insculpendam curasse. Nihil hac Pachymeris narratione potest esse luculentius. Iam vero cum hoc ejus testimonium confirmetur insuper auctoritate numorum Michaelis VIII. Palaeologi, novi hujus instituti auctoris, in

a) L. XII. cap. 8.

quorum, ut vidimus, parte aversa similis urbis Constantinopolitanae imago efficta est, an dubitare adhuc possumus, procul ab iis habendum Andronicum Comnenum, hosque, in quibus sumus, nummos vindicandos Andronico Palaeologo, coeptum nimirum a patre Michaele modum prosequenti? Idem confirmabunt continuo numi Andronici cum eodem urbis typo, qui filium Michaelem sociant. Epigraphen aversae praeclare Liebeus puritati restituit legendo: Ανδρονικος ἐν Χριςῳ Δεσποτης πολεως Ρωμαιων.

* * *

- - ΑΝΔ - - *Protome d. hastam cruce praefixam, s. globum crucigerum.*

ΚΥΡΙЄ. ΒΟΗΘЄΙ. *Crux intra clypeum.* AE. III. (Mus. Caes.)

Numum hunc hujus esse Andronici, conjeci propterea, quia fabrica et typo similis est sequentibus, qui certe sunt Andronici II.

* * *

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟϹ. — Ο. ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΟϹ. *Andronicus, et S. Demetrius stantes.*

ΙC. ΧC. *Christus sedens.* AV. a)

Sestinio videtur tribuendus Andronico III. Sed idem in eum jus est Andronico II. Arbitretur lector.

Numi Andronici II. cum filio Michaele IX.

ΑΝΔ. - - - ΧΑΗΛ. *Christus stans, juxta quem* ΙC. ΧC., *dextera protegit adstantem Andronicum II., sinistra Michaelem IX.*

Sine epigraphe. *Protome deiparae inter urbis moenia, ut supra.* AV. (Tanini.)

ΑΝΔΡΟΝΙΚ. ΜΧΑΗΛ. *Duo impp. stantes medium labarum una tenent.*

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟϹ. ΔЄϹΠΟΤΗϹ. *Crux intra clypeum.* AR. III. AE. III. (Mus. Caes.)

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei	RRRRR.
Aenei	RRR.

MICHAEL IX. Palaeologus.

De hoc, ejusque numis vide dicta in moneta Andronici II. patris.

ANDRONICVS III. Palaeologus.

Michaelis IX. filius, Andronici II. nepos, patre praemature mortuo ab avo

a) Sestini Lettere Tom. II. pag. 21 et 203.

in consortium adoptatus, subinde avum sibi beneficum solio dejicit anno 1328. Moritur anno 1341.

Vxor *Ioanna*, vel *Anna* Amedaei Sabaudiae comitis filia, ex qua natus *Ioannes V.*, successor.

* * *

Numos, si quos habet, selige ex dubiis Andronici II. numis.

IOANNES V. Palaeologus.

Andronici III. filius, illo anno 1341 mortuo novennis sub matris et Ioannis Cantacuzeni tutela imperium auspicatur. Multa adversa a tutore Ioanne, deinde filio Andronico passus, denique Turcis obnoxius post L. annorum imperium vivere desiit anno 1391.

Vxor *Helena Cantacuzena*, ex qua nati *Andronicus IV. Palaeologus*, in patrem primum rebellis, subinde privatus ante patrem moritur, et *Manuel II.*, qui post patris mortem imperavit.

* * *

Desunt hujus imperatoris numi.

IOANNES VI. Cantacuzenus.

Andronicus III. moriturus Ioannem Cantacuzenum Magnum Domesticum filio impuberi Ioanni una cum matre Anna tutorem reliquit. Hic cum filiam Helenam jungere cum pupillo cuperet, istud tamen per Annam non liceret, arma respicit, et Constantinopolin occupat anno 1347, mox imperii cum Ioanne V. Palaeologo consors filiam illi Helenam despondet. Orto iterum bello Turcis Ioanni Palaeologo opem ferentibus ponere imperium coactus monachi habitum induit anno 1355. Scripsit commentarios de vita sua.

Numus:

Plumbeus quidem, et haud dubie sigilli vice, dignus tamen, qui hic locum obtineat. Eum nuper edidit abbas Sestinius ex museo Ainslieano [a]), et delineatum dedit tabula V. n. 16.

O. ΔΗΜΗΤΡΙΟC. *Protome S. Demetrii nimbata d. hastam.*

ΙΩ. CΕΒΑϹΟC. ΚΑΙ. ΜΕΓΑC. ΔΟΜΕCΤΙΚΟC. *scriptum in area.* Pl. m. m.

Ioannem nostrum primo fuisse nominatum magnum Domesticum, at hoc nondum honore contentum arripuisse imperium, continuo diximus, et copiose narratur a Ducangio [b]), quam utramque dignitatem nunc in praeclaro hoc monumento conjunctam intuemur. Fuit autem Magnus Domesticus apud Byzantios is, qui copiis terrestribus praeerat, ut maritimis Magnus Dux, de quo vide iterum Ducangium [c]).

---

a) Lettere Tom. II. pag. 21 et 183. b) Famil. Byzant. pag. 260. c) Gloss. inf. Lat.

MATTHAEVS Cantacuzenus.

Prioris filius, post patrem item abdicat.

ANDRONICVS Palaeologus.

Ioannis V. et Helenae filius. In patrem rebellis, subinde poenitens abdicat translato in fratrem imperii jure.

MANVEL II. Palaeologus.

Ioannis V. et Helenae filius alter. Patri anno 1391 succedit, et cum imperio Turcorum vicinia, et Ioannis VII. ex fratre Andronico nepotis seditione multum turbato annis XXXV. praefuisset, moritur anno 1425, eum antea filio Ioanni imperium, quo se abdicaverat, permisisset.

Vxor I. *Irene*, ex qua nati *Ioannes VIII.* et *Constantinus XIV.*

IOANNES VII. Palaeologus.

Andronici, qui Manuelis II. frater fuit, filius, a patruo, cui molestus esse non desiit, in ordinem redigitur, subinde Thessalonicae principatum aufert.

IOANNES VIII. PALAEOLOGVS.

Manuelis II. filius, eoque mortuo successor. In Italiam profectus auxilii adversum Turcos impetrandi causa in concilio generali Florentiae acto utriusque ecclesiae concordiam peragit. Moritur improlis anno 1448.

Numi:

ΙΩ. ЄΝ. ΧΩ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ. Ο. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟϹ. *Imp. adversus stans d. crucem, s. aliquid cornui simile.*

ΙϹ. ΧϹ. *Christus stans d. elata crucem, s. librum Evangeliorum.* AV. M. M.

Singulare istud cimelium Gorius ex gazophylacio M. ducis Etruriae delineatum dedit in Museo Florentino a), illud deinde his verbis explicat b): *Aureum sigillum, quod insertum serico funi-*

a) Tomo IV. tab. VI. n. 2. b) Tom. V. p. VIII.

culo pendet ex autographo membranaceo, in quo solennis consensus ecclesiae Graecae cum Romana stipulatus est, cui Eugenius IV. summus pontifex, Graecorum imperator Ioannes, itemque Latini et Graeci patres manu sua omnes subscripsere. Copiosius subinde de eo agit infra [a]), quod, quia memoria dignum nihil continet, omitto. Huic pluribus causis simillimum continuo in Constantino XIV. dabimus.

* * *

Alium etiam aureum praegrandis moduli hujus Ioannis, opus Pisani pictoris, eodem opere ac tabula vulgavit Gorius. Eundem etiam, sed aeneum, jam dedere Ducangius, et Bandurius, et vidi ipse plures ejus generis. Verum hujus naturae numos mei instituti non esse existimo, ut jam supra in numis Heraclii I. pag. 228 monui.

CONSTANTINVS XIV. PALAEOLOGVS.

Manuelis II. hic quoque filius fratri Ioanni VIII. mortuo succedit anno 1448. In ejus tempora fatum inexsuperabile exitium imperii Graecorum distulit. Nam Muhammedes II. occupatis jam provinciis omnibus Constantinopolin ipsam obsidione cinxit, et expugnavit anno 1453 IV. Kal. Iun., cui procellae involutus imperator ipse misere interiit.

Numus:

ΚΩΝϚΑΝΤΙΝΟϹ. ЄΝ. ΧΩ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ. Ο. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟϹ. *Ipse adversus stans d. crucem, s. volumen.*

ΙC. ΧC. *Christus nimbatus adversus stans d. extenta, s. librum Evangeliorum, in area* Φ. AV. M. M.

Non poteram praesentis operis partem illustriore numo terminare, qui velut alter quidam limes est, in quo scilicet vetus res numismatica desinit. Et vero cimelium tam insignis meriti tanto lubentius cum erudito lectore communico, quod illud aliquot abhinc annis Vindobonae jam furno destinatum ex flammis eripui, et in honorificam musei Caesarei stationem intuli. Quapropter dignum quoque judicavi, quem in partis hujus coronide adcurate depictum eruditorum oculis subjicerem.

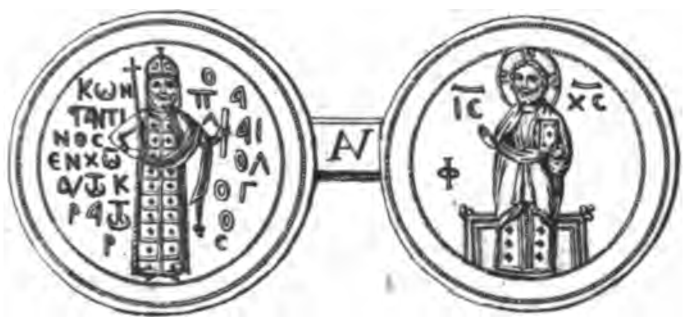
Ad causas ejus mechanicas quod attinet, auri est purissimi, volumen, quanti est subjecta imago. Pondus duorum aureorum Hungaricorum, minus granis sex. Tenuis ergo pro amplo suo volumine metalli est. Numus ipse constat ex duabus laminis valde subtilibus invicem conjunctis, quae junctio aliquot in margine locis tenui hiatu facile se prodit. Figurae et literae satis alte exstant. Typos, picturae stilum, literarum formam imago inspecta suppeditabit.

Satis apparet, numum hunc ejus plane esse modi, cujus est numus fratris Ioannis VIII., quem continuo supra descripsimus, sic ut ne litera quidem Φ in

a) l. c. pag. 31.

area absit. Tamen volumine multum esse illo inferiorem, docebit collata Gorii pictura, tum et restitutoris Taninii. Quem usum cimelium istud praestiterit, definire vercor. Sigillo, instar Goriani illius, servire non potuisse, inde arguo, quia nulla adparent trajecti fili vestigia, neque etiam laminarum tenuitas filo iter fecisset. Verisimile omnino videtur, numum hunc in moneta, sed haud dubie extraordinaria, putandum *).

Tanto vero ille magis est suspiciendus, quod hactenus in Constantini XIV. moneta socium non reperit, sive aliud quoddam ejus exemplum spectes, sive numum qualemcunque alterius generis, qui huic imperatori tuto possit vindicari. Ejus numum praegrandem argenteum olim edidit Marquardus Freherus, et singulari dissertatione illustravit, sed quam, quia is haud dubie novicii est operis, copiose refutavit Iosephus Scaliger in epistola, quae inter Scaligerianas est CXXXIII., et quam Ducangius in fine Dissertationis suae de inferioris aevi numis una cum numi pictura restituit. Atqui et Bandurius hanc Freheri lucubrationem *plane ineptam* vocat [a]).

*) Attentius intuenti tamen certum sigillum est, quo facile etiam partis aversae literam solitariam, nimirum σφραγισματος indicium, referas. Not. edit.

a) Bibl. num. n. XXX.

PSEVDOMONETA.

PSEVDOMONETA.

Hoc nomine comprehendimus quaedam veterum monumenta, quae monetam veram modis plerisque imitantur, sed monetae verae usum nunquam praestitere, neque auctoritate publica, sed privata collegiorum, corporum, aut cujuscunque ad privatos suos usus, et ut voluntas, ac libido tulit, signata sunt. Vniversam ejus materiem binis sectionibus definimus, quarum I. continebit numos contorniatos, II. tesseras, spintrias, aliaque varii argumenti.

SECTIO I.

DE NVMIS CONTORNIATIS.

In pseudomoneta cum propter copiam, tum qualemcunque excellentiam primum locum tenent numi, quos *contorniatos* vocamus. Appellationis hujus, etsi recentis, et veteri Latio ignotae, tamen veram causam ignoramus, quo minus indignemur, si qua etyma vetera non percipimus, quando in origine vocabulorum, quae aetas nostra parturivit, adhaeremus. Verisimile est, sic dictos a verbo Italico *contorno*, aut Gallico *contour*, quod extremam cujuscunque rei lineam, aut circumscriptionem significat, ut revera plerique hi numi in extremo utrinque margine lineam in orbem ductam, et altius insculptam offerunt. Placuit Erizzo *crotoniatos* eos appellare a Crotone Italiae urbe, sed causam non adfert. Nobis isthaec perinde sunto. Qui auctorem magis in his curiosum desiderat, adeat Olearium mox laudandum.

Iam in primis artis nostrae incunabulis hos inter rei monetariae abortus

veramque monetam discretum est, et fuere non pauci, qui in earum naturam inquirerent. Vt vetustiorum conatus praeteream, quorum vix jam aliquis usus, pauca de his monuit *Carolus Patinus* in Suetonio suo [a]), adjecto promisso, se aliquando eorum explicandorum provinciam in se suscepturum, sed fidem vir praestans non liberavit. Pauca item, eaque praeclara de iis scripsit *Andreas Morellius* in Specimine suo [b]). Nonnulla observata habes in *Ioberti* Scientia numorum, quorum partem correxit *Baro Bimardus* [c]). Varia de iis congessit *Christoph. Wagenseilius* in dissertatione de re monetali veterum Romanorum, ac non multo post *Christophorus Olearius* in epistola de numo contorniato M. Aurelii, quae exstat in Electis Woltereckii pag. 112, tum et *Eucherius Rinck* [d]). At maximum ad eos conscribendos, illustrandosque conatum attulit *Siegebertus Havercampus* in opere, cui titulus: *Dissertationes de Alexandri M. numismate, quo quatuor summa orbis terrarum imperia continentur, ut et de numis contorniatis. Lugd. Batav. 1722 in 4.* Meum de hoc opere si requiras judicium, ajo, molem esse rudem, atque indigestam, consarcinatam partim judiciis alienis plerumque obsoletis, iisque ad verbum descriptis, iterumque obtrusis, partim propriis luti non multo melioris, incertis ac fluctuantibus, ut satis appareat, virum eruditum nullo certo itineris proposito cuivis vento sese permisisse, quod ipsum Bimardo quoque displicuisse video [e]). Aliquot post annis prodiit *Mahudelii* Galli de numis his judicium, sobrium illud quidem, sed arctis nimium finibus circumscriptum [f]), quod deinde in opus suum transtulit *Mangeartus* [g]). Postremus, quod norim, de contorniatis aliqua praecepit *Henricus Cannegieterus* in Miscellaneis observationibus criticis Amstelaed. anno 1736 p. 133, atque iterum in iisdem Miscellaneis, sed *novis*, anni 1740 pag. 7. Iconismi contorniatorum praeter eos, quos stitit Havercampus, sunt in musei Farnesiani Tomo V., in Imperatoribus Morellii, et in Cimelio Caesareo Vindobonensi, quod edidit Froelichius.

Materiam omnem in plura tribuimus capita, quorum I. aget de characteribus contorniatorum, II. de eorum typis in genere, III. de typis in specie, IV. de eorum aetate, V. de usu, VI. de merito.

CAPVT I.

De characteribus contorniatorum.

Sunt hi ejus generis, ut in oculos facile incurrant, et suapte istud pseudomo-

a) Pag. 468. b) Pag. 43. c) ad Iobert. Tom. I. pag. 74. d) de vet. num. pot. c. IV. e) l. c. f) B. L. Tom. V. hist. pag. 284. g) Introd. à la scienc. de méd. pag. 36.

netae genus a moneta vera discernant. Eccos:

I. Linea in numi margine utrinque in gyrum, et in sulci morem ducta, eaque plerumque alte insculpta, quem locum in moneta vera occupant globuli in orbem conjuncti, quos raro in his numis videas. Est is modus contorniati index certissimus, atque ab hac peristasi, ut altius dixeram, verisimile est, his numis *contorniatorum* nomen datum. Video, in re etsi manifesta graviter a viris non paucis praestantibus erratum, dum contorniatos dixere, quos nos *duplicis metalli* numos vocamus. En tibi verba Wagenseilii [a]): *praeterea observatione dignissimum est, quosdam ex his numis limbum ex diverso metallo habere, et quasi praetextatos esse; aereos enim ora ex aurichalco, conflatos ex aurichalco aerea circumdat extremitas. — — — Proprio nomine haec numismata vulgo* crotoniata, *vel* conturniata *vocantur.* Post hunc laudatus supra Olearius loquens de suo M. Aurelii numo [b]): *Limbum habet ex diverso metallo, aereus scilicet numus ora ex aurichalco quasi praetextatus est. Aliter*, addit, *conflatos non vidi contourniatos.* Idem post hos edixit Raschius in suo Lexico rei num. vet. sub *Contorniati*, Io. Ernestus [c]), et eadem injuria Tentzelius insignes maximi moduli numos in vile contorniatorum agmen detrusit [d]). Patet, eruditis his viris veros contorniatos verumque discrimen hos inter, et numos duplicis metalli non fuisse cognitum, qui sic utrumque genus, etsi naturae usque adeo disparis, miscuere. Contorniati additum ex diverso metallo limbum non habent, sed toti constant metallo ejusdem naturae, eoque perpetuo, ut taceam, numos metalli duplicis esse insignis pro varia aetate laboris, crassos, operisque exstantis, quando contorniatorum labor hiulcus fere est, et humilis, et tenue pro volumine metallum. Sane ipse is numus M. Aurelii, quem ibi proponit Olearius, contorniatus non est; nam ejus limbum ambiunt globuli, qui in contorniatis plerumque absunt, sed in quorum locum succedit sulcus, quem dixi. Est idem hic numus etiam in museo Theupoli, at contorniatum M. Aurelii adhuc videre non licuit. Dubium non videtur, sulcum hunc post numum jam cusum scalpro fuisse excavatum; nam in multis videas literarum capita vomere amputata.

II. Monogramma Ᵽ vel Ᵽ vel inversum R, et sigilla varia anticae capiti adstituta, inter quae frequentissimum *palmae ramus.* Hic, et dictum monogramma cum adsunt, certissimum habeto contorniatum. Sigilla alia, sed rarius, observavi *astrum*, *folium hederae*, *arcum cum pharetra*, *Victoriam volantem.* Sunt tamen etiam contorniati, qui horum nihil adjectum habent. Notandum vero, haec sive monogrammata, sive sigilla non esse exstantia, sed introrsum scalpta, et saepe inserto argento expleta. Dictum monogramma, quod in EP., vel PE. resolvitur, qui probabili aliquo modo explicaret, nemo adhuc repertus. Non dubitavit Mahudelius, in moneta-

a) de re monet. vet. c. 8. b) Pag. 116. c) Archaeolog. lit. cap. IV. §. 12.
d) Sel. numism. ex gazoph. Schwarzburg. pag. 101.

riorum illud notas referre. Sin istud, vellem idoneam causam dari, cur maluerit monetarius monogramma istud altero labore, et in singulis quidem repetito, introrsum scalpere, quam curare, quod alias in similibus notis constanter factum novimus, ut jam principio matrici insculptum succedente subinde malleo opus extans efficeret. Monogramma vero istud confecto jam numo, atque adeo, quod dixi, altero labore fuisse inductum, eo patet, quod in nonnullis ipsum collum positi juxta capitis, ac pectus pervadit, certo indicio revocati ad opus numi, ut adeo non sint ex earum notarum genere, quas monetariorum appellamus, sed earum, quas *incusas*, et cum Gallis *contremarques* vocamus, de quibus egi volumine I. pag. CVII. Conjecit Cannegieterus, has literas significare posse P*alma* E*merita*, vel P*raemia* E*merita*, vel P*raemii* E*rgo* [a]). Invalidae sane conjecturae. Serius ipsum hoc monogramma EP. scriptum reperi juxta monogramma Christi et palmae ramum in lamina aenea, quam edidit Pignorius in suo de servis opere. Quare cum hae literae EP. vel PE. in hoc monumento jungantur cum palmae ramo, in multis vero contorniatis in hujus rami vices succedant, conjici potest, eas aliquid ad victoriam pertinens significare.

III. Omnes sunt ex aere, eoque vario. Aurei argenteique hujus generis ignoti.

IV. Volumen iis idem est, quod numis maximi moduli, sed deficiunt pondere, nam aeris sunt minus crassi. Sunt tamen nonnulli, etsi admodum rari, voluminis arctioris, et aeris nonnihil crassioris, quales sunt ii, quos Italico vocabulo *medaglioncini* appellamus. Talis est in museo Caesareo numus Constantini M., sed quem insculptum monogramma EP. certum contorniatum facit. Insolentis voluminis unum cum capite Pla. Valentiniani ex museo reginae Christinae post alios edidit Havercampus. (Num. 56.)

V. Fabricam sibi habent propriam, figuris planis, parumque e superficie prominentibus, nimirum quod, ut dixi, metalli sunt tenuioris. Nonnunquam figurae totae introrsum sculptae sunt. Hujusmodi sunt numi, quos recitabimus infra capite III. §. 4 in Decursionibus sub TOXXOTES, COSMVS, et SELEVCVS, immisso etiam in cavum argento, eo modo, ut mox §. II. dixeram. Ars in his, si optima, mediocritatem non superat. Saepe opus rude, et indoctam manum profitentur. Hujus caussa ruditatis videtur Baudelotius, etsi perperam, binos Metropolis Ioniae numos Graecos in contorniatorum numero posuisse [b]).

VI. Typos etiam, et inscriptiones sibi proprios vendicant, sed de quibus hic non ago, quod eorum ratio ex sequentibus patebit.

---

a) Miscell. observ. anni 1736, pag. 137.

b) B. L. Tom. III. pag. 251.

CAPVT II.

De typis contorniatorum in genere.

Partes anticae in hujus quoque classis numis caput aliquod, vel protomen plerumque offerunt. Partium aversarum typi majorem partem ex ludis Circensibus, aliisque spectaculis sunt petiti, quanquam non desint capti ex cyclo mythico et heroico, et non pauci argumento sint abstruso, aut plane ignoto, quae singula docebunt numi infra descripti.

Istud habent hi numi singulare, quod fere nunquam appareat aliquis partis anticae cum aversa nexus, saltem certus ac perspicuus, sed plane arbitrarius, atque ut libido tulit. Nemo enim facile componet caput Alexandri M. cum circo Romano, Scylla, vel raptu Sabinarum, aut Horatium, Apollonium Tyanensem, Sallustium cum agitatoribus circensibus, planis, et agyrtis, Neronem cum Faustina juniore. Arbitrium istud eo maxime elucescit, quod saepenumero eosdem plane typos cum variis capitibus conjunctos videmus. Sic fabulam Scyllae conjunctam habemus cum capite Alexandri M., Neronis, Trajani, urbis Romae, Cybelen in consortio Atyos sui vectam cum capite Homeri, Neronis, Vespasiani, Trajani. Plura exempla alia habebis infra. Novi, nonnullis antiquariis rem non maximi negotii visam, hujus nexus caussam reperire. Non nego, ingenii et eruditionis ope posse in singulis aliquid probabile adferri. Verum si probabili conjectura extudisti denique nexum v. g. Alexandri M. cum Scylla, an eadem valere etiam poterit ad explicandum nexum Neronis vel Trajani cum eodem maris portento? Quam fuerit bonus Havercampus gratis anhelans, multaque agendo nihil agens, cum in singulis conciliare utramque partem niteretur, toto opere, quod de contorniatis conscripserat, luculente comprobavit, cujus infausti conatus exemplum streperum dabimus infra capite III. §. 7 sub numo primo.

Capita, quae partem anticam occupant, sunt hominum variae fortunae, ordinis, instituti, summorum aeque ac infimorum. Numinis certam effigiem nondum in his observavi. In nonnullis tamen est caput Romae addito ROMA. Vide infra cap. III. §. 1 sub *Scylla*, aut addito INVICTA. ROMA. FELIX. SENATVS. Vide cap. III. §. 4 in venationibus. Eorum major pars imperatorum Rom. effigiem sistunt, frequens in his etiam Alexander M., tum et viri illustres Homerus, Terentius, Horatius, aliique, quos omnes infra enumerabimus. Denique non pauci offerunt protomen d. flagellum tenentem; s. equum freno ducentem, quo typo multis creditum repraesentari variorum imperantium effigiem, sed docebimus infra in animadversionibus, quae decursionum numis subjiciuntur, esse imagines aurigarum.

Restat, ut quorum imperantium habeamus contorniatos, adhibita nonnul-

la crisi investigemus; nam virorum illustrium catalogum infra dabimus. Havercampus priores Nerone non vidit, ut ipse testatur [a]), at comperti sunt serius non pauci, qui Neronem antevertunt. En tibi imperantium omnium catalogum ex probis auctoribus haustum:

* * *

Iulius Caesar. Ejus binos vulgavit Morellius in Thesauro impp.

M. Antonius IIIvir. Sub Herculis effigie proponitur in contorniato musei Caesarei, qui describetur infra in mythologicis sub *Hercule.*

Augustus. Ejus plures edidit Morellius in laudato opere, sed qui plerique sunt Goltziani. Vnus est in museo Caesareo typo venationis, alius in Catalogo d'Ennery.

Agrippina senior. Numos vide capite seq. §. II. et V.

Caligula, cujus numum dabimus infra in numis Decursionum sub CHRYSOPOLVS.

Nero. Numi obvii.

Galba. Hujus unum exhibet Morellius in Thesauro impp.

Vespasianus. Ejus contorniati Havercampo ignoti. Complures exstant in Thesauro Morelliano, et museo Caesareo.

Domitianus. Binos dedit idem Morellius.

Trajanus. Numi obvii.

Antinous. Ejus numos binos vide infra §. V.

Antoninus Pius. Ejus numum vide cap. seq. §. VI. sub OLEXIVS.

Faustina senior. Ejus numus est in museo Caesareo cum epigraphe: MATRI. DEVM. SALVTARI, de quo agemus mox in *mythologicis.*

M. Aurelius. Huic contorniatum tribuit Olearius in epistola, quae est in Electis Woltereckii pag. 112, sed jam supra cap. I. monui, eum, quod duplicis metalli est, hujus classis non esse.

Faustina junior. Ejus quidem caput in contorniatis usque modo ignotum, verum stans proponitur in numo, quem dabimus cap. seq. §. 5.

Lucilla. Vide numum in catalogo d' Ennery pag. 410.

Severus. Hujus binos Havercampus ex Panvinio hausit [b]). Verum cum eruditus Batavus tantum conjecerit, in horum antica esse caput Severi, et praeterea nusquam alibi ejus contorniatum reperire licuerit, lubet fidem differre.

Caracalla. Ejus aliquot exstant apud Havercampum, in museo Caesareo, et alibi.

Alexander Severus. Huic Havercampus, aliique tribuunt numos, in quibus caput leonis exuviis tectum adscripto: ALEXANDER, sistitur, verum hos esse potius Alexandri M., statuimus capite seq. §. 3.

Constantinus M. Contorniatum habes capite seq. §. 5. Ei etiam Havercampus binos largitus est num. 50 et 51, sed perperam, ut probabimus infra in animadvers. ad decursionum numos. Insignem alium dabimus §. IV. sub *Pugilatu.*

Magnentius. De numo male huic ab Havercampo tributo agimus infra loco mox laudato.

Desiderius. Creditus Havercampo De-

a) Pag. 49. b) Pag. 136.

ſiderius Caesar est potius Desiderius auriga. Vide infra capite seq. in Decursionibus sub DESID. NC.

Iulianus. Advocatus ex numo male lecto, qui est Antonini Pii. Vide infra capite seq. §. 6 sub OLEXIVS. Est tamen in museo Princ. de Waldeck contorniatus, in cujus antica est protome Iuliani galeata s. clypeum.

Iovianus. Hujus numum, ut mihi videtur, ambiguum, aut spurium producam infra in animadversionibus ad decursionum numos.

Honorius. Binos dedit Havercampus, aliumque museum Theupoli.

Theodosius II. Ejus contorniatum vulgavit Taninius in suo Supplemento ad Bandurium.

Pla. Valentinianus. Quinque varios reperit Havercampus.

Anthemius. Ejus numi epigraphe vitiata - - - ILOS. HERACLEOS. *Hercules d. clavam, s. leonis exuvias puerulum nudum sibi blandientem sustinet, in imo:* ANDREA. (Tanini Suppl. Bandur. p. 373.) Videtur puerulus esse Telephus.

* * *

Ex hoc catalogo perspicimus, Augustorum aliis nullos, aliis perpaucos, Neroni ac Trajano magno numero fuisse dedicatos. Cur in duobus his observandis tam fuerint seduli ii, qui hos numos feriundos curavere, probabilem aliquam causam capite V. proferemus. At in aliis sive negligendis, sive parcius inserendis solum eos arbitrium secutos plane existimo, atque eidem nos causae debere, cur iis arcessere placuerit Homerum, Horatium, etc. neglectis aliis non minoris famae Graecos inter atque Romanos.

CAPVT III.

De typis contorniatorum in specie.

Havercampus catalogum contorniatorum secundum capita imperatorum, et virorum illustrium digessit, quo factum, ut easdem aversas, quoniam hae cum pluribus imperantibus sunt communes, saepius opus esset repetere. Ego, qui in his numis partes aversas prae capitibus imperatorum jam aliunde cognitis magis spectandas puto, rectius me facturum existimo, si in iis enumerandis explicandisque plerumque aversas praeferam. Quoniam vero hae multiplicis sunt, variaeque naturae, necesse puto in varios eas articulos tribuere, quorum I. complectetur mythologica, II. historica, III. personas illustres, ac primum quidem heroes, heroides, reges, deinde viros eruditione claros. IV. Spectacula, quae dividimus 1 in decursiones, 2 in venationes, 3 in pugilatus, 4 in scenica. V. Contorniatos cum typis domesticis cognitis. VI. Numos explicatus ambigui.

§. I. *Mythologica.*

Cybele et Atys in citis leonum quadrigis.

Caput Homeri. (Gessner impp. tab. XLV. num. 30.) *Augusti*, (Catal. d'Ennery.)

Neronis, (Morelli Impp.) *Vespasiani, Trajani.* (Mus. Farn. Haverc.) In numo Vespasiani *supra quadrigas sunt duo clypei, quorum uni insculptus leo, alteri cancer, in imo mulier humi sedens.* (Mus. Farnes.)

De Cybeles et Atyos turpi commercio adfatim egere mythologi omnes. Additus in Vespasiani numo leo et cancer haud dubie ad astrologiam pertinent, quorum cum Cybele nexum inquirere taedet. Mulier humi sedens certa est Tellus, cui Cybele praesidet.

* * *

MATRI. DEVM. SALVTARI. *Templum, pro cujus aditu sedens Cybele inter duos leones, s. tympanum, extra illud stat Atys d. pedum, s. pinum arborem contingens.*

AGRIPPINA. MATER. AVGVSTI. *Caput Agrippinae senioris.* (Morelli in Agrippina sen.) In alio: DIVA AVGVSTA. FAVSTINA. *Caput Faustinae sen. velatum.* (Mus. Caes.)

Iterum Cybele cum suo Atye, quem typum explicavi in numis Faustinae senioris. Nam idem est in numo max. mod. cum capite hujus Augustae in museo regis Galliarum, tametsi suspicer, hunc quoque esse ex contorniatorum familia, quia secundum omnes causas simillimus est laudato numo musei Caesarei, quem insculptus pone caput Faustinae ramus contorniatum haud dubie facit. Exstant vero etiam ejusdem Augustae numi aenei cum eadem inscriptione, et eodem Cybeles sedentis typo, sed absunt templum, et Atys. Atque hunc modo typum monetarius, incertum, qua de causa, cum Agrippina sen. communicavit.

Argumenti causa conjungo numum sequentem:

Gallus sibi ipsi genitalia praecidens, jacet humi pileus Phrygius.

Caput Vespasiani. (Morelli Impp.)

Notus furor sacerdotum Cybeles, qui *galli* vocabantur, et Atyos exemplo in proprium corpus exercuere saevitiem, quam honestius tegendam numus hic nulla verecundia revelat aeterno corruptae mentis argumento. Iacet juxta pileus Phrygius; nimirum ea rabies Phrygas potissimum, Galatasque occupavit.

* * *

Iuppiter rupi insidens excubante juxta aquila; adstat figura militaris equum freno retinens.

DIVO. IVLIO. *Caput Iulii Caesaris.* (Morelli Impp. et in num. fam. Iuliae.)

Difficilis typi hujus solutio. Numum Schlegelius ipsi Caesari coaevum facit, quo certe fallitur. Havercampus equi traductionem exhiberi existimat [a]).

* * *

Bacchus nudus stans botrum adstanti pantherae porrigit, s. thyrsum; circum eum saltant hinc tibicina, et mulier alia thyrsum jactans, inde puer unus pedum, alter ramum gestans.

Caput Trajani, (Mus. Caes.) *Caracallae.* (Mus. Caes. Havercamp.)

Bacchus vectus in pantherarum bigis praecedente Satyro, comitante tibicine.

---

a) ad Morelli num. fam. pag. 219.

Caput Neronis. (Haverc. Morelli.) *Trajani.* (Haverc. n. 20 et 70.)

Typi et aliorsum abunde cogniti.

* * *

Mars nudus s. pede prorae navis imposito irruit cum hasta, et scala.

Caput Neronis, in alio *Vespasiani.* (Morelli Impp.)

Mars gradiens d. hastam, s. tropaeum, et hostem prostratum calcans.

Caput Vespasiani. (Theupoli.)

Mars scalas deferens est πολιορκητης, *urbium expugnator*, quo cultu exstat etiam in numis Bizyae Thraciae.

* * *

Diana sedens ex adverso Endymionis dormientis, cui adcubat canis, superne volitans Cupido.

Caput Neronis. (Mus. Farn.) *Trajani.* (Haverc.) *Lucillae.* (Catal. d'Ennery.)

Notus Dianae in pastorem Latmium adfectus, ab amoris negotio cetera alienae, at huic uni, ut ferunt, culpae succumbentis. Cum haec numismata, ut plane verisimile est, in circi ac scenae usum cesserint, et eorum multa relatas in iis victorias jactent, videri possit, aliquam hoc typo allegoriam recondi, qualem nobis offert epigramma Leontii a):

Αγχισῃν Κυθερεια, και Ενδυμιωνα Σεληνη
Φιλατο· μυθευνται τοια παλαιγενεες.
Νυν δε νεος τις μυθος αεισεται, ὡς ταχα Νικη
Ομματα και διφρους φιλατο Πορφυριου.

Anchisen Venus, et Endymionem Luna
Amavit; fabulantur ejusmodi veteres.
At nunc nova quaepiam cantabitur fabula, quam prompte Victoria
Faciem, et currus amaverit Porphyrii,

nempe aurigatoris.

* * *

Herculis cum Nesso Centauro pugna.

Caput Alexandri M. (Catal. d'Ennery.)

Caput Herculis nudum, pone clava. Hercules cum leone luctans. (Mus. Caes.)

In posteriore hoc numo lineamenta capitis M. Antonium referunt; at constat etiam de hujus cum Hercule nexu, et exstat numus Alexandrinus, in quo is Herculis quoque ritu proponitur.

* * *

Scylla canibus succincta, et in binas delphinum caudas desinens late divergentes et erectas, s. gubernaculum tenens, d. vectorem crinibus prehensum ex navi deturbat, adstante figura pileata socium adducto pugione defendente; apparent alii in gurgite natantes, retro arbor.

Caput Alexandri M. leonis exuviis tectum. (Mus. Caes. Haverc. num. 64.) *Neronis*, (Morelli Impp.) *Vespasiani*, (Catal. d' Ennery) *Trajani*, (Mus. Caes. Haverc. num. 22 et 36. Mus. Farn.) ROMA. *Caput Romae galeatum.* (Theup. p. 772.)

Illustrem hunc typum male ab eruditis intellectum male etiam explicari necesse fuit. Et Havercampus quidem, qui eum ter stitit, refutatis veterum antiquariorum judiciis parum sane dexteris sua deinde protulit, sed adeo va-

a) Brunck Anal. Tom. III. pag. 105.

ga et fluctuantia, ut denique, ubi consistendum sit, non satis reperiret. Enimvero ipse ac plerique alii plerumque agnovere propositam hoc typo Scyllam, sed partim non intellexere, quodnam hujus monstri facinus eo exprimatur, partim eo peccavere, quod argumentum istud ex ejus principis vita, quem antica sistit, putaverunt explicandum, et quod sequitur, unus idemque typus cum principibus tam aetate, quam moribus diversissimis fuit componendus, nimirum cum Alexandro M., Nerone, Trajano, ac denique Roma, quod cum difficile esset, placuit allegorias subsidio vocare, quas, si parum dexter es, in omnes potes formas convertere. Atque vel sola haec cum Scyllae effigie numismata satis per se comprobant, quod capite superiore occupaveram, in hac numorum classe partibus anticis eandem cum aversis esse concordiam, lupis et agnis quanta sortito obtigit. Ad typum ut redeam, graphice is proponit, quod Homerus de Vlyssis per fretum Siculum itinere, Scyllae insidiis, et sociorum calamitate cecinit a). Ex tribus viris, qui tabulato navis insistunt, medius causa pilei, quo caput operitur, certus est Vlysses. Dextera gladium intentat, sinistra clypeum gestat. Atqui is teste Homero, cum Scyllae jam stabulis appropinquaret,

Αυταρ εγω καταδυς κλυτα τευχεα, και δυο δυρε
Μακρ' ιν χερσιν ελων, εις ικρια νηος ιβαινον.

Celerum ego indutus splendida arma, et duabus hastis
Longis in manus acceptis, in tabulata navis conscendebam.

Sociorum vero interitum eleganter monetarius secundum poetae verba expressit:

Τοφρα δε μοι Σκυλλη γλαφυρης εκ νηος εταιρης
Εξ ελεθ', οι χερσιν τε, βιηφι τε φερτεροι ησαν.

Interea autem mihi Scylla cava ex navi socios
Sex abstulit, qui manibus et virtute optimi erant.

Ad Scyllae formam quod attinet, nolo recoquere, quae ad denarios Sex. Pompeji latius commemoravi. Id unum addo, egregie in his numis adumbratam Virgilii Scyllam, qui commemorat additas inferne huic monstro delphinum caudas, et canes, quos lupos appellat b):

Delphinum caudas utero commissa luporum.

Simulacrum aeneum idem Scyllae et Vlyssis argumentum exhibens stetisse Constantinopoli, refert Nicephorus Choniatas c).

Mirum, quam et operose, et inconcinne Addisonus, qui forte postremus in hunc numum commentatus est, haud dubie vitiato usus exemplari, argumentum istud explicare sit conatus d).

* * *

Bellerophon ex Pegaso cum Chimaera dimicans.

a) Odyss. M. 228. seq. b) Aen. III. 430. c) Bandur. Imper. Orient. L. VI. p. 110. d) Dial. upon the usefuln. of anc. med.

Caput Alexandri M.

Angelonus, qui numum hunc edidit a), non Bellerophontem ex Pegaso, sed Alexandrum Severum, cui caput anticae tribuit, ex equo cum Chimaera certantem vidit. Mallem heroem Corinthium in sua jura restitui, nam numi iconismus haud dubium alae indicium facit uni Pegaso propriae.

* * *

Amphion et Zethus novercam Dircen tauro alligatam raptantes.

Protome divi Trajani. (Mus. Com. Vitzai.)

Eundem typum jam vidimus in numis Acrasi, et Thyatirae Lydiae urbium.

* * *

SOLI. INVICTO. *Sol adversus in quadrigis.*

Caput Alexandri M. (Haverc. p. 38.)

ROMA. *Caput galeatum Romae.*

Scylla canibus succincta etc. ut mox supra. (Theupoli p. 772.)

SAPIENTIA. *Pallas stans d. lauri, vel olei ramum.*

HONORIO. AVGVSTO. *Caput Honorii.* (Tanini Suppl.)

In numis Constantini M. legitur SAPIENTIA. PRINCIPIS typo noctuae.

§. II. *Historica.*

Vnicum tantum exemplum reperi ex historia veteris aevi haustum.

SABINAE. *Milites Romani Sabinarum rapina occupati, pone tres obelisci metarum Circensium unam constituentes.*

Caput Alexandri M. (Haverc. p. 1.) *Neronis*, (Morelli Impp.) *Constantii II.* (Banduri T. II. p. 378. Mus. Florent. tab. C.) Item *Agrippinae sen. cum epigraphe:* AGRIPPINA. M. F. MAT. C. CAESARIS. AVGVSTI. (Mus. Princ. de Waldeck.)

Illatam universae Sabinorum genti injuriam, quam honestius tacendam Titurius quoque gentis denarii sistunt; in his etiam contorniatis restituere placuit. Meta adstituitur, ut peractae contumeliae locus intelligatur, Circus nimirum; nam ludos hos Consualium nomine actos, Circenses dixit Val. Maximus b), aliique.

§. III. *Personae illustres.*

Eas I. in heroes, heroides, reges, II. in viros eruditione, aut aliter claros tribuimus.

Heroes, heroides, reges.

ACHILLIS. PENTESILEA. *Achilles armatus stratam humi Penthesileam erigit, pone equus item prostratus.*

Caput divi Trajani.

Numum hunc primus edidit Occo, unde eum hausit Harduinus, ejusque sibi imaginem finxit, qualem voluit, proposuitque in suo Plinio c). Verum deinde iconismum vulgavit museum Farnesianum d), sed in quo, aetatis sine dubio injuria, desideratur vocabulum PENTESILEA, quo factum, ut ejus

a) Hist. Aug. p. 230. b) L. II. c. 4. c) Tom. I. tab. VII. num. 2. d) Tom. V. tab. VII. n. 2.

praeco Pedrusius in explicando aversae typo longe a vero aberraret. Sincerum igitur numi statum collatus uterque numus suppeditavit. Argumentum praeclare explicat Q. Calaber, qui cum Penthesileam Amazonum reginam, quae a Trojanis stabat, iniquo cum Achille Marte congressam narraret, refert, Pelei filium uno ictu Amazonem, et cui insederat, equum transverberasse, ipsam vero equo delapsam cum contemplaretur Achilles, tantae pulchritudinis attonitum miraculo sublevasse eam manibus, ejusque caesae poenitentia ductum Trojanis humi mandandam additis regiis donis tradidisse [a]). Haec omnia secundum Calabri orationem numus hic rite proponit. Confer cum hoc numo gemmam, quae exstat in musei Florent. Tom. II. tab. XXXIII. num. 2, tum et lucernam fictilem apud Licetum [b]), et vas Campanum, quod ex museo Hamiltoni edidit Tischbeinius [c]).

* * *

AENEAS. *Aeneas Anchisen humero efferens, et Ascanium d. prehensum trahens.*

Caput Neronis. (Morelli Impp.) *Trajani.* (Mus. Caes. Haverc.)

Cognitum argumentum ex numis aliis cum Graecis, tum Latinis.

* * *

HERO ex turri LEANDRVM mari innatantem opperiens volante supra Cupidine. In alio: *Hero stans in turri d. lampadem protendit, natat inferne Leander, sedet in litore piscator jacto in mare hamo.*

Caput Vespasiani. (Morelli Impp. Mus. Farn.)

* * *

LAOCOON cum duobus filiis serpentum spiris implicatus.

Caput Neronis. (Mus. Caes.) *Vespasiani.* (Morelli Impp.)

Sumpta imago ex illustribus Laocoontis signis, quorum unum, olim hortorum Vaticanorum gloria, nunc Lutetiae Parisiorum cum admiratione visitur.

* * *

PENTHESILEA. Vide supra in *Achille.*

* * *

AGIT. SPE. TESEVS, *Theseus galeatus nudus stans cum hasta et clypeo Centaurum lyram tenentem admota collo manu in genua procumbere cogit.*

Caput Neronis. (Morelli Impp.)

Theseum cum Centauris in amici Pirithoi nuptiis congressum, aliosque inter bimembres stravisse Eurytum, tradit Ovidius [d]). Quis sit sententiae juxta scriptae sensus, et quo pacto cum hoc Thesei facto colliganda, inquirant alii. Si luberet scribere inconsulte, nullaque adeo lectorum reverentia, dicerem cum Havercampo: *Theseus fingitur sibi proposuisse Achillem ut exemplar, quod imitaretur* [e]). Papae! ergo Theseus sibi proposuit Achillem multis post se annis natum. Centauros etiam musicam excoluisse Chironis exemplo docemur. Vide argumentum non absimile in gemma Musei Florentini [f]).

* * *

a) Paralip. L. I. v. 566. seq. b) de Lucern. ant. p. 886. c) Vol. II. tab. 5.
d) Metam. XII. 227. e) ad Impp. Morellii T. II. p. 93. f) Tom. II. tab. 39 n. 1.

1) *Sine epigraphe. Caput Alexandri M. nudum, coelum suspiciens.*
Mulier sedens capite turrito etc. reliqua vide infra §. VI. n. 1. (Haverc. p. 1.)

2) *Sine epigraphe. Caput Alexandri M. diadematum.*
STEFANAS. *Hieronica in quadrigis d. coronam, s. palmam.* (Theupoli.)

3) *Sine epigraphe. Caput Alexandri M. diadematum, coelum suspiciens.*
ALEXANDER. MAG. MACEDON. *Alexander eques hastam in barbarum prostratum intorquens.* (Mus. Caes.)

4) ALEXANDER. MAGNVS. MACEDON. *Caput diadematum coelum suspiciens.*
Raptus Sabinarum ut supra. (Haverc. pag. 1.)

5) ALEXANDER. MAGNVS. MACEDON. *Caput Alexandri M. leonis exuviis tectum.*
SOLI. INVICTO. *Sol in quadrigis.* (Theupoli.)

6) ALEXANDER. MAG. *Caput simile.*
NVSMACCONMONIMVS. *Vir rupi insidens, et respiciens.* (Theupoli.)

7) *Sine epigraphe. Caput Alexandri M. diadematum, et cum cornu arietino, coelum suspiciens.*
Vir nudus stans d. flagellum, s. anguem adsurgentem stringit. (Mus. Caes.)

8) ALEXANDER. *Caput Alexandri M. leonis exuviis tectum.*
Circus. (Haverc. n. 48.) *Bellerophon cum Chimaera pugnans.* (ibid. n. 49.) *Scylla, ut supra.* (Mus. Caes.)

9) ALEXANDER. MAGNVS. MACEDON. *Caput leonis exuviis tectum.*
OLYMPIAS. REGINA. *Typus, ut infra.* (Mus. Princ. de Waldeck.)

10) ALEXANDER. *Caput leonis exuviis tectum.*
D. N. IHS. XPS. DEI. FILIVS. *Asina capite erecto pullum lactat.* De singulari hoc numo abunde egi altius pag. 174.

Non repetimus hic ea, quae de vario capitis cultu, tum et capite in coelum verso in ejus regis moneta abunde docuimus. Non tamen omnium sententiae concordant, cui Alexandro omnes hi numi sint tribuendi. Etenim in numis octava sede descriptis antiquarii jam inde ab Erizzo plerique, ac postremo ipse etiam Havercampus propositum Alexandrum Severum dixere. Iuvat eorum causas paucis simul cognoscere, simul refutare. Ajunt primum, ex vultu agnosci Mamaeae filium, nullo vero pacto Macedonum regem; et hunc quidem revera agnoscendum, in quibus coelum suspicit, at non in his, de quibus agimus. At enim fatebor equidem, effictum in his vultum parum Alexandro M. convenire; verum an et confidenter poterit adfirmari, illum cognito Alexandri Sev. vultui esse similem? Sane ex numis iis Graecis, aut etiam simulacris, in quibus certum habemus ejus regis caput, apparet, quam varia et divergentia ei ab artificibus lineamenta tribui sint solita, sic ut hodieque de ejus certa, veraque forma saepe multumque litigetur. Facile igitur erit Alexander M., quomodocunque infeliciter expressus, quemadmodum saepe habemus Neronem quoque, et Trajanum, quos in compluribus hiulcae hujus classis numis non dignosceres, nisi

juvaret inscriptio. Denique in numo quinto caput habes idem prorsus, quale in numo sedis octavae conspicitur; atqui illud nemo dubitabit propter additum MAGNVS esse Alexandri M.; ex quo sequitur, ejus etiam esse reliquos huic plane similes, etsi in his τo MAGNVS desideretur. At enim, inquiunt, idem fuit nomen et Philippi II. et Mamaeae filio, cumque constet ex Lampridio, delatum huic fuisse a senatu *Magni* nomen, etsi non acceptatum, poterant eum posterioris aevi artifices Alexandri M. habitu effingere. At cuperem ex toto hoc contorniatorum agmine vel unicum adferri exemplum, quod doceat, solum principis Romani nomen iis fuisse inscribi solitum subtracto omni imperatoriae majestatis titulo, sic ut legeretur tantum NERO, vel TRAIANVS, ut in his tantum ALEXANDER. Accedit, fuisse revera nonnullos imperatores, qui non contenti honore, quem imperii majestas dabat, alienos invasere; sic Commodus *Hercules*, Caracalla *Alexander M.* dici propalam voluere. At nunquam in numis Commodus dicitur *Hercules* tantum, sed vel *Hercules Augustus*, vel *Romanus*, nunquam Caracalla tantum *Alexander*, vel *Magnus*, sed DIVO. ANTONINO. MAGNO. Quocirca si caput in his numis esset Alexandri Severi, nequaquam sane aliqua ejus saltem aut nomina, aut tituli fuissent omissi, et quod sequitur, eos omnes regi Macedoni tuto tribues. Causam, cur is tam frequenter in hanc numorum classem receptus sit, non aliam esse conjicio, quam quod ejus nomen a victoriarum et excellentia et numero fuit inclytum, quod utrumque decus adfectabant etiam athletae Circenses horum numorum fabri.

* * *

OLYMPIAS. *(in plerisque* OLIMPIAS.*)* REGINA. *Olympias velata in lecto cubans dexteram versus serpentem adsurgentem extendit, s. delphino innititur.*

Caput Neronis. (Morelli Impp.) *Trajani.* (Havercamp. num. 68.) *Caracallae.* (Cat. d'Ennery.) *Alexandri M.* (Mus. Pric. de Waldeck.)

Sine epigraphe. Typus idem, nisi quod pro delphino sit simplex lectuli fulcrum.

Caput Neronis. (Mus. Caes. et alibi.)

Olympiadem ex dracone Alexandrum M. concepisse, a pluribus proditum, ac praecipue Plutarcho in ejus regis vita, quorsum adludunt praesentium numorum typi. Olympiadem etiam citra miraculum draconem potuisse in lectum recipere, existimat Lucianus, quoniam apud Pellam Macedoniae cicur quoddam fuit et tractabile serpentum genus, quae forte cognita reginae cum dracone familiaritas occasionem dederit vulgati rumoris de concepto, ut Lucianus ipse conjicit, ex dracone Alexandro [a]). Delphinus, cui regina innititur, purum putum videtur lectuli ornamentum, et nihil ad typum conferre.

* * *

ΝΙΚΟΚΡΕΩΝ. Vide infra in *Anaxarcho*.

* * *

PETRONIVS. MAXSIMVS. (sic)

a) in Pseudomantie.

V. C. CONS. *Petronius consulari habitu indutus sedet, d. volumen, s. scipionem cum aquila, in imo duae crumenae numis refertae, ex quarum una soluta numi protuberant.*

Caput Valentiniani III. (Bandur. Theupoli pag. 824.) Imaginem hujus numi vide apud Taninium Tab. VIII. loco ultimo.

Sistunt hi numi Petronium Maximum a Valentiniano III. ad maximos honores promotum, sed ingratum, qui benefactorem dolo occidit, imperiumque arripuit. Ejus imperantis numos in eodem hoc volumine. pag. 190 dedimus. Contorniati hujus, qui Petronii adhuc privati est, pars una eundem Valentinianum sistit, altera Petronium, ut dixi, privatum, dictumque adeo V*irum* C*larissimum*, et CONS*ulem*. Revera bis eum a Valentiniano renunciatum fuisse consulem, fasti docent. Proponitur etiam cum consulatus insignibus, ut trabea et sceptro aquilifero, quod quidem utrumque in numis obvium. At nunquam adhuc conspecta marsupia numis referta, sed quae etiam ad consulatus ornamenta pertinuere. Nimirum qui consulatum adiverunt, in solenni pompa spargere pecuniam sunt soliti. Constat istud ex Novella Iustiniani [a]): *Soli aurum spargere damus imperio, cui soli etiam aurum contemnere praestat fortunae fastigium. Argentum vero, quod mox post aurum pretiosissimum fiet, et aliis consulibus largimur decens.* Vide, quae de hoc more adhuc observabo infra in tractatu de *Consulibus Caesaribus* in fine.

Viri eruditione, aut aliter clari.

ѠΜΗΡΟϹ. *Caput Homeri nudum barbatum.*

Vir equum freno ducens. (Mus. Caes.) *Cybele cum Atye in quadrigis leonum.* (Gessner ex museo Pfau Impp. tab. XLV. 30.) *Vir galeatus et paludatus stans etc. vide reliqua infra §. VI.*

De Homero longum inferre sermonem, non attinet. Aversas suis locis explicatas vide.

* * *

SOCRATES. Bini feruntur summi hujus philosophi contorniati. Horum unum hausit Havercampus ex Vrsino: CΩΚΡΑΤΗϹ. *Caput nudum barbatum.* Quae fuerit ejus aversa, non additur. Alium protulit Pedrusius ex museo Farnesiano [b]), in cujus antica est caput barbatum nulla addita epigraphe, neque etiam satis adsequor, quibus is impulsus causis caput illud esse Socratis potuerit adserere.

* * *

ΑΝΑΞΑΡΚΟΣ *scriptum juxta caput senile calvum, ex adverso caput juvenile, scripto juxta:* ΝΙΚΟΚΡΕΩΝ.

ΟΤΔΕΝ. ΕΜΟΤ. ΣΟΤ. ΕΣΤΑΙ. ΑΚΚΙΖΩΜΕΝΟΤ.

His verbis numus hic describitur in Catalogo d'Ennery pag. 443, exhibens imaginem philosophi Anaxarchi, ejusque dictum, cum a Nicocreonte Cypri regulo in mortario contunderetur,

a) CIII. Tit. VI. c. 2. b) Tom. V. tab. I. n. 2.

Oo 2

de quo Diogenes Laertius, Plutarchus, Val. Maximus. Sed vereor, ut antiquus sit hic numus *) causa potissimum depravatae orthographiae Graecae, tum et insolentiam inseriae illi sententiae ejus philosophi ore prolatae.

* * *

TERENTIVS. *Caput nudum imberbe.*

\- - - IVS. *Vir equum freno ducens.* (Morelli Specim. pag. 47.)

P. Terentius Carthaginiensis a scriptis fabulis notissimus.

* * *

SALVSTIVS. AVTOR. *Caput nudum barbatum, in aliis imberbe.*

PETRONI. PLACEAS. *Tres viri togati stantes etc. vide reliqua infra in scenicis.*

In aliis aliae aversae jam cognitae.

Est hic C. Sallustius Crispus rerum Romanarum scriptor celeberrimus.

* * *

HORATIVS. *Caput nudum imberbe.*

ALSAN. *Vir equum freno ducens.* (Haverc. p. 152.)

Alium cum alia aversa, sed cujus typum ex sola descriptione non satis intelligo, vide in Catalogo d'Ennery p. 444.

Exhibet numus Q. Horatium Flaccum Romanae lyrae principem.

* * *

APOLONIVS. TYANEVS. *Caput laureatum barbatum.*

STEFAN. NIKA. *Stephanus auriga in quadrigis.* (Haverc. p. 152.)

Habes imaginem Apollonii Tyanei, inter veteres thaumaturgi, cujus praestigias, et indigna philosopho insomnia Philostratus pluribus libris enarravit, et laudibus efferre potuit. Conjecturam tenuem, cur in hunc numum admissus sit, vide infra in Decursionibus sub *Stephanus.*

* * *

APVLEIVS. *Caput juvenile revinctis filo crinibus.*

Miles barbatus stans et suspiciens templum distylum, cujus fastigio tria capita humana imposita sunt. (Morelli Spec. p. 45.)

L. Apuleius natus Madaurae Numidiae, altero post Christum natum saeculo inter illustriores philosophos habitus, quem Constantinopoli stetisse marmoreum in gymnasio Zeuxippi, narrat Christodorus [a]).

* * *

Alios praeterea in hujus classis numis se vidisse testatus est Patinus, Pythagoram, Solonem, Diogenem, Virgilium, Ovidium, Senecam [b]), sed quos adhuc inter contorniatos non reperi.

§. IV. *Spectacula.*

Iuvat horum typos, quibus nihil hoc numorum genere frequentius, in quatuor classes dividere, in *decursiones*, *venationes*, *pugilatus*, *scenica.* Non tamen postulet a me lector, ut, cum similes typos commemoro, iis etiam explicandis longius inhaeream, partim quod longiores in ignobili causa commentarii taedium adferunt, partim quod ea, quae ad spectaculorum veterum naturam pertinent, pridem a viris doctis

a) Anal. Brunck Tom. II. pag. 467. b) in Suetonio suo pag. 468.

*) Vere antiquum, sed non ex classe contorniatorum, spondere possum, qui ipse vidi et manibus tractavi in museo com. Vitzay. Not. edit.

occupata sunt, quorum lucubrationes vide in Graevii tomo IX., et Gronovii tomo VIII.

Decursiones.

Circus maximus cum omni suo ornatu, et decurrentibus quadrigis.
Caput Alexandri M., Neronis, Trajani, Caracallae etc. Numi in catalogis obvii.

Commode hanc classem a Circo maximo auspicamur, in quo peracta fuere, quorum imaginem numi sequentes dabunt. Numi praesentes multum valent ad cognoscendam Circi veteris formam, et ornamenta.

Succedant jam ipsa aurigarum, sive equitum nomina.

* * *

ALSAN. *Vir equum palmae ramo ornatum freno ducens.*
Caput Horatii, de quo supra. (Haverc.)

ARTEMIVS. VINCAS. IMPERATOR. PLENA. *Victor in quadrigis d. flagrum et coronam, s. palmam.*
Caput Honorii. (Theupoli.)

Altera inscriptionis pars mira, quam explicare non tento *).

AVRELIANVS. *Hieronica stans in curru, quem quatuor equi palmiferi lente incedentes trahunt, d. tenens coronam cum scutica, s. palmam, et respiciens.*
Caput Neronis. (Mus. Caes.) *Trajani.* (Princ. de Waldeck.)

BABVLVS. *Hieronica medio corpore d. flagellum, s. equum freno retinens, pone ejus pileus.*

OLIMPIAS. REGINA, *de qua supra.* (Princ. de Waldeck.)

* * *

BONIFATIVS. *Hieronica d. coronam cum scutica, s. palmae ramum tenens in lentis quadrigis adversus vehitur, imam partem occupant quatuor monogrammata plures singula literas continentia.*
Caput Placidii Valentiniani.

Numum hunc pridem Ducangius in suis inferioris aevi numismatibus ex museo regis Galliarum edidit, restituerunt Bandurius, Havercampus num. 55, aliumque habes in museo Theupoli. Multo ante simillimus alter editus est ab Octavio Strada, nisi quod hic aureus fertur, et currus a cervis, non equis tractus. At enim aliorum quoque judicio Stradanus hic numus perinde aeneus est, et idem cum illo, quem hoc loco dedimus. Iam vero et suspicatus est Ducangius, perperam a Strada habitos cervos, qui equi sunt, et quae illi cornua sunt visa, aliud non esse, quam palmarum ramos ex capite adsurgentes, quem cultum equis victoribus tributum passim haec numorum classis offert. Verum haec leviora. Majus operae pretium cognoscere, quis sit *Bonifatius* in hoc numo propositus. Ducangius a), Bandurius, Havercampus, et horum auctoritate fretus Gibbonus b) in eo conspirant omnes, intelligendum Bonifacium, virum imperante Honorio artibus bellicis clarum, praefectum Africae, custodem primum defensoremque imperii, deinde proditorem, postquam Vandalos ex Hispania in Africam acci-

a) Dissert. de num. inf. aevi §. LX. b) Hist. of the decline Ch. XXXIII. nota 32.
*) Nomina equorum existimes, vide infra in TOXXOTES. Not. edit.

vit, quo tempore imperavit Pla. Valentinianus, cujus caput altera numi pagina offert. Ab hoc ergo imperatore ajunt permissum fuisse Bonifacio ob res nuper pro imperio praeclare gestas triumphum in hoc numo expressum. At vero in aliam me sententiam impellunt rationes graves. Ac primum quidem, nullum habemus exemplum facti alicujus praeclari, ejusque synchroni in hanc numorum classem illati, quale esset triumphus viro de rep. egregie promerito concessus; deinde an dignum fuisset Bonifacii virtute praemium, rei praeclare gestae memoriam monetariis his sordibus committere? Atqui mirum etiam videatur, virum usque adeo nobilem, et primi tum inter proceres subsellii, cui nomina sane alia ac tituli honorifici non defuere, simplice nomine BONIFACIVS notari, nullo alio dignitatis addito argumento, eumque publice sic memorari, ut scriptum in iisdem numis legimus EYTIMIVS, STEFANVS, OLIMPIVS etc. qui ex faece hominum fuere, aurigae, pugiles, bestiarii etc. Nonne supra vidimus in hac ipsa numorum classe, Petronium Maximum Bonifacio coaevum non modo dici V*irum* C*larissimum*, et CONS*ulem*, sed et consulari habitu sedentem proponi? Eodem modo facile fuerat, et ex communi ejus praecipue aetatis more, illustrem hunc Bonifacium addito aliquo honoris titulo exornare, quod et praestitit lapis Africanus editus a Scipione Maffeio [a]):

FELICI. HVIVS. VRBIS. RESTAVRA
TORI. COM. BONIFACIO. V. C.

Denique si numum hunc velis cum fratribus conferre, videbis facile, bello huic triumphatori non alia addita insignia, quam quae aurigae quoque manu jactant, ne quidem omissa scutica, insigni, aurigis, non vero triumphatoribus proprio. Tutius ergo Bonifacium hunc, qui aurigae more proponitur, aurigam dicemus, et casui dabimus, fuisse eodem tempore aurigam ejusdem cum vindice imperii nominis, quemadmodum eodem Valentiniano imperante fuit Petronius vir consularis, qui subinde imperium invasit, et Petronius scenicus, de quo infra in *Scenicis*, tum et Eugenius Augustus, et Eugenius auriga.

Literae in imo positae, et inter se nexae ejusdem sunt naturae, cujus tot aliae in numis regum Gothorum inde ab Anastasio frequenter occurrunt. Earum tentare explicatum reformidavit Ducangius, sed tentavit, qui alia omnia, Havercampus [b]), qua fortuna, arbitrentur eruditi. Verisimile est, quatuor his monogrammatis indicari nomina quatuor equorum, infra quos exarantur, quem morem ea aetate viguisse, dicemus infra in TOXXOTES. Similes siglae sunt etiam in contorniato uno Trajani, altero Caracallae musei Princ. de Waldeck.

* * *

CERVOMTIVS. *Hieronica in curru a quatuor citatis equis vectus stans et respiciens d. coronam cum scutica, s. palmae ramum.*

Caput Caracallae. (Havere.)

CHRYSOPOLVS. Numum cum hujus mentione his verbis descriptum re-

a) Mus. Veron. pag. 165. 7. b) Pag. 126.

perio in museo Theupoli inter numos max. mod. a)

C. CAESAR. AVG. GERMANICVS. PON. M. TR. P. *Caput Caligulae laureatum*, *ante caput* CHRYSOPOLVS. (sed literis introrsum scalptis)

Victor in quadrigis d. coronam, s. palmam.

Dubium non est, numum hunc esse ex Contorniatis unum, sed neque dubium, το *Chrysopolus* esse nomen agitatoris partis aversae, sed cur illud in anticam trajectum sit, ignoro, neque investigare operae pretium.

COSMVS. *Victor stans d. flagrum*, *s. hastam*, *in concavo.*

SERACVSVS. *Equus victor cum palma in capite*, *in concavo.* (Theupoli.)

Seracusus esse nomen equi, cujus aversa typum exhibet, dicetur infra sub TOXXOTES.

* * *

DESID. NC. *Protome virilis capite barbato*, *ac nudo s. equum freno retinet*, *d. scuticam.*

MACCOMMO. *Vir rupi insidens caput sinistra sustentans*, *et respectans.* (Haverc. num. 72.) In alio: FELICITATI. AVGG. *Navis.* (Catal. d'Ennery p. 440.)

Omnes, qui hujus numi meminere, protomen anticae statuerunt esse Desiderii, quem frater Magnentius Caesareo titulo donavit, quemque, ut ajunt, manifestum facit epigraphe DESID. NC., id est: N*obilissimus* C*aesar*. Nolim tenuem hunc honorem invidere Caesari infelici, praecipue cum ejus certus alterius generis numus nondum sit cognitus, sed reor, hunc illi honorem ex alieno datum. Enimvero huc quoque pertinent, quae supra in Bonifacio attuli. An enim possumus propositum Caesarem putare, quem scutica manu gestata certum aurigam praestat? Quae quidem causa tanti mihi videtur, ut prorsus evanidum putem argumentum cetera validissimum ex addito NC. petitum. Neque enim mihi cum viris eruditis convenit adfirmantibus, iis literis Nobilissimum Caesarem indicari, sed potius esse contractum N*i*C*as*, ut mox infra habebimus IOHANNES. NICAS. Sic et in numis Salonini legimus CS pro CAESAR, ut copiosis aliis saeculi inferioris exemplis abstineam. Denique an verisimile videatur, Romae in monumento publico ejus hominis honorificam fieri mentionem, qui una cum fratribus Magnentio, et Decentio cruentum cum Constantini filiis bellum gessit?

De epigraphe MACCOMMO male lecta vide infra §. VI. in NVSMACCONMONIMVS.

* * *

DOMNINVS. *Hieronica d. habenas*, *s. palmae ramum tenens in lentis quadrigis equorum palmiferorum.*

Caput D. Trajani. (Mus. Caes.) *Alexandri M.* (C. Vitzai.)

DOMNVS. PHILOCOMVS. *Hieronica d. scuticam*, *s. palmae ramum in lentis quadrigis adversus vehitur.*

Caput Severi. (Haverc. num. 63.)

ELIANVS. *Hieronica stans in curru*, *quem quatuor equi palmati*

---

a) Pag. 772.

nomina, nempe: *Olynthonius*, *Nicaenetas*, *Olymenus*, *Lasyllas*, *Lachryscus*, *Menestheus*, *Cratilaus*, *Hermagoras*, *Minophanes*, *Olympiodorus*, *Dominicus Folobacus*, *Lampria*, *Olympiadoxilus*, verum cum non addatur, quam artem professi sint, eos in suas classes tribuere non possum. Alia adhuc nomina excerpi possent ex catalogo reginae Christinae, quem edidit Franciscus Camelus, nisi ea ab auctore parum erudito misere essent depravata. Vide ibi pag. 124. seq.

Ad idem argumentum pertinent numi sequentes:

ETERNIT. P. R. *Hieronica d. coronam cum scutica s. palmae ramum adversus vehitur in lento curru, quem quatuor equi palmiferi trahunt.*

DIVO. IVLIO. *Caput Iul. Caesaris laureatum.* (Morelli Impp.)

Numus hic, si quis alius, Romanorum sui aevi mores graphice exprimit. Nam cum veteres illi, inculti adhuc et Marte suo pleni *aeternitatem* sibi ab unis victoriis externis sponderent, eam sibi degeneres nimio nepotes, et uno jam pane et circensibus contenti ludicris hisce victoriis adsertum iri aut speraverant, aut sibi libenter finxerant, etsi tum maxime hostes externi illatis quaquaversum cladibus vecordem populum ad seria Martis negotia excitarent. Hos suorum mores cum nosset numi hujus quadrigarius, ausus est profiteri, suo quoque scenico triumpho *aeternitatem populi R.* procuratam.

* * *

TOXXOTES. *Equus gradiens impressa femori nota, prae quo palmae ramus.*

AMOR. *Equus stans cum impressa item nota, et palmae ramo. Vterque equus introrsum scalptus est, et argento expletus.* (Morelli Specim. p. 43.)

Res in vulgus nota, veteres equis suis perinde dedisse nomina, atque istud hodieque fieri videmus. Notus ex Homero Achillis Xanthus, ex Marone Pallantis Aethon, Mezentii Rhoebus, ex Suetonio Caligulae Incitatus privatis heri sui comitiis consul designatus, ex Dione Hadriani Borysthenes, ex Capitolino L. Veri Volucris. Qui plura equorum nomina nosse cupiet, adeat tabulas marmoreas, quarum unam edidit Panvinius [a]), alteram Sponius [b]). Data illis nomina ab indole sive corporis, ut colore, velocitate etc. sive animi, ut generositate, ingenio etc. Saepe patriae nomen adhaesit, qualis est SERACVSVS pro SYRACVSIVS, quem vidimus supra in auriga COSMVS. Numi praesentis TOXXOTES, male geminato X scriptus, haud dubie sic dictus est a pernicitate; nam τοξοτης Graecis *sagittarius;* alter AMOR ab affectu herili. Vterque ergo equus ob partam victoriam, cujus indicium facit adstitutus palmae ramus, illatus numo, qui honor meritis caballinis videri major non debet, quando constat, equorum memoriae sumptuosa erecta monumenta, quin et ab Alexandro M. honori Bucephali sui aedificatam urbem. De hoc argumento vide notam Fabricii ad Dionis L. LXIX. §. 10. Notae femori im-

a) de Lud. Circ. L. I. c. 13. b) Voyage Tom. III. pag. 23.

pressae veterum etiam morem indicant, quo discriminis causa varia inurere signa fronti aut femori placuit, quo modo Alexandri equum a capitis bovini cauterio dictum Bucephalum refert Arrianus [a]), de quo vide plura in notis eruditissimi Argoli ad laudatum Panvinii marmor. Signo femori inusto, draconis scilicet, ne ipsum quidem equorum prodigium Pegasus caruit, ut docet vas Campanum antiquissimum ex museo Hamiltoni a Tischbeinio editum [b]). Toxotes noster ex impresso femori *Koppa* haud dubius est Koppatias, quo de equorum genere et vocabulo egimus in Characteribus chronologicis Vol. IV. p. 390. Parapamisadas Indos bobus causa Herculis inussisse clavam, alibi diximus [c]). Non unus hic equus nomen suum in hoc numorum genere jactat. Supra in hieronica Eugenio circum quatuor equos currui junctos vidimus scripta totidem nomina: SPECIOSVS. DIGNVS. ACHILL*es*. DESIDEREVS, addito superne quadrigarii nomine EVGENIVS. Havercampus omnes hos titulos Honorio Aug. applicat, cujus effigiem pars numi antica exhibet, eosque faustam continere adclamationem adserit, cum tamen dubitari nequeat, esse equorum nomina. Et vero uni ex Eugenii quadriga praeclaro sonipedi eodem jure poterat tribui *Achillis* nomen, quo data *Romuli*, *Ajacis*, aliaque magnifica nomina in laudatis tabulis marmoreis legimus. Denique dubium omne eximit marmor a Fabretto bis editum [d]), in quo proponitur auriga SCORPVS regens equos quatuor additis eorum nominibus INGENVO. ADMETO. PASSERINO. ATMETO. At cum primis hic memoranda lamella vitrea picta, quam idem Fabrettus iisdem pariter locis edidit [e]). Ea laudato Eugenii numo simillima exhibet agitatorem addito nomine: LEAENI. NICA vectum lento curru, cui junguntur quatuor equi palmigeri additis nominibus NICEFORVS. AEROPETES. BOTROCALENES. ACCIATVS. In annulo musei Florentini legitur insculptum POMPHI. NIKA, juxta sunt binae equorum protomae additis horum nominibus AMOR et OSPIS [f]). Igitur varii hi equi augebunt equorum catalogum, quorum nomina ex stabulis veterum collegit Montfauconius [g]).

Animadversiones in hos decursionum numos.

Lubet in quadrigariorum cultum et insignia nonnihil adcuratius inquirere, labore nequaquam otioso, ut mox patebit. Omitto coronam et palmae ramum, quod utrumque cujuscunque fuit victoriae insigne. Omitto etiam tunicam, qua amicti fuere saltem plerumque, nam et nudi nonnunquam proponuntur non modo in nonnullis contorniatis, quos descripsimus, sed et in aliis monumentis apud Montfauconium, quae decursionum modos proponunt. Cer-

a) de Exped. Alex. L. V. c. 19. b) Vol. I. tab. I. c) Vol. II. p. 204. d) ad tabell. Iliad. p. 238. et Inscript. pag. 273. e) Pag. 340 et 537. f) Tom. I. tab. XI. g) Ant. expl. Tom. III. p. 285.

tissima agitatorum insignia sunt galea, ac praecipue scutica. Galeae hujus, seu petasi meminit Athenaeus in enarratione pompae Bacchicae Ptolemaei, cui interfuere *παιδαρια χιτωνας ἐχοντα ἡνιοχικης και πετασυς*, *pueri aurigarum tunicis petasisque induti* [a]). Etiam Nero ad circensia studia conversus *ἡρματηλατησε*, inquit Dio [b]) *την τε στολην την πρασινον ἐνδεδυμενος, και το κρανος το ἡνιοχικον περικειμενος*, *currus egit, prasina veste et galea aurigarum ornatus.* Vide de hac galea plura in nota Fabricii ad hunc Dionis locum. Circensis hujus tegumenti formam habes in area numi, qui fertur esse Ioviani Aug., apud Havercampum pag. 160 num. XII., positi pone caput protomes equestris. Non raro ex galea juxta aurem utrinque pendet lacinia, quam offendicem appellat Festus, quae infra mentum colligata firmius faceret galeam adhaerescere. Sic ea proponitur in numis, quorum unum Neroni, alterum Magnentio tribuit Havercampus [c]), et sic clauso mento plerumque videas propositos agitatores in monumentis veterum. Tamen et galea aperta, et cristis decora tegitur agitator Olympius apud Havercampum [d]), et saepe quadrigarii tam in numis, quam marmoribus nudo sunt capite. Scutica seu flagellum necessaria iis arma, qui rei equestri dant operam, sive equitibus, sive agitatoribus. Quare hanc artem professi raro in monumentis sine scutica comparent, et potest hic ipse ejus defectus agitatori esse honorificus. Nam fuere, qui nullo scuticae subsidio ausi sunt sperare victoriam, et si eam forte adepti sunt, res digna visa est, quae memoriae proderetur. Sic in marmore Gruteri celebratur Diocles agitator, quod SINE. FLAGELLO. VICTOR. EMINVIT [e]), et insigne anaglyphum, quod supra ex Fabretto produxi, offert Scorpum citatis quadrigis vectum nulla praeterea flagelli ope. At fuit etiam hic Scorpus Romani circi gloria, cujus merita Martialis binis elegantissimis elogiis celebrat [f]). Fieri igitur potest, ut signum quodpiam agitatorem sistat, etsi absit flagellum, at cum istud manu tenet, certum puta aut aurigam, aut desultorem, aut euicunque equestri studio deditum.

Venio nunc illuc, cujus fere unius causa haec liberalius disputaveram. Proposuit Havercampus in suo de Contorniatis tractatu numos complures, in quorum antica fingitur protome virilis tunicata capite nudo, dextera tenens vel scuticam, vel hastam, s. equum freno cohibens, in nonnullorum area pone caput adstituitur galea ejus formae, qualem mox dedimus. Epigraphe in his omnis abest, si Ioviani numum demas, quem exhibet p. 60. n. 12. Omnes hos vir eruditus aut Augustos, aut Caesares facit, consultisque oris lineamentis nobis obtrudit Neronem [g]), Constantinum M. [h]), Magnentium [i]), Desiderium [k]), Iovianum [l]), Pla. Valentinianum [m]). At vero multa sunt, quae judicio huic plane adver-

a) L. V pag. 200. F. b) L. LXIII. §. 6. c) num. 59 et 71. d) num. 51. e) Pag. 337. f) L. X. epigr. 50. 53. g) num. 59. h) num. 50. i) num. 71. k) num. 72. l) Pag. 160. num. 12. m) Pag. 160. num. 13.

santur, ac vel illud maxime, sitne ullo pacto verisimile, imperatorem Romanum habitu, insignibus, omnique cetero cultu sic in monumentis publicis proponi, ut inter eum, infimamque ex cavea gentem nihil differret? nam eodem cultu effictos fuisse aurigas, docet numus supra propositus scripto juxta protomen EYTIMI. VINCAS. Non me fugit, extra hos contorniatos exstare numos, qui imperatoris protomen cum equo et hasta offerunt, quales sunt Constantini M., aliorumque bene multorum. At in his caput est decore galeatum, additur solita principis epigraphe, et pro aurigantium flagello hasta militaris principe digna. Video equidem, in multis contorniatis id, quod protome dextera manu tenet, instar verae hastae formatum videri. At enim quovis pignore certarem, si omnes hi numi adcuratius inspiciantur, adpariturum lorum ex summo hastae apice defluum, et retortum instar harpae Perseiae, quae fuit usitatior scuticae aurigariae forma. Lorum illud tenuius si aevo vitium est passum, facile hastae speciem praebet, quae reipsa flagellum est. Et vero haec licentia, imperatores agitatorum habitu proponendi etiam propterea nullo est pacto verisimilis, quod ex Theodosii M. constitutione ne permissum quidem fuit, in eodem loco promiscue et imperatorum et circensium simulacra statui. Ejus verba haec sunt a): *Si qua in publicis porticibus, vel in his civitatum locis, in quibus nostrae solent imagines consecrari, pictura pantomimum veste humili, et rugosis sinibus agitatorem, aut vilem offerat histrionem, illico revellatur, neque unquam posthac liceat in loco honesto inhonestas adnotare personas.* His disputatis adversatur contorniatus, quem Havercampus p. 160 n. 12 ex Numis max. mod. reg. Gall. restituit, quo in opere exstat tab. XL. n. 4. In hoc fertur epigraphe: D. N. FL. C. IOVIANVS. P. F. AVG., typus: *Vir loricatus medio corpore, capite nudo, d. hastam, s. equum freno retinens, pone petasus.* Sin numus vere sic habet, habebis Augustum aurigae cultu propositum jubente istud praecipue petaso. At enim Ducangius, qui in Familiis Byzantinis ejusdem numi iconem dedit, petasum, qui haud dubie abest, omisit, et culpanda potius videtur pictura, quae exstat in laudatis Numis max. mod., in quibus edendis saepe desiderari adcurationem, alibi conquestus sum b).

EVTIMI. VINCAS. — OLVMPI. NIKA vel NICAS, et similia sunt acclamationes, quibus sedens in orbem populus factionis suae agitatori elata voce bene precari consuevit. NIKA Graecum est, et ejusdem cum VINCAS significationis. Eundem sensum faciunt literae in perpendiculum scriptae: GARAMANTI. NICA — GENTI. NICA in celebri marmore, sed male explicato a Panvinio c), et Grutero d). Ejusmodi acclamationes affectus testes offerunt quoque gemmae veteres, sed et hae inferioris aevi. Mox infra habebis affine PETRONI. PLACEAS.

a) Cod. Iust. L. XI. tit. XL. §. 4. b) in praefat. ad Vol. VI. c) de Lud. Circ. L. I. c. 10. d) Pag. 338 2.

Venationes.

Venatio cervorum et leporum intra amphitheatrum.

Caput divi Augusti. (Mus Caes. Morelli Impp.) *Neronis.* (Morelli Impp.) *Trajani.* (Haverc. num. 67.)

COLENDVS. *Venator eques cervum et leporem intento arcu in amphitheatro insequitur.*

Caput Trajani. (Mus. Farnes.)

Venator aprum venabulo petens, quem et canis adsilit.

Caput Neronis. (Haverc. n. 5. Morelli Impp.) *Vespasiani.* (Mus. Caes.)

Venatores duo, unus ex equo ursum, alter e plano aprum impetentes.

Caput Neronis. (Morelli Impp.)

Venator adversus irruentem ursum opposita machina se tuetur, desuper quinque spectatores pugnae eventum attoniti exspectant.

Caput Neronis. (Morelli Impp. Mus. Farn.)

Vir unus duos tauros ferocientes cornibus retinet.

Caput Neronis. (Morelli Impp.)

Imperator eques leonem jaculo feriens.

Caput Neronis. (Morelli Impp.) *Trajani.* (Haverc. num. 21.) *Protome Eutimii agitatoris.* (Vide supra in Eutimio.)

Vir in tauro equitans cum urso commissus.

Caput Neronis. (Morelli Impp.)

Bestiarius stans d. hastam, s. quid globo simile, pro pedibus panthera prostrata, in area hinc tres metae, inde quid specui simile.

Protome aurigae d. scuticam, s. equum freno retinentis. (Mus. Caes. Pellerin Suppl. II. tab. 7.)

REPARATIO. MVNERIS. FELICITER. *Venator irruentem ursum opposita hasta excipit.*

INVICTA. ROMA. FELIX. SENATVS. *Caput Romae galeatum.* (Morelli num. fam. tab. I. Romae.)

Argumenta horum numorum commemorasse sufficiat, explicationem facile quivis ex auctoribus, quos initio hujus capitis praecipuos nominavi, petet.

Pugilatus.

MILO. CROTON. *Leonis exuviae e clava suspensae.*

Bos cornupeta.

Prosper Parisius numum hunc inter rariora M. Graeciae numismata edidit tab. IV., Havercampus in fronte operis de Alexandri M. numo, et de numis contorniatis restituit. Non dubitat hic, esse ex contorniatorum genere, at ego non hoc solum, sed etiam vix in genuinis habendum censeo. De Milone Crotoniata virium humanarum miraculo, artisque adeo athleticae facile principe copiosa habemus veterum testimonia.

* * *

FILINVS. *Athleta nudus d. elata coronam, s. palmae ramum stat inter duas figuras togatas, quarum dexterior scipionem elatum, sinisterior tibiam tenet.*

Caput Neronis. (Mus. C. Vitzai.) *Trajani.* (Mus. Farnes. Haverc. num. 69.)

Numus jam ex Tristano et Angelono cognitus. Censent plerique, eo exhiberi Philinum Coum celebrem Olympionicam, in cujus laudibus facundi fuere Pausanias, et Plutarchus in Symposia-

cis. De figuris adstantibus varia iidem conjecere, quae recoquere piget.

* * *

IOHANNES. NICAS. *Athleta et aliptes stantes.*

Caput Pla. Valentiniani [a]).

Pugil nudus humi sedens alterius pugilis caput ad terram adactum pedibus implicat, ejusque manum manu sua cohibet.

D. N. CONSTANTINVS. MAX. AVG. *Imperator medio corpore cum corona gemmata d. sceptrum, s. globum.* (Mus. Princ. de Waldeck.)

Scenica.

Vir nudus praegrandem personam scenicam utraque manu gestans, pone arbor.

Caput Neronis. (Mus. Farnes.)

Duae personae comicae hiante turpiter rictu

Mulier sedens capite turrito etc. Vide reliqua infra §. VI. sub numo I.

* * *

Organum hydraulicum adstante hinc et illinc figura, quarum dexterior instrumentum quoddam flabello simile elata manu ostentat.

Caput Neronis. (Mus. Caes. Haverc. n. 11.)

Trajani. (Haverc. n. 27.)

LAVRENTI. NICA. *Organum hydraulicum, stat hinc figura d. ostentans aliquid flabello simile, adstituuntur praeterea duo vasa, ut videtur, illinc folia humi sparsa.*

Caput Neronis. (Mus. Caes.)

Havercampus in simili legit LAVRENTIN. AVG. [b]) Morellius: LAVRENTINVS (Impp. in Nerone), Tristanus: LAVRENTINVM [c]).

PETRONI. PLACEAS. *Tres figurae togatae stantes, quarum media minutum organum hydraulicum tenet, altera tibiam, tertia colloquentis more gesticulatur.*

Caput et epigraphe Sallustii. (Mus. Caes. Havercamp. pag. 150, alii.)

PLACEAS. PETRI. *Organum hydraulicum, adstat utrinqne figura illud, ut videtur, animans, juxta terminus Solis.*

Caput Pla. Valentiniani. Numus insignis magnitudinis olim reginae Christinae.

In explicandis his numis eruditi omnes facile conspirant, hoc typo sisti *organum musicum*, unis fere his numis praeclari hujus artefacti jam veteribus cogniti, et quod nostrae quoque aetati ad varios usus servit, imaginem exhibentibus. Fuit autem illud duplicis generis, *hydraulicum*, quod aquae motu, et *pneumaticum*, quod follibus animabatur. Prioris frequentior apud auctores veteres mentio. Nero, ait Suetonius [d]), urgentibus jam maxime inimicis *primores viros per organa hydraulica novi et ignoti generis circumduxit.* Alterius testimonium jam viderunt eruditi apud Manilium [e]), at multo certiora sunt bina alia, primum apud Theodoretum [f]): Ὀργανῳ γαρ ἐοικεν ἀπο χαλκων συγκειμενῳ καλαμων, και ὑπ᾽ ἀσκων ἐκφυσωμενῳ, και κινυμενῳ ὑπο των τυ τεχνιτυ δακτυλων, και ἀποτελυντι την ἐναρμονιον

a) Marini Iscriz. Alban. p. 129. b) num. 10. c) Tom. I. p. 218. d) in Ner. c. 41. e) L. V. v. 329. f) de Provident. Orat. 3.

ἐκεινην ηχην. *Ejusdem enim fuit formae cum organo aeneis tubis composito et follibus animato, quod artificis digitis motum harmonicos illos concentus efficit.* Iulianus Aug. in epigrammate, quod est in Brunckianis Vol. II. pag. 403, in similis organi descriptione meminit *aenearum fistularum*, δονακων χαλκειης ἀρουρης, non nostro flatu animatarum, sed vento *ex taurino specu*, ἀπο ταυρειης σπηλυγγος, i. e. follibus, prorumpente, qui se in earum radicem insinuat, dum interim vir quidam peritus *celerum digitorum* ope, ἐχων θοα δακτυλα χειρος, suavem concentum elicit. Vtrius generis fuerit propositum in his numis organum, an hydraulicum, an pneumaticum, non satis constat. Sed de horum initiis, usu, progressu vide, quae laudatis omnis aevi auctoribus magna cum eruditione congessit Christianus Wernsdorfius ad Publilii Optatiani Porphyrii carmen, ut ineptum, ita laboriosum, quod *Organon* inscripsit [a]). Causa illati his numis hujus artefacti visa antiquariis, quia, ut altius diximus, illo delectabatur Nero, cujus caput in antica conspexere. Verum an et Trajanus illo, et Valentinianus delectabantur, quorum item in similibus aliis occurrunt capita? Satis esto, fuisse haec organa inter παιγνια circorum et scenarum, ac propterea dignum horum numorum argumentum, ut sane simile artefactum inter alia circi ludicra exhibetur in elegante diptycho apud Maffeium [b]).

In eorum inscriptionibus primum recitandis, deinde explicandis incredibile, quanta absurda ab eruditis sint prolata. Lege primum Tristani, deinde qui hunc in pejus corrigit, Havercampi judicium de vocabulo LAVRENTIN. [c]) Numus integerrimus musei Caesarei habet, ut dixi, LAVRENTI. NICA. Numum postremum sic describit Franc. Camelus in catalogo numorum thesauri reginae Christinae: *Aedificium cum tribus figuris:* PLATEA. S. PETRI. [d]) quo quid magis ridiculum? Verisimile est, secundum numum praecedentem legendum in hoc quoque PLACEAS. PETRONI.

* * *

MAR - - - INC. *Mulier stans d. elata coronam, adstant juxta quatuor puellae, pone duo pueri.*

Caput Theodosii II. (Tanini Suppl. ad Band. tab. XVIII.)

MARGARITA. VINCAS. *Mulier stans d. elata coronam, s. vestem colligit; ei advolans Victoriola coronam offert, infra duo palmae rami.*

Caput Pla. Valentiniani. (Tanini ibid. Pembrock P. III. tab. 102. Mus. Princ. de Waldech.)

Vitiatam numi prioris epigraphen Taninius explendam conjicit: *Margarita vincas*, ut in numo sequente, ejus vero typo proponi Margaritam coryphaeam, quae publicum puerorum puellarumque cantum moderatur. In numo altero eadem Margarita proponitur in arte sua victrix, indicantibus istud advolante Victoria, et palmae ramis.

a) Poet. Lat. min. T. II. p. 391. et Tom. IV. in Addend. p. 823. b) Mus. Veron. p. 111. c) Pag. 73. d) Pag. 124.

§. V. *Contorniati cum typis domesticis cognitis.*

Hactenus typos vidimus, qui fere uni huic numorum classi proprii sunt. Verum extant etiam, etsi non magno numero, qui typos ex vera Romanorum moneta jam cognitos recepere. En aliquot exempla, ut ab his contorniatorum fines plenius intelligamus. Horum aliqui tam anxie numos veteres domesticos imitantur, ut jure in restitutionum numis possint putari, et ab archetypis non differant nisi siglis juxta caput introrsum scalptis, ambiente marginem sulco, et opere rudiore, certis, ut supra dixeram, contorniatorum signis. Tales sunt:

* * *

Caput Agrippinae sen. cum epigraphe: AGRIPPINA. M. F. MAT. C. CAESARIS. AVGVSTI. ✠ S. P. Q. R. MEMORIAE. AGRIPPINAE. *Thensa.* (Mus. Caes. Morelli Impp.)

Caput Neronis. ✠ PACE. P. R. *etc. Templum Iani.* (Mus. Caes.) In alio: ROMA. *Roma galeata sedens addito etiam* S. C. (Morelli Impp.) In alio: DECVRSIO. *Eques decurrens.* (Morelli Impp.) In alio: *Duo equites decurrentes*, ut in numis Neronis.

Caput Galbae. ✠ LIBERTAS. PVBLICA. S. C. *Libertas stans.* (Morelli Impp.)

* * *

In aliis numis cum parte antica junguntur aversae alieni temporis, sic:

ANNONA. AVGVSTA. CERES. *Ceres sedens etc.* ✠ *Caput Trajani.* (Theupoli)

Hic typus obvius est in moneta Neronis.

DIVA. FAVSTINA. AVG. *Faustina junior stans d. pateram, s. cornucopiae ad aram sacrificat.* ✠ *Caput Neronis:* (Morelli Impp.)

Mira profecto Neronis et Faustinae in eodem numo societas, cujus causam nexus non facile alius praeter ipsum numi architectum dabit.

* * *

Caput Constantini M. ✠ VICTORIA. CONSTANTINI. - - - *Victoria sedens inscribit clypeo.*

VOTA. XX. *Circus, in quo duae quadrigae decurrunt, et venatores cum belluis pugnant.* ✠ *Caput Pla. Valentiniani.* (Mus. d'Ennery.)

* * *

ANTINOOY. HPΩOC. *Caput nudum.* In alio: ANTINOΩ. ΠANI. *Protome Antinoi s. pedum super humero.* ✠ VICTORIA. AVG. *Victoria gradiens.* (Prior apud Vaillant. num. Graeci, alter in museo princ. de Waldeck.)

En tibi et contorniatos bilingues, sic tamen, ut Antinoi nomen, velut dei extranei, Graece scribatur, ex quacunque demum causa eum his monumentis inserere placuit. Quae alia in his numis ad Antinoum pertinent, vide explicata in ejus moneta Vol. V. p. 536.

§. VI. *Numi explicatus ambigui.*

Mulier sedens capite turrito d. elata, s. hastam; ei ad dexteram adstat vir pileatus d. bipennem, s. hastam, ad sinistram stans mulier turrita mulierem sedentem coronat, s. hastam tenet; pro pedibus adstant quatuor animalia alata instar Sphingum, ara utrumque extremum claudit,

in imo duae figurae instar fluviorum humi procumbentes. ✗ *Duae personae comicae hiante turpiter rictu.* In alio: *Caput Alexandri M. nudum.* (Haverc. num. 1. 2.) In alio: *Caput Neronis.* (Morélli Impp. Mus. Farn.)

Patinus, qui id genus numos primus vulgavit, prospere adventurum edixit, qui horum solvet numorum aenigmata. Objecta haec difficultas invitavit Havercampum, ut in iis enodandis vires suas experiretur, eique causae potissimum debemus dissertationem, quam de Alexandri M. numismate conscripsit, qua simul aliorum contorniatorum catalogum, et usum complexus est. Eo in opere profitetur vir eruditus, insolente hac horum numorum imagine indicari summum imperium Orientis et Occidentis, (quam utramque plagam notant binae personae partis alterius) quod per rapaces homines in quatuor decantatis monarchiis Chaldaeorum, Persarum, Graecorum, Romanorum (harum symbolum sunt quatuor animalia alata) violentissime fuit exercitum, quin adeo cupide devoratum (et graphice id quidem adumbratum horrendo duorum capitum oris hiatu). Et ne conjecisse solum videretur, addit: *nullum in hoc numismate vel punctum esse, quod non examussim in formadibilem istam quadret potestatem* [a]). Haec cum tibi, Sigeberte, tam certa exploratque viderentur, cur aliquot post annis, cum eundem typum explicare intenderes, destitutum te in vado quereris, ejusque te intellectum non posse adsequi [b])? An oblitus eras operis, quod olim totum hujus unius causa typi, et cum tanto eruditionis nisu conscripseras? An vetus confidentia vertit in diffidentiam? Possumus ex hoc exemplo intelligere, quam inanes saepe sint virorum praestantissimorum sane et eruditorum conatus, cum nihil in omni retro antiquitate tam arduum, tam invium putant, quorsum ingenio et eruditionis copiis non possint pertingere. Ceterum si liberet etiam, vererer in typi hujus sensum studiosius inquirere, quod iconismos usque modo vulgatos nimium video discrepare. Nam quae figura Patino et Havercampo dicitur manu tenere bipennem, ea secundum iconismum Morellii tenet pedum, et caput pileo Phrygio obtegit [c]), certus adeo per haec indicia Atys, quo verisimile fit, mulierem in medio considentem esse Cybelen cum Atye suo, quin et adstituta quatuor animalia aliud forte non esse, quam sacros huic deae leones. Cybelen cum Atye in leonum quadrigis vectam supra in Mythologicis vidimus. Typus duarum personarum scenam olet, ut alii contorniatorum typi circum et amphitheatrum, easque non esse connectendas cum averso numi argumento, inde patet, quod numi alii pro his offerunt caput Alexandri M., vel Neronis.

* * *

Serpens adsurgens fruges in ara positas adlambit, pone arbor. ✗ *Caput Neronis.* (Haverc. num. 6. 12. Morelli Impp.) *Trajani.* (Haverc. num. 34.)

Havercampus typum hunc ex Neronis vita explicat, nequaquam absterreri se passus, quod idem Trajano quo-

a) Pag. 4. b) Morelli Impp. Tom. II. pag. 93. c) in Nerone tab. VIII. n. 18.

que tribuitur. Fuit serpens comes Aesculapii, Apollinis, Minervae, Hygiae; Hecates etc. tum et heroum, ipse etiam genius et Agathodaemon, ut symbolicos explicatus alios taceam; in mysteriis quoque, ac praecipue in orgiis Bacchi fuit animal religiosum et reconditi sensus. Ob multiplicatos ergo hos ejus honores necesse est serpentum typos, nisi ab aliis causis juventur, impeditam habere significationem. Typus, quo is modo his in numis proponitur, videtur indicare inferiarum ritum, et felix in iis omen. In his dapes arae imponi sunt solitae, quae offerebantur diis Manibus, et dicebantur *silicernium*, adlabens vero serpens, epulasque depascens creditus est famulus ejus, cui inferiae actae sunt. Sic cum Aeneas Anchisi post excessum sacra instauraret, ecce anguis agmine longo

Tandem inter pateras, et levia pocula serpens
Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
Successit tumulo et depasta altaria liquit.

Verba sunt Virgilii [a]), quae proxime imitatus Valerius Flaccus, cum refert, ad placandos caesorum in acie manes celebratum a Iasone sacrificium, sic ait [b]):

Dixerat, et summas frendentibus intulit aris,
Libavitque dapes, placidi quas protinus angues
Vmbrarum famuli linguis rapuere coruscis.

* * *

Mulier moesta rupi insidens, ex adverso stans vir nudus manibus post tergum revinctis, quem suspicit figura alia humi sedens. ✠ *Caput Neronis.* (Haverc. num. 2. Morelli Impp.) *Trajani.* (Haverc. num. 25. Pellerin Suppl. II. tab. 7.)

Similem edidit Begerus, et in homine vincto Tiridatem Armeniae regem agnovit [c]). Havercampus in genere Parthum designari putat, atque eodem typo in numo Trajani adludi ad victoriam Armeniacam, Dacicam, Germanicam. Ergo judice Havercampo idem typus in diversis imperatoribus lectus est ad diversas res gestas designandas? Praestat illum in incertis putare. Habet is nonnihil adfine cum Marsyae supplicio, Scytha humi considente, et ad sumendam poenam parato.

* * *

Porticus binis columnis fulta, intra quam vir stans ad mensam numis refertam cum binis viris togatis colloquitur. ✠ *Caput Neronis.* (Mus. Caes. alibi.)

Havercampus singulari hoc, et nusquam alias conspicuo typo indicari putat abacum et locum, ubi dividebantur contorniati in usum Circensium [d]). Sed levior haec videtur causa, quam ut vel abjectis his numis typi materiam sufficere potuerit. Verisimilius videtur, propositum argentarium in foro fenus exercentem. Hujus προαιρεσεως homines variis nominibus dicti fuere *argentarii*, *numularii*, *danistae*, *collybistae*, tum et *mensarii* et *trapezitae* a Graeco τραπεζα, *mensa*, quod pecuniae posita

a) Aen. V. 90. b) Argon. III. 456. c) Thes. Br. T. II. p. 622. d) Morel. Impp. T. II. p. 82.

mensa numerabantur. Sic Tullius [a]): *Quid? stipendium militibus per omnes annos a civitatibus, MENSIS PALAM PROPOSITIS esse numeratum.* Narrat Plutarchus [b]), candidatos in comitiis honores non jam tecte, sed *positis in medio mensis*, ἐν μεσῳ θεμενοι τραπεζας, a populo fuisse mercatos. Illustrior adhuc locus Martialis, qui in causis, quae clamores strepitumque urbis augent, refert etiam forensia numulariorum negotia [c]).

Hinc otiosus sordidam quatit mensam
Neroniana nummularius massa,

nimirum numis omnis metalli Neronis imagine insignibus, et Martialis aetate maxime obviis. In elegia, quae *Nux* inscribitur, et Ovidio tribuitur, descriptum habes patentem facile ad similes tabernas accessum [d]),

Quilibet argentum prima de fronte tabernae
Tollat.

Locus, in quo fenus istud exercebatur, Ciceroni, Horatio, aliisque dictus plerumque *medius Ianus*. Vide eruditorum observata ad Ciceronis de Offic. L. II. c. 25. Idem mos apud Graecos quoque valuit. Narrat Polyaenus [e]), Alexandrum Pheraeum clam cum militibus in Piraeeum advectum dato signo ex omnibus mensis pecunias diripuisse.

* * *

Clypeus, in cujus medio capita Solis et Lunae zodiaci signis clausa; juxta sedens vir expansis manibus, capite elephanti proboscide ornato, pone statua Palladis. X *Caput Trajani.* (Haverc. n. 29. Theupoli.)

Obscurum, inquit Havercampus [f]), mihi fateor esse aenigma, ne tamen nihil adferam, dicam id, quod in mentem venit, etc. At mihi, qui simplicem neque longe arcessitam explicationem praeferre amo, videtur vir ante astrorum et Zodiaci imaginem considens esse ex eorum genere, qui astrologiae, et rimandis ex hujus disciplina naturae arcanis dedere operam, quales perversa ea aetas copiosos tulit, et ex quorum ingenio prodivere tot numi et gemmae zodiaci imagine insignes. Homines Circensibus studiis deditos prae aliis hac superstitione laborasse, aliorsum satis constat.

* * *

Vir galeatus solo amictus palliolo taurum cornibus retinet, quem sibi intentata clava vir alter solo item palliolo amictus vindicat; juxta e terra existit draco alatus ignes spargens. X *Caput Trajani.* (Mus. Pisani.)

Hunc quoque typum in incertis habeo. Mazzoleni praeconis explicationem qui adprobet, nemo facile erit *).

* * *

Pisces quatuor, polypus, sepia, cammarus, pompilus. X *Caput Neronis.*

Hujus numi meminere Erizzus, Tristanus, Spanhemius, quorum ampla judicia ad verbum recitat Havercampus [g]), ac fatetur denique, nihil de hoc typo certi adfirmari posse. Tanti fuerat, tot obsoleta verba recoquere.

---

a) Orat. in Pison. c. 88. b) in Iul. Caes. pag. 721. c) L. XII. 57. d) vers. 139. e) Strat. L. VI. c. 2. §. 2. f) Pag. 97. g) Impp. Morelli Tom. II. p. 94.

*) Amphionem et Zethum puta, novercam Dircen tauro alligatam raptantes, quem typum supra pag. 287. descriptum habes, nummumque male delineatum, sic ut draco sit, quod figura mulieris esse debuit. Not. edit.

* * *

Area quadrifariam divisa, intra quam BC. RS. TG. FB. X *Caput Neronis sine epigraphe.*

Prodigio simile fuisset, si Harduinus cibum palato suo tam suaviter adridentem respuisset. Explicationem vide in ejus Operib. sel. p. 724, sed quam intactam relinquo, quod somnia a scriptis meis longe abesse volo. Numus hic frequenter in catalogis occurrit. Quos ipse viderim, omnes spurios agnovi.

* * *

SABVCIVS. PINIAN - - - *Vir baculo percutit arborem, ad arboris pedem serpens.* X *Caput Caracallae.* (Theup.)

Forte est Hercules Hesperidum serpentem clava comminuens.

* * *

NVSMACCONMONIMVS. *Vir rupi insidens et respiciens.*

Incertus est epigraphes et typi sensus, etsi haec aversa obvia, et, ut per intervalla vidimus, juncta cum variis anticis, in quibus vel Alexander M., vel Sallustius auctor, vel Desiderius auriga proponuntur. Similem ex Strada restituit Havercampus [a]), sed in quo, haud dubie vitiato, jactatur scriptum MACCOMMO. Cannegieterus in insolentem hanc epigraphen commentatus operose conjecit, vocabulum MACCO designare *stultum*, nomine in fabulis Atellanis usitato [b]). At enim omnes in hac pugna eruditionis suae vires in ventum effudit. Epigraphen enim, qualem dedi, offerunt numus musei Caesarei, duo alii, qui citantur in museo Theupoli [c]), unus in museo Pembrock [d]), et alius in museo Princ. de Waldeck.

* * *

OLEXIVS. *Aries stans ante aram luculentam.* X ANTONINVS. PIVS. *Caput Antonini Pii.*

Fuit hic numus olim Romae in museo Carthusianorum, translatusque inde in museum Caesareum editus est a Froelichio in Cimelio Vindob. Part. II. pag. XXVII. Verum triplex vir illustris in eo promulgando admisit peccatum, primum, quod spurios ejus natales indicare neglexit, deinde quod in eo scriptum adserit: D. N. IVLIANVS. AVG., cum certa sit lectio ANTONINVS. PIVS, quem lapsum jam memoravi in Catalogo musei Caesarei. Tertium, quod epigraphen aversae legit OLENIVM, quam iniquam lectionem corrigere tum non satis poteram, quod eam numus non satis integer revera praeferre videbatur. Serius similem magis valentem probumque nactus legendum vidi OLEXIVS, quod nomen haud dubie est aurigae, aut certe cujuspiam ex cavea; verum quis sit ejus nexus cum ariete ad sacrificium parato, non intelligo. Monere juvat, similem typum occurrere in ejusdem Pii numis Alexandrinis.

* * *

Basis juxta rupem, cui impositum signum Iovis cum modio in capite d. fulmen, s. hastam, pro pedibus aquila, ad quem vir tunicatus tectus galea militari, et caduceum tenens equum adducit. (Mus. Princ. de Waldeck.)

---

a) num. 72. b) Misc. observ. crit. Vol. VII. pag. 135. c) Pag. 826. 827. d) Part. III. tab. 98.

Argumentum hercle obscurum. An Mercurium putem, cujus caput galea tegitur plane militari, id est: cristata? an militem, cujus sinistra caduceum praefert?

CAPVT IV.

De aetate contorniatorum.

De aetate, qua contorniatorum usus coeperit, variae fuerunt eruditorum sententiae. Non defuere, qui, saltem numos hujus classis illos, qui imperantium capita offerunt, esse coaevos iis existimarunt, quorum in iis imagines continentur, quos inter fuit ipse Spanhemius, qui Neronis numum, tanquam eo imperante cusum, explicat a), tum et Ducangius b), et nuper cl. Pinkertonus c), Verum jure hanc sententiam refellimus, ac primum quidem ex lege fabricae, quam ad explicandam aetatem aliorum quoque numorum, quae aliis classibus subsunt, multum valere novimus. Docuit experientia, singulis imperantium saeculis alium fuisse in numis fabricae modum. Istud si verum, ut sane est verissimum, et si hac sola jam differunt numi Augusti a numis Trajani, quanto magis necesse est differre numos Augusti a numis Pla. Valentiniani? Atqui videmus, in omnibus contorniatis inesse eundem tenorem, eundem cultum habitumque, certum adeo testem, eorum aetatem non magnopere divergere, ac propterea certi sumus, numos Iul. Caesaris, Augusti, ac proxime sequentium propter eandem hanc cum numis Honorii et Valentiniani adfinitatem cum his quoque tempore jungendos, et quod sequitur, Iul. Caesaris, Augustique numos non esse horum temporibus coaevos. Ex eadem causa pridem consensere eruditi antiquarii, numos quosdam consecrationum imperatorios, quod omnes eadem fabrica, eadem vilis argenti mixtione essent, eadem etiam aetate signatos. Quocirca necesse est statuere, sequiori aetati tribuendos contorniatos omnes eorum imperatorum, qui praecedentia saecula occupavere. Adde argumenta alia luce ipsa clariora. Multa videmus in his numis priorum saeculorum imperatoribus tribui, quae horum aetate fuerunt ignota, aut inusitata. Caput Iul. Caesaris praeter lauream ambit diadema, quod ex causis cognitis procul habent ejus numi synchroni. Trajanus in numo musei Caesarei *Pius Felix*, qui tituli conjuncti ante Commodum ignoti fuere. In alio musei Caesarei idem Trajanus dicitur *Proconsul*, qui titulus nonnisi numis inferioris saeculi inscriptus legitur. Nimirum qui numos hos feriundos curaverunt, eorum modos et epigraphen ad aevi sui ingenium adcom-

a) Tom. I. pag. 231. b) Aevi inf. num. §. LXIV. c) Essay on medals Tom. I. pag. 231.

moſtraverunt. Denique vel unus is numus, qui in antica habet caput Neronis, in aversa Faustinam juniorem, quem descripsi supra cap. III. §. 5, satis per se probat, eum numum imperante Nerone signari non potuisse. Ioberti sententia, quae contorniatos jam Gallieno imperante cusos conjicit, jam a Bimardo refutata est [a]), neque jam digna, qua refutanda amplius occupemur. Magis sobrium Morellii et Mahudelii judicium, qui istud numorum genus circum Constantini M. tempora feriri coeptum, et per proxime sequentes imperatores usque ad Fla. Valentinianum continuatum adseruere, in quo totum contorniatorum agmen fere desinit. De Havercampo praeceptore nihil est, quod memorem, nam etsi ipse arbitretur, eorum natales intra ipsum illud tempus, quod modo designavi, constringendos, tamen solita sua inconstantia variis per opus suum locis sic de eorum ortu disserit, ut satis appareat, multos imperatoribus, quorum imaginem praeferunt, synchronos illi fuisse creditos, quod quidem aperte in dedicatione operis, tum etiam pag. 49 et 80 statuit.

CAPVT V.

De usu contorniatorum.

Ad hunc quod attinet, video inter omnes convenire, contorniatos monetae modum ac potentiam non habuisse, nimirum quod tot modis, quos capite I. descripsi, a moneta ordinaria differrent. Facile etiam inter omnes convenit, non fuisse eos auctoritate publica signatos, sed instituto privatorum, hominumque ex plebe parum eruditorum, cum typos in iis viderent plerumque ex humili fortuna captos, consociata temere ac fortuito, quae natura sunt disjunctissima, et non frequentia modo, sed et abnormia in orthographiae legibus peccata, quae luteo etiam aevo auctoritatem publicam diffiterentur, et quorum specimina capite sequente colligam. Est in museo principis de Waldeck contorniatus Trajani, in cujus aversa sunt duo equites cum hastis decurrentes, scripto infra S. C. Alios cum iisdem notis dedi supra §. V. Nolim quis ex his siglis arguat, hos numos senatusconsulto fuisse signatos, sed potius hos decursionum typos ex numis Neronis non omissis etiam his siglis, petitos. Denique cum viderent eruditi, plerosque typos captos ex studiis athleticis, ac circensibus, facile sanxere eorum plerique, circi et arenae usibus numos hos fuisse destinatos. Circensia sane studia eloquuntur efficti in his agitatores adscriptis plerumque nominibus quadrigis suis invecti, aut eorum protomae, equi victores, pugiles, bestiarii, venationes, palmae victoriarum

a) ad Iob. Tom. I. pag. 87.

praemia. Ad haec inscriptae formulae: VRSE. VINCAS — OLVMPI. NIKA — PETRONI. PLACEAS, et similia, bona verba sunt, omina, et *εὐφημισμοί*, quae spectatores ex cuneis adclamare soliti sunt suae factionis hominibus. Praeterea quod prae Augustis aliis Neronem et Trajanum frequentius videmus his numis illatos, istud quoque luculente comprobat, eos Circensium causa fuisse signatos. Neque enim adsentior Mahudelio adserenti, praelatos fuisse eos principes, qui Circensibus magis fuere addicti. Ac propterea praelatum etiam Neronem plerique adserunt, quod de ejus incredibili in hos ludos adfectu constabat, qui teste Dione a) victores equos, et jam senio confectos stola forensi ornavit, et alimenti nomine pecuniam adsignavit, et quo imperante agitatores eam sibi sumpsere arrogantiam, ut adversari consulum praetorumque imperio auderent. At sin istud, cur, ut alios praeteream, non etiam iisdem honoribus mactatus Commodus? cujus sane non remissior fuit ad haec studia contentio, qui quadrigas ipse egit, et feras propalam manu sua confecit, quin tamen vel unicus ejus contorniatus adhuc sit cognitus. Atque his quidem omissis cur Trajanum tanta horum numorum frequentia ornare placuit, quem Circensibus eodem impenso studio delectatum nemo scriptorum meminit? Alia igitur inquirenda causa, cur Neronem ac Trajanum frequentius in hos numos vocare libuerit; nimirum quod ille certamen quinquennale Romae constituit, in hujus vero mortui honorem ludi Parthici, seu triumphales acti fuere, de quibus, ne jam dicta repetam, vide, quae indicavi in numis Neronis ad annum V. C. 813, et in numis divi Trajani. Accedit, hunc eundem Augustum magnos sumptus in ornandum amplificandumque Circum effudisse, ut diximus in hujus moneta ad annum V. C. 864. Placuit igitur rerum Circensium ministris eorum saepius memoriam restituere, qui victoriae sibi, ac praemiorum materiem dedere. Neronis memoriam propter haec ipsa studia non modo pluribus post saeculis gratam fuisse posteritati Circensi, sed et lubenter ab arena Constantinopolitana receptam, insigniter comprobat gemma anaglypha, quam vulgavit Comes Caylus b). Sistit illa Neronem capite radiato quadrigis vectum, et quidem adversum, ut in contorniatis mos obtinuit; dextera effert mappam, sinistra sceptrum consulare tenet, addita epigraphe: ΝΕΡѠΝ ΑΙΓΟΥϹΤΕ. (sic) Pictura, et universus cultus, tum et inscriptionis perversa lex perspicue docent, sculpturam hanc inferioris esse aevi opus, et propter epigraphen Graecam nequaquam coeli Latini, et haud dubie Constantinopolis, qua in urbe satis constat majore adhuc rabie factiones Circenses fuisse bacchatas, quam in ipsa metropoli Roma.

At quem definite usum in Circensibus praestabant contorniati? Istud enimvero silentibus veteribus, numis ipsis non satis loquacibus evinci confidenter nequit. Quae recentiores attulerunt, merae sunt conjecturae. Suspicatur Mo-

a) L. LXI. §. 6. b) Rec. d'Antiq. Tom. I. tab. 86.

rellius, eos esse cusos, ut in ludis athleticis praemiorum loco essent [a]). Secundum Havercampum cusi videntur ab ipsis dominis et victoribus Circensibus, qui equos suos palmam adeptos hoc modo celebrari voluerunt [b]). Verum haec judicia valere tantum possunt ad numos, quibus inscripti equi. Singularis est opinio Cannegieteri, ab aurigarum fautoribus haec per cuneos distributa numismata, ut per bona verba his saepe inscripta, et insculptas imagines eorum juvaretur victoria. In vulgus enim fuisse creditum, artibus magicis equorum cursum aut posse incitari, aut figi retardarique. Ad has ergo praestigias sive exercendas, sive disturbandas inventos contorniatos faustas adclamationes et omina continentes, in quibus maximam inesse vim olim credebatur, atque eadem vi pollere creditas imagines Alexandri M., Olympiadis, Neronis, Virgilii, Apollonii Tyanensis, Appuleii, Anchisae, Aeneae etc. quod constabat, hos artibus magicis aut fuisse deditos, aut saltem earum peritos; tum vero eandem virtutem praestare dracones saepe his impressos, ac denique crucis signum in numo Havercampiano num. 54 quadrigis insculptum validis jam tum Christianorum rebus. Lege haec ab auctore erudito fuse exposita in Misc. observat. crit. novis Tomo I. anni 1740 inde a pag. 6., sed facile etiam advertet lector, opinioni huic nihilo plus inesse meriti, quam quantum conjecturis, utut eruditis navisque, tribui potest. Existimavit nuper cl. Pinkertonus, fuisse eos instar tesserarum *(tikets)*, quae ante ludorum initia in vulgus distribuebantur, quibus singuli acceptis jus habuere certum quempiam ac definitum in subselliis locum occupandi [c]).

CAPVT VI.

De merito contorniatorum.

Qualecunque istud numorum genus suos habuit patronos, quorum judicio expetendi viderentur, et ad varias causas prodesse. De iis multo prae aliis indulgentius judicavit Patinus, cum dignos est arbitratus, quorum describendis elegantiis et enodandis aenigmatibus eruditi opem impenderent [d]). Neque etiam suis eos laudibus fraudavit Mahudelius. At vero aliorum de iis judicia inclementiora, nimirum quod utramque numi partem temere, nullo apparente idoneo nexu plerumque consociatam, rudem imaginum picturam, argumenta fere tantum ex aurigarum pugilumque collegiis petita offerrent, nullo adeo idoneo sive eruditioni, sive oculis pabulo. Offenderunt etiam delicatiores indecora adversum orthographiam peccata, ut: TESEVS, PENTESILEA,

a) Specim. pag. 49. b) Pag. 157. c) Essay on med. Tom. I. pag. 232. d) Introd. ad hist. num. pag. 43 et in Suetonio suo pag. 468.

STEFANVS, OLIMPIAS, SALVSTIVS, APOLONIVS, ETERNITAS, et similia, ac perpetuum illud ωMHPOC pro OMHPOC, certo indicio, aetate lutea, et ab infimae classis hominibus, nulla certa auctoritate publica has esse sordes imperatas. Videri possit, iconologiam ab his numis juvari, quod in iis variorum virorum illustrium capita proponuntur, quae in aliis veterum monumentis frustra quaeras. Verum quantam fidem mereantur effigies pluribus serius saeculis insculptae, quam illustres hi viri vixere, tum et aevo artibus inimico, et ab imperita plerumque manu, nemo non videt. Quibus de causis factum, ut et Pellerinius alieno se ab his numis animo profiteretur a), et cum ab aliis in catalogum numorum maximi moduli reciperentur, excluderentur ab aliis. Haec inter dissidia praestabit mediam tenere viam, sic ut huic numorum classi neque tribuamus nimium, neque detrahamus. Nam etsi horum auctoritate parum possimus niti, sunt tamen testes aevi sui, morumque, et cogniti Romanorum in ludicra studii et adfectus, quorum et volupe est ipsas videre imagines, ut Circi, omnisque ejus apparatus, aurigationum, venationum, tum et quo cultu fuerint aurigae, quae aut horum, aut equorum nomina, qui faustarum adclamationum modi, et similia. Denique in nonnullis argumenta videas non illepida et inerudita, quorum non pauca in aliis veterum monumentis non reperias, quin etiam, etsi in rarissimis, opus meliore saeculo dignum, cujus generis est insignis protome Antinoi in numo bilingui, quem obtulimus supra pag. 305 ex museo principis de Waldeck.

SECTIO II.

DE NVMIS TESSERIS, SPINTRIIS, ALIISQVE VARII ARGVMENTI.

En tibi ignobile rei numismaticae vulgus, ut in claro exercitu lixas, calones, copas, scorta, in extremum agmen conjectum, magis memorandum, ne quid in universo opere ad causam pertinens desideretur, quam ad eruditionem dignamque vetustatis scientiam profuturum. Sed et paucis tantum exemplis molestum examen definiemus.

* * *

Caput Augusti radiatum. ♉ *Corona laurea, intra quam numeri varii:* I. II. V. XIII. *etc. In aliis pro his scriptum* AVG. AE. III. (Mus. Caes. Theup.)

D. N. FL. CL. IVLIANVS. P. F. AVG. *Iulianus capite barbato et galeato cum hasta et clypeo.* ♉ IIII. *vel* IV. *vel* VIII. *vel* XIII. *in circulo.* AE. III. b)

a) Suppl. II. p. 87. b) Bandur. Tom. II. pag. 434.

C. MITREIVS. L. F. MAG. IVVENT. *Caput virile nudum.* X XI. *vel* XII. *intra lauream.* AE. III. (Morelli fam. Mitreia, Pembrock P. III. tab. 97.)

Turpes et monstrosi concubitus. X *Laurea, intra quam numeri varii* I. II. III. - XV. XVI. XXIX. AE. III. (Theupoli p. 391. Pembrock P. III. tab. 97.) *In horum uno* A. XVI. Princ. de Waldeck.)

Conjecturarum opus est, in similium usum numerum inquirere, et si saepe difficile est, verum monumenti publici explicatum reperire, quanto res magis impedita, cum explicandae reliquiae veteres usus privati, et quae, ut hae ipsae, de quibus agimus, infinitis, sed quas ignoramus, poterant causis servire? Minus longe aberraveris, si statuas fuisse tesseras, vel symbola certae cujuspiam in ludis publicis, corporibus vel conlegiis, fratriis et coetibus, vel etiam in re militari significationis, quibus exhibitis aut permittebatur accessus, aut repraesentabatur illud, quod significabat; aut fuere in lusu vice pecuniae verse, qui lusu finito vera redimuntur. Vide similes tesseras, sed osseas, propositas in praefatione ad Tomum IV. picturarum Herculanensium, et ab auctore anonymo amplis commentariis illustratas, quos cum denique perlegeris, vitio non dabis, si in argumento adfini nolo esse longior.

De numis C. Mitreii vide, quae paucea monui in numis gentis Mitreiae, quo loco adverti etiam, ejusdem esse naturae numulos notos Ephesios inscriptos ЄФ. CKΩΠΙ, de quibus paullo infra.

Quos postremo loco proposui, argumenti causa ab antiquariis *Spintriae* solent appellari, quod vocabulum hominem notat, corpus suum alienae libidini patienter permittentem, atque hoc sensu aliquoties a Suetonio, tum et Tacito et Lampridio usurpatur. Vetus est conjectura, infame istud numorum genus auctore Tiberio repertum, de cujus incredibili, et honestis linguis melius tacenda libidine haec refert Suetonius [a]): *Secessu vero Capreensi sellariam excogitavit, sedem arcanarum libidinum, in quam undique conquisiti puellarum et exoletorum greges monstrosique concubitus repertores, quos SPINTRIAS appellabat.* — — — *Cubicula plurifariam disposita tabellis ac sigillis lascivissimarum picturarum et figurarum adornavit etc.* Creditum etiam, hos numos esse ex eorum genere, quos Martialis edente ludos Stella in vulgus jactos refert [b]):

Nunc veniunt subitis lasciva numismata nimbis.

At enim Tiberium non injuria absolvit Spanhemius, qui de hoc argumento cumprimis consulendus [c]), primum, quod istud numi nullo indicio testantur, deinde quod Tiberius foedas suas voluptates in secessu Capreensi occultari potius voluerat, quam publicis exemplis revelari. Neque etiam viro erudito satis cum Martialis lascivis numismatibus convenit, et existimat potius, turpes hos numos reliquae Floralium aut similium ludorum infamiae sub impuris principibus accessisse. Sed taedet

a) Cap. 43. b) L. VIII. ep. 78. c) Tom. II. pag. 520 seq.

in anquirendo rei sordidae usu esse curiosiorem. Addit Spanhemius, in Romanorum antiquariorum scriniis numos similes haberi usque ad inscriptum numerum XXIX., turpes vero concubitus saltem quadragies varios teste Pyrrho Ligorio ex iis capi posse, quem numerum auget Beauvaisius apud Blondium in Descriptione gemmarum Ducis Aureliam Tom. II. p. 63.

* * *

Caput muliebre nudum, hinc C *inde* S. ✠ QVI. LVDIT. ARRAM. DET. QVOD. SATIS. SIT. *Quatuor astragali, seu tali lusorii.* AE. III. (Seguin. Sel. num. p. 14.)

Conjicit Seguinus, caput anticae esse deae *Sortis*, et positas juxta literas C. S. explendas *Casus*, *Sors*, quae nimirum in ludo quovis, at praecipue talorum, dominantur. Aversa edictum lusorium continet, nimirum ut is, qui ludit, arram deponat, sive pignus ejus summae pecuniariae, de qua ex lege conventum est. Ad quos ergo usus pertinuerint similes numuli, ipsum argumentum manifestat. *Det, quod satis sit,* nota juris formula. Epicurus in testamento, ut est apud Ciceronem [a]), sanxit, *ut Amynomachus et Timocrates heredes sui dent, quod satis sit ad diem agendum natalem suum quotannis.* Similia exempla habent etiam marmora.

* * *

IO. IO. TRIVMP. *Lauri ramus.* ✠ Binae equorum soleae, ut videtur, inter duos angues. AE. III. (Mus. Caes.)

IO. SAT. IO. *Palmae ramus infixus* F *inverso.* ✠ *Corona laurea.* Plumbeus III. (Seguin Sel. num. pag. 195.)

Adclamationem faustam uterque numus continet, et prior quidem triumphalem, sed triumphi haud dubie Circensis ab auriga victore acti, ut ex equorum soleis conjicere licet. Alterius numi epigraphen explet Seguinus legendo: IO. SAT*urnalia* IO, ejusque natales propter inversum F, seu digamma Aeolicum in Claudii tempora confert, quod haec litera ab hoc in alphabetum Latinum invecta, et eo mortuo denuo abolita fuit, argumentum vero inscriptionis Narcissi liberti contumeliae applicat, cui a Claudio in Galliam misso, ut contumaces legiones ad obsequium revocaret, ausoque tribunal conscendere, moti indigno facto milites occlamare coeperunt: *io Saturnalia* [b]).

* * *

SAT. *Caput barbatum crinibus filo revinctis, infra falx longior manubrio adfixa.* ✠ *Sine epigraphe. Cometes, luna crescens, phallus, serpens, et duo astra.* AR. forma denarii, et quinarii. (Morelli inc. fam. tab. IV. Catalog. d'Ennery pag. 165.)

Hos quoque numos adludere ad Saturnalia existimo proposito in adversa Saturno, qui Saturnalibus causam dedit. Partis aversae typus mysteria continet, quae, qui his initiati sunt, me melius explicabunt. Ceterum monumenta pleraque, in quibus Saturni falx fingitur porrectior, et longo manubrio praefixa, nimirum ad eum modum, quo illam nostra aetate inter artis rusticae instrumenta formatam conspicimus, dubiae mihi videntur antiquitatis, inter quae

---

a) de Finib. L. II. c. 31. b) Dio L. LX. §. 19.

numerari forte poterunt gemmae duae olim regis Galliarum a). Verum falcis Saturninae typum dedimus in denariis gentis Neriae, et praecipue Valeriani Aug. inscriptis: AETERNITATI. AVGG.

* * *

His addimus notos numulos Ephesios:

ЄФ. СКѠПI. *Cervus humi jacens et respiciens.*

КНРІΛІСѠΔЄПРОСПΛΛТРРIN. *Apis.* AE. III.

Tres hujus generis sunt in museo Caesareo, iique integerrimi, et indubitatae vetustatis. Similem primus edidit Edmundus Chishull, cujus dissertatio erudita praefixa est Tomo II. Haymii, verum in eo aversae inscriptio legitur КНРІΛΛІСѠΔЄПРОСПΛΛТРN. Facile consentio cum viro erudito, hos numulos monetam non fuisse, verum tesserae quoddam genus aut quidquid aliud, quod pharmacopolae servierit ad divulgandam medicinam suam. Ipsa formula, ac bina vocabula ejus fidem faciunt: КНРІΑ, ductum a κηρίον, *favus mellis*, quod ad usum medicum fuerit praeparatum, et ПРОС, quod indicat, cui malo pellendo servierit illud remedium. Comprobant hanc sententiam plures lapides formae quadratae, inscripti v. g. C. CAP. SABINIANI. DIABSORICVM. AD. CALIG., cujus exemplum jam eodem loco attulit Chishull. Sed haec materia adcuratius et prolixius tractatur apud Com. Caylus b), et Walchium in Antiquitatibus medicis selectis Ienae editis 1772. et exempla alia suppeditat Maffeius c), et Muratorius d). *) In cervo jacente et respiciente idem Chishull nimis acute orchestram theatri Ephesii et satyricam saltationis speciem retorto cervi collo adumbratam videt. Haec sententia vel eo corruit, quod cervus simili colli motu in obviis Ephesi numis tam argenteis quam aeneis observatur.

* * *

Ad hanc classem pertinent etiam numi aenei imperatorum max. formae:

Caput et epigraphe Antonini Pii. ✠ *Sine ullo typo, aut epigraphe.* (Iobert. T. I. p. 94.)

Caput et epigraphe L. Veri Graeca. ✠ *Sine ullo typo, aut epigraphe.* (Ibid.)

Caput et epigraphe M. Aurelii. ✠ *Area excavata, in qua defixus index in gyrum mobilis.* (Mus. Albani tab. 37.)

Caput et epigraphe Commodi. ✠ - - - COS. IIII. *Iuppiter stans etc.* Numus insolentius crassus, foramine pertusus, et intus cavus. (Mus. Caes.)

Caput et epigraphe Commodi. ✠ *Pro aversa est operculum, quod ab antica potest separari, sic ut numus intus cavus sit instar pyxidis.* (Buonarroti Osserv. istor. tab. 36.)

Alius similis Domnae. (ibid.)

In explicandis similium monumentorum causis, sive ad certos illa usus, sive ad ludicra valebant, piget immorari. Qui conjecturas volet, adeat citatum opus Buonarrotii e). In museo Albani plura id genus alia exhibentur.

* * *

Superest, ut agamus de numis *plum-*

a) Mariette n. 2 et 3. b) Rec. Tom. I. p. 224. c) Mus. Veron. pag. 135. d) Thes. inscr. pag. 508. e) Pag. 406.

*) Novissime prodiit: Dissertation sur l'inscription grecque IACONOC. ΛVKION. et sur les pierres antiques qui servaient de cachets aux medecins oculistes, par Tochon d'Anneci, Paris. MDCCCXVI. 4to. Not. edit.

beis, quorum ex antiquitate justum numerum habemus superstitem. Duplicis eos esse generis, jam dixi in Proleg. general. Vol. I. c. 5; alios nimirum esse animas argenteorum, qui huc non pertinent, alios typis utrinque admodum variis, quos recensere inutile puto; nam descriptos illos, explicatos, quantum satis est, et aeri incisos habes in praeclaro opere Francisci Ficoroni, quod *i Piombi antichi* inscribitur. Fuisse eos veram monetam, negat, ut oportuit, ipse etiam hic vir eruditus [a]). At vero in quos definite usus parati fuerint, non satis et ipsi liquet. Certum est, eorum non paucos repertos impeperatoris cujuspiam capite insignes scapis veterum columnarum inclusos, et multa ibi solertia reconditos, propterea, ut is existimat, ut vultu principis conspecto admoneatur posteritas, quis ejus auctor aedificii fuerit [b]). Aliorum usum verisimilem additae inscriptiones ignorare non patiuntur. En horum aliquos:

VAL. SATVRNALIA. ✠ *Numerus* L. (Ficoroni l. c. Part. II. tab. VII. num. 20.)

IO. SA. IO. *Palmae ramus.* ✠ *Corona.* (Ibid. tab. XV. n. 1.)

Similem jam supra in aeneis dedimus, et quae ibi dixi, confirmantur numo praecedente, in quo vocabulum SATVRNALIA plene perscriptum est.

BRITA. CAESARI. *Caput Britannici nudum.* ✠ MAG. VIIII. IVV. (Ibid. P. II. tab. I. n. 9.)

MAMAG. MINERVALES. *Minerva stans.* ✠ N. F. *Quadratum intra quatuor lineas.* (Ibid. tab. IX. n. 1.)

Vocabula MAG. IVV. id est, *magister juventutis* vel *juvenum*, et MINERVALES facile nos ludorum literariorum admonent. Similes, sed aeneos, dedimus in numis gentis Mitreiae, in quorum uno plenius legitur: MAG. IVVENT. Valuere igitur qualescunque hi numi vilissimi metalli, ut nemo non videt, ad privatum similium ludorum regnum, fine incerto, qui varius sane esse potuit.

Caput Serapidis. ✠ ΦΥΛΑΞΕ, *sine typo.* (Seguin sel. num. p. 2.)

SENTIAM. *Fortuna stans.* ✠ FELICITER, *sine typo.* (Ibid. p. 4.)

SILVANI. *Silvanus nudus stans d. harpam minorem, s. majorem tenens.* ✠ HERMEROTIS. *Ara luculenta.* (Ibid. pag. 21. Morelli Famil. in incert. tab. I.)

Plumbeam hanc mercem liberalius, quam meruisse videatur, explicavit Seguinus, qui labor si recte est impensus, non obsto, quo minus tantundem impendamus literatis aevi inferioris gemmis, quarum majorem partem nemo est aequus judex, atque idoneus, qui non jure aspernetur; neque adeo magnopere culpandi erunt posteri nostri, qui post annos mille operam dabunt examinandis gerris, quisquiliis, ineptiisque numismaticis, quas aevi nostri officinae auctoritate privata ad varios usus parturire non desinunt. Ceterum si quis miseras has veteris aevi reliquias aliquid esse putat, reperiet adfatim, quo

a) Pag. 77. seq. b) Pag. 5.

ingenium exercere possit, in laudato Ficoroni opere.

Non praetereundus denique numus ejusdem metalli prioribus nonnihil illustrior:

FEL. MVNICIPI. VELITER. *Caput virile nudum barbatum*, *pone* V. X FEL - - VENA. VELITER. *Caput juvenile nudum*. Plumb. fere II.

Servatur numus hic in museo olim Regis Galliarum, cujus fidelem imaginem cl. Zoëga autopta anno 1784 cum reverendissimo, nunc eminentissimo S. R. E. cardinali Stephano Borgia communicavit, tanto gratiorem rem facturus, quod *Velitrae* Volscorum oppidum, cujus gentile est *Veliternus*, ut olim Caesaris Augusti, sic et illustris ejus viri est patria, neque in hanc diem loci hujus vetere novaque fama inclyti numus saltem certae fidei reperiri potuit. Primus hoc plumbum aeri insculptum exhibuit eruditus Fridericus Münterus additis opportune paucis observationibus, quae ad illud illustrandum valere possunt [a]). Prolixius subinde in ejus omnes causas inquisivit cl. Sestinius scripta idiomate Italico ad Zoëgam epistola, subinde Romae typis Antonii Fulgonii anno 1796 publici juris facta. Dicitur municipium istud *Felix*, quo epitheto jam medio Romae imperantis aevo usae sunt coloniae variae, infimo deinde aevo urbes nonnullae, ut FELIX. TICINVS, FELIX. RAVENNA. Vrbium sic *felicium* alibi catalogum dedi [b]). Epigraphe partis aversae propter attritas literas binas το FEL consequentes difficilem reddit explicationem. Sestinius sic eam explendam docet: FELIX IVVENTA. VELITERNA, atque, intelligendum esse τα T cum elemento N connexum, etsi ejus nexus neque in numi pictura, quam ipse dedit, neque in ea, quam mihi sinceram cl. Zoëga ante annos complures miserat, vestigium appareat. Ait deinde, ut vocabulo IVVENTA indicantur juniores Veliterni, ita capite senili partis anticae indicari seniores, et forte literam V pone positam significare VETVSTA oppositum τῳ IVVENTA, nam, addit, compertum sibi esse, verbum *vetustus* etiam esse substantivum, cujus utinam unum nobis exemplum dedisset. Nimirum, ut fieri solet, numi vitium coegit antiquarium, ut conjecturas subsidio vocaret. Incerta etiam sunt, quae de probabili ejus aetate congessit auctor eruditus. Cum plumbeus sit, cusus que adeo ad usus arbitrarios privatosque, quales plures supra commemoravi, nullam video impositam necessitatem, cur, ut Sestinius conjicit, in Iustiniani tempora videatur detrudendus, cum et superiora saecula hanc nihili mercem non fastidiverint, qua in sententia video etiam mecum sentire illustrem Ennium Visconti, cujus ego post haec scripta dissertationem de eodem hoc numo Romae scriptam accepi, qui et verisimile putat, utriusque partis inscriptionem sic posse expleri:

MVNICIPI*bus* VELITER*nis* FELI*citer*.
IVVENA*lia* VELITER*na* FEL*iciter*.

a) Bibliothek der alten Literatur von Heeren. IX. Stück. Göttingen 1792. b) Vol. IV. pag. 472.

Ceterum possunt boni nostrae aetatis Veliterni monetae veteris apud se cusae defectum aequo animo ferre, cum eminentissimus eorum civis Borgia pro opibus plumbeis Velitras contulerit thesauros vere aureos, quos ab uno homine paucis annis potuisse conquiri compararique, mirabitur is, qui eorum catalogum nuper a Stephano Borsonio Romae vulgatum inspexerit, quod equidem munus ut sit perenne, satisque adversum tristes hujus aevi vices, alienamque cupiditatem munitum, ex animo precor.

Neque silendus hoc loco plumbeus illustris argumenti, qui memorat PAVLLINVM, insignem sub Nerone Britannorum victorem, quem descripsi alibi [a]).

a) Vol. VI. pag. 265.

OBSERVATA GENERALIA

AD PARTEM II. HVIVS OPERIS.

PRAEFATIO.

Quod ad calcem partis I. hujus operis facere institui, nimirum exposito totius argumenti statu subjicere observata generalia, quibus partium per totum opus sparsarum explicatio perageretur, quae commode certo quopiam ac opportuno loco peragi non potuit, idem nunc etiam in hac monetae Romanae, ac imperatoriae quidem expositione constituere, non utile modo, sed et necessarium visum. Sunt enim in hac quoque parte non pauca late per universam hanc disputationem distributa, quae nisi in unum locum colligantur, difficilem impeditumque reddunt de iis recte ac sobrie judicandi laborem. Ita congestis in unum numis omnibus v. c. votorum, consecrationum, legionum, et juxta in conspectum positis multo plenius intelligimus, quid in his similibusque causis fuerit a principibus constitutum, et successu temporis immutatum. Copiosam etiam lucem adfundunt explicati hoc modo principum Romanorum tituli, sive honorifici illi fuere, sive potestatem addidere, neque parum nostra interest novisse ex numis ipsis, monumentis quippe coaevis, publicisque, quo illi tempore conferri coeperint, quo aut negligi, aut plane omitti. At in illustrandis omnibus his argumentis nulla mihi disputatio propter eruditorum incredibilem dissensum magis visa necessaria prae illa, quae in iteratae tribuniciae potestatis modos ac leges inquirit, cui examini in-

tentiore cura studioque immorandum fuit propterea, quod ea probe intellecta maximas, ut vulgo cognitum, ad evolvendam Augustorum chronologiam adfert utilitates. Erunt, qui in hac serie observata adhuc alia addita cupient, v. c. de numinibus allegoricis, eorum προσωποποιια, additisque concinne signis, et quae sunt id genus alia, verum absterrebat moles operis jam nimio excrescentis; ad haec si horum aliqua magis videbantur implexa, et minus parabilem habere explicatum, in ipsis commentariis evolvere non neglexi.

Indicem et materiam capitum dabit conspectus in aditu hujus voluminis positus.

OBSERVATA GENERALIA.

CAPVT I.

DE CONSVLIBVS CAESARIBVS.

Quae fuerit consulatus Romani origo, quae dignitas, quanta potestas, quae vicissitudines, istud omne explicare mei instituti non est, et abunde ex historia Romae liberae cognitum. Posteaquam Iulius Caesar orbem R. sibi subjecit, ipse et successores non modo procedere annuos consules ex vetere instituto passi sunt, etsi nihil iis praeter dignitatis nomen relinquerent, sed et ipsi saepe consulatum additis sibi conlegis etiam privatis suscepere. In hoc consulum Kalendis Ianuariis processu cum fasti Romanorum, et tota adeo temporum series nitantur, et mos inde a I. Caesare usque ad inferius aevum obtinuerit, ut principes consulatus suos, eorumque iterationem monetae inscriberent, dubitare nemo potest, consulatuum Caesareorum intelligentiam ad chronologicam imperatorum, ejusque aetatis historiam insignis esse momenti.

Istud cum intelligerent viri eruditi, et saepe iis in emendandis fastis ad numorum esset auctoritatem recurrendum, non defuere, qui istud consulatuum Caesareorum argumentum in adcuratius examen vocandum existimaverunt. Omnium in hoc argumento industriam superavit Antonius Pagius in sua *disserta-*

tione hypatica, seu de consulibus Caesareis edita Lugduni MDCLXXXII. Quae ex hac ejus lucubratione ad praesentem causam pertinent, sequentia sunt. Regulas VI., quas *hypaticas* appellat, vir eruditus constituit, juxta quas propositum fuit imperatoribus consulatum suscipere, nimirum pro imperii auspicio, propter solennia quinquennalium, et id genus festorum, propter conlegium consulis Caesaris, vel Augusti, propter expeditionem militarem, causa triumphorum, ac denique causa ludorum saecularium. Quod sit de his Pagii regulis ferendum judicium, malim lectorem ab aliis potius, quam a me instrui. Vix celebratum illud Pagii opus in lucem prodiit, reperti continuo, qui latas has a viro erudito leges in judicium vocarent. Hos inter Norisius sub finem praeclarae suae *Epistolae consularis* ad ipsum Pagium datae serio, sed summa cum humanitate, amicum perstrinxit, cum ait: viri alii eruditi *adhuc vulgari opinione tenentur, existimantes, Augustos modo plures, modo pauciores consulatus pro arbitrio suscepisse, teque longiorem operam inani labore lusisse putant, dum eorundem consulatuum causas ac rationes investigasti. Vir sane doctissimus, ac tui nominis cultor datis ad me literis testatus est, ingenii tui semel acumen mirari, dum tot regulas concinnasti, quas tamen nullas ipse putabat, quod tot exceptiones subeant, ut saepius ab imperatoribus contemptae, quam observatae videantur,* post quod causae exordium coepit erudite more suo exponere rationes, ex quarum praecepto diversum ab amico sentire cogeretur, et perstare in vetere sua sententia, imperatores nonnisi ad arbitrium suscipere consulatum consuevisse. In eodem serius argumento versatus est eruditus abbas Mazzolenus, qui, cum in animadversionibus ad numismata maximi moduli musei Pisani praecipuos Caesarum titulos adcurate sibi explicandos sumeret, in animadversione VI. *de Consule* talem in examinandis his Pagii regulis modum tenuit, ut universum istud examen perpetua sit earum, ac justissima reprehensio. Post haec virorum praestantium iudicia possum meam confidentius profiteri sententiam, quae est, nihil his Pagii regulis magis esse fluctuans, incertum, arbitrarium, et quaquaversum a viro erudito ad confirmandam suam opinionem facta historica, ac monumenta eorum ipsorum ingratiis adferri. Enimvero posteaquam magno labore, majore etiam taedio hypaticam hanc ejus dissertationem finiveram, tum sane multo, atque antea apertius intellexi, imperatores in capessendo consulatu nullis se legibus subjecisse, sed, ut in plerisque rebus aliis suam unorum secutos fuisse libidinem, cum tamen ipse contrarium nobis vellet persuadere, sed viribus, ut eventus docuit, post immensam contentionem in ventum denique effusis. Quam is fallacibus regulis cum consulatibus eodem in opere copulaverit etiam votorum quinquennalium nuncupationem, patebit ex iis, quae in horum tractatu docebimus.

His expositis ad explicandam consulatus rationem, qualis inde a Iulio Caesare fuit constituta, et per sequentia imperia usque ad antiquatum eum magistratum valuit, convertemur, omnibus hujus argumenti causis propter materiae varietatem in certos articulos sepositis.

§. I.

In hoc argumento occurrunt primum *consulatus continui* principibus aut sponte delati, aut ab his arbitrarie suscepti. Cautum fuerat antiquissimo plebis scito, ne quis consulatum intra decennium iteraret a). Verum tempore exeuntis reipublicae, quo non amplius regebant leges, sed regebantur, vetus institutum infractum. Noti septem Marii consulatus, continuo L. Sulla annis interjectis nonnisi VIII. non modo consul iterum, sed et una dictator, cujus exemplum secutus Iulius Caesar *recepit continuum consulatum*, *perpetuam dictaturam*, quem magistratum continuatum confirmant quoque numi. Expugnatis V. C. 811 a Corbulone Artaxatis senatus Neroni decrevit continuos consulatus b), quem tamen is honorem non admisit testibus fastis, et numis. Vitellius se ipsum consulem perpetuum ordinavit c), sed propositum eventu caruit. In aliquibus Augustis suscepti consulatus a continuis non multum distabant. Vespasianus annorum fere X. imperator consulatum octies iteravit, faciles etiam in eo admittendo fuere Titus, ac praecipue Domitianus, cujus numerantur consulatus XVII. Adde his Elagabalum. Omnium praecedentium numerum excessit Theodosius II., cujus in fastis, forte et numis, proditur consulatus XVIII.

§. II.

Arbitrium designandorum consulum penes principem stetisse, omnis aevi imperatorii historia docet, neque in ea imperatorum potestate, quae limitibus caruit, vocari in dubium potest. Lepide igitur de Iuliano nominandis consulibus intento dixit Mamertinus d): *versari coepit in sacri pectoris comitio consulatus*, tanquam nimirum is unus vetera comitia, in quibus eligebantur consules, repraesentaret. Susceperunt vero Augusti consulatum, etsi una cum imperio consularem semper potestatem haberent conjunctam, sive ut morosis aliquam veteris reip. speciem objicerent, ejus exemplo, ut existimat Appianus e), a Sulla petito, sive ut annum, in quem illustrius quoddam festum designatum fuerat, consulatu suo redderent insigniorem, de quo infra, sive ex vanitate, sive invidia alios provehendi, quod in Domitiano diserte carpit Ausonius f), sive quacunque alia de causa. Enimvero consulatum rem fuisse principibus gratam, inde potest intelligi, quia nemo fuit imperatorum etiam moderatissimorum, qui eum non aliquoties iterasset.

§. III.

Consules suffectos ignoravit Roma libera, nisi cum consulum unus in magistratu mortuus est, in cujus locum suffici alium in reliquum anni tempus necesse fuit. Consulum absque hac causa suffectorum primus exemplum dedit Iulius Caesar. Narrat Dio ad annum V. C.

a) Liv. L. VII. c. 42. et L. X. c. 13. b) Tacit. Ann. XIII. c. 41. c) Suet. in Vitell. c. XI. d) Gratiar. act. ad Iulian. c. XV. e) Bell. civ. L. I. c. 103. f) in grat act. ad Gratian. §. 27.

709 [a]): *Consulatum is continuo, et antequam in urbem venisset, inivit, non tamen toto anno gessit, sed postquam Romam advenit, eo se abdicavit, eumque Q. Fabio, et C. Trebonio permisit. Cumque Fabius extremo consulatus die mortuus esset, in reliquas horas C. Caninium suffecit.* Quod idem narrans Cicero [b]) lepide addit: *Ita Caninio consule scito neminem prandisse. Nihil tamen eo consule mali factum est. Fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit.* Vide ad similes causas salse dicta apud Macrobium [c]). Vulgato exemplo raro deinceps contigit, ut, qui Kal. Ian. processere, toto anno durarent, nimirum imperatoribus, ut gratiam bene de se meritis referrent, alios ad hujus honoris communionem vocantibus. Et fuit tempus, quo haec licentia modum excessit, quo modo Cleander ex servo praepotens Commodi Aug. cubicularius consules XXV. in unum annum designasse fertur [d]). Sunt praeterea exempla, imperatores, sed stolidi tantum ingenii, dejectis consulibus legitimis in horum se locum intrusisse. Atque hoc modo Caligula, et Elagabalus primum suum consulatum habuere suffectum, Nero postremum, ut ad horum numos diximus.

Qui Kalendis Ian. processerunt, dicti fuere *ordinarii*, iique anno nomen dederunt, majoreque adeo auctoritate pollebant, quam suffecti, qui extra Romam et Italiam fere erant ignoti, ac propterea *consules minores* dicebantur. Vide haec adcurate exposita apud Dionem [e]). Discrimen istud elegante sententia complexus est Seneca [f]): *Dedit* (imperator) *XII. fasces? sed non fecit ordinarium consulem. A me numerari voluit annum? sed deest mihi ad sacerdotium. Cooptatus in conlegium sum? sed cur in unum?*

Consules suffecti, cum subinde consulatum ordinarium sunt adepti, adnumerare suffectum sunt soliti. Octavianus V. C. 711 in locum consulum in acie caesorum suffectus, cum deinde V. C. 721 consul iterum procederet, consul iterum in monumentis omnibus est dictus. Caligula a Kal. Iul. V. C. 790 suffectus consul, processit consul iterum Kal. Ian. V. C. 792. Adnumeravit Domitianus consulatus quinque suffectos, quos gesserat, antequam imperium adivisset. Exempla plura alia in annalibus dedi. Tamen in moneta Domitiani ad annum V. C. 832 numum protuli, in quo ejus quinque suffectorum consulatuum ratio non habetur.

§. IV.

Republica integra non *designabantur consules*, nisi in annum sequentem. At enim etiam istud institutum mature coepit labefactari. V. C. 715 sub imperio IIIvirorum R. P. C. consules in annos VIII. designati fuere, quos inter M. Antonio obvenere anni 720 et 723. Ergo hic ab anno V. C. 710, quo consul primum processit, usque ad dictum annum 715 in numis simpliciter COS. dicitur, deinceps usque ad annum V. C.

a) L. XLIII. §. 46. b) L. VII. famil. epist 30. c) Saturn. L. II. cap. 3. d) Dio L. LXXII. §. 12. e) L. XLVIII. §. 35. f) de ira L. III. c. 31.

720: COS. DESIG. ITER. ET. TERT., ab anno 720: COS. DESIG. III., inde ab anno 723, quo consulatum III. inivit: COS. III., qui ordo in ejus moneta manifestus est. Eandem legem servavit etiam Octavianus, eodem anno V. C. 715 designatus consul in annos 721 et 723. Augustus nepotes ex filia Cajum et Lucium designavit consules, sed sic, ut eum magistratum inirent post quinquennium. Vide dicta in utriusque numis. Nero annos natus XIV. designatus est consul, processurus anno aetatis XX., ex quo in numis COS. DESIGN.

Atque eam quidem designationem imperatores, cum semetipsos constituere consules placuit, addere in monumentis publicis non neglexerunt. Vnde in his obvium est legere v. g. COS. III. DES. IIII. At quaeritur, an nonnunquam imperatores soliti sint, designatos consulatus omissa designationis nota monumentis inscribere, sic ut v. g., cum scribendum fuerat: COS. III. DES. IIII., absolute scriberent: COS. IIII. Adfirmat istud Pagius copiosis adductis argumentis a), quorum deinde numerum auxit Mazzolenus Pagii hac in causa assecla b). Vterque et marmoribus nititur, et numis, in quibus inscripti consulatus cum trib. potestate collati explicari saepe non possunt, nisi statuatur, designatos tantum consulatus esse intelligendos, etsi absolute notentur. Verum cuperem, eruditos hos viros, priusquam legem tam perversam nobis traderent, de suorum monumentorum aut fide, aut vero praeconio magis fuisse certos, quam securos. Nimirum quam parum in causis chronologicis fidendum sit marmoribus promulgatis, comprobabimus in tractatu de tribunicia potestate. Male vero etiam numis rem agimus, nisi eos aut oculis usurpemus ipsi, aut ab aliorum agnita auctoritate certi simus, tales illos esse, quales vulgo praedicantur. Nolo hic repetere, quae alibi de valore testimoniorum ex numis captorum copiose disputavi. Satis esto, horum unicum in judicium vocare, quo insolens haec promulgandi consulatus lex solet confirmari. Norisius, ut est apud Mazzolenum c), ut comprobaret, nonnunquam consulatus absolute fuisse enunciatos, qui reipsa non fuerant, nisi designati, recitat pulcherrimum maximi moduli numisma ex museo ducis Etruriae: IMP. C. M. AVR. SEV. ALEXANDER. AVG., et in aversa: IOVI. VLTORI. P. M. TR. P. III. COS. II. P. P. Certum est, Alexandri trib. potestatem III. componi non posse cum ejus consulatu II., si hic jam initus intelligatur; ergo, inquit Norisius, intelligendus est designatus, scriptumque COS. II. pro COS. DES. II. Esto, an vero certum est etiam, eas literas sic, ut testatur Norisius, in illo maximae formae numo esse scriptas? Consului museum Florentinum, quod numos Mediceos maximi moduli complectitur, reperi numum a Norisio indicatum, sed, quod mirere, cum epigraphe: IOVI. VLTORI. P. M. TR. P. III. COS. P. P., quae quidem se chronologiae optime adcommodat nulla

a) Dissert. hypat. p. 7. seq. b) Animadv. VI. de cons. p. 125. seq. c) l. c. 127.

adeo violenti effugii causa. Si Norisius vir eruditissimus aeque, atque adcuratissimus, et is quidem αὐτοπτης, fefellit, quam nos esse circumspectos oportet in habenda fide, cum promulgata legimus testimonia, quae historiae, et chronologiae adversantur? Ergo ex iis causis, quas nobis praeclari hi viri attulere, nondum mihi video impositam necessitatem credendi, tam iniquam aliquando numerandi legem valuisse. Tamen intelligi tantum velim saniora imperii R. tempora. Nam quae inde a Gallieno in temporum notis observentur illegitima plane, et absurda, nemini non exploratum. Quod si certum exemplum non habemus omissi in similibus inscriptionibus DES., quia istud temporum rationem turbasset, poterat tamen tuto omitti numerus consulatus το DES. praecedens. Sic v. c. sive scripserant COS. III. DES. IIII., sive COS. DES. IIII., perinde fuerat, nam utrobique consulatus III. jam initus intelligitur. Atqui eundem hunc numerum fuisse etiam nonnunquam neglectum, docent numi M. Antonii IIIviri anno V. C. 720 signati, in quibus is lege ordinaria non dicitur COS. ITER. DES. III., sed simpliciter COS. DES. III., ad quos si animum reflexisset Scipio Maffeius, ausus non fuisset inscriptionem Tergestinam

IMP. CAESAR. COS. DESIG. TERT.
IIIVIR. R. P. C. ITERVM
MVRVM. TVRRESQ. FECIT

inter commentitias referre ex eo etiam capite, quia in ea legitur COS. *nulla adposita numerali nota*, *quamvis* DESIG. TERT. *sequatur* a). Quin hic scripturae modus confirmabit potius ejus fidem epigrammatis, quia hujus, et dictorum Antonii numorum aetas aut est eadem, aut, ut plurimum demus, annorum tantum trium intercapedo.

§. V.

Consulatus quaedam imago fuere *ornamenta consularia* cuipiam sub imperatoribus decreta. Narrat quidem Dio b), jam anno V. C. 687, et stante adeo adhuc republica, C. Carbonem, etsi hactenus tantum tribunatu plebis functum, consularibus honoribus fuisse exornatum, tamen non satis adsequimur, qua in re hi honores constiterint. Vera horum ornamentorum origo haud dubie a Iulio Caesare est repetenda, qui, ut pluribus gratiam referret, cum omnibus consulatum seu ordinarium, seu suffectum conferre non posset, speciosum hunc consulatus honorem excogitavit. Multos, ait Dio c), in patriciorum, et consularium (ἐις τὲς ὑπατευκοτας) numerum retulit, et Suetonius d): *decem praetoriis viris consularia ornamenta tribuit.* Cum Octavianus post Hirtii et Pansae consulum mortem consulatum peteret, senatus, qui tanti fastigii honorem puero tribui noluit, pro consulatu honores tamen illi consulares decrevit e). Plura deinceps occurrunt exempla collatae ejus dignitatis, ac quidem etiam in exteros, quo modo

a) Ars crit. lap. pag. 211. b) L. XXXV. §. 23. c) L. XLIII. §. 47. d) in Caes. c. 76. e) Dio L. XLVI. §. 41.

Claudius Agrippam Herodis M. nepotem illa decoratum voluit [a]), cum illi jam antea Caligula imperante senatus Romanus ornamenta praetoria decrevisset [b]).

Quaeritur, utrum hi, qui consularibus ornamentis donati fuere, cum deinde consules processerant, consulatus numerum auxerint? Negat istud in Octaviano Dio [c]). Nam cum hic primum ornamenta consularia, ut continuo diximus, ac paullo post consulatum ipsum abstulisset, non tamen hunc ambitiosius secundum vocavit. Statim vero subjicit auctor, istud in similibus deinceps omnibus usque ad sua tempora fuisse observatum, primum autem fuisse Severum, qui morem mutavit. Nam cum Plautianum primum his ornamentis, deinde ipso consulatu donasset, eum velut iterum consulem renunciari jussisse, idque deinde ab aliis quoque fuisse factum. Tamen Macrinum in se novum istud institutum observari noluisse, diximus in ejus numis.

§. VI.

Supra §. II. causas nonnullas dedi, quae imperatores ad consulatum sive suscipiendum, sive frequentandum generatim impulere. At nunc curatius explicandum, quae fuerint causae, cur eorum multis placuerit, certo quodam anno suscipere consulatum. Inter regulas hypaticas a Pagio constitutas prima est, principes proximis post aditum imperium Kalendis Ian. procedere consules consuevisse. Vt non negamus, hunc morem multos imperatores esse secutos, tamen certum est, eam regulam saepius fallere. Is mos a Nerone tractus videtur. Certe illi, qui proxime successere, Galba, Vespasianus, Titus, Domitianus, Nerva Neronis exemplo proximis Kalendis Ian. consulatum inivere. Quod cum Trajanus faciendum non putasset, dixit Plinius [d]): *initio principatus consulatum recusasti, quem novi imperatores destinatum aliis in se transferebant.* Ex ipsis ergo his Plinii verbis jam satis elucet hic mos jam tum ab imperatoribus observari solitus, quod etiam confirmat Spartianus loquens de Aelio Caesare *mox consul creatus, et quia erat deputatus imperio, iterum consul designatus est.* Post Trajanum fuere non pauci, qui ab eo discessere, quos collegit Mazzolenus [e]), et videre potes in fastis. Dicere ergo possumus morem multis placitum imperatoribus, sed minus concinne regulam.

Factum etiam, ut imperatores variorum solennium causa consulatum sumerent. De Augusto diserte Suetonius [f]), petiisse eum consulatum XIII. et postremum, ut Cajum et Lucium filios amplissimo praeditus magistratu suo quemque tyrocinio deduceret in forum. Imperatores infimi aevi, saltem eos, qui Orientis consules dicti fuere, ait Themistius, istud sibi semper devitandum existimasse, utne quinquennali, aut decennali vertente curriculo eum magistra-

a) Dio L. LX. §. 8. b) Philo adv. Flacc. p. m. 523. c) L. XLVI. §. 46. d) Paneg. c. 57. e) l. saepe c. p. 131. f) cap. 26.

tum, a quo annus inscribitur, cuiquam concederent. Quare, inquit, insolens plane visum, Theodosium M. hanc honorem in quinquennalibus cessisse Saturnino privato [a]).

Cel. Pagius plures alias suscipiendi consulatus causas contulit, nominatim votorum decennalium solennia, conlegium consulis Caesaris, vel Augusti, expeditiones militares, triumphos, ludos saeculares, atque insuper templorum, theatrorum, colossorum, thermarum dedicationes. Quam is argumentis vagis, incertis, nullumque habituris adsensum universam hanc causam nitatur stabilire, diximus sub initium hujus tractatus. Generatim potest adfirmari, imperatoribus, ut in plerisque rebus aliis, unum arbitrium fuisse adsciscendorum, iterandorumque consulatuum causam.

§. VII.

Ex quo principes omnem arbitrio suo potestatem subjecere, ad consules amplius non pertinuit bella foris gerere, aut providere, ne resp. detrimentum patiatur; sed Romae in una sua trabea conspicui pro magnis imperii negotiis coacti sunt ignobile otium consectari. Recte ergo dixit Mamertinus de consulatibus, sed aevi imperatorii [b]): *in administrationibus labor honori adjungitur, in consulatu honos sine labore suscipitur.* Magis amare Cassiodorius, quem §. X. citabimus, istud consulum otium perstringit, fuitque adeo ex innumeris insaniae argumentis, quibus Caligula se obstrinxerat, maxime ignoscendum illud, quod equum consulatus capacem credidit. Quod igitur unum is magistratus deinceps praestitit, explicavit Iulianus Aug. [c]) nimirum *privatis velut praemium quoddam est, ac merces virtutis, aut fidei, aut benevolentiae erga principes, aut eximii alicujus facinoris, principibus vero ipsis ad ea bona, quae jam possident, velut decoris, et ornatus accessio est.*

§. VIII.

Consulatus, antequam plane occideret, variae adhuc formae sunt observandae, sed quod argumentum paucis persequemur, quia ad historiam quidem ejus aevi plurimum, nihil vero ad rem numismaticam amplius confert. Qui plura cupit, adeat post Panvinium Pagii dissertationis hypaticae partem III. inde a pag. 308.

Consulatus dimidius dicebatur, cum uno tantum consule, nemine conlega, constabat. Talis jam fuit nullo hactenus exemplo anno V. C. 702 consulatus III. Cn. Pompeji M., qui solus in comitiis sine conlega electus est consul. Vt tum dissensus civium insolentis hujus facti causa fuit, ita etiam imperante demum Constantino M. dissensus plurium imperantium. Sane plures veterum fasti annos post Christum 310 et 312 solo Maxentii consulatu notavere. Plures alias manci consulatus causas vide apud Pagium inde a pag. 310 l. c.

Consul orientalis, et occidentalis. Constantinus M. diviso in Orientem, et

a) Orat. XVI. b) Gratiar. act. Iuliano c. 2. c) Orat. III.

Occidentem imperio statuit, ut duorum annuorum consulum alter Romae, Constantinopoli alter designaretur. Ei rei factum initium anno Christi 338, cujus Kalendis Ian. mortuo nuper Constantino M., et imperio ex ejus voluntate in tres filios diviso primi hujus generis consules processere, et Vrsus quidem in Occidente, Polemius in Oriente. Vnde factum, ut, si quando de alterius orbis consule nondum constabat, scriberetur in actis publicis v. g. *consulibus N. et qui nunciatus fuerit*, vel: *consulibus, quorum alter est Aristaenetus, conlegam enim ignoro.* Vide similia exempla apud Pagium [a]).

Formula *post consulatum.* Cum sive propter discordias imperantium, sive bella, sive caedes principum, aliasve causas annus suis consulibus, saltem certis, agnitisque careret, factum non raro, ut vacuus hic annus unus, pluresve a consule certo anni praecedentis nomen acciperet, scripto v. g. Basilio V. C. consule, — *Anno secundo post C. Basilii — Anno tertio post C. Basilii*, quo designantur anni post Christum 541, 542, 543. Legitur haec formula primum ad annum Christi 307, cum anni praecedentis consules fuissent Constantius Chlorus VI. et Gal. Maximianus VI., frequentius aevo imperatorum infimo, de cujus variis, et saepe confusis legibus vide Pagium [b]), qui et copiosis deinceps exemplis comprobare nititur, inde a Constantino Pogonato consulatus, ut olim tribuniciam potestatem gestos fuisse [c]).

§. IX.

Cum consulatus a veteribus in varii generis monumentis, actisque privatis, praecipue cum fides facienda fuerat, producerentur, tamen in re monetaria mature negligi coepere. Inde a Constantino M., filiisque Caesaribus tandem post longum multorum annorum intervallum Theodosius II. consulatus XVII. et XVIII. iterum numis inscripsit. Postremus fuit Heraclius II. Constantinus Heraclii I. filius, in cujus numo singulari, quem suo loco dedimus, legitur ERACΛIQ CONSVΛI. Tandem venerabilis hic magistratus, cui nihil amplius veteris splendoris relictum fuit, ita coepit vilescere, ut Leo VI. Sapiens, qui imperium adivit anno Christi 886, Novellam CV. Iustiniani, quae de consulatu tractat, et legem continet, nihil jam ad remp. pertinentem, cum aliis inutilibus ex legum catalogo eximi jusserit. Lege totam eam Leonis constitutionem, quae ordine est XCIV. Et placuit deinceps in Oriente ad designandos annos uti epocha orbis conditi, qui collectis annis ex computo LXX interpretum, vero an falso, conditus ferebatur die I Septembris anno 5508 mense III. die XXV. ante natum Christum, de quo vide chronologos, et in compendio Gibbonum cap. 40 in fine.

§. X.

Postremo etiam de insignibus, quae consules discrevere, aliqua sunt praecipienda. Ait Florus de Tarquinio Prisco [d]):

a) l. c. pag. 310. b) Dissert. hyp. Part. III. cap. II. seç. c) l. c. cap. IV. d) L. I. c. 5.

XII. namque Tusciae populos frequentibus armis subegit, et inde fasces, trabeae, curules, annuli, phalerae, paludamenta, praetexta, inde quod aureo curru quatuor equis triumphatur, togae pictae, tunicaeque palmatae, omnia denique decora, et insignia, quibus imperii dignitas eminet, sumpta sunt. Dionysius Halic. in insignibus principatus, quae tum Priscus Romam transtulit, nominat *coronam auream, et scipionem habentem in summitate aquilam, tunicam purpuream auro distinctam, et togam purpuream pictam* [a]). Addit, pulsis regibus haec insignia consulibus fuisse permissa, dempta corona, et toga picta, quanquam et his, cum triumpharent, usi sunt. Numi familiarum parum nos instruunt, quantum ex tot insignibus tempore Romae adhuc liberae consulatui fuerit indultum. In numis gentis Iuniae fingitur vetus ille L. Brutus, et ipse post exactos reges primus consul inter duos lictores fascibus, et securi horridos procedere: verum consuli XII. fasces praegestari consuevisse, jam aliorsum satis constabat. In denariis Corn. Sullae, qui par consulum Sullam, et Pompejum Rufum offerunt, ut et in denario Valerii Messallae, inscripto PATRE. COS., consulibus sella curulis tribuitur, sed hanc alii etiam magistratus consulatu inferiores communem habuere. In denario Augusti, quem dedimus in hujus moneta ad annum V. C. 752, proponuntur scipio cum aquila, toga picta, et laurea, sed quae omnia verisimilius ibi dixi pro ornamentis triumphalibus, quam consulatus insignibus habenda. Ad haec quod attinet, sequens aetas plura, et certiora docet. Apud Vopiscum Valerianus Aug. Aurelianum inter alia his verbis adloquitur [b]): *Cape igitur tibi pro rebus gestis tuis — — — togam praetextam, tunicam palmatam, togam pictam, subarmalem profundum, sellam eboratam. Nam te consulem hodie designo scripturus ad senatum, ut tibi deputet scipionem, deputet etiam fasces.* Similia refert Cassiodorius graviter in eos invectus, quos Augusti nullo idoneo merito insignibus consularibus ornaverunt [c]): *Sed nunc sumitis ista felicius, quando nos habemus labores consulum, et vos gaudia dignitatum. — — — Pinge vastos humeros vario colore palmatae, validam manum victoriali scipione nobilita, lares proprios etiam calceis auratis egredere, sellam curulem pro sua magnitudine multis gradibus enisus ascende, ut in otio subjectus merearis, quod nos per maximos labores assumimus imperantes.* Et vero in numis Augustorum inde a declinante imperio saepe occurrit protome imperatoris veste palmata circumdata, et scipionem praefixa aquila manu gestans, quo consulem Augustum intelligas. At totum consulum habitum optime capies ex diptychis eburneis, quorum unum dedit Ducangius in dissertatione de numis inferioris aevi tabula I., et explicavit §. IV., ubi varia idonea de habitu consulari illius aetatis docet. Item ex praeclaro alio diptycho, quod olim fuit Norimbergae in aedibus Negeleinianis, ab auctoribus variis erudite explicatum, at hodie inter praestantissima cimelia, quae insignem thesaurum ill. comitis a

a) Ant. L. III. p. m. 195. b) in Aureliano. c) Variar. L. VI.

Vittai exornant, conspicitur *). De scipione aquilifero consulibus tribui solito jam nonnulla veterum testimonia adduxi ad laudatum Augusti numum, quem ad annum V. C. 752 descripsi.

Denique adhuc processus consularis, qualis in numis proponitur, expediendus. Procedere dicebantur consules, quando, anno proxime elapso ad consulatum designati, Kalendis Ianuariis consueta pompa et comitatu magistratum inivere, atque solennis hic actus *processus consularis* vulgo consuevit appellari docentibus id ipsum numis per epigraphen FELIX. PROCESS*us* CONSVL. AVG. N., quos paullo post proferemus. Sed et sunt exempla, auctores veteres solo vocabulo *processus*, omissa etiam consulis mentione, processum consularem intelligi voluisse. Iuvenalis objurgans eos, qui viis pravis tortuosisque ex humili ad maximos honores pervenere, sic ait a):

Cum te summoveant, qui testamenta merentur
Noctibus, in coelum quos evehit, optima summi
Nunc via processus, *vetulae vesica beatae*,

quibus sane verbis docet, homines nauci primum turpi cum vetulis consuetudine rem fecisse, deinde ad consulatum fuisse evectos, seu honorem *summi processus*. Satis clare etiam poetae mentem explicat adhibita ad hunc locum vox *summoveant*, nimirum praecedentibus in proceſsu lictoribus consulis, viamque populi confluxu impeditam aperientibus, quo modo et convenienter dixit Horatius b):

Non enim gazae, neque consularis
Summovet lictor miseros tumultus
Mentis, et curas laqueata circum
Tecta volantes.

Placuit ad haec Iuvenalis verba aliquantum immorari, quia video, viros eruditos in suis ad illa observatis non satis commode verum eorum sensum evolvisse.

Dixi aliquando c), difficile nonnunquam esse definire, quando in numis imperator fingitur quadrigis seu equorum, seu elephantorum vectus, et scipionem cum aquila gestans, utrum hoc typo triumphus, an processus consularis sit intelligendus, quia, ut hactenus vidimus, haec aquila et cum triumphantibus, et consulibus communis est. Tamen non raro numus ipse dictat modos, quibus utramque solennitatem distinguas. Quando similis typus est in numo ejus anni, quo certo constat, imperatorem processisse consulem, ac praecipue, si historia acti eo anno triumphi mentionem non facit, dubitari nequit, processum esse consularem, eumque insertum numis eo modo, quo illustria quaeque facta inseri monetae consuevere. Exstant numi insignes Commodi cum typo simili, in quibus is dicitur TR. P. XV. IMP. VIII. COS. VI., quae sunt certae notae anni V. C. 943, cujus Kalendis Ian. processit consul VI. Alii Caracallae cum TR. P. XI. et XVI.; sunt hae no-

*) Quod tamen anno proxime elapso (1834) in museum nob. viri Fejervary migrasse fama accepimus. Not. edit.

a) Sat. I. 37. b) Carm. L. II. od. 16. c) in num. Aug. ad V. C. 752.

tae annorum V. C. 961 et 966, quorum illo is processit consul III., hoc IV. Insignis numus max. moduli musei Albani in parte antica offert protomen Gordiani cum toga picta, vel palmata, et manu scipionem aquiligerum gestantis: in aversa est: PONTIFEX. MAX. TR. P. IIII. COS. II. P. P. et imperator in quadrigis equorum d. lauri ramum, s. aquilam, pone insistit Victoria, praecedit miles, et figurae aliae cum palmae ramis. Numus est anni V. C. 994., quo inivit consulatum II. Ipse etiam scripturae modus non raro processum consularem praescribit. Noti sunt numi Caracallae: COS. II. typo simili, et alii Getae fratris: COS. typo simili. Numi utrique sunt anni V. C. 958, quo Caracalla processit COS. II., Geta COS. primum. Quoniam hi denarii praeter consulatus notam nihil inscriptum offerunt, certum est, monetariis aliud nihil fuisse propositum, quam ut hac inscriptione celebrarent fratrum consulatum, ergo etiam adstituto typo. Eodem pertinet scriptum in binis numis max. formae Galli et Volusiani COS. II. ET. COS. typo simili a). Nimirum hi Augusti V. C. 1007 una processere consules, pater iterum, filius primum. Ad eandem hanc legem adiges numum insignem aureum Diocletiani, et Maximiani, qui Norisio justae dissertationis materiem suffecit:

IMPP. DIOCLETIANO. ET. MAXIMIANO. AVGG. *Protomae duae laureatae utriusque imperatoris, et consularibus trabeis indutae manu sceptrum cum aquila praeferentes.* X IMPP. DIOCLETIANO. III. ET. MAXIMIANO. COSS. *Currus junctis quatuor elephantis cum rectoribus palmigeris, ei insistit uterque imperator, et his altior Victoria.*

Huic adde alios Maxentii, in quorum aversa:

FELIX. PROCESS. CONSVL. *(in aliis* CONSVLAT.) AVG. N. *Imperator jam in quadrigis elephantorum, jam in sexigis equorum vectus d. lauri ramum, s. scipionem.*

Hos numos adcuratius vide descriptos in moneta Maxentii. Quis negaverit, in numo priore exhiberi processum consularem, cum par consulum Augg. juxta cum ostentatione scriptum compareat? Multo vero istud magis perspicuum ex numo altero, qui ipsum adeo *processum consulatus* pronunciat.

Haec copiosius docenda fuere, quia Norisius in laudata dissertatione persuadere nititur, typum, qui est in suo Diocletiani et Maximiani numo, esse triumphalem, lectumque causa acti ab utroque ob relatas victorias triumphi, etsi idem non inficietur b), in Maxentii numo non triumphum, sed processum consularem exhiberi. Idem in numo Alexandri Severi, in quo hic quadrigis equorum invehitur d. aquilam tenens, additis notis TR. P. VIII. COS. III., rursus triumphum videt c), cum tamen hic typus certissimus sit testis processus consularis juxta legem mox datam; nam Alexander anno V. C. 982, quo trib. potestatem VIII. numeravit, processit consul III. Quo minus in numo Diocletiani processum consulum fateretur, magnum illi momentum qua-

a) Mus. Albani tab. 81. b) Ejusd. dissert. c. V. p. 34. c) l. c. p. 45.

drigae elephantorum. Non ignoro, imperatores non raro in quadrigis hujus animalis triumphasse primum ejus exemplum vulgante Pompejo Magno in triumpho Africano teste Plinio [a]). Narrat Lampridius [b]), Alexandrum Severum, cum ab expeditione Persica redux Capitolium ascenderet, in suo comitatu habuisse currum triumphalem a VI. elephantis tractum. Nunciata Romam Gordiani de Persis victoria, senatus victori quadrigas elephantorum decrevit [c]). Quae causa fuit, cur eos Pacatus vocaret *triumphales belluas* [d]). At certum est etiam, elephantos non ad solum triumphum fuisse adhibitos. Saepe videmus in numis, Augustorum, Augustarumque thensis has belluas fuisse junctas, et diserte perhibet Suetonius [e]), Claudium aviae Liviae divinos honores, et circensi pompa currum elephantorum Augustino similem decernenda curasse, quem ipsum exhibent numi Neronis a nobis ad annum V. C. 808 producti. Ergo quadrigae elephantorum ad alios etiam usus valuere, atque etiam ad processus consulares non invito ipso Norisio, qui ut dictum, in similibus Maxentii quadrigis processum consularem agnovit, quo modo triumphatum quoque fuit jam equis, jam elephantis, et quidem ex lege ordinaria equis, testante etiam Apuleio [f]), proprias esse *triumphantibus quadrigas albas, et togam palmatam.* Denique certum puta triumphum, quando similis processus fingitur in numis illius anni, quo eum revera triumphasse constat, neque iterasse consulatum. Hujus exemplum offerunt numi Tiberii ad annum V. C. 766, aliique, certum autem processum consularem, cum illo anno, cujus est numus, de inito quidem consulatu constat, non vero de triumpho quopiam. Est inter numos M. Aurelii adhuc Caesaris numus cum simili typo signatus V. C. 898. Eo is anno consulatum II. inivit, nullo tum triumpho, ac ne bello quidem. Plura similia exempla supra dedimus. Denique ramum lauri, quem in his numis non raro imperatores manu praeferunt, etsi is triumphantes maxime deceat, tamen etiam cum processu consulari posse componi, facile intelliges ex iis, quae in moneta Antonini ad annum V. C. 892, numumque S. P. Q. R. A. N. F. F. de more laureas coronas Kalendis Ian. reparandi disserui.

Per consularem hunc processum solitos fuisse non modo consules Augustos, Caesaresve, sed et privatos pecuniam in populum spargere, constat ex Novella Iustiniani [g]): *Soli aurum spargere damus imperio, cui soli etiam aurum contemnere praestat fortunae fastigium. Argentum vero, quod mox post aurum pretiosissimum fiet, et aliis consulibus largimur decens.* Et paullo infra: *Sed de argento quidem spargendo ita a nobis sancitum sit, et si omnino ad hoc accesserit, licentiam habeat distribuendi argenti munificentiam in suis processionibus, sicut ipse recte se habere putaverit, solo prohibito aurum omnino jaculari, quod imperatori tantum tributum*

a) L. VIII. §. 2. b) in Alexandro. c) Capitolin. in Gord. d) Paneg. Theodos. c. 22. e) in Claud. c. 11. f) Apolog. p. m. 270. g) CIII. Tit. VI. c. 2.

est contingere. Quo in titulo, tum et alibi [a]) plura continentur, quae imperatores de hoc spargendi in his processibus ritu sanxere. Exstat hujus liberalitatis locuples indicium in numo contorniato altius pag. 290 descripto, in cujus aversa est: PETRONIVS. MAXSIMVS. V. C. CONS. *Ipse Petronius consulari habitu indutus sedet, d. volumen, s. scipionem cum aquila, in imo duae crumenae numis refertae, ex quarum una soluta numi protuberant.* Vide, quae ibi ad singularem hunc typum observavimus. Atque hunc spargendae pecuniae morem arcte fuisse cum processu consulari connexum, patet ex historia Clodovei, primi ex Merovingiis Galliae regis, de quo Gregorius Turon. [b]): *Chlodovechus ab Anastasio imperatore codicillos de consulatu accepit, et in basilica beati Martini* (apud Turonos) *tunica blatea indutus est et chlamyde, imponens vertici diadema. Tunc ascenso equite* (equo) *aurum argentumque in itinere illo, quod inter portam atrii basilicae beati Martini et ecclesiam civitatis est, praesentibus populis manu propria spargens voluntate benignissima erogavit, et ab ea die tanquam consul et Augustus est vocitatus.* Aurea haec grando in vulgi capita praeceps adeo in consulari processu valuit, ut serius neglecto etiam jam palam consulatu, quotiescunque imperatores Caesaresve publice progressi pecuniam spargerent, haec ipsa sparsio diceretur *ὑπατεια*, *consulatus*, et ipse hic actus *ὑπατειαν ποιειν*, *consulatum facere*, id est: praestare id, quod consules facere consuevere. De Constantini V. Copronymi filiis narrat Nicephorus Constantinopolitanus in fine Historiae suae: *της δε βασιλικης προοδου κατα το ειωθος επι την καθολικην εκκλησιαν γενομενης ὑπατειαν εποιησαν, και τοις παρελθουσι χρηματα διενειμαν, εκ του παλατιου αρξαμενοι της εκκλησιας τουτο επιτελουντες. Regio processu pro more ad catholicam ecclesiam facto consulatum fecerunt, et in obvios pecuniam sparserunt, inde a palatio usque ad ecclesiam istud agentes.* De Ti. Constantino Iustini II. successore haec Theophanes ad ejus annum primum: *καὶ ἐστεψεν ἀυτην Αυγουσταν, και ἐρριψεν ὑπατειαν πολλην, et coronavit eam* (Anastasiam) *Augustam, et multum consulatum* (liberale munus consulare) *in populum sparsit.* Vide de nova hac significatione plura apud cel. Ducange in Gloss. med. Graec. sub Ὑπατεια.

CAPVT II.

DE PROCONSVLIBVS CAESARIBVS.

De dignitate, ac potestate proconsulum primum eorum, qui tempore Romae

a) Cod. L. XII. tit. 3.   b) Hist. Franc. L. II. c. 38.

liberae in provincias missi sunt, deinde eorum, qui his praefuere, ex quo Augustus imperium in suas, et populi provincias divisit, abunde in animadversionibus ad partem I. hujus operis Vol. IV. pag. 234 egimus, quia multa habemus proconsulum privatorum nomina monetae extra urbem signatae inscripta. At sunt etiam numi, etsi numero pauci, qui ipsis Augustis proconsulis titulum addidere. Sunt vero sequentes:

CONSVL. IIII. P. P. PROCOS., in aliis: CONSVL. VII. P. P. PROCOS. in numis Diocletiani.

COS. III. P. P. PROCOS, in aliis: CONSVL. IIII. VI. VII. VIII. P. P. PROCOS. in numis Maximiani Herc.

CONSVL. V. P. P. PROCOS. in numis Constantii Chlori.

CONSVL. P. P. PROCONSVL, in numis Licinii senioris.

CONSVL. P. P. PROCONSVL, — P. M. TRIB. P. COS. IIII. P. P. PROCOS. — P. M. TRIB. P. COS. VI. P. P. PROCOS. in numis Constantini M.

Praeter hos memorantur adhuc:

ΑΥΤΟΚ. ΚΑΙΣΑΡΙ. ΑΝΘυπατῳ, nimirum proconsulem Graeci dixere ἀνθυπατον. Legit sic Vaillantius in numo Pergameno cum capite Augusti, an satis tuto, videtur dubitari posse.

IMP. CAES. TRAIANVS. AVG. P. M. P. P. PROCONS. in contorniato musei Caesarei, et Theupoli.

Iuvat in originem proconsulatus Augustis, Caesaribusque delati altius inquirere. De proconsulatibus ordinariis privatorum alibi, ut continuo dixi, a me actum. At fuere tempora Romae sive liberae, sive imperantis, quando ad salutem imperii necessarium est visum, proconsulis potestatem amplificare. Ad bellum piraticum sic missus est Cn. Pompejus, uti toto mari, et ad quinquagesimum a mari milliarium proconsularem potestatem haberet, reges nationesque omnes auxilia petenti mitterent etc. [a]) quo quidem senatusconsulto, ut ait Velleius [b]), paene totius terrarum orbis imperium uni viro deferebatur, qui continuo addit, idem hoc ante in M. Antonii praetura decretum fuisse, quod ipsum tangit Cicero, cum ait [c]), Siculos *M. Antonii infinitum illud imperium sensisse*, nimirum ope factionis curationem infinitam totius orae maritimae nacti, ut ad haec Ciceronis verba advertit Asconius, et innuit etiam Lactantius [d]). Cicero in senatusconsulto, quod Dolabellae per C. Cassium bello persequendi causa suaserat [e]), inter alia haec sancit: *ut Cassius proconsul provinciam Syriam obtineat, uti qui eam optimo jure provinciam obtinuerit, - - - ut imperandi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto jus potestatemque habeat, utque, quamcunque in provinciam ejus belli gerendi causa advenerit, ibi majus imperium C. Cassii proconsulis sit, quam ejus erit, qui eam provinciam tum obtinebit, cum C. Cassius proconsul in eam provinciam venerit.* Sunt haec Romae adhuc liberae exempla. Augustus M. Agrippam bis, nimirum annis V. C. 731, et 738 ad regendas Orientis provincias amplissima cum

a) Appian. bell. Mithr. c. 94. b) L. II. c. 31. c) in Verr. L. II. c. 3. d) Instit. L. I. c. 11. e) Philipp. XI. c. 12.

potestate misit [a]). V. C. 753 Cajus Caesar Agrippae F. in Orientem ad bellum Parthis inferendum cum imperio proconsulari profectus est [b]). Adserente Tiberio, non posse motum Orientem nisi Germanici sapientia componi, *decreto patrum permissae Germanico provinciae, quae mari dividuntur, majusque imperium, quoquo adisset, quam his, qui sorte, aut missu principis obtinerent* [c]). Aliquot post annis imminente iterum a Parthis metu Tiberius *cunctis, quae apud Orientem parabantur, L. Vitellium praefecit* [d]). Adversus eosdem Parthos Corbulonem cum mitteret Nero, *scribitur tetrarchis ac regibus, praefectisque, et procuratoribus, et qui praetorum finitimas provincias regebant, jussis Corbulonis obsequi, in tantum ferme modum aucta potestate, quem populus R. Cn. Pompeio bellum piraticum gesturo dederat* [e]).

Imperium proconsulare extraordinarium his, quos modo commemoravi, viris delatum nonnisi temporarium fuisse, urgentibus scilicet reip. causis, suapte patet. At vero idem in imperatoribus coepit esse perpetuum. Quae ejus fuerit origo, et quae aliae causae, nemo apertius Dione docuit. Narrat is [f]), inter alios honores V. C. 731 Augusto delatos fuisse etiam, *ut imperium proconsulare perpetuo haberet, neque id intra pomoerium venienti deponere, neque unquam renovare opus esset, atque ut major ipsi in singulis provinciis, quam praefectis earum semper esset potestas.* Sed constat etiam, Augustos hunc honorem non raro cum iis viris, quos adoptare sibi placuit, communicasse. Auctore senatu decrevit Claudius, ut Nero Caesar *proconsulare imperium extra urbem haberet* [g]). Antoninus Pius eodem tempore *factus est patri* Hadriano *et in imperio proconsulari, et in tribunicia potestate conlega* [h]), a quo deinde filius Aurelius Caesar *tribunicia potestate donatus est, atque imperio extra urbem proconsulari* [i]). Fuere igitur proconsulatuum apud Romanos genera tria, unum ordinarium eorum, qui ad regendas imperii provincias sive sorte, sive comparatione, sive serius missu principis exiverunt, alterum extraordinarium eorum, quibus ad certum tempus majus imperium, quam quod proconsulum fuit, atque in plures provincias delatum est, tertium perpetuum, quod ad omnes provincias valuit, et quod inde ab Augusto imperatoribus omnibus, et ab his non raro Caesaribus, destinatisque successoribus decretum fuit.

Atque ex his, quae modo commemoravimus, non obscure potest intelligi, quae fuerit Caesarei hujus proconsulatus natura, et quantum Caesaribus adnumerata hac dignitate accesserit potestatis. Fuere tamen auctores varii, quibus ejus causae subtilius, adcuratiusque rimandae videbantur, quos inter fuere Salmasius [k]), Casaubonus [l]), Pagius [m]), qui praeterea, qua parte sibi adversatur Norisius, commemorat, Spanhemius [n]), denique Mazzolenus [o]). Hos

a) Noris Cenot. Pis. Diss. II. c. 16. §. 8. b) Zonaras ex Dione. c) Tacit. Ann. II. c. 43. d) Tacit. Ann. VI. c. 32. e) Tacit. Ann. XV. c. 25. f) L. LIII. §. 32. g) Tacit. Ann. XII. c. 41. h) Capitolin. in Ant. Pio. i) Capitolin. in M. Aurel. k) ad Capitolinum p. 81. l) ad Capitolinum p. 49. m) Critic. Baronii variis locis. n) Tom. II. Diss. XII. p. 463. seq. o) Animadv. VII. de Proconsule.

inter existimavit Pagius, Caesares a proconsulari imperio praenomen *Imperatoris* habuisse. Adversatur huic Norisius, quia, inquit, inter titulos Augustorum in marmoribus ac numis primo loco notatur titulus imperatoris, postremo proconsulis, ex quo patet, utrumque longe diversae esse rationis, aut saltem unum ab altero nequaquam evidenter derivari. Deinde, quando ab Augustis nomen Caesaris ac imperium proconsulare alteri dabatur, is ab imperio proconsulari non dicebatur imperator, sed proconsul. Sane neque Neronem, neque M. Aurelium Caesares, etsi uterque proconsulari imperio ornatus esset, uspiam legimus imperatoris praenomine usos. Taedet rationes Pagii, quibus is sua fulcit, aut speciosas, aut infirmas, aut nimio subtiles referre, quas, si cupis, collectas habes apud cl. Mazzolenum. At docuit Spanhemius [a]), omnem, aut certe praecipuam vim potestatis proconsularis in imperatoris vocabulo fuisse positam, cujus nempe auspiciis Romani duces bella suscipiebant, quo uno nomine supremum exterarum juxta, et urbanarum rerum arbitrium, omniumque magistratuum jura in Augustum, ut docet Dio, fuere translata. Tamen, etsi proconsulare imperium ab imperatoris titulo duceretur, fuisse proconsulis nomen peculiari de causa, et in Augusti gratiam additum. Divisus nempe ab eo fuerat orbis R. in provincias Caesaris et populi, quarum posterioribus magistratus populi sub proconsulum nomine praeessent. Vnde, ut nihilominus Caesaris auspiciis omnes illas provincias ex aequo administrari singularum praesides facilius intelligerent, nec ullas partes orbis R. imperio illius exemptas, translata est illa proconsulis ad Augustum, et successores nomenclatio. Atque ab hac Spanhemii sententia non magnopere differt illa, quam exposuit Mazzolenus [b]).

Ex dictis luculente perspicimus, quae fuerit imperii proconsularis Caesarei prae illo, quod in alios vario tempore collatum fuit, excellentia. Ex adducto enim altius Dionis testimonio, quo delata Augusto ea potestas narratur, liquet I., fuisse eam majorem in singulis provinciis, quam earum praefectis ordinariis, ex quo jure de sententia Spanhemii, fluxit etiam potestas, in proconsulum, qui provinciis populi R. praeessent, facta et mores inquirendi, missis etiam in eas cognitoribus, qui suas ea in re vices implerent, cujus illustre exemplum offert marmor Gruteri [c]). II. fuisse eum proconsulatum perpetuum, non, qualis fuit eorum, quos supra recensuimus, temporarium, neque necesse fuisse, illud semel acceptum deinceps renovari, aut III. eum intra pomoerium deponere, quod tamen aliis fuit imperatum. En tibi proconsulatus Caesarei non amplum modo discrimen, sed et excellentiam. Nam si jam nimia, et libertati inimica plerisque visa fuit proconsularis Pompeji potestas, etsi intra quinquagesimum a mari milliarium contineretur, quanto illustriorem necesse est fuisse proconsulatum Augusteum, cui provinciae omnes, neque tantum earum pars, sed totae fuerunt subjectae? Quapropter ne-

a) Diss. XII. p. 467. b) l. c. p. 156. c) Pag. 381. 3.

quaquam mirum, Augustum, quemadmodum imperia alia, ac dignitates sibi subjecerat, sic etiam imperium istud proconsulare ambivisse; ut nullus esset per orbem R. locus, qui aliquo nomine a summa ejus potestate se posset eximium arbitrari.

Proconsulatus Augustorum Caesarumque haud frequenter legitur monumentis veterum inscriptus. Paucos numos, qui eum offerunt, principio hujus disputationis dedimus. Abbas Mazzolenus, qui eum in marmoribus indagavit, non reperit inter altioris imperii principes nisi unum Caligulae a), unum Hadriani b), unum Aelii Caes. c) Marinius spreto Caligulae monumento primum in marmoribus agnoscit proconsulem Hadrianum d). Frequentius deinde ea dignitas inde ab Antoninis legitur, ut videre est in veterum inscriptionum catalogis, tum et in variis literarum publicarum, edictorumve inscriptionibus.

Cur rarior ejus potestatis mentio in monumentis publicis fuerit, causas adfert Spanhemius e), primo, quia imperatores non semper, nec in urbe, sed extra pomoerium duntaxat proconsulis titulum suscepere, docente Dione f): *ὑπατοι τε γαρ πλειςακις γιγνονται, και ἀνθυπατοι ἀει, ὁσακις ἀν ἐξω τε πωμηριε ὠσιν, ὀνομαζονται*, *consules enim saepius fiunt*, *et proconsules semper*, *quoties extra pomoerium sunt*, *vocantur*. Causa verisimilis alia, quia proconsularis haec potestas infra aliarum potestatum fastigium censebatur; unde nec *principis senatus*, nec *juris relationis*, quod Augustis quoque decretum fuit, ullam videmus fieri mentionem.

Istud denique singulare, Augusteis his proconsulatibus nonnunquam numeros adponi. Citat Mazzolenus marmor Severi cum TRIB. POT. VIII. addito in alio PROCOS. ITERVM, in alio PROCOS. III., in alio ejusdem: TRIB. POT. XVII. PROCOS. V. In marmore Valeriani TRIB. POT. III. COS. P. P. PROCOS. II., in alio Maximiani: COS. III. P. P. PROCOS. ITERVM. Quae fuerit iterandi hujus proconsulatus causa, quis modus, non satis intelligo. Conjicit Mazzolenus, hos numeros ad profectiones in provincias, expeditionesque militares referendos, quod Dio verbis, quae mox indicavimus, videtur confirmare, cum ait: *quoties extra pomoerium erant*, *proconsules vocabantur*. In numis imperante Tiberio cusis, quos in moneta Carthaginis descripsimus, L. Apronius dicitur PROCOS. III., sed in quibus verisimile est, additum III. indicare proconsulatus annum tertium.

---

a) Grut. pag. 188. n. 7. b) ibid. pag. 198. n. 1. c) ibid. p. 252. n. 2. d) Frat. arv. pag. 719. e) Diss. XII. pag. 463. f) L. LIII. §. 17.

CAPVT III.

DE NOMINE IMPERATORIS.

Romanis dictus est *imperator* stante rep. is, qui imperium militare habuit. Ait Appianus a): *ἀυτοκρατορας δε ὀνομαζουσιν, ὁ και των προσκαιρων. στρατηγων ὀνομα ἡν*, *imperatores autem vocant* principes suos Romani, *quod olim belliducum ad tempus constitutorum nomen fuit.* Atque in hac significatione professus est Tiberius apud Dionem b) *esse se dominum servorum, imperatorem militum, principem ceterorum.* Et Plautus c):

Sed ubi summus imperator non adest ad exercitum.

Quo tempore Caesar bellum in Africa cum Pompejanis gessit, Considius captivo, qui sese literas illi a Caesare imperatore ferre dixit, *unus est*, respondit, *Scipio imperator hoc tempore populi Romani* d). Cicero excusans sese Bruto, quod juveni Octaviano in bello adversus M. Antonium imperatoris titulum decreverit, ait e): *Decrevi etiam imperium, quod quanquam videbatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. Quid enim est sine imperio exercitus?* Ad eundem modum supremus quoque Samnitum dux dictus fuit *imperator*, pro quo in numis EMBRATVR, de quo copiose egimus in parte I. hujus operis in tractatu de numis Samniticis. Militaris hujus imperii in varios collati plura exempla dedimus in tractatu praecedente de Proconsulibus Caesaribus.

* * *

Alia imperatoris significatio, sed honoris tantum, fuit, cum quis dux relata victoria in acie a militibus imperator est acclamatus. Etiam a senatu nonnunquam hunc titulum fuisse decretum, sequentia testimonia docebunt. Prioris exemplum integra adhuc rep., et forte primum reperio in Scipione Africano seniore, quem cum Hispani regem vocare vellent, is *sibi maximum nomen imperatoris esse dixit*, *quo se milites sui appellassent* f). De Trajano Plinius g): *Vident enim Romanum ducem, unum ex illis veteribus, et priscis, quibus imperatorium nomen addebant contecti caedibus campi, et infecta victoriis maria.* Istud virtutis testimonium ac honos principio a militibus parce, ac nonnisi post

---

a) in praefat. hist. cap. 6. b) L. LVII., §. 8. c) Amphitr. act. I. sc. 3. v. 6. d) Hirt. bell. Afric. c. 4. e) ad Brut. epist. 15. f) Liv. Lib. XXVII. cap. 19. g) Paneg. cap. 12.

justum experimentum fuit collatum. Ait Diodorus Siculus [a]), morem fuisse militibus Romanis, ut, si quis exercitus dux collatis signis supra sex millia hostium cecidisset, imperator appellaretur. Appianus quoque hunc olim honorem nonnisi post praeclarissimas res gestas fuisse impetratum narrat [b]), quin et addit, illum aetate sua nonnisi caesis decem hostium millibus tribui consuevisse, sed quod testimonium infra revocabimus. Verum, ut fit, tanta laus successu temporis coepit vilescere. Ejus testis locuples Tullius, qui volens persuadere senatui, ut Octavianum, Hirtium, et Pansam imperatores appellandos decerneret, quod praeclaram apud Mutinam de M. Antonio victoriam retulissent, hac utitur oratione [c]): *Etenim cui viginti his annis supplicatio decreta est, ut non imperator appellaretur aut minimis rebus gestis, aut plerumque nullis?* Et mox infra [d]): *At si quis Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine, quae increbruit, imperatorem appellaret senatus?* Ac forte non multo majoris fuit momenti ipsius Tullii victoria de Amani monticolis parta, ac propterea imperatoris nomine decorati, etsi magnum a se hostium numerum caesum, et victoriam justam relatam in epistolis suis ipse scripserit [e]). Quam levis fuerit causa, ob quam in bello civili Africano imperator salutatus est Curio, ex ipsa Caesaris narratione colligitur [f]), et Appiano hanc Curioni vanitatem exprobrante [g]). De L. Pisone Cicero [h]): *appellatus est hic vulturius illius provinciae*, (Macedoniae) *si diis placet, imperator.* Nimirum in hunc honorem licentius est involatum, quia avidius ambiri coepit, sive vanitatis impulsu, sive ut plus in castris auctoritatis sibi accederet. Auctore Dione [i]) M. Brutus in Thracas Bessos profectus est, ut nomen sibi dignitatemque imperatoris pararet, quo facilius contra Caesarem et Antonium bellum gerere posset. In eandem ejus tituli communionem ab exercitu receptum Cassium narrat Plutarchus [k]). De Metello Scipione Caesar [l]): *His temporibus Scipio detrimentis quibusdam circa montem Amanum acceptis sese imperatorem appellaverat.* Atque in hoc sensu non paucos videmus viros Romanos in familiarum numis imperatores dici. Victo ad Mutinam Antonio Hirtius, Pansa, et Octavianus a militibus et senatu imperatores sunt appellati [m]). Et narrat Cicero [n]), se referente L. Torquatum magnis in Macedonia rebus gestis absentem dictum esse imperatorem. Videtur circum tempora exeuntis reip., multisque tum rebus violenter et arbitrarie actis non obstitisse senatum, si quis ex causa etiam non justa a militibus in acie appellatus esset imperator, at signum approbati ejus a senatu honoris fuisse, quando is accepto victoriae nuncio supplicationem decrevit. Vide huc pertinentia apud Ciceronem ipsum [o]).

a) ex L. XXXVI. eclog. 3. b) Bell. civ. L. II. c. 44. c) Phil. XIV. c. 4. d) l. c. c. 5. e) ad Attic. L. V. ep. 20, ad Famil. L. II. ep. 10. f) de Bell. civ. L. II. c. 25. 26. g) Bell. civ. c. 44. h) in Pison. c. 16. i) L. XLVII. §. 25. k) in Bruto c. 34. l) Bell. civ. L. III. c 31. m) Dio L. XLVI. §. 38. n) in Pison. c. 19. o) Orat. de provinc. consul. c. 6 et 7.

Ex quo Augustus imperium unus regere coepit, nonnisi paucis decretus fuit imperatoris ex victoriis titulus. Tiberio adhuc privato, ejusque fratri Druso eum fuisse permissum, docent numi. Eum M. Agrippa, etsi armorum gloria aetate sua omnes anteiret, et potestate tribunicia esset ornatus, nunquam videtur admisisse. Postremus ex privatis fuit Blaesus, cui ex victo Tacfarinate imperatoris nomen Tiberius concessit. Haec, quae modo dixi, Taciti verbis confirmamus. Tiberius, inquit [a]), *id quoque Blaeso tribuit, ut imperator a legionibus salutaretur, prisco erga duces honore, qui bene gesta republica gaudio et impetu victoris exercitus conclamabantur, erantque plures simul imperatores, nec super ceterorum aequalitatem. Concessit quibusdam et Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blaeso postremum.* Ait quidem Appianus [b]), *νυν δ' ὁρον ἐιναι τῃδε τῃ ἐυφημιᾳ πυνθανομαι το μυριυς πεσειν, hac vera aetate audio hanc acclamationem non conferri, nisi caesis decem millibus.* Scripsit autem Appianus imperante Hadriano. Ex hoc ergo testimonio arguit Casaubonus [c]), non penitus ademptum Hadriani aetate privatis exercituum ducibus eum honorem, sed difficiliorem ad eum aditum relictum, quia nonnisi caesis decem millibus emerendus fuerat. Verum magnopere cuperem vel unum nobis vir praestans exemplum ejus post Blaesum in privatum quempiam collati ex tot historicis et marmoribus indicasset. Ergo hoc loco vetus scriptor aut intellexit imperatores hoc honore decoratos, aut ipse veram ejus rationem satis perspectam non habuit, quod apparet ex formula, qua utitur, *πυνθανομαι, ut audio.*

Imperatorium hunc titulum pro numero victoriarum fuisse auctum, sic ut scriberetur in numis IMP. ITERVM, vel III. IV. etc., obvia sunt in Augustorum numis exempla, etsi non desint stante adhuc republica, aut saltem nondum plane eversa, sed tamen rariora. Sulla dicitur in numis suis IMPER. ITERVM, at Cn. Pompejus M. post amplissimas, variique generis victorias tantum IMP., Caesar dictator tantum IMP. ITER., neque saepius Sex. Pompejus Magni F., Antonius IIIvir IMP. IIII. Serius, ac certe post Blaesum, quem privatorum postremum permittente Tiberio appellatum fuisse imperatorem altius diximus, hic honos, etsi ab Augustorum legatis partus, uni principi accessit, quia hujus unius auspiciis bella gerebantur, quo modo praetores olim ex victoria quaestoris sui dicti fuere imperatores, cujus exemplum unum commemorat Varro [d]). Quoties a singulis fuerit repetitus, in singulorum numis docuimus. Si fides Dioni [e]), moris Romani fuit, non saepius, quam semel, uno de bello imperatoris nomen adsumere, atque id ipsum vitio vertit Claudio Aug., qui ob victorias Britannicas aliquoties se dici imperatorem passus est. Verum dubitem, vel olim hunc morem religiose fuisse observatum, nam Sullam

a) Annal. L. III. c. 74. b) Bell. civ. L. II. c. 44. c) ad Sueton. I. Caes. cap. 76.
d) de R. R. L. II. c. 4. e) L. LX. §. 21.

de eodem bello bis dictum imperatorem, in hujus numis probabile dixi.

Magnam monetae imperatoriae partem hoc imperatoris ex victoriis elogium addito insuper numero praeferre, ipsa inspecta abundè docet. At observo, postremum fuisse Caracallam, qui illustrem hunc titulum monetae inscripsit, cum jam nunc paullatim vetera imperii R. instituta vel negligi, vel corrumpi inciperent. Tamen in Postumi moneta tanquam singulare quid occurrit IMP. V. et IMP. X. Sed durasse adhuc in marmoribus, etsi rariore ejus usu, exempla nonnulla attulit Ducangius a). Obvii sunt solidi aurei Theodosii II., inter cujus titulos legitur etiam: IMP. XXXXII., quem ad veterem militum acclamationem refert Ducangius b). At dixi in hujus Augusti numis, eo numero indicari annos imperii. Gallienum pro iterato imperatoris titulo se vocasse v. c. Germanicum Maximum ter, vel V., vel scripsisse VICTORIA. AVG. VI. VII. VIII. etc. in hujus moneta diximus, et similia exempla occurrunt in numis Postumi. Vide praecipue in hoc numum inscriptum P. M. TR. P. IMP. V. etc. anni V. C. 1016.

Alia testimonia, quae hunc ex victoriis titulum comprobant, continuo in sequentibus dabimus.

* * *

Tertia nominis imperatorii significatio est, qua summum in imperii R. provincias jus indicabatur, qui honos ut ab illo distingueretur, quem victoriae invexere, dictus fuit nomen imperatoris tanquam praenomen, quia istud plerumque reliqua omnia Caesarum nomina praecessit. Ejus facti testimonia certissima vel unus suppeditat Dio Cassius, quae propterea lubet integra commemorare. Ac primum in actis anni V. C. 708 haec de Iulio Caesare memoriae prodit c): *Sed et* imperatoris *nomen ei decrevit senatus, non tantum pro antiqua consuetudine, qua illud cum alii, tum ipse quoque saepius ex bello reportaverant, neque ea ratione, qua illi, qui summam rei gerendae administrationem, aut aliam quandam potestatem accipiebant, imperatores dicti sunt, sed illud omnino ipsum imperatoris nomen, quod nunc iis, qui imperium obtinent, tribuitur, illi tum primo, ac primum quidem, tanquam nomen quoddam proprium apposuere. — — — Atque inde illud nomen, velut propria summi imperii appellatio, quemadmodum et nomen Caesaris, ad omnes, qui secuti sunt, imperatores dimanavit, non tamen sublata antiqua hujus nominis ratione, sed utraque integra. Itaque iterum imperatoris nomen eis tribuitur, cum victoriam aliquam talem retulere. Imperatoris igitur appellatione, sicut reliquis, omnes imperatores eodem semper modo, et hac quidem primo loco, utuntur. Qui vero in bello rem eo cognomento dignam gessit, is pariter ex antiqua consuetudine imperatoris titulum adsciscit, unde fit, ut quis iterum, tertio, ac toties omnino, quoties id mereatur, imperator cognominetur.* Praeclara in paucis haec est oratio, quia insuper triplicem tituli imperatorii significationem, de qua hactenus egimus, confirmat. Eundem subinde honorem affectavit Augu-

a) Dissert. de num. inf. aevi §. 38. b) l. c. c) L. XLIII. §. 44.

stus docente iterum Dione [a]): *Eodem anno* (V. C. 725) *etiam* imperatoris *nomen accepit, non quale propter victoriam tribui more vetusto solebat, — — — sed quo summa imperii demonstraretur, quod patri quoquo ejus Iulio, et ejus filiis nepotibusque fuerat decretum.* Idem infra de imperatoribus generatim [b]): *Nomen imperatoris non modo qui aliquam victoriam reportarint, sed et ceteri omnes, ad significandam plenam suam, et perfectam potentiam, nunquam non gerunt loco nominis regii et dictatoris, quod utrumque semel e rep. sublatum ut non imponunt sibi, ita ejus vim ac rem ipsam imperatorio titulo confirmant.* Suetonius inter honores nimios a Iulio Caesare receptos numerat etiam *praenomen imperatoris* [c]), nimirum quod summi fastigii insigne fuit, et oppositum titulo imperatoris victoria parto, qui alios titulos sequi solebat. *Praenomen imperatoris* eodem sensu idem memorat quoque in Tiberio [d]), et Claudio [e]).

Ex verbis adeo Dionis plane liquet, eum, qui in postremo hoc sensu dictus fuit imperator, summam in rep. potestatem nactum fuisse. Eam sane ipsa verba, quibus utitur, absque dubio comprobant, quae sunt κρατος, ἀρχη, ἀυτοτελης ἐξυσια etc. Alibi idem inquit [f]): *omne populi senatusque imperium ad Augustum redivisse, ab eoque tempore perfectam monarchiam* (ἀκριβη μοναρχιαν) *fuisse constitutam.* Et paullo infra: *cum tamen ad imperatores summa nunc reip. referatur, fieri non potest, quin sub regno Romani sint,* ὐκ ἐςιν ὁπως ὐ βασιλευονται. Eandem summam, arbitrariamque potestatem, quam imperatoris nomen invexit, confirmat quoque vocabulum ἀυτοκρατωρ, quo Graecis imperatorem significare inde a principio placuit. Ejus naturam ac sensum erudite plane explicavit vir summus Spanhemius [g]). Nimirum jam antiquitus a Graecis dicti ςρατηγοι ἀυτοκρατορες, vel ἀυτοκρατορες πολεμυ ii, quibus libere permissum fuit facere ea, quae e republica fore judicarent. Contra fuere vel reges, qui ἀυτοκρατορες dici non poterant, ut reges Spartae, de quibus Dionysius Halicarnassensis [h]) ὐδε γαρ οἱ Λακεδαιμονιων βασιλεις ἀυτοκρατορες ἠσαν ὁ τι βυλοιντο πραττειν, ἀλλ' ἡ γερυσια παν εἰχε των κοινων το κρατος, *neque enim Lacedaemoniorum regibus permissum fuit, ut quidquid vellent, facerent, sed penes senatum erat tota publicae administrationis potestas,* aut reges illi, qui precarium a Romanis regnum obtinuere, quos Iosephus τυς ὑπο Ρωμαιοις appellat, et idonee Tacitus *inservientes* [i]). Quare existimat Spanhemius, Tryphonem Syriae regem in nummis ἀυτοκρατορος sibi titulum addidisse, ut merum et absolutum imperium, non precarium regnum argueret. Lege ibi plura alia praeclara [k]). Atque hac plenae potestatis fiducia factum, ut imperatores passim a Graecis dicerentur βασιλεις, quin et serius a Romanis ipsis *domini*, ac δεσποται, de quibus nomini-

a) L. LII. §. 41. b) L. LIII. §. 17. c) in Caes. c. 76. d) Cap. 26. e) Cap. 12. f) L. LIII. §. 17. g) Tom. I. pag. 443. h) Ant. Rom. L. II, pag. 87. i) Hist. L. II. c. 81. k) l. c.

bus agemus serius. Cum olim videret senatus, incidere posse tempora, quibus consularis potestas ad praesentia pericula sufficere non videretur, decrevit, cum res postularet, alium magistratum creare, quem dictatorem appellare placuit, penes quem belli pacisque et omnium aliarum rerum plena potestas esset, et a quo consiliorum factorumque rationem reposcere non liceret, *ἑτεραν τινα ἀρχην ἀποδειξαι πολεμου τε και εἰρηνης, και παντος ἀλλου πραγματος κυριαν, αὐτοκρατορα και ἀνυπευθυνον, ὡν ἀν βουληται και πραξῃ*, ut ait Dionysius Halic. a). Atqui supra ex Dione vidimus, etsi sublato e rep. regis ac dictatoris nomine, tamen utriusque potentiam in imperatoris titulo includi. Ergo si Caesares causa collati honoris imperatorii belli pacisque, omniumque rerum fuere arbitri, si quacunque in re judicio non fuere obnoxii, manifestum utique est, cum is titulus accessit, principibus una merum absolutumque imperium, ut ait Spanhemius, accessisse.

Haec utut plana sunt ac evidentia, et a viris coaevis gravissimisque comprobata, fuere tamen, qui de jure imperatorio subtilius, ac speciosius, quam verius, solidiusque, saltem ut mihi videatur, disputavere. Ante annos non multos Bleterius Gallus, vir eruditus, tractatum bene longum conscripsit, in quo repudiata eorum sententia, qui politicum sub imperatoribus regimen monarchicum credidere, comprobare nititur, non fuisse illud nisi aristocraticum, cujus supremus praefectus aliud non fuerit, quam inter magistratus alios primus, qui ope munerum diversissimorum sibi subjectorum ad opprimendum populum satis fuit validus, obnoxius tamen judicio populi, quando huic vires praesto fuere, quibus jus suum tueretur b). At vero si hac lege imperatum fuit Romae, me judice praestabat dicere, jus fortioris supremam fuisse imperandi legem, atque eodem pacto probare poterat, regimen in Gallia sua non fuisse monarchicum, quia nuper populus revocatis suis, ut ajebat, juribus populare regimen invexit. Quaecunque fuit causa, cur imperatorum potestas praevaleret, seu jure istud factum, seu usurpatione, et ingratiis, certum est, ab iis libere, etsi a Iulio Caesare, Augusto, Tiberio cautius, fuisse imperatum, et ab eorum indole ac ingenio pependisse, utrum mallent ad arbitrium saevire, quam patrum conscriptorum sententias aliquo habendas loco putare. Quis negaverit, ea in regione perfectam existimandam monarchiam, in qua unus idemque vir, quocunque eminentiae sibi decretae nomine, legum sive antiquandarum, sive rogandarum perferendarumque, regendi aerarii, ducendi exercitus, belli pacisque, et sanciendorum foederum habet potestatem, quam quidem summam fuisse penes imperatores Romanos quis ausit ire infitias? Negari nequit, fuisse honores quosdam ac titulos, qui ut rati vulgo haberentur, ex vetere more senatus consulto fuerant decernendi, cujus generis fuere consecrationes principum. At non deerant Augusti, qui et has negabant a sua conferendi potestate esse alienas.

---

a) L. V. pag. 333. b) B. L. Mem. Tom. XXVII. pag. 438.

En tibi verba Macrini sic ad senatum scribentis [a]): *Antonino autem divinos honores et miles decrevit, et nos decrevimus, et vos, P. C. ut decernatis, cum possimus imperatorio jure praecipere, tamen rogamus.* Sic et Elagabalus auctoritate propria se imperatorem, Caesarem, Pium, Felicem, Augustum, trib. potestatis dixit, et quidem, ut addit Dio, qui haec narrat [b]), *occupans nomina, antequam sibi decernerentur.* Ex quo patet, non alia sub imperatoribus conditione fuisse senatum Romanum, quam qua paucis adhuc abhinc annis Lutetiae fuit nobilis illa curia, cui *Parlamenti* nomen erat, quod cum maxime ad se pertinere crederet, edicta regia arbitratu suo aut adprobare, aut in iisdem adprobandis nectere moram, tergiversarique, nihil tamen plerumque fastidio suo abstulit praeter tristem optionem, utrum malit leges principis referre in tabulas, an exulare.

Sed et, argutiis multo subtilioribus fuit a viris praestantissimis pugnatum, quas sive comprobare, sive refellere partim taedet, partim tanti non existimo, praecipue cum id genus disputationes a causis numismaticis esse alieniores videantur, contentus eas strictim proposuisse, quarum judicium laxius expositum dabit cl. abbas Mazzolenus in sua *de imperatore animadversione.* Ejus generis fuit sententia Norisii Pagiique, qui sanxere, praenomen imperatoris in Iulio Caesare fuisse puri puti honoris, nullam autem majorem potentiam addidisse. At Harduinus, ut omnes novimus, auctor opinionum insolentium, cuique ἄσπονδον cum sensu communi bellum fuit, vocabula *imperator*, *princeps*, *Augustus* distinguenda acute censuit, praetexens, imperatorem esse in exercitu, principem in urbe, Augustum in provinciis. Praeterea aliud exstitisse Graecum αὐτοκράτορος, aliud Latinum imperatoris nomen, et similia. Et tamen repertus est vir insignis patientiae, Spanhemius, qui has ingenii technas tanti putavit, ut prolixe refutaret [c]). Ex mente Mazzoleni nomen imperatoris ob victorias causa et occasio fuit nominis imperatoris ob imperium [d]). Argumentis utitur commodis sane, quae infra aliquanto accuratius in examen vocabimus.

* * *

Hactenus triplicem tituli imperatorii significationem ac naturam exposuimus. Restat, ut, quo modo iis principes, ac praecipue in moneta usi fuerint, explicemus. In hac memoratur titulus imperatoris tanquam *praenomen*, et alter *ex victoriis* partus. Varios hos modos in certa capita dividemus.

§. I.

In nonnullorum Augustorum numis imperatoris praenomen postponitur.

Diximus supra, titulum imperatoris, cum praenominis instar positus fuit, summum per orbem R. significasse imperium, atque hac de causa Suetonius, cum fastigium istud indicare voluit, di-

a) Capitolin. in Macrino c. 6. b) L. LXXIX. §. 2. c) Tom. II. pag. 393 et 405. d) l. c. pag. 18. seq.

xit *praenomen imperatoris*, atque in eandem sententiam dixit Dio [a]): *Imperatoris igitur appellatione, sicut reliquis, omnes imperatores eodem semper modo, et hac quidem primo loco* (και πϱωτῃ γε) *utuntur*. Vnde obvium legere: IMP. CAES. VESPASIAN. — IMP. NERVA. CAES. etc. In denariis gentis Pinariae legitur: IMP. CAESARI., SCARPVS. IMP., in alio το IMP. praenomen est Octaviano decretum, in Scarpo cognomen ex victoria. Verum istud videmus non constanter fuisse observatum. Nullum reperio numum Iulii Caesaris, cui tamen primo praenomen imperatoris delatum fuit, in quo το IMP. nomen Caesaris praecederet, non sequeretur, saltem sic, ut lectio non sit ambigua. Ipsum istud nomen postponitur in binis numis Caligulae, quos in ejus moneta ad V. C. 790 dedimus, etsi hic in aliis omnibus suis numis hanc summae potestatis notam constanter omiserit. Praenomine IMP. instar cognominis deinceps usi quoque sunt Claudius ac Nero, ut: TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. IMP. vel NERO. CAESAR. AVG. IMP., rarius IMP. NERO. CAESAR etc. promiscue item Galba scripto jam IMP. SER. GALBA, jam SER. GALBA. IMP. At in moneta Vitellii constanter postponitur, ut: A. VITELLIVS. GERMANICVS. IMP.

§. II.

Aliqui Augusti praenomen imperatoris recusarunt.

De Tiberio istud diserte docent Suetonius et Dio, atque iterum de Claudio Suetonius, quae testimonia in singulorum moneta recitavi. Quod auctores hi edixere, confirmatur numis, qui in his binis praenomine IMP. constanter abstinent, etsi illud nonnunquam addant numi in provinciis signati, sed quorum testimonia, cum sola sunt, non facile sunt audienda. Multos Augustos saepe in numis suis omisisse hunc titulum, etsi illum non recusavere, copiosis exemplis constat, praecipue ex numis declinantis imperii.

§. III.

Postpositum IMP. in nonnullorum Augustorum numis una ad summum imperium, una ad victorias refertur.

Obvium est legere in numis Neronis v. g. NERO. CAESAR. AVG. IMP. et in aversa PONTIF. MAX. TR. P. VI. P. P. Atqui Neronem in trib. potestate VI. jam fuisse IMP. III., ex marmoribus certum. Ergo nomen IMP. utrumque honorem haud dubie indicat. Certius istud colligitur ex numis Claudii; nam in horum aliis legitur v. g. TR. P. X. IMP. P. P., in aliis: TR. P. X. P. P. IMP. XVIII. Vnde discimus praeterea, victoriarum numerum nonnunquam suppressum fuisse, quod in Neronis numis perpetuum fuit, ad haec utrumque titulum aliquid habuisse communionis, et confirmari indicatam supra sententiam Mazzoleni existimantis, nomen imperatoris ob victorias causam et occasionem fuisse nominis imperatoris propter imperium.

a) L. XLIII. §. 44.

§. IV.

Posito in numis IMP. praenomine omissum saepe IMP. ex victoriis, et vicissim.

Exempla prioris modi sunt: IMP. NERO. CAESAR. AVG. P. P. et in aversa IVPPITER. CVSTOS. — IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. et in X COS. VI. — IMP. M. AVREL. ANTONINVS. AVG., et in X PROVID. DEOR. TR. P. XVIII. COS. III. et sic passim. Contra in aliis: NERO. CLAVD. CAESAR. AVG. GER. P. M. TR. P. IMP. P. P. — CAESAR. VESPASIANVS. AVG. et in X IMP. XIII. — M. ANTONINVS. AVG. IMP. II. vel in aliis: M. ANTONINVS. AVG. ARMENIACVS, et in X ARMEN. P. M. TR. P. XVIII. IMP. II. COS. III. Hujus iterum modi copiosa sunt exempla. Dixi, hunc morem *saepe* servatum, nam in variorum Augustorum moneta non raro unus idemque numus utrumque titulum palam sociat, ut: IMP. TITVS. CAES. VESPASIAN. AVG. et in X IMP. XV. — IMP. CAES. DOMIT. AVG. etc. et in X IMP. XIV. etc. — IMP. NERVA. CAES. AVG. etc. et in X IMP. II. etc. — IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. etc. et in X IMP. IIII. etc. Inde a Trajano usus obtinuit, ut utriusque generis IMP. in eodem numo nonnisi rarissime copularetur, et cum primum imperatoris ex victoriis titulus coepit multiplicari scripto v. g. IMP. II., deinceps IMP. praenomen exularet. Quare à communi lege discedunt aliquot numi Commodi inscripti: IMP. COMMODVS. AVG. PIVS. FELIX, et in X P. M. TR. P. XV. IMP. VIII. etc. Singularis est numus integerrimus musei Caesarei aeneus II. formae, in cujus antica imperatoris nomen bis ponitur, sic: IMP. NERO. CLAVD. CAESAR. AVG. GERM. IM. TR. P. XIII. P. P., cui jungendus alter Vespasiani apud Pellerinium a): IMP. CAESAR. VESPASIAN. IMP. TR. POT. P. P. COS. III.

§. V.

Praenomen IMP. datum principibus computatum fuit pro victoria prima.

Cum observarent nonnulli eruditi, numerum victoriarum titulo IMP. additum nonnunquam unitate videri excedere, varias commenti sunt interpretationes, sed parum solidas, quas videre potes apud cl. Mazzolenum b). Aliam continuo eruditus hic vir ingressus est viam, qua dubium istud expediret, quam paucis commonstrabo. Ait, prius exstitisse nomen imperatoris ob victorias, quam idem nomen ob imperium, partumque demum fuisse victoriis imperium ipsum. Neque enim aliter Iulium Caesarem, deinde Augustum rerum summa potitos. Adfert deinde locum Dionis c), quem altius totum recitavimus, quique unus solvendo huic dubio videatur sufficere. Verba, quae huc pertinent, sunt: *atque inde illud nomen* (sc. IMP. praenomen) *velut propria summi imperii appellatio*, *quemadmodum et*

---

a) Mel. I. p. 200. b) Animadv. I. p. 17. c) L. XLIII. §. 44.

nomen Caesaris, ad omnes, qui secuti sunt, imperatores dimanavit, non tamen sublata antiqua hujus nominis ratione, sed utraque integra (sc. IMP. ob victorias.) *Itaque ITERVM IMPERATORIS nomen eis tribuitur, cum victoriam aliquam talem retulere.* Quibus verbis, inquit, aperte doceri, principes R. ita nomen imperatoris accepisse, ut non solum imperium inde haberent, verum etiam ejusdem nominis propter victorias iterandi principium inde sumerent. Nimirum cum quis dictus est imperator ob imperium, istud sic fuisse intellectum, tanquam illud victoria esset consecutus, ex prima deinde victoria dictum IMP. II., ex secunda IMP. III. et sic deinceps. Ergo nomen imperatoris ob victorias causam, et occasionem fuisse nominis imperatoris ob imperium, ac praeterea, quotiescunque occurrit aliquis numerus titulo imperatoris additus, non tot victorias, quot sunt numeri, intelligendas esse, sed una minus, quippe in eum numerum venire etiam nomen imperatoris, quod imperium significat. Ejus vero causam esse, quia non quidem victoriae iis numeris proprie signantur, sed quoties aliquis dictus est imperator. Iam vero acclamationes militum imperatorias fuisse repetitiones acclamationum, quae in deferendo primum alicui imperio editae fuerant, atque adeo singulas quasque hujus generis acclamationes nihil aliud fuisse, quam confirmationem ipsius imperii, quod si confirmabatur, jam altera vice fuisse delatum.

Hanc viri praestantis sententiam valde esse probabilem, et cum numis ipsis conspirantem, lubenter permitto, neque ab ea recedendum existimo propter nonnulla exempla contrarium docentia, quae ipse sibi objicit, v. g. Tiberii, qui cum jam ante imperium diceretur IMP. VII., pluribus adhuc post aditum imperium annis dici perrexit IMP. VII., cum tamen in hac sententia tempore accepti principatus dicendus fuisset IMP. VIII. Verum istud viri eruditi sententiam non labefactat. Etenim scrupulum illi injecit numus Mediobarbi, in quo Tiberius, cum esset trib. potestatis XIII., dicitur IMPERAT. VII. triennio adeo ante Augusti obitum. Sed enim hujus praeconium numi, quem Mediobarbus tam perfunctorie citat, ut ne quidem, quo is sit typo, adjiceret, quemque ignorant Morellius, aliaque illustria musea, audiendum non puto, atque etiam ut genuinum demus numum, satis constat, Tiberium nullam tituli imperatoris tanquam praenominis rationem habuisse. Alterum exemplum, quod de Gal. Maximiano objicit, tanto securius potest negligi, quanto tum liberius superiorum imperiorum instituta, ac praecipue dignitatum, titulorumque significatio, quod aliunde cognitum, aliam faciem accepere. Denique in hac causa istud tantum quaerimus, quid placuerit principibus, qui ante ipsum imperii aditum nondum imperatoris ex victoriis titulo fuere insignes. Gravius laborasset Mazzolenus, si ad Severi numos animum reflexisset, aut, ut concinnius loquar, si non unum Mediobarbi catalogum saepe fallacem mancumque, quod commune hactenus criticorum fuisse malum comperi, sed ipsa numorum oracula in consilium vocasset. Legitur in aliis Severi numis: IMP.

CAE. L. SEP. SEV. PERT. AVG. COS. I., in aliis: L. SEPT. SEV. PERT. AVG. IMP. I. Posterior hic modus Mediobarbo plane fuit ignotus, etsi numi sic inscripti non sint valde rari. Satis apparet, τo IMP. numi I. esse instar praenominis, at non minus certum est, τo IMP. numi II., quia postponitur, et additum numerum habet, ad victoriam referendum. Ergo si IMP. praenomen jam quodam modo significasset victoriam primam, sequeretur, post eam relatam non jam scribendum fuisse IMP. I., sed IMP. II. At vero jam Severi aetate veterem morem paullatim coepisse luxari, aliis exemplis sumus edocti, quo modo et primus fuit Severus, cujus consulatus I. in numis notatur scribendo COS. I., cum is hactenus solo COS. satis videretur indicatus.

Denique Mazzolenus judicium suum argumento alio, eoque admodum idoneo confirmat. Ait [a]), praenomen imperatoris rem militarem praecipue respexisse; nam reliqua potestas, qua potiebantur Augusti, ab aliis titulis processerat, puta: pontificis maximi, consulis, proconsulis, trib. potestatis etc., atque opportune vocem Tiberii advocat, dejerantis, esse se dominum servorum, imperatorem militum, principem ceterorum, ut legitur apud Dionem [b]). Ex quo verisimile plane est, jam ipsum ad imperium aditum vel causa nominis fuisse quoddam victoriarum omen, et victoriae saltem honorem invexisse. Vnde rursum confirmatur, quod supra innui, magnam inter utrumque titulum fuisse adfinitatem, etsi uterque effectu differret, cum alter tantum honorem conferret, alter etiam summam potestatem.

§. VI.

De numis M. Antonii, et Octaviani IIIvirorum cum praenomine imperatoris.

Ex hactenus dictis perspeximus, praenomen imperatoris iis tantum fuisse delatum, quos senatus R. summae rei plena cum potestate praeesse voluit. At tales non fuere in IIIviratu suo Octavianus, et Antonius. Constat, Octaviano nonnisi anno V. C. 725 decretum fuisse praenomen imperatoris, et tamen illud jam sistunt ejus numi per praecedens decennium signati. Quo illud jure usurpare potuerit, vide, ne olim dicta recoquam, quae ad numos ejusdem anni 725 observavi. Major difficultas est in explicando numo Antonii, in cujus una parte is dicitur IMP. ANT. AVGVR. IIIVIR. R. P. C., in altera IMP. TER. Vide iterum, quae de hoc prodigio monui in ejusdem IIIviri moneta sub titulo imperatoris.

§. VII.

De imperiis designatis, et anticipatis.

Horum numi complura suppeditant exempla; nimirum cum princeps filium seu naturalem, seu adoptivum in imperii societatem vocavit communicatis cum

---

a) l. c. pag. 25. b) L. LVII. §. 8.

eo plerisque juribus suis, dempto Augusti titulo, pontificatu maximo, aliisque nonnullis. Quoniam modum; quo istud imperii consortium constitutum fuit, jam in singulis, quibus haec fortuna contigit, commemoravi, et ex numis, scriptoribusque stabilivi, necesse non est, alibi dicta hoc loco restituere, et satis fuerit, eos in unum conferre, qui, antequam Augusti essent, et dicerentur, imperatoris, tanquam imperii conlegae, titulo fuerunt decorati. Horum primus fuit:

TITVS Vespasiani F. Is tertio imperantis patris anno dictus est DESIG*natus* IMP*erator*, nempe V. C. 824, et eodem adhuc anno imperium adeptus dici deinceps coepit T. IMP. CAESAR, et T. CAES. IMP., qui modus duravit, donec mortuo patre succederet epigraphe: IMP. TITVS. CAES. VESPASIAN. AVG. etc. Vide haec omnia late discussa in ejus principis numis sub titulo *Imperator*.

TRAIANVS dictus imperator a Nerva testibus scriptoribus, ut dictum in ejus moneta, sed deficiunt testes numi.

ANTONINVS. PIVS. Vivo adhuc Hadriano dicitur in numis: IMP. T. AEL. CAES. ANTONINVS.

COMMODVS. Antequam a patre Augusti titulum abstulisset, dicitur in numis: IMP. CAES. L. AVREL. COMMODVS. GERM. SARM. Reliqua vide in ejus numis.

CARACALLA. In ejus numis, qui sunt V. C. 950, epigraphe aversae est: DESTINATO. IMPERAT*ori*.

SALONINVS. Leguntur ejus tituli: IMP. C. L. VALERIANVS. NOB. CAES. Vide ejus numos.

CARINVS et NVMERIANVS. Horum in numis epigraphe obvia: IMP. C. M. AVR. CARINVS. (vel NVMERIANVS.) NOB. C.

IVLIANVS. Ejus in numis epigraphe non infrequens: IMP. IVLIANVS. NOB. CAES.

Enarravi principes, ut opinor, omnes, qui, cum nonnisi Caesares essent, quia tamen in imperii quoddam consortium sunt vocati, imperatores etiam fuere appellati. Teste Vopisco Carus in Orientem profectus Carinum in Occidente reliquit, quem interim regeret *imperio Caesariano, ea lege, ut omnia faceret, quae Augusti faciunt.*

CAPVT IV.

DE NOMINE AVGVSTI.

In hujus explicatione honoris non diu morabor, quia cognitam habet originem,

et causam, in ejusque usu nunquam magnopere fuit variatum, si infimi aevi legem demas. Copiosius de eo scripsere Spanhemius a), abbas Mazzolenus b), et eruditus *de la Bléterie* Gallus c).

Ad ejus intelligendam originem locum insignem, ut fere semper alias in Romana imperatorum historia, dedit Dio Cassius d), quem adeo integrum huc transfero. *Posteaquam vero ea*, inquit agens de Caesare Octaviano, *quae pollicitus est, reipsa perfecit, AVGVSTI nomen* (το τȣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ὀνομα) *ex senatus populique sententia sumpsit. Etenim cum statuissent peculiari eum quodam cognomento insignire, ac alii alia referrent ac probarent, Caesar, quamvis Romuli nomen vehementer appetebat, tamen cum sentiret hinc se suspectum adfectati regni fieri, eo omisso AVGVSTVS, tanquam humanam ipse naturam excederet, vocatus est. Omnia enim, quae honore dignissima, et sanctissima sunt, AVGVSTA dicuntur, ideoque* ΣΕΒΑΣΤΟΝ *Graeci Augustum sunt interpretati, quasi venerandum dicas.* Cujus postrema pars sic Graece proditur: ἀλλα ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ, ὡς και πλειον τι ἢ κατα ἀνθρωπȣς ὢν, ἐπεκληθη. παντα γαρ τα ἐντιμοτατα και τα ἱερωτατα, ΑΥΓΟΥΣΤΑ προσαγορευεται. ἐξ ὑπερ και σεβαςον ἀυτον και ἑλληνιζοντες πως, ὥσπερ τινα σεπτον, ἀπο τȣ σεβαζεσθαι, προσειπον. Idem factum his verbis narrat Suetonius e): *Postea C. Caesaris, deinde AVGVSTI cognomen adsumpsit, alterum testamento majoris avunculi, alterum Munatii Planci sententia, cum quibusdam censentibus Romulum appellari oportere, quasi et ipsum conditorem urbis, praevaluisset, ut AVGVSTVS potius vocaretur, non tantum novo, sed etiam ampliore cognomine, quod loca quoque religiosa, et in quibus augurato quid consecratur, augusta dicantur, ab auctu, vel ab avium gestu gustuve, sicut etiam Ennius docet scribens:*

Augusto augurio postquam inclyta condita Roma est.

Paucis Velleius f): *a Parthorum rege signa Romana Augusto remissa sunt, quod cognomen illi viro Planci sententia consensus universi senatus populique R. indidit.* Denique Censorinus g): *ex ante diem XVI. Kal. Febr. imperator Caesar D. F. sententia L. Munatii Planci a senatu ceterisque civibus Augustus appellatus est se VII. et M. Vipsanio Agrippa III. cos.* Habes ex his testimoniis originem et causam tituli Augustei. Annus, quo is decretus est, fuit V. C. 727, etsi controversia est de die, ut diximus in numis Augusti ad hunc annum. Ex iisdem auctoribus explicationem quoque vocabuli seu Latini *Augustus*, seu Graeci σεβαςος habemus, quibus adde Ovidium h):

Sancta vocant augusta patres, augusta vocantur
Templa, sacerdotum rite dicata manu.

tum et Pompejum Festum i). Pausanias k): το τε ὀνομα ἐιναι τȣτο ΑΥΓΟΥ-

a) Tom. II. pag. 371. b) Animadvers. IV. c) B. L. Tom. XIX. pag. 432. d) L. LIII. §. 16. e) in Aug. c. VII. f) L. II. c. 91. g) de die nat. c. 21. h) Fast. I. v. 609. i) in Augustus locus. k) L. III. c. 11.

ΣΤΟΣ, ὁ κατα γλωτταν δυναται την Ελληνων ΣΕΒΑΣΤΟΣ. *Nomen vero illi fuit AVGVSTI, quod in Graecorum lingua idem est, ac VENERABILIS.* Serius ab alio etymo, sed prave, duci creditum Augusti nomen, nimirum ab *augendo.* Dixit Isidorus Hispalensis [a]): *Augustus ideo apud Romanos nomen imperii est, eo quod olim augerent remp. amplificando.* Vnde haud dubie enatus titulus *semper Augusti*, de quo infra.

Ad ejus naturam tituli quod attinet, satis ex adductis testimoniis apparet, eum tum delatum Octaviano non alia ratione, quam qua olim Manlio datum est nomen Torquati, Cn. Pompejo Magni, Metello Pii, aliis alia, nimirum illustrium causa meritorum. Ergo ut horum posteri iisdem his nominibus jure hereditario usi sunt, sic et Octaviani generi in Augusti nomen jus fuit acquisitum. Iure ergo non Tiberius modo post patris Augusti excessum Augusti nomen sibi proprium fecit, sed et hujus conjux Livia testamento mariti adoptata in nomina Iuliae et Augustae successit, jure etiam Cajus, dictus Caligula, quippe Tiberii per adoptionem nepos. Quae quidem causa fuit, cur non dubitaverit Suetonius, Augusti titulum vocare *hereditarium* [b]). Non multo post nomen istud nullo hereditatis jure cum aliis fuit communicatum, ejusque primus Caligula exemplum edidit, cum aviam Antoniam, quae neque sanguine, neque adoptione cum domo Caesarea conjuncta fuit, Augustam dixit, atque etsi nihilo plus juris esset Claudio, tamen is caeso Caligula ad imperium evectus non in Caesaris modo, sed et Augusti nomen involavit, de quo vide plura infra in titulo Caesaris, quod deinde exemplum ad omnes, qui successere, valuit; nam non modo omnes una cum imperio illud sibi adscivere, uno aliquamdiu Vitellio repugnante, sed et illo uxores suas ornavere, primo Claudio hunc honorem in Messallinam suam conferente, ut dictum in hujus numis. Res multo magis insolens Augustae titulus delatus Domitillae Vespasiani uxori, etsi mortua jam fuit, antequam maritus imperium adeptus est, sive marito Vespasiano, sive filio Tito honorem tribuente, ne imperantis vel uxor, vel mater inter privatos manes cogeretur aevum degere. Mutata igitur nominis Augusti jam sub Caligula natura recte dixit Alexander Severus apud Lampridium: *Augustus primus, primus est auctor imperii, et in ejus nomen omnes VELVT quadam adoptione, aut jure hereditario succedimus.*

Altera tituli Augustei natura fuit, quod summum quidem splendorem, nullam tamen potestatem invexit. Diserte istud iterum explicat Dio [c]): ἡ γαρ δη τȣ Καισαρος, ἡ τε τȣ Αυγȣςȣ προσρησις δυναμιν μεν ȣδεμιαν ἀυτοις οἰκειαν προςιθησι, δηλοι δ᾽ ἀλλως το μεν, την τȣ γενȣς σφων διαδοχην, το δε, την τȣ ἀξιωματος λαμπροτητα. *nam Caesaris et Augusti vocabula nihil eis quidem potentiae adjiciunt peculiaris, sed illud successionem stirpis, hoc splendorem dignitatis significat.* Causa est, quia omnem iis potestatem addidere tot collecta, et in unos derivata munera, scilicet imperatoris, tribuniciae et pro-

---

a) L. IX. §. de Regnis. b) in Tib. c. 26. c) L. LIII. §. 18.

consularis potestatis, pontificatus maximi etc. supremum vero Augusti nomen indicavit, collectam hanc potentiam uno capite contineri. Quo factum, ut, si communem opinionem, et ipsam imperii majestatem spectes, nomine Augusti orbis terrarum nihil haberet illustrius, magnificentiusque, atque nonnisi hoc delato summum denique fastigium intelligeretur. Fuere principes, qui filiis suis, ceu Vespasianus Tito, Hadrianus Antonino, nomen Caesaris, quin et imperatoris indulgerent. At tum secundi tantum fastigii putabantur. Quod si principes nomen Augusti detulere alteris, ut M. Aurelius L. Vero fratri, atque idem serius filio Commodo, tum hi primum fastigium credebantur adsecuti, et habiti consortes imperii, et conlegae, et honore paullo fuere inferiores iis, qui detulerunt, atque vel ideo, quia detulerunt. Ceterum Augusti titulum tantum dignitatem absque potestate addidisse, vel inde liquet, quod non adhaesere principes eum conferre in uxores, aliasque feminas cum domo Caesarea conjunctas negatis quibuscunque aliis, qui adjectam habuere potestatem, quia Roma vetus omni aevo mulieres a rebus gerendis est amolita.

Cum inde a principio unus eodem tempore tantum esset Augusti titulo insignis, vidit exiens alterum imperatorum saeculum duos in hoc fastigio collocatos, M. Aurelium, et L. Verum, ac paullo post M. Aurelium cum filio Commodo. Quod exemplum non multo post secutus Severus filium Antoninum, vulgo Caracallam, sibi sociavit, et sub vitae exitum etiam filiorum alterum Getam, sic ut novo more tres tum Augustos haberet imperium. Aucti numeri plura aetas sequior vidit exempla. At quaeritur, quae tum fuerit singulorum major minorve potestas, aut dignitas. Hae pro variis causis variae etiam fuerunt. Is, qui sibi quem collegam adscivit, sive filium, sive fratrem, sive extraneum, haud dubie eminuit dignitate, et plerumque etiam potestate. Patres dubitari nequit utroque praevaluisse, ut Severum prae filiis Caracalla, et Geta. Major etiam honos habitus M. Aurelio, quam hujus per adoptionem fratri L. Vero, quem ille ad imperii consortium vocavit, ac propter eandem causam Diocletianus honoratior Maximiano. Caracalla dignitate praeivit Getam, etsi pari utrumque potestate imperare voluerit pater Severus; illi enim et aetas, et auctiores Augustei tituli anni profuere, ac propterea etiam solus is pontificatu maximo ornatus fuit. Haec omnia cum abessent in Balbino, et Pupieno, nam utrumque senatus propter tempora reip. ad imperium vocavit, parem hic utrique et potestatem, et dignitatem detulit, collato etiam in utrumque, quod antehac nunquam factum, pontificatu maximo, ne auctior unius honos alterius accenderet invidiam. Cum inde a Diocletiano plures eodem tempore essent Augusti, et Caesares, nullo ipsi inter se sanguinis nexu conjuncti, ad haec suis quisque provinciis sic imperaret, ut alter ab altero non penderet, cum non differrent potestate, differebant tamen dignitate, quam contulit longius seu primi, seu secundi fastigii tempus. Honoratior igitur ille Augustus, qui prior hoc nomen occupavit, et sic honoratior etiam Cae-

sar. Ex hac lege Diocletianus apud Eusebium dicitur πρωτοςατης, πρωτος, πρεσβυτατος των ἀλλων, vel ὁ μεν τιμῃ τε και χρονῳ των πρωτειων ἠξιωμενος, *qui et honore, et aetate primum locum obtinet.* Ab eodem dicitur Constantinus M. Licinium praeivisse τιμῃ και ταξει, *honore, et ordine.* Litigasse etiam inter se ejus causa primatus, multa ejus aevi exempla docent. Cum Maximianum certiorem faceret Constantinus M., se a patris excessu Augustum ab exercitu fuisse appellatum, aegre istud tulit Maximianus, et, ut narrat Lactantius [a]), *illud excogitavit, ut Severum, qui erat aetate maturior, Augustum nuncuparet; Constantinum vero non imperatorem, sicut erat factus, sed Caesarem cum Maximino appellari juberet, ut eum de secundo loco rejiceret in quartum.* Sed hos de dignitate, et eminentia animorum motus jam enarravimus in ejus aetatis principum numis, et videre potes apud Bimardum de hoc argumento erudite disputantem [b]).

Cum duo una essent Augusti, hi scripto AVGG. indicari sunt soliti, qui mos, saltem in numis, sub Severo coepit, quo Caracallam sibi sociante scribi solitum: ANNONAE. AVGG. — VICT. AVGG. Ergo scriptum AVGGG. trium Augustorum consortium significavit. Observandum tamen, non raro etiam filium Caesarem in consortio cum patre Augusto Augustum fuisse appellatum, v. g. Maximum Caesarem in numo maximae formae: MAXIMINVS. ET. MAXIMVS. AVGVSTI. GERMANICI. Luculentius istud apparet ex marmore Sponii [c]): PRO. SALVTE. IMP. ET. CAESAR. PHILIPPORVM. AVGG. ET. OTACILIAE. SEVERAE. AVG. MATRIS. CAES. ET. CASTROR. Lapis hic positus est V. C. 997, quod patet ex addito *Philippo Aug. et Titiano Cos.*, quo anno Philippus junior certe Augustus nondum fuit, et tamen hoc marmor habet AVGG., nempe per consortium. Vide, quae de hoc more in numis Diadumeniani, Maximi, Tetrici junioris, Carini, aliorumque diximus. Magis miremur, titulum *imperatoris* eodem modo cum uxore Augusta communicatum. Dedit Maffeius marmor Africanum sic inscriptum [d]): SALVIS. DOMINIS. NOSTRIS. CHRISTIANISSIMIS. IMPERATORIBVS. IVSTINO. ET. SOFIA. etc. In inferioris aevi numis saepe legas AVGGGGG., ardua saepe imposita lege, tantum Augustorum numerum colligendi.

Augusti titulo non raro aliud quid conjunctum legitur, ut: PERPETVVS. AVGVSTVS. Ejus epitheti initium nolim cum Spanhemio inde a Trajano repetere laudato ejus numo, in quo is AVG. PERP. dicitur; una enim is numus Mediobarbi fide nititur. *Perpetui* vocabulum, scriptum saepe solis notis PP, imperatoris titulis additum primum reperio in Probo: PERPETVO. IMP. PROBO. AVG. Inde a Constantini M. filiis perfrequens est scriptum in numis PERP. AVG. Elogii hujus origo remotorum est temporum, cum jam in primorum principum numis eorum jac-

a) de mort. persec. c. 25. b) B. L. Tom. XV. pag. 66. seq. c) Misc. pag. 98. d) Mus. Veron. pag. 460. 7.

telur aeternitas, at PERPETVITATI. AVG. saepius inde ab Alexandro Severo, in cujus numo singulari legitur etiam POTESTAS. PERPETVA.

SEMPER. AVGVSTVS, hodie in imperatorum titulis obvium, in antiquis inscriptionibus non reperit Spanhemius ante Diocletiani tempora a). Verum jam tribuitur Claudio Gothico Firmi in arcu triumphali b), quin jam Philippo, si fides marmori, quod Gruterus ex Camdeno hausit c). Primus est in numis Iulianus dictus Apostata, qui sic compellatur, et post hunc nonnulli alii.

SEN*ior* AVG*ustus*. Sic dicti Diocletianus et Maximianus post abdicatum imperium ex causa in utriusque numis allata. Commodum in numo Corinthi vocatum AVG*ustum* IVN*iorem*, testatur Pagius d), nimirum ad discrimen patris M. Aurelii conlegae, et Augusti senioris. Verum, quod meminisse oportet, laudato numo unico, quem hausit ex Mediobarbo.

Leguntur etiam in hujus tituli usu nonnulla absurda, sed tantum in numis, quos Graeci non satis perspecta ejus natura vulgavere, v. c.

ΔIC. CEB*αστος*, *Augustus iterum*, vocatur Hadrianus in numo Mesembriae Thraciae, qui servatur in museo Caesareo.

CABEINA. CEBACTH. ATΓ. evidente tautologia, in numo urbis incertae apud Haymium e). Quanquam et in chartula Valentis et Vrsacii synodi Ariminensis legatur: *ἐπι παρεσια τε δεσποτε* *ἡμων βασιλεως Κωνϛαντιε* ATΓOTΣTOT *τε αἰωνιε* ΣEBAΣTOT, Iustinianus item in marmore Trapezuntio apud Muratorium dicatur AEI. CEBACTOC. ATΓOTC f).

At enim honoratum istud tot saeculis ΣEBAΣTOT nomen tandem etiam coepit contemni. Sane constat, illud in privatos quoque fuisse collatum, tum et excogitata varia prodigia *απο τε σεβαϛε* derivata, quae fecundum Alexii Comneni ingenium parturivit. Is enim teste Zonara g) fratrem natu majorem Isaacium Comnenum vocavit *Σεβαϛοκρατορα*, quae dignitas Caesariano honore esset excellentior. Ex duobus fratribus junioribus alter Hadrianus dictus est *Πρωτοσεβαϛος*, alter Nicephorus *Σεβαϛος*, et classis Drungarius. Ex adfinibus Michaelem Taronitem placuit vocare *Πανυπερσεβαϛον*, alterum vero Nicephorum Melissenum nonnisi *Καισαρα*. Eadem contractius narrat Michael Glycas in Annalibus sub eodem Alexio, at multo his uberius ejusdem Alexii filia Anna Comnena addita ineptarum harum appellationum causa h). Eadem teste Alexius pater Venetiarum ducem ob reportatam mari de Roberto illustrem victoriam *Πρωτοσεβαϛε* dignitate ornavit i), et quod amplius est, eadem paullo infra narrat, ab eodem Alexio Apelchasemum Turcum Nicaeae archisatrapam *Σεβαϛοτατον*, *Augustissimum*, fuisse appellatum. *Σεβαϛουπερτατον* nobis conservavit Io. Cinnamus k). Adeo jam illustrissima nomina tot sae-

a) T. II. p. 384. b) Reines. Inscr. class. III. n. 42. c) Pag. 272. 9. d) Crit. Baron. ad ann. Chr. 176. e) T. II. p. m. 276. f) pag. 467. 7. g) L. XVIII. c. 21. h) in Alexiade L. III. p. 78. edit. Paris. i) l. c. L. VI. p. m. 129. k) Hist. L. II. c. 6.

culis intra Romani imperii fines coercita dissipari turpiter in alienos, quin et barbaros coepere.

CEBACTOC KAI MEΓAC ΔOMECTIKOC dicitur Ioannes VI. Cantacuzenus in numo, quem dedimus altius p. 270.

CAPVT V.

DE CVLTV CAPITIS AVGVSTORVM, CAESARVM, AVGVSTARVM.

Cultus corporis totius, habitusque in Augustis varius fuit, pro variis scilicet ministeriis, quibus fungebantur. Fuere nempe paludati, cum imperatoris ritu, curisque bellicis occupati proponuntur, togati, cum pacis munia obivere, togati velatique, cum pontificis maximi negotia tractaverunt. Post Gallienum, quia rara jam tum ab armis quies fuit, et propter imminentes undique barbaros is optimus princeps habitus, qui armis tractandis praestantissimus, panopliam in numis saepe jactant, nimirum capite sunt galeato, induti thoraca, dextera manus hasta, s. clypeo armata est. In numis praecipue inclinantis imperii non raro trabeam, reliquumque cultum consularem praeferunt, nempe cum processum consularem placuit indicare. Varium hunc cultum, ejusque peristases explicare ad me pertinere non existimo, quia haec omnia minus perspicue ex numis, at luculentius ex statuis possunt colligi, et satis discussa ab iis, qui ex his imperatorum cultum sibi explicandum sumpsere. At quia capitis cultus non aliunde melius, quam ex numis peti potest, in hujus inquirere modos praesentis esse instituti facile agnoscimus.

Corona laurea imperatorum vetustissimus cultus, quia jam a Iulio Caesare adhiberi coepit. Hunc illi honorem publice fuisse decretum, atque insuper multo gratissimum, in ejus moneta diximus, sed ubi advertimus quoque, hanc I. Caesaris lauream, ut ex numis plane apparet, fuisse simplicem, cum tamen ea, qua deinceps Octavianus, et ejus exemplo successores omnes usi sunt, esset innexa diademati, cujus infra occiput nodo colligati partes duae ad humeros defluxere. De nova hac laureae forma latius egi ad numum Octaviani inscriptum PAX Vol. VI. pag. 84. Age jam, inquiramus, fueritne corona laurea summi principatus insigne? Implexa quaestio, quia ejus signi-

ficatio, ut multarum rerum aliarum, pro varia aetate haud dubie diversa fuit. Ea primum I. Caesari, deinde Octaviano decreta in parte tantum fuit honorum, quos adulatio in utrumque ex locuplete suo cornu liberaliter profudit; quin tamen sic collata certam quandam contineret dignitatis, vel eminentiae notionem. Iam vero constat, neque I. Caesarem, neque Octavianum, deinde Augustum, aliis usos honoribus, nisi publice decretis. Quare neque M. Agrippa in numis capite est laureato, quia laurea illi nunquam decreta fuit. Ex eadem causa illa quoque abstinuit Tiberius, nudo semper capite propositus, quamdiu vixit Augustus, atque ipse Caesar tantum fuit. Illo mortuo continuo ea uti coepit, cum patris jura omnia atque honores, tanquam sibi debitos, capesseret. Eodem modo Nero nondum Augustus lauream procul habuit. Ex quo colligi posset, nonnisi Augustorum eam jure fuisse gestamen, nisi huic legi obsisterent Drusus senior, deinde Titus, ac Domitianus. Atqui Drusus hic ne Caesar quidem fuit, et tamen laureatum plerumque in numis caput habet, et licet constet, numos ejus omnes nonnisi post illius excessum fuisse signatos, tamen laurea illi dari non potuisset, si principatus illa indicium fuisset. Cui adde L. Vitellium Auli Aug. patrem, qui, cum privatus mortuus esset, tamen in numis a filio signatis laureato capite est. Nolim moresior esse in Tito, qui et Caesar fuit, et trib. potestate donatus, et a patre in imperii conlegium adscitus; verum quod quaeso Domitiano tantum Caesari, hisque omnibus titulis carenti in lauream jus? Quibus ex causis evidens est lauream tum adhuc supremum fastigium non significasse. Quid igitur? an arbitrarium fuit signum? Nequaquam istud. Nam video, laureae honorem potuisse conferri propter res in bello praeclare gestas, cujus illa laudis insigne semper fuit. Nimirum Victoria illam manu semper praefert, laureatae literae victoriam semper nunciavere. Iam vero compertum, Druso propter probatam bello virtutem non modo datum imperatoris nomen, sed etiam statuas, et arcum triumphalem. L. Vitellium, quod Artabanum Parthum ad obsequium revocavit, laudem non vulgarem adeptum constat. Titi laudes armis partas, et delatos propterea honores quis ignorat? Difficilius est his sociare Domitianum. Tamen verisimile est, indulgentia Vespasiani et Titi, cum hi triumphum Iudaicum agerent, aliqua etiam virtutis bellicae ornamenta cum Domitiano fuisse communicata. Sane constat, hunc quoque ei triumpho interfuisse eque vectum, et in ejus ipsius anni numis, nempe V. C. 824, proponi paludatum, et sinistra parazonium tenentem, ac nonnisi ab eo tempore, cum antea capite semper nudo esset, laurea redimitum effingi.

Deinceps in legem abivisse, ut nemo, nisi Augustus, laurea praecingeretur, numi luculente docent. In uno Commodo observo decus istud fuisse maturatum, sed tum tantum, quando, necdum quidem accepto Augusti titulo, a patre, ut quondam Titus, in imperii societatem vocatus est. Ergo ab eo tempore Caesares omnes in moneta saltem

Romana nudo capite fuere propositi, permissa tamen serius corona radiata, nunquam laurea. Sed et laurea aliorsum summi fastigii insigne fuit habitum. Narrante Herodiano [a]) intranti Carthaginem Gordiano, quem proconsulem suum Africani odio Maximini Augustum dixere, ὥστε ῥαβδοι ἐδαφνηφορουν, ὁπερ ἐςι συμβολον εἰς το διαγνωναι τας βασιλικας ἀπο των ἰδιοτικων, *fasces laureati praegestati fuere, quod insigne fasces regios a privatis discernit.* Inde a Diocletiano conlegae Caesares omnes contra morem ex longo receptum, lauream induerunt, ut Constantius Chlorus, Gal. Maximianus, Maximinus, Fl. Severus, Constantinus M. In causa fuerit, quod suas quisque provincias plena fere cum potestate rexit. Horum deinde exemplum secuti sunt Caesares Crispus, Delmatius et Constantini M. filii. At Hanniballianus rex, Decentius, Constantius Gallus, Iulianus Caesares, quia despectiores, nudo sunt capite. Post Constantini M. filios laurea negligi coepta, potiorque fuit diadematis usus, de quo mox.

Coronam radiatam invexit Nero, de cujus significatione uberius egi in hujus Augusti moneta, et conferri possunt ea, quae de nimbo, alio capitis imperatorii ornamento in Tractatu de numis inferioris aevi docebimus. Eam deinde recepit Vespasianus. Verum longo tempore non occupavit nisi aeneos, eosque tantum II. formae. Sub Caracalla demum argenteos invasit, sed eos tantum, quos novo exemplo majore volumine feriri jussit, quod deinde institutum a proximis successoribus fuit retentum. Serius ejus usus varius fuit, ac perturbatus, quem curatius enucleare operae pretium non puto, et cum necesse est, potes ab ipsis imperatorum numis petere. Cum iis, qui Caesares tantum fuere, diu negata esset laurea, tamen inde a Diadumeniano corona radiata coepit indulgeri. Contra Domitiano adhuc Caesari numi largiuntur coronam lauream, radiatam nunquam, etsi Titus frater, et adhuc Caesar, utramque promiscue gestet. Coronam radiatam fuisse serius laurea viliorem, argumentum certum est numus argenteus, qui exhibet capita Balbini et Pupieni Augg., et Gordiani Caesaris, laureatis illis, hoc radiato. Fuisse coronam radiatam etiam signum consecrationis, dicetur in tractatu de numis consecrationum.

Diadema, capitis ornamentum antiquae prosapiae. Mitto fabulosa, ejus inventorem fuisse Bacchum [b]). Istud certum, eo velut principe signo reges fuisse discretos, a quo tempore, varie disputatur, qua de controversia nonnulla attigi in numis Gelonis I. et Hieronis I. Siciliae regum, et Archelai I. Macedoniae regis. Quare non mirum, in populo libero, qualis fuit Romanus inde a pulsis regibus, communi illud odio flagrasse, quo de argumento plura notavi in numis Augusti ad annum V. C. 726. Tamen illud imponere sibi gestivere stolidi quidam imperatores, etsi perficere non auderent. Teste Suetonio [c])

a) L. VII. c. 6. b) Plin. L. VII. §. 57. Diodor. Sic. Bibl. L. IV. c) in Calig. p. 22.

in eo erat Caligula, ut istud tentaret, sed cohibuit animum. De Elagabalo Lampridius [a]): *Voluit uti et diademate gemmato, quia pulchrior fieret, et magis ad feminarum vultum aptus, quo et usus est domi.* Hactenus novus hic cultus intra cupiditatem constitit. At diserte de Aureliano Victor Schotti: *Iste primus apud Romanos diadema capiti innexuit.* Verum numi istud non confirmant. Fuit tamen Constantinus M., quem primum usum diademate partim puro, partim gemmis distincto testantur numi, et auctores, quos in hujus moneta produxi. Testibus iterum numis deinceps gemmatum hoc diadema Augustorum tantum capita decoravit, neque desunt coaevorum scriptorum oracula idem docentia, etsi, ut fit, non desint etiam, qui traditam doctrinam confundunt, et permiscent, quippe qui non raro diadematis nomine quodcunque regii capitis insigne intellexerunt. Vide in hac disputatione copiosum Spanhemium [b]).

Caput galeatum inde a Probo non infrequens, frequentius in aureis infimi aevi, praecipue cum imperator panopliam indutus proponitur. Non raro galea insuper corona laurea, vel radiis ambitur.

Caput nudum primorum Augustorum aetate rarius, frequentius inde ab Hadriano, inclinante imperio vix amplius occurrit. Aliquo tempore principes consecratos sic fuisse propositos, dicetur in numis consecrationum. Nudo capite se etiam distinxisse Caesares, supra dictum.

Caput Augustorum jam barbatum, jam imberbe. Alendae barbae causa alia fuit juventus, ex Romanorum usu huic radendae nondum idonea, alia luctus. Vtriusque exemplum in numis dedisse Octavianum, notavimus in ejus moneta ad annum V. C. 717, quo loco complura etiam de hoc Romanorum instituto non violandae usque ad certam aetatem barbae disseruimus. Barbatulus etiam propter eandem causam in primis numis suis fingitur Nero. Post id tempus posita barba, et sic imperatores omnes inde ab Augusto laeves offerunt genas usque ad Hadrianum, qui primus, quia publice philosophiam professus est, barbam promisit, ut diximus in hujus numis, cujus exemplum secuti successores omnes, modo per aetatem licuisset, virile istud decus aluerunt. Ad veterem cultum cum redire mallet Constantinus M., barbam abjecit, ut in hujus moneta observatum. Quid post hunc placitum fuerit, vide in Tractatu de numis inferioris aevi §. II.

Singularia sunt, caput leonis exuviis tectum, in numis Commodi, Maximiani Herculei, ejusque filii Maxentii. Causas in singulorum moneta dedimus. Caput cum spicea corona, in Gallieno, quem adi.

De capite velato ἀποθεώσεως indicio vide, quae dicuntur in numis consecrationum. Sed fuit et velum signum sacerdotii, unde I. Caesar, et M. Antonius velati in numis proponuntur, ille, quia pontifex maximus, hic, quia augur.

---

a) Cap. 23. b) Tom. II. pag. 385 seq.

Nimbi a Constantino M. invecti originem, formam, aliosque modos dabimus in tractatu de numis inferioris aevi §. II.

Superest cultus Augustarum. Initio imperii, cum nondum e re videretur, feminarum nomine ferire monetam, placuit tamen eas Vestae, Pietatis, Salutis, Cereris specie in numis proponere. Hoc modo harum gestare personam videmus Liviam Augusti, Antoniam Drusi, Agrippinam Claudii. Haec licentia multo major est in numis commatis peregrini, quae omnia videri possunt in singularum moneta. Imperante gente Flavia cum ad feminas quoque honor monetarius coepisset porrigi, ad humanam formam redivere, finguntur que in numis nullo cujuspiam potestatis argumento, eoque capitis cultu, qui suo aevo mulieres decuit, quique adeo, ut hodieque fit, varius et inconstans esse debuit, et mille formarum capax. Cum consecratae fuere, velo obnubuntur, cujus exempla habes in Faustinâ utraque, Domna, Maesa, Paulina, Mariniana. In numis commatis R. prima fuit Domna, cujus caput lunae imponitur jugatum capiti radiato Severi mariti, cujus causam explicatam habes in numis Severi ad annum V. C. 955. Inde a Caracalla hic modus obvius est in argenteis majoris moduli, ut notavimus in ejus Augusti moneta, duratque in ipsa Diocletiani tempora. Deinceps Augustorum indulgentia gemmata quoque diademata sibi imposuere. Refert Philostorgius [a]), Constantinum M. filiae Constantinae gerendi diadematis veniam fecisse.

CAPVT VI.

De titulo DOMINVS NOSTER et ΒΑΣΙΛΕΥΣ *Augustis Caesaribusque dato.*

Vocabulum *Dominus*, inimicum libertati nomen, quia imperium in servos plerumque significavit, a primis imperatoribus, deinde etiam iis, quibus amore, non metu imperare placuit, aut non admissum fuit, aut saltem non adprobatum. Aversatus illud est Augustus [b]), et teste Tertulliano [c]) *Augustus imperii formator ne dominum quidem se dici volebat, et hoc enim dei est cognomen.*

a) L. III. c. 22. b) Suet. in Aug. c. 53. Dio L. LV. §. 12. c) Apolog. c. 34.

Addit mox: *qui pater patriae est, quomodo dominus est?* Aversatus est etiam ipse Tiberius, professus palam, *esse se dominum servorum, imperatorem militum, principem ceterorum* [a]), quin eo progressus est auctore Suetonio [b]), ut, cum in se invidiosum istud nomen non ferret, ipse illud senatoribus palam tribueret, *et bonos*, inquiens, *et aequos, et faventes vos habui dominos, et adhuc habeo.* Primus fuit Caligula, cujus superbae aures domini appellationem poterant perferre, quem deinde secutus est ejus vitiorum aemulus Domitianus. Victor Diocletianum perstringens, *se primus omnium*, ait, *Caligulam post, Domitianumque dominum palam dici passus* [c]). Minus istud mirum in Domitiano, qui non dominum se modo, sed et deum appellari voluit [d]), cujus utriusque appellationis plura dedit testimonia Martialis. Tamen paullatim, quidquid acerbum habuit nomen illud, mitigavit usus, et consuetudo, sic ut jam Ti. Claudii aetate esset humana, officiosa, et civilis appellatio. Ait Seneca [e]): *sic illum amicum vocasti, quomodo omnes candidatos bonos viros dicimus, quomodo obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus.* Quocirca non mirum, si Trajanus ipse passim se a Plinio in epistolis dici dominum sustinuit. Sed de hujus natura tituli vide, quae plura, quam cupimus, exposuit eruditionis helluo Spanhemius [f]). Iam ad monumenta ipsa gradum faciamus.

Iam in marmore Romae effosso Augustum video dici D̅. N̅. id est: *Dominum Nostrum* [g]), etsi huic lectioni jure diffidam, quia in eodem trib. potestas VII. copulatur cum consulatu IIII., et Augustus dicitur *Pater Patriae*, quem titulum multo sibi serius addidit. Marmoris hujus cur mentionem neglexerit ill. Odericus in eodem argumento versatus, ignoro. Antiquius monumentum non reperit opere figulino, in quo Hadrianus *Dominus Noster*, appellatur [h]), qui deinde titulus frequentius adhiberi est coeptus. Confer Marinium [i]). Ad numos quod attinet, primus Antoninus Pius Κυϱιος, *Dominus*, dicitur in numo Antiochiae ad Hippum Decapoleos, nempe: ΑΥΤΟΚΡ. ΚΥΡ. ΑΝΤωΝΕΙΝΟϹ [k]). Paullo post in numis M. Aurelii, ejusque familiae in Mesopotamia signatis legitur: ΥΠΕΡ. ΝΙΚΗϹ. ΤΩΝ. ΚΥΡΙΩΝ. ϹΕΒΑϹΤΩΝ. In numis coloniae Antiochiae Pisidiae cum capite Caracallae et Getae: VICT. DD. NN., et in numo Gordiani ejusdem coloniae: VICTORIA. DOMINI. In numis Alexandrinis Gallieni: ΔΕΚΑΕΤΗΡΙϹ. ΚΥΡΙΟΥ.

Sed fuere haec exempla nonnisi monetae peregrinae. Primus in numos commatis Romani appellationem domini vocavit Aurelianus, cum scribi passus est: DEO. ET. DOMINO. NATO. (in aliis NOSTRO.) AVRELIANO. AVG., quem paullo post imitatus est Carus scribendo: DEO. ET. DOMINO. CARO. AVG., de cujus formulae probabili significatione vide, quae diximus

a) Dio L. LVII. §. 8. b) Cap. 27. 29 c) in Caesarib. d) Suet. c. 13. e) Epist. III. f) Tom. II. pag. 482. g) Gruter pag. 58. 1. h) de numo Orcitis pag. 72. i) Frat. arv. pag. 688. k) Pellerin Mel. II. pag. 75.

in utriusque Augusti moneta. Proxime post hos praenomen D. N. delatum fuit Diocletiano et Maximiano, sed nonnisi ex quo imperium posuere. Deinceps magis Caesaribus, quam Augustis ipsis incerta causa, ut dixi in numis Licinii patris. Denique illud inde a Constantini M. filiis praenomen commune evasit abolito paullatim praenomine IMP., et deinceps tanto invaluit opere, ut, si quis Iustiniano regnante pro *dominus* diceret imperator, et pro *domina* Augusta, tum et magistratus aliter quam *servos* appellaret, is manifestae injuriae, aut saltem rusticitatis reus haberetur [a]).

De nomine ΔΕCΠΟΤΗC ejusdem fere significationis, et quod sero denique invaluit, agemus infra in tractatu de numis infimi aevi. Ceterum et haec dignitatis vocabula successu temporis splendorem amisere, et compertum est ex marmoribus, infima aetate *Domini Nostri* et Δεσποτη vocabula indulta etiam fuisse consulibus non Augustis vel Caesaribus, quo de argumento vide Dissertationes Eduardi Corsinii, quae sunt annexae ejus operi *de notis Graecorum*, p. VIII.

* * *

Restat titulus ΒΑΣΙΛΕΩΣ, *REGIS*. Eum satis mature scriptores Graeci Dio Chrysostomus, Appianus, Athenagoras, Aristides, aliique principibus Romanis pro nomine legitimo αὐτοκράτορος sunt impertiti, cujus facti testimonia possum reticere, quia magnam pridem eorum copiam collegit, et ex locuplete suo cornu proposuit indefessus Spanhemius [b]). Neque ejus in numis Graecorum desunt exempla, etsi admodum rara. Notus numus Caphyae Arcadiae, qui Caracallam appellat ΑΝΤΩΝΙΝΟΝ. ΒΑCΙλεα, tum et numi Commodi, Nicaeae et Cii Bithyniae urbibus, tum et Caesareae Cappadociae signati cum epigraphe: ΚΟΜΟΔΟΥ. ΒΑCΙΛΕΥΟΝΤΟC. Ο. ΚΟCΜΟC. ΕΥΤΥΧΕΙ.

A Romanorum moneta nomen regium procul fuisse habitum, mirum non est, quia nomen regium inde a pulsis regibus Romanis semper fuisse invisum constat, atque etsi Constantinus M. diadema, proprium regum gestamen, capiti imposuit, quin et Hanniballiano nepoti partem Ponti cum regis titulo cessit, usurpare tamen nomen regis ausus non est. Serius, ne aliquid veteris instituti superesset, cavere postremi Orientis imperatores, obviis inscriptionibus: ΜΙΧΑΗΛ. ΒΑCΙΛΕΥC. — ΠΙCΤΟΙ. ΒΑCΙΛΕΙC. ΡΩΜΑΙΩΝ, et similibus. Sed jam et Eusebiam Constantii II. uxorem Ammianus vocavit *reginam* [c]).

---

a) Procop. Hist. arc. cap. 30. b) Tom. II. pag. 397. c) L. XVI. c. 10.

CAPVT VII.

DE NOMINE CAESARIS.

Olim cognomen gentis Iuliae, de cujus etymo egimus in numis Caesaris dictatoris, exstincta gente Iulia titulus honoris, dignitatisque evasit. Res nota, illud primum adoptione, perinde atque nomen Augusti, in alios fuisse propagatum. Hoc jure primus Caesar dictus est Octavius subinde Augustus adoptante dictatore, mox tres Agrippae filii Cajus, Lucius, Agrippa, adoptione Augusti, ejusdemque beneficio Tiberius privignus, a quo in filium Drusum fluxit. Denique Tiberio adoptante Germanicus, hujusque filii.

Ergo Caesaris nomen hactenus nonnisi hereditarium fuit, Romanorum more translatum in eos, qui sive natura, sive adoptione filii fuere, atque ex hac lege Caesarum postremus fuit Cajus Germanici filius, dictus vulgo Caligula. Tamen in veris adhuc Caesaribus putatur qui huic successit, Claudius, tum hujus filius Britannicus, et qui talis adoptione evasit, Nero, sic ut ex unanimi fere scriptorum veterum sententia, quos recenset Reimarus in animadversione ad postrema Dionis libri LXIII. verba, cum Nerone tandem sepulta Caesarum domus statuatur. At enim Claudius, antequam imperium adiret, Caesaris nomen non habuit, quia neutra lege Caesaris filius fuit, neque adeo nomen transferre in filios potuit. Fecit tamen indulgentia, ut pars haberetur domus Caesareae, quia hanc adfinitate contigit. Binas enim ex hac habuit avias, ex patre Druso Liviam Augusti conjugem, ex matre Antonia Octaviam Augusti sororem, praeterquam quod tum gens Claudia post Iuliam summo loco haberetur. Magis ergo definite dixit Galba apud Tacitum [a]): *Finita Iuliorum Claudiorumque domo optimum quemque adoptio inveniet.* Si ferre possumus eam, quam dixi, indulgentiam, at an feremus, quando conficta per fraudem majorum serie vitium veritati adfertur? In marmoribus non paucis [b]) Neronis stirpem hoc modo deduci videmus: NERO. CLAVDIVS. DIVI. CLAVDI. F*ilius.* GERMANICI. CAESARIS. N*epos.* TI. CAESARIS. AVG. PRON*epos.* DIVI. AVG. ABN*epos.* Fuisse Neronem Claudii per adoptionem filium,

a) Hist. L. I. c. 16. b) Grut. 154. 2. Murat. 445. 5. Gori inscript. Tom. II. p. 46 et Tom. III. p. 173. in marmore arvali, quod est in Marinianis num. XV.

constat; an vero etiam Germanici nepotem? Vocabulum *nepos* binas habet significationes; aut enim indicat eum, qui ex filio aut filia natus est, aut eum, quem frater meus sororve genuere. In priore sensu Nero, seu naturam spectes, seu adoptionem, Germanici nepos dici non potuit, sed dici potuit ac debuit in sensu altero, quippe adoptatus a Claudio, qui Germanici frater fuit. At enim an unquam per patruos duci stirpes consuevere? Quis non continuo animadvertit, placuisse horum marmorum auctoribus arcessere lusum in vocabulo *nepos* duplicis significationis, ut Neronem suum turpi adulatione cum domo Caesarea connecterent? Tamen inter laudata marmora sunt nonnulla auctoritatis publicae, tanto audentiore per impunitatem mendacio. Magis canora marmoris Gruteriani impudentia, in quo Nero dicitur GERMANICI. F. TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVG. PRON. a) eliminato ipso patre Claudio, quia parum Caesariano, et suffecto in ejus locum falso patre Germanico Caesare. Minus ergo mirabimur Severum Aug., qui per vim in Antoninorum sese gentem inseruit, ut diximus Vol. VII. pag. 173.

Laxatis igitur jam tum juris vinculis minus arduum subinde fuit principibus, etsi a Caesarea domo plane extraneis, in utrumque nomen et Caesaris et Augusti involare, quod jam supremae potestatis coepit habere et omen, et opinionem. Ergo Galba mox accepto caesi Neronis nuncio, senatumque in verba sua jurasse, non dubitavit adscito Caesaris nomine sese munire b), cujus continuo exemplum secutus est Otho. Difficilior ad aliena a se nomina Vitellius Augusti nomen distulit, Caesaris in perpetuum recusavit, ut dictum in hujus numis. Post haec exempla invaluit usus, et perpetua quaedam lex, ut qui supremum imperium obtineret, utroque nomine gloriaretur.

Ex his adeo manifestum est, nomen Caesaris principio non fuisse nisi cognomen gentis Iuliae, ex Romanorum more in filios propagatum, et tantundem habuisse momenti, quanto is, qui eo insignitus erat, summae spei vicinior fuit, quae nisi illata qualicunque vi fallere non potuit. Cum titulus Caesaris, perinde atque Augusti, nullam in se contineret potestatem, sed dignitatem tantum, et causa provisae successionis reverentiam, fuit in arbitrio imperatoris, seu primi fastigii principis, utrum Caesarem suum, seu secundi fastigii principem mallet intra tituli hujus honorem contineri, an addere auctoritatem. Augustus tribus Agrippae filiis adoptione Caesaribus negavit tribuniciam potestatem, quam tamen eodem tempore impertivit privigno Tiberio tum nondum Caesari. Domitianus quoque Caesar, quamdiu pater fraterque in vivis fuere, uno principis juventutis titulo a privata fortuna fuit discretus. Alios maturior mors oppressit, quam ut eniti altius possent, quo fato fuere dicti mox tres Agrippae filii, Drusus et Nero Germanici, Britannicus Claudii, Piso Galbae. Contra fuere imperatores, qui Caesares suos sive addita tribunicia po-

a) Pag. 237. 1. b) Suet. c. 11.

testate, sive imperio proconsulari, sive imperatoris titulo quasi in conlegium accepere, quorum pars honorum, aut plures simul delati fuere Caesaribus Tiberio, Druso juniori, Neroni, Tito, Trajano, Antonino Pio, M. Aurelio, aliisque, ut dictum in singulis. Plus potestatis Caesaribus Constantio Chloro, et Gal. Maximiano decrevere Diocletianus et Maximianus Augusti tributis provinciis, quas aequa fere potestate, atque ipsi suas, regerent. In simili causa dixit Vopiscus, a Caro in Occidente relictum Carinum, qui hunc regeret *imperio Caesariano ea lege, ut omnia faceret, quae Augusti faciunt.*

Atqui et varios fuisse Caesareae dignitatis modos, ipsi etiam meminere veteres. Spartianus eum narrasset, Hadrianum morborum mole pressum sibi adoptasse Aelium, de hoc ait: *nihil habet in vita sua memorabile, nisi quod tantum Caesar est appellatus non testamento, ut antea solebat, neque eo modo, quo Trajanus est adoptatus, sed eo prope genere, quo nostris temporibus a vestra clementia* (Diocletiano) *Maximianus atque Constantius Caesares dicti sunt, quasi quidam principum filii viri, et designati Augustae majestatis heredes.* Capitolinus in vita L. Veri sub initium: *Huic naturalis pater fuit L. Aelius Verus, qui ab Hadriano adoptatus primus Caesar est dictus, et in eadem statione constitutus periit.* Victor Schotti in fine Trajani sui: *Abhinc divisa nomina Caesarum atque Augusti, inductumque in remp., uti duo, seu plures summae potentiae, dissimiles, cognomento ac potestate dispari sint. Quanquam alii Plotinae Trajani conjugis favore imperium adsecutum putent, quae viri testamento heredem regni institutum simularat.* Ambiguam horum auctorum orationem explicare non tento, jam olim in hoc argumento copiose versatis Spanhemio a), et Mazzoleno b), quin tamen aut sibi, aut nobis plane satisfecisse sint visi. Tentavit etiam cl. Zoëga mutatam in Aelio Caesareae dignitatis rationem ex numo Alexandrino comprobare c), ut notavimus in hujus Caesaris numis Alexandrinis. Interim si, quod ad verum effectum attinet, consideremus, patebit, parum deinceps novum istud qualecunque jus Caesarum fuisse observatum, et diu adhuc in Caesaribus veteris moris exempla reperiri, nimirum Augustis, ut constitutum fuisse antea paullo supra diximus, tantum sive dignitatis, sive potestatis in Caesares suos conferentibus, quantum singulis placitum fuit. Quippe parum prospere in veram juris rationem inquirimus in ea regiminis forma, in qua summus rector nullis se ligatum legum vinculis putat, et ex veteribus institutis, quod lubet, aut abjicit, aut admittit. Quam legem si aetatis nostrae scriptores magis ad animum admisissent, saepe minus in reperiundis ejus aevi juribus sese torsissent, aut desperassent sapientius, praecipue cum eorum ratio haurienda sit a scriptoribus, quorum inde a Nerva magna est inopia, aut non maxima ad faciendam fidem auctoritas.

Fuere imperatores, qui Caesaris ap-

a) Tom. II. pag. 352 seq. b) Animadv. de Caesare. c) Num. Aegypt. pag. 162.

pellationem in filiis distulere. Antoninus Pius ex adoptatis eodem tempore M. Aurelio et L. Vero illum continuo Caesarem dixit, non item Verum, quem toto imperii sui tempore aliter appellari passus non est, quam Augusti filium. M. Aurelius filios Commodum et Annium Verum nonnisi sexto imperii anno Caesares appellavit. Distulit etiam Pertinax, etsi hunc filio honorem decrevisset senatus. Severus Caracallam nonnisi tertio imperii anno, Getam quinto Caesares dixit. Quid ab aliis principibus fuerit constitutum, pete ex ipsorum numis.

Quamdiu gens Iulia dominata est, Caesares fecit aut nascendi conditio, aut adoptio, quia tum Caesar aliud non fuit, quam gentis Iuliae cognomen. Hac cum Caligula exstincta in idem jus involavit gens Claudia. Deinceps nominandi Caesares jus pro variis vel temporis, vel loci causis habuere, aut sibi arrogavere imperatores ipsi, vel senatus, vel milites, a quorum trium arbitrio, vel parte lectos etiam Augustos constat. Quorum suffragiis singuli ad id fastigii ascenderint, in singulis diximus, aut videri potest apud Mazzolenum, qui singulorum fortunam in unum locum contulit a).

Successu temporis coepere Caesares nomen *nobilissimi* tanquam sibi proprium reliquis suis titulis addere, quo sive illustrem suam inde a majoribus prosapiam praedicarent, aut tanquam fuco generis humilitatem obtegerent. Vide de hoc epitheto plura apud Spanhemium b), et Mazzolenum c), qui illud in marmoribus jam a Commodo usurpatum reperere. In numis primus est Diadumenianus, quem hactenus hoc titulo usum norimus. Sunt hi coloniae Laodiceae Syriae. Serius in Romanam etiam monetam migravit. Scriptura in numis: NOB. CAES. vel NOB. C., vel parcius N. C. Singulare est, adhuc Zenonem et Leonem II. in numis Orientis dici NOV. (pro NOB.) CAES., et multo magis singulare illud, quod uterque Augustus fuit. Sed isthoc aevo hujus generis prodigiis jam adsuevimus. Vt Caesares dicti fuere nobilissimi, sic et feminae nonnullae scripto in earum numis N. F., id est: N*obilissima Femina*, quales fuere HELENA. N. F. forte uxor Crispi, et FAVSTA. N. F. forte uxor Constantii II., de cujus valore tituli non satis constat. Quod Latinis *Nobilissimus*, idem Graecis fuisse Επιφανεστατος, docui ad numos Antiochi IV. Syriae regis. Infimo aevo enatum discrimen inter *Caesares* et *Nobilissimos;* narrat enim Nicephorus Constantinopolitanus in fine Historiae suae, Constantinum V. Copronymum duos ex filiis suis Christophorum et Nicephorum creasse *Caesares*, tertium Nicetam *Nobilissimum*, των υἱων αὐτου τους μεν δυο Χριστοφορον και Νικηφορον Καισαρας, Νικηταν δε Νοβελισιμον.

Inter insolentiora inferioris aevi potes etiam numerare repetitum Caesaris titulum, quem soli Carini et Numeriani numi offerunt, de quo vide utriusque Caesaris monetam.

Caesaribus nonnunquam additum

a) Animadv. de Caes. p. 49. b) Tom. II. p. 357. c) l. c. p. 62.

fuisse titulum Augusti, sed per consortium cum patre Augusto, diximus in titulo *Augusti*.

CAPVT VIII.

DE PRINCIPE IVVENTVTIS.

Hujus originem causasque tituli, qui inde ab Augusto coepit esse quoddam augurium destinati principatus, et praeter Caesaris nomen character secundi fastigii, pridem erudite enarrarunt viri praestantissimi Spanhemius [a]), Norisius [b]), et abbas Mazzolenus [c]), ex quorum praeceptis pleraque, quae sequentur, derivata noveris, sic tamen, ut causa instituti studere brevitati necesse duxerim.

Iam ipsa respublica R. suos habuit principes juventutis, quod nomen equitibus legionariis pridem tributum fuit, et a quibus inde a Gracchanis temporibus originem traxit famigeratus ordo equester, qui subinde medius fuit inter senatum, populumque. Fuere autem dicti *juventus*, quia generatim Romani suos milites vocavere juventutem, hujus vero *principes*, quia rex Servius omni civium numero in VI. classes diviso *ex primoribus civitatis*, ut ait Livius [d]), *duodecim equitum scripsit centurias*, aut, ut inquit Dionysius Halic. [e]) το δε των ἱππεων πληθος ἐπελεξεν ἐκ των ἐχοντων το μεγιστον τιμημα και κατα γενος ἐπιφανων, *equitum vero delectum habuit e maximi census civibus, et genere nobilibus.* Atque haec causa est, cur equites saepe Livio dicantur *primores*, *principes*, *proceres juventutis*, cujus illustre exemplum praebet in oratione, quam adfinxit Perseo Macedoniae regi post victum Romanorum equitatum his verbis milites suos adloquenti [f]): *Meliorem partem hostium, equitatum Romanum, quo invictos se esse gloriabantur, fudistis. Equites enim illis PRINCIPES IVVENTVTIS, equites seminarium senatus, inde lectos in patrum numerum, consules, inde imperatores creant.* Atque multo ante idem Livius de L. Bruto dixit [g]): *Caedibus regis* (Tarquinii Superbi) *diminutum patrum numerum, primoribus equestris gradus lectis, ad trecentorum summam explevit.*

---

a) de Praest. num. Tom. II. pag. 359. b) Cenot. Pis. dissert. II. cap. 3. c) Animadv. V. de princ. juv. d) L. I. c. 43. e) L. IV. pag. 222. f) L. XLII. c. 61. g) L. II. c. 1.

Iure igitur equites universae juventutis R. principes potuerunt appellari, atque haud dubie in populo quoque, cui tum adhuc, nondum constituto ordine equestri, accensebantur, causa census et generis principem locum obtinuere.

Magna subinde auctoritas honosque accessit equitibus, Ti. et C. Gracchis fratribus legem ferentibus, uti judicia a senatu ad equites transferrentur. Huc accessit rei faciendae, augendique peculii opportunitas. Nam cum propter opes hereditate acquisitas ipsi fere soli vectigalia P. R. publicanorum nomine haberent redempta, facile fuit ad ampliorem tantis subsidiis fortunam eniti. Tum igitur paullatim coepit equester ordo et institui, et sic appellari, et ab ordinibus senatus populique discerni. Confirmantur haec testimonio Plinii in haec verba disserentis a): *Iudicum autem appellatione separari eum ordinem primi omnium instituere Gracchi discordi popularitate in contumeliam senatus, mox ea debellata auctoritas nominis vario seditionum eventu circa publicanos substitit, et aliquamdiu tertiae vires publicani fuere. M. Cicero demum stabilivit equestre nomen in consulatu suo Catilinanis rebus, ex eo se ordine profectum esse celebrans, ejusque vires peculiari popularitate quaerens. Ab illo tempore plane hoc tertium corpus in rep. factum est, coepitque adjici senatui populoque Romano et equester ordo. Qua de causa et nunc post populum scribitur, quia novissime coeptus est adjici.* Tantis igitur equites honoribus opibusque elati segnius jam ad legionum signa convolabant, partim quia domi nullis sive periculis, sive incommodis ad summa poterant eniti, partim quia pudebat sequi militiam, cui auctore Mario infima abjectaque plebs jam nomen dare coepit. Atqui et constituto semel ordine equestri ad filios quoque, modo census equester superfuisset, equitis dignitas, ut patriciorum, hereditate transivit, qua se fuisse conditione pluribus locis profitetur Ovidius, ut cum dicit b):

Si quid id est, usque a proavis vetus ordinis heres,
Non modo fortunae munere factus eques;

nimirum cui ad hunc honorem, quia a majoribus partum, enitendum amplius non fuit, ad quem alii *fortunae munere*, id est, cum equestrem censum collegere, demum perveniunt. Huc adde, quod alibi immutato paullum altero versu canit c):

Si quid id est, usque a proavis vetus ordinis heres,
Non modo militiae turbine factus eques,

scilicet ut supra dixerat, potuisse hunc ordinem obtineri *fortunae munere*, sic etiam *militiae turbine*, id est rebus belli praeclare gestis, quo modo L. Aconius apud Fabrettum d) dicitur *ob bellum German. et Sarmatic. a divo Trajano ex militia in equestrem dignitatem translatus.* Fuisse tamen etiam tum opus censu per

a) L. XXXIII. §. 8. b) Trist. L. IV. eleg. X. v. 7. c) Amor. L. III. el. XV. v. 5.
d) Inscr. ant. pag. 399.

legem constituto idem luculente innuit, quando sibi, qui a majoribus eques esset, ab amica praeferri equitem, qui talis ex belli meritis nuper evasisset, cognito nobilium erga novos homines fastidio conqueritur a):

Ecce recens dives parto per vulnera censu
Praefertur nobis sanguine factus eques.

Quam tamen deficientis census legem ab Augusto addita conditione fuisse mitigatam docuit Suetonius b). Ex quo conficitur, equites, olim proprie dictos principes juventutis, belloque destinatos, posteaquam ordo equester constitutus fuit, sensim omissis armis ad negotia forensia, urbisque otium ac voluptates impune deflexisse, etsi deinceps quoque equus illis de publico praeberetur, ut diserte iterum de se Ovidius c):

Aspera militiae juvenis certamina fugi,
Nec nisi lusura movimus arma manu.

Et alibi d):

At memini vitamque meam, moresque probabas
Illo, quem dederas, praetereuntis eque.

Quae hactenus disputavi, noverit lector a me capta esse ex erudita plane, ac operosa dissertatione cl. le Beau Galli, in qua is in originem equitatus legionarii in equestrem denique ordinem desinentis inquirit, argumentum, si quod aliud in antiquitate Romana, arduum et implexum, ut ipse profitetur e), etsi is tanto hoc suo conatu nequaquam omnes levaverit difficultates, quae materiam suapte confusam perturbatamque impediunt. Iam igitur videndum, quo pacto hucusque dicta cum principibus juventutis, de quibus nobis hic sermo, connectantur.

Diximus, constituto ordine equestri magnam equitum R. partem, quos vetus institutum militiae destinaverat, pacis, quaestusque negotia amplexam. Accedit, quod auctis paullatim reip. viribus, et exercitu adeo majorem indies equitum numerum requirente, verisimile non est, ut jure conjicit Mazzolenus f), equites in castris deinceps solis primoribus juventutis R. constitisse, neque alios tenuioris etiam fortunae fuisse admissos. Quare, addit idem, neque etiam videri verisimile, deinceps quoque, ut olim, omnes equites legionarios principes juventutis esse appellatos. Quocirca cum Cicero aevi sui homines, Brutum, Atticum, Torquatum, Curionem principes juventutis appellat, jam etiam, et a priore diversam significationem intelligendam existimat. Nimirum jam a primis reip. temporibus in more fuisse positum, ut adolescentes genere et opibus illustres post sumptam virilem togam in equestrem ordinem legerentur, et ad bellum exirent etiam illi, quibus animus non erat, omne aevum in belli alea exigendi. Ali-

a) Amor. L. III. eleg. VIII. v. 9. b) in Aug. c. 40. c) Trist. L. IV. el. I. v. 71. d) l. c. L. II. v. 9. e) B. L. Tom. XXVIII. p. 1 seq. f) l. c. p. 95.

quanto post e castris reduces coepisse capessere rempublicam, ad cujus deinde dignitates evecti ad regendas provincias, et exercitus missi sunt. Enimvero Cn. Pompejum, etsi claro genere, et patre consulari natum, magnos jam duxisse exercitus, et bis triumphasse, cum eques tantum Romanus esset, adolescentulus, peradolescens, privatus, et necdum senator, ipsum testari Ciceronem [a]). Nobiles igitur Romanos vocatos fuisse equites, donec in senatum adlegerentur. Quia vero hic propter copiam recipere omnes non potuit, et essent etiam, qui eo non aspirabant, factum, ut multi in equestri conditione ad vitae usque finem durarent. In horum numero fuisse Pomponium Atticum [b]), quin et Maecenatem, etsi gratia apud Augustum plurimum posset, adeo, ut ab eo multis honores impetraverit [c]), et ipsum Augustum de se scripsisse, *se nihil amplius quam equestri familia ortum vetere ac locuplete, et in qua primus senator pater suus fuerit* [d]). Equestrem ergo tum ordinem non modo junioribus, sed senioribus quoque constituisse. Haec ut erudita, sic et verisimilia sane nobis obtulit illustris abbas Mazzolenus, etsi fateatur ipse, nullis monumentis comprobari posse, quod adseruerat, postremis reip. temporibus nomine principis juventutis aliquid speciosius et illustrius, quam, ut olim, purum equitem fuisse intellectum, neque etiam definire audeat, utrum unus tantum, an plures tum fuerint principes juventutis, item utrum hi perinde ac principes senatus a censoribus lecti fuerint.

Haec utut erunt, istud certum, Augusti judicio cum titulo principis juventutis magnum fuisse et splendorem, et omen conjunctum. Cum prole mascula ipse careret, cuperetque ad omnes casus paratum habere successorem, *genitos Agrippa Caium ac Lucium in familiam Caesarum induxerat, necdum posita puerili praetexta PRINCIPES IVVENTVTIS appellari, destinari consules specie recusantis flagrantissime cupiverat*, ut narrat Tacitus [e]). Cur Augustus suis per adoptionem filiis tam ambitiose principis juventutis titulum quaesiverit, quem hactenus contentiore studio fuisse quaesitum non novimus, nemo, quod norim, inquirendum suscepit. Liceat conjicere, Augustum certo quodam consilio novae hujus dignitatis fuisse architectum. Constat, integra adhuc republica fuisse aliquem, qui a censoribus princeps senatus fuit appellatus, reliquosque excelluit dignitate, etsi potestatis nihil haberet adjectum. At constat etiam ex Dione [f]), Augustum V. C. 726, cum censuram ageret, principem senatus, προκριτον της γερουσιας, dictum fuisse eo more, qui integro etiamnum populi statu fuit receptus, cujus deinde exemplum eodem teste secutus est Tiberius [g]). Ergo cum principem ipse senatus, seu seniorum ageret, aequum est visum, ut, quem suum destinasset successorem, princeps esset juventutis, seu juniorum, et sic principatui seniorum, totiusque populi praeluderet, qua

a) pro leg. Manil. c. 21. b) Corn. Nep. in ejus vita. c) Dio L. LV. §. 7. d) Suet. in Aug. c. 2. e) Ann. I. 3. f) L. LIII. §. 1. g) L. LVII. §. 8.

de causa Cajus Agrippae F., idemque ab Augusto appellatus princeps juventutis, idonee ab Ovidio dicitur [a]):

Nunc juvenum princeps, deinde future senum.

Ergo pro statuta hac ab Augusto lege principes juventutis ordine fuere:

Caius et Lucius Agrippae filii.

His praematura morte exstinctis Augustus Tiberium, quem sibi successorem paraverat, principem juventutis non dixit, quippe quem data tribunicia potestate sibi fere aequaverat. Observo enim, Titum quoque, ex quo eam adeptus est, desivisse vocari principem juventutis.

Germanicus ex numis quidem cum hoc titulo ignotus, nam Goltzii numum in bello suo Thesauro, qui hunc ei largitur, flocci facimus, dictus tamen Ovidio [b]):

Te juvenum princeps, cui dat Germania nomen.

Tiberius Drusi jun. filius testimonio auctorum tacentibus numis. Vide ejus numos.

Nero, ex quo in domum Claudiam adoptione transivit. Vide numos.

Titus, princeps juventutis, sed fere annuus tantum, paullo post patri in imperio sociatus.

Domitianus passim in numis dictus princeps juventutis per patris, fratrisque imperia.

M. Aurelius. Eum, cum Caesar adhuc esset, neque numi, neque marmora principem juventutis appellant. Ait Capitolinus [c]), eum Antoninus Caesaris appellatione donatum continuo *sevirum turmis equitum Romanorum jam consulem designatum creavit, et edenti cum conlegis ludos sevirales adsedit.* Neque etiam Dio illum diserte προκριτον της νεοτητος, *principem juventutis* appellat, sed προκριτον της ἱππαδος, *principem equitatus* [d]), quod haud dubie idem valet, atque Capitolini *sevir turmis equitum.* Valesius haec Dionis verba confidenter vertit: *princeps juventutis*, etsi ipse non dubitet, esse aliquod discrimen inter principem juventutis, et dictum sevirum, et observo, utrumque distinxisse etiam ipsum Dionem, qui alibi Diadumenianum dictum fuisse προκριτον της νεοτητος narrat [e]). Quid videatur intellexisse Capitolinus nomine seviri turmis equitum R., disputant Spanhemius [f]), Norisius [g]), Mazzolenus [h]), et le Beau [i]). Vide et sequentem Commodum.

Commodum principem juventutis venerantur numi obvii. De mira Lampridii oratione, qui eum *cooptatum inter tres solos principes juventutis* dixit, varie disputant eruditi mox laudati locis citatis.

Caracalla et *Geta*, principes juventutis testibus passim numis.

Diadumenianus Maximus, *Philippus junior*, *Herennius*, *Hostilianus*, *Volusianus*, *Saloninus*, *Numerianus*, *Carinus*, *Constantius Chlorus*, *Gal. Maximianus*,

---

a) Art. amat. L. I. 194. b) de Ponto L. II. eleg. V. v. 41. c) in Aurelio. d) L. LXXI. §. 35. e) L. LXXVIII. §. 17. f) Tom. II. p. 360. g) Cenot. Pis. diss. II. c. 3. h) l. c. p. 162 seq. i) l. c. p. 54.

Fl. Severus, *Maximinus Daza*, *Constantinus M.*, *Crispus*, *Constantinus II.*, *Constans*, *Constantius II.* testibus iterum numis, post quos nulla amplius ejus tituli mentio.

Enarravimus principes juventutis Caesares, Augustos cum eodem elogio infra dabimus.

Sequuntur nunc typi, qui cum principis juventutis titulo connectuntur in numis illo notatis.

C. L. CAESARES. AVGVSTI. F. COS. DESIG. PRINC. IVVENT. *Cajus et Lucius Agrippae filii velati et togati stantes d. hastam cum clypeo humi attinent, superne capeduncula, et lituus.* Item: *Titus et Domitianus stantes cum hasta et clypeo.* Vide numos Vespasiani ad annum 823.

Quo pacto hasta et clypeus ad principem juventutis pertineant, diximus in numis Caji et Lucii.

C. L. CAESARES. PRINC. IVVENTVTIS. *Cajus et Lucius equites citato cursu dexteras attollunt.* Idem typus est in numis Titi et Domitiani principum juv. Vide numos Vespasiani ad eundem annum.

Domitianus eques s. sceptrum.

Geta eques citato cursu sequentibus binis aliis equitibus.

Caesar paludatus stans d. ramum, s. hastam, juxta tropaeum, in numis M. Aurelii, Commodi, Caracallae, Getae.

Caesar paludatus stans inter signa militaria vario numero, in numis Diadumeniani, Maximi, Salonini, Carini.

Caesar paludatus stans d. bacillum, vel globum, s. hastam, in numis Herennii, Hostiliani, Volusiani, Salonini, Numeriani, Carini, Chlori, Gal. Maximiani, Fl. Severi.

Caesar paludatus stans d. signum militare, s. alterum tenet, in numis Herennii, et Hostiliani.

Caesar paludatus stans d. globum, s. hastam, juxta duo signa militaria, in numis Maximini Dazae, Constantis, Constantii jun.

Caesar paludatus stans d. signum militare, s. hastam, humi captivus, in numis Philippi jun. et Constantini M.

Caesar paludatus stans d. signum militare, humi duo captivi sedentes, in numis Constantini M., Crispi, Constantini jun.

Duae dexterae junctae signum militare prorae navis infixum tenent, in numis Domitiani et Commodi.

Omitto typos arbitrarios, qui nonnunquam nullo apparente nexu junguntur cum epigraphe PRINCIPI. IVVENTVTIS, ut in numis Domitiani Spes, Salus, Vesta, ara luculenta, ac denique ejus amica Pallas. Similis varietas in numis Herennii et Hostiliani.

Pars horum typorum, ac praecipue in iis numis, qui altioris sunt imperii, quos inter postremus est numus Getae, principes juventutis equis vectos repraesentat. Sed et ab aliis monumentis eorum cum ordine equestri nexus comprobatur. Narrat de Cajo et Lucio marmor Ancyranum [a]): *Equites autem Romani universi principem juventutis utrumque eorum parmis et hastis argenteis donatum appellaverunt.* In numo Neronis

a) Chishull Ant. As. pag. 173.

parmae inscriptum legitur: EQVESTER. ORDO. PRINCIPI. IVVENT., quam eandem epigraphen repetit marmor Gruteri a), et intra sertum exaratam exhibet numus Commodo Caesari dicatus. Supra sub M. Aurelio vidimus, hunc Caesarem dictum fuisse πρόκριτον ἱππάδος, *principem equitatus*, etsi satis certum non sit, idem fuisse principem equitatus, ac principem juventutis, ut ibi observavimus. Denique Tacitus inter honores memoriae Germanici decretos, quem principem juventutis quoque fuisse altius probavimus, refert etiam b): *Equester ordo cuneum Germanici appellavit, qui juniorum dicebatur, instituitque, uti turmae idibus Iuliis imaginem ejus sequerentur.* Atque haec causa fuit, cur non dubitaret adserere Norisius, pro eodem accipi, esse principem juventutis, ac principem equitum c). Etiam Spanhemius existimat d), principes juventutis velut equestris ordinis ductores fuisse habitos, et hoc munus obivisse seu in ludis Circensibus, seu in decursionibus equestribus, seu in celebri Trojae ludo, qui praeeunte exemplum Ascanio, ut auctor est Virgilius, a pueris majoribus, et minoribus inter Circenses agi consuevit. Vaillantius quoque, ubi laudatum supra Getae numum cum typo trium equitum decurrentium explicat e), adserit, eum numum signatum in memoriam Trojae ludi, in quo Geta ut princeps juventutis praefuit, et idem alibi f), Trojae ludis, ait, qui praesidebat, princeps juventutis appellabatur. At vero nondum satis perspicere potui, fuisse principis juventutis, in hoc Trojae ludo agmen ducere. Enimvero testimonia veterum, quorum de hoc exercitio maximam partem convexit Panvinius g), istud, quod volunt viri hi eruditi, diserte non docent, neque etiam numi, quos ad causam suam advocant. Nam cum in his princeps juventutis equo praecipite vectus proponitur, hic typus ludum Trojae non demonstrat, quia quodcunque aliud equestre studium, cujus is particeps fuerit, potest indicare. Sane in justis funebribus Drusillae *praetoriani milites cum suo praefecto, ac seorsim equites militantes, seorsim patricii pueri Trojae decursione circum tumulum ejus obequitarunt*, ut narrat Dio h). Enimvero ludum Trojae in numis Caji Agrippae F., in quo is equo currente vectus proponitur, facile agnosco, quia factum istud Dionis quoque testimonio juvatur, verum is huic ludo non interfuit ut princeps juventutis, quia hoc honore tum, cum hic numus signatus est, decoratus nondum fuit, ut dixi in hujus numi explicatu. Ergo hactenus certum principis juventutis cum Trojae ludo nexum compertum non habemus.

Hi ergo auctores principis juventutis dignitatem cum re equestri connectere non dubitarunt. At Harduinus cum videret, principem juventutis in numis plerumque proponi stantem, et arma-

a) Pag. 236. 11. b) Ann. II. c. 83. c) Cenot. Pis. Diss. II. c. 3. d) Tom. II. pag. 363. e) Num. impp. praest. f) Num. de Camps. p. 99. g) de Ludis. Circ. L. II. cap. 9. h) L. LIX. §. 11.

tum hasta, et positis juxta duobus signis militaribus pedestribus, adserit, principem juventutis semper fuisse ducem primarium turmarum pedestrium, aut, ut ipse lingua patria explicat, *le Colonel General de l'Infanterie.* Vide in ejus Operib. sel. pag. 647, tum et in variis ejus chronologiae locis. Idem cum ex nummis observaret Spanhemius, qui, ut diximus, principes juventutis ordinis equestris ductores antea constituit, paullo post subjicit, eos potius pedestri, quam equestri fuisse adscriptos videri a). Mazzoleni denique sententia aut obscurior est, aut certe propter rerum copiam implexior, quam ut eam paucioribus verbis in praefixa operis praesentis brevitate liceat explicatam dare.

Ex his patet, quam sit res ardua, aut fere ἀδυνατος, certam quamdam, et molestis conjecturis liberam illustris hujus tituli notionem repraesentare, cum dissideant viri eruditissimi, aut longa se ipsi commentariorum mole excrucient, aut denique nutare, variosque ad eum explicandum modos arcessere comperiantur. Perperam typorum oracula advocamus, quae, quam sint ambigua, hactenus vidimus. Istud tamen facile intelligemus, sub primis principibus cum hoc titulo conjunctos fuisse plerumque typos equestres, post Getam semper pedestres. Quis spondere poterit, a primaeva hujus dignitatis natura, et instituto successu temporis non fuisse discessum, eamque forte unam veterem suum statum ac conditionem conservasse? Eam sane a novandi studio non fuisse immunem, continuo patebit, cum exempla dabimus, hunc honorem, qui longo tempore Caesares tantum exornavit, ab ipsis etiam Augustis fuisse susceptum. Ceterum omissis omnibus conjecturis, et penitius rimandi libidine istud novisse suffecerit, quod nemo in dubium potest vocare, hunc titulum non fuisse tributum, nisi iis, quos fortuna, ut essent Augustorum vel successores, vel conlegae, destinavit.

Sed et principis juventutis nomen satis esse conspicuum visum est, quo ipsi Augusti gloriarentur. Iuvat inquirere, quis horum primus testibus monumentis idoneis illo usus fuerit. Proditur in museo Theupoliano argenteus Domitiani cum titulo Augusti, in cujus aversa is dicitur PRINCEPS. IVVENTVTIS; at constat de perversione monetae argenteae Romanae praecipue Flaviorum aetate. Similem habet museum Caesareum, sed manifeste subaeratum, neque dubitem, ejusdem naturae esse etiam Theupolianum. Ait Taninius b), jam Severum in numo dici principem juventutis. Vbi is servetur, non addit. Reperi apud Mediobarbum c), qui eum ex Patini Thesauro numismatum recitat, quo loco pag. 30 sic proponitur: SEVERVS. AVG. PART. MAX. X PRINC. IVVENT. COS. *Tres figurae equestres decurrentes.* At jam viderunt et Mediobarbus, et Patinus, hanc aversam non ad Severum, sed Getam pertinere. Numum a Mediobarbo citatum, in quo Diadumenianus et IMP. dicitur, et una PRINC. IVVENTVTIS, non moror, quia haustus est ex Hulsio Saturni abavo. Nuper museo Caesareo accessit au-

a) Tom. II. pag. 364. b) Suppl. ad Band. pag. 2. nota 2. c) Pag. 277.

mus Gordiani Aug. argenteus, totus integer, et certissimae antiquitatis cum hoc honoris vocabulo, quem loco suo descripsi. Mediobarbus tres Philippi junioris jam Augusti numos profert, in quorum is aversa princeps juventutis dicitur. Sitne in his rite lecta, an a monetario per errorem huc traducta matrix aversae, quae nuper fuit Philippi adhuc Caesaris, quis decidet? Subinde Decius et Augustus, et princeps juventutis etsi in numo hactenus unico dicitur, quem Khellius in suo ad Vaillantium Subplemento vulgavit. Primus ergo usque modo erit Gordianus III., qui titulum hunc cum Augusteo in numis conjunxit. Antequam ad sequentium imperatorum numos progredimur, memorandum marmor vulgatum a Sponio a), in quo legitur: IMP. CAES. M. AVRELIO. ANTONINO. PIO. FELICI. AVG. PRINCIPI. IVVENTVTIS. — — — DEDIC. XVIII. KAL. SEPTEM. CATIO. SABINO. ET. CORNELIO. ANVLINO. COS. Processere hi consules V. C. 969, quo Caracalla jam numeravit trib. potestatem XIX. et tamen adhuc princeps juv. dicitur.

Post hos reliqua Augustorum principum juventutis exempla obiter tantum indicabo, quae descripta videri possunt in singulorum numis. Decium sequitur Herennius filius in aureo Pellerinii, dein filius alter Hostilianus. Mox Trebonianus, et Volusianus, Tetricus. Aurelianum non quidem numi talem praedicant, tamen marmor apud Reinesium b), sed qui inique additum hunc titulum descriptoris culpae tribuit. Sequuntur ex numis Probus, Numerianus, Carinus, Gal. Maximianus, Carausius, Maxentius, denique Constantinus M.

En tibi absolutam seriem Augustorum principum juventutis. Quid sibi quaesiverint adoptando titulo, qui hactenus tantum ad principes secundi fastigii pertinuit, a nemine explicatum reperio, neque et mihi adhuc opportuna quaepiam causa in mentem venit, nisi hanc velis referre ad cognitam hac aetate omnium veterum institutorum conversionem, cujus copiosa hactenus dedimus exempla.

De numis Crispi cum epigraphe PRINCIPIA. IVVENTVTIS, egimus in hujus moneta, quo loco et egimus de numo Gratiani Aug. cum epigraphe: PRINCIPIVM. IVVENTVTIS.

---

a) Miscell. pag. 271. b) Class. III. n. 43.

CAPVT IX.

DE PONTIFICATV MAXIMO, ET SACERDOTIIS AVGVSTORVM ET CAESARVM.

Inquirere, quae fuerit ministrorum religionis in urbe origo, quae varietas, quis progressus, nemo non intelligit, a meo instituto plane esse alienum. Istud qui penitus nosse cupit, praeparatam reperiet materiam, et praeclare expositam ab eruditissimis IIviris Iacobo Gutherio in opere: *de veteri jure pontificio urbis Romae*, quod insertum est Tomo V. antiquitatum Romanarum Graevii, et Andrea Bosio in *Exercitatione historica de pontifice maximo Romae veteris*, eodem loco alteris typis restituta, quibus addendum alterum ejusdem opus *de pontificatu maximo imperatorum Romanorum praecipue Christianorum* ibidem recusum. Nobis in praesente capite sermo tantum erit de sacerdotiis Augustorum, Caesarumque, quod argumentum sive ex proposito, sive cum occasio tulit, praeter laudatos IIviros illustrandum quoque suscepere Baronius, Pagius, Tillemontius, Spanhemius, aliique, ac postremo abbas Mazzolenus in prolixa Animadversione de pontifice maximo. Horum ego praeclaris commentariis usus multa de hoc argumento conscripseram, cum forte fortuna incidi in dissertationem Bimardi Baronis de la Bastie *de pontificatu maximo imperatorum Romanorum*, cujus pars prior exstat in Actis academiae inscriptionum Tomo XII. Mém. pag. 355 usque ad finem, altera Tomo XV. inde a pag. 38. Hic commentarius, qui nescio quomodo antea me fugerat, avide a me perlectus cum plane congruere cum iis, quae scripseram, videretur, ac praeterea ordine, perspicuitate, eruditione meam longe superare diligentiam, cepi consilium, lectori nequaquam displiciturum, praeclara ejus praecepta servato eodem ordine huc conferendi, sic tamen, ut ejus abundantiam simus coerciturі, et addituri pauca, quae ad rem idonea ab auctore praeterita videbantur.

Quatuor capitibus universam doctrinam complectitur, in quorum I. quaerit, quod fuerit discrimen inter pontificatum maximum reip. R., et imperatorum? II. Quo tempore pontificatus maximus communicari cum pluribus coeperit, et utrum etiam cum Caesaribus? III. An Augusti pontificatus max. mini-

sterium per se obiverint, et cum plures una fuere pontifices max., an omnes dignitate pares? IV. Quo tempore Augusti pontificatu max. coeperint abstinere?

§. I.

Quod fuerit discrimen inter pontificatum maximum reip. R., et imperatorum.

Notum in vulgus, conlegium pontificum a Numa rege fuisse institutum, et qui huic praefuit, pontificem maximum appellatum. Pulso Tarquinio populi suffragiis creari coepit, reliqui pontifices a pontificum conlegio, donec et hi lege Domitia populi arbitrio permitterentur. Sulla dictator populi odio pontificum delectum horum conlegio tradidit, sed eo vita functo restituta populo suffragia ferente V. C. 691 T. Labieno tribuno pl. legem, et vidit idem annus pontificem max. C. Iulium Caesarem, ut in hujus numis diximus. Hoc a conjuratis caeso effecit auctoritate sua M. Antonius cos., ut iterum pontificum conlegio creandi pontificis max. jus esset, qui tum in M. Lepidum consensere. Hunc Octavianus V. C. 718 in ordinem redactum IIIviratu quidem exuit, consenescere tamen in sacro magistratu est passus, quia is ex vetere instituto viventi adimi non potuit. Hoc V. C. 741 naturali morte e vivis sublato, anno sequente Augustus pontificatum maximum saepe antea a populo oblatum, semper recusatum suscepit. Vide haec uberius exposita in ejus moneta. Verisimile existimat Bimardus, eam dignitatem Augusto a populo fuisse delegatam. At posteaquam Tiberius mox ab adito imperio comitia populi sustulit, omnemque potestatem in senatum transtulit, deinceps ejus conferendae jus penes senatum stetisse, quem subinde suo jure usum pluribus exemplis comprobat. Tamen Fl. Iulianum, ex quo a militibus acclamatus est Augustus, ausum semetipsum appellare pontificem maximum, refert Sozomenus [a]). Hic igitur eligendi modus primum constituit discrimen inter pontifices veteres privatos, et pontifices Augustos.

Alterum discrimen in eo stetit, quod privatus ille pontifex maximus, etsi omnibus sacerdotiorum conlegiis, et ipsis etiam Vestalibus praefuit, potestatem non habuit, si quod sacerdotium morte vacuum fuit, alium in ejus locum instituendi. Quin constat, ut supra diximus, hunc delectum jam penes pontificum conlegium, jam penes populum fuisse. Verum hanc optionem deinde fuisse in Augustorum arbitrio, diserte docet Dio [b]). Miratur Bimardus, Spanhemium et Pagium eam a Dione indicatam potestatem ad solos Caesares, et in imperio conlegas velle restringere, cum tamen multa sint exempla, quae ibi colligit, hanc gratiam a principibus ad privatos quoque fuisse derivatam. In illustrioribus est, quod Otho *pontificatus, auguratusque honoratis jam senibus addidisse, et recens ab exilio reversos adolescentulos nobiles avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluisse a Tacito dicitur* [c]). Alterum, quod ex Symmacho [d]) de Constantio II. Christiano jam

a) L. V. c. 1. b) L. LIII. §. 17. c) Hist. L. I. c. 77. d) L. X. epist. 54.

principe narrat: *Nihil decerpsit sacrarum virginum privilegiis, decrevit nobilibus sacerdotia, Romanis caerimoniis non negavit impensas.*

Tertium Bimardus discrimen in ampliore pontificis Augusti potestate posuit. Nam cum pontifex maximus rep. integra non esset nisi supremus conlegiorum suorum praeses, neque nisi consultis his posset ferre sententiam, pontifex max. Augustus his limitibus coercitus non fuit, sed pro arbitrio jus sacrum est interpretatus, tantumque permisit conlegiis, quantum ipse voluit, quae lex pro varia principis seu ambitione, seu moderatione varia fuit. Vide apud auctorem complura in utramque partem exempla.

In quarto discrimine putat, quod olim auctoritas pontificis max. sola urbe Roma, et adjacente agro videatur fuisse definita, at deinceps eosdem cum imperio habuisse fines. Verum pauca exempla, quae hoc loco adfert, non satis istud stabiliunt. Neque enim existimo, valuisse ejus potestatem etiam in civitates, quibus ex vetere instituto legibus suis vivere collata autonomia permissum fuit. Legimus, Trajanum consulenti in causa dedicationis Plinio in haec verba respondisse [a]): *solum peregrinae civitatis capax non esse dedicationis, quae fit nostro jure.* Agebatur vero causa Nicomediae Bithyniae. At nomine *civitatis peregrinae* intelligi eam, quae legibus suis utitur, alibi disputavi [b]). Accedit, fuisse per imperium populos, aut eorum partem, qui ex religionis propriae instituto pontificis alieni dictis audientes esse non poterant, quales fuere Aegyptii, Iudaei, denique Christiani. Contraria exempla non tam videntur jus Augustorum pontificium probare, quam juris abusum, Augustis, et provinciarum praesidibus paullatim vix aliquam autonomiae umbram extraneis indulgentibus, quo de argumento eodem loco copiosius disserui. Generatim Tacitus tantum *Italicis in oppidis cunctas caerimonias, templaque, et numinum effigies juris atque imperii R. esse* docuit [c]).

§. II.

Quo tempore pontificatus maximus communicari cum pluribus coeperit, et utrum etiam cum Caesaribus.

Nemo hactenus fuit, qui in dubium vocaret, salva republica unum tantum pontificatui maximo praefuisse. Tempore imperatorum ab hoc instituto discessum est, at quando, variant sententiae. Viri primi in historia critica subsellii, Bosius, Norisius, Pagius, Tillemontius, Spanhemius, Vaillantius, Buonarrotius in eo conspirant omnes, primos Balbinum, et Pupienum una fuisse pontifices maximos. At fuere etiam, qui tempus praeverterent, quos enumerat Mazzolenus [d]), qui adserere non dubitabant, imperatores omnes eo ipso, quod ad imperium acciti erant, pontifices max. evasisse, ex quo sequeretur, jam Titum, Trajanum, L. Ve-

a) L. X. epist. 59. b) Vol. IV. de urbb. auton. p. 270. c) Ann. III. 71. d) Animadv. III. pag. 55.

rum etc. eodem honore fuisse ornatos. Eandem sententiam resuscitavit vir praeclarae in nostris studiis famae Bouhierus vulgata anno saeculi labentis 1733 dissertatione, quae exstat in Historia academiae inscriptionum Tomo IX. pag. 115, quem deinde secutus est Mazzolenus loco laudato.

Horum se doctrinae acriter, ac jure opposuit Bimardus noster in dissertatione, quam prae manibus habemus. Ex historicis locum classicum suppeditat Dio [a]), quo loco decretos imperatoribus a senatu honores enarrat: *ἔκ τε τῳ ἐν πασαις ταις ἱερωσυναις ἱερωσθαι, και προσετι και τοις ἀλλοις τας πλειυς σφων διδοναι, ἀρχιερέων τε τινα ἀυτων, κἀν δυο, κἀν τρεις ἁμα ἀρχωσιν, ἐιναι, παντων ἀυτοι και των ὁσιων, και των ἱερων κυριευυσιν.* *Quoniam autem omnibus sacerdotiis inaugurati sunt, ac praeterea aliis eorum pleraque elargiuntur, et unus imperatorum, etiam si duo, vel tres simul imperant, summum pontificatum gerit, eo fit, ut sacra omnia in sua habeant potestate.* Qua ergo in oratione docet, cum duo, aut tres una fuerint Augusti, horum unum tantum pontificatus max. dignitate praevaluisse. Ergo ex praeclari historici sententia istud obtinuit usque ad Alexandrum Severum, quo is imperante vivere desiit. Paucis post annis infracta haec lex, Balbino et Pupieno simul in eadem dignitate constitutis, quorum uterque in numis passim pontifex maximus appellatur. Edito exemplo plura deinceps fuerunt summi hujus sacerdotii conlegia, quin et verisimile est, inde a Balbino et Pupieno omnes, ex quo conlegae imperii esse coepere, fuisse etiam in pontificatu maximo conlegas, ut Philippum juniorem, Volusianum, Carinum, aliosque, de quo argumento vide singulorum numos. Sane tres eodem tempore in eadem dignitate stetisse, Gal. Maximianum, Constantinum, et Licinium, patet ex edicto Gal. Maximiani, quod conservavit Eusebius [b]), in quo tres hi omnes pontifices max. appellantur. Adde illos, qui in provinciis per vim Augustos sese dixerunt, et una pontifices maximos, cujus in numis Postumi, Victorini, Tetrici exempla suppeditat Bandurius.

Iam vero et Bouhierus, ejusque sequaces sua expediunt argumenta, quibus evincere conantur, jam etiam Titum, aliosque deinceps imperii conlegas in summi pontificatus conlegium fuisse adscitos. Causam suam tuentur numis, et marmoribus, nam aliae iis copiae praesto non fuere. Horum aciem ut obtunderet Bimardus, eadem sibi arma delegit, quibus ipse ego in simili bellorum genere, atque, ut lectori ignotum esse non potest, in universo hoc opere constanter sum usus. Qui enim amabo hi numi? quae marmora? nimirum, inquit, quos nobis numos dedere Goltzius, Occo, Mediobarbus, falsos, confictos, male lectos promulgatosque, pessimae omnes notae, aut, etsi antiquos, tamen subaeratos, ergo mendaces, malosque veritatis praecones, laborantibus simili morbo marmoribus, sive quadratarius, sive inscitia municipalis, sive descriptores, aliaeve causae multiplices vitium illis intulere. At

a) L. LIII. §. 17. b) Hist. eccles. L. VIII. c. 8.

vero alias dictare leges numos probos ac genuinos, tum et marmora, quae publica, ac praecipue Romana auctoritas incidit, et peritus oculus legit, et in membranam transtulit. Singulos deinde numos, quibus nituntur adversarii, in judicium vocat, eorum malam fidem demonstrat, iisque veros, et omni suspicione liberos opponit. Necesse non existimo, singula viri praestantis argumenta transscribere, quia generatim verissimum est, omnia adversariorum monumenta suspectae esse fidei, et auctoritatis, et ipse satis partim in Prolegomenis ad numos Augustorum, partim in tractatu de tribunicia potestate comprobavi, quam miseram necesse sit exire historiam, quae hujus indolis testimoniis nititur. Qui amplius instrui cupit, adeat ipsum Bimardi oraculum. Neque minus solide is refellit sententiam, qui sanxere, a veteribus non raro dici simpliciter pontifices, qui re ipsa fuere pontifices maximi, quod sibi praecipue probandum sumpsit Cuperus a). Nam etsi nonnunquam sic locuti fuerint historici, aliique scriptores, non tamen aut numi, aut marmora incorrupta. Vide laudatam dissertationem p. 377.

Dedimus supra Dionis locum, in quo imperatores dicuntur omnibus semper sacerdotiis fuisse inaugurati, ut adeo una essent et pontifices maximi, et praeterea pontifices, augures, XVviri sacris faciundis, et VIIviri epulonum, de quibus solis quatuor conlegiis vide Norisium b), tum et numos Neronis Caesaris. Dionis verba egregie confirmat marmor Gruterianum dicatum Tiberio PONTIF. MAX. AVGVRI. XVVIRO. S. F. VIIVIRO. EPVLON. c) ut adeo non solum tales essent, sed et nonnunquam in monumentis publicis promulgarentur. In numis Augustorum (aliter se res habet in numis Caesarum, de quibus mox) omnia haec conlegia nunquam enunciantur. Tamen nonnulli Augusti in numis auguratus quoque mentionem fecere. Legitur in numis Caligulae: PONT. MAX. AVG. additis simpulo, et lituo, Claudii: P. M. AVGVR, Vespasiani, et Titi: AVGVR. TRI. POT. Vide, quae in singulis notavimus. Ceterum constat, adhuc stante rep. plura alia sacerdotia cum pontificatu max. fuisse conjuncta. Iam Iulius Caesar in numis dicitur: AVGVR. PONT. MAX., et Livius d): *Exitu anni et C. Servilius Geminus pontifex maximus decessit; idem Xvir sacrorum fuit. Pontifex in locum ejus a collegio coopiatus est Q. Fulvius Flaccus, at pontifex maximus M. Aemilius Lepidus, et Xvir sacrorum Q. Marcius Philippus.*

* * *

Augusti suos sive natura, sive adoptione filios aliquo semper sacerdotio exornavere, ac primum quidem Augustus nepotes Cajum et Lucium, Tiberius filium Drusum, subinde Neronem, et Drusum Germanici liberos. Vide horum omnium numos. Tamen hi uno alterove sacerdotio fuere contenti. Verum Claudius permovit senatum, ut Neronem a se adoptatum in omnia sacerdotum conlegia supra numerum co-

a) Not. in Lactant. de mort. persec. b) Cenot. diss. II. c. 5. c) Pag. 236, 10. item Muratori pag. 223, 6. d) L. XL. c. 42.

optaret, ut dictum in Neronis moneta, Caesarum aliquem fuisse quocunque tempore pontificem maximum, nullo certae fidei monumento constat. Quo magis mirum, Albinum Clodium nondum Augustum in quibusdam numis dici pontificem maximum, quos adi.

§. III.

An Augusti pontificatus max. ministerium per se obiverint, et cum plures una fuere pontifices max., an omnes dignitate pares?

Hanc quaestionem, et quae deinceps sequuntur, prolixe disputat Bimardus in Actis Parisinis Inscriptionum Tomo XV. inde a pagina 38. Cum nunquam desint viri praestantes, quorum irrequietum ingenium sectari subtilia, nodumque in scirpo quaerere amat, fuere etiam, qui adsererent, aut suspicarentur, Augustos pontificatus max. titulo contentos nequaquam ipsos connexa cum hoc munera adimplevisse. Contrarium aliorum judicia secutus docet Bimardus, cum constet ex historiae Augustae scriptoribus, quorum copiosa testimonia recitat, eos generatim peregisse, quae pontifices max. integra republica praestare consueverunt, restituisse caerimonias neglectas, stabilivisse novas, procurasse ludos sacros, reformasse Kalendarium, quod non modo a I. Caesare, sed et Augusto factum refert Suetonius [a]), feriarum tempora constituisse, in fidem librorum Sibyllinorum inquisivisse, judicasse causas sacerdotum utriusque sexus, et his similia, sacrificasse autem publice in causis imperii, non scriptores modo, sed et infinitae numorum aversae copiose testantur. Non obstat, factum saepenumero, ut imperatores, sive cum peregre agerent, sive valetudine detinerentur, vicario pontifice uterentur, nam istud imperavit necessitas; neque etiam, quod de Antonino Pio perhibet Capitolinus: *nec ullum sacrificium per vicarium fecit, nisi cum aeger fuit*, quo testimonio uti amant adversarii, quo comprobent, imperatores alios vicarium semper praesto habuisse, qui pro se pontificis max. munia obiret. Sed enim haec oratio aliud non docet, nisi Antoninum in patria sacra aliis impensius fuisse adfectum, cujus illustria exempla in ejus moneta dedimus; neque etiam haec ejus adsiduitas tantopere videatur mirabilis, cum, quoad imperavit, nunquam pedem ex urbe, aut vicinia extulerit.

Ad alteram hujus quaestionis partem transgressus Bimardus, nimirum, cum plures una fuere pontifices maximi, an omnes dignitate pares fuerint? negat, in omnibus historiae R. scriptoribus certa sese argumenta reperisse, quae resolvere dubium possent. Solas igitur superesse conjecturas, easque ab Augusteae dignitatis ratione petitas. Tres igitur cum Pagio sub imperatoribus distinguit imperii administrandi formas, prima est, qua Augusti sibi adscivere successores Caesares, sic tamen, ut hi illis plane subessent, in quorum numero

a) in Aug. c. 31.

fuere Tiberius, Titus, Trajanus, Antoninus Pius, M. Aurelius. Altera, qua M. Aurelius L. Verum, deinde Commodum, Severus Caracallam, et Getam sibi sociaverunt collato etiam Augusti nomine, sic tamen, ut singulorum auctoritas in omnes aeque imperii R. provincias valeret, et unum tantum existimaretur imperium, etsi plures illi praeessent. Tertia, quam post Diocletiani, et Maximiani abdicationem constituerunt Constantius Chlorus, et Gal. Maximianus, cum hi imperium divisere, et designatae provinciae, legionesque, quae singulis parerent. Atque tum imperium nonnisi nomine dici unum potuit, nam deinceps quivis permissis sibi provinciis summa cum auctoritate praefuit, quin alter alteri obnoxius esset, solo relicto unionis signo, quod, cum leges ab Augustorum quopiam latae fuere, adposita fuere conlegarum nomina. Enarratis his tribus formis arguit Pagius, usque ad Balbinum et Pupienum non fuisse nisi unum pontificem maximum, ut dictum altius. Post hos, ait, in obscuro esse, utrum solum nomen pontificis max. cum junioribus Augustis communicatum fuerit, et potestas penes unum remanserit, an vero hi quoque in potestatis consortium vocati fuerint. At facta demum imperii divisione Augustos omnes non solum summae hujus dignitatis nomen, sed et connexam cum hoc potestatem habuisse. In omnibus his cum Pagio convenit Bimardo, nisi quod hic plane verisimile putat, etiam inde ā Balbino usque ad Chlorum junioribus Augustis non nudum pontificis max. titulum, sed aliquod etiam ejus exercitium fuisse permissum. Abstineo ab argumentis, quibus uterque praesentem causam confirmat, quia istud praefixae brevitatis fines excedit, et praeterea ad hanc nihil opis conferunt numi.

§. IV.

Quo tempore Augusti pontificatu max. coeperint abstinere?

Amplam haec quaestio eruditis disputandi materiam suppeditavit, quorum alii censuere, primum fuisse Gratianum, cui summo hoc gentilium sacerdotio fungi nefas visum esset, contra alii, jam a Constantino M., qui primus Christiana sacra amplexus est, illud fuisse repudiatum. Priori sententiae adhaesit Baronius [a]), etsi olim alteram praeferret [b]), adhaesere etiam Bosius in laudata principio Exercitatione historica de pontifice max., Spanhemius [c]), Vandale [d]), multique alii, quos enumerat Bosius. Alteri sententiae sese applicuere cel. Iacobus Gothofredus in epistola, quam nomine *Iulii Placidii de interdicta Christianis cum gentilibus communione Genevae* edidit, Pagius [e]), Tillemontius [f]), ac post alios nuper copiosius eruditus abbas Mazzolenus [g]). Vtramque sententiam expensis utriusque partis argumentis in severum, ac fortasse propter rerum copiam nimio pro-

a) Ann. eccl. ad ann. Chr. 312. b) Not. in martyrol. Rom. ad diem 21. Aug. c) Tom. II. p. 413. d) Dissert. II. de Pont. max. e) Crit. Bar. ad ann. 312. f) Hist. impp. Tom. IV. variis locis. g) Animadv. III. de Pont. max. p. 66.

ductum examen vocavit Bimardus noster inde a pagina 75, sanxitque, priorem Baronii, Bosiique opinionem alteri longe praeferendam. Non possum longae disputationis nonnisi summam huc conferre, quam, quantum fieri potest, paucis excerptum eo.

Repudiati primum a Gratiano pontificatus max. disertum testimonium unus offert Zosimus a). Narrat enim, cum quis ad imperium vocatus est, adfuisse continuo pontifices, qui amictum illi pontificalem obtulere, et pontificem adeo maximum appellatum fuisse. Omnes hactenus imperatores videri avide hanc dignitatem suscepisse, et semper hoc titulo usos, ne excepto quidem Constantino, etsi is abjecta majorum religione Christianam esset amplexus. In eodem proposito mansisse etiam, qui proxime successere, atque hos inter Valentinianum quoque, ac Valentem. Verum cum pontifices veterem morem secuti togam sacerdotalem Gratiano offerrent, hunc eam repudiasse, cum negaret, ea hominem Christianis sacris deditum uti posse. Reddita igitur pontificibus toga dixisse pontificem conlegii sui principem, si fastidit imperator nomen pontificis, paullo post futurum pontificem Maximum. Hactenus Zosimus, cujus postrema verba continent adlusionem ad Maximum Britanniae tyrannum, qui revera aliquot post annis caeso Gratiano imperium arripuit. Hujus veritatem testimonii Bimardus argumentis aliis, quibus passim usi sunt eruditi, qui praecessere, stabilire nititur. An enim, si jam Constantinus M. pontificium istud munus detrectasset, contemptum tam canorum indicare in commentariis suis neglexissent aut scriptores ecclesiastici, ac praecipue Eusebius, aut scriptores gentiles, ac cumprimis Iulianus apostata? Ex quo silentio argui jure potest, a praecedentibus principibus Christianis nihil in hoc more fuisse mutatum. Deinde si potuit satis habere animi ad aspernandam religionem veterem, tamen periculosum fuisset ab acceptando summo hoc munere alienum videri, quia jure metus fuisset injectus paganis numero tum adhuc praevalentibus, ne eos ad suscipienda nova sacra vi adigeret. Ergo quo jure deinceps quoque permisit agi ludorum solennia, et quascunque antiquae superstitionis caerimonias, eodem et ipse potuit admittere munus, quo secundum praescriptas leges antiqua superstitio regebatur. Accedit, quod amolienda a se ea dignitate justam potestatis imperatoriae partem, propter quam ea a majoribus avide expetita fuit, ipse sibi ademisset. Quid quod ea retenta principes Christiani mille habuere modos, idolorum cultum cuniculis oppugnandi, prohibendo illatis causis solitos conventus, ritus, caerimonias, aliaque. Praeter allatum mox Zosimi testimonium memorandum etiam alterum Servii, qui sub principibus Christianis scripsit, *sane majorum*, inquit, *haec erat consuetudo, ut rex esset etiam sacerdos, vel pontifex, unde hodieque imperatores dicimus pontifices.* Ad monumenta vetera quod attinet, ex-

a) L. IV. c. 36.

stant marmora, quae citat Bimardus, in quibus Constantinus M., Valentinianus, Valens, atque ipse etiam Gratianus pontifices maximi appellantur. Addo denique ego: si visum fuisset Constantino detrectare pontificatum, quia componere illum cum causis religionis suae nequiret, prohibère etiam non potuisset, quo minus dignitas a principe abjecta alteri deferretur, ne pontificum conlegium capite suo careret, ac cumprimis illa aetate, qua totus fere adhuc senatus R., conlegia omnia, ac maxima civium pars paganis constabant. At vero tantum abest, ut alteri supremum hoc munus imponeretur, ut ex monumentis, scriptoribusque constet etiam, neminem ante Gratianum vel ab ipsis paganis agnitum pontificem maximum, nisi unum principem.

His praemonstratis Bimardus diluere Gothofredi objecta aggreditur iisdem usus argumentis, quae in eadem causa Bosius olim Gothofredo opposuit, quorum praecipua capita haec sunt. Ait hic primum, nullam Zosimum promereri fidem, ut qui narrationis suae vadem non citat. Verum, respondet Bosius, vade opus non fuit Zosimo auctori fere synchrono. Zosimo, invehitur Gothofredus, nulla habenda fides, scilicet jurato Christianorum hosti, et qui multa de jactato Constantini M. in haruspicinam adfectu ineptit, et quod amplius est, qui de ipsa Gratiani nece falsum dixit, cum eum contra omnium scriptorum fidem non Lugduni Galliae, sed Singiduni Moesiae peremptum narrat. Obloquitur Bosius, odium scriptoris pagani, nisi aliae causae idoneae praesto sint, per se solum non sufficere ad abrogandam fidem, si qua is minus laudabilia de principibus Christianis scripsit. Ad haruspicinam quod attinet, Gothofredum Gothofredo opponit, qui ipse in commentario suo in titulum codicis Theodosiani: *de paganis, sacrificiis, et templis*, adserit, Constantinum lata lege haruspicinae usum permisisse. Quo pacto excusari possit lapsus Zosimi Singidunum pro Lugdunum scribentis, lege copiose disserentem Bimardum. Prosequitur Gothofredus, verisimile non esse, si imperatores Christiani pontificatum admisissent, istud a pluribus aliis scriptoribus paganis fuisse dissimulatum, neque etiam videri verisimile, patres ecclesiae non omnem fuisse impensuros operam, ut ab hoc proposito principes Christianos averterent. At enim, inquit Bosius, ab ipso hoc scriptorum silentio probari, imperatores obire pontificatum perrexisse; nam ea tantum solent literis consignari, quae a vetere instituto recedunt, non quae cursum suum ordinarium retinent. Ceterum Zosimus non solus fuit, qui pontificatum eos gessisse narravit. Servium jam supra citavimus. Ausonii infra mentio fiet. At jam ad alia monumenta provocat Gothofredus, aitque, titulum pontificis max. iisdem neque in edictis, neque in numis saltem genuinis, neque in marmoribus tribui. Respondet Bosius, nihil istud probare, quia nimium probat; neque enim vel Maximinus Daza, vel Iulianus in edictis eum praeferunt titulum, nemo tamen propterea negaverit, fuisse eos pontifices maximos. Inde a Claudio Gothico ea dignitas raro jam in numis expressa fuit, et fuere principes pagani complures,

quorum numi eam plane reticuere. Idem factum reperimus cum tribunicia potestate, et consulatu; an vero eos propterea utrumque munus repudiasse statuemus? Tamen numos Constantini M., qui eum pontificem max. dicunt, in ejus moneta dedimus, et adfert Bimardus marmora, quae idem illi elogium tribuunt [a]). Quod si illud in filiorum Constantini M. numis omissum est, causam adfert Bimardus [b]), quia tum demptis titulis *Dominus noster*, *Imperator*, *Caesar*, *Augustus*, reliqui omnes, scilicet consulis, tribun. potestatis, pontificis maximi passim in numis omitti coepere. Sane hactenus numus Iuliani, qui hunc pontificem vocaret, repertus non est, etsi Libanius testetur [c]), illi non minori voluptati fuisse titulum pontificis, quam imperatoris. Addo ego testimonium aliud Socratis, conquerentis, Iulianum semetipsum pontificem max. appellasse [d]).

Sunt haec potiora argumenta, quae expedivit Gothofredus, deinde, qui hunc refutavit, Bosius. Addidit continuo sua propria Bimardus, sed antequam istud ageret, praemonendum necessario duxit [e]), in pontifice maximo tria esse spectanda, titulum ipsum, a quo illi, qui eo ornatus fuit, sacra quaedam veneratio accessit, deinde potestas, quae illi utriusque sexus sacerdotes subjecit, et quae vetuit aut novae rationis cultum stabiliri, aut jam receptum immutari, denique muneris exercitium, quod praecipue in administrandis sacris ritibus, et offerendis sacrificiis constabat. Postremum istud cum religionis Christianae praeceptis componi non potuisse, ipse facile intelligit, non tamen adversatas fuisse priores duas causas, quin potius ad amplificandam religionem Christianam, et coercendam idololatriam plurimum conferre opis potuisse. Haec omnia multis testimoniis, argumentisque confirmat petitis ex historia ejus aevi inde a Constantino M. usque ad Gratianum, solutisque pertinace opera dubiis, quae obstare sententiae suae possent. Magnum illi momentum est inscriptio pontis Tiberis in hunc usque diem Romae proposita, et ipsorum Valentiniani, Valentis, Gratiani, qui eodem omnes tempore Augusti fuerunt, auctoritate ponti inserta, quae singulis palam pontificis max. nomen addit. Eam a multis aliis editam habes apud Gruterum [f]). Ex quo arguit Bimardus, quamdiu Valentinianus, Valensque superstites fuere, Gratianum recusare non potuisse oblatum pontificatum, quem ultro suscepere seniores Augusti. At posteaquam his vita functis primus Augustus, atque unicus evasit, nihil jam obstitisse, quo minus libere voluntatem suam explicaret. Quod reliquum est dissertationis, inde a pagina 125 examinandis Ausonii scriptis impendit, cujus testimonia pars utraque ad causam suam solet advocare. Postremo impugnat fidem monumentorum, ex quorum doctrina sequeretur, adhuc Valentinianum III., Marcianum, et Iustinum I. dictos fuisse pontifices maximos [g]).

a) l. c. p. 108. b) ibid. p. 110. c) Paneg. Tom. II. p. 295. d) H. E. L. III. c. 1. e) l. c. p. 88. f) Pag. 160. g) Pag. 142.

Absolvi summam ejus disputationis, quae virorum praestantium sententias distraxit. Vt non gravate ipse Bimardi, et qui huic duces fuere, opinioni subscribo, quia argumentorum robore praestare videtur, sic fateor tamen, suum etiam alteri adversae inesse pondus, quo sane fretus vir quidam eruditus Dominicus Marsèlla nuper Romae dissertationem vulgavit, quae inscribitur: *Il pontificato massimo non mai assunto dagl' Imperadori Cristiani*, qua is in disputatione advocatis etiam causis theologicis negat absque gravissima culpa exerceri a principe Christiano potuisse munus, quod professioni fidei Christianae palam adversatur, quia, inquit, intrinsece malum, et gravissimi foret piaculi, seu verbis, seu opere quocunque obtentu falsam religionem simulare. Vtrumque dum una posse consistere negat vir pius probusque, possumus jure quaerere, quo pacto principum Christianorum, qui usque ad Gratianum imperavere, ne ipso quidem plures ob causas dempto Constantino M., vita improba ac scelerata, vindictae cruentae, fraterna odia caedesque, et quae sunt his magis atrocia, cum legibus theologicis, ac religionis verae professione potuerint componi? Miraremur isthaec, nisi de multorum hominum doctrina satis constaret, quae caerimonias, ritus, opiniones quasdam ἀδιαφορης· arctiore vinculo cum causis religionis connectit, quam virtutis solidae praecepta, quibus potissimum exercendis ex divini legislatoris praescripto humani generis salus continetur. Addendum denique, eruditum Vandale, non contentum, Bosii sententiae adhaesisse, ultra adhuc progressum esse, cum sancire non dubitavit, Caesares Christianos adhuc diu post Gratianum se pro pontifice max. gessisse inter Christianos, quod iste titulus includeret summum in Christianorum ecclesias regimen atque imperium, atque adeo, quae ad SS. Trinitatem et fidem catholicam, ad ecclesias earumque privilegia, quae ad episcopos et clericos, quae ad haereticos, quae ad baptisma, ad sepulturas etc. pertinebant, a Christianis imperatoribus fuisse directa, correcta, jussa, aut vetita jure pontificatus maximi, quod ad ipsos per potestatem Caesaream, cui is pontificatus adnexus erat, devolvebatur a). Complures imperatores sic agere instituisse, ut crederent, similia jura ad se pertinere, quis negaverit?

a) Dissert. II. de pont. max. cap. I.

CAPVT X.

DE TRIBVNICIA POTESTATE.

Tribunicia imperatorum potestas a tribunis plebis ducitur, qui anno post exactos reges XVI., V. C. 262 constituti sunt, ut plebi adversum patriciorum insolentiam, et saevitiem praesidio essent. Quibus gradibus eorum vires, ac potentia creverint, quamque fuerint non patriciis modo, sed ipsis summis magistratibus graves ac molesti, non est hujus loci commemorare. Istud certum, majora tribunis, atque ampliora fuisse concessa jura ac potestatem, quam ut principes, qui remp. everterunt, omniumque in se magistratuum vires transferre sunt conati, non etiam tribuniciam auctoritatem ambirent, aut ultro sibi deferri concupiscerent. Neque enim exigua fuit ad summam sive potentiam, sive felicitatem accessio, esse sacrosanctum, et, ut ait Cicero [a]), non modo contra vim et ferrum, sed etiam contra verba legibus sacratis armatum, posse quibuscunque senatusconsultis intercedere, convocare, cum luberet, ac dimittere senatum populumque, magistratus sibi obsistentes vi ad obsequium adigere. Vide, quae de hac tribunorum pl. potestate subinde in imperatores transfusa nitide disseruit cl. de la Bletterie Gallus [b]).

Primus, cui extra ordinem decreta est tribunicia potestas, fuit Iulius Caesar testante istud Dione [c]). Nimirum inter alios honores, quos audita victoria Pharsalica ei detulit populus, fuit etiam, ut per omnem vitam tribuniciam etiam quodammodo potestatem obtineret. Idem honos oblatus Octaviano post victum in Sicilia Sex. Pompejum Lepidumque, si fides Orosio [d]), sive ad Actium Antonium teste iterum Dione [e]), sed quem tum videtur aut non acceptasse, aut certe negligentius habuisse. Etenim anno post ea septimo, V. C. 731., ut idem Dio refert [f]), decretum a senatu, ut Augustus tribunus plebis perpetuus esset, additque continuo: inde exortum, ut Augustus, quique eum secuti sunt imperatores, lege quadam cum reliquis hisce honoribus, tum tribunicia potestate uterentur. Primus ergo fuit Augustus, qui eam hac lege suscepit, qua apud successores valuisse ex veterum monumentis intelligimus.

---

a) pro Sextio. b) B. L. Tom. XXV. Mem. pag. 392. c) L. XLII. c. 20. d) L. VI. c. 18. e) L. LI. §. 19. f) L. LIII. §. 32.

Ejus suscipiendae, et conservandae non unam habuit Augustus causam. Praeterquam enim quod secundum ea, quae supra commemoravi, et potentiam sibi adjunxit, et securitatem, popularis potestatis specie invidiam declinavit, exosis tum maxime *regis* et *dictatoris* vocabulis. Quod quidem Augusti consilium non fugisse perspicaciores, declaravit Tacitus agens de potestate tribunicia [a]): *Id summi fastigii vocabulum*, inquit, *Augustus reperit*, *ne* regis *aut* dictatoris *nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia praemineret* *). Atque idem supra de eodem Augusto [b]): *posito IIIviri nomine consulem se ferens*, *et ad tuendam plebem tribunicio jure contentum.* Quo quidem instituto professus est, quod gratissimum videri populo debuit, esse se reip. studiosissimum, et nonnisi ex reip. more vitam ac bona civium defensurum. Et fuit hic decori praetextus quodammodo necessarius illo tempore, quo libertatis recordatio adhuc hominum animis insederat. Quin eodem adhuc usus consilio Tiberius, homo violenti cetera ingenii, sed astutiae cognitae, *cuncta per consules incipiebat*, *tanquam vetere republica*, *et ambiguus imperandi. Ne edictum quidem*, *quo patres in curiam vocabat*, *nisi tribuniciae potestatis praescriptione posuit*, ut ait Tacitus [c]). Ex quo apparet, quam valida fuerit ea potestas ad firmandum principatum, et resp. his velut cuniculis, nimirum populari specie, certius, quam aperta vi sit eversa. Atque hac sane fiducia dicta est Tacito *summi fastigii vocabulum*, non quod illa summum fastigium significaret, sed quodammodo efficeret, quo modo et de Tiberio potuit adfirmare Vellejus, eum *tribuniciae potestatis consortione fuisse aequatum Augusto* [d]), atque eam Vopiscus quoque *partem maximam regalis imperii* vocavit [e]). Fuere, qui huic potestati nimium detraherent, alii, qui nimium tribuerent. Ex illis Norisius nimium parcus, ut refert Pagius [f]), existimavit, trib. potestatem imperatorum nullum designasse imperium, sed tantum jus intercedendi, atque immunitatem ab omni injuria. Ex his Dodwellus nimio liberalis in trib. potestate inclusam una fuisse potestatem proconsularem adseruit. Verum has singulares sententias jam adcurate refutavit eruditissimus Schwarzius in *Exercitatione academica de Augustorum Caesarumque trib. potestate* §. XII. et XIII., et Mazzolenus in dissertatione ejusdem argumenti pag. 7.

Magnum tamen fuit inter veteres tribunos plebis, et imperatores trib. potestate praeditos discrimen, cujus rationem ipse Dio aliquot locis expedit. Primum neque Augustus, neque ullus alius imperator tribuni pl. nomen gessit, sed titulum trib. potestatis [g]). Ni-

a) Ann. L. III. c. 56. b) Ann. I. 2. c) Ann. I. 7. d) L. II. c. 99. e) in Tacito Aug. c. 1. f) Critic. Baron. ad ann. Chr. 147 n. IX. g) L. LIII. §. 32.

*) Quoniam tribunatus non tam honorem et excellentiam, quam fiduciam contra vim attulit, conjicit laudatus Bletterius, (l. c. pag. 438.) consentiente etiam Gutherio, pro *praemineret* legendum forte *praemuniret*.

mirum quod ipse alibi adserit a), *gerere quidem tribunatum plebis nefas ducunt imperatores, cum utique ipsi patricii sint, omnem vero trib. potestatem, quanta unquam maxima fuit, accipiant.* Ex quo docemur etiam, imperatores, etsi ex plebeiorum ordine essent, continuo in patricios fuisse adlectos, cujus quoque exemplum in Did. Iuliano dedit Spartianus b). Deinde integra rep. non potuit tribunus pl. esse simul consul, aut alium obire magistratum, quod tamen permissum fuit imperatoribus. Accedit, tribunatum veterem ex lege ordinaria non fuisse, nisi annuum c), eumque initum IV. id. Decembres, cum tamen imperatorum trib. potestas fuerit perpetua, et quocunque anni tempore decreta. Denique tribunis pl. non licebat abesse urbe, neque extra eam pernoctare, nisi feriis Latinis d), eorumque praeterea potestas extra urbem non valuit, at licuit imperatoribus abesse urbe, neque si aberant, vim suam amiserat trib. potestas, cujus exemplum in Rhodo dederat Tiberius, cum citatum pro tribunali convitiatorem rapi jussit in carcerem e).

Etsi vero imperatores trib. potestatem occupassent, non tamen in urbe tribuni pl. ex vetere more creari desivere, quorum etiam exstant exempla non raro tribunicia libertate senatusconsultis intercedentium, ut videre est apud Pighium suos singulis annis tribunos, si quos historia testata est, tribuentem. At pronum est conjicere, ut reliquorum magistratuum, sic et tribunorum paullatim exolevisse auctoritatem, ac denique praeter nomen relictum nihil. Existimat Panvinius, durasse tribunos usque ad Constantinum M., a quo certum est, cum novam constitueret reip. formam, multa vetera instituta fuisse antiquata.

Conferre imperantibus trib. potestatem, ad senatum pertinuit, a quo eam et Iulio Caesari, et Augusto delatam novimus. Sed et deinceps firmato jam principatu arbitrium istud senatui permissum, non quod principibus deessent vires, quae vellent, occupandi, verum quo honores non vi extorsisse viderentur. Sic teste Tacito vel ipse Tiberius petiit a senatu, ut Druso filio trib. potestatem conferret f). Qua de causa Elagabalum perstringit Dio, quod non exspectato senatusconsulto praeter honores alios principibus deferri solitos in trib. potestatis nomen involavit g). At de ejus successore Alexandro Lampridius h), eum uno eodemque die a senatu Augustum, trib. potestatis, patrem patriae fuisse appellatum. Neque vero causam reperio, cur unus Pescennius, etsi Augustum se palam professus est, tamen trib. potestatis mentione abstinuerit, quam quod ea illi a senatu, qui primum in Didii Iuliani, deinde Severi potestate fuit, decerni non potuit, ipse vero specie moderationis, nisi oblatam, arripere non voluit. Sane in nullo ejus numo hucusque prodito eam inscriptam potesta-

a) L. LIII. §. 17. b) Cap. 3. c) Appian. Bell. civ. L. I. c. 14 et 21. d) Dionys. Halic. Ant. L. VIII. § 2. e) Suet. in Tib. c. 11. f) Ann. III. cap. 56. g) L. LXXIX. h) Cap. 1.

tem reperias. Quin cum Antiochenses inde a Trajano, ac deinceps tetradrachmis constanter inscribere solerent ΔΗΜΑΡΧΙΚΗϹ. ЄΞΟΥϹΙΑϹ, *tribuniciae potestatis*, ex dicta causa in uno Pescennio mutarunt epigraphen suffecto ΠΡΟΝΟΙΑ. ΘЄΩΝ, *providentia deorum*, ut dictum in moneta Antiochensium.

Augustos sibi in trib. potestate adhibuisse conlegas, obvia sunt exempla. Tria suppeditat ipse Augustus, qui eam V. C. 736 M. Agrippae ad quinquennium detulit a), subinde V. C. 741 in aliud quinquennium prorogatam b). V. C. 748 ad quinquennium item dedit Tiberio privigno, ut Caji et Lucii Caesarum insolentiam reprimeret, quo exaeto ad privatam rursum fortunam est redactus. At vero Cajo et Lucio vita functis, ne, ut inquit Tacitus c), successor in incerto foret, et pravae aliorum spes cohiberentur, V. C. 757 Tiberium et adoptavit, et trib. potestate donavit in decennium, et exspiraturam prorogavit, ut diximus in moneta Tiberii. Coepit ergo jam Augustus, quem hac potestate decoravit, velut conlegam in imperio, et destinatum successorem habere, quod ejus institutum subinde in exemplum abiit. Nam sequentes imperatores iis, quos per adoptionem imperio destinaverant, si modo per aetatem rebus gerendis pares fuere, continuo trib. potestatem decernendam curavere, cujus exempla dedere Augustus in Tiberio, Nerva in Trajano, Hadrianus in Aelio, et mox Antonino. Addidi, si per aetatem ad res agendas idonei fuere, nam neque Augustus Cajo et Lucio, etsi per adoptionem designatis successoribus, et ille consulatu functus jam esset, trib. potestatem decerni est passus, neque Claudius Neroni, neque Antoninus statim M. Aurelio. Eadem quoque lex in naturalibus quoque filiis, et quod sequitur, Caesaribus obtinuit. Ejus illustre exemplum praestat Tiberius, qui cum trib. potestatem filio Druso peteret, inter alias causas commemoravit quoque, *esse illi eam aetatem, qua ipse quondam a D. Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. Neque nunc propere, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem, et bis consulem, noti laboris participem sumi* d). Eundem honorem Vespasianus filio Tito jam maturae aetatis et virtutis cognitae impertivit. At pessimo exemplo M. Aurelius eum detulit filio Commodo XVI. annos nato addita eodem adhuc anno Augusti appellatione, quem ut insania vinceret Severus, decennem filium Antoninum eadem potestate, et Augusteo titulo insignivit. At deinceps perturbata omnia, ut patebit infra, cum Philippi junioris et Volusiani tribunatus expendemus.

Cum trib. potestas una cum imperatoris titulo velut quoddam esset imperii fundamentum, et qui illam praeferret, vel princeps esset, vel ad principatum destinatus, placuit singulis principibus, a die collatae hujus potestatis quandam, si ita loqui fas est, collati imperii epocham ducere; nimirum quod prodidit

a) Dio L. LIV. §. 12. b) Dio L. LIV. §. 28. c) Ann. III. c. 56. d) Tacit. Ann. III. 56.

Dio [a]): την δε δη δυναμιν την των δημαρχων πασαν, ὁση περ τα μαλιστα ἐγενετο, προστιθενται, και δι' ἀυτης και ἡ ἐξαριθμησις των ἐτων της ἀρχης ἀυτων, ὡς και κατ' ἐτος ἀυτην μετα των ἀει δημαρχουντων λαμβανοντων προβαινει, *omnem vero tribuniciam potestatem, quanta unquam maxima fuit, accipiunt, et secundum eandem imperii quoque sui succedentes numerant annos, quasi quotannis et ipsi cum tribunis plebis eam acciperent.* Et vero nihil magis tritum, quam videre in numis et marmoribus numeratam singulorum principum trib. potestatem, sic ut ea annis singulis unitate augeatur, qui mos jam sub ipsum ejus exordium observari coeptus. Nam videmus trib. potestatem, ejusque numerum ipsis jam Augusti monumentis inscriptam, quin ipse Augustus in celebri monumento Ancyrano, quo rerum a se gestarum seriem exposuit, tempora non modo ex consulatibus, sed et trib. potestate metitus est, cum narrat erogata congiaria TRIBVNITIA. POTESTATE. DVODECIMVM, et mox: TRIBVNITIAE. POTESTATIS. DVODEVICINSIMVM. CONSVL. XII. Sic cum e vita excederet, ultima ejus trib. potestas fuit XXXVII. Ex quo facile quisque intelliget, quantum sive ad chronologiam imperatorum, sive ad conciliandas cum suis temporibus res gestas conferant probe descripti, et cogniti trib. potestatis in singulis numeri. At quae fuerit iterandae ratio, docebunt commentarii sequentes.

DOCTRINA

iteratae ab imperatoribus tribuniciae potestatis.

Quoniam modus iteratae trib. potestatis rite cognitus multum, ut continuo dixi, ad chronologicam imperatorum historiam confert, nequaquam mirum, maxima ingenia ad eum recte intelligendum ac definiendum omnem operam ac contentionem attulisse. Missis singularibus quibusdam opinionibus, et quae parum eruditis probatae fuere, binas tantum producam magis celebratas, quo peracto aliam, quae mihi videtur verisimilior, constituam.

SENTENTIA I.

quae fuit

ONVPHRII PANVINII.

Tribunicia potestas renovata quotannis fuit eo die, quo suscepta.

Eam amplexi sunt viri quique gravissimi, et in re historica apprime versati, Norisius, Pagius, Spanhemius, Tillemontius, aliique. Causae, cur huic faverent, partim a rei natura, partim a monumentis petitae. Ad primum quod attinet, congruum sane, ut, cujus quotannis numerandi valet institutum, ac usus, non iteretur, nisi circumacto denique anno, accedente etiam Dionis mox citati auctoritate, perhi-

a) L. LIII. §. 17.

bentis, a principibus secundum trib. potestatem imperii quoque succedentes annos fuisse numeratos. Quod alterum est, copiosa etiam exstant monumenta, ex quorum praescripto trib. potestas sic numerari debet, ut ejus iteratio eo modo, quo dixi, nempe a die ejus collatae ducatur. Et acquievissent sane eruditorum conlegia in hac Panvinii sententia, nisi causa gravis, ac solida respicere aliam vel invitos quosdam coegisset. Nimirum observatum, in compluribus Augustis numeros trib. potestatis facile quidem conspirare cum numero annorum, quot eos imperasse certa historia docet; at observatum etiam, si hanc velimus sequi sententiam, in compluribus Augustis aliis auctiorem esse trib. potestatis numerum, quam ut cum tempore, quanto eos praefuisse imperio constat, componi queat. En utriusque exemplum: Imperavit Caligula inde a XVI. die Martii V. C. 790 usque ad diem XXIV. Ianuarii V. C. 794. Ergo is iterata quotannis eodem Martii die trib. potestate inivit tribunatum IV. anno V. C. 793, quo labente occisus est mense Ianuario anni sequentis. Facile igitur in Panvinii sententia explicatur trib. potestas IV. hujus imperatoris in obviis ejus numis. Imperavit Elagabalus annos III. menses IX. Occoepit ergo tribunatum IV. At quo pacto ex Panvinii doctrina intra hoc spatium compinges tribunatum V., qui in frequentibus ejus numis legitur? Atqui eandem difficultatem objiciunt non pauca aliorum etiam Augustorum imperia.

Hunc igitur nodum cum extricare vellent viri insignes, neque tamen a recepta Panvinii sententia discedere, videres alios omnis generis reperire artes, per quas e labyrintho evaderent, alios in adulterinis putare monumenta omnia, quae auctiores enarrant tribunatus numeros, alios effugia absurda, et pessimi moris comminisci. Quae quidem cum non adriderent omnibus, fuere, quibus res ipsa imperare videbatur, ut inquiratur alter aliquis cardo, a quo principes iterare trib. potestatem consueverint, unde enata

SENTENTIA II.

quae fuit

NICOLAI TOINARDI.

Tribunicia potestas renovata quotannis fuit IV. idus Decembres.

Nimirum existimat, constitutum fuisse imperatoribus, ut quocunque anni die quis trib. potestatem suscepit, ea in secundam migraret proximo die IV. idus Decembres, idque nihilominus valeret, etsi tribunatus I. paucorum tantum esset dierum. Quo admisso facile sane est, Elagabali, ut hujus iterum exemplo utar, tribunatum V. explicare. Nam cum in imperium, et trib. potestatem involasset mense Majo V. C. 971, eodem adhuc anno IV. idus Dec. fuit TR. P. II., eodem die anni 972. TR. P. III., 973. TR. P. IIII. ac demum 974. TR. P. V., qua potestate labente caesus est mense Martio V. C. 975. En tibi tribunatus V. liquido comprobatus. Quin evenire in hac sententia potest, ut annus plenus cum paucis ultro citroque diebus tertiam trib. pote-

statem admetiatur. Sic si quis eam nactus esset paullo ante IV. idus Decembres, ea hoc ipso die renovata, anno circumacto fuit trib. potestatis III. Atque haec accessio sufficere videbatur ad enodandam difficultatem omnem, quoties tribunatus numeri cognitum imperii tempus viderentur excedere. At non sine causa dicta iteratio ad IV. id. Dec. videbatur figenda; nam teste Dionysio Halic. eodem die creari sunt soliti tribuni plebis, et imperatores teste Dione [a]) sic numerabant imperii annos, tanquam quotannis et ipsi eam cum tribunis pl. acciperent. Dixi, hanc doctrinam esse Toinardi, non quidem in aliquo, quod constet, ejus opere traditam, sed captam ex aliqua ejus ad Pagium epistola, de quo vide Mazzolenum universae hujus causae historicum minime parcum [b]).

IVDICIVM VTRIVSQVE SENTENTIAE.

Qua parte Panvinii doctrina laboret, supra exposui, ut adeo, etsi ad expediendos multorum Augustorum tribunatus valere possit, non tamen omnium, ut ex iis, quae in singulis principibus dicam, luculente patebit. Quatenus servanda sit, quatenus repudianda, deinceps disputabimus.

Sententiam alteram, quantum ea Toinardi putanda est, non solicitabimus, quia, ut dixi, eam non tam exposuit, quam indicavit. Cum uno abbate Mazzoleno, viro praestantis doctrinae, nobis erit dimicatio, qui Toinardi sententiam de iterata IV. idus Dec. tribunicia potestate in eruditis suis ad Museum Pisanum commentariis peculiari Animadversione sic propugnavit, ut eam velut sui juris fecisse videri possit. Quod meum sit generatim de hac ejus lucubratione judicium, si quaeras, sic habeto: Non alias existimo ad causam aliquam defendendam plus a quopiam operae, et eruditionis collatum, et hoc quidem pacto, ut etiam, postquam peroratum esset, multo magis ejus infirmitas, et occulta vitia apparerent. Si argumentorum copiam spectes, patronum magis solicitum, et operosum nancisci non potuit. Nihil enim praetermissum, nihil relictum intentatum, aut non ex omnibus latebris protractum, excussumque, quod quocunque demum modo juvare eam posset. Sin eorum explores pondus, fatebere continuo, capta plerumque esse ex monumentis dubiis, aut propalam falsis, aut violenter huc detorta, aut cum communi solidaque eruditorum opinione pugnantia. Si quod reperit monumentum causae suae propitium, paeana canit, si quod adversatur, praesto sunt viro praestanti effugia, ceu sua duci strategemata, quibus evadat, aut sua mulierculae cerussa, et pigmenta, quibus colorem cuti illinat. Sin hae quoque spes fallant, nihil morae, quo minus porrecto oleae ramo pacem cupiat, et cum Panvinii, Pagii, aliorumque doctrina, quibus bellum palam fecit, in gratiam redeat, idque non uno alterove operis sui loco, sed passim ex inimicissimo videas amicissimum. Ex quo apparet, virum

a) L. III. §. 17. b) Animadv. de trib. pot. pag. 22 seq.

eximie doctum hoc tanto suo nisu, tanta effusa argumentorum mole, qua vel legenda quis facile succumbat, atque universo hoc suo apparatu istud denique obtinuisse, ut quam maxime doctrinam propugnandam susceperat, maxime repudianda videretur. Nolo ejus argumentis singillatim recitandis refutandisque lectori negotium taediumque facessere, quod nunc tanto minus necessarium putandum, quod ea ipsa in sequentibus commentariis producentur.

SENTENTIA AVCTORIS.

Tribunicia potestas imperatorum iterata est sic, ut ea ab Augusto usque ad Antoninum Pium renovaretur singulis annis eo die, quo accepta est, inde ab Antonino Pio usque ad Gallienum singulis Kalendis Ianuariis.

Pars prior, quae plane est secundum mentem Panvinii, facile intelligitur. Altera sic capienda, ut, quocunque anni Iuliani die quis tribunicia potestate I. donaretur, proximis Kalendis Ianuariis inchoaret secundam, etsi ejus acceptae tempus paucis tantum mensibus, vel etiam diebus dictas Kalendas praecederet, eo plane modo, quo imperatorum annos ab Alexandrinis computatos novimus. Addidi, hunc modum obtinuisse usque ad Gallienum, quia sub hoc, quin jam sub patre Valeriano additi tribunatuum numeri in monumentis veteribus adeo sunt perturbati, ut jam ad historiae et chronologiae usum vix certi quidquam conferre incipiant.

Cum doctrina haec a nemine hactenus sit tradita, et adversetur omnium sententiis, qui iterati tribunatus leges praescripsere, ad faciendam ei fidem necessum cumprimis est commemorare, quas secutus auctoritates et praecepta hanc sententiam maluerim eligere, ne inconsulto unus contraire omnibus, et plus mihi, quam tot viris summi ingenii, et doctrinae tribuere videar.

REGVLA I. *In explorando trib. potestatis modo certissimi arbitri sunt numi.*

Praeceptum istud magis illustrabitur ab iis, quae ad regulam III. monebo.

REGVLA II. *Non admittendi ad hoc arbitrium numi, nisi sinceri, et agnitae probitatis.*

En tibi lapidem male ominatum, ad quem impegere viri maximi, hoc uno forte culpandi, quod creduli nimium fuere. Arripuerunt illi avide, quidquid vel Goltzius, vel Occo, vel ejus ampliator Mediobarbus vulgaverant, idque tanquam a Pythio dictatum sequendum duxerunt. At ego saepe per opus praesens non modo adfirmavi, sed demonstravi etiam, nihil esse Goltzio fallacius, nihil Mediobarbi catalogo indigestius. Nimirum praestantibus his viris defuere musea antiquis opibus liberalius instructa, cum quibus vulgatos hos numos conferendo potuissent reperire verum, aut velut torrente abrepti non ausi sunt diffidere praeconiis, quae omnia eruditorum conlegia legis instar recepere. Cum igitur utrumque perinde molestum esset, sive numis fidem haberent, sive negarent, illud, quod infinitis laqueis causam implicaret, istud, quod nimio temerarium videretur, monumentis veteribus, et coaevis nolle ad causae cognitionem uti, incredibile, quam perversis saepe judiciis causa suapte bona fuerit impugnata, aut iniqua

defensa. Tam illustrium virorum exemplo fateor, me easdem primum auctoritates secutum, at cum exitum multis in locis non reperirem, ausus sum, quod eos nunquam ausos video, dubitare de fide tot numorum refractariorum, quos a Goltzio, Mediobarbo, multisque aliis obtrusos reperi, in eorumque indolem adcuratius inquirere, adhibito ad hoc judicium museo Caesareo Romani commatis numis instructissimo. Neque poenitebat me longi, adcuratique examinis, quia, ut cautius agerem deinceps, meisque plus, quam alienis oculis fiderem, permovit denique. Praeterquam enim quod multos vidi a laudatis viris recitatos numos, quorum nullum exemplum in copiosissimis museis inveni, ex quo jure potest dubitari, sintne genuini, aut rite promulgati, illud etiam ab his male institutum reperi, quod nullo discrimine, aut addito indicio numos subaeratos et semibarbaros cum genuinis temere miscuere. At horum si velis stare testimonio, nihil est perversum adeo, praeposterumque, quod non possis in chronologiam inducere. Ex quo patet, catalogos hac lege consutos plus importare mali, quam ad studia nostra prodesse, ipse vero expertus possum testari, mihi repudiatis his auctoritatibus multo expeditiora omnia visa, neque sensisse vincula, quae majorum nostrorum itinera impedivere. Quare etsi omnibus reliquis causis sim Norisio, Pagio, Tillemontio inferior, hac tamen superiorem me profiteor, quod ope artis numariae magis hodie purgatae, et lectissimorum museorum, quibus adsideo, de numis ipsis confidentius possum arbitrari, a quorum testimoniis magnam partem historia, et chronologia, ac praecipue praesens trib. potestatis examen pendent.

REGVLA III. *Marmorum judicium in causa trib. potestatis incertum.*

Saepe inter partes disputatum, numi, an marmora plus ad philologiae studia conferant, qua quidem lite nihil video magis absurdum, atque ineptum. Quisquis sobrie judicabit, facile intelliget, qua parte deficiunt numi, succurrere marmora, et vicissim. Quantam eruditionis scientiaeque copiam nobis suppeditaverit ars nobilissima lapidaria, sic inter omnes constat, quemadmodum uni constabat Harduino, plerasque inscriptiones, quas in catalogis legimus, multo esse recentiores ea aetate, quam prae se ferunt, ab hominibus scilicet otiosis confictas, et ipsam adeo illam, quam hodieque in eximio illo antiquitatis monumento, arcu Severi, Romae legimus [a]; sed cujus erudita insomnia quis est hodie, qui ignoret? In praesente causa plus tribuendum numis, quam marmoribus, nemo sanus in judicium vocabit. Nam primum nemini ignotum, eos omnes auctoritate publica signatos, deinde singulorum non unum, sed plura, saepe copiosissima exstare exemplaria, denique de eorum fide, et quam continent, lectione non ex aliorum nobis testimoniis constare, sed a nobis ipsis ejus posse periculum fieri, quae quidem de marmoribus adfirmari non posse, ipsi eorum patroni facile dabunt. At vero haec

a) Hist. Aug. pag. 803 col. 2.

mala, quae marmorum scientiam vulgo impediunt, in hoc trib. potestatis examine multo sunt molestissima. Quam enim pronum fuit errare quadratarios provinciales in scribendis tribunatuum et consulatuum numeris, partim quod saepe verum statum ignoravere, partim quod in numerorum scriptura multo facilius peccatur. Neque enim ii omnes, qui olim inscriptiones marmori incidendas curavere, tam fuerunt religiosi, quam fuit Sidonius Apollinaris sic ad amicum scribens [a]): *Sed vide, ut vitium non faciat in marmore lapicida, quod factum sive ab industria, seu per incuriam mihi magis, quam quadratario lividus lector adscribat.* At multo frequentiora eorum sunt peccata, qui marmora descripsere, praecipue item, cum de numeris agitur. En tibi canora aliquot exempla non ex abjectis privatorum lapidibus sepulcralibus longe in Africa, aut vetere Dacia repertis, sed monumentis publicis, quae ad hunc usque diem per Italiam exstant, et omnium quotidie oculis aperta sunt. Apud Gruterum [b]) in celebri inscriptione pontis Ariminensis Augustus dicitur COS. XIIII. TRIBVNIC. POTEST. XXXVIII. Eundem consulatus numerum Sigonius in Fastis offert. At Norisius, qui epigramma istud saepe legerat, sic in marmore exaratum testatur: COS. XIII. TRIBVNIC. POTEST. XXXVII. [c]). In famigerata inscriptione Panthei Romae, de qua copiosius infra sub Caracalla agam, usque ad Vignolium ferebatur memorata Severi trib. potestas XI. pro X., atque etsi prava haec lectio causa chronologiae multas excitaverit lites, nemini tamen diu in mentem venit, ut secundis curis veritatem exploraret. In magnifico arcu triumphali, qui hodieque exstat Beneventi, teste Grutero [d]) Trajanus dicitur TRIB. POTEST. XVIIII. COS. VII. Verum Ioannes de Vita αὐτοπτης manifeste in eo scriptum docet: TRIB. POTEST. XVIII. COS. VI. [e]) qua occasione in subjecta nota observat: *Ex quibus monemur, quam male tuta plerumque sit in editis lapidibus numeralium notarum fides, quantaque nobis in iis ad rem nostram adhibendis diligentia sit utendum.* Notae inscriptioni pontis Fabricii Romae multa verba alia adduntur apud Gruterum [f]), quae porsus abesse testatur Fabrettus [g]). In porta vetere, quae est Fani Fortunae in agro Piceno, Gruterus ex indicio Smettii αυτοπτη ait exstare hos Augusti titulos: COS. XIII. TRIBVNICIA. POTEST. XXXII. IMP. XXVI. [h]). Eosdem numeros ibidem legit Boissardus, ut narrat Montfauconius, qui portae hujus et imaginem dedit, et errorem propagavit [i]). Praeclaris his viris cum ex monumentis aliis, tum historicis constare debuerat, Augustum nonnisi semel atque vicies dictum fuisse imperatorem, ac propterea justum illis de vera IMP. XXVI lectione oboriri dubium. Teste asterisco apud Gruterum advertit errorem Gudius, et IMP. XXI. legendum docet addita causa, quia hic numerus Augusto in numis

a) L. III. epist. 12. b) Pag 160. 2. c) Cenot. Pis. Diss. II. c. 15. d) Pag. 247. n. 5. e) Antiquit. Benev. p. 256. f) Pag. 160. 3. g) Pag. 240. h) Pag. 165. 2. i) Antiquités Supplem. Tom. III. pag. 151.

ejus anni tribuitur, quod rursum insignite falsum est. In arcu triumphali, qui exstat Segusione, ab aliis lectum IMP. XIII., ab aliis IMP. XIIII. a) Eodem modo variatum in promulgando epigrammate, quod legitur in arcu portus Anconitani b). Illud ipsum cum multo, quam hactenus factum, correctius se proponere profiteretur cl. abbas Fea in Winkelmanno suo c), en tibi alteram ab eo inspersam maculam, cum ibi pro certo, ac necessario COS. VI. legatur COS. IV. Facile credam, typothetae eam vitio irrepsisse. At enim parum nobis consultum putamus, si, quod vitium cavit auctor, intulit librarius. Ergo si tam copiose erratum est in capiendis epigrammatis ex monumentis publicis, et optimi aevi characteribus insignitis, et a viris quidem praeclare eruditis, quam enormia necesse est saepe admissa peccata in describendis marmoribus, quorum characteres vel sunt semibarbari, vel aevo adrosi, praecipue cum istud tentarent ingenia parum erudita, aut exigui in hac disciplina usus? Et vero in excerpendis numeris tanto facilius accidunt peccata etiam eruditis, quia, sive TR. P. X. sive XI. scribant, dum marmori adsident, lapsum non suspicantur, sed hunc tum demum suspicari incipiunt, cum subducto domi calculo non congruere numeros intelligunt, at redire ad marmor amplius non possunt, saepe in remotissimis terris per iter conspectum. Atque hae causae sunt, cur epigrammatum veterum catalogi, quos Gruterus, Muratorius, et quicunque alii quantaevis praestantiae viri congessere, in promulgandis notis chronologicis tam graviter, tamque frequenter peccent, ut spondere ipse facile possim, ex inscriptionibus decem, quas in eorum operibus editas reperias, vix esse octo, quas possis erroris suspicione immunes testari. Ex his ergo suapte patet, quanto plus ad praesentis argumenti enodationem conferant numi, quam marmora. Etenim si numi editi, vel eorum praecones nobis sunt suspecti, possumus eorum auctoritatem seponere, cum in illustrioribus museis exstent magna copia numi, eorumque indies augeatur numerus, quorum tuto possimus stare testimoniis, et male a majoribus recitatos corrigere. At non eadem in marmoribus opportunitas, quorum cum major pars disjecta sit, aut in alios usus conversa, aut ubi locorum sint, ignoretur, aut ad ea iterum consulenda propter distantiam, aliasque causas difficilis sit accessus, necesse est iis eo modo frui, quo descripta sunt. Quapropter pauca artis lapidariae monumenta huic possunt examini citra erroris metum servire, nimirum marmora tantum publice posita, atque haec a viris peritis, et causa quidem chronologiae inspecta consultaque, quod ab adcuratissimo Norisio non semel factum novimus. Serius magna cum voluptate vidi, in hoc meo

---

a) Muratori pag. 1095. tab. II. et III. b) Gruter pag. 247. 6. Fabretti de col. Traj. pag. 293. Vaillant in Colon. pag. 150. Pedrusi Mus. Farn. Tom. VI. pag. 221. c) Vol. II. pag. 373.

de marmoribus judicio mecum plane sentire illustrem Bimardum egregii a scientia lapidaria nominis, qui praeterea cavendum monet ab iis inscriptionibus, quas quodam tempore eruditi varii per jocum confinxerunt, tum a multis aliis, etsi earum fidem testentur viri quidam illustres, ac praecipue Hispaniensibus, quas veras credidit cel. Andreas Schottus, et cum Grutero communicavit [a]).

REGVLA IV. *Doctrinam certis ac copiosis monumentis firmatam non possunt evertere adversantia quaedam monumenta etsi certae antiquitatis, et certa auctoritate nixa.*

Est haec regula magni ad praesentem crisin momenti. Habent singula musea numos refractarios, qui nulli sese calculo adcommodant, neque solum subaeratos, et semibarbaros, quos vi regulae II. non esse audiendos dixi, sed et alios nulla fraudis suspicione notatos, et nitidi commatis, tum et omnis metalli. Quaeritur, quae sit his in hoc examine tribuenda auctoritas. Antequam respondeo, animadvertendum, id genus numos alios esse singulares, aut raro eorum plura in museis haberi exemplaria, alios esse obvios, et vulgo cognitos. Prioris generis numos nequaquam iniquus judex videbor, si monetariorum culpae tribuendos edixero, quorum alias cognita non raro oscitantia, et quorum manifestos lapsus in singulari opere aperuit Erasmus Frölichius. Nam si v. c. in numo aeneo Alexandri Severi, eoque nitidi laboris, quem olim edidi [b]), exarari potuit inscriptio hybrida: P. M. RTI. PACIFERP., isque in vulgus mitti, nescio, cur non aeque in insculpendis monetae numeris potuerit obrepere error, praecipue cum in his perscribendis, ut paullo ante disserui, multo prolixius, frequentiusque peccetur. Ad haec erratum etiam frequenter a monetariis juncta cum principis cujuspiam capite aversa, quae luculente est alterius, innumera habemus exempla. Quocirca numi similes, etsi a fraude sint eximii, tam parum valent seu ad faciendam fidem, seu ad infirmandam adversam sententiam, quam parum veteris fraudis numi subaerati, cum perinde sane sit, utrum numus monetarii dolo, an incuria falsum efferat. Novi, hujus farris mercem non raro, et saepe cum hiatu approbatam ab Harduino, Panelio, aliisque nonnullis, nimirum quod singularibus suis sententiis faverent, quas nemo alius, et forte ne ipsi quidem auctores veras forte putaverint. At vero, qui sane judicabunt, mecum consentient omnes, omnem illis negandam auctoritatem, et quod supra pronunciaveram, non posse evertere doctrinam certis et copiosis aliis monumentis confirmatam. Alterum genus, ut dixi, est eorum numorum, qui non singulares, sed frequentiores, quin saepe obvii sunt, ac triti, et doctrinae cetera solide comprobatae repugnant. En tibi exempla aliquot: in pluribus monumentis antiquis legitur Commodi trib. potestas XVIII., quae tamen auctior est, quam ut eam in quacunque sententia hactenus cognita potuerit numerare. In numis Macrini obviis legitur TR. P. II. COS.,

a) B. L. Tom. XII. Mem. p. 390. b) Num. vet. p. 312.

cum tamen in omni sententia repugnet consulatus simplex conjunctus cum tribunatu II. In numis item obviis Alexandri Sev. legitur TR. P. II. COS. II., cum tamen, cuicunque te opinioni permittas, tribunatus II. cum consulatu II. componi non possit. Ad haec ut exstant numi, qui adversantur sententiis omnibus, ita sunt nonnunquam etiam, qui tuae repugnent doctrinae, et faveant adversae. Quid ad hos sana critica? Nimirum eodem cum illis modo aget critica numaria, quo cum pugnantibus scriptorum testimoniis critica historica. Necesse cumprimis erit circumspicere modos, quibus dissidia haec possint conciliari, ut sane reperi modos nequaquam violentos, sed plane probabiles, quibus refractarios in speciem Macrini, et Alexandri Sev. numos, quos modo citavi, in ordinem redigerem. Sin istud non dabitur, id genus numi erunt in indomitis habendi, neque permittendum, ut unius anni dissentientes numi certam, fixamque aliorum annorum legem evertant. Multa sunt, et esse debent in antiquitatis studio incerta, dubia, et male cohaerentia, cujus praecipua utique causa, quod plerique veterum commentarii, qui dubia haec expedirent, interiere. Enimvero nescivissem, quo essent modo explicandi numi Macrini, quorum alii intra eundem annum Iulianum inscribunt COS. simplex, alii COS. II., nisi tacentibus historicis aliis difficultatem levasset Dio. Atque horum omnium testimonia si superessent, forte sciremus etiam, quo pacto explicanda sit aut Commodi trib. potestas XVIII., aut, quam praeferunt numi Antiocheni, Trajani XXI., quae omnibus chronologiae praeceptis aperte repugnant. Quare qualescunque hi obices non debent absterrere, quo minus institutum cursum peragamus; neque enim cum doctrinae cujuspiam leges figimus, illud anxie nimium ac religiose spectamus, quid nonnunquam lege extraordinaria fuerit constitutum, modo legem ordinariam solide stabiliverimus. Etenim ubi plana omnia sunt, nihilque impeditum, legibus, regulisque opus non est, ac tunc demum has respicimus, cum amoliri difficultates cupimus, quae causam impediunt, et si qua est sententia ejus naturae, ut magis, quam quaecunque alia, molestias eximat, illam ut arripiamus, teneamusque, ratio imperat.

REGVLA V. *Virum imperatores aliquo intra eundem annum Iulianum die post Kalendas Ianuarias iteraverint trib. potestatem, certissime docent tribunatus cum consulatibus compositi.*

Doctrinam hanc vel uno exemplo stabilivisse satis erit. Exstant copiosi Domitiani numi, quorum alii cum consulatu XIII. conjungunt TR. P. VI., alii TR. P. VII. Iam vero certum est, numos utrolibet modo inscriptos unius esse anni Iuliani, nimirum V. C. 840. Non possunt esse anni praecedentis 839, nam tum fuit COS. XII., neque anni sequentis 841, nam tum fuit COS. XIV. Ergo Domitianus intra eundem annum Iulianum, et binas Kalendas Ian. renovavit tribunatum. Idem elucet ex numis Caligulae, Titi, aliorumque. At enim praeclara haec ad secandam hanc iterationis litem subsidia saepissime de-

stituunt, quia complures principes, ut Vespasianus, Trajanus, Hadrianus, plerumque neglexerunt, trib. potestati suos addere numeros; quin inde a Philippis saepe ne consulatus quidem in moneta numeratos habemus.

REGVLA VI. *Si imperatores intra annum Iulianum renovarunt trib. potestatem, dubium non est, eam renovatam eo ipso die, quo accepta est.*

Teste Dione instituerunt principes, tribuniciam potestatem sic numerare, ut annos imperii. Quare ipsa rei natura non suadere modo, sed et exigere videtur, ut ea non alio die statuatur repetita, quam quo finita est, si modo certe constet, eam aliquo inter binas Kalendas Ian. die fuisse renovatam. Eorum sententia, qui generatim adseruere, imperatoribus omnibus certum aliquem diem ad iterandum tribunatum fuisse propositum, quam sit infirma, piget comprobare. Quam graviter laboret doctrina Mazzoleni, diem X. Decembris huic iterationi praescribentis, ipsa monumenta, quae producam, abunde refutabunt.

REGVLA VII. *In quorum imperatorum numis trib. potestas intra unum eundemque annum Iulianum nunquam variat, ab his certum est, eam Kalendis Ianuariis fuisse renovatam.*

Haec doctrina ex regula V. sponte profluit. Nam si ex eo, quod intra eundem annum Iulianum geminus occurrat tribunatus, suapte sequitur, trib. potestatem ab eo imperatore, cujus sunt ii numi, intra annum fuisse iteratam, necessario sequetur etiam, si in cujuspiam imperatoris numis intra eundem annum Iulianum nunquam duo varii tribunatus occurrant, sed semper unus idemque, ab eo imperatore trib. potestatem Kal. Ian. iterari solitam. Ejus exempla ut obvia sunt in numis principum, qui inde ab Antonino Pio imperium tenuerunt, sic in nullo luculentiora, quam in Elagabalo, ut in hoc intuebimur.

Exposui regulas, quas secutus tutissime mihi videbar de hoc iterationis negotio posse arbitrari, et evitare errores, horumque pericula, ad quae, dum incautius agunt, vulgo offendisse majores nostros, ipsae eorum lucubrationes affatim docent. At jam nunc producenda monumenta ipsa, eaque, ut proposueram, certae auctoritatis, quae instruant, quam Augusti singuli in iterando tribunatu rationem sint secuti, et ex quibus comprobem denique, quod in me susceperam, trib. potestatem ab Augusto usque ad Antoninum Pium iterari solitam eo die, quo accepta est, inde ab Antonino Pio usque ad Gallienum singulis Kalendis Ianuariis. Quibus peractis addam nonnulla, quae doctrinam hanc partim efficient probabilem, partim, quae ejus sint commoda exponent.

AVGVSTVS.

Probavimus in hujus principis moneta, eum V. C. 731 trib. potestate a senatu donatum, atque, ut verisimile est, die XXVII. Iunii. Ergo si singulis annis hoc die eam iteravit, inivit tribunatum XXXVII. eodem die V. C. 767, neque addere alium amplius potuit, cum excesserit die XIX. Augusti ejusdem anni. Eundem numerum vete-

ra testimonia confirmant. Tacito dicitur ab Augusto *continuata per ſeptem et triginta annos tribunicia potestas* a), et idem numerus legitur in celebri epigrammate pontis Ariminensis, quod saepenumero a se lectum studiose Norisius monet propterea, quod hactenus a viris praestantissimis mendose editum fuerat b). Numi huc nihil conferunt; nam quos tribunatu XXXVII. insignes memorari video, Goltziani sunt. Quare postrema haec ejus potestas duorum tantum mensium fuit.

Iteratam ab Augusto trib. potestatem intra anni spatium, testantur monumenta vetera. Cum numi ipsi non instruant (nam raro Augusti numis inscribuntur tribunatus numeri) rem agam marmoribus, sed his certis, et quorum fidem ac lectionem viri summi adprobavere.

In Cenotaphio Pisano jungitur IIII. NON. APRIL. TRIB. POT. XXVI. cum consulibus Aelio Caro, C. Sentio Saturnino. Processere hi Kal. Ian. V. C. 757. At si Augustus renovasset tribunatum Kal. Ian., aut cum Mazzoleno X. Dec. anni praecedentis, IIII. Non. April. jam fuisset trib. pot. XXVII., ut computanti patebit.

Augustus in fastis Capitolinis apud Gruterum c) Kalendis Ianuariis, quibus C. Silius, et Munatius Plancus consulatum inivere, seu V. C. 766, dicitur TR. POT. XXXV., ergo Kal. Ian. V. C. 767 fuit TR. POT. XXXVI. At cum Augustum eodem anno mortuum constet, et quidem in tribunatu XXXVII., necesse est, intra annum ab eo iteratam trib. potestatem. Idem docet marmor Narbonense editum a Maffeio d), in quo Augustus dicitur COS. XII. COS. DESIGNAT. XIII. IMP. XIIII. TRIBVNICIA. POTESTATE. XX. Sunt hae notae anni V. C. 751. In sententia Mazzoleni jam tum currebat tribunatus XXI.

Augustus in marmore Ancyrano se ipsum profitetur TR. POT. XVIII. COS. XII. Processit is consul XII. Kal. Ian. V. C. 749. At vero in utraque memorata doctrina Augustus post Kal. Ian. hujus anni non amplius dici potuisset trib. pot. XVIII. sed XIX., ergo is tribunatum intra annum, et alia lege renovavit.

Atqui et ex celebri marmore Narbonensi, quod proposuit Gruterus e), eruit Norisius f), Augustum trib. potestatem intra annum iterasse: nam in eo marmore intra spatium ejusdem anni 764 leguntur bini ejus tribunatus XXXIV. et XXXV.

Ex his ergo monumentis satis elucet, Augustum medio quodam tempore, quod inter binas Kalendas Ian. fluxit, trib. potestatem iterasse, et quidem haud dubie illo die, quo eam illi primum delatam diximus. At Mazzolenus, quo sententiam suam de iterato X. Decembris tribunatu juvet, probare conatur, Augustum non XXVII. Iunii V. C. 731, quae communis est opinio, suscepisse trib. potestatem, sed circa Kal. Nov. ejusdem anni g). Quam infirma ejus sint argumenta, potes ipse

a) Ann. I. 9. b) Cenot. Pis. diss. II. c. 17. c) Pag. 295. d) Ant. Gall. pag. 31. e) Pag. 220. f) Cenot. Pis. diss. II. c. 15. g) Pag. 102 seq.

ob oculos haberem. Verum testatus est, proxime illustris Marinius, in hoc marmore Romae adhuc exstante, et quod ipse adcurate contulit, utroque loco sine dubio legi IMP. VII. a) Vtrum tamen causa inscripti tribunatus VII. pro VI. necessario sequenda sit doctrina Mazzoleni, quod hoc loco exigere videtur vir eruditissimus, ipse perlectis his meis arbitretur.

Denique dissimulare non possum insigne monumentum Mazzoleno plane inimicum. Est illud tabula, ut ajunt, honestae missionis edita in praefatione ad Tom. V. Antiq. Herculan., in qua A. D. III. IDVS. DECEMBR. Claudius dicitur TR. P. XII. IMP. XXVII. COS. V. Fausto Cornelio Sulla Felice, L. Salvidieno Rufo Salviano cos., quae sunt notae anni V. C. 805. Secundum Mazzolenum Claudius V. C. 805 die X. Decembris inchoare debuit tribunatum XIII., at praesens tabula eum adhuc die XI. Decembris dicit TR. P. XII. Addo marmor illustre vulgatum Budae a cl. Schönwisnero communicatum secum ab em. Card. Garampio b), quod quia minus cognitum, totum appono:

TI CLAVDIVS DRVSI F
CAESAR AVGVSTVS GERMA
NICVS PONTIFEX MAXV
MVS TRIBVNICIA POTESTA
TE VI COS IV IMP XI PP
CENSOR VIAM CLAVDIAM
AVGVSTAM QVAM DRVSVS
PATER ALPIBVS BELLO PATE
FACTIS DERIVAVIT MVNIT AB
ALTINO VSQVE AD FLVMEN
DANVVIVM MI - - - CCCL

Processit Claudius consul IV. anno V. C. 800, et una dicitur in marmore TR. P. VI. Volente Mazzoleno tribunatum VII. inivit die X. Dec. anni praecedentis. Qua ergo ratione Claudius post Kal. Ian. anni 800 dici potuit TR. POT. VI.?

GALBA.

In hujus numis legitur tantum TR. P. nullo unquam addito numero. Atqui cum septem tantum mensibus imperaverit, in mea sententia neque iterare tribunatum potuit. At potuisset is iterari in sententia Mazzoleni; nam Galba diem X. Decembris imperando excessit, at nescio quomodo, nullus exstat ejus numus inscriptus TR. P. II., quin habetur insignis Galbae numus aureus olim musei d'Ennery, in cujus aversa scriptum legitur: TIBERIS. P. M. TR. P. COS. II. Processit is consul II. Kal. Ian. diem X. Dec. proxime consequentibus, et tamen simplex tantum tribunatus in hoc numo proditur. Hoc solatio destitutus Mazzolenus provocat ad numos Galbae Graecos inscriptos L. B., additque, facile se hunc numerum explicare in sententia sua, quae tribunatum die X. Dec. renovandum docet. At enim observandum, omnes hos numos esse Alexandrinos, in quibus imperatorum annos die XXIX. Augusti solitos augeri inter omnes constat. Verum an simili aliqua lege tribunatus etiam

a) de Frat. Arv. p. 102. et in Addendis p. 815.

b) Antiq. Sabariae p. 95.

augeri sint soliti, hoc illud est, de quo quaeritur, et quod peregrini hi numi non docent.

VESPASIANVS, TITVS, DOMITIANVS.

Docuimus in Vespasiano ex Tacito, et Suetonio, ab eo Kalendas Iul. anni V. C. 822 tanquam imperii primum diem semper fuisse celebratas, quia hoc die exercitus Alexandrinus ei imperium detulit. At verisimile, Vespasianum interea *imperatoris*, *Caesaris*, *Augusti* appellationibus contentum non involasse suapte in trib. potestatem a senatu decerni solitam, sed quae, quoad Vitellius superstes fuit, decerni non potuit; quo circa diem XX. Decembris caeso, continuo, ut testatur Tacitus [a]), *Romae senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit*, quae inter fuisse trib. potestatem, dubitari nequit. Istud si verum, ut sane valde est probabile, quia fere ad ipsas Kalendas Ian. delatum fuit imperium, non possunt varii, de quibus agimus, tribunatus numerandi modi divergere, sed et in singulis ejus iterati initium fere ab ipsis Kal. Ian. ducendum erit, sic ut Kalendis Ian. V. C. 823 adfigendus sit tribunatus I., et Kalendis Ian. V. C. 832 tribunatus X., qui docentibus numis ejus fuit postremus, nam eodem anno et tribunatu labente mortuus est mense Iunio. Dubium istud numi non expediunt, qui perraro tribunatus numerum addant, et quod hucusque norim, nonnisi IIII. et X. At expedietur dubium, si forte detegentur numi, qui duplicem sub eodem consulatu tribunatum prodent, et magis adhuc certi erimus, si aliquando reviviscent monumenta, quae praeter trib. potestatem diem Kalendis Iul. posteriorem memorabunt. Exstat quidem in praefatione ad Tomum V. Antiq. Herculan. tabula honestae missionis, in qua Vespasianus nonis Martiis dicitur TR. POT. COS. II. Vespasiano II. et Tito cos., qui sunt characteres anni V. C. 823, verum sive Vespasianus fingatur suscepisse tribunatum Kalendis Iul. V. C. 822, sive circa Kal. Ian. V. C. 823, utrobique nonis Martii currebat ejus tribunatus I. Tantundem docet similis tabula apud Gruterum [b]), in qua Vespasianus nonis April. dicitur TR. POT. II. COS. III. DES. IIII. IMP. VI., qui sunt characteres anni V. C. 824. At si fingamus, reperiri monumentum, in quo Vespasianus v. g. Kalendis Aug. dicatur TR. POT. III. COS. III., cogemur confiteri, eum trib. potestatem suscepisse Kalendis Iul. V. C. 822, et tertiam coepisse iisdem Kalendis V. C. 824. Sed haec tranquille permittamus tempori.

Titi trib. potestatem copiosius illustrant numi, et quidem illi, qui ex mentione consulatus VII. anno V. C. 832 debentur. Horum alii inscribuntur: TR. P. VIII. COS. VII. solo Caesaris titulo. Hi esse nequeunt anni praecedentis, nam tum fuit COS. VI., neque post mensem Iunium signari potuere, nam hoc exeunte Titus jam fuit

a) Hist. IV. 3. b) Pag. 573.

Augustus. Rursum numi alii ejusdem anni 832 inscribuntur: TR. P. VIIII. COS. VII. cum omnibus Titi jam Augusti titulis. Ex dictis patet, eos a primo semestri arcendos; sed neque exire iis ex altero semestri licet, nam proximis Kal. Ian. Titus jam fuit COS. VIII. Ab his ergo duplicis naturae numis docemur, quoniam sub eodem hoc consulatu bini varii tribunatus occurrunt, eum Kalendis Ian. iteratum non fuisse. Docemur deinde contra Mazzolenum, non fuisse renovatum X. Dec. In hac enim sententia necesse erit statuere, tribunatum VIII. coepisse X. Dec. V. C. 831, et tribunatum IX. eodem die V. C. 832. Exstant numi copiosi, et ubique obvii in auro, et argento, inscripti: TR. P. VIIII. IMP. XIV. COS. VII. addito in plerisque P. P. vel: TR. P. VIIII. IMP. XV. COS. VII. P. P. In hac ergo doctrina necesse erit statuere, hos omnes signatos X. Decembris V. C. 832 usque ad proximas Kal. Ian. Non prius, nam tum in hac sententia fluxit tribunatus VIII., non serius, nam tum Titus fuit COS. VIII. Ex quo hercle duo sequuntur absurda, primum, a die XXIII. Iunii V. C. 832, quo Titus Augustus dictus est, usque ad X. Decembris ejusdem anni nullum ejus cusum numum; nam nullus exstat Titi AVGVSTI inscriptus TR. P. VIII. COS. VII.; alterum, intra exiguum XXI. dierum spatium totum, atque incredibilem eorum numerum, qui TR. P. VIIII. COS. VII inscribuntur, signatum esse, ac praeterea intra exiguum illud tempus illi *Patris Patriae*, et IMPeratoris XV. titulos accessisse. Ex quibus numis aperte quoque discimus, Titum eodem fere tempore, quo Augusti titulum suscepit, tribunatum iterasse; nam si eum multo ante renovasset, exstarent utique ejus *Caesaris* numi inscripti TR. POT. VIIII., si multo serius, haberemus ejus *Augusti* numos cum epigraphe TR. POT. VIII. Quapropter plus quam verisimile, Vespasianum Kal. Iul. V. C. 824 filio Tito tribunitiam potestatem detulisse, atque istud propterea, quod eaedem Kalendae imperii sui natalis fuere, ex qua lege Titi tribunatus VIIII. initus est Kalendis Iul. V. C. 832, seu die VII., ex quo Augustus appellatus est, intra quod arctum tempus aut nulli ejus numi cum mentione tribunatus VIII. cusi sunt, aut nonnisi paucissimi, quorum adeo nullus ad nos pervenerit. Quod si ita habet, certum etiam, Titum Kalendis Iul. V. C. 834 tribunatum XI. inivisse, quo labente mortuus est idib. Septembris. In numis tribunatum postremum habemus IX., at in celebri inscriptione portae majoris Romae legitur TR. POT. X. a).

In Domitiano expedita omnia, quia VII. consulatus continuavit, quorum singuli cum binos diversos tribunatus offerant, sequitur, trib. potestatem Kalendis Ian. iteratam non fuisse. Mazzolenus in hoc quoque veterem suam sententiam tueri perrexit; at cum sic consulatus cum tribunatibus non conspirarent, caute conjecit, Domitianum non mox idib. Septembris, quibus fratri successit, suscepisse trib. potestatem sed serius X. Decembris cum reliquis

a) Gruter pag. 176. 1.

tribunis plebis. At enim praeterquam quod haec conjectura inanis est, et tantum advocata, ut sententiae suae patrocinaretur, nequaquam ipse difficilis veniam fecit etiam adhibendi duplex trib. potestatis principium. Verum non egemus his auxiliis, si in renovata die natali trib. potestate acquiescamus, qua in sententia proclivia omnia, demptis numis non paucis, sed qui cuicumque sententiae adversantur, neque istud in Domitiano solum, sed et Tito, et Vespasiano. At constat etiam, Flaviorum monetam plus quam credi possit confusam propter magnam subaeratorum copiam, ut musea omnia docent, sed quibus a sana critica submotis inoffenso fere pede incedimus. Exemplum duplicis sub eodem Domitiani consulatu trib. potestatis dedi supra in regula V. Exemplum aliud illustre suppeditat tabula aenea honestae missionis, quam edidit Sanclementius [a]). In hac Domitianus ad diem XIII. Kal. Mart. dicitur TR. P. V. COS. XII. IMP. XI. Fuere hi Domitiani tituli inde a Kal. Ian. V. C. 839. At exeunte anno praecedente ejus tituli fuere TR. P. V. COS. XI. IMP. XI. Idem ergo tribunatus V. currebat cum parte consulatus XI. et parte XII. In mea ergo sententia Domitiani postremus tribunatus fuit XVI., quem inivit XIII. Septembris V. C. 849, sed quinto post die a conjuratis caesus.

NERVA.

Fuere viri illustres, qui ex testimonio veterum monumentorum tertium Nervae tribunatum largiendum censuere. At quoniam aliorsum satis constat, Nervam XVI. tantum mensibus praefuisse imperio, incredibile, quantum ea res chronologorum vexaverit ingenia, et quae ad conciliandam cum monumentis historiam effugia necesse fuerit comminisci, ut videre est apud Tillemontium [b]). Ante omnia in horum monumentorum fidem inquiramus. Citantur ex Goltzio [c]), et qui hunc exscripsit, Occone numi Nervae, in quorum uno legitur: TR. P. III. COS. IIII. in alio: ΔΗ. ΕΞ. Γ. ΤΠΑΤΟ. ΤΟ. Δ. in alio: ЄΤΟΤϹ. ΤΡΙΤΟΤ. Tum marmor Gruteri [d]): TRIB. POTEST. III. IMP. II. aliud Muratorii [e]): TRIB. POTEST. III. COS. IIII. Alia monumenta, quae istud adsererent, non suppetunt. Nemini mirum videbitur, ea Mazzolenum cupide amplexum, quod ejus se sententiae in speciem praeclare adcommodant, et refellunt alteram, quae tribunatus iterationem a natali imperii ducit. At cum viro erudito obstarent numi Nervae certae fidei, qui cum consulatu IV. conjungunt trib. potestatem II., cum tamen secundum ejus doctrinam constanter cum consulatu IV. jungendus esset tribunatus III., hunc nodum ut solveret, ait primum: *sunt quidem aliquot numi Latini cum* TR. P. II. *et* COS. IIII. Sed enim non *aliquot*, sed quam plurimi

a) de vulg. aera pag. 153. b) Note V. sur Nerva. c) Thesaur. pag. 63. d) Pag. 185. e) Pag. 448. 4.

sunt numi sic inscripti, et in solo museo Caesareo, non adnumeratis duplicibus, novem ejus generis, variis omnes typis, adservantur, et multo major est numerus penes Mediobarbum. Ait inde: *posse intelligi consulatum IV. non initum, sed designatum*, vetere nimirum infirmae causae praesidio. Quod ad citata monumenta attinet, satis esto, omnes hos numos esse Goltzianos, atque hos jam ita suspectos visos Mediobarbo cetera minime moroso, ut ne recipiendos quidem in suum catalogum putaret, falsumque nimio est, quod adserit Pagius [a]), *in cimeliis principum complures numos Latinos exstare, in quibus Nerva dicitur* TR. P. III. COS. IIII. Male etiam ejus causa nititur binis marmoribus, in quibus vel scalpendis quadratarius, vel exscribendis lector potuit peccare. Enimvero si Nervae omnino tribuendus est tribunatus III., quoniam bina marmora eum jactant, nihil obstat, quo minus ei tribuamus quoque X., quia eodem loco apud Muratorium bini proponuntur lapides, in quibus Nervae trib. potestas X. adfingitur. Sed et alteram sententiam evertunt numi, quae Kalendis. Ian. iterationem tribunatus volet adfigere; nam labente eodem consulatu II. legitur TR. P., et TR. P. II. Quare certum est, Nervam majorum exemplo trib. potestatem natali imperii renovasse.

TRAIANVS.

Trajani numi ad quamcunque sententiam parum conferunt, quia raro in his trib. potestati sui adduntur numeri. Mazzolenus ad causam suam advocat numos inscriptos: TR. P. VII. COS. IIII. DES. V., quibus doceremur, Trajanum, exeunte Octobri V. C. 850 tribunatu a Nerva donatum, eum proximo die X. Dec. iterasse, quos ille numos tanto jactat confidentius, quod praeterea cum fastis praeclare conspirant. Verum quo pacto hi sint numi explicandi, abunde disputavi in moneta Trajani ad annum V. C. 856. Lubet solum monere, Mazzolenum hoc loco praeferre numis fastos, quod hi praesenti causae favere videntur. Non meminerat, sese alibi contrarium sanxisse, *in fastis potius consularibus*, ait, *timere errata poterimus, quippe quae manifesta, nec infrequentia in iis prostant.* Marmorum testimonia ejus sunt idolis, ut alia pro more ejus doctrinam juvent, alia ipso fatente interimant, ut adeo rursum ipse cogeretur ad duplex numerandi tribunatus principium, aut ad consulatus designatos tantum, non initos confugere. Ceterum quae ad rationes chronologicas imperii Trajani admodum implexas pertinent, operose per varias ejus monetae stationes expedire conatus sum, quae sane difficultates evanescerent, si, quod et in successore Hadriano neglectum, tribunatus numeri adcuratius fuissent adjecti. Exstant numi complures Antiocheni, qui Trajano tribunatum XXI. palam adserunt, ut et marmor in Hispania repertum, cum tamen hactenus de XX. tantum ejus tribunatibus constet, quae quidem omnia vide enarrata in titulis Trajani. Ex quo patet,

a) Crit. Bar. ad ann. Chr. 103.

pluribus nobis adhuc monumentis ad confirmandam Trajani chronologiam opus esse.

HADRIANVS.

Quod in Trajani moneta molestum esse dixi, neglectos plerumque trib. potestatis numeros, illud in Hadriano multo molestissimum, ex cujus numorum prodigioso agmine unicum hucusque novi, qui ejus numerum addit, promulgatum a Vaillantio, et inscriptum: TR. P. II. a), sed et hoc indicio inutili, quia non additur consulatus. Aliae igitur ad inveniendam Hadriani rationem tentandae viae, at quae? Eas quidem facile reperit Mazzolenus, sed, ut verum fatear, caenosas, et quae a scopo certissime avertunt. Argumentum primum ducit a numis Alexandrinis Hadriani, qui ejus annum KB sistunt. Recte istud pro Alexandrinorum calculo, cujus lege annus Hadriani XXII. coepit die XXIX. Augusti V. C. 890, et duravit usque ad X. Iulii anni sequentis, quo die Hadrianus obiit. At vero an idem fuit modus numerandae trib. potestatis, qui Alexandrinis numerandorum imperii annorum? Rem deinceps marmoribus agit, sed provide, nam ea, quae causae suae adversantur, dissimulat. Quin ex variantibus marmorum lectionibus eas adoptat, quae causae suae patrocinantur. Nimirum cum famigeratam inscriptionem recitat, qua Hadrianus populo reliqua vetera remisisse perhibetur, recipit lectionem Baronii, et Mabillonii, quibus auctoribus is dicitur TR. POT. II. COS., qua admissa revera cadit sententia eorum, qui tribunatum natali imperii renovatum statuunt, quia quo tempore Hadrianus coepit dici TR. POT. II., jam fuit COS. II., at in Grutero, qui idem marmor recitat b), Hadrianus revera dicitur TR. POT. II. COS. II. Ex quo iterum apparet, quanta sit marmoribus, prout ea vulgata reperimus, tribuenda fides. Et sane in Hadriani monumentis corruptos passim esse numeros, ipse experientia edoctus sum. Atque post similia enarrata argumenta arguere denique vir praestans poterat, Hadrianum X. Decembris trib. potestatem iterasse. In tabula aenea honestae missionis, quae est apud Gruterum c), Hadrianus ad diem XI. Kal. Mart. dicitur TR. POT. XII. Adduntur consules P. Iuventius Celsus II. et Q. Iulius Balbus, qui sunt anni V. C. 882. At si valeret sententia Mazzoleni, Hadrianus dicto die dicendus fuerat TR. POT. XIII., et sic dicendus fuerat etiam, si tribunatum Kal. Ian. iterasset. Recte tamen stabilit sententiam eorum, qui tribunatus iterationem a natali imperii ducunt. Ceterum etsi his tabulis plus generatim tribuam, quam marmoribus, quo modo ea promulgata habentur, nolo tamen vel his nimium tribui, nam in simili tabula musei Caesarei, quam edidi in mea Sylloge I., Antonino adfingitur trib. potestas, quae sententiis omnibus palam adversatur. Est ergo trib. potestas XXI. postrema, quam Hadrianus in sententia ejus die natali iteratae numerare potuit. Vide

a) Num. praest. Tom. III. pag. 136. b) Pag. 10. c) Pag. 573.

de hoc plura in nota Reimari 171 ad Dionis librum LXIX., et in dissertatione Belleyi a). Non possum hoc loco praeterire marmora duo apud Muratorium ex Donio hausta b), in quorum uno Hadrianus dicitur TRIB. POT. II. COS. II. in altero TRIB. POT. II. COS. III. Priores notae indicant annum V. C. 871, posteriores annum 872. Hae si non fallunt, (nam marmora ipsa ignota sunt Marinio, qui ea restituit, conjicitque, a Donio illa ex MS. quopiam fuisse capta) c) suapte sequitur, quoniam eadem trib. potestas II. binos annos occupat, eam imperante Hadriano intra annum Iulianum, atque haud dubie die natali imperii fuisse renovatam. Quam eadem perniciosa sint sententiae Mazzoleni, nemo non videt. Marmora bina, quae Hadriano tribunatus XXII. adsignant, etsi ex lege ordinaria ei tantum XXI. debeantur, utut viro erudito plurimum favent, audienda tamen non sunt propterea, quia non ob hanc solum causam, sed alias quoque a viris praeclaris in falsorum numerum sunt relata. Vide cl. Zachariae *Istituzione lapid. p. 512.*

* * *

Hactenus vidimus, monumenta vetera favere sententiae, quae trib. potestatem die natali imperii iteratam docet, et repugnare quibuscunque aliis. At eadem docent, deinceps tribunatum incompleto primo anno proximis Kalendis Ian. fuisse renovatum. Istud adserendi sub Antonino Pio, M. Aurelio, et L. Vero non tot causae praesto sunt, quot deinde istud sub Commodo, et sequentibus exigunt, sed tamen sunt aliquae, quae istud suadeant, nullae, quae repugnent, sic ut plane verisimile sit, hunc iterandi modum Antonino imperante invectum.

ANTONINVS PIVS.

Numi hujus imperatoris ad juvandam quamcunque sententiam nihil opis praestant, quia nonnisi inde a trib. potestate XI. numeros addere incipiunt. At quoniam Antoninus ab hoc tempore usque ad vitae exitum consulatum non amplius iteravit, sublata consulatus cum tribunatibus contendendi occasione, quo uno iterationis principium potest reperiri, inutiles sunt ad finem, quem cupimus, adstituti tribunatus numeri. Soli numi aliquid suggerunt, qui Antonini tribunatum XXIV., qui fuit ejus postremus, inscriptum gestant. In eorum opinione, qui tribunatum die natali imperii renovari jubent, coepit Antonini tribunatus XXIV. die 25. Februarii V. C. 914, fuitque paucorum tantum dierum; nam mortuus statuitur die VII. Martii proxime sequentis, aut certe paullo post, ut diximus in ejus moneta. At vero tantus superest numerus numorum, qui hunc tribunatum memorant, atque in his tam varii typi, ut plane necesse videatur, postremi hujus tribunatus fines ampliare, quod fiet, si trib. potestatem XXIIII. ab elapsis proxime Kalendis Ian. ordiemur, quem morem circa hanc aetatem invectum ex sequentibus manifestius patebit. Aliam conjecturam suppeditat numus M. Aurelii adhuc Caesaris, in cujus aversa legitur TR. POT.

a) B. L. Mem. Tom. XXIV. pag. 96. b) Pag. 188: 4. 5. c) Frat. arv. pag. 718.

VII. TR. POT. VIII., de quo agam sub finem in conclusione hujus doctrinae §. II.

M. AVRELIVS, L. VERVS.

Certiora jam uterque praebet indicia renovatae Kalendis Ian. trib. potestatis. Ab Aurelio ordiamur. De dignitate hac ei adhuc Caesari delata diserte Capitolinus a): *Post haec Faustinam duxit uxorem, et suscepta filia tribunicia potestate donatus est.* Ex marmoribus, et numis, in quibus juxta numerum tribunatus etiam numerus consulatuum notatur, tum etiam ex tribunatu XXXIV., qui ejus postremus fuit, liquet, eum anno V. C. 900 ab Antonino hoc honore adfectum. At dies controvertitur. Conjicit Tillemontius, delatam illi hanc potestatem die 25 Februarii, quoniam Antoninus quoque eam hoc die ab Hadriano accepit. Non repugno huic conjecturae, etsi parum solidae; at repugnare cogor sententiae ejusdem viri celeberrimi, et plerorumque aliorum, qui Aurelii tribunatum eodem die repetitum statuunt. Negant nempe istud numi anni V. C. 914 P. X. 161. Processit Aurelius Kalendis Ian. hujus anni consul III., et hinc usque ad 25 Februarii secundum Tillemontium oucurrit ejus tribunatus XIV. Coeptum deinde tribunatum XV. decem solis diebus titulo Caesaris tenuit; nam Pio paullo post die VII. Martii e vivis erepto Augusti titulum suscepit. Ex quo sequitur, si exstant numi Aurelii Caesaris signati a Kal. Ian., quo die consulatum III. inivit, usque ad diem VII. Martii, majorem horum partem inscriptam esse debere: AVRELIVS. CAESAR. TR. P. XIIII. COS. III., quoniam ex sententia Tillemontii duobus integris fere mensibus hi ejus tituli fuere, at eorum minorem partem exhibituram epigraphen: AVRELIVS. CAESAR TR.P.XV.COS. III., quoniam hi tituli decem tantum diebus duravere. Verum contra evenit. In copiosis hujus intervalli numis nunquam leges: TR. P. XIIII. COS. III., sed constanter: TR. P. XV. COS. III. Vtrum verisimile, inde a Kal. Ian. usque 25 Februarii aut nullos Aurelii signatos numos, aut si signati fuere, hoc illos fuisse fato, ut ad unum omnes interirent? contra, quos sequens dierum X. spatium procudit, eos solos, et magno quidem numero exitium evasisse? Quapropter cum simul cum consulatu III. videamus exortum tribunatum XV., necesse est etiam statuere, eum a Kal. Ian. ductum, cumque istud ex numis his manifeste appareat, et verisimile praeterea sit, Aurelium non alio modo numerasse tribunatus, quam quo eos numeravit pater Antoninus, confirmatur, quod jam supra conjeci, jam Antoninum Kalendis Ian. tribunatum iterare solitum, praecipue quod continuo visuri sumus, L. Verum quoque sic tribunatus suos computasse. Atque iidem etiam numi Mazzoleni sententiam impetunt, secundum quam Aurelius tribunatum XV. inivit die X. Decembris V. C. 913 proximis Kal. Ian. processurus consul III. Ex hac ergo doctrina fuit Aurelius intra hoc interval-

a) in Aurel. cap. 6.

lum TR. P. XV. COS. II. DES. III., et si vera est ejus doctrina, necesse est exstare aliquem numum sic inscriptum; at vero non legitur in ejus moneta tribunatus XV. nisi junctus cum consulatu III., neque consulatus II. des. III. nisi junctus cum tribunatu XIV.

Eodem modo causam meam ex L. Veri numis propugno. Is mortuo circiter VII. Martii V. C. 914. Antonino Pio mox a M. Aurelio adsumptus conlega, et trib. potestate donatus est, quam deinde, si Panvinium, et sequaces audias, singulis annis eodem die VII. Martii renovavit. At istud iterum negant numi. Etenim si tribunatum sic iteravit, necesse est, a Kal. Ian. V. C. 920, quo anno processit consul III., usque ad dictum diem Martii fluxisse residuum tribunatus VI., et deinceps coeptum tribunatum VII. Quare numos hoc intervallo cusos necesse fuit inscribi TR. P. VI. COS. III. Sed enim nullus hactenus repertus est sic inscriptus, at omnes, et quidem magno numero: TR. P. VII. COS. III. Sed et iidem numi Mazzolenum feriunt, secundum quem Verus inde a X. Decembris V. C. 919 usque ad proximas Kalendas Ian. fuit TR. P. VII. COS. II. Verum ne unus quidem numus sic reperitur inscriptus; omnes ejus tribunatum VII. jungunt cum consulatu III., et consulatum II. cum tribunatu VI. et praecedentibus. Quare confiteri oportet, ipsis Kal. Ian. trib. potestatem iteratam.

At urget Panvinianae sententiae patronos gravissima alia difficultas. Certum est I., mortuum L. Verum V. C. 922 P. X. 169 teste Eusebio, et numis. Certum II. teste Galeno synchrono, eum mortuum media hyeme [a]). Certum III., ejus postremam trib. potestatem fuisse IX. Haec tria ut concilient Panvinianі, misere laborant. Non possunt Veri mortem adfigere medio Ianuario hujus anni 922, quod est fere mediae hyemis tempus, nam tum non inivisset tribunatum IX., qui in eorum sententia nonnisi die VII. Martii ejus anni coepit. Coacti ergo fuere Tillemontius [b]), Norisius [c]) aliique, ut et tribunatum IX. et mediam hyemem salvam praestent, Veri mortem in Decembrem ejus anni differre. Verum an mensis December media hyems unquam est habitus, et non potius hyemis initium? Sane in Kalendario rustico Farnesiano notatur in Decembri; HIEMPS. INITIVM. SIVE. TROPAE. CHIMERIN., et item in alio Kalendario, quod fuit olim in aedibus Bernardini della Valle, ad eundem mensem: HIEMIS. INIT. TROPAEAE. CHIMER., tum vero mediam hyemem in Ianuarium aperte conjiciunt Ovidius [d]), et vetus Kalendarium, quod ejus fastis praefigitur, tum et Columella [e]). Necesse ergo erit viris praestantibus, aut Galenum synchronum, et tum Romae, atque in ipsa aula degentem, et insignis ab arte medica virum nominis, arguere mendacii, aut adserere, aliter ab eo anni tempora computata, aut ad medium circiter Ia-

a) περι των ἰδιων βιβλιων cap. 2. et de Praecognit.
b) Note XII. sur M. Aurel.
c) Epoch. Syrom. diss. IV. pag. 301.
d) Fast. I. v. 459.
e) de re rust. L. XI.

nuarium hujus anni revocare Veri mortem, sed et tum mecum confiteri, Veri trib. potestatem IX. a Kalendis Ian. ejus anni ducendam. Sed et alium habent nodum, quem expediant, qui Veri mortem in finem Decembris differunt. Mortuus est Verus in M. Aurelii trib. potestate XXIII., et ea adhuc labente peractam ejus consecrationem, docet numus cum epigraphe DIVVS. VERVS, in cujus aversa est caput Aurelii cum mentione dicti tribunatus XXIII., quem correctum exhibui in numis D. Veri. Ad haec eo adhuc labente Aurelium dedisse congiarium, et mox iterum in Germaniam profectum docent insignes ejus numi a me in ejus moneta ad annum V. C. 922 descripti, in quibus habetur eadem trib. potestas XXIII., et in aversa PROFECTIO. AVG., et LIBERAL. AVG. V. Iam igitur si exeunte Decembri mortuus est Verus, necesse est, quoniam Aurelii tribunatus XXIII. die 25 Februarii exivit, funebrem ejus pompam ab Altino Venetorum, ubi decessit, Romam usque, consecrationis solennia, congiarii procurationem, apparatum ad novum bellum, atque ipsam profectionem angustis duorum mensium spatiis circumscribere. At si mortuus statuatur Verus circa medium Ianuarium anni V. C. 922, inde usque ad proximas Kalendas Ian. tot rebus expediendis tempus non deficit. Verum omnis haec lis erit decisa, si reperiatur numus Alexandrinus L. Veri inscriptus L. I. Nam annus Veri X. in Alexandrinorum calculo coepisset die 29 Augusti V. C. 922, quo posito necesse omnino foret, L. Verum in Decembri mortuum statuere. Vnum sane sic inscriptum offert catalogus Theupoli, sed de cujus fide dubito, ut dixi in L. Veri moneta Alexandrina, neque etiam solertissimus Zoëga, qui omnia monetae Alexandrinae scrinia impigre excussit, posteriorem aliquem anno Θ invenit.

COMMODVS.

Nullius imperatoris trib. potestas adeo implexam rationem, tamque in se recurrentes nodos offert, quam Commodiana, quos extricare conati quidem sunt praestantissimi philologi, at irrito sane conatu. Cumque post horum tentamina ipse quoque de exitu desperem, aliud mihi in praesens propositum non est, quam ut ostendam, nullam sententiam, quam praeclari hi viri attulere, posse cum certis monumentis componi.

Lampridius, qui singulos Commodo delatos honores tam anxie commemorat, ut ne consules quidem ac diem omittat, nihil tamen de collata trib. potestate, quod mirum sane, memoriae prodidit. Capitolinus postquam narrasset [a]), Aurelium, ut Romam venit, triumphasse, quod accidit 23 Decem. V. C. 929, continuo subjicit: *Exinde Lanuvium profectus est. Commodum deinde sibi collegam in trib. potestatem junxit.* Quo testimonio, nisi fallax forte est, istud saltem docemur, ei tribunatum nonnisi post hunc triumphum, et memoratum tempus accessisse. Cum Capito-

a) in Aurel. cap. 27.

ſino conspirant quoque numi anni V. C. 930, quorum alii cum inscribantur TR. P., alii TR. P. II., indicare videntur, Commodo hanc potestatem anno praecedente delatam.

Praecipiendum adhuc, certum esse, a Commodo initam ipsam trib. potestatem XVIII. Istud certum est I. ex numis, quos in Commodi moneta ad hunc tribunatum omnes studiose collegi, et additis testibus adcurate descripsi, quique omnes hanc numero potestatem exhibent. II. Certum ex epigrammate non dubiae iterum auctoritatis, quod insertum moli Hadriani, et ipsi Commodi, ut creditur, sepulchro sic binis locis recitatur a Grutero [a]): *L. Aelio Aurelio Commodo Augusto — — — trib. pot. XVIII. imperat. VIII. consuli VII. P. P.* Idem tribunatus legitur in lapide Muratorii [b]). Denique III. Dio quoque, cum literas a Commodo ad senatum datas commemorat, his eum praeter alios titulis usum refert: *trib. pot. XVIII. imp. VIII. cos. VII. P. P.* [c]) Qui sibi ipse trib. potestatem XVIII. tribuit, illam certe inivit, ut adeo frustra sit Harduinus, qui numos ex aere maximo tribunatum XVIII. praeferentes adulterinos adfirmare non dubitat, praesertim cum hic, ut ait, in nullo appareat omnino numismate aureo, argenteo, aereo trium solitarum formarum [d]). Quod falsum esse, in hujus tribunatus numis manifeste comprobavimus. Idem cum Harduino perperam sensisse Argelatum, in adjecta ad similem Mediobarbi numum nota video.

His occupatis eruditorum super exordio trib. potestatis sententiae expendendae.

Sententia I. eorum, qui ejus initium adfigunt anno V. C. 928 P. X. 175, quae fuit sententia Norisii et Pagii, quorum ille Capitolino dicam impingit, eo quod perhibeat [e]), Marcum Romam ex Oriente reducem triumphasse, quod factum V. C. 929 die 23. Dec., deinde profectum Lanuvium, ac tum demum Commodum sibi in tribunatu collegam junxisse, cum tamen probari ex numis posse putet, eum illo donatum V. C. 928, et, ut conjicit, 27. Februarii [f]). Serius tamen delatam hanc Commodo dignitatem circiter mense Augusto est opinatus [g]). Quoad annum consentit etiam Tillemontius [h]).

Non agam patronum Capitolini toties rerum ordinem sus deque miscentis, nihilque hujus auctoritas in causa praesente valeat. Numis rem agam. In hac virorum eruditorum sententia anni V. C. 929 partem priorem occupavit tribunatus I., partem alteram tribunatus II., ac demum partem priorem anni 945, cujus postrema die caesus est Commodus, tribunatus XVII., partem alteram tribunatus XVIII., et, quod sequitur, fuit Commodus

V. C. 930. COS. TR. P. II. III.
931. COS. TR. P. III. IV.
932. COS. II. TR. P. IV. V.
933. COS. II. TR. P. V. VI.

a) Pag. 253. 2. et 262. 6. b) Pag. 242. 5. c) L. LXXII. §. 15. d) Hist. Aug. pag. 794. e) l. c. f) Vot. decenn. pag. 115. g) Epist. cons. pag. 120. h) in Aurelio. pag. 676.

V. C. 934. COS. III. TR. P. VI. VII.
935. COS. III. TR. P. VII. VIII.
936. COS. IV. TR. P. VIII. IX.
937. COS. IV. TR. P. IX. X.
938. COS. IV. TR. P. X. XI.
939. COS. V. TR. P. XI. XII.
940. COS. V. TR. P. XII. XIII.
941. COS. V. TR. P. XIII. XIV.
942. COS. V. TR. P. XIV. XV.
943. COS. VI. TR. P. XV. XVI.
944. COS. VI. TR. P. XVI. XVII.
945. COS. VII. TR. P. XVII. XVIII.

Ex hoc ergo calculo sequitur, tribunatum Commodi IV. parte sui priore decurrere cum anno 931, quo consul I. fuit, et posteriore cum anno 932. At nusquam legitur: TR. P. IV. COS., sed semper TR. P. IV. COS. II. Ergo anno V. C. 931 nondum habuit trib. potestatem IV.

Tribunatus VI. incidit in annos 933 et 934, quorum priore fuit COS. II., posteriore III., sed nullibi reperies TR. P. VI. COS. II., constanter TR. P. VI. COS. III. Ergo anne 933 nondum habuit tribunatum VI.

Tribunatus VIII. occupat partem annorum 935 et 936, quorum illo fuit COS. III. hoc COS. IV., nusquam tamen scribitur: TR. P. VIII. COS. III., semper TR. P. VIII. COS. IIII., ergo anno 935 nondum praeditus fuit tribunatu VIII.

Tribunatus XI. incidit in annos 938 et 939. Fuit Commodus illo COS. IV. hoc COS. V., sed non reperies usquam TR. P. XI. COS. IIII., semper TR. P. XI. COS. V. Quare anno 938 nondum habuit tribunatum XI.

Tribunatus XV. currit cum annis 942 et 943, quorum illo fuit COS. V., hoc COS. VI., nunquam tamen legitur TR. P. XV. COS. V., at constanter TR. P. XV. COS. VI. Ergo V. C. 942 nondum accessit tribunatus XV.

Denique tribunatus XVII. incidit in annos 944 et 945, quorum illo fuit COS. VI., hoc COS. VII. At non leges TR. P. XVII. COS. VI. (dempto unico, quem sic citari video inter numos max. mod. reg. Gall. Tab. XV. n. 4, nisi mendum subeat) sed semper TR. P. XVII. COS. VII. Ergo V. C. 944 trib. potestas XVII. nondum obtigit.

Animadversa constante hac lege per omnes Commodi consulatus deducta fateri necesse erit, aut nimis maturo initio adfixum ab antiquariis primum ejus tribunatum, aut priore singulorum tribunatuum parte, quae Kalendas Ian. proxime praecedit, per omnes hos annos monetam signari solitam non fuisse, quod an ullo modo verisimile? At multo acerbius eam sententiam ferit animadversio alia, quam item ex numis expositum eo.

Secundum hujus sententiae patronos parte priore anni V. C. 942, ut ex allata tabella patet, currebat Commodi tribunatus XIV., posteriore tribunatus XV. Certum est, Commodum proximis Kalendis Ian. processisse consulem

VI. Numis igitur per praecedentes proxime menses, sive in hac sententia in tribunatu XV. signatis ex vetere more inscribendum fuerat TR. P. XV. COS. V. DES. VI. Sed enim nequaquam istud hujus temporis numi offerunt, sed TR. P. XIIII. COS. V. DES. VI. objiciunt omnes, iique obvii; ex quo apparet, trib. potestatem XIV. non XV. fuisse in exitu anni, et proxime cum Kalendis Ian. conjunctam.

Sententia II. eruditi Mazzoleni. Secundum hanc Commodus trib. potestatem accepit 27 Nov. V. C. 929, eamque post exiguum 12 dierum intervallum die X. Dec. iteravit a). Quare Commodi tribunatus I. duravit a die 27 Nov. 929 usque ad proximum diem X. Decembris, quo coepit tribunatus II. exiturus X. Dec. anni 930, et ita porro. Quam ἀσυςατα ex hac doctrina suapte profluant, binis tantum argumentis, nam diutius immorari piget, comprobabo.

V. C. 930 Commodus processit COS. I. Ex lege a Mazzoleno lata Kalendis Ian. fluxit tribunatus III. usque ad X. Dec., quo coepit IV. Sed enim miseret me longi numorum agminis, in quorum fronte scriptum: TR. P. II. COS., et qui modo post Mazzoleni oraculum, ubi pedem ponant, non habent. Verterint sese ad annum praecedentem, negabitur civitas, quia tum consul nondum fuit Commodus; sin ad praesentem, fastidientur quoque, quoniam hoc anno jam fluxit tribunatus III., subinde IV. Ex eadem lege extorres sunt omnes, qui inscribuntur TR. P. IIII. COS. II. Processit consul II. V. C. 932, et hoc anno dictante Mazzoleno valuit tribunatus V., mox VI. Serpit eadem contagio ad numos omnes, qui subinde iteratum a Commodo consulatum offerunt, quanta adeo civium optimorum jactura, nemo non videt.

Alterum argumentum paucis persequar. Fuere, quibus Commodi tribunatus XVIII. jam numero nimius est visus, ut supra diximus. En tibi Mazzolenum, qui nunc praeconio suo ipsum XIX. tribunatum invehit; nam secundum istud coepit tribunatus XVIII. die X. Dec. V. C. 944, duravit usque ad eundem diem anni 945, et incepit tum tribunatus XIX., quo labente caesus est Commodus postremo anni die. Atque haec de Mazzoleni doctrina non improbabili modo, sed aperte falsa dicta sufficiant.

At vero eorum quoque sententias, qui duplicem in Commodo numerandi tribunatus modum stabilire conati sunt, ut videre est apud Valsechium b), plane succumbere facile intelliges, si eas cum numis a me descriptis, iisque sinceris et integris contendas

Ergo cum repertum hactenus nihil sit, quo verum tempus iterationis trib. potestatis in Commodo posset definiri, etsi satis certum sit, ei initium factum exeunte anno 929 cum ex manifesto testimonio Capitolini, tum numis, aliud opportunius facere non poteram, quam ut describerem numos eo ordine, quem juncti cum consulatibus tribunatus efficiunt, ut jam monui in hujus Augusti moneta ad annum V. C. 930. Atque

a) de trib. pot. pag. 123. b) de init. imp. Alex. pag. 216. seq.

secundum hanc legem videmus in numis anni 930 duplicem tribunatum, nempe I. et II., et duplicem item in numis anni postremi 945, nempe XVII. et XVIII. In reliquis numis simplicem tantum per singulos annos tribunatum reperias, sic ut eum Kalendis Ian. instar consulatus iterasse patris exemplo plane appareat. Quae vero causa sit, cur solis annis primo, et postremo duplex occurrat tribunatus, nulla me ratione adsequi posse candide profiteor; sed certus sum etiam, aliquam idoneam neque in alia quapiam sententia posse adferri.

SEVERVS.

Major, meliorque chronologorum pars Severum ineunte Iunio V. C. 946 trib. potestate donatum adfirmat, ut dixi in hujus numis. Pagius idus Apriles ejusdem anni praefert, sed quod ad praesentem causam periade est. Demonstrandum ergo, dictam potestatem non fuisse iteratam recurrente Iunio, ac praeterea praemonendum, postremum Severi tribunatum fuisse XVIIII., eumque legi in numis copiosis, et obviis. En argumenta:

I. Si tribunatus Severi captus initio Iunii V. C. 946 eodem semper tempore anno revoluto esset iteratus, ex legis hujus tenore tribunatus XVIIII. coepisset initio Iunii V. C. 964. At Severi vita ad hoc usque tempus non duravit jam die IV. Febr. ejusdem anni e vivis erepti. Mirum enimvero, qui factum, ut viri eruditi, qui Severi tribunatus per annos digessere, ad hunc lapidem, quem objectum sibi oculis videre, mallent offendere, quam ab eo declinare. Sane Occo et Mediobarbus extremo Severi anno non paucos numos cum trib. potestate XVIIII. recitant, tamen eam in ejus anni titulo dissimulant memorato solo tribunatu XVIII., nimirum quod hic sese illorum calculo adcommodat, non item ille. Eandem etiam dissimulat, tanquam non existeret, egregius Tillemontius, imperiumque Severi cum tribunatu XVIII. concludit, etsi Mediobarbi catalogo assidue est usus, nisi forte in horum numorum descriptione mendum suspicari maluit. Sane vel unum hoc argumentum satis per se valet ad evertendam sententiam de iterato sub Iunii initium tribunatu. Quae absurda Pagius ad explicandum hunc tribunatum coactus fuerit comminisci, vide apud auctorem ipsum [a]). Nuper cl. Sanclementius, ut objectam difficultatem leniret, magnopere collaudavit sententiam cl. Zoëgae, cujus conjectura fuit, Severum, quem constat, in Antoninorum gentem se violenter intrusisse, initium suae trib. potestatis fieri jussisse ab ea die, qua Commodus vivendi finem fecit, nulla habita ratione imperiorum Pertinacis, et Iuliani [b]). Non inficior, hoc pacto Severi tribunatum XIX. commodissime explicari. Nam cum in hac sententia imperium Severi ducatur a Kal. Ian. V. C. 946, non modo is tribunatus facile emergit, sed etiam consulatus cum tribunatibus suapte conciliantur. At enim quis sibi persuadeat, neglectum a Severo Pertinacis tanquam intrusi imperium, qui non mo-

a) Crit. Bar. ad ann. Chr. 211. b) de vulg. aera pag. 287.

do divinos caeso honores decrevit, et justum adeo Caesarem agnovit, sed etiam ex singulari in optimum hunc principem adfectu ab ejus nomine Pertinacem se dici voluit, ut ostendimus in Severo sub titulo *Pertinax*, ejusque caesi vindicem se palam tulit? Non ergo isthoc effugio sublàtam possumus statuere difficultatem.

II. Severus Kal. Ian. V. C. 955 processit consul III., et secundum praetensum hoc iterationis tempus initio Iunii V. C. 954 inivit tribunatum IX. exspiraturum eodem mense anni 955, quo decimus occiperet, atque adeo necesse foret in numis a dictis Kalendis usque ad Iunium signatis jungi trib. potestatem IX. cum COS. III. Nunquam tamen istud, at constanter legere est TR. P. X. COS. III. Ergo Severus jam anni principio habuit tribunatum X.

III. Exhibet Muratorius inscriptionem insignem repertam Romae, in qua emissis reliquis legitur: *L. Sept. Severi Pii Pert. Aug. Arabic. Adjab. Pont. et Part. Max. Tr. P. VIII. Imp. XI. Cos. II. Procos. P. P. et M. Aur. Antonini Pii Felicis Aug. Tr. P. III. Procos. et Iuliae Aug. M. K — — — Dedicata Kal. April. Severo et Victorino cos.* [a]). Horum consulatus incidit in annum V. C. 953. Admissa tribunatus iteratione mense Iunio Severus tribunatum VIII. nonnisi principio Iunii hujus anni 953 adivit. Verum ex praeconio marmoris propositi jam Kal. April. hujus anni tribunatu VIII. praeditus fuit. Igitur ea iteratio necessario anticipanda. Exstat apud Muratorium marmor dedicatum Severo, in quo is dicitur TRIB. POT. III. IMP. IIII. COS. II. [b]). Hae notae Muratorio indicant annos V. C. 948. 949 P. X. 195. 196. Contra arguit Marinius [c]), verum istud quidem esse spectato tribunatu III., at non spectato titulo IMP. IIII., qui monumentum istud potius ad annum P. X. 194 retraheret, ac propterea marmoris hujus notas corrigendas suadet. Admitte mecum, Severum trib. potestatem III. inivisse Kal. Ian. V. C. 948, ac tum tituli omnes recto stabunt talo, et salva erit marmoris hujus auctoritas.

Quam adcurate in Severo cum consulatibus conspirent tribunatus, si horum iterationem a Kalendis Ian. ducas, ex ejus moneta ipse facile intelliges.

CARACALLA.

Acre inter eruditos est dissidium, quo anno aut mense Caracalla tribunatu donatus fuerit. Norisius primum id factum censuit paullo post Kalendas Iun. V. C. 951 P. X. 198. ipso nimirum patris Severi natali imperii [d]). Serius mutavit sententiam, et dignitatis hujus exordium ante Kal. Apriles ejus anni retrahit praeter varia numorum et lapidum testimonia motus auctoritate marmoris Gruteriani, in quo Caracallae pridie non. April. V. C. 953 jam tribunatus III. tribuitur [e]). Addo, lapidem post Norisii mortem detectum, quem supra in Severo citavi, Caracallae ipsis jam Kal. April. V. C. 953 eundem tri-

a) Pag. 347. 2. b) Pag. 243. 7. c) Frat. arv. pag. 719. d) Vot. decenn. cap. 4. e) Pag. 269. 2.

bunatum III. largiri, ut adeo initium collatae hujus potestatis magis adhuc foret anticipandum. Causam implexam reddunt marmora varia, quae dum Severi, et Caracallae tribunatus componunt, inter utrumque jam quatuor, jam quinque, jam sex tribunatus collocant, sic ut necesse sit, si modo his monumentis fides habeatur, exordium tribunatus Caracalliani in ancipiti versari. Ex hoc labyrintho ut evaderent viri eruditi, duplex iis statuendum initium visum delati Caracallae tribunatus, prius ab anno V. C. 950, quo destinatus ad imperium fuit, alterum ab anno 951, quo revera Augustus dictus est, aliis hoc, aliis alio principio in tribunatuum computo usis. In hanc se etiam sententiam inclinare, sed coactus utique ipse profitetur Tillemontius [a]), quem in hac lite praecipue adi, aut Mazzolenum [b]).

Tamen in universa hac causa parum est laborandum. Ad annum quidem quod attinet, certe annus V. C. 951 ejus potestatis exordio est adsignandus suffragantibus tam numis, quam marmoribus. Numi sane intervallum quinque tribunatuum constanter inter patrem, filiumque collocant, quod apparet ex ludis saecularibus in utriusque moneta una cum utriusque tribunatu expressis, aut ex titulis bellicis uno eodemque tempore ab utroque captis, ut vidimus. Igitur quo tempore currebat tribunatus VI. Severi, fluxit tribunatus I. Caracallae, atque adeo V. C. 951. Sed obturbant marmora. At quando haec non obturbavere? Esto, in compluribus horum reperiri intervallum modo arctius, modo laxius, at certum est etiam, maximam eorum partem tribunatus quinque, perinde ac numos, inter utrumque ponere. An non igitur praestabit, pauciores deviantes inscriptiones a pluribus corrigi, praecipue cum et numi hoc remedium non suadeant, sed imperent? Quis ignorat vitia, quae saepe obtulere ii, qui marmorum epigrammata exscripsere? At enim patroni duplicis in Caracalla exordii fiduciam maximam habent repositam in inscriptione, quae hodieque legitur in fronte templi Romani, quod Pantheon veteribus dictum est. Lubet totum istud epigramma, quippe ad plures causas profuturum, ex adcuratis auctoribus huc transferre:

IMP. CAES. L. SEPTIMIVS. SEVERVS. PIVS. PERTINAX. ARABICVS. ADIABENICVS. PARTHICVS. MAXIMVS. PONTIF. MAX. TRIB. POTEST. X. IMP. XI. COS. III. P. P. PROCOS. ET. IMP. CAES. M. AVRELIVS. ANTONINVS. PIVS. FELIX. AVG. TRIB. POTEST. V. COS. PROCOS. PANTHEVM. VETVSTATE. CORRVPTVM. CVM. OMNI. CVLTV. RESTITVERVNT.

Gruterus, atque tot alii, qui inscriptionis hujus meminere, omnes in Severi titulis legerunt TRIB. POTEST. XI., non, ut revera est, X., ac post tot tandem viros eruditos, ac post tot inter eos lites prodivit Vignolius, qui veram

a) Note XIX. sur Severe. b) in Animadv, I. de trib. pot. pag. 126.

lectionem TRIB. POTEST. X. restituit [a]), quam et nuper auctoritate sua comprobarunt Georgius Zoëga [b]), et Carolus Fea [c]), ex quo epigramma istud restitui, qui et infra mirari se magnopere profitetur [d]), cum tot hac super inscriptione inter eruditos essent dissidia, diu neminem omnino repertum, qui eam in examen revocasset. Hujus epigrammatis memini supra in regula III., quo comprobarem, quam parum fidere possimus notis chronologicis, quales nobis ex marmoribus in catalogis exhibentur, cum in describendo monumento publico, eoque nitido, facilisque quotidie omnibus aditus, tam graviter sit peccatum. Adhibe praeterea inscriptionem arcus Severi, quam dedi in Caracalla ad V. C. 957, et alias publicas idem docentes, quas collegit cl. Sanclementius [e]). Certum ergo est, quod dixi, quinque tribunatus inter patrem et filium intercedere, et Caracallae tribunatum ab anno V. C. 951 exordium sumere. Atque haec de anno exordii controverso. Mensis implicatius examen, aliis, ut dixi, initium Aprilis, aliis initium Iunii pro trib. potestatis principio statuentibus. Historicis, et monumentis nihil in hac causa decidentibus sperabant se ex mentione tribunatuum anni tempus proxime adsequi posse. Ita cum ex marmore supra citato viderent, Caracallam nonis April. V. C. 953 habuisse trib. potestatem III., arguerunt continuo, primum ejus tribunatum coepisse ante Aprilem anni 951, nam certum, ac indubitatum iis visum est, imperatores trib. potestatem semper die natali imperii iterare consuevisse. Sed enim hanc legem ut in praecedentibus proxime Augustis, sic et in Caracalla longe fallere, invictis modo argumentis demonstratum eo.

I. Statuatur, quod praeclari hi viri constitutum volebant, Caracallam ineunte Aprili V. C. 951 trib. potestate donatum, eamque die anniversaria renovatam. Consulatum II. inivit V. C. 958. Currebat ergo secundum patronos hujus sententiae a Kal. Ian. hujus anni usque ad Aprilem trib. potestas VII., deinceps VIII. Verum in nullo ejus anni numo legitur COS. II. TR. POT. VII., sed constanter COS. II. TR. P. VIII. Eodem modo cum anno V. C. 961 procederet consul III., nunquam legitur COS. III. TR. P. X., sed semper XI., denique in consulatu IV. anni 966 nunquam COS. IIII. TR. P. XV., sed semper XVI. Ex quo consequitur, per priores annorum horum menses aut signatos non esse numos, aut eos omnes deperditos; quod cum verisimile non sit, certum etiam, posteriorem tribunatus numerum jam anni principio valuisse, atque adeo eodem modo, ut in Severo dixeram, trib. potestatem die anniversaria non fuisse augeri solitam.

II. In eorum sententia Caracalla V. C. 964 a Kal. Ian. usque ad Kal. Apriles circiter numeravit tribunatum XIII. Intra hoc tempus Severus Eboraci moritur, nimirum die IV. Februarii, ac

a) Diss. II. de anno I. Alexandri Sev. pag. 200. Tomi I. opp. S. Hippolyti edit. Hamburg. b) Num. Aegypt. pag. 262. c) Storia di Winckelmann Tom. III. pag. 291. d) Ibid. p. 604. e) de vulg. aera pag. 289.

tum continuo, et antequam tribunatus XIII. exspiraret, Caracalla pro simplice PONTIF. dici coepit P. M. P. P. At vero nullus ejus habetur numus inscriptus P. M. TR. P. XIII. P. P., e contra plurimi exstant inscripti PONTIF. TR. P. XIIII., unde tenemus, Caracallam jam ineunte hoc anno habuisse tribunatum XIV., neque illum in Aprilem usque distulisse.

Ex his suapte consequitur, incassum se torquere viros eruditos, dum ex tribunatuum consequentium numero mensem, vel diem, quo primum Caracallae trib. potestas data fuit, se confecturos sperant, cum certum plane videatur, eum patris, et praecedentium proxime Caesarum exemplo ineunte semper anno iterare consuevisse, in quam sententiam ipsum etiam Tillemontium, etsi timide, propendere video [a]).

Nolo dissimulare difficultatem non levem, quae sententiae meae adversatur, quam objiciunt numi inscripti: PART. MAX. PONT. TR. P. IIII. COS., quos descriptos vide ad annum V. C. 955. Hoc anno Caracalla consul I. processit, at tum ex doctrinae a me statutae lege jam habuit tribunatum V. Et tamen in his numis monetariorum lapsus nequaquam suspicandus; nam eorum similes plures exstant, neque argentei modo, sed et aurei. Sitne id numorum genus per se satis validum ad evertendam contrariam meam sententiam, non modo solidis per ipsam Caracallae monetam argumentis stabilitam, sed cui analogia quoque ex superiorum Augustorum numis petita suffragatur, eruditus lector dijudicet. Non raro ars nostra objicit numos nequaquam subaeratos, et maligni commatis, sed probos, eosque obvios, quos domare nullo ingenio possis, et quorum indiciis chronologicis fidem habere nequeas, nisi totum, et ab reliquo agmine tuto stabilitum ordinem invertas. Ejus canora exempla suppeditabit moneta utriusque Philippi. Habeantur igitur id genus numi eo loco, quo in rerum natura monstra biformia ex illegitimo coitu prognata, neque in commune reliquorum, quos justus thorus edidit, concilium admittantur. Vide, quae supra in regula IV. monui. Ceterum verisimile videtur, in his numis monetarios veterem ritum, trib. potestatem die natali ejus acceptae iterandi, secutos, de quo agam plura infra in conclusione hujus doctrinae articulo IV.

Nulla est sententia qualicunque auctoritate nixa, quae non interdum per solitarios quosdam numos laboret, sed quos praestabit monetarii vitio luxatos opinari. Quare si quis objicere mihi volet numum AE. I. formae musei Caesarei inscriptum TR. P. XV. COS. IIII., cum juxta meam doctrinam scribendum fuisset vel TR. P. XVI., vel COS. III., huic opponam argenteum ejusdem Caracallae ex eodem museo, in quo legitur: TR. P. XVI. COS. III., quae epigraphe omnes sententias impugnat, cum is in tribunatu XVI. jam certo fuerit COS. IIII.

a) Note XIX sur Severe.

GETA.

Duplex eodem tempore peragemus examen, primum, quo anno Getae accesserit una cum Augusti titulo trib. potestas, alterum, quo illa modo fuerit iterata, quod utrumque eruditorum sententias distraxit. Panvinius, Mediobarbus, Tillemontius et plerique chronologi alii Getam V. C. 961, P. X. 208 dictum Augustum, et trib. potestate donatum, et quidem antequam Severus pater ad bellum Britannicum cum filiis exiret, adseruerunt. Cum auctores veteres, qui res gestas Getae memoriae prodidere, neque annum, neque diem, quibus Augustus dici coepit, testatum reliquerint, ipsi vero viri eruditi solis conjecturis sententiam suam tueantur, licebit re curatius certorum monumentorum ope expensa aliter sentire, et quod probare continuo aggrediar, collatum Augusti honorem in annum sequentem V. C. 962, P. X. 209 differre. Rem ut clarius ob oculos ponam, sequens diagramma concinnavi, cujus pars prior sententiam Mediobarbi tam spectato principio collatae ejus dignitatis, quam modo repetiti sub natalem imperii tribunatus, pars altera sententiam meam, quae ineunte anno repetitum tribunatum docet, proponit.

		Sententia Mediobarbi.			*Sententia auctoris.*	
		A.	B.		C.	D.
V. C. 961.	P. X. 208.	TR. P. I.			TR. P. I.	
962.	209.	I. II.	TR. P. I.		II.	TR. P. I.
963.	210.	II. III.	I. II.	Dicitur Britannicus.	III.	II.
964.	211.	III. IV.	II. III.	Moritur Severus IV. Febr.	IV.	III.
965.	212.	IV.	III.	Geta caeditur.	V.	IV.

Litera A Mediobarbi, aliorumque sententiam exhibet. Secundum hanc tribunatus iteratur die natali imperii, quod collatum ipse statuit nonis Martii V. C. 961. At facile Mediobarbus e numis ipsis refellitur. Ex ejus enim calculo Getae tribunatus IV. coepit nonis Martiis V. C. 964, et duravit usque ad V. Kal. Martias anni 965, qua caesum eum adserit. Ergo demptis paucis diebus annum integrum. At si tamdiu duravit IV. hic tribunatus, cur ejus vix unus, alterve superat numus, ut in moneta Getae ad annum V. C. 965 monui, cum tamen aliorum tribunatuum numi abundent? Deinde constat, Severum die IV. Februarii Eboraci mortuum. Currebat tum Getae tribunatus

III. exiturus paullo post, nempe nonis Martiis proximis. Geta parte hujus anni, qua in vivis adhuc pater erat, dicitur in numis simpliciter: PONTIF. TR. P. III., et mox ab ejus morte in numis obviis, et copiosissimis: TR. P. III. P. P. An credibile, intra tam paucos dies, qui a Severi morte usque ad Getae tribunatum IV. intercesserant, potuisse nuncium Severi mortui Eboraco Romam perferri, praeparari matrices, et tam copiosos numos adhuc trib. potestate III. notatos, et tam variis typis emitti? Ex quo efficitur, Getae trib. potestatem nondum fuisse delatam V. C. 961.

Sed etiam sententia delatae V. C. 961 trib. potestatis meae doctrinae adversatur, qui ex lege praecedentium imperatorum non die natali imperii, sed ineunte anno Iuliano iteratum a Geta tribunatum ajo. Nam tum, ut litera C exhibet, Getae tribuendus adhuc esset tribunatus V., cum tamen numi vix quartum jam memorent.

Quare cum numi in utraque sententia annum 961 pro principio trib. potestatis, fastidiant, in examen vocetur annus 962, ut litera B exhibet, et cum utraque sententia contendatur.

Si Geta V. C. 962, et quidem nonis Martiis trib. potestatem abstulit, in sententia Mediobarbi, qui eam natali imperii iterare solet, ne quidem tribunatum IV. attigit, quoniam ex ejus ipsius opinione caesus est exeunte Februario. Et tamen ipse numos tribunatu IV. notatos recitat. Ceterum opus non est, refutandae huic iterationi multum iterum immorari, cum dubium non sit, eandem in hac legem, quam tenuere pater et frater, secutum quoque Getam; at illos tribunatum ineunte anno iterare solitos, supra comprobavimus.

Restat igitur modus sub litera D expressus, quo Geta adeptus imperium V. C. 962 statuitur, sic ut, quocunque anni die accepisse trib. potestatem dicatur, eam ineunte anno sequente duplicaverit. Secundum hanc legem plana omnia, nihilque historiae, aut numis adversum, quod, ne longior sim jam dicta relegendo, facile patebit, descriptos a me Getae annales cum numis, et synchronos Severi et Caracallae numos cum Getae moneta synchrona contendenti. Facile etiam in hac doctrina expeditur ratio, cur vix ulli Getae numi cum tribunatu IV. supersint, nam caesus est paullo post hunc initum. Deinde cum Caracalla teste Dione [a]) statim post caedem Getae monetam hujus imagine insignem conflari jusserit, certum est, saeviisse eum in illam, quam tum praeparatam in domo monetaria, et tribunatu IV. notatam reperit; in eam enim, quae erogata jam fuit, animadvertere non potuit. Denique maturius forte adhuc, quam vulgo creditur, caesus est Geta; nam factum istud fuisse exeunte Februario, disertum veterum testimonium non habemus, ut dixi in annalibus ad annum V. C. 965. Id solum constat ex Dione [b]), eum adhuc fuisse superstitem mense Decembri anni praecedentis 964; nam illi Caracalla

a) L. LXXVII. §. 12. b) L. LXXVII. §. 2.

insidias struxit tempore Saturnalium, qui hoc mense agebantur.

At litem mihi intentari video ab iis, qui Getam ante profectionem in Britanniam Augustum in urbe dictum contendunt, quam ex numis Caracallae certum est institutam anno V. C. 961. Fateor, Britannicum istud iter in hunc annum cadere; nam id me credere jubent numi. At nonnisi arbitrarie, et nullo certo argumento adseritur, eum jam ante hoc iter Augustum esse proclamatum; quin certum est ex numo Getae inscripto: LIBERALITAS. VI., quem ad eundem annum recitavi, eum tum, cum congiarium istud erogatum fuit, quod factum paullo ante dictum iter, Caesarem adhuc, Augustum nondum fuisse. Quare cum nullum certum argumentum praesto sit, quod Getam ante expeditionem Britannicam Augustum adfirmet, sic ut ne ipsi quidem Petavius, et Tillemontius istud tuto adserere audeant, standum hercle judicio numorum, annum sequentem potius stabilientium. Dictus ergo est Augustus in Britannia, ut olim dictus est Caesar in Oriente, et ut Caracalla Viminacii Caesar, in Oriente Augustus.

Cum igitur persuadentibus monumentis certum sit, Getam anno demum V. C. 962 imperatorem, et Augustum dictum, patet, quale judicium ferendum sit de inscriptionibus, quas columnae quatuor milliares in agro Augustano effossae exhibent, in quibus labente Severi trib. potestate IX., seu anno V. C. 954 Geta dicitur IMP. P. SEPTIM. GETA. ANTON. a) quo iterum docemur, nihil esse tam a vera historia alienum, quod non monumenta a remotis provinciis petita obtrudant.

MACRINVS.

Macrinus imperium, quod XI. Aprilis V. C. 970 arripuit b), nonnisi usque ad diem VIII. Iunii anni sequentis, quo victus est, retinuit. Imperavit adeo annum unum, menses duos, demptis diebus tribus, ut Dio ipse diserte computat c). Igitur quacunque sententia utare, numerabis tribunatus duos. At enim non parum laborat illa, quae renovatam hanc potestatem die natali imperii constituit. Secundum hanc coepit tribunatus II. die XI. Aprilis V. C. 971. At aequo fere numero habentur numi alterutro tribunatu notati. Quis vero non videt, multo minorem esse numerum debere numorum, qui spatio duorum mensium, et nonnihil amplius, quam qui annuo percussi sunt? Confer nunc, si lubet, sententiam alteram, quae initio anni Iuliani eam duplicatam arguit, et habebis pro eo numero annum dimidium et amplius, nempe donec in urbe victum primum Macrinum, ac deinde nulla evadendi spe hostibus proditum constabat.

Ad consulatus quod attinet, constat, eum ante arreptum imperium consulem non fuisse; at postquam imperator agnitus est, mox ei decreta ornamenta consularia, ut diserte Dio d). Valuisse haec instar consulatus veri, non modo doce-

a) Gruter pag. 157. 2 — 5. b) Dio L. LXXVIII. §. 11. c) ibid. §. 41. d) L. LXXVIII. §. 13.

mur auctoritate Dionis docentis eodem loco, coeptum sub Severo morem, retentumque sub Caracalla, ut, qui ornamenta consularia adeptus fuerat, cum subinde reipsa consul procederet, consul iterum diceretur, sed etiam invicto testimonio numorum, qui eum frequenter adhuc in tribunatu simplice consulem appellant. At Macrinum anno sequente 971 revera processisse consulem, praeter Dionem, qui ejus pariter conlegam Adventum prodit, testantur etiam numi copiosi, in quibus consul II. proditur. Quod si in plerisque fastis consules hujus anni memorantur Antoninus, et Adventus, istud cum Tillemontio, aliisque facile ex Dione explicabitur, asserente, Elagabalum eraso ex fastis Macrini nomine suum ipsius nomen ad notandum anni hujus consulatum inseruisse, ut dicetur in Elagabalo.

Haec, quae de tribunatibus, et consulatibus seorsim sumptis memoravi, ut helle se habent, tamen utrique secum, ut oportet, contenti non exiguam creant molestiam, et qualemcunque sententiam exercent. Nam cum consul processerit Kal. Ian. V. C. 971, atque ex eo die, ornamentis consularibus pro vero, ut dixi, consulatu habitis, dictus fuerit consul II., necesse est, deinceps consulatum simplicem locum habere non posse. Verum omnium manibus teruntur numi inscripti: TR. P. II. COS. Sive trib. potestatem natali imperii, sive anni principio iteratam statuas, semper, ut vides, repugnabit COS. simplex cum tribunatu II. conjunctum. Factum tenemus, atque istud non modo numis obviis, sed et binis Muratorii marmoribus [a]) confirmatum, in quibus omnibus suspicari monetarii, vel quadratarii lapsum, temerarium sane foret. Necessario igitur quaerendum effugium, cum res ipsa imperat. Quare cum videam in numis anni V. C. 971 promiscue scribi TR. P. II. COS., et TR. P. II. COS. II., alia, credo, variationis hujus causa adferri nequit, quam, ab aliis monetariis ornamenta consularia pro vero consulatu habita fuisse, non item ab aliis. Video enimvero, istud ipsum jam anno praecedente a monetariis fuisse observatum, quod ut plane intelligatur, en schema numorum utriusque anni. Legitur

In numis V. C. 970 — — TR. P. P. P. vel: TR. P. COS. P. P.
V. C. 971 — — TR. P. II. COS. P. P. vel: TR. P. II. COS. II. P. P.

Atque haec ratio non in aliquibus solum numis, iisque rarioribus obtinet, sed promiscue, et aequo fere numero. En, jam anno priore in aliis omissum COS., in aliis additum. Nimirum hi dicta ornamenta in consulatus calculum recepere, illi neglexere, et quod sequitur, his a Kalendis Ian. anni 971 scribendum fuit COS. II., illis COS. simplex. Et vero valuisse tum varium istud institutum, non modo numis evincitur, sed et insigni testimonio Dionis [b]), cujus partem paullo supra recitavi: *και τοι μη θελησας, δευτερον δε τῳ ἐπιοντι*

a) Pag. 459. 1. et pag. 1993. 7. b) L. LXXVIII. §. 13.

ἐτει *) ὑπατευειν δοξαι, ὁτι των ὑπατευκοτων τιμας ἐσχηκει, ὁπερ ἐπι τῳ Σεβηρῳ ἀρξαμενον και ὁ ὑιος ἀυτȣ ἐπεποιηκει, *quanquam ipse* (Macrinus) *nolebat anno sequente consul iterum videri*, *propterea quod ornamenta consularia adeptus est*, *quod quidem coeptum sub Severo ejus quoque filius retinuit.* Iam vero et multo ante idem Dio observaverat, primum Severum, cum Plautiano honores consulares tribuisset, eumque deinde consulem designasset, consulem *iterum* renunciari jussisse, quod postea, ait, ab aliis quoque factum fuit [a]). Ex hoc oraculo bina colligimus, I. valuisse tum ex instituto Severi ornamenta consularia pro ipso consulatu, II. Macrinum hunc morem in se observari noluisse. Atque hinc certum est, monetarios hos receptum morem, alios imperantis voluntatem secutos, quae fortasse praecepti rigorem non habuerit, ipsis etiam consularibus eam adimplere tergiversantibus, quorum ambitioni Macrinus novo hoc suo instituto male consuluit.

In numo Antiocheno Macrinus dicitur ΤΠΑΤΟ. Γ. (Mus. Caes. Vaill.) Sed verisimile est, matricem, quae Caracallae fuerat, numo Macrini applicatam, quod ipsum apertius docent numi Diadumeniani.

ELAGABALVS.

Consulatus Elagabali quatuor in monumentis memorantur. Primus anni V. C. 971 verus non fuit, sed nullo hactenus exemplo per vim intrusus. Nam cum annum hunc aperuissent consules Macrinus et Adventus, illi subinde acie victo consulatum abrogavit, nomenque suum nulla senatus auctoritate in fastos intrusit, perinde ac si Kalendis Ian. consulatum suscepisset [b]). Quare annus hic in fastis *Antonino et Advento cos.* notatus reperitur. Quod cum non satis expenderent Panvinius, et Pagius, ille nomine Antonini intelligi Diadumenianum, hic Macrinum perperam credidere. V. C. 972 consulatum II. adivit Nicomediae, 973 consulatum III. Romae, annus V. C. 974 vacavit, at designatus in annum sequentem 975 consul IV. conlega Alexandro Caesare consobrino apertis jam in hunc odiis, cum tempus jam adesset, procedere renuit, et perseverasset, nisi metum injecissent milites [c]).

Trib. potestatem V. Elagabalo obtigisse, indubitatum, adserentibus eam non modo numis copiosis, sed et marmoribus. Sed id ipsum erat, quod summorum virorum ingenia graviter ex-

---

*) Non possum hoc loco non et summe laudare, et amplecti praeclaram conjecturam Fabricii, qui in corrupto hoc Dionis loco legendum censet τῳ ἐπιοντι ἐτει, sensu pronissimo, et nunc numis etiam comprobato, contra quam in codicibus legatur τῳ εἰκοντι ἐτι, nullo sane sensu, et quae lectio jam pridem criticis suspecta visa fuit. Vide notam 72 ad Dionis librum LXXVIII.

a) L. XLVI. §. 46. b) Dio L. LXXIX. §. 8. c) Lamprid. in Elagab. c. 15.

ercuit, cum rationem non reperirent, qua arrogare sibi tribunatum V. potuerit, qui ne quatuor quidem annos imperando explevit. Si Philippum Argelatum, novissimum Mediobarbi restitutorem, audias, momento citius ea lis finita. Nam in animadversione ad ultimum Elagabali annum edicere non veretur, numos cum TR. P. V. COS. IIII. vel mendosos, vel adulterinos putari. Ergo illi, qui novam Mediobarbi editionem procuraverat, aditus ad musea numismatica, quae contrarium docuissent, aut non fuit permissus, aut non quaesitus.

Antequam eruditorum varias sententias in examen vocamus, figenda necessario est duratio imperii Elagabali. Receptum a militibus in castra, et pro Macrino acclamatum imperatorem die XVI. Maji V. C. 971, diserte tradit Dio [a]). Haud multo post, videlicet VIII. Iunii, victum Macrinum idem testatur [b]), ac deinceps a die hujus victoriae imperasse annos III. menses IX. dies IV. [c]). Quo calculo conficitur, Elagabalum caesum circiter XI. Martii V. C. 975. Cum Dione conspirat Zonaras, et ex cathedra marmorea S. Hippolyti, quae servatur in bibliotheca Vaticana, et ad quam propter ejus monumenti fidem provocant omnes, qui de annis Elagabali scripsere, certum fit, idib. April. V. C. 975 jam caesum fuisse Elagabalum, et imperasse Alexandrum. Igitur dies XVI. Maji V. C. 971, quo Augustum se proclamari passus est Elagabalus, et dies XI. Martii V. C. 975, quo is caesus est, duo sunt cardines, intra quos ejus imperium concluditur, atque hi propter citatas auctoritates tantum valent apud eruditos, ut neque testimonio Lampridii eos arctantis [d]), neque marmoris Panviniani eos laxantis [e]), neque aliorum scriptorum variam durationem adsignantium adcurati, et coaevi Dionis fidem infringi patiantur. Ea, quae hic compendio memoravi, fusius proposita vide in Valsechii Dissert. de Elagab. trib. pot. V., Philippi a Turre de annis imperii Elagabali, Tillemont Nota VI. in Elagab. Mazzoleni Animadv. de trib. potest. p. 131, Vignoli de anno I. imp. Alex.

Tota ergo duratio imperii Elagabali, his cardinibus comprehensa, est annorum III. mensium IX. dierum circiter XXVI. Verum istud si obtinet, qua ratione, ajunt chronologi, Elagabalus tribunatum V. potuit adsequi? Statuatur dies XVI. Maji V. C. 971 natalis imperii, quo coepit tribunatus I. Hic si quotannis eodem die iteretur, incipiet quintus die XVI. Maji V. C. 975. At Elagabalus caesus jam fuit praecedentis Martii die XI. Igitur ad explicandos tot numos tribunatu V. insignitos reperiundum erat effugium tanto magis impeditum, quanto certius iis visum, tribunatus imperatorum omnium nonnisi die natali imperii iterari solitos. Operae pretium videtur, praecipuas eruditorum sententias in examen vocare, quibus facile refutatis tanto luculentius doctrina mea juvetur, quae anni Iuliani principio iterationem imperat,

---

a) L. LXXVIII. §. 30. b) L. LXXVIII. §. 39. c) L LXXIX. §. 3. d) in Alex. cap. 6. e) Gruter pag. 1082. 9.

cuique stabiliendae Elagabali numi ante omnes alios cumprimis serviunt.

* * *

Sententia I. Valsechii. Ea in pugnum contracta haec praecipit. Constat, Elagabalum Macrini memoriae fuisse infensum, quem ajebat nullo jure per Caracallae necem usurpasse imperium. Quare cum istud jure natalium (nam Caracallae se filium palam professus est) mox a patris morte sibi fuerit debitum, jus sibi natum existimavit, quo totum illud tempus, quod imperando Macrinus exegit, ad se raperet. Quemadmodum ergo ex Dione, ut vidimus, constat, Elagabalum involasse in Macrini consulatum, eumque jussisse aboleri, ita involasse etiam in ejus trib. potestatem, et quod consequitur, cum Caracalla caesus fuerit V. C. 970 die VIII. Aprilis, ab eodem die tanquam natali imperii sui Elagabalum tribunatus suos dinumerasse, secundum quam legem tribunatus ejus V. coeptus VIII. Aprilis V. C. 974. Haec uberius exposita vide in viri eruditi dissertatione de Elagabali trib. pot. V. pag. 97. Quam infirma sit haec doctrina, et a numis ipsis continuo evertatur, comprobare aggredior.

Diagramma sententiae Valsechii.

V. C. 970	P. X. 217	TR. P. I.		Die VIII. Aprilis caeso Caracalla.
971	218	TR. P. I. II.	COS.	
972	219	TR. P. II. III.	COS. II.	
973	220	TR. P. III. IV.	COS. III.	
974	221	TR. P. IV. V.	COS. III	
975	222	TR. P. V.	COS. IV.	Die XI. Martii caeditur Elagabalus.

Adversus hanc doctrinam sequentes animadversiones propalam pugnant.

I. Si Elagabalus dicto modo trib. potestatem anticipasset, tribunatus simplex locum in numis habere non posset. Nam cum hic ex hypothesi coeperit VIII. Aprilis V. C. 970, tum eodem die anni 971 coeperit tribunatus II., ipse vero non nisi post diem VIII. Iunii, nempe post victoriam agnitus fuerit imperator, liquet, numos cum tribunatu simplice, qui jam exspiravit, feriri non potuisse. At qua ratione Valsechius explicabit numos obvios inscriptos TR. P. COS.? Audio: suppressa est nota II. tribunatum II. indicans, neque raro istud in imperatorum numis exemplo. Verum istud esto in aliquorum hactenus imperatorum numis, at in plerorumque, praecipue hujus aetatis, certo falsum, et cumprimis Elagabali, in cujus moneta, ex quo trib. potestas iterata est, ejus numerus nunquam omittitur, ut inspecta musea, et sinceri catalogi mani-

festant. Ex quo consequitur, aut numos hos signatos Romae vivo adhuc Macrino, quod absurdum, aut Valsechii doctrinam vel propter hanc unam causam repudiandam.

II. In hac hypothesi coepit tribunatus II. die VIII. Aprilis V. C. 971, ergo deinceps IX. fere mensibus, nempe usque ad diem postremum Decembris, fuit TR. POT. II. COS. At nunquam cum tribunatu II. copulatur consulatus simplex, sed semper consulatus II., quod probatur tam numis, quam marmoribus. Aut ergo Valsechius verisimile efficiat, intra majorem hanc anni partem nullos cusos fuisse Elagabali numos, aut sententiam suam fateatur obtinere non posse. Et vero difficultas haec non tantum ad hunc annum urget, sed perinde in sequentibus; nam ex eadem lege oporteret existere numos anni 972 inscriptos TR. POT. III. COS. II, et numos anni 974 inscriptos TR. POT. V. COS. III., sed quos omnes mihi ignotos profiteor.

III. In eadem doctrina tribunatus V. coepit VIII. Aprilis anni 974, et exspiravit XI. Martii anni sequentis, nimirum cum ipsa morte Elagabali. Ergo is anno fere spatio duravit. Quod si verum, qui factum, ut tam pauci existant Elagabali numi tribunatu V. insignes, cum tamen tribunatuum aliorum numi abundent? Istud criterium in re numismatica nequaquam aspernandum, et adhibitum, cum opus est, non parum lucis suppeditat. Ergo postremo huic tribunatui arctiores cardines definiendi.

Abstineo, cum haec sufficere queant, argumentis aliis, quorum plura congessit Philippus a Turre in dissertatione citata, qua Valsechii doctrinam omnibus machinis impugnat. Tamen exstitit nuper Pinkertonus, qui sententiam hanc jam plane derelictam amplexus est [a]). Nolim, Froelichium quoque nostrum ad explicandum annum V., nempe ЄT. Є., in numo Caesareae Cappadociae cum capite Alexandri Sev. adhuc Caesaris eodem cum Valsechio effugio usum [b]).

* * *

Sententia II. Pagii, quam amplexus etiam est, et novis argumentis contra Valsechium stabilivit Philippus a Turre in Dissert. de anno Elag. inde a pag. 68. Nimirum quemadmodum Elagabalus invasit consulatum Macrini, et initia anni 971, quae huic debebantur, per anticipationem sibi vindicavit, tanquam si eo tempore consul processisset, ita videtur conjici posse, illum ab eodem quoque tempore, nimirum a Kalendis Ian. ejusdem anni depulso velut Macrino, et simili anticipatione usum, exordia sui principatus repetiisse, ut unum idemque consulatus et imperii principium esset. Haec illi. Doctrina haec eo priore praestat, quod consulatus rite cum tribunatibus, ut numi postulant, componuntur. Ceterum omni veri specie destituitur. Certe ratio ducta a rapto Macrini consulatu tantum abest, ut Pagii sententiam juvet, ut etiam vehemen-

a) Essay on medals Vol. I. pag. 19. b) IV. Tent. pag. 306.

ter impediat. Nam quemadmodum Elagabalus, cum erasum e fastis Macrinum vellet, rapuit totum consulatum, nimirum a Kalendis Ian., eodem certe exemplo, si rapere etiam trib. potestatis honorem voluisset, non rapuisset partem, nimirum quae fluxit inde ab iisdem Kalendis, sed totam, nempe a die XI. Aprilis V. C. 970, quo tribunatum Macrinus adivit; nam secundum ipsum Pagium Kalendae Ianuariae non fuerunt cardo trib. potestatis, ut fuerunt consulatus. Sin istud, en redivivam sententiam Valsechii, quam tamen omnibus copiis eversum ivit Turrius. Ceterum si eruditis his viris necessarium visum effugium istud comminisci, quoniam modus alius non supererat Elagabali consulatus cum tribunatibus componendi, illud ipsum applicandum etiam fuerat imperatoribus praecedentibus, quorum, ut vidimus, consulatus tam parum, ac Elagabali, cum tribunatibus cohaerent, si natalis imperii iterationi tribunatus servivit. Quare et hi in praecedentium proxime Augustorum dignitatem, ceu in Macrini Elagabalus, involasse dicendi erunt.

* * *

Sententia III. Haec item Pagii inventum, cui subinde, quoniam nodos ostentabat, proxime superiorem substituit, quam tamen postremo Turrius velut minus impeditam reliquis praeferre videtur, ut ex Addendis in dissertatione de annis Elag. p. 193, et ibidem altius p. 67 et 68 patescit. Eccam: refert initium trib. potestatis Elagabali ad diem adclamationis a militibus factae. Verum cum Xiphilinus hunc prodat diem XVI. Maji, in hoc mendum suspicatur, et pro hoc reponendum XVI. Martii. Quare si hoc die V. C. 971 coepit numerari Elagabali tribunatus I., initium tribunatus V. incidet in diem XVI. Martii anni 975. At cum Elagabalus paucis ante hunc terminum diebus morte adfectus sit, dicendum, numos tribunatu V. insignes jam antea percussos, ut in promptu essent die ipso natali. Hoc constituto, ait Turrius a), sublatas esse omnes difficultates, quibus viae aliae ab aliis indicatae obstruebantur. At non advertit vir eruditus, se in alios laqueos incidisse, ex quibus cum sese explicaverit, erit mihi magnus Proteus. Quod ut demonstrem, en tibi hujus quoque doctrinae diagramma.

---

a) Pag. 197.

Diagramma sententiae Pagii.

V. C.	P. X.			
971	218	TR. P. I.	COS.	XVI. Martii acclamatur imperator.
972	219	TR. P. I. II.	COS. II.	
973	220	TR. P. II. III.	COS. III.	
974	221	TR. P. III. IV.	COS. III.	
975	222	TR. P. IV.	COS. IV.	Caeditur paullo ante inchoatum tribunatum V.

Nolo in sententiae meae gratiam infensior videri Turrio Pagianae hujus doctrinae patrono. Ipse enim Turrius ad illam evertendam arma suppeditat. En ejus verba [a]): *In omnibus numis Elagabali numerus annorum trib. potestatis concurrit cum numero consulatuum, neque unquam in uno anno, seu eodem consulatu duplex trib. potestas observatur, ut percurrenti seriem numismatum hujus Augusti apud Mediobarbum statim patebit* ——— *Ita omnes numi anni 219 signantur* TR. P. II. COS. II., *anni 220* TR. P. III. COS. III., *et anni 222* TR. P. V. COS. IIII. *Quod argumento est, ipsis Kalendis Ian. quotannis cum consulatu susceptam, seu instauratam fuisse trib. potestatem* — — — *Secus ab Ianuario ad Majum, vel Iunium mensem nullum omnino numisma Elagabali percussum fuisset, vel ad nos pervenisset. Cujusmodi argumentationis genere alias etiam usus sum.* Nonne vides, Turrium eorum, quae hoc loco ad stabiliendam superiorem Pagii sententiam dixerat, oblitum hac argumentatione alteram hanc suam doctrinam penitus evertere? An non perinde in hac sub eodem consulatu occurrit duplex trib. potestas? An non perinde sequeretur, ab Ianuario usque ad XVI. Martii nullum omnino numisma Elagabali percussum fuisse, vel ad nos pervenisse? Multo gravius absurdum ex numis anni 975 in hac doctrina consequeretur, nimirum: numi omnes inscripti TR. P. IV. COS. IIII., quales nempe a Kalendis Ian. ejus anni usque ad XVI. Martii feriri decuit, interierunt, dum interea inscripti TR. P. V. COS. IIII., qui pro die XVI Martii praeparati tantum fuere, non pauci ad nos pervenere. Sententia haec auctoritate numorum, et ab ipso Turrio aliud agente enervata istud boni praestat, quod illaesus potest constare Xiphilini locus, et praeterea necessitatem nemo non sibi impositam sentiat, iterationem tribunatus etiam aliorum imperatorum, quae mea est doctrina, a principio Ianuarii repetendi.

Suam etiam sententiam habuit Ioan-

a) in dissert. cit. pag. 76.

nes Vignolius [a]), qui Elagabalum non ante Iulium morte adfectum censuit, nimirum ut tribunatui V. consuleret. Eodem consilio Mediobarbus ejus necem in ipsum Septembrem differt. Vignolii argumenta aut infirma sunt, aut, quoniam ejus explicandi multo opportunior superest ratio, omnino inutilia. At Mediobarbus ad fastos suos provocat, quos hodieque nobis debet. Denique et tabula aenea ante annos non multos Romae reperta est, et edita a cl. Morcello [b]), in qua legas: IMP. CAES. M. AVR. SEVERO. ALEXANDRO. COS. EIDIB. APRILIBVS. Ergo cum in hac omittatur consulatus conlega Elagabalus, certum est, eum idib. April. jam fuisse caesum, eraso, quod constat, ex fastis ejus nomine. Mazzolenus veterem suam cantilenam de iterata die X. Dec. trib. potestate recinit. Quaero ex viro erudito, quae causa sit, cur per omnes Elagabali annos nullus exstet numus, qui a dicto die X. Decembris per reliquos saltem XX. ejus anni dies signatus esset. Nam in hujus sententia oporteret superesse saltem aliquos numos inscriptos TR. P. II. COS. vel TR. P. III. COS. II. vel TR. P. IIII. COS. III. vel TR. P. V. COS. III., quorum tamen similem in nullo aut museo, aut fido catalogo hactenus reperi.

* * *

Sententia IV., quae est mea, secundum quam Elagabalus trib. potestatem captam die XVI. Maji V. C. 971 proximis Kalendis Ian. iteravit, et deinceps eodem die eodem modo, quo in praecedentibus Augustis vidimus, iterare perrexit. Necesse non est, hujus doctrinae diagramma proponere, nam videri potest in ipsis ejus annalibus. Omnia in hoc plana sunt et aperta, nihil, quod non a superioribus jam principibus fuisset observatum, in quorum moneta examinanda si eadem contentione usi essent viri hi praestantissimi, quam ad numorum Elagabali crisin contulerunt, easdem sibi in iis, quas in Elagabalo, objectas difficultates vidissent, ac tum coacti fuissent confiteri, nisi a principio Ianuarii tribunatus iteratio petatur, Augustorum inde ab Antonino Pio tribunatus cum consulatibus componi nullo pacto posse, ac tum omissae sane fuissent acres illae dimicationes, quae ad evolvendos Elagabali annos justae molis volumina parturivere. Ceterum, quod alias etiam monui, nolim mihi opponi numos solitarios, qui diversum a meis praeceptis docere videntur. Nam jure quaeram, an ii, qui numos hos descripsere, vel etiam monetarii veteres, qui eos scalpsere, eo loco supra humanam conditionem fuerint, ut nulla possit esse lapsus suspicio? In museo Caesareo, quod Elagabali numos commatis Romani CLXX. plures continet, ne unus quidem est, qui sese non ultro traditae a me doctrinae adcommodet.

ALEXANDER.

Ab hujus quoque Augusti numis sententia mea insigniter comprobatur, quod continuo patebit consulatus cum tribunatibus componenti. Illi, qui eos die natali imperii renovatos statuunt, cau-

a) de anno I. Alex. Sev. b) de Stilo inscr. pag. 178.

sam quaeso edisserant, cur anno V. C. 979, quo ineunte Alexander processit consul II., et quo labente per tres fere integros menses tribunatum adhuc IV. tenuit, nunquam legatur in numis TR. P. IV., COS. II., sed constanter TR. P. V. COS. II., atque eadem ratione in numis anni V. C. 982 non TR. P. VII. COS. III. demptis numis aliquot, de quibus infra, sed semper TR. P. VIII. COS. III.? Quanto gravius ea difficultas premat Mediobarbum, qui natalem imperii Alexandri in ipsum Septembrem differt, nemo non videt.

At habentur Alexandri numi refractarii, qui nulli sese sententiae applicari patiuntur, uti:

IMP. C. M. AVR. SEV. ALEXAND. AVG. *Caput laureatum.* ✠ PONTIF. MAX. TR. P. II. COS. II. P. P. *Roma galeata sedens d. Victoriolam, s. hastam, humi clypeus.* AR.

Hi numi neque subaerati sunt, neque infrequentes; nam in solo museo Caesareo horum quatuor adservantur. Quamcunque sententiam amplectare, tribunatus II. cum consulatu II. Alexandri sociari nequit. At cum videamus, in numis Elagabali eandem omnino exhiberi partem aversam, quam praesentes numi offerunt, docebimur continuo, quod et alias factum novimus, monetarios, cum Alexandri recens ad imperium evecti numos deproperarent, veteres Elagabali matrices Alexandri capiti applicasse. Revera hujus facies, quam hi numi ostentant, ejusmodi est, qualis in numis certis primo ejus anno signatis conspicitur.

Multo his molestiores sunt numi bini musei Caesarei:

IMP. SEV. ALEXAND. AVG. *Caput laureatum.* ✠ P. M. TR. P. VII. COS. III. P. P. *Miles gradiens d. ramum, s. hastam.* In alio: *Miles stans d. hastam, s. clypeum.* AR.

Hi numi favent sententiae eorum, qui tribunatum die natali imperii iterant, adversantur meae. Videntur nimirum monetarii quidam veterem numerandi tribunatus modum resuscitasse, quod tentatum nonnunquam videtur, ut alias verisimile diximus, et monebimus infra in conclusione hujus doctrinae §. IV.

MAXIMINVS.

Exposuimus in hujus moneta litem, quae eruditorum sententias de annis imperii Maximini distraxit, item quam in doctrina eorum, qui tribunatus die natali imperii iterant, confici non possit ejus trib. potestas IV. in numis exarata, quae, quoniam sententiae suae se non adcommodat, maluere, eos suspectos pronunciare, irrito sane conatu, quod certae sunt fidei, neque infrequentes. Sed et alio modo numi huic sententiae adversantur. Adiit Maximinus imperium circiter medio anno V. C. 988, et proximis Kalendis Ian. 989 processit consul, ergo is usque ad dimidium posterioris hujus anni secundum dictae sententiae patronos fuerat TR. P. COS. At enim consulatus in ejus numis nunquam cum tribunatu simplice jungitur. Vnde sequitur, simul eum processisse consulem, simul tribunatum duplicasse. Mazzoleno tum habebo fidem, cum mihi ostenderit numos cum TR. P. II. nulla adjecta consulatus jam initi mentione, ex quo pateat, eos cusos a die X. De-

cembris V. C. 988 usque ad proximas Kalendas, quibus consul processit.

GORDIANVS III.

Vidimus in hujus moneta ad annum V. C. 993, sub eodem tribunatu III. occurrere jam COS. simplex, jam COS. II., quod praeceptis meis plane adversatur, at eximie juvat sententiam eorum, qui ejus iterationem a die natali imperii repetunt. Nam si Gordianus principio ejus anni 993 usque ad Kal. Ian. 994 fuit TR. P. III., cum hoc tribunatu consulatus II. conjungi non potuit, quia Gordianus conspirantibus omnibus fastis nonnisi V. C. 994 processit consul II. conlega Civica Pompejano. At si statuatur iterasse tribunatum exeunte Iulio, omnis sublata est difficultas; nam ab exeunte Iulio anni 993 fuisset TR. P. III. COS., et mox a Kal. Ian. 994 TR. P. III. COS. II. Non advertit ad hunc nodum eruditus Mazzolenus [a]), etsi non pauci numi hoc modo inscripti exstent apud Mediobarbum; nam ejus perinde sententia ac mea his numis adfligitur. Hunc obicem quo amoliar, non habeo, nisi forte dici possit, monetarios alios veterem iterandi modum, alios novum in numis usurpasse, de quo vide, quae uberius dicam in conclusione hujus doctrinae §. IV.

At nequaquam ea propter paeana canant adversarii, nam eorum sententiae iidem Gordiani numi duplex vulnus, cujus alterum est immedicabile, infligunt. En primum: processit Gordianus consul I. Kalendis Ian. V. C. 992. Deinceps usque ad exeuntem Iulium in eorum doctrina fuit TR. POT., deinceps TR. POT. II. Obvii sunt Gordiani numi inscripti TR. P. II. COS., qui essent alterius semestris; at nulli exstant cum epigraphe TR. P. COS., qui essent prioris. An hoc semestri nullos placuit ferire numos cum mentione tribunatus, et consulatus, eamque omnem monetarii in alterum semestre distulere? Non dissimulo, exstare numum, quem ad annum V. C. 991 ex museo Caesareo recitavi, cum epigraphe P. M. TRI. P. CON. P. P., qui consulatum I. cum tribunatu I. conjungit, quod in mea sententia, tum et Mazzoleni fieri nequit. Verum hujus numi sermonem audiendum non puto, primum, quia binis modis consuetum morem infringit, scripto TRI. pro TR., et CON. pro COS. Deinde si exleges hos numos velimus audire, audiamus et alium Gordiani, cujus duplex exemplum integerrimum est in museo Caesareo cum epigraphe: P. M. TR. P. XVII. COS. II. N. P. P. Videtur igitur in numo priore nota chronologica omissa, quod incommodum jam nunc irrepsisse, in proximo Philippo intuebimur. At vulnus alterum multo gravius. Certum est, existere complures Gordiani numos cum tribunatu VII. Huic ut hospitium praebeant, necesse illis est, aliquot mensibus maturius, quam historiae series permittit, ordiri imperium Gordiani, et rursum serius finire. Quas istud molestias eruditis his viris facessat, videre potes apud Mazzolenum [b]), et Tillemontium [c]). Quare nihil aptius visum

a) Animadv. ad trib. pot. pag. 159. b) l. c. c) Nota I. in Gordian.

Tillemontio, quam horum numorum fidem elevare. At enim hi ante meos, aliorumque oculos versantur. In mea doctrina, in quodcunque anni tempus initium, finemque Gordiani reponas, facile tribunatus VII. exit, cujus tamen modicam eum partem degustasse, vel ipsa numorum sic inscriptorum paucitas comprobare videtur. Ex legum subscriptionibus chronologi ejus mortem ante diem XIV. Martii V. C. 997 collocant, ut videre licet apud auctores citatos. Addo argumentum illustre ex tabula honestae missionis haud ita pridem reperta, quae Gordianum A. D. VII. ID. IAN. dicit TR. POT. VI. COS. II. additis consulibus Arriano et Papo a). Sunt hae notae anni V. C. 996 P. X. 243. Si tum iteratio tribunatus ducta fuisset a die natali, Gordianus mense Ianuario ejus anni dici non potuisset TR. POT. VI. sed V.

* Numi Alexandrini in accuratis catalogis annum VII. ostentant, nempe L. Z., et recte istud secundum Aegyptiorum cognitum calculum. At vero anni H et Θ, quos museum Theupoli recitat, cum Gordiani historia componi non possunt. Sed neque similes adcuratus Zoega aliis in museis reperit. Iure igitur eorum numorum H et Θ in A et Є corrigi jubet. Etiam numi Caesareae Cappadociae annum VII. offerunt.

PHILIPPVS PATER.

Hujus tribunatus egregie illustrant duae tabulae aeneae, ut vocamus, honestae missionis,

Prima, quae effossa est prope Mutinam, et edita primum a Maffeio b), deinde Muratorio c), sic habet:

IMP. CAES. M. IVLIVS. PHILIPPVS. PIVS. FEL. AVG. PONT. MAX.
TR. POT. V. COS. III. P. P. PROCOS.
IMP. CAES. M. IVLIVS. PHILIPPVS. PIVS. FEL. AVG. PONT. MAX.
TR. POT. II. COS. II. P. P. *Nomina militum, qui militaverunt etc.*
AD. VII. ID. IAN.
IMP. M. IVLIO. PHILIPPO. PIO. FEL. AVG. III. ET.
IMP. M. IVLIO. PHILIPPO. PIO. FEL. AVG. II. COS.

Secunda, tabula aenea Neapolitana edita a Sponio d):

IMP. CAESAR. M. IVLIVS. PHILIPPVS. PIVS. FELIX. AVG. PONTIF. MAX. TRIB. POT. IIII. COS. III. DES. P. P. PROC. ET.
IMP. CAES. M. IVLIVS. PHILIPPVS. PIVS. FELIX. AVG. PONT. MAX.
TR. POT. IIII. COS. II. DESIGNAT. *) P. P.
iis, qui militantes sunt etc.

a) Marini Frat. arv. p. 466. b) Ant. Gall. p. 5. c) Pag. 362. 1. d) Misc. p. 241.

*) Male hoc loco Fabrettus, qui tabulam hanc bis edidit, (Columna. Traj. p. 70, et In-

AD V. KAL. IAN.

IMP. M. IVLIO. PHILIPPO. PIO. FELICE. AVG. COS. DES. III. ET. IMP. M. IVLIO. PHILIPPO. PIO. FEL. AVG. COS. II. DES. COS.

Vtrumque epigramma nonnihil differamus, donec consueto hactenus modo comprobaverimus, etiam in Philippo eorum sententiam claudicare, qui trib. potestatem a natali imperii iterant. Secundum eos fuit Philippus V. C. 1000 inde a Kalendis Ian. usque fere ad initium veris TR. P. III. COS. II., reliquo hujus anni tempore TR. P. IIII. COS. II. At cur nunquam in ejus numis legimus priorem modum, semper secundum? nimirum quia tribunatus non a natali imperii, sed principio anni iteratus est. Eodem modo jure quaeritur, cur in numis anni V. C. 1001 nunquam legatur TR. P. IIII. COS. III., semper TR. P. V. COS. III.

At tabula ex propositis prior eorum sententiam internecione ferit. Ea ex notis chronologicis inscriptam se profitetur die VII. Ianuarii V. C. 1001. Currebat tum in eorum sententia Philippi tribunatus IV., et tamen tabula profitetur tribunatum V. An certius quoddam argumentum desiderabimus ad figendam sub anni principium tribunatus iterationem?

Neque minus altera tabula doctrinae cl. Mazzoleni feralis est, tribunatum quotannis X. Dec. iteratum statuentis. Conceptum est id epigramma die XXVIII. Dec. V. C. 1000. Ex ejus mente Philippus tum inde a X. Decembris fuit trib. potestatis V., at tabula illi nonnisi tribunatum IV. largitur.

Quare cum ex tabula utraque certum fiat, Philippum die XXVIII. Decembris V. C. 1000 praeditum fuisse tribunatu IV., continuo interpositis paucis diebus, nempe die VII. Ianuarii V. C. 1001 tribunatu V., suapte consequitur, iterationem trib. potestatis principio anni factam.

Video, ab adversariis laqueum mihi injici ex numis anni V. C. 998 inscriptis: P. M. TR. P. COS. P. P. Renovato sub ejus anni initium tribunatu scribendum in sententia mea fuerat TR. P. II. COS.; at cum simplex tantum TR. P. scribatur, sequitur, principio anni valuisse adhuc tribunatum simplicem, eumque nonnisi ineunte vere, redeunte nimirum natali, iteratum. At vero facile est ab his me insidiis expedire. Ajo, in his numis numerum II. suppressum, cujus frequentia habemus in numis imperatorum exempla. Responderi mihi video, inde a M. Aurelii aetate trib. potestatis numerum non amplius suppressum. Victas do manus, at ea lege, ut adversarii epigraphen numorum anni 1000: P. M. TR. P. IIII. COS. P. P., vel anni 1002: TR. P. VI. COS. P. P. expediant. Verum qua istud ratione praestabunt, nisi fateantur ipsi, scriptum COS. pro COS. II. et

scr. dem. p. 687.) numerum consulatus II. omisit, et post eum Marinius quoque, Fabretti forte exemplari usus. Eum, ut oportuit, posuit Sponius, et legitur paullo infra in eadem tabula versu 16.

COS. III., suppressumque esse utrumque numerum? Istud si de consulatus numero fatebuntur, qui tamen neque ab iis imperatoribus omitti consuevit, qui passim trib. potestatis numeros neglexere, cur incredibile videbitur, omissam hanc notam in numerando tribunatu, quod passim antea factum?

PHILIPPVS FILIVS.

Ordo, quo princeps hic in numeranda trib. potestate testibus certis, et indubitatae fidei monumentis usus est, tam male cohaeret, ut ejus nodos, nisi Alexandri gladio utare, posse expedire desperes. De universa lite ut judicium certius ferri possit, juvat monumenta omnia compendio describere:

A. PONT. MAX. TR. P. IIII. COS. II. DESIGNAT. P. P. Sic dicitur in tabula aenea Neapolitana exarata XXVIII. Dec. V. C. 1000, quam descripsi supra in patre.

B. PONT. MAX. TR. POT. II. COS. II. Sic dicitur in tabula aenea Mutinensi exarata VII. Ian. V. C. 1001, quam ibidem descripsi.

C. P. M. TR. P. IIII. COS. P. P. in numis certis, quos dedi in ejus moneta ad annum V. C. 1000.

D. P. M. TR. P. IIII. COS. II. P. P. in numis certis, (ibidem.)

E. PONTIFEX. MAX. TR. P. V. COS. III. in numo, sed cujus lectio varie proditur. Vide dicta ad numos anni V. C. 1001.

F P. M. TR. P. VI. COS. P. P. in numis certis. Vide numos anni V. C. 1002.

Numi Goltziani.

CAES. PONTIF. COS. PRINC. IVVENT.
AVG. PONTIF. TR. P. COS.
AVG. PONTIF. TR. P. II. COS. II.
AVG. PONTIF. TR. P. III. COS. II.

Sed noveris, horum nullum hactenus vel in locupletissimis museis conspectum, omnes ex uno Goltzii *Thesauro uberrimo* cognitos, qui liber quam fidem mereatur, alibi abunde disputavimus. Istud tamen praemittere necesse duxi, quia praestantissimi aetatis nostrae chronologi eorum testimoniis inconsultius usi sunt.

Ad certa monumenta quod attinet, videmus, variis annis varios illi tribunatus adfingi, in aliis auctiorem esse numerum, quam qui curto ejus imperio possit competere. Audiamus eruditorum de his judicia.

Harduinus [a]), et Tillemontius [b]) numos literis C et D descriptos vel propter solum pontificatus maximi additum titulum condemnant. Perperam; nam, ut docebimus in Tractatu de pontifice maximo, inde a Balbino et Pupieno tot eodem tempore fuere pontifices maximi, quot Augusti. De initio trib. potestatis mirus est dissensus, ut patet ex ipso Mediobarbo in numis utriusque Philippi. Alii tributam filio hanc potestatem adserunt, antequam Augustus diceretur, sic ut secundum hos illa ornatus fuerit uno anno antea, secundum illos statim postquam Caesar appellatus est [c]). Longius his variorum sententiis et conjecturis immorari piget, quoniam ad verum nihil conferunt, lubetque ex citatis documentis, quorum plura magni momenti eruditis his viris ignota fuere, arbitrari.

Certum est, Philippi filii, quamdiu Caesar tantum erat, non exstare numos trib. potestate notatos, ut adeo ab hac parte confici non possit, utrum intra id tempus ea insignis jam fuerit. Primi numi illam jactantes eum Augustum jam sistunt, ac tum primus ejus tribunatus, quem ex numis novimus, est TR. P. IIII. COS. addito in aliis COS. II. Quaeritur, ad quem annum hi numi referendi sint. Eam quaestionem me judice plene decidunt numi literis E et F descripti, in quibus Philippus noster dicitur: TR. P. V. COS. III. et TR. P. VI. COS. Vt igitur hi sine dubio ad annos V. C. 1001 et 1002 pertinent, ita illi ad annum 1000. Ergo, inquiet aliquis, Philippum jam inde a principio Caesarei honoris trib. potestate praeditum praestabis? et, quod sequitur, contra fastorum omnium auctoritatem eum in tribunatu IV., qui secundum hanc doctrinam in annum V. C. 1000. cadit, consulem II. facies, cum tamen tum nonnisi consul I. fuerit? At enim cur moleste feremus parachronismum consulatus II., cum in numis litera E descriptis, si modo rite promulgati sunt, idem dicatur COS. III., qui tamen ter consul nunquam processit? Paucis igitur rem absolvo. Ajo, Philippo filio, ex quo Augustus dictus est, demptis quibusdam ludorum saecularium numis, communes cum patre numorum aversas fuisse, quo factum necessario, ut tribuendo consulatus filio, qui fuere patris, perverteretur veritas historica, et ordo fastorum. At an verisimilis tanta perversio in moneta publica? Verisimile sane, quoniam factum videmus. Neque vero in his Philippi numis, quod visum Pagio [d]), recurri potest ad errores monetariorum matrices temere permutantium; nam tanta est copia numorum tam patris, quam filii cum epigraphe una eademque P. M. TR. P. VI. COS. P. P., ut, quod jam monuit Frölichius [e]), ejus lapsus suspicio nulla esse possit. Quo magis mirum, numos usque eo obvios ad nostra usque tempora fuisse ignotos, neque eorum unum se obtulisse vel Occoni, vel hujus ampliatori Mediobarbo, vel hujus Argelato. Quod si eruditis saeculi prioris philologis haec monu-

a) Hist. Aug. b) Nota V. in Philip. c) Tillemont. ad ann. 247, et nota V. in Philip. d) Crit. Baron. ad ann. 253 num. 14. e) IV. Tent. pag. 425.

menta fuissent cognita, in extricanda filii trib. potestate minus laborassent, coactique fuissent idem nobiscum sentire. Amplius quid ausi Antiocheni, qui non modo Philippo filio dederunt consulatus, qui fuere patris, sed et Otaciliae, et Etruscillae trib. potestatem et consulatus, qui fuere maritorum, et istud in obviis, et elegantibus suis tetradrachmis. Quae causa fuerit, cur monetarii tam abnorme institutum sibi permissum putaverint, non inquiro, neque existimo, probabile quidquam in hac causa, nisi per inanes conjecturas posse adferri. Ceterum haec confusio, quae observatur in his numis, nequaquam monumenta alia adflavit. In citata tabula Neapolitana jungitur titulus filii TR. P. IIII. COS. II. DESIGNAT. cum titulo patris TR. P. IIII. COS. III. DES., ex quo apparet, a scalptore exemplo ex numis petito aequatum quidem tribunatuum numerum, at non consulatuum. Nisi me omnia fallunt, legem dictabit tabula Mutinensis, in qua cum TR. P. II. COS. II. filii conjungitur TR. P. V. COS. III. patris, quam si recipiemus, ratio nulla erit anticipandae in filio ante titulum Augusteum contra ejus aetatis morem trib. potestatis. Quae ratio fuit, cur eam distributionem in annalibus sequendam putaverim. Quanquam a vero non abhorret, duplicem a veteribus in filio numerandi tribunatus modum fuisse observatum, sic ut alii eum ab indito Caesaris titulo, alii a principio honoris Augustei ducerent, quod non modo verisimile sit ex contentione utriusque tabulae, sed etiam ab exemplo Macrini, in quo duplicem quoque numerandi consulatus morem placuisse demonstravimus. Argumentum, quo Tillemontius tabulae auctoritatem elevare nititur, nimirum opponendo numos Goltzii, propter hujus infirmam fidem suapte corruit. Etiam infra in Volusiano videbimus, huic quoque, etsi Caesar antea fuerit, tamen ex quo Augustus dictus est, eandem numero cum patre fuisse trib. potestatem.

DECIVS.

Monui in ejus numis ad annum V. C. 1004, non exstare certum Decii numum cum mentione tribunatus. At eum memorant complura marmora, nimirum TR. P. II. COS. II. [a]) et TR. P. III. COS. II. [b]) Posterior haec ratio et meae, et adversariorum sententiae repugnat; nam in utraque tribunatus III. incidit in annum V. C. 1004, sed quo Decius fuit consul III. Tanto magis per haec marmora triumphat Mazzolenus; nam ea ait exarata inde a die X. Decembris V. C. 1003 usque ad proximas Kal. Ian., quo tempore ex ejus sententia fuit TR. P. III. COS. II. [c]). Verum an etiam sinceram horum marmorum lectionem praestabit, etsi marmora demus sincera? Imperasse Decium saltem usque ad exeuntem annum V. C. 1004, probatur primum ex numis Alexandrinis L. Γ, qui tertius annus coe-

a) Gruter pag. 1021. Murat. pag. 460. 4 et 1101. 3. Mus. Veron. pag. CII. 3. b) Murat. pag. 252. 5. Gruter pag. 273. 6. Spon. Mis. pag. 202. c) de trib. pot. pag. 172.

pit die XXIX. Augusti ejus anni, deinde ex Trebellio, qui senatus consultum refert de Valeriano deligendo censore factum duobus Deciis cos. VI. Kal. Novemb., missumque Decio adhuc vivo [a]). At duo Decii fuere consules V. C. 1004, qui annus fuit Decii postremus. Cum ergo in Decio deficiant numi, nihil certum de modo iteratae trib. potestatis possumus adfirmare.

TREBONIANVS.

Quam arctos hujus imperio fines praescripserint historici veteres, abunde in ejus moneta diximus, et tamen in obviis ejus et Volusiani numis legitur trib. potestas IV., quam tam parum expedire possunt sententiae Panvinianae patroni, ut ipse etiam Petavius statuendum putaverit, Treboniani tribunatus, quae mea est doctrina, fuisse Kalendis Ian. iterari solitos [b]). Monumenta ipsa, quibus ejus tribunatuum calculus nititur, exposuimus in hujus Augusti moneta, quo illa loco proferre oportuit, quia ad illustrandam durationem ejus imperii tot dissidiis agitatam plurimum conferunt. Eodem loco Mazzoleni quoque sententiam refutavimus.

VOLVSIANVS.

Vidimus in patre Treboniano, quam graviter eruditorum non paucos offenderit notata in hujus numis trib. potestas IV., ad quam eum nunquam pervenisse, plerisque indubitatum visum. Tanto gravius ferire eos debuit idem numero tribunatus, quem impertiunt Volusiano non modo numi obvii ad postremum hujus annum a me indicati, sed etiam marmor optimae fidei a Barthelemyo vulgatum, et a me in Volusiani moneta restitutum. Etenim, ajunt, si tribunatus IV. jam nimius est in Treboniano, qua is ratione poterit competere Volusiano, qui aliquanto tempore Caesar fuit, antequam Augusti titulum, et conjunctam cum hoc trib. potestatem adipisceretur? Esset hic nodus ex praecipuis unus, nisi exemplum jam praeivisset Philippus junior, qui et ipse aequatam numero cum patre trib. potestatem habuit. Ex quo colligimus, eam adhuc Caesari fuisse delatam, et deinceps per singulos annos repetitam, quod idem factum jam in Tiberio, Tito, M. Aurelio, aliisque observavimus.

VALERIANVS.

Ejus trib. potestas alias quidem facilem se ad doctrinam meam praestat, sed fallit in consulatu IV., qui in numis tribunatum IV. et V. conjungit, cum tamen in sententia mea quarto esse locus non possit, qui sese in Panvinii doctrina rite adcommodat. Verum expediat is quaeso bina marmora Gruteriana, quae cum consulatu II. tribunatum III. conjungunt. Continuo in Gallieno videbimus, quam perturbata omnia, et velut cardine mota hoc aevo fuerint.

GALLIENVS.

Valerianum et Gallienum V. C. 1006

a) in Valer. sub init. b) Doctr. temp. L. XI. c. 28.

P. X. 253 arripuisse imperium, conspirant chronologorum peritissimi, et nos cum illis, ut diximus in moneta Treboniani. Contingere istud serius mense Augusto non potuisse, docet Tillemontius [a]), nos in annum exeuntem distulimus. Fuisse Gallienum jam eodem hoc anno trib. potestate perinde ac patrem praeditum, praeter tribunatum XVI., qui ejus postremus fuit, et necessario in annum V. C. 1021 cadit, probat etiam marmor Muratorii, in quo idem tribunatus VII. tribuitur tam Valeriano, quam Gallieno [b]). Eundem annum V. C. 1021 fuisse postremum Gallieni, et primum Claudii, patet etiam ex eo, quod anno proximo Claudius more plerumque recepto consul processit. Caesum Gallienum mense Martio, tenemus ex Trebellio, qui nono Kal. April. allatum in urbem Claudii ad imperium evecti nuncium significat [c]). Vt numi Romani Gallieno tribuunt tribunatus XVI., sic Alexandrini annos IϚ.

Ex his, quae modo commemoravimus, patet, etiam in Gallieno fallere eorum sententiam, qui natali imperii iteratam trib. potestatem docent. Nam si natalis hic fuit mense Augusto V. C. 1006 P. X. 253, trib. potestas XVI., quam Gallieni numi offerunt, coepit eodem mense V. C. 1021 P. X. 268. Verum Gallienus mortuus jam erat mense Martio ejusdem anni, quo tempore secundum eos currebat ejus tribunatus XV. Ergo ut eorum doctrina consistat, necesse est, aut imperium Gallieni, aut ejus mortem longius differre, quod ipsi nolunt, aut mecum conſiteri, hanc potestatem ante exitum natalis fuisse iteratam anni principio.

Ceterum nolim hujus meae doctrinae fidem ad numos Gallieni, et inscriptos his tribunatus explorari. Nam sunt horum non pauci, in quibus juncti cum illis consulatus eam aperte evertunt. Quid igitur? an cessabis fallacem tuam aspernari sententiam, et amplecti alteram? Imo vero a malleo, ut ajunt, ad incudem. Etenim altera quoque sententia eum in modum iisdem nodis implicatur, ut ejus patronus Bandurius profiteri non raro cogatur, hos illosve numos fastis aperte repugnare. Ergo et ipsi numi, nimirum male sinceri ejus aevi testes, experimentum praebent, quam nullus ordo, nulla ratio in levioribus etiam rebus imperante Gallieno constiterit. Quare cum dissidentibus aliis alii legem meam facile sequantur, et eorum iniquo calculo qualiscunque alia sententia aeque laboret, non patiar a meo me instituto, praecedentium imperatorum numis tam nitide comprobato dimoveri, praecipue cum adversariis nulla ratio praesto sit, tribunatum XVI. cum doctrina sua conciliandi. Ceterum necesse non est repetere, qui numi singulis sententiis aut obstent, aut faveant. Eos ego loco suo summa cum fide, et adcuratione ex catalogis, qui sinceriores visi sunt, congessi, ut adeo cuivis facile sit, eos cum quacunque libitum fuerit sententia contendere. Non videtur hoc loco reticendum, Chamillardum in dissertatione, quae est in Memoriis Trevoltiensibus Novemb. 1719 pag.

a) in Trebonian. nota III. b) Pag. 460. 5. c) in Claud. c. 4.

111, adferre catalogum numorum Gallieni, in quo tribunatus, et consulatus certo quodam ordine procedunt. Quibus ille numis usus sit, ignoro. Sane numi Bandurii, musei Caesarei, aliorumque istud nobis beneficii non indulgent. Quantum in eadem hac area desudaverit Norisius, in aperto est [a]), an feliciter, inquirere taedet, quia certos nos esse ante omnia oporteret, funesta ejus aevi monumenta verum eloqui.

Conclusio totius doctrinae.

Quisquis haec legerat, lubens credo testimonium dabit, me in monumentorum delectu, iisque recitandis fuisse religiosum, fidelem, adcuratum, et quod in re critica praecipuum est, diffisum monumentis iis, quae ob causas varias possunt videri suspecta, neque tamen subdole reticuisse monumenta certae auctoritatis, quae causae meae aut minus sunt propitia, aut etiam adversantur. At spero etiam, his perlectis consensuros mecum viros eruditos, demptis paucis monumentis, quae repugnant, reliqua omnia nitide, et adcurate testari, quod probandum susceperam, ab Augusto usque ad Antoninum Pium trib. potestatis iterationem peractam ipso die, quo collata fuit; ab hoc usque ad Gallienum Kalendis Ian., atque hoc admisso maximam earum difficultatum partem suapte evanescere, quae in quacunque alia sententia aut nullo pacto levari, aut nonnisi violente, et per inanes plerumque conjecturas, et effugia possunt. Quapropter ut aliis in causis, sic in hac cumprimis valere debet illud Aristotelis: *sic bene*, *aliter non bene*, *ergo sic optime*. Habeo tamen adhuc nonnulla, quae ad praesens argumentum sive illustrandum, sive confirmandum non parum poterunt conferre, quae sequentibus articulis declarabo.

I. Non unus ego sum, cui haec trib. potestatis ipsis Kal. Ian. iteratio probabilis est visa. Nam video viros summe eruditos jam ante me in hanc inclinavisse sententiam, hoc uno discrimine, quod ego institutum istud in omnibus inde ab Antonino Pio Augustis agnosco, at illi in nonnullis tantum. Agmen ducat vir admirabilis ingenii Dionysius Petavius, qui cum trib. potestatem IV., quae in Volusiani numis legitur, componere non posset cum ejus imperio, quod duorum tantum annorum, et aliquot mensium fuit, his verbis nodum solvere tentat: *quod ipsum chronologiae nostrae consentaneum est*, *ut cum novo anno Iuliano nova trib. potestas inchoata sit*, *adeoque quater instaurari potuerit* [b]). Eandem necessitatem in explicandis quoque Elagabali numis sibi impositam vidit Philippus a Turre, ut diximus supra in hujus principis trib. potestate. Eam confessus est Harduinus in Antonino Pio, et M. Aurelio [c]), et suspicatus in Caracalla Tillemontius [d]). Nuperrime cl. Sanclementius urgentibus iisdem causis coactus est confiteri, jam inde a Severo exempla peti posse, quae suadeant, veterem tribunatuum numerandorum

a) de Votis decenn. c. V. b) Doctr. temp. L. XI. c. 28. c) Opp. sell. pag. 682. d) Nota XIX. in Severum.

methodum peculiari aliqua de causa fuisse immutatam [a]). Idem deinde adfirmare non dubitat, Caracallam [b]), et mox Elagabalum [c]) tribunatus suos a Kalendis Ian. iterasse. Alios vide citatos in dissertatione Io. Georgii Graevii pag. 11, et a Mazzoleno pag. 15 seq. Atqui si istud causa sic exigente verisimile visum in nonnullis, cur non etiam videri possit in aliis verisimile, quando istud eaedem causae exigunt? Absterruit viros praeclaros primorum imperatorum institutum, quos nonnisi circumacto anno renovasse tribunatum ipsa monumenta docent, quod quia sequentibus etiam imperatoribus applicandum duxerant, non poterant non abhorrere a sententia, quae trib. potestatem alio ab ejus natali die repetitam docet.

II. Dixi, videri verisimile, modum tribunatus Kalendis Ian. iterandi sub Antonino Pio coepisse causa ex ipsis numis petita. Suggerit conjecturam aliam numus M. Aurelii, quem post alios exhibet Spanhemius [d]): AVRELIVS. CAESAR. AVG. PII. FIL. *Caput nudum.* ℞ TR. POT. VII. TR. POT. VIII. S. C. *Mulier galeata sedens d. hastam, humi clypeus.* Singularem hanc partis aversae epigraphen varie explicavere eruditi. Harduinus illa duplicem trib. potestatem intelligendam sanxit, unam quae esset in exercitibus, alteram, quae in provinciis et rebus civilibus, quam absurdam doctrinam, etsi se ipsam refutet, refutandam tamen sibi duxit loco citato Spanhemius suffecta altera sua, nimirum agi in hoc numo de M. Aurelii trib. potestate intra annum Iulianum iterata, cusumque adeo hunc numum circa tempus, quo exivit tribunatus VII., et occoepit VIII. Verum et hunc explicatum patet esse violentum, neque ullo pacto verisimilem. Neque enim numus hic aut cudi, aut in lucem mitti potuit, nisi in certo aliquo tribunatu, ac propterea nullum video exstare sive in numis, sive marmoribus exemplum, quod contiguos iterati magistratus, vel honoris numeros conjunctos exhiberet. Istud enim si permissum fuisset monetariis, eadem lege in duplicis consulatus confiniis legeremus etiam v. c. COS. III. COS. IIII. in eadem numi superficie conjunctum, cujus tamen exemplum in omni antiquitate non reperias. At en tibi in sententia mea explicationem aliam plane obviam, ac simplicem. Dixi, sub Antonino Pio Kalendas Ian. iterandae trib. potestati destinari coepisse, ipsa vero hujus numi epigraphe, in qua Aurelius tantum Caesar dicitur, docet, eum imperante Antonino Pio signatum. Quare admodum verisimile, nova renovandi tribunatus ratione tum recens constituta, utrumque canonem et veterem, et novum numo inscriptum, nimirum veterem, secundum quem fuit trib. potestatis VII., et novum, secundum quem numeravit trib. potestatem VIII., juxta quam legem numus cusus est V. C. 908, cujus principio anni ex canone vetere numeravit Aurelius tribunatum VII., ex novo VIII. Ceterum quae causa fuerit, cur Antoninus traditum a majoribus mo-

a) de vulg. aera pag. 287. col. 2. b) Pag. 288. col. 1. c) Pag. 291. col. 2. d) Tom. II. pag. 430.

rem infringeret, ignoramus aeque, ac plura veteris aevi alia, rebus apparentibus, ignotis causis.

III. Ex doctrinae meae praeceptis sequitur, ut initio dixeram, trib. potestatem primam in altero canone semper, aut certe plerumque fuisse incompletam, constantem saepe paucis mensibus, quin et diebus. Nam si v. c. medio Decembri quis eam accepit, secutis paucorum dierum intervallo Kalendis Ian. coepit numerare secundam. Quod quidem institutum nemini credo videbitur absurdum, quando eadem ratio in computandis sive imperatorum, sive epochae annis apud Graecos vulgo valuit, qui utrosque ad anni sui civilis calculum adcommodavere, incompleto adeo semper anno primo, nisi cum forte initium imperii fuit idem cum initio novi anni civilis. Ejus exempla abunde cognita sunt ex numis Antiochiae Syriae, Caesareae Cappadociae, aliisque, ac praecipue Alexandrinis Aegypti, in quibus de hoc veterum more non pauca, quae praesenti argumento applicari possunt, disputavi [a]). Quibus addi praeterea potest, etiam imperatores Germanicos Caroli M. successores proximos sic annos imperii sui computasse, ut, quocunque mense illud essent auspicati, annum secundum semper a proximis Kalendis Ianuariis numerarent [*]), qui mos observatus est in constitutionibus Ludovici Pii, Lotharii I., Henrici I., Othonis M., Henrici II., Conradi II., Henricorum III. et IV., Lotharii II. Vide, quae de hoc argumento ex dissertatione comitis Garampi tradidit Belleyus [b]). Quocirca si variae nationes, et varia quidem aetate annum primum imperii incompletum pro completo accipere poterant, sic ut proximo anni civilis initio inciperet annus secundus, nescio, cur non et Romani eodem exemplo potuerint trib. potestatem ad anni sui civilis, id est: Iuliani modum adcommodare, et tribunatu primo incompleto ordiri alterum Kalendis sequentibus Ianuariis, sive initio anni sui civilis, praecipue cum teste Dione imperatores secundum trib. potestatem imperii quoque sui succedentes annos numerare sint soliti [c]), sive, quod eodem recidit, unum idemque fuerit, numerare trib. potestates, atque annos imperii.

IV. Dixi, veterem canonem, tribunatum die natali ejus accepti renovandi, imperante Antonino extrusum a recentiore, qui eum Kalendis Ian. renovat. At quemadmodum aliis quoque in rebus evenire solet, ut non facile vetus aliquod institutum sic aboleatur, ut non etiam aliqua ejus nonnunquam appareant vestigia, sic mirum non est, si exstent pauca quaedam exempla, etiam constituta nova ratione nonnunquam ad veterem fuisse reditum. Diximus supra articulo II., in uno eodemque numo M. Aurelii Caesaris utriusque rationis trib. potestatem, et veteris et novae, consociatam videri, quod judicium si non fallit, perspicue docemur, canonis veteris modum stabilito altero non continuo esse abolitum. Sed et nonnulli numi serius percussi veterem

a) Proleg. ad num. Alex. c. 2. Vol. IV. p. 41. b) B. L. Tom. XXXV. p. 639. c) L. LIII. §. 17.

*) Mirum sane secundum cel. περιηγητην *Thunberg* in insula *Japan* aetatis annos eodem modo computari, sic ut infans medio Decembris natus proximis Kal. Ian. inciperet annum secundum. Not. edit.

normam palam respiciunt, quos recitavi supra in Caracalla, Alexandro Sev., Gordiano. Neque tamen propterea duplicem eodem tempore numerandi tribunatus modum in commune valuisse permittam, quod toties in Mazzoleno ipse improbavi. Hanc enim discordiam potius privatae monetariorum libidini, quam auctoritati publicae imputandam puto, cujus generis illustre exemplum supra in Macrino proposui. Ad haec tam sunt rara hujus dissensus exempla, ut tuto liceat in hoc judicio eorum non habere rationem. Vide, quae alia huc pertinentia disserui in regula IV. huic examini praefixa.

V. Denique cum ad explicandos tribunatuum numeros auctiores, quam plurium Augustorum imperium capere possit, prorsus non valeat Panvinii sententia, et necesse omnino sit respicere aliam, magis sane commodam, et cum veterum monumentis magis conspirantem prae hac nostra vix reor posse reperiri. Enimvero satis perspeximus, cum quantis difficultatibus conflictandum fuerit iis, qui quamcunque aliam doctrinam aut reperere, aut secuti sunt.

* * *

Haec, quae hactenus de iteratione trib. potestatis disputavi, sola sunt, quae amplissimi ejus muneris doctrinam impeditam reddunt. Reliqua plana sunt, nullique obnoxia difficultati. Cum ejus in Augustis ortum enarraverimus, superest, ut etiam, quando desiverit, memoremus. Postremum reperio Constantinum M., qui eam monetae inscripserit. De epigraphe: TR. P. XXXVII., et XXXXII., qui uterque modus fertur exstare in aureis Theodosii II., dubia mea exposui in hujus moneta. At in marmoribus ejus usus aliquamdiu post Constantinum duravit, nam reperta sunt, quae eam adhuc dignitatem titulis Iuliani, Valentiniani, Gratiani addidere. Infimo aevo pro mentione trib. potestatis aliquamdiu in numis valuit inscriptum ANNO. I. II. III. etc. Vide numos inde a Iustino I.

Cum ex natura trib. potestatis nequaquam ad hanc, ut ad sequentem consulatum, designatione opus esset, mirum sane, repertum fuisse marmor, in quo Severus dicitur: TRIB. POT. III. DES. IIII. COS. II. [a]). Ego, qui non facile prodigia in artem nostram recipienda censeo, male lectam epigraphen existimo, et restituendam lectionem: TRIB. POT. III. IMP. IIII. COS. II.

---

a Spon Miscell. pag. 269.

CAPVT XI.

De nominibus PATRIS et MATRIS in Augustis.

Patris nomen praeter significationem propriam jam ab urbis conditu alienam quoque nactum est. Sic Romulum sublimem raptum procella *deum deo natum, regem, parentemque urbis Romanae salvere universi jussere* a). Sed hoc loco parens conditorem utique significavit, quo modo et dixit Maro b):

Dardanus Iliacae primus pater urbis, et auctor.

Serius, et integra quidem adhuc republica, dicti patres patriae, qui salutem urbi attulere. Primus in urbe libera hoc sibi elogium emeruit Furius Camillus urbe caesis Gallis servata, de quo Livius c): *Dictator recuperata ex hostibus patria triumphans in urbem redit, interque jocos militares, quos inconditos jaciunt, Romulus ac PARENS patriae, conditorque alter urbis haud vanis laudibus appellatur.* At fuit, qui negata hac Camillo gloria primum Ciceronem post exstinctam Catilinae conjurationem hoc elogio ornatum dixit. De eo Plinius d): *Salve primus omnium PARENS PATRIAE appellate, primus in toga triumphum linguaeque lauream merite, et facundiae, Latiarumque literarum parens.* Cum Plinio consentire videtur Appianus mox citandus.

A Cicerone elogium istud ad imperatores fuisse derivatum, ex aliquorum sententia perhibet Appianus, cujus testimonium paullo infra integrum dabimus. Ejus in principes collati rationem hanc dedit Dio e): *Patris autem appellatio, tametsi eis aliquod jus in nos omnes tribuere videtur, quale patribus olim erat in liberos, tamen omnino in hunc finem eis tributa non est, sed honoris gratia, utque admonitioni esset, ipsis quidem, ut subjectos instar liberorum diligerent, subjectis autem, ut ipsos veluti parentes suos revererentur.* Eleganter more suo Seneca f): *Hoc quod parenti, etiam principi faciendum est, quem appellavimus patrem patriae, non adulatione vana adducti. — — — Patrem quidem patriae appellavimus, ut sciret datam sibi potestatem patriam, quae est temperatissima, liberis consulens, suaque post illos ponens.* Tertullianus invectus in eos, qui imperatores

a) Liv. I. 16. b) Aen. VIII. 134. c) L. V. c. 49. d) H. N. L. VII. §. 31.
e) L. LIII. §. 18. f) de Clementia L. I. c. 14.

dominos dixere, *qui pater patriae est*, inquit [a]), *quomodo dominus est? Sed et gratius nomen est pietatis, quam potestatis; etiam familiae magis patres, quam domini vocantur.*

Ex imperatoribus primus fuit Caesar dictator, cui senatus populusque amabilem hunc titulum obtulit, deinde, etsi sero, Augusto quoque. In utroque senatus causas habuit veras, justasque, quas non recoquo, quia in utriusque moneta abunde commendatas. Post hos amisit candorem, quia plerumque ab adulatione, aut obsequio dictatus, et saepe antea delatus principi, quam is potuisset populo paterni sui adfectus experimentum dare. Quare a vero longe aberrat oratio Appiani sic de hujus tituli usu disserentis [b]): *και δοκει τισιν ἡδε ἡ ἐυφημια ἀπο Κικερωνος ἀρξαμενη περιελθειν ἐς των νυν ἀυτοκρατορων τυς φαινομενυς ἀξιυς. ὐδε γαρ τοισδε, καιπερ ὐσι βασιλευσιν, ἐυθυς ἀπ' ἀρχης ἁμα ταις ἀλλαις ἐπωνυμιαις, ἀλλα συν χρονῳ μολις, ἡδε, ὡς ἐντελης ἐπι μεγιςοις δη μαρτυρια, ψηφιζεται. Et visus est nonnullis is honos in Cicerone coeptus nunc transivisse ad eos imperatores, qui eo digni existimantur; neque enim is illis, etsi regiam habeant potestatem, confestim ab initio cum aliis cognominibus, sed vix sero quidem, et tanquam absolutae virtutis testimonium decernitur.* Lubet ex Appiano sciscitari, utrum eo honore dignus fuerit Tiberius, cui illum saepius a populo oblatum, sed recusatum, in ejus numis diximus? an, deinde Caligula, Nero, Domitianus? et an hos absolutae virtutis exempla faciet? Ait, vix sero quidem illum decerni solere. Non nego, hunc titulum aliquanto tempore a senatu fuisse dilatum; neque alia est ratio, cur is in Galbae, Othonis, et Vitellii numis non legatur, nisi quia hi paucorum tantum mensium principes fuere. At in reliquis perexiguum fuit inde a Caligula ejus dilati tempus. Eum jam numi Caligulae cum tribunatu I. memorant, et tamen refert Dio, hunc principem aliquamdiu patris patriae nomen recusasse; ex quo patet, quam is mature fuerit delatus. Exemplum plane simile offerunt numi in Nerone. Hadrianum, quo tamen imperante floruit Appianus, illo saltem paullo post imperii aditum fuisse donatum, numi palam docent. Sane longiorem aliquam moram, ac praecipue talem, qualem intulit Appianus, inde a Caligula in nullo Augustorum reperias, et verum adeo est, quod supra adserui, praeclarum istud nomen ab Augusti excessu non fuisse nisi obsequii, et servitii argumentum. Observo, in hoc titulo sive deferendo, sive acceptando non bene scriptoribus cum certis monumentis convenire. Narrat Suetonius [c]), Vespasianum eum nonnisi sero recepisse, et tamen is passim legitur in ejus numis consulatum II. praeferentibus, quem primo imperii sui anno inivit. Quae a scriptoribus diversa doceant numi Hadriani, in hujus moneta diximus. De Pertinace narrat Capitolinus: *primus omnium ea die, qua Augustus est appellatus, etiam patris patriae nomen recepit*, et de Did. Iuliano

---

a) Apolog. c. 34. b) Bell. civ. L. II. c. 7. c) in Vesp. c. 12

Spartianus: *Patris patriae quoque nomen recepit*, et tamen neutrius illud numi praeferunt, etsi constet, imperatores usque ad tempora declinantis imperii in eo monetae inscribendo fuisse assiduos.

Ex hactenus expositis vidimus, variam imperatores in recipiendo hoc nomine legem fuisse secutos. De singulis ut pauca dicamus, statim illud admisére Domitianus, Nerva, Macrinus, Elagabalus, Alexander, Maximinus, Gordianus I., Balbinus, Pupienus, Gordianus III., Philippus uterque, et sequentes. Aliquamdiu distulere Caligula, Claudius, Nero, Titus, Trajanus, Antoninus Pius, Severus. At M. Aurelius illo usque ad annum imperii circiter XV. carere voluit; unde causam tenemus, cur L. Verus constanter patris patriae titulo caruerit, nimirum quia antea mortuus est, quam illo Aurelius ipse uti coepit. Quapropter mirum profecto, Aurelium, qui tot annorum egregie factis nomen tam gloriosum promereri studebat, illud filio Commodo vix annorum XVI. puero una cum Augusti titulo deferri permisisse. Caracallae et Getae vivo patre negatus fuit; verum eo exstincto confestim uterque suscepit. Tiberius secutus ingenium suum parum ambitiosum etsi saepius oblatum constanter recusavit. Haec omnia in singulorum numis adcurate comprobavimus. Produxi seriem tantum usque ad Philippos, quia deinceps imperatoribus una cum Augusti titulo etiam alter patris patriae videtur fuisse decretus, quod quidem jam ex numis evidenter probari nequit, quia hoc aevo plerique illustres imperatorum tituli in moneta aut raro prodire, aut plane negligi coepere. Tamen cognomentum istud adhuc legitur in certis quibusdam Theodosii II. numis.

Vt viri Augusti passim patres patriae sunt appellati, sic et feminae Augustae nonnunquam in numis *matres patriae*. Exemplum prima vulgavit Livia Augusti uxor, quae in numis, sed commatis tantum peregrini, aliquoties dicitur AVGVSTA. MATER. PATRIAE, quod in hac neutiquam valde mirum, cum in numis Romulae Baeticae dicatur GENETRIX. ORBIS. Vide horum omnium causas in ejus moneta. Post hanc Domna Severi *mater patriae* in numis vocatur.

Praeter patris patriae cognomentum occurrit etiam in numis PATER SENATVS, qualem se primus dixit Commodus, quem secuti sunt Balbinus et Pupienus. Sed et Domna ausa est se in numis MATrem SENatus profiteri.

Numos inscriptos PATER CASTRORVM, vel EXERCITVVM esse obvios dixit Spanhemius [a]), verum unde eos hauserit, non addit. Mihi sane horum nullus hactenus visus est, aut ex cujuspiam indicio cognitus. Quod inscribere monetae neglexerunt Augusti, tentaverunt Augustae, quarum prima Faustina M. Aurelii sese intulit ostentatis numis suis cum epigraphe MATRI. CASTRORVM, quam deinde imitata est Domna, aliaeque. Praeter hos noti sunt numi Alexandrini Augustarum ejus aevi in-

a) Tom. II. pag. 451.

scripti: *μητηρ ςρατοπεδων*, *mater castrorum*.

Mortuis quoque principibus nonnunquam additum fuit patris vocabulum. Sic: DIVVS. AVGVSTVS. PATER. — DIVVS. TRAIANVS. PARTH. PATER. — DIVVS. PERT. PIVS. PATER, de cujus causa nominis vide eorum numos, tum et quae copiose disputat Spanhemius [a]).

Admirabilis uteri Iulia Domna non modo Caracallam et Getam, tum et castra, ut continuo vidimus, in fetibus suis numeravit, sed senatum quoque et patriam, superba in numis inscriptione: MAT. AVGG. MAT. SEN. M. PATR.

CAPVT XII.

De nominibus PIVS, et FELIX, tum a victis populis.

Pius a Romanis dicebatur, qui omnia officia, quae diis, parentibus, sanguine junctis, amicis, patriae, principi, civibus debentur, prompte et religiose implevit. Lege omnes pietatis causas ample explicatas apud Spanhemium [b]). Pro varia hac pietatis significatione jam Roma libera habuit, qui *Pii* cognominati fuere, atque ut intra solos numos sistamus, offerunt illi Q. Caecilium Metellum Pium, L. Antonium cognomine Pietatem, Sex. Pompejum Pium ab Octaviano debellatum, cujus causas in eorum numis dedimus.

Vt olim privatis, sic nunc et principibus idem delatum nomen praeeuntibus pridem Graecis, quorum nonnulli reges eodem nomine, scilicet Ευσεβους, fuere ornati, quos inter nobis ex numis cogniti Ariarathes et Ariobarzanes Cappadociae, et Antiochus X. Syriae reges. Ex imperatoribus omisso Caligula, qui sic vocari voluit [c]), primus fuit Antoninus, cui nomen Pii inditum fuit, et quidem copiose promerito, ut in hoc diximus. Pius deinde, sed ex causa ridenda, dictus Commodus. Vide ejus numos ad V. C. 936. Sibi etiam, filiisque proprium esse voluit Severus. Sequentes Augusti raro solum Pii nomen suscepere, sed plerumque addidere aliud *Felicis*, de quo continuo. Tamen infimo Byzantiorum aevo solitarium iterum recurrit in numis Leonis VI., Constantini X. etc. in quibus ii dicuntur EVSEBES. Nonnullis Augustis, qui illo vivi usi non sunt, datum fuit post excessum. Sic in numis Faustinae junioris: DIVA. FAVSTINA. PIA. M. Aurelii: DIVVS. M. ANTONINVS. PIVS

a) Tom. II. pag. 448. b) Tom. II. pag. 434. c) Suet. in Calig. c. 22.

Pertinacis: DIVVS. PERT. PIVS. PATER. *Piae* cognomen tributum in numis etiam fuit Sidoni coloniae Phoenices.

Felicis etiam cognomen imperatoribus arcessere placuit, etsi exigua est laus jactare bonum fortunae extra potestatem nostram positum, et uni casui debitum. Tamen et fortuitum istud bonum, et plane consilii expers in se praedicavit Sulla dictator, ut in hujus numis exposuimus, et felicitatem cum Pompejo M. semper conjunctam miris laudibus extulit Cicero [a]). Primus eo uti instituit Commodus, quod objectum a militibus metum, qui Perennem praetorio praefectum ad necem postulabant, salvus evasisset. Vide ejus numos ad annum V. C. 938. Probatum fuit exemplum successoribus, sed sic, ut titulum *Felix* fere semper cum titulo *Pius* conjungerent, et praecederet *Pius*, sequeretur *Felix*. Primus post Commodum utroque, sed rarius, usus est Caracalla, frequentissime deinde Elagabalus, denique imperatores plerique ad ipsa inferioris imperii tempora, tantumque valuit conjunctum utrumque istud nomen, ut perinde atque Augusti nomen imperatorum proprium haberetur, et passim ab iis ipsis in aditu imperii adsumeretur, aut a senatu decerneretur, quod jam factum imperantibus Macrino et Elagabalo, in utriusque numis docuimus. Sane nulli unquam, qui Caesar tantum fuisset, permissum legimus, dempto Carino, cujus aliquot numi produntur inscripti: M. AVR. CARINVS. P. F. NOB. CAES. Sed constat etiam, Carinum cum simplice nomine Caesaris conjunctum etiam habuisse praenomen imperatoris, ut dictum in hujus moneta.

Pii Felicis nomina etiam cum feminis Augustis fuere communicata. Talis in numis prima proditur Iulia Domna, scilicet: IVLIA. PIA. FELIX. AVG. Eadem etiam tulisse Severinam Aureliani, ait Bimardus [b]), sed ubi exstet is numus, non addit. At obvia sunt in numis Augustarum inde ab Honorio. Falsus igitur est Iobertus, cum dixit [c]), solam iis Domnam fuisse usam, quem adeo jure correxit Bimardus. Contrario errore dixit Bandurius, primam fuisse Eudoxiam Theodosii II. uxorem, quae se Piae Felicis nominibus induisset [d]), omissa adeo Domna, nisi fortasse numos tantum sui argumenti respexit.

Felicis cognomen multae quoque urbes recepere, ac praecipue coloniae, quas enumeravimus in tractatu de coloniis [e]).

* * *

A victis populis trahere nomina vetus fuit Romae institutum. Noti tempore Romae adhuc liberae Asiatici, Africani, Cretici, Numidici, Balearici etc. Sub Augusto Drusus Tiberii frater a domitis Germanis Germanici sibi nomen emeruit, a quo velut jure hereditario transivit in filios Germanicum et Claudium, ab hoc in Neronem adoptionis lege, more jam reipublicae temporibus constituto. Adscita deinde ab ipsis Augustis honorifica haec cognomi-

a) pro lege Manil. b) ad Iobert. T. I. pag. 282. c) Tom. I. pag. 254. d) Tom. II. pag. 563 et 566. e) Vol. IV. pag. 472.

na, sive suo ductu, sive auspiciis suis bella gessere. Duravit hic mos in ipsam devexi imperii aetatem, aucta etiam, quod in principatibus adflictis retroque sublapsis fieri consuevit, vanitate, cujus exemplum dedimus in moneta Iustiniani I., nimirum fixo publice populorum a se victorum amplo catalógo. Celerius molestam enumerationem amputavit Constantinus M. cum filiis, qui semetipsos generatim *victores*, vel *exuperatores omnium gentium* ridiculo hiatu appellare non erubuerunt. Nos hoc loco pro instituto nostro ea tantum nomina colligemus, quae in numis sunt conspicua, sed quorum numerus ample excrescet consultis marmoribus, utroque codice, monumentisque aliis.

Adjabenicus, Severus.

Arabicus, Severus.

Armeniacus, M. Aurelius et L. Verus.

Britannicus, forte Claudius. Hujus filius Britannicus instar nominis proprii, Commodus, Severus, Caracalla, Geta.

Carpicus, Philippi I. et II.

Dacicus, Trajanus et Hadrianus. Diximus loco suo [a]), Domitianum quoque dictum fuisse Dacicum, istud tamen tantum colligi ex testimoniis poetarum, nullis aliis monumentis publicis. At fuere viri praestantes, quibus certum visum, Domitiano Dacici nomen non modo fuisse decretum, sed ejus etiam monetae inscriptum, nixi verbis Iuvenalis coaevi [b]):

nec illud,
Quod prima pro nocte datur, cum lance beata
Dacicus, et SCRIPTO radiat Germanicus AVRO.

Dubium non est, poetam hoc loco agere de numis aureis novae nuptae pro primae noctis voluptate in munus datis. At perperam docent viri eruditi, verbis *scripto auro* intelligi numos aureos Domitiani, scilicet qui a Dacis et Germanis devictis Dacicum, et Germanicum sese appellavit. Etenim Iuvenalis, cum de numis utroque hoc titulo notatis loquitur, absque dubio intelligit numos suae aetatis maxime obvios, et vulgo cognitos, at tum mirum profecto foret, si Domitiani monetam haec verba respicerent, nullum hujus Augusti numum cum Dacici inscripto nomine ad nos pervenisse. Redde indicatos hos a poeta numos Trajano, qui Germanicum et Dacicum in omnibus suis numis sese profitetur, sublata est omnis difficultas. Iam vero a viris doctis dudum est observatum, Iuvenalem pleraque sua imperante Trajano scripsisse. Vide Fabricium.

Germanicus, Drusus senior, ejusque filius Germanicus instar nominis proprii, Ti. Claudius, Nero, Vitellius, Domitianus, Nerva, Trajanus, Hadrianus, M. Aurelius, Commodus, Caracalla, Maximinus, filiusque Maximus Caesar, Philippus I. et II., Valerianus, Gallienus, et forte Claudius Goth.

Gothicus, Claudius.

Medicus, M. Aurelius, et L. Verus.

Parthicus, Trajanus, Hadrianus, M. Aurelius, L. Verus, Severus, Caracalla, Carus. De Q. Labieno impera-

a) Vol. VI. pag. 398. b) Sat. VI. v. 202.

tore Parthico actum alibi [a]).

Persicus, Carus.

Sarmaticus, M. Aurelius, Commodus.

CAPVT XIII.

DE NVMIS CONSECRATIONVM.

Amplam articulus hic continet disserendi materiem, cum frequens fuerit vetere aevo, homines, illustre ex quacunque causa nomen adeptos, consecrandi usus. Magnam eorum, quae huc pertinent, partem, praecipue quae Graecorum in hac causa superstitionem contingunt, jam dedimus in tractatu de Heroibus, Conditoribus etc. qui extat in Volumine IV. pag. 342. Non inquiram hoc loco in sacri hujus ritus originem, variarum gentium caerimonias tum adhiberi solitas, aliasque partes, quae ex scriptoribus theologiae veteris peti possunt. Romana tantum attingam Graecorum exemplis illustrata, et quidem a tempore Caesarum, quos pervulgata adulatio, tum et ambitio supra conditionem humanam extulere, cujus infinita testimonia hujus classis moneta suppeditat. Lubet universam disputationem in partes duas dividere, quarum I. aget de consecratione vivorum, II. de consecratione mortuorum.

§. I.

De consecratione vivorum.

Multos prodidit vetus historia, qui aut honores divinos sponte appetivere, aut quos communis vox, suadente plerumque sive obsequio, sive metu, ne morte quidem necessaria exspectata, divinis honoribus adfecit. Habuit haec vivorum consecratio suos veluti gradus, infimum, medium, summum, quo eam ordine nunc considerabimus.

In infimo gradu non diu subsistemus, quia haec consecratio ore tantum et quodam animi impetu peragitur, ut cum quem propter collata beneficia majore studio complectimur, aut propter praeclara facta, quae humanas vires excedere videntur, impensius admiramur. *Amat enim Graecorum levitas*, inquit Firmicus Maternus [b]), *eos*, *qui sibi aliquid contulerint*, *vel qui consilio*, *aut virtute se juverint*, *divinis appellare nomi-*

a) Vol. V. pag. 145.

b) de error. prof. rel. p. m. 421.

nibus. De Spartanorum more Aristoteles [a]): *ἐπει δε σπανιον και το θειον ἀνδρα εἰναι, καθαπερ ὁι Λακωνες ἐιωθασι προσαγορευειν, ὁταν ἀγασθωσι σφοδρα τυ, Σειος ἀνηρ φασιν. Quia vero raro evenit, ut vir divinus existat; quemadmodum Lacones, cum quem valde admirantur, o virum divinum! ajunt.* Eodem exemplo Tullius Lentulum consulem, quod sibi exuli praecipuam ad reditum operam impendit, *parentem*, *DEVM*, *salutem suae vitae*, *fortunae*, *memoriae*, *nominis* vocavit [b]). Hujus adeo gradus exempla in re numismatica exstare non possunt, quia haec consecratio nulla lege, vel consilio, sed sola animi ὁρμῃ exstitit, neque a nobis nostra quoque aetate aliena; majora daturis nomina, si quid divinitate majus posset animus concipere.

In medio gradu colloco nomina, attributa, signa, diis quidem vulgo propria habita, sed quae viri principes sibi addidere, aut addi passi sunt, citra deorum quidem, ut ipsis visum est, contumeliam, sed ut quasdam particulas a diis trahere viderentur, quae privatis essent negatae. Inter nomina memorandum cumprimis verbum *Numen*, coelestis potentiae indicium, sed quod passim admisere principes non modo pagani, sed et postea Christiani. Nota formula: *devotus numini*, *majestatique ejus.*

Inter attributa divina, quae a diis imperatores mutuati sunt, principem locum postulat AETERNITAS. *Aeternum* Romani dixere, quod fine caret, et opponitur mortis conditioni, a qua immune fuit, quidquid divinum. Sed aeternum quoque dictum, quod natura sic est comparatum, ut diu durare possit, qua de causa phoenix fuit aeternitatis symbolum, quia ejus vita non annis, sed saeculis credebatur circumscripta, propterea a Claudiano dicta *aeterna avis* [c]), ac propter eandem causam elephas quoque aeternitatem significat in numis Philippi. Fuere alia aeterna ab instituto, ut ignis Vestae, quem exstingui grande piaculum, et in diris ominibus habitum. Alia ob opinione, ut: ROMA. AETERNA in numis obvium, vel AETERNITAS. P*opuli* R*omani*, ut legitur in singulari numo Vespasiani V. C. 823. Alia a voto, etsi inutili, ut: AETERNITAS. IMPERII. in numo Caracallae. Singulare plane est AETERNITATIBVS in numo Alexandri. Vocabulum istud non modo tribuitur Augustis mortuis, consecratisque, sed vivis etiam, neque in numis modo, marmoribusque, sed a scriptoribus quoque, quos inter satis esto unum nominare Plinium juniorem, qui in epistolis suis non raro Trajanum *aeternitatem tuam* compellat. Ceterum in vivis ferri haec appellatio potuit, quia plerumque aliud non fuit, nisi votum diuturni imperii, aut saltem sic potuit intelligi explicarique, juxta illud Horatii de Augusto [d]):

Serus in coelum redeas, diuque
Laetus intersis populo Quirini.

a) Ethic. ad Eudem. L. VI. c. 1. b) ad Quir. post. red. c. 5. c) Carm. XLV. v. 63. d) Carm. L. I. od. II. v. 45.

Quanquam magnum visum in principe intemperantiae argumentum, si is sibi, ipse aeternitatem tribuit, quod Constantio II. exprobravit Ammianus [a]), ex quo Athanasius occasionem arripuit, hunc imperatorem oblique perstringendi, cum quereretur, a nonnullis Constantium dici aeternum, cum interim ii ipsi dei filium esse aeternum negarent [b]).

De typis illustrioribus, quibus aeternitatem expressere Romani, jam egimus in numis Trajani per ejus consulatum V. signatis, et in numis Severi V. C. 955. In numis Alexandrinis Antonini Pii, quos vide, Aeternitas Graece redditur ΑΙΩΝ.

Fuit etiam aliqua divinitatis species *Genius Augusti* in numis perfrequens, sive illo intellecta fuit ipsa Caesaris anima, ejusque numen, aut quidam de plebe deus, qualem hominibus fuisse additum sibi plane persuasit vetus superstitio. Vide haec explicantem Diotimam fatidicam apud Platonem [c]), Senecam [d]), aliosque. Quidquid erit, nihil paullatim in imperio R. hoc genio illustrius, nihil sanctius, nihil vero etiam populo magis metuendum evasit. Iam Caligula morte adfecit eos, qui nunquam per Genium suum dejerassent [e]), neque aliud deinceps jusjurandum magis religiosum habitum, quam impietatem acerbe adeo perstrinxere scriptores Christiani, quos inter Tertullianus *majore*, inquit [f]), *formidine, et calidiore timiditate Caesarem observatis, quam ipsum de Olympo Iovem. — — Sed nec hoc vos ratione facitis potius, quam respectu repraesentaneae potestatis. Adeo et in isto irreligiosi erga deos vestros deprehendimini, qui plus timoris humano dominio dicatis. Citius denique apud vos per omnes deos, quam per unum Genium Caesaris pejeratur.* In eandem sententiam Minucius Felix [g]): *Sic eorum numen vocant, ad imagines supplicant, genium, id est, daemonem ejus, implorant, et est eis tutius per Iovis genium pejerare, quam regis.* Satis constat, ex legum praescripto ad fustem fuisse damnatos, qui per Genium principis pejeraverant, cujus exempla dabunt eruditi, qui in citata Tertuliani, et Minucii verba commentati sunt, tum et Seldenus [h]). Ex quo patet, quanto moderatius de se senserit Trajanus, de quo Plinius [i]): *Simili reverentia, Caesar, non apud Genium tuum bonitati tuae gratias agi, sed apud numen Iovis O. M. pateris.* Quare nequaquam mirum, Christianos per Genium Caesaris jurare jussos istud obsequii genus detrectasse, quia tantum tribuere Genio nefas duxere, et quia nomine Genii non innoxium illum, et saepe salutarem Graecorum δαιμονα, sed malum illum daemonem corpora humana obsidentem, et sacris precibus inde exigendum intellexere, quod ex ejusdem Tertulliani verbis liquido apparet [k]). At apud Romanos, quod loco indicato fatetur quoque Seldenus, non Genius modo, sed et Salus, Vita, Fortuna Caesaris, per quas quoque jurari consuevit, perinde ac serius in Christianis principibus Majestas, Se-

a) L. XV. c 1. b) in Tract. de synodo Arim. c) in Convivio p. m. 201. d) Epist. CX. e) Sueton. in Cal. c. 27. f) Apolog. c. 28. g) in Octav. c. 29 p. m. 298. h) in marm. II. Oxon. p. m. 172. i) Paneg c. 52. k) Apolog. c. 32.

renitas, Perennitas, et similia ipsas principum personas respexere, cumque orbis Romanus nihil haberet imperatore majus, et ab ejus nutu omnia penderent, facile accessit reverentia, et quaedam divinitatis opinio, eaque non raro a principis impotentia, et vanitate imperata, ex quo factum, ut, quod recte observavit Tertullianus, citius per omnes deos, quam per unum Genium Caesaris esset pejeratum. Ceterum observare Genium principis, et revereri, non fuisse novicium Romanorum inventum, docemur ab Athenaeo narrante [a]), Nicostratum Argivum quotidie in coena seorsim Genio regis Persarum instructam mensam apposuisse, cum intellexisset, a Persis id fieri, qui in aula regia versantur.

Alia remotiora divinitatis argumenta sunt in viris Augustis *corona radiata*, de cujus significatione egi ad numum Neronis cum epigraphe AVGVSTVS. GERMANICVS, quem dedi in numis vagis. Item *nimbus* in capite Augustorum utriusque sexus, de quo vide tractatum de numis inferioris aevi §. II. Item *carpentum a binis mulis tractum*, de quo egi in numis Liviae.

Summum consecrationis vivorum gradum constituo partim in appellationibus divinis, partim honoribus, qui constant ludis solennibus, aris, templis, sacrificiis, quae omnia rursum vel ipsi sibi deferri voluere, vel a populis in obsequium ruentibus decreta fuere. Ejus exemplum jam vetustissima Graecorum aetas in Hercule vulgavit, quando Arcas Evander praesentem illum, atque adeo vivum, propter caesum Cacum divinis honoribus adfecit, de quo actum in numis Antonini Pii. Recentiora exempla, nam vetustiorem copiam praetereo, sunt Alexander M. sua sponte Iuppiter Ammon, iterum Alexander, ac serius Demetrius Antigoni ab Atheniensibus dei appellati, Mithridates VI. dictus ab Asianis Bacchus, varii Aegypti, Syriaeque reges communi vocabulo dicti in numis ipsis Θεοι, de qua vertigine vide observata in singulorum numis. Iam a vetustis illis Persis reges suos dictos deos, docet Aeschylus [b]). Sed haec ad externos tantum principes valuere. Interim facile fuit Graecis servitio adsuetis eosdem hos honores transferre primum in magistratus Romanos ex urbe missos, deinde in principes orbis arbitros. Integra adhuc republica proconsulibus, propraetoribus, aliisque viris summis sive propter collata illustria beneficia, sive metu constitutos fuisse ludos sacros annuosque, aras, templa, divina nomina, jam variis alibi locis monui, et in praeclara dissertatione exposuit abbas Mongaultius [c]), oblatis copiosis turpis hujus servitii exemplis. Tanto hi honores subinde immoderatius profusi in principes, eorumque domum. Liviam Augusti uxorem numi Graeci appellant ΘΕΑ. ΛΙΒΙΑ, ΛΙΒΙΑΝ. ΗΡΑΝ, *(Liviam Iunonem)* Augusti filiam ΙΟΥΛΙΑΝ. ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ, *(Iuliam Venerem)* Drusus Tiberii F., et Germanicus Graecis fuere ΝΕΟΙ. ΘΕΟΙ. ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΙ, *(novi dei fratres se mutuo*

a) L. VI. p. m. 252.   b) in Pers. v. 157.   c) B. L. Tom. I. Mem. pag. 353.

amantes). Pauca haec divinarum appellationum exempla, quas Graecorum ingenium excogitavit, possunt hoc loco sufficere. Qui horum plura appetit, adeat numos commatis peregrini, quos singulorum Augustorum monetae, ac praecipue Neronis, subjecimus, tum et Spanhemium ex proposito de hoc abusu disserentem [a]). Parcius, ac multo quidem serius moneta urbis divina haec principum suorum nomina admisit. Nam etsi v. g. de Caligula, et Domitiano constet, eos dei nomine appellari voluisse, hoc tamen opprobrium monetae R. majestas aversata est. Nero citharoedus in numis peregrinis dicitur Apollo, tamen hoc Apollinis nomen abest in iis ipsis numis Romanis, in quibus hic imperator citharoedi habitu proponitur. Primus fuit Commodus, qui impudentiam suam in moneta urbis publicavit, cum se *Herculem Romanum* mentiretur, et talem se capite leonis exuviis tecto profiteretur. Neque minus insignita Aureliani protervia, qui se *deum, ac dominum nostrum* in numis inscripsit, cujus deinde exemplum secutus est Carus.

Congruum fuerat, quem deum professi sunt veteres, eum aris quoque, delubris, sacrificiis, et omni superstitionis eluvie venerari. Hujus furoris idem fuit initium, quod imperii. Servius ad versus Virgilii [b]):

O Meliboee, deus nobis haec otia fecit,
Namque erit ille mihi semper deus, illius aram
Saepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

haec notavit: *Augustus templa vivus emeruit*, citatque continuo verba Horatii [c]):

Praesenti tibi maturos largimur honores,
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Cui ignoti numi inscripti ROM*ae* ET. AVG*usto* per varias imperii provincias signati typo arae, vel templi, item ara Augusto sacra in numis Tarraconis, vel LVCV*s* AVGVSTI typo arae inter duas lauros in numo Iubae II. Numidiae regis? At observandum, Augusto vivo nunquam aram templumve in urbe ipsa fuisse dedicatum, neque etiam Caesari dictatori, etsi hunc populus copiosis honoribus quasi divinis obrueret, quo de argumento copiose egi in numis Augusti consecrati, tum in numis cum epigraphe *Romae et Augusto.* At non tam moderati fuere ex successoribus quidam. Narrat Suetonius [d]), Caligulam se *Optimum Maximum* Iovis exemplo vocari voluisse, et se in aede Castoris et Pollucis inter hos medium adeuntibus adorandum exhibuisse. Addit: *Templum etiam numini suo proprium, et sacerdotes, et excogitatissimas hostias instituit. In templo simulacrum stabat aureum iconicum, amiciebaturque veste, quali ipse uteretur. Magisteria sacerdotii ditissimus quisque et ambitione, et licitatione maxima vicibus comparabant. Hostiae erant phoenicopteri, pavones, tetraones, Numi-*

a) Tom. I. pag. 434, et Tom. II. pag. 489. b) Ecloga I. c) L. II. epist. I. v. 15. d) in Calig. c. 22.

dicae, Meleagrides, phasianae, quae generatim per singulos dies immolarentur. De Domitiano, qui et ipse *dominus et deus* appellari voluit [a]), haec narrat orator Plinius [b]): *Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter magna sui parte velut intercepti devertere via cogebantur, cum saevissimi domini atrocissima effigies tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat.* Sed neque haec superstitionis argumenta, si Commodum Herculem, deosque Aurelianum et Carum demas, Romanam monetam inquinavere, haud dubie, quod ipsis auctoribus ignominiosum videretur, honores humana conditione majores, eosque sive appetitos, sive decretos per imperii R. provincias circumferri. Atque haec de vivorum consecratione in hunc locum videbantur conferenda, cujus copiosa exempla alia per universum hoc opus sparsa reperies, inter quae eximium locum obtinent honores vere divini, qui a senatu Iulio Caesari adhuc vivo turpi in praepotentem hominem obsequio decreti fuere, quos enarravi loco suo in numis *Divi Iulii* Vol. VI. pag. 11.

§. II.

De consecratione mortuorum.

Thasii Agesilaum in deorum numerum retulere. Miranti huic, quaerentique, possentne homines in deos convertere, responderunt, posse [c]). Non addidere, quo tantam facultatem Olympi scito nacti fuerint, nisi se superioris aetatis, aliorumque populorum exemplis tuiti sunt. Darium Xerxis patrem adhuc vivum ab Aegyptiis dei appellationem nullo antea in regibus exemplo abstulisse, tradidit Diodorus Siculus [d]). Graecorum aliqua exempla in praecedentibus commemoravi. Tanto igitur minus istud in consecratis post mortem Romanorum principibus mirum, quanto hi magis omnes orbis cogniti reges cujuscunque aevi potentia, ac majestate superavere.

Multo serius haec ἀποθεώσεως insania Romanos inquinavit. Nam si Romulum Quirinum demas, sed cui conditoris conditio pro Graecorum more ad immortalitatem viam stravit, non L. Brutus, non Camillus, non Scipiones, etsi de patria insigniter meriti, coelestes sibi honores emeruerunt. Hic mortalis legis contemptus nonnisi cum monarchia coepit, primusque fuit Caesar dictator, in quem divi et nomen, et honores jussu populi collati sunt, cujus nimirum animos virtutis bellicae prodigia tum et mentis excelsae ornamenta, novissime ingesta superstitio perculere, sic ut facile sibi persuaderent, animam in eo humana maiorem resedisse. Vulgato exemplo in consecrando Augusto facile deinde omnes consensere, quod non modo diuturnum sub eo imperium, sed et moderatione, et aequitate temperatum experti sunt. Et vero si in hoc consecrandi ritu spectata semper fuisset sincera, et non fucata meritorum in genus humanum profectorum recordatio,

a) Suet. cap. 13. b) Paneg. cap. 52. c) Plutarch. Apophth. Lacon. d) Bibl. L. I. cap. 95.

potuit institutum istud eam saltem praestare utilitatem, ut, qui populis praesunt, hujus saltem vanitatis spe ad recte faciendum incitarentur, quod argumentum auctor libri de Consolatione, quem nonnulli Ciceroni, plerique Carolo Sigonio tribuunt, sub finem eleganter exposuit. *Deus est mortali*, inquit Plinius senior [a]), *juvare mortalem, et haec ad aeternam gloriam via. Hac proceres iere Romani, hac nunc coelesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis aevi rector Vespasianus Augustus fessis rebus subveniens. Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, ut tales numinibus adscribant.* Verum tulit sequens aetas corruptos in decernendo hoc honore judices. Iam Plinius Secundus, etsi magis ex oratoris fastidio, quam ex vero, conquestus est [b]): *Dicavit coelo Tiberius Augustum, sed ut majestatis crimen induceret, Claudium Nero, sed ut irrideret, Vespasianum Titus, Domitianus Titum, sed ille, ut dei filius, hic, ut frater videretur.* Quam ille despuisset, si Faustinam juniorem, Commodum, Caracallam iisdem caerimoniis illatos coelo vidisset? Pausanias posteaquam narrasset [c]), olim ex causis justis in coelum receptos homines, scilicet Aristaeum, Britomarten, Herculem, Amphiaraum, Dioscuros, continuo addit, aetate sua, qua fraus et audacia in recte factorum locum successere, nullos jam homines in deorum numerum recipi, nisi forte ore hominum, et per immoderatam adulationem. Sed permittamus censuram istam Iuliano Augusto, hanc majorum suorum consecrationem in Caesaribus suis salse, justeque irridenti, quin et Plinio seniori, castiganti suorum stuporem *Manes colendo, deumque faciendo, qui jam etiam homo esse desierit* [d]). Denique Iuvenali, Augustos propter hanc ipsam apotheosin *rivales divorum* salse appellanti [e]).

Imperatoris vita functi consecrationem urgere non destitit princeps successor sive pietatis, gratique animi caussa, sive ambitionis, aut alterius cujuspiam sperati emolumenti. Sic fecere pietas, gratusque animus, ut Vespasianum Titus, Nervam Trajanus, hunc Hadrianus, hunc Antoninus, L. Verum M. Aurelius, suum singuli patrem fratremve, im Olympum traducerent. Idem in aliis causae aliae, ut dixi, praestitere, v. c. ut quis deum haberet patrem, aut consanguineum, vel ut suspicionem procuratae mortis evaderet, quo modo Titum consecravit Domitianus. Quae fuerit insolens causa consecrati Commodi, idem cum Sisyphis Tantalisque contubernium promeriti, in hujus numis diximus. Similes causae si abfuerunt, ac praeterea si vivus odio publico flagravit, ut Tiberius, Caligula, Domitianus, privatam inter manes vitam hodieque degunt. Aliis, ut Caracallae, favor militum profuit, de quo proxime. Fuere Augusti, quibus non continuo post excessum, sed serius divinitatis honor accessit. Sic Livia consecrata demum a Claudio, Commodus a Severo, Domna ab Elagabalo. Causas vide in singulorum moneta. At quod singulare

a) N. H. L. II. pag. 72. b) in Paneg. cap. 11. c) L. VIII. c. 2. d) H. N L. VII. §. 56. e) Sat. VI. 115.

est, fecit aliquorum pietas filiorum Augustorum, ut parentes etsi privatos, et mortuos antea, quam ipsi ad imperium essent evecti, coelo infunderent. Sic Vespasianus Domitillam matrem, Trajanus Trajanum patrem consecraverunt, numisque delatum hunc honorem intulerunt, nec tanto honore contentus Vespasianus matrem insuper Augustam appellavit.

Ex numis personas Romano ritu consecratas colligimus sequentes:

Iulius Caesar.
Augustus.
Iulia Augusti.
Claudius.
Poppaea Neronis.
Claudia Neronis filia.
Vespasianus.
Domitilla Vespasiani.
Titus.
Iulia Titi filia.
Caesar anonymus Domitiani filius.
Nerva.
Trajanus pater.
Trajanus Aug.
Plotina Trajani.
Marciana Trajani soror.
Matidia Trajani neptis.
Hadrianus.
Sabina Hadriani.
Antoninus Pius.
Faustina Antonini Pii.
M. Aurelius.
Faustina M. Aurelii.
L. Verus.
Commodus.
Pertinax.
Severus.
Iul. Domna Severi.
Caracalla.
Iul. Maesa.
Alexander Sev.
Paulina Maximini I.
Marinus.
Mariniana Valeriani.
Gallienus, incertum quis.
Saloninus.
Victorinus.
Tetricus forte.
Claudius Gothicus.
Carus.
Numerianus.
Nigrinianus.
Maximianus Herculeus.
Constantius Chlorus.
Gal. Maximianus.
Romulus Maxentii filius.
Constantinus M.

Augeri poterit numerus ex testimoniis veterum aliis, ac praecipue Eutropii, in conferendo consecrationis honore perquam liberalis.

Ritus, et caerimonias in principum consecratione usitatas describere non attinet, quia ab ipsis veteribus in iis enarrandis admodum facundis, peti possunt. Vide haec descripta a Dione in consecratione Augusti [a]), deinde Pertinacis procurante Severo [b]), cui adde Herodianum Severi ἀποθέωσιν a filiis institutam prolixe enarrantem [c]). Nonnulla etiam typi, qui consecrationum numos distinguunt, et de quibus paullo infra, docebunt.

Consecrationem principum senatus arbitrio fuisse permissam, et ab hoc decerni solitam, et scriptores docuere, et

---

a) L. LVI. §. 34. et 42. b) L. LXXIV. §. 5. c) L. IV. sub init.

veterum monumenta. Ait Tertullianus [a]): *Vetus erat mos, ne qui deus ab imperatore consecraretur, nisi a senatu probatus*, quod et repetit Orosius [b]). Confirmat id ipsum Prudentius [c]):

Vera ratus, quaecunque fiant auctore senatu,
Contulit ad simulacra fidem, dominosque putavit
Aetheris, horrifico qui stant ex ordine vultu.

Et paullo infra de Augusto [d]):

Testantur tituli, produnt consulta senatus,
Caesareum Iovis ad speciem statuentia templum.

Diximus in numis Divi Hadriani, quamdiu senatus restiterit Antonino Pio petenti, ut consecrationis honorem parenti decerneret. Idem a senatu flagitasse M. Aurelium pro Faustina sua, in hac diximus. Idem aperte comprobant Claudii, et Vespasiani numi aurei argenteique cum consecrationis typis, in quibus scriptum legitur EX. S. C., et plenius in numo Marcianae: EX. SENATVSCONSVLTO. Cui quidem juri nihil putamus derogatum propterea, quod nonnunquam imperatores, aut milites consecrationem per vim a senatu extorsere, quo modo teste Capitolino ad senatum scripsit Macrinus [e]): *Antonino autem* (Caracallae) *divinos honores et miles decrevit, et nos decrevimus, et vos P. C. ut decernatis, cum possimus imperatorio jure praecipere, tamen rogamus etc.* quibus ipsis verbis senatus jus plenius confirmatur. Diximus in numis Caracallae ex testimonio Dionis, et Spartiani, quo furore milites senatum ad consecrandum illud monstrum adegerint. Gordianum III. a militibus nullo intercedente senatus consulto inter divos fuisse relatum, colligo ex Capitolino [f]), et Eutropio.

Habuere consecrationum numi certas suas inscriptiones, et typos. Intelligo autem hoc nomine eos tantum numos, qui causa consecrationis, ejusque in vulgus promulgandae cusi sunt, continentque tum in aversa typos, qui nonnisi sacrum hunc ritum, animamque coelo receptam enunciant. Nam sunt numi non pauci, quorum antica imperatorem quidem DIVVM appellat, sed aversa nihil ad consecrationem pertinens attulit. Hujus generis est v. g. numus D. Augusti, in cujus altera pagina legitur SIGNIS. RECEPTIS, et sic in aversa numorum D. Vespasiani: CERES. AVGVST. — VICTORIA. AVGVSTI., quibus adde numos Domitillae, Faustinarum etc., quos utique numos ad restituendam memoriam majorum, parentum, conjugum post eorum excessum imperavit adfectus. Ergo numorum, quos proprie consecrationis appello, primum inscriptiones, deinde typos proferamus.

Primorum imperatorum aevo consecratio magis typis, quam verborum formulis indicata fuit. Verbum CONSE-

a) Apolog. cap. V. sub init. b) L. VII. cap. 4. c) contra Symmach. L. I. v. 223. d) v. 249. e) in Macrino cap. 6. f) in Gord. cap. 34.

GRATIO, quod numus Alexandrinus Cari vertit ΑΦΙΕΡΩCIC, serius sese intalit, neque ante Plotinam, Marcianam, Matidiam insertam monetae reperio. Dedit quidem Mediobarbus numos Liviae, Domitillae, Domitiani hoc vocabulo notatos, sed hi omnes haud dubie conficti sunt. Quos praeterea addidit, Augusti, Vespasiani, Titi, Nervae, Trajani, genuini quidem sunt, sed non iis, quorum sistent capita, synchroni, Treboniani scilicet aevo, aut secundum alios Gallieni, signati, quorum infra mentionem faciam. Deinceps hoc vocabulo nihil frequentius. MEMORIAE vocabulum jam recitat Mediobarbus ex numo Hadriani, sed obiter, nulla mentione typi, unde ejus suspecta fides. Primi sunt D. Claudii Gothici numi, qui illud usurpant scripto: MEMORIAE. AETERNAE, quae formula deinceps obvia. Non me fugit, jam multo ante scriptum in numis: MEMORIAE. AGRIPPINAE, et MEMORIAE. DOMITILLAE, nimirum Agrippinae senioris, et Domitillae Vespasiani filiae; at constat, vocabulum MEMORIA non fuisse certam consecrationis notam, sed tantum insignioris in mortuum adfectus. Sane neque Agrippinam, neque hanc Domitillam coelitibus adscriptam novimus. Vide, quae diximus in numis Domitillae. Huc pertinet insigne marmor nuper Gabiis repertum, et cujus jam in numis Domitiae Aug. a me facta mentio, quod incipit: IN. HONOREM. MEMORIAE. DOMVS. DOMITIAE. AVGVSTAE etc. sed quae Domitiani uxor neque ipsa consecrata unquam fuit. Atque in hoc piae venerationis sensu verbum MEMORIA etiam a Christianis fuit acceptum, rationem suggerente D. Augustino [a]): *Non ob aliud vel* memoriae *vel monumenta dicuntur ea, quae insignita fiunt sepulchra mortuorum, nisi quia eos, qui viventium oculis morte subtracti sunt, ne oblivione etiam cordibus subtrahantur, in memoriam revocant, et admonendo faciunt cogitari.* Quae causa fuit, cur veteribus saepe idem fuerit memoria, et sepulchrum. Vide marmora Gruteri [b]). Non raro apud sanctos patres legitur: *Memoria martyrum*, quibus intelliguntur aut festa horum honori constituta, vel erectum monumentum, vel loculus, quo eorum lipsana continentur. Vide huc pertinentia in numis Agrippinae senioris. Sanam etiam significationem habet formula: REQVIES. OPTIMORVM. MERITORVM, quae primum occurrit in numis D. Claudii Gothici, et per plures deinceps Caesares continuatur. Singularis est epigraphe in numo Faustinae junioris: SIDERIBVS. RECEPTA, in numo M. Aurelii: AVG. PARENTI. SVO.

Etiam DIVI, DEI, ΘΕΟΥ appellationes huc commode vocabimus. Quaeritur, sitne aliquod inter *deum*, et *divum* discrimen? Erit, si Servium audimus haec notantem [c]): Divum *et* deorum *indifferenter plerumque ponit poeta, quanquam sit discretio, ut* deos *perpetuos dicamus*, divos *ex hominibus factos, quasi qui diem obierint, unde* divos *etiam imperatores vocamus.* Idem alibi iisdem

a) de cura pro mort. b) in indice pag. XC. sub Memoria. c) ad Aen. L. V. 45.

paene verbis repetit [a]). Et persuaserit istud Servio perpetuus urbis ipsius usus, in cujus moneta Augusti consecrati nunquam *dei*, semper *divi* appellantur, dempto unico, quod norim, Gallieni numo, in cujus aversa legitur DEO. AVGVSTO, etsi moneta municipalis in conferendo Augustis etiam vivis dei nomine parsimoniam suam non probaverit, sed cujus leges non audimus. Etiam Dio, cum de consecratis Augustis, et ipsa consecratione loquitur, illos plerumque ἥρωας, hanc τιμας ἡρωικας appellat, et constat, non paucos veteres inter deos, semideos, heroes discrevisse. Tamen quoscunque velimus hos inter statuere gradus, non existimo, nomine dei et divi aliquid diversum intelligi. Iam enim ipse Servius contrarias sibi auctoritates opponit, cum eodem loco addit: *Sed Varro, et Attejus contra sentiunt, dicentes* divos *perpetuos*, deos, *qui propter sui consecrationem timentur, ut sunt dii Manes.* Scriptores veteres si consulamus, promiscue utrumque ab iis adhibitum videmus. Enimvero diserte Plinius alter consecratos hos ipsos imperatores deos vocat [b]). Nota irrisio Vespasiani morituri: *ut puto, deus fio* [c]). Mitto Latinorum scriptorum infinita testimonia alia, utroque vocabulo συνωνυμως usorum. Accedit, horum DIVVS a Graecis semper fuisse in ΘΕΟΣ versum, quod est certum Latinorum *deus*. Sic cum hi dixere in numis: DIVVS. AVGVSTVS — DIVO. CARO, illi: ΘΕΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ — ΘΕΩ. ΚΑΡΩ. In numis quidem Graecorum non paucis pro ΘΕΟΣ legitur ΘΕΙΟΣ, quod significat *divinus*, et aliquam adeo cum DIVVS videatur habere adfinitatem, sed noveris numos hos omnes a Goltzio fuisse confictos. Monendum denique, dicere Spartianum, multa alia fuisse decreta Hadriano, *quae ad honorem quasi numinis pertinerent* [d]), ex quo sequeretur, nequaquam creditum Spartiano imperatores consecratos pro perfectis diis fuisse habitos. Verum testatur Casaubonus, vocabulum *quasi* in codice regio desiderari, et videri adjectum a pio aliquo hanc impietatem impatienter ferente. Ceterum inferiore aevo multum detractum fuisse significationi DIVVS, et hoc intellectam altiorem aliquam in superiorum principum manes reverentiam nulla divinitatis opinione, inde patet, quod ipsi principes Christiani passi sunt, majores suos, etsi in Christi fide mortuos, divos appellari, et ipsi in rescriptis suis M. Aurelium, L. Verum, Caracallam etc. passim divos appellant, ac praecipue, quod Constantinus M. dicitur divus in ipsis iis numis, quos ob illatum monogramma Christi dubitari non potest a Christianis fuisse imperatos, quo de argumento lege copiosius disserentem abbatem Mazzolenum [e]). Quid quod jam apud Senecam Octavia, etsi marito suo Neroni infensa, tamen hujus patrem naturalem Domitium *divum* appellat his verbis [f]):

Nero, ipse divo Domitio genitus patre.

Commemoratis variis inscriptionum

a) ad Aen. XII. 139. b) in Paneg. c. 11. c) Suet. c. 23. d) in Hadr. c. ult.
e) Animadv. III. pag. 79. f) in Octavia v. 249.

modis diverſos etiam typos ad ſignificandam conſecrationem advocari ſolitos perluſtremus.

Pars adverſa caput ejus ſiſtit, cui honos is decretus fuit, ſed variat capitis cultus. Iulius Caeſar imminens habet capiti ſuo *aſtrum*, quo notari cometam in ejus numis ſatis diximus, quem eſſe animam Caeſaris in coelum recepti ſibi perſuaſit vulgus. Hic ergo typus, quia huic uni proprius, ad ſucceſſores non tranſivit. *Caput radiatum* in Auguſto certum eſt conſecrationis ſignum; nam ante Neronem nullus principum vivus corona radiata uſus eſt, de quo vide dicta in numis Neronis vagis. In numis iis, in quibus Trebonianus aut proximorum alius ſuperiorum principum conſecrationem reſtituit, de quibus infra, radiatum ſemper caput eſt. *Caput laureatum* habent conſecrati Veſpaſianus, Titus, Nerva, Antoninus Pius, etſi et coronam radiatam admiſerint. *Caput nudum* cum Nerva incipit, atque hic cultus diu deinceps duravit. D. Saloninus in plerisque radiatus iterum eſt. D. Claudius Gothicus jam lauream, jam radios jactat, ac praeterea primus is eſt, in cujus numis *caput velatum* comparet, quod deinde offert etiam Conſtantius Chlorus, et Gal. Maximianus, etſi uterque neque nuditatem, neque lauream abnuat. Velatum etiam eſt caput D. Conſtantini M., et ſaepe una laureatum. Velum ſacer habitus vulgo creditum, velati pontifices, cum ſacris operati ſunt, velati augures, Veſtales, cum velo etiam ſaepe ab artificibus propoſitae animae, v. c. cum a Mercurio traducuntur. Divarum Auguſtarum capita nullus ſaepe peculiaris cultus diſcernit, ut Domitillae, Iuliae Titi filiae, Plotinae, Marcianae, Matidiae, Sabinae. At Sabina, et utraque Fauſtina non raro velum ordinario ſuo capitis cultui ſuperinjecere. Velo deinde uſae ſunt etiam Maeſa, et Mariniana. D. Iulia Auguſti uxor ritu Cereris caput habet ſpicis coronatum.

Pars averſa varios habet typos, ex quibus eos omitto, qui cum conſecratione non connectuntur; nam et alienos alios non raro huic fuiſſe inſertos, ſupra monui.

Aquila obvia in numis divorum Auguſtorum, et Auguſtarum. Vide numos Plotinae, Marcianae, Matidiae, Hadriani, Sabinae, M. Aurelii etc. Cauſa advocati hujus alitis eſt, quod in conſecrationis caerimoniis ſucceſo rogo ex ſumma ejus compage emitti aquila conſuevit, velut animam in coelum latura a). Haec aquila in reſtitutis Treboniani aevo conſecrationibus potior eſt typus.

Aquila animam Auguſti, vel Auguſtae ſurſum evehens, in numis Sabinae, M. Aurelii, Fauſtinae utriusque, Maeſae, Salonini. Cauſam elegantis hujus typi continuo dedimus. In praeclara baſi marmorea columnae Antonini Pii, in qua finguntur Antoninus Pius, et Fauſtina uxor ab alato genio in altum evecti, tamen aquila una Antoninum, altera

a) Dio L. LVI. §. 42, et L. LXXIV. §. 5. Herodian. L. IV. ſub init.

Nnn 2

paene verbis repetit [a]). Et persuaserit istud Servio perpetuus urbis ipsius usus, in cujus moneta Augusti consecrati nunquam *dei*, semper *divi* appellantur, dempto unico, quod norim, Gallieni numo, in cujus aversa legitur DEO. AVGVSTO, etsi moneta municipalis in conferendo Augustis etiam vivis dei nomine parsimoniam suam non probaverit, sed cujus leges non audimus. Etiam Dio, cum de consecratis Augustis, et ipsa consecratione loquitur, illos plerumque ἥρωας, hanc τιμας ἡρωικας appellat, et constat, non paucos veteres inter deos, semideos, heroes discrevisse. Tamen quoscunque velimus hos inter statuere gradus, non existimo, nomine dei et divi aliquid diversum intelligi. Iam enim ipse Servius contrarias sibi auctoritates opponit, cum eodem loco addit: *Sed Varro, et Altejus contra sentiunt, dicentes* divos *perpetuos*, deos, *qui propter sui consecrationem timentur, ut sunt dii Manes.* Scriptores veteres si consulamus, promiscue utrumque ab iis adhibitum videmus. Enimvero diserte Plinius alter consecratos hos ipsos imperatores deos vocat [b]). Nota irrisio Vespasiani morituri: *ut puto, deus fio* [c]). Mitto Latinorum scriptorum infinita testimonia alia, utroque vocabulo συνωνυμως usorum. Accedit, horum DIVVS a Graecis semper fuisse in ΘΕΟΣ versum, quod est certum Latinorum *deus*. Sic cum hi dixere in numis: DIVVS. AVGVSTVS — DIVO. CARO, illi: ΘΕΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ — ΘΕΩ. ΚΑΡΩ. In numis quidem Graecorum non paucis pro ΘΕΟΣ legitur ΘΕΙΟΣ, quod significat *divinus*, et aliquam adeo cum DIVVS videatur habere adfinitatem, sed noveris numos hos omnes a Goltzio fuisse confictos. Monendum denique, dicere Spartianum, multa alia fuisse decreta Hadriano, *quae ad honorem quasi numinis pertinerent* [d]), ex quo sequeretur, nequaquam creditum Spartiano imperatores consecratos pro perfectis diis fuisse habitos. Verum testatur Casaubonus, vocabulum *quasi* in codice regio desiderari, et videri adjectum a pio aliquo hanc impietatem impatienter ferente. Ceterum inferiore aevo multum detractum fuisse significationi DIVVS, et hoc intellectam altiorem aliquam in superiorum principum manes reverentiam nulla divinitatis opinione, inde patet, quod ipsi principes Christiani passi sunt, majores suos, etsi in Christi fide mortuos, divos appellari, et ipsi in rescriptis suis M. Aurelium, L. Verum, Caracallam etc. passim divos appellant, ac praecipue, quod Constantinus M. dicitur divus in ipsis iis numis, quos ob illatum monogramma Christi dubitari non potest a Christianis fuisse imperatos, quo de argumento lege copiosius disserentem abbatem Mazzolenum [e]). Quid quod jam apud Senecam Octavia, etsi marito suo Neroni infensa, tamen hujus patrem naturalem Domitium *divum* appellat his verbis [f]):

Nero, ipse divo Domitio genitus patre.

Commemoratis variis inscriptionum

a) ad Aen. XII. 139. b) in Paneg. c. 11. c) Suet. c. 23. d) in Hadr. c. ult. e) Animadv. III. pag. 79. f) in Octavia v. 249.

modis diversos etiam typos ad significandam consecrationem advocari solitos perlustremus.

Pars adversa caput ejus sistit, cui honos is decretus fuit, sed variat capitis cultus. Iulius Caesar imminens habet capiti suo *astrum*, quo notari cometam in ejus numis satis diximus, quem esse animam Caesaris in coelum recepti sibi persuasit vulgus. Hic ergo typus, quia huic uni proprius, ad successores non transivit. *Caput radiatum* in Augusto certum est consecrationis signum; nam ante Neronem nullus principum vivus corona radiata usus est, de quo vide dicta in numis Neronis vagis. In numis iis, in quibus Trebonianus aut proximorum alius superiorum principum consecrationem restituit, de quibus infra, radiatum semper caput est. *Caput laureatum* habent consecrati Vespasianus, Titus, Nerva, Antoninus Pius, etsi et coronam radiatam admiserint. *Caput nudum* cum Nerva incipit, atque hic cultus diu deinceps duravit. D. Saloninus in plerisque radiatus iterum est. D. Claudius Gothicus jam lauream, jam radios jactat, ac praeterea primus is est, in cujus numis *caput velatum* comparet, quod deinde offert etiam Constantius Chlorus, et Gal. Maximianus, etsi uterque neque nuditatem, neque lauream abnuat. Velatum etiam est caput D. Constantini M., et saepe una laureatum. Velum sacer habitus vulgo creditum, velati pontifices, cum sacris operati sunt, velati augures, Vestales, cum velo etiam saepe ab artificibus propositae animae, v. c. cum a Mercurio traducuntur. Divarum Augustarum capita nullus saepe peculiaris cultus discernit, ut Domitillae, Iuliae Titi filiae, Plotinae, Marcianae, Matidiae, Sabinae. At Sabina, et utraque Faustina non raro velum ordinario suo capitis cultui superinjecere. Velo deinde usae sunt etiam Maesa, et Mariniana. D. Iulia Augusti uxor ritu Cereris caput habet spicis coronatum.

Pars aversa varios habet typos, ex quibus eos omitto, qui cum consecratione non connectuntur; nam et alienos alios non raro huic fuisse insertos, supra monui.

Aquila obvia in numis divorum Augustorum, et Augustarum. Vide numos Plotinae, Marcianae, Matidiae, Hadriani, Sabinae, M. Aurelii etc. Caussa advocati hujus alitis est, quod in consecrationis caerimoniis succenso rogo ex summa ejus compage emitti aquila consuevit, velut animam in coelum latura [a]). Haec aquila in restitutis Treboniani aevo consecrationibus potior est typus.

Aquila animam Augusti, vel Augustae sursum evehens, in numis Sabinae, M. Aurelii, Faustinae utriusque, Maesae, Salonini. Caussam elegantis hujus typi continuo dedimus. In praeclara basi marmorea columnae Antonini Pii, in qua finguntur Antoninus Pius, et Faustina uxor ab alato genio in altum evecti, tamen aquila una Antoninum, altera

a) Dio L. LVI. §. 42, et L. LXXIV. §. 5. Herodian. L. IV. sub init.

et hunc secutus Baldinus a), Patinus b), Havercampus c), Iobertus d), ejusque commentator Bimardus e) istud honoris Gallieno tribuerunt, quia fabricae ratio cum hujus moneta communis istud exigere videbatur. Postea Pellerinius ex museo suo argenteum protulit: DIVO. AVGVSTO. *Caput Augusti radiatum.* X IVNONI. MARTIALI. *Templum, in quo dea sedens adstante pavone.* Ex quo arguit, numos hujus classis omnes Treboniani imperio deberi. Nam cum haec aversa Iunonis Martialis in solorum Treboniani et Volusiani moneta, et quidem perfrequenter, occurrat, forte fortuna acciderit, quod alias saepe, ut monetariorum indiligentia permutarentur matrices, et pro debito consecrationis typo aliena haec aversa cum Augusti capite jungeretur. Ejus instituti causam Pellerinius in Treboniani pietate posuit, qui cum omnium tum deorum opem propter morborum incommoda imploraret, consecratos etiam Augustos ceu veros deos proposuit observavitque, tanto majore fiducia, quanto magis horum intererat, rem Romanam stare. Haec vir eruditus f). Postremus Taninius Philippo adjudicandos censet g). Si, inquit, auctorem haberent Gallienum, nescire se, cur praeterire placuisset Gordianum, ac Decium, quorum memoria populo R. gratissima fuit. Alterum argumentum petit ex thesauro numorum in agro Forosemproniano reperto. Horum postremi fuere cum imagine Decii et liberorum, nullus principis posterioris, et tamen in hoc numorum acervo (fuere autem ducentis plures) nonnulli nostri argumenti reperti sunt. Ex quo arguit, si Gallieni jussu forent signati, haud dubie is thesaurus dedisset aliquos saltem numos Treboniani, Volusiani, Valeriani, Gallieni. Ergo conjicit a Philippo cusos, et in ludis saecularibus in vulgus erogatos. Atque ex eadem causa fallere etiam Pellerinii sententiam existimat, hoc numorum genus Treboniani imperio includentis.

Ex his eruditorum sententiis quae videatur tenenda, arduum est definire. Possunt hercle falli, qui causa fabricae Gallienum praetulere. Difficile enim est, hanc intra paucorum annorum spatium discernere, sic ut hi numi feriri non potuerint ab imperatoribus proxime praecedentibus. Pellerinii argumentum a matricis permutatione captum speciosum magis videatur, quam solidum. An enim, si a Gallieno signatos statuamus, fieri non poterat, ut in partem aversam irreperet matrix ad Treboniani imperium pertinens? An non infinita habemus exempla matricum ex distantium multo amplius imperiorum moneta male compositarum? Neque satis validae videntur omnes Taninii causae. Ait, Gallienum omissurum non fuisse Gordianum ac Decium populo acceptos. Verum non satis apparet, eum, qui hanc monetam imperavit, quisquis is fuit, anxie spectasse, qui principes populo probarentur, qui minus. De-

a) ad Vaill. Tom. II. pag. 373. b) ad Sueton. in Aug. cap. ult. c) Impp. Morell. Tom. I. pag. 333. d) Tom. I. pag. 201. e) Ibid. pag. 297. f) Rec. III. pag. XLIX. g) Suppl. Band. pag. 70.

sunt id genus numi Pertinacis praeclarae ad posteros memoriae viri, et tamen suos habet Commodus imperii R. opprobrium, et cujus consecrati honori ne sua quidem aetas numos, nisi forte deperditi sunt omnes, signavit. Verum ipse Taninius non dissimulat difficultatem sibi a laudato Pellerinii numo cum typo Iunonis Martialis oblatam. Nam cum typus hic ad imperium Treboniani pertineat, quo pacto numus is signari potuit a Philippo, qui Trebonianum praecessit? Facile laqueum hunc vitasse existimat vir eruditus, respondendo, non in unius Treboniani, et conlegae Volusiani moneta typum Iunonis Martialis observari, sed jam etiam testibus Vaillantio, et Mediobarbo in moneta Augusti et Philippi. Minus commode. Augusti numum a Vaillantio citatum haud dubie esse cum Pelleriniano ejusdem naturae, neque adeo Augusto coaevum, jam monui in moneta Treboniani ad hunc ipsum Pellerinii numum. Neque moror numum Philippi, quem Mediobarbus ipse non vidit, sed ex Occone, teste parum idoneo, retinuit. Certum adeo hactenus manet, numos Iunonis Martialis nonnisi imperante Treboniano ex certa lege fuisse signatos. At supererat Taninio alius difficultatem hanc elevandi modus, etiam si hic Iunonis typus Treboniano proprius statuatur. Quid enim vetat post tot exempla adserere, hunc Pellerinii numum signatum quidem Treboniano imperante, sed sive ab incauto monetario, sive, quod pronius credere, falsario cum matrice Iunonis sociatam matricem Augusti consecrati, quae ex Philippi imperio superfuit?

Quae igitur in universa hac causa adfirmari possunt, haec sunt. I. Eos omnes ab uno eodemque Augusto uno consilio fuisse percussos, cujus supra rationem exposuimus. II. Non ergo nisi post Alexandrum Severum feriri potuisse, quia ejus quoque consecrati in hac serie numi exstant. III. Suadente fabrica et metalli mixtione eorum exortum imperiis Philippi et Gallieni circumscribendum. Propius forte aliquid olim definiri poterit, si aliquoties deinceps detegentur thesauri cum eadem peristasi, qualem de Forosemproniano prodidit Taninius. Quod fuerit imperatoris consilium, cum placuit, praecedentium Augustorum consecrationes restituere, incertum sane. Si Philippum habent auctorem, ansam dederint ludi saeculares. Si successorum aliquem usque ad Gallienum, moverint pium imperatorem gravissima mala, quibus, ut diximus, per haec imperia orbis Romanus vexatus est.

Dixi altius, in hoc elencho ex Augustorum consecratorum numero desiderari Claudium, L. Verum, Pertinacem, Caracallam. In ἀδυνάτοις putandum non est, horum quidem etiam nomine numos similes fuisse paratos, sed nondum in apricum prolatos. Tamen minus istud videtur verisimile, cum id genus numi, si Nervae demas, parabiles vulgo sint. Ad haec aliorsum constat, principes quosdam Augustos, cum divorum majorum placuit memoriam restituere, eorum statuisse numerum, quem suasit adfectus. De Alexandro Severo

narrat Lampridius [a]), eum *in larario suo* habuisse etiam *divos principes*, *sed optimos electos*, *et animas sanctiores*. Et de Tacito Aug. Vopiscus [b]): *Divorum templum fieri jussit*, *in quo essent statuae principum bonorum*, *ita ut iisdem natalibus suis*, *et parilibus*, *et Kal. Ianuariis*, *et Votis libamina ponerentur*. Augustum illum, quisquis fuit sacrae hujus monetae auctor, non respexisse majorum probitatem, inde patet, quod recepit Commodum pessimum, exclusit Pertinacem optimum. In marmore Fratrum arvalium Commodo imperante posito, quod est inter Mariniana loco XXXII., legitur: ITEM ANTE CAESAREVM (id est: templum Caesarum, de quo infra) DIVIS N*umero* XVI. VERBEC. (verveces) IMMOLAVIT N*umero* XVI. In alio arvali imperantis Alexandri Severi, Marinio XLIII., legitur: ITEM ANTE CAESAREVM DIVIS N. XX. VERBEC. N. XX. Quoniam in marmore priore inde ab Augusto usque ad Commodum virum memorantur Divi nonnisi XVI. numero, cum tamen multo amplior fuerit eorum numerus, qui solennibus caerimoniis coelo illati fuere, cogitur Marinius profiteri, in hunc catalogum receptos non fuisse, nisi Augustos, eorumque uxores, exclusis adeo filiabus, sororibus, aut aliter sanguine junctis, consecratisque, quales fuere Claudia Neronis et Poppaeae filia, Iulia Titi, Marciana, Matidia etc. In marmore altero enunciantur Divi XX., sed et hic rursum deficit numerus, nam a Commodo usque ad Alexandrum Sev. accessere Divi quinque, Commodus, Pertinax, Severus, Domna, Caracalla. Vt adeo non satis constet, quos singulis adsciscere, quos negligere placuerit. Vide haec uberius exposita apud ill. Marinium [c]). Eodem loco idem hic vir ornatissimus argumentis solidis comprobat, in istud Divorum templum, quod in Palatio dedicatum fuit Augusto et cum successoribus deinde communicatum, receptum non fuisse D. Iulium Caesarem. En tibi sententiam hanc isto etiam numorum genere confirmatam; nam ejus dictatoris numus similis adhuc conspectus non est. Addo, in Kalendariis hactenus cognitis neque natalem Iulii Caesaris, neque ludos circenses, quos in memoriam illustrium ejus victoriarum constitui dignum fuisset, memorari, ut adeo ipse a Romanis ex numero principum suorum plane exclusus fuisse videatur.

CAESAREVM in arvalibus his monumentis memoratum est locus sacer uni pluribusve Caesaribus dedicatus, quo modo habemus Serapeum, Heraeleum, Iseum Serapidi, Herculi, Isidi sacra. Non in urbe modo, sed et in provinciis fuere Caesarea, et Augustea, Graecis Σεβαςεια. Istud divorum Caesarum templum fuisse idem cum templo Augusti, quod aedificare coepit Tiberius, perfecit Caligula, existimant eruditi, sic ut deinde singuli Caesares consecrati suas in eo haberent aediculas, seu cellas. Vide de hoc argumento plura apud Marinium [d]).

* * *

Superest inquirere, quousque principum Romanorum consecratio duraverit.

a) Cap. 29. b) Cap. 9. c) Frat. arv. pag. 385. d) Frat. arv. pag. 82. 384.

Quamdiu deorum cultus valuit, nequaquam mirum, insanum hunc ritum fuisse continuatum. At magis profecto mirum, principes quoque Christianos paganorum exemplum secutos. Praeter Constantinum M. Eutropius ejus filium Constantium, et Iovianum in deorum numerum relatos scripsit, et adhuc Valentinianum a filio Gratiano consecratum prodidit Ausonius his verbis hujus pietatem depraedicans [a]): *hujus vero laudis locupletissimum testimonium est pater divinis honoribus consecratus.* Interim in his consecrandis ritum ab eo, qui olim viguit, multum diversum, et qui cum sacris Christianis componi commode possit, fuisse observatum, dubitari nequit. Enimvero, quae Christiani in Constantini M. funere praestiterunt, a Christianae religionis legibus aliena non fuere. Vide haec ab Eusebio enarrata [b]). Neque aliud docent numi ejus mortui honori dedicati, quos suo loco descripsimus. Ceterum et hi postremi sunt, qui in memoriam imperatoris vita functi signati fuere.

CAPVT XIV.

DE NVMIS VOTORVM.

Vt historia omnis aevi, sic veterum quoque monumenta vota publice suscepta solutaque non raro eloquuntur. Ad numos quod attinet, in Graecorum pecunia, quamdiu sui juris fuere, votorum argumenta non reperias, factis historicis non facile in eam admissis. Neque eorum frequens mentio in moneta Romanorum consulari. In solis denariis gentis Noniae legitur SEX. NONIus PRaetor Ludos Votivos Publicos Fecisse. Tamen historia reip. Romanae copiosa offert exempla votorum, sicubi periculum aut imminebat, aut imminere visum, publice privatimque conceptorum, et solutorum. Imperio unius potestati permisso ad vota pro totius civitatis incolumitate suscepta accessere alia pro salute, ac prosperitate Caesarum, domusque Augustae S. C. decreta, quorum numi non pauci servavere memoriam, qualia fuere, quae pro salute, valetudine, reditu Augusti sunt suscepta testantibus istud ejus denariis, quos ad annum V. C. 738 recitavimus: VOT. P. SVSC. PRO. SAL. ET RED. AVG. — PRO. VALETVDINE. CAESARIS. S. P. Q. R. et similiter, addi-

a) in Grat. actione c. 8. b) Vit. Const. L. IV. c. 71.

ta etiam causa, velut: *Iovi Optimo Maximo S. P. Q. R. votum susceptum pro salute imperatoris Caesaris, quod per eum resp. in ampliore atque tranquilliore statu est.* Addo memorabile exemplum adfectus in Augustum, quod refert Suetonius a): *omnes ordines in lacum Curtii quotannis ex voto pro salute ejus stipem jecisse.* In aliis numis clypeus, cui inscriptum CL*ypeus* V*otivus*, adjecta iterum causa: OB. CIVES. SERVATOS. Huc pertinent VOTA. PVBLICA in nuptiis Augustarum, ut Lucillae, et Crispinae. Votorum etiam naturam habent faustae acclamationes, ac preces, ut in numo Commodi: PIO. IMP. OMNIA. FELICIA, vel in numis Hadriani, et Alexandri Severi: S. P. Q. R. AN*num* N*ovum* F*austum* F*elicem* OPTIMO. PRINCIPI. PIO, vel in numo Constantini M. PLVR*es* NATAL*es* FEL*iciter*, vel in nuptiis Marciani, et Pulcheriae teste etiam numo: FELICITER. NVBTIIS. Ceterum non prodita causa in moneta Romanorum jam inde ab Augusto obvium est legere: VOTA. PVBLICA. In numo Ephesiorum cum capite Maximi Caesaris legitur BΩTA, vocabulo Latino Graecum ementito. Vide, quae ibi notavimus.

Fuerunt praeterea vota alia quotannis publice suscepta, inter quae praecipua duo, una, quae Kalendis Ianuariis, qua die consules processere, pro imperii salute nuncupari sunt solita, altera, quae III. Nonas ejusdem mensis pro imperatorum salute suscipi consuevere. Horum posteriorum frequens apud scriptores mentio. Cajus ICtus b): *Post Kalendas Ian. die tertio pro salute principis vota suscipiuntur.* Plutarchus Ciceronem natum scribit ἡμερα̨ τριτη̨ των νεων καλανδων, ἐν ἡ̨ νυν ὁι ἀρχοντες ἐυχονται και θυουσιν ὑπερ του ἡγεμονος, *die tertio Ianuarii, quo nunc magistratus vota concipiunt, et sacrificant pro principe* c). Capitolinus d): *Denique ante tertium nonarum diem votis ipsis etc.* Lucianus e): ἐνθενδε ἡν μεν ἡ του ἐτους ἀρχη, μαλλον δε ἡ ἀπο της μεγαλης νυμηνιας τριτη, ἐν ἡ̨ ὁι Ρωμαιοι κατα τι ἀρχαιον ἐυχονται τε ἀυτοι ὑπερ ἁπαντος του ἐτους ἐυχας τινας, και θυουσι, Νυμα του βασιλεως καταστησαμενου τας ἱερουργιας ἀυτοις. *Post haec erat anni principium, imo tertius dies a Kalendis Ian., quo Romani ex vetere instituto vota pro toto anno concipiunt, et sacrificant, auctore ipsis sacri hujus ritus Numa rege.* Satis apparet, Lucianum hoc loco utraque vota sibi vicina confundere. Enimvero diserte utraque distinguit Dio f), et Vopiscus g): *ita, ut iisdem natalibus suis, et Parilibus, et KALENDIS IANVARIIS, et VOTIS libamina ponerentur*, etiam in celebri marmore fratrum Arvalium apud Gruterum h) alia sunt vota Kal. Ian., alia III. nonas Ian. Denique Tacitus, ubi objectatum Thraseae perhibet, *principio anni vitare eum solenne jusjurandum, nuncupationibus votorum non adesse* i). Et vero vota III. non. Ian. suscipi solita generatim tantum dicta fuisse *Vota*, confirmatur Kalendario Furii Dionysii Philocali, in quo juxta III. non. Ian. legitur: VOTORVM. NVNCVPATIO. Eadem Tertulliano

a) in Aug. c. 57. b) de verbor. signific. c) in vit. Cic. sub init. d) in Pertin. e) in pseudolog. f) L. LIX. §. 24. g) in Tacito. h) Pag. 118. i) Ann. XVI. 22.

dicuntur *annua votorum nuncupatio* [a]. Sed haec, saltem verbis expressis, in imperatorum moneta nondum reperi. Vota Kalendis Ian. suscepta fuisse principibus quaestuosa, patet ex decreto Arcadii et Honorii [b]: *Quando votis communibus felix annus aperitur, in una libra auri, et solidis obryzatis principibus offerendi devotionem animo libenti suscipimus, statuentes, ut deinceps sequentibus annis uniuscujusque sedulitas principibus suis talia inferat semper, et deferat.*

Ab his votis differunt illa, quae ab imperatoribus post exactam certam annorum periodum celebrata sunt, et ab hac vocata *qinquennalia*, *decennalia*, *quindecennalia etc.* et saepe in vetere moneta, praecipue declinantis imperii occurrunt. Horum natura probe cognita quoniam non parum ad chronologiae et historiae scientiam videbatur posse conferre, a viris aliquot magni in critica vetere nominis in severum examen vocata fuit, quorum primus hoc in argumento vires suas exercuit Henricus Norisius vulgata dissertatione, quam *Parergon chronologicum de votis decennalibus appellavit*, alter Antonius Pagius maximam partem suae *Dissertationis hypaticae* illustrandis horum votorum legibus impendit, et hic dicta restituit in *Critica Baronii*, tertius Albertus Mazzolenus abbas Benedicto-Casinas in eandem doctrinam magno studio inquisivit in *Animadversione II. de votis decennalibus*, quam tractatui de tribunicia potestate subjecit. Etiam eruditus Ducangius de numis his votivis aliqua praeclare dictavit in *Dissertatione de imperatorum inferioris aevi numismatibus §. XL.* Antequam de variis horum sententiis judicabimus, juvat horum votorum originem, et quae alia eum his conjuncta fuere, jam ab iisdem his viris adcurate prodita, paucis commemorare.

Votorum decennalium origo et caussae ab Augusto sunt repetendae. Hic cum anno V. C. 727 speciem praeferret, tanquam qui restituere remp. vellet, exoratus tamen a patribus propositum omitteret, ut tamen esse popularis videretur, et a regiae potestatis suspicione Romanos averteret, *imperium in suas provincias* (nam harum alias sibi retinuit, alias senatui populoque permisit) *decennale suscepit*, *intra quod tempus eas se redacturum in ordinem promisit.* Haec Dio [c]. Prosequitur infra [d]: *Cum autem primum ei decennium exivisset, aliud quinquennium, atque eo circumacto rursum aliud quinquennium, post decennium, ac eo finito aliud iterum quinquies decretum est, ita ut continuatis decenniis per totam vitam imperii summam obtinuerit. Quam ob caussam posteriores quoque imperatores, etsi non amplius ad certum tempus, sed per omne vitae spatium iis imperium deferatur, tamen singulis decenniis festum, quasi ob ejus renovationem agunt, quod hodie etiam fit.* Scripserat autem haec imperante Alexandro Severo.

Habemus originem decennalium gravissima hac Dionis auctoritate comprobatam, neque, quod noverim, a scriptore quopiam in dubium vocatam. At

a) de corona milit. c. 12. b) Cod. Iust. L. XII. tit. 49. c) L. LIII. §. 13. d) l. c. §. 16.

quoniam Dio hoc loco decennalium tantum meminit, quaeri jure potest, utrum quinquennalia quoque, quorum non raro ab auctoribus, et in veterum monumentis fit mentio, ab eodem fonte ducantur. Adfirmat istud Norisius nixus testimonio Dionis narrantis, Agrippam propter Augusti principatum anno V. C. 738 ludos quinquennales dedisse, unde Caesarum quinquennia, ac propterea ludos celebrari coeptos arguit vir eruditus [a]). Verum abbas Mazzolenus hanc doctrinam solidis argumentis impugnat, probatque, his Agrippae ludis intelligendos eos, qui Augusto propter victoriam Actiacam decreti fuere, et qui nec quinquenniis, nec decenniis ejus imperii respondent; recte vero a Dione dici, eos ludos actos propter Augusti principatum, quia revera hic a postrema hac belli civilis victoria judice etiam Dione duci potuit, ac debuit. Vide haec ab erudito auctore praeclare, ac copiose exposita [b]). Atqui Norisius dempto hoc Dionis testimonio, sed quod aliter intelligendum diximus, nullum aliud potuit adferre, quod probaret, primorum imperatorum aetate, atque etiam diu post, vota quinquennalia fuisse nuncupata, aut qui ad haec pertinerent, ludos quinquennales fuisse factos. Sane primi, ut dicemus, sunt Postumi tyranni numi, qui vota quinquennalia inscripta habent, et auctores veteres, cum eorum meminere, multo adhuc posteriora iis tempora adsignant.

Diximus, causam constitutorum decennalium Augusto fuisse imperium per decennia prorogatum. Successor Tiberius, etsi renovare decennia noluit, festa tamen in his celebrari solita non omisit. Ac de primis quidem haec Dio [c]): *Decem annis imperii ejus exactis ad resumendum id nihil illi decreto opus fuit, neque enim necesse putavit, illud Augusti exemplo interrumpere. Ludi tamen decennales facti.* De alteris decennalibus haec [d]): *Vicesimo imperii anno instante, licet ipse frequens in Albano, et Tusculi esset, tamen in urbem non venit, sed consules L. Vitellius, et Fabius Persicus decennium nuncupavere, tanquam ei, ut Augusto usitatum, tunc imperium prorogarent.* De eorum, qui proxime successere, decennalibus nihil diserte prodidere veteres. Primus fuit Antoninus Pius, qui ea numis inscripsit, deinceps perfrequens eorum mentio, ac denique fastidiosa.

Quo tempore decennalia vota coeperint in duo aequalia spatia dividi, et constitui quinquennalia, non satis compertum. Existimant nonnulli, ea Alexandri Severi aetate nondum fuisse in usu, quia Dio in laudata altius oratione acta quidem ab Augusti successoribus decennalia memorat, sed quinquennalium mentionem plane negligit. Primus, quod hactenus norimus, fuit Postumus, qui ea in numis vulgavit, scripto in his QVINQVENNALES. POSTVMI. AVG. Verum inde non continuo sequitur, ante Alexandrum ea in usu non fuisse, aut eorum auctorem fuisse Postumum. Nam exstat monumentum Postumo, atque ipso etiam Ale-

a) Vot. decenn. cap. 1. b) Vot. decenn. pag. 212. c) L. LVII. §. 24. d) L. LVIII. §. 24.

xandro Severo vetustius, quod votorum quinquennalium meminit, lucernam veterem intelligo vulgatam a Passerio a), in qua exhibentur duae Victoriae tenentes clypeum, cui inscriptum: VOT. V. ANTON. A. N. Quod si nomine ANTON. velimus intelligi postremum ex Antoninis, erit is Elagabalus, et probabit monumentum istud, jam ante Alexandrum vota haec suscipi consuevisse, ac forte minore cum solemnitate, quam serius celebrata fuere, satis cognitis Romanorum studiis, multiplicandi festorum ludorumque causas, quo illi modo contraxere etiam constitutum legibus ludorum saecularium tempus, ut observavimus in numis Maximiani Herculei. Primus ea restituit Constantius Chlorus adhuc Caesar, deinceps Constantinus M. et filii Caesares perpetui in his fuere. Vulgato quinquennalium exemplo nihil obstabat, quo minus et alteri decennales suam haberent intercapedinem, et sic reliqui quoque, unde nata vota XV., XXV., ac denique XXXV. in numis quoque obvia.

Observandus etiam varius haec in numis vota scribendi, enunciandique modus.

VOTIS. DECENNALIBVS, vel VOTIS. X.

VOTIS. VICENNALIBVS, in numis Alexandri Sev., vel VOTIS. XX. — VOTA. VICENNALIOR. scriptura insolens in numo Constantini jun.

PRIMI. DECENNALES, in numis Antonini Pii et Severi.

FELICIA. DECENNALIA, in numis Constantis.

* * *

VOTA. SVSCEP. DECENN. — VOTA. SVSCEPTA. DEC. III. — VOTA. SVSCEPTA. XX. — VOTA. SOLVTA. DEC. in numis Antonini Pii, et sequentium impp.

Continent hae formulae *vota suscepta*, et *vota soluta*. Interest enim inter utrumque. Suscipimus vota ad obtinendum bonum futurum, solvimus eo obtento. Ergo qui imperium adivit, vota in proximum decennium nuncupavit, hoc elapso ea, quae susceperat, solvit, et nova in alterum decennium inchoavit. Conceptorum sic votorum jam Roma libera dedit specimina. *Eodem die*, inquit Livius b), *decrevit senatus, C. Popillius cos. ludos per dies decem Iovi O. M. voveret, donaque circa omnia pulvinaria dari, si resp. decem annos in eodem statu fuisset.* — — *Praeeunte verba Lepido P. M. id votum susceptum est.* Vtriusque voti conjuncti meminit Martialis c):

Quantus io Latias mundi conventus ad aras
SVSCIPIT et SOLVIT pro duce vota suo.

At maxime argumentum istud illustrant verba Plinii junioris, quia praeterea et causas votorum, et horum propria vocabula continent. Scripsit ad Trajanum d): *Solennia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, et suscipimus, domine, pariter et solvimus, precati deos, ut velint ea semper solvi,*

a) Lucern. fict. Vol. II. tab. 81. b) L. XLII. c. 28. c) L. VIII. ep. 4. d) L. X. ep. 44.

semperque signari. Respondit imperator: *Et solvisse vos cum provincialibus diis immortalibus vota pro mea salute, et incolumitate, et nuncupasse, libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex literis tuis.* Idem infra [a]): *Vota, domine, priorum annorum nuncupata alacres laetique persolvimus, novaque rursus suscepimus, precati deos etc.* Legimus in epigrammate fratrum Arvalium [b]): *III. non. Ian. Sulpicius Camerinus magister collegi fratrum Arvalium nomine vota nuncupavit pro salute Neronis — — — victimis immolatis in Capitolio, quae superioris anni magistri voverant, persolvit, et in proximum annum nuncupavit.* Suetonius de Augusto [c]): *Vota, quae in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum Tiberium nuncupare jussit. Nam se negavit suscepturum, quae non esset soluturus.*

* * *

VOT. X. ET. XX. in numis Gallieni. VOTIS. X. ET. XX. FEL. vel: VOTIS. X. PROBI. AVG. ET. XX. in numis Probi.

VOTIS. V. MVLTIS. X. obvium. Idem significat VOT. QQ. MVLT. X. in numis Maxentii. — PRIMIS. X. MVLTIS. XX. Diocletiani. — VOTIS. X. MVLT. XV. — VOT. XV. MVLT. XX. Theodosii M. — VOT. XX. MVLT. XXX. — VOT. XXX. MVLT. XXXX. in Theodosio II. aliisque.

VOTIS. XX. SIC. XXX. — SIC. XX. SIC. XXX. in numis Diocletiani. — SIC. X. SIC. XX. Constantii jun., Constantis.

VOTIS. MVLTIS. in numis Majoriani et Iustiniani.

Primus modus secundum ea, quae proxime diximus, exprimit decennalia suscepta, neque ab hoc differt modus alter, nisi quod addito MVLTIS longam principi vitam precatur. Tertius modus eandem habet significationem variante tantum formula, cujus germanus sensus est: *sic feliciter solvantur tricennalia, ut soluta fuere vicennalia.* Saepe enim addita particula *Sic* formam benevolentiae, et pii voti constituit. Virgilius Arethusae Najadi bene precatus ait [d]):

> *SIC tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos,*
> *Doris amara suam non intermisceat undam.*

Postrema numis inscripta vota a molesto se calculo liberant scripto VOTIS. MVLTIS. . Inde a Iustiniano nulla amplius in moneta votorum mentio.

* * *

Quae his votis in moneta vetere data sint nomina, aut quibus eorum numerus signis indicatus, ex hoc catalogo vidimus. Iisdem nominibus ea compellant etiam scriptores, apud quos reperias etiam *quinquennalia octava, nona etc.* pro *votis* XXXX. XXXXV. Liberius haec nonnunquam vocantur *lustra*, quo de nomine infra. Numi Alexandrini haec imperatorum decennia sic exprimunt: ΠΕΡΙΟΔος ΔΕΚΑΕΤηρις, *periodus decennalis*, Commodi. — ΠΕΡΙΟΔΟC. ΔΕΚΑΤΗ eodem sensu, Alexandri Sev. — ΔΕΚΑΕΤΗΡΙC. ΚΥΡΙΟΥ. Gallieni. Graecis scriptoribus ea dicuntur v. g. ἑορτη εικοσαετηρις, τριτοι δε-

a) L. X. ep. 101. b) Gruter pag. 118. c) Cap. 97. d) Eclog. X. 4.

κλδαν κυκλοι, τεταρτη περιοδος etc. Quinquennalia in Chronico Alexandrino plane Latine dicuntur *Κυινκυενναλια.*

* * *

Expositis inscriptionum modis etiam de typis nonnulla observanda. In numis Antonini Pii, in quibus primum decennalia saltem expresse memorantur, tum et M. Aurelii semper sistitur imperator sacrificans. Atqui cum his votis semper fuisse conjuncta sacrificia, infra docebimus. Eundem typum continuavit quoque Commodus, sed qui jam coepit vota sua coronae laureae inscribere, qui typus per plura deinceps imperia fere unicus fuit. Quaecunque fuit causa coronam cum votis jungendi, forte quia provinciae tum semper coronas aureas offerre imperatori consuevere, istud certum, haec vota frequenter ab auctoribus dici *coronas.* Eusebius tricennalia Constantini M. vocat *τριακονταετηρικους στεφανους, tricennales coronas* [a]). Idem alibi [b]): *Sed et tricennalium orationum CORONAS ei texentes nuper in ipso palatio sacrum ejus caput redimivimus.* Exhibet Boxhornius lapidem veterem sic inscriptum [c]):

PRAESENTIAE
MATRIS. DEVM
P. SEPTIMIVS. FELIX
OB. CORONAM
MILLESIMI
VRBIS. ANNI

quo loco erudite addit: ubi per coronam millesimi anni nonnisi periodum mille annorum auctor voluit designare. Frequentes etiam Victoriae in votorum decennalium typis fuere partes, v. g. *Victoria armis insidens clypeum tenet, in quo* VOT. *etc.* idque jam inde a Caracalla, et Alexandro Severo, vel: *Victoria in clypeo super palmae trunco posito scribit* VO. DE., in numis Commodi, vel: *Duae Victoriae clypeum palmae adfigunt, in quo* VOT. *etc.* in numis Diocletiani. Et duravit hic mos in imperatorum Christianorum tempora, nam saepe in horum numis votivis *Victoriam stantem, quae dextera oblongam crucem tenet*, videre est. Causa hujus typi ab ipso Augusto decennalium auctore, tum ab horum votorum natura haud dubie petenda est. Quod enim unus denique imperio praefuit, istud sane unis de aemulis victoriis debuit. Dio cum narrasset [d]), Octavianum in curia Iulia posuisse imaginem Victoriae, eamque spoliis Aegyptiis decorasse, addit: *δηλων, ώς ἐοικεν, ότι παρ' άυτης την άρχην ἐκτησατο, quo scilicet ostenderet, ejus sibi ope imperium fuisse partum.* Quare in imperatoriis omnis aevi numis obvium est videre imperatorem Victoriae signum manu praeferentem, aut saltem illud in parte aversa sociatum. In concipiendis vero his votis non minus pro salute, et incolumitate principis, quam imperii supplicatum est, sed quae fere solis victoriis obtinetur. Praeclare argumentum istud illustrat Ammianus, cum de Tripolitanis Africae narrat [d]), eos *adlapso legitimo die concilii, quod apud eos est annuum, Severum et Flaccum cre-*

a) Orat. de laud. Const. M. cap. VI. b) in prooem. ad vitam Const. M. c) Quaest. Rom. XVIII. d) L. LI. §. 22.

avisse legatos, *Victoriarum aurea simulacra Valentiniano ob imperii primitias oblaturos*, nimirum cum is ob eandem causam vota quinquennalia nuncuparet. Vide, quae de Victoria imperii velut insigni alia dixi in numis Octaviani. Quo loco non utique omittendum, quod in Alexandrinis Aegyptiorum numis observamus. In horum enim area inde ab Alexandro Sev. tantum tunc comparet palmae ramus, quando imperator annum imperii X. juxta Aegyptiorum computum est auspicatus, et votis adeo decennalibus solvendis locum fecit. Atqui palmae ramum Victoriae esse attributum, nemini non notum. Consule, quae de hoc more in parte I. hujus operis ad numos Alexandrinos Gallieni observavi. Numi votorum aurei Constantii Chlori Aug. pro solito Victoriae typo adstitutas habent literas colligatas NK., quas legendas Νίκη, suo loco indicavi. Reliqui votorum typi nihil magnopere animadversione dignum offerunt. Ceterum Victoriam non modo votorum decennalium sed quorumcunque aliorum fuisse ministram, docent lucernae veteres apud Bellorium a), et Passerium b), in quibus fingitur Victoria s. palmae ramum, d. tenens clypeum, cui inscriptum: ANNO. NOVO. FAVSTVM. etc. atque hanc allegoriam non fuisse recens inventam, sed jam primo Augustorum saeculo usurpatam, docet lucerna similis in Herculani ruinis reperta c).

* * *

Haec festa magnifico, varioque apparatu, et continuatis per plures dies muneribus fuisse celebrata, ex veterum scriptis intelligimus. Pauca hic solum lubet attingere, partim quia argumentum hoc jam erudite exposuit Norisius d), partim quia, si quis in his imperator sive sumptibus, sive stupore modum excessit, istud jam ad ipsos ejus numos enarravimus. A sacrificiis factum initium, et numi docent, et votorum natura persuadet. Haec excepere ludi circenses, et theatrales. Panegyrici quoque in imperatorum laudes recitati, quorum aliquot hodieque supersunt, Nazarii, Mamertini, Eusebii, Themistii.

* * *

Diximus, Augustum horum fuisse votorum auctorem. Inquirendum restat, quo illa tempore desiverint. Ex quo insanis illa sumptibus peragi coepere, deinde etiam multiplicari, cum sua propria haberent Augusti, Caesares, et conlegae, serius etiam utriusque orbis principes, gravia sine dubio toti imperio exstiterunt. Legimus quidem praeter incredibilem in his magnificentiam amplas etiam largitiones in populum, donativa in milites facta, quo modo Severus, multis certe ipse moderatior, in decennalibus suis HS bis millies effuderat teste Dione e), at legimus etiam, sumptus inanibus his ludicris impendendos a miseris, attritisque provinciis fuisse imperatos, quod tantum vulgo malum est habitum, ut auctore Libanio quinquennalia appropinquantia horrorem animis injicerent, seditiones etiam

a) Lucern. ant. P. III. tab. 5. b) Lucern. fict. tab. VI. c) Lucerne d'Ercol. tab. VI. d) de Vot. dec. cap. I. e) L. LXXVI. §. 1.

per oppida excitarent. Vide horum exempla apud Mazzolenum [a]). Infame istud tributum, dictum chrysargyrum, sublatum denique fuit ab Anastasio, ut idem vir eruditus eodem loco post alios docet, et forte etiam cum hoc ipsa votorum insania. Certe post Anastasium eorum in numis amplius non fit mentio, si demas insolens VOT. XIII. in numo Iustini. Postremus votorum meminit numus Iustiniani I. scripto generatim VOT*is* MVLT*is*, qua formula usus jam fuit Majorianus. Non multo post invaluit in numis formula imperantium nominibus subjecta ANNOS. MVLTOS, aut similiter, quod votum dicebatur πολυχρονιζειν τυς βασιλεις, ut diximus altius in numis Iustiniani II. pag. 228.

Hactenus varios votorum decennalium modos, ritusque explicavimus. Superest, ut, quantum ea ad scientiam historicam, et chronologicam imperatorum conferant, quae est pars praecipua hujus argumenti, et a viris praestantissimis magna contentione agitata, inquiramus, qua de re antequam nostrum stabiliamus judicium, juvat indagare, quantum opis ad universam hanc causam rite cognoscendam adferant numi, quod sequentia ex iis hausta observata praestabunt.

OBSERVATVM I. ***Imperatores mox ab adito imperio susceperunt vota seu quinquennalia, seu decennalia, eaque signaverunt in numis.***

Satis istud probant vel soli Pertinacis, et Balbini numi inscripta vota decennalia exhibentes, etsi uterque mensem imperii tertium non excessit. Eadem etiam offerunt numi Philippi, Decii cum filiis, Treboniani, Volusiani, Aemiliani. Idem factum cum quinquennalibus, ex quo haec bissectis decennalibus induci coepere.

OBSERVATVM II. *Imperatores aliqui evoluto demum decennio decennalia solverunt.*

Ante Antoninum Pium istud ex numis probari non potest, quia decennalia nondum monetae inscribi consuevere. Hoc temporis intervallum placuisse Augusto, et Tiberio, ex historicis colligimus, de quo vide Norisium [b]). Idem verisimile est constituisse sequentium imperatorum aliquos. Legimus in numis Antonini Pii: VOTA. SOL. DEC. II., et: VOTA. SVSCEPTA. DEC. III. addita utrobique tribunicia potestate XXII., ergo post exactum bis decennium. In numis M. Aurelii cum tribunatu XXV. junguntur VOTA. SOL. DECENN., et VOTA. SVSCEP. DECENN. II. Aurelius dictus est Augustus circiter die VII. Martii V. C. 914 in tribunatu XV., et tribunatum XXV. orsus est V. C. 924, ergo inter vota suscepta et soluta annorum X. cyclus intercessit. In numis Caracallae est: VOTA. SOLVT. DEC. TR. P. XI. COS. III., ex quo conjici rursum potest, Caracallam exacto decennio vota solvisse. Sed ex his numorum dictatis verisimile tantum fit, inter vota suscepta solutaque solidum interfuisse decennium, non vero adhuc plane certi sumus propter ea, quae monebimus in observato X. Scriptores

---

a) de Vot. dec. pag. 248. b) de Vot. dec. cap. II.

nonnulli decennalia diserte in plenum decennium extenderunt. Ait Claudius Mamertinus [a]): *neque orationis ejus, quam composueram, facio jacturam, sed eam reservo, ut quinquennio rursus exacto decennalibus tuis dicam, quoniam quidem lustris omnibus praedicandis communis oratio est.* Cum ait: *quinquennio rursus exacto*, intelligit certe decennium exactum. Ad haec vota quinquennalia comparat cum lustris, quod et facit Eumenius [b]), quae quidem efficiunt quinquennium completum saltem juxta probatiorem veterum sententiam, etsi fuerint quoque, qui tantundem iis, quantum Olympiadibus impertivere, nimirum annos completos quatuor, et iniens quintum. Ex his sequitur, primos imperatores, quod et ipsa rei natura videtur postulare, post completos annos X. celebrasse decennalia, eandem deinde legem nonnullos ex successoribus fuisse secutos, ut evidenter demonstrari nequit, tamen admodum est probabile.

OBSERVATVM III. *Aliqui imperatores labente anno quinto vel decimo, certe nondum completo, quinquennalia, aut decennalia solverunt.*

In numo singulari Commodi, qui est in museo Caesareo, legitur: VOT. SOL. DEC. P. M. TR. P. XI. IMP. VIII. COS. V. P. P. Commodus dictus est Augustus V. C. 930, et trib. potestatem XI. adivit V. C. 939, ergo labente anno X. imperii solvit decennalia. In numis Postumi cum TR. P. X. junguntur VOTA. XX., id est, suscepta, ergo haec suscepit labente adhuc anno X. Mazzolenus post alios ex historicis probat, Diocletianum vicennalia celebrasse die XX. Novembris V. C. 1056. Auspicatus est imperium mense Septembri V. C. 1037. Celebravit ergo haec vota anno imperii XX. nondum circumvoluto. Multum ergo fallitur Norisius, dum contendit [c]), primum fuisse Licinium, qui decennalia anno X. ineunte, non evoluto egerit, quod deinde per totam dissertationem de votis X. probare nititur. Constantinum M. ineunte anno XXX. celebrasse tricennalia, certum est, si modo verum, quod refert Idacius, ea ab illo acta V. C. 1088 VIII. Kal. Aug. Dictus fuit Caesar eadem die V. C. 1059, ergo illa soluta anno XXX. ineunte. Exempla votorum anticipatorum alia, quae viri laudati congessere, omitto, quia a numorum doctrina non juvantur, sed scriptorum tantum testimoniis nituntur. Eumenius in oratione, qua Constantino M. ob remissa Aeduis quinque annorum reliqua vetera gratias agit, haec habet: *Quinque annorum nobis reliqua remisisti. O lustrum omnibus lustris felicius! — — — Quinquennalia tua nobis etiam perfecta celebranda sunt. Illa enim quinto incipiente suscepta omnibus populis jure communia, nobis haec propria, quae plena sunt.* Quibus ex verbis jure possumus arguere, Constantini M. aetate anno quinto ineunte agi quinquennalia consuevisse. Sed et Theodosio M. idem intervallum placuisse, facile eruimus. Certum est, eum ad imperium admotum ineunte anno Christi 379. Certum etiam

a) in Genethl. Maximiani sub init. b) Grat. act. pro Aeduis cap. 13. c) de numo Licini pag. 76.

ex Themistio a), eum quinquennalia edidisse consule Saturnino, qui processit anno 383, labente adeo quinto imperii sui anno.

OBSERVATVM IV. *Imperatores non solverunt vota a tempore initae tribuniciae potestatis, sed imperii.*

Evidens est ex numis M. Aurelii, hunc Augustum nonnisi in tribunatu XXV. solvisse decennalia, qui tamen ante aditum imperium jam numeravit tribunatus XV. Idem plane exemplum in numerandis suis decenniis dabit Tiberius jam tribunatibus XV. ante imperium insignis. Satis igitur ab his numis refutantur, qui in contraria sententia fuere, Norisius, ac praecipue Pagius, qui Marci imperium votis quinquennalibus, decennalibus, quindecennalibus imperii Caesarei, proconsularis, Augustei implevit, quorum neque numi, neque scriptorum vel unus meminere. Vide de hoc alia in observato X.

OBSERVATVM V. *Inferiore aevo Caesares quoque sua habuerunt vota.*

De Caesaribus superioris Augustorum aevi nihil constat, sed haud dubie decennalia Caesarum conjuncta fuere cum decennalibus patrum Augustorum. Serius Caesares separata sua, propriaque habuisse vota, numi invicte docent In numis Constantii Chlori adhuc Caesaris habemus VOTA. V. — X. — XX. Idem offerunt numi Gal. Maximiani. Magis definite istud docent numi Crispi, et Licinii jun., in quibus legitur: VOT. V. CAESARVM. NOSTRORVM. Nazarius initio Panegyrici ad Constantinum M. bis memorat *quinquennalia beatissimorum Caesarum.*

OBSERVATVM VI. *Imperatores inferioris aevi in numerandis votis addidere etiam sua Caesarum vota.*

Exemplo sunto numi Constantii II. Legitur in his: VOTIS. XXX. MVLTIS. XXXX. Ergo vota tricennalia solvit. Quin et solvendo ultra progressum, docet Idacius: *Constantio IX. et Iuliano Caes. II. cos. — — introivit Constantius Aug. Romam IV. Kal. Majas, et edidit XXXV.* Constantius Augusti titulum non tenuit nisi annis XXIV, ergo nisi adnumeratis votis suis Caesareis non potuisset solvere vota XXX., nedum XXXV. Idem observatur in ejus aevi imperatoribus aliis, ut inquirenti facile patebit.

OBSERVATVM VII. *Vota, quae sunt propria imperatorum, leguntur etiam in numis filiorum, vel conlegarum, denique etiam uxorum, et sanguine, vel adfinitate junctorum.*

In numis Caracallae cum TR. P. V. COS. junguntur VOTA. SVSCEPTA. XX., quae sunt patris Severi. Vna, eademque vota leguntur tam in numis Diocletiani, quam conlegae Maximiani Herculei, quos quidem verisimile est junxisse sua vota, etsi non eundem uterque habuit imperii natalem. Diserte in numis Crispi Caesaris: VOT. XX. D. N. CONSTANTINI. MAX. AVG., tum et in numis Constantini jun. adhuc Caesaris: VOTA. VICENNALIOR. Epigraphe: VOTIS. XXX. MVLTIS. XXXX. in numis Iuliani praedicat vota

a) Orat. XVI.

Constantii II. In numis Gallae Placidiae VOTA. XX. MVLT. XXX. sunt filii Valentiniani III. Illa, quae notantur in numis Eudoxiae, quae fuit uxor Theodosii II., Pulcheriae, aliarumque ejus aetatis Augustarum, ad coaevos Augustos pertinent, ut in singularum moneta diximus.

OBSERVATVM VIII. *Imperatores superioris aevi nonnisi solutis votis prioribus susceperunt vota ordine sequentia.*

Docent istud numi Antonini Pii, M. Aurelii, Gallieni, Postumi. Istud suapte manifestum commemorandum tamen fuerat causa perversitatis, quam dabimus in observato sequente.

OBSERVATVM IX. *Multi imperatores inferioris aevi nondum solutis votis prioribus anticipaverunt sequentia.*

Imperavit Tacitus menses sex, legimus tamen in ejus numis VOTIS. X. ET. XX., item: VOTIS. XX., ergo qui ne quinquennalia quidem solvere potuit, usus est formula, qua usi sunt ii, qui decennalia re ipsa solverunt. In Probi sexennis numis legas: VOTIS. X. ET. XX. atque ne non soluta decennalia intelligas, en tibi in numis ejus aliis: VOTA. SOLVTA. X. quin etiam: VOT. XXX. MVLTIS. XXXX., quae quidem prodigia quibus quaeso sacris procurabis? Ejusdem naturae monstra vide in moneta Licinii, Constantis, Magnentii, Galli, Iuliani, Ioviani, Valentiniani I., Valentis, Zenonis, Anastasii; in numis Basilisci, cujus imperium annuum fuit, jactantur vota XXXX. Adeo verum est, quod ad numos similes dixit Bandurius [a]), Augustos complures vicennalia spe tantum, et cogitatione praecepisse. Enimvero quod oratores permissum sibi putant, futuri temporis exitum verborum lenociniis occupare, istud sibi juris et ipsi videntur adrogasse. Sic enim libuit dicere Nazario in votis quinquennalibus Crispi, et Constantini jun. [b]). *Fruimur quidem nos praesentium maxima voluptate, sed lenocinatur his jam futuri ratio, et quae temporibus disparata sunt, animorum praesumptione junguntur.* — — — *Quinquennalia beatissimorum Caesarum occupatos in gaudiis habent, sed in destinatis decenniis jam vota properantia, et spes volucres constiterunt.* — — — *Verum quid agimus vicenis, aut jam tricenis annis circumscribendo, quae aeterna sentimus? Ampliora sunt merita principum, quam optata votorum etc.*

OBSERVATVM X. *Imperatores vota sive suscepta, sive soluta non raro per annos sequentes in numis restituerunt.*

Hujus testimonium praebent primum numi Antonini Pii; nam ut in his VOTA. SVSCEP. DECENN. III. junguntur cum TR. P. XXII., sic eadem junguntur etiam cum TR. P. XXIII. Commodi VOTA. DECENN*alia* SVSC*epta* legas in ejus trib. potestate VI. IX. et X., et tandem SOL*uta* DEC*ennalia* in tribunatu XI. Severus quoque variis per primum decennium annis vota suscepta decennalia inscripsit, et quidem VOT. SVSC. DEC. adhuc in trib. potestate X., et Constantinus M. soluta vicennalia pluribus post haec annis restituit, ut dictum in hujus numis. Hinc erudimur, ex numis nos certos esse non posse,

a) Tom. II. pag. 429. b) in Paneg. Constant. M. cap. 2.

quo definite anno imperator quispiam vota decennalia solverit. Exemplo esto laudatus numus Antonini, qui cum votis susceptis decennalibus III. jungit tribunatum XXII., unde arguimus, Antoninum hoc labente solvisse decennalia II., et suscepisse decennalia III., verum an istud certa fide, magnopere ambigo. Non enim ideo haec vota in tribunatu XXII. praestabimus fuisse soluta, quia hunc tribunatum numus cum his votis componit; nam videmus, eadem deinde vota jungi cum tribunatu XXIII., ut diximus. Quis ergo post haec certos nos praestabit, ea ipsa vota soluta non fuisse in Antonini tribunatu XXI., deinde ejus facti memoriam fuisse repetitam in numis tribunatus XXII., quemadmodum vere repetitam vidimus in numis tribunatus XXIII.? Desunt ejus facti testes numi, verum an hi omnes aetatem tulerunt? Si fides Norisio [a]), revera exstat numus talis cum mentione horum votorum, et tribunatus XXI., sed museum, unde singularem hunc numum hauserit, reticet. Quod si falsus non est vir eruditus, ea, quae continuo disputavi, praeclare confirmantur. At insignite idem peccat, dum occasione hujus numi eodem loco arguit, vota cum trib. potestate XXI. esse initi tribunatus, vota cum trib. potestate XXII. esse dignitatis Augusteae. Sin istud, necesse erit, tertium aliquod exordium constituere, nam eadem vota leguntur etiam cum TR. P. XXIII., ut vidimus.

OBSERVATVM XI. *Complures imperatores vota nuncuparunt per saltum.*

Legimus VOT. QQ. MVL. XX. in numis Maxentii, — VOTIS. XXV. MVLT. XXXX. in numis Constantini junioris, — VOTIS. XXV. MVLTIS. XXXX. Constantii II. — VOT. XV. MVLT. XXX. Gratiani, — VOT. V. MVLT. XX. Theodosii jun., et similiter in aliis pluribus, cum receptus nuncupandi mos fuisset: VOT. QQ. MVL. X. — VOTIS. XXV. MVLT. XXX. etc. ex quo uno modo satis apparet, quantum Romae senescentis aetate vetera instituta ad arbitrium fuerint immutata.

* * *

Hunc observatorum catalogum studiosius contexui propterea, ut quantum votorum numis inscriptorum ratio ad chronologiam imperatorum adferat subsidii, scientia certa, comprobataque teneamus. Eo perlecto nemo, opinor, erit, qui non continuo profiteatur, perparum esse, quod valere ad praesentem causam possit, reliquam omnem rationem incertam, ambiguam, inconstantem, perversam. Ergo si quod speramus a votorum doctrina adminiculum, a scriptoribus erit mutuandum. Ab his fontibus quidquid hauriri potest, jam petivere praeclari IIIviri, quos principio hujus tractatus cum laude nominavi, Norisius, Pagius, Mazzolenus, eorumque testimonia, cum fieri potuit, cum numorum fide composuere. Horum singuli in hac votorum analysi certum sibi habuere scopum propositum. Norisius in eo totus fuit, ut comprobaret, Augustum, et successores decennalia nonnisi anno decimo evoluto solvisse, subinde vero primum fuisse Lici-

a) de Vot. dec. pag. 122.

nium, qui illa anno imperii decimo solvendo legitimum et hactenus praefixum tempus anticipaverit. Pagius in dissertatione sua hypatica Parte II. cap. II. canones octo definivit, ad quos universam de votis decennalibus doctrinam adegit. Mazzolenus quid maxime vellet, declaravit articulis VII. et XXXIII. suae de votis X. dissertationis, nimirum imperatores prima quinquennalia ante finem quinquennii completi, et prima decennalia ante finem decennii completi celebrare consuevisse, secunda vero et reliqua quinquennalia atque decennalia fuisse completa, et annis V. vel X. integris coaluisse.

Quod evenire solet, debetque iis, qui incerta, vaga, fluctuantia ad certam quandam legem revocare obnixius laborant, nimirum ut doctrina tradita postremo aeque sit incerta, fluctuansque, quam sunt ea, unde illam hauserunt, istud eruditis his IIIviris jure merito accidisse, in aperto est. Quam vera edixerit Norisius, docebunt observata, quae modo proposui, cum ejus praeceptis comparata. Quid de Pagii canonibus, verbose, et magna rerum argumentorumque farragine expositis, judicandum sit, ample, ac vere exposuit Mazzolenus toto articulo IV. dissertationis laudatae, cujus summa eo redit, ludere virum insignem, qui nova saepe indicia, novasque semper conjuncturas quinquennalium promit, aut memoratas repetit, qui saepe ex consulatibus quinquennalia arguit, quamvis ex quinquennalibus consulatus arguere instituerit, et quae sunt id genus alia. Exposui breviter judicium Mazzoleni, ne solus ego audacius, inconsultiusque arguere videar, qui Pagii in historia critica cum laude versati votorum doctrinam in eruditis commentis habendam omnino mihi persuadeo. Qua de veritate si quis statim volet convinci, is quaeso vel solos titulos octo canonum, in quibus universa ejus doctrina nititur, obiter inspiciat, ac tum experietur continuo, quam is pro libidine quinquennalium decennaliumve justa spatia laxet, contrahatve, ea cum consulatibus copulet, aut ab iis separet, tametsi confidenter pronunciaret [a]), *ea vota a Caesaribus, vel imperatoribus consulari trabea indutis, quod nemini hactenus observatum, peragi fuisse solita, indeque secundam consulatuum Caesareorum regulam deduci*, paucis ut rem complectar, quam is omnia ad merum arbitrium advocet, ut dictis suis fidem faceret, cum tamen ostendere vellet, quod diserte eodem loco in se recepit, quantum sacra, profanaque historia per quinque circiter saecula accurata votorum cognitione illustrari possit. Istud certe adfirmare possum, tantum abesse, ut perlecta hac Pagii disputatione tanta rerum verborumque copia, et ambagibus conscripta amplius in votorum legibus erudirer, ut deinceps adhuc essem multo incertior, et vix aliquem ex incredibili lectionis fastidio fructum referrem. Ad Mazzoleni praecepta quod attinet, satis intellexi, eum sententiam de primo votorum anno incompleto non aliam ob causam excogitasse, quam ut doctrinam suam de anno primo tribuniciae pote-

a) Cap. II. sub init.

statis incompleto votorum etiam similitudine amplius consolidaret. Quid in hoc tribunatus Caesarei calculo praestiterit, alibi diximus, quid in praesente votorum argumento, etsi operose conscripto, tanto magis difficile est decidere, quia jam primum causam ipsam, quam propugnare et explicare intenderat, tam ambigue, et obscure proposuit, ut vel in hoc nobis interprete sit opus, ac denique universa ejus doctrina conquisitis undique ex historia ac moneta vetere exemplis, ac saepe violenter ad causam adactis perpetuum est aenigmatum, ac orationis obscurae confusaeque argumentum.

Cur in hoc votorum examine parum viri hi clarissimi profecerint, duplicem video esse causam, atque unam quidem, quia scriptores veteres explicatam nobis eorum rationem non tradidere, atque etsi non raro nos instruant, quo quis imperator anno decennalia vota peregerit, tamen non indicant, utrum haec festa tempore legitimo, an alieno fuerint obita, numi vero raro nobis annum dictant, qui certus sit, nullique dubio obnoxius, ut ex observatis meis licet perspicere: alteram, quia iidem viri eruditi, ut supra innui, arrepta semel sua de iis sententia libertatem abjecere, votorum tempus, ut revera est, incertum, confusumque profitendi, sed maluere ipsorum monumentorum veterum ingratiis stabilire leges, quas suas unquam fuisse ipsa haud dubie inficietur antiquitas. Vtroque ex capite cautior ego nolo tentare vadum, ex quo reperire exitum difficile est, et satis me praestitisse existimo, votorum statum, quatenus is intelligi ex numis potest, propositis observatis exponere, quae quidem, quisquis attente perlegerit, ultro fatebitur, singulis eruditorum sententiis, quas commemoravi, palam adversari.

Quae ergo in his tenebris ad votorum intelligentiam videntur posse erui, haec fere reperio: inde ab Augusto institutore decennalia annis X. exactis fuisse soluta, serius tempus ea solvendi ex causa sive justa, sive arbitraria aut fuisse anticipatum, aut prorogatum. Haec varietas non in his unis votorum solennibus observatur. Diximus in tractatu de tribunicia potestate, hanc principio renovatam fuisse die natali imperii, at docet experientia, circum Antoninorum tempora, ac deinceps placuisse eam renovari Kalendis Ianuariis. In celebrandis saecularibus ludis duplex fuisse observatum tempus, atque illud nonnunquam anticipatum, alibi disputavimus. Quod si imperatores permissum sibi putavere, in rebus gravissimis, et universam remp. spectantibus veterem morem infringere, quanto ii facilius potuerunt ad voluntatem definire tempus votorum, quae ad se unos pertinuere? et quanto istud minus mirum in principibus animi stolidi et impotentis, et unum suum arbitrium in consilium adhibentibus? Teste Suetonio Nero certamen quinquennale, cujus ipse auctor fuit, et cujus ipse tempus, quo ageretur, designavit, ante praestitutum diem revocavit [a]). Domitianus nulla cognita causa ludos saeculares sexennio

a) in Nerone c. 21.

toto praevertit. Quanto deinde magis confusam esse oportuit votorum rationem, cum plures Augusti, ac Caesares una imperarent, ac denique fatiscente imperio omnia vetera instituta perverterentur? Quae tum in votorum negotio prodiverint monstra, abunde ex observatis meis potest intelligi. Credamus ergo aut numis, aut scriptoribus Eusebio, Marcellino, Idacio, aliisque, cum nobis certum nuncupatorum votorum annum memorant, at non credamus Norisio, Pagio, Mazzoleno, cum certam nobis rationem ex tanta rerum et caligine et confusione praescripturos quantacunque eruditionis mole et redundantia spondent. Ego me ita comparatum animo profiteor, ut facile negligam fumum quemcunque, quando ex hoc, ut vult Horatius, lux elici non potest.

CAPVT XV.

DE LEGIONIBVS ET COHORTIBVS, EARVMQVE SIGNIS.

In moneta cum Romana, tum externa non raro notantur legiones, earumque signa. Romana eas offert in denariis M. Antonii, Severi, Gallieni, Victorini, Carausii, paucorumque aliorum, externa plerumque in numis coloniarum. Operae pretium me facturum puto, si eas per universum regnum numismaticum sparsas, collectasque ob oculos sistam subjectis nonnullis observatis.

* * *

LEG. I. M. Antonii. — LEG. I. LIB. MACRIANA. Clodii Macri. — LEG. I. ADIVT. Severi. — LEG. I. ADI. Gallieni. — LEG. I. AVG. Gallieni. — LEG. I. MIN. Severi, Gallieni. — LEG. I. MIN. RESTITVTA. Aureoli. — LEG. I. ITAL. Gallieni.

LEG. II. M. Antonii. — LEG. II. ADIVT. Severi. — LEG. II. ADI. Gallieni. — LEG. II. ITAL. Gallieni. — LEG. II. PART. Gallieni, Carausii. — II. coloniae Parianae Mysiae. — ΛЄΓ. B. TPAI. in numis Alexandrinis Numeriani et Carini. — Addo: LEG. SECVNDA. AVGVS. in aenea lamina apud Buonarrotium a).

a) Osserv. istor. tab. 38.

LEG. III. M. Antonii. — LEG. III. AVG. vel: LEG. III. LIB. AVG. Clodii Macri. LEG. III. ITAL. Severi, Gallieni. — LEG. III. Coloniae Acci Tarraconensis. — LEG. III. GAL. Damasci et Tyri. — LEG. III. PAR. Sidonis. — L. III. PIA. Rhesaenae Mesopotamiae.

LEG. IIII. vel IV. M. Antonii. — LEG. IIII. FL. Severi, Gallieni, Carausii. — LEG. IIII. FLAVIA. P. F. Victorini. — LEG. IV. Caesaraugustae Tarracon. — IIII. Viminacii Moesiae superioris.

LEG. V. M. Antonii. — LEG. V. MAC. Severi, Gallieni. — LE. V. Emeritae Lusitanicae, Patriciae Baeticae. — V. Antiochiae Pisidiae. — LEG. V. MACEDON. Heliopolis Coelesyriae. — V. Beryti Phoenices. — V. Daciae.

LEG. VI. M. Antonii. — LEG. VI. ANTONINVS. ET. VERVS. AVG. REST. ibid. — LEG. VI. MAC. (lectio suspecta.) Gallieni. — LEG. VI. Acci Tarracon., Caesaraugustae Tarracon., Ruscinonis Narbonensis. — VI. Ptolemaidis Galilaeae. — LEG. VI. F. Damasci Coelesyriae.

LEG. VII. M. Antonii. — LEG. VII. CL. Severi, Gallieni. — LEG. VII. — — Carausii. — VII. Coloniae Parianae Mysiae, Viminacii Moesiae super.

LEG. VIII. M. Antonii. — LEG. VIII. in denario Pinarii Scarpi. — LEG. VIII. AVG. Severi, Gallieni. — LEG. VIII. - - Carausii. — LEG. VIII. AVG. Heliopolis Coelesyriae. — VIII. Beryti Phoenices.

LEG. VIIII. vel IX. M. Antonii. — LEG. VIIII. AVG. Gallieni. — LEG VIIII. GE. Carausii. — PRINCIPI. LEG.. IX. Iuliae Baeticae. — IX. Ptolemaidis Galilaeae.

LEG. X. M. Antonii. — LEG. X. GEM. Gallieni. — LEG. X. FRETENSIS. P. F. Victorini. — LEG. X. Caesaraugustae. — LE. X. Emeritae Lusitanicae, Patriciae Baeticae. — X. Ptolemaidis Galilaeae.

LEG. XI. M. Antonii. — LEG. XI. CL. Severi, Gallieni. — XI. Ptolemaidis Galilaeae. Addo: L. XI. C. P. F. in gemma musei Florentini [a]).

LEG. XII. vel: LEG. XII. ANTIQVAE. M. Antonii.

LEG. XIII. M. Antonii. — LEG. XIII. GEM. Severi, Gallieni. — XIII. Daciae.

LEG. XIIII. vel XIV. M. Antonii. — LEG. XIIII. GEM. M. V. Severi. — LEG. XIIII. GEM. Gallieni.

LEG. XV. M. Antonii.

LEG. XVI. M. Antonii. — LEG. XVI. in quinario Augusti. Vide, quae de hoc numo in legionariis M. Antonii denariis notavi.

LEG. XVII. vel: LEG. XVII. CLASSICAE. M. Antonii.

LEG. XVIII. vel: LEG. XVIII. LYBICAE. M. Antonii. — LEG. IIXX. Gallieni.

LEG. XIX. M. Antonii.

LEG. XX. M. Antonii, Gallieni. — LEG. XX. VAL. VICTRIX. P. F. Victorini. — LEG. XX. V. V. Carausii, et in lamina aenea apud Buonarrotium [b]).

---

a) Tom. II. tab. 19. b) Osserv. istor. tab. 38.

LEG. XXI. M. Antonii. — LEG. XXI. GEM. Gallieni, nisi in hoc forte legendum: LEG. XIII. GEM., ut loco suo notavimus.

LEG. XXII. M. Antonii, Severi, Gallieni. — LEG. XXII. PRI. Severi. — LEG. XXII. PRIMIGENIE. Victorini. — XXII. Patrarum Achaiae.

LEG. XXIII. XXIV. M. Antonii.

LEG. XXVI. M. Antonii.

LEG. XXVII. M. Antonii, non satis certa fide, ut notavimus.

LEG. XXX. M. Antonii. — LEG. XXX. VLP. V. Severi. — LEG. XXX. VLP. Gallieni. — LEG. XXX. VLP. VICT. P. F. vel VLPIA. PIA. F. Victorini. — LEG. XXX. VLPIA. Carausii.

* * *

CHORTIVM. PRAETORIARVM. M. Antonii. — COHH. PRAET. Gallieni. COHOR. PRAE. Col. Philippensis Macedoniae.

CHORTIS. SPECVLATORVM. M. Antonii.

* * *

Quae ad legionem Romanam, ejusque cohortes pertinent, mei non esse instituti existimo docere, quod argumentum tractarunt viri summi, ac novissime majore studio cl. le Beau Gallus, multis illustratum dissertationibus, quae insertae sunt Memoriis inscriptionum inde a Tomo XXV., sed in quibus multa adhuc desiderantur, et vereor, ne materiam praeclare coeptam promotamque imperfectam relinquant tomi sequentes. Pauca tantum juvat commonere, quae vel nova in hoc argumento docent numi, vel jam ante cognita confirmant, et quae utiliter servire poterunt iis, qui retractare aliquando hanc causam volent.

Legiones ante M. Antonium moneta Romana non memorat. Hujus IIIviri denarii postremam offerunt legionem XXX. plena priorum duarum decadum serie, sed decade tertia nonnullis lacunis informi; nam desunt legiones XXV. XXVIII. XXIX. et forte etiam XXVII. Antonium aliquo tempore legiones XXX. sub signis habuisse, laudata in denariis legio XXX. dubitare non sinit. Verum cur deficiunt legiones trigesimam proxime praecedentes? an quia aut bellis absumptae fuere, quo modo Augustus in clade Variana tres legiones amisit? an quia militibus exhaustae cum legionibus aliis permixtae fuerunt, atque hae eo tempore, quo denarii hi cusi sunt, non amplius exstitere? Verum quo fato contigit, ut postremae tantum tertiae decadis legiones bellis absumerentur, aut cum aliis miscerentur, aliis praecedentium decadum salvis? At harum etiam numi aliquando poterunt ex terrae visceribus emergere, ut haud ita pridem emersere legio XXVI. et XXX. Esto: quanquam ejus exigua jam spes supersit tantis eruditorum in inquirenda moneta vetere ad hunc diem studiis. Verum quo iterum fato contigit, ut, si legionem I. demas, aliae priorum decadum sint obviae, tertiae decadis aliquot necdum lucem viderint? Aenigmati huic solvendo hactenus me imparem sum expertus. Quid eruditi alii dictaverint, ignoro, neque etiam memini, ab alio quopiam hanc quaestionem in examen vocatam. Id unum addo, etiam Augustorum aetate decadem tertiam similem legionum inopiam pro-

dere, ut proxime docebitur. Ceterum non adversari historiae, Antonium legionibus omnino XXX. imperitasse, cum et aemulo Octaviano testibus Appiano [a]), et Orosio [b]) paruerint legiones XL. plures, quin et Lepido legiones omnino XX., jam diximus in moneta hujus IIIviri.

Auctum nimio legionum numerum sopitis bellis civilibus contraxit Augustus. Refert Dio ad annum V. C. 758 [c]) eo tempore legiones civium R. fuisse XXIII., secundum alios XXV., atque ex his sua aetate (sub Alexandro Sev. scripserat) superfuisse solas XIX., quas continuo enumerat. Reliquas ait legiones aut plane fuisse solutas, aut ab ipso jam Augusto et aliis imperatoribus cum aliis legionibus mixtas. In imperatorum numis legio postrema proditur XXII. Subinde in his numorum septem proxime consequentium hiatus usque ad legionem XXX. Quas medias memorant marmora, medicam utique manum postulant. Vnicum cum legione XXIII. e Lazio vulgavit Gruterus [d]), unicum cum LEG. XXIIII. GEM. MART. VICTR. [e]) sed in quo verius legendum LEG. XIIII., nam hujus certa cognomina fuere *Gemina Martia Victrix*. Vnicum denique cum LEG. XXIX. [f]). Harum sane nullam reperit Muratorius. Atqui constat etiam, quam turpia in numeris eloquendis mendacia effutiant marmora vulgata. Vtrum harum aliquam per Augustorum imperium prodiderint scriptores, dubitem, neque nunc inquirere vacat. Proxima his succedit legio XXX. a Trajano conscripta, a numis et marmoribus frequenter laudata, neque ultra hanc adsurgit legionum numerus; nam legio XXXVI., quam ex Victorini numo promulgavit Mediobarbus, haud dubie in falsa lectione nititur, ut suo loco indicavi. Gruterus et Muratorius aliquoties legionem XXXV. offerunt, sed quae verius ab iniqua interpunctione conscripta videtur, certiore lectione XXX. V. nempe: *Vlpia*, vel similiter. Et vero tricenarium hunc legionum numerum confirmat lepidum Favorini sophistae responsum, qui reprehensus ab amicis, quod orta de vocabuli cujuspiam usu lite Hadriano cessisset, *non recte*, inquit, *suadetis familiares*, *qui non patimini me illum doctiorem omnibus credere*, *qui habet XXX. legiones* [g]). Cur vero Trajanus legionem recens a se conscriptam trigesimam appellaverit omissis, quos dixi, praecedentibus proxime numeris, in causa fuerit, quod legiones, quarum duae tresve eodem numero comprehensae fuere, seorsum adnumeravit. Ipsum vero jam Augustum eodem numero plures designasse legiones, testis luculentus est Dio loco laudato, quo imperante sub signis fuisse narrat τϱια τα τϱιτα, *tres tertias*, nempe: Gallicam, Cyrenaicam, Augustam, duas sextas, Victricem, et Ferratam etc. Eodem exemplo ex successoribus Galba instituit primam adjutricem, etsi jam fuerit prima Italica a Nerone constituta. Vide reliquas apud

a) Bell. civ. L. V. cap. 53. b) L. VI. cap. 18. c) L. LV. §. 23. d) Pag. 472. 4. e) Pag. 1096. 6. f) Pag. 468. 1. g) Spartian. in Hadriano.

Dionem, in marmoribus, in praefixo hic numorum catalogo. Vir cl. Brotierus, cum ex auctoribus omnia de legionum numero et nominibus testimonia ab Augusto usque ad Trajanum collegisset, etsi legione XXII. posteriorem non reperit, adnumeratis tamen, quas dixi, tribus tertiis, duabus sextis etc. collegit legiones omnino XXX [a]). Quod si interim harum una sive disperiit, sive alteri cuipiam contributa fuit, potuit Trajanus legionem, quam recens conscripserat, appellare trigesimam, nempe pro vero legionum tum existentium numero.

Certae fuere causae, propter quas legiones numis inscriberentur. Fecere istud M. Antonius, Macer, Severus, aliique imperantes, ut earum benevolentiam, quando hac una spes sua, salusque nitebantur, sibi promererentur. Memorant eas coloniarum numi, sive quod in has Augusti certarum legionum veteranos deduxerunt, sive quod in his legiones ad provinciarum custodiam excubuere. Sic in Emeritae Lusitanicae numis leguntur LE*giones* V. X. at constat etiam ex Dione, Augustum ibi milites emeritos collocasse, ut in hujus coloniae moneta dictum. Viminacii stetisse legiones IIII. et VII. ad Moesiae custodiam, ejus coloniae numi testantur. Ex eadem causa numi Daciae offerunt legiones V. et XIII., numi Aegypti legionem II. Trajanam. Ceterum difficile est saepe conjicere, ex utra causa legiones in coloniarum numis memorentur, an quod earum milites emeriti in illis fuerint collocati, an quod ibi in provinciarum tutelam stationem nactae sint. Hujus dubii aliquas causas jam dedi in numis Heliopolis Coelesyriae.

Legiones certas suas habent appellationes a variis causis petitas. Stante rep. solis fere tantum numeris distinguebantur, ut legio I. II. etc. A duce denominatas video legiones *Valerianas*, de quibus egi in denariis gentis Valeriae Flaccorum. In denariis M. Antonii habemus legiones *Antiquam*, *Classicam*, *Lybicam*, de quibus egimus in ejus moneta. Sub imperatoribus varii generis adjecti tituli, ab horum nominibus, v. g. *Augusta*, *Flavia*, *Trajana*, *Vlpia* etc. a diis, ut: *Minervia*, a regionibus, ut: *Italica*, *Parthica*, *Macedonica* etc. ab eventu, ut: *Victrix*, *Adjutrix*, *Liberatrix etc.* Tituli similes in numis prostantes exigua tantum pars sunt eorum, quos magno numero offerunt marmora, quae consule, tum et scriptores veteres, quorum testimonia contulerunt viri illustres Fabricius et Reimarus [b]), Brotierus [c]), Vaillantius et Bandurius ad legionarios Gallieni numos. De nomine GEMELLAE vel GEMINAE, legionibus saepe tributo, ejusque causa, tum et de coloniis, quae a deductis illuc legionum gemellarum veteranis GEMELLAE nomen abstulere, egimus parte priore in dissertatione de coloniis. At nullum epitheton in numis aut marmoribus frequentius tribuitur legionibus, quam *Pia* et F*idelis*. Haec nomina praeclare expli-

a) ad Tacit. Tom. III. pag. 413. b) ad Dionis L. LV. §. 23 seq. c) ad Tacit. Tom. III. pag. 408.

cat Dio, quo teste effecit Ti. Claudius, ut legiones VII. et XII., quae in Camilli seditione fidem sibi servaverant, *Claudiae et Fideles et Piae* (Κλαυδιεια και Πιςα και Ευσεβη) senatusconsulto nominarentur a). Adde illustre marmor imperante Commodo positum, quod est apud Gruterum b), et Fabrettum c), in quo C. Vesnius Vindex dicitur TRIB. MIL. LEG. VIII. AVG. QVO. MILITANTE. CVM. LIBERATA. ESSET. NOVIA. OBSIDIONE. LEGIO. PIA. FIDÊLIS. CONSTANS. COMMODA. COGNOMINATA. EST. Placuit deinde honorifica haec vocabula, quod passim marmora et Gallieni numi docent, cum legionibus omnibus communicare, ut commonerentur pietatis et fidei in principem, ad quas sacramento sese obligaverant. In Gallieni numis omnibus, ac tantum his, dicuntur legiones VI. P*iae* VI. F*ideles*, vel VII. P*iae* VII. F*ideles*, de qua insolente et tamen constante formula, vide quae in illis notavimus.

De *Cohortibus Praetoriis* et *Speculatorum* vide dicta in numis M. Antonii.

* * *

Inter signa militaria aquilam principem obtinuisse locum, et cum legionibus omnibus fuisse communem, res est palam cognita. Ejus ex aucteribus causas varias collegit cl. le Beau d). Legionariae hae aquilae hastis impositae saepe in numis exhibentur fulmen unguibus tenere. Vide icones Florezii. Sed neque hanc peristasin praeterivere veteres. Narrat Dio e), inter prodigia Cn. Pompejo filio in Hispania oblata, fuisse etiam illud, quod *aquilae ejus legionariae alas concutientes, et fulmina aurea, quae earum aliquae pedibus stringebant, abjicientes, illi palam malum denunciabant, et ad Caesarem ipsae avolabant.* Idem refert Iulius Obsequens f). Alio loco perhibet Dio g), eandem hanc legionum aquilam insistere sacello, quod illi *νεως μικρος*, *templum parvum*, vocatur, qui modus utrum in aliquo monumento vetere exhibeatur, nondum inquisivi, neque si inquirerem, sperem, me ejus exemplum reperturum. Non satis consulte Stewechius sacellum istud vidit in numo Constantini M., cujus et iconem dedit h). Ast illud, quod sacellum putavit, aliud non est, quam pannus quadratus, aut vexillum ipsum, quale continuo describemus, et passim offerunt numi aevi Constantiniani. At praeter aquilam in monumentis veterum varii generis signa effecta conspicimus. Iam in numis M. Antonii legionariis videmus positam aquilam inter duo signa trinis orbibus distincta et superne in cuspidem desinentia, quae deinceps brevitatis causa *signa simplicia* dicemus. Similis formae, et eodem numero signa videre est in denariis Clodii Macri et Severi, tum et in notis signorum a Parthis receptorum numis, inscriptis SIGNA. P. R., quorum complures stitit Morellius in incertis Familiarum Tab. 2, denique in moneta peregrina Caesaraugustae, Patrarum, Emeritae, Nicaeae, Iuliopolis.

a) L. LX. §. 15. b) Pag. 485. 8. c) Inscript. pag. 665. d) B. L. Tom. XXXV. pag. 285. e) L. XLIII. §. 35. f) de Prodig. c. 126. g) L. XL. §. 18. h) ad Vegetii L. II. c. 6.

In numis Augusti signorum receptorum testibus Mars ultor d. aquilam, s. signum simplex tenet. In denariis gentis Semproniae Iulii Caesaris et IIIvirorum aetate cusis juxta aquilam defixum est signum simplex, sed cui infra dictos orbiculos illigatus est pannus quadratus, de quo mox. Ejusdem formae signum Parthus genuflexus offert in notis denariis gentis Aquilliae, Durmiae, Petroniae. In aliis ex cuspide superiore praefigitur manus dextera explicata symbolo concordiae et fidei militaris. Talia signa comparent in citata Morellii tabula sub litera Q., et si eidem auctori fides, dexteram explicatam jam offert denarius M. Antonii ab Aurelio restitutus. In obviis Trajani numis consulatus V. stat aquila inter duo signa, quorum uni dextera, alteri corona praefixa est. In aliis solea equorum ferrea, corona, et similia, qualia insculpta exstant in columna cochlide Trajani. Frequentissimum inter signa est pannus quadratus ex hasta suspensus. Vexilla vocat Cedrenus, eaque his verbis describit [a]): Βιξιλα, παραπετασματα ἐκ πορφυρας και χρυσȣ εἰς τετραγωνον σχημα πεποιημενα. *Vexilla, vela ex purpura et auro forma quadrata.* Et Isidorus [b]): *Vexillum, et ipsum signum bellicum, tractum nomen habens a veli diminutione, quasi velillum.* Similem vexilli descriptionem, quod inserto Christi monogrammate adornavit Constantinus M., habes apud Eusebium [c]). In numis aliis hujus aevi, quos vide apud du Cange, varia alia his vexillis inscripta videre potes, v. c. S. P. Q. R. vel VOT. X. etc. Haec stante adhuc rep. in usu fuere. Horum unum fingitur in denario Morelliano inter signa a Parthis recuperata [d]), item in citatis gentis Aquilliae etc. denariis, et finguntur vexilla in numis Acci, Caesaraugustae, Damasci, Sidonis, Tyri, Ptolemaidis, Rhesaenae, denique et frequenter in numis imperatorum devexi imperii. De varia eorum forma modisque lege copiose disserentem cel. le Beau [e]). Fallitur ergo Ducangius, qui hujus formae vexilla olim fuisse tantum barbarorum, et nonnisi sero in legiones invecta docuit [f]). Ea inferiore aevo dicta fuisse *labara* novo et ignoto hactenus vocabulo, docebit idem Ducangius [g]). Draconum signis praefixorum inde a Trajano in legionibus frequens usus, de quibus aliqua jam attuli in moneta Philippi vaga, inscripta TRANQVILLITAS. AVGG., et videri possunt plura apud le Beau [h]).

Commemoratis variis signorum formis, quas cum in moneta vetere, tum in monumentis aliis reperimus, aliqua etiam de eorum usu sunt praecipienda. Constat, aquilam fuisse princeps legionis signum, et quamdiu ea constitit, perpetuum. Reliquarum ergo formarum signa propria erunt putanda cohortibus, manipulis, centuriis, quae fuere legionis partes, tum et equitatui. Verum quae singulis his partibus signa fuerint tributa, difficile est definire, neque satis consilii reperit cl. le Beau,

a) Hist. §. 81. b) Orig. L. XVIII. cap. 3. c) Vita Const. L. I. cap. 31. d) l. c. sub lit. N. e) B. L. Tom. XXXV. pag. 290. f) Dissert. de num. inf. aevi §. 20. g) l. c. h) l. c. pag. 302.

qui ad haec ambigua enucleanda omnem operam contulit. Hujus incerti causae praecipuae sunt, sive quod auctores veteres argumentum istud ex proposito nunquam sunt persecuti, sive quod varia aetate varius fuit signorum usus. Teste Plinio a) praeter aquilam ordines etiam anteivere lupi, Minotauri, equi, apri, sed et haec a Mario plane fuisse abolita idem profitetur. Animalia serius rursum signis fuisse illata, non addit, istud tamen alii sive auctores, sive monumenta diserte docent. Narrat Appianus b), legioni V. ob relatam egregiam de Scipionis elephantis in bello Africano victoriam datum a Iul. Caesare, ut elephanti ejus essent legionis insignia, idque sua adhuc aetate obtinere. Animalia varii generis alia, aut etiam numina fuisse signis praefixa, docent ea, quae dixi ad numos Viminacii, ac praecipue ad legionarios Gallieni numos, et quae, etsi huc pertineant, ne longior sim, non repeto. Tamen quas legionis partes haec signa anteiverint, non satis constat. Cohortes sua habuisse signa, ex veteribus quidem docuit cl. le Beau c), sed qui eorum formam non ediderunt. Conjicit idem, cohortes vexillis fuisse distinctas. Verum praeterquam quod is mox infra vexilla cum equitatu communicat, numis aliisque monumentis istud non confirmatur. In denariis M. Antonii cohortes praetoriae habent aquilam inter duo signa simplicia constitutam, et nihil adeo spectatis his signis differunt signa cohortium a signis legionum. Cohors speculatorum in iisdem Antonii denariis tria signa simplicia insertis coronis et navium rostris offert. Cohors praetoria in numis Philipporum Macedoniae tria signa simplicia sibi addidit. In elegante marmore literato, quod post alios adcuratius edidit cl. Cajetanus Marinius d), exhibentur duo signa simplicia opere anaglypho affabre elaborata, quibus inferne inscriptum: COH*ors* III. PR*aetoria*, ut adeo dubitari non possit, cohortis illud esse signum. Noti Caligulae numi cum epigraphe: ADLOCVT*io* CO-H*ortium* quatuor milites adstantes sistunt, quorum quivis aquilam gestat. Ex ipsis ergo veterum monumentis probari nequaquam potest, vexilla inter cohortium signa fuisse.

Vexilla in equitatu quoque fuisse, existimat cl. le Beau, et aliquot istud exemplis comprobare nititur e), quibus addere possum notos Neronis equestris decursionis numos, in quibus equites non raro vexillum praeferunt. Etiam Florezium in hac fuisse sententia video f). Quidquid erit, istud certum, inserto numis vexilli typo totam saepe legionem intellectam. Sic in numis Caesaraugustae pro aquila comparet vexillum; in numis Daciae, Viminacii, Damasci, Sidonis, Tyri, Rhesaenae habes vexilla, quibus inscripta sunt legionum nomina; numi Ptolemaïdis quatuor offerunt vexilla, quibus inscriptum VI. IX. X. XI. totidem nimirum legionum numeri. Ergo in omnibus his monumentis vexillum aquilae locum occupavit, uti e converso paullo supra vidi-

a) L. X. §. 5. b) de bell. civ. L. II. cap. 96. c) l. c. pag. 289. d) Iscriz. Alban. pag. 120. e) l. c. pag. 295. f) Med. de Esp. pag. 131. et alibi.

mus, aquilam cohortibus quoque tribui. Paucis ut rem complectar, tam arbitrarium in veterum monumentis video signorum militarium usum, ut ex iis certi nihil et explorati erui possit, quae cohortibus, quae manipulis, quae centuriis, aut equitatui servierint. Isidorus, posteaquam praecipua legionum signa, scilicet aquilas, dracones, pilas enumerasset, sic finit [a]): *Cetera signa diversis praelata agminibus secundum militarem consuetudinem existunt, per quae exercitus permixtionem praeliorum agnosceret.*

Postremo etiam de imaginibus Caesarum, quae pars fuere signorum militarium, agendum, atque istud tanto lubentius, quia haec disputatio rem etiam numariam contingit. Praelatas eas fuisse, et religiose ab exercitu observatas, frequentia docent scriptorum veterum testimonia. En horum nonnulla. Vegetius agens de prima legionis cohorte [b]), *haec*, ait, *imagines imperatorum, hoc est, divina et praesentia signa veneratur.* Suetonius [c]): *Artabanus Parthorum rex transgressus Euphratem aquilas, et signa Romana, Caesarumque imagines adoravit.* Arrianus [d]): τα σημεια της ἐπιλεκτυ ςρατιας, ἀετοι, ἐικονες βασιλειοι, ςεμματα, παντα χρυσα, ἀνατεταμενα ἐπι ξυςων ἠργυρωμενων. *Signa conscripti exercitus sunt aquilae, imagines principum, coronae, omnia ex auro, erecta super hastis deargentatis.* Exempla alia ex sequentibus pete. De iis, qui has imagines portabant, haec Vegetius [e]): *Aquiliferi, qui aquilam portant. Imaginarii, vel imaginiferi, qui imperatoris imagines ferunt.* Non Caesarum tantum Augustorumque, sed et illustrium privatorum imagines gestabantur. Germanicus Caesar in seditione militari praesentem patris Drusi imaginem pro concione adjuravit [f]). Teste Suetonio [g]) largitus est Tiberius *quaedam munera Syriacis legionibus, quod solae nullam Sejani imaginem inter signa coluissent.*

Cum ergo imagines principum certe in signis militaribus fuerint, quaeritur, quo modo illae, qua ex materia, et quo situ his in signis proponi consueverint. Constitisse has imagines numis maximi moduli, quae signis his quomodocunque insertae fuere, vetus fuit opinio Savoti [h]). *Numismata*, inquit, *formae maximae, quae vulgo* médaillons *vocantur, meo judicio illis imaginibus adnumerari possunt, quibus ornabantur signa militaria, praecipue minorum cohortium.* Non morarer in refutanda annosa hac, et nullis veterum testimoniis subnixa opinione, nisi eam haud ita pridem resuscitassent viri illustris a scientia antiquaria famae, cl. le Beau [i]), Comes Caylus [k]), et qui utriusque judicium adprobavit, ipse cel. Barthelemyus [l]). His adde Pellerinium, qui certos quosdam Constantini II. et Constantis numos aureos moduli plane ordinarii huic usui fuisse destinatos edicere non dubitavit [m]). Horum prior, ut suam nobis sententiam comprobaret, ad numos provocat non imperatorios modo, sed jam

a) Orig L. XVIII. c. 3. b) L. II. c. 6. c) in Cajo c. 14. d) in dissert. Epict. e) L. II. c. 7. f) Tacit. Ann. I. 43. g) in Tiber. c. 48. h) Num. antiq. cap. VIII. i) Mém. B. L. Tom. XXXV. pag. 298. k) Rec. d'Ant. Tom. IV. pag. 197. l) apud utrumque laudat. auctorem. m) Mel. I. pag. 169.

etiam consulares, in quibus conspicimus, his signis a summa hastae parte usque ad mediam insertos orbiculos, eorumque unum alteri impositum, atque hos olim stitisse imagines variorum numinum, deinde imperatorum, quod item com. Caylus alibi diserte docet [a]). In hac ergo sententia imagines principum hastae signi militaris fuerunt insertae. Alio modo, docet idem, numi maximae formae imperantium vultus complexi ex summa hasta ope catenulae dependebant, idque adprobat Barthelemyus prolatis numis compluribus musei regii. Amplius istud confirmat indicatis numis Iustiniani, quos edidit com. Caylus [b]), qui catenula connexi alteri usui, ut uterque existimat, servire non potuere, nisi ut signo militari adfixi pendulique sacrarum principis imaginum vices agerent.

En tibi sola haec argumenta, quibus praeclari hi viri numorum maximae formae usum satis putabant comprobatum nulla alia sive scriptorum veterum, sive monumentorum producta auctoritate. Ergo illi imagines Augustorum non credidere seorsim exstitisse, aut illas seorsim in signis militaribus numeravere, gestatasque hastis perinde, ac in aliis aquilam, sertum, manum explicatam, ac similia, et adeo has imagines principum, quos superstitio Romana aeternos sanxit, superisque aequavit, nonnisi quandam ad signa ordinaria accessionem putavere. Aliud docent oracula veterum, et certa monumentorum fides, nimirum imagines Caesarum separata fuisse signa nulla cum aliis communione, et sic in legione perinde atque alia publice exposita, praelataque. Ex allatis altius Vegetii, Suetonii, Arriani testimoniis manifeste docemur, aliud fuisse aquilas, aliud signa Romana, aliud imagines Caesarum. Atque has seorsim ab aliis jam ipsas dictas fuisse *signa*, palam docet Fl. Iosephus, qui cum narrasset, Pilatum Tiberii in Iudaea procuratorem clam Hierosolymas intulisse Caesaris imagines, quod deinde ingentis in populo motus causa exstitit, addit, eas *signa* fuisse vocatas, *τας Καισαρος ἐικονας, σημαιαι καλυνται* [c]). Et apposite adeo ad haec Iosephi verba dixit Suidas [d]): *Σημαιαι, σιγνα, προτομαι*, commemorata continuo Iosephi narratione, quam modo adduximus. Recte Suidas has imagines vocat etiam *προτομας*; nam dubium non est, illas hastis praefixas protomarum habuisse speciem. Illustre argumentum (ut jam etiam ad ipsa monumenta delabamur) esto numus coloniae Viminacii, qui est in museo Caesareo, et jam olim editus a Froelichio [e]). In ejus aversa stat mulier, quae manu dextera signum militare tenet, cui more solito legio VII. inscripta est, ejus vero apici imminet protome Gordiani, sinistra simile signum cum mentione legionis IIII., et imminente illi protome uxoris Tranquillinae. Nemo adhaereat ad mulieris vultum ex signo militari conspicuum. Satis enim cognitum, uxorios maritos jam inde a

a) Rec. III. pag. 240. b) Rec. Tom. IV. pag. 197. c) de Bell. Iud. L. II. c. 9. §. 2.
d) sub *Σημαιαι*. e) IV. Tentam. pag. 123.

M. Aurelio uxoribus suis titulum *Matris castrorum* indulsisse. Quin jam conquestus est Tacitus [a]), Agrippinam Claudii, quod moribus veterum insolitum, signis Romanis praesedisse. Verisimile plane est, has principum protomas saepe laminis aureis vel argenteis in clypei formam fabrefactis insertas fuisse ad eum modum, quem alibi latius explicuimus [b]), aut in vexillis acu Phrygia pictas, aut quocunque modo forma majore, sic ut eminus ferire oculos possent, ex summa hasta conspicuas. Vide similes formas ex columna Trajani in pictura Morellii Segmento V. Ad haec si certum est, inter signa fuisse etiam simulacra variorum deorum, ut Victoriam, Herculem, Martem etc., eaque eo plane modo, quo aquilam, hastis gestata, cujus exempla praebet columna Trajani, et illustre marmor Romanum restitutum a Montfauconio [c]), et alia passim monumenta, quae causa, cur negemus, eundem morem valuisse in signis Caesarum imagines publicae venerationi offerentibus?

Quocirca cum de certo modo constet, quo principum vultus in militum signis apparuere, necesse non est, huc adigere numos maximi moduli, quam equidem sententiam multis hactenus placitam non falsam modo, sed plane absurdam, quod illustrium virorum pace dixero, ausim appellare. Falsam facile comprobavero. Inter omnes constat, hujus formae numos nonnisi inde ab Hadriano feriri coeptos. At jam inde ab Augusto frequens apud scriptores de his legionum imaginibus exstat mentio, et quod consequitur, has numis maximae formae constare non potuisse, qui tum nondum exstitere. Sed et absurdam jure dixi. Figebantur in castris imagines deorum principumque, ut ex alto conspicuae militem ad pietatem, reverentiam, fidem cohortarentur. Finge tibi numum volumine suo ex maxime porrectis unum, quos unquam in illustribus museis conspeximus, eumque sive ex signo militari pendulum, sive mediae hastae insertum. At observa pariter, in numis etiam amplissimi voluminis, utut late procurrat eorum margo, ipsum tamen principis caput plerumque non magnopere excedere illud, quod in aeneis I. formae conspicimus. Observa item, ut quid possit ingenerare animo reverentiam, illud non angustis finibus circumscriptum esse debere, sed eo volumine, ut oculis facile percipi possit. An vero istud praestabunt effigies ex hasta suspensae, illaeque tam arcti voluminis, ut, si principum lineamenta dignoscere velis, istud nisi oculis proxime admotis nequeas? Ergo Artabano regi, de quo altius egimus, cum ad adoranda signa R. accessisset, posteaquam fulgentem late aquilam, et simulacra deorum salutavit, cum ad imagines Caesarum ventum esset, aliud oblatum non est nisi vultus principis in angusto metallo expressus? Orto in legionibus Germaniae inferioris tumultu quidam ex primanis quintanisque saxa in Galbae imagines jecerunt [d]). Clarum experimentum, si scopum, quem pete-

a) Ann. XII. 37. b) Doctrina Vol. VI. pag. 121. c) Ant. expliq. Suppl. IV. pl. 21. d) Tacit. Hist. I. 55.

bant, adsequi jactu potuere. Atque post haec disputata jure arguemus, has principum imagines fuisse veras protomas sive caelatas in auro argentove, sive coloribus expressas, sive intextas vexillis quadratis, justaque eas magnitudine, ut longiore etiam intervallo a circumstantibus potuerint dignosci. Et jure adeo aspernabimur indigestam illam sententiam inde a Savoto praeclaris viris probatam de numis maximae formae signo militari insertis. Sunt multa, quae a majoribus tradita inconsulte a successoribus tolluntur, nulloque diu examine in posteros propagantur; quo modo phialae lacrimatoriae primo auctore Chifletio perdiu ab illustribus etiam antiquariis adsensum nactae sunt, donec annosae huic fabulae sanior Schöpflinus fidem omnem ademit [a]), quibus jure addas famigeratas illas Lucernas dictas vulgo perpetuas in veterum sepulcris saepe repertas [b]).

CAPVT XVI.

DE NVMIS INFERIORIS AEVI.

Hi multis causis adeo a moneta superioris et mediae imperatorum aetatis abludunt, praecipue ex quo unus Oriens esse Romanus perrexit, ut necesse sit, de ejus statu et conditione aliqua commemorare, ex qua tamen copia aliud hoc loco adferendum non putavi, quam quod explicatione, aut saltem mentione dignum esse videbatur. Quamobrem multa praetereo, quae monetae isti vulgo propria putantur, ut generatim typos, inscriptiones, literarum formam, varias ejus appellationes, artem paullatim in summam barbariem prolapsam, partim quod has partes jam alibi attigimus, partim quod illae usu et experientia consultisque numis, citius solidiusque, quam praeceptis discuntur. Ceterum qui hoc in argumento latius instrui cupit, adeat opus cel. Caroli du Fresne D. du Cange, ex quo plerique, quidquid ad hujus aevi monetam pertinet, hausere, et quod inscribitur: *de imperatorum Constantinopolitanorum, seu inferioris aevi numismatibus dissertatio.*

Materiam omnem, quam tractandam suscepi, sequentibus articulis complector:

§. I. de nominibus, ac titulis imperatorum.

a) Paciaudi Mon. Pelop. Vol. II. pag. 180. b) ibid.

§. II. De cultu Augustorum.

§. III. De Christo, deipara, et sanctis.

§. IV. De inscriptionibus dubiis.

§. V. De pondere, et valore numorum hujus aevi.

§. VI. De urbibus, et officinis monetariis.

§. I.

De nominibus, ac titulis imperatorum hujus aevi.

Multa nomina ac titulos, quibus altius imperium usum est, praesens abolevit aetas suffectis novis. Illustris *imperatoris* titulus, sive instar praenominis, sive captus ex victoriis, tum et nomen *Caesaris* inde a Iuliano raro amplius reperiuntur. In insolentibus habenda epigraphe, quam offert aeneus Valentis III. formae, qui est in museo Caesareo: IMP. CE. VALENS etc. ATTOKPATΩP tamen legitur in numis Nicephori II. Phocae, Zimiscis, denique Ioannis VIII., et Constantini XIV. Palaeologorum. Paullatim etiam loco moti tituli *Dominus Noster*, et *Augustus*, etsi CEBACTOC legatur adhuc in numo Ioannis VI. Cantacuzeni, sed plumbeo. Eandem fortunam experti sunt tituli PIVS FELIX. Sed de horum fato curatius egimus in iis locis, in quibus horum nominum naturam explicavimus. Agendum jam de iis, qui superiore aevo ignoti, nunc denique accessere.

FLAVII praenomen. De hoc erudite disseruit Ducangius a). Flaviorum gens stante rep. non magnopere inclaruit. Dignitatem attulit Flavius Vespasianus, cujus gente cum Domitiano exstincta illud nomen in Augustis desinere coepit usque ad Constantium Chlorum, qui cum se oriundum ferret ex genere Claudii Gothici, cui fuisse nomen Flavio adfirmat Trebellius, nomen istud resuscitavit. A Chloro in filium Constantinum M. translatum propter hujus imperatoris celebritatem famae ad summum splendorem est provectum, atque ut olim Domitianus genti suae Flaviae templum erexit, sic et per Africam sacerdotium decretum Flaviae Constantini genti narrat Aurelius Victor c). Deinceps omnes, qui ex Constantii Chlori progenie fuere, Flavii praenomine usi sunt, Crispus, Delmatius, Hanniballianus, tres Constantini M. filii Constantinus junior, Constans, Constantius, Nepotianus, Constantius Gallus, et Iulianus, quin et Max. Fausta Constantini M. uxor, et Mag. Magnentius, etsi ad Chlori stirpem non pertinuerint. Illustri hac domo cum Iuliano exstincta, tamen, qui hunc excepit, Iovianus, etsi Flaviorum gentem non contingeret, Flavii sibi nomen addidit, et post eum longa Augustorum, et Augustarum series, etsi horum plures illo in numis abstinuere, testimonio tamen marmorum et scriptorum. Nimirum Flavii nomen a Constantino M. tantopere nobilitatum hac aetate tantum valuit, quantum olim nomen venerabile Caesaris, quod exstincta etiam cum Nerone Caesarum domo a successoribus adoptatum fuit. Addit Ducangius, illud a regibus quoque

a) Dissert. §. 36. b) Suet. in Domit. c. 1. 5. c) in Constant. M.

Gothis, et Longobardis fuisse adscitum, ut majorem sibi hac nominis superstitione auctoritatem conciliarent, quin etiam jam Constantini M. aetate cum summis reip. viris, consulibus, praesidibus, clarissimis, patriciis fuisse communicatum.

* * *

PERPETVVS Augustus. Successit in locum tituli PIVS FELIX. Iam in numis Constantini M., sed rarius, legitur PP. AVG., id est: P*er*P*etuus* AVG*ustus*, quo modo serius plerumque scriptum fuit. In numis Iuliani: PP. AVG. vel PERP. AVG. In numis Ioviani: P. F. P. AVG. vel P. F. PP. AVG. vel P. F. PERP. AVG. vel PPP. AVG. Perpetuitatem imperatoribus perinde atque aeternitatem tribui fuisse solitam, alias in horum numis vidimus.

* * *

VICTOR, quo titulo se jactabat in numis Constantinus M., ejusque filius Constantius, tum et Valens. — Insolentior est: FORT*issimus* CAES*ar*, quo usus est Decentius.

* * *

Pietatem in superos redolent tituli PISTOS, *fidelis*, vel si plures fuere, PISTV, pro ΠΙΣΤΟΙ. Vide numos Michaelis II. Balbi, Basilii I. Macedonis, aliorumque. — EVSEBES, Pius, dicti Leo VI., Constantinus X., etc. — SERV*um* CHRISTI se palam profitetur Iustinianus II. Rhinotmetus.

* * *

ΔЄCΠΟΤΗC. Sic appellantur imperatores in obviis infimi aevi numis, olim in iis dicti *domini*, utroque nomine idem significante. Augustarum nomen fuit DESPOVNA, et sic vocatur in numis Theodora Theophili Aug. uxor. Sed ΔЄCΠΟΙΝΑ dicitur etiam virgo deipara in numo Constantini XII. Monomachi, quem vide. Vide de his titulis plura apud Ducangium a), et Spanhemium b). Ceterum δεσποτη nomen jam olim fuisse tributum imperatoribus, docet marmor Thyatirenum positum Caracallae, quod eum compellat ΤΟΝ. ΓΗC. ΚΑΙ. ΘΑΛΑCCΗC. ΔЄCΠΟΤΗΝ. c)

* * *

ΒΑCΙΛЄΤC, *rex*. Nomen hoc, olim Romanorum odiis petitum, veteri imperatoris et Augusti vocabulo suffecere imperatores Orientis, ex quo linguae Latinae usus plane coepit disperdi. Et sane vocabulum istud faciliorem propterea nactum est aditum, quia jam olim imperatores R. a scriptoribus Graecis passim βασιλεις vocari sunt soliti, quin et nonnunquam sic vocati in numis, ut alibi praecepimus. Primam reperio Irenen Leonis IV. Chazari uxorem, Carolo M. coaevam, quae in numis BASILISSH dicitur. Obvia subinde NICIFOROS. BASILE. — ΒΑCΙΛЄΤC. ΡΩΜΑΙΩΝ. et similia.

§. II.

De cultu Augustorum in numis inferioris aevi.

Cultus Augustorum in aetatis hujus moneta ab eo, quo majores usi sunt, varie, atque, ut processere tempora,

a) Dissert. §. 34. 35. b) Tom. II. pag. 487. c) Spon. Voyage Tom. III. p. 116.

magis, magisque abludit, sic ut ad extremum nihil veteris moris obtineret. Ad imagines ipsas quod attinet, rara in praecedentibus protome, nisi in numis maximi moduli, sola capitis pictura contentis. Ea jam inde a Probo etiam minutam monetam invasit, additis quoque manibus hasta clypeoque armatis, aut equum freno retinentibus. Postremum Augustos totos regio ornatu conspicuos proponere placuit. Inde ab Honorio in aureis, qui solidi sunt dicti, sistuntur medio corpore, vultu intuentibus adverso, panopliam induti, nimirum galeam, thoracem, tum dextera hastam, sinistra clypeum praeferentes, at solidorum partes, tum et numi aenei in sua plerumque protome acquievere. Varias alias causas operosum esset, atque inutile recensere, et docebunt numi inspecti.

Barbam, quam radere primi Augusti pro ejus aetatis more consuevere, ab Hadriano fuisse revocatam, alibi diximus. Valuit novum istud institutum usque ad Constantinum M., qui majores imitatus leve mentum praehabuit. Ejus exemplum secuti sunt filii, et qui ad gentem suam pertinuere, dempto Iuliano, cui, quippe philosopho, magna philosophiae pars in barba fuit reposita. Inde a Ioviano omnes iterum imperatores genas habuere leves. Primus Phocas barbam coepit adpendere, ac deinceps omnes usque ad imperii excidium. Narrat quidem Cedrenus, Heraclium adhuc privatum late promissam aluisse barbam, sed cum primum factus est imperator, aliorum Augustorum more comam, barbamque attendisse. Mirum sane, Ducangium haec Cedreni verba recitantem [a]) non opposuisse invicta numorum, quos vel ipse vulgaverat, testimonia, qui omnes Heraclium, et qui proxime praecessit, Phocam barbatos sistunt. An verisimile, alium cultum a monetariis tributum fuisse Heraclio, quam quo revera fuit, praecipue cum barba tum novi esset in Augustis exempli? Quare docentibus numis a Phoca imperatores omnes confidenter barbatos statuo. Neque mirum, ejus aetatis Augustos Graecae plerosque prosapiae abolito Latinorum barba abstinentium more paullatim ad gentis suae consuetudinem deflexisse.

Diadema, gestamen olim populo R. invisum, illudque laurea, radiisve destitutum, primus item invexit Constantinus M., ut in hujus moneta diximus. Idem quoque illud distinguere unionibus et gemmis instituit, quod ex numis ipsis manifeste apparet. Talis formae fuit diadema Iuliani II. testimonio Ammiani, ut diximus alibi [b]). Regium istud capitis ornamentum diu deinceps duravit, etsi non raro galeae locum cessit. Vide etiam dicta in tractatu de cultu capitis Augg. capite V.

Nimbus, seu circulus, sive discus circum caput, quali artificum manus hodie divorum coelitum capita distinguere solent, hoc etiam imperante numos occupavit. Verbum *nimbus* varie olim fuit acceptum. Quod ad rem numismaticam pertinet, fuit nimbus teste Isidoro [c]) *fasciola transversa ex auro assuta in linteo, quod est in fronte feminarum.*

a) Dissert. §. 67. b) Vol. VIII. pag. 132. c) de Orig. L. XIX. 31.

Ejus ope puellae, ut pulcriores viderentur, *imminuebant frontes*, ut narrat Arnobius a). Nimbus hic in dearum fronte, praecipue Iunonis, saepenumero conspicitur, ut adeo capita hoc insignia non inique *nimbata* dici possint praeeunte Plauto b). Alio modo acceptus nimbus, et qui est proprie hujus loci, erat quaedam umbella, vel clypeus rotundus caput ambiens, cujus origo remotae est vetustatis. Apud Aristophanem c) aves suadent judicibus, ut sibi tanquam statuis lunulas, μηνισκους, faciendas curent, ne, si eorum suffragiis victae discederent, merda ab se contaminentur. Quo loco scholiastes: Μηνισκυς, σκεπασματα των ἀνδριαντων, δια το μη ἀποπατειν κατ' ἀυτων τα ὀρνεα. *Lunulas, quae sunt operimenta statuarum, ne eas sordibus aves commaculent*, idque repetunt Hesychius, et Suidas. Fuisse autem has lunulas impositas capiti, paullo supra idem monuit. Quod alias usuvenire videmus, ut quae primum necessitatis, utilitatisve causa recepimus, subinde in ornamentum, ceu aedium fulcra in columnas, cesserint, idem his etiam umbellis evenisse videtur, quae adstitutae primum deorum statuis munditiae causa, deinde proprium quoddam eorum attributum evasere, quo veteres lucem quandam divinam ex iis promicantem intelligi voluere, quam Latini *nimbum* dixere. Eodem fere sensu Servius vocabulum *nimbus* explicat, quando ad verba: *nimbo succincta* Aen. X. 634 haec notat: *id est: nubibus, quia praemisit*, agens hyemem, *quod nisi esset, splendorem acciperemus, qui est circa corpus deorum.* Idem ad verba Aen. II. 616 *nimbo effulgens* addit: *nube divina*, cui in quibusdam ejus codicibus continuo subjicitur: *est enim fulgidum lumen, quo deorum capita cinguntur; sic etiam pingi solet.* Rursum ad verba: *Et lunam in nimbo* Aen. III. 587 *proprie nimbus est*, ait, *qui deorum vel imperantium capita quasi clara nebula ambire fingitur.* Sed nolim posteriori utrique Servii testimonio omnem habere fidem, quoniam in plerisque aliis ejus codicibus abesse video. Tamen pro hoc succurrit Isidorus d), qui, ut habent castigatiora ejus exemplaria, *nam et lumen*, inquit, *quod circa angelorum capita pingitur, nimbus vocatur.* Forte et nimbus est illud capitis ornamentum, quod inter alia tanquam Augustis proprium sic describit Mamertinus e): *illa lux divinum verticem claro orbe complectens.*

Sequitur indagandum, quo tempore nimbus adhiberi in monumentis coeperit. Philippus Buonarrotus, qui in ornamenti hujus originem prolixe inquisivit, non reperit aliud antiquius pictura ex thermis Titi capta, quae nimbatum sic Apollinem sistit f). Antiquius tempus adsignat pictura Herculanensis, in qua exhibentur duae figurae juveniles, ex quorum capite in orbem divergunt radii, quorum intervalla nebula tenuissima instar subtilis aranearum telae explet g). Nimbatum etiam videas Iovem in gemma, quam dedit Montfauconius h),

a) L. II. b) Poen. Act. I. sc. II. v. 135. c) in Avib. v. 1114. d) l. c. e) Paneg. ad Maximian. c. 3. f) Framm. di vetro pag. 61. g) Pitture d' Ercol. Tom. II. tab. X. h) Antiq. Supplem. Tom. I. pag. 41.

tum et in eadem tabula quatuor planetas nimbo circulari praefulgentes. Ex numis, qui eum praeferunt, Buonarrotio [a]), et Bimardo [b]) antiquissimus compertus est Antonini Pii, quem ostendit Oiselius [c]), in quo ejus Augusti caput in aversa stantis nimbus ambit. Est idem nitidissimus, ac primae formae aeneus in museo Caesareo, et inscriptus COS. IIII. In eo nimbus luculentus est, sed per intervalla radiis sectus. At vero nimbum purum, id est, sine radiis, sola circuli forma, post multos serius annos primus offert numus aureus Constantini M., quem vulgavit Morellius inscriptum: GAVDIVM. ROMANORVM [d]), sequitur alter aureus Faustae uxoris ab eodem vulgatus, sed sine iconismo [e]), deinde Constantis, Constantii, et obvii subinde alii imperatorum Orientis, ac praecipue in aureis praegrandibus Valentis, qui sunt in museo Caesareo.

Ejus nimbi significatio diversa non fuit ab ea, quam veteres adsignavere coronae radiatae, nimirum qua aeternitas, ac divina quaedam natura intelligebatur, ut alias diximus [f]). Hanc cum Graecorum, Romanorumque adulatio suis etiam principibus adsignaret, evidens est, illis in istud quoque ornamenti genus jus fuisse. Ex eadem causa illud artifices in omnis generis artefactis Christianam religionem spectantibus tribuerunt Christo, deiparae, angelis, hominibusque in coelum receptis, ut passim docent monumenta Christianorum inde a Constantino M. elaborata, atque inter haec numi quoque. Sed in his nimbus capiti Christi pone adfixus istud plerumque habet peculiare, quod crucem orbi suo inclusam exhibet. Secundum hos nimbo etiam ambiuntur capita Augustorum, Augustarumque, sic ut is, saltem in numis, horum symbolum fuisse proprium videatur. Colligo istud ex numo Valentis, in cujus aversa videas Valentinianum, et Valentem nimbatos, stantem vero in horum medio puellum Gratianum sine nimbo, quia tum Augustus nondum fuit. Mirandum autem foret, Christianos imperatores inde a Constantino M. in moneta publica divinitatis notam usurpasse, nisi aliorsum constaret, ejus aetatis ingenia in summo adversus religionem adfectu saepenumero aut prave fuisse religiosa, aut rudia, et male exculta, et ipsos ejus aetatis imperatores in legibus suis ac edictis *numen* suum, *aeternitatem*, *divinitatem* jactare non esse reveritos, cujus arrogantiae, verius insaniae exempla collegit Vandalius [g]). Neque animalibus nimbi honos negatus fuit, modo cum sacris illa, divinisque rebus connecterentur. Ita Romani adhuc idolorum cultores phoenici avi nimbum sunt largiti, quia nimirum aeternitatem significaverat, et illo Christiani artifices agnum dei, et quatuor evangelistarum animalia symbolica, sacrorum scilicet herorum reverentia, exornavere, neque alia de causa aquila duplex, jam ex longo Romani imperii insigne, nimbata

a) l. c. b) ad Jobert. Tom. I. pag. 420. c) Thes. num. tab. LXVII. 1. d) Spec. tab. VII. n. 1. e) ibid. pag. 53. f) Vol. VI. pag. 270. g) de Oraculis Dissert. II. c. 6.

habet capita, nisi quod illud sacrum vulgo habetur, et dicitur.

Saepe imperatores coelitus in numis coronantur, idque tum peragit vel manus ex alto demissa, quod perfrequens, aut Christus ipse, unde vocati θεοςεπτοι, *a deo coronati*, saepius deipara. Vide Ducangium a).

Praetereo alia capitis tegmina, ut *camelaucium*, de quo Ducangius b), quae, ut alia omnia, in variis imperatoribus varia fuere. Vide etiam, quae Anna Comnena de varia coronarum vel diadematum forma, qua aevo suo sive imperator, sive sebastocrator, sive Caesar utebantur, enarrat c).

Enarratis capitis ornamentis succedunt ea, quae imperatores praeferre manu consuevere.

Globus cruciger. Globus inde ab Augusto symbolum imperii in orbem terrarum est habitum, ut in hujus moneta diximus. Globo deinde imposita fuit Victoria, quia hujus beneficio imperium orbis non modo partum, sed et conservatum debebatur, quam opem cum subinde principes Christiani magis crucis signo acceptam referrent, in Victoriae locum crucem constituerunt. Globus hujus formae primum comparet in numis Ioviani Victoria eum gestante, serius frequens est in imperatorum manu. Neque vero novum istud imperii insigne scriptoribus fuit indictum, quorum testimonia dabunt Ducangius d), et Bandurius e). Vide, quae alia huc facientia diximus in moneta Ioviani.

Vexillum, quod fuit hastile, ex quo pannus quadratus pendebat, dictum etiam hoc aevo *labarum*, incerta vocabuli natura. Hujus formam vexilli fuisse perantiquam, et jam in usu tempore Romae liberae, minime vero, quod contendit Ducangius f), repertam a barbaris, et nonnisi sero a Romanis receptam, disputavimus altius pag. 494. Inde a Constantino M. plerumque monogramma Christi illi inscriptum legitur.

Mappa, *volumen*, *acacia*. Saepe imperator aliquid cylindri specie manu praefert, quod quid sit, nondum hactenus inter eruditos convenit. Alii mappam dixere, qua jacta imperatores, consulesve signum inchoandorum Circensium dedere. Alii volumen, quale saepe senatorum simulacra manu gestant. Alii acaciam, quae fuit pannus quidam pulverem intus continens, ut ait Codinus, quamque sinistra tenuere imperatores, ut constanter admonerentur et humanitatis, et moderationis. Elige, posteaquam haec disputata legeris apud Ducangium g), Iobertum et Bimardum h), et Philippum Buonarrotum i).

Narthex secundum aliquorum testimonia imperatoris quoque manu gestatur. Insigne istud Ducangio minus quoddam labarum fuisse videtur k). Ejus formam reperisse mihi videor in binis numis apud Pellerinium l).

Superessent adhuc nonnulla expedi-

a) Dissert. §. 29. b) l. c. §. 17. c) Alexiados L. III. p. m. 65. d) Dissert. §. 18. e) in numis Ioviani. p. 446. f) Dissert. §. 20. g) Dissert. §. 12, 13. h) Science des méd. Vol. I. p. 372 et 421. i) Framm. di vetri p. 251. k) Dissert. §. 21. l) Mel. I. tab. VI. n. 17 et 18.

enda, quae ad imperatorum in numis rem vestiariam pertinent, sed fas mihi puto hoc argumento abstinere, cum quia numi propter operis barbariem parum lucis adfundunt, tum quia haec causa etsi sedulo tractata parum habet utilitatis, voluptatis certe nihil.

§. III.

De Christo, deipara, et sanctis.

Constantinus M. damnato palam idolorum cultu ad sacra Christiana conversus continuo novi cultus argumenta inferri monetae praecepit, non tamen adhuc in hac aliud praeterquam monogramma Christi literis XP. colligatis indicatum reperitur, ut dixi in numis hujus Augusti, quo loco etiam monogrammatis hujus originem, et naturam explicavi. Serius crux ipsa illata numis additis variis inscriptionibus, ut: VICTORIA. AVGG. quae frequentissima, — DEVS. ADIVTA. ROMANIS, inde ab Heraclio I. — IHS. XPISTVS. NIKA inde a Constantino VI., — CVRIE. BOHΘH. TΩ. SO. ΔOVLO, vide numos Theophili. Coepit ergo esse crux non modo argumentum fidei Christianae, sed etiam victorum hostium. Iam inde ab Augusto saepe vidimus Victoriam globo, seu pilae insistentem, cujus causam suppeditat Isidorus [a]): *Pilam in signo constituisse fertur Augustus propter nationes sibi in cuncto orbe subjectas, ut magis figuram orbis ostenderet.* Serius globo dejecta Victoriae imagine imposita crux, argumento, ejus virtute non veterem modo superstitionem, sed imperii etiam hostes fuisse profligatos. Vide etiam dicta articulo praecedente, tum et in numis Ioviani. Sed de hoc crucis signo ac forma in variis hujus aevi monumentis habes largam messem in Iacobi Gretseri opere eruditissimo de Cruce, tum et nonnulla in laudata saepe Ducangii dissertatione.

Ipsa Christi effigies inde a Iustiniano II. Rhinotmeto in numis obvia. Sedet venerabili specie, nimbo caput ambiente, eoque crucis radiis quadrifariam secto. Attollitur dextera benedicentis more, sinistra Evangeliorum librum tenet. Vide haec omnia latius exposita apud Ducangium. Scriptum juxta frequenter: D. N. IHS. XS. REX. REGNANTIVM, vel: IC. XC. O. ЄMAN8HΛ, quod postremum occurrit in numis Manuelis I. Comneni.

Secundum Christum maximus in hujus aevi numis honos habitus virgini deiparae. Pingitur in numis placido ac tranquillo statu aut stans expansis ad protegendum manibus, vel sedens, et infantem Christum in sinu gerens. Inscriptiones sunt: ΔЄCΠOINA. CωZOIC in numo Constantini XII. Monomachi, vel: ΘЄOTOC. BOHΘ. RωMANω, Romani IV. Diogenis, frequentissima est sigla MP. ΘT. id est: μητηρ Θεῦ. Singularis est imago deiparae moenibus urbis Constantinopolitanae circumdata, quam vide in numis Michaelis VIII. et Andronici II. Palaeologorum.

Sanctis quoque locus in moneta honorificus datus, ac primum quidem archangelo *Michaeli* in numo Theodori I.

---

a) de Orig. L. XVIII. c. 3.

Lascaris, aliisque nonnullis scripto O. ΑΓΙΟϹ. ΜΙ., vel: ΑΓΙΟϹ. ΑΡΧ. ΜΙ., deinde *S. Georgio:* Ο. ΓΕѠΡΓΙΟϹ in numis Alexii I. Comneni, Ioannis II. Porphyrogeniti etc. Hi tantum Ducangio fuere cogniti. Serius emerserunt *S. Eugenius:* Ο. ΑΓΙΟ. ЄΥΓЄΝΙΟ in numo Manuelis I. Comneni, et *S. Demetrius:* Ο. ΑΓΙΟϹ. ΔΗΜΗΤΡΙΟϹ, in numis Theodori I. Lascaris, et Andronici II. Palaeologi.

§. IV.

De inscriptionibus dubiis in numis inferioris aevi.

Inscriptiones in hujus aetatis moneta aut sunt ex vetere lege, ut: VICTORIA. AVG. — VOTA. PVBLICA etc. aut novae, et superiori aevo ignotae. Illae explicationem suapte facilem praebent. Hae, etsi novae, aut se ipsae quoque explicant, ut: GAVDETE. ROMANI — FELICITER. NVBTIIS — DEVS. ADIVTA. ROMANIS etc. aut significationem continent, a qua eruditi seu propter reperiundi difficultatem abstinendam manum duxere, seu, ubi explicare ausi sunt, parum istud sibi feliciter cessisse communis fert opinio.

In harum censum veniunt primum sequentes:

XCVI. vel VCVI. in numis Diocletiani.

XCVI. in numis Maximiani Herculei.

XCVI. vel VCVC. in numis Constantii Chlori nondum Augusti.

XCVI. in numis Gal. Maximiani nondum Augusti.

Sunt hi numi omnes argentei, in omnibus epigraphe intra lauream, omnes Diocletiano imperante signati, nam in numis Chlori, et Gal. Maximiani jam Augustorum hic modus non amplius comparet. Has literas Iobertus Harduinum secutus interpretatur *Decennalibus Constantii, Vota imperii* [a]). Quam sententiam in subjecta nota jure sugillat Bimardus. Causam enim sibi dari postulat, cur vota decennalia Constantii Chlori legantur in numis Diocletiani, et Maximiani, neque unquam horum decennalia, vel vicennalia in numis Chlori? Ad haec, cur nunquam in his numis reperiantur decennalia Diocletiani, vel Maximiani indicata simili modo sic: XDVI., vel XMVI.? Quaeri etiam posset, quem deinde sensum Iobertus tribui velit literis VCVI. vel VCVC., sed vereor, ut haec lectio sit sincera; nam etsi eam sic promulget Bandurius, tamen in numis similibus, quorum justus numerus est in museo Caesareo, non aliud legitur, quam XCVI. Conjicit Bimardus, legi forte posse *Decennalibus Caesarum vota imperii*, at quaerere iterum licebit, cur tantum decennalia Chlori et Gal. Maximiani Caesarum in his numis indicare placuerit, et non etiam vota Diocletiani et Maximiani Herculei Augustorum? Fatendum igitur, de harum significatione literarum nihil adhuc nobis certi constare.

---

a) Science des méd. Tom. II. pag. 153.

Eidem dubio subjicio etiam notas HK in numis Heraclii I., ΦK in numis Phocae, CN in numis Iustini I., de quibus egi in moneta Heraclii, et Iustiniani I.

* * *

Succedunt numi aenei omnis formae inde ab Anastasio, et per proxima imperia signati:

Literae Є, I, K, M majore forma in medio numi expressae, non raro etiam Y.

Harum loco inde a Iustino II.

Numeri X, XX, XXX, XXXX.

Horum explicatio signorum varias, et non raro frivolas opiniones parturivit. Conjecit aliquando Iobertus, M indicare *Maria*, I *Iesus*, K *Constantinus*, sed ab hac se conjectura serius purgavit a). Sanxit olim Peyssonelus, ut testatur eruditus Guys b), literam M hujus aevi numis tam frequenter inscriptam esse initium nominis *Maria*, quia testibus historicis Graecis Constantinus M. Byzantium, cujus is alter conditor fuit, deiparae dedicavit. Similes opiniones commemorasse refutasse est.

Aliam sententiam parturivit fecundum Harduini ingenium, quam lubet verbis Ioberti exponere c). Statuit is, numeros hos indicare varia tributa imperatoribus pendi solita decimi, vicesimi, tricesimi etc. denarii, ut loquuntur Galli. Quare notae Graecae I, K, M notant denarium decimum, vicesimum, quadragesimum, et notae Latinae X, XX, XXX, XXXX ejusdem numeri denarium. At enim haec ipsa Harduini dictata copiosis, solidisque argumentis refutavit Iobertus d), quae restituere operae pretium non existimo, cum vix esse putem, qui sententiam hanc adprobare volent, et cupidis pateat ad laudatum auctorem aditus. Ipsius Ioberti de his opinio fuit e): his notis indicari pretium numi, sic ut notae I vel X significent decem obolos, vel quamcunque aliam minutioris pecuniae sub se contentae speciem, et sic per numeros alios progrediendo. Non repugnarem huic sententiae, partim quia jam moneta Romana stantis reip. similes habuit seu spectato pondere, seu valore divisiones, partim quia revera videmus, numos aeneos maximae formae semper praeferre M, vel ei respondens XXXX, aeneos III. formae semper I, eique respondens X, verum illud vellicat, quod M et XXXX legantur perinde etiam in numis I et II. formae, et I et X in numis quoque II. formae, et quidem in numis sub uno eodemque imperio signatis. Offendit et illud, quod admissa hac divisionis lege mirum videatur, cur nunquam, quod norim, occurrat litera Λ, cum tamen in numis divisionis Latinae frequenter occurrat respondens illi XXX. Priorem quidem difficultatem a fluctuante pondere captam Iobertus alibi, ubi idem argumentum latius persequitur f), elevat dicendo, fuisse, ut olim tempore Romae liberae, sic etiam hoc aevo causas, cur imperatores necesse duxerint, minori monetae ponderi majorem adsignare valorem. Sed vereor, ne haec omnia, etsi prae Harduinianis illis

---

a) Sc. des méd. Tom. I. p. 139. b) Voyage litt. de la Grèce Tom. II. p. 15. c) l. c. d) Tom. I. p. 180. e) Tom. I. pag. 140. f) Tom. II. pag. 46.

plus habent probabilitatis, speciosius dicta sint, quam verius. Quanquam, quaecunque sit manente eadem nota diversitas ponderis, salva tamen esse potest Ioberti doctrina, si perpendamus, hac aetate ut omnium rerum, sic et rei monetariae summam fuisse perversitatem. Ceterum si a removendis his dubiis manum retraho, tanto facilius veniam merebor, quanto certius constat, ne ipsos quidem illos, qui dedita opera hujus tantum aetatis monetam sibi explicandam sumpsere, Ducangium intelligo, et Bandurium, viros perspicaces sane, ac eruditos, implexam hanc, atque intricatam doctrinae partem voluisse attingere, eamque etiam procul habuerit Bimardus de la Bastie, etsi severus hic censor in omnibus fere aliis causis Ioberti dictata aut correxerit, aut novis solidisque argumentis confirmaverit.

* * *

Praeter inscriptionem partis aversae, literasque, quae imum numi segmentum occupant, saepe, praecipue inde ab Aureliano, occurrunt in area numi litera una, duae, rarius tres quatuorve, eaeque vel Latinae, vel Graecae, vel utraeque permixtae. Eas Iobertus esse ἀρχαικὰς vocabulorum existimat, sic ut B T significet *Beata Tranquillitas*, F T *Felicitas Temporum*, C R *Claritas Reipublicae*, etc. atque hanc explicationem certissimam existimat propterea, quia similia vocabula saepe plene perscripta in numis reperiuntur, ipsa vero propter spatii angustias tota inscribi non potuere [a]). At vero judicium istud, utut ingeniosum videri potest, palam tamen fallit. Certum est enim, inscriptionem aversae semper ad typum juxta positum referri, ergo si inscriptio quaedam typum jam habet, cujus causa adposita est, nonne otiosam putabimus epigraphen alteram, quae quorsum referatur, non habet? Esto Victoria et epigraphe, et typus partis aversae, quid quaeso ad hanc pertinebit *Beata Tranquillitas*, quam, ajunt, positae juxta literae B T eloquuntur? Ad haec non sufficit ad statuendam generalem quampiam legem, esse aliquas literas, ex quibus facilis quidam sensus possit erui, cum majore multo numero sint aliae, ex quibus istud obtineri nequit. Hujus generis sunt literae solitariae vel Latinae, vel Graecae, quae adeo initium epigraphes esse non possunt, cum haec raro, praecipue in numis inferioris aevi, unico vocabulo absolvatur, aut Latinae Graecis sociatae, ut ΓF. ΑΓ. etc. aut notae sine dubio arithmeticae seu Latinae, seu Graecae, ut VI vel KS., aut ejus rationis, quibus ne Harduini quidem ingenium significationem reperiat, ut BKV, IKV. Consultius igitur erit statuere, has literas aut esse notas monetariorum, quibus aut officinae se distinxere, aut aliquid intellectum fuit, quod cum explicare volumus, aliud nisi temporis jacturam non auferimus.

* * *

Supersunt notae quaedam chronologicae hujus classis numis insertae. Inde a Iustino I. et complura consequentia imperia in aversa monetae aeneae saepe legitur ANNO. I. II. III. etc. Hac epigraphe indicari annos imperii singu-

a) Tom. II. pag. 155.

lorum regnantium, dubium non est, cum quia, quid aliud intelligi possit, non satis appareat, tum quia inscriptus annorum numerus cum annis singulorum imperiorum plerumque recte conspirat. Dixi plerumque; nam etsi verum istud sit in plerisque, ut in Iustino I., Iustiniano, Iustino II., et Mauricio, tamen auctior est in nonnullis annorum numerus, quam quem eorum imperium capere possit. Imperavit Iustinus II. annos nonnisi XIII., at in numo Pellerinii a) legitur ANNO. KA. id est: vicesimo primo. In numo Tiberii II., qui regnavit annos VIII., legitur ANNO. XX. b) At omnium maxime dissident numi Phocae, cujus imperium cum annos VIII. non excederet, en tibi ANNO. XXXX. XXXXII. XXXXIIII. quin et mixto episemo XXXXϛI. Vide hos numos apud Bandurium, Taninium et in catalogo musei Caesarei. Vterque vir eruditus nodum hunc reliquit intactum, an quia dignus vindice non est visus? an quia numismatica hujus aevi ulcera, in quo facile me sibi habent concordem, quamcunque opem medicam respuunt?

Numeri horum numorum jam Graeci sunt, jam Latini, jam ex utraque lingua temere compositi. Has inter notas una est, quae ad formam τυ G prope accedit, et est episemon, id est, nota senarii, quam ex ipsis his numis captam jam alibi proposui c). At displicet, me eodem loco notam proxime sequentem Ч ex iisdem etiam his numis tanquam senarii notam proposuisse, quam tamen in hujus aevi numis passim pro V positam conspicimus. Quare haec nota inter varias episemorum formas, quas ibi stiteram, locum habere non debet.

Indictiones memorantur in solorum Mauricii et Heraclii numis, quos vide.

§. V.

De pondere, et valore numorum inferioris aevi.

Qui in generalibus ad hoc opus Prolegomenis capite IX. legerit, atque, ut exopto, approbaverit quoque, me a disquisitionibus illis, quae ad pondus, ac valorem monetae veteris, etiam ejus, quae integerrimis Graecorum, Romanorumque rebus valuit, alieniore esse animo propterea, quod post praestantissimorum etiam virorum incredibiles conatus non magnopere profecimus, is nequaquam mirabitur, nolle me ad enucleandas easdem monetae praesentis causas operam longiorem, atque industriam conferre. Facile enim quisque intelligit, quanto nunc turbatiora, magisque ad prolapsionem vicina fuere imperia, tanto magis confusam, inconstantemque fuisse rei monetariae rationem. Neque vero aliam ob causam argumentum istud attingendum tamen visum, quam ne quis illud plane a me omissum neglectumque possit reprehendere. Commode factum, ut eruditus quidam Gallus Dupuy in naturam ejus monetae, quae inde a Constantino M. per orbem R. obtinuit, ampla dissertatione, et toto ingenii nisu inquireret d).

a) Mel. I. pag. 219. b) Band. pag. 660. c) Vol. IV. pag. 381. num. 12. d) B. L. Tom. XXVIII. pag. 647.

Eruditus hic vir, ut conquisitis undique coaevorum scriptorum testimoniis omnem impendit operam ad explicandam recte librae rationem, quantum ea solidorum numerum dederit, quae fuerit metalli unius ad aliud ratio, et quae sunt id genus alia, fatendum tamen est, eum illorum more, qui praecessere, grammaticum magis egisse, quam antiquarium, neglecta penitus quaestione, utrum ejus periodi moneta tanto numero hodieque superstes cum legibus, quas dictaverat, conspiret, quod tamen ii, qui arti numismaticae propter numos ipsos dant operam, cumprimis nosse cupiunt. Si potest haec monetae cum legibus concordia reperiri, cur eam nos docere negligunt eruditi? sin numi ipsi vario suo, ac nimium divergente pondere non modo latas leges perturbant, sed plerumque palam violant, quae tanta potest esse artis nostrae studiosis scientiae operosae, parumque sibi ad summam profuturae utilitas? Omisso igitur omni in haec inquirendi conatu de uno *solido*, numo ejus aevi principe, variisque nominibus monetae tum inditis agere instituo.

SOLIDI praecipuum fuit in re monetaria inferiore nomen, non modo quod numus aureus fuit, maximique in moneta aurea ordinaria ponderis, sed etiam quia, ut olim in sestertiis, ita nunc in solidis, omnis ratio pecuniaria peragi coepit. Numi solidi, tanquam ab Alexandro Severo percussi jam meminit Lampridius a), existimant tamen eruditi, Lampridium προληπτικως locutum, nomenque solidi nonnisi Constantini M. aetate in usum receptum, at perperam, jam enim video Apuleium, qui Antoninorum aevo floruit, *solidos aureos* memorare b). Istud certum, inde a Constantino frequentem esse in imperatorum constitutionibus ejus mentionem. Nomen haud dubie tulit a partibus, quas continuit, ut revera Lampridius semisses et tremisses aureos ibidem, tanquam solidi partes memorat, quomodo denarius olim divisus est in quinarios et sestertios, et habemus numos aureos stante rep. signatos, quorum solidis, sive integris inscriptum LX, aliis XXXX, aliis XX. Ad pondus quod attinet, fuere in uncia solidi VI., ergo in libra solidi LXXII. Exstat constitutio Valentiniani c): *Quotiescunque certa summa solidorum pro tituli qualitate debetur, aut auri massa transmittitur, in LXXII. solidos libra feratur accepto.* Hic solidorum LXXII. in libra numerus insulsis adlusionibus hoc aevo ansam dedit. Sic in actis papae Marcellini LXXII. episcopi Sinuessae congregati vocantur *LXXII. solidorum libra occidua*, et LXXII. discipulos Sedulius appellat *auream libram.* Martialis similem lusum d) alias indicavi e).

In hunc locum distuli mentionem ponderum, quae EXAGIVM. SOLIDI. inscribuntur, suntque hactenus cognita sequentia:

D. N. HONORIVS. P. F. AVG. *Caput Honorii barbatum.* X. EXAGIVM. SOLIDI. *Mulier stans d. bilancem, s. cornucopiae.* Pondus AE. parvum quadra-

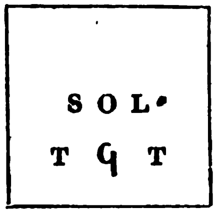
a) in Alexandro c. 39. b) Metam. L. IX. p. m. 178. c) Cod. L. X. tit. 70. §. 5.
d) L. X. ep. 24. e) Vol. V. pag. 29.

tum. (du Cange Famil. Byzant. pag. 63. Bandur. p. 539.)

DDD. NNN. AAAVVVGGG. *Tria capita impp. diademata, quorum medium puerile.* ☧ EXAG. SOL. SVB. V. INL. IOANNI. *(sic)* COM. S. L. *Typus idem, in area astrum, in imo* CONS. Pondus AE. rotundum II. formae. (Tanini ex mus. Borgia. p. 353, et tab. VIII.)

DDD. NNN. GGG. *Tria capita impp.* ☧ EXAGIVM. SOLIDI. *Typus idem.* Pondus AE. rotundum II. formae (ibidem ex eodem.)

De his solidorum exagiis erudite disseruit Ducangius [a]). Nomine ἐξαγιȣ inferiore aevo intelligebatur *pondus, ponderatio*, fuitque pondus explorando legitimo solidi ponderi destinatum. Ait Novella XXV. de pretio solidi Theodosii jun. et Valentiniani: *De ponderibus quoque, ut fraus penitus amputetur, a nobis aguntur EXAGIA, quae sub interminatione superius comprehensa sine fraude debeant custodiri.* Ergo his exagiis insculptae fuere Augustorum effigies, ut perinde atque numi ipsi sacra intelligerentur. Factum subinde, ut, quod olim in talento, asse etc. evenit, pondus in significationem adpensi, seu numi solidi transiret, et solidus ipse diceretur exagium, cujus testimonia ex ejus aevi scriptoribus petita vide apud Ducangium. Fuit ergo exagium ejusdem cum solido ponderis, et testatur Taninius, exagia a se vulgata, quae sunt denariorum trium, granorum sedecim, cum pondere solidorum Arcadii, Honorii et Theodosii jun. apprime convenire. Zonaras cum narrasset [b]), Nicephorum Phocam monetae ponderi detraxisse, addit: μεχϱι ἐκεινȣ παντος νομισματος ἐξαγιȣ ϛαθμον ἑλκοντος, *cum hactenus singuli numi* (i. e. solidi aurei) *exagii pondus haberent.* Est in museo Caesareo exagium formae talis et magnitudinis:

Pondus ipsum est aeneum, sed literae introrsum sculptae argento expletae sunt. Pars aversa tota vacua est. Nemini non suapte occurret, epigraphen legendam SOL*idi* VI., atque istud pondus revera esse exagium, sed solidorum plurium, nimirum quot inscriptione enunciantur, et comperi instituto ad bilancem examine, exagium istud solidos VI. Honorii vel Arcadii pondere fere aequare, modicum vero hunc defectum tribuendum utique aerugini, quae metallum adrosit. Atque haec praeterea experimenta nos instruunt, quinam ejus aetatis numi aurei (nam multiplex eorum est pondus, ac volumen) pro solidis sint habendi. Nimirum ii, qui secundum Taninii examen denarios III. grana XVI. librae hodiernae Romanae adpendunt, monetae vero nostrae aureum Hungaricum cum 12 circiter granorum excessu. Sed et hujus ponderis major tum monetae aureae pars fuit, duravitque, etsi cum

a) Diss. de inf. aevi num. §. 77. b) L. XVI pag. 203 edit. Paris.

aliqua deminutione, in Ducarum usque tempora. Minus promptum de solidi partibus judicium, quas aliqui semisses, et tremisses cum Lampridio amant appellare, nam instituto examine certam aliquam earum ad solidum rationem reperire non potui. Tremissis mentio non raro apud aevi hujus scriptores occurrit, quo nomine, ut olim trientis in asse, indicatur tertia solidi pars. Vide haec latius apud Ducangium a), tum de Exagii nomine et etymologia apud eundem in Glossario med. et inf. Graecitatis sub Ἐξαγιον et ςαγιον, item apud Gothofredum Cod. Theod. Tom. V. pag. 175.

De exagio secundo aliqua adhuc restant observanda. In parte antica haud dubie proponuntur capita trium imperatorum, Arcadii, Honorii, et Theodosii jun. Pars aversa eloquitur confectum istud esse SVB. *Viro* INL*ustri* IOANNI. COM*ite* S*acrarum* L*argitionum*, neque dubium est, ut jam monuit cl. Taninius, hunc Iohannem esse eundem, qui summis sub Honorio muneribus functus hoc e vivis erepto imperium Ravennae occupavit, et cujus etiam numi supersunt.

Valebat solidus XII. *milliaresia* monetae argenteae, milliaresium XXIV. *folles* monetae aeneae. Sunt adhuc aliae numorum species a scriptoribus memoratae, at quoniam omnium horum ratio ex residua moneta vetere colligi nequit, licebit his longius, curatiusque recensendis abstinere, et lectorem harum cupediarum avidum ad prolixos Ducangii, Dupuy, et Gothofredi b) commentarios amandare, apud quos calculos quidem pecuniarios adfatim reperias, nullam autem veteris monetae cum his compositae rationem, de qua modo lubet nonnulla distinctius commemorare.

Nimirum quaeritur, quae fuerit monetae imperatoriae, qualis ea sub Augusto, Tiberio etc. signabatur, ad eam, qualis inferiore aevo pondere iniquiore cusa fuit, ratio ac habitus. Quaestio implexa admodum atque impedita, quamque attingere malim, et expositis tantum meis dubiis alterius industriae atque ingenio solvendam relinquere, quam ipse privatis meis opibus explicare. Quod argumentum ut melius intelligatur, ex utroque codice eas proferam leges, quae causae explicandae poterunt servire, atque in uno tantum auro morabor, cum quia inferiore aetate, ut paullo altius dixi, causae pecuniariae ad monetae aureae modulum exigebantur, et principum constitutiones fere tantum monetae aureae meminere, tum quia constituta auri ratione facilior est ad viliora metalla progressus. Leges ergo huc facientes sunt hae:

Lex I. Valentiniani et Valentis.

Solidos veterum principum veneratione formatos ita tradi ac suscipi ab ementibus et distrahentibus jubemus, ut nihil omnino refragationis oriatur, modo ut debiti ponderis sint, et speciei probae, sciturus universis, qui aliter fecerint, haud leviter in se vindicandum c). Et paullo post d):

---

a) Dissert. §. 25. 26. b) ad Cod. Theod. L. IX. tit. 21. c) Cod. Iust. L. XI. tit. 10. l. 1. d) Ibid. l. 3.

Impp. Grat. Valent. et Theod. *Vniversos auctoritas tua proposito edicto commoneat, obryzatorum omnium solidorum uniforme pretium postulare, capitali scilicet supplicio puniendo etc.*

Lex II. Theodosii II. et Valentiniani III.

Frequens ad nos, Quirites, temerarii ausus querela pervenit, ut in parentum nostrorum contumeliam insigniti solidi eorum nominibus ab omni emptore recusentur, quod diu impunitum esse non patimur. Hoc ergo edicto agnoscat universitas, capitale manere supplicium, si quisquam vel domini patris mei Theodosii, vel superiorum principum solidum aureum integri ponderis refutandum esse crediderit, vel pretio minori taxaverit a).

Lex III. Leonis.

Si pecuniarum nervi sufficiens et copiosa illarum materia est, remque publicam pecuniarum vis stabilit, recte profecto veteres defectum velut morbum quendam ac tabem inde profugarunt, dum omne genus numismatis, etsi ad veteres et priscos principes referretur, similiter valere voluerunt. Verum egregium hoc institutum, haud scio, qua de causa posteriores principes in eadem forma consistere non permiserint, ac, tanquam subditorum opulentiae inviderent, quae numismata superiorum principum effigiem ferrent, iis publico usu interdixerint, sua vero sola in communi commercio esse voluerint. Nac illi, quantum hinc in communibus negotiis novitatis, quantum item detrimenti, quod cum ad omnes, tum praecipue ad pauperiores, potiusque auxilio et defensione indigentes pertineat, existeret, intelligere noluerunt. —— Eapropter nos novo recentiorum placito non acquiescentes, veterum autem providentiam sequentes, sancimus, ut secundum benignum illorum, reique publicae commodissimum judicium numismatis omne genus, quod quidem formam, materiamque non adulteratam, et plenum pondus habeat, sive vetustioris cujuspiam principis, sive recentioris sit, aequaliter et aestimetur, et in republica tractetur etc. b)

§. IV. De Nicephoro Phoca.

Numisma attenuavit tetartero excogitato. Cumque eo modo duplex esset numus, pensiones publicae graviorem exigebant, minor in sumptibus faciendis dissipabatur. Cumque esset lege et consuetudine receptum, ut omnes numi imagine imperatoris alicujus notati, modo ponderi nihil decederet, idem valerent, ipse sua insignes imagine praeferri aliorum depressis pretiis voluit, eaque re haud leviter subditis in permutationibus incommodavit. — Apparet, eundem avaritiae quoque sordibus fuisse contaminatum. Nam cum usque ad eum quodvis numisma hexagium penderet, ille tetarterum excogitavit pondere imminuto.

Verba haec exstant in *Constitutionibus imperatoriis* sub titulo: *Nicephori Phocae*, neque tamen sunt lex, sed enarratio eorum, quae Nicephorus hic in monetae legibus nefarie mutavit. At enarrant haec Zonaras c), et Cedrenus d).

Haec ergo, quae coram proposui, testimonia docent omnia, veterum principum numos per totum imperium in commerciis, nisi pondere aut metalli probitate deficerent, justos validosque

a) Leges Nov. Theod. tit. 25. b) Leonis constitutio LII. c) Annal. L. XVI. pag. 203 edit. Paris. d) Hist. sub Niceph. pag. 658 edit. Paris.

fuisse agnitos; tum si forte venditores acceptare illos renuerent, graviter in fastidiosos hos fuisse animadversum, aut si eorum usu a nonnullis principibus fuit interdictum, a successoribus perniciosam hanc legem fuisse abrogatam. Falsum igitur, quod vir quidam praeclare eruditus adfirmare non dubitavit, mortuorum principum monetam continuo aboleri fuisse solitam, de quo egi alibi [a]). Enimvero si mirus hic mos, et propter varias alias causas plane incredibilis, apud Romanos obtinuisset, ferendis his, ac tanta cum severitate legibus opus non fuisset.

Quare cum vetus moneta ipsis legum praeceptis jus suum tueri pergeret, quaeri jure potest, cum tanta fuerit ponderis inaequalitas inter monetam auream primorum Caesarum, et alteram inferioris aevi, etsi non variaret auri puritas, illudque non subito, et lata certa quapiam lege, sed paullatim, et, ut videri possit, arbitrarie imminutum fuerit, quaeri, inquam, potest, quis tum valor numis tam variis singulorum imperiorum, sive Augusti essent, sive Flaviorum, Antoninorum, Philipporum, fuerit publice constitutus. Praeclaro Rinckio verus monetae veteris status plane ignotus esse debuit, cum non dubitavit adserere [b]): *Ex hac lege* (quam altius primo loco dedi) *etiam apparet*, *quod eo*, *nimirum Valentiniani tempore*, *idem fuerit pondus in moneta aurea*, *quod antiquitus fuit receptum; nam verba*, modo ut debiti ponderis sint, *hoc satis innuunt.* Aliud docent numi ipsi ad trutinae judicium comparere jussi. Occupavit molestum laborem auctor musei Pembrockii, qui singulorum aureorum pondus adstituto granorum Anglicorum numero indicavit. En captum ex hac ejus industria generale quoddam specimen:

Numi	*granorum Angl.*
Augusti circiter — — — —	125
Caligulae, Claudii — — — — —	118
Neronis usque ad Nervam — — — —	114
Trajani usque ad Caracallam — — — —	112
Elagabali, Alexandri Sev. — — — —	100
Deinceps usque ad Constantinum M. varie nutando acquievere sumpto medio inter — — —	90 et 80
A Constantino M. usque ad exitum — — —	69

Omisi quinarios, aliosque minoris ponderis, sed qui cum respectu ad classem suam solidorum proportionem sequuntur.

Eadem dedi contracti in moneta aurea ponderis imaginem, sed ex qua tamen pondus summum cum infimo contendendo, tum et medias jacturas, con-

a) Vol. I. in Proleg. gen. cap. 16. b) de vet. num. pot. pag. 98.

stituta haec publice aurei imperatorii imminutio, quantum ad praesens argumentum pertinet, abunde potest intelligi. Adcuratius; et quod optimum factu fuerat, ope bilancis hanc causam discussere Nauzeus et Barthelemyus a), ex quorum examine confectum, aureos Augusti appendisse grana Parisina $149\frac{7}{9}$, inde ab extremis Neronis annis usque ad Caracallam grana $136\frac{8}{13}$, sequentium deinde imperatorum aureis valere jussis, quia ad nullam eos probabilem legem reducere poterant eruditi hi IIviri. Pondus solidi sub Constantino M. et successoribus Dupuyus redigit ad grana Parisina $87\frac{1}{2}$ b), et durasse justum hoc pondus saltem adhuc sub Nicephoro Phoca, et aliquamdiu postea, patet ex allato supra §. IV., qui de Nicephori hujus fraude palam conqueritur. Ex Plinio docui alibi c), principio a Romanis ex libra auri deductos aureos XL., atque etsi paullatim eorum minueretur pondus, tamen imperante Nerone nonnisi aureos XLV. ex libra fuisse captos. En tibi ex Constantini lege ex libra auri enatos aureos omnino LXX., ut altius dictum.

Quapropter cum tantum sit in pondere discrimen inter aureos primorum imperatorum et inferiorum, aureo Constantini M. granis Parisinis LXII. ab aureo Augusti deficiente, an verisimile putabimus, graves hos veterum principum aureos inde a Constantino M. ad commercii adhuc usum valere potuisse? An tum in foro rerum venalium comperendum cum bilance fuit, ut exigere posset emptor, quantum sibi pro exhibito aureo graviore ex aurea moneta leviore sit rependendum? Leges altius a me recitatae non sine gravibus minis praecipere non desinunt; suscipiuntor aurei superiorum principum, modo *integri*, *debiti*, *justi ponderis* sint. Quis negabit, aureos Neronis, Antoninorum, Gordiani, Valeriani, Diocletiani, etsi jam imminuti ponderis, tamen illa aetate, qua signabantur, integrum, debitum, justumque pondus habuisse? Ergo si nomine *superiorum principum* comprehensi fuissent etiam illi, quos modo memoravi, alia scilicet lege opus fuisset, quae admoneret populum, quod in singulorum moneta aurea justum pondus habendum sit, ut defectu aureorum sui temporis cum excessu superiorum comparato verum posset numo suo pretium constituere. Atque propter eandem hanc causam, cum in edicto, quod supra sub lege I. exposui, jubent imperatores, *obryzatorum omnium solidorum uniforme pretium postulare*, non poterant eidem legi subjicere aureos illos veteris ponderis tantopere divergentis. Ac demum, cum Constantinus M. capitis poenam in illum decrevit, qui in moneta aurea *mensuram circuli exterioris adraserit, ut ponderis minuat quantitatem* d), non ille tum intelligere numos illos antiquos potuit, de quorum in singulis debito pondere non constabat, sed suos tantum intellexit solidos, quibus ipse certum pondus praescripsit.

Ex quo consequitur, verisimile plane esse, neque aliam mihi cognitam pro-

a) B. L. Tom. XXX. p. 359. b) B. L. Tom. XXVIII. p. 713 et 753. c) Vol. V. p. 28.
d) Cod. Theod. L. IX. tit. 22. l. 1.

positas difficultates explicandi viam, quam statuendo, veteres hos aureos, Augusteos intelligo, Neronianos etc. propter ponderis modum, qui cum moneta inferioris aevi conciliari non potuit, non amplius rationem monetae, sed mercis habuisse, fuosque etiam passim, atque ad legem stabilitum tum numi aurei fuisse conversos, ea omnino ratione, qua olim Romae cum peregrinis Victoriatis, Philippis, Cistophoris etc. fuisse actum, alibi diximus a). Enimvero a moneta illos ordinaria fuisse exclusos, colligo ex Novella Majoriani, quae exstat inter Novellas alias Codici Theodosiano sub finem adnexas b), in qua omissis aliis haec praecipit imperator: *Praeterea nullus solidum integri ponderis calumniosae adprobationis obtentu recuset exactor, excepto eo Gallico; cujus aurum minore aestimatione taxatur. Omnis concussionum removeatur occasio, nihil mutaturae nomine postuletur etc. Illis quoque fraudibus obviandum est, quas in varietate ponderum exactorum calliditas facere consuevit, qui vetustis caliginibus abutentes, FAVSTINAE, aliorumque nominum nescientibus faciant mentionem. Quibus penitus amotis, atque in perpetuum hac lege damnatis, a praetoriana sede ad singulas non solum provincias, sed etiam civitates pondera exaginata mittantur, quibus tam omnis exactor, quam negotiator utatur etc.* Existimat cel. Gibbon c), fraudem exactorum in eo constitisse, quod illi acceptare nollent leves ejus aetatis aureos, et exigerent ponderosiores illos, quales Faustinae aetate ferri sunt soliti, quod si opportune contigit, propter auctius horum pondus fere duplam fuisse exactionem. Dubitari nequit, diversitatem ponderis horum facinerosorum hominum fraudi occasionem dedisse. At istud jure displicet, quod illustris hic scriptor in subjecta nota 42 ex hujus legis verbis eruit, Majorianum aureis omnibus, commatis adeo etiam Augustei etc., liberum in commercio cursum permisisse, cum tamen contrarium potius, si verba, etsi parum dilucide composita, curatius expendas, capiendum sit. Vocat lex monetam Faustinae aliorumque *vetustas caligines*, eorumque nomina vulgo *nesciri*. Vtrumque quo pacto verisimile putandum, si eorum haetenus moneta libere in commercio versabatur? Qua item ratione verisimile dicemus, a Majoriano veteri illi monetae restitutam fuisse civitatem, quando ille hac sua lege has caligines vetustas *penitus amotas et in perpetuum damnatas* esse voluit?

Adde denique, illis, qui deinceps adhuc continuatum veteris hujus pecuniae valorem malunt, nequaquam suffragari verba in laudatis legibus occurrentia, ut: solidi *veterum principum*, vel *superiorum*, vel *priscorum*. Nam respectu Valentiniani et Valentis, qui primi legem hujus argumenti emisere, jam Constantinus M. filiique, veteres, superiores, prisci principes dici poterant, quin necesse sit, his ἐπιθέτοις Augustum, Flavios, Antoninos designatos existimare. Manifeste istud eruo ex lege II., in qua queruntur Theodosius II. et Va-

a) Vol. I. Proleg. gen. pag. LXXXIV. b) Tom. VI. pag. 33. c) Decline of the R. Emp. chap. XXXVI. pag. m. 141.

lentinianus III., solidos nominibus parentum suorum insignitos, quos inter diserte Theodosium M. nominat, ab emptoribus recusari. Ex quo satis apparet, hos aliosque principes in ferendis id genus legibus propositam sibi habuisse monetam superiorum proxime imperatorum, ejusque pondus a Constantino M. recens praescriptum, non veterem illam ab Augusto et successoribus signatam.

Hactenus dicta ad solam monetam auream pertinent. At si, ut verisimile dixi, jam superiorum principum aurei serius mercis modum habuere, multo istud certius de argenteis adfirmari poterit, quod horum non modo spectato pondere, sed etiam metalli mixtione vario Augustorum aevo varia fuit conditio, de quo alibi explicatius egimus a). De comparata moneta aenea dicere nihil attinet, non modo quod haec nullas certas leges admittit, sed fuere etiam inferiore aevo imperia, quae, ut numis aureis abundabant, vix tamen vel argenteos, vel aeneos tulere.

§. VI.

De urbibus et officinis monetariis.

Diximus in Prolegomenis ad numos familiarum cap. VI., stante rep., primisque Augustorum saeculis Romae tantum monetam lege ordinaria signari consuevisse. At serius, barbaris quaquaversum Romano imperio imminentibus, maxima legionum parte ad imperii fines excubante, ipsis etiam imperatoribus propter has ipsas causas jam raro in urbe praesentibus, opportunius visum, ne Roma usque pecunia petenda esset ad stipendia aliosque sumptus necessaria, certas destinare per imperium urbes, in quibus signaretur moneta. Hujus distributionis aliqua etiam fortasse causa fuerit, quod multiplicata eodem in loco monetariorum corpora propter operarum multitudinem periculosa etiam urbi esse coepere. Enimvero imperante Aureliano tanta eorum uno consilio tumultuantium Romae coorta est seditio, ut jam non sufficerent cohortes vigilum, sed justi exercitus robore esset supprimenda b). Iam vero cum circa idem tempus urbium nomina coeperint numis inscribi, verisimile etiam, eodem tempore hanc officinarum per provincias distributionem fuisse peractam.

In marmore Muratorii c), sed secundum restitutam a Marinio veram lectionem d), fuit Romae imperante Constantino M. *Valerius Pelagius procurator Sacrae Monetae Vrbis*, additis continuo *Praepositis et Officinatoribus*. In Notitia imperii sex nominantur procuratores una cum urbibus, sed tantum imperii in Occidentem siti, quarum illi monetae praefuere, scilicet monetae Siscianae, Aquileiensis, urbis Romae, Lugdunensis, Arelatensis, Trevirorum, quam postremam confirmat etiam marmor editum a Seb. Donato e), in quo legitur MONETAE. TREVERICAE. PRAESES. Adde testimonium Trebellii, quod jam indicavimus in numis Victorinae Victorini

a) Vol. I. Proleg. gen. p. XXVI. b) Vopisc. in Aureliano. c) Pag. 260. 3. d) Frat. arv. pag. 470. e) Supplem. ad Thes. Murat. pag. 263. 7.

tyranni uxore: *cusi sunt ejus numi aerei, aurei, et argentei, quorum hodieque forma exitat apud Treviros.* His etiam Mediolanum accenset Ausonius a), cum ab eo in illius urbis laudibus celebretur etiam

Templa, Palatinaeque arces, opulensque MONETA.

Sidonius Narbonem b):

Portis, porticibus, foro, theatro,
Delubris, Capitoliis, MONETIS.

Praeter haec scriptorum marmorumque testimonia sunt etiam alia numorum, qui urbium monetariarum, et utriusque quidem imperii meminerunt, scriptis in eorum segmento harum nominibus, sed saepe nimium parce, una, vel duabus tantum literis initialibus, unde non raro explicandi nascitur difficultas. Harum notarum uberem catalogum dedit Ducangius c), quem etiam Mediobarbus operi suo inseruit, ubi descriptus exstat inter numos Valentiniani I. Alium postea adornavit Iobertus d). Ex his inscriptiones illas excerpam, quae judicium de urbium nominibus minus dubium faciunt.

* * *

Alexandria.
ALE. De monetariis apud Aegyptios agit Edictum XI. Iustiniani. De Dracontio monetae Alexandrinae praeposito egi in numis Iuliani II. p. 38.

Antiochia Syriae.
ANT.—ANTΓ. ANTΔ. ANTH. etc.

Aquileia.
AQ. — AQPS. — AQOBF. — SMAQP. Plenius in Iuliani aeneis II. formae: AQVILS.

Arelatum.
AR. ARL. PARL.

Carthago.
CAR. KAR. KART.

Catana.
CAT. reperitur in unius Mauricii numis. His exc. princeps Turris Muciae integram tabulam XXIV. Siciliae suae numismaticae implevit, testatus, eos copiose per insulam suam reperiri.

Constantinopolis.
CON. CONS. — In numis aeneis II. formae Iuliani: CONSPΓA. PCONST. SCONST. T. CONST. MSCONST. etc. CONOB. COMOB. CORNOB., de cujus inscriptionis significatione agemus infra separato articulo. — KONSTAN. in aureo Iuliani musei Caesarei.

Cyzicus.
CTZΓ. KTZ. KTZB. Plenius in numis Iuliani: CTZICA.

Officinae monetariae Cyzicenae aliquoties apud scriptores veteres fit mentio. Narrat Sozomenus agens de imperio Iuliani e), jam ex praecepto superiorum principum numerosum corpus monetariorum cum uxoribus et omni familia Cyzicum translatum fuisse, jussumque, quotannis certum numorum numerum fisco repraesentare. In Historia tripartita cap. 17 narratur, Iulia-

a) Carm. 289. b) Carm. 23. c) Diss. de inf. aevi num. §. 52. d) Sc. des méd. Tom. II. pag. 41. e) Hist. eccl. L. V. c. 15.

num publicos artifices opificesque cum uxoribus atque liberis Cyzicum habitare jussisse.

Heraclea, incertum quae, an Ponti, an, quae olim Perinthus dicta fuit, Thraciae.

HERACLA. in numis Iuliani.

Lugdunum.

LVG. LVGPS. LVGD. LVGDOFFP. LVGDOFFS.

Mediolanum.

MDPS. MED., quod posterius est in aureo Valentiniani I. mus. Caes.

Nicomedia.

NIC. NIKO.

Ravenna.

RAV. RV. RVPS. Vide dissertationem Phil. Argelati de num. Ravenn. in opere: *de Monet. Ital. P. III.*

Roma.

ROM. ROMA. PROM. — VRB. ROM. in aeneis III. formae Iuliani.

Serdica.

SERD. in numo Probi, quem dedi Vol. VII. pag. 501.

Sirmium.

ASIRM. BSIRM. in numis Iuliani.

Siscia.

SIS. SISPZ. SISCP. — ASISC. BSISC. ΓSISC.

Thessalonica.

TES. TESA. TESB. TESΔ.

Theupolis, eadem, quae Antiochia Syriae. V. hujus numos.

THEV. THEVP. inde a Iustiniano. *Dei urbem* vocabulum istud notat, addendum fuerat: *irati*; nam non alia magis urbs saltem inde a Trajano Dei iram iteratis terrae tremoribus experta est, quae mala repetita causam dedere Iustiniano novae hujus appellationis. Lege Cedrenum sub Iustiniano. Commune ergo infelix haec *Dei urbs* cum Iudaeis, *Dei populo*, fatum habuit.

Treviri.

TR. TRP. TRMS. TRO. TROB. TROBS.

Ex hoc catalogo plane liquet, inscriptiones inferne positas designare urbes, quae numis vitam dedere, in quo, ut dixi, propositum mihi fuit, eas tantum commemorare, quae dubitandi causam non praebent. Sunt enim copiosae aliae, quae explicationis sunt sane incertae. Sic literas PLON Iobertus legit: *Percussa Lugduni in Officina Nona*, pro quo Bimardus mavult: P*ecunia* LON*dinensis*, quia, inquit, dubitari nequit, hoc aevo in Britannia quoque monetam fuisse signatam. Item obvia: MOSTQ. MOSTR. quae Ducangius legit: MO*neta* S*ignata* T*reviris*, sic ut Q, R, T sint notae monetariorum, at Iobertus: M*oneta* O*fficinae* S*ecundae* T*revirorum*. Item: S. M. T. S. B. interprete Ioberto: S*acra* M*oneta*, T*reviris* S*ignata* S*ecundae* O*fficinae*. Praetereo copiosa exempla alia aeque dubia, quae suppeditant ambo auctores laudati, quorum in multis explicatio ut vera esse potest, firmum tamen adsensum vix reperiat. Difficile enim est, cum inscriptio literis tantum ἀρχαϊκαῖς constat, in iis explicandis non hallucinari. Inter omnes hac in causa praestant numi Iuliani,

quia maxime loquaces. Ab hac epigraphes parsimonia factum, ut, qui eas interpretari sategerunt, in sententias oppido diversas abirent. At vel ob hanc ipsam causam hierophantae Harduino uberem dedere materiam, in iis explicandis ingenium suum experiundi. Nam cum olim in Antirrhetico literas v. g. ANTA. juxta cum plerisque aliis legisset ANT*iochiae officina I.*, subinde in numis saeculi Constantiniani legere maluit *Primae Narbonensis tributum I.*, et v. g. literas SMLDV interpretari: S*ocietas* M*ercatorum* L*ugdunensium* D*onum* V*oluntarium*, *Gallice* don gratuit, et deinceps totus esse in corporibus, societatibus mercatorum Narbonensium, Lugdunensium etc. horumque tributis, beneficiis etc. Nolo in hujus generis inscriptionibus longius versari, quia, quae certa sunt, vel valde verisimilia, suapte se produnt, quae incerta, et aenigmatis similia, omittere praestat, cum nulla sani sensus eruendi spes adfulget.

De inscriptione CONOB.

In segmento monetae inferioris aevi obvium est legere epigraphen CONOB, frequenter etiam COMOB, rarissime CORNOB, quod postremum observavi tantum in numis Anthemii, quorum tres sunt in museo Caesareo, et observavit Taninius in uno Euphemiae, sed quae ipsa fuit Anthemii uxor. Valuit illa in moneta aurea, sic tamen, ut nonnunquam argenteam etiam invaserit, quin et aeneam, etsi rarissime, ut dicetur. Coepta est adhiberi sub Valentiniano I., et duravit usque in imperium Leonis III. Isauri. Ait cl. Henrion mox laudandus, jam illam comparere in aureis Constantini jun., et fratris Constantii, verum ubi sint hi numi, neque mihi compertum. Quin nullus dubitem, ipsos hos numos non esse filiorum Constantini M., sed Constantii Patricii, et Constantii III. tyranni, qui fuere Valentiniano I. posteriores.

Istud literularum quinque conlegium eruditorum ingenia magis vexavit, quam quaecunque alia epigraphe multorum versuum dives, et quod isto est molestius, necdum post tot saecula finita lis, vix aliqua ejus finiendae spe apparente. Lubet praecipuas antiquariorum adferre sententias, addito juxta, quatenus laborent, ut sane laborare omnes quivis facile intelliget.

Primus fuit Cedrenus, qui earum nobis literarum explicationem tradidit [a]): *ὁτι*, inquit, *τα ἐν τοις νικαριοις τυ νομισματος ὑποκειμενα τα Ρωμαικα γραμματα δηλυσι ταυτα: το* K *κιβιτατες, το* O *ὀμνες, το* N *νοςραι, το* O *ὀβεδιαντ, το* B *βενερατιονι, τυτεςιν, ἁι πολεις πασαι τη ἡμετερᾳ κειθαρχειτωσαν προσκυνησει. Literae Latinae, quae victoriatis numis subjectae leguntur, hanc habent sententiam:* C*ivitates* O*mnes* N*ostrae* O*bediant* B*enerationi.* Ex quo patet, veteri etiam huic aevo suum non defuisse Harduinum, neque ego hanc sententiam commemorandam duxissem, nisi praefulgeret antiquitate.

Antonius Augustinus interpretatus est: CON*stantinopolitanum* OB*ryzum*, quia

a) in Theodos. M.

hujus aetatis scriptoribus obryzum idem fuit, quod purissimum [a]). Ejus opinioni adhaesere non pauci alii.

Ducangius Ortelium, Ooconem, Tristanum, aliosque secutus legendum censet: CON*stantinopoli* OB*signatum*, vel: CO*nstantinopoli* M*oneta* OB*signata* [b]). In eadem sententia fuere Morellius [c]), et Rinckius [d]).

Iobertus sic legit: CON*stantinopoli* O*fficina* II. vel: CO*nstantinopoli* M*oneta* O*fficinae* II. vel: CO*nstantinopoli* R*omae* N*ovae* O*fficinae* II. [e])

Mitto conjecturas aliorum alias, sed plane infirmas, quas videre potes apud Iac. Gretserum [f]), et Vaillantium, de quo continuo.

Vaillantii patris, cujus deinde dictata secutus est filius, Henrionis, et Gallandi de hac epigraphe judicia exponuntur in dissertatione, quae inserta est Historiae academiae inscriptionum [g]). Doctrina Vaillantii est, legendum CON*flatum* OB*ryzum*, vel: CO*nflata* M*oneta* OB*ryza*. Ejus capita praecipua sunt: In Codice Theodosiano, ait, reperiuntur vocabula *solidi obryziaci*, *auri obryza*, *solidi obryzati*. Ergo literae OB. in numis aureis facile possunt esse principium τε obryzum, indicando nimirum auri puritatem. Quod si literae CON. expleantur potius legendo CON*flatum*, quam CON*stantinopolis*, enervari omnes difficultates, quae alteram hanc lectionem vexant, quasque mox commemorabimus. Atque haec Vaillantii sententia in cl. Henrione adversarium, in Gallando patronum nacta est.

Enumeratis variorum sententiis, quid harum unicuique obstet, inquiramus.

Omnes, ut vidimus, dempto Vaillantio, CON in Constantinopolin solvunt. At enim judicium istud, etsi majorem suffragiorum partem nactum est, molestis impeditum laqueis video. Valere posset, si tantum legeretur in numis eorum imperatorum, quibus Oriens fuit attributus, verum cur Honorius, et qui eum secuti sunt Occidentis principes, cum Romam famae multo illustrioris tenerent, pro hac Constantinopolin inscriberent? aut cum Romae possent, mallent aurum suum in urbe aemula signari? Ait Ducangius, imperatorum utriusque orbis numismata in utraque urbe fuisse cusa ad mutuae consensionis, concordiae, et benevolentiae argumentum. Promiscue utrinque cusos fuisse numos, tum dedero, cum mihi ostenderit aureos imperatorum Orientis inscriptos ROM. ROMOB. vel similiter, et justo quidem etiam numero, ut jactatum istud concordiae argumentum stare possit, quod praestare nobis vir eruditus nunquam poterit. Quid quod CONOB istud non modo eorum numis inscriptum legitur, quorum cum Imperatoribus Orientis constabat amicitia, sed etiam, quos hi in imperatorum Occidentis numero non habuere, quales fuerunt Constantius III., Iohannes, Priscus Attalus, aliique, quin et Iovinus et Sebastianus Galliae tyranni. Sed et hanc difficultatem elevat Ducangius dicendo, fa-

a) Dial. VII. b) Diss. de aevi inf. num. §. 47. c) Specim. pag. 89. d) de vet. num. pot. c. X. pag. 72. e) Scienc. des méd. Tom. II. pag. 42. f) de Cruce L. II. c. 56. g) Tom. I. pag. 263.

ctum istud ab his propterea, quia volebant persuadere populis, non modo in totum imperium, sed etiam ejus metropolin sibi jus esse, vel quod is tum invaluisset usus, ut characteres hi pro praecipua nota imperatoriae monetae haberentur, ne quid sibi ad supremae dignitatis claritudinem videretur deesse. Verum si illud, cur non potius Romam prae Constantinopoli inscribere placuit? sin istud, an etiam reges Franci in Gallia, et Gothi in Hispania monetam suam esse imperatoriam voluere, cum videamus eandem notam inscriptam numis aureis Theodeberti, et Childeberti, tum et Leovigildi, Hermenegildi, et Recaredi [a])? Ceterum non nego, Occidentis post Honorium imperatores, quin et tyrannos etiam propterea numis suis *το* CONOB inseruisse, quia monetam suam volebant adsimilari illi, quae tum per imperium in usu fuit, verum istud pernego, literis CON. in epigraphe CONOB. Constantinopolin designari. Ad reges Francos et Gothos quod attinet, fuisse semper barbarorum, cultiorum gentium monetam temere et inconsulto imitari, alibi ostendimus [b]).

Posset et illud delicatioribus displicere, quod in hac doctrina nimium saepe immutanda esset harum significatio literarum, atque ut Iobertum audiamus, CONOB significaret CON*stantinopoli* O*fficina* II., COMOB. CO*nstantinopoli* M*oneta* O*fficinae* II., et CORNOB. CO*nstantinopoli* R*omae* N*ovae* O*fficina* II. [c]) At enim idem hic nodus quamcunque etiam sententiam fatigat, ut conferenti patebit.

CON*flatum* OB*ryzum*, vel CO*nflata* M*oneta* OB*ryza* Vaillantii eo saltem praestat, quod vocabulum *conflatum* ad omnes omnium urbium officinas potest referri, et quod haec sententia omnes scopulos vitat, ad quos altera mentione Constantinopolis adliditur. At vero quo is pacto explicabit scriptum CORNOB, in quo N ab O interjecto R sejungitur? Nemo non videt, hunc scribendi modum Vaillantii doctrinam magnopere solicitare. Reliqua crisis, qua cl. Henrion vocabulum *conflare* objurgat, magni mihi momenti haud videtur. Minus illud placet propter insolentiam, nimirum dici *conflatum*, cum adessent formulae aliae cultus simplicioris, cujusmodi fuere SACRA. MONETA, vel, ut in Antiochenis, MON*eta* VRB*is*, vel ut in numis familiarum: ARG. PVB., vel EX. A. PV., ad quorum normam planius fuerat scribere: MON. OB. vel AVR. OB. vel EX. A. OB. vel similiter. De vocabulo *obryzo* paullo infra agemus.

Iam vero in significationem literarum OB secundum triplicem eruditorum doctrinam inquiramus.

OB Ioberto est O*fficina* II. Sin istud, mirum profecto, inde a Valentiniano I. usque ad Leonem III. semper constitisse morem, ut aurum non signaretur, nisi in officina II., nunquam I., vel III., aliave. Est in museo Caesareo aeneus Valentis, in cujus area est OF. II., in imo CON. Ergo Constantinopoli in

a) Bouteroue, Florez. b) Vol. IV. pag. 176. c) Sc. des méd. pag. 42.

Officina II. signabatur aes. At quod maxime sententiam hanc ferit, est, quod in plerisque hujus aevi aureis praeter solitum CONOB leguntur etiam literae A, B, Γ etc. vocabulis AVGG. vel AVGGG subjectae, quibus designari officinarum numerum, infra disputabimus. Ergo necesse est fallere traditam τȣ OB explicationem.

OB pro OB*signatum* adrisit pluribus, ut diximus. Ducangius hanc sententiam firmat exemplis TROB. TROBS. AQOB. THSOB. id est: TR*eviris*, AQ*uileiae*, T*hessalonicae* OB*signata*. At enim an usque adeo certum est, in his quoque το OB significare *obsignatum?* Sin istud, necesse non fuisset Ioberto aliam circumspicere explicationem, qui in omnibus his exemplis legit O*fficina* II. Hoc ergo pacto incertum incerto explicatur. Quaeri praeterea jure potest, quod jam Ducangio dubium est visum, utrum Latini pro *signare monetam* dixerint etiam *obsignare*. Legimus *obsignare literas*, *testamentum*, *lagenam*, id est: σφραγίζειν, an etiam *monetam*, magnopere dubito.

OB pro OB*ryzum* constituit Ant. Augustinus, et praeter alios Vaillantius uterque. Huic sententiae maxime adversatur illud, quod, etsi verum est, literas CONOB in aurea hujus aetatis moneta dominari, tamen non raro reperiantur etiam in argento, quin et nonnunquam in aere, cui utrique metallo vox *obryzum* non competit. Argenteos complures hoc signo notatos per opus suum dedit Bandurius, v. g. Prisci Attali, Valentiniani III., Zenonis, Constantis II., Constantini Pogonati etc. etsi is in singulis observet, id genus numos ad exemplar aureorum fusos fuisse. Verum diu ante Bandurium testatus est Iac. Gretserus [a]), vidisse se argenteos aeneosque probi commatis his literis insignes, majorem vero similium argenteorum numerum citat cl. Henrion in laudata Vaillantii dissertatione, neque eorum exempla desunt in museo Caesareo. Ex aeneis unum maximae formae Valentiniani III. dedit Bandurius, et teste Henrione Vaillantius ipse aeneum III. formae HannibalHanniballiani vulgavit. Accedit, literas OB reperiri in obviis aeneis, v. g. OBSIS. TROB. TROBS. TESOB. etc. Cum ergo illae in his, quippe aeneis, *obryzum* significare non possint, haud dubie in aureis quoque alium exigent explicatum. Minus tamen commode Henrion objicit Vaillantio, maximam numorum nota CONOB insignium partem esse auri impuri, atque adeo non obryzi. Satis compertum, hujus quoque aevi aureis auri bonitatem non deesse. Quod si nonnulli occurrunt pejoris naturae, aut tales sunt avaritia principum, aut prava falsariorum arte, sed quorum interfuit addito CONOB. fraudem dissimulare, quo modo videmus a quibusdam Augustis jactari in numis victoriam, etiam cum maxime vincerentur.

Peracta variarum sententiarum crisi, si quis a me requirat, quo pacto explicandas has notas putem, candide profitebor, tam parum mihi de earum

---

a) de Cruce L. II. c. 56.

vero sensu constare, quam adhuc parum quaecunque eruditorum proposita doctrina satisfecit. Est hoc in omnibus fere disciplinis, ut saepe earum rerum, quae maxime sunt obviae, causas non intelligamus. Nihil in arte nostra frequentius, quam legere notam NCAPR primorum imperatorum numis incusam, tamen nemo hactenus explicationem attulit, quae plane omnibus adrideret. Ex sententiis antiquariorum, quas dedimus, omnium minime videtur laborare ea, quae fuit Vaillantiorum, atque etiam id, quod maxime illi officere videtur, nimirum CONOB etiam in sequiorum metallorum numis legi, excusat Gallandus adferendo exempla numorum III. formae altioris imperii, qui, etsi aenei sunt, tamen coaevis imperatorum aureis aeneisque sunt simillimi, quo modo Cistophoros, qui natura argentei fuere, aeneos, et certae antiquitatis ipse vidi. R. TERTIA Valentiniani aetate numis tantum aeneis inscriptum fuit, illud tamen offert aureus Valentis apud Pellerinium a). Observo denique, eandem sententiam praeplacuisse quoque acutissimo Bimardo b).

* * *

Superunt nonnulla de officinis quoque monetariis observanda, quarum numi aut certam earum faciunt mentionem, aut verisimilem. En horum exempla ex numis, qui sunt in museo Caesareo, petita.

OF. I. — OF. II. — OF. III. obvia in aeneis III. formae. Exstat etiam ibi argenteus Valentis cum OF. II. In imo plerumque legitur CON. In numo Gratiani per aream scriptum OF. II. RS. in imo LVGF. Sunt haec in numis Valentiniani I., Valentis, Gratiani.

LVGDOFFP. LVGDOFFS. in numis Iuliani, legendum: LVGD*uni* OFF*icina* P*rima* — S*ecunda*.

VIENNA. DE. OFFICINA. LAVRENTI, de quo numo egimus in moneta Mauricii Aug.

Hi numi disertam faciunt officinarum mentionem. At sunt praeterea alii, qui eas haud dubie designant:

R. PRIMA. — R. SECVNDA. — R. TERTIA. — R. QVARTA. in aeneis III. formae Valentiniani, et Valentis. Sed est etiam R. TERTIA in aureo Valentis, quem ex Pellerinio paullo ante citavi. R. praecedens aut Romam significat, aut aliud, quod ignoro. In marmore Sponii Calvius dicitur *manceps officinarum aerariarum quinque* c).

Officinas verisimiliter quoque indicant notae arithmeticae Graecae urbium nominibus vel praefixae, vel suffixae, ut: ASIS. BSIS. ΓSIS, etc. vel TESA. TESB. TESΓ. etc. tum et obvia in numis aureis, praecipue inde ab Arcadio: VICTORIA. AVGGGA. vel AVGGGB. vel Γ, Δ, Є, S, Z, H, Θ, I, quo postremo auctiorem me videre non memini, neque diutius inquirere lubet. Lectae opinor fuere notae Graecorum, quia in Latinis dubitari posset, utrum Q quartam vel quintam

a) Mel. I. tab. VI. n. 11. b) ad Iobert. Tom. II. p. 384. c) Misc. p. 214.

officinam, S secundam vel sextam indicent. Vix credam, refutandos adhuc esse antiquarios, qui adjectis his literis indicari annos imperii sibi plane persuaserant; quos inter fuit Norisius, qui explicans literas SMNΓ ait: *Etenim ibidem visitur* Γ, *qua numerali Graecorum nota tertium imperii annum designari ex innumeris numismatibus antiquariis omnibus compertum est* [a]).

FINIS VOLVMINIS VIII.

a) Diss. de numo Licinii cap. III.

INDICES III.

IN VOLVMINA VI. VII. VIII.

QVORVM

I. est: Augusterum, Caesarum, tyrannorum etc,

II. Inscriptionum,

III. Rerum,

INDEX I.

AVGVSTORVM, CAESARVM, TYRANNORVM etc.

Achilleus tyrannus. VIII. 28.
Aelianus (A. Pomponius). VIII. 41.
Aelianus (Q. Valens). VII. 450.
Aelius (L.) Caesar. VI. 524.
Aemilianus (Aemilius). VII. 371.
Aemilianus (Alexander). VII. 468.
Agrippa (Marcus). VI. 162.
Agrippa Postumus Caesar. VI. 174.
Agrippina Germanici. VI. 212.
Agrippina Claudii. VI. 255.
Albinus (Clod.) VII. 161.
Alexander Severus. VII. 267.
Alexander Aemilianus. VII. 468.
Alexander tyrannus. VIII. 60.
Alexander Basilii I. fil. VIII. 244.
Alexius I. Comnenus. VIII. 260.
Alexius II. Comnenus. VIII. 262.
Alexius III. Angelus. VIII. 264.
Alexius IV. Angelus. VIII. 264.
Alexius V. Ducas Murzuphlus. VIII. 264.
Allectus. VIII. 49.
Amandus. VIII. 40.
Anastasius I. VIII. 205.
Anastasius II. (Artemius). VIII. 230.
Andronicus I. Comnenus. VIII. 263.
Andronicus II. Palaeologus. VIII. 268.

Andronicus III. Palaeologus. VIII. 269.
Andronicus IV. Palaeologus. VIII. 271.
Anthemius. VIII. 196.
Antinous. VI. 528.
Antonia Claudii filia. VI. 251.
Antonia Drusi sen. VI. 178.
Antoninus Pius. VII. 1.
Antoninus (Vranius.) VII. 288.
Antoninus (Sulpicius.) VII. 288.
Antonius (M.) IIIvir. VI. 35.
Antonius (M.) IIIviri fil. VI. 68.
Antonius (C.) IIIviri frater. VI. 40.
Antonius (L.) IIIviri frater. VI. 42.
Aquilia (Iul. Severa) Elagabali. VII. 259.
Arcadius. VIII. 168.
Artavasdus. VIII. 233.
Artemius Anastasius. VIII. 230.
Athalaricus Gothus. VIII. 213.
Athenodorus Palmyrenus. VII. 492.
Attalus Priscus. VIII. 180.
Attila Hunnorum rex. VIII. 190.
Augustus Octavianus. VI. 69.
Avitus (M. Maecil.) VIII. 193.
Aurelianus. VII. 479.
Aurelius (M.) Antoninus. VII. 43.
Aureolus. VII. 464.

Baduila Gothus. VIII. 212.
Baduila alter. VIII. 214.
Balbinus (Caelius.) VII. 305.
Balduinus I. imperator Orientis, capta a cruce signatis Constantinopoli, ejusque successores Latini Henricus, Petrus, Robertus, Balduinus II., omnes sine numis *(ut prius credebatur, sed vide notam ibidem subjectam)*. VIII. 264.
Balista tyrannus. VII. 461.
Basiliscus. VIII. 204.
Basilius I. Maced. VIII. 242.
Basilius II. Romani II. fil. VIII. 249. 252.
Bonosus. VII. 507.
Britannicus Claudii fil. VI. 253.
Brutus (M. Iunius.) VI. 19.

Caesar (Iulius) dictator. VI. 1.
Caesonia Caligulae. VI. 229.
Caius M. Agrippae fil. VI. 169.
Caligula. VI. 218.
Caracalla. VII. 199.
Carausius. VIII. 42.
Carinus. VII. 513.
Carus. VII. 508.
Cassius (Caius) VI. 25.
Celsus. VII. 469.
Censorinus. VII. 477.
Chlorus (Constantius I.) VIII. 28.
Christophorus Romani Lecapeni fil. VIII. 245.
Clara (Didia) Iuliani I. filia. VII. 151.
Claudia Neronis filia. VI. 287.
Claudius I. (Ti.) VI. 233.
Claudius II. Goth. VII. 470.
Clodius Macer. VI. 288.
Commodus. VII. 102.
Constans I. Constantini M. fil. VIII. 109.
Constans II., qui et Constantinus. VIII. 225.
Constans tyrannus. VIII. 177.
Constantina Constantii Galli. VIII. 126.
Constantinus I. Magnus. VIII. 71.
Constantinus II. Magni fil. VIII. 105.
Constantinus III. tyrannus. VIII. 176.
Constantinus, qui et Constans II. VIII. 225.
Constantinus IV. Pogonatus. VIII. 226.
Constantinus V. Copronymus. VIII. 232.
Constantinus VI. Leonis IV. filius. VIII. 236.
Constantinus VII. Theophili fil. VIII. 240.
Constantinus VIII. Basilii I. fil. VIII. 243.
Constantinus IX. Romani Lecapeni fil. VIII. 245.

Constantinus X. Porphyrogenitus. VIII. 246.
Constantinus XI. Romani II. fil. VIII. 253.
Constantinus XII. Monomachus. VIII. 254.
Constantinus XIII. Ducas. VIII. 256.
Constantinus XIV. Palaeologus. VIII. 272.
Constantius I. Chlorus. VIII. 28.
Constantius II. Constantini M. fil. VIII. 113.
Constantius Gallus. VIII. 124.
Constantius III. patricius. VIII. 175.
Crispina Commodi. VII. 138.
Crispus. VIII. 100.
Cyriades tyrannus. VII. 470.

Decentius. VIII. 123.
Decius. VII. 342.
Delmatius. VIII. 103.
Desiderius. VIII. 124.
Diadumenianus. VII. 240.
Diocletianus. VIII. 1.
Domitia Domitiani. VI. 399.
Domitianus Vespasiani fil. VI. 367.
Domitianus (L. Domitius). VIII. 41.
Domitilla Vespasiani. VI. 345.
Domitilla Vespasiani filia. VI. 349.
Domna (Iulia). VII. 194.
Donata (Iunia) Postumi. VII. 447.
Drusilla Agrippinae sen. filia. VI. 231.
Drusus senior. VI. 175.
Drusus Tiberii fil. VI. 202.
Drusus Germanici fil. VI. 216.
Dryantilla (Sulpicia). VII. 463.

Elagabalus. VII. 244.
Etruscilla (Herennia) Decii. VII. 347.
Eudocia (Aelia) Arcadii. VIII. 170.
Eudocia Constantini XIII. et Romani IV. VIII. 257.
Eudoxia (Aelia) Theodosii II. VIII. 184.
Eudoxia (Licinia) Valentiniani III. VIII. 188.
Eugenius. VIII. 167.
Euphemia (Ael. Marc.) Marciani filia. VIII. 197.
Eutropia Maximiani Herc. VIII. 27.

Fausta (Fl. Maxima) Constantini M. VIII. 98.
Fausta, incertum quae. VIII. 118.
Faustina Antonini Pii. VII. 37.
Faustina M. Aurelii. VII. 76.
Faustina Elagabali. VII. 260.
Filepicus Bardanes. VIII. 229.
Firmus (M.) VII. 496.
Flaccilla (Aelia) Theodosii M. VIII. 164.
Florianus. VII. 499.
Focas. VIII. 221.

Galba. VI. 290.
Galerius Antoninus Antonini Pii fil. VII. 42.
Galla Placidia Theodosii M. filia. VIII. 175.
Galliena (Licinia). VII. 437.
Gallienus. VII. 389.
Gallienus (Q. Iulius) Caesar. VII. 435.
Gallus (Constantius). VIII. 124.
Germanicus Caesar. VI. 208.
Geta. VII. 227.
Glycerius. VIII. 198.
Gordiani Africani I. et II. VII. 299.
Gordianus III. Pius. VII. 309.
Grata (Iusta) Honoria Valentiniani III. soror. VIII. 189.
Gratianus. VIII. 157.

Hadrianus. VI. 473.
Hanniballianus. VIII. 104.
Helena Constantii Chlori. VIII. 33.
Helena Crispi. VIII. 102.
Helena Iuliani II. VIII. 142.
Heraclius I. VIII. 222.
Heraclius II. Constantinus. VIII. 224.
Herennianus Palmyrenus. VII. 491.
Herennius Etruscus Decii fil. VII. 348.
Herodes Palmyrenus. VII. 491.
Honorius. VIII. 171.
Hostilianus. VII. 350.

Ingenuus. VII. 470.
Ioannes I. Zimisces. VIII. 250.
Ioannes II. Comnenus Porphyrogenitus. VIII. 261.
Ioannes III. Vatatzes. VIII. 265.
Ioannes IV. Lascaris. VIII. 265.
Ioannes V. Palaeologus. VIII. 270.
Ioannes VI. Cantacuzenus. VIII. 270.
Ioannes VII. Palaeologus. VIII. 271.
Ioannes VIII. Palaeologus. VIII. 271.
Iohannes tyrannus. VIII. 185.
Iovianus. VIII. 147.
Iovinus. VIII. 179.
Irene Leonis IV. VIII. 235.
Isaacius I. Comnenus. VIII. 256.
Isaacius II. Angelus. VIII. 263.
Iulia Augusti filia. VI. 167.
Iulia Titi filia. VI. 365.
Iulianus (Didius) VII. 147.
Iulianus (M. Aur.) VII. 521.
Iulianus (Fl.) VIII. 127.
Iusta Grata Honoria Valentiniani III. soror. VIII. 189.
Iustinianus I. VIII. 208.
Iustinianus II. Rhinotmetus. VIII. 227.
Iustinus I. VIII. 206.
Iustinus II. VIII. 216.

Laelianus (Vlp. Corn.) VII. 448.
Leo I. VIII. 194.
Leo II. VIII. 199.
Leo III. Isaurus. VIII. 231.
Leo IV. Chazarus. VIII. 234.
Leo V. Armenius. VIII. 238.
Leo VI. Sapiens. VIII. 243.
Leontius I. VIII. 201.
Leontius II. VIII. 228.
Lepidus IIIvir. VI. 34.
Libius Severus. VIII. 196.
Licinius pater. VIII. 61.
Licinius filius. VIII. 68.
Livia Augusti. VI. 146.
Lollianus. VII. 449.
Lucilla L. Veri. VII. 98.
Lucius M. Agrippae filius. VI. 169.

Macer (Clodius) VI. 288.
Macriani pater et filius. VII. 465.
Macrinus. VII. 236.
Maeonius Palmyrenus. VII. 491.
Maesa (Iulia) VII. 266.
Magnentius VIII. 121.
Majorianus. VIII. 195.
Mamaea (Iulia) VII. 286.
Manuel I. Comnenus Porphyrogenitus. VIII. 261.
Manuel II. Palaeologus. VIII. 271.
Marcellus Octaviae filius. VI. 161.
Marciana Trajani soror. VI. 467.
Marcianus. VIII. 191.
Marcus Basilisci filius. VIII. 204.
Maria Michaelis VII. VIII. 259.
Mariniana Valeriani. VII. 388.
Marinus. VII. 337.
Marius (M. Aur.) VII. 454.
Martinianus. VIII. 70.
Matidia Marcianae filia. VI. 469.
Mathaeus Cantacuzenus. VIII. 271.
Mauricius. VIII. 219.

Maxentius. VIII. 55.
Maximianus (Valer.) Herculeus. VIII. 15.
Maximianus (Galer.) VIII. 34.
Maximinus (Iul. Verus). VII. 290.
Maximinus Daza. VIII. 51.
Maximus (Iul. Verus). VII. 297.
Maximus (Magnus). VIII. 165.
Maximus tyrannus. VIII. 178.
Messalina (Valeria) Claudii. VI. 251.
Messalina (Statilia) Neronis. VI. 287.
Michael I. Rhangabe. VIII. 237.
Michael II. Balbus. VIII. 239.
Michael III. Theophili filius. VIII. 241.
Michael IV. Paphlago. VIII. 254.
Michael V. Calaphates. VIII. 254.
Michael VI. Stratioticus. VIII. 256.
Michael VII. Ducas. VIII. 258.
Michael VIII. Palaeologus. VIII. 267.
Michael IX. Palaeologus. VIII. 269.

Nepos (Iulius). VIII. 202.
Nepotianus. VIII. 119.
Nero Germanici filius. VI. 216.
Nero Domitius. VI. 260.
Nerva. VI. 403.
Nicephorus I. VIII. 233.
Nicephorus Logotheta. VIII. 237.
Nicephorus Focas. VIII. 249.
Nicephorus Botaniates. VIII. 260.
Nigrinianus. VII. 520.
Nonius. VIII. 120.
Numerianus. VII. 510.

Octavia soror Augusti. VI. 159.
Octavia Neronis. VI. 285.
Odenathus Palmyrenus. VII. 491.
Olybrius (Anicius). VIII. 198.
Orbiana (Sall. Barb.) Alexandri Sev. VII. 284.
Oriuna credita Carausii uxor. VIII. 43.
Otacilia (Marcia Severa) Philippi I. VII. 332.
Otho. VI. 300.

Pacatianus. VII. 338.
Paula (Iul. Corn.) Elagabali. VII. 258.
Paulina Maximini I. VII. 296.
Pertinax. VIII. 140.
Pescennius Niger. VII. 152.
Petronius Maximus. VIII. 190.
Philippus I. pater. VII. 320.
Philippus II. filius. VII. 333.
Phocas. VIII. 221.
Piso Frugi. VII. 460.
Placidia (Galla). VIII. 175.
Plautilla (Fulvia). VII. 224.
Plotina Trajani. VI. 465.
Pompeius (Sextus). VI. 26.
Poppaea Sabina Neronis. VI. 286.
Postumus pater. VII. 437.
Postumus filius. VII. 447.
Priscus Attalus. VIII. 180.
Probus. VII. 500.
Procopius. VIII. 156.
Proculus. VII. 507.
Pulcheria Marciani. VIII. 192.
Pupienus (Clodius). VII. 305.

Quartinus (T.) VII. 299.
Quietus. VII. 468.
Quintillus. VII. 477.

Regalianus. VII. 461.
Romanus I. Lecapenus. VIII. 245.
Romanus II. Constantini X. fil. VIII. 248.
Romanus III. Argyrus. VIII. 254.
Romanus IV. Diogenes. VIII. 257.
Romulus Maxentii fil. VIII. 59.

Romulus Aug. VIII. 203.

Sabina Hadriani. VI. 519.
Salonina Gallieni. VII. 418.
Saloninus Gallieni fil. VII. 421.
Saturninus I. VII. 470.
Saturninus II. VII. 507.
Saturninus III. VIII. 113.
Scantilla (Manlia) Did. Iuliani. VIII. 150.
Sebastianus. VIII. 179.
Severa (Iul. Aquil.) Elagabali. VII. 259.
Severina Aureliani. VII. 487.
Severus (Septimius). VII. 166.
Severus (Fl. Val.) VIII. 50.
Severus (Libius). VIII. 196.
Soaemias (Iul.) Elagabali mater. VII. 264.
Sophia Iustini II. VIII. 217.
Sponsianus. VII. 340.
Stauracius. VIII. 237.
Stephanus Romani Lecapeni fil. VIII. 245.
Sulpicius Antoninus. VII. 288.
Supera (Cornelia) Aemiliani. VII. 374.
Sylvanus. VIII. 127.

Tacitus. VII. 496.
Tetricus pater. VII. 455.
Tetricus filius. VII. 459.
Thecla Theophili filia. VIII. 241.
Theia Gothus. VIII. 212. 215.
Theodahatus Gothus. VIII. 213.
Theodora (Fl. Maximiana) Constantii Chlori. VIII. 33.
Theodora Theophili. VIII. 241.
Theodora Constantini XI. filia. VIII. 255.
Theodoricus Gothus. VIII. 211.
Theodorus I. Lascaris. VIII. 265.
Theodorus II. Angelus. VIII. 265. 266.
Theodorus III. Lascaris. VIII. 265.
Theodosius I. Magnus. VIII. 162.
Theodosius II. VIII. 180.
Theodosius III. Adramytenus. VIII. 230.
Theophano Romani II. VIII. 248.
Theophilus. VIII. 240.
Tiberius. VI. 182.
Tiberius Drusi jun. fil. VI. 207.
Tiberius II. Constantinus. VIII. 218.
Tiberius Iustiniani II. fil. VIII. 228.
Tiberius Absimarus. VIII. 229.
Timolaus Palmyrenus. VII. 491.
Titiana Pertinacis. VII. 146.
Titus Vespasianus. VI. 350.
Trajanus. VI. 411.
Tranquillina (Sabinia) Gordiani III. VII. 318.
Trebellianus. VII. 469.
Trebonianus Gallus. VII. 354.

Vabalathus Palmyrenus. VII. 492.
Valens tyrannus. VII. 461.
Valens (Aur. Val.) VIII. 70.
Valens Valentiniani I. frater. VIII. 152.
Valentinianus I. VIII. 149.
Valentinianus II. VIII. 160.
Valentinianus III. (Placidius). VIII. 186.
Valeria (Gal.) VIII. 40.
Valerianus sen. VII. 376.
Valerianus jun. VII. 436.
Verina (Aelia) Leonis I. VIII. 195.
Verus (Annius) M. Aurelii fil. VII. 82.
Verus (L. Aurelius) M. Aurelii frater. VII. 87.
Vespasia Polla Vespasiani mater. VI. 349.
Vespasianus. VI. 319.
Vespasianus jun. VI. 402.
Vetranio. VIII. 119.
Victor (Fl.) VIII. 166.
Victorina Victorini I. mater. VII. 453.
Victorinus pater. VII. 450.
Victorinus filius. VII. 453.
Vitalianus. VIII. 207.
Vitellius. VI. 308.

Vitiges Gothus. VIII. 214.
Volusianus. VII. 366.
Vranius Antoninus. VII. 288.
Vrbica (Magnia) Carini. VII. 517.

Zeno. VIII. 199.
Zenobia Palmyrena. VII. 493.
Zenonis (Aelia) Basilisci. VIII. 204.
Zimisces (Ioannes). VIII. 250.
Zoe Carbonopsina Leonis. VI. VIII. 248.
Zoe Constantini XII. Monomachi. VIII. 255.

INDEX II.

INSCRIPTIONVM.

ABVNDANTIA. *Tetricus I.* VII. 456.
ABVNDANTIA AVG. *Decius.* VII. 343. *Gallien.* VII. 405. *Tetricus II.* VII. 459.
ABVNDANTIA TEMPORVM. *Salonina.* VII. 418.
ACHILLIS PENTESILEA. *Contorn.* VIII. 287.
ACT. IMP. *August.* VI. 107. 110.
ADIVTRIX AVG. *Victorin. I.* VII. 451. *Carausius.* VIII. 44.
ADLOCVTIO AVG. *Gallienus.* VII. 401. *Probus.* VII. 502.
ADLOCVTIO AVGG. *Numerianus.* VII. 512.
ADLOCVTIO COH. *Caligula.* VI. 221. *Nero.* 268.
ADLOCVTIO MILITVM. *Probus.* VII. 503.
ADOPTIO TRIBVNIC. POTESTAS. *Hadrianus.* VI. 475.
ADVENT. *vel* ADVENTVS AVG. *vel* AVGG. *Hadrianus.* VI. 476. *et deinceps obvium.*
ADVENTVI AVG. AFRICAE. VI. 488. ALEXANDRIAE. 489. ARABIAE. 492. ASIAE. 492. BITHYNIAE. 492. BRITANNIAE. 493. CILICIAE. 494. GALLIAE. 494. ITALIAE. 495. IVDAEAE. 495. MACEDONIAE. 498. MAVRETANIAE. 498. MOESIAE. 499. PHRYGIAE. 500. SICILIAE. 500. THRACIAE. 501. *Sunt omnes Hadriani.*
ADVENTVS AVGVSTI. *Caracalla.* VII. 208. *Geta.* 231. *Elagabalus.* 248.
ADVENTVS AVGVSTORVM. *Philippus I.* VII. 320. *Valerianus.* 380.
ADVENTVI AVG. FELICISSIMO. *Severus.* VII. 175.
ADVENT. AVG. GALL. *Severus.* VII. 187.
ADVENTVI CARI AVG. *Carus.* VII. 508.
ADVENTVS S. D. N. AVG. *Marcianus.* VIII. 191.

AED. DIV. FAVSTINAE. *Faustina sen.* VII. 39.
AEDE. DIVI AVG. REST. *Antoninus.* VII. 25.
AEGYPTOS. *Hadrianus.* VI. 488.
AEGYPTO CAPTA. *Augustus.* VI. 83.
AELIANA PINCENSIA. *Hadrianus.* VI. 446.
AENEAS. *Contorn.* VIII. 288.
AEQVITAS AVG. *Hostilianus.* VII. 353. *et in aliis obvium.*
AEQVITAS AVGVSTI, *in spurio Vitellii.* VI. 318.
AEQVITAS II. *Severus.* VII. 167. *Domna.* 196.
AEQVITAS PVBLICA. *Aquilia.* VII. 260. *Salonina.* 418.
AEQVITATI PVBLICAE. *Severus.* VII. 188.
AESCVLAPIVS. *Antoninus.* VII. 32.
AETERNITAS. *Vespasianus.* VI. 337. *Titus.* 355. *Faustina sen.* VII. 39. *Faustina jun.* 81. *Pertinax.* 144.
AET. AVG. *Trajanus.* VI. 423. *Hadrianus.* 478.
AETERNITAS AVG. *Pescennius.* VII. 154. *et deinceps obvium.*
AETERNIT. IMPERI. *Severus.* VII. 179. *Caracalla.* 202. *Geta.* 228.
AETERNITAS IMPER. *Philippus I.* VII. 328.
AETERNITAS P. R. *Vespasianus.* VI. 323.
AETERNITATI AVGG. *Valerianus.* VII. 381. *Gallienus.* 406.
AETERNITATI FLAVIORVM. *Titus.* VI. 360.
AETERNITATIBVS. *Alexander Sev.* VII. 278.
AETERNA MEMORIA. *Chlorus.* VIII. 32. *Max. Herc.* 27. *Romulus.* 59.
AETERNAE MEMORIAE. *Gal. Max.* VIII. 38.
AETERNA PIETAS. *Constantinus M.* VIII. 92.
AFRICA. *Hadrianus.* VI. 488. *Antoninus.* VII. 4. *Severus.* 171.
AGIT SPE TESEVS. *Contorn.* VIII. 288.
AGRIPPINA IVLIA. *Caligula.* VI. 220.
AGRIPPINA DRVSILLA IVLIA. *Caligula.* VI. 219.
AHALA. *Brutus.* VI. 20.
ALACRITATI. *Gallienus.* VII. 406.
ALAMANNIA DEVICTA. *Crispus.* VIII. 100.
ALEXANDER MAGNVS MACEDON. *Contorn.* VIII. 289.
ALEXANDRIA. *Hadrianus.* VI. 489. *Antoninus.* VII. 4.
ALIM. ITAL. *Trajanus.* VI. 424.
AMOR MVTVVS AVG. *Balbinus.* VII. 305.
AMPLIATORI CIVIVM S. P. Q. R. *Antoninus.* VII. 12.
ANCILIA. *Antoninus.* VII. 13.
ANNO I. II. etc. *Iustinus I.* VIII. 207. *et deinceps.*
ANN. DCCCLXXIIII. NAT. VRB. P. CIR. CON. *Hadrianus.* VI. 501.
ANNONA AVG. *M. Aurelius.* VII. 62. *Macrinus.* 239. *Salonina.* 418.
ANNONAE AVG. *Severus.* VII. 176.
ANNO. AVG. *Commodus.* VII. 111.
ANNONA AVG. CERES. *Nero.* VI. 268.
ANN. AVG. SAECVLI FELICISSIMI. *Caracalla.* VII. 203.
APOLLINI ACTIO. *Augustus.* VI. 105.
APOLLINI CONS. *Claudius Goth.* VII. 475. *Carausius.* VIII. 44.
APOLLINI CONS. AVG. *Gallienus.* VII. 395.

APOLLINI CONSERVA. *Gallienus.* VII. 395. *Macrianus.* 467.
APOL. CONSERVAT. *Aemilianus.* VII. 372.
APOLLINI AVGVSTO. *Antoninus.* VII. 13. *Severus.* 171.
APOL. MONETAE. *Commodus.* VII. 122.
APOL. PAL. *vel* PALATINO. *Commodus.* VII. 124.
APOLLI. PAL. S. P. Q. R. *Gallienus.* VII. 395.
APOLL. SALVTARI. *Volusianus.* VII. 368.
APOLLO SALVTARIS. *Trebonianus.* VII. 357.
APOLLINI SANCTO. *Pescennius.* VII. 154.
APOLLONI SANCTO. *Iulianus.* II. VIII. 137. 141. 142.
APOLONIVS TYANEVS. *Contorn.* VIII. 292.
A POP. FRVG. AC. *Domitianus.* VI. 387.
APVLEIVS. *Contorn.* VIII. 292.
AQVA TRAIANA. *Trajanus.* VI. 425.
ARA PACIS. *Nero.* VI. 268. *Lollianus.* VII. 449.
ARA PVDIC. *Plotina.* VI. 466.
ARAB. ADIAB. *Severus.* VII. 172. 173.
ARAB. ADQ. *Trajanus.* VI. 420.
ARCVS AVGG. *Severus.* VII. 185. *Caracalla.* 204.
ARMENIA. *Nero.* VI. 263. *Verus.* VII. 93.
ARMEN. *M. Aurelius.* VII. 60. *Verus.* 90. 91.
ARMENIA CAPTA. *Augustus.* VI. 98.
ARMENIA DEVICTA. *M. Antonius.* VI. 47.
ARMEN. RECEP. IMP. VII. *Augustus.* VI. 82.
ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN POTESTATEM P. R. REDACTAE. *Trajanus.* VI. 438.
ARNASI *vel* ARNAZI. *Trebonianus.* VII. 357. *Volusianus.* 368.
ARTEMIVS VINCAS IMPERATOR PLENA. *Contorn.* VIII. 293.
ASIA. *Hadrianus.* VI. 492. *Antoninus.* VII. 4.
ASIA RECEPTA. *Augustus.* VI. 82.
ASINA. *Honorius.* VIII. 173.
AVCTOR PIETAT. *Commodus.* VII. 118.
AVG. *Vespasianus.* VI. 326.
AVGVR PONT. MAX. *Iul. Caesar.* VI. 6.
AVGVR PONTIF. *Augustus.* VI. 82.
AVGVR TRI. POT. *Vespasianus.* VI. 331. *Titus.* 359.
AVGVSTA. *Galba.* VI. 292. *Faustina sen.* VII. 39.
AVGVSTA IN PACE. *Salonina.* VII. 418.
AVGVSTI COS. *Caracalla.* VII. 203.
AVG. PARENTI SVO. *M. Aurelius.* VII. 67.
AVGVSTVS AVGVSTA. *Nero.* VI. 269.
AVSPIC. FEL. *Diocletianus.* VIII. 5.

BASILICA VLPIA. *Trajanus.* VI. 432. 433.
BEATA TRANQVILLITAS. *Licinius jun.* VIII. 69. *Crispus.* 100 *et alii deinceps.*
BEATITVDO PVBLICA. *Magnentius.* VIII. 121.
BONAE FORTVNAE. *Valerianus.* VII. 383. *Gallienus.* 406.
BONAE SPEI. *Pescennius.* VII. 154. *Severus* 170.
BONO GENIO PII IMPERATORIS. *Max. Daza.* VIII. 54. *Licinius sen.* 64.

BONONIA OCEANEN. *Constans. I.* VIII. 110.
BON. EVENT. *Galba.* VI. 293. 298. *Gallienus.* VII. 406.
BONVS EVENTVS. *Pescennius.* VII. 154. *Severus.* 170. *Caracalla* 201.
BONVS EVENTVS AVGVSTI. *Titus.* VI. 359.
BONO REIPVBLICAE. *Grata.* VIII. 189.
BONO REIPVBLICAE NATI. *Fl. Victor.* VIII. 166.
BRITANNIA. *Hadrianus.* VI. 493. *Antoninus.* VII. 4. 14. *Commodus.* 113.
BRITANNIS (DE) *Claudius.* VI. 240.
BRVTVS (L.) PRIM. COS. *Brutus.* VI. 20.

CAESARES GEMINI. *Caius et Lucius.* VI. 174.
CAES. AVG. CONS. S. C. OB. R. P. CONS. *Augustus.* VI. 103.
CALLIOPE AVG. *Probus.* VII. 504.
CAPIT. RESTIT. *Domitianus.* VI. 377.
CAPPADOCIA. *Hadrianus.* VI. 493. *Antoninus.* VII. 5.
CARITAS MVTVA AVGG. *Balbinus.* VII. 305.
CASTOR. *Geta.* VII. 229. *Gallienus.* 396. *Postumus.* 441.
CENSOR. *Claudius.* VI. 242.
CERES. *Tiberius.* VI. 185.
CERES AVGVSTA. *Claudius.* VI. 239. *Iulia Titi.* 366.
CERERI FRVGIFERAE. *Pescennius.* VII. 154. *Severus.* 170.
CERTAM. QVINQ. ROM. CON. *Nero.* VI. 264.
CHORTIS SPECVLATORVM. *M. Antonius.* VI. 53.
CHORTIVM PRAETORIARVM. *M. Antonius* VI. 52.
CIVIBVS SERVATEIS. *Augustus.* VI. 88.
CIVIB. ET SIGN. MILIT. A PARTH. RECVP. *Augustus.* VI. 101.
CIVITATIBVS ASIAE RESTITVTIS. *Tiberius* VI. 192.
CLARITAS AVG. *Postumus.* VII. 441.
CLEM. *M. Aurelius.* VII. 47.
CLEMENTIA AVG. *M. Aurelius.* VII. 63. *Albinus.* 163.
CLEMENTIAE. *Tiberius.* VI. 187.
CLEMENTIAE CAESARIS. *Jul Caesar.* VI. 9.
CLEOPATRAE REGINAE REGVM FILIORVM REGVM. *M. Antonius.* VI. 47.
CL. V. *Augustus.* VI. 96. 121. 128.
COCLES. *Antoninus.* VII. 32.
COHORT. PRAEF. PRINCIPI SVO. *Gallienus.* VII. 406.
COL. L. AN. COM. *Commodus.* VII. 122.
COMES AVG. *Tetricus sen.* VII. 456. *Probus.* 504. *Carausius.* VIII. 44.
COMITI AVG. *Postumus.* VII. 442.
COMITATVS AVGG. *Diocletianus.* VIII. 5. *Chlorus.* 29.
COM. ASI. *vel* ASIAE. *Augustus.* VI. 100. *Claudius.* 245.
COM. ASI. ROM. ET AVG. *Nerva.* VI. 410. *Trajanus.* 444.
COM. BIT. ROMSPAVG. *Hadrianus.* VI. 514.
COMM. CONSENS. *Augustus.* VI. 105.
CONCORDIA. *Galba* VI. 298. *Hadrianus.* 475. *Antoninus* VII. 14. *Faustina sen.* 38. *Faustina jun.* 77. *Aquilia.* 260. *Faustina Elag.* 261. 262. *Otacilia.* 332.
CONCORDIA AVGVST. *Iulia Titi.* VI. 366. *Domitia* 401. *M. Aurel.* VII. 48.

CONCORDIA AVG. *Sabina.* VI. 521. *Paula.* VII. 258. *Gordiani I.* et *II.* 302. *Decius.* 343. *Supera.* 374.

CONCORDIA AVGG. *Geta.* VII. 231. *Orbiana.* 285. *Tranquillina.* 318. *Herennius.* 349.

CONCORDIA AVGGG. *vel* AVGGGG. *Valentinianus I.* VIII. 150.

CONCORDIA AVGG. ET CAESS. NNNN. *Max. Herc.* VIII. 18.

CONCORDIA AVGG. *vel* AVGVSTORVM. *(in antica) Philippus I.* VII. 320. 321. 323. *Decius.* 345. *Trebonianus.* 355. *Valerianus.* 380. *Gallienus.* 408. 410.

CONCORDIA AETERNA. *Paula.* VII. 258.

CONCORDIAE AETERNAE. *Caracalla.* VII. 203. *Plautilla.* 226.

CONCORD. EQVIT. *Postumus.* VII. 442. *Aureolus.* 465.

CONCORDIA EXERCITVVM. *Nerva.* VI. 404.

CONCORDIA IIII. EXERCIT. *Valerianus.* VII. 383.

CONCORD. EXERC. VIII. *Gallienus.* VII. 406.

CONCORDIA FELIX. *Caracalla.* VII. 203. *Plautilla.* 226.

CONCORDIA IMPERII. *Fl. Severus.* VIII. 50. *Constantinus M.* 72.

CONC. MIL. *Commodus.* VII. 114.

CONCORDIA MILITVM. *Did. Iulianus.* VII. 149. *Pacatianus.* 339. *Marius.* 454. *Severina.* 487.

CONCORD. MILIT. FELIC. ROMANOR. *Max. Herc.* VIII. 25.

CONCORDIA P. P. *Pescennius.* VII. 154.

CONCORDIA PROVINCIARVM. *Galba.* VI. 293.

CONG. DAT. POP. *Nero.* VI. 270.

CONGIAR. P. R. *Nerva.* VI. 404.

CONG. P. R. *Trajanus.* VI. 413.

CONGIAR. PRIMVM P. R. DAT. *Titus.* VI. 354.

CONGIAR. SECVND. *Trajanus.* VI. 417.

CONG. II. COS. II. *Domitianus.* VI. 370.

CONGIARIVM TERTIVM. *Trajanus.* VI. 426.

CONG. AVG. III. *M. Aurelius.* VII. 51.

CONG. AVG. IIII. *M. Aurelius.* VII. 53. *Verus.* 93.

CONG. AVG. VIIII. *Antoninus.* VII. 27.

CONS. PRINC. AVG. *Aurelianus.* VII. 481.

CONSECRATIO. *Numi sic inscripti exhibentur in tractatu singulari de numis consecrationum Vol. VIII. pag. 456.*

CONSEN. EXERCIT. *Vespasianus.* VI. 323.

CONSENSV SENAT. ET EQ. ORDIN. P. Q. R. *Augustus.* VI. 126.

CONSERVATOR AVG. *Elagabalus.* VII. 249. *Valerianus.* 383. *Gallienus.* 395. *Tacitus.* 497. *Florianus.* 499. *Probus.* 500.

CONSERVATORES AVG. *Postumus.* VII. 442.

CONSERVATORI AVGGG. *Carausius.* VIII. 44.

CONSERVATOR AFRICAE SVAE. *Max. Herc.* VIII. 25. *Maxentius.* 57.

CONSERVATORES KART. SVAE. *Max. Herc.* VIII. 25. *Maxentius.* 58.

CONSERVATORES VRB. SVAE. *Max. Herc.* VIII. 26. *Maxentius.* 56. 57.

CONSERVAT. PIETAT. *Gallienus.* VII. 406. *Claud. Goth.* 472.
CONSTANT. AVG. *Carausius.* VIII. 44.
CONSTANTIAE AVGVSTI. *Antonia.* VI. 179. *Claudii.* 236.
CONSTANTINIANA DAPHNE. *Constantinus M.* VIII. 81.
CONSVL. AVGG. NN. *Max. Herc.* VIII. 16.
COS. QVINQ. *Iul. Caesar.* VI. 8.
COS. OCTAVO DESIG. IX. *Augustus.* VI. 89.
COS. ITERO. *Hadrianus.* VI. 477.

DACIA. *Hadrianus.* VI. 494. *Antoninus.* VII. 5. *Decius.* 343.
DACIA AVGVST. PROVINCIA. *Trajanus.* VI. 428.
DACIA CAP. *Trajanus.* VI. 418.
DACIA FELIX. *Decius.* VII. 343. *Aurelianus.* 481.
DACICA. *Trajanus.* VI. 423.
DANVBIVS. *Constantinus M.* VIII. 85.
DANVVIVS. *Trajanus.* VI. 418.
DARDANICI. *Trajanus.* VI. 446.
DEAE SEGETIAE. *Gallienus.* VII. 399. *Salonina.* 419.
DEBELLATORI GENTIVM BARBARARVM. *Constantinus M.* VIII. 83. *Constantius II.* 116.
DECVRSIO. *Nero.* VI. 271. *Hadrianus.* 503. *Contorn.* VIII. 305.
DEDICATIO AEDIS. *Faustina sen.* VII. 39.
DEO AVGVSTO. *Gallienus.* VII. 396.
DEO CABIRO. *Claud. Goth.* VII. 472.
DEO MARTI. *Gallienus.* VII. 398.
DEO VOLKANO. *Valerianus.* VII. 384. *Gallienus.* 400. *Saloninus.* 422.
DEO SANCTO NILO. *Iulianus II.* VIII. 136.
DEO SANCTO SERAPIDI. *Iulianus II.* VIII. 136. *seq.*
DEO ET. DOMINO NOSTRO (*vel* NATO) AVRELIANO AVG. *(in antica.) Aurelianus.* VII. 482.
DEO ET DOMINO CARO INVIC. AVG. *(in antica) Carus.* VII. 508.
DESTINATO IMPERAT. *Caracalla.* VII. 200.
DEVS ADIVTA ROMANIS. *Heraclius I.* VIII. 223. *et deinceps.*
DIANA. *Carausius.* VIII. 45.
DIANA EPHESIA. *Claudius.* VI. 245. *Hadrianus.* 514.
DIANA PERGENSIS. *Nerva.* VI. 410. *Trajanus.* 444.
DIANAE CONS. *Carausius.* VIII. 45.
DIANAE CONS. AVG. *Gallienus.* VII. 396.
DIANAE REDVCI. *Postumus.* VII. 442.
DIANAE VICTRI. *Trebonianus.* VII. 358. *Aemilianus.* 372.
DII NVTRITORES. *Saloninus.* VII. 421.
DII PATRII. *Caracalla.* VII. 205. *Geta.* 228.
DIS AVSPICIB. *Severus.* VII. 171.
DIS CVSTODIBVS. *Pertinax.* VII. 141.
DIS GENITALIBVS. *Crispina.* VII. 139.
DIS GENITORIBVS. *Pertinax.* VII. 141.
DISCIPLINA AVG. *Hadrianus.* VI. 503.
DIVA AVGVSTA. *Galba.* VI. 293.
DIVAE MATIDIAE SOCRVI. *Matidia.* VI. 472.
DIVI CAESARIS MATER. *Domitia.* VI. 401.
DIVI M. Pii F. *Severus.* VII. 173. 174.
DIVI NERVA ET TRAIANVS PAT. *Trajanus.* VI. 433.

DIVIS PARENTIBVS. *Plotina.* VI. 466.
DIVVS AVGVSTVS PATER. *Tiberius.* VI. 193.
DIVVS PATER TRAIANVS. *Trajanus.* VI. 433.
D. N. IHS. XPS. DEI. FILIVS. *Contorn.* VIII. 174.
DONA AVG. *Gallienus.* VII. 406.

EID. MAR. *Brutus.* VI. 24.
EMMANOVHL. *Zimisces.* VIII. 250.
ENTTLOICKCSS. *Philippus I.* VII. 329.
EPHE. *Vespasianus et filii.* VI. 339.
EQVESTER ORDO PRINCIPI IVVENT. *Nero.* VI. 261. *Commodus.* VII. 104.
EQVIS ROMANVS. *Constantinus M.* VIII. 82.
EXERCITVS BRITANNICVS. *Hadrianus.* VI. 493. *Cappadocicus.* 493. *Dacicus.* 494. *Germanicus.* 494. *Hispanicus.* 495. *Iudaicus.* 496. *Mauretanicus.* 498. *Moesiacus.* 499. *Noricus.* 500. *Parthicus.* 500. *Raeticus.* 500. *Syriacus.* 501.
EXERCITVS INLVRICVS. *Decius.* VII. 344.
EXERCITVS ISC. *Postumus.* VII. 442.
EXERCITVS PERS. *Probus.* VII. 504.
EXERCITVS VAC. *Postumus.* VII. 442.
EX ORACVLO APOLLINIS. *Philippus I.* VII. 321.
EXPECTATE VENI. *Carausius.* VIII. 45.
EX S. C. *Claudius.* VI. 244. *Vespasianus.* 338.
EX S. C. OB CIVES SERVATOS. *Claudius.* VI. 239.
EX SENATVSCONSVLTO. *Marciana.* VI. 469.
EXVLES ROMAE RED. S. P. Q. R. *Nerva.* VI. 411.
EXVPERATOR OMNIVM GENTIVM. *Constantinus M.* VIII. 83.

FATIS VICTRICIBVS. *Diocletianus.* VIII. 6.
FECVNDITAS. *Lucilla.* VII. 99. *Domna.* 196. *Etruscilla.* 347.
FECVND. AVGVSTAE. *Faustina jun.* VII. 78.
FECVNDITAS AVG. *Maesa.* VII. 267. *Gallienus.* 407. *Vrau. Antoninus.* 289.
FECVNDITAS TEMPORVM. *Otacilia.* VII. 332.
FELICITAS. *Carausius.* VIII. 45.
FEL. AVG. *Commodus.* VII. 114.
FELICITAS AVG. *M. Aurelius.* VII. 58. *Postumus.* 442.
FELICITAS AVGVSTA. *Paula.* VII. 258.
FELICITAS CAES. NOSTR. *Fl. Severus.* VIII. 50.
FELICIT. DEORVM. *Mariniana.* VII. 388.
FELICITAS IMPP. *Philippus I.* VII. 328.
FELICITAS PERPETVA. *Mamaea.* VII. 287. *Constans I.* VIII. 110.
FELICITAS PVBLICA. *Severus.* VII. 179. *Volusianus.* 368.
FELICITAS REIPVBLICAE. *Carus.* VII. 508. *Constantinus M.* VIII. 84.
FELICITAS ROMANORVM. *Constantius II.* VIII. 113. 116. *Gallus.* 125.
FELICITAS SAECVLI. *Severus.* VII. 179. 182. *Caracalla.* 218. *Geta.* 229.
FEL. TEMP. *M. Aurelius.* VII. 49.
FELICIT. TEMPOR. *Pescennius.* VII. 155. *Severus.* 170.

GLORIA ROMANORVM. *Iulianus II.* VIII. 128. *Iovianus.* 147. *Valens.* 153. *Gratianus.* 159.
GOTHIA. *Constantinus M.* VIII. 83.

HERCVLES ADSERTOR. *Galba.* VI. 298.
HERCVLES ARGIVVS. *Postumus.* VII. 443.
HERCVLI COMITI AVG. *Postumus.* VII. 443.
HERCVLI COMITI CAESS. NOSTR. *Max. Daza.* VIII. 54.
HERC. COMMODIANO. *Commodus.* VII. 125.
HERCVLI CONS. AVG. *Gallienus.* VII. 396.
HERCVLI CRETENSI. *Postumus.* VII. 443.
HERCVLI DEBELLATORI. *Max. Herc.* VIII. 19.
HERC. DEVSONIENSI. *Postumus.* VII. 443.
HERCVLI ERYMANTHINO. *Postumus.* VII. 443. ERYMANTHIO. *Probus.* 504.
HERC. GADIT. *Hadrianus.* VI. 504.
HERCVLI IMMORTALI. *Postumus.* VII. 443.
HERCVLI INVICTO. *Postumus.* VII. 443.
HERCVLI LIBYCO. *Postumus.* VII. 443.
HERCVLI MAGVSANO. *Postumus.* VII. 444.
HERCVLI NEMAEO. *Postumus.* VII. 444.
HERC. PAC. *Verus.* VII. 91.
HERCVLI PACIFERO. *Postumus.* VII. 444. *Probus.* 501.
HERCVLI ROMANO. *Commodus.* VII. 131. *Postumus.* 444. *Probus.* 504.
HERC. ROM. CONDITORI. *Commodus.* VII. 131.
HERCVLI THRACIO. *Postumus.* VII. 444.
HERCVLI VICTORI. *Fl. Severus.* VIII. 51.
HERCVLI MAXIMIANO AVG. *Diocletianus.* VIII. 9.
HERO LEANDRVM. *Contorn.* VIII. 288.
HILARITAS. *Commodus.* VII. 105.
HILARITAS AVGG. *Tetricus I.* VII. 456.
HILAR. TEMPOR. *Clara.* VII. 151.
HISPANIA. *Galba.* VI. 294. *Vespasianus.* 338. *Hadrianus.* 495. *Antoninus.* VII. 5.
HISPANIA CLVNIA SVL. *Galba.* VI. 294.
HOC SIGNO VICTOR ERIS. *Constantius II.* VIII. 116. *Vetranio.* 120. *Gallus.* 126.
HONOS. *M. Aurelius.* VII. 44.
HONOS ET VIRTVS. *Galba.* VI. 295. *Vitellius.* 310.
HORATIVS. *Contorn.* VIII. 292.

IANO CONSERVATORI. *Pertinax.* VII. 141.
IANO PATRI. *Gallienus.* VII. 396.
IAN. CLV. *Augustus.* VI. 89.
IHS. CRIST. D. F. REX REGNANTIVM. *Iustinianus II.* VIII. 228. *et similiter deinceps.*
IMP. ET CAESAR AVG. FILI. *Caracalla.* VII. 205.
IMPER. RECEPT. *Claudius.* VI. 235.
IMPERII FELICITAS. *Caracalla.* VII. 200. 201.
IMP. XXXXII. COS. XVII. P. P. *Theodosius II.* VIII. 182. *Eudoxia.* 184. *Valentinianus III.* 187. *Pulcheria.* 192. *Leo I.* 194.

IND. *vel* INDICTIONE *additis numeris. Mauricius.* VIII. 221. *Heraclius I.* 224.
INDVLG. AVG. *Gallienus.* VII. 407.
INDVLGENTIA AVG. *Antoninus.* VII. 22. *Alexander.* 268.
INDVLGENTIA AVGG. IN CARTH. *Severus.* VII. 183. *Caracalla.* 204.
INDVLGENTIA AVGG. IN ITALIAM. *Severus.* VII. 190.
INDVLG. FECVNDAE. *Caracalla.* VII. 207.
INDVLG. PIA POSTVMI AVG. *Postumus.* VII. 444.
IN HOC SIN. VIC. *Constantinus M.* VIII. 83.
INT. VRB. *Gallienus.* VII. 416.
INVICTA ROMA AETERNA. *Priscus Attalus.* VIII. 180.
INVICTA ROMA FELIX KARTHAGO. *Alexander tyr.* VIII. 61.
INVICTA ROMA FELIX SENATVS. *Contorn.* VIII. 302.
INVICTA VIRTVS. *Severus.* VII. 190.
INVICTO IMP. TROPAE. *Pescennius.* VII. 155. *Severus.* 170.
INVICTVS AV. *Carausius.* VIII. 45.
INVICTVS SACERDOS AVG. *Elagabalus.* VII. 249.
INVICTVS *(sc. Sol.) Gallienus.* VII. 408.
IO. CANTAB. *Gallienus.* VII. 398.
IOVI AVGG. *Diocletianus.* VIII. 9.
IOVI CONSERVATORI. *Domitianus.* VI. 379 *et deinceps frequenter.*
IOVI CONSER. IOVII CONS. *Diocletianus.* VIII. 9.
IOVI CONSERVATORI LICINI AVG. *Licinius sen.* VIII. 64.
IOVI CONSERVATORI N. K. L. Y. K. C. *Max. Herc.* VIII. 20.
IOVI CRESCENTI. *Gallienus.* VII. 398. *Saloninus.* 422.
IOVI CVSTODI. *Domitianus.* VI. 393.
IOVI DEO. *Augustus.* VI. 127.
IOVI DEFENS. SALVTIS AVG. *Commodus.* VII. 127.
IOVI EXSVPER. *Commodus.* VII. 115.
IOVI FVLGERATORI. *Claudius Goth.* VII. 472. *Diocletianus.* VIII. 9.
IOVI IVVEN. *Commodus.* VII. 120.
IOVI OLYM. *Augustus.* VI. 122.
IOVI PACATORI ORBIS. *Valerianus.* VII. 385.
IOVI PRAE. ORBIS. *Pescennius.* VII. 155. *Severus.* 168.
IOVI PROPVGNATORI. *Severus.* VII. 178. *Gallienus.* 398. *Diocletianus.* VIII. 9.
IOVI STATORI. *Gallienus.* VII. 398. *Vabalathus.* 492.
IOV. TON. *Augustus.* VI. 92.
IOVI TVTATORI. *Diocletianus.* VIII. 9.
IOVI VICTORI. *Commodus.* VII. 108. *aliique passim.*
IOVI VLTORI. *Gallienus.* VII. 398.
IOVI VOT. SVSC. PRO SAL. CAESARIS AVG. S. P. Q. R. *Augustus.* VI. 103.
IOVIS CONSERVATOR. *Max. Herc.* VIII. 19.
IOVIS CVSTOS. *Vespasianus.* VI. 337.
IOVIS PROPVGNATOR. *Alexander.* VII. 278.
I. O. M. *Commodus.* VII. 111.
I. O. M. SPONSORI SAECVLI AVG. *Postumus.* VII. 444.
I. O. M. SPONSOR SEC. AVG. *Commodus.* VII. 127.
I. O. M. ET FORT. CONSER. DD. NN. AVG. ET CAES. *Licinius sen.* VIII. 65.
I. O. M. ET VICT. CONSER. DD. NN. AVG. ET. CAES. *Licin. sen. ibid.*

I. O. M. ET VIRTVTI DD. NN. AVG. ET CAES. *Licin. sen. ibid.*
I. O. M. S. P. Q. R. V. S. PR. S. IMP. CAE. QVOD. PER. EV. R. P. IN. AMP. ATQ. TRAN. S. E. *Augustus.* VI. 105.
I. O. MAX. CAPITOLINVS. *Vitellius.* VI. 312. 317.
IOVI ET HERCVLI CONS. AVGG. *Carausius.* VIII. 46.
IOVIO ET HERCVLIO. *Diocletianus.* VIII. 9.
IO. IO. TRIVMP. *Domitianus.* VI. 393. *Tessera.* VIII. 316.
IO. SAT. IO. *Tessera.* VIII. 316. 318.
IOX. *Carausius.* VIII. 46.
ISIS FARIA. *Iulianus II.* VIII. 136. 140.
ITALIA. *Hadrianus.* VI. 495. *Commodus.* VII. 113.
IVDAEA. *Hadrianus.* VI. 495.
IVDAEA CAPTA. *Titus.* VI. 354.
IVNO. *Otacilia.* VII. 332.
IVNO AVG. *Salonina.* VII. 419.
IVNO AVGVSTAE. *Mamaea.* VII. 288.
IVNO REGINA. *Scantilla.* VII. 150. *Soaemias.* 265. *Etruscilla.* 347. *Supera.* 374. *Gallienus.* 397. *Claud. Goth.* 472.
IVNONI REGINAE. *Sabina.* VI. 521.
IVNONI REGINE. *Dryantilla.* VII. 464.
IVNONI LVCINAE. *Lucilla.* VII. 99.
IVNONI MARTIALI. *Trebonianus.* VII. 358. *Volusianus.* 367. 368. *Hostilianus.* 353.
IVNONI SISPITAE. *Antoninus.* VII. 14. *Commodus.* 107.
IVPPITER CVSTOS. *Nero.* VI. 272. *Domitianus.* 393.
IVPPITER LIBERATOR. *Nero.* VI. 272.
IVSSV RICHIARI REGES. *Honorius.* VIII. 172.
IVSTITIA. *Hadrianus.* VI. 476.
IVSTITIA AVGVSTI. *Pescennius.* VII. 155.
IVST. VENER. MEMOR. *Constantinus M.* VIII. 93.
IVVENTA IMPERII. *Caracalla.* VII. 201.
IVVENTAS. *M. Aurelius.* VII. 45. *Claudius Goth.* 472.
IVVENTVS. *M. Aurelius.* VII. 46. *Crispus.* VIII. 101.
IVBENTVS AVG. *Gallienus.* VII. 408.

LAETITIA. *Antoninus.* VIII. 20. *Faustina jun.* 78. *Aquilia.* 260.
LAETITIA AVG. *Claud. Goth.* VII. 475.
LAETITIAE S. P. Q. R. *Commodus.* VII. 116.
LAETITIA TEMPORVM. *Severus.* VII. 182.
LAOCOON. *Contorn.* VIII. 288.
LARGITIO. *Constantius II.* VIII. 117.
LEANDRVM HERO. *Contorn.* VIII. 288.
LEG. etc. *Catalogum legionum, quas numi offerunt, vide Vol. VIII. pag.* 488.
LIBERALITAS *etc. epigraphe obvia.*
LIBERALITAS AVGGG. *Regalianus.* VII. 462.
LIBERALITAS AVG. II. *Antoninus.* VII. 14. *Severus.* 175. *Caracalla.* 200. *Elagabalus.* 248. *Alexander.* 271. *Gordianus III.* 310. *Philippus sen.* 322.
LIBERALITAS AVG. III. *Hadrianus.* VI. 504. *Verus.* VII. 92. *Severus.* 182. *Elagabalus.* 249. *Alexander.* 271. *Gordianus III.* 312. *Philippus I.* 323. *Philippus II.* 334. *Gallienus.* 408.
LIBERALITAS AVG. IIII. *Hadrianus.* VI. 504. *Antoninus.* VII. 17. *Commodus.* 110. *Severus.* 184. *Elagabalus.*

249. *Alexander*. 272. *Gordianus*. III. 312. *Gallienus*. 408.

LIBERALITAS AVG. V. *Hadrianus*. VI. 504. *Antoninus*. VII. 18. *M. Aurelius*. 57. *Commodus*. 110. *Severus*. 186. *Caracalla*. 205. *Geta*. 231. *Alexander*. 276.

LIBERALITAS AVG. VI. *Hadrianus*. VI. 504. *Antoninus*. VII. 19. *M. Aurelius*. 62. *Commodus*. 116. *Severus*. 187. *Caracalla*. 206. 208. *Geta*. 230.

LIBERALITAS AVGG. VI. ET V. *Caracalla*. VII. 208. *Geta*. 231.

LIBERALITAS AVG. VII. *Hadrianus*. VI. 504. *Antoninus*. VII. 23. *M. Aurelius*. 62. 64. *Commodus*. 123. *Caracalla*. 209.

LIBERALITAS AVG. VIII. *Antoninus*. VII. 24. *Commodus*. 131. *Caracalla*. 210.

LIBERALITAS AVG. VIIII. *Antoninus*. VII. 27.

LIBERATIS CIVIBVS. *Pertinax*. VII. 142.

LIBERATOR ORBIS. *Constantinus M.* VIII. 85.

LIBERATOR REIPVBLICAE. *Magnentius*. VIII. 122.

LIBERI. IMP. *Vitellius*. VI. 315.

LIBERI IMP. AVG. *Vespasianus*. VI. 327. 332.

LIBERIS AVG. COL. A. A. P. *Claudius*. VI. 246.

LIBERO PATRI. *Severus*. VII. 171.

LIBERO P. CONS. AVG. *Gallienus*. VII. 398.

LIBERTAS. *Brutus*. VI. 20. 24. *Cassius*. 25. *Nero*. 273.

LIBERTAS AVGVSTA. *Claud*. VI. 289. *Claud Goth*. VII. 475.

LIBERTAS P. R. *Galba*. VI. 295.

LIBERTAS PVBLICA. *Marciana*. VI. 469. *Iulianus tyr*. VII. 521.

LIBERTAS RESTITVTA. *Galba*. VI. 295. 298. *Hadrianus*. 505.

LIBERTATIS P. R. VINDEX. *(in antica) Augustus*. VI. 83.

LOCVPLETATORI ORBIS TERRARVM. *Hadrianus*. VI. 505.

LVD. SAEC. *vel* LVDOS SAE. *Augustus*. VI. 102.

LVD. SAEC. FEC. *Domitianus*. VI. 385. *Severus*. VII. 185.

LVGVDVNI A. XL. *M. Antonius*. VI. 38.

LVNA LVCIFERA. *Gallienus*. VII. 398.

MAC. AVG. *Nero*. VI. 273.

MAG. IVVENT. *Tessera*. VIII. 315. 318.

MAGNIFICENTIAE AVG. *Commodus*. VII. 127.

MARS ADSERTOR. *Galba*. VI. 298.

MARTI AVGVSTO. *Pescennius*. VII. 155.

MARTI CONSER. *Gallienus*. VII. 398.

MART. PACAT. *Commodus*. VII. 121.

MARTI PACIF. *Probus*. VII. 501.

MARTI PATR. SEMP. VICTORI. *Constantinus M.* VIII. 85.

MARTI PROPAG. IMP. AVG. N. *Maxentius*. VIII. 58.

MARTI PROPVGNATORI. *Hostilianus*. VII. 352.

MARS VICTOR. *Numerianus*. VII. 54.

MARTI VICTORI. *Pescennius*. VII. 156. *Severus*. 170. *Gordianus*. 314.

MARS VLTOR, *vel* MARTI VLTORI. *Augustus*. VI. 96. 97. 100. *Galba*. 296.

298. *Albinus.* VII. 163. *Caracalla.* 200. *Carausius.* VIII. 46.
MATER AVGG. *Domna.* VII. 196.
MATER AVGVSTI ET CASTRORVM. *Mamaea.* VII. 288.
MAT. AVGG. MAT. SEN. M. PATRIAE. *Domna.* VII. 196.
MATER CASTRORVM. *Domna.* VII. 196.
MATRI CASTRORVM. *Faustina jun.* VII. 79. 81.
MATER DEVM. *Soaemias.* VII. 265.
MATRI DEVM CONSERV. AVG. *Commodus.* VII. 127.
MATRI DEVM SALVTARI. *Faustina sen.* VII. 39. *Contorn.* VIII. 284.
MAVRETANIA. *Antoninus.* VII. 5.
MAVRETANIA. *Hadrianus.* VI. 498. *Antoninus.* VII. 5. *Commodus.* 132.
MEMORIA DIVI CONSTANTI. *Chlorus.* VIII. 32.
MEMORIAE AETERNAE. *Claud. Goth.* VII. 474. *Max. Herc.* VIII. 27. *Chlorus.* 32.
MEMORIAE AGRIPPINAE S. P. Q. R. *Agrippina sen.* VI. 213.
MEMORIAE DOMITILLAE S. P. Q. R. *Domitilla Vesp. F.* VI. 346.
MEMORIA FELIX. *Chlorus.* VIII. 32.
MENTI LAVDANDAE. *Pertinax.* VII. 142.
MERCVRIO CONS. AVG. *Gallienus.* VII. 398.
MERCVRIO FELICI. *Postumus.* VII. 445.
MET. METALLI etc. *Vide numos metallorum in moneta Trajani.* VI. 445.
MILIARIVM SAECVLVM. *Philippus I.* VII. 324.
MINERVA AVG. *Gallienus.* VII. 399.
MINER. FAVTR. *Postumus.* VII. 445.
MINERVA SANCTA. *Severus.* VII. 190.
MINERVA VICTRIX. *Commodus.* VII. 121. *Pescennius.* 156. *Severus.* 170. *Orbiana.* 285.
MINERVALES. *Tessera.* VIII. 318.
MLETHRM PROPVGNATOREM PII. *Gordianus III.* VI. 316.
MODERATIONI. *Tiberius.* VI. 187.
MON. RESTITVTA. *Alexander.* VII. 279.
MONETA AVG. *Trebonianus.* VII. 361. *et saepe deinceps.*
MONETA IOVI ET HERCVLI AVGG. *Diocletianus.* VIII. 9.
MONETA VRBIS VESTRAE. *Crispus.* VIII. 101. *Constantinus II.* 107.
MONETA *vide* SACRA.
MVNIFICENTIA. *Antoninus.* VII. 19. *Commodus.* 111. *Severus.* 176.
MVNIFICENTIA GORDIANI AVG. *Gordianus III.* VII. 315.

NAVIVS. *Antoninus.* VII. 32.
NEP. RED. *Vespasianus.* VI. 327.
NEPTVNI. *Sex. Pompejus.* VI. 29.
NEPTVNO AVG. *Claud. Goth.* VII. 473.
NEPTVNO CIRCENS. CONSTITVT. *Nerva.* VI. 406.
NEPTVNO CONS. AVG. *Gallienus.* VII. 399. *Tetricus sen.* 456.
NILVS. *Hadrianus.* VI. 499.
NOBILITAS. *Geta.* VII. 228. *Elagabalus.* 248.
NOBIL. AVG. *Severus.* VII. 169.
NOBILITAS AVG. *Commodus.* VII. 116. 118. *Philippus sen.* 328. *Tetricus pat.* 456.
NOVA SPES REIPVBLICAE. *Arcadius.* VIII. 169.

OB CIVES SERVATOS. *Galba.* VI. 298.

OB CIVIS SERVATOS. *Augustus.* VI. 121. 123.
OB CONSERVATIONEM PATRIAE. *Gallienus.* VII. 408.
OB CONSERVATIONEM SALVTIS. *Gallienus.* VII. 408.
OB LIBERTATEM RECEPTAM. *Gallienus. ibid.*
OB REDDIT. LIBERT. *Gallienus. ibid.*
OB VICTORIAM TRIVMFALEM. *Constans I.* VIII. 111. *Constantius II.* 117.
OLYMPIAS REGINA. *Contorn.* VIII. 289. 290.
OPI AVG. *Antoninus.* VII. 15.
OPI DIVIN. *Pertinax.* VII. 143.
OPTIME MAXIME. *Commodus.* VII. 116.
ORIENS. *Hadrianus.* VI. 478. *Allectus.* VIII. 49.
ORIENS AVG. *Valerianus.* VII. 386. *Saloninus.* 422. 423. *Regalianus.* 462. *Numerianus.* 512.
ORIGINI AVG. *Probus.* VII. 505.
ORIVNA AVG. *Carausius.* VIII. 46.

PACATOR ORBIS. *Severus.* VII. 190. *Caracalla.* 219. *Gallienus.* 398. *Marius.* 455.
PACE P. R. TERRA MARIQ. (*vel* VBIQ.) PARTA IANVM CLVSIT. *Nero.* VI. 273.
PACI. *Herennius.* VII. 349.
PACI AVGVSTAE. *Claudius.* VI. 236. 240. *Domitillae.* 345. *Titus.* 352.
PACI AVGVSTI. *Claudius.* VI. 236. *Vespasianus.* 334.
PACI ORB. TERR. AVG. *Vespasianus.* VI. 334.
PACI PERP. *Augustus.* VI. 92.
PACIS EVENT. *Vespasianus.* VI. 334.
PALATIVM NERVAE. *Nerva.* VI. 411.
PANNONIA. *L. Aelius.* VI. 526.
PANNONIAE. *Decius.* VII. 345. *Hostilianus.* 352. *Aurelianus.* 481.
PANNONIAE AVG. *Iulianus tyr.* VII. 521.
PAR. AR. AD. *Severus.* VII. 177.
PART. ARAB. PART. ADIAB. *Severus.* VII. 172.
PARTHIA. *Antoninus.* VII. 5.
PARTHIA CAPTA. *Trajanus.* VI. 439.
PATER SENATVS. *Commodus.* VII. 118.
PATRES SENATVS. *Balbinus.* VII. 306.
PATIENTIA AVGVSTI. *Hadrianus.* VI. 506.
PAVLLIN. *Nero.* VI. 265.
PAX. *Augustus.* VI. 83. 126. *Hadrianus.* 476.
PAX AETERNA. *Pacatianus.* VII. 339.
PAX AVG. AVGG. AVGGG. *M. Aurelius.* VII. 52. *Gallienus.* 392. *Saloninus.* 422. *Claud. Goth.* 475. *Max. Herc.* VIII. 20. *Carausius.* 47.
PAX AVGVSTI. *Vespasianus.* VI. 334. *Maximinus I.* VII. 291. *Probus.* 501.
PAX FVNDATA CVM PERSIS. *Philippus I.* VII. 321.
PAX GERM. ROMA. *Vitellius.* VI. 316.
PAX ORBIS TERRARVM. *Otho.* VI. 302.
PAX PERPETVA. *Valentinianus I.* VIII. 150.
PAXS. AVG. *Galba.* VI. 296. *Aemilianus.* VII. 372.
P. D. *Commodus.* VII. 116.
PENTESILEA ACHILLIS. *Contorn.* VIII. 287.

PERPETVA CONCORDIA. *Severus.* VII. 179.
PERPETVETAS *(sic) Valentinianus II.* VIII. 162.
PERPETVITAS AVG. *Fl. Severus.* VIII. 50.
PERPETVITATE AVG. *Florianus.* VII. 499. *Carus.* 509.
PERPETVITATI AVG. *Alexander.* VII. 279.
PHOENICE. *Antoninus.* VII. 5.
PIET. *Trajanus.* VI. 423.
PIETAS. *Sext. Pompejus.* VI. 27. *Livia.* 150. *Drusus jun.* 205. *Hadrianus.* 476. *Sabina.* 521. *Antoninus.* VII. 2. 20. 22. *Otacilia.* 332.
PIETAS AVG. *vel* AVGG. *M. Aurelius.* VII. 46 *et frequenter deinceps.*
PIETAS AVGVST. *Domitilla.* VI. 345. *Domitia.* 401. *Matidia.* 471.
PIETAS AVGVSTAE. *Otacilia.* VII. 332. *Fausta.* VIII. 99.
PIETAS AVGVSTORVM. *Decius.* VII. 345.
PIETAS AVGVSTORVM *(in antica) Valerianus.* VII. 380. 385.
PIETATI AVG. *Sabina.* VI. 522. *Antoninus.* VII. 26. *Pescennius.* 156. *Severus.* 170.
PIETAS COS. *L. Antonius.* VI. 42.
PIETAS DDD. NNN. AVGVSTORVM. *Valens.* VIII. 154.
PIETAS MVTVA AVGG. *Balbinus.* VII. 306.
PIETAS FALERI. *Gallienus.* VII. 409.
PIETAS ROMANA. *Theodora.* VIII. 34.
PIET. SAECVLI. *Gallienus.* VII. 409.
PIETATI SENATVS. *Commodus.* VII. 117.
PIETATIS AVGVSTAE. *Livia.* VI. 157.
PINCENSIA (AELIANA) *Hadrianus.* VI. 446.
PIO IMP. OMNIA FELICIA. *Commodus.* VII. 124.
PLEBEI VRBANAE FRVMENTO CONSTITVTO. *Nerva.* VI. 406.
PLVR. NATAL. FEL. *Constantinus M.* VIII. 72.
PNR. *Claudius.* VI. 238.
POPVL. IVSSV. *Augustus.* VI. 73.
POR. OST. AVGVSTI. *Nero.* VI. 276
PORTVM TRAIANI. *Trajanus.* VI. 426.
POTESTAS PERPETVA. *Alexander.* VII. 279.
P. R. REST. *Brutus.* VI. 24.
PRAEF. CLASS. ET ORAE MARIT. EX S. C. *Sex. Pompejus.* VI. 28.
PRAETOR. RECEPT. *Claudius.* VI. 235.
PRAESIDIA. REIPVBLIC. *Chlorus.* VIII. 29.
PRIMI DECENNALES. *Antoninus.* VII. 18. *M. Aurelius.* 59. *Commodus.* 113.
PRIMIS X. MVLTIS XX. *Diocletianus.* VIII. 12.
PRIMI XX. IOVI AVGVSTI. *Diocletianus.* VIII. 12.
PRIMO AVSPIC. *Gal. Maximianus.* VIII. 35.
PRINCIPI IMPERII ROMANI. *Maxentius.* VIII. 58.
PRINC. IVVENT. *Cajus et Lucius.* VI. 172. *Commodus.* VII. 105.
PRINCEPS IVVENTVTIS. *Obvium primo in numis Caesarum, serius et Augustorum.*
PRINCIPIA IVVENTVTIS. *Crispus.* VIII. 101.
PROF. AVG. *Caracalla.* VII. 206.
PROFECTIO AVG. *Trajanus.* VI. 431. *M. Aurelius.* VII. 58. *Verus.* 90. *Se-*

verus. 175. 176. 178. *Caracalla.* 210. *Alexander.* 275. 277.
PROPAGO IMPERI. *Caracalla.* VII. 203. *Plautilla.* 226.
PROPVGNATORI. *M. Aurelius.* VII. 64.
PRO VALETVDINE CAESARIS S. P. Q. R. *Augustus.* VI. 103.
PROVID. *Iul. Caesar.* VI. 12.
PROVIDENT. *Augustus.* VI. 128.
PROVIDENTIA. *Severus.* VII. 186.
PROVID. AVG. *Commodus.* VII. 117. 119.
PROVIDENTIA AVG. *obvium.*
PROVIDENTIAE AVG. *Commodus.* VII. 128.
PROVIDENTIA DEORVM. *Hadrianus.* VI. 507. *M. Aurelius.* VII. 49. *Pertinax.* 144. *Caracalla.* 207. *Max. Herc.* VIII. 24.
PROVIDENTIA DEORVM, QVIES AVGG. *Diocletianus.* VIII. 14. *Max. Herc.* 24.
PVDIC. *Hadrianus.* VI. 507.
PVDICITIA. *Sabina.* VI. 521. *Faustina jun.* VII. 79. *Maesa.* 267. *Otacilia.* 333. *Etruscilla.* 347.
PVDICITIA AVG. *Orbiana.* VII. 285. *Gordianus III.* 315. *Tranquillina.* 318. *Decius.* 345. *Hostilianus.* 352. *Volusianus.* 368. *Vrbica.* 519.
PVELLAE FAVSTINIANAE. *Faustina sen.* VII. 40.

QVADRAGENSVMA REMISSA. *Galba.* VI. 296.
QVIES AVGVSTORVM. *Diocletianus.* VIII. 14.
QVI LVDIT ARRAM DET QVOD SATIS SIT. *Tessera.* VIII. 316.
QVINQVENNALES POSTVMI AVG. *Postumus.* VII. 438.
QVOD VIAE MVNITAE SVNT. *Augustus.* VI. 105.

RCC. *Caligula.* VI. 224.
RECTOR ORBIS. *Did. Iulianus.* VII. 49. *Severus.* 190. *Caracalla.* 219.
RECVPERATOR VRBIS SVAE. *Constantinus M.* VIII. 85.
REDITVS AVG. *Florianus.* VII. 499.
REGI ARTIS. *Claudius Goth.* VII. 473.
REGNA ADSIGNATA. *Trajanus.* VI. 439.
RELIG. AVG. *M. Aurelius.* VII. 60.
RELIGIO AVGG. *Valerianus.* VII. 386.
RELIQVA VETERA HS NOVIES MILLIES ABOLITA. *Hadrianus.* VI. 478.
REN. (HADRIANVS AVG. P. P.) *Hadrianus.* VI. 514.
RENOVATIO VRBIS ROME. *Magnentius.* VIII. 122.
REPARATIO MVNERIS FELICITER. *Contorn.* VIII. 302.
REPARATIO TEMPORVM. *Valentinianus I.* VIII. 150.
REQVIES OPTIME MERITO. *Max. Herc.* VIII. 27.
REQVIES OPTIMORVM MERITORVM. *Claudius Goth.* VII. 475. *Max. Herc.* VIII. 27. *Chlorus.* 32.
REST. NVM. *Galba.* VI. 297.
REST. ITALIAE. *Trajanus.* VI. 427.
RESTITVTOR GALLIAE. *Gallienus.* VII. 402.
RESTIT. GALLIAR. *Gallienus.* VII. 409.
RESTITVT. ORIENTIS. *Valerianus.* VII. 386.
RESTITVT. SAECVLI. *Probus.* VII. 505.
RESTITVTOR LIBERTATIS. *Magnentius.* VIII. 122.
RESTITVTOR VRBIS. *Severus.* VII. 178. *Caracalla.* 219.

RESTITVTOR MON. *Alexander*. VII. 279.

RESTITVTORI ITALIAE. *M. Aurelius*. VII. 58.

RESTITVTORI ACHAIAE. VI. 487. AFRICAE. 488. ARABIAE. 492. ASIAE. 492. GALLIAE. 494. HISPANIAE. 495. ITALIAE. 495. LIBYAE. 497. MACEDONIAE. 498. MAVRETANIAE. 498. NICOMEDIAE. 499. PHRYGIAE. 500. SICILIAE. 500. *Sunt omnes Hadriani*.

RESTITVT. GENER. HVMANI. *Valerianus*. VII. 386.

RESTITVTOR ORBIS. *Valerianus*. VII. 386. *Aurelianus*. 482.

RESTITVTORI ORBIS TERRARVM. *Hadrianus*. VI. 507.

REX PARTHVS. *Trajanus*. VI. 437.

REX ARMENIIS DATVS. *Antoninus*. VII. 15. *Verus*. 91.

REX PARTHIS DATVS. *Trajanus*. VI. 439.

REX QVADIS DATVS. *Antoninus*. VII. 15.

RHENVS. *Domitianus*. VI. 380.

ROMA. *Nero*. VI. 266. 277. *Otho*. 302.

ROMA RENASCES. *Galba*. VI. 297. 298.

ROMA RESVRGES. *Vespasianus*. VI. 327.

ROMAE AETERNAE. *Pescennius*. VII. 156. *Gordianus I.* et *II.* 302. *Hostilianus*. 353. *Macrianus*. 467. *Alexander tyr*. VIII. 61.

ROMAE AETERNAE V. *Carausius*. VIII. 48.

ROMAE RESTITVTAE. *Constantinus M.* VIII. 85.

ROM. ET AVG. *Augustus*. VI. 100. 135, *aliique*.

ROMANO. RENOVA. *Carausius*. VIII. 48.

ROMVLO AVGVSTO. *Antoninus*. VII. 15.

ROMVLO CONDITORI. *Hadrianus*. VI. 507.

R. XL. LIBERTAS AVG. *Galba*. VI. 296.

R. XL. ROMA. *Galba. ibid.*

SABINAE. *Contorn*. VIII. 287.

SACERD. COOPT. IN OMN. CONL. SVPRA NVM. EX S. C. *Nero*. VI. 261.

SACERDOS DEI SOLIS ELAGAB. *Elagabalus*. VII. 250.

SACERDOS DIVI AVGVSTI. *Antonia*. VI. 179. *Claudius*. 235.

SACERDOS VRBIS. *Alexander*. VII. 270.

SACRA MONET. AVGG. ET CAESS. NOSTR. *Diocletianus*. VIII. 10. et *coaevi alii*.

SACRA MON. VRBIS. *Constantinus II.* VIII. 107.

SACRA MON. VRB. AVGG. ET CAESS. NN. *Diocletianus*. VIII. 10. et *coaevi alii*.

SAECVLARES AVGG. *Philippus pat. et fil. et Otacilia*. VII. 325. *Max. Herc.* VIII. 20.

SAECVLARES (*vel* SAECVLARHS) AVG. *Gallienus*. VII. 409.

SAECVLARIA SACRA. *Severus*. VII. 185.

SAEC. AVR. *Hadrianus*. VI. 508.

SAEC. FEL. *Commodus*. VII. 114.

SAECVLI FELICITAS. *Faustina jun.* VII. 79. *Trebonianus*. 361. *Marius*. 455. *Probus*. 505. *Carus*. 509.

SAECVLO FECVNDO. *Albinus.* VII. 162.
SAECVLO FRVGIFERO. *Pertinax.* VII. 144. *Albinus.* 162. *Severus.* 169.
SAECVLVM. *Tetricus fil.* VII. 459.
SAECVLVM NOVVM. *Philippus pat.* VII. 327. *Hostilianus.* 352. *Trebonianus.* 361. *Volusianus.* 368.
SAL. *Sex. Pompejus.* VI. 27.
SALVATOR REIPVBLICAE. *Vetranio.* VIII. 120.
SALVIS AVGG. ET CAESS. AVCTA (*vel* FELIX) KART. *Diocletianus.* VIII. 11. *et coaevi.*
SALVIS AVGG. ET CAESS. FEL. ORBIS TERR. *Max. Herc.* VIII. 23.
SALVS. *Nero.* VI. 277. *Hadrianus.* 478.
SALVS AVG. *Tetricus fil.* VII. 460. *Claudius Goth.* 473.
SALVS AVGVSTA. *Livia.* VI. 157.
SALVS AVG. NOSTRI. *Constantius II.* VIII. 117.
SALVS GENERIS HVMANI. *Augustus.* VI. 98. 108. *Galba.* 297. *Caracalla.* VII. 219.
SALVS MVNDI. *Olybrius.* VIII. 198.
SALVS PROVINCIARVM. *Postumus.* VII. 445.
SALVS REIPVBLICAE. *Constantinus M.* VIII. 85. *Fausta.* 99.
SALVS ET GLORIA ROMANORVM. *Iustinianus I.* VIII. 209.
SALVTI AVG. *M. Aurelius.* VII. 58.
SALVTI AVGVSTI. *Pescennius.* VII. 156.
SALVTI AVGVSTOR. *M. Aurelius.* VII. 49.
SALVSTIVS AVTOR. *Contorn.* VIII. 292.
SANCT. DEO SOLI ELAGABAL. *Elagabalus.* VII. 249.
SAPIENTIA. *Constantinus M.* VIII. 85. *Contorn.* 287.
SAPIENTIA PRINCIPIS. *Licin. pater.* VIII. 65. *Constantinus M.* 87.
SARMATIA GAVDIVM ROMANORVM. *Constantinus II.* VIII. 107.
SARMATIA DEVICTA. *Constantinus M.* VIII. 87.
SARM. (DE) *M. Aurelius.* VII. 64. *Commodus.* 106. 107.
SCYTHIA. *Antoninus.* VII. 5.
SEC. ORB. *Commodus.* VII. 121.
SECVRITAS AVG. *vel* AVGG. *Gordianus I. et II.* VII. 302. *Herennius.* 349. *Hostilianus.* 353. *Licin. pater.* VIII. 66.
SECVRIT. ORB. *Commodus.* VII. 121.
SECVRITAS PERPETVA. *Caracalla.* VII. 199. 200. *Saloninus.* 422. *Probus.* 502. *Gal. Max.* VIII. 37.
SECVRITATI PERPETVAE. *Caracalla.* VII. 207.
SECVRITAS P. R. *Otho.* VI. 302. *Vitellius.* 317.
SECVRIT. PVBLICA. *M. Aurelius.* VII. 62. *Hanniballianus.* VIII. 104.
SECVRITAS REIPVBLICAE. *Hanniballianus.* VIII. 104. *Iulianus II.* 133. *Iovianus.* 147.
SECVRITAS TEMPORVM. *Macrinus.* VII. 239.
SENATVS PIETATI AVGVSTI. *Galba.* VI. 297.
SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS. *Trajanus.* VI. 431.
SENATVS ROMANVS. *Vitellius.* VI. 317.
SENTIAM FELICITER. *Tessera.* VIII. 318.
SERAPIDI COMITI AVG. *Gallienus.* VII. 400.
SERAPIDI CONSER. AVG. *Commodus.* VII. 128.

SEVERI AVG. PII FIL. *Caracalla.* VII. 200. 201. *Geta.* 228.
SIC V. SIC X. *Licinius fil.* VIII. 69.
SICIL. *Augustus.* VI. 93. 101. 108. 110.
SICILIA. *Hadrianus.* VI. 500. *Antoninus.* VII. 5.
SIDERIBVS RECEPTA. *Faustina jun.* VII. 81.
SIGNA P. R. *Augustus.* VI. 96. 97. 98.
SIGNIS RECEPTIS. *Augustus.* VI. 94. *seq. Vespasianus.* 329.
SIGNIS RECEPTIS S. P. Q. R. *Augustus.* VI. 95. 100. 128.
SIGNIS RECEPT. DEVICTIS GERM. *Germanicus.* VI. 209.
SIGNIS A SARMATIS RESTITVTIS. *Domitianus.* VI. 371.
SIS. *Constantinus II.* VIII. 108.
SISCIA AVG. *Gallienus.* VII. 410.
SISCIA PROBI AVG. *Probus.* VII. 505.
SOL AVG. *Claud. Goth.* VII. 473.
SOL DOMINVS IMP. ROMANI. *Aurelianus.* VII. 482.
SOLI CONSER. *Tetricus fil.* VII. 459.
SOLI CONS. AVG. *Gallienus.* VII. 460.
SOLI INVICTO. *Gallienus.* VII. 400. *Macrianus.* 467.
SOLI INVICTO COMITI. *Daza.* VIII. 54. *Constantinus M.* 75. *Crispus.* 101.
SOLVS AVG. *Claudius Goth.* VII. 473.
SOVSTI. *Faustina sen.* VII. 41.
SPES. *Drusus sen.* VI. 177.
SPES AVGVSTA. *Claudius.* VI. 238.
SPES PVBLICA. *Diadumenianus.* VII. 241. *Aemilianus.* 372. *Saloninus.* 422. *Constantinus M.* 87.
SPES RP. *Valens.* VIII. 155.
SPES REIPVBLICAE. *Fausta.* VIII. 99.
SPES ROMANORVM. *Mag. Maximus.* VIII. 165.
SPEI FIRMAE. *Pescennius.* VII. 156.
SPEI PERPETVAE. *Caracalla.* VII. 199.
S. P. Q. R. *Augustus.* VI. 81. *Galba.* 297. 298. *Faustina jun.* VII. 80. *Gallienus.* 410.
S. P. Q. R. ADSERTORI LIBERTATIS PVBLICAE. *Vespasianus.* VI. 329.
S. P. Q. R. AN. N. F. F. OPTIMO PRINCIPI. *Hadrianus.* VI. 508. *Antoninus.* VII. 11. *Alexander.* 280.
S. P. Q. R. EX S. C. *Hadrianus.* VI. 509.
S. P. Q. R. IVLIAE AVGVST. *Livia.* VI. 149. *Domna.* VII. 197.
S. P. Q. R. MEMORIAE AGRIPPINAE. *Agrippina sen.* VI. 213.
S. P. Q. R. OB C. S. *Caligula.* VI. 222. 223. *Albinus.* VII. 163.
S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI. *Trajanus passim. Antoninus.* VII. 18. *Severus.* 170. *Gallienus.* 410. *Daza.* VIII. 54. *Alexander tyr.* 61. *Licin. pater.* 66. *Constantinus M.* 87.
S. P. Q. R. P. P. OB. C. S. *Caligula.* VI. 225.
S. P. Q. R. PARENT. CONS. SVO. *Augustus.* VI. 113.
S. P. Q. R. IMP. CAE. QVOD. V. M. S. EX EA P. Q. IS AD A. DE. *Augustus.* VI. 105.
S. P. Q. R. QVOD INSTINCTV DIVINITATIS etc. *Constantinus M.* VIII. 87.
S. P. Q. R. V. P. RED. CAES. *Augustus.* VI. 63.
S. P. Q. R. V. S. PRO. S. ET. RED. AVG. *Augustus.* VI. 103.
STA BOV. *Geta.* VII. 234.
SVFPD. *Domitianus.* VI. 387.

SVMMVS SACERDOS AVG. *Elagabalus*. VII. 250.
SYRIA. *Antoninus*. VII. 5.

TELLVS STABILITA. *Hadrianus*. VI. 509. *Commodus*. VII. 119.
TEMPLVM DIVI AVG. REST. *Antoninus*. VII 25.
TEMPORVM FELICITAS. *Antoninus*. VII. 20. *Ann. Verus*. 83. *Commodus*. 112. 129. *Alexander*. 280. *Orbiana*. 285. *Laelianus*. 449.
TERENTIVS. *Contorn*. VIII. 292.
TIBERIS. *Galba*. VI. 298.
TRAIECTVS. *Caracalla*. VII. 206. *Gordianus III*. 312. *Carinus*. 514.
TRANQVILLITAS AVGG. *Philippus pat*. VII. 328. *Tacitus*. 497.
TRES GALLIAE. *Galba*. VI. 293.
TR. P. XXXVII. COS. XVII. P. P. *Theodosius II*. VIII. 182.
TR. P. XXXXII. COS. XVII. P. P. *Theodosius II. ibid.*
TRIVMFVS CAESARVM. *Constans I*. VIII. 109.
TRIVMP. AVG. *Vespasianus*. VI. 326.
TRIVMPHVS PARTHICVS. *Trajanus*. VI. 441.
TRIVMPHVS QVADORVM. *Numerianus*. VII. 512.
TRIVMFATOR GENTIVM BARBARARVM. *Constans I*. VIII. 111. *Constantius II*. 117. *Valentinianus I*. 151. *Valens*. 155. *Theodosius M*. 163. *Arcadius*. 169. *Honorius*. 173.
TVTELA AVGVSTI. *Vitellius*. VI. 318. *Vespasianus*. 329.
TVTELA AVG. *Carausius*. VIII. 48.
TVTELA ITALIAE. *Nerva*. VI. 407.

VBERITAS. *Carausius*. VIII. 48.
VBERITAS AVG. *Hostilianus*. VII. 352.
VBIQVE PAX. *Gallienus*. VII. 411.
VBIQVE VICTOR *vel* VICTORES. *Licin. pat*. VIII. 66. *Constantinus M*. 90.
VCVI. *Diocletianus*. VIII. 12.
VEHICVLATIONE ITALIAE REMISSA. *Nerva*. VI. 408.
VENVS. *Maeonius*. VII. 491.
VENVS AVG. *Domitia*. VI. 401. *Claudius Goth*. VII. 474. *Amandus*. VIII. 41.
VENVS AVGVST. *Iulia Titi*. VI. 365.
VENVS CAELESTIS. *Soaemias*. VII. 265.
VENERIS FELICIS. *Hadrianus*. VI. 510.
VENVS GENITRIX. *Paula*. VII. 258.
VENERI GENETRICI. *Plotina*. VI. 466. *Hadrianus*. 511.
VENVS VICTRIX. *Caracalla*. VII. 211. *Supera*. 374. *Faustina jun*. 80. *Carinus*. 515. *Gal. Valeria*. VIII. 40.
VERONA NPRITE COND. *Max. Herc*. VIII. 10.
VESTA. *Livia*. VI. 150. 151. 152. *Caligula*. 221. *Vespasianus*. 332. *Iulia Titi*. 366. *Trajanus*. 423. *Faustina sen*. VII. 38. *Aquilia*. 260. *Supera*. 374.
VESTA P. R. QVIRITIVM. *Vitellius*. VI. 317.
VIA TRAIANA. *Trajanus*. VI. 421.
VICTOR GENTIVM BARBARAR. *Constantinus M*. VIII. 90.
VICTOR OMNIVM GENTIVM. *Maxentius*. VIII. 59. *Constantinus M*. 90. *Constantius II*. 117.
VICTORES AVGVSTI. *Valens*. VIII. 155.

VICTORIBVS AVGG. NN. *Constantinus M.* VIII. 91.
VICTORIA AET. *Gallienus.* VII. 415.
VICTORIA ALEXANDRI AVG. *Alexander tyr.* VIII. 61.
VICTORIA AVG. III. VI. VII. VIII. VIIII. *Gallienus.* VII. 415.
VICTORIA AAAAGGGG. *Constantinus III.* VIII. 177.
VICTORIA AVG. LIB. ROMANOR. *vel* LIB. ROM. ORB. *Magnentius.* VIII. 122. *Decentius.* 123.
VICTORIA BEATISSIMORVM CAESS. *Chlorus.* VIII. 30. *Constantius II.* 115.
VICTORIAE BRITANNICAE. *Severus.* VII. 188. *Caracalla.* 207. *Geta.* 231.
VICTORIA CARPICA. *Philippus pater.* VII. 323.
VICTORIA CEA. *Carausius.* VIII. 48.
VICT. CONSTANT. AVG. *Chlorus.* VIII. 31.
VICTORIA CONSTANTINI AVG. *Daza.* VIII. 54.
VICTORIAE DD. NN. AVGG. *Magnentius.* VIII. 122.
VICT. GAL. AVG. *Gallienus.* VII. 415.
VICT. GAL. AVG. III. *Gallienus.* VII. 415.
VICTORIAE AVGG. IT. GERM. *Gallienus.* VII. 402. *Saloninus.* 422.
VICT. GERM. *M. Aurelius.* VII. 60. *et deinceps frequenter.*
VICTORIA G. M. *Valerianus.* VII 386. *Claud. Goth.* 474.
VICTORIA GOTHICA. *Claud. Goth.* VII. 474. *Aurelianus.* 484. *Tacitus.* 498. *Probus.* 506. *Constantinus M.* VIII. 90.
VICTOR. IVST. AVG. *Pescennius.* VII. 156. *Severus.* 170. *Domna.* 197.
VICTORIA NAVALIS. *Vespasianus.* VI 330. *Titus.* 354. *Domitianus.* 370.
VICTORIA OTHONIS. *Otho.* VI. 302.
VIC. PARTHICAE. *M. Aurelius.* VII. 57. *Severus.* 178. *Caracalla.* 218. *Macrinus.* 238. *Valerianus.* 378. *Gallienus.* 415. *Saloninus.* 422.
VICTORIA PARTHICA MAXIMA. *Severus.* VII. 180. *Caracalla.* 202.
VICTORIA PONTICA AVG. *Tacitus.* VII. 498.
VICTORIA PRINCIPVM. *Theodahatus.* VIII. 214.
VICTORIAE SARMATICAE. *Diocletianus.* VIII. 12 *et sequentes.*
VICTOR. SEVER. AVG. *Severus.* VII. 170.
VICTORIOSO SEMPER. *Probus.* VII. 505.
VIENNA DE OFFICINA LAVRENTI. *Mauricius.* VIII. 220.
VIRTVS *M. Aurelius.* VII. 46.
VIRTVS EXERCITVS GALL. *Constantinus M.* VIII. 91. *Constans I.* 112. *Iulianus II.* 134.
VIRT. EXERC. ROM. *Theodosius M.* VIII. 164.
VIRTVS HERCVLI CAESARIS. *Chlorus.* VIII. 30.
VIRTVTI HERCVLIS. *Max. Herc.* VIII. 23.
VIRTVS ILLYRICI. *Aurelianus.* VII. 484. *Diocletianus.* VIII. 12. *Max. Herc.* 23. *Chlorus.* 30.
VIRTVS IOVI CAESARIS. *Gal. Max.* VIII. 36.
VIRTVS MILITVM. *Max. Herc.* VIII. 26.
VIRTVS VALERI. *Gallienus.* VII. 416.
VIRTVTI ET FELICITATI. *Trajanus.* VI. 436.

VITELL. (L.) CENSOR II. *vel* COS III. CENSOR. *Vitellius*. VI. 313.
VNDIQVE VICTORES. *Numerianus*. VII. 513. *Chlorus*. VIII. 30.
VN MR. *Constantinus M*. VIII. 93.
VOLKANVS VLTOR. *Augustus*. VI. 96.
VOTA. *Aurelius*. VII. 53.
VOTA AVGVSTI. *Victorinus*. VII. 452.
VOT. DECENN. *Pertinax*. VII. 144.
VOTA ORBIS. *Valerianus*. VII. 386.
VOTA ORBIS ET VRBIS SEN. ET P. R. *Constantinus M*. VIII. 91.
VOTA PVBLICA. *Augustus*. VI. 113 *et deinceps frequenter usque ad Honorium. Vide horum plerosque collectos, et explicatos Vol. VIII. pag. 136.*
VOTA ROMANORVM. *Arcadius*. VIII. 169.
VOTA SOLVTA DECENN. (*vel* X.) *Antoninus*. VII. 25. *M. Aurelius*. 59. *Commodus*. 118. 119. *Caracalla*. 206. *Probus*. 506.
VOTA SVSCEPTA. *Trajanus*. VI. 439.
VOT. P. SVSC. PRO. SAL. ET. RED. I. O. M. SACR. *Augustus*. VI. 103.
VOTA SVSCEPTA X. *Antoninus*. VII. 19. *Caracalla*. 203.
VOTA SVSCEP. DECENN. *Antoninus*. VII. 25. *Commodus*. 110. 112. 114.
VOTA SVSCEP. DECENN. II. *M. Aurelius*. VII. 59.
VOTA SVSCEPTA XX. *Severus*. VII. 182. *Caracalla*. 203.
VOTA SVSCEPTA DEC. III. *Antoninus*. VII. 26.
VOTA VICENNALIOR. *Constantinus II*. VIII. 108.
VOTIS DECENNALIBVS. *Severus*. VII. 179.
VOTIS FELICIBVS. *Commodus*. VII. 126. 129.
VOTIS MVLTIS. *Majorianus*. VIII. 195.
VOTIS ROMANORVM. *Diocletianus*. VIII. 12.
VOTIS VICENNALIBVS. *Alexander*. VII. 275.
VOTIS V. — X. *etc. Vide haec enumerata et explicata in tractatu de numis votorum Vol. VIII. pag. 473.*
VOT. XIII. *Iustinus I*. VIII. 207.
VOTO PVBLICO MVLTIS XX. IMP. *Carausius*. VIII. 49.
VOTVM PVBLICVM. *Carausius*. VIII. 49.
VRBS ROMA. *Constans I*. VIII. 112.
VRBS ROMA AETERNA. *Trajanus*. VI. 428. *Hadrianus*. 510.
VRBS ROMA BEATA. *Constans I*. VIII. 112.
VRBEM RESTITVTAM. *Vitellius*. VI. 316.
VTILITAS PVBLICA. *Max. Herc*. VIII. 18. *Fl. Severus*. 50. *Constantinus M*. 92.

XV. S. F. *Augustus*. VI. 102.
XVVIR. SACR. FAC. *Vitellius*. VI. 316.
XXXX. REMISSAE. *Galba*. VI. 296.
X. CONSTANTI AVG. *Chlorus* VIII. 31.
X. M. XX. *Gal. Max*. VIII. 86.
XX. MAXIMIANI AVG. *Max. Herc*. VIII. 23.
XC. — XCVI. — XCVIT — XCVIIT — VCVC. *Diocletianus*. VIII. 12. *Max. Herc*. 23. *Chlorus*. 30. *Gal. Max*. 36.

INDEX GRAECVS.

ΑΝΑΞΑΡΚΟC. ΝΙΚΟΚΡΕΩΝ. *Contorn.* VIII. 291.

ΑΝΑCΤΑCΙC. *Zimisces.* VIII. 251.

ΑΦΙΕΡΩCΙC. *Carus.* VII. 509.

ΓΕΩΡΓΙΟC. (Ο.) *Alexius I.* VIII. 260. *et deinceps.*

ΔΗΜΗΤΡΙΟC. (Ο. ΑΓΙΟC.) *Theodorus Ducas.* VIII. 266. *Andronicus II.* 269. *Ioannes VI.* 270.

ΔΙΜΙΤΡΙ. (Ο. Α.) *Constantinus VI.* VIII. 236.

ΔΟΜΕCΤΙΚΟC. (ΜΕΓΑC) *Ioannes VI.* VIII. 270.

ΔΡΑΧΜΗ. ΔΙΔΡΑΓΜΟΝ. *Nero.* VI. 279.

ΕΝ. ΤΟΥΤΩ. ΝΙCΑΤ. *etc. Basilius II.* VIII. 252.

ΕΤΗCΙΑ. CΤCCΙΤΙΑ. *Antoninus.* VII. 35.

ΕΤΓΕΝΙΟ. (Ο. ΑΓΙΟ.) *Manuel I.* VIII. 262.

ΕΦ. CΚΩΠΙ. *Tessera.* VIII. 317.

ΗΡΩC. ΑΓΑΘΟC. ΑΝΤΙΝΟΟC. *Antinous.* VI. 530.

ΘΕΟΝ. ΑΝΤΙΝΟΟΝ. Η. ΠΑΤΡΙC. *Antinous.* VI. 532.

ΘΕΟΤΟC. ΒΟΗΘ. ΡΩΜΑΝΩ. *Romanus IV.* VIII. 258.

ΘΕΟΤ. ΟΠΛΟΦΟΡΟΤ. *Gordianus III.* VII. 314.

ΙΑΚΧΟC. ΑΝΤΙΝΟΟC. *Antinous.* VI. 530.

ΙΑΚΧΟC. ΝΕΟC. ΑΝΤΙΝΟΟC. *Antinous.* VI. 535.

ΙΗSVS XRISTVS BASILEV BASILE. *Zimisces.* VIII. 250 *et deinceps.*

IHS. XPS. REX REGNANTIVM. *vel* IHSVS XPISTVS NIKA. *Michael II.* VIII. 239 *et deinceps.*

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ. *Livia.* VI. 168.

ΚΟΣΩΝ. *Brutus.* VI. 20.

ΚΤΡΙΕ. (*vel* ΚΕ.) ΒΟΗΘΕΙ. *Alexius I.* VIII. 260. *Andronicus II.* 269.

CVRIE ΒΟΗΘΗ ΤΟ CO DOVLO. *Theophilus.* VIII. 240.

ΜΙ. (Ο. ΑΓΙΟC) *Theodorus Ducas.* VIII. 266.

ΜΡ. ΘΥ. *Zemisces.* VIII. 251 *et deinceps*

ΝΕΑ. (ΗΡΑ) *Messalina Claudii.* VI. 252.

ΝΕΙΚΗ. ΟΠΛΟΦΟΡΟΣ. *Gordianus III.* VII. 314.

ΝΙΚΟΚΡΕΩΝ. ΑΝΑΞΑΡΚΟC. *Contorn.* VIII. 291.

ΟΜΟΝΟΙΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. *Domitianus.* VI. 394.

ΟΠΛΟΦΟΡΟΣ. *Gordianus III.* VII. 314.

ΟΤΔΕΝ. ΕΜΟΤ. CΟΤ. ΕCΤΑΙ. ΑΚΚΙΖΩΜΕΝΟΤ. *Contorn.* VIII. 291.

ΠΑΝΙ. ΑΝΤΙΝΟΩ. *Antinous.* VI. 535. 536.

ΠΑΤΡΟΣ. ΠΑΤΡΙΔΟΣ. *Livia.* VI. 148.

ΠΛΑΤΩΝ. *Augustus.* VI. 131.

ΠΟΛΙΟΤΧΟC. *Domitianus.* VI. 394.

ΠΡΟΝΟΙΑ. ΘΕΩΝ. *Pescennius.* VII. 157.

ΠΤΘΙΟC. ΝΕΟC. ΑΝΤΙΝΟΟC. *Antinous.* VI. 535.

ΤΩ. ΣΩΤΗΡΙ. ΤΗΣ. ΟΙΚΟΤΜΕΝΗΣ. *Nero.* VI. 278.

ΦΤΛΑΞΕ. *Tessera.* VIII. 318.

ΩΜΗΡΟC. *Contorn.* VII. 291.

INDEX III.

RERVM.

Acacia in manibus impp. infimi aevi. VIII. 505.
Acclamationes in circensibus: VINCAS, NIKA, PLACEAS, contorniatis inscriptae. VIII. 301.
Achaiae infinita beneficia praestat Hadrianus. VI. 487.
Achilles cum Penthesilea a se caesa. VIII. 287.
Adfinis Maxentii in numis dictus Chlorus. VIII. 32.
Adoptio insolens Severi in gentem M. Aurelii. VII. 173.
Aegidis Palladiae origo. VI. 375.
Aeneas Anchisen efferens. VI. 4. VII. 30. Scrofae cum suculis occurrens. *ibid.*
Aenei max. mod. sub Hadriano feriri coepti. VI. 512.
Aeolis dicta Agrippina utraque, et cur. VI. 214.
Aera orbis conditi a Graecis post abolitos consulatus invecta. VIII. 267. 333.
Aesculapius in numo Gallieni. VII. 395. cum Hygeia sacrificans adstante cane. VII. 33. serpentis specie Romam invectus. VII. 32. Ei Caracalla Pergami sacra facit. VII. 212.
Aeterni dicti Augusti. VII. 181.
Aeternitas attributum divinum. VIII. 457. Ejus significatio. *ibid.* Principibus applicata habuit rationem pii voti. *ibid.* Solis et lunae specie adumbrata. VII. 181.
Aeternitatis symbola. VI. 423.
Afinia verisimilis Treboniani uxor. VII. 370.
Africae imago. VIII. 25.
Alamannia Romanorum gaudium. VIII. 84.
Alexander M. Numi contorniati hoc nomine inscripti non indicant Alexandrum Sev., sed regem Macedonum. VIII. 289. Ex causis politicis deus Ammon. VII. 174. Ejus aemulus Caracalla. VII. 219. Cum eo Constantinus M. tam virtute, quam corporis forma comparatus. VIII. 80.
Alexander Marci Antonii et Cleopatrae filius. VI. 49.
Alimenta pueris a Trajano praestita. VI. 424.
Alsan quadrigarius. VIII. 293.
Amazonis caput cum capite Commodi jugatum. VII. 128.
Ammonis caput in numo Augusti. VI. 87.
Amphion et Zethus novercam Dircen tauro adligatam raptantes. VIII. 287.
Amphitheatrum Flavium. VI. 357. 375. in numo Alexandri Sev. VII. 270. in numis spuriis Vespasiani. VI. 340.

Anagniae Latii officina monetaria M. Antonii. VI. 48.
Anastasis illustre templum Hierosolymis a Constantino M. in honorem Christi resurgentis aedificatum. VIII. 251.
Anaxarchus philosophus in contorniato. VIII. 291.
Ancilium forma. VII. 13.
Annus primus apud Graecos in numerandis annis regum vel imperatorum, etiam serius Germanicorum, plerumque incompletus. VIII. 448.
Annus natalis in principibus R. duplex. VI. 508.
Anni imperii numis infimi aevi inscripti. VIII. 509.
Antinous in lunam deductus. VI. 533.
Antiochiae typus in numo Hadriani commatis Romani. VI. 513.
Antonia Claudii Aug. et Petinae filia. VI. 251.
Antonii ab Hercule oriundi. VI. 44.
Antonius IIIvir provincias inter Cleopatrae filios distribuit. VI. 47. Habitus Bacchus et Osiris. 64 seq.
Antonini quot? VII. 254.
Antoninus V. dictus Elagabalus. VII. 234.
Anubin portat Commodus. VII. 118.
Apis cum inserta lateri lunula. VI. 530.
Apollo Actius stolatus. VI. 107. Apollo Augustus idem cum Actio VII. 13. Palatinus stolatus instar Actii. 124. Apollo Moneta. 122. Sanctus in numo Pescennii, ut in numis Antiochiae. 154. Salutis praeses. 357. Propterea a Caracalla auxilio vocatus. 212. Ab Augusto impensius cultus, et cur. VI. 81. 93. 107. Ejus oraculum in numo Philippi I. VII. 321.
Apollodorus Damascenus pontis Danubii architectus, VI. 419 et Fori Trajani. 432.
Apollonius Tyaneus in contorniato. VIII. 292.
Apuleius philosophus in contorniato. VIII. 292.
Aquaeductus Trajani. VI. 425.
Aquila princeps legionis signum. VIII. 493.
Aquila stans in medio noctuae et pavonis. VII. 33.
Ara Lugdunensis Romae et Augusti. VI. 135 seq.
Ara maxima Iovi ab Hercule statuta. VII. 30.
Arabes et Adjabeni a Severo devicti. VII. 172.
Arcus triumphalis. VI. 277.
Argentariorum varia nomina. VIII. 307. posita mensa usuram exercere soliti, unde mensarii et trapezitae dicti. *ibid.* Horum unus proponitur in contorniato. *ibid.*
Aries Mercurii comes. VII. 398.
Armeniam capit Augustus. VI. 98. Ei regem imponit Antoninus. VII. 15. Armeniaca tiara. VI. 98.
Arricidia Titi. VI. 364.
Artabanus Arsacidarum postremus ab Artaxerxe Persa eversus. VII. 273.
Asina pullum lactans. VIII. 174. 289.
Asini caput a Christianis adorari passim creditum. VIII. 173. Symbolum Daciae. VII. 344.
Asinus Apollinis inter Scythas victima. VII. 344.
Astrum juxta caput Iul. Caesaris, et cur. VI. 18.
Auguratus viventi adimi non potest. VI. 32.
Augustei nominis origo et occasio. VIII. 355. Vocabuli *Augustus* significatio et

etymon. *ibid.* Graecis Σεβαϛος. *ibid.* Hereditate transivit in adoptatos Tiberium et Liviam. 356. subinde et ab extraneis adscitum. *ibid.* Summum splendorem, at nullam potestatem intulit. *ibid.* In M. Aurelio et L. Vero primum exemplum duorum uno tempore Augustorum. 357. Si plures uno tempore Augusti fuere, quis eorum honoratior. *ibid.* Numerus plurium una Augustorum scripto AVGG. AVGGG. etc. indicabatur. 358. Qui Caesares tantum fuere, dicti Augusti per consortium. *ibid.*

Augustus (semper). VIII. 359.

Augustus adhuc vivus pro deo cultus, at non in urbe. VI. 124.

Augustus iterum (ΔIC. CЄB.), dictus Hadrianus in nume Mesembriae. VIII. 359.

Augusti dicti Perpetui. VIII. 358.

Augusta et Cεβαϛη in eodem numo dicta Sabina. VIII. 359.

Augustarum varius capitis cultus. VIII. 364.

Augustalia ob reditum Augusti constituta. VI. 100.

Augustuli nomen in numis Romuli non exstat. VIII. 203.

Avitus (Iul.) maritus Maesae. VII. 245.

Aurelianus quadrigarius. VIII. 293.

Aurelius (M.). De ejus philosophia judicium. VII. 53.

Aurorae imago in numo Trajani. VI. 442.

Aurum coronarium. VII. 6.

Aurea Commodi moneta rara, quia jam etiam postremis imperantis M. Aurelii annis. VII. 135.

Auspices dii Hercules et Bacchus a Severo dicti. VII. 171.

A ω in numis Constantis I., ejusque significatio. VIII. 112.

Babulus quadrigarius. VIII. 293.

Bacchus infans in choro Nympharum et Satyrorum. VII. 18.

Bacchus Antinous. VI. 530.

Bacchi cista symbolum Asiae proconsularis. VI. 82.

Bacchanalia in contorniatis. VIII. 284.

Barbae apud Romanos alendae quae causae. VI. 76. Ejus in imperatoribus varius modus. VIII. 363. Eam cur aluerit Antonius IIIvir et viri illustres coaevi. VI. 36. Barbam ex Augustis primus promittit Hadrianus, et cur. 485. Ejus exemplum sequuntur successores, *ibid.* Post longum intervallum eam abjicit Constantinus M. VIII. 72. 502. revocat Iulianus II. VIII. 132. a successoribus iterum omissam restituit Phocas. VIII. 502.

Barchoceba Iudaeus in Romanos rebellis. VI. 496.

Βασιλευς. Hoc nomine vocati in numis Augusti infimi aevi. VIII. 366. 501.

Basilica, opus Trajani. VI. 433.

Bassianus Domnae pater. VII. 244. Idem nomen et Caracallae fuit. 199.

Belisarius in Iustiniani I. numis effictus creditus. VIII. 209.

Bonifacius quadrigarius. VIII. 293. perperam habitus pro Bonifacio Africae praefecto. *ibid.*

Borysthenes famigeratus Hadriani equus. VI. 510.

Bos Soli sacer. VII. 400.

Britanni exules orbis. VI. 247. scripti primum simplice T, serius geminato. VI. 240.

Britannicus dictus Caligula ex vitiatis Britannorum scortis. VI. 221.

Brutia dicta Crispina Commodi in numis peregrinis. VII. 139.

Brutus (Marcus) an a vetere L. Bruto oriundus. VI. 20.

Cabirus in numo Claudii Goth. VII. 472.
Caci historia in numo Antonini. VII. 29.
Caesar cognomen gentis Iuliae. VIII. 367. Inde a Iul. Caesare adoptionibus in alias gentes translatum. *ibid.* Hac lege postremus Caesarum fuit Caligula. *ibid.* Caesarum gente exstincta imperatores, etsi extranei, Caesaris tamen nomen sibi addidere. 368. Caesarum dignitas secundi fastigii. *ibid.* Pendebant ab arbitrio Augustorum. *ibid.* Varia tamen diversis temporibus Caesarum ratio. 369. Caesaribus additum nomen Nobilissimi. 370.
Caesarum genus a Venere et Anchise tractum. VI. 4.
Caesareum quid. VIII. 472.
Caligula. Hujus nominis origo. VI. 228.
Calliope Musa in numo Probi. VII. 504.
Calpurnia Iul. Caesaris. VI. 4.
Camelaucium tegmen capitis Augg. VIII. 505.
Camelus Arabiae symbolum. VI. 420.
Canis Aesculapii comes. VII. 33.
Caper Minervae comes. VI. 375.
Capillitio arrepti hostes frequens imago in numis inferioris aevi. VIII. 134.
Capitolium ardet sub Tito, restituitur et dedicatur a Domitiano. VI. 377.
Capitolinus agon a Domitiano constitutus. VI. 381.
Capricornus cur in numis Augusti. VI. 109. Dictus et Aegipan. *ibid.* Neptuni comes. VII. 399.
Caput nudum in impp. VIII. 363. velatum in iisdem, ejusque significatio. *ibid.* Constantini M. in coelum spectans. VIII. 80. Caput viventis monetae inferi nemini ante Iul. Caesarem permissum. VI. 7.
Caracallae nomen unde tractum. VII. 222.
Carpenti in feminis Augustis honos. VI. 149. Consecrationis signum non est. 347.
Carpi a Philippo I. victi. VII. 323.
Carthago a Diocletiano beneficiis aucta. VIII. 11. Ejus praestantia. *ibid.*
Censor dictus Claudius in marmoribus, at non in numis, nisi suspectis. VI. 242. 247. Censores in numis dicti L. Vitellius Vitellii Aug. pater. 313. Vespasianus. 344. Titus. 353. Domitianus. 378.
Centaurus Apollinis comes. VII. 395.
Cereris nomen datum Liviae. VI. 153. 157. Cereris specie proposita Sabina, et dicta etiam nova Ceres. 521. 522.
Certamen quinquennale a Nerone constitutum. VI. 264.
Cervomtius quadrigarius. VIII. 294.
Cervus Iunoni adstitutus, et cur. VII. 419.
Christi imaginem numis primus intulit Zimisces. VIII. 250. frequens in numis infimi aevi. VIII. 506.
Chrysopolus quadrigarius. VIII. 294.
Circenses natali urbis ab Hadriano constituti. VI. 502.
Circum maximum restituit Trajanus. VI. 427.
Citharoedorum habitus. VI. 107. 275. Eo usus quoque Nero. 275.
Classis Africana advehendo frumento a Commodo instituta. VII. 129.
Claudiae Quintae matronae miraculum. VII. 41.
Claudia, quae et Iunia Claudilla, Caligulae uxor. VI. 229.

Claudia Claudii Aug. infelix filia. VI. 251.
Clementia Iul. Caesari propria. VI. 9. Tiberio et Caligulae adficta. *ibid.* Clementiae Iuliae templum. *ibid.* Clementiae caput et ara. 187.
Cleobis et Biton fratres Argivi. VII. 359.
Cleopatra M. Antonii et Cleopatrae filia. VI. 49.
Clypei votivi, eorumque usus. VI. 121.
Cocles (Horatius) ponte rupto in undis natans. VII. 32.
Coelestis Dea apud Carthaginem. VII. 183. Elagabali thalamis honoratur. 184. 251. 265.
Coepionis nomen a M. Bruto adscitum. VI. 24.
Cohors praetoria, ejus in bello usus. VI. 53.
Colendus venator. VIII. 302.
Colonia Commodiana Commodi jussu dicta Roma. VII. 123.
Columba concordiae symbolum. VII. 77.
Columna rostrata. VI. 86. cochlis Trajani. 429. Antonini Pii cum basi. VII. 28.
Cometes in numis Iul. Caesaris, et cur. VI. 11.
CONOB. COMOB. CORNOB. inscriptum numis inferioris aevi. VIII. 521. Variae de harum literarum significatione sententiae. *ibid.*
Consecratio virorum et ejus exempla. VIII. 456. Consecrationis virorum varii gradus. *ibid.* Graeculi etiam proconsules vivos consecrabant. 459. Impp. etiam vivi consecrati, sed extra urbem. 460. Consecratio mortuorum impp. 461. In iis non semper habita ratio vitae probe actae. 462. Catalogus Augustorum consecratorum 463. Ritus consecrationis. *ibid.* eam decernere ad senatum pertinuit. *ibid.* Numorum hujus classis inscriptiones et typi. 464. Vocabulum *Consecratio* serius in numis adhiberi coepit. *ibid.* Aliae consecrationis formulae. 465. Consecrationis numorum certa quaedam species multo serius signata. VIII. 469. Quis Augustorum ejus classis verisimilis auctor. *ibid.* Quamdiu hic consecrationis ritus duraverit. VIII. 472.
Consecratio Claudii ridicula. VI. 244.
Constantia Gratiani uxor. VIII. 158.
Constantinopolis vocata nova Roma. VIII. 97. Numi hujus urbis nomine inscripti. 95. Ejus moenia in numis Michaelis VIII. et Andronici II. VIII. 267. 268.
Consules Caesares. VIII. 326. Consules suffecti. 327. Consulatus continui. 327. Consulum designandorum arbitrium penes principes. VIII. 327. Consules non raro multis antea annis, quam magistratum inirent, designati. 328. Consules ordinarii, minores. *ibid.* Consules designati. *ibid.* Eam designationem numis quoque impp. inscriptam legimus. 329. Consulatus suscipiendi, et quidem saepius, quae principibus causae. 331. Consulatus orientalis et occidentalis. 332. Consulatus dimidius quis? 332. Consulatus post Constantinum M. et filios rarissime numis inscripti. 333. Consulatus sub principibus nihil attulit, nisi honorem. 332. 334. *Post consulatum* formula. 333.
Consulatibus, qui anno nomen dedere,

abolitis invecta in Oriente aera orbis conditi. VIII. 333.
Consularia insignia. VIII. 333.
Consularia ornamenta. VI. 114. VIII. 330. etiam in exteros collata. VIII. 330.
Consularis processus. VIII. 335. Quae illum in numis, et triumphum distinguendi ratio. 336. Peractus is junctis currui jam equis, jam elephantis. *ibid.* Sparsa tum in populum a consulibus pecunia. 337. quod dicebatur ὑπατειαν ποιειν. 338.
Contorniati numi. VIII. 277. unde sic vocati. *ibid.* Qui de his scripsere. 278. Eorum characteres. *ibid.* Perperam ab aliquibus cum numis duplicis metalli confusi. 279. Eorum typi. 281. In his raro apparet nexus partis anticae cum aversa. *ibid.* Catalogus impp. in his signatorum. 282.
Contorniatorum aetas. VIII. 310. usus. 311. Cur in his frequentiores Nero et Trajanus. 312. Eorum meritum. 313. in iis soloecismi et perversa scribendi ratio. *ibid.*
Coriolanus a familia sua cum Romanis conciliatus. VII. 41.
Cornelia Iul. Caesaris uxor. VI. 4.
Corona radiata. Ejus significatio. VI. 269. VIII. 362. Quae ejus gestandae leges. *ibid.*
Corona laurea Augg. VIII. 360. Varius ejus gestandae usus. *ibid.*
Corona querna decreta Augusto. VI. 88.
Corona navalis, classica, rostrata data M. Agrippae. VI. 164. item muralis. *ibid.*
Corona spicea in numis usae Livia, Antonia, Agrippina jun. VI. 257. Sabina. 522.
Coronae triumphales. VII. 8.
Coronae nexus cum votis. VIII. 479.
Corvus Apollini sacer. VI. 316.
Cosmus quadrigarius. VIII. 295.
Cossutia Iul. Caesaris uxor. VI. 4.
Crux frequens in numis infimi aevi. VIII. 505. 506. Ejus signum efficax in acie. 117. Crux super globo in numis inf. aevi frequens, ejusque significatio. 147. Crucem in monumentis vett. saepe viderunt viri pii, etiam cum crux non esset. 88. Crucis signo notati numi adhuc rari imperante Constantino M. *ibid.*
Cuniculus Hispaniae symbolum. VI. 495. adhuc in numo Laeliani. VII. 449.
Cupido Veneris collo inhaerens. VI. 6. eques super delphino. 81.
Custodes dii vel deae typo Fortunae. VII. 141.
Cybele cum suo Atye. VII. 39. VIII. 283. 284. Eam ementitur Domna. VII. 196.
Cydnus fl. in numo Antinoi. VI. 535.

Dacicum bellum Domitiani. VI. 381. Ejus nullum in numis vestigium. *ibid.*
Dacicus etiam dictus Domitianus, sed nunquam in numis. VI. 398. VIII. 455.
Damasci nomen inscriptum numis Leonis IV. VIII. 235.
Daphne Constantiniana. VIII. 82.
Dardania metallis dives. VI. 446.
Decursio quid? VI. 271. Decursiones in contorniatis. VIII. 293.
Delphinus Apollini sacer. VI. 316.
Demetrius (sanctus) in numis. VIII. 236. 266. Cultus Thessalonicae. 266.
Desiderius quadrigarius. VIII. 295.
Δεσποινα dicta Virgo Mater. VIII. 254.

Δεσποτης vocati Augusti infimi aevi, et Despuna Augustae. VIII. 501.
Deusoniensis Hercules. VII. 443.
Diadema Romanis exosum. VI. 18. VIII. 362. Illo tamen primus usus Constantinus M., eoque seu puro, seu gemmato, VIII. 79. 363. deinceps Augusti alii. 502.
Diadumenianus scribendum, non Diadumenus. VII. 241.
Diana Lucifera. VII. 35. cum Endymione. VIII. 285. cur ab Augusto enixius culta. VI. 93.
Dictatura Caesaris, ejusque iteratio explicata. VI. 14.
Divus, Deus, Θεος. Quod horum vocabulorum discrimen. VI. 125. VIII. 465.
Dominus. De natura hujus vocabuli. VIII. 364. Domini nostri etiam vocati impp. 365. Varius hujus tituli usus. *ibid.*
Domna nomen originis Syrae. VII. 197.
Domna Severi ab Alexandrinis dicta Iocasta. VII. 215.
Domninus Philocomus quadrigarius. VIII. 285.
Draco in signis militaribus. VII. 329.
Drusilla (Iul.) Caligulae ex Caesonia filia. VI. 230. 231. 232.
Drusus Claudii Aug. F. piro per lusum ore excepto praefocatus. VI. 250.
Ducentesima a Caligula remissa. VI. 224.

E litera, scripta etiam ut II. VI. 46.
Elagabalus deus, ejus etymon, cultus, forma, Elagabali Aug. in eum studia. VII. 250 seq.
Elephas in numis Iul. Caesaris, quae ejus significatio. VI. 4. Ejus caput symbolum Africae 489. Aeternitatis typus. VII. 328. loricatus. 19.
Elephantes a Romanis ad varios usus adhibiti. VI. 5. currum D. Augusti trahunt. 128. Eorum miserabilis caedes in ludis circensibus, et populi praeterea miseratio. VII. 315. Illis quaedam cum hominibus societas. *ibid.*
Elianus quadrigarius. VIII. 295.
Equestris ordinis incunabula, dignitas, progressus. VI. 126. VIII. 371 seq.
Equi transvectio praesente Censore. VI. 242.
Equus Mauretaniae symbolum. VI. 498.
Equorum nomina in contorniatis. VIII. 298. Eorum femori impressae notae. *ibid.*
Eugenius (sanctus) in numo Manuelis I. VIII. 262. 507.
Eugenius quadrigarius. VIII. 296.
Eurystheus metu apri in vase se occultans. VII. 443.
Eusebia Constantii II. uxor. VIII. 115.
Euthymius, Eutimius, Eutumius quadrigarii. VIII. 296.
Exagium Solidi. VIII. 511.
Exercitus coelestis Constantino M. suppetias missus. VIII. 91.

Fabia L. Aelii Caesaris filia. VI. 527.
Fadilla (Iun.) Maximo Caes. desponsata. VII. 297.
Fata tria. VIII. 6. Eadem cum Parcis, Fortuna, Nemesi. *ibid.* Eorum attributa. *ibid.*
Faustina jun. Dianae specie cervo insidens. VII. 81.
Faustina (Maxima) Constantii II. uxor. VIII. 115.
Felix. Quis primus ex impp. hoc nomine appellatus. VIII. 454. Plerum-

que conjunctum cum nomine Pii. *ibid.* Etiam Augustae utroque hoc nomine usae. *ibid.*
Filinus athleta. VIII. 302.
Filius Augustorum, nova dignitas. VIII. 53.
Flavii praenomen inde a Constantino M. gloriosum et appetitum. VIII. 500.
Forficula Iunoni addita. VII. 358.
Formulae acclamationum. VIII. 11.
Fors Fortuna. VIII. 38.
Fortissimus Caesar vocatus Decentius. VIII. 501.
Fortuna, vel Genius Constantinopolis. VIII. 96.
Fortuna dicta Fors, quae ejus significatio. VIII. 38.
Fortuna Dux. VII. 63. Manens. 115. Muliebris. 78. Obsequens. 24.
Francia Romanorum gaudium. VIII. 84.
Fratres pii in numis S. Pompeii. VI. 30.
Frumentaria largitio plebi a Nerva constituta. VI. 406.
Fulmina timet Augustus. VI. 92.
Fulvia M. Antonii. VI. 49.

Galea in numis tecti imperatores. VIII. 363. Quadrigariorum propria. 300.
Galeria Fundana Vitellii. VI. 309.
Galla Theodosii M. uxor. VIII. 163.
Galliarum numerus. VI. 293.
Gallienae Augustae inscriptio in numis Gallieni quid significet. VII. 411.
Gallus sibi genitalia praecidens. VIII. 284.
Gemini a lupa lactati etiam Constantinopolin designant. VIII. 97. Adhuc Iustiniani I. aetate fuere symbolum Romae. 216.
Genitales dii, quod eorum munus. VII. 139.
Genitores dii. VII. 141.
Genius Augusti, vel Caesaris. Quid illo intellectum. VIII. 458. Per eum jurari solitum, *ibid.* quod detractabant Christiani. *ibid.*
Genius, Fortuna, Tutela alicujus loci, numina adfinia. VIII. 141.
Genius Latinorum idem cum Τυχη Graecorum. VIII. 141.
Genius Lugdunensis. VII. 163.
Genii urbium suum habuere natalem. VIII. 141.
Gentiles qui a Romanis dicti. VI. 20.
Georgius (sanctus) in numis Alexii I. et deinceps aliorum. VIII. 260. 507.
Geticus dictus Caracalla ob caesum Getam. VII. 223.
Globus symbolum orbis terrarum. VII. 144. Eo Providentia notari solita. *ibid.* Globus cruciger. VIII. 505.
Gryphus Apollinis comes. VI. 443. VII. 395.
Γυνη, nempe Κλαυδιυ, dicta in numo Agrippina jun. VI. 259.

Harpa Saturni attributum. VII. 381.
Heliogabalus perperam scriptum pro Elagabalus. VII. 250.
Hercules juventutis typus. VII. 472. Hercules et Nymphae Hesperides. 34. Gaditanus. VI. 504. salutis praeses. VII. 213. Ei thermae sacrae. *ibid.* Caci domitor. VII. 29. Herculis post caesum Cacum historia, ejusque ara maxima. 30. Hercules Prodicius. VI. 506. Cum Telepho infante. VII. 34. Hercules Romanus dictus Commodus. 126. Hercules dextera ori admota. VIII. 159. a Max. Herculio cumprimis observatus. 19. Ejus cum Centauris pugna. VII. 34. VIII. 285.

Eum prae aliis coluit Postumus. VII. 442 seq.
Herculia legio. VIII. 9.
Herus et Leandri amores. VIII. 288.
Hispania ex validissimis imperii provinciis una. VI. 338. Ejus in Vespasianum merita. *ibid.* Ab hoc Latii jure donatur. *ibid.*
Homerus in contorniatis. VIII. 291.
Horae quatuor, indices felicitatis temporum. VII. 83. 112.
Horatius in contorniatis. VIII. 292.

Ianus in numis Antonini. VII. 16. Commodi. 119. Pertinacis. 141. Ejus templum quoties clausum. VI. 89. 273. Ianus capite uno barbato, altero imberbi. VII. 396.
Imagines principum inter signa militaria. VIII. 496. Non constabant numis max. moduli. *ibid.*
Imperator ex primo instituto is, qui imperium militare habuit. VIII. 343. Imperator ex victoriis vetusti moris. *ibid.* Quae ad obtinendum hunc honorem requisita merita. *ibid.* Ex privatis postremus Blaesus a victoriis dictus imperator. 345. Imperatoris a victoriis titulus iteratus, et quibus legibus. *ibid.* Eum Augusti quoque admisere. *ibid.* Post Caracallam vix amplius numis insertus. 346. Imperatoris nomen summam in imperium potestatem indicans. *ibid.* Bleterii minus solidum de hac potestate judicium. 348. Imperatoris praenomen in Augustis significabat summum imperium. 349. Varia de hujus tituli usu observata. *ibid. seq.* Caesarum nonnulli dicti imperatores designati. 353.
Incendiorum Romae frequentium causa. VII. 384.
Indulgentia typo Spei, Pietatis, Providentiae. VII. 407.
Infans dilapsa matre a capra lactatus. VIII. 216.
Invicti Pii dicti Severus et Caracalla. VII. 179.
Iohannes athleta. VIII. 303.
Iovia legio, ala etc. VIII. 9.
Isis in numis Commodi, VII. 131 et Caracallae. 215. Cum sistro et situla. VIII. 140. Cane vecta. VI. 512. VII. 41. VIII 139. Isidis Fariae imagines. 140. Isis et Osiris vasculum una tenentes. *ibid.*
Iudaei didrachmum in usum templi Hierosolymitani solvunt, serius in usum Capitolini. VI. 404. Hic fiscus acerbe agitur sub Domitiano, temperatur sub Nerva. *ibid.* Iudaei rebelles sub Trajano et Hadriano. 496.
Iuliani II. numi apertis indololatriae argumentis carent. VIII. 134.
Iuno cur dicta Lucina, ejusque attributa. VII. 99. Martialis. 359. Iunonis nomen datum Liviae. VI. 148. et Plautillae. VII. 227. Ei adstitutus cervus. 419. Ei aer consecratus. 358.
Iuppiter Cantaber. VII. 398. Crescens. 33. 422. Defensor salutis. 127. Exsuperantissimus. 115. Iuvenis. 120. Labrandensis. VI. 514. Laodicenus. *ibid.* Olympius. VI. 122. Praeses orbis. VII. 155. Sponsor securitatis. 127. Tonans. VI. 92.
Iuppiter cum Gigantibus pugnat. VII. 34. in medio Minervae et Iunonis sedens. 33. Ei nomine Inventoris Hercules aram ponit. 30.
Iustina (Flav.) Valentiniani I. uxor. VIII. 149.
Iustus dictus Pertinax in gemma vetere. VII. 145. Eodem nomine inscripti nu-

mi Graeci pro Δικαιος spurii habendi. 156.

Iuvenalia celebrat Nero. VI. 264.

Iuventas eadem cum Hebe. VII. 45. Ejus Romae templa et ludi. *ibid.* In ejus templo deponebant numum, qui togam virilem sumpsere. *ibid.*

Koppatias equus in contorniato. VIII. 299.

Κροτων. Numi sic inscripti cui tribuendi. VI. 22.

Laeta Gratiani uxor. VIII. 158.

Laetitiae typus controversus. VII. 21.

Laocoon a serpentibus compressus. VIII. 288.

Laurea Iul. Caesar libenter usus, et cur. VI. 17. Laurea sine diademate usus Iul. Caesar, simul cum hoc Augustus et successores. VI. 84. Laurea singulis Kalendis Ian. renovari solita. VII. 11.

Lauri ante Augusti domum positae. VI. 88.

Laurentius cum organo hydraulico. VIII. 303.

Legio Iovia, Herculia. VIII. 9.

Legio VI. vel VII. pia, VI. vel VII. fidelis, quid hi numeri significent. VII. 404.

Legionum numis inscriptarum catalogus. VIII. 488. Varia ad hos observata. 490. Legionum apud Romanos varia aetate numerus. 491. Variae legionum appellationes. 492.

Leo in numis M. Antonii. VI. 44.

Leo Caracallae dictus acinaces. VII. 214.

Leo Lugduni insigne. VI. 39.

Lex Valentiniani I., quae duas uno tempore legitimas uxores indulget, fabulosa. VIII. 149.

Liberi eodem curru cum patre triumphante vecti. VII. 16. 93.

Libertatis typus insolens. VI. 295.

Libertati tributa spica. VI. 298.

Literae solitariae in numis Philipporum. VII. 330.

Livia Augusti post hujus mortem dicta Iulia Augusta. VI. 147. Eadem dicta Ceres. 153. Mater patriae. 155. Iuno. 148. Καρποφορος. 168. Vestae cultu proposita. 155.

Livia, quae et Livilla, Drusi et Antoniae filia, uxor C. Caesaris Agrippae F. VI. 169. serius Drusi jun. 202.

Lollia Paulina Caligulae, mulier beata avitis opibus. VI. 229.

Lucilla in numis nonnisi unica. VII. 99.

Lucilla, v. Iuno.

Lucus cuipiam dicatus, consecrationis nota VI. 125.

Ludi Francici. VIII. 84. Parthici, seu triumphales in honorem Trajani. VI. 441. Pialia in honorem Hadriani. VII. 336.

Ludi saeculares, vide Saeculares.

Lugduni Genius. VII. 163.

Lugdunensium aera incerta. VI. 39.

Lupa gemellos lactans. VII. 31.

Lusius Quietus dux sub Hadriano eximius. VI. 498.

Lybicae in numo scriptum pro Libycae. VI. 51.

Lysifonus quadrigarius. VIII. 296.

Macellum quid. VI. 273.

Magni nomen datum Caracallae. VII. 219.

Magusanus Hercules. VII. 444.

Manas quadrigarius. VIII. 296.

Manus in altum efferre signum adprobantium. VI. 437.
Mappa in manibus imperatorum inf. aevi. VIII. 505.
Marcella minor M. Agrippae uxor. VI. 164.
Marcellae duae Claudii Marcelli et Octaviae filiae. VI. 160.
Marcellus (Sex. Varius) Elagabali pater. VII. 245.
Marcia Furnilla Titi uxor. VI. 364.
Marcianus (Gessius) Alexandri Sev. pater. VII. 246.
Margarita coryphaea. VIII. 304.
Maria V. M. frequens in numis infimi aevi. VIII. 506.
Marmorum judicium, praecipue in caussa trib. potestatis, intutum. VIII. 399.
Mars Vltor. Ei ob recepta a Parthis signa templum dedicat Augustus VI. 95 seq. Mars ad Rheam accedens. VII. 31. Irruens cum hasta et scala. VIII. 285. Martis Venerisque furtivus amor. VII. 80.
Mater Idaea in navi, quam Cl. Quinta trahit. VII. 41.
Mater patriae dicta Livia. VI. 155. Quae praeterea Augustae aliae. VIII. 452.
Mater senatus dicta Domna. VIII. 452.
Matres castrorum dictae plures Augustae. VIII. 452.
Medullina (Livia) Claudii sponsa. VI. 250.
Medusae caput plerumque pectori Domitiani adfixum. VI. 375.
Memmia (Sulpicia) Alexandri Severi uxor. VII. 284.
Memoria mortuorum honori praestita. VI. 213.
Memoriae vocabulum in numis consecrationum. VIII. 465. Non semper certum est consecrationis indicium. *ibid.* Etiam a Christianis adhibitum. *ibid.*
Mensium nomina mutat Commodus VII. 130.
Mercurius religionis auctor. VII. 60. Pietatis symbolum. 345. Artium praeses. 406. Ejus attributa omnia in numo M. Aurelii. 60.
Mesopotamia duobus fluviis indicata. VII. 314.
Metalla in numis memorata. VI. 445.
Michael Archang. in numis infimi aevi. VIII. 506.
Miliarium saeculum quomodo explicandum. VIII. 325.
Milo Crotoniates in contorniato dubiae fidei. VIII. 302.
Minerva Providentia. VII. 186.
Minerva cum epigraphe SAPIENTIA. VIII. 287.
Minerva sapientiae dea. VIII. 65.
Minerva Iunoni Romae praelata. VI. 328.
Minerva cum Victoriola et palmae ramo. VI. 338.
Minerva papilionem homini a Prometheo formato imponens. VII. 34.
Minervae clypeus a Vitellio vocata praegrandis patina. VI. 310.
Minervam praecipue honorat Domitianus. VI. 375.
Minervae quinquatrus a Nerone auctae. VI. 276.
Minervina uxor I. Constantini M. VIII. 78.
Misitheus perperam, ut videtur, apud Capitolinum scriptum pro Timesitheus. VII. 319.
Moderationis caput. VI. 187.

Monetae aeneae status sub Augusto. VI. 134. 137. Ejus procuratio ab Augusto senatui demandata. *ibid.* Moneta aenea max. meduli sub Augusto an Romae, an foris signata? *ibid.* Moneta dicta sacra, et cur. VIII. 10.
Monogramma Christi describitur. VIII. 89.
Munificentia idem quod munus. VII. 19.

Navius augur cotem novacula dissecans. VII. 32.
Nemesis Victoria. VI. 511.
Nemeses Smyrnenses in numo Hadriani. VI. 514.
Nemesi communia attributa cum Pace. VI. 237.
NEPE sensus incerti in numis Phocae. VIII. 221.
Neptunus felicitatis typus. VII. 124. Auctor terrae motus. 399. Ejus se filium jactat Sex. Pompejus. VI. 29.
Neronia vocatum certamen quinquennale Neronis. VI. 264.
Nicocreontis Cypri reguli caput. VIII. 291.
Nilus deus, ejusque cubitus. VIII. 141.
Nimbus in capite Augg. VIII. 502. Ejus origo et forma. *ibid. seq.* Quando adhiberi coepit. 503. Ejus significatio. 504. cum sacris etiam animalibus communicatus. *ibid.*
NK scriptum pro NIKH. VIII. 31.
Nobilissimi dicti Caesares, et nonnullae feminae. VIII. 370.
Nobilitatis typus. VII. 116.
Noctua sapientiae imago. VI. 431. VIII. 65.
Nomina imperatorum a victis populis tracta. VIII. 454. Eorum catalogus. 455.
Nomina varia imperatoribus in numis inferioris aevi adjecta. VIII. 500.
Notae solitariae in numis Philipporum. VII. 330.
NVBIS CONS dictus Romulus incerta significatione. VIII. 60.
Numi aurei impp. superioris aevi utrum inferiore aevo habuerint rationem monetae. VIII. 513.
Numi argentei Augg. majoris formae, etiam cum Latine inscripti sunt, extra urbem signati fuere. VI. 132. seq.
Numi argentei majoris moduli a Caracalla feriri coepti. VII. 220.
Numi argentei inde a Claudio Goth. fere desunt. VII. 475.
Numi max. mod. cum inscriptione AEQVITAS vel MONETA. VII. 316.
Numi aenei maximae et tertiae formae sub Decio signati. VII. 345.
Numi aenei Pescennii, ut et Albini, ex quo hic Augustus dictus est, non exstant. VII. 153. 163.
Numi aenei III. formae a Vespasiano usque ad Hadrianum signati cum capitibus deorum, et in aversa cum horum attributis. VI. 443.
Numi aenei IV. formae inde a Nerone et Vespasiano usque ad Antoninum obvii. VI. 340.
Numi conterniati. vide Contorniati.
Numi plumbei. VIII. 317.
Numi Caracallae et Elagabali quomodo distinguendi. VII. 255.
Numi metallorum. VI. 445.
Numi inferioris aevi. De his longa observata. VIII. 499.

QBDVFILII SVI, incertae significationis, in numis Licinii I. VIII. 64.
Officinae monetariae in numis laudatae,

et quibus modis. VIII. 15R. 518. 526.
Olexius memoratus in contorniato. VIII. 309.
Olympias regina. VIII. 290. Fingitur in lecto cum serpente. *ibid.*
Olympiodorus, Olympius quadrigarii. VIII. 296. 297.
Olympius dictus Hadrianus. VI. 518.
Ops sensus duplicis. VII. 143.
Optimi Maximi praeter Iovem dicti etiam aliqui Augusti. VII. 116.
Orestilla (Fabia) Gordiani I. uxor. VII. 300.
Orestilla (Livia) Caligulae uxor. VI. 229.
Organa musica. VIII. 303. Eorum alia hydraulica, alia pneumatica. *ibid.*

P à Latinis usurpatum pro B. VII. 24.
Pacis ara. VI. 268.
Pagii de Caesarum consulatu judicium impugnatur. VIII. 327.
Palladium in templo Vestae. VII. 101.
Palmyrae principes. VII. 488.
Pan Antinous. VI. 535 seq.
Pannonius quadrigarius. VIII. 297.
Pantheon complexum Iovem, Neptunum, Plutonem. VI. 514.
Pappus (avus) dictus Leo III. VIII. 234.
Parazonium quid? VI. 310.
Parricidae dicti percussores Iul. Caesaris. VI. 17.
Parthamasiris Armeniae rex. VI. 437.
Parthamaspates rex Parthiae a Trajano impositus. VI. 439.
Parthi Augusto signa restituunt. VI. 94 seq. Braccati. 95.
Pater senatus dictus Commodus. VIII. 452.
Patris et matris nomina in Augg. VIII. 450.
Patris patriae nomen quando primum usurpari coepit. VIII. 450. Quis ex impp. eo primum usus. 451.
Paullinus (Suetonius) illustris Britannorum victor. VI. 265.
Pax cum attributis Nemesis. VI. 237.
Pedem cuipiam rei imponere quid significet. VI. 44.
Pegasus Apollinis comes. VII. 400. Alacritatis symbolum. 406.
Penthesilea cum Achille. VIII. 287.
Pergami sociatus cultus Romae et Augusti. VI. 102.
Perpetui vocabulum Augustorum titulis additum. VIII. 358. 501.
Persae genium regis revereri soliti. VIII. 459. Cum illis fundata pax. VII. 321.
Pescennia Plautiana Pescennii vel Albini uxor. VII. 153.
Petina (Ael.) Claudii Aug. VI. 252.
Petronia Vitellii. VI. 309.
Petronius Maximus. VIII. 290.
Petronius cum organo hydraulico. VIII. 303.
Philadelphia a Graecis ad impetrandam Caracallae et Getae concordiam acta. VII. 231.
Philosophia M. Aurelii in examen vocatur. VII. 53.
Philosophissimus dictus M. Aurelius. VII. 66.
Philosophorum sectas omnes beneficiis ornat M. Aurelius. VII. 66.
Phoenix aeternitatis symbolum. VI. 441. 508.
Pietas Pompejanorum tessera. VI. 28.
Pileos qui populi gestaverint. VI. 526.
Pinci Moesiae metalla. VI. 446.
Pisti (fideles) dicti nonnulli impp. VIII. 252. 259. 501.

Pius. Qui jam olim, et deinde ex imperatoribus dicti Pii. VIII. 453.
Plautia Vrgulanilla Claudii Aug. VI. 250.
Plautianus imperante Severo praef. praet. Plautillae Aug. pater Caracallae jussu caeditur. VII. 224.
Πολυχρονιζειν τας βασιλεις quid significet. VIII. 228.
Pompeja Iul. Caesaris. VI. 4.
Pomponia M. Agrippae. VI. 164.
Ponderis notae in moneta aenea Neronis. VI. 282.
Pondus et valor numorum infimi aevi. VIII. 510.
Pons Aelius in numis dubiis Hadriani. VI. 511.
Pons Danubii opus Trajani. VI. 418. opus Constantini M. VIII. 85.
Ponticus dictus Severus. VII. 193.
Pontifex max. Discrimen inter pontificatum max. reip. R., et imperatorum. VIII. 381. Quomodo ad impp. devolutus. *ibid.* Hactenus unicus pontifex max. 382. Quo tempore coeperunt esse duo pluresve. *ibid.* Pontifices max. simul omnibus sacerdotiis inaugurati. 384. Caesares pontifices quidem, at nunquam maximi. *ibid.* Quo tempore Augusti pontificatu max. abstinuerint. 386.
Pontificatum max. die Alliensi suscipit Vitellius. VI. 316.
Porca in ludis saecularibus Telluri mactata. VI. 385.
Porcus super signo militari. VI. 298.
Portus Ostiensis in numis. VI. 276.
Praenomina variarunt Commodus et Geta. VII. 134. 135.
Praenominibus Lucii et Publii in uno eodemque numo usus Geta. VII. 235.
Princeps juventutis. Hujus tituli origo. VIII. 371. Is principio Caesaribus et destinatis successoribus tribui solitus. 374. Catalogus principum juv. 375. Typi cum hoc titulo conjuncti. 376. Eorum principum cum ordine equestri nexus. *ibid.* An etiam eum Trojae ludo? 377. Serius ab ipsis etiam Augg. receptus. 378.
Principum juv. insignia hasta et clypeus. VI. 172.
Proconsules cum potestate extraordinaria. VIII. 339. Ejus exempla. *ibid.* Proconsulatus etiam Caesaribus decretus, sed perpetuus. 340. Variorum de caesareo hoc proconsulatu judicia. *ibid.* Proconsulatus etiam iterati. 342.
Prometheus hominem formans. VII. 34.
Providentiae typus ara. VI. 12. Varii alii ejus typi. VII. 144.
Pseudomoneta. VIII. 277.
Pueri et puellae alimentarii. VII. 40.
Pugilatus in contorniatis. VIII. 302.
Pugionem, quo fratrem occidit Caracalla, is in Serapidis templo consecravit. VII. 213.

Quadis regem imponit Antoninus. VII. 15.
Quadragensumae a Galba remissae. VI. 296.
Quadrigariorum cultus et arma. VIII. 299.
Quindecumvir sacris fac. dictus Vitellius. VI. 316.
Quindecumviri sacris fac. ludos saeculares procurant. VI. 102.

Ramus Apollinis Salutaris signum. VII. 357.
Rechiarius Suevorum rex in numo Honorii. VIII. 172.

Reliqua vetera ab Hadriano abolita. VI. 478.
Rheni imago. VI. 380. VII. 445.
Rhinoceros cum duplice cornu. VI. 393.
Rogus in consecrationis numis frequens. VIII. 468. Ejus forma. *ibid.*
Roma. Numi hoc nomine inscripti aevo Constantini M. VIII. 97. Iustiniani. 216.
Romae et Augusti cultus sociatus. VI. 100.
Romae veteris et novae discretae imagines specie muliebri. VIII. 97.

Sabinarum raptus. VIII. 287.
Sacerdotia plura in unum congesta. VI. 261.
Sacratissimi dicti imperatores. VIII. 191.
Saecula a metallis nomen adepta. VI. 508.
Saeculum aureum a Commodo jactatum. VII. 113.
Saeculares ludi a quibus acti. VIII. 20. Eorum novum canonem constituit Maximianus Herc. *ibid.* Eorum varii ritus in numis expressi. VI. 385.
Salatia dea. VI. 27.
Sallustii historici caput. VIII. 292.
Saturnus agriculturae praeses. VII. 381. Aeternitatis symbolum. *ibid.* Harpam manu gestat. *ibid.* Ejus certa indicia. *ibid.* Addita illi falx longior suspectae antiquitatis est. VIII. 316.
S. C. Haec nota in nonnullis aeneis primorum Augg. omittitur. VI. 192.
Scenica in contorniatis. VIII. 303.
Scribonia Augusti. VI. 120.
Scrofa cum suculis. VI. 336.
Scutica quadrigariorum. VIII. 300. Absque hac victores magnas sibi laudes promeruere. *ibid.* Ejus forma. 301.
Scyllae imago. VI. 30. Vlyssis navi insidiata. VIII. 285.
Σεβαςος. Ab hoc derivata varia infimi aevi prodigia Σεβαςοκρατωρ, Πρωτοσεβαςος etc. VIII. 359.
Segetia segetum praeses. VII. 419.
Sejanus Tiberii jussu caesus. VI. 196.
Seleucus quadrigarius. VIII. 297.
Sella aurea et corona Iul. Caesari decreta. VI. 10.
Semnos, a Graeco Σεμνος, dictus Caracalla. VII. 222. et Gordianus I. VII. 303.
Semper Augustus. VIII. 359.
Senatus R. se Commodianum Felicem appellat. VII. 119.
Senior, junior Augustus, qui dicti, et cur? VIII. 359.
Serapis idem cum Aesculapio. VII. 213. Ejus ope Vespasianus Alexandriae miracula patrat. *ibid.* in ejus templo Caracalla pugionem dedicat, quo fratrem occidit. *ibid.* Serapis in numis Commodi. 128. 131. Ejus specie Iulianus II. effictus. VIII. 138.
Serpens variorum numinum comes, idem in orgiis Bacchi magnum momentum. VIII. 307. Idem deorum Manium famulus silicernia degustare solitus. *ibid.*
Servus Christi dictus in numis Iustinianus II. VIII. 227.
Severa (Valeria) Valentiniani I. uxor. VIII. 149.
Signa recepta a Parthis. VI. 94 seq. Alia a Vespasiano. 329. a Sarmatis. 371. Signa in Vari clade amissa recuperat Germanicus. 209.
Signa militaria varii generis. VIII. 493.
Siscia Pannoniae in numis Gallieni. VII 410 et Probi. 505.

Soaemus Armeniae a Vero rex impositus. VII. 91.
Socratis caput, sed dubium, in contorniato. VIII. 291.
Sol dictus Dominus imperii R. VII. 482. Etiam in Occidente cultus. VIII. 45. Ejus imago magnae molis a Vespasiano dedicata. VI. 335. Ejus specie propositus Geta. VII. 229.
Sol et luna aeternitatis symbola. VI. 423. VII. 181.
Solidus numus quis? VIII. 511.
Speculatores varii generis. VI. 53 seq.
Spei bonae ara Romae. VII. 154.
Sphinx in numis Augusti. VI. 98. 120. Volusiani. VII. 368.
Spintriae. VIII. 315. Earum argumenta et usus. *ibid.* copia. 316.
Statua equestris Trajani mirandi operis VI. 436.
Stephanus quadrigarius. VIII. 297.
Στεφανοω allegorice pro honoro, remuneror. VII. 7.

Taurus Neptuni victima. VII. 129. Symbolum montis Tauri. VI. 99. in numis Iuliani II. ejusque causa. VIII. 133.
Telephus a cerva lactatus. VII. 34.
Telesphorus in numis Caracallae. VII. 212.
Telluri in ludis saecularibus mactata porca. VI. 385.
Tempestas Romae culta. VII. 129.
Templum Apollinis Palatini. VII. 125. D. Augusti. VI. 126 seq. VII. 25. Bacchi et Herculis. VII. 171. Clementiae Iuliae. VI. 9. Mentis. VII. 142. Opis. 143. Pacis. VI. 334. Romae et Veneris. 509. 510. Tempestatis. VII. 129. Vestae 79.
Templum Iovis Capitolini. VI. 327. sub Vitellio exustum restituitur a Vespasiano. *ibid.* Iudaei singuli didrachmum ad hos sumptus conferre jubentur. *ibid.* In eo tres cellae, Iovis, Minervae, Iunonis 328.
Templa et arae Augusto in provinciis decretae. VI. 136 seq.
Templa etiam non consecratis erigi in Italia permissum. VI. 400.
Terentius comicus in contorniato. VIII. 292.
Terrae motu collapsae Asiae urbes a Tiberio restituuntur. VI. 192.
Tesserae forma numorum. VIII. 314. Earum exempla. *ibid.*
Thensa divinitatis nota. VI. 128.
Theodorus (sanctus) in numo Alexii I. VIII. 262.
Theogamia ab Elagabalo celebrata. VII. 251.
Θεομητωρ dicta Agrippina jun. VI. 259.
Thermae Alexandrinae. VII. 272.
Thesei cum Centauro lucta. VIII. 288.
Titi praenomen utrum habuerit Vespasianus, non satis liquet. VI. 341.
Toxxotes equus. VIII. 298.
Trajanus Trajani Aug. pater. VI. 433. Ejus illustria facta, et obiti magistratus. *ibid.* a filio Aug. consecratus. *ibid.*
Tribunicia potestas impp. unde fluxerit VIII. 391. Cur eam appetierit Augustus. 392. Discrimen inter tribunatum veterem, et trib. potestatem impp. *ibid.* Ea a senatu conferri consuevit. 393. Impp. in trib. potestate suos habuere conlegas. 394. Ea singulis annis renovari et numerari solita. *ibid.* Variorum sententiae de modo iteratae hujus potestatis. 395. Regulae ad il-

lustrandum hunc modum necessariae proponuntur. 398. Trib. potestas ab Augusto usque ad Antoninum iterata est eo die, quo accepta, deinceps Kalendis Ian. 404. Quo ea tempore desiverit. 449.
Tripus auguratus insigne. VI. 31.
Triquetra fallax monetae Siculae indicium. VI. 60.
Triumphales quadrigae sine rectore. VI. 197.
Triumphantes liberos suos in currum recepere. VII. 93.
Triumphalia ornamenta. VI. 113. Ea Druso sen. decreta. 177.
Troja ludus. VI. 170. utrum is connexus cum principe juventutis. VIII. 377.
Tutela, nomen adfine Genio, vel Fortunae. VIII. 141.
Τυχη, Graecis Genius urbis. VIII. 141.

Valerianus junior neque Caesar fuit, neque Augustus. VII. 427 seq.
Valli castrensis forma. VIII. 67.
Vehiculationis onus a Nerva mitigatur. VI. 408.
Veliternorum numus plumbeus. VIII. 319.
Velum. Eo opertum caput augurum. VI. 17. 18.
Venatio mirabilis in amphitheatro. VII. 182. Venationes in contorniatis. VIII. 302.
Venus cum adhaerente collo Cupidine. VI. 6. Genitrix Romae culta. 511. Victrix in annulo Iul. Caesaris 8. pro tessera ante pugnas. *ibid.* obvia in numis Iul. Caesaris et Augusti. 81. Veneris nomen datum Iuliae Augusti filiae. 168.
Vercingetorix rex captivus in numo Iul. Caesaris. VI. 6.
Verissimi nomen datum M. Aurelio. VII. 67.
Verus. Numi hoc nomine inscripti ad quem Verum pertineant. VII. 84.
Vestae attributa commodata Liviae. VI. 155.
Vestales ante Vestae templum sacrificantes. VII. 101. Earum sex constitutae. *ibid.*
Vexillorum forma et usus. VIII. 494.
Viae munitae ab Augusto. VI. 105. a Trajano. 421.
Victoriae cum votis nexus. VIII. 479. Victoria insigne imperii. VI. 85. Ejus statua Tarento advecta. *ibid.* Victoria Nemesis. 511.
Victoriarum numerus positus in numis pro numero imperatoris ex victoriis. VII. 401.
Vlysses Scillae se opponens. VIII. 286.
Vota in numis memorata. VIII. 473. Eorum varia genera. *ibid. seq.* Vota decennalia, eorumque origo. 475. Quinquennalia, eorumque origo. 476. Variae in numis vota enunciandi formulae. 477. Votorum typi. 479. Horum nexus cum typo coronae. *ibid.* Quo tempore nuncupari desierint. 480. Observata varia ad vota numis inscripta. 481.
Vpupa pietatis symbolum. VI. 531.
Vrbes monetariae inf. aevi. VIII. 518.
Vrsus quadrigarius. VIII. 297.
Vulcanalia Romae acta. VI. 97.
Vulcanus dictus Vltor. VI. 96.
Vulcanus et Minerva colloquentes. VII. 34.
Vulcano sacra arma ejusque velut victima. VI. 97.

JOSEPHUS ECKHEL

ADDENDA

AD

ECKHELII

DOCTRINAM NVMORVM VETERVM

EX

EIVSDEM AVTOGRAPHO POSTVMO

CVM TABVLA AENEA

VINDOBONAE

SVMPTIBVS FRIDERICI VOLKE

MDCCCXXVI.

A. Steinbüchel Lectori S. P.

Addenda ad Eckhelii doctrinam numorum veterum, quae tuis oculis subjiciuntur, Eckhelius exemplari, quo ipse utebatur, plagulis in singulorum voluminum calce annexis, inscribere solebat: ea nunc publici juris facimus, prout auctoris manu exarata in Museo Caesareo Regio Vindobonensi asservantur.

Vitam Eckhelii a cel. olim Millinio conscriptam, ex sermone gallico in latinum translatam, virique effigiem addidimus, quo liber omnibus partibus absolutior gratiorque tibi prodiret.

Nolumus te pluribus morari, lector benevole; id modo precamur, nobiscum venerandis viri Manibus solemni acclamatione pie parentes

HAVE. ANIMA. DVLCIS. IN. AETERNVM.

NOTITIA LITERARIA

DE VITA ET SCRIPTIS

IOSEPHI HILARII ECKHEL,

OLIM PARISIIS IN SOCIETATE PHILOMATHICA

AB A. L. MILLIN,

MUSEI ANTIQUITATUM PARISINI CONSERVATORE

PUBLICE PRAELECTA, ET EX GALLICO IDIOMATE LATINE REDDITA

AB EM. TH. HOHLER.

IOSEPHUS HILARIUS ECKHEL, natione Austriacus, patria Entzersfeldensis, genere honesto oriundus, quippe cujus pater administrandis praediis Comitis de Zinzendorf praeesset, natus est An. 1737.

Is, cum a teneris unguiculis singulari discendi cupiditate flagraret, admodum puer missus est ad studia literarum, quibus statim a principiis tanto ardore dedit operam, ut rudimenta linguae latinae quam celerrime imbiberet, atque in literis latinis et historiae scientia maximopere proficeret. Vix annum decimum quartum egerat, cum Viennae 17. Octobris An. 1751. in collegium Iesuitarum cooptaretur. Inde Leobii in Styria studia humaniora absolvit et, ad severiores disciplinas progressus, philosophiae, mathesi et theologiae, simulque studio linguae graecae et hebraicae operam navavit. Et jam tunc, duabus odis latinis [a]), quibus nuptias Iosephi II. celebraret, in lucem editis, egregia eruditionis classicae specimina praebuit.

Postea Viennam redux An. 1766 docere in academia Theresiana coepit linguam latinam; porro in academia militari Styrae ad Anesum grammaticam et rhetoricam, denique Viennae in gymnasio academico ab An.

---

a) Odae duae, quum Josephus II. et Josepha, Bavariae princeps, nuptiis jungerentur. Viennae Austriae 1765 in 4to.

1768 usque ad An. 1771 poëticam et rhetoricam tradendam suscepit, eo quidem profectu, ut inter discipulos exsisterent complures, qui postea in literatura germanica praestantes scriptores inclaruere; e quorum numero Ioannes Bapt. Alxinger, poëta egregius, fuit, qui, ut magistro imprimis carus, ita gratissimo animo semper ei devinctus erat, quippe qui ingenue fateretur, quidquid virium in se esset, quidque in literis profecisset, id omnino deberi magistro suo doctissimo eidemque humanissimo. Eo temporis spatio Eckhel complura opera in lucem edidit, quibus nomen suum in republica literaria magis magisque inclarescebat. Quippe An. 1768 perelegans carmen a) in abitum Mariae Carolinae, Serenissimae Archiducis Austriae, lingua vernacula condidit, et duobus annis post orationem eloquentiae plenam de itineribus a Josepho II. per Italiam institutis in lucem protulit b). Eodem tempore et commentarium Grammaticum in prophetias Hagei publicavit. Quae tamen studia longe aliena erant ab iis, quibus postero tempore nominis immortalitatem consequutus est, studiis scilicet rei numariae, cujus et vera principia primus aperuit, et terminos longe promovit. Ea studia Eckhel tunc temporis amplexus est tanto amore, ut quidquid otii a negotiis scholasticis superesset, rei numariae adhiberet. Itaque brevi tantum profecit, ut An. 1770, solenni professione sua Ordini Iesuitarum addictus, prae ceteris habitus fuerit dignus, qui celebri Khellio, magistro suo, circa hoc tempus defuncto, Custos numorum in societate exstantium succederet.

Is, cum totus Archaeologiae studiis deditus, ac in omni genere disciplinarum, quae ad haec studia sua facere viderentur, apprime versatus esset, incredibili cupiditate incendebatur Italiae visendae propter summos antiquitatis thesauros ibi reconditos. Demum An. 1770, postquam id obtinuisset, ut Romam mitteretur, profectus est mense Augusto, et in classica terra Italiae non tantum eruditione sua ampla et solida maximam sui existimationem excitavit, sed et ingenuo candidoque animo facile sibi con-

a) Gedicht auf die Abreise I. K. H. Marien Charlotten, Erzherzoginn von Oesterreich. Wien, 1768 in 8vo.

b) Rede auf die Reise Josephs II. in Italien. Wien 1770, in 8vo.

ciliavit amicitiam doctissimorum quorumque virorum, inprimis celeberrimi Lanzi, Marini, et Oderici.

Florentiae commorans, cum Edmundo Cocchi, tunc temporis Custode Musei numarii, in frequentiores disceptationes ingressus, occasionem nactus est, genuinas ideas de omni re numaria explicandi, atque novum systema suum numorum ordinandorum aperiendi. Cujus rei summam gravitatem facile perspexit vir prudens, qui, ut animo ingenuo sagacique praeditus et augendarum scientiarum cupidissimus erat, nullus dubitavit, quin hominem doctum et ingeniosum Magno Duci Leopoldo commendaret utpote dignum, cui cura Musei numorum Florentini secundum novum systema ordinandi committeretur. Quo munere honorifico noster ut summo successu, ita brevissimo temporis spatio perfunctus est.

Quare Leopoldi Magni Ducis singulari gratia commendatus Augustae Imperatrici Mariae Theresiae, Viennam reversus, post abolitionem societatis Iesuitarum, An. 1774. thesauro Caesareo numorum gemmarumque veterum et rei antiquariae in Universitate Vindobonensi docendae praefectus est.

Cum jam tunc de edendo opere egregio cogitaret, quod tandem An. 1775 in lucem prodiit, ei Denis, celeberrimus praeclari Khellii in munere Bibliothecarii Caesarei Aulici successor, commentarios de re numaria a Khellio relictos tradidit hunc in finem, ut in elucubrando opere notis et animadversionibus magistri doctissimi adjuvaretur. Quibus auxiliis usus, Eckhel in opere suo numos veteres secundum novum suum systema in ordinem disposuit, ac juris publici fecit [a]. Quod systema jam paullo fusius explicemus, oportet.

Inter amatores rei numariae sunt, qui non nisi unum alterumve genus numorum colligere student. Quorum in ordinem dispositio nihil difficultatis habet. Aliud obtinet in ordinandis collectionibus, numos omnis generis veteris aevi complectentibus. Ex usu quidem communi olim numi

a) Numi veteres anecdoti ex Museis Caesareo Vindobonensi, Florentino Magni Ducis Etruriae, Granelliano nunc Caesareo, Vitzaiano, Festeticsiano, Savorgnano Veneto aliisque Viennae Austriae 1775 in 4to.

secundum magnitudinem in varias series ordinari consueverant, ita ut primum numi autonomi ordine alphabetico et secundum metalli genus collocarentur; deinde numi regii secundum modulum et metalli genus, postea numi Romanorum Consulares et Imperatorii itidem secundum modulum et metalli genus distribuerentur, quibus alii numos coloniarum adserere solebant, alii vero in peculiares series sejungere amabant.

Quae distribuendi methodus, quamquam a praecipuis numismaticis adoptata et in locupletissimis Museis adhibita fuerit, tamen quam parum commoda sit, facile intelligitur. Ut enim ordinem rerum gestarum sequaris, alias atque alias series numorum secundum modulos et metalla distinctas perscruteris necesse est. Porro fit, ut numi terarum longissime distantium, siquidem ordine alphabetico se excipiant, penes se collocentur v. g. Panticapaeum in Tauride, Panormus in Sicilia, et Paphos in Cypro insula.

Pellerinus, hujusmodi distributionem a methodo philosophica, quae cujusque scientiae basis sit, necesse est, longissime aberrare sentiens, novam in hac re viam patefacere conatus est, eoque pervenit, ut numos urbium secundum regiones, unde originem traherent, ordinaret. Quae ordinandi ratio magnam quidem numorum explicandorum facilitatem suppeditabat; verum auctor hanc viam haud satis longe prosequutus est, sed quasi in primo limine sistens, numos non nisi secundum generales divisiones geographicas dispertitus est. Itaque cunctam cujusque regionis monetam in unum acervum congessit et ordine alphabetico composuit. Idem tamen numos urbium, regum, et coloniarum secernere coepit.

Eckhel noster primus exstitit, qui perspiceret, quantum incommoditatis diversae hae methodi haberent. In eo tamen cum Pellerino consensit, aeque ineptum et ridiculum esse, numos secundum metalli genus aut modulos dispertiri velle, quam si quis plantarum genera ex stirpis duritie aliisve proprietatibus in herbas, frutices et arbores divideret. Methodus enim in omni scientia fili instar est, quo, vitatis ambagibus et erroribus, per caecum labyrinthum cognitionis empyricae ducamur. Utut plurimas res usu quotidiano et communi experientia didicerimus, tamen, si methodus abest, scire nostrum nihil est, nisi farrago notionum memoriae inhaerentium.

Ordo accedat necesse est, quem ratio sola potest inferre. Methodus igitur in scientia rei numariae aeque necessaria est, ac in quavis historiae naturalis parte. Nam ut in historia naturali ope certorum characterum v. g. dentium in mammiferis, pinnarum in piscibus, organorum sexualium in plantis, facile dignoscas, ad quam speciem corpus aliquod pertineat, ita in moneta ope certorum characterum, uti metalli, fabricae, typi, styli et inscriptionis, facile determines, cui urbi, cui regi imperatorive adjudicandi sint singuli numi. Iam studium horum characterum efficit theoriam numismaticam, quae ad dijudicandos et in classes redigendos numos non minus necessaria est, quam methodus botanica ad determinandas ordinandasque plantas. Quodsi ergo celeberrimus Linneus nomen Restauratoris historiae naturalis jure promeritus est, doctissimus Eckhel noster, systematico ordine in re numaria introducto, parem palmam sibi evicisse putandus est.

In distribuendo describendoque Museo Viennensi Caesareo autem sequutus est ordinem hunc. Primum universos numos in duas classes divisit, scilicet in numos urbium et in numos Romanos.

Tum urbium numos secundum ordinem geographicum disposuit, et secundum provincias subdivisit; singularum vero provinciarum urbes ordine alphabetico collocavit, regesque, quorum ditioni subjectae erant, ordine chronologico subjunxit.

Numos coloniarum olim in usu fuerat separatos disponere, prout inscriptio esset vel graeca vel latina. A quo usu Harduinus primus discessit et cunctos coloniarum numos sibi coordinare instituit. Eckhel autem coloniarum numos numis autonomis adjungendos putavit, propterea, quod hac ratione series urbium plenior redderetur. Cui quidem coepto qui adversarentur, non defuerunt rei numariae sectatores; prudentissimi tamen quique in partes Eckhelianas transiere hac de causa, quod pars aversa hujus monetae fere magis ad urbes refertur, quarum jussu olim cusae fuere, quam ad principes, quorum facies in parte anteriore repraesentata est.

Insularum numos, quos Pellerinus sejunctim ordinandos putaverat, Eckhel noster terrarum adjacentium numis adjungere ob constantem utriusque monetae affinitatem malebat.

Quoad numos Romanos Eckhel novam plane rationem sequutus est. Eos nempe in numos Consulares et Imperatorios subdivisit. Numi Consulares, qui sub Consulibus facti fuerunt, etiam Romanarum gentium numi appellari solent, quia totidem series clarissimarum gentium Romanarum repraesentant. Quos noster, cum, propter incertitudinem rei, methodo systematica, sive chronologica, sive alia, disponere non auderet, ex ordine alphabetico distribuendos putavit.

In numis Imperatoriis ordinandis alii methodum alphabeticam, chronologicam alii sequi soliti fuerant; methodus alphabetica tamen, quia nihil luminis historiae illustrandae inferret, a plerisque derelicta. Sed ne in methodo chronologica quidem omnes iisdem usi fuerant principiis, siquidem Occo et Mediobarbus fastos Romanos, alii aliam divisionis rationem sequuti fuerant. Eckhel autem, quidquid boni apud singulos esset, in systema suum adoptandum putavit.

Eckhelianum itaque systema ordinem geographicum chronologico jungit et non tantum ipsam scientiam numismaticam promovet, sed et historiae plurimum luminis adfert. Si enim numos tali ordine distributas prae oculis habeas, facile fit, ut ex eorum serie cujusque regni provincias et urbes cognoscas, successionem principum edocearis, et varios idiomatis usitati characteres comprehendas; porro ex opulentia indigentiave metallorum prosperiorem miserioremve populorum statum intelligas; ex numorum formositate vel deformitate artium nascentiam, progressum et lapsum colligas; denique ex inscriptionibus magistratuum titulos, illustres viros, ritus, ludos publicos, dies festos Deosque et sexcenta alia, quae ad perfectam historiae cognitionem faciunt, perspicias.

Hisce principiis Eckhel in distribuendis usus est numis anecdotis, quos vel in Italiae Museis adnotaverat, vel in Museo Viennensi Caesareo a Iamerai Duval, Fröhlich et Khell, antecessoribus suis, nondum editos deprehenderat, atque secundum systema suum in classes redactos et ea, qua solebat, praecisione diligentiaque descriptos, operi suo inseruit.

Quod opus divisum est in partes duas, quarum prior practer praefationem, qua numismatica auctor sua refert itinera, descriptionem numo-

rum anecdotorum, i. e. vel ineditorum vel perperam explicatorum ex omnibus Europae antiquae terris complectitur. Altera pars numos Asiae et Africae, praeterea omnes, qui dubii aut incerti sunt, continet. In hoc opere tamen Eckhel perpaucos tantum numos veterum Romanorum Consulares et Imperatorios descripsit, utpote quorum maxima pars jam aliunde satis cognita esset. Rei illustrandae causa in fine XVII tabulas aeri incisas adjecit, quae multitudinem numorum adcuratissime delineatorum repraesentant, et eo ipso genere meriti, quod in libris numismaticis haud raro desideratur, operis praestantiam magnopere augent.

Auctor noster, cum, hoc sublimioris ingenii et doctrinae monumento exacto, famam nominis sui in republica literaria jam summe extulisset, paullo post speciosius adhuc systematis sui exemplum exhibuit in edito Catalogo Musei Caesarei Viennensis [a]), quod non tantum ad instar Musei Florentini ordinaverat, sed et permagnis numorum thesauris locupletaverat. Totus enim officiis muneris sui addictus nullam praetermiserat occasionem Musei novis numis vel coëmtis vel permutatis ampliandi. Quo facto et numos ab Ilgnero collectos, et numos Imperatorum argenteos a comite Ariosti congestos adquisiverat. Quae propter ampla Musei Caesarei Vindobonensis incrementa, cum jam veteres indices a Fröhlich et Khell conscripti non sufficerent, Eckhel novum hunc Catalogum condendum suscepit, qui a primordio solum quidem in usum Musei destinatus, postea vero, urgente necessitate typis mandatus, et, sicuti praecedens auctoris nostri opus, Augustae Imperatrici Mariae Theresiae dicatus, publico exstitit documento, quantus numorum Augustae liberalitate accrevisset thesaurus, quantaque esset Caesarei Viennensis Musei opulentia. Itaque Eckhel jure asseruit, nullum Europae Museum conferri posse Vindobonensi Caesareo, nisi forte Parisinum, quod immensis opibus tantum inclaruerit, ut spes vix supersit, quacumque aetate aut quibuscumque sumptibus ejus posse aequiparari praestantiam. Eckhel catalogo suo VIII

a) Catalogus Musei Caesarei Vindobonensis numorum veterum, distributus in partes II. quarum prior monetam urbium, populorum, regum, altera Romanorum complectitur. Vindobonae 1779. Tomi II. in folio.

tabulas addidit, repraesentantes eos vel ineditos vel male explicatos numos, quos inter anecdotos nondum descripserat. In praefatione hujus operis crimina a celeberrimo Pellerino sibi objecta diluenda putavit; qui egregius rei numariae scriptor in praefatione Voluminis VII. et VIII., nec non in Additamentis ad Volumen IX. operis sui paullo acerbius conquestus erat, quod Eckhel noster, invidia ductus, complures ejus errores iniquo animo retexisse, vel omnino falsos ei imputasse videretur. Eckhel, cujus animus ab invidia semper longe alienus, id quod dignitati suae deberi videbat, pro humanitate sua mite respondit: rei numariae scientiam tot ac tantas involvere difficultates, ut doctissimi et celeberrimi quique homines in aliquot errores delabi possint, quin existimatio de solida et vasta eorum eruditione ullum exinde detrimentum patiatur. Nam fieri, ut, in explicandis numis veteribus, alius alio praestantiori exemplari utatur, adeoque rem melius tangat. Quoad errores autem, quos Pellerinus falso sibi imputatos asseruerat, Eckhel criticam suam argumentis luculentissimis firmavit: caeterum justas Pellerino laudes attribuit. In fine hujus catalogi notitiam historicam de Museo Caesareo Vindobonensi adseruit.

Ab An. 1779 usque ad An. 1786, nullum opus Eckhelianum in lucem prodiit. Quo temporis spatio interjecto Eckhel novam syllogen edidit numorum veterum anecdotorum a), quos interea in thesauro Caesareo repertos in classes systematis sui redegerat. Haec sylloge X tabulis aeneis aucta est. Caeterum continuationem non habuit.

Eodem tempore auctor noster et monographiam numismaticam b) publicavit, qua copiosiorem systematis sui usum ostendit. Materia hujus monographiae est moneta Antiochiae Syriae, cujus in descriptione auctor noster specimen artis criticae in re numaria exhibuit. In praefatione hujus opusculi primum loquutus est de doctrina numorum, qua condenda tunc occupabatur.

Ante quam opus hujus doctrinae, qua rei numariae scientiam penitus

a) Sylloge Ima numorum anecdotorum thesauri Caesarei. Viennae 1786, in 4to.

b) Descriptio numorum Antiochiae Syriae, sive specimen artis criticae numariae. Viennae 1786.

restauraturus esset, edendum susciperet, An. 1787, libellum [a]) praemittendum putavit, quo elementa rei numariae in usum tyronum ea mente proposuit, ut literarum studiosi, cognita rei gravitate et pulchritudine, ad studium numismaticum invitarentur. Itaque in hoc libello elementari summam rei numariae breviter exposuit et VI tabulis adjectis numos notatu dignissimos repraesentavit.

Auctor noster, quamquam studio numorum prae caeteris occupatus, tamen in omnibus partibus Archaeologiae aequaliter versatus fuit. Praeterea amplitudinem eruditionis acumine judicii et ingenii elegantia aequavit. Cujus rei exemplum dedit in expositione sua gemmarum Musei Caesarei Viennensis, quarum praestantissima exemplaria in hoc opere magnifico descripsit [b]).

Hoc quidem Museum, a quo tempore Eckhel ejus custos exsisteret, gemmarum thesauris, et a duce Lotharingiae et olim in castro Ambrasiensi provinciae Tyrolis collectis, ditatum fuerat; verum auctor noster in opere suo non omnem Musei copiam, sed eas praecipue gemmas illustrandas putavit, quae vel magnitudine sua vel objecto excellerent. Explicatio auctoris nostri exemplo proponi potest omnibus, quicumque hujus generis laboribus occupantur. Non enim imitatus est illos Archaeologiae scriptores, qui, dum omnia explicare, omnia ad mythologiam historiamve referre conantur, pulchritudinem artis negligunt; neque hos est sequutus, qui, unice occupati pulchritudine artis, cuncta posthabent, quae ad mythologiam historiamve illustrandam facere valeant: sed mediam viam inter prolixitatem Begeri et Gravellei siccitatem ingressus est. Descriptiones ejus breves et succinctae, perspicuae et adaequatae; nihilominus tamen plenae sunt ingeniosarum observationum, et idearum novarum, quae non nisi ab homine summae eruditionis et acerrimi judicii, quique omnes partes Archaeologiae ex asse teneret, proficisci poterant.

Prodiit hoc opus Gallico idiomate conscriptum, qua in re auctor no-

---

a) Kurzgefasste Anfangsgründe zur alten Numismatik. Wien 1787, in 8vo.

b) Choix de pierres gravées, du cabinet impérial des antiques, représentées en XL planches. A Vienne en Autriche, 1788 in folio.

ster consiliis liberi Baronis de Locella, amici sui, cujus infra mentio facienda erit, usus est.

Tandem ab An. 1792 usque ad An. 1798, in lucem edita est octo voluminibus comprehensa Doctrina numorum [a]), qua condenda auctor noster, ut supra retulimus, jam pluribus abhinc annis occupatus fuerat. In numis anecdotis, porro in sylloge et in catalogo edito Eckhel systema suum quidem jam exhibuerat, ast nondum omnem rem numariam ad hoc systema redegerat; quod opus ingentis fuit laboris. Complures quidem Archaeologi antea jam de condenda historia generali numorum cogitaverant, sed rei difficultate absterriti fere a suis consiliis destiterant. Rasche solus rem ad finem perduxit; verum ejus opus, infatigabilis patientiae magis, quam solertioris industriae monumentum, formam lexici habet, adeoque nihil confert ad praecepta scientiae numismaticae statuenda; praeterea erroribus et tricis refertum est.

Cum philosophica indoles eadem ratione procedat, cuicumque scientiae adhibeatur, Eckhel noster eodem modo, quo Linneus systema naturae, condidit generale suum numorum systema, cujus analysim superius jam exposuimus. Nempe in capite operis singulariumque classium praemisit propositiones universales, quae regulas principales, nomenclaturam, determinationem characterum primariorum, literaturam et criticam scientiae numismaticae complectuntur, ac quodammodo philosophia numismatica appellari atque philosophiae botanicae Linnei comparari possunt.

Eckhel in systema suum non universos numos, quotquot eorum noti sint, sed eos tantum, qui notari mereantur, recepit. Simul indicem operum adjecit, in quibus singuli numi optime repraesentati et descripti reperiuntur; ipsis vero descriptionibus suis haud raro uberiorem explicationem adnexuit, vel geographiae et chronologiae, vel mythologiae historiaeque, literis et artibus nova lumina adferentem. Unumquodque octo doctrinae suae voluminum indicibus amplis et adcuratissimis instruxit, quarum ope investigatio materiarum magnopere facilitatur.

---

a) Doctrina numorum veterum. Vindobonae 1792—1798. Volum. VIII. in 4to.

Ita Eckhel noster de re numaria unus omnium optime meritus est, ut qui exactissimas quasque et certissimas notiones in unum corpus doctrinae redigere, et omnem scientiam numismaticam methodo philosophicae subjicere instituit. Ad quod opus perficiendum certe plurima eaque rarissima requirebantur ingenii praesidia, scilicet cognitiones in quocumque genere eruditionis fere immensae, studium numorum funditus exhaustum, judicium sanum, praecisio idearum maxima, animus immunis a praeoccupatis opinionibus, vis ratiocinii praepollens et diligentia veri, styli denique perspicuitas summa. Quarum virtutum nulla defuit Archaeologo nostro. Methodus sua adeo probata fuit doctae Europae, ut et cunctis operibus, quae de re numaria publicarentur, et singulis Museis ordinandis basin praeberet, quam hodiedum praebet, semperque praebitura est. Quin systemati botanico Linnei in eo praevalet, quod nullis innititur characteribus secundariis adeoque nulli mutationi unquam obnoxia est, nisi quoad singulos numos, quorum unus alterve forte minus rite explicatus fuerit. Ergo methodus Eckheliana quoad singulos numos semper quidem perfectionis patiens erit, sed constanter eadem manebit cum in basi, tum in forma.

Jam facile intelligitur, quantos scientiae thesauros complexus fuerit animus viri, qui tantum opus perficere valuerit. Hinc etiam oraculi instar fuit, quod consulerent omnes, quicumque aliquam difficultatem in re numaria proponendam solvendamve haberent.

Quae hucusque dicta sunt, sufficient, ut Eckhelii qua viri docti merita in republica literaria cognoscantur. Superest, ut pauca addamus, quibus palam fiat, quanta fuerit in homine morum amabilitas. Pulchrum est, quem propter ingenii magnitudinem admireris, eundem dignum exsistere, quem ames et magni aestimes.

Eckhel animi nobilitate non minus quam simplicitate et sinceritate sua excelluit. Sententiam suam non nisi diutina consideratione maturatam protulit, et cum moderamine enuntiavit. Errores, si quos incurrisset, modestus agnovit docilisque emendavit. In rebus ambiguis dubitare maluit quam paradoxa prosequi. Nihil nisi verum requisivit. In amicitia jungenda non promptus, ast firmus et constans fuit. Patriae amantissimus et addictissimus.

Quanta animi generositate et abstinentia fuerit, multa referri possent exempla; sed hoc unum sufficiet, ut cognoscatur, qualis hic vir fuerit. Ios. Heyrenbach ejusdem olim, cujus Eckhel, S. I. presbyter, in universitate Viennensi publicas praelectiones ex doctrina diplomatica habere instituerat, quas aliquanto tempore gratuitas continuavit, quia cathedra hujus doctrinae nondum erat fundata. Eckhel certior factus, viro docto propter indigentiam ab his praelectionibus, quae studiosae juventuti aeque necessariae ac utiles viderentur, discedendum fore, ipsum commovit, ut dimidio salarii sui accepto doctoris officium in publicam utilitatem continuaret. Heyrenbach hoc generosissimi amici beneficio adjutus usque ad mortem literis et patriae profuit, nec ejus morte quisquam magis adflictus visus, quam idem ille, qui vivum sumptibus suis sustentaverat.

Vir tantis virtutibus praeditus, totque meritis insignis morbo inflammatorio correptus est 16. Maji An. 1798, in domo liberi Baronis de Locella, celebris graecarum literarum cultoris, ad quem visendum se contulerat. Ubi valetudo ejus repente in tantum periculum incidit, ut domum suam revehi nequiret. Iam postero die inter amplexus amici carissimi ex vita decessit, annum agens sexagesimum sextum.

Ejus obitum viri literati per omnem Europam luxerunt. Folia publica hanc gravissimam literarum jacturam non tacuerunt. Illustrissimus Heyne, qui Winkelmanni memoriam in Germania panegyrico eloquentiae pleno honestaverat, et nostro Archaeologo justa persolvenda suscepit, nec apud exteras gentes defuerunt viri docti, probique literarum aestimatores, qui publice profiterentur, quantopere Eckhel noster de republica literaria promeritus fuisset. Cujus rei documentum haec ipsa notitia literaria est, quam, a Millino, Parisiis in societate philomathica olim praelectam ex idiomate Gallico latine reddere et hisce Additamentis praefigere operae pretium visum est.

Vindobonae Calendis Augusti 1826.

ADDENDA.

ADDENDA

AD

VOLVMEN PRIMVM.

Pag. XXV.

De admixto monetae aureae cupro vide testimonia ex Pachymere apud Gibbon cap. 62 Tomo XII. p. 430.

Pag. XXIX. col. 1. post lin. 14.

Varium hunc aeris modum cum plerique hactenus crederent apud veteres fuisse arbitrarium, neque propterea auctum, imminutumve numi praetium, ad quemcumque modum numus aeneus pertineret, fuit nuper cl. Pinkertonus, qui varium monetae aeneae pretium pro varia ejus indole, ac pretio intrinseco adsignavit. Ait, instituto adcurato examine inde ab Augusto et deinceps, numos omnes I. formae compertos sibi esse constare ex aere flavo, seu orichalco, et eorum ne unum quidem ex cupro, seu aere Cyprio. Grandiores ex iis, quos mediae formae appellamus, hos quoque esse ex aere flavo. At vero, qui his sunt proximi, suntque asses, aut mediam unciam adpendunt, esse ex cupro. Jam vero, prosequitur, aes flavum (*brass*, Gallis *laiton*, nobis *Messing*), a veteribus multo fuisse majoris aestimatum, quam cuprum, et quidem pretio altero tanto. Unde necessario consequi, pro eadem argenti portione minus aeris monetarii flavi, quam Cyprii fuisse repensum. Atqui et mirum sibi videri, rei numismaticae scriptores utrumque hunc modum passim neglexisse. In causa fuisse existimat, seu quod causa inhaerentis aeruginis utrumque temere permiscuere, seu quod hac nostra aetate aes flavum non multum Cyprio, pretio, et valore, praestat. Haec vir eruditus. (Essay on medals Vol. I. p. 108 seq.) — Operae pretium, in hujus veritatem judicii inquirere. Discrimen, quod is in numis aeris flavi, Cypriique, et pro varia quidem eorum magnitudine se reperisse adfirmat, vereor, ut jure possit praedicari. Docuit me exactor officinae monetariae, quae est apud nos Vindobonae, a me consultus, et ad explorandos numos musei Caesarei arcessitus, nullum ex iis, quos ei copiosos exhibueram, cupro puro constare, et ne quidem eos moduli minoris, quos Pinkertonus ex aere Cyprio flatos adfirmat, ne-

que in utrisque apparere certam quandam metalli differentiam, mixtione, ut videri possit, in omnibus fortuita. Sane in iis quoque, qui pondere, volumine, typis sunt simillimi, hoc unum observari discrimen, quod alii plus, alii minus cupri continent, et forte vix exstat numus vetus, qui puro sit cupro, omnibus aliqua saltem materiae heterogeneae admixtione adulteratis, neque istud in romana solum moneta, sed Graeca quoque. Percurre numos urbium Maesiae Thraciaeque, Phrygiae, Syriae, Aegypti etc. Ex quo jure licet arguere, discrimen valoris esse in numis iis non potuisse, in quibus tam vaga fuit ac fluctuans metallorum eos constituentium distributio. Aes flavum in majore fuisse apud veteres pretio, quam cuprum, et quidem, ut confidenter adserit, duplo, quo auctore acceperit, ignoro. Si verum fuit orichalcum, quoniam veteres de hoc metallo aeque nobis incondita tradidere, quam de carbunculo suo, et gemmarum virtute, ejus pretium multo auctius potuit constituere; nam et ipse cl. Procopium citat (Pag. 168), quo teste illud valore fere cum argento aequiparatur. Sin cuprum ordinarium diversa mixtione temperatum, cujus naturae est omne aes flavum, tanti pretii tamque rarum esse non potuit vel propterea, quia illud vel tenuissimae omnium regionum urbes monetae suae materiam esse voluerunt.

Pag. XXXII. col. 2. *lin.* 12. *seq.*

Dele hic dicta de Faliscis.

Pag. XXXVIII. col. 1. *lin.* 16.

Lege ad hanc causam praefationem Romei de l'Isle, ac praecipue testimonium Barthelemyi ibid. pag. XXV. in nota.

Pag. LII.

Vide nonnulla observata ad Caput XI. in Encyclopédie méthodique des Antiquités sub *Coin.*

Pag. LXXVII.

Etiam in Neronis moneta exstant numi aenei, qui has notas suppressere.

Pag. LXXXI. col. 2. *lin.* 8.

Deleatur Elidis.

Pag. LXXXVII. col. 1. *lin.* 3. *post: judicia refutata adde:*

Exstat tamen locus singularis, qui huc pertinet, apud Zonaram (L. XIV. c. 22). Narrat is de Iustiniano Rhinotmeto: *τας προς τους Αραβας συνθηκας παρελυσεν, ἀιτιαν ἐιληφως, ὁτι ςαλεν το του ἐτησιου φορου χαραγμα οὐ Ρωμαϊκον ἐιχε σφραγισμα, ἀλλα νεον Αραβιον. Ουδε γαρ ἐξην ἐν χρυσῳ νομισματι χαρακτηρα ἐντυπουσθαι ἢ τον του βασιλεως Ρωμαιων*, *foedus cum Arabibus rupit, causam praetexens, quod missa sibi annui tributi moneta typum non haberet Romanum, sed novum Arabicum. Neque enim licuit monetae aureae aliam imprimere notam, quam imperatoris Romani.* Ex hoc testimonio, quod Bimardi industriam fugit, eruimus, ea aetate, qua magis adhuc validae erant, imperatorum Orientis vires, et vicinis populis formidatae, exstitisse aliquam legem, quae iis monetae aureae, nisi imperatoriae usum interdiceret, aut etiam jus imprimendae alterius notae praeterquam principis Romani, eamque jam infirmis Romanorum rebus adhuc

valuisse, seu obtemperatum esset, seu non, inde licet conjicere, quod illa infracta ansam dedit Iustiniano rumpendi foederis, et belli inferendi; Licuisse adeo Romanis, quas libuit, leges ferre, at exteris quoque nationibus, iis morem gerere, aut, cum tutum fuit, aspernari. Sed haec tum tantum vera erunt putanda, cum adstruere Zonarae dictis fidem volemus.

P. LXXXIX. col. 1. lin. 17.

Verba: Ipse Pellerinius ------ Baeotiae. Expungantur.

P. XCII. col. 2. lin. 11.

Pro *Faliscorum Etruriae* lege: *Elidis*.

P. XCIII. col. 2. post lin. 25.

Cl. Pinkertonus mirabilem sane causam ingerit, cur saepe in numorum Graecorum antica compareat inscriptio latina, in aversa Graeca. Ait (Essay on med. T. I. p. 212), magistratus Graecos, cum statim imperatoris R. imaginem praesto non haberent, matricem monetariam Roma arcessivisse. Missam eam, ut par erat, continuisse epigraphen Latinam. Hanc ipsam deinde, ut parceretur sumptibus, ad monetam suam adhibitam, parte aversa ab artifice Graeco elaborata. Et confirmari istud, quod nulli aut pauci occurrant numi exteri, in quorum antica esset epigraphe Graeca, in aversa Latina. Haec a viro erudito prodita ab ipsis numis facile refelluntur. Exstant numi Philippopoleos Thraciae: IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. XIIII. CENS. PER. P. P. in aversa: ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΛΕΙΤΩΝ. Ex mentione consulatus XIV. certum est, eos signatos fuisse intra annos V. C. 8[illegible], 842, qui respondent annis imperantis Domitiani VII. et VIII. An ergo ipsis annis VII. imaginem principis sui nancisci non poterant Philippopolitae? Quid quod Romae jam anno V. C. 823 cum Domitiani imagine cusi sunt numi, et per omnes provincias sparsi; satis ergo inde ab annis fere XX. cognita. Exstant numi Agrippae II. Iudaei, in quorum antica: IM. CA. D. VESP. F. DOM. AV. GER. COS. XII. in aversa: ΕΠΙ. ΒΑ. ΑΓΡΙ. ΕΤ. Κϛ. S. C. Praeterquam quod ad hos numos idem valet, quod modo de Philippopolitis dixeram, observandum etiam, si matrix anticae fuisset in urbe confecta, monetarium illi insertunrum fuisse inscriptionem, quae in moneta Romana valuit. At, percurre eam totam, et talem non reperies. Idem me sponsore experieris, si alios hujus generis numos, ac praecipue Antiochenos cum moneta R. contuleris. Huc accedit, quod in his quoque facile fabricam a Romana diversam discreveris. Confer iterum cumprimis Antiochenos. Ac quod praecipue rem evincit, sunt numi Othonis ejusdem Antiochiae, in quibus inscriptio capitis est Latina, at imperatoris lineamenta, et cultus capitis tam a moneta urbica aliena, ut facile appareat, eos numos Antiochiae cusos antea, quam ibi de vera ejus imagine ex moneta R. constaret, quo de argumento jam egi in numis ejus Augusti. Quae ergo causa fuit, cur numos hos bilingues ferirent Graeci? Ego in hoc instituto unum video valuisse arbitrium, quod maxime apparet ex numis Antiochiae, in quibus nulla certa lege capitis epigraphe jam Graeca est, jam Latina. In numis aliis Polemonis I. Ponti regis legas: IMP. CAESAR. AVG., in aliis ΚΑΙΣΑΡΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΥ. (Vol.

II. p. 369.) In numis aliis Agrippae II. habes IMP. CA. D. VESP. F. DOM. AVG. etc., in aliis: ΔΟΜΙΤΙΑΝΟC. KAICAR. CЄBAC. etsi utrique eodem anno Kϛ signati sunt. (Vol. III. p. 494, 495.) Generatim observare licuit, in numis his bilinguibus, quidquid ad imperium Romanum pertinet, scribi Latine, quidquid autem ad ipsas urbes, aut cum his proprius connectitur, Graece. Sic in notis tetradrachmis Macedonum antica habes ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ, aversa ASILLAS. Q., nempe qui fuit magistratus Romanus. In cistophoris v. c. C. PVLCHER. PROCOS. et infra ΜΗΝΟΔωΡΟC, nimirum ille magistratus Romanus, hic urbis suae. In numo Agrippae II. partis anticae epigraphe est. IMP. CA. D. VESP. F. DOM. etc. aversae: SALVTI. AVGVST. S. C. ΕΠΙ. ΒΑ. ΑΓΡΙ. ΕΤ. Kϛ. Scilicet caput anticae, votaque Salus, et S. C. ad Domitianum, senatumque R. pertinent, at rex Agrippa, et addita aera propius ad urbem Graecam, quae in Agrippae ditione posita hunc numum percussit. In numis Tyri legitur Latine COL. SEPT. TYRVS, nimirum quia Romanorum colonia fuit, sed deinde Graece: ΔΕΙΔΩΝ — ΑΜΒΡΟCIЄ. ΠЄΤΡЄ — ωΚЄΑΝ. etc., quia haec omnia nullum habent ad Romanos respectum, sed ad antiquitates urbis suae. Haec ergo exempla, et quae multo plura possent adferri, hujus instituti caussam affatim explicant.

P. XCIX. col. 1. l. 29.

Pro *Faliscorum Etruriae* lege: *Elidis.*

P. C.

Addi potest Priscianus (ap. Putsch. p. 560) H literam non esse, ostendimus, sed notam aspirationis, quam Graecorum antiquissimi similiter, ut Latini, in versu scribebant, nunc autem diviserunt, et dexteram ejus partem supra literam ponentes *psilen* notam habent, quam Remnius Palaemon *exilem* vocat, Grillius vero ad Virgilium de accentibus scribens *lenem* nominat; sinistram autem contrariae illi aspirationis *dasian*, quam Grillius *flatilem* vocat.

P. CLII. col. 2. lin. 12 post Fabricii: ut et Barthelemyus, qui ex eo numum Licin. Gallienae vulgavit (Mem. B. L. T. XXVI. p. 555.), quem dedimus Vol. VII. p. 411.

P. 69. col. 2. post lin. 2.

Caput juvenile virile galeatum, juxta ΑΓΑ. Ӿ MACCA. Aquila stans. AE. III.

Praeclarum hunc numulum ill. Augustus L. B. Seckendorf ex museo suo petenti mihi Dresda inspiciendum misit. Est is plane illaesus. Inscriptum MACCA primo obtutu Massiliam invitat. Verum dubitare facit numus simillimus alter, quem vulgavit Pellerinius (Rec. I. pl. V. n. 1.), et Gallicum quidem etiam agnovit, sed in cujus antica juxta caput legitur LIHO. VI., in aversa OVACIA, quae inscriptiones cum illis, quas habet numus praesens, nihil adfine. Interim donec certiora doceamur, potest in moneta Massiliensi stationem obtinere. (Conf. Sestini Class. gen. P. II. col. 1. sub *Agatha*, et Descriptio. pag. 3, et Martini Sylloge II. p. 155.)

P. 71. col. 2. lin. 23.

Numos alios incertae hujus coloniae vide a me descriptos in Vol. V. inter numos gentis Paquiae.

P. 80.

Iejunum, Fateor, hoc loco monetae Britannicae veteris catalogum dederam, atque hunc etiam tanto magis aspernandum, quia ne ipsi etiam illi tres, quos solos dederam, certam sibi possunt patriam vindicare Britanniam. Ussit ea res eruditum quempiam Anglum, qui vulgatam hanc a me veteris gazae Britannicae penuriam suae opprobrium gentis arbitratus sequentem ad me, dissimultato tamen suo nomine, epistolam dedit, quam, Latine scriptam, ut acceperam, integram, nullo vel apice aut addito, aut dempto, aut immutato hic cum lectore communicatam volo.

Vir doctissime!

»Tibi ignotus, et ergo ἀνονυμος, sed amator famae tuae, quasdam observatiunculas in opus tuum egregium, cui titulus: Doctrina numorum etc. tibi submitto. Distantia loci te litteraturae nostrae Anglicanae inexpertem reddidit, nec unus oculus omnia videre potest. Hinc de numis Britanniois judicium tuum eruditis nostris valde displicuit, presertim cum totus liber tuus inscientiam (si fas sit) tuam scriptorum nostrorum de re numismatica demonstrat. Haud equidem ignoro, censuram a te latam esse eandem viri docti Ioannis Pinkerton Scoti in opere suo, cui titulus: An Essay on Medals p. 295 seqq. Vol. I. nuperrimae editionis 1789 8vo, sed in hoc judicio Anglis nostris errare visus est. Et mihi condonabis, si obiter hunc librum tibi commendo, ut nobis illustrem pluribus editionibus, et a doctis nostris, et a cl. Barthelemio laudatum. Ibi notitiam absolutam praesentis conditionis rei nostrae numismaticae reperias, et plurima nova excogitata antea scriptoribus ignota, uti si exemplum ponere licet, numos imperatorios magni aeris, asses vulgo dictos, sestertios esse evincit. Sed haec obiter.«

»Tibi, vir erudite, maxime commendo libros nostros nuperos de re numismatica comparare, quod facile, si cl. bibliopolae Edwards in vico Pallmall Londini, cui cum Vindobona commercium, et a quo librum tuum emi, mandata deferas. Haec epistola solummodo spectat judicium tuum de numis Britonum; nam et certum est, plures hic repertos, fabrica et typis a Gallicis prorsus abhorrere, numus Cunobelini regis extare plurimos, et aliquot in Pinkertonii opere (inter pluria alia numismata Persica, Graeca, Romana, primum ex collectione Hunteriana exsculpta) extare indubiae notae. Sunt et numi Britonum ex cupro et stanno, cui similes Gallici nequaquam sunt reperti. Vale, vir erudite, et literas ornare perge. Dabam Londini mense Ianuario 1794.«

Ergo vir eruditus, quisquis is est, meam *inscientiam* scriptorum de re numismatica Britanicorum in crimen vocat, cujus me onus minūs premit propterea, quoniam ei ferendo humeros quoque suos supponunt Vaillantius, Harduinus, Froelichius, Pellerinius etc., quin et Haymius, Wisius et auctor musei Pembrockiani, qui in ipsa Britannia, et aetate nostrae vicina scripsere, qui omnes in suis urbium, regumque, catalogis nihil Britannicum commemoraverunt, quod a me fuisset praetermissum. Quid quod et humeros suos commodat cl. Combius, qui nuperus praeco musei Hunteriani, quo illustrius Britannia non habet, unicum Ve-

rulamii numum reperit, quem patriae suae tribueret, atque hunc quoque me judice dubium, neque tamen a me omissum. Verum ad nuperas gentis suae lucubrationes provocat anonymus noster, et Pinkertonum mihi commendat, in cujus ait opere *notitiam absolutam praesentis conditionis rei Britannicae numismaticae reperiri*. Quo tempore meum de hac numorum classe judicium typis mandari caepit, indicatum Pinkertoni opus mihi plane ignotum adhuc fuit. Illud cum nonnisi anno proxime elapso (1795) ad me perlatum esset, nihil habui antiquius, quam ut anonymo meo morem gererem. Et legi cupide omnia, quae is vir eruditus in hac causa scripserat, quorum summa haec est (Vol. I. p. 295): jam Iulii Caesaris aetate hoc ipso teste Britannos numis aeneis usos, atque id genus numos rudi opere, et admixta magna stanni portione saepe reperiri in Anglia. Fuisse in Britannia imperante Augusto Cunobelinum Trinobantum regem, cujus forte erunt numi frequentes Cunobelini nomine inscripti, esse enim nonnullos, qui Gallicam eos monetam putant. Unum alterumve offerre epigraphen VER., ex aliquorum judicio Verulamii oppidi. Idem vir eruditus eo loco, quo regum Britanniae ex numis cognitorum catalogum instruit (Vol. II. p. 254), recenset Cunobelinum, cui addit quidem Cassibelanum, et Boadiceam, sed fide dubia. In catalogo numorum urbium non memorat, nisi Camalodunum, et Verulamium. Denique ait alibi (Vol. I. p. 294), numos inscriptos VODISIO — CISIAMBOS etc., quos plerique alii Gallicos putant, a nonnullis Britanniae antiquariis patriae suae numos putari, verum unumquemque judicem incorruptum facile confessurum, Britanniam vix sextam similis monetae partem vindicare sibi posse. Deesse in hunc diem opus, quod utriusque monetae verum discrimen doceret.

Habes hic, lector, totum id, quod de patriae suae moneta judicavit Pinkertonus, ex quo facile intelliges ipse, meum, ac eruditi ejus viri de his numis judicium unum fere idemque esse. Sed id ipsum est, quod in Pinkertono improbavit anonymus, ut vidimus in proposita ejus epistola. At quis non magnopere miretur insolentem ejus disputandi, argumentandique modum? Moleste primum fert, *censuram a me latam esse eandem viri docti Pinkertoni*, praecipit deinde, praeclarum ejus opus ut consulam, ex quo *notitiam absolutam praesentis conditionis rei Britannorum numismaticae* edocebor. Urget bonus anonymus, jubetque me comparare libros Anglorum *nuperos* de re numismatica. Equidem in beneficii loco putassem, si certiorem me fecisset, qui sint hi libri *nuperi*, qui eorum auctores, quae inscriptio, quod meritum, quae eruditorum existimatio. Nimirum vetus haec est consuetudo, qua eruditi distantes studiorum suorum socios edocent, quid apud se suorum ingenia in lucem provexerint. Non sic ille, sed dissimulato suo arbitrium omne librario Eduardo permittit, qui a me compellatus non cessabit ad me mittere ut optima in hoc argumento, sic et pessima quaeque. Atqui et posterioris hujus generis monstra nasci in solo Britannico, educarique, dubitari nequit, si verum est, quod nuper candide professus est Pinkertonus (Vol. I. p. 38): *cur antiquist exceed in visions and monsense.*

Sed miſſo hoc anonymi mei fastidio istud deinceps agam, ut inquiram, utrum existant numi veteres, quos Britannia jure possit suos putare, et si qui sunt tales crediti, utrum sint ea indole, ut etiam eorum qui nullo adfectu in verum inquirunt, possint fidem promereri. Qua in causa sic versabor, ut magis judicium Anglorum, quam meum ipsius secutus esse videar.

CVNOBELINVS REX.

Ejus regis scriptores plures meminere. Narrat Suetonius (in Calig. c. 44). Caligulae expeditione Germanica occupato occurrisse Adminium Cinobellini Britannorum regis filium cum exigua suorum manu, quem pulsum a patre in fidem recepit universa tradita insula. Idem factum narrat Orosius. (Hist. L. VII. c. 5.) Cynobellinum memorat etiam Dio una cum filiis Catarataco, et Togodumno, ejusque regiam Camalodunum, subinde coloniam, de qua mox infra. (L. LX. §. 20, 21.)

Numi:

CVNO. *Capita duo imberbia in Iani morem.* Ӿ CAMV. *Ursus, pone arbor.* AE. (Camden Britannia.)

CVNOBILIN. *Caput virile imberbe.* Ӿ TASCIO. *Mulier sedens d. . . . .* AE. (Ibid.)

CVNO. *Equus currens.* Ӿ CAMV. *Spica.* AV. (Ibid.)

CVNOBILINE. *Caput juvenile nudum.* Ӿ *Equus saliens, supra quem lunula.* AR. (Ibid.)

TASCNOVANE. *Protome virilis nuda.* Ӿ CVNOBE. *Apollo sedens lyra canit.* AR. (Ibid.)

CVNO. *Inscriptum tabellae, omnia intra laur.* Ӿ TASCT. *Pegasus volans.* AR. (Ibid.)

CAMV. *Caput virile arrectis crinibus.* Ӿ CVNO. *Victoria sedens d. protenta.* AR. (Ibid.)

CVNOBELINE. *Caput muliebre galeatum.* Ӿ TASCIIOVANTI. *Aper, prae quo tres globuli.* AR. (Ibid.)

TASCVANTI. *Caput muliebre.* Ӿ CVNOBELI. *Apollo sedens lyra canit.* AR. (Ibid.)

CVNO. *Caput muliebre.* Ӿ TASCIO. *Sphinx sedens.* AR. (Ibid. et Pinkerton. tab. 2.)

CVNOBELINI. *Caput imberbe laureatum.* Ӿ TASCIOVA. *Centaurus cornu inflans.* AE. (Pinkerton, ibid.)

Horum Cunobelini numorum indicium mihi fecit ex Camdeni Britannia Franciscus Wise, sed tam obiter, ut illo ad propositum meum uti non possem. (Mus. Bodl. p. 226. col. 2.) At cum indicatum illud opus in bibliothecis Vindobonensibus non reperirem, dedi operam, ut ex ipsa Britannia arcesseretur. Sed factum tergiversando, ut nonnisi ineunte anno proxime elapso 1795 ad me perveniret. Operis inscriptio est: *Britannia, or a chorographical description of great Britain and Ireland by William Camden. The second edition. London* 1722. *Vol. II. in Fol.* Editio prima Latine scripta jam prodiit anno 1607. Atque huic praeconi numos debeo fere omnes, quos coram stiti.

Teste laudato Wisio numi hi omnes ab eruditis Britannis huic Cunobelino tribuuntur, et fuit nupera Pinkertoni sen-

tentia, ex numis omnibus, qui ad Britanniae reges referri solent, hos esse unicos, de quibus istud certa fide adfirmari possit. (Essay Vol. II. p. 255.) Tamen video, non omnibus istud fuisse aeque persuasum. Plures similes auctor musei Pembrockiani congessit in tabulam 94 Partis secundae, sed numos esse Celticos dixit, et quod magis mirum, fluctuant ipsi Wisius et Pinkertonus, qui esse eos Cunobelini sui antea diserte docuere. *Quidni autem*, inquit ille (l. c.), *mutatis vicibus CAMV sit nomen viri*, *CVNO populi aut urbis?* ac denique variis distractus sententiis his verbis orationem claudit: *in re tam incerta quisque per me suo jure utatur.* Alter Pinkertonus agens de Cunobelino (Vol. I. p. 296) addit: *cujus forte* (perhaps) *sunt numi*, *quos justo numero habemus*, ac paullo infra: *Hi Cunobelini numi forte unici sunt*, *qui esse Britannici videri possint*, (apparently British). Ejus *videri* causam in nota subjecta explicatam proponit, quia in his numis et imagines, et volumen, et apparens aetas ita variant, ut sint qui existiment, nomen illud esse cujuspiam numinis Gallici, aut herois, non Cunobelini nostri. CAMV. et VER, quae illis inscripta sunt, esse posse nomina oppidorum, aut hominum Gallicorum. Quod ad nomen TASCIA, quod in iis perfrequens est, attinet, illud saepe occurrere in numis, qui absque dubio sunt Gallici. Ex quo apparet, ne ipsis quidem Anglis satis esse exploratum, utrum numi similes majore numero intra fines suos reperiantur; nam si istud esset, possentne haerere dubii, utrum Gallici sint potius, an Britannici? Cl. Sestinus omnes hos numos Cunobelini nomine notatos pro Britannicis Gallicos edixit, sed causas reticuit. (Class. général. P. II. p. 3.)

Typi in his numis, quod barbarorum, fuisse proprium alibi diximus, capti sunt ex moneta Graecorum, et Romanorum, nullo sane ad certiores de his conjecturas subsidio.

De inscriptis nominibus aliis nonnulla infra monebimus.

CAMALODVNVM.

In Trinobantibus, serius auctore Tacito deducta a Claudio colonia, et prima quidem Romanorum in Britannia. Vide Cellarium.

TI. CLAVD. CAES. AVG. GER. P. M. TR. P. XII. IMP. XIIX. *Caput Claudii nudum.* ☧ COL. CAMALODON. AVG. *Colonus arans.* AE. I. (Camden pag. CXXI. tab. 1. num. 2.)

Hujus coloniae numum cum capite item Claudii primus dedit Goltzius: COL. CAMALODVN. (in Thes. p. 238). Goltzianae huic merci in sua urbium numismaticarum serie locum dedit Harduinus, sanius negavit Vaillantius in Coloniis, quo in opere Goltzii offucias et ludibria exclusit. Numum, quem ex Camdeno descripsi, diserte adprobat Pinkertonus: (Vol. I. p. 280) etsi eum ipse non vidit; nam recitat ex Speedii Historia Angliae, qui eum haud dubie ex Camdeno hauserit.

Praestabat numum hunc, quem praeter Camdenum ineuntis seculi XVII. scriptorem nemo alius, et ne in ipsa quidem, quod norim, Britannia vidit, in spuriorum numero habere, juvante etiam ad detegendam fallaciam inscriptione TR. P. XII. IMP. XIIX. cum constet, Clau-

dium in tribunatu XII. jam saltem fuisse IMP. XXVII.

* * *

Atque de his Cunobelini, et Camaloduni numis distinctius videbatur agendum. Reliquos omnino lubet praeterire: v. c. BOOVIKA vel BODVO, creditam Boadiceam reginam ex Tacito cognitam, CAS. Cassivelanum regem a Dione memoratum, LVCCIO, quem Bouterovius putavit esse Lucium, qui regum primus in Britannia Christi fidem professus est, REX. CALLE, apud Camdenum etc. Harum, similiumque inscriptionum plura exempla jam dedi ad calcem commentariorum in numos Gallicos. Conjecturas vero de his fallaces, et saepe absurdas pete ex auctoribus laudatis, Camdeno, et hujus commentatore Walkero, Bouterovio, Wisio. Sane quae illi ridicula ad explicandum vocabulum TASCIO, TASCVANTI etc. in his numis saepe obvium attulere, aptiora mihi scenae, quam seriis commentariis videbantur. Nisi ergo scriptores *nuperi*, quos mihi tanto hiatu commendat anonymus meus, sanius quid, ac verisimilius dixere, res vetus Britanniae monetaria, tam putanda est obscura, ac sinae nomine, quam nos nostram Germaniae experimur. At quo is pacto tantam nobis spem potest polliceri, cum ipse jam antea edixerit, in Pinkertoni opere perfectam hujus partis notitiam contineri?

P. 85. *col.* 1. *lin.* 5.

Deleatur *Falisci.*

P. 89. *col.* 1. *lin.* 22.

Omittenda, quae dicuntur de *Faleria.*

P. 90.

Numi huic Faleriae tributi sunt Elidis. V. hujus numos.

Applica huc, quae in simili causa, cum diu litigaretur de sensu vocabuli BIPIΣ, disputat Haynius in suo: Sammlung antiq. Aufs. 1 Stück. S. 64. Item perversum judicium Froelichii, Pellerinii, Barthelemii de numis Selinuntis.

P. 93. *col.* 1. *lin.* 23.

Iosephus Casalius in dissertatione anno proxime elapso Romae vulgata hos numos in insulam Pithecusam Cumis oppositam trajicit. Verum omnes hae sententiae hactenus intra conjecturas consistunt.

P. 93. *col.* 2. *lin.* 7.

Numum hunc jam olim in meis Numis veteribus, et nunc iterum Populoniae largitus sum propter concursum duarum causarum, primum larvae cum lingua ejecta, deinde globulorum in parte aversa, nimirum ex lege in his studiis recepta, eum numo anepigrapho adsignanda est patria. Pridem noveram, Camarinae quoque numos in una facie exhibere larvam, in altera globulos. Verum illo tempore, quo pagina haec typis expressa fuit, nondum mihi cognitus fuit Camarinae numus cum peristasi linguae foras projectae. Nam Princeps Turris Mutiae in Sicilia sua numismatica ejus generis nullum obtulit, sed serius binos in suo Auctario I., sed quod opus nonnisi vulgato Doctrinae meae volumine I. ad ne perlatum est, quod fieri solet in tanta regionum distantia. Veram adeo numi hujus patriam una scientia

decidet, qua in regione ejus similes frequentius reperiantur.

P. 96. *col.* 1. *lin.* 4.

In alio: ARIM. *Rana.* AE. III. (Sestini Descript.)

P. 98. *col.* 1. *lin.* 7. *post ignòro.*

Indicatum mihi serius, istud eum profiteri in Dissertatione de re numm. Etruscorum dictis Paralipomenis adjecta; non ergo, ut dixit Lanzius, in ipsis Paralipomenis, neque p. 176, sed 154, nisi forte alia ejus operis editione usus est.

P. 98.

Fugit me, cum haec scriberem, numus Tudertum argenteus, quem cl. Combius ex Hunteriano vulgavit. (Tab. 61. num. XII. *Caput Sileni.* ✕ TVTERE retrograde.) *Aquila stans expansis alis.* Haud dubie numus Amadutianus, quem hoc loco citavi, ejusdem cum Hunteriano est naturae. Serius in simillimum alterum, qui est in museo ill. Com. Vitzai, satis affabre factum incidi, verum is juxta caput Sileni offert globulum, manifestam unciae notam, ac plane geminus est aeneo illi, quem Arigonius in Miscellaneis suis Tab. XI. n. 51. pictum dedit. Is ergo, qui numum hunc volet genuinum putare, comprobet etiam, urbes Italicas aeneae quoque suae monetae unciarum notas impresisse. Neque dubitavero, et Amadutianum, et Hunterianum numum ejusdem esse naturae, etsi adstituti globuli non fiat mentio, qui forte minus conspicuus utriusque eruditi praeconis oculos fugerit.

P. 101. *col.* 2. *post. lin.* 5.

SIGNIA.

Volscorum urbs mediteranea.

Caput Mercurii, prae quo caduceus. ✕ SEIQ. *Capita Sileni et apri in Iani morem conjuncta.* AR. IV. (Mus. Princ. de Waldeck.)

Inquirenti, quam praeclaro huic cimelio patriam, locum deinde natalem constituerem, causa inscriptionis Latinae facile persuasum fuit, aut respiciendam Italiam, aut generatim Romanorum quampiam coloniam. Urbes nonnullas Italicas etiam postea quam in Romanorum potestatem venere, atque has inter colonias quoque stante republica R. propriam habuisse monetam, satis constat. Fuit haec fere tantum aenea, verum comperta quoque argentea, etsi rara admodum. Habemus ex hoc metallo numos insignes Albae Fucentiae, quae in Marsis sita, et Romanorum insuper colonia fuit. Quo ego tutus exemplo non dubitem, numum de quo agimus, adserere signatum Signiae, quae fuit pervetus Volscorum urbs et jam a Tarquinio Superbo deducta colonia. Scriptum SEIG*nia* pro SIG*nia* non repugnat perpensis iis, quae Vol. V. p. 75 de I ἀρχαϊκῶς in EI mutato observavimus. Permissus feriundae monetae propriae et quidem etiam in argento facile potest repeti ab indulgentia Romanorum in hanc coloniam, cujus illi fidem teste pluribus locis Livii difficillimis suis temporibus sinceram atque constantem sunt experti. Haec ut sunt probabilia sane, atque expedita, sic plane difficile, atque, ut mihi videatur, ἀδύνατον, miri, qui aversam occupat, typi rationem reddere. Nimirum defuit huic

terrarum tractui vir quidam non prudens modo, verum etiam curiosus, qualem in Pausania nacta est Graecia, qui in oppidorum religionem, caerimonias, antiquitates, opinionesque populares inquisivisset, atque memoriae mandasset, quippe ad urbis Romae amplitudinem et illecebras vicinarum urbium merito ac gloria fatiscente. Dubium non est, junctis sic capitibus Sileni et apri aliquam contineri allegoriam, quod ego argumentum alibi copiosius pertractavi. (Vol. V. p. 217). Capita simili modo composita videre saepe est in gemmis veteribus, sed quis inficiabitur, in his quoque illud, quod contra naturae leges sociatur, sensum aliquem mysticum, reconditumque continere? Forte Sileni caput indicat libertatem civium expensis iis, quae in hoc opere copiose de Sileno libertatis argumento disserui. (Vol. IV. p. 493.) At quid deinde significabit conjunctus aper?

Quae modo disputavi, inserere loco suo non potui, quia volumen I. vulgatum ante fuit, quam videre praeclarum hunc numulum licuisset. Nuperrime binos similes ex museo em. Card. Borgiae vulgavit abbas Sestinus. (Lettere T. V. p. XXXII.)

P. 101. *col.* 2. *post lin.* 14.

Serius auctor se retractavit, numumque hunc esse potius Asculi conjecit. (Lettere T. V. p. XXXVIII.)

P. 101, *col.* 2. *post lin.* 14.

VELITRAE.

Oppidum in Volscis. De numo ejus plumbeo agetur Vol. VIII. in tractatu de Pseudomoneta p. 319.

P. 103. *col.* 2. *lin.* 2.

Hos numos vere esse Frentanorum, paullo infra monebimus.

P. 107. *post FRENTANI.*

Frentanis numum sequentem tribuit abbas Sestinus. (Lettere Tom. V. p. XXXIII.)

ЯƎDTИƎDꓭ. *Caput Mercurii petaso tectum.* X *Eadem epigraphe. Pegasus saliens, infra quem tripus.* AE. III.

Hujus numi, quem jam olim Khellius, sed vitiatis aliquot epigraphes literis edidit, binis locis memini, atque uno quidem (Vol. I. p. 102), commemorando judicium cl. Lanzii, hunc numum tenui conjectura Pentris Samnii adjudicantis. Alio (pag. 119), quo et ipse conjeceram, eum videri Frentanis tribui posse, de cujus jam veritate dubitari non posse adfirmat vir eruditus.

P. 118. *col.* 2. *post lin.* 28.

Sestinius in suis Class. gen. P. II. p. 6 et 9 ait hunc numum esse Aquini. Causam non addit. Forte eam adfert in sua Descriptio num. vet.

P. 119. *col.* 2. *lin.* 17.

Hos numos esse Frentanorum, paullo supra in his addendis docuimus (ad p. 107.)

P. 127. *col.* 1. *post lin.* 6.

Nuper cl. Sestinius facili opera resecari posse difficultatem existimavit statuendo, OM positum esse pro OΣ. Nimirum *το* M v. g. in VOLKANOM *etruscatum* putat, et valere S, ad haec constare cum ex numis, tum monumentis aliis, non raro elementum M potentiam *του* Σ habuisse. (Descriptio p. 9. seq.)

Istud viri eruditi judicium ejus est generis, ut suapte sese continuo offerat omnibus iis, qui in populorum Italicorum alphabeta inquirunt, neque exspectanda fuere denique Sestiuii tempore, quae hanc facem praeferrent.

Cur ergo aut ego, aut, qui in hoc argumento tanta cum laude versatus est, cel. Lanzius parabilem hanc sententiam neglexìmus? Vel haec una causa suffecit, quod idonea visa non est. Quod enim ait Sestinius, M pro Σ legi in numis, intelligendum tantum est de numis Graecorum antiquissimis, ac fere tantum Graeciae magnae, de quo egimus alibi. (Proleg. gen. p. CI.) At numi praesentis argumenti cum terminatione in OM ea denique aetate cusi sunt, qua vel ipsi Graeci formam M pro Σ jam pridem abjecere. Neque probare possim, M istud in his numis esse S Etruscum. Plura quidem exempla collegit Lanzius, etiam formam M Etruscis nonnunquam pro S valuisse. (Saggio T. I. p. 212.) At certum est etiam, inter Latinos, Volscos, Oscos, omnemque eum tractum, in quo numi similes signati sunt, M semper habuisse valorem M Latini. Ejus legem certam suppeditant pondera quadrilatera cum epigraphe ROMANOM, quo in vocabulo, quia litera tertia sine dubio est M, necesse plane est, ultimam quoque ejusdem esse potentiae. Verum Secundum dictata Sestinii ea vox pronuncianda non erit *Romanom*, sed *Rosanos*. In tabula aenea Volsce inscripta, quam aeri incisam eruditis obtulit em. Card. Borgia, et explicare tentavit Lanzius (Saggio T. II. p. 616), aliquoties occurrunt vocabula in OM desinentia, sic ut τὸ M certum valorem, qualem apud Latinos, obtineat, v. c. VELESTROM, SABISTROM, FEROM; nam videmus in uno eodemque vocabulo certum S alia forma exaratum. Denique si in Samnitum lingua verba quaedam poterant exire in IM, v. c. in SAFINIM, nescio, cur pro varia vicinarum gentium dialecto, vocabula alia desinere in OM non potuerint.

P. 141. col. 1. post lin. 23.

ASCVLVM.

Urbs Apuliae mediterranea. En tibi numum a Sestino huc vocatum. (Lettere T. V. p. XXXVI.)

Caput Herculis barbatum pelle leonis tectum. ☧ VꓘƎ⅃ΛΑ *Victoria stans d. palmae ramum contingit, s. extensa.* AE. III.

Ait vir eruditus, has epigraphes literas esse Graecas antiquatas, easque *resolvendas* legendo retrograde in AVSCL., quod est per metathesin pro AVSCVL., esse adeo numum hunc Asculi Apuliae a bello cum Pyrrho ejusque ibi clade cogniti, et forte esse coaevum huic Epiri regi, nimirum typo Victoriae ad Romanorum victoriam adludente. Haec ille. Quo in ratiocinio jam istud displicet, quod epigraphen constare literis perretustis Graecis, deinde antiquatis adserit. Literae secundae forma, quam ille positam pro V vel T graecorum ait, in nullo numo vel marmore eum, quem vult valorem habet. Forma litterae tertiae, sic ut sigma sit, antiquissimae aetati ignota fuit. Rarissime etiam, et nonnisi in duarum Siciliae urbium numis reperi scriptum V pro Λ. Neque adhuc in numis scripturae Graecorum antiquissimae, quorum justum habemus numerum, simile

mihi videre licuit metatheſis exemplum qualem ſuppetias vocat Sestinus. Ea urbs a Graecis scriptoribus vocata ſemper fuit Ασκλον, rarius Ασκυλον. Quid quod nullo auctore constet, Asculum istud incolas habuiſse Graecos, quos novimus loca tantum mari adsita, aut ab hoc non valde distantia in hoc Italiae tractu insedisse, populis hujus viciniae mediterraneis scriptura vel Latina, vel Osca, vel Samnitica, vel quomodocunque mixta in moneta sua usis. Denique frustra adseritur, numum hunc regi Pyrrho coaevum esse poſse, cujus aetate nullus amplius fuit usus ejus scripturae, quam nos pervetustam Graecam vocamus. Cujus alterius urbis esse hic numus possit, ignoro. Istud tantum audeo adfirmare, Asculi nomen ex epigraphe, quam nobis dedit auctor, erui non posse. Eadem is occasione impetit numum huic suo non multum absimilem, in quo Pellerinius legit ΔΤCΚΛΛ., quemque adeo Dyscelado Illyrici insulae tribui posse conjecit. (Suppl. I. p. 33.) Eidem ergo Asculo hunc quoque restitui vult.

Neque hic constitit auctoris nostri liberalitas, sed eidem Asculo sequentes ad huc numos numeratur:

ΑΤCΚΙΛ. in alio: ΑΤΣΚΛΙΩΝ.
Aper currens. Ӿ *Spica.* AE. III.

Stephano gentile Asculi est Ασκλιτης, Latinis fuit *Asculanus*, neutro adeo inscriptioni ΑΤΣΚΛΙΩΝ suffragante. Ad haec aper et spica typi sunt obvii in numis Arporum Apuliae. Res adeo omnis adhuc plane est incerta. Istud unum ex hac Sestini disquisitione boni nacti sumus, quod nos eodem hoc loco certos reddidit, numum, quem olim edidit (Lettere T. II. p. 3), et in quo legere sibi visus est ΑΤΡΤΝΚΩΜ, hujus quoque videri esse Asculi, non vero Auruncorum Latii [a]).

P. 144.

Si verum est, quod nonnulli conjiciunt, simili typo in numis Tarentinorum proponi Phalanthum Spartanum, ut mox infra in his docebimus, facile dabimus, eadem imagine in Brundusinorum quoque moneta effictum Phalanthum; nam hic teste Iustino (L. III. c. 4) per seditionem a Tarentinis in exilium proturbatus Brundusium se contulit.

P. 145. *col.* 1. *lin.* 20.

At non illa amplius mira videtur, ex quo Cousinerys certiorem me reddidit, hunc ipsum Sestinii numum, qui nunc penes se est, opus esse falsarii Osman Bey ab infami hac arte satis cogniti.

P. 146. *col.* 1. *lin.* 29 *post crederent:*

, praecipue quod illi post mortem divinos honores fuisse habites testetur Iustinus. (L. III. c. 4.)

P. 146. *col.* 2. *lin.* 13 *post refert.*

Sed vide etiam, quae paullo altius in numis Brundusii monui.

a) Nulla tamen de hisce numis adhuc prolata sententia est, quae magis probaretur. Itaque Asculi potius, quam Dysceladi Illyr. insulae esse videntur. Inscriptio ΛΥΡΥΓΚ - - - legitur quidem in numo inedito Musei Caes. Reg. verum ejus typus distat ab numo a Sestino publicato.

P. 147. *col.* 1. *lin.* 11:

aut cum narrat Polyaenus (Strat. L. III. c. 7). Demetrium ad retrahendum ex fuga Lacharem misisse equites Tarentinos.

P. 158. *col* 1. *post lin.* 30.

BONA. MEMO. *Mulier sedens in templo distylo d. caput fulcit.* X N. CAVI. L. MARCI. IIVIR. *in medio* PAES. AE. III.

Praeclari hujus numi index fuit abbas Sestinus. (Lettere T. V. p. XXXV.) *Bonam deam* continuo vidimus. Numus praesens *Bonam Memoriam* commendat. Memoria Graecis Μνημοσυνη, secundum aliquos Musarum mater. At non existimo, hanc praeclarae sobolis genitricem hac inscriptione indicari. Neque etiam existimo, a Paestanis eam intellectam fuisse Memoriam, quam illustri allegoria Sapientiae matrem apud Gellium dixit Afranius: (L. XIII. c. 8.)

Usus me genuit, mater peperit Memoria,
Sophiam vocat me Graji, vos Sapientiam.

quibus is versiculis commonere voluit, illi, qui sapiens esse rerum humanarum velit, non libris solis, neque disciplinis rhetoricis, dialecticisque opus esse, sed oportere eum versari quoque exercerique in rebus communibus noscendis periclitandisque, ut praeclare observat Gellius. Aliud fuisse Paestanis in fingenda Memoria propositum, non vane auguror, et quidem illud ipsum, quod paullo supra Athenaeum ex Aristoxeno narasse dixi (L. XIV. p. 632), nimirum Paestanos in Romanorum servitutem prolapsos *ἀγειν μιαν τινα των ἑορτων των Ἑλληνικων ἐτι και νυν, ἐν ᾗ συνιοντες* ΑΝΑΜΙΜΝΗΣΚΟΝΤΑΙ *των ἀρχαιων ἐκεινων ὀνοματωντε και νομιμων, ἀπολοφυραμενα δε προς ἀλληλους και ἀποδακρυσαντες ἀπερχονται*, *in hunc usque diem unum ex Graecorum festis celebrare, quo in unum congregati IN MEMORIAM REVOCANT vetera illa nomina, ac instituta, lacrimantesque ac sortem suam invicem conquesti discedunt.* Quod publice celebrandum est visum, dignum hercle fuit etiam argumentum, quod in moneta publica exstaret. Et hanc quidem Memoriam dixero *bonam*, haud dubie, quod bonorum amissorum recordatio animos occupavit, et divinitatis more intra templum constituerunt uno hoc ejus consecratae exemplo; quamquam si licuit Atheniensibus ponere aram Oblivioni (Plutarch. Sympos. IX. p. 740), cur idem non facerent Paestani Memoriae? Eleganter typus hominis per otium veterem suam fortunam animo versantis imaginem exprimit. (Confer indicem Gruteri sub *Bona Dea.*)

P. 165. *col.* 2. *post lin.* 31.

Abbas Sestinus narrat (Lettere Tom. V. p. III.), exstare in museo ducis Bracciani, nunc Vaticano, numum hujus urbis aureum inscriptum literis Oscis: ᗅSVƎꟻ nulla facta mentione typorum, ponderis etc. sic ut cupiditatem nostram irritaret magis, quam satiaret. Quippe parum nostra interesse debet, numi tam singularis omnem verumque statum nosse a).

a) Singularis iste numulus nunc continetur in locupletissima collectione Comitis a Wiczay, uti patet ex catalogo: *Hedervarii numi antiqui auct. Com. Mich. a Wiczay. Vindobonae*

P. 175. *col.* 1. *lin.* 3.

8Λ. *Caput aquilae serpentem rostro stringens.* ✠ *Fulmen.* AV. IV.

Hactenus Locrorum numus aureus dempto Goltziano conspectus non fuit. Quem coram dedimus, editus est a Michaele Ardito Neapolitano in dissertatione, cui titulus: *Illustrazione di un antico vaso etc.* Testatur repertum nuper fuisse in ruinis Locrorum Italiae. Quae causa, ac praeterea, quod aquila, et fulmen obvii sunt in eorum moneta typi, dubitare non sinunt, cimelium istud ejus esse populi opus putandum. Tamen inscriptio tam est singularis, ut dubius haeream ipse, quid de ea statuendum existimem. Esse retrogradam, manifestum est. Verum quam dabimus potentiam elemento alteri 8? Vidimus attius pag. 122, illud in Oscorum alphabeto aequivalere τῳ F vel V consonanti. Obvii sunt Locrorum numi inscripti ΛΟ. At praeterquam, quod verisimile non est, Oscorum formas in Graeciam M., et usque Locros pertinuisse, quo pacto pro O scribi poterat elementum, quod cum O nihil habet adfine? — Non multum absimilem formam dedi supra in Prolegomenis general. p. CI., verum praeterquam, quod illa non O, sed OT significat, quod cum solito ΛΟΚΡΩΝ consistere nequit, monogramma istud aevo tam remoto, cui praesens numus debetur, non competit. An in numo tam exigui voluminis, operisque tam delicati aliud vidit is, qui delineavit? Rem nobis gratam fecisset eruditus praeco, si ad rem adeo insolentem aliqua nobis de suo observata addidisset, quae dubium omne dispellerent. Neque enim illi antiquariorum in similibus causis fastidia ignota esse poterant.

P. 183.

Dixi, satis nunc constare, vagam hactenus Orram sitam fuisse in agro Locrorum Italiae, ex quo nempe cl. Michael Arditus numum protulit inscriptum ΟΡΡΑ. ΛΟΚΡΩΝ. Verum testatur vir eruditus Mathias Zarillus, in numo hoc, qui, olim ducis Nojae, nunc in museo regio Neapoli servatur, eo loco, quo scriptum ΟΡΡΑ praetenditur, literas esse confusas, et evanidas, et ΦΡΑ potius legendas videri. Atque hoc de epigraphe ΟΡΡΑ dubium tanto augetur magis, quod quatuor similes a Magnano in Bruttia numismatica video editos, omnes inscriptos quidem ΛΟΚΡΩΝ, nulla tamen τȣ ΟΡΡΑ mentione. Nondum ergo de vero Orrae situ certi sumus.

P. 184. *col.* 2. *lin.* 11 *post edoceri.*

Quae tum ignoraveram, forte fortuna aliud agens a me ipso sum edoctus, nimirum cum in Strabone legerem: (L. X. p. m. 725.) ποδας μεν γαρ λεγεσθαι τας υπωρειας, κορυφας δε τα ακρα των ορων, *pedes enim vocantur infimae montis partes, sicut vertices summa montium.* Et video, montis radicem viris Graeciae summis atque pervetustis dictam fuisse ποδα. Homerus: (Il. B. v. 824: seu in Catalogo v. 331.)

1814, *pag.* 15. *Tab. I. num.* 11.), et jure videtur attribui Felsinae, quam Plinius principem urbem Etruriae nominat.

Οἱ δὲ Ζέλειαν ἔναιον ὑπαὶ πόδα νείατον Ἴδης,

Qui vero Zeleam habitabant sub pedem imum Idae.

Ad quem versum scholiastes: πόδα γὰρ τὸ κατώτατον μέρος, μεταφορικῶς· τοῦτ' ἔστιν, ὃ καλοῦμεν ἡμεῖς ὑπώρειαν. *Pes enim est infima pars, metaphorice, id est, quod nos vocamus radicem montis.* Sed et Eustathius ad eadem verba: ὑπαὶ πόδα νείατον Ἴδης, ὅ ἐστιν, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὑπωρείᾳ τῆς Ἴδης. Eidem Homero alibi memorantur πόδες πολυπιδάκου Ἴδης, *radices irriguae Idae.* (Iliad. V. 59.) Narrat Pindarus, (Pyth. XI. 54.) Strophium Παρνασσοῦ πόδα ναίοντα, *inhabitasse radicem Parnassi.* Nolo cumulare exempla, quae plura vel ex solis his auctoribus peti possent. Pro πους Graecos eodem sensu dixisse etiam πρόπους, patet ex Polybio, (Hist. L. III. §. 17.) aliisque. Quare cum promontoria proprie sint montes, quorum pedes, seu radices longius in mare excurrunt, et porrigunt, non inique Siculi celebrata sua tria promontoria junctis tribus humanis pedibus expressere. Utrum urbes Italicae, aliaeque Asiae minoris, quae ibi continuo memorantur, simili triquetrae typo idem voluerint intelligi, an aliam allegoriam hac imagine involverint, hactenus mihi ignotum. Addo, mirum videri, Latinos, qui pleraque Graecorum amabant imitari, non etiam Graecorum more fundamenta montium dixisse *pedes.* Eruditi lexicographi unum ejus exemplum nobis suppeditant captum ex Ammiano Marcellino: (L. XIV. c. 26.) *imi pedes Casiî montis.* Et tamen iidem vertices montium dixerunt *capita.* Cultiores hodiernae Europae linguae, Italica, Germanica, Gallica, Anglica hanc Graecorum allegoriam facile recepere.

P. 206. *col.* 1. *post lin.* 7.

Numum ΚΕΦΑΛΟΙΔ., in cujus aversa est ΗΡΑΚΛΕΑ, vide infra in his ipsis Addendis ad pag. 211.

P. 211. *col.* 1. *lin.* 5.

Nuper huic Siciliae Heracleae numum sequentem dedit Sestinus: (Letteré Tom. V. p. XXXIX.)

ΚΕΦΑΛΟΙΔ. *Caput Herculis leonis exuviis tectum.* Ӿ ΗΡΑΚΛΕΑ *in imo* - - - ΩΝ. *Bos cornupeta.* AE. III.

Pars antica sine dubio Cephalaedium Siciliae respicit. Pars aversa male sana est, et forte plus, quam istud adjecta numi icon profitetur. Neque enim Graeci *Heracleam* scripsere ΗΡΑΚΛΕΑ, sed ΗΡΑΚΛΕΙΑ. Et vero pro hac epigraphe a Sestino promulgata Princeps Turris Muciae in simili suo legit ΗΡΑΚΛΕΙΟΤΑΝ. (Auctar. II. tab. II.) Differamus ergo judicium, usquedum tutius judicare liceat. Tamen si epigraphe anticae talis est, qualem auctor adserit, habemus nomen Cephaloedii pluribus literis scriptum, quam istud adhuc vidimus. Nam in hactenus cognitis legitur tantum ΚΕΦΑ.

P. 219. *col.* 1. *post lin.* 25.

MERGANA.

Prope Syracusas. De hujus oppidi numo hactenus inter incertos habito vide, quae indicabo in Addendis ad Vol. IV. p. 163.

P. 231. *col.* 1. *post lin.* 26. *adde.*

Post haec incidi in marmor fratrum arvalium, ab ill. Marinio iterum, adcuratiusque vulgatum, (Trat. arv. pag. CXLIV.) quo teste ex fratrum praescripto immolabantur IANO. PATRI. ARIETES. II. Ergo aries fuit sueta Iani victima. Verisimile igitur, a Panormitanarum civitate, quae tum Romanis magna sui parte constabat, receptum Ianum Romanorum numen, eumque insertum monetae addita ejus victima ariete.

ADDENDA
AD
VOLVMEN SECVNDVM.

P. 25. *col.* 1. *lin.* 7.

Alterum hunc Diadumeniani numum a Sestinio vulgatum opus esse impostoris Osman Bêy, docuit me Cousineryus ejus nunc possessor.

P. 27.

Procopius Byzantis conditoris matrem Ceroessam vocat. (de Aedif. Iust. L. I. c. 5.) Vide plura apud Hesychium Milesium, (de reb. patr. Constantinop.) sed qui fabulas tantum narrat.

P. 28. *col.* 1. *post lin.* 11.

Lunae in Byzantiorum numis conspicuae causam non attuli, quia omnem ignoravi. Eam tamen reperit Pinkertonus, nimirum cum Philippus Macedo nocte concubia repentino incursu expugnare Byzantium tentaret, explicatam repente ex nubibus lunam splendore suo adventantem hostem civibus prodidisse. Addit, Turcos longo post tempore Constantinopoli potitos, cum lunae signum per plures urbis vicos propositum viderent, crederentque magicam illi vim inesse, illo deinceps instar insignis uti coepisse. (Essay on med. Vol. I. p. 192.) Haec omnia quo auctore acceperit vir eruditus, mihi incompertum. Causam vero etiam adamatae a Turcis lunae valde esse incertam, et ne his ipsis quidem satis cognitam, adfirmat cl. Toderinus, qui pluribus annis Constantinopoli degens instituto sedulo examine nihil certi intelligere potuit. (de literat. Turc. p. m. 253.) Ii, qui scribunt, legem sibi ex praecipuis unam esse impositam debent existimare, ut, cum singularia nobis, neque communis res notitiae narrant, fontes nobis suos ne invideant, aut ferant patienter, si fidem aut suspendimus, aut plane abnegamus. Sed et gratam nobis rem fecisset, si auctorem laudasset, qui sinistram Philippo Byzantium oppugnanti lunam docuerat. Illustres historici factum istud ignorant. Narrat Iustinus, omissam a Macedone obsidionem, quia in Scythas exercitum duxit, (L. IX. c. 2.) Diodorus, (L. XVI. c. 77.) et Demosthe-

nes (de Corona p. m. 487). Atheniensium ope liberatam urbem dixere. Philostratus insigne hoc beneficium in Leonem philosophum Byzantium contulit, (Vit. philos. L. I. §. 2.) sed quod anilem fabulam olet. Hesychius Milesius canum latratu proditas Philippi insidias narrat. (de reb. patriis Constantinop.)

P. 32. *col.* 1. *lin.* 19.

Consentit Hesychius Milesius (de reb. patr. Constantinop.) sed cui dicitur πολις Αντωνινια.

P. 32. *col.* 2. *post lin.* 6.

CYPSELA.

Inter Hebrum et Melanem fluvios ab Aegaeo nonnihil remotior, veteribus non incognita, quorum nonnullis scribitur *Cypsella.* Livio est in multitudinis numero, *τα Cypsela*, et sic Polyaeno quoque. (Stratag. L. IV. c. 16.) Usque huc numis haec urbs caruit. *Autonomum* nuper cl. Sestinus ex praeclaro museo Cousinerii vulgavit. (Lettere T. V. p. XXII.)

Caput Bacchi hedera coronatum. X ΚΥΨΕ. *Diota, superne luneola, in area ramus.* AE. III.

AE. RRRR.

P. 32. *col.* 2. *post lin.* 35.

DICAEOPOLIS.

Maritima, Abderam inter et Maroneam. Herodoto aliisque vocata *Dicaea*, Plinio *Dicaeae*, sed et *Dicaeopolis* cum numo Harpocrationi, et Suidae. Vide haec omnia apud Cellarium. Sic et Scodra et Scodropolis, Soli et Solopolis, plura exempla alia dedimus in Trajanopoli Thraciae. *Autonomum* certum hujus urbis ex museo Cousinery, nuper vulgavit abbas Sestinus.

Caput Cereris spicis coronatum. X ΔΙΚΑΙΟΠΟΛ. *Taurus tranquille stans.* AE. III.

AE. RRRR.

P. 37. *col.* 2. *post lin.* 15.

ODRYSAE.

Gens Thraciae Mediterranea. Ejus *autonomos* aliquot vulgavit Sestinus: (Lettere T. V. p. XLIII.)

Caput Herculis imberbe in leonis pelle. X ΟΔΡΟΗΣ - - - *in aliis:* ΟΔΡΟΣΙ - - *Taurus stans.* AE. III.

Odrysis hos tribuendos numos facile dedero: etsi mira videatur litera quarta O, pro qua scriptorum consensus habet Υ. Tamen non perinde dedero, argenteum fabricae per antiquae, cujus pagina sequente meminit, ad eundem populum pertinere. Est is idem in museo Caesareo, in quo nunc quoque nequaquam literas vetustas Graecas, sed plane peregrinas video.

AE. RRR.

P. 42. *col.* 2. *lin.* 17.

Narrat quoque Herodotus, (L. VII. c. III.) apud Satras Thraciae populum esse oraculum Bacchi, et vatem feminam responsa reddere perinde ac Delphis.

P. 50. *col.* 1. *post lin.* 21.

Alium typo diversum vulgavit Stestinus. (Lettere T. V. p. LXIX.)

Leo gradiens. X ΚΑΡΔΙΑ. *Hordei granum intra quadrum.* AE. IV.

Divitias hujus urbis idem auxit derivando huc numos argenteos III. formae, in quorum antica: *Leo dimidius respiciens*, in aversa: *Area in IV. partes secta.* (Lettere T. I. p. 129.) Dixi in Volumine I. p. 217, hos numos hactenus a plerisque Leontinis Siciliae fuisse tributos, sed nunquam istud satis probatum, et mox, enarrato Sestini judicio, addidi, rem adhuc esse incertam. *Incertam?* inquit idem serius, (Lettere T. V. p. LXIX.) *imo certissimam.* Reliquam ejus orationem plenam moderationis, elegantiae, humanitatisque lector ab auctore ipso petat.

P. 52. *col.* 2. *lin.* 23.

Numos hos esse Samothraciae, nunc jam dubitari nequit, ex quo Sestinus numum vulgavit cum simili utrinque typo, et scriptura plena ΣΑΜΟΘΡΑΚΩΝ.

P. 54. *col.* 2. *in fine.*

Caput Bacchi hedera coronatum. ✠ ΘΑΣΙ. *Duo pisces contrario situ.* AR. IV.

Numulum hunc ex museo Cousineryano vulgavit Sestinus, (Lettere Tom. V. p. LV.) et corrigendum illo similem alium docuit ab Haymio editum, quem is propter literas ΑΘ. Atheniensem putavit. (Thes. Br. T. II. p. 76.) Hoc pacto disperit etiam caput Epicuri, quod is in antica exhiberi putavit.

P. 70. *col.* 1. *post lineam* 34.

Addendus hic alius, et quidem argenteus: *Scuta Macedonica.* ✠ *Prora navis, cui inscriptum:* ΒΟΤΤΕΑΤΩΝ.

Eum ex museo Cousineryano edidit Sestinus. (Lettere T. V. p. LXVIII.)

P. 70. *col.* 2. *post lin.* 6.

Regius.

APOLLODORVS Cassandreae rex.

Leo. ✠ ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΑΠΟΛΛΟΔΟΡΟΥ. (*verius* ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΥ.) *Eques.*

Insignem hunc, ac forte unicum numum ex museo Hunteriano vulgavit Pinkertonus, neglecta tamen metalli et voluminis mentione. (Essay on medals Vol. II. p. 245.) Hic Apollodorus simulato libertatis studio apud Cassandrenses suos gratiosus tyrannidem serius invasit, eamque crudelissime aliquamdiu exercuit. Hominem fraudulentum fraude item petitum dejecit Antigonus I. cognomento Gonatas. Auctores, qui ejus meminere, enarrat Rein. Reineccius, (Hist. Iul. P. III. p. 552) et Perizonius. (ad Aeliani Hist. var. L. XIV. c. 41.) Typi opus ejus aetatis Macedonicum non inficiantur.

P. 72. *col.* 2. *post lin.* 30.

Imperatorius.

ΝΕΑΠΟΛΕΙΤΩΝ. *Fortuna stans*, Treboniani. Editus a Sestinio, (Lettere T. V. p. 25) et Neapoli cuipiam Ioniae tributus, cujus obiter meminit Strabo. (L. XIV. p. m. 947.) Causa illi praecipua, quia *fu acquistato in Smirne.* Taedet repetere, quas inter leges argumentum istud valere possit. Causam aliam repetit a signo incuso, cujus formae signum, ait, saepe reperiri in numis Ephesi. Esto, sed miror profecto, ejus indicium nullum exstare in numi iconismo, quem nobis obtulit. Non satis solidas has puto regulas, neque satis rationis, cur cime-

lium istud a nostra Macedoniae Neapoli sit arcendum.

P. 77. *col.* 1. *post lin.* 10.

SCIONE.

Sita in Chersoneso Pallene. Ejus praeter alios aliquoties meminit Demosthenes in oratione adv. Lacritum. *Autonomum* nuper edidit Sestinus ex museo Cousineryano: (Lettere T. V. p. LXIV.)

Caput Veneris. X ΣΚΙΩΝΑΙΩΝ. *Duae columbae sibi obviantes.* AE. III.

Spectatis typis numus hic similis est illi, quem Goltzius tribuit Curio Cypri adficta nimirum epigraphe ΚΤΡΙΕΩΝ, cum tamen lectio genuina, etsi nullo sensu, sit ΟΤΤΣ, qualem praefert integerrimus musei Caesarei, quibus ex literis, ut suspicatur Sestinus, nullo modo formari potest lectio retrograda ΣΚΙΩ. Monere necesse non est, Venerem suas comitari columbas.

P. 81. *col.* 2. *ad lin.* 11.

Narrat cl. Sestinus, (Lettere T. V. p. XXXIX.) eo loco, quo haec Uranopolis stetit, repertos fuisse numos similes complures, ex quibus illi omnes, qui illaesi fuere, inscripti sunt: ΟΤΡΑΝΙΔΩΝ. ΠΟΛΕΩΣ, id est: *urbs coelestium*, seu *coelicolarum*, eodem fere sensu cum ΟΤΡΑΝΙΑΣ. ΠΟΛΕΩΣ, ut adeo, quae sequitur, explicatio, salva possit permanere. Hac ergo urbis suae appellatione mons Atho sese Olympi rivalem professus est, dignus nimirum propter coeli viciniam, in quem se coelestes animae demitterent.

P. 86. *col.* 2. *post lin.* 16.

AEROPVS. II.

Regis hujus bini haudita pridem detecti sunt numi:

Caput Herculis barbatum leonis exuviis tectum. X AEPO. *Lupus dimidius aliquid devorans, superne clava.* AR. III.

Caput juvenile pileo tectum. X AEPOΠO. *Equus subsaltans.* AE. III.

Numus prior servatur in museo M. Ducis. Cum illud ante annos complures in ordinem redigerem, illustre hoc numisma propter scripturae parsimoniam mihi ignotum in incertorum stationem reposui. At eum cl. Abbas Sestinus ope alterius numi, qui porrectiorem habet epigraphen, feliciter explicavit, docuitque, utrumque tribuendum Aeropo Macedoniae regi. Alter aeneus ab amicissimo mihi Cousineryo olim nationis Gallicae apud Thessalonicam procuratore repertus est prope Amphipolin Macedoniae urbem. Haec ex ipsius Sestini commentariis accepi. (Lettere Tom. V. p. VII.)

Antequam definire aggredior, cui Aeropo, nam plures in Macedonia fuere hoc nomine reges, hos numos triubendos existimem, necesse puto, veram ejus nominis orthographiam stabilire, et utroque hoc numo confirmare. Auctores Graeci, qui regum, quibus istud nomen fuit, meminere, Herodotus, (L. VIII. c. 139.) Diodorus Siculus, (L. XIV. c. 37.) Polyaenus, (Stratag. L. II. c. 17.) et Plutarchus (in Demetrio p. m. 897.) unanimi censensu scripsere Αεροπος, quibus addi potest alius quispiam Αερόπος familiaris Pyrrhi laudatus Plutarcho. (in Pyrrho p. m. 387.) At Eusebio hi Mace-

doniae reges dicuntur Ἀερόπας. (in Chronico p. m. 50 et 57.) In vetustioribus Iustini editionibus vulgo legitur *Europus*, ex qua falsa lectione error fluxit in catalogos regum Macedoniae a variis vulgatos. (L. VII c. 2.) At jam viderunt eruditi, hic quoque legendum *Aeropus*. Perperam item hic rex in panegyrico, quem Nazarius Constanino Aug. dixit, vocatur *Eropus*. (Cap. 20.) Atque haec nostra lectio praeclare confirmatur utroque hoc numo, quem coram stitimus. Ex quo suapte patet, in vocabulo *Aeropus* priores literas *ae* non esse diphtongum, sed diaeresi separandas, scribendo nimirum *Aëropus*. Ceterum necesse non est admonere, modum AEPOΠΟ esse eundem, quem jam in aliorum Macedoniae regum numis scripto ΑΡΧΕΛΑΟ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ etc. observavimus.

Superest inquirere, ad quem ex pluribus Aeropum hi numi pertineant. Omisso vetustissimo illo, quem nonnulli ipsi Carano coaevum, quin et fratrem faciunt,

AEROPVS I. memoratur ab Herodoto, Philippi I. filius. (l. c.) Consentit Iustinus, (l. c.) qui et addit, regem hunc adhuc infantem bello Illyrico in cunis praegestatum, ejusque praesentia animatos Macedonas insignem victoriam reportasse. Factum istud refert etiam laudatus supra Nazarius. Fertur regnasse annos XXVI. relicto successore filio Alceta secundum Herodotum et Eusebium, quos citavimus, at secundum Iustinum Amynta I. Aetas hujus regis nimium remota, qui exeunte altero urbis conditae saeculo diem obivit, alium respicere hujus nominis regem jubet.

AEROPVS. II. Oresti puero Archelai filio datus tutor pupillum interficit, et ipse regnat. (Diodor. L. XIV. c. 37.) Agesilao ab expeditione Asiatica reduci, et per Macedoniam domum tendenti adversatus primum, deinde cum hospite faedus init. (Polyen. Strat. L. II. c. 17.) Mensulis et lucernulis fabricandis sedulam dedisse operam narrat Plutarchus. (in Demetr. p. 897.) Regnavit annos VI (Diodor. l. c.) et moritur V. C. circiter 359.

Atque huic Aeropo numos hos esse tribuendos, dubitari nequit. Henricus Dodwellus in suis Annalib. Thucyd. ad ann. ante Chr. 454. audacter adserit, et Orestem pupillum, et Aeropum tutorem ex regum Macedoniae catalogo esse ejiciendos, quin et Aeropum et Archelaum unum esse eundemque regem. Temerariam viri eruditi confidentiam jam argumentis historicis evertit Wesselingius ad laudatum Diodori locum, at nunc multo eam certius disperdunt numi, quorum alios habemus Archelai, alios recens repertos Aeropi.

P. 86. col. 2. in fine.

Nactus est illustris hic Pausaniae numus argenteus comitem aeneum.

Caput juvenile diadematum.

Ⅹ ΠΑΤΣΑΝΙΑ. *Leo dimidius saliens.* AE. III.

Eum abbas Sestinus ex locuplete museo Cousinerii edidit. (Lettere Tom. V. p. VIII. IX.) Integerrimmi hujus numi beneficio illustratur numus simillimus musei Caesarei, quem quia spectatis aliquot literis mancus est, olim inter incertos edideram. (Catalog. mus. Caes. Tom. I. p. 289. et tab. VI. num. 10.)

P. 100. *lin.* 17. *col.* 1.

Dicitur hic et proxime *Iuppiter Nicephorus*, qui *aetophorus* dicendus fuerat.

P. 109.

, et refert Procopius, (de Aedif. Iust. L. VI. c. 2.) apud Augilam Libyae adhuc Iustiniano imperante stetisse templa sacra Ammoni, et Alexandro M. victimis utrique a sacrificulorum grege oblatis.

P. 119. *col.* 1. *lin.* 15.

Certiorem nuper hujus aversae explicationem attulit vir insignis Ennius Visconti, (Mus. Pio-Clem. T. VI. p. 16.) nimirum hanc navim esse eandem, quam indicat Athenaeus (L. V. p. 209.) nimirum qua Antigonus Ptolemaei duces superavit, quamque is deinde Apollini dedicavit.

P. 120.

Ποιητου δ' ην ἀερα και Φημη δουναι πτερα, και πεμψαι ταυτην ἐπι την ἑσπεραν μεταρσιον δοξης αγγελον κ. τ. λ. Ad poetam autem pertinet Famae dare alas, et mittere eam via aërea ad Occidentem gloriae nunciam. (Himerius sophista Orat. XIII. §. 12.)

P. 133. *col.* 2. *lin.* 19.

Non adrisit judicium meum Sestino, quia in suo, quem meo similem placuit, legitur ΦΕΡΑ. At certum est, in meo legi manifestum, et solum ΘΕ., ut taceam, eum aliis etiam causis suo esse dissimilem.

P. 146. *col.* 1. *lin.* 14.

Sed stomachatur haec dictata Sestinus. Ait enim, (Lettere T. V. p. LXV.) numum meum esse vitiatum, neque referri posse ad urbem aliquam Othryi Thessaliae monti adsitam. Denique esse corrigendum ex numo suo simili, in cujus aversa est: ΘΕΒ. *Clypeus cum hasta.* Monendus lector, haec ad unum omnia temere, atque inconsulto esse prolata. Ait, numum meum esse vitiatum, quod esse falsum ipse nosse debuit; nam eo loco, quo numum edidi, disertis verbis monui: *numum esse integerrimum, et nulla sui parte attritum.* Si dixi, in aversa esse *forte* aram, istud vitium numi non arguit, sed quod saepe fit, typum ipsum mihi esse incompertum. Ad haec litterae ΟΘ. tam sunt evidentes, quam esse in vetere quopiam numo possunt. Cetera lectorem non monebo, qui novit, non unicum hoc esse exemplum monticolarum in numis proditorum, quos geographi reticuere. Tamen Mart. Capella Pindum et Othryn Lapitharum sedem dixit. (L. VI. de Geometr. sub Thessalia.) Ergo ille aut cum Othrytis nostris in gratiam redeat, aut nobis urbem aliam palati sui ab ΟΘ incipientem prodat, valeatque cum sua ΘΕΒ., hastaque et clypeo.

P. 159. *col.* 1. *lin.* 1.

Numum hunc Asculum Apuliae revocat Sestinus, ut diximus altius. In addendis ad Volumen I. ad pag. 141.

P. 168. *col.* 1. *post lin.* 30.

NEOPTOLEMVS.

Scuta tria in orbem composita, Ꭓ ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΥ. *Basis cum colum-*

na super qua figura stans, in area ΕΠΥΡ. *in monogramate.* AE. III.

Ita numum musei Cousineryani describit Sestinus, (Lettere T. V. p. LXV.) eumque huic Epiri regi tribuit. Et verisimile istud spec:ata natura numorum regum Epiri. Utrum vero errasse continuo videri debeat Haymius legendo in numo suo ΕΥΠΟΛΕΜΟΥ, pro ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΥ, ut istud ab eo factum diserte praedicat Sestinus, vehementer dubito. Nam adcuratus Haymius numum suum integrum profitetur, (Thes. Br. T. II. p. 78.) atque is in parte aversa longe alio est typo.

P. 187. *col.* 1. *lin.* 7.

Addendus alius: ΛΕΥΚ. *Imp. capite radiato in curru triumph. adversus vectus d. lauream, s. globum*, Caracallae. (Mus. com. de Sternberg.)

P. 189.

Quid quod etiam fama fuit, Diomedem apri Calidonii dentes apud Beneventum a se conditum dedicasse, eosque suo adhuc aevo füisse monstratos narrat Procopius Caesariensis. (Bell. Goth. L. I. c. 15.)

P. 189. *col.* 2. *lin.* 5.

Verum me fuisse augurem, docuit eventus, numumque hunc restituendum Aegirae Achajae, docebo infra ad pag. 235.

P. 199. *col.* 1. *lin.* 26.

Si recte conjeceram, numos similes Erythris tribuendos, non, ut Pellerinius sanxerat, Zephyrio Ciliciae, eo tamen peccasse videor, quod Erythras Boeotiae, prae alteris Ioniae malebam. Etenim certiorem me reddidit navus Cousineryus, numos similes reperiri per Ioniam.

P. 200. *col.* 2. *lin.* 23.

Vide, quae ad p. 228 dicentur.

P. 202. *col.* 2. *lin.* 11.

Singularem epigraphen ΤΕΒΕ, omissa scilicet aspirata, citat Richardus Payne ex pervetusto tridrachmo musei van Damme, in cujus una facie est vas, in alia quadratum incusum. (Analyt. Essay. p. 25 et 27.)

P. 209. *col.* 2. *lin.* 23.

Aristoteles, ut Granius memorat, vir ingenio praepotens, atque in doctrina praecipuus, Minervam esse lunam probabilibus argumentis explicat, et literata auctoritate demonstrat. (Arnob. adv. gentes L. III. p. m. 69.)

P. 215. *col.* 2. *post lin.* 24.

Confirmat judicium istud datis ad me literis cl. Cousineryus, qui prior ope numorum suorum, eorumque comperto solo natali, tum et obvio in iis hoc Pergami monogrammate huic urbi restituendos conjecit. Ait iterum in posteriori aliqua epistola edoctum se a cive quodam Atheniensi, numorum veterum perito, hujus generis numos non reperiri in agro Attico.

P. 217. *col.* 1. *lin.* 8. *post: Sanxerunt.*

Sed Laurentius Lydus: (περι Μηνων in Maio cap. 3.)

Ἡφαιςοι τεσσαρες, πρωτος Ουρανου, και Ἡμερας πατηρ Απολλωνος, του Αθηναιων αρχηγετου.

P. 226. *col.* 1. *post lin.* 12.

ΑΙΓΕΙΝΗΤΩΝ. CAΛ. *Duae mulieres stantes*, Severi, quem numum edidit abbas Sestinus, qui existimat, additum CAΛ. indicare insulam vicinam Salaminem, et esse concordiam inter utramque insulam, hanc ipsam etiam indicante utroque genio earum muliebri. (Lettere V. p. XLIX.)

P. 228. *col.* 2. *post lin.* 5.

Autonomos binos alios vulgavit Sestinus, et huc vocandos docuit: (Lettere T. V. p. XLVIII.)

Caput muliebre. ℞. ΣΑΛΑ. *Clypeus pharetra insignitus.* AE. III.

Similem olim vulgavit cl. Neumannus, (Num. pop. p. 215.) eumque contra Pellerinium tribuit Larymnae Boeotiae causa inserti clypei Boeotici, ut in hac diximus, nimirum literis ΛΑ. Larymnam, ΣΑ. Salyaneum ejusdem regionis oppidum indicantibus. At vidit Sestinus numum, in quo ΣΑ. et ΛΑ. non divisim, sed continue sunt perscripta, scilicet ΣΑΛΑ., quo is permotus numos similes Salamini insulae jure esse tribuendos adserit. Sin istud, fuere urbes, quarum clypei ad formam Boeoticorum propius accessere.

P. 229. *col.* 2. *post lin.* 4.

Usque modo communis fuit sententia, numos hos propter memoratas caussas esse monetam Peloponnesiam. At verisimilius nuper visum cl. Pinkertono, eos omnes Aeginae insulae restituendos, (Essay on medals Vol. I. p. 66. seq.) quae quidem jam fuit opinio Montfauconii. (Palaeogr. p. 143.) Ut argumentis iis, quae adducit, causam suam non penitus evicit, tamen justum dubium videtur obtulisse antiquariis, utri Aegio, an Aeginae tam praeclarae sint opes permittendae. Idem tamen etiam parum sibi consuluit, dum eundem secutus Montfauconium in quinque partis aversae linearum ductibus contineri literas omnes ΑΙΓΙΝΗΤΩΝ adserit. Praeterquam enim quod nemini istud sobrio persuaserit, numi hi nequaquam tantae erunt antiquitatis, quantam iis jure tribuit vir eruditus, si jam in iis comparent literae noviciae H et Ω.

P. 233. *col.* 1. *ante CORONE. CORINTHVS.*

ΧΑΛΑΕ - - *Iuppiter stans etc.* ℞ ΚΟΡΙΝΘΙΩΝ. ΑΧΑΙΩΝ. *Mulier sedens etc.* AE. III. (Sestini Lettere T. V. p. L. ex museo Ainslieano.)

Existimat Sestinus, laudatum mox numum Haymianum ΚΑΡΙΝΟΙΩΝ esse eundem cum praesente, et in illo quoque legendum ΚΟΡΙΝΘΙΩΝ.

Si verum est, numos hos eloqui urbem Corinthum, fallit sine dubio regula, quam mox articulo praecedente dedi, nimirum urbes in ipsa Achaia sitas non sese in his numis *Achaeos* fuisse professos. At nosse oportet, superioribus temporibus usque ad dominatum Philippi II. et Alexandri M. non recenseri Corinthum inter XIII. urbes Achaiae, quas Polybius communi faedere usas refert. (Hist. L. II. c. 41.) Pluribus post annis eam Aratus Sicyonius praetor ejecto Macedonum praesidio libertati suae restituit, et ad remp. Achaeorum adjunxit. Factum forte tum, ut Corinthii a Macedoniae regum jugo liberati sese modo palam Achaeos appellarent,

et horum sese faederi accesisse profiterentur.

P. 233. *col.* 2. *lin.* 6.

Inter urbes sinus Crissaei imperante Iustiniano terrae motu eversas praeter Chaeroniam, Patras, Naupactum Procopius memorat etiam Κοῤῥωνειαν. (Bell. Goth. L. IV. c. 25.)

P. 235. *col.* 1. *post lin.* 17.

IMPERATORII.

Binos hujus classis, utrumque Plautillae, nuper edidit cl. Sestinus, cum antehac imperatorii quoque hujus urbis ignoti fuissent.

ΑΙΓЄΙΡΑΤΩΝ. *Diana venatrix gradiens comite cane d. facem ardentem prodendit.* (Ex museo Sanclementii Romae.)

Narrat loco mox laudato Pausanias, Hyperesienses ad arcendos a finibus suis Sicyonios stratagemmate usos, nimirum ligatis inter caprarum cornua facibus, iisque accensis, qua conspecta luminum multitudine Sicyonii advenisse auxilia rati ad sua redivere. At Hyperesienses hoc defunctos periculo Dianae Agroterae templum aedificasse. Hac igitur de causa Aegiratas Dianam intulisse numis, eamque armasse face, stratagemmatis argumento, existimat Sestinus. Numus hic istud praeterea habet singulare, quod Plautillam appellat tantum ΦΟΥΛ-ΒΙΑΝ. CЄΒΑCΤΗΝ omisso Plautillae nomine.

ΑΙΓЄΙΡΑΤΩΝ. *Aesculapius stans.* (Mus. Borgia.) Numum similem vulgavit Vaillantius, sed cum legeret ΑΙΓΑΙΑ-ΤΩΝ, numum Aegitio Aetoliae tribuit. (Num. Graec. p. 114.) Adverti supra ad numos Aetoliae hujus urbis, numum hunc haud dubie Peloponnesi cupiam urbi deberi additis ejus causis. Quod tum praedixeram, eventus comprobavit.

P. 265. *col.* 1. *lin.* 26.

Docuit me serius Sestinius, Viscontium idem docuisse in Tomo VI. Musei Pio-Clem. Videatur ergo ex anno editionis, uter inventor sit putandus. Eruditus L., qui me contra Sestinii criminationes acriter defendit, (neue Bibl. der ſchönen Wiſſenſchaften und der freyen Künſte, 57. Bandes erſtes Stück. 1796) ſagt Seite 120: daß Payne's Werk mehrere Jahre vor dem T. VI. des Museum P. Clem. erſchienen ſey.

P. 284. *col.* 1. *lin.* 14.

Hunc Pellerinii autonomum loco moveri vult Sestinus, adfirmans, in similibus aliis distincte legi ΘΑΣΙΩΝ. (Lettere T. V. p. LV.)

P. 286. *col.* 2. *post lin.* 12.

Veridicum me fuisse vatem, docuit in epistola ad me data cl. Cousineryus, in cujus nunc potestate numus is *est*, opus ejus Osman Bey, qui doctus apprime fuit, scalpri ope novas inscriptiones ementiri.

P. 287. *col.* 2. *lin.* 5. *post fuit.*

Et narrat Plutarchus, (Quaest. Graec. n. 48.) Palladium revera stetisse Argis, unde furto sublatum Lacedaemonem migravit.

P. 293. *col.* 1. *lin. ult.*

Montis Olympi in Arcadia prope

Tegeam meminit Polybius. (Hist. L. V. c. 24.)

P. 322. *col.* 1. *lin.* 1.

Quin et idem ille Tylissi numus, quem in Gotha sua vulgavit Liebeus, sfusus, spuriusque adeo visus est Iulio Schlägero musei Gothani custodi, ut ipse fassus est in epistola anno 1768 ad Khellium scripta, quam ipse teneo.

P. 322. *col.* 1. *post lin.* 25.

ARTEMISIVM.

Plinio urbs Euboeae, aliis promontorium, ubi Themistocles Persarum classem attrivit. Forte fuit urbs promontorio adstituta. *Autonomum* dedit Sestinus: (Lettere T. V. p. XLVI.)

Caput Herculis imberbe in leonis exuviis. Χ ΑΡΤΕ. *Caput canis, infra clava.* AR. IV.

Suapte patet, positum in hoc numo canem causa Dianae, Αρτεμιδος, a qua oppido nomen.

AR. RRRR.

P. 334. *col.* 2. *lin.* 27.

Vide, quae de numis his argenteis Seripho tributis continuo sub Siphno observabo.

P. 336. *col.* 1. *lin.* 18.

Impugnavi hoc loco, ut vides, Sestinii sententiam, numos similes inscriptos ΣΕ. Seripho pro vetere more permittentis, at inscriptos ΣΙ. Sicyoni vindicantis. Aliter disponere argumenta mea debueram, si testatus idem fuisset, etiam numos ΣΕ. apud Sicyonem reperiri, et statuendum adeo, hos quoque Sicyoni doberi. Verum en tibi literas a Cousineryo anno proxime elapso ad me datas, in quibus mihi significat, amicum suum Rostanum apud eandem urbem reperisse quoque numos cum epigraphe ΣΕ., et, quod consequitur, hos aequo jure Sicyoni esse tribuendos, scilicet perinde atque illos cum epigraphe ΣΙ. Cui sententiae ut fidem facerent viri praeclari, existimat Rostanus, veteres forte perinde scripsisse Σικυων et Σεικυων, sc. cum diphthongo. At non advertit animum vir insignis, diphthongum in prima hujus vocabuli syllaba stare non posse, cum ea a poetis omnibus cum Graecis tum Latinis constanter corripiatur, ut praeteream causas alias huic conjecturae nimium adversas. Neque felicius rem expedit Cousineryus, dum tenuiter conjectat veteres forte etiam scripsisse Σεκυων, quod effugium sane perviolentum est nullo suffragante exemplo. Ad haec si monetarii in argenteis suis numis variarunt scribendo jam ΣΙ. jam ΣΕ., cur non etiam nonnunquam variarunt in aeneis, quos Sestinius, eumque secutus Cousineryus Siphno ademptos Sicyoni restituendos statuunt, in quibus aliud non legitur, quam ΣΙ. solitum? quam difficultatem jam agnovit etiam ipse Cousineryus. Quid igitur in universa hac causa constituendum? Ajo, argenteos hos numos propter omnium causarum concordiam nullo esse pacto dissociandos, et aut esse Siphni et Seriphi, aut ad unum omnes Sicyonis, at tum ΣΙ. et ΣΕ. non significare nomen urbis, sed esse aut literas ἀρχαιστας magistratuum, vel monetariorum, aut esse quidcunque aliud nobis ignotum. Ante omnia vero attentius esse inquirendum, quo illi in tractu copiosius soleant

emergere. Audio passim inclamari, id genus numos in Peloponneso, et Sicyonis vicinia reperiri, at non video, inquisitum etiam fuisse, utrum illi non etiam justo numero in ipsa Siphno et Seripho reperiantur, quod tamen, antequam judicium ferretur, praecipue fuerat indagandum. Quod ad aeneos III. et IV. formae inscriptos vel solo Σ., vel ΣI. attinet, quos iidem hi viri nullo fere discrimine Siphno ademptos Sicyoni largiuntur, eam ego litem meam non facio, cum ea solum a cognitione locorum, qui eos fructus parturiunt, pendeat. Horum ergo eruditorum judicio, qui se *αὐτοπτας* profitentur, sterilis nuper Sicyon nobilem hactenus monetariis suis opibus Siphnum ad turpem egestatem adegit, ne quidem longa saeculorum usucapione jus tutum sincerumque praestante.

P. 339. *col.* 1. *lin.* 22.

Tamen et Polyaenus memorat Satyrum Bospori tyrannum, et Gorgippum filium, qui successit. (Stratag. L. VIII. c. 55.)

P. 339. *col.* 2. *lin.* 20.

Hunc Sestinii numum ope scalpri fuisse refictum ab Osman Bey, ab ejus nunc possessore Cousineryo accepi.

P. 388. *col.* 1. *in fine.*

Alium ab hoc diversum nuper ex museo Cousineryano protulit abbas Sestinus: (Lettere Tom. V. p. XXIII.)

Caput juvenile galeatum. ꭗ ΜΑΣΤΙΕΩ - *Pharetra.* AE. II.

Similem utrinque typum exstare in numis copiosis Ponti et Paphlagoniae urbium, ac propterea si qui numi hoc modo signati sunt, haud dubiae alterutrius esse regionis, dixi altius in Prolegomenis ad numos Ponti. Hoc igitur numo praeclare confirmantur ea, quae hoc loco de hac Paphlagoniae urbe dixi, ejusque verum nomen *Μαςια* inviete stabilitur.

P. 437. *col.* 1. *post lin.* 19.

TON. KTIΣ. NEIKAEIΣ. ΠΡΩΤΟΙ. ΠΟΝΤ. KAI. BIΘ. *Bacchus stans d. cantharum, s. thyrsum.* Domitiani. (Mus. ill. Bar. de Seckendorf.)

P. 441. *col.* 2. *lin.* 10.

Addendus his Prusiae alterutrius numis sequens, quem cl. Sestinus recens ex museo Ainslieano prodidit. (Lettere T. V. p. XXIV.)

Equus dimidius saliens. ꭗ *Aper.* AE. III.

Si quis volet numum hunc Prusiae, quem diximus, *Venatori* proprium dicare, habet sententiae suae faventem typum apri.

P. 450. *col.* 2. *in fine.*

ÇISTHENE.

Autonomum hujus rationis:

Caput Cereris velatum et spicis coronatum. ꭗ ΚΙΣ. *Eques nudus citato cursu, infra quem piscis.* AE. III.

ex museo Cousinery vulgavit abbas Sestinus, (Lettere T. V. p. XXIV.) et Cisthenem Mysiae oppidum refert. Verum plura sunt Europae oppida, quae nomem suum ab iisdem his litteris inchoant. Typus aversae magis sane in Ma-

cedoniam invitat, in qua constat fuisse oppidum Cissi nomine.

Res adhuc plane incerta videtur.

P. 477. col. 1. post lin. 11.

Idem Sestinus serius jam vulgatis plures autonomos alios adjecit.

P. 485. col. 2. lin. 7. post Augusti:

quo modo et alium cum capite Vitellii ab eodem auctore editum perstringemus in Addendis ad Volum. VI. p. 319.

P. 500. col. 2. lin. ult.

Payne in hoc numo, aut simili suo legit ΝΩΙΚΞΗRΩ, etsi iconismus, quem tab. I. dedit, non satis in omnibus literis adstipuletur.

Cum haec vox, ait, nihil habeat adfine cum lingua Graeca, hanc inscriptionem existimat esse mysticam, ductamque ex obsoleta quadam dialecto. In alio simili, quem ipse vidit in museo regis Galliarum, legit NOIATƎΝ, quod vocabulum suspicatur esse genitivum pluralem a ϜΕΤΗΣ, atque iterum mysticum. Proh nugas mysticas! Vide haec in ejus *Analytical Essay* p. 18. Ceterum existimo, posteriorem hunc numum esse eundem, in quo Pellerinius legere sibi visus est ΛΕΣΒΙΟΝ.

P. 505. col. 1. lin. 24.

Moleste fero, quae hoc loco dixeram, esse irrita, numumque tam praeclare historicum, si talis esset, qualis ferebatur, aliter explicandum. Alium similem, et magis integrum in museo Cousineryano reperit Sestinus. (Lettere T. V. p. LXI.)

ΑΡΧΕΛΑΟC. *Caput Agrippinae sen., prae quo* ΘΕΑ. ☧ ΘΕΟΦΑΝΗC. *Caput Germanici nudum, prae quo* ΘΕΟC., *in area* ΜΥΤΙ. AE. III.

Ergo cum ΘΕΑ partis anticae referatur ad Agrippinam, consequens erit, *το* ΘΕΟC partis aversae referendum ad Germanicum, non ad ΘΕΟΦΑΝΗC, qui in hoc numo, non minus atque ΑΡΧΕΛΑΟC, est magistratus. Ex aliis Mytilenaeorum numis satis constat, hos Germanico et uxori valde fuisse devotos, et utrumque adhuc vivum consecrasse. Interim certum est, in numo Neumanniano manifeste legi ΑΡΧΕΔΑΜ - - non ΑΡΧΕΛΑΟΣ.

P. 519. col. 1. lin. 19.

deleantur verba: *in numo Trajani* ΚΟΤΣΙΝΙΟΣ. ΓΡΑ. ΤΟ. Δ. Causam continuo dabimus.

Ibid. post lin. 24.

Propter varias causas describendus numus sequens:

Capita jugata Claudii laur. et Agrippinae. ☧ ΚΟΤΣΙΝΙΟΣ. ☧. Δ. ΕΦΕ. *Cervus stans.* AE. III. (Cousinery, Mus. Caes.)

Numus hic pridem cognitus inique semper fuit promulgatus. Vaillantius in numi similis parte antica agnovit capita Augusti et Liviae, in ☧ legit ΑΡΧ. ΚΟΤΣΙΝΙΟΣ. Δ. ΕΦΕ. (Num. Graec. p. 3. lin. ult.) Pellerinius in Augusto et Livia consentit quoque, sed in aversa legit ΚΟΤΣΙΝΙΟΣ. Γ. Δ. ΕΦΕ. (Mel. II. p. 10.) Nimirum certum T cum *o* imminente, quod scriptum est pro ΤΟ, putavit esse literam Γ, nempe ἀρχαιʋσαν vocis Γραμματευς. Sestinius capita an-

ADDENDA
AD
VOLVMEN TERTIVM.

P. 32. *col.* 1. *post lin.* 2.

ΚΛΑΤΔΕΙΚΟΝΙΕΩΝ. *Perseus nudus stans d. caput Medusae, s. harpam, in numo Hadriani.* (Sestini Lettere T. V. p. XXX.)

P. 86. *col.* 1. *lin.* 11.

Similis utrinque typus est in numis Sciones Macedoniae, quam vide in Addendis ad Vol. II.

P. 109. *col.* 1. *post lin.* 5.

MOSSYNA.

Mossynos conventui Pergameno subjecit Plinius, perinde ac Thyatirenos et Hermocapelitas, certos Lydiae populos. (L. V. §. 33.) Phrygiae Pacatianae Mosynam inseruit Hierocles, (in Synecd. p. 665.) tum et variae Notitiae, quas dabunt Harduinus et Wesselingius in suis ad hos auctores commentariis. Alios Mossynos in Ponto versus Colchidem constituit Plinius *notis signantes corpora.* (L. VI. §. 4.) Ergo cum non una esset hujus nominis urbs, videtur nostra haec Mossyna discriminis causa se in Lydis sitam profiteri.

Autonomi.

Caput Cereris velatum, pone spica. ℞ ΜΟΣΣΥΝΩΝ. ΛΥΔΩΝ. *Spica, omnia intra coronam spiceam.* AE. III.

Numum hunc vulgavit Sestinius, sed legit: ΜΟΣΤΗΝΩΝ. ΛΥΔΩΝ, deceptus nimirum adfinitate nominis, et quia Mostenos revera in numo Hadriani apud Vaillantium dictos Lydos vidit. Verum iterato mihi adfirmavit Cousinerys hujus ipsius numi possessor, absque dubio in hoc suo numo legi ΜΟΣΣΥΝΩΝ, eumque adeo Mossynae nostrae esse restituendum. Vide etiam proximum imperatorium.

AE. forte unicus.

Imperatorii.

Unum Hadriani vulgavit Vaillantius: ΜΟCΤΗΝΩΝ. ΛΥΔΩΝ. *Amazon eques.* At miratur Cousinerys, in nullo

alio numo Mostenos dici Lydos, praeeunte adeo autonomo praecedente jure illi verisimile videtur, in hoc quoque Hadrianeo legendum ΜΟϹϹΥΝΩΝ. ΛΥΔΩΝ.

AE. RRRR.

P. 109. *col.* 2. *lin.* 3.

sed verisimiliter restituendus Mossynae, de quo continuo egimus.

P. 113. *col.* 1. *lin.* 11.

Quam inique Sestinius notos hos autonomos inter imperatorios Vitellii collocari jusserit, docebimus in Addendis ad Volumen VI. p. 319.

P. 119. *col.* 2. *lin.* 3.

Alium aeneum I. formae cum capitibus Gordiani et Tranquillinae et typo Hermi jacentis a se conspectum Mediolani nunciavit er. Caronius.

P. 120. *col.* 1. *lin.* 20.

Lectionem M. ΤΥΛΛΙ. confirmat etiam Sestinus ex pluribus aliis sibi conspectis. (Lettere T. V. p. LVI.)

P. 126. *col.* 2. *lin.* 31.

Verum nunciavit nuper cl. Cousineryus, in cujus nunc museo vulgatus hic a Sestinio numus servatur, in eo perinde atque in aliis hujus urbis numis legi ЄΠΙ. ΓΡΑ., non ЄΠΙ. ϹΤΡΑ. Nondum ergo constat, Trallianos in moneta sua alio magistratu, quam scriba, usos. Eodem loco Sestinius alium Trallianorum numum edidit cum mira epigraphe ΕΠ. ΑΥΡ. ΜΑΥΡ. ΚΡΙΤΙΟΥ. Ergo, (cogitabam, cum istud legerem) non soli marmorum veterum interpretes nobis obtrusere gentem *Maureliam*, sed jam nunc ex numis quoque Sestinius. Melius in eodem hoc numo legendum docet autopto Cousineryus: ЄΠΙ. ΓΡ. Μ. ΑΥΡ. ΚΡΙΤΙΟΥ. recte secundum alios Trallianorum numos.

P. 139. *col.* 2. *lin.* 15.

Quae de horum numorum typo ad diluvium Noemiticum referendo dixi, confirmantur etiam marmore sepulcrali, quod dedit Maffeius. (Mus. Veron. p. 279.) Fingitur in eo arra undis innatans, stansque intus Noe acceptans oleae ramum, quem ei advolans columba rostro porrigit, pictura tota ad eum plane modum comparata, qui est in ipsis hujus argumenti numis. Ex quo manifeste apparet, hac ratione Noemi cataclysmum exprimi fuisse solitum. Ne vero quis Deucalionis diluvium eo intelligendum existimet, vetat, quod addita inscriptio aperte docet, monumentum istud esse ex sepulcralibus unum.

P. 153. *col.* 1. *lin.* 26.

In catalogo musei d'Enneryani p. 593. legitur: ЄΠΙ. ΓΡΑ. ΚΛ. ΦΛΑΚΚΟΥ. Unde sequitur solitarium Γ. in numis hactenus citatis non explendum Γαιυ, ut credideram, sed Γραμματεως, estque adeo Eucarpia earum urbium una, cui magistratus scriba praefuit.

P. 153. *col.* 2. *lin.* 10.

Tollendus hic Sestinii numus, et restituendus Euromo Cariae, ut monui supra in Addendis ad numos Euromi, (volumini II. ad p. 581.)

P. 164. *col.* 2. *lin.* 13.

Haec adoptio, sic ut quis eodem tempore plurium esse urbium filius posset, ut inter Graecos valuit, ita Romae vetita fuit. Diserte istud Cicero: (pro Corn. Balbo c. 11.) *Duarum civitatum civis esse nostro jure civili nemo potest, non esse hujus civitatis civis, qui se alii civitati dicarit potest.* Et infra: (Cap. 12.) *Atqui ceterae civitates omnes non dubitarent nostros recipere in suas civitates, si idem nos juris haberemus, quod ceteri.—— Itaque in Graecis civitatibus videmus, Athenis Rhodios, Lacedaemonios, ceteros undique adscribi, multarumque esse eosdem homines civitatum.*

P. 165. *col.* 1. *lin.* 32.

Alium nuper cum simili typo ejusdem Caracallae edidit cl. Visconti, sed in quo epigraphen legit: Λ. ΑΙΛ. ΤЄ. ΓΤΜΝΑCΙΑΡΧΗC. ΑΝЄΘΗΚЄΝ. ΛΑΟΔΙΚЄΩΝ. ΝЄΩΚΟΡΩΝ. (Mus. Pio-Clem. T. VI. p. 81.) En exemplum alterum gymnasiarchae in numis praeter numum Pergami Mysiae. Minus tamen adridet, quod vir eruditus videatur innuere, alias omnes lectiones; quas alii ex numis similibus promulgaverunt, fallere. Plures sane in magistratu *Pigrete* conspiraverunt, et Pigretem Carem memorat Polyaenus, (L. VII. c. 3.) et Suidas. (*NB.* Ait ibidem Visconti, numos similes ad Laodiceam Syriae *ragionevolmente et unanimemente* referri, cum tamen plerique alteram Phrygiae malint, ac praecipue Pellerinius (Mel. I. p. 70.)

P. 172. *col.* 2. *post lin.* 3.

Adjecit alium abbas Sestinus cum capite Philippi senioris. (Lettere T. V. p. XXIX.)

P. 208. *col.* 1. *post lin.* 17.

TIGRANES II. et soror ERATO.

ΒΑCΙΛЄΤC. ΒΑCΙΛЄΩΝ. ΤΙΓΡΑΝΗC. *Caput regis juvenile tiara Armeniaca tectum.* ✕ ЄΡΑΤΩ. ΒΑCΙΛЄΩC. ΤΙΓΡΑΝΟΤ. ΑΔЄΛΦΗ. *Caput Eratus.* AE. II.

ΒΑCΙΛЄΤC. ΜЄΓΑC. ΝЄΟC. ΤΙΓΡΑΝΗC. *Caput regis simile* ✕ --- ΤΙΓΡΑΝΟΤ. ΑΔЄΛΦΗ. *Caput muliebre simile.* AE. II. (Pinkerton Ess. on med. Vol. I. p. 300. ex museo Hunter.)

Priorem numum, nactus est Romae insignis vir doctrinae Henricus Sanclementius, subinde Vaticano numorum museo liberaliter cessit. Eum postea cl. abbas Sestinius addita icone vulgavit. (Lettere T. V. p. V. et XVIII.) Noster hic Tigranes quotus sit inter Armeniae reges numerandus, non satis tuto potest definiri. Ex regibus hujus nominis omnium maxime illustris fuit is, qui se primus Magnum, regemque regum dici voluit, Syriam rapuit, victus deinde a Lucullo a Pompejo M. debellatus fuit. Fueritne ante hunc aliquis alter Tigranis nomine, non satis liquet, Vaillantius in suo regum Armeniae catalogo, quem principio indicavi, magnum hunc Tigranem vocat II. natum Tigrane I., et ejus testem laudat Strabonem, verum quae hic ibi de Tigrane narrat, non ad praetensum hujus patrem Tigranem sed Tigranem M. pertinent, quem vage ait fuisse Αρταξίαν απογονον, id est: traxisse

genus ab Artaxia, qui defecit ab Antiocho M., regnumque Armeniae fundavit. (L. XI. p. m. 804.) Unus forte Appianus Tigranem M. vocat Tigranis filium, (in Syriac. c. 48.) sed fuere, qui hunc propter famam nimium incertam negligendum putarent, quos inter fuit Reinerus Reineccius, quem secutus sum ego. Fuit etiam Tigranes Magni filius, primum in patrem pius, deinde impius. Vide Reineccium. Utrum vere in Armenia regnaverit, non satis compertum. Eum sane inter Armeniae, saltem majoris, reges non recepere neque Vaillantius, neque Brotierus. (ad Tacit. Tom. I. p. 365.)

Serius inter Armeniae reges memoratur alius Tigranes, quem omissis aliis minus certis lubet Tigranem II. appellare, et ad quem numus praesens haud dubie pertinet. Tigrani I. Magno succedit filius Artavasdes, quem Antonius IIIvir fraude circumventum cepit, et Alexandriam deduxit, postea interfecit, ut narrat Tacitus, (Ann. L. II. c. 3.) sed Dio post cladem Actiacam a Cleopatra caesum refert. (L. LI. §. 5.) Ejus numum supra dedi. Patris regnum adit filius Artaxias, quo per dolum propinquorum occiso, ut eodem loco perhibet Tacitus, Augustus V. C. 734 in Syria degens Armeniis Tigranem praefecit, et per Tiberium Neronem in regnum deducendum curavit. Idem refert Dio, (L. LIV. §. 9.) sed in nonnullis variat. Caesi Artaxiae, et Tigranis ab Augusto constituti regis meminit etiam monumentum Ancyranum. (Chishall. Ant. Asia p. 175.) Quare mirum, regem hunc a Tiberio Armeniae impositum a Veleio contra omnium fidem non Tigranem, sed Artavasdem vocari. (L. II. c. 94.) Hunc Tigranem Dio fratrem Artabazis appellat, melius secundum dicta Artaxiae.

Iam quae ad explicandum hunc numum propius pertinent, petenda ex Tacito jam a Sestino praeclare indicata. Is postquam narasset, Tigranem ab Augusto Armeniae fuisse impositum, subjicit: (Ann. II. 4.) *Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quamquam sociatis more externo in matrimonium regnumque. Deinde jussu Augusti impositus Artavasdes, et non sine clade nostra dejectus. Tum C. Caesar componendae Armeniae deligitur. Is Ariobarzanen origine Medum ob insignem corporis formam, et praeclarum animum volentibus Armeniis praefecit. Ariobarzane morte fortuito absumpto stirpem ejus haud toleravere, tentatoque feminae imperio, cui nomem ERATO, eaque brevi pulsa, incerti, solutique, et magis sine domino, quam in libertate, profugum Vononem (Parthiae regem) in regnum accipiunt.*

Praeclarus hic numus una cum Taciti verbis collatus non pauca nos edocet. Dicitur Erato regis Tigranis soror, et verisimile plane, fuisse et conjugem cum adserat Tacitus, in Tigranis gente more externo cum sororibus sociata fuisse matrimonium regnumque. Ergo Tigranes suam et sororem et conjugem in moneta sociando idem fecit, quod multo ante reges Aegypti, et serius Commagenes. Narrat Tacitus, Armenios Ariobarzanis mortui stirpem, haud dubie, quia peregrina fecit, non tolerasse. Verisimile ergo, eos respexisse Erato, mulierem quidem, tamen gentis suae, et Tigranis fratris uxorem. Ex hoc iterum numo

discimus, etiam reges Tigranis M. successores, quamquam imminuta multum potentia, sese *reges regum* appellari voluisse.

Reginae Eratus nomine meminit etiam Dio in illustri fragmento, quod in bibliotheca Veneta reperit μνσ̓ικοτατος Iac. Morellius, ediditque Bassani anno 1798. Is, dum res a Caio Caes. Augusti F. annis U. C. 754 et 755 in Oriente gestas persequitur, narrat etiam: *ὁι Τε μην Αρμενιοι, και περ τȣτε Τιγρανȣ ἐκ πόλεμȣ τινος βαρβαρικȣ φθαρεντος, και της Ερατȣς την ἀρχην ἀφεισης, ὁμως ἐπειδη Αριοβαρζανει τινι Μηδῳ, ὁς ποτε μετα τȣ Τειριδατȣ προς τȣς Ρομαιȣς ἀφικτο, παρεδιδοντο, ἐπολεμησαν σφισι τῳ ἑτερῳ ἐτει, ἐν ᾡ Πȣπλιος τε Οὐϊνικιος και Πȣπλιος Ουαρος ὑπατευσαν.* *At vero Armenii, etsi Tigranes in bello quopiam cum barbaris gesto interiisset, et Erato regno cessisset, tamen, posteaquam Ariobarzani cuidam Medo, qui olim cum Tiridate Romam pervenit, traditi sunt, bellum illis intulerunt anno sequente, quo consules processerunt P. Vinicius, et P. Varus.* En tibi et Tigranem et Erato perinde atque in numo praesente conjunctos.

Verum collatis Taciti et Dionis verbis necesse est, binas fuisse Armeniae reginas nomine Eratus, unam, quae Ariobarzanem praecessit, aliam quae hunc secuta est, nisi alteram hanc cessisse primum, postea revocatam velimus statuere, sed quam ego difficultatem, praecipue in his rerum incertis intactam relinquo, contentus indicasse, numi nostri Erato esse eam ipsam, quae illo teste fuit Tigranis soror, et ex mente Dionis una cum Tigrane aut regnavit, aut illi proxime successit.

Ceterum mirum mulierem Armeniam sibi Graecum Eratus nomen imposuisse, non amantibus vel in ipso nomine peregrinitatem Armeniis, quod non multo post patuit, cum Zenonem Polemonis Pontici filium, quem ipsi sibi regem expetierant, *Artaxiam* appellavere. (Tacit. Ann. II. 56.)

Nemo non videt, numum alterum Hunterianum ad eundem Tigranem pertinere. Unum discrimen faciunt tituli partis anticae, sed arbitrarii sane, nimirum ΒΑCΙΛЄΥC. ΜЄΓΑC pro ΒΑCΙΛЄΥC ΒΑCΙΛЄΩΝ. Additur ΝЄΟC, seu *novum* istud vertere velis, seu *juniorem* nempe respectu Tigranis I.

P. 221. *col.* 1. *lin.* 33.

Sestinius numum hujus Antiochi III. cum anno ΑΡ. citat (Lettere T. IV. p. 7.) quo anterior alius adhuc conspectus non est.

P. 234. *col.* 1. *lin.* 24. *post AE. III. adde:*

Similem, sed Æ. I. sistit Pembrock. P. II. tab. 62.

P. 234. *col.* 2. *in fine adde:*

Caput regis diadematum. Ⅹ ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΤΡΥΦΩΝΟΣ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ. *Aquila fulmini insistens, in area* L. Δ. *et monogramma.* Æ. I. (Sanclementius de vulgari aera. p. 269.)

Cimelium istud nunc primo promulgatum etiam propterea illustre, quod annos regni sistit, quae peristasis in numis regum Syriae observata nondum fuit.

P. 258. *col.* 2. *lin.* 10.

Non praetereundum hoc loco epigramma illustre inscriptum monumento

lapidibus sectis constructo, et figuris anaglyphis exornato, quod hodieque exstat Athenis:

C. IVLIVS. C. F.	ΒΑΣΙΛΕΤΣ
FAB. ANTIO CHVS. PHILO	ΑΝΤΙΟΧ
PAPPVS. COS.	ΘΣ ΦΙΛΟ
FRATER. AR VALIS. SVLLE	ΠΑΠΠΟΣ
CTVS. INTER	ΒΑΣΙΛΕ
PRAETORI OS. AB. IMP.	ΩΣ ΕΠΙ
CAESARE	ΦΑΝΟΤΣ
NERVA TRAIANO	ΤΟΤ ΑΝ
OPTVMO	
AVGVSTO	ΤΙΟΧΟΤ
DACICO.	

Praeclari hujus monumenti Athenis sibi conspecti meminere indefessi antiquitatum venatores Sponius, (Voyage T. II. p. 204.) et Whelerus, (Voyage T. II. p. 449.) sed negligendum duxi, non quod his auctoribus de ejus fide dubitarem, sed de sincera lectione, quam in utriusque operibus nimium saepe fallacem, sive inscriptiones, sive numos vulgarent, comperi. At modo gratissimam nobis rem fecit ill. Marinius, dum insigne hoc epigramma ex codice saeculi XV. bibliothecae Barberinae sincerum vulgaret addita insuper ejus monumenti imagine. (Frat. arv. Tab. LVI.) Docet haec inscriptio, Epiphanem Antiochi IV. Commageni filium Romae, quod jam constabat, sedem fixisse, factumque patrem filii Antiochi, qui sese ob adfectum in avum Antiochum IV. Philopapum, *avi amantem*, et jure avito *regem*, sed ad vitandam invidiam tantum in inscriptione Graeca, vocari voluit, neque est aspernatus, sublata regni sui recuperandi spe, fungi muneribus, quae tum Roma in viros illustrioris seu meriti, seu fortunae conferre consuevit. Reliqua eximia, quae epigramma istud multiplicis eruditionis locuples continet, vide praeclare explicata ab ipso Marinio.

P. 264. col. 2. l. 30. post: (*Arigoni*)

vel ЄΠΙ - - - ΟϹЄΙΡΟϹΙ. (Sestini T. V. p. 62.)

P. 281. col. 1. l. 18. post: (*Mus. Caes.*)

Ι^Η Ρ (Mus. Caes.)

P. 281. col. 2. post: quae sua fuit.

Huic, quem proposui, numorum Neronis calculo adversatur cl. Sanclementius. (de vulg. aera p. 183.) Is, ut probaret, Antiochenis anni initium fuisse finem Octobris, aut saltem post diem XIII. Octobris, advocat tetradrachma Neronis, quae annos epochae Caesarianae cum annis hujus Augusti conjungunt, scilicet: ΑΙΡ. Θ., ΑΙΡ. Ι., ΒΙΡ. Ι., quorum primum cognitum jam est ex museo Caesareo, alterum ex museo d'Ennery, et cujus ipse quoque exemplar possidet, tertium item ex museo Caesareo. Cum idem Neronis annus I., seu decimus, legatur juxta binos annos diversos aerae, nempe ΑΙΡ. et ΒΙΡ., necesse est, eum convenire parti anni Antiocheni ΑΙΡ., et parti anni ΒΙΡ., Annus primus Neronis coepit die XIII. Octobris V. C. 807, ergo annus decimus eodem die anni U. C. 816 inivit. Annus aerae ΑΙΡ. coepit in autumno U. C. 815. Quod si coepisset ante diem XIII. Octobris, non potuisset cum hoc conjungi annus Neronis deci-

mus, qui nonnisi die XIII. Octobris anni 816 currere coepit. Erit ergo secundum Sanclementium annorum combinatorum ordo sequens.

V. C. 815 die XIII. Octob. coepit Neronis annus IX., seu Θ. Currebat tum adhuc annus aerae IP.

Sub finem ejusdem mensis coepit annus aerae AIP. Cum hoc ergo currebat annus Neronis Θ, atque idem exivit die XIII. Octobris U. C. 816, currente deinceps anno I. sociato cum anno aerae AIP. usque ad ejusdem Octobris finem, quo deinde initium habuit annus aerae BIP, cum quo adeo ἀναλογως jungitur annus Neronis I.

Quo olim tempore in numos Antiochenos commentabar, eosque commentarios anno 1786 in lucem dedi, eam difficultatem non attigi, neque attingere potui, quippe nondum tum mihi cognito numo AIP. I., quem deinde in catalogo d'Enneryano reperi. Eum subinde in hoc opere loco suo inserui quidem, sed quod fieri debuerat, utriusque anni naturam investigare neglexi, quod nunc a Sanclementio praestitum, et ita quidem, ut satis pateat, ex horum numorum praecepto aerae Antiochenae initium longius esse differendum, meamque et aliorum sententiam adfligi, qui ejus initium in Septembrem retraxerunt. Sed fuisse mihi istud statuendi causam, et quidem ex his ipsis etiam Neronis numis Antiochenis, modo comprobare instituam, ex quo examine patebit etiam, si qui numi suffragantur Sanclementio, refragari alios. Exstant duo tetradrachma Neronis, quorum singula exhibent annum aerae HP., at in horum uno est annus Neronis E, (Noris epoch. Syrom. p. 489.) in altero annus ς. (Pellerin, Morelli.) Miror, utrumque hunc numum, aut saltem eorum priorem fugisse industriam Sanclementii. Praeclari ejus viri more calculis rem agamus. Coepit annus aerae HP. in autumno U. C. 812, et quidem ex mente Sanclementii in fine Octobris. Annus Neronis E coepit die XIII. Octob. U. C. 811 exiturus eodem die U. C. 812. Quo igitur pacto annus E sociari potest cum anno aerae HP., qui non nisi a fine Octobris U. C. 812. fluxit? Iam igitur supponamus, aeram coepisse mense Septembri, aut certe ante diem XIII. Octobris. Qualicunque ergo ejus temporis die U. C. 812. coepit annus HP., et cum hoc currebat adhuc annus Neronis E coeptus die XIII. Octob. U. C. 811. exiturus proximo die XIII. Octob. 812, quo incepit annus Neronis ς. Quapropter ut Sanclementius ex numis suis probavit, initium aerae Antiochenae esse differendum, ita ego ex meis, esse anticipandum.

P. 300. *col.* 2. *lin.* 15.

quin et Commodi et Severi. (Lettere T. IV. p. 38.)

P. 314. *col.* 1. *lin.* 28.

Necesse est, verum numi hujus statum planius describere, qui iterum a me adcurate inspectus talis est:

. . . . . . NЄP. KAIC. TPA. - - - *Caput laur.* ☧ ΓABAΛЄΩN. ΓMP. *Mulier tutulata sedens d. spicas, s. hastam, prae ejus pedibus* IIIP.

Ejus similes duos alios his verbis describit Abbas Sestinus, (Lettere T. V. p. LXVII.)

NЄP. KAIC. TPAIAN. CЄB. ΓЄPM. *Caput laur.* ☧ ΓABAΛЄΩN.

ΓMP. *Mulier tutulata sedens d. spicas, s. hastam, in area quasi ad pedes* HKP.

Ex omnibus apparet, numum priorem cum sequentibus Sestinianis eundem esse, et evanidas prioris literas ex his supplendas. Sin istud, indicium hoc aeram Gabalensium non parum turbat. Dixi post Norisium, Vaillantium, Froelichium, Belleyum, eam coepisse in autumno U. C. 707. Huic si addatur annus Gabalensium ΓMP, seu 143, is coepit in autumno U. C. 849 exiturus in autumno U. C. 850. At quoniam Trajanus nonnisi circa autumnum U. C. 850 a Nerva adoptatus, et Caesar dictus fuit, sanxit Froelichius, (IV. Tent. p. 176.) ac post eum Belleyus, (B. L. T. XXI. p. 442. Mem.) Trajanum adoptatum fuisse circa autumnum anni 850, et antequam Gabalensium annus ΓMP exiret, atque id tanto magis videri verisimile, quia Froelichius in numo suo Trajanum tantum dictum Caesarem vidit, nondum vero Augustum, qui posterior titulus ei nonnisi exeunte Ianuario anni sequentis 851 per Nervae mortem accessit. Haec omnia ultro collabuntur, si verum est, quod adfirmat Sestinius, in numis suis Trajano Augusti titulum addi. Nimirum si aera duceretur ab anno U. C. 707, annus ΓMP. exiret in autumno 850, quo tempore Trajanus nondum Augustus fuit. Ergo praecipiente hoc numo pro initio aerae statuendus esset autumnus U. C. 708, in qua sententia jam fuit Harduinus. (Opp. sel. sub *Gabala*.) At quid tum statuendum erit de numo Aquiliae cum anno CΞH. 268? qui, si ab anno 708 ducatur, incipiet in autumno U. C. 975, verum Elagabalus jam mense Martio ejusdem anni mortem oppetiit. Unde fit, ut numus Trajani pro aerae exordio exigat annum U. C. 708, numus Aquiliae annum 707.

Ad eandem causam magnopere pertinet inquirere in literas HKP, numis Sestinianis insuper additas. Hae literae in meo, hac parte illaeso, sic exaratae sunt: IIIP. Sin forte linea horizontalis priores duas perpendiculares conjungens evanuit, dare illae possent annum HIP. Istud certum, in numo meo lineam tertiam K non esse, sed I indubitatum. Verum esto annus HKP. Sin istud, is multo magis probabit, aerae Gabalensis initium ducendum esse ab anno U. C. 708. Iam primum dubitari nequit, annum HKP, 128 pendere ab aera, quam alii Augustanam, ego libentius vitandi ambigui causa, Actiacam appellare soleo, quae coepit in autumno U. C. 723. Ad hunc additus annus numi 128 invicte comprobabit, numum signatum fuisse ab autumno U. C. 850 usque ad sequentem autumnum 851. Ergo, ut idem annus U. C. 850 pro initio aerae Gabalensis obtineatur, necesse pariter erit, ejus initium capere ab anno U. C. 708. Quo pacto Sestinius, qui post Vaillantium initium aerae statuit annum 707, adserere potuerit, annum utrumque, ΓMP et HKP. concurrere ad annum U. C. 850, ignoro. Ex quo sequitur, si modo vere in numis, quos laudavi, inscriptum reperitur HKP, dubium non esse, Gabalenorum aeram ducendam esse ab anno U. C. 708, ac praeterea illustre aliud nos habere exemplum duplicis epochae uni eidemque numo inscriptae, quod hactenus tantum in numis Antiochiae, Ascalonis, et Gazae est observatum, ut diximus alibi. (Vol. IV. p. 403.)

Ad Aquiliae numum quod attinet, ad eum ego explicandum facilem exitum

non reperio. Esset quidem, si statuere quis vellet, ac posset, Gabalensibus anni initium veri fuisse adfixum. Ceterum molestam annorum hujus urbis confusionem jam in ejus numis perstrinximus.

NB. Operae pretium esset scribere Romam, et sciscitari, utrum hi Gabalorum numi revera tales sint, quales illos profitetur Sestinius. Illo teste eorum unum exemplar est in museo Sanclementii.

P. 326. *col.* 1. *lin.* 7.

Hunc numum ex hujus Seleuciae moneta eximit Sestinius, et restituit Seleuciae Syriae, nam in suo magis integro et qui Macrini item est, legit additum: ΠΡΟϹ. ΤΩ. ΚΑΛΤΚ. (Lettere T. V. p. LXIII.)

P. 336. *col.* 2. *post lineam* 21.

HIERAPOLIS.

Exhibet Patinus numum Antonini Pii, (Num. impp. p. 182.) in cujus aversa: ΙΕΡΑΠΟΛΕΙΤΩΝ. ЄΝ. ΤΩ. ΛΙΒΑΝΩ. *Figura militaris stans d. vexillum.* Auctori hic numus *Hierapolim designat, quae ad Libanum sita est, in Phoenicia Cyrrhesticae regionis.* Ergo is sua unius auctoritate Libanum usque ad Hieropolin Cyrrhesticae in septemtriones promovet, quin et Cyrrhesticam Phoenices partem efficit. Ad haec Hieropolis Cyrrhesticae nunquam se in numis scripsit Ιεραπολις, semper Ιεροπολις. Non lubet quaerendae ad Libanum Hierapoli, quae nulla a geographis huic monti imponitur, multum inhaerere, cum suspicio sit epigraphen male lectam, numumque esse Caesareae Libani, cujus alium cum typo simili, et capite item Antonini Pii edidit Belleyus. (B. L. T. XXXII. p. 685.)

P. 402. *col.* 2. *lin.* 24.

Insere hic epistolam V. Torremuzzae ad Khellium datam, in qua is eodem plane modo ridet eos, qui numos Siculo-phoenicios explicare conati sunt.

— — — — — —
— — — — — —

Piacemi infinitamente la notizia della medaglia di Neto acquistata da Monsr Pellerin; è ella invero rarissima, e la prima, che si scuopra di tale città, poichè quella portata dal Paruta, convengo benissimo, che ad essa non appartenga. Se ella mi facesse grazia di mandarmene un disegno, mi riuscirebbe di sommo piacere.

Per ciò poi che riguarda alle Medaglie con testa d' Ercole da una parte e dall' altra testa di Cavallo, Palma ed Iscrizione Punica, pelle quali V. S. Ill^a desidera sapere, in qual luogo si rinvenga di esse maggior quantità per tirare da tal notizia il giudizio, a quale antica città possano appartenere, devo dirle, che tal verifica di luogo non fà al caso perche medaglie Puniche se ne trovano ordinariamente da per tutta la Sicilia, ne puo dirsi, che in un luogo se ne rinvengano più che in un' altro. Sul proposito però di queste Medaglie debbo dire uno sperimento pratico da me fatto, che i Caratteri di quante io ne abbia vedute originali, li trovo sempre diversissimi uni dagli altri, e resto assai meravigliato, come con tanta franchezza da taluni se ne diano le interpretazioni.

Io posso dire aver avuto sotto gli occhi quanto finora si ha scritto sulla lingua, e Caratteri Fenicj, e Punici, vi feci un tempo una lunga fatica sull' occasione di molte Iscrizioni Puniche, la maggior parte inedite, che dovrò publicare nella mia opera, ho lungamente fatta riflessione a quanto ne scrissero ultimamente Monsr Swenton e l' Abbé Barthelemy nelle memorie dell' Academia di Parigi, e a quanto ne avean prima detto il Rhenferd, il Maffei, il Gori, Monsr de Gujot, Monsr de Majo, l' Abbé Agius, gli Autori francesi della Diplomatica, lo Spagnolo Sig^r Florez, e tant' altri, e conchiudo nel sentimento, che tutte sono belle idee, e che si sa in oggi della lingua Punica, quanto se ne sapeva due Secoli addietro. Questo sistema d' incertezza sarebbe stato l' oggetto di una dissertazione, che io volevo premettere alla mia opera delle Iscrizioni della Sicilia col titolo de Phaenicia Siculorum literatura, mi astengo però di farla; prima per non conoscere in me tanta perizia di lingue Orientali, e poi per non tirarmi addosso la indignazione di tanti grand' uomini, e mi son contentato di accennarne soltanto qualche picciola cosa, dove riporto le Iscrizioni Puniche. Tutta la base dove questi Letterati si appoggiano, si è quella di credere i Caratteri Fenicij molto analogi agli Ebrajci, nel non far distinzione da Caratteri Fenicij a Caratteri Punici, e nel credere che dalle radici ebrajche possa tirarsi il significato delle parole Puniche. Io a questo sistema trovo che ripugni così la storia, come il fatto; credo che la Fenicia fosse stata assai diversa dalla lingua Ebrea, e che i Caratteri di questa, niente abbiano di comune con Caratteri di quella. Di più io vedo, che tutte le lingue col corso del tempo han cambiato forma di Caratteri, ed anche di locuzione; i Caratteri Ebrajci dopo di Esdra, non furono gli stessi, co' quali prima si scrivea; lo stesso successe nella lingua Greca, ed anche nella Latina; dovrà dunque credersi, che la sola Fenicia abbia avuta la sorte dell' immutabilità? vedo di più, che li stessi Monumenti Fenicij e Punici non convengono tra di se nella forma de Caratteri poichè le lettere, che vedonsi nelle medaglie de' Rè di Siria, non sono le stesse, che nelle medaglie Puniche; queste poi non convengono colle Iscrizioni trovate in Cipro, in Malta, e nella Sicilia, e molto meno i Caratteri delle medaglie di Spagna si accordano con quelli di Cipro, di Cartagine, di Siria e della Sicilia. Ne questo è tutto, anzi Iscrizioni trovate in uno stesso luogo portano Caratteri tra di se diversissimi, come lo sono quelle di Malta e di Sicilia; le medaglie Puniche di Cartagine e le altre di Cossura, quelle di Solunto e di Dionisio, che sono vere Siciliane, e tant' altre, delle quali ho voluto fare esatto confronto. Or, se non si conviene nella forma de' Caratteri, se nulla si sà del valore delle parole, e della forma della Sintassi della lingua Punica, come poi si vuole fare un sistema generale, e rifondere il tutto alla lingua Ebrajca e passarsi così spiritosamente a far versioni di qualunque Punico monumento, che venga alle mani? Se io volessi dir tutto, anderebbe troppo a lungo questa lettera, ed in vece di una lettera farei

una dissertazione; onde soltanto mi contento di proporre brevemente a V. S. Ill^a il mio sistema di dubiezza ne seguenti Capi.

1) *Tengo per fermo, che la lingua Fenicia era diversissima dalla Ebrea, come diversissimi erano di origine gli Ebrej, da quei Popoli, ch' essi scacciarono dalla terra promessa conosciuti nelle sacre Carte coi nomi di Cananej, Filistej etc. ed in Europa distinti col nome di Fenicj.*

2) *Crederei che anche questa fu soggetta alle variazioni delle altre lingue, talchè non in tutti i tempi, e non in tutte le Regioni ebbe la stessa forma di Caratteri in quanto allo scrivere, e di voci in quanto al parlare.*

3) *Entro in dubbio che anche la lingua Fenicia abbia avuto i suoi diversi dialetti come la Ebrea, la Greca, la Italiana, e tant' altre, talchè non parlavasi la stessa lingua dai Sirij in Asia, dai Cartaginesi in Africa, e dalle diverse colonie Fenicie stabilitesi in Europa.*

4) *Che ne anche in quanto allo scrivere usavansi da per tutto gli stessi Caratteri, e da ciò viene la diversa forma di essi, che vedesi in tanti Monumenti, e tante medaglie.*

Posto adunque tutto ciò, io ne tiro la conseguenza, che il tutto resta nello stesso stato d' incertezza come prima lo era, e le stesse fatiche fatte dai Moderni interpreti di questa lingua favoriscono la mia opinione, poichè si vede, che ognuno fa interpretazioni in suo modo, e ripugnanti a quelle degli altri, come ha successo colle iscrizioni Bilingue di Malta, delle quali finora in quanto alla scrittura Punica, che è in esse, ho vedute ben quattro Versioni tutte fra se diverse e ripugnanti, quali sono quella di Monsr Gujot, l' altra dell' Abb^e Fourmont, la terza degli Autori Francesi della Diplomatica, e la quarta in fine dell' Abb^e Barthelemy.

Senza fine poi la ringrazio dell' avvertenza di quell' errore, che trovò nel foglio della mia opera, che le mandai, ove in vece di ΠΡoΑΓoΡoΤΝΤΟΣ, *corse* ΠΡoΑΓoΤΡΤΝΤΟΣ, *ne farò avvertenza nell' errata corrige. Chi ha stampato compatisce, si usi quanto si vuole diligenza nelle Correzioni, sempre qualche cosa sfugge dagli occhi.*

Sento con dispiacenza la morte del Sig^r Ilgnero, come intesi già quella disgraziatissima del Sig^r Winkelmann; l' anno 1768 è stato fatale agli Antiquarj, in Napoli morì il Duca di Noja, Cavaliere quanto nobile, altrettanto dotto e Padrone di una richissima Raccolta di Medaglie della Magna Grecia, quale fu ammirata con stupore da S. A. R. il Gran Duca di Toscana.

Qui non abbiamo ancora avuto i Volumi Acta Eruditorum Lips. etc. dopo dell' anno 1760. Avrei premura di sapere, se in alcuno di essi si dia estratto delle mie opere Storia di Alesa, ed Iscrizioni di Palermo; priego V. S. Ill^e a farne diligenza, ed avvisarmelo con qualche distinzione. Nel volume dell' anno 1754 si diè ragguaglio della mia prima opera, che fu la dissertazione sulla Statua di Alesa, ma quei Letterati di Lipsia pigliarono un forte abbaglio nel punto delle Medaglie di Alesa, come potra V. S. Ill^e agevolmente vederlo; mi fece però giustizia il Sig^r Burmanno

nelle addizioni ai Commentarj alle Siciliane Medaglie stampate in fine dell' opera »Sicula« di Dorville.

Palermo 13 *Agosto* 1768.

Divot. ed Obb. Servitore,
Gabriele Lancilotto Castello,
Principe di Torremuzza.

P. 452. *col.* 1.

Vidi serius, in eadem mecum sententia fuisse Wesselingium, sed qui vitium non barbarae Graecitati, sed inconsulto descriptori tribuit, cum haud dubie in marmore scriptum sit: ΕΞ. ΕΝΚΕΛΕΤΣΕΩΣ. (ad Hieroclis Synecdem. p. 719.)

P. 498. *col.* 2.

Numis Tiberii, et Iuliae inserendus sequens:

TIB. KAI. A. *intra coronam.* ΙΟΤΛΙΑ. L. Δ. *Ramus palmae.* AE. III.

Numum hunc vulgavit cl. Sanclementius. (de aera vulg. p. 330.) In litera A partis anticae annum epochae videt. Malim ea indicari vocabulum: Αυτοκρατωρ.

P. 510. *col.* 2. *post lin.* 35.

Quae hoc loco praecipientibus artis nostrae causis tantum divinaveram, verissima tandem sunt comperta. Numus hic una cum aliis musei Osman Bey servatur nunc Smyrnae in museo cl. Cousinerii, quo auctore comperi, esse eum ex eorum numero, qui frequentes ex aere II. formae cum capite Trajani et Hadriani Laodiceae Syriae signati sunt, ac denique maligna scalpri arte Gordianum et Edessam recepisse. En in quod monstrum numus hic, quem Sestinius *praestantissimum* adserere non dubitavit, denique desinat.

P. 514. *col.* 2. *lin.* 30.

Addo marmor huc pertinens, quod reperi in Opusculis Calogeranis Tom. XIX. p. 15, 9, translatum in museum Capitolinum:

D. M.	ORRHENORV
ABGAR	HODDA
PRAHATES	CONIVGI. BENE
FILIVS. REX	MERENTI. FEC.
PRINCIPIS	

P. 556. *col.* 1. *lin.* 10.

Post molestam longi temporis moram accepi denique laudatum continuo *Silvestri de Sacy* opus. Offert illud inde a pagina 166 dissertationem de numis regum Persiae ex gente Sasanidarum, quorum primus, dictus a suis *Ardeschir*, a scriptoribus Graecis *Artaxarus*, vel *Artaxerxes*, imperante Alexandro Severo, armis, et caede Artabani Parthiae regis, et postremi ex gente Arsacidarum, illustre illud Parthorum regnum sibi Persisque suis restituit. Quae quidem nova stirps non minus, quam deturbata proxime Arsacidarum, Romano nomini gravis infestaque exstitit, perpetuis Romanos inter Persasque bellorum feralium causis.

Duravit haec Sasanidarum dynastia usque ad annum P. X. 651, quo irruentes Arabes captum Turcorum proditione Iezdegerdem morte adfecerunt, omnique Persia potiti sunt. (Gibbon Hist. of the decline etc. chap. 51.)

Hoc in suo opere cl. Sacyus nihil aliud sibi proposuit, quam ut inscriptio-

nes his Sasanidarum numis insertas explicaret; reliquas eorum causas modosque fere neglexit. Ad eas evolvendas usus est inscriptionibus illis, quae exstant in *Nakschi-Roustam*, loco parum distante a *Tchehel-minar*, ubi hodieque inter amplas ruinas columnae XL. cum admiratione conspiciuntur, quae, ut vulgo creditur, fuere pars veteris Persepolis, regum Persarum sedis, quarum nobis descriptionem dedere tot viri celeberrimi ἀυτοπται, quos idem pag. 1. collectos sistit.

Hoc igitur ille nixus fundamento inscriptiones his numis insertas interpretari aggreditur, et sic harum unam, quae exstat in numo, quem esse Saporis cujuspiam adfirmat, his verbis Gallice reddit: *L'adorateur d'Ormusd, l'excellent Sapor, roi des rois de l'Iran, germe céleste (ou ce qui est la même chose) de la race céleste des dieux:* et hoc pacto aliorum hujus classis numorum epigraphen explicare, et judicium suum operose rationibus stabilire pergit.

Equidem video, cl. auctorem ad ea, quae scripserat, cum ratione apteque confirmanda, non modo praeclaram linguarum orientalium cognitionem, sed laborem quoque indefessum, patientiamque attulisse. Verum non ego is sum, qui ejus dictata vel impugnare ausim, vel adprobare, quam suscipere provinciam non potest, nisi qui pertinace multorum annorum studio ad cognoscenda linguae Persicae ejusque characterum mysteria incubuit, qua in disciplina me plane esse rudem ac hospitem, lubenter profiteor. Iuvari viri eruditi conatus multum potuissent, si adhibere ad judicium potuisset numos hujus classis triginta duos, quos museum Caesareum continet.

Quod ad typos attinet, vix habeo quod addam ad ea, quae hoc loco jam generatim praecepi, etsi, qui tractare hanc partem curatius vellet, laxum haberet ad conjecturas campum propter infinitam varietatem in cultu capitum, et adjectorum utrinque signorum, sed quae omnia solo aspectu possunt percipi, verbis explicari non possunt. Horum vix aliquid delibavit Sacyus. De binis viris arae adstantibus, haud dubie custodiendi sacri ignis causa, ait, (pag. 199.) eos propterea facie ab igne aversa plerumque proponi, ne is halitu profanetur. Tamen de capite humano igni imposito, et cur tum uterque custos facie sit ad ignem conversa, nullam fecit mentionem. Apparet, numos cum hoc typo esse valde raros, nam eorum nullum in aeneis suis tabulis protulit. Eorum binos dedit Pellerinius, fassus tamen, singularis hujus typi se causam ignorare. (Supplem. III. p. 37.) Cum hoc argumento decem omnino sunt in museo Caesareo.

Est in eodem numus perelegans, in cujus adversa est protome adversa, facie senili et barbata, in aversa protome adversa, facie juvenili et imberbi, sed ex capite, aut pone caput flammae in altum emicant. Non dubito, utroque hoc capite proponi patrem et filium, cumque in nullo adhuc Sasanidarum numo in parte aversa observaverim alium typum, quam arae ignitae, credo, adstitutum pone ignem, ne sacra haec religionis Persicae imago ex numo plane exturbata videatur.

Nonnisi unicus hujus generis numus ex auro usque modo est cognitus, atque is ex museo Pellerinii. (l. c. Tab. II. n. 1.)

Mirum istud videtur cl. Sacyo, (p. 194.) cum Procopius diserte testetur, (Bell. Goth. L. III. cap. 33.) non fuisse permissum Persarum regibus signare aurum. Verum de jure hoc, si modo verum istud, negato jam alibi egi. (Vol. I. Proleg. p. LXXXVI.) Froelichius inter numos musei Caesarei memorat unum, qui constat flavo metallo etiam peritis incognito. (Reg. vet. num. p. 66.) Verum instituto a me examine argenteus compertus est, sed inauratus.

ADDENDA
AD
VOLVMEN QVARTVM.

P. 48. *col.* 1. *post lin.* 11.

In marmore, quod nuper vulgavit Marinius, (Frat. arv. p. 798.) Aur. Papirius dicitur ЄΠΑΡΧΟϹ. ЄΤΘЄΝΙΑϹ (sic) *praefectus annonae*. Magis igitur proprie ΕΤΘΗΝΙΑ in his numis reddideris ANNONA.

P. 90. *col.* 2. *lin.* 18.

Annus B vere exstat apud Zoegam. Sed adfirmat Sanclementius, in hoc musei Borgiani numo esse potius caput et epigraphen Philippi patris. (de vulg. aera p. 305. col. 2.)

P. 97. *col.* 2. *lin.* 2.

Postquam hoc scripseram, certiorem me reddidit Cousineryus, ex solis numis Alexandrinis musei Osman Bey, nunc sui, ex quo Sestinius inde a pag. 84. Tomi IV. tot eximiae raritatis numos vulgavit, quadraginta plures aut esse moderna arte fusos, aut scalpro corruptos. Quare arbitretur lector, fueritne judicium meum aut iniquius, aut inconsultius, quod hoc loco de numismaticis his Sestinii prodigiis tuleram.

P. 141. *col.* 1. *lin.* 20.

Numulum hunc num. 20 propositum collatis aliis, qui postea se mihi obtulere, sic plenius legendum video:

P. S. S. C. *Caput Tiberii laureatum.* L. CAEL. CLEM. FLA. TI -- *Apex pontificalis.* AE. III.

Eundem hunc, sed aeque vitiatum, edidit etiam cl. Neumannus in fronte operis, quod *Populorum numi* inscribitur.

P. 151. *col.* 2. *lin.* 8.

In marmoribus Africanis, quae recitat Maffeius in Museo Veron. inde a pag. 457, obvium est legere molestum istud DD. PP., quae examinare non inutile foret, ac praecipue illud, quod est p. 458. 1, in quo est EX. DECRETO. DD. PP.

P. 160. *col.* 1. *lin.* 13.

Anno 1786 juxta promontorium Ma-

tafus 9 circiter milliaria ab Algerio distans reperta est insignis series numorum argenteorum hujus Ptolemaei, qui omnes in museum ill. Baronis de Schellersheim Musarum nostrarum peramantis commigrarunt. Anni his inscripti sunt: R. A. V. VI. VII. VIII. X. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIIII. Eos omnes conscripsit, et aeri incisos dedit cl. abbas Sestinus. (Lettere T. V. p. IX.) Typi nihil aut hactenus ignotum, aut aliud quid eximium offerunt, neque etiam varietas annorum, cum ejus regnum in annum XXI. duraverit. Tamen tantus unius regis numorum numerus, qui generatim perrari sunt, etiam regio cuipiam museo illustre posset adferre ornamentum [a]).

P. 163. *col.* 2. *lin.* 19.

Posteaquam haec typis mandata fuere, factum favente fortuna, ut in locum Polybii inciderem, qui numi hujus locum natalem nullo amplius, ut spero, residuo dubio stabilit. Narrat is (Hist. L. I. c. 8.) copias Syracusanorum militares, quae apud *Merganen* (περι την Μεργανην) haerebant, collisas cum iis, quae Syracusis stetere, delectos e suo numero magistratus creavisse Artemidorum et Hieronem, eum ipsum, qui postea regnum apud Syracusanos obtinuit. Factum istud, quo tempore Mamertini a Poenis pressi Romanorum praesidium recepere, quae fuit belli Punici I. causa. Cum urbs hujus nominis a nemine veterum prodita reperiatur, existimavit Casaubonus in sua ad hunc locum nota, pro *Mergana* scribendum *Morgantia*. Sed Cluverius *Megara* maluit. Cellarius ejus mentionem non fecit, haud dubie, quia illi quoque haec lectio suspecta visa fuerit. Melius Schweighauserus in novissima sua ac praeclara sane Polybii editione nihil in eo vocabulo mutandum censuit, quia nullus in eo apparet codicum dissensus, neque etiam ejus, qui est in bibliotheca Caesarea, quem consului. Nihil igitur dubii superest, quin praeclarum istud κειμηλιον, et propter omnes remotae antiquitatis notas plane spectabile, quodque peritiores omnes primo adspectu esse partum Siculum conjectavere, non modo, quod repertum fuit in Sicilia, sed etiam quod monetae Siculae antiquissimae modos omnes offert, Polybianae huic Merganae proprium statuamus. Hujus ergo numi beneficio et rem numismaticam nova urbe auximus, et lectionem Polybianam confirmavimus [b]).

a) Hi numi praesto sunt in Museo Caes. Reg. Vindobonae.

b) In notis manuscriptis defuncti Abbatis Neumann de hac re sequentia leguntur:

Mergana: Memoratur Polybio L. I. c. VIII. et consule commentatores meae quidem editionis Casaubonum P. III. p. 127. et Palmerium l. c. p. 384. Vide etiam Stephanum Byz. in Μοργυνα, et Holstenii notas ad hanc urbem et ad Μοργεντιον; item Cellarium p. 812.

Huic urbi, sive alia sit, sive eadem quae Morgentia, tribuendus videtur celebris ille maximae vetustatis argenteus cum ep. MEP. Omnia bellissime conspirant, si modo numi numis comparentur. Confer itaque Naxum Hunteri T. 39. n. XV., cujus quidem typi diversi, sed eaedem peristases, quae alterum MEP ejusdem patriae, imo vicinae urbis indicant. Id magis etiam indicat alter Naxi numus e Burmanno petitus a Torremuzza T. LIII. n. 3., cujus aversae typus egregie juvat. Hinc ergo patet numum signatum in quadam urbe sita in eadem

P. 164. *col.* 1. *lin.* 19.

Vidi postea numum Sestiniano huic simillimum in museo ill. com. Vitzai, sed in quo tantum legitur ΠΟΙΗΤΟΥ ΚΑ---ΝΟC. In hujus aversa illud, quod numus Sestinii instar duorum lignorum offert, certae sunt faces. Caput coronatum partis anticae, sitne maris, an feminae, non satis discerno.

P. 164. *col.* 2. *post lin.* 11.

Caput Vulcani pileo conico tectum, retro forceps. X PALA. *Larva Dyonysiaca, alata, sub qua pedum vel thyrsus cum taeniis.* AE. III.

His verbis Sestinius numum hunc ex museo comitis Verità descripsit. Ei sedem adsignavit Palantiam urbem claram in Vaccaeis Hispaniae Tarraconensis. Parum istud verisimile. Typus utriusque partis ex pura Graecorum Latinorumve mythologia petitus parum favet oppido Hispaniae Tarraconensis tam longe in Aquilonem remoto, cujus tractus si qui numi exstant, ii potius bovem, aprum, aut aliquem cum re Romana nexum sistunt. Quod ait Sestinius, typo partis aversae posse adludi ad deum Pana, et sic notari Palantinorum originem a Pallantio Arcadiae ductam, jure in incredibilibus putandum. Nam quis sibi persuadebit, remoto illo aevo, quo colonos Graeci emisere, Arcadum examen evasisse in Hispaniam Borealem Graecis constanter ignotam, et nonnisi Romanorum armis apertam tandem cognitamque? Quapropter cimelium istud in plagam quampiam cultiorem est retrahendum, at quorsum, incertum sane, ac propterea praestabit, in hac illud incertorum statione detineri, donec probabiliora quis adferat.

P. 175. *col.* 2. *lin.* 2.

Deleatur: non.

P. 194. *col.* 1. *post lin.* 12.

Eucarpia Phrygiae. ΓΡΑ. Vide Addenda ad hanc urbem, vol. III. ad p. 153.

P. 215. *col.* 1. *post lin.* 16.

Laodicaea Phrygiae: Λ. ΑΙΛ. ΤΕ. ΓΥΜΝΑCΙΑΡΧΗC. ΑΝΕΘΗΚΕΝ.

Vide, quae de numo hoc recens reperto diximus in Addendis ad Vol. III. p. 165.

P. 250. *col.* 2. *lin.* 17.

Post *acceperat.* At multo istud cer-

---

insulae parte, qua sita erat Naxus, serius Tauromenium. At enim e Polybii verbis patet Merganam haud procul Syracusis stetisse, itaque omnia egregie concordant, etiam si Merganam Polybii et Morginam Stephani, et Morgantium sive Morgentium unam eandemque urbem contenderis, nam Morgantium vicina Catanae, media fere inter Naxum et Syracusas. Exinde patet immerito negasse Palmerium aliosque, extitisse in Sicilia memoratam a Polybio urbem Merganam, gravissimo teste numo.

Conjeci alias forte primam literam M non esse interpretandam M sed Σ, scriptam nempe, uti saepissime in pervetustis argenteis Sybaritarum et Posidonii, in quibus ΜΥ et ΠΟΜ pro ΣΥ et ΠΟΣ, unde suspicio erat Sergentii urbis Siculae. Sed cur vim inferamus literae M nulla necessitate, cum Merganam teneamus? Praeterea Sergentium urbs mediterranea. Sed ut Siciliae urbes maritimae numis argenteis abundant, sic egent mediterraneae; nam pauci sunt, et plerique minoris formae.

tius illustre marmor, quod nuper edidit Marinius, (Frat. arv. p. 5.) in quo C. Minicius dicitur PROCurator PROVINCIAE. ASIAE. QVAM. MANDATV. PRINCIPIS. VICE. DEFVNCTI. PROCOS. REXIT.

P. 253. *col.* 2. *lin.* 32.

Adde similis argumenti tabulas hospitales ex aere alias, quas nuper repertas vulgavit cel. Marinius. (Frat. arv. 782. 783.)

P. 311. *col.* 2. *post lin.* 10.

Lydia, ΛΥΔΩΝ in autonomo Mostenes Lydiae, quem vulgavit Sestinius, (Lettere, T. IV. p. 121.) et altero Hadriani. (Vaillant.) Verum utrumque hunc numum esse potius Mossynae Lydiae, diximus in Addendis ad Vol. III. p 109.

P. 313. *col.* 1. *lin.* 20.

- - - ЄΝ. ΤΩ. ΛΙΒΑΝΩ in numo Hierapolis incertae seu Caelesyriae, seu Phoenices. Sed videtur hic numus potius esse Caesareae Libani. Vide Addenda ad Vol. III. p. 336.

P. 378.

Post lin. 33. insere: Chalcis Syriae - - - - - - 845.

P. 384. *col.* 1. *lin.* 14.

Haec forma inter episema locum vix habet, ut jam indicavi in Tractatu de numis inf. aevi Vol. VIII. p. 510.

P. 403. *col.* 2. *lin.* 17.

Addenda quarta Gabala Syriae urbs, in cujus uno numo ajunt existere annos ΓΜΡ et ΗΚΡ, ut dixi in Addendis ad ejus numos, Vol. III. p. 314.

P. 411. *col.* 2. *post lin.* 26.

Tryphonis Syriae regis. V. addenda Voluminis III. p. 234.

P. 469. *col.* 2. *lin.* 32.

Miratur Asconius, Placentiam a Cicerone dici municipium, quae certa fuit colonia. (ad orat. in Pison. sub init.)

P. 476. *col.* 1. *lin.* 10.

Cicero in orationibus suis L. Pisonem, qui Capuae IIvir honorarius fuit, jam IIvirum, jam consulem Campanum vocat, sed postremum ἱερωνικως. Vide Post redit. in sen. c. 7. Pro domo sua c. 23. Pro Sextio c. 8. in Pison c. 11. Marinius municipales hos consules plane condemnat. (Frat. arv. p. 430.)

P. 476. *col.* 1. *lin.* 19. *post: r u m q u e.*

Annuum hunc IIvirorum, vel IIIIvirorum magistratum confirmat lapis Vindobonensis jam ex Maffeio cognitus: (Mus. Veron. p. 248.)

I. O. M. AETERN
C. IVL. VALENTI
NVS. IIIVIR. PRI
MVS. ANNVALIS.

in quo non dubitem barbarum vocabulum ANNVALIS positum esse pro ANNVVS. Verbum PRIMVS, quod praecedit, indicat haud dubie, Valentinum inter conlegas primo loco fuisse creatum, quo modo magistratus domestici in urbibus Graecis se scripsere in numis ΑΡΧΩΝ. Α., *Archon primus.*

P. 516. *col.* 1. *lin.* 5.

Mossyna Lidiae. V. Addenda ad Vol. III. p. 109.

ADDENDA
AD
VOLVMEN QVINTVM.

P. 22. col. 2. post lin. ult.

Tertium huic numo nomen, nempe τροπαΐκυ fuisse, comperio ex Iulio Africano, cujus verba laudari video a cl. Dupuy: (Mem. B. L. Tom. XXVIII. p. 681.) το δηναριον κατα Ῥωμαιυς ἐχει τροπαΐκα δυο, νυμμυς δ, ἀσσαρια ις. Non dubitem vocabulum istud enatum ἀπο τυ τροπαιυ, quod cum victoria connectitur, a qua numo huic *Victoriati* nomen inditum. Neque hic Africani locus ignotus fuit Gronovio. (de Sestert. p. 423.) Lego apud Hesychium: Τροπαι, νομισματα τινα.

P. 216. col. 2. lin. 8.

Dele vocabulum *Rhegii*, nam obvia sunt capita sic disposita in ejus moneta aenea.

P. 253. col. 1. lin. 21.

Pro IMP. solo lege IMP. F.

P. 281. col. 2. lin. 7.

Pro IMP. solo lege IMP. F.

P. 282. col. 2. post lin. 11.

Ait Pinkertonus advocato in testimonium numo Hunteriano, in laudato numo Minatii Sabini capitis epigraphen esse CN. MAGNVS. IMP. F., at in imagine ejusdem numi, quam dedit Morellius in gente Pompeia tab. I. num. IV., pro IMP. F. perperam legi IMP. P. (Essay on med. Vol. I. p. 277.) Revocavi in examen numos ejusdem commatis binos musei Caesarei, verumque esse Pinkertoni indicium comperi. Quo praeclare confirmatur, quod hoc loco conjeci, caput pertinere ad Cn. Pompeium M. patrem, epigraphen ad Cn. Pompeium M. filium, quem modum et Sex. Pompeius in numis suis tenuit. Hunc ergo sensum epigraphe facit: CN. MAGN*us*. IMP*erator* F*ilius*, quo modo et in denariis Livineii Reguli το REGVLVS. F. legendum docui REGVLVS. F*ilius*.

ADDENDA
AD
VOLVMEN SEXTVM.

P. 45. *col.* 2. *post lin.* 24.

Huic sociandus numus alter, quem vulgavit cl. Pinkertonus, addito, putari unicum, et fuisse olim in museo card. Quirini. (Essay on medals Vol. I. p. 301.)

M. ANTONIVS. M. F. M. N. AVG. VII. IMP. TER. *Caput M. Antonii nudum.*

COS. ITER. ET. TER. IIIVIR. R. P. C. *Caput Octaviae.* AV.

Bina hic numus offert vitia, quae excusari non possunt. In parte antica legitur AVG. VII., at quae hujus significatio? In aversa COS. ITER. ET. TER., quam epigraphen ut comprobem veram esse non posse, necesse foret, multa huc conferre, quae copiose disputata jam sunt in moneta hujus IIIviri. Ex quo ultro consequitur, aut singularem hunc numum minus fideliter esse promulgatum, aut lapsum graviter veterem monetarium, aut cimelium istud esse spurium. Pro AVG. VII. scribe AVGVR, pro COS. ITER. ET. TERT. scribe COS. DES. (vel DESIG.) ITER. ET. TERT., et habes epigraphen veritati, puritatique restitutam. Addit Pinkertonus, idem argumentum extare etiam in numo AE. I. formae, sed quem mihi omnino esse ignotum profiteor.

P. 56. *col.* 2. *lin.* 7.

Pro L. ANTONIVS lege L. ATRATINVS.

P. 74. *col.* 1. *lin.* 19.

Adverte, numum hunc jam extare vulgatum ab auctore Musei Pembrock. Tom. I. tab. 13, sed qui in imo loco non, ut nos, proram navis, sed caput apri vidit.

P. 110. *col.* 1. *lin.* 5.

IMP. XII. adde XIII.

P. 113. *col.* 2. *lin.* 7.

Denique delatum hoc anno patris patriae nomen invicte probatur ex fragmento Dionis, praesentis anni facta complente, quod in codice bibliothecae Ve-

netae repertum anno 1798 vulgavit Iacobus Morellius, ejusdem bibliothecae praefectus dignissimus, in quo legitur: *και ἡ ἐπονυμια ἡ τȣ πατρος ἀκριβως ἐδοθη, προτερον γαρ ἀλλως ἀνευ ψηφισματος ἐπεφημιζετο, et nomen illi patris rite datum est, nam antea non legitime sine decreto sic appellabatur.*

P. 143. *col.* 2. *lin.* 9.

At jam anno praecedente, nempe U. C. 744. fuisse IMP. XIII., efficit marmor Musei Veronensis pag. 95, in quo Augustus dicitur COS. XI. TRIBVN. POTEST. XIII. IMP. XIII.

P. 175. *col.* 1. *lin.* 12.

Exemplar hujus numi, quod Sestinius loco hic citato ex museo olim Osman Bey vulgavit, esse artis modernae, docuit me cl. Cousineryus ejus nunc musei possessor.

P. 192. *col.* 1. *lin.* 1.

Pro COS. III. lege COS. IIII.

P. 203. *col.* 1. *lin.* 29.

Sane et Pellerinio non probantur numi cum TR. P. XXV. pro XXXV., ut video ex epistola, quam is anno 1765 ad Khellium nostrum dederat.

P. 211. *col.* 1. *post lin.* 6.

ΔΡΟΥΣΟΣ ΚΑΙ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΣ ΝΕΟΙ ΘΕΟΙ ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΙ. *Idem typus.*

ΓΑΙΩ ΑΣΙΝΙΩ ΠΟΛΛΙΩΝΙ ΑΝΘΥΠΑΤΩ. *Idem typus.* AE. 2 (Mus. cl. Cousineryi Smyrnae.)

P. 228. *col.* 1. *lin.* 14.

Poenitet, me tam diu explicandis hujus numi causis immoratum. Illum credam aeque spurium, atque alium Vitellii, quem idem auctor ab iisdem Iliensibus signatum confidenter, at perperam jactavit. Vide infra Addenda ad pag. 319.

P. 241. *col.* 2. *lin.* 17.

Similem argenteum, sed propalam spurium, nuper in museum Caesareum intuli. Neque majoris fidei videtur esse alter Philippi sen. cum eadem epigraphe. Non puto exstare numos sic inscriptos nisi in moneta Severi et filiorum.

P. 244. *col.* 2. *lin.* 25.

Ejus templi meminit marmor editum a Maffeio: (Mus. Ver. p. 96.) QVOD. EST. SVB. TEMPLO. DIVI. CLAVDI.

P. 319. *lin.* 2.

Meum istud judicium liberaliter nuper confirmavit praeclarus Cousineryus communicato mecum numo Iliensium, quem Sestinius ex museo Osmani Bey vulgavit, (Lettere T. IV. p. 110.) quod nunc penes Cousineryum est. Numus hic genuinus sane est, fuitque ante oblatum vitium talis: ΦΡΟΝΤΙΝΟΥ. ΑΝΘΥ. *Caput Herculis.* ℞ ЄΠΙ. ΜΥΡΤΟΥ. ΡΗΓЄΙΝΟϹ. ϹΜΥΡ. *Fluvius decumbens*, estque obvius Smyrnae. At nunc ope ejus impostoris evasit talis: Λ. ΟΥΙΤΕΛΛΙΟϹ. ΚΑΙΣ. ΓΕΡ. *Caput Vitellii, sic tamen, ut adhuc verissima Herculis lineamenta appareant.* ℞ ΙΛΙΕΩΝ. ΣΚΑΜΑΝ. *Fluvius decumbens.* Numum Sardianorum, quem idem Sestinius ex eodem museo edidit, (l. c. p. 123.) Cousineryus item nunc possidet;

hunc quoque ex obvio Sardium numo autonomo in imperatorium Vitellii conversum, jam plane constat, quantumcunque Sestinius ejus conetur probitatem tueri. Est hic Sardianorum numus, qui in antica habet caput Herculis, in aversa Omphalen gradientem, in muscis non infrequens, in multis jam catalogis vulgatus, omnibus in eo caput Herculis agnoscentibus. Est is in museo Caesareo, tam certo Hercule, quam is certe Vitellius esse non potest, quod quisque fatebitur, cuicunque aut adficta ab antiquis Herculi lineamenta, aut certa Vitellii sunt cognita. Vitellium ergo fecit propudiosum mangonis Osmanni scalprum. Istud Sestinii peccatum non tam anxiam merebatur enucleationem, nisi is inde legem intulisset inconsultis vel tironibus perniciosam hercle, qua sanxit, numos similes omnes, qui exesa Vitellii inscriptione praeferre caput Herculis videbantur, ex autonomorum numero exceptos inter imperatorios Vitellii esse locandos. Post haec arbitretur lector, quale judicium ferendum sit de numo tertio Macedonum, quem eruditus abbas ex eodem fonte edidit. (l. c. p. 97.)

P. 422. *col.* 2. *post lin.* 28.

Rota rupesque partis aversae indicant aperta per rupes invias itinera modo et vehiculorum commeatui idonea, quem typi sensum confirmat marmor Gruteri: (p. 149. 1.) C. IVLIVS. CAESAR. VIAM. INVIAM. SOLERT. S. ET. IMPENDIO. ROTAB*ilem* REDDIDIT. Non audebam tum, cum praesentem numum illustrarem, monumenti hujus auctoritatem advocare, quia pleraque Iulii Caesaris marmora suspectae mihi semper fidei sunt visa, quam suspicionem auxit vocabulum *rotabilis* Latinitati aureae, quin et argenteae incompertum, propter quod et Maffeio reprobandum visum. (Ars crit. lap. p. 293.) At nunc commemorandum visum, quia illud summus artis lapidariae magister Marinius stomachatus non est. (Frat. arv. p. 697.)

P. 525. *col.* 1. *lin.* 5.

Pro *numum* lege *numerum*.

P. 526. *col.* 2. *post lin.* 3.

Iam inde ab Occone circumferuntur numi L. Aelii in parte aversa inscripti: PANNONIAE. CVRTA. AEL. Pro instituto meo, quo negligendos decrevi eluviem numorum aperte falsorum, cujus causam dedi in praefatione ad hunc tomum sub finem, hunc quoque numum negligendum duxi. Omnes enim ejus generis, quotquot viderim, (vidi autem plurimos, neque desunt in museo Caesareo) spurios comperi, et constat, eorum exstare matricem Patavinam, vulgatam a Molineto inter numos Patavinos. (Cabin. de Genev. num. 24.) Quae sane causa fuit, cur spuria haec progenies a castissimo Vaillantio in dilectum suum recepta non sit. Commemorandum istud visum est, quia forte fortuna vidi, similem a cl. viro Schönwisnero ex museo Bar. Sandor vulgatum, adprobatumque, quem tamen a reliquis eo differe ait, quod pro CVRTA legitur CVRIA. (Iter per Pannon. P. II. p. 116.)

ADDENDA
AD
VOLVMEN SEPTIMVM.

P. 7. col. 2. lin. 27.

Pro *pecunia* lege *corona.*

P. 28. col. 1.

Addendum hoc loco, hanc columnam procumbentem a Pio VI. fuisse erectam, et vide, quae de eadem dixi Vol. VI. p. 431. col. 1.

P. 188. col. 1. lin. 33.

Pro BRITANNICAE lege BRITTANNICAE.

P. 194. col. 1. lin. 29. post: diximus.

Haec cum scriberem, non adverti animum, Dionem hunc nuptiarum curante Faustina apparatum non tanquam verum, sed Severo nonnisi secundum quietem oblatum enarrare. Ad vidi etiam, eadem Dionis verba nonnihil ambigue proposita Tillemontium quoque in errorem induxisse. (Nota VI. in Severum.) Causam ergo non habemus, quae nos cogat, nimium maturare Severi cum Domna conjugium, praecipue cum obstent non pauca, quae illud aliquot annis differendum potius suadeant.

P. 207. col. 2. lin. 23.

Pro BRITANNICAE lege BRITTANNICAE.

P. 319. col. 2. lin. 15.

Pro *generum* lege *socerum.*

P. 384. col. 2. lin. 28.

Alterum testimonium Taciti, agentis de iis, quae adversus ignis pericula post grave incendium Neronianum decreta fuere, (Annal. XV. 43.) nimirum ut *aedificia ipsa certa sui parte sine trabibus, saxo Gabino Albanove solidarentur, quod is lapis ignibus impervius est.* Herodianus causam propagati tam celeriter Romae, imperante Maximino, incendii confert in *ligneas aedificiorum projecturas, quales,* addit, *in urbe sunt plurimae,* και ἐι τινες ἡσαν ξυλων ἐξοχαι, πολλαι δε ἀυται κατα την πολιν, tum in *domos nimis constipatas, et materiae ligneae copiam.*

δια πυκνοτητα των συνοικιων, ξυλειας τε πληθος επαλληλον. (L. VII. in fine.) De Praetextato sub Valentiniano I. urbis praefecto narrat Ammianus, (L. XXVII.) eum *Maeniana sustulisse omnia, fabricari Romae priscis quoque vetita legibus.* Non dubito, Maenianorum nomine intelligi id ipsum, quod hoc loco Herodianus *ligneas projecturas* vocat. Ait Festus (sub *Maeniana*): *Maeniana aedificia a Maenio sunt appellata; is enim primus ultra columnas extendit tigna, quo ampliarentur superiora.* Et Isidorus: (Orig. L. XV. c. 3.) *Maenianus collega Crassi in foro projecit materias, ut essent loca, in quibus spectantes insisterent, quae ex nomine ejus* Maeniana *appellata est. Haec et* solaria, *quia patent soli; post haec alii lapide, alii materia aedificare porticibus Maeniana, et foribus et domibus adjecerunt.* Etiam Asconius, ubi agit de columna Maenia, (ad Ciceronis divinationem cap. 16.) meminit *columnae, super quam Maenius tectum projiceret, ex provolantibus tabulatis.* Fuere ergo haec Maeniana solariorum quoddam genus, quae et nos ornamenti et commodi causa aedibus saepe adjicimus, et ex Gallorum lingua *Balcons* appellamus. At quia haec Romae ligno plerumque constitere, ut arguunt verba *tigna*, *materia*, *tabulata*, orto forte incendio idoneum fuere flammis pabulum; jure adeo, ut ait Ammianus, priscis quoque legibus vetita. — Vide descriptionem incendiorum urbis bene longam apud Iuvenalem. (Sat. VI. inde a versu 197.)

P. 476. col. 2. lin. 23.

Dixi hoc loco, non exstare marmora, quae Claudio Gothico *Germanici* nomen tribuant, et tamen altius p. 405 marmor proposui, in quo is *Germanicus* dicitur. Monendum igitur, nonnisi rarissime nomen istud in marmoribus legi.

ADDENDA
AD
VOLVMEN OCTAVVM.

P. 455. *col.* 2. *lin.* 33.

Omittendum *forte*, nam Vol. VII. p. 405 produxi marmor haud ita pridem repertum, in quo Claudius hic palam Germanicus dicitur.

P. 499. *col.* 2. *lin.* 11.

Dixi altius, (p. 497. col. 1.) repertos nonnunquam fuisse numos una cum trajecta per foramen catenula, visumque nonnullis, ejus ope hos numos ex signis militaribus pependisse. Rectius Buonarrotius, quem semper expertus sum sane ac sobrie de re quacunque judicare, in phylacteriorum eos loco habuit, illosque ex collo, aut nodo pendulos fuisse gestatos, cum constet, multis veterum persuasum fuisse, reges ac principes occultam quandam vim, et adversus ipsum fatum efficaciam in se habuisse repositam. (Osserv. istor. p. 413.) Dixi alibi, (Doct. Vol. II. p. 107.) ex simili causa aeneos Alexandri M. numos a vulgo superstitioso fuisse gestatos, tametsi dubitari non potest, saepe unius in principes suos adfectus causa eorum fuisse numos suspensos, quomodo tot alii principum vultus in gemma caelatos gestare consueverunt.

INDEX.

PRAEFATIO . . . . Pag. III

NOTITIA LITERARIA de vita et scriptis Iosephi Hilarii Eckhel . . . . — V

ADDENDA ad Volumen Primum . . . . Pag. 3

» » ad Volumen Secundum . . . . — 20

» » ad Volumen Tertium . . . . — 34

» » ad Volumen Quartum . . . . — 48

» » ad Volumen Quintum . . . . — 52

» » ad Volumen Sextum . . . . — 53

» » ad Volumen Septimum . . . . — 56

» » ad Volumen Octavum . . . . — 58

VINDOBONAE 1826.
TYPIS HAEREDIS VAN GHELEN.

CORRIGENDA.

Pag. 4 Col. 1 Lin. 5 *loco* observari, *lege* observavi.
— 4 — 2 — 21 *l.* εντυτουσθαι, *l.* εντυκουσθαι.
— 6 — 1 — 3 *l.* AVG. *l.* AV.
— 6 — 1 — 18 *l.* IMP. *l.* IM.
— 6 — 1 — 37 *l.* P. C. *l.* P. C. col. 1. post lin. 21.
— 7 — 1 — 11 *l.* dissimultato, *l.* dissimulato.
— 8 — 2 — ultimae duae *l.* cur antiquist e. i. v. a monsense, *l.* our antiquists e. i. v. a. nonsense.
— 9 — 2 — 4 *l.* TASCT, *l.* TASCF.
— 9 — 2 — 10 *l.* TASCIIOVANTI, *l.* TASCHOVANTI.
— 9 — 2 — 19 *l.* TASCIOVA, *l.* TASCIOVA.
— 11 — 2 — 23 *l.* eum, *l.* cum.
— 11 — 2 — 35 *l.* ne, *l.* me.
— 12 — 1 — 13 *l.* P. 98. *l.* P. 98. col. 2. post. lin. 11.
— 12 — 2 — 34 *l.* Livii, *l.* Livio.
— 14 — 1 — 5 *l.* tempore, *l.* tempora.
— 15 — 1 — 29 *l.* numeratur, *l.* muneratur.
— 15 — 2 — 9 *l.* P. 144. *l.* P. 144. col. 1. post lin. 2.
— 16 — 1 — 24 *l.* *vocat*, *l.* *vocant.*
— 17 — 1 — 19 *l.* attius, *l.* altius.
— 17 — 2 — 5 *l.* P. 183. *l.* P. 183. col. 2. post lin. 11.
— 18 — 1 — 24 *l.* porrigunt, *l.* porriguntur.
— 19 — 1 — 4 *l.* Trat, *l.* Frat.
— 19 — 2 — 2 *l.* Panormitanarum, *l.* Panormitanorum.
— 21 — 1 — 26 *l.* luneola, *l.* lunula.
— 21 — 2 — 30 *l.* c. III. *l.* c. 111.
— 25 — 1 — 4 *l.* P. 109. *l.* P. 109. col. 1. lin. 15. post *deum.*
— 25 — 1 — 20 *l.* P. 120. *l.* P. 120. col. 2. lin. 19.
— 26 — 1 — 21 *l.* P. 189. *l.* P. 189. col. 1. lin. 18.
— 27 — 1 — 21 *l.* Salyaneum, *l.* Salganeum.
— 27 — 2 — 14 *l.* P. 233. col. 1. ante CORONE CORINTHVS, *l.* P. 233. col. 1 ante CORONE CORINTHVS.
— 27 — 2 — 31 *l.* XIII. *l.* XII.
— 30 — 2 — penult. *l.* nomem, *l.* nomen.
— 31 — 2 — 32 *l.* EΦE, *l.* EΦ.
— 32 — 1 — 35 *l.* P. 546. *l.* P. 546. col. 2. lin. 22.
— 35 — 2 — 4 *l.* autopto, *l.* autopta.
— 35 — 2 — 12 *l.* arra, *l.* arca.
— 37 — 1 — 38 *l.* Chishall. Ant. Asia. *l.* Chishull. Ant. Asiat.
— 37 — 2 — 19 *l.* fortuito, *l.* fortuita.
— 37 — 2 — 38 *l.* fecit, *l.* fuit.
— 38 — 1 — 11 *l.* Τε. *l.* γε.
— 39 — 1 — 38. *l.* Philopapum, *l.* Philopappum.